«شەرق شامىلى قوزغىلىشى» كىتاب نەشر قىلىش تۈرى (0393)
“东风工程”图书出版项目之0393

شى نەيئەن لو گۇنجۇڭ

سۇبويدا

2

شىنجاڭ ئۇيغۇر نەشرىياتى

شى نەيئەن

لو گۇنجۇڭ

سۇبويدا

2

图书在版编目(CIP)数据

水浒传：插图版. 2：维吾尔文 /（明）施耐庵著；《水浒传》翻译小组译. — 2版. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2012.8
ISBN 978-7-228-15828-7

Ⅰ. ①水… Ⅱ. ①施… ②水… Ⅲ. ①章回小说—中国—明代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ① I242.4

中国版本图书馆CIP数据核字(2012)第201908号

责任编辑	艾尔肯·希力甫
编　　辑	包维汉，阿布力米提·伊明
责任校对	阿达来提·买合苏提
特约校对	伊里亚斯·热依弥
封面设计	买买提·诺比提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	新疆希望印刷厂
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	26.75
插　　页	16
版　　次	2012年9月第2版
印　　次	2012年9月第1次印刷
印　　数	1-13600
定　　价	45.80 元（第二册）

مەخلىك ياۋا ياڭ جى

زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ

چاپاۋۇل سو چاۋ

يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ

قىزىل چاچ شەيتان لىۋ تاڭ

قارا قۇيۇن لى كۇي

ئەجدىھا يېگىت شى جىن

دەريا بۇلغار لەھەك لى جۇن

توسقونسىز مۇ خۇڭ

سەككىز قوللۇق نالاكۆۋارا شياڭ چۈك

ئۈچار ئەۋلىيا لى گۇن

مۇلايسىم بەكچە لۇ فاڭ

梁山泊好漢劫法場 白龍廟英雄小聚義
成律繪

殿李逵剪徑劫單人 黑旋風沂嶺殺四虎

مۇندەرىجە

ئوتتۇز بىرىنچى باب 1
جاڭ سۇركاۋۇلنىڭ قوشماق ئۆردەك راۋىقىدا قانغا بويالغانلىقى
ۋۇ سۇڭ دەرۋىشىنىڭ قىرىقئىاياغ چوقىسىدىن كېچىلەپ كەتكەنلىكى
ئوتتۇز ئىككىنچى باب 27
ۋۇ سۇڭ دەرۋىشىنىڭ كەيپىلىكتە كۇڭ لياڭنى دۇمبالىغانلىقى
تىللا رەڭ يولۋاسنىڭ مەردانىلىك بىلەن سۇڭ جياڭنى ئازاد قىلغانلىقى
ئوتتۇز ئۈچىنچى باب 64
سۇڭ جياڭنىڭ كېچىدە لەھەڭ پانۇس سەيلىسى قىلغانلىقى
خۇا رۇڭنىڭ شامال تۇرانى غەزەپ بىلەن بېشىغا كىيگەنلىكى
ئوتتۇز تۆتىنچى باب 92
ئۇچ تاغ غوجىسىنىڭ چىڭجۇ ئۆتىڭنى مالىمان قىلغانلىقى
تېرىككەكىنىڭ كېچىلەپ خارابلىككە قاراپ قاچقانلىقى
ئوتتۇز بەشىنچى باب 123
شى يۇڭ زەردارنىڭ يېزا مەيخانىسىدا خەت بەرگەنلىكى
كىچىك لى گۇاڭنىڭ لياڭشەن تېغىدا تۇرنا ئاتقانلىقى
ئوتتۇز ئالتىنچى باب 155
ۋۇ يۇڭنىڭ لياڭشەن كۆلىدە دەي زۇڭنى ئىززەتلىگەنلىكى
سۇڭ جياڭنىڭ جيېياڭدا لى جۇن بىلەن ئۇچراشقانلىقى
ئوتتۇز يەتتىنچى باب 180
توسقۇنسىز يىگىتىنىڭ شىپالىق يامغۇرنى قوغلاپ يەتكەنلىكى
قېيىقچى يىگىتىنىڭ شۇنياڭ دەرياسىنى پاتىپاراق قىلغانلىقى
ئوتتۇز سەككىزىنچى باب 206

شىپالىق يامغۇرنىڭ يەل تاپان شەيخ بىلەن ئۇچراشقانلىقى
قارا قۇيۇننىڭ دولقۇن يارار ئاق بېلىق بىلەن ئېلىشقانلىقى
ئوتتۇز توققۇزىنچى باب 237
سۇڭ جياڭنىڭ شۇنياڭ راۋىقىدا ئىسيان نەزمى يازغانلىقى
دەي زۇڭنىڭ لياڭشەن كۆلىدە ساختا مەكتۇپ يەتكۈزگەنلىكى
قىرىقىنچى باب 276
لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنىڭ جازا مەيدانىغا تەگكەنلىكى
باتۇرلارنىڭ ئاق ئەجدىها بۇتخانىسىدا مەردلىك يولىدا جەم
بولغانلىقى
قىرىق بىرىنچى باب 299
سۇڭ جياڭنىڭ ۋۇۋېي قەلئەسىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى
جاڭ شۇننىڭ خۇاڭ ۋېنبىڭنى تىرىك تۇتقانلىقى
قىرىق ئىككىنچى باب 329
سۇڭ دانىشمەنلىك خۇەنداۋسۇن كەنتىدە ئۇچ پارچە تىلسىمنامىنى
قوبۇل قىلغانلىقى
ئۇنىڭ ئەرشىتىكى ھۆر قىز بىلەن ئۇچراشقانلىقى
قىرىق ئۈچىنچى باب 357
يالغان لى كۇينىڭ يول تۇسۇپ يالغۇزاقلارنى بۇلىغانلىقى
قاراقۇيۇن
لى كۇينىڭ يىلىڭ چوقىقسىدا تۆت يولۋاسىنى ئۆلتۈرگەنلىكى
قىرىق تۆتىنچى باب 390
گۈللۈك قاپلاننىڭ چىغىر يولىدا دەي زۇڭ بىلەن ئۇچراشقانلىقى
قەھرىلىك گۇەن سۇنىڭ ئۇزۇن يولىدا شى شيۇغا دۇچ كەلگەنلىكى
قىرىق بەشىنچى باب 421
ياڭ شيۇڭنىڭ كەيپىلىكتە پەن چياۋيۇننى تىللىغانلىقى
شى شيۇنىڭ پېي رۇخەينى پەم بىلەن ئۆلتۈرگەنلىكى
قىرىق ئالتىنچى باب 457
قەھرىلىك گۇەن سۇنىڭ سۇيپىڭ تېغىنى بويىغانلىقى
پىداكار يىگىتنىڭ جۇ جەمەتىنىڭ سارىيىنى كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكى
قىرىق يەتتىنچى باب 482
ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭنىڭ ئەھدىنى ئىزھار قىلىپ ئىككى

پارچه مەكتۇپ ئەۋەتكەنلىكى
سۇئال دانىشمانلىق جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا بىرىنچى قېتىم تەگكەنلىكى
قىرىق سەككىزىنچى باب 512
غۇنچە بوي قىزنىڭ ۋاڭ پەتەك يولۇۋاسنى ئۆزى يالغۇز تۇتۇۋالغانلىقى
سۇئال دانىشمانلىق جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا ئىككىنچى قېتىم تەگكەنلىكى
قىرىق توققۇزىنچى باب 532
شيې جېن بىلەن شيې باۋنىڭ زىندانىدىن قاچقانلىقى
سۇن لى بىلەن سۇن شىنلارنىڭ زىندانغا تەگكەنلىكى
ئەللىكىنچى باب 562
خەلپەت ۋۇ يۇئاڭ خەلپەتنىڭ قوش پەنت ئىشلەتكەنلىكى
سۇئال دانىشمانلىق جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا ئۈچىنچى قېتىم تەگكەنلىكى
ئەللىك بىرىنچى باب 587
قاناتلىق يولۋاسنىڭ بەي شيۇيىڭنى تاقاق بىلەن ئۇرغانلىقى
كۆركە ساقالىنىڭ بەگزادىنى يوقىتىپ قويغانلىقى
ئەللىك ئىككىنچى باب 614
لى كۇينىڭ يىن تيەنشىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەنلىكى
چەي جىننىڭ گاۋ تاڭ ئايمىقىدا قولغا چۈشكەنلىكى
ئەللىك ئۈچىنچى باب 641
دەي زۇڭنىڭ گۈڭسۇن شېڭنى پەم بىلەن ئېلىپ كەلگەنلىكى
لى كۇينىڭ لۇ بۇۋاكالانىنى پالتا بىلەن چاپقانلىقى
ئەللىك تۆتىنچى باب 673
پەلەك ئەجدىھاسىنىڭ سېھىر ـ كارامەتتە سىنىشىپ گاۋ لىيەننى تەرىپىرەن قىلغانلىقى
قارا قۇيۇننىڭ قۇدۇقتىن ئاختۇرۇپ چەي جىننى قۇتقۇزۇپ ئالغانلىقى
ئەللىك بەشىنچى باب 699
گاۋ ئەمرىنىڭ ئۈچ قوشۇنىنى سەپراس قىلغانلىقى

خۇ يەنجونىڭ ئاتلىق چېرىكلەردىن چاتما قاتار تۇزگەنلىكى
ئەللىك ئالتىنچى باب 723
ۋۇ يۇڭنىڭ شى چيەننى قۇياق ئوغرىلاشقا ئەۋەتكەنلىكى
تاڭ لۇڭنىڭ شۇ نىڭنى گوللاپ تاغقا ئېلىپ چىققانلىقى
ئەللىك يەتتىنچى باب 748
شۇ نىڭنىڭ ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىشنى لەشكەرلەرگە
ئۆگەتكەنلىكى
سۇڭ جياڭنىڭ چاتما قاتار چېرىكلەرنى تىرىپىرەن قىلغانلىقى
ئەللىك سەككىزىنچى باب 775
ئۇچ تاغدىكىلەرنىڭ مەردلىك يولىدا جەم بولۇپ چىڭجۇغا
تەگكەنلىكى
شىرمەتلەرنىڭ بىر نىيەتكە كېلىپ سۇ بويىدىكىلەرگە
قېتىلغانلىقى
ئەللىك توققۇزىنچى باب 800
ۋۇ يۇڭنىڭ ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى ئالداش بىلەن
قولغا كەلتۈرگەنلىكى
سۇڭ جياڭنىڭ كۈنىپىتىش يۆخۇا تېغىدا مالمان
چىقارغانلىقى
ئاتمىشىنچى باب 825
گۈڭسۇن شېڭنىڭ ماڭداڭ تېغىدا يالماۋۇزنى يەڭگەنلىكى
چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ زېڭتۇ شەھىرىدە يارىلانغانلىقى

ئوتتۇز بىرىنچى باب

جاڭ سۇركاۋۇلنىڭ قوشاق ئۆردەك راۋىقىدا قانغا بويالغانلىقى ۋۇ سۇڭ دەرۋىشىنىڭ قىرىقئىياغ چوققىسىدىن كېچىلەپ كەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، جاڭ سۇركاۋۇل جىاڭ مۇئەككەلنىڭ ئۆچىنى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، جاڭ قۇربېگىنىڭ سۆزىگە گوللىنىپ ۋۇ سۇڭنى ئۆلتۈرمەكچى بولغانىدى، كىم بىلسۇن، ئەكسىچە تۆتەيلەن بۇلۇتلۇق كۆلدە ۋۇ سۇڭنىڭ قولىدا ئۆلدى. بۇ چاغدا ۋۇ سۇڭ كۆۋرۈك ئۈستىدە توختاپ، قەھر ـ غەزەپ بىلەن: «جاڭ سۇركاۋۇلنى ئۆلتۈرمەي، بۇ ئۆچۈم نېچۈك چىققاي!» دەپ بىر پەس خىيال سۈرۈپ ئىككىلىنىپ قالدى، ئاندىن ئۆلۈكلەرنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ يېنىدىكى خەنجەرلىرىنىڭ ياخشىسىدىن بىرنى ۋە قول قىلىچلىرىنىڭمۇ ئوبدانراق بىرسىنى ئىلغۇالدى ـ دە، قايتىپ يەنە مېڭجۇ ئايمىقىغا كەلدى. ئۇ شەھەرگە يېتىپ كىرگەندە، ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ، ھەممە كىشى ئۆيلىرىگە كىرىپ ئىشكىلىرىنى تاقىۋالغانىدى.

نەزم

چاسا مەلە ئىچرە ياندى يالتىراپ شامۇچىراغ،
ياڭرىدى نۇرانە بۇتخانا ئىچىدە قوڭغۇراق.
بىر تولۇن ئاي سۈپسۈزۈك ئاسماندا كۆرسەتتى جامال،
يالتىراپ تۇن چولپىنى قوشتى تولۇن ئايغا كامال.

ئاڭلىنىپ لەشكەر قوشىدىن بۇرغا ـ كاناي دۇت ـ دۇتى،
تامچىلاپ ۋاقىتتىن دېرەك بەردى راۋاق سۇ سائىتى.
نازىنىن ـ بەگلەر كىرىشتى گۈل كۆشۈگىگە شۇ دەم،
ئەھلى موللا جۈپتى بىرلە ئېتىكاپقا بولدى جەم.

ۋۇ سۈك شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن توپتوغرا جاڭ سۈركاۋۇلنىڭ قورۇسىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى باغچىنىڭ تۈۋىگە بېرىپ توختىدى، بۇ يەردە بىر ئېغىل بار ئىدى. ۋۇ سۈك ئاشۇ ئېغىلنىڭ يېنىغا مۆكۈپ تۇرۇپ، ئىچكىرى تەرەپكە قۇلاق سالدى. قۇلاق سالسا مىراخور قورۇدا ئىكەن، دەل شۇ چاغدا غاچ قىلىپ يان ئىشىك ئېچىلدى، مىراخور پانۇس كۆتۈرۈپ سىرتقا چىقىۋالغاندىن كېيىن يان ئىشىك ئىچىدىن ئېتىلىپ قالدى. ۋۇ سۈك قاراڭغۇدا مۆكۈنۈپ تۇرغان پەيتتە، مىرشەپ ئەلياتقۇ تاكتىكىنى ئۇردى. ھېلىقى مىراخور ئاتلارغا ئوت ـ چۆپ، يەم ـ بوغۇزلارنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن پانۇسنى ئېسىپ قويۇپ، يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى سالدى ـ دە، يېشىنىپ كاتقا چىقىپ يېتىپ قالدى. ۋۇ سۈك ئىشكنى تاراقشىتتى، مىراخور ۋارقىراپ:
ـــ كىم سەن؟ غوجا ئاكاڭ ئەمدىلا ياتاي دەۋاتسا، كىنىم ـ كېچىكمىنى ئوغرىلاي دەپ كەلدىڭمۇ، بالدۇر كېلىپ قاپسەن! ـــ دېدى.

ۋۇ سۈك قول قىلىچىنى ئىشىككە يۆلەپ قويۇپ، خەنجىرىنى قولىغا ئېلىپ ئىشكنى يەنە غاچىلدىتىپ ئېتىتەردى. مىراخور بىتاقەت بولۇپ قىپيالىڭاچ ھالدا كاتتىن چاچراپ تۇردى ـ دە، قولىغا ئارىنى ئېلىپ ئىشكىنىڭ تاقىقىنى كۆتۈردى؛ ئۇ ئەمدىلا ئىشكنى ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا، ۋۇ سۈك زەپتى بىلەن ئىشكنى ئېچىپ ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئۇنىڭ كۆكۈلىسىدىن ئالدى، ئۇ «ۋايجان !» دەپ ۋارقىرىدى، شۇ ئارىدا ئۇنىڭ كۆزى چىراغ سايىسىدا ۋۇ سۈڭنىڭ قولىدا ۋال ـ ۋۇل قىلىپ پارقىراپ تۇرغان خەنجەرگە چۈشۈپ، پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى.

ـــ بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن ! ـــ دەپ ناله ـ زار قىلدى ئۇ.

ـــ مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

مىراخور بۇ ئاۋازدىن ئۈنىڭ ۋۇ سۇڭ ئىكەنلىكىنى بىلدى، ئۇ:

ـــ ئاغا، مېنىڭ ھېچ ئىشتىن خەۋرىم يوق، ئۆزلىرىدىن بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن ! ـــ دەپ داد ـ پەريات قىلدى.

ـــ ئۈنداق بولسا، راستىنى ئېيت، جىياڭ سۇركاۋۇل ھازىر قەيەردە؟

ـــ بۇگۈن ئۇ جاڭ قۇربېگى ۋە جياڭ مۇئەككەللەر بىلەن كۈنبويى مەي ئىچتى. ھازىر يەنە راۋاقتا مەي ئىچىۋاتىدۇ.

ـــ بۇ گېپىڭ راستمۇ؟

ـــ يالغان ئېيتقان بولسام، پېقىرنى مەرھۇم بېسىپ كەتسۇن.

ـــ ئۈنداق بولسا مانا ئەمىسە! ـــ دېدى ـ دە، خەنجىرى بىلەن مىراخورنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ۋۇ سۇڭ ئۆلۈكنى بىر تەرەپكە تېپىۋېتىپ، خەنجىرىنى غىلىپىغا سالدى، ئاندىن شام يورۇقىدا بېلىدىن شى ئېن يوللۇق تۈتقان تاۋار كېيىمىنى چىقاردى، كونا كېيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، ئۈنىڭ ئورنىغا ھېلىقى ئىككى قۇر يېڭى كېيىمنى يەڭگۈشلىدى ۋە بېلىنى چىڭ باغلاپ، قىلىچ ـ غىلاپلىرىنى بېلىگە ئېسىپ، يەردە چېچىلىپ ياتقان كۈمۈش تەڭگىلەرنى مىراخورنىڭ كات ياپقۇچىغا ئوراپ، خالتا پوتىسىغا سالدى ـ دە، ئىشىك يېنىغا ئېلىپ قويدى، ئاندىن قوش ئىشكىنى چىقىرىۋېلىپ تام تۈۋىگە تىكلەپ قويۇپ، چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتتى ۋە ئۆيدىن چىقىپ قىلىچنى ئالدى ـ دە، تامغا يۆلەكلىك ھېلىقى ئىشىكنىڭ بېشىغا دەسسەپ ئاستا تامغا يامىشىپ چىقتى.

بۇ چاغدا ئازراق ئاي يورۇقى چۈشۈپ تۇراتتى. ۋۇ سۇڭ تام بېشىدىن سەكرەپ تام ئىچىگە چۈشۈپ، يان ئىشىكنى ئاچتى، ئاندىن تامغا يۆلەكلىك ھېلىقى ئىشىكنى جايىغا ئاپىرىۋېتىپ،

قايتىپ كىرىپ يەنە ئىشكنى يېپىپ قويدى. ۋۇ سۇڭ ئىشكنىڭ تاقاقلىرىنى ئېلىپ تاشلىغاندى، ئۇ چىراغ يېنىپ تۇرغان يەرگە كېلىپ قارىدى، قارىسا بۇ بىر ئاشخانا بولۇپ چىقتى. بۇ ئاشخانىدا ئىككى دېدەك مىس قازان تۇۋىدە چاي قايىنىتىپ ئولتۇراتتى، ئۇلار:

ـــ كەچكىچە كۈتسەكمۇ بۇ بىرنېمىلەر يانقىلى ئۇنمايۋ، چاي ـ چاي دەۋېرىدىكەن. ئاۋۇ ئىككى مېھمانمۇ تازا يۇزى قېلىن بىرنېمىلەر ئىكەن. چاغلىمايۋ ئىچىۋېرىپ غەرق مەست بولۇپ كېتىشتى. تېخىچىلا راۋاقتىن چۈشمەي ئولتۇرۇشۇپتۇ، گېپى ئەجەبمۇ تۈگىمەستە قالدى، ـــ دەپ غودۇڭشۇاتاتتى.

بۇ ئىككى دېدەك كۈسۈلداپ ـ پىچىرلاپ، ھەسرەت چېكىپ ئولتۇرغاندا، ۋۇ سۇڭ قىلىچىنى تامغا يۆلەپ قويۇپ، قانغا مىلەنگەن خەنجىرىنى غىلىپىدىن چىقاردى ـ دە، ئىشكنى غاچ قىلىپ ئېچىپ ئۆيگە باستۇرۇپ كىردى ۋە دېدەكلەردىن بىرىنىڭ كۆكۈلىسىدىن تۇتۇپ شارت قىلىپ چېپىۋەتتى. يەنە بىرى قاچماقچى بولۇۋىدى، ئىككى پۇتى قېقىپ قويغان مىختەك بىر يەرگە قادىلىپ قېلىپ قىمىر قىلالمىدى، ئۇنىڭ «ۋايجان!» دەپ توۋلىغۇسى كەلدى، لېكىن گاچىلاردەك تىلى گەپكە كەلمەي قېتىپلا قالدى، شۇ تاپتا ئىككى دېدەكنىڭ ئەمەس، ھەتتا مۇئەللىپنىڭمۇ تىلى كالۋالىشىپ گەپكە كەلمەي قېلىشى تۇرغان گەپ ئىدى. ۋۇ سۇڭ ئۇنمۇ چېپىپ تاشلىدى. بۇ ئىككى مۇرىدىنى سۆرەپ ئوچاق ئالدىغا ئاپىرىۋېتىپ، ئاشخانىدىكى چىراغنى ئۆچۈردى ـ دە، پەنجىرە سىرتىدىكى ئاي يورۇقىدا بىر ـ بىر بېسىپ سارايغا كىردى.

ۋۇ سۇڭ بۇرۇنسىدا بۇ قورۇغا كىرىپ ـ چىقىپ يۈرگەچكە، ئۇ يەرنىڭ ئىكىر ـ چىكىر يوللىرىنى بىلەتتى. ئۇ ئۇدۇللا قوشماق ئۆرەڭ راۋىقىنىڭ پەلەمپىيى يېنىغا كېلىپ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا ئاۋايلاپ مېڭىپ راۋاق ئۈستىگە چىقماقچى بولدى. بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يېنىدىكى ئادەملىرى ئۇلارنى كۈتۈشتىن بىزار

بولۇپ، ئۇلارنىڭ يېنىدىن نېرى كەتكەندى، راۋاقتىن پەقەت جاڭ سۇركاۋۇل، جاڭ قۇربېگى ۋە جياڭ مۇئەككەلنىڭلا پارىڭى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ۋۇ سۇڭ پەلەمپەي تۆۋىدە تۇرۇپ، جياڭ مۇئەككەلنىڭ: «ھەزرەتلىرى كەمىنلىرىگە قىساس ئېلىپ بېرىمەن دەپ رىيازەت چەكتىلە، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ھەزرەتلىرىنىڭ بۇ ئىلتىپاتىغا كۆپرەك خىزمەت كۆرسىتىپ جاۋاب يانداۋارمەن» دەپ ئۇنىڭغا خۇشامەت قىلىۋاتقانلىقىنى، جاڭ سۇركاۋۇلنىڭ: «ئىنىم جاڭ قۇربېگىنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى دېمىسەم، بۇنداق ئىشنى قىلىشقا كىمنىڭ خاھىشى ! سىلى ئازراق پۇل خەجلىگەن بولسىلىمۇ، لېكىن ئۇ مۇتتەھەمنى جۆندەشنى ئوبدانلا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپتىلا، بەربىر ئۇلار بۇ چاغقا تۇتۇش قىلىپ ئۇنى جايلىۋەتتى، بۇلۇتلۇق كۆلدىلا جۆندىۋېتىڭلار دېگەنىدىم. ئاشۇ ئەۋەتىلگەن تۆت كىشى ئەتە قايتىپ كەلسە مەلۇم بولىدۇ» دەۋاتقانلىقىنى، جاڭ قۇر بېگى: «بۇ تۆتەيلەننىڭ ئۇنداق بىر ئادەمگە نېمىشقا كۈچى يەتمىسۇن؟ ئۇنىڭ يەنە نەچچە جېنى بولسىمۇ تۈگەشتى» دېسە، جياڭ مۇئەككەلنىڭ «پېقىرمۇ ئۇلارغا ئاشۇ يەردىلا جۆندىۋېتىپ، پاتراق خەۋەر ئېلىپ كېلىڭلار دەپ تاپىلىدىم» دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى.

نەزم

ئالدىيالماس قەست، تۇزاق ـ قاپقان كىشىنى ھەرقاچان،
قىلسا كىم شۇملۇق قەدىمدىن بولدى نابۇت شۇل ھامان.
قاغا ـ قۇزغۇن قىلدى شۇملۇق پالۋان ياتقاندا تىنچ،
ئاقىۋەت شۇملۇق ئۇچۇن باتۇر قولىدا ئۇزدى جان.

ۋۇ سۇڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزىپى قىرىق گەز ئۆرلەپ پەلەككە يەتتى ـ دە، ئوڭ قولىدا خەنجىرىنى كۆتۈرۈپ، سول قولىدا ئىشىكنى ئىتتەرگەن پېتى راۋاقتا باستۇرۇپ

كىردى، ئۇ يەردە بىرنەچچە شام - چىراغلار يېلىلداپ يېنىپ تۇراتتى، پەنجىرىدىن ئۆيگە بىر - ئىككى جايدىن ئاي يورۇقى چۈشۈپ، راۋاقنى خېلىلا يورۇتۇپ تۇراتتى؛ شىرە ئۈستىدىكى جام - قەدەھلەر يىغىشتۇرۇلمىغانىدى. يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان جياڭ مۇئەككەل ۋۇ سۈڭنى كۆرۈپ شۇنداق چۆچۈپ كەتتىكى، جېنى تېنىدىن ئاجراپ يەتتە قەۋەت ئاسمانىنىڭ قەرىگە ئۇچۇپ چىقىپ كەتكەندەك بولدى. ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز دېگەندەك، جياڭ مۇئەككەل جان تالىشىپ باقماقچى بولدى، ۋۇ سۈڭ خەنجىرى بىلەن كەلتۈرۈپ بىرنى چېپىۋىدى، خەنجەر ئۇنىڭ يۈزىگە بېرىپ تېگىپ، ئۇنى ئولتۇرغان ئورۇندۇق - پورۇندۇقى بىلەن يەرگە دومىلىتىپ چۈشۈردى. ۋۇ سۈڭ قايرىلىپ كېلىپ خەنجىرىنى كۆتۈرگىنىچە توپتوغرا بېرىپ، قويۇشقا تەمشىلىۋاتقان جاڭ سۈركاۋۇلنىڭ بوينىغا چاپتى، خەنجەر ئۇنىڭ قۇلقىغا تەگدى، سۈركاۋۇل پالاقلاپ راۋاق تاختىيىغا يىقىلىپ چۈشتى. بۇ يىقىلغان ئىككىسى يەردە جان تالىشىپ ياتاتتى. جاڭ قۇربېگى مەست بولۇپ قالغىنى بىلەن، مىڭ قىلمىسۇن بۇرۇنسىدا لەشكەر بېشى بولغانلىقىدىن، بىلىكىدە يەنىلا ئانچە - مۇنچە ماغدۇر بار ئىدى، ئۇ يېنىدىكى ئىككىيلەنىڭ يەرگە چاپلاشتۇرۇۋېتىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭمۇ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى سەزگەن بولسىمۇ، لېكىن دەرھال بىر ئورۇندۇقنى پىرقىرىتىپ ۋۇ سۈڭغا ئاتتى. ۋۇ سۈڭ بۇ ئورۇندۇقنى كاپ قىلىپ تۇتۇۋېلىپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە ئاتتى، قۇربېگى هازىرغۇ مەست، ساپساق چېغىدىمۇ ۋۇ سۈڭنىڭ خاسىيەتلىك كۈچىگە زادى تەڭ كېلەلمەيتتى، شۇڭا پالاقىدە ئارقىغا يىقىلىپ چۈشتى. ۋۇ سۈڭ ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ شارت قىلىپ ئۇنىڭ كاللىسىنى كېسىۋەتتى. جياڭ مۇئەككەل بار جاسارىتى بىلەن تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇردى. ۋۇ سۈڭ سول پۇتىنى ئاللىقاچان تەييارلاپ تۇراتتى، شۇڭا موللاق ئېتىپلا بىر تېپىك بىلەن ئۇنى يەنە ئۆرۈۋېتىپ، كاللىسىنى كېسىپ

تاشلىدى. ئاندىن قايرىلىپ كېلىپ جاڭ سۈركاۋۇلنىڭ كاللىسىنىمۇ ئالدى. شىرە ئۈستىدە مەي ـ شاراب ۋە گۆش، تائاملار تۈراتتى، ۋۇ سۇڭ خۇمرىدىكى مەينى ئېلىپ، گۈپ ـ گۈپ قىلىپ ئىچىپ قۇرۇقدىۋەتتى. ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ ـ تۆت خۇمرا مەي ئىچىۋەتكەندىن كېيىن ئۆلۈكلەرنىڭ كىيىمىدىن بىر پۈشىنى كېسىۋېلىپ، ئۇنى قانغا تەگكۈزۈپ، ئاق تامغا: «قاتىل ــ يولۋاس ئۆلتۈرگەن ۋۇ سۇڭدۇر» دەپ چوڭ قىلىپ يېزىپ قويدى. ئاندىن شىرەدىكى قاچا ـ قۇچىلاردىن بىرنەچچىسىنى قوينىغا سېلىپ، قالغانلىرىنى دەسسەپ ماكچايتىۋەتتى. ئۇ راۋاقتىن پەسكە چۈشەي دەپ تۇرۇشىغا پەستە خېنىمنىڭ: «راۋاقتىكى بېگىملەرنىڭ ھەننىۋاسى كەيپ بولۇپ قالدى، چاپسان بىر ـ ئىككىڭلار چىقىپ يۆلەڭلەر...» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى، گەپنىڭ ئايىغى چۈشە ـ چۈشمەيلا، ئىككى كىشى راۋاققا يېتىپ چىقتى.

ۋۇ سۇڭ پەلەمپەي تۈۋىدە تۇرۇپ قارىسا، نەچچە كۈن بۇرۇن ئۆزىنى تۇتۇۋالغان شۇ ئۆينىڭ خىزمەتچىلىرى ئىكەن. ۋۇ سۇڭ ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ، ئۇلارنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ يول توسۇپ تۇردى. بۇ ئىككىسى راۋاقتا ئۇچ ئۆلۈكنىڭ ئوڭدىسىغا قانغا مىلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپ، خۇددى چېكىسىدىن تاپىنىغىچە بىر سوغا مۇز سۈيىنى قۇيۇۋەتكەندەك بىر ـ بىرىگە قارىغىنىچە زۇۋان سۈرمەستىن قېتىپلا قالدى. ئۇلار شاق قىلىپ بۇرۇلۇشىغا، ئارقىدا تۇرغان ۋۇ سۇڭ ئۇلاردىن بىرىنى خەنجىرى بىلەن چېپىپ يەرگە چاپلاشتۇرۇپ قويدى. يەنە بىرى شۇ ھامان تىزلىنىپ كەچۈرۈم سورىدى، ۋۇ سۇڭ: «سېنى ھەرگىز كەچۈرمەيمەن!» دەپ ئۇنىڭ كۆكۈلىسىدىن تۇتۇپ كاللىسىنى ئالدى. ئۇنىڭدىن چاچراپ چىققان قان راۋاقنى بىر ئالدى، مۇردىلارچىراغ سايىسىدا ئوڭدىسىغا ياتاتتى. ۋۇ سۇڭ: «قىلغاندىكەن مانا مۇشۇنداق كامالىغا يەتكۈزۈپ قىلغۇلۇق، يۈزنىڭ جېنىنى ئالسامۇ ماڭا شۇ بىرلا ئۆلۈم كېلىدۇ» دېدى ـ

ده، خەنجىرىنى كۆتۈرگىنىچە راۋاقتىن چۈشۈپ كەتتى.

ـــ يۇقىرىدىكى نېمە ئاھ ـ زار ئۇ، ـــ دېدى خېنىم.

ۋۇ سۇڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا باستۇرۇپ كەلگەندە، خېنىم ئاجايىپ گەۋدىلىك بىر دارازا كىيلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆز ـ ئۆزىگە: «ھەي ! بۇ كىمدۇ ؟» دېگەن سوئالنى قويدى. بۇ چاغدا ۋۇ سۇڭنىڭ خەنجىرى كۆكتە پەرۋاز قىلىپ، ئۇنىڭ يۈزىگە چېپىلدى. خېنىم ۋار ـ ۋۇر چىرقىراپ ئىشىك ئالدىغا يىقىلدى. ۋۇ سۇڭ خېنىمنى بېسىپ تۇرۇپ يەنە بىر چېپىۋىدى، خەنجەر ئۇنىڭ بېشىغا ئۆتمىدى. ۋۇ سۇڭ ھەيران بولۇپ، ئاي يورۇقىدا خەنجىرىگە قارىسا خەنجەرنىڭ بىسى ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ۋۇ سۇڭ: «كاللىغا ئۆتمىگىنىنى ئەمدى بىلدىم !» دېدى ـ ده، ئارقىغا يېنىپ، يان ئىشىكنىڭ سىرتىغا چىقىپ، قول قىلىچىنى ئالدى، بىسى ئۇچۇپ كەتكەن خەنجىرىنى تاشلىۋېتىپ، يەنە راۋاقتا كىردى. راۋاقتا كىرىشى بىلەنلا چىراغ يورۇقى كۆرۈندى. ئالدى تەرەپتىن غەزەلچى يۇ لىيەن ئىككى دېدەكنى باشلاپ كىيلىۋاتاتتى، بۇلار چىراغنى كۆتۈرۈپ، خېنىم ئۆلتۈرۈلگەن يەرگە كەلگەندە، خېنىمنىڭ ئۆلۈكىنى كۆرۈپ «ۋاي ئالىلا ! ۋاي تۇۋا!» دەپ چۇرقىرىشىپ كەتتى. ۋۇ سۇڭ گاچ قىلىپ قىلىچنى يۇ لىيەننىڭ يۈرىكىگە تىقتى. ئىككى كىچىك دېدەكمۇ ۋۇ سۇڭنىڭ قىلىچىدا ئۇجۇقتى. ۋۇ سۇڭ ئارا دالاندىن چىقىپ، ئالدى دەرۋازىنىڭ تاقاقلىرىنى ئەتكەندىن كېيىن يەنە قايتىپ كىرىپ، قالغان ئىككى ـ ئۈچ ئايالنىمۇ ئىزدەپ تېپىپ چېپىپ تاشلىدى. ۋۇ سۇڭ: «ئەمدى كۆڭلۈمدىكىدەك بولدى، كېتەي» دەپ غىلاپىنى تاشلاپ، قول قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە يان ئىشىكنىڭ سىرتىغا چىقىپ، خالتا پوتىسىنى يېشىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە قويىندىكى ماكچىيىپ كەتكەن كۈموش قەدەھلەرنى سېلىپ بېلىگە باغلىدى ـ ده، قىلىچىنى ئېلىپ گۈرس ـ گۈرس قەدەم تاشلاپ يولغا راۋان بولدى. ئۇ شەھەر دەرۋازىسىنىڭ قېشىغىراق كەلگەندە: «ئەگەر دەرۋازا ئېچىلىپ قالسا، مېنى تۇتۇۋېلىشىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە كېچىلەپ بولسىمۇ شەھەردىن چىقىپ كەتكىنىم تۈزۈك» دەپ

ئويلىدى ـ دە، سېپىلنىڭ ئۈستىگە چىقتى. مېڭجۇ دەپ ئاتىلىدىغان بۇ شەھەر كىچىك شەھەر بولۇپ، سېپىلى ئانچە ئېگىز ئەمەس ئىدى. ۋۇ سۇڭ سېپىل كۈنگۈرىسىدىن تۆۋەنگە قارىدى، ئاندىن قىلىچىنىڭ ئۇچىنى ئۈستۈنگە، سېپىنى پەسكە قارىتىپ كۈنگۈرىگە تىرەپ تۇرۇپ، شاققىدە قىلىپ كۈنگۈرىنى ئاتلاپ ئۆتۈۋىدى، سىرتىدىكى خەندەك يېنىغا چۈشتى. ئاي يورۇقىدا خەندەكتىكى سۇغا قارىدى. سۇنىڭ چوڭقۇرلۇقى پەقەت بىر ـ ئىككى چىلا كېلىدىكەن. بۇ دەل ئونىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، بۇلاقلارنىڭ سۇلىرى سوغۇلۇپ كەتكەنىدى، ۋۇ سۇڭ خەندەكنىڭ لېۋىدە كەش ـ پاپياقلىرىنى سېلىپ، تىزلاپچىلىرىنى يېشىپ، پۇچقاقلىرىنى تۇرۇۋېلىپ، سېپىل خەندىكىدىن كېچىپ قىرغاققا چىقتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ يادىغا شى ئېن بەرگەن بوغچا ئىچىدىكى سەككىز قۇلاقلىق چىگە چورۇق كەلدى ـ دە، ئۇنى بوغجۇمىسىدىن ئېلىپ كىيىۋالدى. بۇ چاغدا شەھەردىن سۇبھى تاڭ تاكتىكى ئاڭلاندى. ۋۇ سۇڭ: «پۇخانىمدىن مانا ئەمدى چىقتىم، ‹قەپەس ئالتۇندىن بولسىمۇ، بۇلبۇلغا ئاشىيان بولماس› دېگەن گەپ بار، بۇ يەردىن كەتكىنىم ياخشى» دېدى ـ دە، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى چىغىر يولىنى بويلاپ يۈرۈپ كەتتى.

نەزم

قىيىدى جان يول ئۈستىدە ئۇ قولىغا خەنجەر ئېلىپ،
قۇت شارابى ئىچتى قوشماقلار① راۋاقىغا چىقىپ.
ئۆزى تەنها قەتلى ئەيلەپ شۇنچە كۆپ جاننى بۇگۈن،
رەھىمسىزلىك بابىدا ئۇ چۈشتى قاتىلدىن ئېشىپ.
قىيىدى جانلارنى بۇ يەردىن دەس تۇرۇپ ماڭدى شۇئان،
ئەنسىرەپ كۆڭلى يەنە جىن ئالمىسۇن دەپ چاپلىشىپ.

① قوشماقلار ـــ قوشماق ئۆردەكلەر راۋىقى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ۋۇ سۇڭ سۇبھى تاڭ تاكتىكىنىڭ بەشىنچىسى ئۇرۇلغۇچە ماڭدى، ھاۋا گۈگۈم بولۇپ تېخى تاڭ يورۇپ كەتمىگەندى. ئۇ بىر كېچە رىيازەت چېكىپ، چارچاپ ماجالى قالمىدى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە تاياق زەخمىلىرى ئېچىشىپ ئاغرىماقتا ئىدى، ئۇ بۇنىڭغا قانداقمۇ چىدىسۇن ؟ ئۇنىڭ بىر دەرەخزارلىق ئىچىدىكى كىچىككىنە قەدىمىي بۇتخانىغا كۆزى چۈشتى ـ دە، ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ قىلىچىنى تامغا يۆلەپ قويدى، ئاندىن بوغجۇمىسىنى يېشىپ بېشىغا تەكىيە قىلىپ قويۇپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى.

ئۇ ئەمدىلا كۆزىنى يۇماي دەپ تۇرۇشىغا، سىرتتىن ئىككى ئىلمەك ئوقۇرۇق كىرىپ ۋۇ سۇڭنى ئىلىۋالدى، ئاندىن ئىككى ئادەم سىرتتىن باستۇرۇپ كىرىپ، ۋۇ سۇڭنى بېسىۋېلىپ ئارغامچا بىلەن باغلىدى.

ـــ بۇ زەڭگىۋاي ئەجەبمۇ سېمىز ئىكەن، غوجامغا تارتۇق قىلىپ تۇتۇشقىلا لايىق ئىكەن، ـــ دېدى بۇ تۆت غالچا.

ۋۇ سۇڭ ئۇلارنىڭ قولىدىن زادىلا قۇتۇلۇپ چىقالمىدى، تۆت غالچا ۋۇ سۇڭنىڭ بوغجۇما ـ قىلىچلىرىنى تارتىۋېلىپ، ئۇنى خۇددى قوينى سۆرىگەندەك پۇتىنى يەرگە تەگكۈزمەي مەھەللىگە سۆرەپ باردى. بۇ تۆت غالچا يول ئۇستىدە ئۆزلىرىچە: «بۇ ئادەمنىڭ ئۇستىبېشى قان تۇرىدۇ، نەدىن كەلگەندۇ؟ ئوغرىلىق قىلىپ قېچىپ كەلگەن ئوخشىمامدۇ؟» دېيىشتى.

ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلاپ، دېسە دەۋەرسۇن، دەپ ھېچنېمە دېمىدى. ئۇچ ـ تۆت چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن بىر كەپىگە يېتىپ باردى. ئۇلار ۋۇ سۇڭنى ئۇنىڭ ئىچىگە كىرگۈزۈپ، يالىڭاچلاپ تۇۋرۇككە باغلاپ قويدى؛ يان تەرەپتىكى بىر كىچىك ئۆيدە جىنچىراغ يېنىپ تۇراتتى، ۋۇ سۇڭ ئۆينىڭ ئىچىگە قارىسا، قازان بېشىدىكى لىمدا ئىككى ئادەم شىرىقى ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ. ۋۇ سۇڭ كۆڭلىدە: «جەبرائىلنىڭ قولىغا چۈشۈپتىمەن، ۋاقىتسىز ھارام ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدۇم. بۇنداق بولارىمنى

بالدۇرراق بىلگەن بولسام، مېڭجۇ دىيارى مەھكىمىسىگە ئۆزۈمنى تۇتۇپ بېرىپ قىلىچ ئاستىدا ئۆلەتتىم، ئۇ چاغدا دۇنيادا پاك نامىم قالاتتى» دېگەن ئويلارنى كەچۈردى.

نەزم

ئۆلتۈرۈپ پاسىق ـ زىناخورنى دىلى تاپتى ئامان،
قەھرىمان قاچقان بىلەن قاچماس ئۇنىڭ نامى هامان.
مەڭگۈلۈك مەردلىككە لايىق ئەر ئىشىنى قىلدى ئۇ،
ئىككى گەز پەتەك جېنىنى دېمىگەن قىيماق ئاسان.

تۆت غالچا بوغجۇمنى كۆتۈرگىنىچە:
ـــ ۋاي غوجام، ۋاي خېنىم، چاققان چىقسىلا ! بىز ئەجەبمۇ بەلەن بىر ئولجا ئەكەلدۇق، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.
ـــ مەن هازىرلا چىقىمەن ! سىلەر تەگمەڭلار، ئۇنى ئۆزۈم سويىمەن، ـــ دېگەن جاۋاب ئاڭلاندى ئالدى تەرەپتىن.
بىر پىيالە چاي ئىچكۈدەك ۋاقىتمۇ ئۆتمەيلا، ئۆيدە ئىككى ئادەم هازىر بولدى. ۋۇ سۇڭ قارىغۇدەك بولسا، ئالدىدىكىسى بىر ئايال، كەينىدىكىسى بىر دارازا ئىكەن. بۇ ئىككىيلەن ۋۇ سۇڭغا ئوبدان سەپسېلىپ قاراپ چىققاندىن كېيىن ئايال:
ـــ ۋۇي، بۇ ئاغىمىز ۋۇ سۇڭ يۈزبېشىغۇ! ـــ دېدى.
ـــ چاپسان يېشىڭلار ئىنىمنى ! ـــ دېدى دارازا.
ۋۇ سۇڭ ئۇلارغا قارىسا، ئۇ دارازا باشقا بىراۋ ئەمەس، هېلىقى كۆكتاتچى جاڭ چىڭ ئىكەن، ئايال بولسا هېلىقى چىشى يەكشا سۇن چوكان ئىكەن. تۆت غالچا هاڭ ـ تاڭ بولۇپ دەرهال ئارغامچىنى يېشىپ، ۋۇ سۇڭغا كىيىملىرىنى كىيدۈرۈپ قويدى. ئۇنىڭ بېشىدىكى بوغمىچىسى يىرتىلىپ كەتكەندى، ئۇنىڭغا بىر كىگىز قالپاق كىيدۈرۈپ قويدى. بۇ جاڭ چىڭنىڭ چاسا داۋاندا بىرقانچە يەردە دۈكىنى بار ئىدى، شۇڭا ۋۇ سۇڭ ئۇنى

دەرھال ئاڭقىرالمىغانىدى. جاڭ چىڭ ۋۇسۇڭنى شۇ زامان ئالدى تەرەپتىكى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى، سالام ـ سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن جاڭ چىڭ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ شۇ ھامان ئۇنىڭدىن:

ـــ ئەزىز ئىنىم، قانداق بولۇپ بۇ ھالەتكە چۈشۈپ قالدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ نېمىسىنى دەيدىلا، ئېيتىپ كەلسەم گەپ تولا! سىلىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن مەھبۇسلار كۇرەسىگە باردىم، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ، ـــ ئۇ يەردە كۇرەبېگىنىڭ ئوغلىنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشتىم، ئۇنى پالكۆز يولۇاس شى ئېن دەپ ئاتىشىدىكەن. بىر كۆرۈپلا قەدىناس بولۇپ كەتتى، ئۇ ھەر كۇنى ئېسىل مەي ـ شاراب، مەززىلىك شورپا ـ قورداقلارنى ئەكېلىپ، مەندىن ياخشى خەۋەر ئېلىپ تۇردى. ئۇنىڭ شەھەرنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى ئارامجاڭگالدا بىر مەيخانىسى بار ئىكەنمىش، ئۇنىڭدىن ئوبدان تاپاۋەت بولۇپ تۇرىدىكەنتۇق، جاڭ قۇربېگى دېگەن بىر كىشى ئەگەشتۇرۇپ كەلگەن جياڭ مۇئەككەل دېگەن مۇتتەھەم زورلۇق ـ زومبۇلۇق قىلىپ، بىكاردىن ـ بىكارغا ئۇنى تارتىۋاپتۇ. شى ئېن مېنى بۇ ئەھۋالدىن خەۋەردار قىلدى، مەن بۇ ناھەقچىلىكنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كەيپلىكته جياڭ مۇئەككەلنى دۇمبالاپ، ئارامجاڭگالنى يېڭباشتىن شى ئېنغا تارتىپ ئېلىپ بەردىم. شۇنىڭ بىلەن شى ئېن مېنى قەدىرلەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. كېيىن جاڭ قۇربېگى جاڭ سۇركاۋۇلنى سېتىۋاپتۇ، ئۇلار مەسلىھەت قىلىشىپ، جياڭ مۇئەككەلگە ئۆچ ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، مېنى جاڭ سۇركاۋۇلنىڭ خاس يىگىتلىكىگە ئېلىپ تۇرۇپ ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ: سەككىزىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۇنى ئاخشىمى ئۇلار ئوغرى كەلدى دېگەن باھانە بىلەن مېنى ئىچكىرىكى ھويلىغا گوللاپ ئەكىرىشتى، ئۇلار ئاللىقاچان كۆمۈش مەي قاچىلىرىنى مېنىڭ چىغ ساندۇقۇمغا سېلىپ قويۇپتىكەن، مېنى مېڭجۇ ئايماق يامۇلىغا ئېلىپ بېرىپ،

گەدىنمگە ئوغرى دېگەن بەتنامنى تېڭىپ، قاتتىق دۇمبالىدى، تاياق دەستىدە زورمۇزور ئىقرار قىلدىم، شۇنىڭ بىلەن زىندانغا تاشلىدى؛ شى ئېنغا ئۇلىشىپ قالغانلىقىمدىن، ئۇ يۇقىرى ـ تۆۋەندىكى بەگ ـ سىپاھلارغا پۇل خەجلەپ مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يې ئاتلىق بىر پەتۋاچىغمۇ ئۇلىشىپ قالدىم، بۇ كىشىمۇ مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، كىشىلەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەيدىغان مۆمىن، ئاق كۆڭۈل ئادەم ئىكەن. يەنە زىندانغا قارايدىغان كاڭ ئاتلىق بىر گۈندىپايمۇ بار ئىكەن، ئۇ شى ئېن بىلەن ناھايىتى يېقىن ئۆتۈشىدىكەن. بۇلار ھەدەپ كۈچ چىقىرىپ، دەررە مۆھلىتىم توشقاندىن كېيىن ئېنجۇ ئايمىقىغا يۆتكەپ قويماقچى بولدى. تۈنۈگۈن ئاخشام شەھەردىن چىققاندا، جاڭ سۈركاۋۇل دېگەن لەنىتى بىر تۈزاق قۇرۇپ، جياڭ مۇئەككەلگە: «شاگىرتلىرىڭىزدىن ئىككىنى تەيىنلەڭ، ئۇلار يايلارغا يارەملىشىپ ۋۇ سۇڭنى يول ئۈستىدە ئۈجۈقتۇرۇۋەتسۇن» دەپ بۇيرۇپتۇ. ئۇلار بۇلۇتلۇق كۆلنىڭ خالىي ـ خىلۋەت بىر جايىغا يېتىپ كەلگەندە قول سالماق بولۇۋىدى، ئىككى تېپىك بىلەن جياڭ مۇئەككەلنىڭ ئىككى شاگىرتىنى سۇغا چۆكتۈرۈۋەتتىم. ئاندىن ھېلىقى ئىككى يايى دېگەن كىسپۇرۇشلارمۇ بولۇشۇشقا يېتىپ كېلىشتى، ئۇلارنىمۇ ھەر بىرىنى بىر قىلىچ بىلەن قەتل قىلىپ، سۇغا تاشلىۋەتتىم، پۇخادىن تېخى چىقماي، يەنە مېڭجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كېلىپ، ئەلياتقۇ مەھەلدە ئېغىلغا كىرىپ ئات باقار مىراخورنى ئۆلتۈردۈم؛ تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈپ، ئاشخانىدا ئىككى دېدەكنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم؛ ئۇ يەردىن قوشماق ئۆردەك راۋىقىغا چىقىپ، جاڭ سۈركاۋۇل، جاڭ قۇربېگى ۋە جياڭ مۇئەككەلنى ئۆلتۈردۈم، ئاندىن يەنە ئىككى خاس يىگىتنىڭ كاللىسىنى ئالدىم، راۋاقتىن پەسكە چۈشۈپ ئۇنىڭ خوتۇنى، قىزى ۋە دېدەكنى ئۆلتۈردۈم ـ دە، كېچىلەپ سېپىل ئاتلاپ شەھەردىن قېچىپ چىقتىم. بەشىنچى تاك ـ تاك ئۇرۇلغۇچە يول

يۇرۇپ چارچاپ ماجالىم قالمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە تاياق زەخمىلىرى ئېچىشىپ ماڭالماي قالدىم، شۇنىڭ بىلەن كېچىك بىر بۇتخانىغا كىرىپ، سەل ئارام ئالاي دەپ تۇرسام، بۇ تۆتەيلەن مېنى باغلاپ بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى.

ــ بىز تۆتىمىز جاڭ غوجامنىڭ خىزمەتكارلىرى، ــ دېدى تۆت چوماقچى يۈكۈنۈپ تەزىم قىلىپ، ــ ئۇدا نەچچە كۈن قىمار ئويناپ ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقىمىزدىن، جاڭگاللىققا ئاز ـ تولا ئوقەت قىلىپ كەلسەك، دەپ بارغاندۇق. قارىساق سىلى چىغىر يولدىن كېلىپ قالدىلا ئاغا، ئۇستىباشلىرىدىن پۇتۇنلەي قان تېمىپ تۇرۇپتۇ. ئۇدۇللا بۇتخانىغا كىرىپ كەتتىلە، بىز كىملىكلىرىنى بىلەلمىدۇق. جاڭ غوجام بىزگە: «تېرىك تۇتۇپ كېلىڭلار» دەپ نەچچە قېتىم تاپىلىغاندى، شۇڭا بىز سىلىنى ئىلمەك ئوقۇرۇق بىلەن تۇتتۇق، غوجام تاپىلاپ قويمىغان بولسا، ئۆزلىرىنىڭ جانلىرىغا زامىن بولۇپ قالاتتىكەنمىز. كۆزىمىز تۇرۇقلۇق ئۇلۇغمىزنى تونۇماپتىمىز. ئۇقۇشماي گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويدۇق، گۇناھىمىزنى كەچۈرسىلە !

ــ نەچچە زامان بولدى، بىز ئەنسىرەپ ئۇلارغا ئولجا ئالىدىغان ئادەملەرنى تېرىك تۇتۇپ كېلىڭلار دەۋاتقىلى، ــ دېدى جاڭ چىڭ بىلەن خوتۇنى كۈلۈپ، ــ كۆڭلىمىزدىكىنى تاپقانىدەك ئىش قىپتۇ بۇلار. ناۋادا ئىنىمىز چارچاپ ماجالىدىن قالمىغان بولسا، سەندەك تۆتەيلەن ئەمەس، قىرىقەيلەن بولغىنىڭ بىلەنمۇ تەڭ تۇرۇشالمايتتىڭ.

تۆت چوماقچى بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. ۋۇ سۇڭ ئۇلارنىڭ بىرسىنى چاقىرىپ:

ــ قىمارغا پۇلۇڭلار بولمىسا مەن بېرەي، ــ دېدى ۋە بوغجۇمىسىنى يېشىپ ئۇنىڭدىن ئون سەر كۈمۈش چىقىرىپ، تۆتەيلەنگە ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. تۆت چوماقچى ۋۇ سۇڭغا تەزىم بىلەن تەشەككۈر بايان قىلدى. جاڭ چىڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇمۇ يېنىدىن ئۇچ ـ تۆت سەر كۈمۈش چىقىرىپ

ئۇلىشۇبلىڭلار دەپ ئۇلارغا ئىنئام قىلدى.

ــ ئەزىز ئىنىم، ئۆزلىرى مېنىڭ قەلبىمنى بىلمەيدىلا ! ــ دېدى جاڭ چىڭ، ــ ئۆزلىرى كەتكەندىن كېيىن بىر-بىر نەسلىككە دۇچ كېلىپ، بىر كۈنى قايتىپ كېلىدىغۇ دەپ، بۇ پەسلەرگە: «ئولجا ئالغان ئادەملىرىڭلارنى تىرىك ئەكېلىڭلار» دەپ تاپىلىغانىدىم. بۇ نېمىلەر مىلجىڭراقلىرىنى تىرىك تۇتۇپ كېلىشتى. ئۆزلىرى تەڭ تۇرالمىغانلىرىنى بولسا ئۆلتۈرۈۋېتىشتى؛ شۇڭا ئۇلارغا تېغ تۇتقۇزۇپ ئەۋەتمەي، ئىلمەك ئوقۇرۇق ۋە سالما تۇتقۇزۇپ ئەۋەتىدىغان بولۇپ قالدىم. ھېلى ئۇلارنىڭ ئولجا ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، مەن چىققۇچە تەگمەڭلار دەپ تاپشۇرغانىدىم، سىلى ئىكەنلىكلىرىنى نەدىن بىلەي قېرىندىشىم !

ــ ئىنى، ــ دېدى سۇن چوكان، ــ ئۆزلىرىنىڭ جىيالڭ مۇئەككەلنى بابلىۋەتكەنلىكلىرىنى، يەنە كېلىپ ئۇنى كەيپ تۇرۇقلۇق يېڭىۋالغانلىقلىرىنى ئاڭلىسا، ھاڭ ــ تاڭ قالمايدىغان قايسى يولۇچى ئىكەن ئۇ ! ئارامجاڭگالدا سودا ــ سېتىقلارغا كەلگەن كارۋانلارمۇ بۇ ھەقتە دائىم سۆزلىشىپ تۇراتتى، لېكىن ئۇلار كېيىن نېمە بولغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئىنى، چارچاپ كەتكەنلا. ئاۋۋال مېھمانخانىغا كىرىپ ئارام ئالسىلا، قالدى ئىشنى كېيىن بىرنېمە قىلارمىز.

جاڭ چىڭ ۋۇ سۇڭنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىرىپ ياتقۇزۇپ قويدى. ئەر ــ خوتۇن ئىككىيلەن ۋۇ سۇڭنى كۇتۇۋېلىش ئۈچۈن ئاشخانىغا چىقىپ مەززىلىك غىزا ــ تائام، مەي ــ شارابلارنى تەييارلىدى. ھايت ــ ھۇيت دېگۈچە ھەممىنى تەخمۇتەخ قىلىپ بولۇپ، ۋۇ سۇڭنىڭ ئويغىنىشىغىلا قاراپ قالدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

گۆھەر ــ دۇنيا گاراخ ياتسا، قىلىچ ئويغاق ئىدى قولدا،
تەڭرى كۆكتە، يىراقتا خان تۇرۇپ، دال بولمىدى جانغا.

بېسىپ كەتكەن بىلەن بۇتخانىنى شۇملۇق ئېغىر دەھشەت، ئەلكېزەرلەر ماكانى لىق تولۇپ ياتار نىجاتچىغا.

ئەمدى مېڭجۇ شەھىرىدىكى جاڭ سۇركاۋۇلنىڭ قورۇسىغا كەلسەك، بۇ يەردە مۆكۈنۈپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغانلارمۇ بار ئىدى، بۇلار تاڭ يورۇغاندىن كېيىنلا سىرتقا چىقالمدى. ئۇلار ئىچكىرىدىكى خاس يىگىتلەرنى چاقىردى، سىرتتا ئىشىك بېقىپ تۇرغان گۇندىپايلارنىڭ ھەننىۋاسى يۇگۇرۇشۇپ كىرىپ، بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن ژاڭ ـ چۇڭلار كۆتۈردى، ئەھلىمەھەللە، قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ سىرتقا چىقىشقا قانداق ھەددى دەيسىز؟ كۈن ئوبدان يورۇغاندىن كېيىنلا ئۇلار مېڭجۇ ئايماق يامۇلىغا ئەرز قىلىپ كەلدى. ئايماقبېگى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەيران بولۇپ، ئۆلتۈرۈلگەن ئادەملەرنىڭ سانىنى ئېدىتلاش، قاتىلنىڭ قەيەرگە بېكىنىۋالغانلىقىنى تەكشۈرۈشكە دەرھال ئادەم تەينىلىدى، ئۇلار تەپسىلىي ئۇچۇرلار يېزىپ چىقىپ، يامۇلغا قايتىپ كېلىپ ئايماقبېگىگە: «ئاۋۋال ئېغىلغا كىرىپ ئات باقار مىراخورنى ئۆلتۈرۈپتۇ، ئۇ يەردە ئىككى كونا كىيىمنى سېلىپ قويۇپتۇ. ئاندىن ئاشخانىغا كىرىپ ئوچاق تۈۋىدە ئىككى دېدەكنى ئۆلتۈرۈپتۇ، يان ئىشىك تۈۋىدە بىسى ئۇچۇپ كەتكەن بىر خەنجەرنى تاشلاپ قويۇپتۇ. راۋاقتا جاڭ سۇركاۋۇلنى ئىككى خاس يىگىت بىلەن قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. بۇنىڭ سىرتىدا، يەنە چىللاپ كېلىنگەن جاڭ قۇربېگى بىلەن جياڭ مۇئەككەل ئۆلۈپ يېتىپتۇ. لاتىنى قانغا تەگكۈزۈپ ئاق تامغا: ‹قاتىل ـــ يولۋاس ئۆلتۈرگەن ژۇ سۇڭدۇر› دېگەن سۆزنى چوڭ قىلىپ يېزىپ قويۇپتۇ. تۆۋەندە خېنىمنى، سىرتتا يۇ لىيەن بىلەن ئېمىكئاننى ۋە ئوچ قىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ، جەمئىي ئون بەش ئادەم ئۆلتۈرۈلگەن. ئالتە دانە ئالتۇن ـ كۈمۈش مەي قاچىسى بۇلاپ كېتىلگەن» دەپ مەلۇم قىلدى. ئايماقبېگى تۆت تەرەپتىكى دەرۋازىلارنى

بىكىتىشكە ئادەم بۇيرۇدى. لەشكەرلەرنى ۋە تۇتقاۋۇللارنى ئېدىتلاپ چىقتى، شەھەردىكى مەھەللە ئاقساقاللىرىغا ئۆيمۇئۆي چارلاپ قاتىل ۋۇ سۇڭنى تۇتۇشقا بۇيرۇق قىلدى.

ئەتىسى بۇلۇتلۇق كۆل تەۋەسىدىكى ئاقساقاللار كېلىپ: «تۆت ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ كۆلگە تاشلىۋېتىپتۇ، بۇلۇتلۇق كۆل كۆۋرۈكىنىڭ تۈۋىگە ئۆلتۈرۈلگەن ئادەملەرنىڭ قېنى تېمىپ قاپتۇ، جەسەتلەرنىڭ ھەممىسى سۇ ئىچىدە تۇرىدۇ» دەپ مەلۇم قىلدى. ئايماقبېگى ئەرز تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن دەرھال چېرىك ياموڭ بېگىنى جورىدى، ئۇ بىر تەرەپتىن كۆلدىكى تۆت مۇردىنى سۈزدۈرۈپ ئېلىپ، تەكشۈرۈپ چىقتى. ئۇلاردىن ئىككىسى ئۆز ياموڭلىنىڭ يايىسى ئىكەن، ئىككىسى ئۆزىگە ئۆزى بالا تېپىۋالغانلار ئىكەن، بۇلارنى جەسەت ساندۇقلىرىغا سالدى، ئاندىن ئاقساقاللار ياموڭلىغا كېلىپ ئەرز ئېيتىپ، تېزدىن قاتىلنى تۇتۇپ جانغا جان ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشتى. شەھەر قوۋۇقلىرى ئۈچ كۈنگىچە ئېچىلمىدى، ئۆيمۇئۆي ئاختۇرۇپ چىقىشتى، بەش ئۆيىنى بىر - بىرىگە چاتتى، ئون ئۆيگە بىر كېپىل ئالدى، ئاختۇرۇپ چىقىلمىغان بىرمۇ ئۆي قالمىدى. ئايماقبېگى بۇيرۇق يېزىپ ئۆزىگە قاراشلىق جايلارغا — يېزىلار، چوققىلار، شەھەرلەر، كەنتلەرگىچە چۈشۈرۈپ، ئۆيمۇئۆي ئاختۇرۇپ باش قاتىلنى تۇتۇشنى تاپشۇردى. ۋۇ سۇڭنىڭ يۈرت - سۈيى، ياش - قۇرامى، تەقى - تۇرقىنىڭ ئۇچۇرى يېزىپ - سىزىپ كۆرسىتىلدى، تۇتۇپ بەرگۈچىگە ئاتاپ ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق ئاجرىتىلدى ۋە بۇيرۇقتا ئەگەر كىمدىكىم ۋۇ سۇڭنىڭ ئۇچۇرىنى ئېلىپ، ئايماق ياموڭلىغا مەلۇم قىلسا، دەرھال ئىنئام بېرىلمىغانلىقى، ناۋادا كىمدىكىم گۇناھكارنى ئۆيدە قوندۇرۇپ، غىزا - تائام بىلەن باققانلىقى ياموڭلىغا بىلىنىپ قالسا، گۇناھكار بىلەن ئوخشاش جازاغا تارتىلىدىغانلىقى ئىزھار قىلىندى. بۇيرۇق ھەممە قوشنا ئايماق ياموڭلىرىنىڭ تۇتۇشۇپ بېرىشى ئۈچۈن تارقىتىلدى.

ئەمدى ۋۇ سۇئغا كەلسەك، ئۇ جاڭ چىڭنىڭ ئۆيىدە تۆت ـ بەش كۈن دەم ئالغاندىن كېيىن ئىشىنىڭ ناھايىتى چاتاق بولۇۋاتقانلىقىنى، يايلار ئارقىسۇئارقا شەھەردىن يېزا ـ كەنتلەرگىچە سانجاق ـ سانجاق چۈشۈپ چارلاپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلىدى. جاڭ چىڭ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ۋۇ سۇئغا:

ـــ قېرىندىشىم، مەن سىلىنى ئۇزۇن تۇرسا بېشىمغا بالا بولارمىكىن دەپ قورقۇۋاتمايمەن، ھالا بۇگۈنكى كۈنلۈكتە پادىشاھلىقنىڭ بەگ ـ سىپاھلىرى ئۆيمۇئۆي كىرىپ قاتتىق ئاختۇرۇۋاتقۇدەك. ئالمادىس بىرەر ھادىسىگە دۇچ كېلىپ قالسىلا، ئەر ـ خوتۇن ئىككىمىزدىن ئاغرىنىدىغان ئىش بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن. ئەمدى سىلىگە ئوبدان بىر پاناھ جاي ئويلاپ قويدۇم، ئۇنى ئېيتىپ باقاي، ئۆزلىرىنىڭ كۆڭلىگە خوپ كېلەرمىكىن، ـــ دېدى.

ـــ مەنمۇ مۇشۇ نەچچە كۈندىن بېرى، بۇ ئىش چوقۇم تۈيۇلىدۇ، بۇ يەردە قانداقمۇ تۇرالايمەن، يەككە ـ يېگانە ئاكامنى يەڭگەم ۋاپاسىزلىق قىلىپ ئۆلتۈرۈۋەتتى؛ بۇ يەرگە كەلسەم، يەنە خەقنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىدىم، نە ئاتا ـ ئانا، نە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم قالمىدى، دەپ ئويلاپ تۇراتتىم. ئەلھال ئۆزلىرى ماڭا ئوبدان بىر ماكانىنى كۆرسىتىۋاتىدىلا، نېمىشقا مېنىڭ كۆڭلۈمگە ياقمىسۇن؟ بىلمەيدىكەنمەن، ئۇ قەيەركەن؟ ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ ئۇ چىڭجۇ ئايمىقى تەۋەسىدىكى ئېرلۇڭشەن تېغىغا جايلاشقان مەرۋايىت ئىبادەتخانىسى، ـــ دېدى جاڭ چىڭ، ـــ گۇلدار شەيخ لۇ جىڭشېن بىلەن مەڭگۈ ياۋا ياڭ جى دېگەن باتۇرلار ئەنە شۇ يەردە بۇلاڭ ـ تالاڭ بىلەن، بىرمۇنچە يەرنى غەلىيانچىلىق ماكانى قىلىپ ئىگىلىۋالدى. چىڭجۇ ئايماق يامۇلىنىڭ بەگ ـ سىپاھلىرى ئوغرى تۇتماقچى بولسىمۇ، ئۇلارغا كۆز ـ قىرىنى سالمايدۇ. ئەزىز قېرىندىشىم، پەقەت ئاشۇ

يەرگە بېرىپ پاناھلانسىلا، ئاندىن قۇتۇلالايدىلا؛ باشقا يەرگە باردىغان بولسىلا، ئاقىۋەت قولغا چۈشۈپ قالىدىلا، ئۇلار مېنى توپقا قوشۇلغىن دەپ دائىم خەت ئەۋەتىپ كەلدى، مەن مۇشۇ يەر - سۈيۈمدىن رىشتىمنى ئۈزەلمەي بارمىدىم. مەن بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ، ئۆزلىرىنىڭ گۈمپا - ماھارەتلىرىنى تەپسىلىي بايان قىلسام، مېنىڭ يۈز - خاتىرىمنى قىلىپ بولسىمۇ، سىلىنى توپقا قوشماي قالمايدۇ.

— قېرىندىشىم، ئېيتقانلىرى دۇرۇس، — دېدى ۋۇ سۈڭ، — مېنىڭمۇ شۇنداق خىيالىم بار ئىدى. قارغىش تەگكۈر ۋاقتى - سائىتى يەتمەي، ئېپى - جېپىنى تاپالمايلا كەلگەنىدىم. ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويدۇم. بۇ ۋەقە تۈيۈلۈپ قالسا، ئۆزۈمنى يوشۇرۇشقا جاي - ماكان يوق. بۇ ناھايىتى ئەپلىك بولغۇدەك، قېرىندىشىم، ماڭا خەت يېزىپ بەرسىلە، بۇگۈنلا يولغا چىقاي.

جاڭ چىڭ شۇ زاماتلا قەغەز - قەلەم كەلتۈرۈپ، تەپسىلىي بىر مەكتۇپ يېزىپ، ۋۇ سۈڭغا بەردى ۋە غىزا - تائام، مەي - شاراب ھازىرلاپ، ۋۇ سۈڭنى ئۈزاتماق بولدى. چىشى يەكشا سۇن چوكان جاڭ چىڭغا تاپا - تەنە قىلىپ:

— سەن نېمىشقا بۇ قېرىندىشىمىزنى يولغا سېلىپ قويۇۋاتسەن، ئۇنى تۈتۈپ كەتسۇن دەۋاتامسەن؟ — دېدى.

— يەڭگە، ئېيتىڭچۇ، مەن ئۇ يەرگە بارسام نېمىشقا بولمايدۇ؟ نېمىشقا ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىمەن؟ — دېدى ۋۇ سۈڭ.

— ئىنى، ھازىر پادىشاھلىق ھەممە يەرگە ئېلان - بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. تۈتۈپ بەرگۈچىگە ئاتاپ ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام پۇل ئاجرىتىپتىمىش. ئېلانغا ئۆزلىرىنىڭ تەقى - تۇرقىلىرى، يۈرت - سۈلىرى، ياش - قۇرامىلىرى پۈتۈلۈپ ھەممە يەرگە چاپلىنىپتۇ. ئۆزلىرىنىڭ يۈزلىرىدە ئىككى «ئالتۇن تامغا» ئاپئاشكارا چىقىپ تۇرسا، يولغا چىقسىلا توسۇلۇپ

قېلىشلىرى تۇرغان گەپ، ــ دېدى سۇن چوكان.

ــ يۇزىگە ئىككى پارچە مەلھەم دورا چاپلىۋالسىلا بولار، ــ دېدى جاڭ چىڭ.

ــ ئەجەبمۇ يوچۇن نېمە ئىكەنسەن، ــ دېدى سۇن چوكان مەسخىرە قىلىپ، ــ مۇشۇنداق داڭقان پۇتى گەپنى قىلىۋاتقىنىڭنى قارا، بۇنىڭ بىلەن يايىلارنى قانداقمۇ ئالدىيالايسەن؟ مېنىڭ بىر يول كۆرسەتكۇم بار، ئىنىم ئۆزلىرى ماقۇل كۆرەمدىلىكىن؟

بالايى ـ قازادىن قۇتۇلۇش كويىدا تۇرسام، نېمىشقا ماقۇل كۆرمەي؟ ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ خوپ، ئېيتسامۇ ئېيتماي، لېكىن رەنجىمىسىلە، ئېيتماي، ــ دېدى كۇلۇپ سۇن چوكان.

ــ يەڭگە، ئېيتىۋېرىڭ.

ــ بۇنىڭدىن ئىككى يىل بۇرۇن، ــ دېدى سۇن چوكان، ــ بىر قەلەندەر دەرۋىش بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا مەن ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، ئۆلتۈرۈپ گۆشىنى نەچچە كۇنلەر مانتىغا قىيما قىلدىم. ئۇنىڭدىن بىر دانە چاچ باستۇرۇۋالدىغان چەمبىرەك، بىر قۇر كىيىم، بىر قارا چاپان، بىر دانە قۇر ـ پوتا، بىر دەرۋىشلىك دەستىكى، ئادەم كاللىسىنىڭ سۆڭىكىدىن ياسالغان بىر يۇز سەككىز ئۇرۇقلۇق تەسۋى، ئاپپاق يالتىراپ تۇرىدىغان قۇيۇچتىن سوقۇلغان ئىككى قىلىچ سېلىنغان لەھەك تېرىسىدىن ياسالغان بىر دانە غىلاپ قالغانىدى. بۇ قىلىچلاردىن تۇن كېچە بولغاندا دائىم ئاۋاز چىقىدۇ، ئۆزلىرى ئۆتكەن نۆۋەت بۇنى كۆرگەن. ئەلھال ئۆزلىرى بۇ مۇشكۇلچىلىكتىن قۇتۇلماقچى بولسىلا، چاچلىرىنى كەستۇرۇپ، دەرۋىشلىك قىياپىتىگە كىرىپ، چېكىلىرىدىكى ئالتۇن تامغىنى يوشۇرماقلىرى لازىم. بۇ دەرۋىشلىك دەستىكىمۇ ئۆزلىرىگە تىلتۇمار بولالايدۇ، ئۇنىڭغا پۇتۇلگەن دەرۋىشنىڭ ياش ـ قۇرامى، تەقى ـ تۇرقىمۇ سىلىگە ئوخشاش. بۇمۇ تەقدىر ـ قىسمەت ئەمەسمۇ؟ ! ئۆزلىرىگە ئۇنىڭ

نامىنى قويۇپ مېڭىۋەرسىلە، كىممۇ ئۇنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى سوراپ ئولتۇراتتى؟ مۇشۇنداق قىلساق بولماسمۇ؟

ـــ ھەببەللى، خوتۇننىڭ بۇ دېگىنى دۇرۇس، بۇ پەنت مېنىڭ ئېسىمگە كەلمەپتۇ، ـــ دېدى جاڭ چىڭ چاۋاڭ چېلىپ.

نەزم

تۇتقىلى ئادەم تارالدى خۇددى ئوت ـ ئۇچقۇن بولۇپ،
خەۋپ ـ خەتەر يۈزلەندى باشقا مىسلى بىر دولقۇن بولۇپ.
ئۇ پالاكەتتىن قۇتۇلماق يولىنى گەر ئىزدىسە،
ياسىنىپ ئالغاي ئۇ دەرۋىش تۇرقىدا يوچۇن بولۇپ.

ـــ قېرىندىشىم، بۇنى ئۆزلىرى قانداق ئويلاۋاتىدىلىكىن؟ ـــ دېدى جاڭ چىڭ.

ـــ بۇغۇ بولىدۇ. شۇغىنىسى مېنىڭ تەقى ـ تۇرقۇم دەرۋىشكە ئوخشىماي قالارمىكىن، ـــ دېدى ژۇ سۇڭ.

ـــ مەن ئۆزلىرىنى ياساپ باقاي، ـــ دېدى جاڭ چىڭ.

سۇن چوكان ئۆيدىن بىر بوغجۇمنى ئېلىپ چىقىپ ئاچتى، ئۇنىڭدىن نۇرغۇن كىيىم ـ كېچەكلەر چىقتى، ژۇ سۇڭنى ئىچىدىن تارتىپ تېشىغچە شۇ كىيىملەر بىلەن كىيىندۈردى. ژۇ سۇڭ ئۆزىنىڭ ئۇستىبېشىغا قاراپ: «ماڭىلا ئاتاپ تىكىلگەندەك، قۇيۇپ قويغاندەك كەلدى» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئۇزۇن قارا چاپانىنى كىيىپ، بېلىنى پوتا بىلەن باغلىدى، كىگىز قالپاقنى ئېلىۋېتىپ، چېچىنى قاتلاپ چەمبىرەكىكە باستۇردى، بوينىغا تەسۋى ئاستى. جاڭ چىڭ بىلەن سۇن چوكان قاراپ:

ـــ مانا ئەزەلىي قىسمەتتە شۇنداق پۈتۈلگەن ئەمەسمۇ ! ـــ دېدى باركاللا ئېيتىپ.

ژۇ سۇڭ ئەينەككە قاراپ ئۆزىمۇ قاقاھلاپ كۈلۈۋەتتى.

ـــ نېمىگە كۈلىدىلا؟ ـــ دېدى جاڭ چىڭ.

ـــ ئۆزۈمنى ئەينەكتە كۆرگەندىن كېيىن مەنمۇ بەئەينى دەرۋىشكە ئوخشاپ قاپتىمەن دەپ كۈلگۈم كېلىپ كەتتى. قېرىندىشىم، مېنىڭ چېچىمنى قايچىلاپ قويسىلا، ـــ دېدى ۋۇ سۈڭ.

جاڭ چىڭ قايچىنى قولىغا ئېلىپ، ۋۇ سۈڭنىڭ ئالدى ۋە ئارقا چېچىنى قايچىلاپ قويدى.

نەزم

بار بولغاچقا ئەزەلدىن يولۇاس سوقۇشقا لى جۈڭ،
يولۇاس سوقار لەقەمدىن مەھرۈملا ئىدى ۋۇ سۈڭ.
بەختىگە چىشى يەكشا قىلىپ پەندى ـ نەسىھەت،
دەرۋىشچە ياساپ قويدى سۈرلۈك قىلىپ كارامەت.

ۋۇ سۈڭ ئەھۋالنىڭ جىددىيلىكىنى نەزەرگە ئېلىپ، دەرھال بوغجۇملىرىنى يىغىشتۇرۇپ يولغا چىقماقچى بولدى. جاڭ چىڭ:

ـــ قېرىندىشىم ماڭا قارىسىلا، مەن سىلىدىن نەپ ئېلىۋالاي دەۋاتقىنىم يوق، سىلى جاڭ سۈركاۋۈلنىڭ ئۆيىدىن ئېلىۋالغان مەي قاچىلىرىنى بۇ يەرگە قويۇپ قويسىلا، ئۇنى يولدا خەج ـ خىراجەت قىلىشقا تەڭگىگە تېگىشىپ بېرەي، بىرەر ۋەقە تۇغۇلۇپ قالمىسۇن، ـــ دېدى.

ـــ قېرىندىشىم، دۈرۈس، ئەقىللىرى جايىدا، ـــ دېدى ۋۇ سۈڭ ۋە ئۇنى يېنىدىن چىقىرىپ جاڭ چىڭغا بەردى، جاڭ چىڭ بىر بولاق تەڭگىگە تېگىشىپ بەردى، ۋۇ سۈڭ ئۇنى خالىتا پوتىسىغا سېلىپ، بېلىگە تۇگۇۋالدى. ئاندىن ئۇ مەي ـ شاراب، تائامغا ئوبدان تويۇۋېلىپ، جاڭ چىڭلار بىلەن خوشلاشتى ۋە ئىككى قىلىچىنى بېلىگە قىستۇرۇپ شۇ كېچە يولغا چىقىشقا تەخمۇتەخ بولدى. سۇن چوكان ھېلىقى دەرۋىشلىك دەستىكىنى

ئېلىپ چىقىپ، بىر تاۋار خالتا تىكىپ ئۇنىڭغا سېلىپ بەردى، ۋۇ سۇڭ ئۇنى كۆكرىكىگە تاقاپ ئىچىگە ئېسىۋالدى. ۋۇ سۇڭ جاڭ چىڭ بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنىغا ئېگىلىپ رەھمەت، ــ تەشەككۈرلەر ئوقۇدى. مېڭىش ئالدىدا جاڭ چىڭ يەنە:

ــ قېرىندىشىم، يول ئۇستىدە قانداقلىكى ئىش دۇچ كەلسە، سەۋر ـ تاقەتلىك، ئېھتىياتچان بولسىلا، مەي ـ پەينى ئازراق ئىچىپ، خەقلەر بىلەن ئۇرۇش ـ جاڭجال قىلماي، قول بەرگەن دەرۋىش سىياقىدىلا ئىش تۇتسىلا. ئىش قىلغاندا ئانچە كايىپ كەتمىسىلە، باشقىلار بىلىپ قالىدۇ. ئېرلۇڭشەنگە يېتىپ بېرىپلا بىر پارچە خەت يېزىۋەتسىلە. بىز ئىككىمىزنىڭمۇ بۇ يەردە ئۇزۇن تۇرغىمىز يوق؛ كېيىن مال ـ بىساتلىرىمىزنى قۇرۇتۇپ قويۇشتىن ئەنسىرەيمىز: بىزمۇ تاغقا بېرىپ توپقا قوشۇلىمىز. قېرىندىشىم، ئۆزلىرىنى تەڭرىمگە تاپشۇردۇم، بىزدىن ئاتامان لۇ جىشىن، ياڭ جىلارغا كۆپتىن ـ كۆپ دۇئا يىسالام دېسىلە، ــ دەپ تاپىلىدى.

ۋۇ سۇڭ ئىشكتىن چىقىپ يەڭلىرىنى شىمايلاپ، چاپىنىنى پۇلاڭلىتىپ يۇرۇپ كەتتى. جاڭ چىڭ بىلەن خوتۇنى ئۇنىڭغا قاراپ:

ــ دەرۋەقە، بەئەينى دەرۋىشنىڭ ئۆزىلا بولدى، ــ دەپ بارىكاللا ئېيتتى.

نەزم

ئالدى چېچى تەكشى قىلىپ كېسىلىپ،
پېشانىسى ـ ماڭلىيىغا يېپىلغان.
ئارقا چېچى ھەرە چىشىدەك قىيىلىپ،
گەدىنىدىن بوينىغچە يېيىلغان.
قارا چاپان بۇلۇت كەبى پۈركىلىپ،
ئۇنىڭ جەمى ئەت ـ تېنىنى قاپلىغان.

قۇر پوتىسى گويىاكى بىر چار يىلان،
قاپ بېلىدىن ئوراپ ئۇنى چىرمىغان.
چاچ باسقۇچى ماڭلىيىدا پارقىراپ،
كۆزى قىزىل گويىاكى چوغ ـ ئوت يانغان.
ھەر خىل رەڭدە ئۇنىڭ كىيگەن پەشمىتى،
مۇسكۇللىرى گويا پولات تاۋلانغان.
جۇپ قىلىچى شۇنچە ھەيۋەت ـ دەھشەتلىك،
قۇيۇچ بىلەن جان قىيىشقا راسلانغان.
يۈز ئۇرۇقلۇق خاسىيەتلىك تەسۋىسى،
ئادەم بېشى سۆڭىكىدە ياسالغان.
قول قوشتۇرار كۆرسە لۇشا يالماۋۇز،
غەمدە قالار خۇفا كۇچتۇڭگۇر پالۋان.

شۇ ئاخشىمى ۋۇ سۇڭ دەرۋىش جاڭ چىڭلار بىلەن خوشلىشىپ يوغان تېرەكتىكى چاسا داۋاندىن يولغا راۋان بولدى. بۇ ئونىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، كۇن قىسقىراپ كەتكەن ۋاقىت ئىدى، كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. ۋۇ سۇڭ ئالاھازەل قىرىق ـ ئەللىك چاقىرىم يول ماڭغا ـ ماڭمايلا ئۇنىڭ ئالدىدا بىر ئېگىز چوققا كۆرۈندى. ۋۇ سۇڭ ئايدىڭدا بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ چوققىغا چىقتى. بۇ چاغدا ئەلياتقۇ ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ۋۇ سۇڭ دەرۋىش چوققا ئۈستىدە تۇرۇپ ئەتراپقا قارىدى، قارىغۇدەك بولسا، ئاي كۇنچىقىشتىن ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ، چوققا ئۈستىدىكى دەل ـ دەرەخ، ئوت ـ گىياھلارنى يورۇتۇپ تۇرۇپتۇ. ئۇ شۇنداق قاراپ تۇرغاندا ئالدى تەرەپتىكى جاڭگاللىق ئىچىدىن بىركىمنىڭ كۇلكە ئاۋازى ئاڭلاندى، ۋۇ سۇڭ: «ئەجەبا، بۇ يەنە نېمە ئىشتۇ! ئادەم ئايىغى تەگمەيدىغان مۇشۇنداق ئېگىز چوققىدا كىمدۇر بۇ كۇلۇشۇپ گەپ قىلىۋاتقان» دەپ ئويلىدى ـ دە، جاڭگالنىڭ يېنىغا بېرىپ قارىدى، قارىغايلىق ئىچىدە تاغقا يۆلەپ سېلىنغان بىر مازار ۋە

ئون نەچچە ئېغىز كەپە كۆرۈندى، كەپىلەردىن ئىككىسىنىڭ پەنجىرىسى ئوچۇق ئىدى، كەپە ئىچىدە بىر شەيخ بىر ئايالنى قۇچىقىغا ئېلىپ پەنجىرە ئالدىدا ئاي سەيلىسى قىلىپ ، «ھا ـ ھا، ھى ـ ھى» بىلەن كۈلۈشۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ۋۇ سۇڭ دەرۋىش بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ئىمانى قىرىق گەز ئۇچۇپ، شۇنداق قەھر ـ غەزەپكە كەلدىكى، ئۇ: «بۇ تاغ ئىچىدىكى جاڭگالىلىقنى ماكان تۇتقان شەيخ تۇرۇقلۇق، مۇشۇنداقمۇ قىلىق قىلامدۇ!» دەپ ئويلىدى ـ دە، بېلىگە قىستۇرۇۋالغان پارقىراپ تۇرغان جۈپ قىلىچىنى ئېلىپ ئاي يورۇقىدا ئۇنىڭغا قاراپ: «ھەي... ھەي نېمىدېگەن ياخشى قىلىچلار ـ ھە، مېنىڭ قولۇمغا چۈشكەندىن كېيىن تېخى ئىشلىتىلمىگەنىدى، ئەمدى مۇشۇ بەدرەككە ئىشلىتىپ باقاي» دېدى ۋە بىرسىنى بىر قولىدا تۇتۇپ تۇرۇپ، يەنە بىرسىنى غىلاپقا سالدى، چاپىنىنىڭ يەڭلىرىنى ئارقىغا باغلۇۋېلىپ توپتوغرا مازارغا كېلىپ ئىشىك قاقتى. ھېلىقى شەيخ بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ دەرھال ئارقا پەنجىرىنى ئېتىۋالدى.

ۋۇ سۇڭ دەرۋىش بىر پارچە تاش بىلەن ئىشكىنى ئۇرغىلى تۇردى، غاچ قىلىپ يان ئىشىك ئېچىلىپ ئىچكىرىدىن بىر بالا دەرۋىش چىقىپ:

ـــ نېمە ئادەم سەن، بۇ تۇن كېچىدە كېلىپ ئادەمگە ئارام بەرمەي ئىشىك ـ پەنجىرىنى ئۇرۇپ يۇرگەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭغا چەكچىيىپ:

ـــ ھەي بەچچىخەر، مانا بۇ قىلىچمىنىڭ قۇربانى بولىدىغان بولدۇڭ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، بۇ سۆز ئاياغلىشا ـ ئاياغلاشمايلا، قولىنى بىر كۆتۇرۇپ شارت قىلىپ چاپتى، بالا دەرۋىشنىڭ بېشى تورۇكلاپ يەرگە چۈشتى. كەپە ئىچىدىكى ھېلىقى شەيخ: «مېنىڭ دەرۋىش بالامنىڭ جېنىنى قىيىشقا پېتىنغان كىم بۇ؟» دەپ ۋارقىرىغىنىچە يۈگۈرۈپ چىقتى ـ دە، ئىككى شەمشەرنى كۆتۈرگىنىچە ۋۇ سۇڭغا قاراپ ئېتىلدى. ۋۇ

سۇك قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ـــ مېنىڭ گۈمپامنى كۆرۈپ باق، سېنىڭدەك ساندۇقتىن شەمشەر ئېلىپ ئولتۇرمايمەن. دەل قىچىشقان يېرىمنى تاتىلىدىڭ، ـــ دېدى ـ دە، شۇ زامان غىلاپتىن يەنە بىر قىلىچنى شارت قىلىپ سۇغۇرۇۋېلىپ ، ئىككى قىلىچ بىلەن شەيخكە تاقابىل تۇردى. ئىككىسى ئاي يورۇقىدا بىرى ئۇياقتىن ئېتىلىپ كەلسە، بىرى بۇياقتىن ئېتىلىپ باراتتى، ئىككى شەمشەردىن ۋال ـ ۋۇل قىلىپ ئوت چاقنىسا، جۇپ قىلىچتىن پال ـ پۇل قىلىپ دەھشەت ياغاتتى. ئۇلار ئىككىسى گويا سۇمۇرغ ئەنقا بىلەن ئۇچراشقاندەك ئۇزاق ئېلىشتى ۋە خۇددى بۇركۇت توشقان ئالغاندەك، جەك ئاخىرى ئاياغلاشتى. ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندا تاغ يوتىسىدا ئۇنلۇك بىر ئاۋاز ئاڭلاندى ـ دە، ئىككىيلەندىن بىرەيلەن يەرگە يىقىلدى. ئەييۇھەننىاس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! دەھشەتلىك تىغ ئاستىدا قىيىلغان كاللا يەرگە چۈشتى، ئېتىلىپ چىققان قان گويا سەل بولۇپ ئاقتى. ئىككىيلەن ئېلىشىپ زادى قايسىسى ئۆلدى، بۇنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز ئىككىنچى باب

ۋۇ سۇڭ دەرۋىشنىڭ كەيپىلكتە كۇڭ لياڭنى دۇمبالغانلىقى تىللا رەڭ يولۋاسنىڭ مەردانىلىك بىلەن سۇڭ جياڭنى ئازاد قىلغانلىقى

شۇ ئەسنادا ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، ۋۇ سۇڭ تەڭ كېلەلمىگەندەك قىلىپ، ئۆزىنى چەتكە ئالماقچى بولۇۋىدى، بۇنى كۆرگەن شەيخ شەمشىرىنى ۋۇ سۇڭغا قارىتىپ چاپتى، ۋۇ سۇڭ غېپىلا قىلىپ، شەمشەردىن ئۆزىنى داجىتىپ بىر پىرقىرىۋىدى، ھېلىقى شەيخ ۋۇ سۇڭنىڭ ئالدىغىلا كېلىپ قالدى، ۋۇ سۇڭ قىلىچى بىلەن شەيخنى تازا كەلتۈرۈپ بىرنى چېپىۋىدى، ئۇنىڭ كاللىسى بىر چەتكە دومىلاپ ئۆزى تاش ئۈستىگە يىقىلىپ چۈشتى، ۋۇ سۇڭ دەرۋىش:

ــ ھەي چوكان، بېرى چىقىڭ، سىزنى ئۆلتۈرمەيمەن، سىزدىن پەقەت بۇ يەرنىڭ ئوي ـ دۆڭنىلا سورىماقچىمەن، ــ دەپ چاقىردى ۋارقىراپ.

چوكان كەپىدىن چىقىپ، ئېڭىشىپ تەزىم قىلدى. ۋۇ سۇڭ:

ــ بەس، تەزىمىڭنى قويۇڭ. ئېيتىڭچۇ، بۇ يەرنى نېمىدەپ ئاتايدۇ؟ ھېلىقى شەيخ سىزنىڭ نېمىڭىز بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ دېدەكلىرى مۇشۇ تاغ ئېتىكىدە ئولتۇرۇشلۇق جاڭ غوجامنىڭ قىزى بولىمەن، ــ دېدى چوكان كۆز يېشى قىلىپ، بۇ مازار بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ قەبرىستانلىقى بولىدۇ. بۇ كىشىنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە پاناھداپ كېلىپ، يېتىپ ـ قوپۇپ يۈرگەنىدى. گەپ ـ

سۆزىگە قارىغاندا، راھىب سۈپەت، بىر يەرنىڭ ئېگىز ـ پەسىنى پەرق ئېتىلەيدىغان ئادەمدەك قىلاتتى. ئاتا ـ ئانام ئۇنى جاڭزىدا ئېلىپ قېلىشنى لايىق كۆرمەي ، مۇشۇ مازارغا قاراپ خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشقا ئەكېلىپ قويغانىدى. بىراق، ئۇ دادامنى گوللاپ بىزنىڭكىدە يەنە خېلى كۈنلەر كەتمەي تۇرۇۋالدى. بۇ مۇتتەھەم بىر كۈنى مېنى كۆرۈپ قېلىپ، زادىلا كەتكىلى ئۇنمايى، ئىككى ـ ئۈچ ئاي بىزنىڭكىدە تۇرغاندىن كېيىن ئاتا ـ ئانا، قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرىمنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ ، مېنى زورمۇزور مۇشۇ مازارغا ئەكېلىۋالدى. بۇ دەرۋىش بالىمۇ باشقا يەردىن بۇلاپ كېلىنگەن بالا ئىدى. بۇ چوقىقا قىرىقئاياغ چوققىسى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ شەيخ بۇ چوققىنى خاسىيەتلىك چوققا دەپ قاراپ، ئۆزىنىمۇ ئۇچار قىرىقئاياغ ۋاك شەيخ دەپ ئاتىۋالدى.

ـــ سىزنىڭ باشقا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭىز بارمۇ؟

ـــ بىرنەچچە تۇغقىنىم بار، ھەممىسى دېھقان، ئۇلارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولۇشقا ھەددىمۇ؟

ـــ بۇ مۇتتەھەمنىڭ مال ـ مۈلكىمۇ بارمۇ؟

ـــ ئۇنىڭ يىغىپ قويغان بىر ـ ئىككى يۈز سەر ئالتۇن ـ كۈمۈشى بار.

ـــ ئۇنداق بولسا، تېزرەك يىغىشتۇرۇڭ، مەن مازارغا ئوت قويىمەن.

ـــ سوپۇم، مەي ـ پەي، گۆش ـ تائامغا ئېغىز تېگەملا؟

ـــ بولسا ئەكېلىڭ، ئېغىز تېگەي.

ـــ قېنى ئەمىسە، خانىمزغا ئىلتىپات قىلسىلا.

ـــ ماڭا قەست ـ پەست قىلىپ قويىدىغان ئادەم ـ پادەم يوقتۇ؟

ـــ يوقسۇ، كەمىنىلىرىنىڭ ئۆزلىرىنى گوللاشقا بېشىم ئونمۇ؟

ۋۇ سۈڭ دەرۋىش بۇ چوكاننىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كەپكە

كىردى، كىچىك پەنجىرە ئالدىدىكى شىرە ئۈستىدە مەي ـ شاراب، گۆش، گىزەكلەر تىزىقلىق تۇراتتى. ۋۇ سۇڭ گۈپ قىلىپ بىر ئاپقۇر مەي ئىچىۋەتتى. چوكان ئالتۇن ـ كۈمۈش ۋەجىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولۇشىغىلا، ۋۇ سۇڭ مازارغا ئوت قويۇۋەتتى. چوكان بىر بولاق ئالتۇن ـ كۈمۈشنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ۋۇ سۇڭغا تۇتۇپ، بىر قوشۇق قېنىدىن كېچىشنى تىلىدى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ ماڭا ئۇنىڭ لازىمى يوق ! پات بولۇڭ، ئۇنى ئېلىپ بېرىپ جېنىڭىزنى بېقىڭ ! ـــ دېدى.

چوكان تەزىم قىلىپ تەشەككۇر بىلدۈرۈپ، تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. ۋۇ سۇڭ ھېلىقى ئىككى ئۆلۈكنى ئوتقا تاشلاپ كۆيدۈردى، ئاندىن قىلىچىنى قىستۇرۇپ، كېچىلەپ چوققىدىن ئېشىپ ، يولنى بويلاپ چىڭجۇ ئايمىقىغا يول ئالدى.

يەنە ئون نەچچە كۈن يول يۈردى، ئۇ مەھەللە ـ ئۆتەڭلەر، يېزا ـ قىشلاق، شەھەر ـ رەستىلەر بېسىپ ئۆتتى، دەرۋەقە ھەممىلا يەرگە ۋۇ سۇڭنى تۇتۇش توغرىسىدىكى ئېلان ـ جاكارنامىلەر چاپلانغانىدى. ھەممىلا يەرگە شۇ تەرىقىدە ئېلان ـ جاكارنامىلەر چاپلانغان بولسىمۇ، ۋۇ سۇڭ دەرۋىشلىك تۇرقىدا ياسىنىۋالغانلىقتىن، يول ئۈستىدە ئۇنى ھېچكىم سۈرۈشتە قىلمىدى. بۇ دەل ئون بىرىنچى ئاي مەزگىللىرى بولۇپ، ھاۋا ناھايىتى سوغۇق ئىدى. ۋۇ سۇڭ سەپەر ئۈستىدە ھەر كۈنى مەي ـ شاراب، گۆش، گىزەكلەر بىلەن ئوزۇقلانسىمۇ، سوغۇقتا بەرداشلىق بېرەلمىدى. ئۇ بىر دۆڭگە چىقىپ ئالدى تەرەپكە قارىدى، ئالدىدا بىر تاغ كۆرۈندىكى، ئۇ تاغ ئاجايىپ تىك تاغ ئىدى. ۋۇ سۇڭ دۆڭدىن چۈشۈپ، تۆت ـ بەش چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن بىر مەيخانا كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئىشكى ئالدىدا سۈپسۈزۈك سۇ ئېقىپ تۇرغان ئېرىق بار ئىدى. ئارقىسى قەۋەت ـ قەۋەت تاشلاردىن ھاسىل بولغان تاغ ئىدى. ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىۋىدى، ئۇ بىر يېزا مەيخانىسى بولۇپ چىقتى.

نەزم

ئىشىك ئالدى ئېرىق ـ ئۆستەڭ، تاغ تۈۋىدە قومۇشگاھلار،
قاشاغا بوي سوزۇپ گۈللەر، روجەك ئالدىدا قارىغايلار.
تېرە سالغان ئورۇندۇققا، قوشۇپ ئۈندا شىرە قويغان،
تىزىلغان ئۈستىگە رەت ـ رەت چىنە ـ تەخسە، قەدەھ ـ جاملار.
قومۇشگاھلار تېمى سارغۇچ توپا بىرلە قىلىنغاندۇر،
ئۈنىڭغا نەقشى ئەيلەنگەن شارابخورۇ نەزمخانىلار.
شامالدا قىلىدۇ جەۋلان ھاۋا رەڭ مەي تۈغى كۆكتە،
جەلپ قىلار يولچى ـ كارۋاننى ئۈنىڭدا نەزم مىسرالار:
«بۇ يەردىن ئۆتكۈچى كارۋان دىققىغا ئۇرۇلسا مەي،
قونار بۇندا بىتەھقىققى ئاشۇ مەنزىلچى كارۋانلار.
يېتىپ قالسا شامالدا مەي پۇراقى گەر قېيىقلارغا،
پۇراپ توختار شۇ زات ماڭماي سەپەردىن كېمە ۋە ساللار».

ۋۇ سۈڭ دەرۋىش دۆڭدىن ئۆتۈپ، ئاشۇ يېزا مەيخانىسىغا كىرىپ ئورۇن ئالغاندىن كېيىن:

ـــ ئۇستام، ماڭا مەي ـ شارابلىرىڭىز بولسا ئاۋۋال ئىككى ئاپقۇر ئەكىلىپ بېرىڭ. گۆش ـ پۆشىڭىز بولسىمۇ ئەكىلىۋېرىڭ، ـــ دېدى مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ.

ـــ ئۆزلىرىگە راستىنى ئېيتاي سوپۇم، مەي ئازراق بارلىقى بار، لېكىن ئوت ـ خەشەك غوللىرىدىن ياسالغان مەي بار، گۆش سېتىلىپ بولدى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى مەيپۇرۇش.

ـــ مەيلى ئەكىلىڭ، بىرئاز ئىچىپ ئىسىنىۋالاي، ـــ دېدى ۋۇ سۈڭ.

مەيپۇرۇش ئىككى ئاپقۇر مەينى ۋۇ سۈڭنىڭ ئالدىغا قويدى ۋە ئۈنىڭغا تېتىق قىلىشقا بىر تەخسە قورۇما كەلتۈردى. ھەش ـ پەش دېگۈچە ۋۇ سۈڭ ئىككى ئاپقۇر مەينى قۇرۇتۇپ يەنە ئىككى

ئاپقۇر كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. مەيپۇرۇش يەنە ئىككى ئاپقۇر مەينى چىنىگە قۇيۇپ ئەكەلدى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىمۇ ئىچىۋەتتى، ئۇ دۆڭدىن ئۆتكۈچىلا ئوچ ـ تۆت ئاپقۇر مەي ئىچكەنىدى، ئەمدى ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ تۆت ئاپقۇر مەي قوشۇلدى. يەنە كېلىپ شامال سوققاندىن كېيىن مەي ئۇنىڭ بېشىغا ئۆرلەپ چىقتى. ئۇ ۋارقىراپ:

ـــ ھەي مەيپۇرۇش، راستلا گۆشىڭىز تۈگەپ كەتتىمۇ؟ ئۇنداق بولسا، ئۆزىڭىز يەيدىغان گۆشتىن بولسىمۇ ئەكېلىڭ، بىراقلا ھېساب ـ كىتاب قىلىشمىز، ـــ دېدى.

ـــ سىلىدەك دەرۋىشنى كۆرگىنىم يوق، ـــ دېدى مەيپۇرۇش كۈلۈپ، ـــ مەي بىلەن گۆشنى يەپ ـ ئىچىۋەرسىلە نەدىن تېپىپ توشۇتاي؟ بولار ئەمدى، توختاتسىلا سوپۇم.

ـــ مەن بىكارغا يەپ ـ ئىچىمسەم، نېمىشقا سېتىپ بەرمەيسىز ماڭا؟ ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ـــ مەن باشتا سىلىگە دېدىمغۇ، مۇشۇ ناچار مەي بار دەپ، باشقىسى نەدە بولسۇن؟ ـــ دېدى مەيپۇرۇش.

بۇلار مەيخانا ئىچكىرىسىدە جېدەللىشىپ تۇرغاندا سىرتتىن بىر دارازا تۆت ـ بەش ئادەمنى باشلاپ كىردى. ۋۇ سۇڭ ئۇ دارازىغا قارىدى. ئۇ شۇنداق دارازا ئىدىكى:

نەزم

بوغمىچا چەگكەن بېلىقنىڭ قۇيرۇقىدەك قىپقىزىل،
كىيگىنى جەڭ تونىدۇر ئۆردەك بېشىدەك ياپيېشىل.
تۇمشۇقى تەتۇر ئۆتۈك كىيگەن دارازا پۇتىغا،
بېلىگە باغلاپتۇ گەزلەپ قىپقىزىل خالتا پوتا.
يۇمىلاق يۈز، چوڭ قۇلاق، ئويماق ئېغىز، قېلىن لېۋى،
بويى تۆت گەزدەك ئېگىز، يېگىرمە تۆت ـ بەشتە يېشى.
شۇنچە قاۋۇل، سەلتەنەتلىك تەقى ـ تۇرقى قامىتى،
ياش يوپۇرماق بۇ يېگىت، ئېچىلمىغان تېخى يۈزى.

بۇ دارازا مەيخانىغا بىرمۇنچە كىشىنى باشلاپ كىرگەندىن كېيىن مەيپۇروشنىڭ گۇلقەقەسى ئېچىلىپ:

— چوڭام، قېنى مەرھەمەت قىلسىلا، — دەپ ئۇلارنى خۇشخۇي قوبۇل قىلدى.

— مەن بۇيرۇغانلارنى تەييارلاپ قويدۇڭمۇ؟ — دەپ سورىدى دارازا.

— توخۇ بىلەن گۆش پىشىپ بولدى، ئۆزلىرىگىلا قاراپ تۇراتتۇق، — دېدى مەيپۇروش.

— مېنىڭ هېلىقى گۈللۈك يېشىل كوزىدىكى شارابىم قېنى؟ — دېدى دارازا.

— مانا بۇ يەردە، — دېدى مەيپۇروش.

دارازا ھەمراھلىرىنى باشلاپ ۋۇ سۇڭ دەرۋىشنىڭ ئۇدۇلىدىكى شىرەنىڭ تۆرىگە چىقىپ ئولتۇردى؛ ھەمراھلىرى ئۇنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدى. مەيپۇروش بىر گۈللۈك يېشىل كوزىدىكى مەينى كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭ ئاغزىغا چاپلانغان پالچىقلارنى ئاجرىتىپ، ئىچىدىكى مەينى بىر چوڭ خۇمرىغا قۇيدى. ۋۇ سۇڭ دەرۋىش يەر ئاستىدىن ئۇنىڭغا كۆز تاشلىدى، ئۇ گەمىدە ئېچىتىلغان ئېسىل مەي ئىكەن، شامالدا ئۇنىڭ خۇشبۇي پۇرىقى گۇپپىدە كېلىپ ۋۇ سۇڭنىڭ دىمىقىغا ئۇرۇلدى، ۋۇ سۇڭنىڭ گېلى قىچىشىپ ئۇنى تارتىۋېلىپ ئىچكۈسى كەلدى؛ مەيپۇروش يەنە ئاشخانىغا كىرىپ كېتىپ بىر تەخسىدە بىر جۈپ پىشۇرۇلغان توخۇنى، يەنە بىر تەخسىدە لوق گۆش ئېلىپ چىقىپ، هېلىقى دارازىنىڭ ئالدىغا قويدى، ئاندىن كۆك - گېزەكلەرنى تىزىپ، چۆمۈچ بىلەن مەي ئۈسۈپ ئىلىتقىلى ئېلىپ كەتتى. ۋۇ سۇڭ دەرۋىش ئۆزىنىڭ ئالدىغا بىر تەخسە قورۇمىدىن باشقا ھېچنېمە كەلتۇرۇلمىگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن غەزىپىنى باسالماي قالدى. كۆزى تويۇپ قورسىقى تويمىغان ۋۇ سۇڭ مەينىڭ كەيپى تۇتۇشى بىلەن ئاچچىقىغا چىدىماي شىرەنى مۇشت بىلەن بىر سېلىپ پاچاقلىۋەتكۈسى

كەلدى. ئۇ:

— ھەي مەيپۇروش، بېرى كەل ! سەن بەدرەك مېنى شۇنچىمۇ بوزەك ئېتەمسەن ! — دەپ ۋارقىرىدى.

— سوپۇم، كايىمسىلا، مەي دېسىلە ئەكىرىپ بېرەي، — دېدى مەيپۇروش پايپېتەك بولۇپ.

— سەن بىغەرەز بىرنېمىكەنسەن ! ئاۋۇ گۈللۈك يېشىل كوزىدىكى مەيدىن ۋە توخۇ گۆشىدىن نېمىشقا ماڭا سېتىپ بەرمەيسەن؟ مەنمۇ ئوخشاش پۇل تۆلەيمەنغۇ؟ — دېدى ۋۇ سۇك كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ۋارقىرىغىنچە.

— گۈللۈك يېشىل كوزىدىكى مەي بىلەن توخۇ گۆشىنى ئاشۇ چوڭام ئۆزى ئەكەلگەن، مەن پەقەت تەييارلاپلا بەرگۈچى، — دېدى مەيپۇروش.

مەي ئىچكۈسى كېلىپ تاقىتى تاق بولۇپ كەتكەن ۋۇ سۇك ئۇ گەپكە نەدە قۇلاق سالسۇن، ئۇ ۋارقىراپ دۇكاننى بىر ئېلىپ:

— يالغان ! يالغان ! — دېدى.

— شۇنداقمۇ مۇتتەھەملىك قىلغان بارمۇ، ئۆزلىرىدەك راھىبنى كۆرمەپتىكەنمەن ! — دېدى مەيپۇروش.

— نېمىشقا غوجا ئاكاڭنى مۇتتەھەم دەيسەن؟ مەن يېسەم بىكارغا يەيتىممۇ؟ — دېدى ۋۇ سۇك.

— مەن راھىبلارنىك ئۆزىنى ئۆزى غوجا ئاكاك دەۋالغىنىنى ئاڭلىماپتىكەنمەن، — دېدى مەيپۇروش.

ۋۇ سۇك بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئورنىدىن دەس سەكرەپ تۇردى ـ دە، غۇلىچىنى كېرىپ مەيپۇروشنىك يۇزىگە تازا كەلتۇرۇپ بىر شاپىلاق ئۇرۇۋىدى، مەيپۇروش دەلدەڭشىپ بىر چەتكە يىقىلىپ كەتتى.

ئۇدۇلدا ئولتۇرغان دارازا بۇنى كۆرگەندىن كېيىن قاتتىق غەزەپكە كەلدى. ھېلىقى مەيپۇروشنىك بىر يۇزى ئىششىپ چىقىپ، بىر ھازاغىچە ئورنىدىن قىمىرلىيالماي قالدى. دارازا ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ ۋۇ سۇڭغا قوللىرىنى شىلتىپ:

— ئۆز هالىڭغا باقمايدىغان قانداق نېمىسەن ! ئەجەب پۇت ـ قولۇڭنى ئۈزارتىپ يۈرىسىنا ! بۇ «دەرۋىش بولغان كىشى ئېغىر ـ بېسىق بولغۇلۇق» دېگەنگە خىلاپ ئەمەسمۇ ! — دېدى.

— مەن ئۇرسام ئۇنى ئۇردۇم، سېنىڭ نېمە چاتىقىڭ! — دېدى ۋۇ سۇڭ.

— مەن ياخشى نىيەت بىلەن نەسىھەت قىلسام، ماڭا تىل قويۇپ دىلئازار قىلىۋاتقىنىنى بۇ چەلپەكچىنىڭ! — دېدى دەرغەزەپ بولۇپ دارازا.

ۋۇ سۇڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆزىنى باسالماي قالدى ـ دە، شىرەنى ئۆرۈۋېتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا هومىيىپ كېلىپ:

— هەي بەدىرە، كىمنىڭ تىللايسەن ! — دەپ ۋارقىرىدى.

— هەي چەلپەكچى، مەن بىلەن ئېلىشماقچىمۇ سەن تېخى، بۇ خۇددى ئۆز پىرىگە پۇت ئاتقانلىق ئەمەسمۇ ! — دېدى دارازا مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ ۋە قولىنى مەيدىسىگە ئۇرۇپ، — هەي ئوغرى، مەيەگە كەل، سەن بىلەن سۆزلىشىمەن !

— ئۆزۈڭچە مېنى قورقۇپ تېگەلمەيدۇ دەمسەن تېخى ! — دېدى ۋۇ سۇڭ دەرۋىش ۋە ئېتىلىپ ئىشىك تۈۋىگە باردى، دارازا غىپلا قىلىپ سىرتقا چىقىۋالدى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ چىقتى. دارازا ۋۇ سۇڭنىڭ قەددى ـ قامىتى، كۆچ ـ قۇدرىتىگە قاراپ ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەسلىكىگە كۆزى يېتىپ، پەنت ئىشلەتمەكچى بولۇپ كۈتۈپ تۇردى، ۋۇ سۇڭ سىرتقا ئېتىلىپ چىققىنىچە دارازىنى تۈتۈۋالدى. دارازا ۋۇ سۇڭنى تازا بىر يېقىتماقچى بولدى، ئۇ ۋۇ سۇڭنىڭ مەڭ پاتمان كەلگۈدەك خىسلەتلىك كۈچ ـ قۇدرىتىگە قانداقمۇ تەڭ كېلەلمىسۇن، ۋۇ سۇڭ ئۇنى ئالدى تەرەپكە شۇنداق بىر تارتىۋىدى، ئۇ كېلىپ ۋۇ سۇڭنىڭ قۇچىقىغا كىرىپ قالدى، ۋۇ سۇڭ ئۇنى خۇددى كىچىك بالىنى دومىلىتىپ ئويناتقاندەك، بىرلا ئىتتىرىپ قېقىپ تاشلىدى، دارازا قىمىرلىيالماي قالدى. هېلىقى نەچچە سەھرالىق قوللىرى تىترەپ، پۇتلىرى يۇمشاپ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىشكە

جۇرئەت قىلالمىاي تۇرۇپلا قالدى. ۋۇ سۇڭ دارازىنى دەسسەپ تۇرۇپ، ئۆلىدىغان يېرىگە مۇشت بىلەن سېلىۋەردى. يىگىرمە - ئوتتۇز مۇشت سالغاندىن كېيىن ئۇنى يەردىن يۇلۇۋېلىپ چەتتىكى ئېرىققا تاشلىۋەتتى. ھېلىقى ئۇچ - تۆت سەھرالىق ئاللا - توۋا دەپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي ئېرىققا سەكرەپ چۈشۈپ، دارازىنى چىقىرىۋېلىپ، يۆلەپ - سىغاپ تۆۋەن تەرەپكە ئېلىپ كەلدى. مەيپۇرۇش بايىقى تەگكەن كاچاتنىڭ ئاغرىقىدا باشلىرى گاڭگىراپ قىمىر قىلالماي ئارقا تەرەپكە ئۆتۈپ سۇقۇنۇۋالدى. ۋۇ سۇڭ:

— ھەببەللى، ھەممىڭ يوقالدىڭ. مەي بىلەن گۆش غوجا ئاكاڭغا قالدى، مانا ئەمدى كەڭتاشا يەيدىغان بولدۇم ! — دېدى - دە، خۇمردىدىن ئاپقۇرغا مەي قۇيۇپ ئىچىۋەردى. شىرەدىكى ھېلىقى بىر جۈپ توخۇ گۆشى بىلەن يەنە بىر تەخسە گۆشنىڭ ھېچقايسىسىغا تېگىلمەپتىكەن، ۋۇ سۇڭ چوكىنى قايرىپ قويۇپ، قولى بىلەنلا تىتىپ خالىغىنىچە يەۋالدى. بىردەمنىڭ ئىچىدە مەي، گۆش ۋە توخۇ گۆشنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك سوقۇۋەتتى. ۋۇ سۇڭ تازا يەپ - ئىچىپ ، كېكىرىپ - كېرىلىپ غەرق مەست بولۇپ، تونىنىڭ يېڭىنى مۇرىسىگە ئارتتى - دە، مەيخانىدىن چىقىپ ئېرىق ياقىلاپ يۇرۇپ كەتتى. ۋۇ سۇڭ شامالنىڭ زوردا ئۆزىنى توختىتىۋالالماي غۇيۇلداپ كېتىۋاتاتتى، مەيخانىدىن تۆت - بەش چاقىرىم ماڭا - ماڭمايلا بىر سوقما تام ئىچىدىن بىر سېرىق ئىت چىقىپ ۋۇ سۇڭغا قاراپ قاۋىدى، بۇ يوغان ئىت ۋۇ سۇڭنىڭ كەينىدىن قاۋىغىنىچە قوغلاپ ماڭدى. بۇ ئىتنىڭ ھە دەپ قاۋاپ كېلىشى قاتتىق كەيپ ئىچىدە بىرەر چاتاق تېرىش كويىدا كېتىۋاتقان ۋۇ سۇڭنىڭ چىشىغا شۇنداق تەگدىكى، ئۇ شۇئان سول قولى بىلەن شارت قىلىپ غىلاپتىن قىلىچىنى سۇغۇرۇپ گۈرس - گۈرس دەسسەپ ئىتنى قوغلاپ ماڭدى. ئىت ئېرىقنىڭ نېرىقى قىرغىقىغا ئۆتۈۋېلىپ قاۋىغىلى تۇردى. ۋۇ سۇڭ تازا كەلتۈرۈپ بىرنى چېپىۋىدى، قىلىچى

تەگمىدى، ئەكسىچە ئۇ ئۆز كۈچىنىڭ زوربىدا سەنتۈرۈلۈپ ئېرىق ئىچىگە مولالاق ئېتىپ چۈشۈپ ئورنىدىن تۇرالماي قالدى. زىمىستان قىش كۈنلىرى بولغاچقا ئېرىق سۈيى سوغۇلۇپ قۇرۇپ قالاي دېگەنىدى، ئېرىقتىكى سۇ پەقەت بىر - ئىككى چىلا چوڭقۇرلۇقتا بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ سوغۇقلۇقىغا چىداپ بولمايتتى. ۋۇ سۈڭ يامىشىپ - تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىدىن سۇ ئېقىپ تۇراتتى، قىلىچى بولسا ئېرىقتا سۈغا چىلىشىپ ياتاتتى. ۋۇ سۈڭ ئېڭىشىپ سۇدىن قىلىچىنى ئالماقچى بولۇۋىدى، «پولتۇڭ» قىلىپ يەنە سۈغا چۈشۈپ كەتتى - دە، سۇدىن چىقالماي دوملاپ يۈردى.

بۇ ئەسنادا ئېرىقنىڭ بويىدىكى تام يېنىدىن بىر توپ ئادەم چىقىپ ئېرىق بويىغا كېلىپ قالدى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا بېشىغا كىگىز قالپاق، ئۇستىگە سېرىق مەشۇت پەشمەت كىيىپ، قولىغا گۈرزە تۇتقان بىر دارازا تۇراتتى، ئۇنىڭ ئارقىسىدا قولىغا توقماق تۇتقان ئون نەچچە ئەگەشتىسى بار ئىدى. ئۇلاردىن بىرسى:

— ئەنە ئاۋۇ ئېرىقتىكى ئوغرى دەرۋىش بايانتىن كىچىك غوجامنى ئۇرغان لەنىتى شۇ بايا كىچىك غوجام چوڭ غوجامنى ئىزدەپ تاپالماي، يىگىرمە - ئوتتۇز ئوتاقچىنى ئەگەشتۈرۈپ مۇشۇنى تۇتۇش ئۈچۈن مەيخانىغا كەتكەنىدى. ئەمدى بۇ نەرسە بۇ يەردە يۈرىدۇ، — دېدى. ئۇنىڭ سۆزى ئەمدىلا ئاياغلىشىشىغا يىراقتىن بايىقى تاياق يېگەن يىگىت كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ، قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئارقىغا داڭدار يىگىرمە - ئوتتۇز ئوتاقچىنى ئەگەشتۈرۈپ پەيدا بولدى، بۇلار شۇنداق نېمىلەر ئىدىكى:

ئېگىز بويى ۋاڭسەن شادا، پاكار بويى لىسى پەتەك،
بىرمۇنچىسى شاللاق تازا، گىجىڭلىرى قاشاڭ ئېشەك.
گويا بىرسى پوق - گەندىگە چۈشكەن مىتە سازاڭ - قۇرت،

بىرسى ئۇنىڭ چىن تام ـ قاشا ئۇستىدىكى شاتراق تېزەك.
بىرسى ئاشلىق مىتىسى، تائام ـ غىزانىڭ سېسىقى،
بىرسى ئىدى زەھەر تىكەن، قۇملۇقتىكى چاۋا ـ خەشەك.
ۋە بەزىسى ھېچ كاردا يوق، گويا كى بىر سېسىق پېتەك،
ۋە بەزىسى ھاڭۋاقتىدۇر، گويا كى بىر پارچە كېسەك.

بۇلارنىڭ ئون ـ يىگىرمىسى باشلامچى ئوتاقچىلار بولۇپ، قالغانلىرى پۇتۇنلەي يېزىدىكى چوماقچىلار ئىدى. ئۇلار قوللىرىغا نەيزە ـ توقماق ئېلىپ، ئاشۇ دارازا كەينىدە چۇقان ـ سۇرەن سېلىپ ۋۇ سۇڭنى ئىزدەپ يۈرەتتى. ئۇلار تام تۇۋىگە يېتىپ كېلىپ بىر قاراش بىلەنلا ۋۇ سۇڭنى تونۇپ قالدى ـ دە، سېرىق پەشمەت كىيگەن دارازىغا ۋۇ سۇڭنى كۆرسىتىپ:

ـــ قېرىندىشىمىزنى ئۇرغان چەلپەكچى ئەنە شۇ، ـــ دېدى.

ـــ تۇتۇڭلار بۇ مۇتتەھەمنى، جاڭزىغا ئاپىرىپ ئوبدان ئەدىپىنى بېرەيلى، ـــ دېدى بايىقى دارازا.

ـــ تۇتۇش ! ـــ دېدى ھېلىقى يىگىت.

ئوتتۇز ـ قىرىق ئادەم ۋۇ سۇڭغا گۇرىرىدە ئېتىلدى. بىچارە ۋۇ سۇڭ مەست بولۇپ قالغاچقا، تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ باقماقچى بولسىمۇ، ھېچ ئىلاج قىلالماي قالدى، ئۇلار تۇشمۇ تۇشتىن كېلىپ ۋۇ سۇڭنى پۇت ـ قولىدىن سۆرەپ ئېرىقتىن ئېلىپ چىقتى. سوقما تامدىن بۇرۇلغاندىن كېيىنلا بىر چوڭ ھويلا بار ئىدى. ئۇتاڭ ئەتراپى ئاپپاق ئاقارتىلغان ئېگىز تام ۋە مەجنۇنتاللار، ئېگىز ـ ئېگىز قارىغايلار بىلەن ئورالغانىدى. ئۇلار ۋۇ سۇڭنى ھويلىغا ئېلىپ كىرىپ، كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ يالىڭاچلىدى، بوغجۇملىرىنى تارتۇۋلىپ، سۆرەپ ئاپىرىپ سۆگەتكە باغلىدى، ھېلىقى دارازا بىر باغلام چۇۋىق ئالدۇرۇپ كېلىپ، ئۇنى تازا ساۋغىلى تۇردى.

ئەمدىلا تۆت ـ بەش چۇۋىق ئۇرغاندا ھويلىنىڭ ئىچكىرىسىدىن بىر كىشى چىقىپ:

ـــ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىڭلار كىمنى ئۇرۇۋاتمسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

بۇ ئىككى دارازا قول قوۋۇشتۇرۇپ:

ـــ داد ئۇستام، بۇگۈن ئاكا ـ ئىنى ئىككىمىز بىرنەچچە ھەقەمسايىلىرىمىز بىلەن يۇقىرى مەھەللىنىڭ چىغىر يولى بويىدىكى مەيخانىغا بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچەيلى دەپ بارساق، بۇ لەنىتى دەرۋىش كېلىپ جەڭگى ـ جېدەل چىقىرىپ، مېنى قاتتىق ئۇرۇۋەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە سۇغا تاشلىۋەتتى، باش ـ كۆزۈم يېرىلىپ سۇدا توڭلاپ ئۆلگىلى تاس قالغاندا، تونۇش ـ بىلىشلەر كېلىپ قۇتقۇزۇۋالدى. ئۆيگە بېرىپ كىيىم ـ كېچەكلىرىمنى يەڭگۈشلەپ، ئادەم باشلاپ بېرىپ ئۇنى ئىزدەپ تاپتىم. بۇ مۇتتەھەم مەي، گۆشلەرنى سوقۇپ قۇرۇتۇۋېتىپ، ئۆزى غەرق مەست ھالدا ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىقتا يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى تۇتۇۋېلىپ بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ دۇمبالاۋاتىمىز، قارىساق بۇ چەلپەكچى ئوغرى دەرۋىش ئەمەستەك تۇرىدۇ، يۈزىگە چېكىلگەن ئالتۇن تامغا بار ئىكەن، بۇ ئوغرى چاچلىرى بىلەن ئۇنى يوشۇرۇۋاپتۇ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن قورقۇپ قېچىپ يۈرگەن گۇناھكار ئىكەنلىكىدە شەك يوق. بۇ مۇتتەھەمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سوراپ ئۇققاندىن كېيىن يامۇلنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا ئاپىرىپ بەرسەكمىكىن، ـــ دېدى.

ـــ سوراپ نېمە قىلىمىز ! ـــ دېدى سېرىق پەشمەت كىيگەن ھېلىقى دارازا، ـــ بۇ پاخشەك سېنىى ئۇرۇپ ھېچ ھالىڭنى قويماپتۇ، بىر ـ ئىككى ئايىسز ئۆز ھالىڭغا كېلەلمەس قىلىپ قويۇپتۇ. پاخشەكنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ ئوتتا كۆيدۈرمىگۈچە ئۆچۈمىز چىقمايدۇ.

ئۇ سۆزىنى قىلىپ بولۇپلا چۈشىنى ئېلىپ يەنە ئۇرماقچى بولۇۋىدى، بايىقى ئىچكىرىدىن چىققان كىشى:

ـــ ئەزىز ئىنىم، توختاڭ، مەن ئۇنى كۆرۈپ باقاي، ئۇمۇ بىر ياخشى ئەردەك قىلىدۇ، ـــ دېدى.

بۇ چاغدا ۋۇ سۇڭنىڭ كەيپى يېشىلىپ ئۆز ئېسىگە كەلگەندى، ئۇ قېنى ئۇرۇپ باقسۇن دەپ كۆزىنى يۇمۇپ غىڭ قىلماي تۇراتتى. ھېلىقى كىشى ئۇنىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇلغان دەررە ئىزىغا قاراپ:

ــ ھەي، قىزىققۇ، بۇنىڭغا قارىغاندا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان يارىدەك كۆرۈنىدۇ، ــ دېدى ۋە ئالدى تەرىپىگە ئۆتۈپ ۋۇ سۇڭنىڭ چېچىنى قايرىپ سىنچىلاپ قاراپ، ــ ھەي، بۇ ئىنىم ۋۇ سۇڭ كەنجىۋاي ئىكەنغۇ ! ــ دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

ۋۇ سۇڭمۇ كۆزىنى ئېچىپ ئۇ ئادەمگە قاراپ:

ــ ھەي، بۇ مېنىڭ ئاكامغۇ! ــ دېدى.

ــ پات يېشىڭلار بۇنى، بۇ مېنىڭ ئىنىم بولىدۇ، ــ دېدى ھېلىقى كىشى.

بايىقى كاچات يېگەن سېرىق پەشمەتلىك كىشى ھەيران بولغىنىچە ئالمان ـ تالمان:

ــ ئۇستازىم، بۇ دەرۋىش قانداقسىغا ئۆزلىرىنىڭ ئىنىلىرى بولىدىكىن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ مەن سىلەرگە گېپىنى قىلىپ بېرىدىغان ھېلىقى جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ئۆلتۈرگەن ۋۇ سۇڭ بولىدۇ. ھازىر ئۇنىڭ قانداقسىغا دەرۋىش بولۇپ قالغانلىقىنى مەنمۇ بىلمەيمەن، ــ دېدى ھېلىقى كىشى.

ھېلىقى ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن بۇنى ئاڭلاپ دەرھال ۋۇ سۇڭنى يېشىپ، بىر قۇر كىيىم كىيدۇرۇپ، يۆلەپ دالانغا ئېلىپ كىردى. ۋۇ سۇڭ ئېگىلىپ تەزىم قىلماقچى بولۇۋىدى، ھېلىقى كىشى ھەم ھەيران، ھەم خۇشاللىق ئىچىدە ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ــ ئىنىم، مەي تېخى تۇزۇك قويۇپ بەرمەپتۇ، سەل ـ پەل ئولتۇرۇۋۇبلىڭ، ئاندىن مۇڭدىشايلى، ــ دېدى.

ۋۇ سۇڭ ئۇ كىشىنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدا مەستلىكى خېلىلا يېشىلىپ قالدى. ئىلمان سۇ بىلەن يۈز ـ قوللىرىنى يۇيۇپ،

كەيپلىكىنى يېشىدىغان بىرنېمىلەرنى يەپ، ئاندىن ھېلىقى كىشى بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشىپ، ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ئۈستىدە سۆزلەشتى.

بۇ كىشى باشقا كىشى ئەمەس، دەل ھېلىقى يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن چىققان سۇڭ جياڭ ئاتلىق، دانىش لەقەملىك كىشى ئىدى. ۋۇ سۇڭ:

ـــ ئاغا، ئۆزلىرىنى چەي جىن بېگىمنىڭكىدە دەپلا ئويلاپتىمەن. قانداقسىغا بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئولتۇرۇشۇم چۈشۈمدۇ ياۋ؟ ـــ دېدى.

ـــ مەن ئۆزلىرى بىلەن چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىدا ئايرىلىشقاندىن كېيىن ئۇ يەردە يەنە يېرىم يىل تۇردۇم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئۆيۈاقىمنىڭ نە ھالدا ئىكەنلىكىدىن خەۋەر ئالالمايۋ، ئاتام ئەنسىرەپ تۇرامدىكىن دەپ، ئىنىم سۇڭ چىڭنى ئۆيگە قايتۇردۇم. كېيىن ئۆيدىن: «دەۋا ـ دەستۇرلارغا يۇزبېشى جۇ تۇڭ، لېپي خېڭلارنىڭ ياردىمى تەگدى، شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئۆيگە ھېچ ئىش كەلمىدى، ئۆيئىچى تىنچلىق، سېنى تۇتمىز دەپ يۇرۇۋېتىپتۇ. شۇڭا، ھەممە يەرگە تۇتۇش ھەققىدە ئېلانلار چىقىرىلىپ، ئىزدەڭ ـ سورىقىڭنى قىلىۋاتىدۇ» دېگەن خەت ئالدىم. بۇ ئىش ھازىر سەل بوشىشىپ قالدى. ئەمدى بۇ يەردە كۇڭ غوجام ئاتلىق بىر زات بار ئىكەن، بىزنىڭ ئۆيگە بىرنەچچە قېتىم دۇئايىسالام بىلەن ئادەم ئەۋەتكەنىكەن. سۇڭ چىڭ ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن مېنى چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىدا قالدى دېگەننى ئاڭلاپ، ئالاھىدە ئۇ يەرگە ئادەم ئەۋەتىپ، بۇ يەرگە ئەكېلىۋالدى. بۇ يەرنى شىرمەتلەر تېغى دەپ ئاتىشىدىكەن. بۇ جاڭزا كۇڭ غوجىنىڭ جاڭزىسى. ھېلىقى ئۆزلىرىنى ئۇرغان ئەنە شۇ كۇڭ غوجىنىڭ كەنجى ئوغلى بولىدۇ. ئۇ سەل سەپرا مىجەز ئادەم بوپتۇ، ئاسانلا كىشىلەر بىلەن سوقۇشۇپ قالمىدىكەن، شۇڭا ھەممە خەق ئۇنى تەنھا ئوچقۇن يۈلتۇز كۇڭ لياڭ دەپ ئاتايدىكەن. ھېلىقى سېرىق

پەشمەت كىيىۋالغان كۈك غوجىنىڭ چوڭ ئوغلى، ئۇنى خەقلەر تۆكباش يۇلتۇز كۈك ماڭ دەپ ئاتايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى نەيزە ـ قىلىچۋازلىققا ھېرىس بولغاچقا، مەن ئۇلارغا ئۇنىڭ يولىنى ئاز ـ تولا ئۆگىتىپ كۆرسىتىپ قويدۇم، شۇڭا مېنى ئۇستازىمىز دەيدۇ. مەن بۇ يەردە تۇرۇۋاتقىلى يېرىم يىل بولۇپ قالدى. يېقىندىن بېرى شامال تۇراغا بېرىپ چۆرگۈلەپ كېلەيمكىن دەۋاتىمەن، مۇشۇ بىر ـ ئىككى كۈنىنىڭ ئىچىدە يولغا چىقماقچىمەن. مەن چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىدىكى چېغىمدا خەقلەرنىڭ ئاغزىدىن ئىنىم ئۆزلىرىنى جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ـ قاپلانلارنى سوقۇپتۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. كېيىن يەنە ياڭگۇ ناھىيەسىدە يۇزبېشى بولغانلىقلىرىدىن ۋاقىپ بولدۇم، شى مېنچىڭ بىلەن ئېلىشىپ ئۇنى ئۆلتۈرگەنلىكلىرىنىمۇ ئاڭلىدىم. كېيىنكى چاغلاردا نەگە پالانغانلىقلىرىدىن خەۋەرسىز قالدىم. ئىنىم قانداق قىلىپ دەرۋىش بولۇپ قالدىلا؟

ـــ ئىنىلىرى، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ، ـــ چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىدا ئۆزلىرىدىن ئايرىلىپ، جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ئۆلتۈرگەندىن كېيىن ئۇنى ياڭگۇ ئامبال يامۇلغا ئاپىرىپ ئامبالغا تۇتتۇم، ئامبال مېنى يۇزبېشى قىلىپ تەينىلىدى. كېيىن قېينىئېگىچىم بىۋاپالىق قىلىپ شى مېنچىڭ بىلەن زىنا ئۆتكۈزۈپ ، رەھىمەتلىك ئاكام ۋۇ دانى ئوغا بېرىپ ئۆلتۈردى؛ شۇنىڭ بىلەن كەمىنىلىرى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنىلا ئۆلتۈرۈپ بولۇپ، ئامبال يامۇلغا ئۆزۈمنى ئۆزۈم تۇتۇپ بەردىم، ئامبال يامۇل مېنى دۇڭپىڭ دىيارى مەھكىمىسىگە ئەۋەتىپ بەردى. كېيىن ئايماقبېگى چېنىنىڭ ھەدەپ كۈچ چىقىرىپ ھەمدەم بولۇشى نەتىجىسىدە مېڭجۇ ئايمىقىغا پالاندىم.

ۋۇ سۇڭ چاسا داۋاندا قانداقسىغا جاڭ چىڭ ۋە سۇن چوكانلارغا ئۇچرىشىپ قالغانلىقىدىن تارتىپ تاكى مېڭجۇ

ئايمقىغا بېرىپ قانداقسىغا شى ئېنىغا ئۇچراشقانلىقى، قانداقسىغا جياڭ مۇئەككەلنى ئۆلتۈرگەنلىكى ۋە قانداقسىغا جاڭ سۈركاۋۇل باشلىق ئون بەش ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ يەنە جاڭ چىڭنىڭ ئۆيىگە قېچىپ كەلگەنلىكىگىچە بايان قىلىپ:

ــ چىشى يەكشا سۇن چوكان مېنى دەرۋىشلىك تۇرقىغا كىرگۈزۈپ قويدى، قىرىقئىياغ چوققىسىدىن ئۆتۈۋېتىپ قىلىچىمنى سىناپ كۆرەي دەپ ۋاڭ شەيخنى ئۆلتۈردۇم. يېزا مەيخانىسىدا مەي ئىچىپ كەيپلىكتە كۈڭ ئاغىنى ئورۇۋېتىپتىمەن، ــ دەپ ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىنى باشتىن ـ ئاخىرغىچە سۈڭ جياڭغا سۆزلەپ بەردى.

كۈڭ مىڭ، كۈڭ لياڭلار بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭ پۈتىغا يىقىلىپ تەزىم قىلدى. ۋۇ سۈڭ ئالدىراپ تەزىمنى ئىلىك ئېلىپ:

ــ ھېلى بىلمەي قول ئۇزارتىپ قويۇپتىمەن، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، ھەرگىز ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا ! ــ دېدى.

ــ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىز «كۆزىمىز تۇرۇقلۇق ئۇلۇغمىزنى تونۇماپتۇق»، گۇناھىمىزنى كەچۈرسىلە ! ــ دېدى كۈڭ مىڭ، كۈڭ لياڭلار.

ــ ئىككىلىرى ماڭا خەيرخاھلىق قىلىدىغان بولسىلا، مېنىڭ دەستەك ــ مەكتۇپلىرىمنى ۋە كۇدە ـ كۆرپە، كىيىم ـ كېچەكلىرىمنى قاقلاپ قۇرۇتۇپ بېرىشسىلە، ئىككى قىلىچىم بىلەن تەسۋىيىمنى يوقىتىپ قويماي ساقلاپ بېرىشسىلە، ــ دېدى دەرۋىش ۋۇ سۈڭ.

ــ بۇنىڭدىن غەم قىلمىسىلا، ــ دېدى كۈڭ مىڭ، ــ ئىنىلىرى بۇ نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ قويۇپ قوللىرىغا ساقمۇساق تەگكۈزىمەن.

ۋۇ سۈڭ تەشەككۇر ئېيتتى. سۈڭ جياڭ كۈڭ غوجىنى چاقىرىپ چىقىپ ھەممەيلەن بىلەن كۆرۈشتۈردى. كۈڭ غوجا مەي ـ

شاراب بىلەن مېھمان قىلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى سۇڭ جىياڭ شۇ كېچىسى ۋۇ سۇڭ بىلەن بىر كاتتا يېتىپ بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتتىن بۇيانقى سەرگۈزەشتىلىرى ئۈستىدە مۇڭداشتى، سۇڭ جياڭ بۆلەكچىلا خۇش بولۇپ كەتتى. ۋۇ سۇڭ ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈز - قوللىرىنى يۇغاندىن كېيىن ئارا دالانغا كىردى ۋە ھەممەيلەن بىللە ئولتۇرۇپ ناشتا قىلدى. كۇڭ مىڭ ھەمداستىخان بولدى. كۇڭ لياڭمۇ تاياق ئاغرىقى بىلەن يۇرۇپ مېھمان قىلدى. كۇڭ غوجا مال - ۋاران سويدۇرۇپ بەزمە ھازىرلاتتى. شۇ كۈنى مەھەللىدىكى قولۇم - قوشنىلارمۇ ھال سوراپ كېلىشتى. ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بىرقانچە ئادەملىرىمۇ كۆرۈشكىلى كەلدى. سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلى شادلىققا چۆمدى. شۇ كۈنكى بەزمىدىن تارقىغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ۋۇ سۇڭدىن:

— ئىنى، ئەمدى قەيەرنى پاناھداپ باراي دەۋاتىدىلا؟ — دەپ سورىدى.

— ئاخشام ئۆزلىرىگە ئېيتتىمغۇ، كۆكتاتلىقنى باقىدىغان جاڭ چىڭ ماڭا ئېرلۇڭشەندىكى مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىغا بېرىپ گۈلدار شەيخ لۇ جىشېنلارنىڭ توپىغا قوشۇلغىن دەپ خەت يېزىپ بەردى. مېنىڭ كەينىمدىن ئۇمۇ بارغۇدەك، — دېدى ۋۇ سۇڭ.

— ئۇنداق قىلسىلمۇ بولىدۇ، — دېدى سۇڭ جياڭ، — مەن ئۆزلىرىگە ئاشكارىسىنى ئېيتسام، ئۆيۈمدىن يېقىندا خەت كەلدى، ئۇنىڭدا ئېيتىلىشچە، شامال تۇرانىڭ مۇتەۋەللىسى كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ مېنىڭ يەن پوشىنى ئۆلتۈرگەنلىكىمنى ئۇقۇپتۇ، ئۇ مېنى تۇراسىغا بېرىپ بىرنەچچە مەھەل تۇرسۇن دەپ ھەر كۈنى خەت ئەۋەتىۋاتقۇدەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەر شامال تۇراغا يىراق ئەمەس ئىكەن، شۇڭا مەن مۇشۇ بىر - ئىككى كۈننىڭ ئىچىدە شۇ يەرگە باراي دېۋىدىم، ھاۋا تېخىچىلا ئېچىلىپ كېتەلمىگەنلىكتىن يولغا چىقالمىدىم. ئۇ يەرگە بەربىر بارماي بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ، ئىككىمىز بىللە

بارساق قانداق دەيلىكىن؟

ـــ ئاغا، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئانچە سىرداش ئەمەس، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ، ـــ مېنى ئۇ يەرگە ئاپىرىپ بىرنەچچە مەھەل تۇرغۇزماقچى بولۇۋاتىدىلا ! پېقىر كەچۈرگۈسىز ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويدۇم، شۇڭا غەم قىلىۋاتىمەن، ئېرلۇكشەنگە بېرىپ غەلىيان قىلىپ پاناھدىساممىكىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە دەرۋىش بولۇۋالدىم، ئۆزلىرى بىلەن بىللە بارالمايمەن. يولدا بىرەر كىشى گۇمانلىنىپ قالسا ياكى ئۇلار بىلەن تارتىشىپ ـ تۇتۇشۇپ قالساق ئۆزلىرىگە چاتاق تېپىپ بېرىمەنمىكىن، ئۆزلىرىنىڭ ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولايلى دېگەنلىرى ياخشى. بىراق، خۇا رۇخسەت قىلسا تېپىپ بەرسەم ياخشى بولمايدۇ. شۇڭا، مەن ئېرلۇكشەنگىلا باراي. تەكشۈرەھىم قىلىپ، ئۆلۈپ ـ تارتىپ كەتمىسەك ، خانلىق ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ قالسا، ئەنە شۇ چاغدا ئۆزلىرىنى ئىزدەپ بارساممۇ كېچىكمەسمەن.

ـــ ئىنى، ئوردىغا ئىتائەت قىلمىدىغان مۇشۇنداق نىيەتلىرى بولسا، تەكشۈرۈم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ، ئەگەر جەزمەن مەن بارىمەن دەيدىكەنلا، تۇتۇپ قالالمايمەن، ئەمدى شۇنداقتىمۇ ماڭا ھەمراھ بولۇپ بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ بەرسىلە، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىيلەن كۈڭ غوجامنىڭ ھويلىسىدا ئون نەچچە كۈن تۇردى، كېيىن سۇڭ جياڭ ۋۇ سۇڭ بىلەن يولغا چىقماقچى بولدى، كۈڭ غوجا ۋە ئوغلى ئۇلارنى زادىلا قويۇپ بەرمىدى. شۇنىڭ بىلەن يەنە بەش ـ ئالتە كۈن تۇردى، ئاخىر سۇڭ جياڭنىڭ زورى بىلەن كۈڭ غوجا زىياپەت بېرىپ ئۇزىتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى. شۇ كۈنى بىر كۈن زىياپەت ئۆتكۈزۈلدى. ئەتىسى ۋۇسۇڭغا بىر قۇر يېپىيېڭى دەرۋىش كىيىمى، بىر قارا تون تىكتۇرۇپ بەردى ۋە ئۇ ئېلىپ كەلگەن دەستەك، مەكتۇپ، چاچ باستۇرۇۋالىدىغان چەمبىرەك، تەسۋى، قىلىچ، ئالتۇن ـ كۈمۈش قاتارلىق نەرسىلەرنى قايتۇرۇپ بەردى؛ يەنە ھەر ئىككىسىگە يول خىراجىتى ئۈچۈن ئەللىك سەردىن

كۆموش يوللۇق تۇتتى. سۇڭ جياڭ ئالغىلى ئۇنمىدى، كۆڭ غوجا بىلەن ئوغۇللىرى ئۇنىڭ ئۇنمىغىنىغا ئۇنماي خالتا پوتىسىغا تېڭىپ قويدى. ئاندىن كىيىم ـ كېچەك ۋە قورال ـ ياراغلىرىنى تەخلىدى، ۋۇ سۇڭ بۇرۇنقىدەك دەرۋىشلىك كىيىمىنى كىيدى. چېچىنى چەمبىرەك جىغا بىلەن باستۇرۇۋالدى، بوينىغا ئادەم بېشىنىڭ سۆڭىكىدە قىلىنغان تەسۋىسىنى، بىلىگە قوش قىلىچىنى ئاستى ـ دە، بوغجۇمىسىنى يىغىشتۇرۇپ بىلىگە تاڭدى. سۇڭ جياڭ قىلىچىنى ئېلىپ، قىلىچىنى ئاستى، بېشىغا كىگىز قالپىقىنى كىيدى، ئاندىن كۆڭ غوجا بىلەن خوشلاشتى. كۆڭ مىڭ بىلەن كۆڭ لياڭ ئوتاقچىلىرىغا ۋۇسۇڭ بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ يۈك ـ تاقىلىرىنى كۆتۈرتكۈزۈپ، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يولغىچە ئۇزىتىپ، ئۇلار بىلەن ۋىدالاشتى. سۇڭ جياڭ ئۆزىنىڭ بوغجۇمىسىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ ئوتاقچىلارنىڭ يەنە ئۇزاققا ئۇزىتىپ بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق، بىز ئۆزىمىز كېتىۋېرىمىز، ـــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، كۆڭ مىڭ بىلەن كۆڭ لياڭ ئوتاقچىلارنى ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپ كەتتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ سۇڭغا كېلەيلى، بۇلار يول ئۈستىدە پاراڭلاشقاچ كەچكىچە ماڭدى، كەچ بولغاندىن كېيىن يېتىپ ئارام ئالدى. ئەتىسى ئەتىگەن تۇرۇپ تاماق ئېتىپ يەۋېلىپ يەنە يولغا چىقتى. شۇ ماڭغىنىچە قىرىق ـ ئەللىك چاقىرىم يول بېسىپ بىر بازارغا يېتىپ كەلدى، بۇ ئۇچ ئاچا يولنىڭ دوقمۇشىغا جايلاشقان رۇيلۇڭ دەپ ئاتىلىدىغان بازار ئىدى. سۇڭ جياڭ بۇ يەرلىك ئادەملەردىن:

ـــ بىز ئېرلۇڭشەن بىلەن شامال تۇراغا بارماقچىدۇق، قايسى يول بىلەن ماڭىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇ ئىككى يەرگە بىر يول بىلەن بارغىلى بولمايدۇ. بۇ يەردىن ئېرلۇڭشەنگە كۇنېپتىش تەرەپتىكى يول بىلەن بارىدۇ.

شامال تۇراغا كۈنچىقىش تەرەپتىكى يول بىلەن باردۇ، شامال تاغدىن ئۆتكەندىن كېيىنلا شامال تۇراغا يېتىپ بارغىنىگلار شۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى بازارلىقلار.

ــ قېرىندىشىم، ــ دېدى سۇئك جيالك يولنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە سورىۋالغاندىن كېيىن ۋۇ سۇئىغا قاراپ، ــ بۇگۈن ئىككىمىز ئايرىلىشىدىغان بولدۇق، بۇ يەردە ئايرىلىشقۇچە بىر ـ ئىككى قەدەھ ئىچىشىۋالايلى.

بۇ ھەقتە ۋەنشىشا ئۇسلۇبىدا تۆۋەندىكىدەك ۋىدالىشىش نەزمىسى پۈتۈلگەن:

قول تۇتۇپ ئايرىلغۇچە ھېچ كەلمىدى ئايرىلغۇسى،
تاغۇئورمان كۆرۈنەتتى خۇددى مارجاندەك تۇسى،
پالۋان ھەسرەتتە، كارۋان قەلبىدە ھىجران ئوتى.
يولغا چىقتى پالۋان ھەسرەتتە جان ـ ماداري يوق،
قوندى ئۇ ئۆتەك ـ مازار، لەئگەر ئارا قاتتىق ـ قۇرۇق،
چۈشتى غۇربەتلىك بېشىغا تۇن ئۇزاق، يالغۇزچىلىق.

ــ قېرىندىشىم، مەن سىلىنى ئاپىرىپ قويۇپ كېلەي، ــ دېدى ۋۇ سۇئك دەرۋىش.

ــ يوقسۇ، ھاجىتى يوق، ــ دېدى سۇئك جيالك، ــ قەدىمدىن «مىك چاقىرىمغچە ئۇزاتسىمۇ، ھامان جۇدالىق بولىدۇ» دېگەن گەپ بار. ئىنى ئۆزلىرى ئۆز يوللىرىغا مېڭىۋەرسىلە، ئۆزلىرىنىك باردىغان يەرلىرى يىراق، بالدۇرراق يېتىۋالسىلا. توپقا قوشۇلغاندىن كېيىن ئىچىملىككە ئازراق بېرىلسىلە، ئەگەر ئوردا ئەل بولۇشقا دالالەت قىلسا، دەرھال لۇ جىشېن بىلەن يالك جىنى قىزىقتۇرۇپ تەسلىم بولسىلا، كېيىن چەت ـ ياقا يۇرتلارغا بېرىپ، جەك ــ يېغىلىقلاردا خىزمەت كۆرسەتسىلە، بالىچاقىلىرى يۇقىرى مەرتىۋە ـ دۆلەتكە ئىگە بولىدۇ، ئۇزۇنغىچە نام ـ شۆھرەتلىرى قالىدۇ، ئۆمرىمىز بىكار ئۆتكەن بولمايدۇ. مېنىك

دىلىم سادىق بولسىمۇ، بىلىم ـ ئىقتىدارىم بولمىغانلىقتىن ئىلگىرى چوڭ ئىش قىلالمىدىم. قېرىندىشىم، سىلى شۇ قەدەر باتۇر ئادەم، قوللىرىدىن جەزمەن چوڭ ئىشلار كېلىدۇ، بۇ گەپلىرىمنى ئەسلىرىدە تۇتسىلا، نادان قېرىنداشلىرىنىڭ لەۋزىنى دىللىرىدا ساقلىسىلا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەنە كۆرۈشۈشنى نېسىپ قىلغاي.

ۋۇ سۇڭ دەرۋىش بۇ گەپلەرنى ئوبدان ئاڭلىغاندىن كېيىن مەيخانىدا بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچىپ مەي پۇلىنى تۆلىدى، ئىككىيلەن مەيخانىدىن چىقىپ بازارنىڭ چېتىدىكى ئۇچ يول ئاچىلىغا يېتىپ كەلدى. ۋۇ سۇڭ دەرۋىش بۇ يەردە سۇڭ جياڭغا تۆت مەرتەم ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. سۇڭ جياڭ كۆز يېشى قىلىپ، ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمەي يەنە:

ــ قېرىندىشىم، مېنىڭ گەپلىرىمنى ئۇنتۇپ قالمىسىلا، ئىچىملىككە ئازراق بېرىلسىلە، تەڭرىمگە ئامانەت، تەڭرىم ئامان قىلسۇن ! ــ دەپ جېكىلدى.

ۋۇ سۇڭ دەرۋىش كۈنىبېتىش تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى، ئوقۇرمەن، ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، ۋۇ سۇڭ دەرۋىش ئۆزى يالغۇز ئېرلۇڭشەنگە لۇ جىشېن بىلەن ياڭ جىلارنى پاناھداپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ توپىغا قوشۇلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ ۋۇ سۇڭدىن ئايرىلىپ، كۈنچىقىش تەرەپكە بۇرۇلۇپ مېڭىپ، شامال تاغ يولىغا چۈشتى، يول بويى ۋۇ سۇڭ دەرۋىشنى ياد ئېتىپ ماڭدى. نەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن يىراقتىن شامال تاغنىڭ بارانى① كۆرۈندى. سۇڭ جياڭ بۇ تاغقا قاردى، ئۇنىڭغا شۇنداق بىر تاغ كۆرۈندىكى:

ھەر تەرىپى تىك قىيا تاغ، چۆرىسى ئېگىز داۋان،
قاپلىغان قارىغاي باراقسان، تال ـ دەرەخلەر بۇك ھامان.

① بارانى ــ بىرنەرسىنىڭ قارىسى كۆرۈندى دېگەن مەنىدە.

شارقىراپ چۈشسە ئېگىزدىن شارقىراتما ئېتىلىپ،
تەندىكى ھەر مويغا تەگدى سوغۇق دىر ـ دىر تىترىتىپ.
تارقىسا تالۇ دەرەخنىڭ قاپقاراڭغۇ سايىسى،
كۈن نۇرى چۈشتى ئېچىلدى ئۈيقۇدىن كۆز قارىسى.
شىلدىرلاپ ئۆستەڭدىكى سۇ ئاڭلىناتتى گاھىدا ـــ
ھەم كېلىپ ئوتۇنچىلارنىڭ پالتىسىدىنمۇ سادا.
بوي ئېلىپ ھەيۋەت ئېگىز تاغ تىزمىسى قەۋەت ـ قەۋەت،
زارلىنىپ تاغ قۇشقىچى تۆكتى ۋىچىرلاپ ئاھۇ دەرد.
توپ بولۇپ بۇغا ـ مارال يۈرسە چېپىپ جاڭگال ئارا،
سەپ تۈزۈپ تۈلكە ـ قاۋان يەم ئىزدىدى ئۆۋلاپ راسا.
بۇ مىڭەركىم بولمىسا خاس شەيخ بۇزرۇككە ماكان،
تاۋىكا بولغاي قاراقچىلارغا جەزمەن ئاتمغان.

سۇڭ جياڭ ئالدى تەرەپتە كۆرۈنگەن تاغقا نەزەر تاشلاپ، ئۇ تاغنىڭ دەل ـ دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان ئاجايىپ تاغ ئىكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن ئىچ ـ ئىچىدىن خۇش بولۇپ، قاراپ ـ قاراپ كۆزى تويماي، قارامىلىق بىلەن بىرمۇنچە يولنى بېسىۋەتتى، ئارام ئېلىشنىمۇ خىيالىدىن چىقىرىپ قويدى. قارىسا كەچ بولۇپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن كۆڭلى ئەنسىرەپ قالدى، ئۇ ئىچىدە: «ياز كۈنلىرى بولغان بولسا، ئانچىكىم دەرەخزارلىق ئىچىگە كىرىپ بىر كېچە قونۇۋېتەتتىم؛ قارغىش تەگكۇر قىش كۈنلىرى كېلىپ قالدى، جۇت جان ـ جېنىمدىن ئۆتۈۋاتىدۇ، كېچىدە تېخىمۇ سوغۇق بولىدۇ، ئۇنىڭغا چىدىغىلى بولمايدۇ. ناۋادا بىرەر بۆرە، يولۋاس ـ قاپلان چىقىپ قالسا قانداقمۇ تەڭ تۇرالايمەن؟ جېنىم بىكارغىلا كېتىدىغۇ!» دەپ ئويلىدى ـ دە، كۈنچىقىش تەرەپتىكى چىغىر يولغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئالاھازەل ئەلياتقۇ مەھەلگىچە يول يۈرگەندىن كېيىن كۆڭلىنى تېخىمۇ ئەنسىرەڭ باستى، يەر يۈزى كۆرۈنمەيتتى، ئۇ بىر ئارغامچىغا پۈتلىشىپ قالدى، بۇ چاغدا دەرەخزارلىق

ئىچىدىن تۇچ قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلاندى، بۇ ئاۋاز بىلەن تەڭلا، شۇ يولغا مۆكۈنۈۋالغان ئون نەچچە چاپارمەن ھازىر بولدى، بۇلار ۋارقىرىشىپ - جارقىرىشىپ سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ يىقىتىپ ئارغامچا بىلەن باغلىدى، ئۇنىڭ قىلىچ، بوغجۇملىرىنى تارتىۋالدى، ئاندىن ئوتقاش ياندۇرۇپ سۇڭ جياڭنى تاغقا ئېلىپ ماڭدى. سۇڭ جياڭنىڭ داد - پەريات قىلغىنىغا قارىماي ئۇنى تاغ تۇراغا ئېلىپ چىقتى.

سۇڭ جياڭ ئوت يورۇقىدا قارىغۇدەك بولسا، بۇ يەرنىڭ ئەتراپى پۇتۇنلەي ياغاچ قاشا بىلەن توسۇلغان، ئوتتۇرىدا بىر ساراي بولۇپ، سارايغا يولۋاس تېرىسى بىلەن ئورالغان ئۇچ دانە ئورۇندۇق قويۇلغان، ئارقا تەرەپتە يۇزنەچچە ئېغىز كەپە بار ئىكەن. چاپارمەنلەر سۇڭ جياڭنى خۇددى تاڭزۇڭزىدەك چەمبەرچاس باغلاپ كېلىپ، ئەجەل تۇڭرۇكىگە تاڭدى، سارايدا تۇرغان بىرنەچچە چاپارمەنلەر:

— ئاتامان بېگىم يېڭىلا ئۇخلىدى، ھازىر خەۋەر قىلمايلى، ئۇ ئويغانغاندا ئالدىغا ئېلىپ كىرىپ، بۇ مۇتتەھەمنىڭ يۈرەك - جىگىرىنى پارچىلاپ ناشتىلىق مەيگە شورپا قىلىپ بېرەيلى، بىرەر پارچىدىن يېگى گۆش يەيدىغان بولدۇق ئەمدى، — دېدى.

سۇڭ جياڭ ئەجەل تۇڭرۇكىدە باغلاقلىق تۇرۇپ كۆڭلىدە: «مەن شۇنچىمۇ بىتەلەي يارىتىلامەنمۇ؟ بىر جالاپ خوتۇنىنى ئۆلتۈرىمەن دەپ شۇ قەدەر جاپا - مۇشەققەت تارتتىم. بۇ بېشىمنىڭ بۇ يەردە نابۇت بولىدىغانلىقىنى نەدىن بىلەي!» دەپ ئويلىدى. بۇ چاغدا چاپارمەنلەر شام - چىراغلارنى يانداردى. سۇڭ جياڭنىڭ بەدىنى توڭلاپ مۇزدەك قېتىپ قالغانىدى، پەقەت ئۇ كۆزىنىلا پىلدىرلىتىپ تۆت تەرەپكە قاراپ بېقىپ، بېشىنى سىلىپ ھەسرەت چېكەتتى.

ئالاھازەل ئىككىنچى، ئۈچىنچى تاك - تاك چېلىنغۇچە بولغان ئارىلىقتىلا ئاندىن سارايىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن تۆت - بەش چاپارمەن چىقىپ:

— ئاتامان بېگىم چىقىۋاتىدۇ، — دەپ ۋارقىرىدى.

بۇ چاغدا سارايىنىڭ شام - چىراغلىرى ئاجايىپ يورۇپ كەتتى، سۇڭ جياڭ يەر ئاستىدىن ئۇنىڭغا قارىسا، بۇ ئاتامان چېچىنى غاز تاجسىمەك تۇرمەللەپ قىزىل شايى ياغلىق بىلەن چىگىۋاپتۇ، ئۇستىگە چىلان رەڭگىدە يىپەك پەشمەت كىيىپتۇ، ئۇ ھېلىقى يولۋاس تېرىسى سېلىنغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردى. بۇ ئاتامانىڭ تەقى - تۇرقى قانداق دېسىڭىز:

چېچى قىزغۇچ، ساقىلى سارغۇچ، ئۇنىڭ تۆرۈك كۆزى،
يەلكىسى كەڭ، ئۆزى تەمبەل، غەيرىتى پەلەك يۇزى.
ئەل - خەلق بەردى ئۇڭا «تىللا رەڭ يولۋاس» لەقەم،
ئەسلىدە يەن زاتىدىن دۇنياغا كەلگەن بۇ ئۆزى.

بۇ پالۋاننىڭ ئانا يۇرتى شەندۇڭ لەيجۇ ئايمىقى بولۇپ، ئىسمىزاتى يەن شۇن، لەقىمى تىللا رەڭ يولۋاس ئىدى. ئەسلىدە ئۇ ئات - ئۇلاغ بازىرىدا بېدىك ئىدى، دەسمايىسىنى يوقىتىپ قويغانلىقتىن، يېتىمچىلەر ئىچىگە سەرگەردان بولۇپ كېلىپ قاراقچىلىق قىلدى. يەن شۇننىڭ كەيپى يېشىلگەندىن كېيىن ئوتتۇرىدىكى يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ:

— بالىلار، بۇ مۇتتەھەمنى نەدىن تۇتۇپ كەلدىڭلار! — دەپ سورىدى.

— بىز تاغ ئارىسىدا يول توسۇپ مۆكۈنۈپ ياتساق، دەرەخزارلىق ئىچىدىن تۇچ قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. قارىساق مۇشۇ مۇتتەھەم ئۆزى يالغۇز بوغجۇمىسىنى يۇدۇپ ئۆتۈۋاتقاندا ئارغامچىغا تېگىپ كەتكەنكەن، پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ، شۇنىڭ بىلەن تۇتۇۋېلىپ، ئۆزلىرىگە مەي كەيپىنى يېشىدىغان شورپا قىلىپ بېرىشكە ئېلىپ كەلدۇق، — دېدى چاپارمەنلەر.

— خوپ ! يۇگۇرۈڭلار، بېرىپ ماڭا ئىككى ئاتامانىنى چىللاپ

كىلىپ بېرىڭلار، بۇنى ئۇلار بىلەن بىللە يەي، ـــ دېدى يەن شۇن.

چاپارمەنلەر كېتىپ ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا سارايىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن ئىككى پالۋان كىرىپ كېلىشتى، سول تەرەپتىكىنىڭ بويى پاكار بولۇپ كۆزلىرى پارقىراپ تۇراتتى. ئۇ قانداق كىيىنگەن دېمەمسىز؟ ئۇ شۇنداق كىيىنگەنكى:

هاۋا رەڭ پەشمەت كىيىپتۇ، تەڭگە گۈل يارماق سېلىپ،
تەقى ـ تۇرقىمۇ ئاجايىپ، يارىتىلغان سەت قىلىپ.
تازا بىر نەپسانىيەت، شەھۋەتپەرەس زالىم ئىكەن،
ۋاڭ پەتەك يولۋاس ئاتالغان ئوت قويۇپ ھەم جان قىيىپ.

بۇ پالۋاننىڭ ئانا يۇرتى لياڭخۇەي دېگەن يەردىن بولۇپ، ئىسمىزاتى ۋاڭ يىڭ ئىدى، ئۇنىڭ بويىغا قاراپ ئەل ـ يۇرتتىكىلەر ئۇنى پەتەك يولۋاس دەپ ئاتىۋالغانىدى. ئۇ ئەسلىدە هارۋىكەش بولۇپ، يول ئۈستىدە مال ـ دۇنيالارنى كۆرگەندىن كېيىن نىيىتى بۇزۇلۇپ يولۇچىلارنى بۇلىغانلىقتىن، دادخاھ ئالدىغا بېرىپ قالغان، كېيىن گۇندىخانىدىن شامال تاغقا قېچىپ چىقىپ، يەن شۇن بىلەن مۇشۇ تاغنى ئىگىلەپ بۇلاڭچىلىققا كىرىشكەنىدى. ئوڭ تەرەپتىكىسى ئاقپىشماق، كىرپە ساقال، ياداڭغۇ، ئېگىز بوي، يەلكىلىرى كەڭ، تەقى ـ تۇرقى كېلىشكەن ئادەم ئىدى. ئۇمۇ بېشىغا توق قىزىل بوغمىچا چىگىۋالغانىدى. ئۇنى قانداق كىيىنىپتۇ دېمەمسىز؟ ئۇ شۇنداق كىيىنگەنىدى:

ياپيېشىل زەربابتا پەشمەت كىيىۋاپتۇ ئۈستىگە،
جەڭ ـ سەپەر پەشتامىسىنى تېڭىۋاپتۇ بېلىگە.
بوغمىچا چەككەن قىزىل رەڭ، تاغ تۇرانىڭ باتۇرى،
يۇزى ئاقپىشماق يىگىت دەپ نامى پۇر يۇرت ئەھلىگە.

بۇ پالۋاننىڭ ئانا يۇرتى جېجياڭنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىدىكى

سۇجۇ ئايمىقىدىن بولۇپ، ئىسمىزاتى جېڭ تيەنشۇ ئىدى؛ ئۇ ئاقپىشماق، بوي ـ تۇرقى كېلىشكەن بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنىڭغا ئاقپىشماق بايۇەچچە دەپ لەقەم قويۇۋالغان. ئۇ ئەسلىدە زەرگەرلىك بىلەن تىرىكچىلىك قىلاتتى، ئۇ كىچىكىدىن نەيزىۋازلىققا ھېرىس بولغاچقا، يۇرت كېزىپ شامال تۇراغا كېلىپ قالغانىدى ۋە بۇ يەردە ۋاڭ پەتەك يولۋاس بىلەن يولۇقۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئەللىك ـ ئاتمىش مەرتەم ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىگەن. يەن شۇن ئۇنىڭ ھۇنەرلىرىنىڭ قالتىسلىقىنى كۆرۈپ تاغدا ئېلىپ قېلىپ ئۇچىنچى ئورۇنغا ئولتۇرغۇزغان.

ئۇچ ئاتامان ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ۋاڭ پەتەك يولۋاس:

ـــ بالىلىرىم، كەيپىلىكنى يېشىش شورپىسى ئېتىش پەيتى يەتتى، پات بولۇڭلار، بۇ مۇتتەھەملىكنىڭ جىگىرىنى ئويۇپ ئېلىپ، كەيپىلىكنى يېشىدىغان ئاچچىق ـ چۇچۇك شورپا تەييارلاڭلار، ـــ دېدى.

بۇ چاغدا بىر چاپارمەن بىر تەلەڭگە سۇ كۆتۈرۈپ كېلىپ، سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا قويدى، يەنە بىر چاپارمەن يېڭىنى تۇرۇپ، ۋال ـ ۋۇل پارقىراپ تۇرغان بىر يۇرەك ئويغۇچ خەنجەرنى كۆتۈرۈپ كەلدى. ھېلىقى سۇ كۆتۈرۈپ كەلگەن چاپارمەن سۇڭ جياڭنىڭ يۇرەك قەپىسىگە ئىككى قولى بىلەن سۇ سەپتى. ئەسلىدە ئادەملەرنىڭ يۈرىكى ئىسسىق قان بىلەن ئورالغان بولىدۇ، ئۇنىڭغا سوغۇق سۇ سېپىپ، ئاندىن سۇغۇرۇۋېلىنسا يېيىشلىك بولىدۇ. چاپارمەن سۇنى سۇڭ جياڭنىڭ يۈزىگە چاچتى، سۇڭ جياڭ ئاھ ئۇرۇپ: «ئىسىت، سۇڭ جياڭ بۇ يەردە ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدى!» دېدى.

يەن شۇننىڭ قۇلىقىغا «سۇڭ جياڭ» دېگەن گەپ ئاڭلانغاندىن كېيىن دەرھال چاپارمەنلەرگە:

ـــ سۇنى چاچماي تۇرۇڭلار، ـــ دېدى ئۇلارغا ھاي بېرىپ توسۇپ، ـــ ھەي، ئۇ بەدرەك «سۇڭ جياڭ» دەۋاتامدۇ نېمە؟

ـــ بۇ بەدرەك ئۆزىچە «ئىسىت، سۇڭ جياڭ بۇ يەردە ئۆلۈپ

كېتىدىغان بولدى» دەۋاتىدىغۇ، ـــ دېدى چاپارمەنلەر.

ـــ ھەي بەدرەك، سەن سۇڭ جياڭنى تونۇمسەن؟ ـــ دەپ سوردى يەن شۇن ئورنىدىن قوزغىلىپ ئۇنىڭدىن.

ـــ سۇڭ جياڭ دېگەن ئۆزۈم بولىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ سەن قەيەردىكى سۇڭ جياڭ؟ ـــ دەپ يەنە سوردى يەن شۇن ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ.

ـــ مەن جىجۇ ئايمىقىنىڭ يۇنچىڭ ناھىيەسىدە مەرزىلىق قىلىدىغان سۇڭ جياڭ بولىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۆزلىرى يەن پوشىنى ئۆلتۈرۈپ ئەل كېزىپ يۈرگەن، شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر دەپ ئاتىلىدىغان سۇڭ دانىش سۇڭ جياڭ بولمىغايلا يەنە؟

ـــ سىلى قانداق بىلىدىلا بۇنى؟ مەن دەل ئۇچىنچى ئوغۇل سۇڭ جياڭ بولىمەن.

يەن شۇن بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۈپ كېتىپ دەرھال چاپارمەنلەرنىڭ قولىدىن خەنجەرنى ئېلىپ ئارغامچىلارنى كېسىپ تاشلىدى. ئۆزىنىڭ ئۇستىدىكى چىلان رەڭلىك مەشۇت پەشمىتىنى سېلىپ، سۇڭ جياڭنىڭ ئۇچىسىغا ياپتى ۋە ئۇنى قولتۇقلاپ ئاپىرىپ ئوتتۇرىدىكى يولۋاس تېرىسى سېلىنغان ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى، ئاندىن ۋاڭ پەتەك يولۋاس بىلەن جېڭ تىيەنشۇنى پات چۈشۈڭلار دەپ چاقىردى. ئۇچەيلەن سۇڭ جياڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. سۇڭ جياڭ ئورۇندۇقتىن پالاقلاپ چۈشۈپ سالام بىلەن:

ـــ پالۋانلىرىم، ئۇچىلىرى نېمە سەۋەبتىن پېقىرنى ئۆلتۈرمەي، ئىززەت ـ ھۆرمەت قىلىپ كېتىشتىلە؟ بۇنىڭدىكى مۇددىئالىرى نېمە؟ ـــ دەپ سوردى ـ دە، يەرگە يىقىلدى.

ھېلىقى ئۇچ پالۋانمۇ سۇڭ جياڭنىڭ ئايىغىغا تەڭلا يىقىلدى.

ـــ مېنىڭ كۆزۈم ياخشى ئادەمنى تونۇماپتۇ، شۇڭا مۇشۇ خەنجەر بىلەن ئۆزۈمنىڭ كۆزۈمنى ئويۇپ تاشلىسام بولغۇدەك، ـــ دېدى يەن شۇن، ـــ مەن بۇ ئىش ئۇستىدە بولمىغانلىقتىن ئىرى ـ

بىرىنى سۈرۈشتۈرمەيلا مەردانىمىزنى نابۇت قىلىپ قويغىلى تاسلا قاپتىمەن. ھېلىغۇ تەڭرىمگە شۈكۈر، جانابلىرى ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك ناملىرىنى ئېيتقانلىرى ياخشى بولدى. ئېيتمىغان بولسىلا بىز نەدىن بىلەيلى ! كەمىنە ئىنىلىرى ئەلكېزەر يېتىمچىلەر ئىچىدە يۈرگىنىمگە نەچچە ئون يىللار بولدى، ئەزىز ئاغا، ئۆزلىرىنى مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، غېرىب ـ مىسكىنلەرنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولىدىغان ئادەم دېگەن داڭقىلىرىنى ئاڭلىغانىدىم؛ شور پېشانىلىقىمدىن ئۆزلىرى بىلەن دىدار مۇلاقات بولالمىدىم، بۇگۈن تەڭرىم كۆرۈشۈشنى نېسىپ ئەتتى، بۇنىڭغا چىن دىلىمدىن مەمنۇنمەن.

ـــ مەن جانابلىرىنىڭ بۇ قەدەر ئىلتىپاتلىرىغا مۇناسىپ پەزىلەت ـ لاياقەتكە ئىگە ئادەم ئەمەس، ـــ دېدى سۈڭ جىياڭ جاۋابەن.

ـــ جانابلىرى، پېقىر ـ ناتىۋانلارنىڭ ۋاپادارى، باتۇرلارنىڭ قايناشى ئىكەنلىكلىرى پۈتۈن ئالەمگە ئايان تۇرسا، كىممۇ ئۆزلىرىنى ئىززەت ـ ھۆرمەت قىلمىغاي!؟ لىياڭشەن كۆلىنىڭ يېقىندىن بۇيان نەقەدەر گۈللىنىپ رونىق تاپقانلىقى جىمى ئالەمگە پۇر كەتتى. كىشىلەر بۇنى جانابلىرىنىڭ ئىلتىپاتىدىن كۆرۈشىدۇ. قېرىندىشىم، ئۆزلىرى قانداقسىغا يەككە ـ يېگانە كېلىپ قالدىلا، قەيەرگە بارماقچى؟ ! ـــ دېدى يەن شۈن.

سۈڭ جياڭ چاۋ گەينى قۇتۇلدۇرۇپ قويغانلىقى، ئۆزىنىڭ يەن پوشنى ئۆلتۈرۈپ، چەي جىن بىلەن كۈڭ غوجىنى پاناھداپ بېرىپ ئۇلارنىڭكىدە ئۇزۇنغىچە تۇرغانلىقى ۋە ئەمدى شامال تۇرادىكى كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭنى ئىزدەپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ئۇچ ئاتامان ناھايىتى خۇشال بولۇپ، دەرھال كىيىم ـ كېچەكلەر ئالدۇرۇپ چىقىپ سۈڭ جياڭغا كىيدۈردى. يەنە بىر تەرەپتىن مال ـ ۋارانلارنى سويدۇرۇپ كېچىلەپ بەزمە ـ زىياپەت بەردى، شۇ كېچىسى بەزمە سۆبھىگچە

داۋام قىلدى، ئاندىن چاپارمەنلەرنىڭ پايپىتەك بولۇپ كۆتۈۋېلىشى بىلەن سۇڭ جياڭ يېتىپ ئارام ئالدى. ئەتىسى چاشكا ۋاقتى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، يول ئۈستىدىكى ئۆتكەن - كەچكەن نۇرغۇن ئىشلارنى، ۋۇ سۇڭنىڭ قالتىس باتۇر ئىكەنلىكىنىمۇ سۆزلەپ بەردى.

— ھەتتەڭەي، بىز بىتەلەيكەنمىز، ئەگەر ئۇنى بۇ يەرگە ئەكېلىۋالغان بولساق، تولىمۇ ئوبدان بولاتتى. ئەمدى نەگىمۇ كەتكەندۇ ئۇ، دەپ تېپىچەكلەپلا قالدى ئۇچ ئاتامان ئېچىنىپ.

گەپنى ئۇزارتمايلى، سۇڭ جياڭ شامال تۇرادا بەش - ئالتە كۈن تۇردى، ھەر كۈنى ئېسىل مەي - شاراب، غىزا - تائاملار بىلەن مېھمان بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

بۇ ۋاقىت دەل ئون ئىككىنچى ئاينىڭ باشلىرى ئىدى. شەندۇڭلۇقلارنىڭ يىلنامىسى بويىچە بۇ چاغدا قەبرە بېشىغا چىقىشاتتى. دەل مۇشۇ چاغدا ئىككى چاپارمەن كىرىپ:

— چوڭ يولدا بىر تەختىراۋان كېلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا ئىككى تاماقدان كۆتۈرگەن يەتتە - سەككىز ئادەم مېڭىپتۇ. قەبرىستانلىققا قەغەز كۆيدۈرۈشكە بارسا كېرەك، — دەپ مەلۇم قىلدى.

پەتەك يولۋاس شەھۋەتپەرەس بىرنېمە بولغاچقا، بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تەختىراۋانغا چوقۇم بىر ئايال چۈشۈپ كەلدى، دېگەن ئويغا كەلدى - دە، ئوتتۇز - قىرىق چاپارمەننى تەييارلاپ تاغدىن چۈشمەكچى بولدى. سۇڭ جياڭ بىلەن يەن شۇن ئۇنى نەدىمۇ توسۇۋالالمسۇن. ئۇ قولىغا نەيزە - قىلىچ ئېلىپ، جاڭ سوقۇپ تاغدىن پەسكە چۈشتى. سۇڭ جياڭ، يەن شۇن ۋە جېڭ تېنشۇلار تۇرادا مەي ئىچىپ قېلىشتى.

پەتەك يولۋاس كېتىپ ئالاھازەل بىر - ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىتتىن كېيىن چاپارمەنلەر كېلىپ:

— ۋاڭ ئاتامان يېرىم يولغا يېتىپ بارا - بارماي

تەختىراۋانىنى ئېلىپ كەلگەن چېرىكلەر قېچىپ كەتتى، تەختىراۋاندىكى ئايالنى تۇتۇۋالدۇق. بىر كۈمۈش سوپۇن قۇتىسىدىن باشقا ھېچقانداق مال ـ مۈلۈكلەر يوق ئىكەن، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ ئۇ ئايالنى ھازىر قەيەرگە ئېلىپ كەتتى؟ ـــ دەپ سورىدى يەن شۇن.

ـــ ۋاڭ ئاتامان تاغ ئارقىسىدىكى ئۆيىگە كۆتۈرتكۈزۈپ كەتتى، ـــ دېدى چاپارمەنلەر.

يەن شۇن قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ ۋاڭ يىڭ قېرىندىشىمىز شەھۋەتپەرەس ئىكەن ـ دە، بۇ ئوغۇل بالىنىڭ ئىشى ئەمەس، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بۇ قېرىندىشىمىز ھەممە ئىشتا يارامليق، شۇغىنىسى مۇشۇنداق ئەيىبى بار، ـــ دېدى يەن شۇن.

ـــ ئىككىلىرى مەن بىلەن بىللە بارسىلا، نەسىھەت قىلايلى ئۇنىڭغا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

يەن شۇن جېڭ تېخنىشۇ بىلەن سۇڭ جياڭنى باشلاپ پەتەك يولۇاسىنىڭ تاغ ئارقىسىدىكى ئۆيىگە باردى. بۇلار يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئىشىكنى ئىتتىرىپ ئاچتى. ئۆيدە پەتەك يولۇاس ھېلىقى خوتۇننى قۇچاقلاپ كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرۇپتۇ. پەتەك يولۇاس بۇ ئۇچەيلەننى كۆرۈپ ئالمان ـ تالمان ئايالنى ئىشىكتىن سىرتقا چىقىرىۋېتىپ، ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. سۇڭ جياڭ ئۇ خوتۇنغا قارىدى، ئۇ شۇنداق خوتۇن ئىدىكى:

ئۇستىدە ماتەم لىباسى، قارىلىق بەل كۆڭلىكى،
ئۇپا ـ پەردازسىز يۈزى ئاق، ئەۋرىشىم زىلۋا بويى.
قاشلىق ئەتمەپتۇ قېشىغا قاپقارا سۈرمە سۈرۈپ،

ئەزەلى قىسمەت ئاتا قىپتۇ چىرايلىق يارىتىپ.
چېچى قۇندۇزدەك قارا، قىيغان قەلەم گويا قېشى،
خۇددى يامغۇر تامچىسىدەك يۇمىلاق كۆز قارىچۇقى.
سۇڭ جياڭ ئۇ خوتۇننى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن:
ـــ چوكان، سىز كىمنىڭ ئاغىچىسى بولىسىز؟ مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە ئېگىز ـ پەس دەسسەپ نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.
ئۇ ئايال خىجىلچىلىق ئىچىدە سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇچ قېتىم تەزىم قىلدى ۋە:
ـــ دېدەكلىرى شامال تۇرابېگنىڭ ئاغىچىسى بولىمەن. ئانام ئۆلۈپ كەتكەنلىكتىن، ئانامنىڭ بېشىنى يوقلاپ ئالاھىدە تۇيراق بېشىغا قەغەز كۆيدۈرۈشكە چىققانىدىم. ئېگىز ـ پەس دەسسەپ يۈرۈشكە نېمە هەددىم؟ ئاتامان بېگىمدىن بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن ! ـــ دېدى.
سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۈپ كېتىپ كۆڭلىدە: «مەن دەل شۇ تۇرا بېگى خۇا رۇڭ بەگنىڭ ھۇزۇرىغا پاناھداپ كېتىۋاتىمەنغۇ، بۇ شۇنىڭ خوتۇنى بولمىسۇن يەنە؟ ـــ شۇنداق بولسا نېمىشقا ئۇنى پاناھىمغا ئالمايمەن؟» دەپ ئويلىدى ـ دە:
ـــ كۈيۈيىڭىز خۇا رۇڭ بەگ قەبرە بېشىغا نېمىشقا سىز بىلەن بىللە چىقمايدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ ئاتامانىم، مەلۇم بولغايكى، دېدەكلىرى خۇا رۇڭ بەگنىڭ خوتۇنى ئەمەس، ـــ دېدى ئايال.
ـــ ھېلىلا سىز شامال تۇرا بېگنىڭ ئاغىچىسى بولمەن دېدىڭىزغۇ؟
ـــ ئاتامانىم ئۆزلىرى بىلمەيلا، بۇ شامال تۇرانىڭ ھازىر ئىككى بېگى بار: بىرسى قەلەمي بەگ، بىرسى ئەلەمي بەگ. ئەلەمي بەگ دېگىنىمىز خۇا رۇڭ بولىدۇ، قەلەمي بەگ

دېگىنىمىز، دېدەكلىرىنىڭ كۆيۈسى لېيۇ گاۋ بەگ بولىدۇ، ــ دېدى ئايال.

سۇڭ جياڭ خىيال سۈرۈپ: «ئۇنىڭ كۆيۈسى خۇا رۇڭ بىلەن بىر ئەمەلدار تۇرسا، مەن ئۇنى قۇتقۇزۇپ قويماي ئەتە ئۇ يەرگە بارسام سەت بولىدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، پەتەك يولۇاسقا:

ــ پېقىرنىڭ ئازراق گېپىم بار ئىدى. ئۆزلىرى ماقۇل بولاملىكىن؟ ــ دېدى.

ــ ئاغا، گەپلىرى بولسا دەۋەرسىلە، ــ دېدى ۋاڭ يىڭ.

ــ پالۋانلار «يىلىكى سۇيۇقلۇق» قىلسا، كىشىلەرنىڭ مەسخىرىسىگە قالمىدۇ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ بۇ چوكانىڭ ئېيتىشچە، ئوردىدىن تەيىنلەنگەن ئەمەلدارنىڭ خېنىمى ئىكەن. پېقىرنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى قىلسىلا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەلكېزەرلەر ئىچىدە «مەردلىك» دېگەن گەپ بار، ئۇنى قويۇۋېتەيلى، ئۇ تاغدىن چۈشۈپ ئېرى بىلەن بىللە ئۆتسۇن، بۇنىڭغا قانداق دەيلىكىن؟

ــ ئاغا، مەلۇملىرىدا بولغايكى، ۋاڭ يىڭ ئەزەلدىن تۇرادا خوتۇنلارنى بەرىكە خېنىملىققا ئېلىپ ئۆزىگە جورا قىلغىنى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە هازىرقى كۈنلەردە ھەممە ئىشنى ئاشۇ بېشىغا يوغان بوغمىچا چىگىۋالغان ئادەملەر بۇزۇۋاتىدۇ، ئۆزلىرى بۇنى قورۇپ نېمە ئىش قىلىلا؟ پېقىرنىڭ بۇ ئىشلىرىمغا ھەدەۋەتسىلە، ــ دېدى ۋاڭ يىڭ.

ــ ئەزىز ئىنىم، ئەگەر بەرىكە خېنىم دېسىلە، مەن كېيىنرەكچە تازا بارماقتا توختايدىغاندىن بىرنى تاللاپ بېرەي، ئۇنىڭغا تويلۇق سېلىپ ھەق نىكاھلاپ ئېلىپ خىزمەتلىرىگە سالسىلا. بۇ خېنىم پېقىرنىڭ دوستۇم بىلەن بىر مەنسەپتىكى بەگنىڭ كۆچەسى ئىكەن، ھەرقانچە بولسىمۇ مېنىڭ يۈز ـ خاتىرىمنى قىلىپ ئۇنى قويۇۋەتسىلە، ــ دېدى ئۇنىڭ پۇتىغا يىقىلىپ سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاغا، ئورۇنلىرىدىن تۇرسىلا، بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى، ـــ دېدى يەن شۇن بىلەن جېكى تېخىشۇ سۆكى جياڭنى يۆلەپ.

ـــ ئۇنداق بولسا رەھمەت، دۆلەتلىرى زىيادە بولسۇن، ـــ دېدى سۆكى جياڭ يەنە رەھمەت ئېيتىپ.

يەن شۇن سۆكى جياڭنىڭ بۇ ئايالنى قويۇپ بېرىش تەلىپىنىڭ كەسكىنلىكىنى كۆرۈپ، پەتەك يولۇاسنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، تەختىراۋانچىلارغا بۇ خېنىمنى ئېلىپ كېتىڭلار دەپ بۇيرۇدى. ئايال بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سۆكى جياڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئىككى قولىنى قوشلاپ تۇرۇپ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي: «رەھمەت ئاتامانىم!» دەپ تەشەككۇر ئېيتتى.

ـــ خېنىم، ماڭا رەھمەت دېمەك، ـــ دېدى سۆكى جياڭ، ـــ مەن تاغ تۇرانىڭ ئاتامانى ئەمەس، يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن كەلگەن يولۇچىمەن.

بۇ ئايال مىڭبىر رەھمەت ئېيتىپ تاغدىن پەسكە يول ئالدى، ئىككى تەختىراۋانچىنىڭمۇ جېنى قۇتۇلۇپ قالدى. ئۇلار ئايالنى كۆتۈرگىنىچە تەختىراۋانغا سېلىپ تۆۋەنگە قاراپ ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى، ئۇلار ئىككى پۇتىنى تۆت قىلالمىغىنىغا تىت ـ تىت بولۇپ كەتمەكتە ئىدى. پەتەك يولۇاس بىر تەرەپتىن خىجىل بولسا، بىر تەرەپتىن لام ـ جىم دېمەي ئولتۇراتتى. سۆكى جياڭ ئۇنى ئالدى سارايغا ئېلىپ چىقىپ:

ـــ قېرىندىشىم، رەنجىمىسىلە. مەن كېيىنرەك چوقۇم سىلىگە تازا راۋرۇس خوتۇندىن بىرنى ئېلىپ بېرىپ، كۆڭۈللىرىنى تازا خۇش قىلىمەن. مەن لەۋزىمدىن تايمايمەن، ـــ دەپ نەسىھەت قىلدى.

يەن شۇن بىلەن جېكى تېخىشۇ كۈلۈۋەتتى. پەتەك يولۇاس سۆكى جياڭنىڭ بۇ ئورۇنلۇق سۆزلىرى ئالدىدا ھېچ نەرسە دېيەلمەي قالدى، ئۇ كۆڭلىدە رازىلىقى بولمىسىمۇ، دېمىنى چىقىرالماي كۈلۈپلا قويدى. بۇ پەتەك تاغ تۇرادىكى بەزمە ـ زىياپەتلەردە سۆكى

جىياڭغا ھەمداستىخان بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

ئەمدى شامال تۇرا چېرىكلىرىگە كەلسەك، ئۇلار خېنىمنى تارتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىن تۇراغا قايتىپ كېلىپ تۇرابېگى لىيۇ گاۋغا:

— خېنىمنى شامال تاغدىكى قاراقچىلار بۇلاپ كەتتى، — دەپ مەلۇم قىلدى.

لىيۇ گاۋ بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، خېنىمنى نېمىشقا تارتقۇزۇپ قويىسىلەر كارغا يارىماسلار، دەپ ئۇلارنى غولدا بىلەن تازا سالدى.

— بىز ئاران بەش ـ ئالتەيلەنكەنمىز، ئۇلار ئوتتۇز ـ قىرىق ئادەم تۇرسا، ئۇلارغا قانداق تەڭ كېلەلەيتتۇق ! — دېدى چېرىكلەر.

— كاپشىما! سەنلەر خېنىمنى قايتۇرۇپ كېلىشمەيدىغان بولساڭ، ھەممىڭنى زىندانغا تاشلايمەن، — دېدى ئۇلارغا ۋارقىراپ لىيۇ گاۋ.

چېرىكلەر ئۇنىڭ زورلىشى بىلەن ئىلاجسىز قېلىپ، تۇرادىكى يەتمىش ـ سەكسەن قاۋۇل چېرىككە يېلىنىپ ـ يالۋۇردى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار نەيزە ـ توقماقلارنى كۆتۈرۈشۈپ خېنىمنى قايتۇرۇپ كېلىشكە ماڭدى؛ كىم بىلىپتۇ، بۇلار يولنىڭ يېرىمىغا يېتىپ بارغاندا، بۇلارنىڭ ئالدىدىن خېنىمنى كۆتۈرۈپ ئۇچقاندەك كېلىۋاتقان ئىككى تەختىراۋانچى چىقىپ كەلدى.

چېرىكلەر خېنىمنى كۆرۈپ:

— تاغدىن قانداق چۈشتىلە؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ مۇتتەھەم مېنى تۇتۇۋېلىپ تاغقا ئېلىپ چىقتى. مەن لىيۇ بېگىمنىڭ كۆچەسى بولىمەن، دېۋىدىم، قورققىنىدىن ئالمان ـ تالمان ماڭا تەزىم قىلىپ، شۇ ھامان تەختىراۋانچىلارنى چاقىرىپ، مېنى تاغدىن ئېلىپ چۈشۈپ كېتىشنى بۇيرۇدى، —

دېدى ئايال.

ــ خېنىم، بىز بىچارىلەرگە رەھىم قىلىپ بېگىمگە مېنى بۇلاپ تارتىۋېلىپ چۈشتى، دەپ بىزنى تاياقتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويسىلا، ــ دېدى چېرىكلەر.

ــ ئۇنى ماڭا قويۇڭلار، مەن ئۇنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، ــ دېدى ئايال.

چېرىكلەر تەزىم بىلەن رەھمەت ئېيتىپ تەختىراۋاننى ئوتتۇرىغا ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. ئۇلار تەختىراۋانچىلارنىڭ تېز مېڭىۋاتقىنىنى كۆرۈپ:

ــ بازاردا ئادەتتىكى چاغلاردا تەختىراۋان كۆتۈرسەڭلار غاز ــ ئۆردەكتەك ئىرغاڭلاپ ماڭاتتىڭلار، ئەمدى نېمىشقا مۇنداق تېز يورغىلايسىلەر؟ ــ دېدى.

ــ ئەسلىدە ئۇنچىلىك ماڭالمايتتۇق، ئارقىمىزدىكى قاقباشنىڭ تايىقىنىڭ زوربىدا مېڭىۋاتىمىز، ــ دېدى ئىككى تەختىراۋانچى جاۋابەن.

ــ ئارقاڭدا جىنمۇ بولمىسا، نەدىكى ئادەم ئىكەن؟ ــ دېدى چېرىكلەر كۈلۈپ.

ــ ھوي، شۇنداق ئىكەن ــ ھە ! مەن ھودۇقۇپ يۈگۈرۈپ كېتىپتىمەن. خۇددى ئارقامدا بىركىم سوڭدىشىپ كاللامغا ئۇرۇۋاتقاندەك، ــ دېدى تەختىراۋانچى ئارقىغا قاراپ.

چېرىكلەر ھەممىسى كۈلۈشۈپ كەتتى. ئۇلار تەختىراۋاننى ئوتتۇرىغا ئېلىپ تۇراغا قايتتى. لېيۇ بېگىم بۇلارنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ خېنىمدىن:

ــ سېنى كىم قۇتقۇزۇپ كەلدى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۇ بەدرەكلەر مېنى بۇلاپ كەتكەندىن كېيىن مېنى ئالدىيالماي ئۆلتۈرمەكچى بولۇشۇپ تۇراتتى، مەندىن تۇرا بېگىنىڭ كۆچەسى بولمەن دېگەننى ئاڭلاپلا، چېقىلماي ئالمان ــ تالمان ماڭا تەزىم قىلدى. شۇ ئەسنادا مۇشۇ ئادەملەر كېلىپ

قبلىپ مېنى قۇتقۇزۇپ كەلدى، ــ دېدى ئايال.

لېۋ گاۋ بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەرھال ئون خۇمرا مەي ئالدۇرۇپ چىقىپ، ئۇنىڭغا بىر چوشقا قوشۇپ چېرىكلەرگە ئىنئام قىلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەرگە قالسۇن.

ئەمدى سۇڭ جىياڭغا كېلەيلى. ئۇ بۇ ئايالنى تاغدىن چۈشۈرۈۋەتكەندىن كېيىن تاغ تۈرادا يەنە ئالتە ــ يەتتە كۈن تۇردى، ئاندىن ئۇ خۇا رۇڭ بەگنىڭكىگە بېرىپ پاناھداش كويىغا چۈشۈپ، تاغدىن چۈشمەكچى بولدى. ئۇچ ئاتامان ئۇنى قويۇپ بەرگىلى ئۇنىمىدى، ئۇ ئۇنىمىغاندىن كېيىن ئۇزىتىش زىياپىتى بەردى. ھەربىرى سۇڭ جياڭغا ئالتۇن ــ كۈمۈش، ئۇنچە ــ مەرۋايىتلارنى سوۋغا قىلدى، ئۇ بۇ نەرسىلەرنى بوغجۇمىسىغا سېلىپ تاڭدى. شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ ئەتىگەن تۇرۇپ يۈز ــ قوللىرىنى يۇيۇپ، ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن كۈدە ــ كۆرپىلىرىنى تېڭىپ ئۇچ ئاتامان بىلەن خوشلىشىپ تاغدىن چۈشمەكچى بولدى. ئۇچ پالۋان مەي، گېزەك، غىزا ــ تائاملارنى تۇتۇپ، تاغ ئاستىدا يىگىرمە نەچچە چاقىرىم نېرىدىكى خانلىق يولىنىڭ بويىغىچە ئۇزىتىپ بېرىپ، مەي ــ شاراب ئىچىشىپ خوشلاشتى. بۇ ئۇچەيلەن ئايرىلغۇسى كەلمەي:

ــ ئاغا، شامال تۇراغا بېرىپ قايتىشلىرىدا جەزمەن تۇرامىزغا كېلىپ بىز بىلەن كۆرۈشۈپ بىرنەچچە زامان بۇ يەردە تۇرسىلا، ــ دەپ يېنىش ــ يېنىشلاپ تاپىلىدى.

ــ خەير، يەنە كۆرۈشىمىز، ــ دېدى سۇڭ جياڭ بوغجۇمىسىنى مۇرىسىگە ئارتىپ، قىلىچىنى ئالدى ۋە سالاملىشىپ ئايرىلىشتى. بۇ ۋىدالاشقۇچىلار بىر ۋاقىتتا تۇغۇلۇپ، بىللە ئۆسۈپ چوڭ بولغان تەڭتۇشلاردىن بولغان بولسا ئىدى، ئۇ چاغدا ئۇنى قۇچاقلاپ توسۇۋېلىپ، تارتىپ ــ سۆرەپ يۈرۈپ بولسىمۇ ئېلىپ قالاتتى. سۇڭ دانىش خۇا رۇڭ بەگنى پاناھداپ بارىمەن دەپ پاناھ جاي تاپالماي ئۆلگىلى تاس قالدى.

پۈتىلەر پېشانىگە ئوخشۇشسىزلىق ھەم جاپا،
نەدە بولغاي بىسەۋەب ھەر ۋەقە ئالەمنىارا.

سۇئال جىاۋابىنى خۇدا رۇئالغا بەگنى ئىزدەپ كېلىپ، زادى قانداق ئادەم بىلەن ئۇچراشقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز ئۇچىنچى باب

سۇئ جياڭنىڭ كېچىدە لەھەڭ پانۇس سەيلىسى قىلغانلىقى خۇا رۇڭنىڭ شامال تۇرانى غەزەپ بىلەن بېشىغا كىيگەنلىكى

ئەلقىسسە، شامال تاغ چىڭجۇ ئايمىقىدىن ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن ئايماقنىڭ ئارىلىقى كۆپ دېگەندە بىرەر يۇز چاقىرىملا كېلەتتى. شامال تۇرا بولسا مەزكۇر ئايماقتىكى ئۇچ ئاچا يولنىڭ ئاغزىغا جايلاشقانىدى. بۇ يەر شامال بازار دەپ ئاتىلاتتى. بۇ ئاچالنىڭ ئايىغى بېرىپ ـ بېرىپ ئۇچ يامان تاغقا تۇتىشىپ كېتەتتى، شۇڭا شامال تۇرانى ئەتەي مۇشۇ شامال بازار دېگەن جايغا قۇرۇشقانىدى. بۇ يەردىمۇ تۆت ـ بەش مىڭ ئۆيلۈكچە ئادەم ياشايتتى. شامال تاغ بىلەن ئۇنىڭ ئارىلىقى بىر ئۆتەڭدىن كۆپرەك كېلەتتى. ئەينى زامانداا، ئۇچ ئاتامان مانا مۇشۇ تاغقا چىقىۋالغانىدى.

بوغجۇملىرىنى ئارتىپ، تەنها ئۆزى يولغا چىققان سۇئ دانىش ئەگىم ـ ئەگىم يوللارنى بېسىپ، ئاخىر شامال بازارغا كېلىپ قالدى، ئۇ ئاۋۋال تۇرابېگى خۇا رۇڭنىڭ تۇرالغۇسىنى سورىدى.

ـــ شامال تۇرانىڭ يامۇلى، ـــ دەپ ئېيىتىپ بەردى بازارلىقلارنىڭ بىرسى، ـــ مۇشۇ بازارنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. ئۇنىڭدىن تۆۋەنرەك بىر جايغا بارسىڭىز كىچىكرەك بىر تۇرا بار، قەلەمدار تۇرابېگى لىيۇ گاۋ بېگىمنىڭ تۇرالغۇسى ئەنە شۇ يەردە. بازارنىڭ يۇقىرىسىدىكى كىچىك تۇرا بولسا دەل ئاشۇ ئەلىمىي تۇرابېگى خۇا رۇڭ بېگىمنىڭ تۇرالغۇسى بولىدۇ.

سۇڭ جياڭ ئاڭلاپ رەھمەت ئوقۇپ، يۇقىرىدىكى تۇراغا قاراپ ماڭدى. ماڭا ـ ماڭا بىر دەرۋازىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ قالدى، قارىسا دەرۋازىنىڭ ئالدىدا بىرنەچچە دەرۋازىۋەن چېرىك تۇرۇپتۇ، چېرىكلەر سۇڭ جياڭنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ ئات ـ ئۇچۇرىنى سورىدى، ئاندىن ئۇنى مەلۇم قىلغىلى ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى. تۇرادىن ياشقىنا بىر سىپاھىگ چىقىپ، سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىنى توسۇپ سالام بەردى، بۇ سالام بەرگەن سىپاھىگىنىڭ تەقى ـ تۇرقى قانداق دېسىڭىز:

سەدەپ چىش، ئەينۇل لەۋ، كۆزلىرى شەھلا،
قەلەمدەك قاشلىرى قاپقارا سىياھ.
غۇنچە بەل، كەڭ يەلكە، تۇرقى مايمۇندەك،
توسۇن ئات ئۇستىدە گويا قارچىغا.
تېرەكنى تېشىدۇ ئوقياسى ئوقى ـــ
خىسلەتلىك كۈچ بىلەن يىراقتىن ئاتسا.
كۈز ئېيى شەكلىنى ئالىدۇ ئوقيا ـــ
كىرپىنى كۈچ بىلەن كەلتۈرۈپ تارتسا.
يا ئوقى غۇيۇلداپ چىقسا كاماندىن،
شۇ ھامان قادىلار كۆكتە چولپانغا.
خەقلەر كىچىك لى گۇاڭ دېگەن ئاتاقنى ـــ
بېغىشلاپ بەردى بۇ خۇا رۇڭ پالۋانغا.

بۇ ياشقىنا سىپاھىگ باشقا بىرى ئەمەس، دەل ھېلىقى شامال تۇرادىكى كىچىك لى گۇاڭ دەپ نام چىقارغان ئەلەمدار تۇرابېگى خۇا رۇڭ بەگ ئىدى. بۇ خۇا رۇڭ بەگ قانداق كىيىنىپتىكەن دېسىڭىز:

جەڭ تونى كىيگەن چىرايلىق زەر كالۋۇتۇن گۈل بېسىپ،
كەركىدان تىرنىقىنى كۆز قويدۇرۇپ بەلباغ ئېسىپ.

بېشىدا قوش چەمبىرەكلىك قاپقارا بىر بوغمىچا،
ئالىماش ئۆتۈك كىيىپتۇ ياپيېشىل چەملىك قىلىپ.

خۇا رۇك سۈك جياڭغا سالام بېرىپ بولۇپ، چېرىكلەرنى بۇيرۇپ ئۇنىڭ قولىدىن دەرھال بوغجۇما، قىلىچ ۋە خەنجەرلىرىنى ئالدۇردى ۋە ئۇنى يۆلەپ تۇرادىكى سارايغا ئېلىپ چىقىپ، ئوتتۇرىدا قويۇلغان قومۇش كاتقا تەكلىپ قىلدى، سۈك جياڭ ئولتۇرغاندىن كېيىن خۇا رۇك دەرھال ئېگىلىپ تۆت قېتىم تەزىم قىلدى. ئاندىن قەددىنى كۆتۈرۈپ:

ــ ئاغا، ئۆزلىرى بىلەن ئايرىلىشقاندىن بۇيان، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بەش ـ ئالتە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. جانابلىرىنى ھەمىشە دېگۈدەك ئەسلەپ تۇردۇم. ئۆزلىرىنى قانداقتۇر بىر جالاپ خوتۇننى ئۆلتۈرۈپ قويۇپتىكەن، يامۇلدىن تۇتماقچى بولۇپ، تۇشمۇتۇشتىن ئالاقە يوللاپتىمىش دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، خۇددى پۇتى كۆيگەن توخۇدەك سەكرەپ ئولتۇرالماي كەتتىم، ئەھۋالنى بىر ئۇقۇپ كۆرەي دەپ، مۇبارەك جاڭزىلىرىغا كەينى ـ كەينىدىن ئون نەچچە قېتىم خەتمۇ يازدىم، تەگكەن ـ تەگمىگەنلىكىنى زادىلا بىلەلمىدىم. مانا بۇگۈن بەختىمىزگە يارىشا، تەڭرىم نېسىپ قىلىپ، بۇ يەردە بىر چىرايلىق كۆرۈشۈپ ئولتۇرۇپتىمىز، بۇ خۇشاللىقىمنى نېمىدەپ تەرىپلىسەم بولىدىكەنتاڭ ! ــ دېدى.

خۇا رۇك بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ بولۇپ، يەنە يۈكۈنۈپ تەزىم قىلغىلى تۇردى. سۈك جياڭ ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ــ ئەزىز ئىنىم، بۇنچىۋالا قىلىپ كەتمەڭ، ئولتۇرۇپ قېلىڭ، ئەھۋالاتنى ئالدىرىماي سۆزلەپ بېرىمەن، ــ دېدى.

خۇا رۇك قىيپاشراق ئولتۇردى. سۈك جياڭ ھېلىقى يەن پوشى دېگەن خوتۇننى قانداقسىغا ئۆلتۈرگەنلىكىنى، ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، چەي جىن بېگىمنىڭ قېشىغا قېچىپ بارغانلىقىنى ۋە كۈك غوجامنىڭ جاڭزىسىدا ۋۇ سۈك بىلەن ئۇچرىشىپ

قالغانلىقىنى، كېيىن شامال تاغدا توتۇلۇپ قېلىپ، يەن شۇن ... لار بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقىنى ۋە شۇ خىلدىكى ئەھۋالاتلارنى ئۇجۇر - بۇجۇرى بىلەن سۆزلەپ بەردى. خوا رۇك ئاڭلاپ:

— ئاغا، ئۆزلىرى خۇيمۇ سورۇقچىلىق تارتىپتىلا، بەختىمىزگە يارىشا، بۇگۈن تەڭرىم ئۆزلىرىنى ئالدىمىزغا يەتكۈزۈپ كەلدى، مانا ئەمدى بۇ يەردە بىز بىلەن بىرنەچچە يىل بىللە بولغايلا، قالغان ئىشنى كېيىن كۆرەرمىز، — دېدى سۇك جياڭغا.

— پېقىر كۇك غوجىنىك جاڭزىسىدا چېغىمدا، سىزنى يوقلاپ ئالاھىدە بىر كېلىشنى نىيەت قىلىپ تۇراتتىم، بىراق شۇ چاغنىك ئۆزىدە ئىنىم سۇك چىڭدىن خەت كېلىپ قېلىپ بارالماي قالدىم، — دېدى سۇك جياڭ.

خوا رۇك سۇك جياڭنى ئىچكىرىكى دالانغا تەكلىپ قىلدى ۋە خوتۇنى سۇ ئاغىچىنى چاقىرىپ، تاغىڭزغا سالام بېرىك دېدى. سۇ ئاغىچا سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن خوا رۇك يەنە سىڭلىسىنىمۇ چاقىرىپ، ئاغىڭزغا سالام بېرىك دېدى. سالام - تەزىملەر بەجا كەلتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن سۇك جياڭغا يېڭىباشتىن ئۇستباش كىيدۇردى ۋە خۇشبۇي سۇدا يۇيۇندۇردى، ئاندىن ئىچكىرىكى دالاندا داستىخان راسلاپ، ھاردۇق چېيى بەردى.

شۇ كۇنكى چايدا سۇك جياڭ ئۆزىنىك لىۇ گاۋنىك خوتۇنىنى قانداق قىلىپ ئۆلۇمدىن قۇتقۇزۇپ قويغانلىقىنى ئۇجۇر - بۇجۇرى بىلەن خوا رۇڭغا سۆزلەپ بەردى. خوا رۇك ئاڭلاپ قوشۇمسىنى تۇرۇپ:

— ئاغا، ئۆزلىرى ئۇنداق جالاپنى قۇتۇلدۇرۇپ قويىمەن، دەپ نېمە قىلاتتىلا؟ بىكار ئىش قىپتىلا. بۇ نىجىسنى شۇ يەردىلا يىغىشتۇرۇۋېتىش كېرەك ئىدى، — دېدى.

— ئاپلا ! — دېدى سۇك جياڭ، — مەن ئۇنى شامال تۇرانى سوراۋاتقان بىر تۇرابېگنىك ئاغىچا خېنىمى دەپ ئاڭلاپ، ئۇنىك

كۆيۈسىنى سىز بىلەن مەنسەپداش ئىكەن دېگەن ئويغا كەلدىم ـ ده، پەتەك يولۇاس ژاڭ يىڭنىڭ قاش ـ قاپىقىنى تۇرۇپ، ئۇنىمىغىنىغا قارىماي، چىڭ تۇرۇۋېلىپ ئۇنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇپتىمەن، ئەمدى كېلىپ سىز مۇنداق دەۋاتىسىز!؟

ـــ ئاغا، ئۆزلىرى بىلمەيلا، ـــ دېدى خۇا رۇڭ، ـــ يېقىرنىڭ ئاغزىم قىچىشىپ قېلىپ مۇنداق دەۋاتقىنىم يوق، شامال تۇرا دېگەن بۇ يەر چىڭجۇ ئايمىقى بويىچە ئەڭ مۇھىم بىر يەر، بۇ يەرگە يېقىر ئۆزۈم ئىگىدارچىلىق قىلىپ تۇرغان ۋاقتىمدا، چىڭجۇ تەۋەسىگە مەيلى يىراق، مەيلى يېقىن بولسۇن، ھېچقانداق بۇلاڭچى ـ قاراقچى يېقىن يولىيالمايتتى. ئەگەر بۇلاپ ـ تارتىپ قالسا، بۇرنىغا يەپ، جاجىسىنى تارتا ! يېقىندىن بۇيان بۇ يالاڭ تۆش ئاچ كۆز بۇ يەرگە باش تۇرابېگى بولۇپ كېلىپ بېشىمغا بالا بولدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇنىڭ ئۆزى موللام سۈپەت قەلەمدار سىپاھلاردىن بولغاچقا، قولىدىن پوق كەلمەيدىغان بىرنەرسە ئىكەن، ئەمەلگە ئولتۇرغان كۈندىن تارتىپ، يۈرتتىكى قول ـ ئىلكىدە بار ئادەملەرنى قاقتى ـ سوقتى قىلىپ، يول ـ ياساقلارنى بۇزۇپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىدى. يېقىر بولسا ئەلىمي سىپاھ، شۇنىڭدەك مەزكۇر تۇرانىڭ ئورۇنباسار بېگى بولىمەن، بۇ ئەبلەخ دىلىمنى تولا ئاغرىتىپ، يۈرىكىمنى زېدە قىلىۋەتتى، بۇ ئىپلاس چەرەندىنى ئۆلتۇرۇۋەتسەممۇ دەردىم چىقمايدۇ. بۇنداق ئەبلەخنىڭ خوتۇنىنى نېمىشقىمۇ قۇتۇلدۇرۇپ قويغانلا ئاغا؟ بۇ بەكمۇ يامان خوتۇن، ئېرىنى كۈشكۈرتۈپ ناھەقچىلىك ئىشلارنى قىلدۇرىدىغان، بىگۇناھ پۇقرالارغا ئۇۋالچىلىق سالدۇرىدىغان، پۇل پارا ئېلىشقا ئۇندەيدىغان مۇشۇ پەسكەشنىڭ ئۆزى شۇ ئىدى. بۇ پېسەندىنىڭ ئانا ـ مانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىش كېرەك ئىدى. مۇشۇنداق بىر نائەھلىنى قۇتۇلدۇرۇپ قويۇپ يامان قىپتىلا ئاغا.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، خۇا رۇڭغا نەسىھەت قىلىپ:

ـــ ئەزىز ئىنىم، شۇ تۇرقىدا سىز يېڭىلىشىۋاتىسىز! بۇرۇنقىلار: «ئاداۋەت تۇگۈچىنى يەشكۈلۈككى، تۇگىمىگۈلۈك» دەپتىكەن. ئۇمۇ سىز بىلەن مەنسەپداش كىشى ئىكەن، ئۇنىڭدىن ئانچە ـ مۇنچە سەۋەنلىك ئۆتۈلگەن بولسا، ھەر ھالدا ئۇنىڭ يامان يەرلىرىنى يېپىپ، ياخشى يەرلىرىنى يايغىنىڭىز تۇزۇك، ھەرگىز كەم ئەقىللىك قىلماڭ ئىنى، ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، ئۆزلىرى تىرەن ئويلايدىكەنلا. ئەتە ـ ئۆگۈن مەھكىمىگە بارغاندا، تۇرابېگى لىيۇ گاۋ بىلەن كۆرۈشۈپ قالمەن، ئۇ كىشىگە ئۆزلىرىنىڭ ئۇنىڭ ئاغىچىسىنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويغانلىقلىرىنى سۆزلەپ بېرەي دەيمەن، ـــ دېدى خۇا رۇڭ.

ـــ ئەگەر بۇنداق قىلسىڭىز ئۆزىڭىزگىمۇ بەك ياخشى بولاتتى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ خۇا رۇڭ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى ئەتىدىن ـ كەچكىچە سۇڭ جياڭنىڭ يېنىدىن ئاجرىمايلا، ئۇنىڭ ئايىغىدا چېپىپ ـ يۇگۇرۇپ، مەي ـ شاراب ۋە تۇرلۇك نازۇنېمەتلەر بىلەن كۈتۈۋالدى. شۇ كۈنى كەچتە يەنە ئالاھىدە ئورۇن ـ تۆشەك سېلىپ ئىچكىرىكى دالاننىڭ ھۇجرىسىدا قوندۇرۇپ قالدى. ئەتىسى يەنە داستىخان راسلاپ، زىياپەت بىلەن مېھمان قىلدى.

ئەمدى ئۇزۇن گەپنى قويۇپ، قىسقا گەپكە ئۆتەيلى. سۇڭ جياڭ خۇا رۇڭ تۇراسىغا كېلىپ تۆت ـ بەش كۈن مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان بولدى. خۇا رۇڭنىڭ ئۆزى يېقىن كۆرىدىغان بىرنەچچە خىزمەتكارى بار ئىدى، خۇا رۇڭ بۇ ئادەملىرىنى ھەر كۈنى بىردىن يەڭگۈشلەپ، قولىغا پۇل ـ پۇچەك تۇتقۇزۇپ، سۇڭ جياڭنى كۈتۈۋېلىشقا قوشۇپ قويدى، ئۇلار ھەر كۈنى سۇڭ جياڭنى شامال بازارغا باشلاپ بېرىپ، بازار ئايلاندۇرۇپ، كوچا ـ كوچىلاردىكى بۇتخانا ـ ئىبادەتخانىلارنى كۆرسىتىپ سەيلە ـ تاماشا قىلدۇردى، شامال بازاردىمۇ بىرنەچچە يەردە كىچىك ـ كىچىك ئويۇنخانىلار ۋە چايخانا ـ

مەيخانىلار بار ئىدى، بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بىر كۈنى سۇڭ جياڭ بۇ خىزمەتكارلارنىڭ بىرسى بىلەن بازارغا چىقىپ، بىر ئويۇنخانىدا ئويۇن كۆردى، ئاندىن يېقىنراق مەھەللىدىكى بىر ئىبادەتخانىغا كىرىپ، ھاپىزلار خانىقاسىنى سەيلە قىلدى، ئۇ يەردىن چىقىپ شامال بازاردىكى بىر مەيخانىغا كىرىپ مەي ئىچتى. ئۇ يەردىن كەتمەكچى بولۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرغاندا، ھېلىقى خىزمەتكار مەي پۇلىنى تۆلەۋەتمەكچى بولۇپ يېنىدىن پۇل چىقاردى. سۇڭ جياڭ ئۇنى دەرھال توسۇپ، مەي پۇلىنى ئۆزى تۆلەۋەتتى. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ خۇا رۇڭغا بۇ توغرىدا بىرنەرسە دېمىدى. سۇڭ جياڭنىڭ باھانىسىدە چۆنتىكىگە بىرئاز پۇل چۈشكەن ۋە ئويناپ تاماشا قىلىۋالغان بۇ خىزمەتكار بەكمۇ خۇشال ئىدى. سۇڭ جياڭ بۇ يەرگە قايسى كۈنى كەلگەن بولسا، شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇنى ھەر كۈنى بىر خىزمەتكار ئەنە شۇ تەرىقىدە باشلاپ يۈرۈپ تاماشا قىلدۇردى، تاماشا پۇلىنى بولسا سۇڭ جياڭ ئۆزى چىقاردى. شۇڭا، ئۇنى ئىززەت ـ ئىكرام قىلمايدىغان بىرمۇ خىزمەتكار يوق ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ قالغىنىغا بىر ئايدىن ئوشۇقراق بولۇپ قالدى، قارىسا، قىش پەسلى تۈگەپ، ئەتىياز كۈنلىرى كېلىپ پانۇس سەيلىسىمۇ يېقىنلىشىپ قاپتۇ.

ئەمدى گەپنى شامال بازاردىكى ئەل ـ جامائەتتىن ئاڭلاڭ. جامائەت پانۇس يېقىش توغرىسىدا كېڭەش ئېلىپ بېرىپ، پانۇس سەيلىسىگە قىزىق تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. ئۇلار پۇل ـ مال يىغىش قىلىپ، يەر مۇئەككىلى بۇتخانىسىنىڭ ئالدىغا بىر لەھەڭ پانۇس ئاستى ۋە ئۈستىگە گۈل ـ پۈپۈكلەر قوندۇرۇپ، چۆرىسىگە تۈرلۈك ـ تۈرلۈك رەڭلەردە ياسالغان بەش ـ ئالتە يۈزچە گۈللۈك پانۇس ئاستى؛ بۇتخانىنىڭ ئىچىگە بولسا تۈرلۈك ئويۇنچىلار ئورۇنلىشىپ بەس ـ بەس بىلەن ئۆز ئويۇنلىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. ھەممە كىشى ئۆز ئىشكىلىرى ئالدىغا پانۇس لەتمىلىرى ياساپ، بەس ـ بەس بىلەن پانۇس چىراغلار

ئاستى. بازار ئىچى شۇ تاپتا جىمى ھۇنەر ـ شەيتانلىقلار بىلەن تولدى، گەرچە ئۇ ئاستانىگە يەتمىسىمۇ، پانىي دۇنيادىكى ئۇجماغ① نىڭ ئۆزى بولۇپ قالدى. سۇڭ جياڭنىڭ تۇرادا خۇا رۇڭ بىلەن مەي ـ شارابلار ئىچىشكەن ۋاقتى دەل پانۇس سەيلىسىگە توغرا كەلدى. ھاۋا ئوچۇق بىر كۈنى خۇا رۇڭ ئەتىگەنلىك چاي ۋاقتىدىن سەل ئۆتكەن بىر چاغدا، ئېتىغا مىنىپ تۇرا يامۇلغا باردى ـ دە، نەچچە يۈز چېرىكنى يىغىپ، كوچا ـ كويلارنىڭ كېچىلىك ئامانلىقىنى ساقلاشقا بۇيرۇدى؛ يەنە بىرمۇنچە چېرىكنى بولسا تۇرانى چۆرىدەپ سېلىنغان چاقسا ـ قاشالاردا قاراۋۇللۇق قىلىشقا ئەۋەتتى. ئۇ كۈن قايرىلىپ كەچكە قاراپ ماڭغان بىر چاغدا تۇراغا قايتىپ كېلىپ، سۇڭ جياڭنى سىنچايغا تەكلىپ قىلىپ، مەززىلىك شېكەر توقاچلار بىلەن مېھمان قىلدى.

ـــ ئاڭلىشىمچە، ـــ دەپ سۆز ئاچتى سۇڭ جياڭ خۇا رۇڭغا قاراپ، ـــ بۇگۈن كەچتە كوچىلارغا گۈللۈك پانۇسلار ئاسقۇدەكمىش، كۆرۈپ تاماشا قىلىپ كەلسەم دەيمەن.

ـــ ئەسلىدە، ـــ دەپ سۆز قايتۇردى خۇا رۇڭ، ـــ پېقىرمۇ ئۆزلىرىنى بىللە ئېلىپ چىقىپ ئوينىتىپ كەلسەمىمكىن دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق، ئۆزۈم ئەمەل ئۇستىدىكى ئادەم بولغانلىقىم ئۈچۈن، كوچا ئايلىنىپ يۈرۈشكە بىئەپەرەك تۇرىدىكەن. ئۆزلىرىگە ئۆز ئۆيىمىزدىكى ئادەملەردىن ئىككى ـ ئۈچىنى ھەمراھ قىلىپ قوشۇپ قويای، شۇلار بىلەن بىللە چىقىپ، پانۇسلارنى تاماشا قىلىپ، ئەتىگەنرەك قايتىپ كەلسىلە. پېقىر ئۆيدە شاراب چېيى راسلاپ كۈتۈپ تۇرىمەن، ئۆزلىرى كەلگەندىن كېيىن بىللە ئولتۇرۇپ كۆڭۈل ئېچىپ، پانۇس بايرىمىنى قۇتلۇقلايمىز.

ـــ ياخشى گەپ ئىكەن تەخسىر، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بۇ چاغدا كۈنمۇ كەچ كىرىپ، كۈنچىقىشتىن ئون بەش كۈنلۈك تولۇن ئاي ئۆرلەپ چىقىپ كېلىۋاتاتتى.

① ئۇجماغ ـــ جەننەت، بېھىش دېگەن مەنىلەردە.

قاشتېشى سۇ سائىتى بەس ! ئەمدى تاڭنى سۈيلىمە،
چىقتى پانۇسلار گويا چولپان بولۇپ كۆك ئىلكىگە.
گۈل ـ لەھەك پانۇس تۇتاشسا كۆك بۇلۇتنىك قەرىگە،
كۆرگىلى كەلمەيدىغان ئۇ كىم ئىكەن بۇ سەيلىگە.

شۇ ئاخشىمى سۇك جياك خۇا رۇڭنىك ئىككى ـ ئۈچ خاس خىزمەتكارى بىلەن بىللە بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ شامال بازارغا كەلدى. قارىسا، ئۆي ـ ئۆيلەرنىك ئىشىكلىرىگە پانۇس لەتمىلىرى ياسىلىپ، تۇرلۇك سەرگۈزەشتىلەرنىك تەسۋىرلىرى چۈشۈرۈلگەن خىلمۇخىل، رەڭگارەك گۈللۈك پانۇسلار ئېسىلىپ كېتىپتۇ، بۇ پانۇسلارنىك بەزىلىرى ئاق مودەنگۈل، نېلۇپەر، لەيلىگۈلگە ئوخشىتىپ ياسالغان، يوچۇن ـ يوچۇن بويياقلاردا ئىشلەنگەن چىرايلىق پانۇسلار ئىدى. ئادەملەر تۆتتىن ـ بەشتىن بولۇپ، قول تۇتۇشقان ھالدا، يەر مۇئەككىلى بۇتخانىسىنىك ئالدىغا كېلىپ، ھېلىقى لەھەك پانۇسقا زوقلىنىپ قارىشاتتى.

نەزم

تاغۇتاشنى قاپلىدى قوش ئەجدىھا ئويۇنلىرى،
سۈيلىدى پانۇس پەلەككە تۇرنىدەك، چاقناپ نۇرى.
پارقىراپ نۇر چاچتى مېيخۇا، لەيلىگۈل پانۇسلىرى،
تۇگمىگۈل، سۇ لەيلىسى پانۇسلىرى كىمخاب كەبى.
كېپىنەك كۈموش بىلەن گويا تالاشتى رەڭ جامال،
خۇش پۇراقلىق شار ئۇچاتتى لېنتىسى بار ئىككى تال.
قار بىلەن ھۆسن تالاشتى لەيلى ـ مەجنۇن تال ـ تېرەك،
يەلپۇنۇپ لەرزان ئۇچاتتى پەردە ـ تۇغ ئاسمان پەلەك.
بەسلىشىپ ئويۇنچىلارنىڭ دۇمبىقى سەھرا كۈيى،
گۈل چىراغلار شولىسىدا ياڭرىدى شاۋقۇن ئۇنى.
پىلىچى يىگىت بىلەن ئۇرچۇقچى قىز جور بولۇپ،

گۈل چىراغ نۇرىدا سەيلە قىلدى خۇش ھۇزۇرلىنىپ.
ئەيش ـ ئىشرەت نەغمىسىگە يەتمىسمۇ بۇندا ساز،
قاپلىدى كۆكنى خۇشاللىق تەنتەنە، ياڭراق ئاۋاز.

سۇڭ جياڭ ۋە ئۇنى كۈتۈپ كەلگەن بايىقى ئۇچ خاس خىزمەتكار لەھەڭ پانۇسنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىردەم كۆرۈپ، ئاندىن ئەگىپ تۆۋەن تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى. بەش ـ ئالتە يۈز قەدەم ماڭغاندىن كېيىن ئالدى ياقتىن ئاپئاق يورۇپ تۇرغان پانۇس ـ چىراغلارنىڭ يورۇقى كۆرۈندى، بۇ يەردە بىر توپ ئادەم تاملىرى ئېگىز سېلىنغان چوڭ بىر قورۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا توپلىشىۋېلىپ قىزىقچىلىق كۆرۈۋاتاتتى. داقا ـ دۇمباقلارنىڭ ئاۋازلىرى ياڭراپ، ئادەملەرنىڭ قىيقاسلىرى قۇلاقنى يارىتتى. سۇڭ جياڭ شۇنداق قارىسا، باشلىرىنى رومال بىلەن ئورىۋالغان ئۇسسۇلچىلار راسا لەپپەڭشىپ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. سۇڭ جياڭنىڭ بويى پاكارراق بولغانلىقتىن، ئويۇنىنى ئادەملەرنىڭ ئارقىسىدىن ياخشى كۆرەلمەيۋاتاتتى. بايىقى خىزمەتكارلار ئويۇنچىلار بىلەن تونۇش بولغانلىقتىن، ئۇلارغا دەپ يۇرۇپ، ئادەملەرنى داجىتىپ، سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىنى ئېچىپ بەردى، سۇڭ جياڭ تۇرۇپ تازا كۆردى. ئۇ بەللىرىنى تولغاپ ناياقشىپ ئويناپ يۈرگەن ئۇسسۇلچىلارنى كۆرۈپ، قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى قورۇنىڭ ئىچىدىن باشلايلى. تۇرابېگى لىيۇ گاۋ ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى بىرنەچچە ئايال بىلەن بىللە قورۇنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئويۇن كۆرۈۋاتاتتى. لىيۇ گاۋنىڭ خوتۇنى سۇڭ جياڭنىڭ قاقاھلاپ كۈلۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قېلىپ پانۇس يورۇقى ئاستىدىن قارىدى ـ دە، سۇڭ جياڭنى تونۇۋېلىپ دەررۇ ئېرىگە كۆرسىتىپ:

ـــ ھوي كىشى، ئاۋۇ تۇرغان قارا پەتەك ھېلىقى شامال تاغدا مېنى بۇلاپ كەتكەن قاراقچىلارنىڭ باشلىقى شۇ، ـــ دېدى.

لىيۇ گاۋ ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە دەرھال ئالتە ـ يەتتە ئادىمنى چاقىرىپ:

ـــ ئاۋۇ قاقاھلاپ كۈلۈۋاتقان قارا پەتەكنى تۇتۇڭلار! ـــ دەپ بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ قېلىپ كەينىگە ئۆرۈلدى ـ دە، بەدەر قاچتى. ئۇ قېچىپ ـ قېچىپ ئون نەچچە ئۆينىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندىن كېيىن چېرىكلەر قوغلىشىپ كېلىپ، خۇددى قارا بۇركۇت سۆسۈن قارلىغاچنى، يىرتقۇچ يولۋاس قوينىڭ قوزىسىنى ئالغاندەك، سۇڭ جياڭنى تۇتتى ـ دە، ئالدىغا سېلىپ تۇراغا ئېلىپ كەلدى ۋە تۆت تال ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس تېڭىپ، سارايىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ چىقتى. ھېلىقى ئۇچ خىزمەتكار سۇڭ جياڭنىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرھال تۇراغا قايتىپ خۇا رۇڭغا مەلۇم قىلدى.

ئەمدى گەپنى لىيۇ گاۋدىن ئاڭلاڭ. سارايدا ئولتۇرغان لىيۇ گاۋ:

ـــ ھېلىقى ئەبلەخنى ئېلىپ كىرىش، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

چېرىكلەر سۇڭ جياڭنى ئىتتىرىپ ـ تارتىپ سارايىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ چىقىپ يۇكۇندۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى.

ـــ ھەي ئەبلەخ ! ـــ دەپ سوراق قىلدى لىيۇ گاۋ، ـــ سەن شامال تاغدىكى قاراقچىلاردىن تۇرۇقلۇق، قايسى يۇرتلۇق بىلەن بۇ يەرلەرگە كېلىپ ئويۇن كۆرۈۋاتىسەن ! ئەمدىغۇ قولغا چۈشكەنسەن، گېپىڭ بارمۇ؟

ـــ پېقىر يۇنچىڭ ناھىيەسىدىن كەلگەن جاڭسەن دېگەن مۇساپىر بولىمەن، ـــ دەپ سۆز باشلىدى سۇڭ جياڭ، ـــ خۇا رۇڭ بېگىم مېنىڭ قەدىناس دوستۇم بولىدۇ. بۇ يەرگە كېلىپ قالغىلى خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى، پېقىر شامال تاغدا بۇلاڭچىلىق قىلغىنىم يوق.

دەر پەردىنىڭ ئارقىسىدا ماربلاپ تۇرغان لىيۇ گاۋنىڭ خوتۇنى ئىتتىك چىقىپ:

— راستتىنى ئېيت ئەبلەخ ! مېنى ئاتامانىم دېگۈزگىنىڭ يادىڭدا بارمۇ؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

— يېڭىلىشۇاتىدىلا خېنىم، — دەپ سۆز باشلىدى ئەھۋال ئېيتىپ سۇڭ جياڭ، — ئۇ چاغدا مەن ئۆزلىرىگە: «پېقىر يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن كەلگەن مۇساپىر بولىمەن، قاراقچىلار مېنى بۇلاپ كەلدى، تاغدىن چۈشەلمەي شۇ يەردە تۇرۇپ قالغانىدىم» دېگەنىدىمغۇ.

— ئەگەر سەن قاراقچىلار بۇلاپ كەتكەن مۇساپىر بولساڭ، قانداقسىغا تاغدىكىلەرنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ چۈشۈپ، بۇ يەرگە ئويۇن كۆرگىلى كېلەلەيتتىڭ؟ — دەپ سورىدى لىيۇ گاۋ.

— ھەي قارا يۇز! — دەپ تىللاشقا باشلىدى ھېلىقى خوتۇن، — سەن تاغدا ھەممىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئورۇندۇقتا كېرىلىپ ئولتۇرغىنىڭدا، مەن «رەھىم قىلسىلا ئاتامانىم !» دەپ شۇنچە يالۋۇرسام نەزىرىڭنىمۇ سالماي ئولتۇرغان ئەبلەخ سەن ئەمەسمۇ !

— خېنىم، تاغدىكىلەرنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ چۈشۈشلىرىگە سەۋەبچى بولغان ئادەم مەن تۇرسام، قاراپ تۇرۇپ مېنى قاراقچىغا چىقىرىۋەتكەنلىرى نېمىسى ! — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بۇ جاھىل ئوغرىنى راسا ئۇرۇپ ئەدىپىنى بەرمىگۈچە تەن ئالمىغۇدەك! — دەپ تىلىدى ئاچچىقى بىلەن قول شىلتىپ ھېلىقى خوتۇن.

— راست ئېيتتىڭ خوتۇن، ساۋاقلار بۇ ئوغرىنى، — دەپ ۋارقىرىدى لىيۇ گاۋ.

چېرىكلەر سۇڭ جياڭنى بېسىۋېلىپ، كەينى ـ كەينىدىن ئىككى قېتىم ساۋىدى، سۇڭ جياڭنىڭ تەنلىرى تىتما ـ تىتما بولۇپ، بەدەنلىرىدىن تىرىكلاپ قان چىقىشقا باشلىدى.

— بۇ «يۇنچېڭ قاپلىنى جاڭ سەن»نى كىشەنلەپ، ئەتىلىككە تۆمۇر كۆشۈككە سېلىپ ئايماققا ئايرىپ تاپشۇرۇپ بېرىش، — دەپ بۇيرۇدى لىيۇ گاۋ.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭغا ھەمراھ بولۇپ چىققان خىزمەتكارلاردىن ئاڭلاڭ. خىزمەتكارلار شاپاشلاپ بېرىپ، بۇ ئەھۋالنى خۇا رۇڭغا مەلۇم قىلدى. خۇا رۇڭ ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە دەرھال خەت يېزىپ، ياراملىق ئىككى خاس يىگىتنى لىيۇ گاۋنىڭ قېشىغا چاپتۇردى، يىگىتلەر خەتنى ئالدى ـ دە، ئۇچقاندەك چېپىپ توپتوغرا لىيۇ گاۋنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

ـــ خۇا رۇڭ بەگ خەت ئەۋەتىپتۇ بېگىم، خەتنى ئېلىپ كەلگۈچى دەرۋازا تۇۋىدە قاراپ قالدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى دەرۋازا بېقىپ تۇرغان چېرىك ئىچكىرىگە كىرىپ.

ـــ كىرسۇن، ـــ دەپ ئىجازەت قىلدى لىيۇ گاۋ.

خەت ئېلىپ كەلگەن ھېلىقى يىگىت ئۆيگە كىرىپ خەتنى تۇتتى، لىيۇ گاۋ لېپاپىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، خەتنى ئېلىپ ئوقۇدى:

«كەمىنە خۇا رۇڭدىن ھەزرىتى مەنسەپداش ئاغامغا يېتىپ مەلۇم بولغايكى، ئاجىز تۇغقىنىم لىيۇ جاڭ يېقىندا جىجۇ ئايمىقىدىن پانۇس سەيلىسىگە كېلىپ، جانابلىرىنىڭ شانۇشەۋكەتلىرىگە دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ، ئۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلىپ قويۇپ بېرىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمەن ۋە جانابلىرىغا يۈزمىڭ تەشەككۈر ئېيتىمەن. پېقىرنىڭ بۇ قېتىمقى تەلىپىمنى ئەيىب كۆرمەي، ئىجابەت قىلغايلا».

لىيۇ گاۋ خەتنى كۆرۈپ شۇنداق ئاچچىقلاندىكى، خەتنى يىرتىپ ـ يىرتىپ تاشلىۋەتتى ۋە خۇا رۇڭنى تىللاپ: «ھەي قارا يۈزلا سەنزە خانلىقنىڭ سىپاھلىرىدىن تۇرۇقلۇق، ئوغرى ـ قاراقچىلار بىلەن ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ يۈرۈپسەن ـ دە، يەنە كېلىپ مەندىن يوشۇرۇپ يۈرگىنىنى قارا ! بۇ ئوغرى ئۆزىنى ئۆزى ئاشكارا قىلىپ، يۈنچېكىڭ ناھىيەسىدىن كەلگەن جاڭ سەن بولىمەن، دەپ ئاللىقاچان راستىنى ئېيتىۋاتسا، سەنزە ئۇنى ئۆز خېتىگىدە لىيۇ

جاڭ دەپ يېزىپسەن. بىلمەپ قويكى، مەن سېنىڭ ئەخمەق قېلىندىغان ئادىمىڭ ئەمەس. سەن ئۇنى ماڭا لېۋ جاڭ دەپ تونۇشتۇرۇپ، مەن بىلەن بىر ئۇرۇق قىلىپ كۆرسەتسەم، ئۇنى قويۇپ بېرەرمىكىن دەپ خام خىيال قىلما !» دەپ چالۋاقاپ كەتتى ۋە «قوڭغا تېپىش بۇ ئەبلەخنىڭ !» دەپ ئادەملىرىگە بۇيرۇق قىلدى. قوغلاپ چىقىرىلغان بۇ خەتچى شۇ يەردىن شاپاشلىغىنىچە كېلىپ، ئەھۋالنى خۇا رۇڭغا مەلۇم قىلدى. خۇا رۇڭ ئاڭلاپ:

ــ ئاغىمزىنىڭ ئىشى چاتاق بوپتۇ ! ئېتىمنى ئېلىپ كېلىش ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

خۇا رۇڭ دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيىپ، ئوقياسىنى ئېسىپ، نەيزىسىنى ئالدى ـ دە، ئېتىغا مىندى ۋە قىرىق ـ ئەللىك چېرىكنى باشلاپ، نەيزە ـ كالتەكلىرىنى پىرقىرىتىپ، توپتوغرا لېۋ گاۋنىڭ تۇراسىغا چاپتۇرۇپ كەلدى. دەرۋازىۋەن چېرىكلەر نەدىكىنى توسۇۋالالىسۇن؟ ئۇلار خۇا رۇڭنىڭ ئەلپازىغا قاراپ، شۇنداق قورقۇپ كېتىشتىكى، تەرەپ ـ تەرەپكە قاراپ قۇيرۇقلىرىنى تىكىۋېتىشتى. ئوقتەك ئېتىلىپ كەلگەن خۇا رۇڭ سارايىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، غاچچىدە ئاتتىن چۈشتى، قوللىرىغا نەيزە ـ كالتەكلەر تۇتۇشقان ھېلىقى قىرىق ـ ئەللىك چېرىكمۇ سارايىنىڭ ئالدىغا تەخ بولۇپ تۇرۇشتى.

ــ ھەي لېۋ بېگىم، ئوتتۇرىغا چىقسىلا، گېپىم بار، ــ دەپ ئۇن سالدى خۇا رۇڭ.

بۇنى ئاڭلىغان لېۋ گاۋ ھوش ـ كاللىسىنى يوقتىپ، ئالاقزەدە بولۇپ كەتتى، چۈنكى ئۇ خۇا رۇڭنىڭ ئەلەمدار سىپاھلاردىن ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، شۇڭا قورقۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىشقا پېتىنالمىدى. خۇا رۇڭ ئۇنىڭ قورقۇپ چىقالمايۋاتقانلىقىنى بىلمەپ، بىردەم تۇردى، ئاندىن يان ھۇجرىلارنى ئاختۇرۇڭلار، دەپ ئادەملىرىنى بۇيرۇدى، شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى قىرىق ـ ئەللىك چېرىك ئولاش ـ چولاش

بىرىپ، ھەممە يەرنى ئاختۇرۇپ چىقتى، ئاخىر ئايۇاننىڭ ئاستىدىكى بىر يان ھۇجرىغا كىرسە، سۇڭ جياڭ ئېگىز بىر لىمغا ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ، ئۇلار سۇڭ جياڭنى ئارغامچا بىلەن ئېسىپ، ئۇستىدىن زەنجىر بىلەن باغلۇۋەتكەنكەن، ئىككى پۇتىنى ئۇرۇپ شالاقشىتۇۋېتىپتۇ. چىرىكلەردىن بىرنەچچىسى ئارغامچىنى كېسىۋېتىپ، زەنجىرنى چېقىپ تاشلاپ، سۇڭ جياڭنى قۇتقۇزۇپ تاشقىرىغا ئېلىپ چىقتى، خۇا رۇڭ چىرىكلەرگە سۇڭ جياڭنى ئاۋۇال ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. خۇا رۇڭ ئۆزى ئېتىغا مىنىپ، نەيزىسىنى تۇتقان ھالدا:

ــ ھەي لىۇ گاۋ، سەن بولساڭ تۇرايمىزنىڭ بىرىنچى قول بېگى، قېنى قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىلىپ باقمامسەن ! كىمنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقىنى بولمايدۇ! زادى مەقسىتىڭ نېمە؟ سەن مېنىڭ بىر نەۋرە ئىنىمنى تۇتۇپ كېلىپ ئۇرۇپ ـ قىيناپ قىلمىغىنىڭ قالماپتۇ، ئادەمنى شۇنداقمۇ بوزەك قىلغان بارمۇ ! خەپ، سەن بىلەن ئەتە سۆزلىشىۋالىمەن، ــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، ئادەملىرى بىلەن بىللە سۇڭ جياڭنى كۆرۈشكە ئالدىراپ تۇراغا قايتتى.

ئەمدى گەپنى لىۇ گاۋدىن ئاڭلاڭ. لىۇ گاۋ خۇا رۇڭنىڭ سۇڭ جياڭنى ئەپقېچىپ كەتكەنلىكىگە چىدىماي، دەرھال بىر ـ ئىككى يۈز ئادەمنى تەييارلاپ، سۇڭ جياڭنى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن خۇا رۇڭنىڭ تۇراسىغا ئەۋەتتى. بۇ ئىككى يۈز ئادەمنىڭ ئىچىدە يېڭىدىن كەلگەن ئىككى مەشقاۋۇل بار ئىدى. بۇ مەشقاۋۇللار نەيزىۋازلىق ۋە قىلىچۋازلىقتىن ئانچە ـ مۇنچە خەۋىرى بولسىمۇ، لېكىن جەڭ ماھارىتىگە كەلگەندە خۇا رۇڭغا يېتەلمەيتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇلار لىۇ گاۋنىڭ گېپىنى يىراملىغانلىقتىن، بۇ ئادەملەرنى باشلاپ خۇا رۇڭنىڭ تۇراسىغا كېلىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلارنىڭ كېلىشىگىلا دەرۋازىۋەن چىرىكلەر خۇا رۇڭغا مەلۇم قىلغىلى كىرىپ كەتتى. بۇ چاغدا

تاڭ تېخى يورۇمىغانىدى، ئۇ ئىككى يۈز نەچچە ئادەمنىڭ ھەممىسى خۇا رۇخسىتىڭ يامانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئىچكىرىلەپ كىرىشكە پېتىنالماي دەرۋازا تۈۋىدە تىقىلىشىپ تۇرۇشتى. تاڭ يورۇغاندىن كېيىن قارىسا، دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتى كەڭ ئوچۇق تۇراتتى، خۇا رۇخسىتى بەگ سول قولىغا يانى ئېلىپ، ئوڭ قولىدا يانىڭ ئوقىنى تۇتقان پېتى تۇرادىكى سارايدا غادىيىپ ئولتۇراتتى. كەلگەنلەر دەرۋازا ئالدىغا توپلىشىپ تۇردى، خۇا رۇخسىتى يانىڭ كىرىچىنى تارتىپ تۇرۇپ:

ــ ھەي چېرىكلەر، سىلەر «ئۇۋالچىلىقنىڭ سورىقى، قەرزنىڭ ئېگىسى بار» دېگەننى ئاڭلىغانمۇ؟ سىلەرنى لىيۇ گاۋ ئالداپ ئەۋەتكەن، ھەرگىز ئۇنىڭ كەتمىنىنى چاپمەن دەپ ئاۋارە بولماڭلار، سىلەرنىڭ يېڭىدىن كەلگەن مەشقاۋۇللىرىڭلار كەمىنە خۇا رۇخسىتىڭ ماھارىتىنى تېخى كۆرگىنى يوق، سىلەر ئاۋۋال مېنىڭ ئوقيانى قانداق ئاتىدىغانلىقىمنى كۆرۈپ بېقىڭلار، ئاندىن لىيۇ گاۋنىڭ كەتمىنىنى چاپساڭلارمۇ مەيلى. قېنى، قورقمايدىغىنىڭلار ئىچكىرىگە كىرىڭلار، قاراپ تۇرۇڭلار، مەن ئاۋۋال دەرۋازىنىڭ سول قانىتىدىكى ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ بېشىغا ئاتىمەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، كىرىچنى تارتىپ قويۇپ بېرىۋىدى، يانىڭ ئوقى «ۋىڭگىدە» بېرىپ، ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ بېشىغا تەگدى. دەرۋازا تۈۋىدە قاراپ تۇرغان چېرىكلەر ھەيران قېلىشتى. خۇا رۇخسىتى يەنە بىر پاي ئوقنى ئېلىپ:

ــ چېرىكلەر، مېنىڭ ئىككىنچى ئوقۇمغا قارىڭلار، ئەمدى سول قاناتتىكى ئىشىك مۇئەككىلىنىڭ دۇبۇلغىسىدىكى قىزىل پۆپۈكىكە ئاتىمەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى، بۇ ئوقمۇ ۋىڭگىلداپ بېرىپ، دەل ھېلىقى پۆپۈكنىڭ ئۆزىگە تەگدى. مانا بۇ ئىككى پاي ئوق شۇ تاپتا دەرۋازىنىڭ ئىككى قانىتىنىڭ ئوستىدە مىختەك قادىلىپ تۇراتتى. خۇا رۇخسىتى ئەمدى ئۈچىنچى ئوقنى ئېلىپ:

ــ ھەي چېرىكلەر، ئەمدى ئۈچىنچى ئوقۇمغا قاراپ

تۇرۇشلار، بۇ ئوق بىلەن سىلەرنىڭ ئاۋۇ ئاق چاپانلىق مەشقاۋۇلىڭلارنىڭ يۈرىكىگە ئاتىمەن، ــ دەپ ۋارقىرىدى. مەشقاۋۇل «ۋايجان» دېدى ـ دە، كەينىگە قاراپ بەدەر قاچتى. چېرىكلەرمۇ ئاللا ـ توۋا سېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا قاچتى.

خۇا رۇڭ تۇرا دەرۋازىسىنى تاقاڭلار دەپ ئادەملىرىگە ئېيتىپ قويۇپ، ئۆزى سۇڭ جياڭنى يوقلاپ ئىچكىرىكى دالانغا كىرىپ كەتتى ۋە:

ــ كەمىنە ئىنىلىرى ئۆزلىرىنى جاپاغا سېلىپ قويدۇم ئاغا، ــ دەپ ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى سۇڭ جياڭغا قاراپ.

ــ ھېچقىسى يوق ئىنى، لېۋ گاۋ دېگەن ئوغرىنى سىز بىلەن تۇتۇشماي قالمايدۇ دەپ ئەنسىرىدىم. بىزمۇ ئىشنىڭ كەينىنى ئويلىشىمىز كېرەك، ــ دېدى سۇڭ جياڭ جاۋابەن.

ــ كەمىنە ئىنىلىرى خانلىقتىن بەرگەن گۇۋاھنامىدىن كەچسەم كېچىمەنكى، بۇ مۇناپىق بىلەن بىرنېمە دېيىشمەي قويمايمەن، ــ دېدى خۇا رۇڭ.

ــ ھېلىقى پەس خوتۇنىنى كۆرمەمسىز، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ ۋاپاغا جاپا بارمۇ دېگەندەك، مېنى ئېرىگە چېقىپ ئۇردۇردى. ئەسلىدە مەن راست گەپ قىلىپ، ئۆز ئېتىمنى ئېيتىپ بېرەي دېگەنىدىم، بىراق يەن پوشى دېگەن جالاپىنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىمنى تۇيۇپ قالمىسۇن، دەپ يۇنچېڭلىق جاڭ سەن دېگەن مۇساپىر بولمەن دەپتىمەن. شۇنىڭ بىلەن ئىپلاس لېۋ گاۋ يولسىزلىق قىلىپ، مېنى «يۇنچېڭ قاپلىنى جاڭ سەن» دېگەن نام بىلەن تۆمۈر كۆشۈككە سېلىپ ئايماقتا ئەۋەتىپ بەرمەكچى بولدى. ئەگەر ئۇلار مېنى شامال تاغدىكى ئوغرىلارنىڭ باشلىقى دەپ قاراشقان بولسا، ئۇ چاغدا گەپ ـ سۆز يوق چېپىپ تاشلىغان بولاتتى. ئەزىز ئىنىم، ئەگەر سىز كېلىپ مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالمىغان بولسىڭىز، ئۇلارنى ھەرقانچە دەپ ـ ئېيتىپمۇ ئىشەندۈرەلمەيتتىم.

ــ كەمىنە ئىنىلىرى ئۇ ئەبلەخنى مەكتەپ يۈزى كۆرگەن

ئوقۇموشلۇق ئادەم، ئۆزلىرىنى لېيۇ ئۇرۇقىدىن بولىدۇ دېسەم، بىر جەمەت ئىكەنمىز، دەپ رەھىم قىلارمىكىن دەپ خەتكە «لېيۇ جاڭ» دەپ تونۇشتۇرۇپ يېزىپتىمەن، ئۇنىڭ مۇنداق ئادىمەتچىلىكى يوقلۇقىنى كىمۇ ئويلاپتۇ. ھەر نېمە بولسا، ئۆزلىرىنى ئامان - ئېسەن قۇتۇلدۇرۇپ ئېلىپ كېلىۋالدۇق، قالغان گەپنى كېيىن سۆزلىشەرمىز،— دېدى خۇا رۇڭ.

— ئەزىز ئىنىم، سىز بۇ ئىشتا يېڭىلىشىۋاتىسىز، مېنىڭ باتۇرلۇقىڭىزغا يۆلىنىپ قۇتۇلدۇرۇۋالدىڭىز. ھەر ھالدا ئاستىنراق ئويلانغىنىڭىز تۈزۈك. قەدىمكىلەر: «تاماق يېگەندە گېلىڭغا تۇرۇپ قېلىشتىن ساقلان، يول ماڭغاندا مۇدۇرۇلۇپ كېتىشتىن» دېگەن. سىز مېنى ئەپقاچقان ھامان، ئۇ ئۆز ئادەملىرىنى ئەۋەتىپ مېنى بۇلاپ كېتىشمەكچى بولدى. لېكىن، تەڭ كېلەلمەي، قورقۇپ قۇيرۇقلىرىنى تىكىۋېتىشتى. مېنىڭچە، ئۇ يەنە تىنچ ياتمايدۇ، چوقۇم ئەلەم ئورنىغا قەلەم ئىشلىتىدۇ. بۇگۈن كېچە شامال تاغقا چىقىپ يوشۇرۇنۇپ تۇراي، ئەتە سىزنىڭ تاقابىل تۇرۇشىڭىزغا ئاسان بولىدۇ، ئاقىۋەت بۇ جېدەل قەلەمدار سىياھ بىلەن ئەلەمدار سىياھنىڭ ئۆزئارا چىقىشالمىغانلىق دەۋاسى بولۇپلا تۈگەيدۇ، خالاس. ئەگەر ئۇ مېنى قايتا تۇتۇپ كېتىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا سۆز تېپىپ بېرەلمەي، يەرگە قاراپ قالسىز ئىنى،— دېدى سۇڭ جياڭ.

— كەمىنە ئىنىلىرى قارامىلىق قىلىشنىلا بىلىدىكەنمەن، ئۆزلىرىدەك يىراقنى كۆرەلمەيدىكەنمەن. ئاغا، ئۆزلىرىنى ئېغىر ياردار بولۇپ قالدى، ماڭالماسمىكىن دەپلا ئويلاپتىمەن،— دېدى خۇا رۇڭ.

— ئۇنىڭ كارى چاغلىق. قاپتىلىغا كېلىپ قالغان ئىشنى كەينىگە سوزغىلى بولمايدۇ، تاغقا ئىلىشىپلۇالسام بولغىنى،— دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ بەدىنىدىكى يارىلىرىغا مەلھەم دورا چاپلىدى، ئاندىن ئولتۇرۇپ بىرئاز گۆش يېگەچ مەي ئىچتى،

بوغجۇملىرىنى خۇا رۇخسەتكىگە ئامانەت قويدى. گۈگۈم چۈشكەندىن كېيىن ئىككى چېرىك ئۇزىتىپ قاشانىڭ سىرتىغىچە ئېلىپ چىقىپ قويدى. ئۇ تاغقا يامىشىۋالمەن دەپ كېچىچە يول ماڭدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى لىيۇ گاۋ بەگدىن ئاڭلاڭ. ئۇنىڭ ئەۋەتكەن چېرىكلىرى بىرىمۇ قالماي قېچىپ كېلىپ ئۇنىڭغا داد ـ پەريات بىلەن:

ـــ خۇا رۇڭ بەگ بالادەك باتۇر نېمە ئىكەن، ئۇنىڭ ئوقياسىغا ھېچكىممۇ تەڭ كېلەلمىگۈدەك ! ـــ دېدى.

ـــ ئۇنىڭ ئاتقان ئوقى، ـــ دەپ سۆز قاتتى ئىككى مەشقاۋۇل، ـــ شۇنداق دەل تېگىدىكەنكى، ھەتتا يىگىنىنىڭ تۆشۈكىگىمۇ تەگكۈزەلەيدىكەن، ھېچقايسىمىز ئۇنىڭ يېنىغا بارالمىدۇق.

لىيۇ گاۋ دېگەن بۇ چۈپرەندە قەلىمىي سىپاھ بولغانلىقتىن، بۇنداق ئىشلار ئۇستىدە تىرەنرەك پىكىر يۈرگۈزۈپ، ئانچە ـ مۇنچە ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىشنىڭ يوللىرىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇنىڭ كاللىسىغا: «خۇا رۇڭ سۇڭ جيانىنى ئېچىپ بىلەنلا قالمايدۇ، چوقۇم بۇگۈن كېچە ئۇنى شامال تاغقا چىقىرىۋېتىدۇ، چۈنكى بۇنداق قىلغاندا، ئەتىلىككە ماڭا تاقابىل تۇرۇشقا ئاسان بولىدۇ. يەنە كېلىپ، يۇقىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ دەۋالىشىپ قالساقمۇ، بۇ جېدەلنى قەلىمىي سىپاھ بىلەن ئەلىمىي سىپاھنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن چىقىشالمىغانلىقىدىن تۈگۈلغان جېدەل ئىكەن دېگەن ھۆكۈملا چىقىرىلىدۇ ـ دە، تۈگەيدۇ. ئەگەر بۇ ئىش مۇشۇنداقلا ئاياغلىشىدىغان بولسا، ئۇنى نېمە قىلالايتتىم؟ بۇگۈن كېچە يىگىرمە ـ ئوتتۇز چېرىكنى ئەۋەتىشىم كېرەك، چېرىكلەر بەش چاقىرىمچە يەرگە بېرىپ يول توسۇپ تۇرسۇن. ئەگەر بەختىمىزگە يارىشا، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈۋالساق، ئاستاغىنا ئېلىپ كېلىپ ئۆيگە قامىتىپ قويماي ـ دە، تۈيدۇرماستىن كېچىلەپ ئايماققا كىشى ئەۋەتىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلاي، ئايماقتىن سىپاھ كېلىپ، ئۇنى خۇا رۇڭ بىلەن

بىللە تۇتۇپ كەتسۇن، ئۇلار ئاپىرىپ ھەر ئىككىلىسىنىڭ كاللىسىنى ئالىدۇ. ئۇ چاغدا، شامال تاغ ئۆزۈمگىلا قالىدۇ، خۇا رۇڭ دېگەن ئەبلەخنىڭ دەردىدىنمۇ قۇتۇلىمەن» دېگەن ئويلار كەلدى — دە، شۇ ئاخشىملا يىگىرمە نەچچە ئادەمنى نەيزە — توقماقلار بىلەن يولغا سالدى. ئۇلار كېچىلەپ مېڭىپ، ئالاھازەل ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە، سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ، چەمبەرچاس باغلاپ ئېلىپ كەلدى. لىيۇ گاۋ كۆرۈپ، خۇشاللىقىدا قىن — قىنىغا پاتماي كەتتى ۋە ئادەملىرىگە:

— بەللى، بەللى، راسا كۆڭلۈمدىكىدەك ئىش بولدىغۇ! ھازىرچە ئارقا ھويلىغا ئېلىپ كىرىپ قاماپ قويۇڭلار، ئىنىس — جىن ئۇقمىسۇن، — دەپ بۇيرۇدى — دە، كېچىلەپ مەلۇمات يازدۇرۇپ، ئەڭ ئىشەنچلىك ئادەملىرىدىن ئىككىسىنى شۇ ھامان چىڭجۇ ئايمىقىغا ماڭدۇردى، ئۇلار كېچىچە ئۇچقاندەك مېڭىپ، مەلۇماتنى ئايماق يامۇلىغا يەتكۈزۈپ كەلدى. ئەتىسى خۇا رۇڭ ئۆز ئۆيىدە سۇڭ جياڭنى ئاللىقاچان شامال تاغقا چىقىپ بولدى دەپ ئويلاپ: «قاراپ باقاي قېنى، نېمە قىلىدىكىن ئۇ!» دەپ بەخىرامان ئولتۇراتتى. لىيۇ گاۋمۇ بىلمەسكە سېلىپ ئولتۇرىۋەردى، شۇنداق قىلىپ ھەر ئىككىسى ئۆز خىيالىرى بىلەن جىم قېلىۋەردى.

ئەمدى گەپنى چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ بېگىدىن ئاڭلاڭ. ئايماقبېگى دىۋانغا كىرىپ ئىش ئورنىدا ئولتۇراتتى. بۇ بەگ مۇرۇڭ ئۇرۇقىدىن بولۇپ، ئېتى يەندا ئىدى. ئۇ ئۇلۇغ تەڭرىقۇت مۇرۇڭ خۇيزۇڭنىڭ ئايىمى خانىش ئاغىچامنىڭ ئاغىسى بولغانلىقتىن، سىڭلىسىنىڭ كۇچ — ھوقۇقىغا تايىنىپ، چىڭجۇ ئايمىقىدا زورلۇق — زومبۇلۇق قىلىپ، مۆمىن پۇقرالارغا كۈن بەرمەيتتى، ئاغىنە — ئۆڭگە① لىرىنىمۇ ئالداپ، جىمى ئەسكىلىكنى قىلاتتى. بۇگۈن ئۇ يامۇلدىن قايتىپ ئەتىگەنلىك ناشتىغا ماڭاي دەپ تۇرغاندا، يېنىدىكى يايلاردىن بىرسى

① ئۆڭگە — دوست، بۇرادەر مەنىدە.

كېلىپ، ئۇنىڭغا لىيۇ گاۋنىڭ قاراقچىلار توغرىسىدا ئەۋەتكەن جىددىي مەلۇماتنى تۇتتى. ئۇ مەلۇماتنى كۆرۈۋېتىپ قاتتىق بىر چۆچۈدى ۋە ئىچىدە: «خۇا رۇڭ خانلىققا خىزمەت كۆرسەتكەن بىر سىپاھىبەگنىڭ ئوغلى تۇرۇقلۇق، قانداقسىغا شامال تاغدىكى قاراقچىلارغا چېتىلىپ قالغاندۇ؟ بۇ گۇناھ كىچىك گۇناھ ئەمەس. يالغان بولۇپ قالمىسۇن» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئاتلىق چېرىكلەرنىڭ سۈركاۋۇلىنى دۇئانغا چاقىرىپ ئۇنى دەرھال شۇ ياققا ئېرىشقا بۇيرۇدى.

بۇ سۈركاۋۇلنىڭ ئىسمىزاتى خۇاڭ شىن ئىدى. ئۇ جەڭ ماھارىتىگە ئۇستا بولغانلىقتىن، چىڭجۇ ئايمىقىنى ئىلكىگە ئېلىۋېلىپ، بۇ تەۋەلىكته ئۆز ئالدىغا دەۋران سۈرەتتى؛ شۇ ۋەجدىن ئۇ «ئۇچ تاغ غوجىسى» دېگەن ئاتاقنى ئالغانىدى.

چىڭجۇ ئايمىقى تەۋەسىده ئۇچ ياماں تاغ بار ئىدى، بۇ تاغلارنىڭ بىرىنچىسى شامال تاغ، ئىككىنچىسى ئېرلۇڭشەن تېغى، ئۈچىنچىسى شاپتۇللۇق تاغ دەپ ئاتىلاتتى. بۇ تاغلارنىڭ ھەممىسىلا ئوغرى ـ قاراقچىلارنىڭ سۇقۇنۇۋالىدىغان ماكانى ئىدى. خۇاڭ شىن بۇ ئۇچ تاغدا ئادەمزاتنىڭ ئۇرۇقىنى قويمايمەن، دەپ ماختىناتتى. شۇ سەۋەبتىنمۇ ئۇ «ئۇچ تاغ غوجىسى» دەپ ئاتىلىپ قالغانىدى. مانا مۇشۇ خۇاڭ شىن دېگەن سۈركاۋۇل دۇئانغا كىرىپ ئايماقبېگنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئالدى ـ دە، دەرھال چىقىپ، ياراملىق چېرىكلەردىن ئەللىكنى تاللىدى، ئۆزى دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيىپ، قولىغا ئەجەل شەمشىرىنى ئالدى، شۇنداق قىلىپ ئۇلار كېچىلەپ شامال تۇراغا قاراپ مېڭىپ، توپتوغرا لىيۇ گاۋنىڭ تۇراسىغا يېتىپ كېلىپ ئاتلىرىدىن چۈشۈشتى. لىيۇ گاۋ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى ۋە سالام ـ سەھەت قىلىشىپ، ئۇلارنى ئىچكىرىكى دالانغا باشلىدى. ئاندىن داستىخان تارتىپ، مەي ـ شاراب ۋە تۇرلۇك ئاش ـ تائاملار بىلەن مېھمان قىلدى، بىر تەرەپتىن چېرىكلەرگە سۆيۈنچە تارقاتتى. كېيىن سۇڭ جياڭنى ئالدۇرۇپ چىقىپ، خۇاڭ

شىنغا كۆرسەتتى. خۇاڭ شىن:

ــ بۇ يەردە سوراق قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، بۇ كاساپەتنى بۇگۈن كېچىلا كۆشۈككە سېلىپ، تەييارلاپ قويۇڭلار، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭنىڭ بېشىنى قىزىل ياغلىق بىلەن ئوراپ، ئۇستىگە «شامال تاغدىكى ئوغرىلارنىڭ باشلىقى ــ يۇنچېڭ قاپلىنى جاڭسەن» دەپ يېزىلغان بىر قەغەز ئەلەمنى قاداپ قويۇشتى. سۇڭ جياڭ ئۇلار بىلەن تاقارىشىپ تۇرۇشقا پېتىنالماي نېمە دېسە شۇنىڭغا ماقۇل دەپ شۇك تۇردى. خۇاڭ شىن لىيۇ گاۋدىن:

ــ سىزنىڭ بۇ جاڭ سەننى تۇتۇپ كەلگىنىڭىزنى خۇا رۇڭ بىلەمدۇ؟ ــ دەپ سورىدى يەنە.

ــ پېقىر ئۇنى بۇگۈن يېرىم كېچىدە تۇتقۇزۇپ كېلىپ، ھېچكىمگە تۇيدۇرماستىن ئايرىم بىر ئۆيگە قامىتىپ قويغانىدىم، خۇا رۇڭ ئۇنى ئاللىقاچان تاغقا چىقىپ كەتتى دەپ، ئۆيىدە بەخىرامان ئولتۇرىدىغاندۇ، ــ دېدى لىيۇ گاۋ.

ــ ئەگەر ئۇنداق بولسا، ئاسان گەپ ئىكەن. ئەتە ئەتىگەن تۇ - رۇپ قوي - پويلارنى سويۇپ، مەي - شارابلارنى راسلاپ، تۇرا مەھكىمىسىنىڭ مېھمانخانىسىغا داستىخان سېلىپ قويۇڭلار. ئەتراپقا يەنە قىرىق - ئەللىك ئادەمنى مۆكتۇرۇپ، تەخ قىلىپ قويۇڭلار. مەن بېرىپ خۇا رۇڭغا «مۇرۇڭ بېگىم ھەزرەتلىرى قە - لەلەر سىپاھ بىلەن ئەلەمدار سىپاھنىڭ چىقىشالمىغانلىقىدىن ئۇچۇر تېپىپ، ئىككىڭلارنى چاي قۇيۇپ، ئەپلەشتۇرۇپ قويۇش نىيىتى بىلەن مېنى ئالاھىدە ئەۋەتتى» دەپ، ئۇنى بۇ يەرگە چىللاپ كېلىمەن ۋە مېھمانخانىغا باشلاپ كېلىپ، قەدەھنى شۇنداق تاشلىشىمغا، ئۇنى غاچ قىلىپ تۇتۇسلەر - دە، باغلاپ - تېڭىپ ئايماققا ئېلىپ كېتىمىز. قانداق، مېنىڭ بۇ ئامالىم يارامدۇ؟ ــ دېدى خۇاڭ شىن.

ــ قالتىس ئامال ئىكەن، يەنىلا بەرمىزدىن ئۆزلىرى ئاقىل ئىكەنلا تەخسىر، خۇددى «كۆپكە چۈشكەن تاشپاقىنى قول سېلىپ

ئالغان» غا ئوخشاش ئىش بولىدىغان بولدى، ــ دېدى بۇ ئامال ياراپ كەتكەن لېۇ گاۋ ئاغزىنى چاكىلدىتىپ.

شۇ كېچىسى ئۇلار بۇ ئامالنى توغرا تېپىشىپ، ئەتىسى تاڭ يورۇشىغىلا ھەممىدىن ئاۋۋال چوڭ تۇرانىڭ ئىككى يېقىندىكى پەردىلەرنىڭ ئارقىسىغا چېرىكلەرنى مۆكتۈرۈپ قويۇشتى. يامۇل مېھمانخانىسىغا مەي ـ شاراب ۋە ئاش ـ تاماقلار راسلاپ، داستىخان سېلىپ قويۇلدى. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن خۇاڭ شىن ئېتىغا مىنىپ، ئۈچ ـ تۆت ئادىمى بىلەن خۇا رۇڭنىڭ تۇراسىغا كەلدى. چېرىكلەردىن بىرى خۇا رۇڭغا مەلۇم قىلماق بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كىردى.

ــ نېمە ئىش بىلەن كىردىڭ، ــ دەپ سورىدى خۇا رۇڭ.

ــ سۈركاۋۇل خۇاڭ شىن بېگىم كەلدى. ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشكۈدەك، ــ دېدى چېرىك.

خۇا رۇڭ ئاڭلاپ، تاشقىرىغا چىقىتى ۋە خۇاڭ شىننى قارشى ئېلىپ سالام بەردى. خۇاڭ شىن ئاتتىن چۈشۈپ خۇا رۇڭ بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى. خۇا رۇڭ ئۇنى مېھمانخانىغا تەكلىپ قىلىپ:

ــ سۈركاۋۇل تەخسىر، بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كېلىپ قالدىلىكىن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىر ئايماقبېگىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن كېلىپ قالدىم. ئاڭلىشىمىزچە، تۇرايىڭزلاردا قەلىمي سىپاھ بىلەن ئەلىمي سىپاھ چىقىشالمىغۇدەكمىش. نېمە سەۋەبتىن شۇنداق بولۇۋاتقانلىقى مەلۇم ئەمەس، ئايماقبېگىم ئىككىڭلارنىڭ شەخسىي ئاداۋىتى تۈپەيلىدىن خانلىق ئىشىغا نۇقسان يەتمىسۇن دەپ ئىككىڭلارنى ياراشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن پېقىرنى ئالاھىدە ئەۋەتتى. چوڭ تۇرانىڭ مېھمانخانىسىغا داستىخان راسلاپ قويدۇق، ئېتىڭزغا مىنىپ، بىز بىلەن مەرھەمەت قىلغايسىز، ــ دەپ خۇا رۇڭنى تەكلىپ قىلدى خۇاڭ شىن.

ــ پېقىرنىڭ لېۇ گاۋنى بوزەك قىلىشى ھەددىم ئەمەس، يەنە

كېلىپ مەن ئۇنىڭ ئورۇنباسارى. ئۇ كىشى ھەمىشە مەن بىلەن قېرىشىپ، مېنىڭ قۇسۇرۇمنى ئىزدەپ يۈردى، توۋا، بۇ ئادەمنىڭ ئايماقبېگىنى چۆچۈتۈپ يۈرگىنىنى دەيمەن، يەنە كېلىپ ئۆزلىرى ئاۋارە بولۇپ تۇرايمىزغا كەپتىلا، ماڭغان قەدەملىرىگە رازى بولسىلا سۈركاۋۇل بېگىم، ــ دېدى خوۋا رۇڭ.

ــ جانابىڭىزنىڭ ئەلەمدار ماھارەتتىن خەۋىرىڭىز بارلىقىنى بېگىم ياخشى بىلىدۇ. لېيۇ گاۋ بولسا قەلەمىي سىپاھ، ئۇنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى؟ يۈرۈڭ، مەن بىلەن مېڭىڭ، ــ دېدى خوۋاڭ شىن ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ.

ــ جانابلىرىنىڭ پېقىرغا شۇنچىلىك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقانلىقلىرىغا مىڭ رەھمەت سۈركاۋۇل بېگىم، ــ دېدى خوۋا رۇڭ.

خوۋاڭ شىن خوۋا رۇڭنى بىللە دەرۋازا سىرتىغا چىقىپ ئاتلىنىپ مېڭىشقا تەكلىپ قىلدى.

ــ يولغا چىقىش ئالدىدا بىرئاز مەي كەلتۈرەي، ئىلتىپات قىلسىلا سۈركاۋۇل بېگىم، ــ دېدى خوۋا رۇڭ.

ــ بىردەم تۇرۇپ داستىخان ئۈستىدە كەڭ ـ كۈشادە ئولتۇرۇپ ئىچسەك قانداق؟ ــ دېدى خوۋاڭ شىن.

خوۋا رۇڭ نائىلاج ئېتىنى تەييارلاشقا بۇيرۇدى.

ئىككىيلەن ئاتلىرىغا مىنىشىپ بىرلىكتە يولغا چىقتى ۋە توپتوغرا چوڭ تۇراغا يېتىپ كېلىپ ئاتلىرىدىن چۈشۈشتى. خوۋاڭ شىن خوۋا رۇڭنى قولىدىن تۇتۇپ ئۈدۈل مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى، مېھمانخانىدا لېيۇ گاۋ ئۆزى يالغۇز ئولتۇراتتى. ئۇچەيلەن بىر ـ بىرى بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى. خوۋاڭ شىن مەي بۇيرۇدى ۋە ئالدى بىلەن خوۋا رۇڭنىڭ ئېتىنى ھويلىنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋېتىپ، دەرۋازىنى ئېتىپ قويۇشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. خوۋا رۇڭ ئۆزىنىڭ تۇزاقلا چۈشۈپ قالغانلىقىنى سەزمەي، خوۋاڭ شىننى ئانچىكىملا ئەلەمدار سىپاھ، يامانلىق ئىشلەتمەس دەپ، بەخرامان ئولتۇراتتى. خوۋاڭ شىن

بىر قەدەھ مەينى كۆتۈرۈپ ئالدى بىلەن لىيۇ گاۋغا تۇتۇپ:

ــ ئايماقبېگىم سىلەر ئىككى سىپاھ بەگنىڭ ــ قەلەمدار سىپاھ بىلەن ئەلەمدار سىپاھنىڭ چىقىشالمايۋاتقانلىقىنى ئىشىتىپ، بەكمۇ بىئارام بولۇۋاتىدۇ. شۇڭا، پېقىرنى ئالاھىدە ئالدىڭلارغا ئەۋەتتى، پېقىر ئىككىڭلارنى ياراشتۇرۇپ قويۇشقا كەلدىم. خانىدانلىقىمىزغا سادىق بولۇشنى ئەۋزەل بىلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق ئىش ـ كۈش بولسا، كېڭەش ـ مەسلىھەت بىلەن بىر ياقلىق قىلىشىڭلارنى ئارزۇ قىلىمەن، ــ دېدى.

ــ پېقىر لىيۇ گاۋ پاراسەتسىز ئادەم بولساممۇ، لېكىن قائىدە ـ ياساقتىن ئانچە ـ مۇنچە خەۋىرىم بار؛ بېگىمنىڭ بۇ غەمخورلۇقىغا مىڭ رەھمەت. ئىككىمىز ئوتتۇرىسىدا ھېچ گەپ يوق، بۇ ئېگىز ـ پەس گەپ ـ سۆزلەرنى سىرتتىكى خەقلەر تارقاتقىنى، ــ دېدى لىيۇ گاۋ جاۋابەن.

«بەللى!» دەۋەتتى خۇاڭ شىن پاراقلاپ كۈلۈپ.

لىيۇ گاۋ ھلېبقى تۇنقان مەينى كۆتۈرۈۋەتكەندىن كېيىن خۇاڭ شىن يەنە بىر قەدەھكە مەي تولدۇرۇپ، ئۇنى خۇا رۇڭغا تۇتۇپ:

ــ لىيۇ گاۋ بېگىمنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، بۇ گەپ تالادىكى خەقلەرنىڭ تېپىۋالغان گېپى بولسا كېرەك، ئەگەر شۇنداق بولسا، چاغلىق گەپ ئىكەن، قېنى سىزمۇ بىرنى كۆتۈرۈۋېتىڭ، ــ دېدى.

خۇا رۇڭ قەدەھنى قولىغا ئېلىپ، گۈپ قىلىپ كۆتۈرۈۋەتتى. ئەمدى لىيۇ گاۋمۇ بىر قەدەھ مەينى تولدۇرۇپ، ئۇنى خۇاڭ شىنغا تۇتۇپ:

ــ سۇركاۋۇل بېگىمنىڭ مالال كۆرمەي، بىزنىڭ بۇ سەھرايىمىزغا قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىغا ھەشقالالا ئېيتىپ مۇشۇ بىر قەدەھ مەينى تۇتتۇم، ئىلتىپات قىلغايلا تەخسىر، ــ

دېدى.

خۇاڭ شىن قەدەھنى ئېلىپ، تۆت ئەتراپىغا شۇنداق بىر قارىۋىغا، ئون نەچچە چېرىك گۈپۈرلەپ كىرىپ كەلدى. خۇاڭ شىن قەدەھنى يەرگە قارىتىپ ئاتتى، شۇئان ئىچكىرىكى دالاندىن چۇقان كۆتۈرۈلدى، ئىككى يېقىدا تارتقىلىق تۇرغان پەردە ئارقىسىدىن ئوتتۇز ـ قىرىق تەمبەل چېرىك ئېتىلىپ چىقىپ، خۇا رۇڭنى تۇتتى ـ دە، سۆرىگەن پېتى مېھمانخانىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ چىقتى.

ـــ باغلاڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى خۇاڭ شىن.

ـــ نېمە گۇناھ قىلدىم؟ ـــ دەپ ۋارقىرى خۇا رۇڭ.

ـــ ئاغزىڭنى يۇم ! سەن ئوغرى شامال تاغدىكى بۇلاڭچىلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، خانىدانلىققا قارشى چىقماقچى بوپسەن، بۇ گۇناھىڭ بوش گۇناھمۇ؟ ھېلىمۇ مەن سېنىڭ بۇرۇنقى يۈز ـ خاتىرىڭنى قىلىپ، ئۆيۈڭدىكى بالىچاقىلىرىڭنى ئۇركۈتمەي ـ قورقۇتماي، ئۆزۈڭنىلا باشلاپ كەلدىم، شۇنى بىلسەڭ بولىدۇ، ـــ دېدى خۇاڭ شىن توۋلاپ ۋە قاقاھلاپ كۈلۈپ.

ـــ دەلىل ـ گۇۋاھلار كېرەك، ـــ دېدى خۇا رۇڭ ئۇنىلۈك ئاۋاز بىلەن.

ـــ دەلىل ـ گۇۋاھلارنى ھېلىلا كۆزۈڭگە كۆرسىتىپ قويىمەن، نەق ئوغرىنى ئالدىڭغا ئېلىپ چىقىپ كۆرسەتسەم نېمە دەيسەن؟ مەن ساڭا قارا چاپلاۋاتقىنىم يوق. ئېلىپ كىرىش ئوغرىنى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى خۇاڭ شىن.

چېرىكلەر شۇ زامات سىرتتىن بېشىغا قىزىل ياغلىق ئوراپ، ئۇستىگە قەغەز ئەلەم سانجىپ قويۇلغان بىر ئادەمنى كۆشۈككە سېلىپ ئېلىپ كىرىشتى. خۇا رۇڭ شۇنداق قارىسا، كۆشۈكتە ئولتۇرغان بۇ ئادەم دەل سۇڭ جىياڭنىڭ ئۆزى ئىدى. خۇا رۇڭ بىلەن سۇڭ جياڭ بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ

قېتىپلا قالدى.

— بۇ مەن قىلىۋاتقان ئىش ئەمەس، سېنى پاش قىلغان ئادەم لېيۇ گاۋ، يېنىمىزدا تۇرۇپتۇ مانا، — دېدى خۇاڭ شىن.

— ھېچقىسى يوق، — دېدى خۇا رۇك، — بۇ ئادەم مېنىڭ تۇغقىنىم بولىدۇ. ئۆزى يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن، ئەگەر سىلى ئىشەنمەي، ئۇنى قاراقچى دەپ ھېسابلايدىكەنلا، يۇقىرىغا بېرىپ داۋالىشايلى، شۇ چاغدا ئېنىقلىنىدۇ.

— ئەگەر سەن دەۋالىشىمەن دەيدىكەنسەن، — دېدى خۇاڭ شىن، — مەن بىلەن ئايماققا يۇر، دەۋايىڭ بولسا شۇ يەرگە بېرىپ قىل.

خۇاڭ شىن بۇ گەپنى دەپ بولۇپ، لېيۇ گاۋغا بۇلارنى ئايماققا ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن تۇرا چېرىكلىرىدىن يۇزنى تەييارلاشنى بۇيرۇدى.

— سۇركاۋۇل بېگىم، — دەپ سۆز باشلىدى خۇا رۇك خۇاڭ شىنغا قاراپ، — مېنى ئالداپ ئالدىلىرىغا چاقىرىپ كېلىپ تۇتقانىكەنلا، ئەمدى بۇ دەۋانى خانلىقىڭ ئالدىغا بېرىپ قىلىشايلى. مەن لېيۇ گاۋ بىلەن تۇزۇك دېيىشىمەن. ئەگەر مېنى ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئەلمىي سىپاھ دەپ قارايدىكەنلا، كېيىم - كېچەكىمنى سالدۇرۇۋالمىسىلا، كۆشۈكىكە ئۆزۈم چۈشۈپ بارىمەن.

— بۇ ئاسان گەپ، شۇنداق بولسۇن، لېيۇ بېگىمنى سەن بىلەن بىللە ئايماققا بېرىپ بۇ دەۋانى ئېنىقلاشقا بۇيرۇيمەن، ئۇۋال بولۇپ قالمىسۇن، — دېدى خۇاڭ شىن.

خۇاڭ شىن بىلەن لېيۇ گاۋ ئاتلاندى ۋە ئىككى كۆشۈك ھارۋىنى ئالدىغا سېلىپ، قىرىق - ئەللىك چېرىك ۋە يۇز تۇرا يىگىتى بىلەن چىڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يولغا چىقتى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! يۇزلىگەن ئۆي، باراڭلار ئوتتا كۆيۈپ ئىس - تۈتەككە ئايلانغۇسى؛ مىڭلىغان جانلار قىلىچ - شەمشەرلەر ئاستىدا قىرىلىپ تۈگىگۈسى.

كىم ئورا قازسا بىراۋغا قەست قىلىپ،
چۈشىدۇ ئۆزى قازغان ئوراسىغا كېلىپ.
ئۆزگىنى گەر قاقشىتار بولسا كىشى،
ئۆزگىدىن تەھقىق ئۆزىنىڭ قاقشىشى.

سۈك جياڭنىڭ بۇلارنىڭ قولىدىن قاندىق قۇتۇلۇپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز تۆتىنچى باب

ئۈچ تاغ غوجسىنىڭ چىگجۇ ئۆتكۈنى مالمان قىلغانلىقى تېرىككەكىنىڭ كېچىلەپ خارابلىككە قاراپ قاچقانلىقى

ئەلقىسسە، خوۋاڭ شىن قولىغا ئەجەل شەمشىرىنى ئېلىپ ئاتلاندى، تۇرابېگى لىيۇ گاۋمۇ جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ، قولىغا بىر چاڭگاكنى ئالدى ـ دە، ئېتىغا مىنىپ رۇسلاندى. ھېلىقى بىرەر يۈز ئەللىكچە چېرىك بىلەن تۇرا يىگىتلىرىمۇ قوللىرىغا پۆپۈكلۈك گۈرزە ـ نەيزىلىرىنى تۇتىشىپ، يانلىرىغا قىلىچ ـ خەنجەرلىرىنى ئېسىشىپ سەپراس بولدى؛ ئىككى مەررە دۇمباق چېلىنىپ، بىر رەت جاڭ ئۈرۈلدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار سۈڭ جياڭ بىلەن خوۋا رۇڭنى ئالدىغا سېلىپ، چىگجۇ ئايمىقىغا قاراپ راۋان بولدى.

ئۇلار شامال تۇرادىن چىقىپ، قىرىق ـ ئەللىك چاقىرىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن يىراقتىن بىر چوڭ ئورمانلىق كۆرۈندى. يەنە بىر پەس مېڭىپ، تاغنىڭ ئاغزىغا يېتىپ كەلگەندە، ھەممىنىڭ ئالدىدا يول ئېلىپ ماڭغان يىگىتلەردىن بىرى:

ـــ ھەي، ئورمانلىقنىڭ ئىچىدە قاناقتۇر بىرى مارىلاپ تۇرۇپتۇ، ـــ دەپ ئورمانلىقنى كۆرسىتىپ ئۇن سالدى.

ھەممە بىردىن توختىدى.

ـــ نېمىگە توختاپ قېلىشتىڭ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى خوۋاڭ شىن ئات ئۈستىدە تۇرۇپ.

ـــ ئەنە، ئاۋۇ ئورمانلىقتا بىركىم مارىلاپ تۇرۇپتۇ، ـــ دېدى جاۋابەن چېرىكلەردىن بىرى.

ـــ كارىڭلار بولمىسۇن، يولۇڭغا مېڭىش ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى

خۇاڭ شىن.

ئورمانلىققا يېقىن كەلگەندە، جاڭگىلداپ ئارقا - ئارقىدىن يىگىرمە - ئوتتۇز قېتىم ئۇرۇلغان جاڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلانىدى. يىگىتلەر ھودۇقۇپ كېتىپ قېچىشقا تەمشەلدى.

— توختاش، ھەممىڭ تارقىلىش! — دەپ توۋلىدى خۇاڭ شىن ۋە لىيۇ گاۋغا قاراپ:

— سىز كۆشۈكلەرگە ئاگاھ بولۇڭ، — دەپ تاپىلىدى.

لىيۇ گاۋ ئات ئۈستىدە ئولتۇرغىنىچە ھاڭ قېتىپلا قالدى ۋە ئاغزىدا: «يا تەڭرىم! ھەر بالا - ھەر قازادىن ئۆزۈڭ ساقلىغايسەن» دەپ تەڭرىگە ئاتاپ يۈزمىڭ مەررە دۇئا - تىلاۋەت قىلىپ، ئۇچ يۈز ئىبادەتخانا سېلىشقا ۋەدە بېرىپ، ئۆزىگە ئامانلىق تىلىدى. قورقۇنىدىن چىرايلىرى تاتىرىپ، رەڭگىلىرى سۈپسۈر بولۇپ كەتتى. خۇاڭ شىن ئەلىمىي سىپاھ بولغانلىقتىن، ھەر ھالدا يۈرەكلىكرەك ئىدى، شۇڭا ئۇ ئېتىنى قامچىلاپ، ئۆزىنى رۇسلاپ ئالدىغىراق بېرىپ قارىدى، قارىسا ھەربىرى ئېگىز بوي، ياۋۇز تەلەت، ۋۇجۇدىدىن كۈچ - قۇۋۋەت يېغىپ تۇرىدىغان، باشلىرىغا قىزىل ياغلىق چىگىپ، ئۇچىسىغا كەمزۇل كىيىگەن، يانلىرىغا قىلىچ - خەنجەرلەرنى ئېسىپ، قوللىرىغا ئۇزۇن - ئۇزۇن نەيزىلەرنى تۇتۇشقان تۆت - بەش يۈزچە چاپارمەن ھەممە ياقنى قاپساپ كېتىپتۇ. ئورمانلىقتىن بىرى قارا، بىرى يېشىل، بىرى قىزىل چاپان كىيىپ، باشلىرىغا توشقان قۇلاقلىق سېرىق بوغمىچا چىگىۋالغان، بەللىرىگە خەنجەر ئېسىپ، قوللىرىغا قىلىچ تۇتقان ئۇچ پالۋان سەكرەپ چىقىپ، يولنى توسۇپ تۇردى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىدىكىسى تىللا رەڭ يولۋاس يەن شۇن ئىدى. باشتىكىسى پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ، ئاياقتىكىسى ئاقپىشماق بايۋەچچە جېڭ تيەنشۇ ئىدى. بۇ ئۇچ پالۋان تەڭلا ۋارقىراپ:

— ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، گەپكە قۇلاق سېلىڭلار، ھەرقانداق يولۇچى بۇ يەردە توختاپ، يول ھەققى ئۇچۇن ئۇچ مىڭ سەر

ئالتۇن قويۇپ ئۆتۈشكه تېگىشلىك، بولمىسا بۇ يەردىن ئۆتمەن دەپ ئويلىمىسۇن، ـــ دېدى.

ئات ئۈستىده تۇرغان خۇاڭ شىن ۋارقىراپ:

ـــ هوي مۇتتەهەملەر، يولسىزلىق قىلمىشما ! ئوچ تاغ غوجىسى بۇ يەرده هازىر! ـــ دېدى.

ـــ تۇمەن تاغنىڭ غوجىسى بولساڭمۇ، يول هەققى ئۈچۈن ئوچ مىڭ سەر ئالتۇن قويۇشۇڭ كېرەك، بولمىسا بۇ يەردىن ئۆتمەن دەپ ئويلىما ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئوچ پالۋان كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

ـــ مەن يۇقىرىنىڭ ئەمرى بىلەن كەلگەن سۈركاۋۇل بولىمەن، سەنلەرگه يول هەققى تاپشۇرسۇن دەپ كىم ئېيتىپتۇ؟ ـــ دېدى خۇاڭ شىن.

ـــ هېلىغۇ يۇقىرىدىن كەلگەن سۈركاۋۇل ئىكەنسەن، جاۋ پادىشاه كەلسىمۇ، ئوچ مىڭ سەر ئالتۇننى تاپشۇرماي بۇ يەردىن ئۆتەلمەيدۇ؛ ئەگەر يېنىمدا ئالتۇن يوق دەيدىكەنسەن، ئاۋۋال ئېلىپ ماڭغان گۇناهكارلارنى بۇ يەرده گۆرۈگه قويۇپ، ئالتۇننى ئەكېلىپ تاپشۇرغاندىن كېيىن ئاندىن ئۆتەلەيسەن، ـــ دېدى ئوچ پالۋان هىجىيىپ.

ـــ هەي ئوغرىلار، تولا هەددى ـ مەددىڭدىن ئېشىشما ! ـــ دەپ تىللىدى غەزەپ بىلەن خۇاڭ شىن ۋە يېنىدىكىلەرگه قاراپ، ـــ دۇمباقلىرىڭنى چېلىپ، جاڭگىرىڭنى ئۇرۇشمامسەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ـ ده، ئېتىنى قامچىلاپ، شەمشىرىنى كۆتۈرۈپ يەن شۇنگه قاراپ ئېتىلدى. ئوچ پالۋانمۇ تەڭلا قىلىچلىرىنى كۆتۈرۈپ خۇاڭ شىنغا قاراپ ئېتىلىپ كېلىشتى.

خۇاڭ شىن بۇ ئوچ پالۋاننىڭمۇ تەڭلا يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن تەييارلىنىپ تۇردى ۋە تىركىشىپ ـ تىرمىشىپ ئون قېتىم ئېلىشتى، شۇغىنىسى ئوچ ئادەمگه بىر ئادەم قانداقمۇ تەڭ كېلەلمەسۇن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگه قەلمىي سىپاه بولغان لىيۇ گاۋ تۇرغان جايىدا

ياغاچتەك قېتىپلا قالغاندى، بۇ ھالنى كۆرگەن خۇاڭ شىن جېنى تۇيۇپ قېچىشقا تەييارلاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئۇچەيلەنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، يۈز - ئابرۇيىنىڭ تۆكۈلۈپ رەسۋا - شەرمەندە بولىدىغانلىقىنى سېزىپ، ئېتىغا بىر قامچا ئۇردى - دە، كەلگەن يولىغا قاراپ قۇيۇندەك تىكىۋەتتى، ئۇچ ئاتامان قىلىچلىرىنى ئېگىز كۆتۈرگىنىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىشىپ چېپىپ چىقتى. ئادەملىرىنىڭ ئۇچۇر - سىرتىقىنى ئېلىشقا قۇربى يەتمىگەن خۇاڭ شىن ھېچنېمىگە قارىماي، ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە شامال بازارغا قاراپ بەدەر قاچتى. چېرىكلەر خۇاڭ شىننىڭ قاچقانلىقىغا قاراپ ئالاقزادە بولۇپ چۈقان كۆتۈرۈشتى ۋە كۆشۈكلەرنى تاشلاپ، ئالدى - كەينىگە قارىماي تەرەپ - تەرەپكە قېچىشتى. تەنھا ئۆزى قالغان لیۇ گاۋ ئۆزىنىڭ يامان ئەھۋالدا قالغانلىقىنى سېزىپ، ئالدىراپ - تېنەپ ئېتىنىڭ بېشىنى قايرىدى - دە، ئارقا - ئارقىدىن ئۇچ قامچا سالدى؛ ئات ئەمدىلا چاپاي دەپ تۇرۇشىغا، چاپارمەنلەردىن بىرى كېلىپ ئاتنىڭ پۇتىغا سالما تاشلاپ بىر تارتىۋىدى، لیۇ گاۋ ئېتى بىلەن بىللىلا دومىلاقلاپ چۈشتى. چاپارمەنلەر ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، لیۇ گاۋنى تۇتۇۋالدى ۋە كۆشۈكلەرنى تارتىۋېلىپ، ئۇرۇپ - چېقىشقا باشلىدى، خۇا رۇڭ ئۆزى ياتقان كۆشۈكنى بىرلا تېپىپ ئېچىۋېتىپ، ئىچىدىن سەكرەپ چىقتى - دە، ئۇستىدىكى چەمبەرچاس باغلۇۋېتىلگەن ئارغامچىلارنى ئۈزۈپ تاشلاپ، سۇڭ جياڭ ئولتۇرغان كۆشۈكنىڭ يېنىغا باردى ۋە بۇ كۆشۈكنىمۇ بۇزۇپ يىرتىۋېتىپ سۇڭ جياڭنى قۇتۇلدۇردى. چاپارمەنلەر لیۇ گاۋنىڭ قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ باغلاپ، ئېتىنى تارتىۋالدى، ئەمدى ھارۋا قېتىشقا ئۇچ ئات قوشۇلدى. لیۇ گاۋنىڭ كىيىملىرىنى سۇڭ جياڭغا كىيدۈرۈشتى، ئاتلارنى بولسا ئالدىدىن تاغقا چىقىرىۋېتىشتى. ئۇچ پالۋان خۇا رۇڭ ۋە چاپارمەنلەر بىلەن بىرلىكتە لیۇ گاۋنى قىپىيالىڭاچ قىلىپ باغلاپ، تۇراغا ئېلىپ ماڭدى.

ئەسلىدە بۇ ئۇچ پالۋان سۇڭ جياڭنىڭ ئۇچۇر ـ سىرتقىنى ئالالماي، قولىدىن ئىش كېلىدىغان چاپارمەنلەردىن بىرنەچچىسىنى ئۇقۇپ كېلىشكە ئەۋەتكەنىدى. چاپارمەنلەر توپتوغرا شامال بازارغا كېلىپ سۇرۇشتە قىلىپ، كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن: «سۇركاۋۇل خۇاڭ شىن مەي تۆكۈش ئىشارىتى ئارقىلىق خۇا رۇڭ تۇرابېگى بىلەن سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ كۆشۈككە سېلىپ، چىڭجۇ ئايمىقىغا ئېلىپ كېتىۋاتقۇدەكمىش» دېگەن پاراڭنى ئاڭلاپ قايتىپ كېلىپ، بۇ پاراڭنى ئۇچ پالۋانغا مەلۇم قىلغانىدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىرمۇنچە ئادەمنى باشلاپ، ناھايىتى تېزلىك بىلەن چوڭ يولغا چىقىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ تۇرغانىدى، كىچىك يوللارغىمۇ ئادەم قويۇۋېتىشكەنىدى. شۇڭا، ئۇلار ئىككى ئادەمنى قۇتۇلدۇرۇپ، لېۋ گاۋنى تىرىك تۇتۇپ، ھەممىسى بىرلىكتە تۇراغا قايتىپ كەلدى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى تاغ ۋاقتى بىلەن ئېغىر ياتقۇ بولغان مەزگىلدە، ھەممەيلەن مەردلەر ساريىغا جەم بولۇشتى. سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭنى مەي ـ شاراب ۋە تورلۇك تائاملار بىلەن مېھمان قىلدى، سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭ تۆرده، ئۇچ پالۋان بولسا ئۇلارنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. «ھەممە ئوغلانلار مەي ئىچكەي» دەپ ئىجازەت بەردى يەن شۇن.

خۇا رۇڭ ئۇچ پالۋانغا رەھمەت ئوقۇپ:

ــ پالۋانلىرىم، سىلەر بىز ئىككىمىزنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئەنتىمىزنى خويمۇ ئوبدان ئېلىپ بېرىشتىلە، بۇ قىلغان ياخشىلىقىڭلارنى ھېچقاچان ئۇنتۇيالمايمىز، خوتۇنۇم بىلەن بىر كىچىك سىڭلىم شامال تۇرادا قالدى؛ ئۇلارنى خۇاڭ شىن چوقۇم تۇتۇپ كېتىدۇ، قانداق قىلىپ قۇتۇلدۇرۇۋالغۇلۇق؟ ــ دېدى.

ــ خاتىرجەم بولسىلا تۇرابېگىم، مېنىڭچە خۇاڭ شىنىڭ ئاغىچا خېنىمنى ئېلىپ كېتىش ھەددى ئەمەس، ئېلىپ ماڭغان تەقدىردىمۇ، مۇشۇ يول بىلەن ئۆتمەي قالمايدۇ. ئەتە بىز ئۇچەيلەن

تاغدىن چۈشۈپ، ئاغىچا خېنىم بىلەن سۆزلىمىزنى قايتۇرۇپ كېلىپ، قوللىرىغا ساق ـ سالامەت تاپشۇرىمىز، ـــ دېدى يەن شۇن. بۇ گەپنى دەپ بولۇپ، دەرھال چاپارمەنلەرنى تاغدىن چۈشۈپ، تىڭشىلاپ كېلىشكە بۇيرۇدى.

ـــ ھەممەتلىرىگە رەھمەت باتۇرۇم، ـــ دەپ تەشەككۈر بىلدۈردى خوا رۇك.

ـــ ماڭا ھېلىقى لېۋ گاۋ دېگەن بەتبەختنى ئەكېلىپ بېرىشىلە، ـــ دەپ تەلەپ قىلدى سۇك جياك.

ـــ ئۇ ئەبلەخنى ئەجەل تۇزۇكىگە تېڭىۋەتتۇق، يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، جانابلىرىغا تۇتماقچىمىز، ـــ دەپ جاۋاب قىلدى يەن شۇن.

ـــ بۇ دەيۇزنىك يۇرىكىنى ئۆز قولۇم بىلەن سۇغۇرۇۋالمىسام دەردىم چىقمايدۇ، ـــ دېدى خوا رۇك.

ـــ ھەي بەتبەخت، ـــ دەپ تىللاشقا باشلىدى سۇك جياك لېۋ گاۋنى، ـــ بىز ئىككىمىزنىك ئوتتۇرىسىدا كونا ئاداۋەت، يېڭى ئۆچ يوق ئىدى، سەن نېمىشقا ھېلىقى مۇناپىق خوتۇنۇڭنىك گېپىگە كىرىپ ماڭا زىيانكەشلىك قىلدىك؟ ئەمدىغۇ قولۇمغا چۈشكەنسەن، گېپىك بارمۇ؟

ـــ بۇ ئەبلەختىن گەپ سوراپ نېمە قىلاتتىلا ئاغا، ـــ دېدى خوا رۇك ۋە خەنجىرىنى گاچ قىلىپ تىقىپ، لېۋ گاۋنىك يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، سۇك جياڭنىك ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ قويدى.

چاپارمەنلەر لېۋ گاۋنىك ئۆلۈكىنى سۆرەپ ـ تارتىپ بىر چەتكە ئاپىرىپ تاشلىۋەتتى.

ـــ بۇ ئىپلاسنىغۇ ئۆلتۈردۇق، لېكىن ئۇنىك ھېلىقى پەسكەش خوتۇنىنى تېخى ئۆلتۈرمىدۇق، بۇ پەسكەش جالاپنى ئۆلتۈرمەي تۇرۇپ، زادىلا دەردىم چىقمايدۇ، ـــ دېدى سۇك جياك.

ـــ خاتىرجەم بولسىلا ئاغا، ـــ دېدى پەتەك يولۋاس ۋاك يىك، ـــ مەن ئەتە تاغدىن چۈشۈپ، شۇ خوتۇنىنى ئېلىپ كېلەي. ئېلىپ

كەلسەم، ئۇنى ماڭا قوشۇپ قويۇشلىرىنى سورايمەن.

ھەممەيلەن پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

شۇ كېچىسى مەي ـ شارابلار ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن ھەممەيلەن تارقاپ، دەم ـ ئارام‌لىرىنى ئېلىشتى. ئەتىسى تۇرۇپ، شامال تۇرانى قانداق ئېلىش ئۇسۇلىدە مەسلىھەت ـ كېڭەشلەر قىلىشتى. يەن شۇن:

ـــ ئوغلانلار تۇنۇگۈن تۇن بويى يول مېڭىپ چارچاپ كېتىشتى. بۈگۈن بىر كۈن دەم ئېلىشسۇن، ئەتە ئەتىگەن تۇرۇپ يولغا چىقسىمۇ كېچىكمەيدۇ، ـــ دېدى.

ـــ دۇرۇس، ئوبدان ئارام ئېلىنسا، ئاتلارغا ماغدۇر، ئادەملەرگە جان كىرىدۇ، ئانچىمۇ ئالدىراپ كەتمەسلىكىمىز كېرەك، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

تاغ تۇرادىكى يىگىتلەر ئۆزلىرىنى رۇسلاپ، ئاتلىرىنى راسلاپ سەپراس بولۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى سۇركاۋۇل خۇاڭ شىندىن ئاڭلاڭ.

خۇاڭ شىن ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ، شامال بازاردىكى چوڭ تۇراغا قايتىپ كېلىپ، تۇرا چېرىكلىرىنى سەپراس قىلدى ۋە تەرەپ ـ تەرەپتىكى چاقسىلارغا قاراۋۇل قويدى، ئاندىن بىر پارچە مەلۇمات يېزىپ، ئۇنى ئۇچقۇر ئاتلارغا مىنگەن ئىككى مەشقاۋۇلدىن ئايماقبېگى مۇرۇڭ بەگكە يوللىدى. بۇ مەلۇماتنىڭ چاقماق تېزلىكىدە يەتكۈزۈپ كېلىنگەن جىددىي يېغىلىق ئالاقىسى ئىكەنلىكىنى سەزگەن ئايماقبېگى كېچىچە دۋانغا ئولتۇرۇپ، خۇاڭ شىنىڭ: «خۇا رۇڭ بۇزۇلۇپ شامال تاغدىكى قاراقچىلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈۋالدى، شۇ تاپتا شامال تۇرا قىل ئۇستىدە تۇرۇپتۇ، ئىش چاتاق، بۇ جاينى چىڭ ساقلاشنى كۆزدە تۇتۇپ، تېزلىك بىلەن يارىملىق قولباشلاردىن بىرنى ئەۋەتكەيلا» دەپ يېزىلغان بۇ مەلۇماتنى كۆزدىن كەچۈردى.

ئايماقبېگى بۇنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە شۇئان كىشى چاپتۇرۇپ چىڭجۇ ئايمىقى پانسات مەھكىمىسىنىڭ ئايماقتا

تۇرۇشلۇق ئاتلىق چېرىكلەر باش بۇغى[1] چىن مىلك قولباشنى چاقىرتىپ كېلىپ، بۇ جەددىي ىپغىلىق مەلۇماتى ئۇستىدە كېڭەشمەكچى بولدى. بۇ ئادەم ئەسلىدە تاغ ئارقىسىدىكى كەيجۇ ئايمىقىدىن چىققان سەپرا مىجەز، بوغۇلغاق، چېچىلغاق، گۇر - گۇر ۋارقىرايدىغان بىر ئادەم بولغانلىقتىن، كىشىلەر ئۇنى چىن مىلك تېرىككەك دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ ئاتا - بوۋىسىدىن بەگ - سىپاھلار بولۇپ كەلگەن ئادەملەرنىڭ پۇشتى ئىدى. ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس شۇنداق بۇرە چىشلىق گۇرزىسى بار ئىدىكى، بۇ گۇرزىسى بىلەن تۇمەن مىلك چېرىكلەرگىمۇ بوي بەرمەيتتى.

بۇ ئادەم ئايماقبېگىنىڭ چاقىرتقانلىقىنى ئاڭلاپ، شۇ ئان يامۇلغا كېلىپ بەگ بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى. ئايماقبېگى مۇرۇك بەگ خۇاك شىننىڭ چاقماق تېزلىكىدە ئەۋەتكەن مەلۇماتىنى ئېلىپ، چىن مىلك قولباشقا كۆرسەتتى. چىن مىلك كۆرۈپ ناھايىتى غەزەپ بىلەن:

— قىزىل ياغلىقلىقلار[2] نېمىدېگەن ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن - ھە! غەم قىلمىسلا تەخسىر، پېقىر دەرھال ئاتلىنايى، ئەگەر بۇ ئوغرىنى تۇتۇپ كېلەلمىسەم، جانابلىرىنىڭ ئالدىدا يۈزۈم قارا بولسۇن! — دېدى.

— ھوي سەردارىم، بىز مىتىق - سىتىقلاپ ئىش - كۈشلىرىمىزنى ئەپلەپ بولغۇچە بۇ نېمىلەر شامال تۇرانى سەپلەپ بولارمىكىن، — دېدى مۇرۇك بەگ.

— ياق، بۇ ئىشقا مىتىق - سىتىقلاپ ئولتۇرغىلى بولامدىكەن؟ بۇگۈن كېچىدە ئادەملىرىمىز بىلەن ئاتلىرىمىزنى سەپراس قىلىپ، ئەتە ئەتىگەندىلا يولغا چىقىپ كەتمىگىمىز كېرەك، — دېدى چىن مىلك جاۋابەن.

ئايماقبېگى خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي قالدى ۋە شۇئان قول ئاستىدىكىلەرگە مەي - شاراب، گۆش - تائام

---

① باش بۇغ — باش قوماندان، سەردار دېگەن مەنىدە.

② قىزىل ياغلىقلىقلار — قاراقچىلار، ئوغرىلار دېگەن مەنىدە.

راسلاپ، چېرىكلەرنى تارتۇقلاش ئۈچۈن شەھەر سىرتىغا چىقىپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى.

خۇا رۇڭ بۇزۇلدى دېگەننى ئاڭلىغان چىن مىڭ غەزەپ بىلەن ئېتىغا مىنىپ پانسات مەھكىمىسىگە باردى ـ دە، بىر يۈز ئاتلىق، تۆت يۈز پىيادە چېرىكنى سەپراس قىلىپ، ئۇلارنى شەھەر سىرتىغا چىقىپ، يولغا تەييارلىنىپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى.

ئەمدى مۇرۇڭ بەگكە كېلەيلى، ئۇ ئالدى بىلەن شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر بۇتخانىدا هور نان پىشۇرۇپ، هاراق ـ شارابلارنى هازىرلاپ، داستىخان تەييارلاتتى ۋە داستىخانغا ئاپقۇر ـ چىنىلەرنى تىزدۇرۇپ، هەربىر كىشىگە ئۈچ ئاپقۇردىن مەي، ئىككىدىن هور نان، بىر جىڭدىن پىششىق گۆش تەخلىتىپ قويدى.

دەل شۇ پەيتتە، شەھەردىن ئاتلىق ۋە پىيادە چېرىكلەر چىقىپ كەلدى. چېرىكلەر شۇنداق هەيۋەت بىلەن چىقىپ كېلىۋاتاتقىنى ئايهاي.

نەزم

تۇغ ـ ئەلەملەر كۆكتە گويا ئوت ئىدى يالقۇنلىغان،
نەيزە ـ تىغ سانجاق ـ سانجاق دەل ـ دەرەخكە ئوخشىغان.
تۇشمۇتۇشقا يېيىلىپ لەشكەر يىلاندەك تۇزدى سەپ،
دەر هەقىقەت جىن ـ شايانتۇنلارمۇ قورقتى ئەنسىرەپ.
قىلدى ۋاڭ ـ ۋۇل نەيزىلەر يانغىن چېقىپ هەر رەڭ شۇئان،
تۇغ ـ ئەلەم لەپىلدىدى پۈپۈكلىرى چوغ بوپ هامان.
جەڭگە چۈشتى ئارغىماقلار تۇۋۇقى تېپىرلىدى،
تۇتتى ئالەمنى غەزەپ كۆرگىن يېڭىشتۇر كىمنىڭكى.

شۇ كۈنى چىن مىڭ تاڭ ئېتىشى بىلەنلا قوشۇننى سەپراس قىلىپ شەھەردىن چىقتى، قوشۇننىڭ ئالدىدىكى قىزىل تۇغقا

«لەشكەرلەر باش بۇغى قولباش چىن مىڭ» دېگەن چوڭ خەتلەر يېزىلغان بولۇپ، ئۇ قوشۇننىڭ ئالدىدا يول باشلاپ كېلىۋاتاتتى. مۇرۇڭ بەگ چىن مىڭنىڭ باشتىن ـ ئاياغ دۇبۇلغا ـ قۇياقلار بىلەن جابدۇنغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىچىدە ئۇنىڭ ھەقىقەتەن تەڭداشسىز باتۇر ئىكەنلىكىگە قايىل بولدى.

نەزم

ساۋۇتى ئۇستىدە ئۇچقۇنلاپ قىزىل چوغدەك پۆپۈك،
قىپقىزىل قان رەڭگىدە كىمخابتا تون كىيگەن تۇزۇك.
ھالقىلاپ سوققان قۇياقى خۇددى چولپاندەك سۇزۇك،
تاشپاقا پوستىدا تىككەن پۇتىدا يېشىل ئۆتۈك.
چىقسا ئاتنىڭ ئۈستىگە ئۇ شىرۇ غىلمانىنىڭ ئۆزى،
خۇددى مىختەك تاغدا سانجاق بۆرە چىشلىق گۈرزىسى.
قاينىسا قەھر ـ غەزىپى چەكچىيەر ئىككى كۆزى،
خۇددى چاقماقتەك تېرىككەك پالۋان چىن مىڭ ئېتى.

ئېتىغا مىنىپ قوشۇننىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان چىن مىڭ تېرىككەك شەھەردىن چىقىپلا، قوشۇننى تارتۇقلاش ئۈچۈن شەھەر سىرتىدا كۈتۈپ تۇرغان مۇ رۇڭ بەگنى كۆردى ۋە دەرھال قولىدىكى ياراغنى چېرىكلەرنىڭ بىرسىگە تۇتقۇزۇپ قويۇپ ئاتتىن چۈشتى ـ دە، كېلىپ ئايماقبېگى بىلەن سالامىلىشىپ كۆرۈشتى. ئايماقبېگى شاراب تۇتۇپ باش بۇغ چىن مىڭغا:

ـــ ئىشىڭلارغا ئۇتۇق ـ نۇسرەت تىلەيمەن، تەنتەنە بىلەن قايتقايسىلەر، ـــ دېدى.

قوشۇن تارتۇقلىنىپ بولغاندىن كېيىن بەرىكە پوسى ئېتىلدى، چىن مىڭ ئايماقبېگى بىلەن خوشلىشىپ، سەكرەپ ئېتىغا مىندى ـ دە، قوشۇننى سەپراس قىلىپ ئۆزى باشلاپ، قىلىچ ـ شەمشەرلىرىنى ئاسقان ھالدا دەبدەبە بىلەن شامال

تۇراغا قاراپ ماڭدى. ئەسلىدە شامال بازار دېگەن جاي چىڭجۇ ئايمەقمىنىڭ تۆۋەن يېقىدا كۇنچىقىش تەرەپكە جايلاشقان بولۇپ، شامال تاغقا تۆۋەن تەرەپتىن بارسا يېقىنراق كېلەتتى ۋە تاغنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى چىغىر يولغىمۇ بالدۇرراق بارغىلى بولاتتى.

شامال تاغدىكى چاپارمەنلەر ئەھۋال ئۇقۇپ كېلىپ، تاغقا مەلۇم قىلىپ چىقتى، تاغ تۇرادىكى باتۇرلار شامال تۇراغا تەگمەكچى بولۇپ تۇراتتى، بىردىنلا:

ــ هوي، چىن مىڭ چېرىكلىرىنى باشلاپ كېلىۋاتىدۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، ھاڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

ــ ھودۇقۇشمىسلا، ــ دېدى خۇا رۇڭ، ــ ئەزەلدىن ياۋ لەشكەرلىرى باشقا تاقىلىپ كېلىپ قالغاندا، جان تىكىپ ئېلىشماقتىن باشقا يول بولغان ئەمەس، چاپارمەنلەر قورسىقىنى تويغۇزۇپ، ھاراق ـ شارابنى ئىچسۇن ـ دە، مېنىڭ دېگىنىم بويىچە ماڭسۇن. ئالدى بىلەن تىركىشىپ ئېلىشمىمىز، ئاندىن ئۇنداق ـ مۇنداق پەنتىلىرىمىزنى ئىشلىتىمىز، قانداق دېيىشمدىلا؟

ــ خوپ ! شۇنداق قىلىش كېرەك، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇ كۇنى سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭ مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ چاپارمەنلەرنى ئۆز تەييارلىقلىرىنى كۆرۇشكە بۇيرۇدى. خۇا رۇڭ ياخشى ئاتتىن بىرنى تاللاپ، قۇياق كىيىمىدىن بىرنى كىيىپ، ئوقيادىن بىرنى ئېسىپ، نەيزىدىن بىرنى ئېلىپ رۇسلاندى، قالغانلارمۇ تەخلىنىپ تەييار بولدى.

ئەمدى چىن مىڭغا كەلسەك، ئۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، شامال تاغنىڭ ئېتىكىگە كېلىپ، تاغدىن ئون چاقىرىم يىراقلىقتا توختىدى. ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەنلا لەشكەرلەر ئورنىدىن تۇرۇپ ئاش ـ تاماقلىرىنى يېدى، تاماقتىن كېيىن بەرىكە پوسى ئېتىلدى، پو ئېتىلىشى بىلەنلا لەشكەرلەر توپتوغرا شامال تاغقا قاراپ چاپتى ۋە كەڭ بىر جايغا بېرىپ، سەپراس بولۇپ

تىزلىپ، بۇرغا ـ دۇمباقلىرىنى ياڭراتتى، شۇ ئارىدا بىردىنلا تاغ ئۇستىدىن جاڭ ئۇرۇلۇپ، بىر سۇرۇك ئادەم ئۇچقاندەك ئېتىلىپ چۈشتى. چىن مىڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، بۆرە چىشلىق گۈرزىسىنى توغرىسىغا تۇتۇپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قاراپ تۇردى، قارىسا چاپارمەنلەر كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، تاغدىن چۈشۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار تاغ باغرىغا چۈشۈپ، جاڭ ئۇرۇلۇشى بىلەنلا سەپكە تىزىلىپ جەڭگە تەخلەندى. خۇا رۇڭ ئات ئۈستىدە تۆمۈر نەيزىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، چىن مىڭغا قاراپ سالام بىلدۇردى.

ـــ خۇا رۇڭ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى شۇئاندا چىن مىڭ، ـــ سەن بولساڭ ئەزەلدىن ئەمەل تۇتۇپ كەلگەن سەركەردىلەرنىڭ پۇشتى سەن، پادىشاھلىقنىڭ ئەمرى بىلەن قويۇلغان ئەمەلدارسەن، ھازىر تۇرابىگى بولۇپ، شۇنچە چوڭ يەرنى ئۆز ئالدىڭغا سوراۋاتىسەن، يېمەك ـ ئىچمەك، پۇل ـ خەجلەردىن تارتىپ ھەممە تەمىناتنىڭ پادىشاھلىقتىن بولۇۋاتىدۇ، ئېيتچۇ قېنى، پادىشاھلىق ساڭا نېمە يامانلىق قىلدى؟ نېمە ئۈچۈن قاراقچىلار بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ، خانلىقتىن يۈز ئۆرىسەن؟ بىلىپ قوي، بۇگۈن مەن سېنى تۇتقىلى كەلدىم، مېنىڭ پۇت ـ قولۇمنى بۇلغانمىسۇن دېسەڭ، ئاتتىن چۈشۈپ باغلانماقتا تەييار بولۇپ تۇر.

ـــ قۇلاق سالسىلا قولباش بېگىم، ـــ دېدى خۇا رۇڭ كۈلۈمسىرەپ، ـــ كەمىنە خۇا رۇڭ قانداقمۇ خانلىقتىن يۈز ئۆرۈسۇن؟ لىيۇ گاۋ دېگەن ئوغرى يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىپ، شەخسىي ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن پادىشاھلىققا چېقىشتۇرۇپ، پېقىرنى ئۆز يۇرتىغا مۇساپىر قىلىپ قويغانلىقتىن، نائىلاج مۇشۇ يەردە مۆكۈنۈپ ـ سۇقۇنۇپ يۈرۈپتىمەن، قولباش بېگىم، بۇ ئەھۋالنى ئېنىق تەكشۈرۈپ مېنى بۇ سەرسانلىقتىن قۇتۇلدۇرغايلا.

ـــ نەۋاقىقچە ئاتتىن چۈشۈپ باغلانماقتا تەييار تۇرماي،

ئۇششۇقلۇق قىلىپ تۇرىسەن؟ تولا گەپ يورغىلاتما، قۇتراتقۇلۇقۇڭنى قوي، ــ دېدى چىن مىڭ ۋە يېنى ــ ۋېلىدىكىلەرگە قاراپ: «ئۇر دۇمباقنى» دەپ ۋارقىرىدى. ئارقىدىنلا ئۇ بۆرە چىشلىق گۇرزىسىنى پىرقىرىتىپ كېلىپ خۇا رۇڭغا ئېتىلدى. خۇا رۇڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ــ ھوي چىن مىڭ، مەن سېنى كاتتا سىپاھ دەپ چاغلاپتىمەن، ئەسلىدە ياخشىلىق قىلغاننى بىلمەيدىغان بىر چۈپرەندە ئىكەنسەن. شۇ تاپتا راستلا مېنى قورقۇۋاتىدۇ دەمسەن! ــ دېدى ــ دە، نەيزىسىنى تىك كۆتۈرگىنىچە ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ چىن مىڭ بىلەن ئېلىشتى، خۇددى «تەڭتۇشلار ئېلىشقاندا كارامىتى بىلىنۈر، مەرد مەيدانغا چۈشكەندە ماھارىتى كۆرۈنەر» دېگەندەك ئىككى سەردار ماھارەت سىناشتى.

نەزم

مىسلى جۈپ باتۇر ئارسلان شۇ تۆۋەن تاغ ئۈستىدە،
مىسلى بىر جۈپ ئەجدىھا يوقتۇر دېگىزنىڭ كۆكسىدە.
ئەجدىھا قىلسا خىرىس گەر چوقچىيار مۈڭگۈزلىرى،
ئارسلان ئاتسا ئۆزىنى ئۇچلىنار تىرناقلىرى.
ئارسلاننىڭ چاڭگىلى ــ تىرناقلىرى شۇنچە قەبىھ،
تەگسە موينى ئىلغۇسى گويا كۈموش قارماق كەبى؛
ئەجدىھا جۈپ مۈڭگۈزىكى چوقچىيىپ چىقسا ئەگەر،
ساپسېرىق ئالتۇن دەرەخلەرنى قەلەيدەك تىترىتەر.
ئۈستى ــ ئۈستى ئۇرۇلۇپ تىنماي پولات ــ نەيزە قىلىچ،
بۆرە چىش گۈرزە كېلىپ مىڭ مەررىلەپ تىنمايتتى ھېچ.
بۆرە چىش گۈرزە كېلىپ تەگكەندە باشقا جاق قىلىپ،
قىللا قالدى چۈشكىلى باش يەرگە شۇئان پاق قىلىپ.
كۈچ بىلەن چەنلەپ ئۇرۇلغاندا پولات نەيزە ھامان،
قارسا قاپتۇ چىغىرتماقتەك پەقەت باغرى ئامان.

قولىغا تۇتقان پولات نەيزە ئاشۇ باتۇر يىگىت،
چۈشسە جەڭگە تىترىتەر يەر باغرىنى جەسۇر يىگىت.
بۆرە چىش گۈرزە قولىدا ئويىنىغان شۇ پالىۋان،
قەھرىدىن لەرزىگە كەلگەي كۆك بۇلۇت ھەم ئاسمان.
بىرىدۇر دۆلەت مەدەتكارى پەلەك كۆچتۈڭگۈرى،
بىرىدۇر زېمىن ئېدىتكارى قارا يەر ئەپتىرى.

چىن مىڭ بىلەن خۇا رۇڭ ئىككىسى تۆتۈشۈپ، قىرىق ـ ئەللىك قېتىم ئېلىشتى. لېكىن، ھېچقايسىسى بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. خۇا رۇڭ يەنە نۇرغۇن قېتىم ئېلىشقاندىن كېيىن تەڭ كېلەلمىگەندەك قىلىپ ئېتىنى بۇرىدى ـ دە، تاغ باغرىدىكى چىغىر يولغا قاراپ كېتىپ قالدى. چىن مىڭ غەزەپكە كېلىپ ئارقىدىن قوغلاشتى. خۇا رۇڭ نەيزىسىنى غانجۇغىغا ئىلىپ قويۇپ، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى ۋە سول قولىدا يانى، ئوڭ قولىدا ئوقنى تۇتۇپ، يانىڭ كىرىچىنى تازا تارتىپ تۇرۇپ، كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، چىن مىڭنىڭ بېشىدىكى دۇبۇلغىسىنىڭ چوقىقىسىنى چەنلەپ تۇرۇپ بىرنى ئېتىۋىدى، خۇددى چىن مىڭنى ئاگاھ بول دېگەندەك ئوق بېرىپ دەل ئۇنىڭ دۇبۇلغىسىغا تېگىپ، ئۇستىدىكى قىزىل پۆپۈكىنى ئۇزۇپ چۈشۈرۈۋەتتى. چىن مىڭ قاتتىق بىر چۆچۈپ، دەررۇ توختىدى ۋە ئوپۇل ـ توپۇل ئېتىنى قايرىپ، چاپارمەنلەركىلىپ قالمىسۇن دەپ تۇرۇشىغا، ئۇلار گۈرۈلدەپ تاغقا چىقىپ كېتىشتى. خۇا رۇڭمۇ باشقا بىر يول بىلەن ئەگىپ، تاغ تۇراغا چىقىپ كەتتى.

ئۇلارنىڭ بىرىمۇ قالماي كېتىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، چىن مىڭنىڭ شۇنداق زەردىسى قاينىدىكى، «ھۇ بىئەدەپ لەنىتى قاراقچىلار!» دەپ تىللاپ، ئادەملىرىگە: «جاڭ ئۇرۇپ، دۇمباق چېلىڭلار» دەپ ۋارقىرىدى ۋە دەرھال لەشكەرلىرىنى باشلاپ تاغقا قاراپ ماڭدى. لەشكەرلەر تەڭلا چۇقان كۆتۈردى، ھەممىنىڭ ئالدىدا پىيادە لەشكەرلەر تاغقا ياماشتى. ئۇلار ئىككى ـ ئۈچ

چوقىدىن ئەگىپ ئۆتۈپ، ئېگىز بىر چوقىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، بىردىنلا چوقىنىڭ ئۈستىدىن ئوق تاش ۋە ئوق كۆتەكلەر يېغىپ، ھاك بومبىسى، ئېرىتكۈچلەر كەينى - كەينىدىن تاشلانغىلى تۇردى. ئالدىدا ماڭغانلاردىن قىرىق - ئەللىك ئادەم شۇ يەردىلا دۈم چۈشتى، قالغانلىرى بىر چامدامۇ ئىلگىرىلىيەلمەي، يەنە چېكىنىپ تاغدىن چۈشۈپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

چىن مىڭ مىجەزى چۈس ئادەم بولغانلىقتىن، ئوغىسى قاينىاپ، زادى چىداپ تۇرالمىدى ۋە لەشكەرلىرىنى باشلاپ تاغقا چىقىدىغان بىرەر ئەپلىك يولنى ئىزدىگەچ، تاغ ئايلىنىپ ماڭدى. كۈن چۈش مەزگىل بولغاندا، بىردىنلا كۈنىپېتىش تەرەپتىكى تاغدىن ئۇرۇلغان جاڭ - جۇڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە ئورمانلىق ئىچىدىن لەپىلدە بىر جۈپ قىزىل توغ كۆتۈرگەن بىر قوشۇننىڭ قارىسى كۆرۈندى. چىن مىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ئۇلارغا ئەمدىلا تېگەي دەپ تۇرۇشىغا، ھېلىقى جاڭ - جۇڭنىڭ ئاۋازلىرىمۇ يوقاپ كەتتى، توغلارمۇ كۆرۈنمەي قالدى. چىن مىڭ يول ئىزدەپ ئويان - بۇيان قارىدى، قارىسا ئوتۇن كەسلىگۈچىلەر ماڭىدىغان بىرنەچچە چىغىر يولدىن باشقا، تۈزۈكرەك بىرەر يول كۆرۈنمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە گىرەلىشىپ كەتكەن توقايلىقلار يول ئاغزىنى توسۇۋالغانلىقتىن، تاغقا ئۆرلەشكە يەنە مۇمكىن بولماي قالدى.

چىن مىڭ بىرەر يول تېپىش ئۈچۈن، لەشكەرلىرىدىن بىرىنى ماڭدۇراي دەپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا لەشكەرلىرىدىن بىرى كېلىپ:

ـــ كۈنچىقىش تەرەپتىكى تاغدىن جاڭ ئۇرۇپ قىزىل توغلۇق بىر قوشۇن چىقىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېگەن خەۋەرنى مەلۇم قىلدى.

چىن مىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، شۇ تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك ئېتىلدى، بىرىپ قارىسا جاڭنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى، قىزىل توغمۇ كۆرۈنمەيتتى. چىن مىڭ يول

ئىزدەپ، تەرەپ ـ تەرەپكە چاپتى، ئەتراپتا توقايلىقتىن باشقا نەرسە كۆرۈنمىدى، توقايلىقلارنىڭ دەستىدىن ھەتتا ئوتۇنچىلارنىڭ چىغىر يولىرىمۇ توسۇلۇپ قالغانىدى. تىڭتىڭچىلاردىن يەنە بىرى كېلىپ:

ـــ كۈنپېتىش تەرەپتىكى تاغدا يەنە جاڭ چېلىنىۋاتىدۇ، قىزىل تۇغلۇق قوشۇن يەنە چىقىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

چىن مىڭ ئېتىنى چاپتۇرۇپ يەنە يېتىپ كەلدى، قارىسا بىرمۇ ئادەم يوق، قىزىل تۇغمۇ كۆرۈنمىدى. ئاچچىقى يامان چىن مىڭ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، چاينىپ پۈركۈۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى.

چىن مىڭ كۈنپېتىش تاغدا ئوغىسى قاينىپ، ئاچچىق يۇتۇپ تۇرۇشىغا، كۈنچىقىش تاغدىن يەنە جاراڭشىپ جاڭ ـ جۇڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، يەنە شۇ كۈنچىقىش تاغقا چېپىپ كەلدى، كېلىپ قارىسا، قاراقچىلارنىڭ بىرىمۇ كۆرۈنمىدى، قىزىل تۇغلارمۇ كۆزگە چېلىقمىدى.

چىن مىڭنىڭ ئۆتى تېشىپ، ئەرۋايى ئۇچۇپ، يەنە بىر چېرىكنى تاغ بېشىغا چىقىپ، يول تېپىپ كېلىشكە ماڭغۇزاي دەپ تۇرۇشىغا، كۈنپېتىش تاغدىن يەنە بىر قىيقاسنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، چىن مىڭنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچتى، ئۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، يەنە شۇ تەرەپكە قاراپ چاپتى، بېرىپ قارىسا، تاغنىڭ يا ئۈستىدە، يا ئاستىدا بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. چىن مىڭ لەشكەرلىرىگە ئىككى ياقتىن يول ئىزدىگەچ تاغقا يامىشىنى بۇيرۇدى، شۇ ئەسنادا لەشكەرلەرنىڭ ئارىسىدىن بىرى:

ـــ بۇ ئاردا تۆۋەن كۈنچىقىش تەرەپتىكى چوڭ يولدىن باشقا، تۈزۈكرەك بىر يول يوق ئىكەن، شۇ يول بىلەنلا ماڭساق بولغۇدەك. ئەگەر بۇ ئەتراپتىكى يول بىلەن ماڭىدىغان بولساق،

بىرەر بالاغا يولۇقۇپ قېلىشمىمۇ مۇمكىن، ــ دېدى.

ــ ئەگەر شۇنداق چوڭ يول بولىدىغان بولسا، كېچىچە مېڭىپ بولسىمۇ شۇ يولغا چىقىۋېلىشىمىز كېرەك، ــ دېدى چىن مىڭ ۋە لەشكەرلەرنى ھەيدەپ، تۆۋەن كۇنچىقىش تەرەپتىكى بۇلۇڭغا يېتىپ كەلدى.

كۇن كەچ كىرىپ كېتىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئادەملەر چارچاپ، ئاتلارمۇ ھېرىپ قالغانىدى. ئەمدىلا تاغ باغرىغا يېتىپ كېلىپ، بارگاھ تىكىپ تاماق ـ پاماق ئېتىپ يەيلى دەپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا تاغ ئۇستىدىن ۋالىلداپ ئوتقاشلار كۆرۈنىدى ۋە گۇمبۇرلەپ چېلىنغان داقا ـ دۇمباقنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. چىن مىڭ دەرغەزەپ بولۇپ، قىرىق ـ ئەللىك ئاتلىق چېرىكنى باشلاپ، تاغقا قاراپ چاپتى. شۇ چاغدا تاغ ئۇستىدىكى ئورمانلىق ئىچىدىن ۋىزىلداپ ئوق ياغقىلى تۇردى. بۇنىڭ بىلەن بىرمۇنچە چېرىكلەرگە ئوق تېگىپ ياردار بولدى. چىن مىڭ نائىلاج ئېتىنى قايرىپ، تاغدىن چۈشتى ـ دە، چېرىكلەرگە: «تامىقىڭلارنى ئېتىۋېرىڭلار» دەپ بۇيرۇدى. چېرىكلەر ئەمدىلا ئوت ياقاي دەپ تۇرۇشىغا، تاغ ئۇستىدىن بىردىنلا سەكسەن ــ توقسان ئوتقاش كۆرۈنۈپ، ئۇشقىرتقان ئاۋازلار ئاڭلاندى. چىن مىڭ ئاچچىقى بىلەن لەشكەرلەرنى باشلاپ، تاغقا ئەمدىلا چىقاي دەپ تۇرۇشىغا، ئوتقاشلار بىردىنلا ئۆچۈپ كۆزدىن غايىب بولدى. شۇ كېچىسى ئايدىڭ كېچە بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئاسماننى بۇلۇت قاپلاپ كەتكەنلىكتىن، ھەممە ياق قاپقاراڭغۇچىلىق بولۇپ كەتكەنىدى. چىن مىڭ ئاچچىقىغا چىدىماي، «ئوتقاش يېقىپ، توقايلىقنى كۆيدۇرۇۋېتىڭلار» دەپ چېرىكلىرىنى بۇيرۇدى، شۇئاندا بىردىنلا يەنە تاغ ئاغزىدىن بۇرغا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ئاڭلاندى، چىن مىڭ ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ قارىسا، تاغنىڭ چوققىسىدا بىر جايدا ئون نەچچە ئوتقاش پالىلداپ يېنىپ تۇرۇپتۇ ۋە شۇ ئوتقاشلارنىڭ يورۇقىدا خوا رۇڭ سۇڭ جياڭ بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشۇۋېتىپتۇ. چىن مىڭ بۇنى كۆرۈپ،

شۇنداق غەزەپلەندىكى، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، تاغ باغرىدا تۇرۇپ تازا تىل سالغىلى تۇردى.

ــ چېچىلمىسىلا قولباش بېگىم، ھازىرچە قايتىپ كېتىپ دەم ئېلىپ تۇرسىلا، ئەتە ئۆزلىرى بىلەن يا ئۆزلۇم، يا كۆرۈم دەپ بىر ئېلىشىپ كۆرىمەن، ــ دېدى خۇا رۇڭ جاۋاب قايتۇرۇپ.

ــ ھەي ئوغرى، تاغدىن چۈش، سەن بىلەن ئۇچ يۈز قېتىم ئېلىشىپ، ئاندىن سۆزلىشىمەن، ــ دەپ ۋارقىرىدى چىن مىڭ.

ــ باش بۇغ بېگىم، ــ دېدى خۇا رۇڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ بۇگۈن ئۆزلىرى ھېرىپ قالدىلا، ئەگەر شۇ تاپتا ئېلىشىپ، ئۆزلىرىنى يېڭىۋالغىنىم بىلەنمۇ كۆچلۈك ھېسابلانمايمەن، ئۆزلىرى بۇگۈن قايتىپ كېتىپ ئەتە كەلسىلە.

چىن مىڭ تېخىمۇ ئوغىسى قايناپ، پەستە تۇرۇپ تىللاۋەردى، ئەسلىدە ئۇ يول ئىزدەپ تاغقا چىقماقچى بولۇپ تۇراتتى، لېكىن خۇا رۇڭنىڭ ئوقياسىدىن قورقۇپ، پەستە تۇرۇپ تىللاۋېرىشتىن باشقا ئامال قالمىدى.

چىن مىڭ تازا تىللاپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا ئۆز لەشكەرلىرى چۈقان سېلىپ چۈرقىرىشىپ كەتتى. ئۇ دەرھال قايتىپ كېلىپ قارىسا، بۇ تەرەپتىكى تاغنىڭ ئۈستىدىن خۇددى ئوت ـ يالقۇن ياغقاندەك، ئوت تۇتاشتۇرۇلغان ئوقلار ئېتىلىپ چۈشكىلى تۇرۇپتۇ. ئارقا تەرەپتىنمۇ يىگىرمە ـ ئوتتۇز چاپارمەن بىر توپ بولۇۋېلىپ، قاراڭغۇدا كامالەكلەر بىلەن ئوق ياغدۇرغىلى تۇردى. چېرىكلەر قىيقاس سالغىنىچە گۇرۇلدەپ بېرىپ، نېرىقى تاغنىڭ لېۋىدىكى بىر چوڭقۇرلۇققا مۆكۈنۈۋالدى. بۇ دەل ئېغىر ياتقۇ مەھەل بولۇپ قالغان بىر چاغ ئىدى، ئەمدىلا مۆكۈنۈپ، ئۆزلىرىنى ئوقتىن ساقلىماقچى بولۇپ تۇرغان چېرىكلەر بىردىنلا چۈرقىرىشىپ كەتتى، چۈنكى تۆپە تەرەپتىن شارىلداپ سۇ ئېقىپ چۈشۈپ، چېرىكلەرنى جىلغىغا ئېقىتىپ كەتمەكتە ئىدى. چېرىكلەر جان تالىشىپ، سۇنىڭ ئىچىدە پالاقشىپ يۈردى. قىرغاقتا چىقىۋالغانلارنى چاپارمەنلەر ئىلغاق بىلەن

ئىلىۋېلىپ، تىرىك تۇتۇپ تاغقا ئېلىپ چىقىپ كەتتى؛ قىرغاقتا چىقالمىغانلىرى سۇدا غەرق بولۇپ ئۆلدى.

ئەمدى گەپنى چىن مىڭنىڭ بۇ چاغدا ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۈچۈپ، باشلىرىدىن تۈتۈن چىقىپ كېتىۋاتاتتى. بىردىنلا يان ياقتىن بىر چىغىر يولغا كۆزى چۈشتى، ئۇ ئېتىنىي غاچ بۇراپ تاغقا قاراپ چاپتى. قىرىق - ئەللىك چامدام ماڭمايلا، ئېتى بىلەن قوشۇلۇپ بىر ئورەككە چۈشۈپ كەتتى. ئورەكنىڭ ئىككى يېنىدا مۆكۈنۈپ ياتقان ئەللىكچە ئىلغاقچى دەرھال ئىلغاق سېلىپ، چىن مىڭنى ئورەكتىن ئېلىپ چىقاردى ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدىكى جەڭ تونى، قۇيۇق، بېشىدىكى دۇبۇلغا - پۇبۇلغىلىرىنى قويماي سالدۇرۇۋېلىپ قىلىچ - ياراغلىرىنى تارتىۋېلىپ، ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس باغلاپ، ئېتى بىلەن قوشۇپ، شامال تاغقا ئېلىپ كەلدى.

ئەسلىدە بۇ تۈزاقلارنىڭ ھەممىسىنى خۇا رۇڭ بىلەن سۇڭ جياڭ ئويلاپ تاپقانىدى. ئۇلار ئالدى بىلەن چاپارمەنلەرنىڭ بىر بۆلىكىنى كۈنچىقىش ياقتا، بىر بۆلىكىنى كۈنپېتىش ياقتا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى، چاپارمەنلەر چىن مىڭنى ئۇياق - بۇياقتا ئازغاشتۇرۇپ يۈرۈپ، ئادەملىرىنى چارچىتىپ، ئاتلىرىنى ھاردۇرۇۋەتتى ۋە باشلىرىنى گاڭگىرىتىپ، ئۆزلىرىنى قايمۇقتۇرۇۋەتتى. توپا قاچىلانغان ماتا خالتىلار بىلەن ئىككى جىلغىنىڭ سۈيىنى بوغۇپ تەييار قىلىپ قويۇپ، يېرىم كېچىگە بارغاندا، ئۇلارنى جىلغىنىڭ ئىچىگە سىغداپ چۈشۈرۈپ، ئۈستىدىن سۇ قويۇۋەتتى. شارىلداپ ئېقىپ كەلگەن سۇ ئۇلارنىڭ ئادەم - پادەم، ئات - ماتىلرىنى غەرق - مەرق قىلىۋەتتى. دېمەككى، چىن مىڭ باشلاپ كەلگەن بەش يۈزچە ئادەم ۋە ئاتنىڭ تەڭدىن تولىسى سۇغا غەرق بولۇپ تۈگەشتى، بىر يۈز ئەللىك - ئاتمىش ئادەم تىرىك تۇتۇۋېلىنىدى، يەتمىش - سەكسەن ئات قولغا چۈشتى. قىسقىسى، بىرەرمۇ ئادەم ياكى ئات قېچىپ

قوتۇلالمىدى. ئەڭ ئاخىرىدا چىن مىڭنىڭ ئۆزىمۇ ئېتى بىلەن ئورەككە چۈشۈپ تىرىك قولغا چۈشتى.

چاپارمەنلەر چىن مىڭنى تىرىك تۇتۇپ، تاغ تۇراغا ئېلىپ بارغاندا تاڭ خېلى يورۇپ قالغانىدى. بەش پالۋان مەردلەر سارىيىدا ئولتۇراتتى، چاپارمەنلەر چىن مىڭنى باغلاپ سارايىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. خۇا رۇڭ ئۇنى كۆرۈپ ، دەرھال ئورۇندۇقتىن سەكرەپ پەسكە چۈشتى ـ دە، ئارغامچىنى ئۆز قولى بىلەن يېشىپ، چىن مىڭنى سارايغا يۆلەپ ئېلىپ چىقتى ۋە بېشىنى يەرگىچە ئېگىپ تەزىم قىلدى. چىن مىڭ دەرھال تەزىم قايتۇرۇپ:

ــ مەن بولسام قولغا چۈشكەن ئادەم، نېمە قىلىۋەتسەڭلار ئۆزۈڭلارنىڭ ئىختىيارى، نېمىشقا ماڭا تەزىم قىلىپ يۈرىسىلەر؟ ــ دېدى.

ــ چاپارمەنلەر جانابلىرىنى تونۇماي، قارامۇقىلىپ قويۇپتۇ، گۇناھىمىزنى كەچۈرسىلە، ــ دېدى خۇا رۇڭ ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ ۋە دەرھال ئۇستىباش ئەكەلدۇرۇپ چىن مىڭغا كىيدۇرۇپ قويدى.

ــ باش بولۇپ تۇرغان بۇ باتۇرىمىز كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى خۇا رۇڭدىن چىن مىڭ.

ــ بۇ كىشى پېقىر خۇا رۇڭنىڭ ئاكىسى بولىدۇ، يۇنچېڭ ناھىيەسىدىكى مىرزا سۇڭ جياڭ دېگەن كىشى شۇ. بۇ ئۇچەيلەن بولسا تاغ تۇرانىڭ سەردار بەگلىرى بولىدۇ: يەن شۇن، ۋاڭ يىڭ، جېڭ تيەنشۇ دېگەن كىشىلەر شۇ، ــ دەپ تونۇشتۇردى خۇا رۇڭ.

ــ بۇ ئۇچەيلەنىدىن خەۋىرىم بار، سۇڭ مىرزا ھېلىقى شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش دەپ ئاتىلىدىغان كىشى شۇ بولمىسۇن يەنە؟ ــ دېدى چىن مىڭ.

ــ پېقىر دەل شۇ كىشى بولىمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ جاۋابەن.

ــ نامىلىرىنى ئۇزاقتىن بېرى ئاڭلاپ كېلىۋاتاتتىم، ھەي،

ھەي، خويمۇ ئوبدان ئۇچرىشىپ قالدۇق ـ ھە ! ـــ دېدى چىن مىڭ تەزىم قىلىپ.

سۇڭ جياڭ يېنىش ـ يېنىشلاپ تەزىم قىلدى.

چىن مىڭ سۇڭ جياڭنىڭ پۇتىنىڭ بىر قانداق تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ئاغا، مۇبارەك پۇتلىرى بىر قانداق تۇرىدىغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭدىن.

سۇڭ جياڭ چىن مىڭغا ئۆزىنىڭ يۇنچىڭ ناھىيەسىدىن چىقىپ، تا لىيۇ گاۋنىڭ ئېسىپ ئۇرغانلىقىغا قەدەر كۆرگەن ـ تارتقانلىرىنى باشتىن ـ ئايىغىچە بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

ـــ بىر تەرەپنىڭلا گېپىگە قۇلاق سېلىپ، كۆپ ئىشلارغا ئۇڭۇالچىلىق ساپتىمىز، ـــ دېدى چىن مىڭ بېشىنى چايقاپ، ـــ پېقىر ئەمدى ئايماقتا قايتىپ بېرىپ، مۇرۇڭ بېگىمگە بۇ ئەھۋاللارنى ئېنىقى بىلەن يەتكۈزىمەن.

يەن شۇن چىن مىڭنى بىرنەچچە چاغ تۇرغۇزۇپ قېلىش نىيىتى بىلەن ، دەرھال ئات ـ كالىلارنى سويدۇرۇپ، گۆش تارتىپ، مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلدى. ھېلىقى تىرىك تۇتۇپ چىقىپ، تاغنىڭ ئارقىسىدىكى ئۆيلەرگە قاماپ قويۇلغان چېرىكلەرنىمۇ ئاش تارتىپ، مەي ـ شاراب بىلەن كۈتۈۋالدى.

چىن مىڭ بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ شىرمەردلىرىم، سىلەر مېنى ئۆلتۈرمىگەننىڭ ئۈستىگە، دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىمنى ۋە ئات ـ ياراغلىرىمنىمۇ قايتۇرۇپ بەردىڭلار، بۇ ياخشىلىقىڭلارغا مىڭ ـ مىڭ رەھمەت، ئەمدى ئايماققا قايتاي.

ـــ يېڭىشۋاتىدىلا قولباش بېگىم، ئۆزلىرى ئەگەشتۈرۈپ كەلگەن بەش يۈز چېرىك ئات ـ پاتلىرى بىلەن قوشۇلۇپ بىرىمۇ قالماي توگىدى. ئەمدى ئايماققا نېمە دەپمۇ بارالا؟ مۇرۇڭ بېگىم

ئۆزلىرىنى جازاغا تارتماي قويامدۇ؟ ھەر ھالدا بۇ جەزىرە تاغ تۇرادا بىر مەزگىل تۇرۇپ تۇرغانلىرى ياخشى، ئەسلىدە ئۆزلىرىگە بۇ يەر لايىق ئەمەس، ئەلۋەتتە، بىراق ئايماقتىكى كاتتا سۈپەت بېگىملەرنىڭ ئىزا ـ ئاھانەتلىرىنى تارتىپ، ئىچىلىرىنى ئاچچىق قىلىپ يۈرگەندىن كۆرە، بۇ يەردە بىز بىلەن غەلىيان كۆتۈرۈپ، تاپقان ـ تەرگەن ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىمىزنى تەڭ خەجلەپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىمىزنى كەڭ ـ كۈشادە كىيىپ ئۆتكەنلىرى تۈزۈك بولماسمۇ؟ ـــ دېدى يەن شۇن.

ـــ پېقىرنىڭ تىرىكىمۇ، ئۆلۈكىمۇ ئۇلۇغ سۈڭ خانىدانلىقىنىڭ، ـــ دېدى چىن مىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ۋە سارايدىن سىرتقا چىقىپ تۇرۇپ، ـــ خانىدانلىق مېنى لەشكەرلەرگە باش بۇغ قىلدى ۋە قوشۇمچە قولباشلىق مەنسەپىگە قويدى. يەنە كېلىپ ماڭا ھېچقانداق يامانلىق قىلمىدى، شۇنداق ئىكەن، مەن قانداقمۇ خانلىقتىن يۈز ئۆرۈپ، قاراقچىلىق يولىغا دەسسەيمەن؟ مېنى ئۆلتۈرسەڭلار ئۆلتۈرۈڭلاركى، ئۆزىمىزگە قوشۇۋالمىز دەپ خام خىيال قىلماڭلار.

ـــ خاپا بولماي، گېپىمگە بىر قۇلاق سالسىلا ئاغا، ـــ دېدى خۇا رۇڭ سارايدىن چىقىپ ۋە چىن مىڭنى تۇتۇپ، ـــ مەنمۇ خانلىق بەگلىرىنىڭ ئوغلى بولىمەن، ئىلاج بولمىغانلىقتىن، مانا مۇشۇ يەرلەردە قاڭقىرىپ يۈرۈپتىمەن. باش بۇغمىز غەلىيانچىلىقنى خالىمىغان يەردە، بىز قانداقمۇ زورلاپ تۇتۇپ قالالايمىز؟ كىچىككىنە ئولتۇرۇپ بەرسىلە، زىياپىتىمىز تۈگىگەندىن كېيىن پېقىر ئۆز قولۇم بىلەن دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيدۈرۈپ، قورال ـ ياراغلىرىنى تۇتقۇزۇپ، ئاتلىرىنى توقۇپ مىنگۈزۈپ، چىرايلىق يولغا سېلىپ قويىمەن.

چىن مىڭ نەدىكىنى ئولتۇرسۇن، خۇا رۇڭ يەنە نەسىھەت قىلىپ:

ـــ باش بۇغ بېگىم، ئۆزلىرى كېچىچە ئۇياق ـ بۇياققا چېپىپ چارچاپ كەتتىلە، بۇنىڭغا ئادەم چىدىغىلى بولمايدۇ. ئاتلىرىنى

تويغۇزۇپ قويمىساق بولامدۇ؟ ــ دېدى.

چىن مىڭ ئاڭلاپ، ئىچىدە ئۇنى توغرا ئېيتىدۇ دەپ ئويلىدى ــ دە، قايتىدىن سارايغا كىرىپ، مەي ئىچىشكە ئولتۇردى. بەش پالۋان نۆۋەت بىلەن مەي قۇيۇپ، ھۆرمەت بىلەن قەدەھ تۇتتى. چىن مىڭ بىر ياقتىن چارچاپ قالغاچقا، بىر ياقتىن پالۋانلارنىڭ كەينى ــ كەينىدىن تۇتقان مەيلىرىنى قايتۇرماي ئىچىۋەتكەچكە، مەست بولۇپ قالدى، پالۋانلار ئۇنى يۆلەپ ئاپىرىپ چىمىلدىققا ياتقۇزۇپ قويدى ۋە ھەممەيلەن ئۆز ئىشلىرىغا كەتتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى چىن مىڭدىن ئاڭلايلىڭ. چىن مىڭ شۇ ياتقىنىچە ئۇخلاپ، ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا ئويغاندى ــ دە، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، ئاغزى ــ بۇرنىنى چايقاپ، يۈز ــ كۆزىنى يۇيۇپ تاغدىن چۈشۈشكە ئالدىرىدى. پالۋانلار ھەممىسى كېلىپ:

ــ باش بۇغ بېگىم، ئاۋۋال ناشتا قىلىپ، ئاندىن يولغا چىقسىلا، بىز ئۇزىتىپ قويىمىز، ــ دېيىشتى.

ئالدىراقسان چىن مىڭ زادى ئۇنىمايۋ تۇرۇۋالدى. پالۋانلار ئالدىراپ ــ تېنەپ داستىخان سېلىپ ئازراق مەي بىلەنلا مېھمان قىلدى، ئاندىن ئۇنىڭ دۇبۇلغا ــ قۇياقلىرىنى ئېلىپ كېلىپ كىيىندۈردى، ئېتى بىلەن بۆرە چىشلىق گۈرزىسىنىمۇ يەتكۈزۈپ كەلدى، كۈتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن ئالدىدىن بىرنەچچە ئادەمنى پەسكە چۈشۈرۈۋەتتى، چىن مىڭ ئېتىغا مىنىپ، گۈرزىسىنى ئېلىپ يولغا چىقتى، بەش پالۋان بىللە تاغدىن چۈشۈپ خوشلىشىپ ئۇزىتىپ قويدى.

چىن مىڭ گۈرزىسىنى ئېلىپ ئېتىغا مىندى ــ دە، كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەن بىر چاغدا شامال تاغدىن يولغا چىقىپ، چىڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ ئۈچقاندەك چاپتى. ئون چاقىرىمچە يول مېڭىپ، چۈشكە يېقىن بىر چاغقا بارغاندا، يىراقتىن بىر ئىس ــ تۈتەكنىڭ قارىسى كۆرۈندى، ئەمما بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. چىن مىڭ بۇنى كۆرۈپ، باشقىچىلا بىر گۇمانلارغا كەلدى ۋە

شەھەر سېپىلىنىڭ ياقىسىغا بېرىپ قارىدى، قارىسا ئەزەلدىن بۇ ئەتراپىتا ياشاپ كەلگەن نەچچە يۈز ئۆيلۈك ئادەمنىڭ ئۆيۈڭاقى كۆيدۈرۈلۈپ بىر پارچە ئاپپاق خارابلىككە ئايلاندۇرۇلۇپ، تۈپ ـ تاراس قىلىۋېتىلىپتۇ، ئۆلتۈرۈلگەن ئادەمنىڭ ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى. چىن مىڭ بۇ ھالنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئېتىنى قامچىلىغان پېتى چېپىپ خارابلىككە باردى، ئاندىن سېپىل تۈۋىگە بېرىپ، «قوۋۇقنى ئېچىش» دەپ سۈرەن سالدى، قارىسا قوۋۇقنىڭ ئالدىدىكى ئاسما كۆۋرۈكنى ئېگىزگە تارتىپ ئېسىلدۇرۇپ قويۇپتۇ ۋە تۇغ ـ ئەلەملەرنى قاداپ، ئوقتاش ۋە ئوقكۆتەكلەرنى قاتار-قاتار تىزىۋېتىپتۇ. چىن مىڭ ئېتىنى توختىتىپ:

ـــ كۆۋرۈكنى چۈشۈرۈش، شەھەرگە كىرىمەن، ـــ دەپ جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىرىدى.

سېپىلنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ چىن مىڭنى كۆزىتىپ تۇرغان ئادەملەر بىردىنلا داقا ـ دۇمباق ياڭراتتىپ، چۇقان كۆتۈرۈشتى.

ـــ مەن باش بۇغ چىن مىڭ بولمەن، نېمىشقا قوۋۇقنى ئېچىپ بېرىشمەيسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى چىن مىڭ.

ـــ ھەي ئەبلەخ، ـــ دېدى دەل شۇ چاغدا سېپىلىنىڭ كۈنگۈرسىدە قاراپ تۇرغان مۇرۇڭ بەگ ۋارقىراپ، ـــ سەندە ئار ـ نومۇس دېگەن نەرسە بارمۇ! كېچە چېرىكلىرىنى باشلاپ كېلىپ، شەھەرنى ئالتوپىلاڭ قىلىۋەتتىڭ، نۇرغۇنلىغان ياخشى پۇقرالارنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆيۈڭاقلىرىنى كۆيدۈرۈپ، تۈپ ـ تاراس قىلىۋەتتىڭ. ئەمدى كېلىپ قوۋۇقنى ئېچىپ بېرىش دەپ گوللاڭاتسىنا تېخى. سەن مۇناپىققا خانىدانلىق نېمە يامانلىق قىلدى؟ ۋاپاغا جاپا قىلىپ، شۇنداقمۇ يۈز قارىلىق قىلامسەن! بىز خانىدانلىققا مەلۇم قىلىپ كىشى ئەۋەتتۇق، قاچان بولمىسۇن كېلىپ سېنى تۇتۇپ، تېرەڭنى تەتۇر سويىدۇ.

ـــ ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ تەخسىر، ـــ دېدى چىن مىڭ ئۇنلۇك توۋلاپ، ـــ پېقىر لەشكەرلىرىمدىن ئايرىلىپ، قاراقچىلارنىڭ

قولىغا چۈشۈپ قالدىم، قاراقچىلار مېنى تۇتۇۋېلىپ تاغقا ئېلىپ چىقىپ كېتىشتى. مانا ئەمدى قۇتۇلۇپ كېلىشىم، مەن قانداقسىغا كېچە كېلىپ شەھەرنى ئالىتوپىلاڭ قىلغۇدەكمەن.

ــ مەن سېنىڭ مىنگەن ئېتىڭنى، كىيگەن دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىڭنى، قولۇڭدىكى قورال ـ ياراغلىرىڭنى بىلمىگۈدەكمەنمۇ، سەن مۇناپىقنىڭ قاراقچىلارنى باشلاپ يۇرۇپ، ئۇچرىغانىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆيۈڭلىرىنى كۆيدۈرۈپ، چېپىپ يۇرگەنلىكىڭنى شەھەردىكى جەمئى ئادەم ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپتۇ، سەن بۇنىڭدىن تانالامسەن؟ سەن ئۆزۈڭچە مېنى قاراقچىلار تۇتۇۋېلىشتى دەيسەن، ئۇنداق بولسا، نېمىشقا بەش يۈز چېرىكنىڭ بىرەرى بولسىمۇ قېچىپ كېلىپ خەۋەر قىلىشمايدۇ؟ سەن خىيالىڭچە قوۋۇقنى ئاچۇرۇپ كىرىپ، بالىچاقلىرىڭنى ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچى تېخى، بىلىپ قوي، خوتۇنۇڭنىڭ كاللىسى ئاللىقاچان ئېلىندى، ئىشەنمىسەڭ مانا قارا، ــ دېدى مۇرۇڭ بەگ ۋارقىراپ.

چېرىكلەر ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ كاللىسىنى نەيزىگە سانجىپ، ئېگىز كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇنىڭ ئۆزىگە كۆرسەتتى. تېرىككەك چىن مەڭ خوتۇنىنىڭ كاللىسىنى كۆرۈپ، يۈرىكى شۇنداق مۇجۇلدىكى، ئىچ ـ ئىچى لەختە ـ لەختە بولۇپ ئاھ ئۇرۇپ، ئاغزى گەپكە كەلمەي، غىڭشىدە بولۇپ قالدى. سېپىلنىڭ تۆپىسىدىن ئوق ياغدۇرۇلدى، چىن مەڭ ئۆزىنى قاچۇرۇپ دالدىغا ئالدى، ھەممە ياق يېلىنجاپ، توختىماستىن كۆيۈۋاتاتتى.

چىن مەڭ ئېتىنى قايرىپ يەنە بايىقى خارابلىككە كەلدى ـ دە، شۇ يەردە ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغۇسى كېلىپ كەتتى، كېيىن بىر پەس ئويلىنىۋېلىپ، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرىدى ـ دە، بايىقى كەلگەن كونا يولغا چۈشۈپ قۇيرۇقىنى تىكىۋەتتى. ئۇ مېڭىپ ـ مېڭىپ نەچچە چاقىرىمچە يەرگە بارغاندىن كېيىن بىر ئورمانلىقنىڭ ئىچىدىن ئات ـ ئارغىماقلارغا مىنگەن بىر توپ ئادەم چىقىپ كەلدى. ھەممىنىڭ ئالدىدىكى بەش ئاتقا بەش پالۋان

مىنگەنىدى. بۇ پالۋانلار باشقا كىشى ئەمەس، دەل سۇڭ جيالڭ، خۇا رۇڭ، يەن شۇن، ژالڭ يىڭ، جېڭ تيەنشۇلار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن سوڭدىشىپ ماڭغانلار بىر - ئىككى يۈز چاپارمەن ئىدى. سۇڭ جيالڭ ئات ئۈستىدە ئېگىلىپ تۇرۇپ:

— باش بۇغ بېگىم، ئايماقتا قايتماپلىغۇ؟ يەككە - يېگانە مېڭىپ قاياقتا سەپەر قىلىدىلىكىن؟ — دېدى.

— قايسى مۇتتەھەم، ئۆلمىگۈر ئوغرى شۇنداق قىلدىكىن، — دېدى چىن مىڭ زەردىسى بىلەن، — مېنىڭ سىياقىمغا كىرىۋېلىپ، شەھەرگە بېسىپ كىرىپتۇ، پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىگە ئوت قويۇپ، بىگۇناھ ئادەملەرنى قىرىۋېتىپتۇ، ھەتتا مېنىڭ خوتۇن - بالىچاقىلىرىنىمۇ ساق قويماپتۇ؛ ئەمدى مەن ئۇچۇن ئاسمانغا چىقاي دېسەم يىراق، يەرگە كىرەي دېسەم قاتتىق كېلىۋاتىدۇ. ئەگەر شۇ مۇناپىقنى تېپىۋالسام ئىدىم، مۇشۇ گۇرزەم بىلەن يانجىپ مىجىقىنى چىقىرىۋېتەتتىم!

— ئاچچىقلىرىغا ھاي بەرسىلە باش بۇغ بېگىم، — دېدى سۇڭ جيالڭ، — خېنىمدىن ئايرىلىپ قالدىم دەپ غەم قىلمىسىلا، بۇنىڭمۇ كارى چاغلىق، پېقىر ئۆزلىرىگە لايىق تېپىپ بېرىمەن. مېنىڭ ئۆزلىرىگە شۇنداق ياخشى بىر مەسلىھەتىم بارکى، باش بۇغ بېگىم، ئاۋۋال قايتايلى، بۇ يەر گەپلىشىدىغان يەر ئەمەس. تاغ تۇراغا بارغاندىن كېيىن سۆزلەپ بېرەي. يۇرسىلە بىللە قايتايلى.

چىن مىڭ نائىلاج ماقۇل كېلىپ، شامال تاغقا يەنە قايتىپ كەلدى. ئۇلار يول بويى لام - جىم دېيىشمەي ماڭدى، بىردەمدىلا تاغ ئالدىدىكى شىپاڭنىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ھەممە بىرلىكتە تاغ تۇراغا كىردى. چاپارمەنلەر مەردلەر سارىيىغا داستىخان سېلىپ، مەي - شاراب، مېۋە - چىۋە ۋە كۆك - گېزەكلەر راسلاپ قويغانىدى. بەش پالۋان چىن مىڭنى تەكلىپ قىلىپ سارايغا ئېلىپ كىردى، ھەممەيلەن ئۇنى خوش - خوش قىلىپ تۆرگە ئولتۇرغۇزدى. بەش پالۋان تەڭلا يۈكۈنۈپ

چىن مىڭغا تەزىم بىلدۇردى، ئۇمۇ دەرھال تەزىم قايتۇرۇپ، يەرگە يۇكۇنۇپ ئولتۇردى.

— بىزدىن ئاغرىنمىسىلا باش بۇغ بېگىم، — دەپ سۆز باشلىدى سۇڭ جياڭ، — تۇنۇگۈن ئۆزلىرىنى تاغدا قېلىپ قالسىلا دېسەك زادى ئۇنىمىدىلا، شۇنىڭ بىلەن پېقىر مۇنداق بىر ھېيلىنى ئويلاپ چىقىپ، چاپارمەنلەردىن بىرىگە جانابلىرىنىڭ دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيدۇرۇپ، ئاتلىرىنى مىندۇرۇپ، گۈرزلىرىنى تۇتقۇزۇپ، ئۇنى خۇددى ئۆزلىرىگە ئوخشاش قىلىپ ياساندۇرۇپ، چىڭجۇ شەھىرىگە يولغا سالدۇق. ئۇ قىزىل ياغلىقلىقلارنى باشلاپ بېرىپ، ئۇچرىغانىنى قىرىپ ـ چېپىپتۇ؛ كېيىن ئۇلارغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن، يەن شۇن بىلەن پەتەك يولۇاس ۋاڭ يىڭمۇ ئەللىك نەچچە ئادەمنى باشلاپ كەتكەنىدى. ئۇلار بېرىپ جانابلىرىنىڭ بالىچاقىلىرىنى قۇتۇلدۇرۇۋالمىز دەپ ئۆيلىرىگە بېرىپتۇ. شۇ ئارىدا ئۇچرىغان ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆيۈاقىلىرىغا ئوت قويۇۋېتىپتۇ. ئۆزلىرىنى قايتىش نىيىتىدىن ياندۇرۇش ئۈچۈن، ئەنە شۇنداق ۋەقەلەر بولدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرىدىن گۇناھىمىزنى سورايمىز.

چىن مىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىچىدە شۇنداق بوغۇلدىكى، سۇڭ جياڭلار بىلەن بىر ئېلىشماقچى بولۇپ، يەنە ئۆزىنى توختىتىۋالدى ۋە ئىچىدە: «بىرىنچىدىن، مېنىڭ يولتۇزۇمنىڭمۇ مۇشۇلارغا قوشۇلىدىغانلىقى پېشانەمگە پۈتۈلۈپتىكەن؛ ئىككىنچىدىن، بۇلارنىڭ قولىغا بەند بولۇپ قالدىم، شۇنداق بولسىمۇ مېنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن كۈتۈۋاتىدۇ؛ ئۈچىنچىدىن، مەن بولسام يالغۇز ئۇلارغا كۈچۈم يەتمەيدۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپ ئاچچىقىغا ھاي بەردى ۋە سۇڭ جياڭغا قاراپ:

— سىلەر مېنى ياخشى نىيەت بىلەن قېلىپ قېلىشقا دەۋەت قىلغان بولساڭلارمۇ، بىراق مېنى خوتۇن ـ بالىچاقىلىرىمدىن

ئايرىپ بەكمۇ ئەلەم قىلدىڭلار ـ دە، ـــ دېدى.

ـــ مۇنداق قىلمىساق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ جاۋابەن، ـــ قايتىش نىيەتلىرىدىن ئۆزۈل ـ كېسىل يېنىشلىرى مۇمكىنمىدى ئاغا؟ ئەمدى يەڭگە خېنىمنىڭ يوقلۇقىغا كەلسەك، پېقىر خۇا رۇڭ بېگىمنىڭ ناھايىتى ئەقىللىك بىر سىڭلىسى بار دەپ ئاڭلىدىم، مەن ئۆزلىرىگە ئاتا بولۇپ، تويغا كېتىدىغان ھەممە خەج ـ خىراجەتنى ئۆزۈم راسلاپ، شۇ قىزنى جانابلىرىغا ئېلىپ بەرسەم قانداق؟

چىن مىڭ ھەممەيلەننىڭ شۇنچە ئىززەت ـ ھۆرمەت قىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، قېلىپ قېلىشقا ماقۇل بولدى.

ھەممەيلەن سۇڭ جياڭنى ئوتتۇرىدا، چىن مىڭنى تۆردە، خۇا رۇڭنى يان تەرەپتە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇچ پالۋان ئۆز تەرتىپلىرى بويىچە ئولتۇرغاندىن كېيىن كاتتا زىياپەت قىلىپ ئولتۇرۇشۇپ، شامال تۇرانى قانداق ئېلىش ئۇستىدە مەسلىھەتلەشتى. چىن مىڭ:

ـــ بۇ ئىش ئاسان، غەم قىلىشمىسىلا. بىرىنچىدىن خۇاڭ شىن بولسا مېنىڭ قول ئاستىمدىكى ئادەم. ئىككىنچىدىن ئۇ مەشىق ـ ماھارەتنى پېقىردىن ئۆگەنگەن. ئۇچىنچىدىن ئۇ مەن بىلەن ناھايىتى ياخشى. ئەتە مەن ئالدى بىلەن ئۆزۈم بېرىپ چاقسىنى ئاچۇرىمەن ـ دە، بىسمىللاسىغا «بوي ئېگىپ توپقا قوشۇل !» دەيمەن، ئاندىن خۇا رۇڭنىڭ ئەزىز ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى تېپىپ، لىيۇ گاۋنىڭ ھېلىقى پاسىق خوتۇنىنى قولغا چۈشۈرۈپ، ھەرقايسىلىرىنىڭ ئالدىلىرىغا ئېلىپ كېلىپ، ئەزىز بۇرادەرلىرىمىزنىڭ ئۆچ ـ ئىنتىقامىنى ئېلىپ بەرسەم قانداق؟

ـــ ئەگەر باش بۇغ جانابلىرى ئىلتىپات كۆرسەتسىلە، ھىممەتلىرىگە مىڭ ـ مىڭ رەھمەت ئوقۇيمىز ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ بەكمۇ خۇش بولۇپ.

شۇ كۈنى ئولتۇرۇش ئاخىرلىشىپ، ھەممە ئۆز جايلىرىغا قايتىشتى. ئەتىسى سەھەر تۇرۇشۇپ، ئەتىگەنلىك ناشتىدىن كېيىن ھەممىسى دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيىشىپ تەييار بولۇشتى. چىن مىڭ ئېتىغا مىنىپ گۈرزىسىنى ئېلىپ، ھەممىسىنىڭ ئالدىدا تاغدىن چۈشتى ـ دە، شامال بازارغا قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپ كەتتى.

ئەمدى خۇاڭ شىنغا كەلسەك، ئۇ شامال بازارغا بارغاندىن كېيىن بازاردىكى ئاھالە بىلەن چېرىكلەرنى ھەربىكەتكە كەلتۈرۈپ، تۇرا يىگىتلىرىنى سەپراس قىلىپ، كېچە ـ كۈندۈز قوغدىنىش ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، چاقسا ـ قوۋۇقلارنى چىڭ ساقلىدى، ئەمما ئۇرۇشقا چىقىشتىن قورقۇپ، تەرەپ ـ تەرەپكە تىكتىكچى قويۇۋەتتى. چىكجۇ ئايمىقىدىن چېرىك چىقىرىپ تاقابىل تۇرىدىغانلىقى توغرىسىدىمۇ ھېچقانداق ئۇچۇر بولمىدى. دەل شۇ پەيتتە، چېرىكلەر: «چىن مىڭ قولباش ئۆزى يالغۇز بىر ئاتنى مىنىپ كېلىپ، چاقسىنى ئېچىپ بېرىڭلار دەپ قاشا سىرتىدا تۇرۇپتۇ» دېگەن خەۋەرنى مەلۇم قىلىپ كىردى. خۇاڭ شىن ئاڭلاپ، دەرھال ئېتىغا مىندى ـ دە، چېپىپ بېرىپ چاقسىنىڭ ئەتراپىغا قارىدى. قارىسا ھېچقانداق ھەمراھسىز، يەككە ـ يېگانە بىر ئادەم ئېتىغا مىنىپ چاقسا تۇۋىدە تۇرۇپتۇ. خۇاڭ شىن دەرھال چاقسىنى ئاچۇرۇپ ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشەرتتى ۋە چىن مىڭ قولباشنى قارشى ئېلىپ، ئۇدۇل تۇرا مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا باشلاپ باردى، چىن مىڭ ئاتتىن چۈشۈپ مەھكىمىگە قارىدى، ئۇلار سالام ـ سەھەت قىلىشىپ، تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن:

ـــ قولباش بېگىم، قانداق بولۇپ يالغۇز كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى خۇاڭ شىن.

چىن مىڭ ئاۋۋال چېرىكلىرىنىڭ قانداق ۋەيران بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئاندىن:

ـــ بايلىقىنى دوست تۇتمايدىغان، مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان ۋە ئالەمدىكى مەرد يىگىتلەرنى دوست ـ يار تۇتۇشقا ھېرىس شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىشقا ئاپىرىن ئوقۇمايدىغان كىم بار؟ ھازىر ئۇ كىشى شامال تاغدا ئىكەن، مەنمۇ شۇ تاغدىكى تۇرا ئەھلىنىڭ توپىغا قوشۇلدۇم. سىزنىڭ تارتىشىدىغان بالىچاقىڭىزمۇ يوق، گېپىمگە كىرسىڭىز سىزمۇ شۇ توپقا قوشۇلۇڭ، قەلەمىي سىپاھلارنىڭ دەرد ـ ئەلەملىرىنى تارتىپ يۈرمەيسىز، ـــ دېدى.

ـــ شاپائەتلىك بېگىمنىڭ مەسلىھەتىگە كىرمەسكە نېمە ھەددىم؟ ـــ دېدى خۇاڭ شىن جاۋابەن، ـــ سۇڭ دانىشنىڭ بۇ تاغدا ئىكەنلىكىنى ئاڭلىماپتىكەنمەن، ئەمدى ئاڭلاۋاتمەن، قاياقتىن كەپتىمىش؟

ـــ ھېلىقى سىز ئېلىپ بارغان يۈنچېڭ قاپلىنى جاڭ سەن دېگەن كىشى شۇ ئىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ سۇڭ جياڭ ئىكەنلىكىنى سوراققا تارتىلغاندا بىلىپ قالمىسۇن دەپ، ئات ـ ئۇچۇرىنىڭ راستىنى ئېيتىشتىن قورقۇپ، ئۆز ئېتىنى جاڭ سەن دەپ ئېيتىپ بەرگەنكەن، ـــ دېدى چىن مىڭ كۈلۈپ.

ـــ ئەگەر مەن ئۇ كىشىنىڭ سۇڭ دانىش ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسام، يول ئۈستىدىلا قويۇۋېتىدىكەنمەن، كەم ئەقىللىك قىلىپ، يالغۇز لىيۇ گاۋنىڭلا گېپىگە كىرىپ، ئۇنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاسلا قاپتىمەن، ـــ دېدى خۇاڭ شىن ئاڭلاپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ.

چىن مىڭ بىلەن خۇاڭ شىن ئىككىسى ئارامگاھتا مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ، ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇشىغا، تۇرا يىگىتلىرىدىن بىرى كىرىپ:

ـــ داقا ـ دۇمباقلىرىنى ياڭرىتىپ، ئىككى بۆلەك لەشكەر بازارغا بېسىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

چىن مىڭ بىلەن خۇاڭ شىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئاتلىرىغا مىندى ـ دە، كېلىۋاتقان بۇ ياۋنىڭ ئالدىغا قاراپ چاپتى.

لەشكەرلەر چاقسىنىڭ يېنىغا كېلىپ قارىسا، جاھاننى چاڭ ـ توزان باسقان، ئالەمنى چۇقان قاپلىغان بولۇپ، ئىككى بۆلەك لەشكەر تۇغ ئوينىتىپ بازارغا بېسىپ كېلىۋېتىپتۇ، تۆت پالۋان تاغدىن چۈشۈۋېتىپتۇ. چىن مىڭ بىلەن خۇاڭ شىننىڭ ياۋغا قارشى زادى قانداق تاقابىل تۇرغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز بەشىنچى باب

شى يۇڭ زەردارنىڭ يېزا مەيخانىسىدا خەت بەرگەنلىكى كىچىك لى گۇاڭنىڭ لياڭشەن تېغىدا تۇرنا ئاتقانلىقى

شۇ ئاردىدا چىن مىڭ بىلەن خۇاڭ شىن چاقىسىدىن چىقىپ ئۇيان ـ بۇيان قاردى، قارىسا بايىقى ئىككى يۆنىلىش بويىچە سەپ تارتىپ كېلىۋاتقان ئىككى بۆلەك ئاتلىق لەشكەر چاقىسىغا يېقىنلا كېلىپ قاپتۇ، بۇ لەشكەرلەرنىڭ ھەربىر يۆنىلىشىدە بىر يۇز ئەللىك نەچچىدىن ئادەم بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىر يۆنىلىشىنى سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭ، يەنە بىر يۆنىلىشىنى يەن شۇن بىلەن پەتەك يولۋاس ژاڭ يىڭ باشلاپ كېلىۋېتىپتۇ. خۇاڭ شىن تۇرا يىگىتلىرىنى ئاسما كۆزۈرۈكىنى چۈشۈرۈپ، تۇرا قوۋۇقىنى ئېچىۋېتىشكە بۇيرۇدى. يىگىتلەر قوۋۇقنى ئېچىپ، لەشكەرلەرنى قارشى ئالدى. لەشكەرلەر سەپ ـ سەپ بولۇپ بازار ئىچىگە كىرىشكە باشلىدى، كىرگەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرگە قاراپ:

ـــ ئاۋۋال تۆۋەن تۇراغا بېسىپ كىرىپ، لىيۇ گاۋنىڭ بالىچاقىسىنى بىرنى قويماي قىرىۋېتىڭلار، ئەما بىرەر پۇقراغا ياكى بىرەر تۇرا يىگىتىگىمۇ زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويماڭلار، ـــ دەپ جېكىلىدى بۇيرۇق بىلەن.

پەتەك يولۋاس ژاڭ يىڭ بولسا ھېچنېمىگە قارىماستىن ھەممىدىن ئاۋۋال بېرىپ لىيۇ گاۋنىڭ خوتۇنىنى ئولجا ئالدى. چاپارمەنلەر لىيۇ گاۋنىڭ ئۆيىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈش، مال ـ مۈلۈك، پۇللۇق نەرسە ـ كېرەكلىرىنىڭ ھەممىسىنى ھارۋىلارغا

بېسىپ، ئات ـ ئېشەك، قوي ـ كالىلارنىمۇ قويماي ھەيدەپ ماڭدى. خوا رۇك بولسا، توپتوغرا ئۆز ئۆيىگە بېرىپ ئۆيىدىكى جىمى نەرسە ـ كېرەكلەرنى ھارۋىغا بېسىپ، خوتۇنى بىلەن سىڭلىسىنى ئېلىپ ماڭدى ۋە بازار ئاھالىسىنى ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىشقا قويۇپ بەردى. ھەممە پالۋانلار ئۆز نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ شامال بازاردىن چىقتى ـ دە، ئۇدۇل تاغ تۇرا تەرەپكە قاراپ يۇرۇپ كەتتى.

تاغ تۇراغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن جېك تېخىمۇ ئۇلارنى قارشى ئېلىپ، مەردلەر سارىيىغا باشلاپ كىردى. خوك شىن ھەممە ئەزىمەتلەر بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن خوا رۇخسەت بېرىدىن ئورۇن تۇتۇپ ئولتۇردى. سۇك جياك بولسا چاپارمەنلەرگە خوا رۇخسەت بالىچاقلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى ۋە ئۇلارغا لىيۇ گاۋنىك پۇل ـ مالىلىرىنى ئۇلەشتۇرۇپ بەردى، پەتەك يولۋاس ۋاك يىك لىيۇ گاۋنىك خوتۇنىنى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كىرىپ مۆكتۇرۇپ قويدى.

ـــ لىيۇ گاۋنىك خوتۇنى قېنى؟ ـــ دەپ سوراپ قالدى يەن شۇن شۇ ئارىدا.

ـــ مەن ئۇنى خوتۇن قىلىپ تاغ تۇرادا بەرىكە خېنىم قىلىۋالاي دەيمەن، ـــ دېدى جاۋابەن پەتەك يولۋاس.

ـــ خوتۇن قىلىۋالسىڭىزمۇ مەيلى، ئەمما ئۇنى ھازىر بۇ يەرگە چاقىرىپ چىقىك، دەيدىغان گېپىم بار، ـــ دېدى يەن شۇن.

ـــ مېنىڭمۇ گېپىم بار ئىدى، ـــ دېدى سۇك جياك گەپ قىستۇرۇپ.

پەتەك يولۋاس بۇ خوتۇننى چاقىرىپ سارايىنىك ئالدىغا ئېلىپ چىقتى. خوتۇن قورقۇنلىقتىن ئۆزىنىك بىر قوشۇق قېنىنى تىلەپ ناله ـ پەريات قىلدى.

ـــ ھەي پەس قانجۇق، ـــ دەپ ۋارقىرىدى سۇك جياك ئۇنى

تىللاپ، ــ مەن سېنى پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن تەيىنلەنگەن بەگنىڭ خېنىمى ئىكەن دەپ ياخشىلىق قىلىپ قۇتقۇزۇۋېلىپ تاغدىن چۈشۈرۈۋەتسەم، سەن نېمىشقا يۈز قارىلىق قىلىپ ۋاپاغا جاپا قىلىسەن؟ بۇگۈنغۇ قولغا چۈشتۇڭ، ئەمدى نېمە دەيسەن؟ ــ دېدى.

بۇ جالاپتىن سوراپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى نېمە؟ ــ دەپ يەن شۇن ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ قىلىچىنى چىقاردى ۋە ئۇنى چېپىپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. ۋاڭ پەتەك يەن شۇننىڭ بۇ خوتۇننى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، قاتتىق غەزەپكە كېلىپ شارت قىلىپ قولىغا بىر قىلىچنى ئالدى ـ دە، يەن شۇن بىلەن ئېلىشماقچى بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ ئوقتەك ئېتىلدى، سۇڭ جياڭ بىلەن باشقىلار ئىتتىك بېرىپ ئۇنى تۇتۇۋالدى ۋە ئۇنىڭغا:

ــ يەن شۇن بۇ جالاپنى چېپىپ تاشلاپ ناھايىتى توغرا ئىش قىلدى. ئىنى، مەن ئۇنى ئېرىگە قوشۇلۇپ بىللە ئۆتسۇن، دەپ ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ تاغدىن چۈشۈرۈپ قويسام، بۇ جالاپ يۇزسىزلىك قىلىپ مېنى ئېرىگە ئازابلاتقۇزدى. ئەزىز ئىنى، ئەگەردە سىز ئۇنى خوتۇن قىلىپ يېنىڭىزدا ساقلىغان بولسىڭىز، كېيىنگە بېرىپ بېشىڭىزغا بالا بولاتتى. پېقىر سىزگە كېيىنرەك كۆڭلىڭىزگە ياققۇدەك خوتۇندىن بىرنى ئېلىپ بېرىمەن، ــ دەپ نەسىھەت قىلدى سۇڭ جياڭ.

ــ پېقىرمۇ شۇ خىيالدىمەن، بۇنداق خوتۇننى ئۆلتۈرۈۋەتمەي، ساقلاپ قالغانىڭ ھېچبىر پايدىسى يوق، بولمىسا كېيىنكى كۈنلۈكتە بېشىڭىزغا چوڭ بالا بولاتتى، ــ دەپ تەكىتلىدى يەن شۇن.

ھەممەيلەن پەتەك يولۇاسقا چۈشەندۈرۈپ ئېيتىپ، كۆپ نەسىھەتلەر قىلدى. ئۇ لام ـ جىم دېمىدى. يەن شۇن چاپارمەنلەرگە يەردە ئىككى پارچە بولۇپ ياتقان ئۆلۈكنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپ، قان ـ داغلارنى تازىلىۋېتىشنى بۇيرۇدى. ئاندىن داستىخان سالدۇرۇپ، ھەممىگە قۇت مەرىكىسى ئۆتكۈزۈپ

بەردى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ بىلەن خۇاڭ شىن ئاتا بولۇپ، يەن شۇن، پەتەك يولۇاس ۋاڭ يىڭ ۋە جېڭ تىيەنشۇلارنى خۇا رۇڭنىڭ سىڭلىسىنى چىن مىڭغا سوراپ، خۇا رۇڭنىڭ ئالدىغا ئەلچىلىككە ئەۋەتتى. ھەممە تويلۇق ۋە چىقىم ـ خىراجەتلەرنى سۇڭ جياڭ بىلەن يەن شۇن راسلىدى. ئۇچ ـ تۆت كۈن مەرىكە بولدى. مەرىكە تۈگەپ، ئالتە ـ يەتتە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن چاپارمەنلەر تەرەپ ـ تەرەپكە بېرىپ ئەھۋال ئۇقۇپ كەلدى ۋە دەرھال تاغقا چىقىپ: «ئاڭلىشىمىزچە، چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ بېگى مۇرۇڭ بەگ مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە: ‹خۇا رۇڭ، چىن مىڭ ۋە خۇاڭ شىنلار بۇزۇلدى، ئۇلارنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ بېرىپ، شامال تاغنى قىرغىنغا تۇتۇپ، بۇ ئەبلەخلەرنى باستۇرۇشنى سورايمىز› دەپ مەلۇمات يوللاپتىمىش» دەپ مەلۇم قىلدى.

پالۋانلار بۇنى ئاڭلاپ: «بۇ يەر بولسا كىچىك بىر يەر، بۇ يەردە تۇرۇپرىشكە بولمايدۇ. ئەگەر لەشكەرلەر كېلىپ ئەتراپىمىزنى قورشۇۋالسا، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرالايمىزمۇ؟» دېگەن ئويغا كېلىشتى.

ـــ پېقىرنىڭ، ـــ دەپ سۆز ئاچتى سۇڭ جياڭ، ـــ مۇنداق بىر مەسلىھەتىم بار، ھەرقايسىلىرىغا خوپ كېلەرمىكىن؟

ـــ دانا تەدبىرلىرىنى ئاڭلايلى، ـــ دېيىشتى پالۋانلار شۇئان.

ـــ تۆۋەن تەرەپتە، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ لياڭشەن كۆلى دېگەن بىر يەر بار. ئۇ يەرنىڭ دائىرىسى سەككىز يۈز چاقىرىمدىنمۇ چوڭراق، ئۇ كۆلنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا دالدا قورغان، قومۇشلۇق كۆل دېگەن يەرلەر بار، ئۇ يەر ھازىر چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ ئىلكىدە، ئۇ كىشىنىڭ قولىدا تۆت ـ بەش مىڭچە ئاتلىق لەشكەر بار. خان لەشكەرلىرى ئۇلارغا تىكىلىپ قارىيالمايدۇ. بىز نېمە ئۈچۈن ئۆز لەشكەرلىرىمىزنى باشلاپ بېرىپ شۇلارنىڭ توپىغا قوشۇلمايمىز؟

ـــ ئەگەر مۇنداق بىر جاي بولىدىغان بولسا، بەك ياخشى ئىكەن. ـــ دېدى چىن مىڭ، ـــ بىراق باشلاپ باردىغان ئادەم يوق ـ دە، هە راست بىزنى ئۇ كىشى قوبۇل قىلارمۇ؟

سۇڭ جياڭ قاقاهلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە مەۋلۇت سوۋغىتى ئۈچۈن ئېلىپ مېڭىلغان ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنىڭ قانداق بۇلانغانلىقى توغرىسىدىكى ۋەقەنى تىلغا ئېلىپ كېلىپ:

ـــ چاۋگەي ھەزرەت ماڭا رەھمەت ئوقۇش يۇزىسىدىن لېيۇ تاڭ ئارقىلىق بىر پارچە خەت ۋە ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئەۋەتىپتۇ، شۇ سەۋەبتىن مەن يەن پوشىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ قېچىپ كەتكەنىدىم، ـــ دەپ سۆزلەپ بەردى.

ـــ ئەگەر ئۆزلىرى، ـــ دېدى چىن مىڭ ئاڭلاپ ئاجايىپ خۇش بولۇپ، ـــ ئۇلارغا شۇنچىلىك ياخشىلىق قىلغان بولسىلا، قاراپ تۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى، نەرسە ـ كېرەكلىرىمىزنى يىغىشتۇرۇپ ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي، چاققانراق يولغا چىقىپ كېتەيلى.

شۇ كۈنى مەسلىھەت پىشتى. ئون نەچچە ھارۋا تەييارلىنىپ، ئالتۇن ـ كۈمۈش، پۇل ـ پۇچەك، كىيىم ـ كېچەك، يۈك ـ تاقالارنىڭ ھەممىسى ھارۋىلارغا بېسىلدى، بالىۋاقىلارمۇ ھارۋىلارغا چۈشتى، ياخشى ئاتلاردىن ئىككى ـ ئۈچ يۈز ئات تەخلەندى. چاپارمەنلەرنىڭ بەزىلىرى ئۇ يەرگە بېرىشنى خالىمىدى، ئۇلارغا ئۆز كۈنۈڭلارنى ئۆزۈڭلار ئېلىڭلار دەپ، بىرئازدىن كۈمۈش پۇل بېرىپ يولغا سېلىپ قويدى؛ بېرىشنى خالايدىغانلار سەپكە تىزىلدى، ئەمدى ئۇلار چىن مىڭ باشلاپ كەلگەن چېرىكلەرگە قوشۇلۇپ، توّت ـ بەش يۈزچە ئادەم بولۇپ قالدى. سۇڭ جياڭ ئۇلارنى ئۈچكە بۆلۈپ، لياڭشەن تېغىنى قايتۇرۇۋېلىشقا كېتىۋاتقان خان لەشكەرلىرىنىڭ تۈسىگە كىرگۈزدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار تاغ تۈراغا ئوت قويۇۋېتىپ، ئۈچ قىسىمغا بۆلۈنۈپ تاغدىن چۈشتى. سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭ قىرىق ـ ئەللىك ئادەمنى باشلاپ، بالىۋاقىلار چۈشكەن ئالتە ـ يەتتە ھارۋىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، ھەممىنىڭ ئالدىدا

ماڭدى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇز - قىرىقى ئاتلىق ئىدى. چىن مىڭ بىلەن خۇاڭ شىن سەكسەن - توقسان ئاتلىقنى باشلاپ، نەرسە - كېرەكلەر بېسىلغان هارۋىلار بىلەن بىللە ئىككىنچى قاتاردا ماڭدى؛ يەن شۇن، پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ، جېڭ تيەنشۇلار قىرىق - ئەللىك ئاتلىقنى باشلاپ ئەڭ ئارقىدا ماڭدى. بىر - ئىككى يۈز ئادەم شامال تاغدىن چىقىپ، لياڭشەن تېغىغا قاراپ يول ئالدى. يولدا تۇغ - ئەلەمليرىگە: «قاراقچىلارنى تۇنجۇقتۇرۇشقا كېتىۋاتقان خان لەشكەرلىرى» دېگەن خەتلەر ئوپئوچۇق يېزىلغان بۇنچىۋالا كۆپ ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ ئالدىنى توسۇشقا ھېچكىم پېتىنالمىدى. ئۇلار ئالتە - يەتتە كۈن يول ماڭغاندىن كېيىن چىڭجۇ ئايمىقىدىن كۆپ ئۇزاپ كەتتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭغا كەلسەك، ئۇلار ئىككىسى ئاتلىرىغا مىنىپ، هەممىنىڭ ئالدىدا كېتىۋاتاتتى. ئارقىدىن بالىۋاقىلارنى باسقان هارۋىلار كېتىپ باراتتى. بۇلار بىلەن كەينىدە كېلىۋاتقانلارنىڭ ئارىلىقى يىگىرمە چاقىرىملا كېلەتتى. ئالدى ياقتىن بىر جاي كۆرۈندى. بۇ جاي ئىككى تەرىپى بىر - بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئېگىز تاغلار بىلەن ئورالغان بىر جاي بولۇپ، دۈيېڭشەن تېغى دەپ ئاتىلاتتى، بۇ ئىككى تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ بىر ئۆتەڭ بار ئىدى. ئىككىيلەن ئاتقا مىنىپ كېتىۋاتقىنىدا، بىردىنلا ئالدىدىكى تاغدىن جاڭ - دۇمباقنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئالدىمىزدا چوقۇم قاراقچى بارەڭ تۇرىدۇ، — دەپ خۇا رۇڭ دەرهال نەيزىسىنى ئېگىرىگە ئىلدى ۋە ئوقياسىنى رۇسلاپ تەييارلاندى، كېيىن يەنە ئوقيانى قايتۇرۇپ ئۇچار بېلىقسىمان قېپىغا سېلىپ، ئارقىدىكى ئىككى يۇرۇش لەشكەرلەرنى هەيدەپ دەرهال ئالدىغا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن، ئاتلىق چېرىكلەردىن بىرىنى ئۇلارنىڭ يېنىغا چاپتۇردى ۋە ئالدىدىكى هارۋىلار بىلەن چېرىكلەرنى توختاتتى. سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭ ئىككىسى يىگىرمە نەچچە ئاتلىق چېرىك بىلەن يول چارلاپ، ئالدى ياققا

چېپىپ كەتتى.

ئالدى ياقتىن يېرىم چاقىرىمدىن ئوشۇقراق بىر يەردە بىرەر يۈزدىن ئارتۇق ئاتلىق ئادەم كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ياش بىر پالۋان يىگىت ئېتىغا مىنىپ، زەبەردەس تۇراتتى. بۇ پالۋان يىگىتنىڭ قانداق جابدۇنغانلىقىنى تۆۋەندىكى قۇرلاردىن كۆرۈڭ:

بېشىغا كىيگىنى ئوتۇغات تاج،
ئالتۇندىن قاش تاقاپ، كۆز قويۇپ كاتتا.
ئۇستىگە رەڭگارەڭ گۈللۈك تون كىيگەن،
ئۇنىڭغا كىمخابتەك گۈللەرنى تىككەن.
قۇياقى ئۇستىگە ئەجدىها چىقىپتۇ،
قىپقىزىل بىر تىزىق ھېقىق چىگىپتۇ.
ئاستىدا ئەجدىهادەك چىلان تورۇق ئات،
بېلىدە قىزىل سەپ خاقانى شەمشاد.
ئارقىدىن ئەگەشكەن چېرىك ـ نۆكەرلەر،
قىزىل تون ـ قۇياقلىق يىگىت لەشكەرلەر.

بۇ پالۋان يىگىت ئات ئۇستىدە نەقىشلەنگەن يالمانلىق نەيزىسىنى توغرىسىغا تۇتقىنىچە، بىر تاغ دۇمبىلىنىڭ ئېتىكىدە تۇرۇپ:

ـــ بۇگۈن سەن بىلەن سىناشقىنىم سىناشقان، يا سېنى مەن ئۇتۇپ چىقىمەن، يا مېنى سەن ئۇتۇپ چىقىسەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

شۇ ئارىدا ئۇدۇلدىكى بىر دۇمبەلچەكنىڭ ئارقىسىدىن بىرەر يۈزدىن ئارتۇق ئاتلىق ئادەم دۈپۈرلەپ چىقىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ئالدىدىمۇ ئاق كىيىملىك بىر ياش پالۋان بار ئىدى، بۇ پالۋان شۇنداق جابدۇنغانىدىكى:

بېشىغا كىيگىنى ئوتۇغات تاج،
قار كەبى دەل چېكىسىدە كۈكۈلا.

ئۇستىده يالتىرار پولات قۇياقى،
تەم ـ تەم گۇل چېكىلگەن مۆلدۇر سىياقى.
ئاق تاۋار تون چاقناپ يورۇتتى كۇننى،
كۇموش گۇل بەلبېغى خىجىل قىپ ئاينى.
مىنگىنى مەرمەردەك ئاپپاق جەڭ ئېتى،
قولىدا يالتىرار غەزەپ خەنجىرى.
ئارقىدىن ئەگەشكەن چېرىك ـ نۆكەرلەر،
ئاق تونلۇق، ئاق قۇياقلىق يىگىت ـ لەشكەرلەر.

بۇ پالۋاننىڭ قولىدىمۇ نەقىشلەنگەن يالمانلىق بىر نەيزە بار ئىدى. بىر ياقتىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئاق تۇغ، يەنە بىر ياقتىكىلەرنىڭ ھەممىسى قىزىل تۇغ تۇتقانىدى. ئىككى ياقتا ئاق تۇغلار بىلەن قىزىل تۇغلار لەپىلدەپ، بۇرغا ـ دۇمباقلارنىڭ ئاۋازى جاھاننى تىترىتىپ تۇراتتى. ھېلىقى ئىككى پالۋان لام ـ جىم دېمەستىن، قوللىرىدىكى نەقىشلەنگەن يالمانلىق نەيزىلىرىنى تىك كۆتۈرگىنىچە ئاتلىرىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئوتتۇرىدىكى كەڭ يولدا شۇنداق تۇتۇشتىكى، ئۆزلىرىنى يا ئۆلۈم، يا كۆرۈمگە ئاتاپ قويىدى. خۇا رۇڭ بىلەن سۇڭ جىياڭ ئاتلىرىنى توختىتىپ، بىردەم كۆزىتىپ بۇ ئىككى پالۋاننىڭ قانداق ئېلىشقانلىقىغا قاراپ تۇردى.

نەزم

قوللىرىدا پىرقىراپ نەيزە ـ ئەلەم،
جەڭ لىباسى يەلپۈنۈپ كۆكتە شۇ دەم.
قىپقىزىل شەپەق ئارا جەۋلان قىلىپ،
ئۇچتى كۆكتە تۇغ ـ ئەلەم يەلپۈللىنىپ؛
خۇددى ئاپپاق قارغا ئوخشاش نۇر ئارا،
ياندى يالقۇنجاپ ـ لاۋۇلداپ ئوت ئارا.

بۇ قەدىم ماكاندا قىشنىڭ ئاخشىمى،
ھۆسنىدىن بەسلەشتى مېيخۇا تاغ چېيى؛
كىيىدى چارباغ خۇش باھارلىق تون لىباس،
تالىشىپ شاپتۇل ـ ئالۇچا رەڭمۇراس.
بىرىدۇر يالغان جەنۇبنىڭ گۈلخېنى،
قاپلىغان كۆكنى گويا مەش يالقۇنى؛
بىرىدۇر غەربنىڭ سېرىق رەڭ ئالتۇنى،
ئۆرۈلۈپ چۈشكەن ئۇ تەيخاڭشەن كېنى؛
دەرغەزەپ بولدى شۇ ئوت ئالۋاستىسى،
مىندى، چاپتى باغقا چوغ ـــ ئوت ئېتىنى؛
سۇ ئىلاھى چۈشتى ئارازغا شۇ دەم،
ئوينىتىپ ئاق ئارغىماقنى قويدى گۈلزارغا قەدەم.

ئىككى پالۋان نەقىشلەنگەن يالمانلىق نەيزىلىرىنى پىرقىرىتىپ ئوتتۇز قەپەس ئېلىشتى، لېكىن ھېچقايسىسى بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. خۇا رۇڭ بىلەن سۇڭ جياڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ باريكاللا ئېيتتى. خۇا رۇڭ ئالدىغىراق بېرىپ قارىدى، قارىسا بۇ ئىككىسى ئېلىشا ـ ئېلىشا بېرىپ، بىر چوڭقۇر جىلغىنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ قاپتۇ. نەيزىلەرنىڭ بىرىگە يىلپىز قۇيرۇقىغا ئوخشىغان پۆپۈك، يەنە بىرىگە چېكىم ـ چېكىم گۈللەر چېكىلگەن ئالا پۆپۈك چىگىلگەن بولۇپ، شۇ تاپتا بۇ پۆپۈكلەر بىر ـ بىرىگە چىرمىشىپ ئۈستىدىكى مەخمەل چىلتەك بىلەن شۇنداق چىگىچلىشىپ كەتكەنىدىكى، قىلچە ئاجراتقىلى بولمايدىغان بىرنەرسىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. بۇنىڭدىن كۆزىنى ئالمايۋاتقان خۇا رۇڭ ئېتىنى تارتتى ـ دە، سول قولى بىلەن يانى ئۇچار بېلىقسىمان قېپىدىن، ئوق قولى بىلەن ئوقنى ساداقتىن ئېلىپ، ئوقنى سېلىپ ۋە يانىڭ كىرىچىنى تارتىپ تۇرۇپ، ھېلىقى چىگىچلىشىپ كەتكەن پۆپۈكلەرگە قارىتىپ تۇرۇپ بىرنى ئېتىۋىدى، دەل بېرىپ ھېلىقى مەخمەل چىلتەكنى

ئۇزۇپ تاشلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر - بىرىگە چاپلىشىپ قالغان هېلىقى ئىككى نەيزە بىردىنلا ئاجراپ كەتتى، قاراپ تۇرغان ئىككى يۈز نەچچە ئادەم باركاللا ئېيتىپ چۇرقىرىشىپ كەتتى.

ئىككى پالۋان ئېلىشىشنى توختىتىپ، ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ توپتوغرا سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئات ئۈستىدە تۇرۇپ تەزىم بىلەن:

— هېلىقى كارامەتلىك ئوقنى ئاتقان سەردارىمىزنىڭ ئۇلۇغ نامى كىم بولىدىكەن؟ — دەپ سورىدى.

— يۈنچېڭ ناهىيەسىنىڭ مىرزىسى شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش دېگەن بولىدۇ، — دېدى خۇا رۇڭ ئات ئۈستىدە جاۋاب بېرىپ، — بۇ زات مېنىڭ مەردانە ئاغام بولىدۇ، مەن بولسام شامال بازاردىكى تۇرابېگى خۇا رۇڭ بولىمەن، مېنى يەنە كىچىك لىگۇاڭ دەپمۇ ئاتىشىدۇ.

ئىككى پالۋان ئاڭلاپ، نەيزىلىرىنى تۇتقىنىچە ئاتلىرىدىن چۈشتى ۋە ئېگىلىپ - پۈكۈلۈپ تەزىم بىلەن:

— شۆھرەتلىك نامىڭلارنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كەلگەنىدۇق، — دېدى.

سۇڭ جياڭ بىلەن خۇا رۇڭ دەرھال ئاتتىن چۈشتى ۋە بۇ ئىككى پالۋاننى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

— ئىككىڭىزلارنىڭ شانۇشەۋكەتلىك نامىڭىزلار كىم بولىدىكەن؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر، — دەپ سۆز باشلىدى قىزىل ئېگەن كىيگىنى، — ئىسمىمىزاتىم لۇ فاڭ بولىدۇ، يۇرتۇم تەنجۇ ئايمىقى. كىچىكىمدىن لۇ بۇ دېگەن سەردارنىڭ ماهارىتىنى ياخشى كۆرگەنلىكىم ئۈچۈن، مۇشۇ نەقىشلەنگەن يالمانلىق نەيزىنى ئۆگەنگەنىدىم، شۇڭا كىشىلەر مېنى كىچىك لۇ فاڭ دەپ ئاتىشىۋالغان، بىر چاغلاردا دورا - دەرمەكلەر سېتىپ يۈرۈپ، شەندۇڭغا بېرىپ قايتىمەن، كېيىن دەسمايەم تۇگەپ كېتىپ، يۇرتۇمغا قايتىپ كېتەلمەي، ئاخىرى ئۆتكەن - كەچكەنلەرنى بۇلاپ، مەزكۇر

دۇييىڭشەن تېغىدا تۇرۇپ قالدىم. يېقىندىن بۇيان بۇ پالۋان يىگىت نەدىن پەيدا بولدى، پېقىردىن بۇ تاغدىكى تۇرانى تالىشىپ، مەن بىلەن كۆپ قېتىم ئېلىشتى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز ئىككى تاغنى بۆلۈشۈۋالدۇق، ئەمما بۇ يىگىت بۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلمىدى، شۇنداق قىلىپ ئىككىمىز ھەر كۈنى تاغدىن چۈشۈپ تۈتۈشىدىغان بولۇپ قالدۇق. كۈتمىگەن يەردىن چىقىپ، تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن مانا بۈگۈن جانابىڭىزلارنىڭ مۇبارەك جامالىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدۇم.

سۇڭ جياڭ ئاق ئېگىنلىك پالۋاننىڭ ئىسمىزاتىنى سورىدى.

ـــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى گو شېڭ بولىدۇ، ـــ دېدى ئاق ئېگىنلىك پالۋان، ـــ يۇرتۇم سىچۈەن ئۆلكىسىدىكى جياڭلىڭ دېگەن يەردىن، سىماب سېتىقچىلىقى قىلاتتىم، بىر كۈنى سىماب ئېلىپ كېتىۋاتقىنىمدا، خۇاڭخې دەريياسىنىڭ بوركىدا قېيىقىمىز ئۆرۈلۈپ كېتىپ، يۇرتۇمغا كېتەلمەي شۇ ياقلاردا قېلىپ قالدىم. ئەسلىدە پېقىر جيالىڭدا شۇ يەردىكى ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ باقاۋۇلى جاڭ باقاۋۇلدىن نەقىشلەنگەن يالمانلىق نەيزە ئوينىتىشنى ئۆگىنىۋالغانىدىم. كېيىنرەك بېرىپ ناھايىتى ئۇستا بولۇپ كەتتىم، شۇڭا كىشىلەر مېنى سەي رېنگۈيدىن ئېشىپ چۈشىدىغان گو شېڭ دەپ ئاتىشىدىغان بولۇۋالدى. بىر كۈنى ئەل ئاغزىدىن دۇييىڭشەن تېغىنى بىر نەيزىۋاز ئىگىلىۋېلىپ، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى بۇلاپ ـ تالاپ يۇرگۈدەكمىش دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالدىم، شۇنىڭ بىلەن نەيزىۋازلىقىمنى بىر سىنىشىپ كۆرمەيمۇ دېگەن ئويغا كېلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم، مانا ئىككىمىز ئۈدا ئېلىشىۋاتقىلى ئون نەچچە كۈن بولدى، ھېچقايسىمىز بىر ـ بىرىمىزنى يېڭەلمەيۋاتىمىز. بۈگۈن توساتتىنلا ھەرقايسىڭىزلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق، بۇمۇ تەقدىرنىڭ ئىلتىپاتى.

ـــ تەقدىرنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن بىر ئوبدان ئۇچرىشىپ قالدۇق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ئۆز ئىشلىرى توغرىسىدا

سۆزلىگەندىن كېيىن، ــ ئىككىڭىزلار ياخشىلىقچە يارىشىپ قالسىڭىزلار قانداق؟
پالۋانلارنىڭ ھەر ئىككىسىلا خۇش بولۇپ ماقۇلغا كەلدى.

نەزم

سۇلھى قىلىپ زەنجىردە توسقان تەختى پۈتكەن ئىش ئاسان،
نەيزىنى ئوقيادا توستى دەپقۇ ئاڭلاپ باقمىغان.
بىلكى پالۋانلار نىيەتتە بىللە بولسا ھەر ماكان،
ھەرنە چىڭ ئالتۇننى كەسكەي ھاجىتى يوق شەك ــ گۇمان.

شۇ ئاردا ئارقىدا كېلىۋاتقان لەشكەرلەرمۇ يېتىپ كەلدى ۋە كېلىپلا ھەممىسى بىر ــ بىرلەپ كۆرۈشتى. ئۇلارنى ئاۋۋال لۇ فاڭ تاغقا چىللاپ چىقىپ، ئات ــ كالا سويدۇرۇپ، كاتتا مېھمان قىلدى. ئەتىسى گو شېڭمۇ داستىخان سېلىپ مەي ــ شارابلار بىلەن كۈتۈۋالدى. سۇڭ جىياڭ بۇ ئىككىسىنى لەشكەرلىرىنى باشلاپ لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ چاۋ گەي باشچىلىقىدىكى مەردلەر توپىغا قوشۇلۇشقا دەۋەت قىلدى. ئۇلار باشلىرى ئاسمانغا تاقاشقاندەك خۇش بولۇشۇپ ماقۇل كېلىشتى ۋە ھەر ئىككىسى ئۆز تاغلىرىدىكى ئادەملىرى بىلەن، ئاتلىرىنى سەپراس قىلىپ، نەرسە ــ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ مېڭىشقا تەييارلاندى. ئۇلار ئەمدىلا ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا:
ــ توختاڭلار، ــ دەپ سۆز باشلىدى سۇڭ جىياڭ، ــ مۇشۇنداقلا كېتىۋېرىشكە بولمايدۇ، بىز بولساق تۆت ــ بەش يۈزچە ئادەم، لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ تەرەپ ــ تەرەپكە قويۇۋەتكەن چارلامچىلىرى بار، ئەگەر بىز ئۇلارغا ئالدىدىن ئۇچۇر بېرىپ قويماي، جىم ــ جىملا بارىدىغان بولساق، ئۇلار بىزنى ئۆزلىرىنى باستۇرغىلى كەلگەن لەشكەرلەر ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، ئىشنىڭ يوغىنىنى تېرىيدۇ، بۇ ئويۇنىشىدىغان ئىش

ئەمەس. يەن شۇن بىلەن ئىككىسىز ئاۋۋال بېرىپ ئۇلارغا ئۆزىمىزنى تونۇشتۇرايلى، ئاندىن سىلەر ئۆچكە بۆلۈنۈپ ئارقىمىزدىن كېلىڭلار.

ــ ئاغىمىزنىڭ مەسلىھەتى دانا مەسلىھەت بولدى، مۇشۇ مەسلىھەت بويىچە ئارقا ـ ئارقىدىن يولغا چىقايلى، ئاغىمىز بىزدىن يېرىم كۈن بۇرۇن يولغا چىققاي، ئاندىن بىز لەشكەرلەرنى ئېلىپ كەينىدىن يېتىپ بارايلى، ــ دېدى خوۋا رۇڭ بىلەن چىن مىڭ.

دۇييىڭشەن تېغىدىكى لەشكەرلەر ئارقا ـ ئارقىدىن يولغا چىقىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭ بىلەن يەن شۇندىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ بىلەن يەن شۇن ئون نەچچە ئادەمنى ئېلىپ، ئاتلىنىپ ئالدى بىلەن لياڭشەن كۆلىگە قاراپ ماڭدى، ئۇلار يولغا چىقىپ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن چىڭقىچۇش مەزگىلىدە، پادىشاھلىق يولىنىڭ بويىغا جايلاشقان بىر چوڭ مەيخانىنى كۆردى. سۇڭ جياڭ بۇ مەيخانىغا قاراپ:

ــ ئوغلانلىرىمىز يول مېڭىپ چارچىدى، بۇ يەرگە چۈشۈپ بىرئازدىن مەي ـ پەيلەرنى ئىچىشىپ ئارامىنى ئېلىشۇالسۇن، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بىلەن يەن شۇن ئاتلىرىدىن چۈشتى ۋە ئوغلانلارغا: «ئاتلارنى باغلاپ قويۇپ، مەيخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇڭلار» دەپ جېكىلەپ قويۇپ، ئالدى بىلەن ئۆزلىرى مەيخانىغا كىرىپ كەتتى.

ئۇلار كىرىپ مەيخانىنىڭ ئىچىگە كۆز يۈگۈرتتى. مەيخانىدا چوڭراق ئورۇندىن ئاران ئۈچلا ئورۇن بار ئىدى، كىچىكرەك ئورۇنلاردىنمۇ بىرنەچچىسىلا بار ئىدى. بۇ يەرگە سۇڭ جياڭلاردىن سەللا بۇرۇنراق بىر ئادەم كىرىپ، ھېلىقى چوڭراق ئورۇنلاردىن بىرىنى يالغۇز ئۆزىلا ئىگىلەپ ئولتۇرۇۋالغانىدى. سۇڭ جياڭ بۇ ئادەمگە نەزەر سالدى، بۇ شۇنداق بىر تۈستە ياسىنىۋالغان ئادەم ئىدىكى، ئۇنىڭ قانداقلىقىنى تۆۋەندىكى مىسرالاردىن كۆرۈڭ:

بېشىغا چەگگىنى سوزۇق بوغمىچا،
گەجگىسى ئۇستىدە تەييۇەنچە ھالقا.
ئۇستىگە كىيگىنى قاپقارا كۆڭلەك،
بېلىگە باغلىغان خالتىلىق پوتا.
تىزىغا تارتقىنى تىزلاپچا ئۇنىڭ،
قۇلاقلىق چىگە چورۇق كىيگەن پۇتىغا.
شىرەگە يۆلەكلىك كالتە گۇرزىسى،
بوغچىسى ئېسىلغان شىرە بېشىغا.

ئۇنىڭ بويى ئىككى غۇلاچ، ئىككى مەڭزىنىڭ سۆڭىكى چوقچىيىپ چىقىپ قالغان، چىرايى سارغۇچ ئىدى، كۆزلىرى مۆلدۈرلەپ تۇراتتى. يۈزلىرىدە ساقال ـ بۇرۇتنىڭ تايىنى يوق ئىدى. سۇڭ جياڭ مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ:

ـــ مەيپۇرۇش، مېنىڭ ئادەملىرىم كۆپ، ئاۋۇال بىز ئىككىمىزگە ئىچكىرىدىن بىر ئورۇن بېرىڭ، ئاندىن ئاۋۇ چوڭ ئورۇندا ئولتۇرغان مېھمانغا ئېيتىڭ، مېنىڭ ئادەملىرىمگە شۇ ئورۇننى بېرىپ، ئۆزى كىچىكرەك ئورۇنغا ئالمىشىۋالسۇن، مېنىڭ ئادەملىرىم بىرئاز مەي ـ پەي ئىچىپ ئارام ئېلىشىۋالسۇن، ـــ دېدى.

ـــ گېپىڭىزنى چۈشەندىم، ـــ دېدى دەرھال مەيپۇرۇش.

سۇڭ جياڭ بىلەن يەن شۇن ئىچكىرىگە كىرىپ ئولتۇردى ۋە مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ:

ـــ بىزگە ئەمدى مەي كەلتۈرۈڭ، ئاۋۇال ئادەملىرىمىڭ ھەربىرىگە ئۈچ ئاپقۇردىن مەي كەلتۈرۈڭ، گۆش ـ پۆشلىرىڭىز بولسىمۇ ئەكېلىڭ، ئاندىن كېلىپ بىزگە مەي قۇيۇپ بېرىڭ، ـــ دېدى.

مەيپۇرۇش ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئوچاق بېشىدا دۆۋىلىشىپ تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ھېلىقى يايى سۇپەت مېھمانغا:

ـــ خىزمىتىڭىزدە بولاي تەخسىر، خاپا بولماي شۇ

ئورنىڭىزنى ئىچكىرىدە ئولتۇرغان ئىككى سىپاھىيگىمنىڭ ئادەملىرىگە بوشتىپ بەرگەن بولسىڭىز! ــ دېدى.

مەيپۇرۇشنىڭ تەخسىر دېگىنىگە سۇنۇرقاپ① ئاچچىقى بىلەن:

ــ ئالدىدا كەلگەن ئالدىدا ئولتۇرىدۇ، سىپاھىيگىمنىڭ ئادەملىرى ئورۇن بوشتىپ بەرگۈدەك شۇنچە كاتتا ئادەملەرمىكەن! ياق، ئولتۇرغىنىم ئولتۇرغان، ھېچكىمگە ئورۇن بوشتىپ بەرمەيمەن! ــ دېدى ئۇ ئادەم.

ــ قاراڭ بۇنىڭ يولسىزلىقىنى! ــ دېدى يەن شۇن بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭغا قاراپ.

ــ بوپتۇ ئولتۇرۇڭ، تازا قىزىق ئىكەنسىز، شۇنىڭ بىلەنمۇ تەڭ بولغان بارمۇ! ــ دەپ باستى سۇڭ جياڭ يەن شۇننى.

ھېلىقى ئادەم سۇڭ جياڭ بىلەن يەن شۇنگە قاراپ مەسخىرە بىلەن كۈلدى، مەيپۇرۇش ئېھتىرام بىلەن:

ــ تەخسىر، پېقىر بىرئاز سودا قىلىۋالاي، ئورنىڭىزنى ئالماشتۇرۇپ بەرگەن بولسىڭىز، ــ دېدى يەنە.

ئۇ ئادەمنىڭ ئەرۋاھى ئۇچتى، ئۇ ئاچچىقى بىلەن شىرەگە قولىنى ئۇرۇپ:

ــ ھوي ئادەم تونۇمايدىغان خۇمسى! غوجا ئاكاڭنى يالغۇز دەپ بوزەك قىلماقچىمۇسەن؟ ھېلىغۇ بۇ نېمىلەر ئىكەن، خان غوجام كەلسىمۇ، ئورنۇمنى ئالماشتۇرۇپ بەرمەيمەن، يەنە كاپشىيدىكەنسەن، بۇرنۇڭغا مۇشت يەيسەن! ــ دېدى ۋارقىراپ.

ــ پېقىر يامان گەپ قىلمىدىمغۇ! ــ دېدى مەيپۇرۇش.

ــ يامان گەپ قىلغىنىڭنى كۆرەي قېنى! ــ دېدى ۋارقىراپ ھېلىقى ئادەم.

ــ ھوي جاڭۋا، نېمە يولسىزلىق قىلىسەن؟ ئالماشتۇرمىساڭ

① سۇنۇرقاش ــ ھەيران قالماق، ئەجەبلەنمەك دېگەن مەنىلەردە.

مەيلى، پوپوزاڭنى قوي ! ـــ دېدى يەن شۇن ئاڭلاپ تاقەت قىلىپ تۇرالماي.

مەن ئاۋۇنى تىللاۋاتسام، ساڭا نېمە دەز كەتتى ! ـــ دېدى ئۇ ئادەم ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، كالتە گۈرزىسىنى كۆتۈرگەن ھالدا، ـــ غوجا ئاكا دۇنيادا ئىككىلا ئادەمگە قايىل، قالغىنى تاپىنىمدىكى لايغا تەڭ، ـــ دېدى.

يەن شۇن ئاچچىقىغا پايلىماي، قولىغا ئورۇندۇقنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى.

بۇ ئادەمنىڭ گېپىدىن باشقىچە بىر مەنە چىقىپ تۇرغانلىقىنى سەزگەن سۇڭ جياڭ يەن شۇننى دەرھال توستى ۋە ئىچكىرىدە تۇرۇپ ھەر ئىككىسىگە نەسىھەت قىلىپ:

ـــ ئۇرۇشماڭلار، ئالدى بىلەن سىزدىن شۇنى سورىماقچىمەنكى، سىزنىڭ جاھاندا قايىل بولمىغان ھېلىقى ئىككى ئادىمىڭىز كىم بولىدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇنى ئېيتسام چۆچۈپ كېتىسىز، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

ـــ بۇ ئىككى باتۇرنىڭ ئۇلۇغ نامىنى ئاڭلاپ باقايلى، ئېيتىپ بېقىڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بىرىنىڭ ئېتى، ـــ دەپ سۆز باشلىدى ئۇ ئادەم، ـــ كالتە قۇيۇن چەي جىن بېگىم دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇ كىشى بولسا چاڭجۇ ئايمىقىغا قاراشلىق خېڭخېي تەۋەسىدىكى چەي شىزۇڭ ھەزرەتلىرىنىڭ نەۋرىسى.

ـــ يەنە بىرى كىم؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ بېشىنى سەل لىڭشىتىپ قويۇپ.

ـــ ئۇ تېخىمۇ كاتتا ئادەم، يەنى يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ مىرزىسى، شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر، ئۇندەكچى دېگەن نامىمۇ بار سۇڭ جياڭ بولىدۇ.

سۇڭ جياڭ يەن شۇنگە قاراپ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى، يەن شۇن دەرھال ئورۇندۇقنى تاشلىدى.

ـــ پېقىر بۇ ئىككى ئادەمدىن باشقا، خاقانى سۇڭدىنمۇ

قورقمايدۇ، ــ دېدى يەنە ئۇ ئادەم.

ــ توختاڭ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ يەنە بىرنەرسىنى سورىماقچىمەن: سىز دېگەن بۇ كىشىلەرنىڭ ھەر ئىككىسىنىلا تونۇيمەن، بۇ كىشىلەرنى نەدە كۆرگەنىدىڭىز؟

ــ ھە، سىزمۇ تونۇيدىكەنسىز ـ دە، پېقىر يالغان ئېيتىشنى بىلمەيمەن، راست گېپىمنى ئېيتسام، سۇڭ دانىشنى كۆرگىنىم يوق، ئەمما چەي جىن بېگىمنى ياخشى بىلىمەن، چۈنكى مەن بۇنىڭدىن ئۈچ يىل ئىلگىرى ئۇ كىشىنىڭ جاڭزىسىدا تۆت ئايدىن ئوشۇقراق تۇرغان.

ــ قارا باتۇر دېگەننى تونۇمىسىز؟ ــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ــ مەن دەل شۇ كىشىنى ئىزدەۋاتىمەن.

ــ سىزنى كىم ئەۋەتتى؟

ــ ئۇ كىشىنىڭ تۆمۈر يەلپۈگۈچ سۇڭ چىڭ دېگەن بىر تۇغقان ئىنىسى ئەۋەتتى، ئەۋەتكەندىمۇ بىر پارچە خەت بىلەن ئەۋەتتى.

سۇڭ جياڭ ئاڭلاپ ناھايىتى خۇش بولۇپ كەتتى ۋە ئالدىغىراق بېرىپ:

ــ «تەلىيى بار تېپىشار كېلىپ نە ـ نەلەردىن، تەلىيى يوق تېپىشالماس بىر مەھەللىدىن» دەپتىكەن، قارا باتۇر سۇڭ جياڭ دېگەن مانا مەن بولىمەن، ــ دېدى.

ئۇ ئادەم شۇنداق بىر قارىۋېلىپ، ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە:

ــ تەڭرى بەختىمگە ئاغىمىزنى ئۇچراشتۇردى، بولمىسا كۇڭ غوجامنىڭكىگە كېتىپ قېلىپ بىكار ئاۋارە بولاتتىكەنمەن، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ ئادەمنى ئىچكىرىكى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ:

ــ ئۆيدىكىلەر تىنچلىقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ قۇلاق سېلىڭ ئاغا، ــ دەپ سۆز باشلىدى ئۇ ئادەم، ــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى شى يۇڭ بولىدۇ، ئۆزۈم دامىڭ دىيارىدىن

بولـمـەن. ئادەتتە جەزخورلۇق قىلىپ جان باقاتتىم. يېزىمىزدىكىلەر پېقىرغا شى يۇڭ زەردار دەپ نام قويۇپ قويغان. قىمار ئۇستىدە بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىغا قېچىپ كەتكەنىدىم. كېيىن جانابىڭزنى پاناھ تارتىپ، يۇنچېڭ ناھىيەسىگە بارماقچى بولدۇم، بىراق جانابىڭزنى سىرتقا قېچىپ كەتتى دېگەننى ئاڭلاپ، ئىنىڭزنىڭ قېشىغا باردىم، ئىنىڭز مېنىڭ جانابىڭزنى ئىزدەپ يۈرگەنلىكىمنى ئۇقۇپ، بۇ خەتنى شىرمەتلەر تېغىدىكى كۇڭ غوجامنىڭ جاڭزىسىغا ئالغاچ بېرىڭ دەپ، قولۇمغا بىر پارچە سالام خەت يېزىپ بەردى. ئەگەر «ئاكامنى ئۆچۈرتىپ قالسىڭىز، دەرھال ئۆيگە قايتىپ كەلسۇن» دەپ ئېيتىپ قويۇڭ دېگەنىدى.

ـــ جاڭزىمىزدا نەچچە كۈن تۇردىڭىز؟ ئاتامنى كۆردىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ گۇمان بىلەن.

ـــ پېقىر بىر كېچىلا تۇرۇپ كېتىپ قالدىم، بەگ ئاتامنى كۆرەلمىدىم.

سۇڭ جياڭ لياڭشەن كۆلىگە چىقىپ كەتمەكچى بولغانلىقىنى شى يۇڭغا سۆزلەپ بەردى.

ـــ پېقىر، ـــ دېدى شى يۇڭ، ـــ چەي جىن بېگىمنىڭ جاڭزىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئەل ئاغزىدىن جانابىڭزنىڭ بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بولىدىغان زات دېگەن ئۇلۇغ نامىڭزنى ئاڭلىدىم. ئەگەر شۇ ياقتا بېرىپ تۇپقا قوشۇلماقچى بولىدىكەنسىز، پېقىرنى چوقۇم بىللە ئالغاچ كېتىڭ ئاغا.

ـــ بۇنى دېمىسىڭىزمۇ ئۆزۈم بىلىمەن، بىرەر ـ يېرىم ئادەمنى بىللە ئېلىپ كېتىش ھېچ گەپ ئەمەس ! كېلىڭ، يەن شۇن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ، مەي قۇيۇشقا بۇيرۇدى. مەينى ئىچىپ بولۇپ، شى يۇڭ بوغجۇمىسىدىن خەتنى ئالدى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ سۇڭ جياڭغا سۇندى.

سۇڭ جياڭ خەتنى ئېلىپ قارىسا، خەتنىڭ لېپاپى تەتۇرىگە چاپلاقلىق تۇراتتى، يەنە كېلىپ لېپاپنىڭ ئۈستىگە «ئامانلىق» دېگەن سۆزمۇ يېزىلمىغاندى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈۋېتىپ، ئىچىدە تېخىمۇ قاتتىق گۇمانغا چۈشتى ۋە ئالمان ـ تالمان لېپاپنى ئېچىپ خەتنى ئوقۇدى، ئوقۇپ ـ ئوقۇپ ئاخىرىغا كەلگەندە تۆۋەندىكى سۆزلەرنى كۆردى:

ئاتام بۇ يىل بىرىنچى ئاينىڭ باشلىرىدا ئاغرىق سەۋەبى بىلەن ۋاپات تاپتى، هازىر كېپەنگە ئېلىپ ئۆيدە ساقلاۋاتىمىز. سىز كەلگەندىن كېيىنلا يەرلىكىدە قويماقچىمىز. تېز كېلىڭ، هەرگىز كېچىكىپ قالماڭ ! قان ـ زارلىق كۆز يېشى بىلەن بۇ خەتنى يازغۇچى ئىنىڭىز سۇڭ چىڭ.

سۇڭ جياڭ خەتنى ئوقۇپ هۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى ۋە كۆكسىنى تۇتۇپ ئۆزىگە ئۆزى لەنەتلەر ئوقۇدى: «ئاھ ئاتام، ئەسكىلىكىنى تاشلىمىغان ۋاپاسىز ئوغلىڭىز پەرزەنتلىك بۇرچىنى ئادا قىلالمىدى. مېنىڭ هايۋاندىن نېمە پەرقىم بولدى!»

سۇڭ جياڭ ئۆزىگە بۇ لەنەتلەرنى ئوقۇپ بېشىنى تامغا ئۇرۇپ هۆڭ ـ هۆڭ يىغلىدى. يەن شۇن بىلەن شى يۇڭ ئۇنى تۇتۇۋالدى. سۇڭ جياڭ هوشىدىن كېتىپ، بىر هازادىن كېيىن ئاران هوشىغا كەلدى. يەن شۇن بىلەن شى يۇڭ:

ـــ ئاغا، كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا، ـــ دەپ تەسەللى بەردى.

ـــ مەن كۆڭلى قارا ۋاپاسىزلاردىن ئەمەسمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ يەن شۇنگە جېكىلەپ، ـــ كېچە ـ كۈندۈز ئويلايدىغىنىم مۇشۇ جاندىن ئەزىز ئاتام ئىدى، ئەمدى ئاتامدىن ئايرىلىپتىمەن، كېچە دېمەستىن قايتىشىم كېرەك، ئەزىز قەبرىنداشلىرىم، سىلەر ئاۋۇال تاغقا چىقىپ تۇرۇڭلار، ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى يەن شۇن تەسەللى بېرىپ، ـــ سۇڭ غوجام تۇگەپ كېتىپتۇ، ئەمدى ئۆيگە بارغانلىرى بىلەنمۇ بەربىر

كۆرۈشەلمەيدىلا، بەس، دۇنيادا ئاتا ـ ئانىسى ئۆلمەيدىغان كىم بار، كۆڭۈللىرىنى كەڭ تۇتۇپ، ئاۋۇال بىزنى تاغقا باشلاپ چىقسىلا. كېيىن شۇ يەردىن پېقىر ئۆزلىرىنى بەگ ئاتامنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا باشلاپ باراي، شۇ چاغدىمۇ كېچىككەن بولمايمىز. قەدىمكىلەر: «بېشى يوق يىلان ماڭالمايدۇ» دېگەن. ئەگەر بىزنى جانابلىرى باشلاپ چىقمىسىلا، ئۇلار بىزنى قانداقمۇ قوبۇل قىلسۇن؟

ـــ ئەگەردە مەن سىلەرنى تاغقا باشلاپ چىقىپ، ئاندىن قايتىپ كېلىدىغان بولسام، ئۇ چاغدا ۋاقىت ئۇزىرىپ كېتىپ، ئاتام مەرھۇمنىڭ دەپنىسىگە ئۇلىگۈرۈپ بارالمايمەن، ياق، ياق، بولمايدۇ. مەن سىلەرگە ئايرىم ـ ئېچىم قىلىپ، ھەممە گەپلەر ئېيتىلغان بىر پارچە سالام خەت يېزىپ بېرەي، سىلەر خەتنى ئېلىپ، ئارقىمىزدىكى ئادەملىرىمىز كەلگەندىن كېيىن بىرلىكتە تاغقا چىقىپ كېتىڭلار. مەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىمىغان بولسامغۇ مەيلى ئىدى، تەڭرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بۇ خەۋەر ماڭا كېلىپ تەگدى. ئەمدى ھايال بولۇشۇم مۇمكىن ئەمەس، شۇ تاپتا بىر كۈن بىر يىلغا تەڭ. ماڭا ئاتامۇ كېرەك ئەمەس، ئادەمىمۇ كېرەك ئەمەس، كېچىچە مېڭىپ بولسىمۇ ئۆيگە يېتىپ بېرىشىم كېرەك، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

يەن شۇن بىلەن شى يۇڭ ھەر نېمە دەپمۇ سۇڭ جياڭنى سۆزگە كىرگۈزەلمىدى.

سۇڭ جياڭ مەيپۇرۇشتىن دۇۋەت ـ قەلەم ۋە بىر پارچە قەغەز سوراپ ئالدى ۋە يىغلاپ ئولتۇرۇپ خەتنى يازدى، خەتكە دېمەكچى بولغان گەپلىرىنى قايتا ـ قايتا تاپلاپ يازدى. يېزىپ بولۇپ، لېپاپىنىڭ ئاغزىنى چاپلىماستىنلا يەن شۇنگە بەردى. شى يۇڭنىڭ سەككىز قۇلاقلىق چىگە چورۇقىنى ئېلىپ كىيدى ۋە بىرئاز كۈموش پۇل ئېلىپ يېنىغا سالدى. ئاندىن خەنجىرىنى ئېسىپ كالتە گۈرزىسىنى ئېلىپ، تاماقمۇ يېمەستىن يولغا چىقىشقا تەييارلاندى.

ـــ چىن مىڭ باش بۇغ بىلەن خوا رۇڭ بېگىم كەلگەندىن كېيىن ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈۋېلىپ ئاندىن ماڭسىلىمۇ كېچىكمەيتتىلە ئاغا، ـــ دېدى يەن شۇن.

ـــ مەن ئۇلارنى ساقلىيالمايمەن، چاۋگەي ئاقساقال مېنىڭ خېتىمنى كۆرگەندىن كېيىن سىلەرنى گەپ - سۆز يوق قوبۇل قىلىدۇ. شى يۇڭ ئىنىم ئەھۋالاتنى قېرىنداشلىرىمغا تەپسىلىي ئېيتىپ بەرسۇن، مەن ئۇچۇن ئۇلارغا بىچارە ئالدىراش كېتىپ قالدى، ئەيىبكە بۇيرۇمىسۇن دەيدۇ، دەپ قويارسىلەر، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭنىڭ بىر چامداپلا ئۆيگە بېرىۋالغۇسى كېلىپ كېتىپ، تەنها ئۆزى ئۇچقاندەك كېتىپ قالدى.

ئەمدى يەن شۇن بىلەن شى يۇڭغا كەلسەك، ئۇلار ئىككىسى ھېلىقى مەيخانىدا قورسىقىنى موما - قورۇما، مەي - شاراب ۋە تاماق - پاماق بىلەن ئانچە - مۇنچە چىڭدۇۋېلىپ ۋە مەيپۇرۇشقا پۇلنى تۆلەۋېتىپ مېڭىشقا تەمشەلدى، يەن شۇن سۇڭ جياڭنىڭ ئېتىغا مىنىپ، ئۆز ئادەملىرىنى ئەگەشتۇرۇپ يولغا چىقتى ۋە مەيخانىدىن تۆت - بەش چاقىرىم نېرىراق بىر جايغا بېرىپ، چوڭراق بىر سارايغا چۈشۈپ، قالغانلارنى كۈتۈپ تۇردى. ئەتىسى چاي ۋاقتى بىلەن قالغانلار ھەممىسى يېتىپ كېلىشتى. يەن شۇن بىلەن شى يۇڭ سۇڭ جياڭنىڭ ئاتىسىنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا ئالدىراپ كېتىپ قالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. قالغانلار ھەممىسى يەن شۇنگە تاپا - تەنە قىلىپ:

ـــ نېمىشقا قويۇپ بەردىڭلار؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇ، ـــ دېدى شى يۇڭ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، ـــ ئاتىسىنىڭ تۈگەپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆلۈۋالغىلى تاس قالدى. قولىدىن كەلسە، قانات ياساپ ئۇچۇپ كەتكۈسى كېلىپ كەتتى. بۇنداق ئەھۋالدا قانداقمۇ توسۇۋالغىلى بولسۇن. «سىلەر كېتىۋېرىڭلار، بۇ خەتنى كۆتۈرۈپ بارساڭلار، گەپ - سۆز يوق قوبۇل قىلىدۇ» دەپ قولىمىزغا بىر پارچە سالام خەت يېزىپ بەردى، خەت مانا.

خۇا رۇڭ بىلەن چىن مىڭ خەتنى كۆرۈپ، كۆچىلىك بىلەن كېڭىشىپ:

— يا ئالدىمىزغا، يا ئارقىمىزغا ماڭالماي، يول ئۈستىدە قېلىپ قالىدىغان بولدۇق، تارقىلىپ كېتىشكە تېخى بولمايدۇ. بارماقتىن باشقا ئىلاج يوق. خەتنى كۆتۈرۈپ، ھەممىمىز تاغقا چىقىپ كۆرەيلى، ئەگەر ئۇلار قوبۇل قىلمىسا، باشقا بىر ئامال قىلارمىز، — دېدى.

توققۇز پالۋان بىر توپ بولۇپ، تۆت ـ بەش يۈز ئادەمنى باشلاپ يولغا چىقتى ۋە مېڭىپ ـ مېڭىپ لياڭشەنِ كۆلىگە يېقىنراق بىر جايغا بارغاندىن كېيىن تاغقا ئۈدۈل چىقىدىغان بىرەر چوڭ يول ئىزدىدى. بىر قوموشلۇقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، بىردىنلا كۆلنىڭ ئىچىدە گۈلدۈرلەپ داقا ـ دۇمباق ۋە جاڭ ـ جۇڭنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. ھەممەيلەن شۇ ياقتا قاراپدى، قارىسا تاغنىڭ جىمى يېرىگە رەڭگارەڭ تۇغ ـ ئەلەملەر قادىلىپ كەتكەن، كۆلدىن ئىككى دانە تېز كېمە چىقىپ كېلىۋاتاتتى. ئالدىدا كېلىۋاتقان كېمىدە قىرىق ـ ئەللىك چاپارمەن تىزىلىپ ئولتۇراتتى. كېمە بېشىنىڭ ئوتتۇرىسىدىراق بىر جايدا بىر ئاتامان ئولتۇراتتى، بۇ ئولتۇرغان كىشى قاپلانباش لىن چۇڭ ئىدى. ئارقىدا كېلىۋاتقان چارلامچى كېمىدىمۇ قىرىق ـ ئەللىك ئادەم بار بولۇپ، ئۇنىڭمۇ باش تەرىپىدە بىر ئاتامان ئولتۇراتتى، ھېلىقى قىزىل چاچ شەيتان لىۋ تاڭ دېگەن شۇ ئىدى، ئالدىدىكى كېمىدە ئولتۇرغان لىن چۇڭ:

— سىلەر كىم؟ نەدىن كەلگەن خان لەشكەرلىرى؟ سىلەر قايسى يۇرتكىلار بىلەن بىزنى تۇتقىلى كەلدىڭلار؟ بىرىڭلارنى قويماي قىرىپ تاشلايمىز، لياڭشەن كۆلىدىكى باتۇرلار دېگەن نامىمىزنى ئاڭلىغانسىلەر! — دېدى ۋارقىراپ.

— بىز خان لەشكەرلىرى ئەمەس، قولىمىزدا شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش ئاغىمىزنىڭ يېزىپ بەرگەن خېتى بار، چوڭ تۇرانىڭ توپىغا قوشۇلۇشقا كەلدۇق، — دەپ جاۋاب

بەردى خۇا رۇڭ، چىن مىڭلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپ قىرغاقتا تۇرۇپ.

ــ ئاغىنىز سۇڭ دانىش خەت يېزىپ بەرگەن بولسا، ــ دېدى لىن چۇڭ ئاڭلاپ، ــ يۇرۇڭلار ئەمىسە، ئاۋۋال جۇ گۈينىڭ مەيخانىسىغا بارايلى، شۇ يەردە ئولتۇرۇپ خەتنى كۆرگەچ ئەھۋاللىشايلى.

كېمە ئۈستىدىن كۆك بايراق پۈلاڭشۇۋىدى، قومۇشلۇقنىڭ ئىچىدىن دەرھال بىر قېيىق چىقىپ كەلدى، ئىچىدە ئۈچ بېلىقچى ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ بىرى قېيىقنا قاراپ قالدى، ئىككىسى قىرغاقنا چىقىپ:

ــ ھەي سەردارلار، مېنىڭ ئارقامدىن مېڭىڭلار، ــ دېدى.

كۆلدە ئىككى چارلامچى قېيىق تۇراتتى، بۇ قېيىقلارنىڭ بىرىدە ئاق بايراق پۈلاڭشىپ، دۇمباقلار گۈمبۈرلىۋىدى، ھېلىقى ئىككىلا كېمە تەڭلا يۇرۇپ كەتتى.

ــ ياپىر، خان لەشكەرلىرى بۇ يەرگە قانداقمۇ كېلەلمەيسۇن؟ ــ دېدى پالۋانلار بۇنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ، ــ بىزدەك تاغلىقلار نەدىكىنى تەڭ كېلەلەيمىز؟

پالۋانلار ئىككى بېلىقچىنىڭ كەينىدىن مېڭىپ چوڭ بىر دوقمۇشتىن ئەگىپ ئۆتكەندىن كېيىن تۇيتوغرا ھېلىقى قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۈينىڭ مەيخانىسىغا يېتىپ كەلدى.

جۇ گۈي بۇلار بىلەن سالامىلىشىپ كۆرۈشۈپ قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە خەتنى ئېلىپ ئوقۇدى، ئاندىن ئىككى كالىنى يېقىتىپ، مەي ـ شارابلار بىلەن تۇرلۈك تائاملارنى تارتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن كۆلدىكى شىپاڭغا قارىتىپ بىر پاي يا ئوقى ئېتىلدى، ئوق بېرىپ قومۇشلۇقنىڭ ئىچىگە چۈشتى، شۇ ئاندىلا غۇيۇلداپ بىر تىز قولۇاق يېتىپ كەلدى، جۇ گۈي چاپارمەنلەرنى چاقىرىپ، خەتنى دەرھال تاغقا ئېلىپ چىقىپ مەلۇم قىلىشقا بۇيرۇدى. مەيخانىدا قورۇما ـ تائاملار تارتىلىپ، توققۇز پالۋان مېھمان قىلىندى، مېھمانداركىلىقتىن كېيىن

ئاتلار ئېغىللارغا، ئادەملەر ھۇجرىلارغا جايلىشىپ، تەرەپ ـ تەرەپكە تارقىشىپ دەم ئېلىشتى.

ئەتىسى چاي ۋاقتى بىلەن مۇشاۋىر ۋۇ يۈك خەلپەت يېتىپ كېلىپ، جۇ گۈينىڭ مەيخانىسىدا پالۋانلار بىلەن بىر ـ بىرلەپ كۆرۈشۈپ، سالام ـ سەھەت قىلىشىپ ھال ـ ئەھۋال سوراشتى. ئۇلارنى ئالغىلى يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئاق پالاقلىق چوڭ كېمە ئاللىقاچان كېلىپ تەييار بولۇپ تۇرغانىدى. ۋۇ يۈك بىلەن جۇ گۈي توققۇز پالۋاننى كېمىلەرگە چۈشۈشكە تەكلىپ قىلدى، چوڭ ـ كىچىك بالىۋاقىلار، ھارۋا، يۈك ـ تاقالار، ئات ۋە ئادەملەر ھەممىسى كېمىلەرگە جايلاشتۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن كېمىلەر جىنشاتەن ساھىلىغا قاراپ يولغا چىقتى ۋە كېمىلەر قىرغاقتا كېلىپ توختىدى، ھەممە قىرغاقتا چىقىپ، قارىغايلىق ئارىسىدىن كەتكەن بىر چىغىر يولغا چۈشۈپ ماڭدى، دەل شۇ چاغدا ئاتامان چاۋ گەي بىلەن نۇرغۇن ئەزىمەتلەر بىللە ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇلارنى داقا ـ دۇمبىقلار بىلەن قارشى ئالدى. چاۋ گەي باشچىلىقىدا ھەممەيلەن كېلىپ توققۇز پالۋان بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇلارنى باشلاپ قوۋۇق ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. شۇ يەردىن يەنە ھەممە ئۆز ئاتلىرىغا مىنىشىپ، بەزىلىرى تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ توپتوغرا مەردلەر سارىيىغا كەلدى ۋە سارايدا ھەر كىم ئۆز پارى بىلەن سالاملىشىپ، جۇپ ـ جۇپى بىلەن ئولتۇرۇشتى. سول ياقتىكى بىر قاتار ئورۇندۇققا چاۋ گەي، ۋۇ يۈك، گۇڭسۇن شېك، لىن چۈك، لىيۇ تاك، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، دۇ چىيەن، سۇك ۋەن، جۇ گۈي، بەي شېكلار ئولتۇردى؛ بۇنىڭدىن نەچچە ئاي ئىلگىرى كۇندۇز چاشقىنى بەي شېك جىجۇ ئايمىقىدىكى چوڭ زىندانىدىن قېچىپ چىقىپ، لياڭشەن تېغىغا بېرىپ توپقا قوشۇلغانىدى، ئۇ ۋۇ يۈك خەلپەتنىڭ ئاستىرتىن ئادەم ئەۋەتىپ ياردەم قىلىشى بىلەن قۇتۇلۇپ چىققانىدى. ئوك ياقتىكى بىر قاتار ئورۇندۇقتا خۇا رۇك، چىن مىك، خۇاك شىن، يەن شۇن، ۋاك يىك، جېك

تیەنشۇ، لۇ فاڭ، گو شبڭ، شی یۇڭلار ئولتۇردی. بۇ ئىككى قاتار ئورۇندۇقنىڭ ئوتتۇرىسىغا كۇجىدان قويۇلۇپ، كۇجە ـ ئىسرىقلار يېقىلدى ۋە ھەرقايسىسى قەسەمياد قىلىشتى. شۇ كۇنى چوڭ داغدۇغىلار بىلەن ئات ـ كالىلار سويۇلۇپ، كاتتا زىياپەت ئۆتكۇزۇلدى. يېڭى كەلگەن سەپداشلار تۆردىن چۇشۇپ ھەرقايسىسى بىلەن سالامىلىشىپ كۆرۇشتى، كىچىكرەك سەركەردىلەر ئۇيان ـ بۇيان چېپىپ زىياپەتكە قاراشتى. ئارقا تاغدىن ئۆي، ھۇجرىلار راسلىنىپ، چوڭ ـ كىچىك بالىۋاقىلارنىڭ ھەممىسى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. چىن مىڭ بىلەن خۇا رۇڭ زىياپەت ئۇستىدە سۇڭ دانىشمەنلىرىنى تەرىپلەپ ئۆتتى، ئۇنىڭ شامال تاغدا ناھەقچىلىككە چىدىماي، بىر مەلئۇننى ئۆلتۇرگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئاتامانلار ناھايىتى خۇش بولۇشتى. ئاندىن لۇ فاڭ بىلەن گو شېڭنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى سىنىشىپ بىر ـ بىرى بىلەن ئېلىشقانلىقلىرىنى، خۇا رۇڭنىڭ بىر ئوق بىلەنلا ئۇلارنىڭ نەقىشلەنگەن يالمان نەيزىلىرى ئۇچىدىكى چىگىچلىشىپ قالغان مەخمەل چىلتەكنى ئۇزۇپ تاشلاپ ئىككى نەيزىنى بىر ـ بىرىدىن ئاجرىتىۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. چاۋ گەي بۇنى ئاڭلاپ، سەل ئىشەنمىگەندەك قىلىپ: «ئەگەر شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن ئۇزۇۋەتكەن بولسا، ئەتە سىنىشىپ باقساق بولىدىكەن» دېدى ئىچىدە پىچىرلاپ.

شۇ كۇنى يېرىم قانغۇدەك مەي ـ شاراب ئىچىلىپ، بىرقانچە خىل تاۋاملار يېيىلگەندىن كېيىن ئاتامانلار ھەممىسى بىردەك:

ـــ تاغ ـ پاغنى ئارىلاپ، ئاندىن كېلىپ ئولتۇرۇشمايلىمۇ، ـــ دېيىشتى.

ئاتامانلار بىر ـ بىرىگە ئىلتىپات قىلىشىپ پەلەمپەيدىن چۇشتى ۋە تاغ مەنزىرىلىرىنى سەيلە قىلىشىپ، كۆڭۇللىرىنى ئېچىشتى. تۇرا ئالدىدىكى ئۇچىنچى قوۋۇققا كەلگەندە، بىردىنلا كۆكتە ئۇچۇپ كېتىۋاتقان تۇرنىلارنىڭ غاق ـ غۇقلىرى

ئاڭلاندى. خوا رۇڭ ئويلىنىپ، ئىچىدە: «چاۋ گەي ھېلى مېنىڭ مەخمەل چىلتەكنى بىر ئوق بىلەنلا ئۇزۇۋەتكەنلىكىمگە ئىشەنمىگەندەك قىلىۋىدى، بۇگۈن مەشەدە كارامىتىمنى بىر كۆرسەتمەيمۇ، ھەممىسى كۆرۈپ ھەيران قالسۇن» دېدى ـ دە، شۇنداق بىر قاراپ، ھەمراھلىرىدىن بىرىنىڭ قولىدىكى ئوقياغا كۆزى چۈشتى ۋە ئۇنىڭدىن ئوقيانى سوراپ ئالدى، قارىسا، بۇ ئالتۇن يالتىپ، سېغىزخانىنىڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن ياخشى ئوقيا ئىكەن، بۇ ئوقيا خوا رۇخسىنىڭ دىتىغا ئاجايىپ يېقىپ كەتتى، شۇڭا ئۇ دەرھال قولىغا ياخشى ئوقتىن بىرنى ئېلىپ چاۋ گەيگە قاراپ:

ـــ ئاغا، ھېلى پېقىرنىڭ بىر ئوق بىلەنلا مەخمەل چىلتەكنى ئۇزۇۋەتكەنلىكىمنى ئاڭلىدىلا، بۇنىڭغا ئاتامانلىرىمىز ئىشەنمىگەندەك قىلدى، ئەنە يىراقتىن بىر قاتار تۇرنا كېلىۋاتىدۇ، پېقىر چوڭ گەپ قىلماي، شۇ تۇرنىلارنىڭ ئۇچىنچىسىنىڭ بېشىغا بىر ئېتىپ كۆرەي، ئەگەر ئېتىپ چۈشۈرەلمىسەم، زاڭلىق قىلىشمىسىلا، ـــ دېدى.

خوا رۇڭ ئوقنى سېلىپ، يانىڭ كىرىچىنى تارتتى، تارتتى ـ دە، ئوقنى كۆككە قارىتىپ راسا چەنلەپ تۇرۇپ قويۇۋەتتى.

نەزم

سېغىزخان سۈرەتلىك ئوقيا ئايسىمان ـــ
ئېگىلىپ، ئوق ئۇچتى يۇلتۇزلار سايان.
بېغىشلار ئېگىلىپ كۆچىنىپ تارتسا ـــ
كىرىچنى، ئوق ئۇزدى غۇيۇلداپ شۇئان.
ئاق قۇدەك تىزىلغان تۇرنىلار كۆكتە،
ئېتىلدى ئوق چىقىپ يېلىم بەردەنگە.
بۇلۇتنىڭ قەرىگە ئوق يەتكەن زامان،
غاق قىلىپ يىقىلدى تۇرنىمۇ پەسكە.

ئاسمانىنىڭ باتۇرى تۇرنا لەشكىرى،
تاڭ قالدى ئۇزۇلگەچ ئۇنىڭ قاتىرى.
قەھرىمان تۇرنىلار تەرتىپى ـ رېتى،
ئۇلاندى شادلىنىپ رىشتى زەنجىرى.

خۇا رۇخنىڭ ئاتقان ئوقى دەل بېرىپ ھېلىقى تۇرنىلارنىڭ ئوچىنچىسىگە تەگدى، تۇرنا پۇلاڭلاپ توپتوغرا تاغنىڭ باغرىغا چۈشتى. چاپارمەنلەردىن بىرسى ئىتتىك بېرىپ تۇرنىنى ئېلىپ كەلدى، قارىسا ئوق دەل بېرىپ تۇرنىنىڭ بېشىنى تېشىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. چاۋ گەي ۋە باشقا ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ھەس ـ ھەيران قېلىشتى ۋە ئۇنى ماختاپ، ئۇنىڭغا «كارامەتلىك سەركەردە» دەپ نام قويدى. ۋۇ يۇڭ خەلىپەتمۇ ماختاپ:

ـــ سەردارىمىز كىچىك لى گۇاڭدىنلا ئەمەس، ياڭ يۈجىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان پالۋان ! تاغ تۇرامىز ئەمدى بەرىكە ـ قۇدرەت تاپقۇدەك ! ـــ دېدى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، لياڭشەن كۆلىدە خۇا رۇخغا ئاپىرىن ئوقۇمايدىغان بىرمۇ كىشى قالمىدى.

ئاتامانلار مېھمانخانىغا كىرىپ زىياپەتكە ئولتۇردى، كەچقۇرۇن ھەرقايسىسى ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتىپ ئارامىنى ئېلىشتى.

ئەتىسى تاغ تۇرادا يەنە زىياپەت ئۆتكۈزۈلۈپ، ئورۇن تەرتىپى بەلگىلەندى. ئەسلىدە چىن ماڭ خۇا رۇڭ بىلەن بىر قاتاردا ئولتۇرۇشقا تېگىشلىك ئىدى، خۇا رۇڭ چىن مىڭنىڭ قېينىنئاغىسى بولغانلىقتىن، ھەممىسى ئۇنى لىن چۈخنىڭ يېنىدا بەشىنچى ئورۇندا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، چىن ماڭ بولسا ئالتىنچى ئورۇندا ئولتۇردى، لىيۇ تاڭ يەتتىنچى ئورۇندا، خۇاڭ شىن سەككىزىنچى ئورۇندا ئولتۇردى، رۇەن ئاتلىق ئوچ بىر تۇغقانىنىڭ تۆۋىنىدە يەن شۇن، ۋاڭ يىڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭ، جېڭ تىيەنشۇ، شى يۇڭ، دۇ چيەن، سۇڭ ۋەن، جۇ گۇي، بەي شېڭ

قاتارلىق يىگىرمە بىر ئاتامان ئولتۇردى. قۇت مەرىكىسى تۇگىدى، تاغ تۇرادا چوڭ كىيىملەر ياستىتىش، ھۇجرا ـ ياتاق سىلىش، ھارۋا ـ سايمان تەييارلاش، قىلىچ ـ قورال، دۇبۇلغا ـ قۇياق ياساش، تۇغ ـ ئەلەم، تون ـ چاپان، ئوقيا ـ كامالەكلەرنى ئىدىتلاش قاتارلىق خان لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇشقا ھازىرلىق كۆرۈش ئىشى باشلىنىپ كەتتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلايلىك. سۇڭ جياڭ يېزا مەيخانىسىدىن چىققاندىن كېيىن كېچىچە مېڭىپ ئۆز يېزىسىغا قايتىپ كەلدى. ئەتىسى كۈن قىيىلغان چاغلاردا مەھەللىنىڭ ئاغزىدىكى جاڭ شېجاڭ ئۇستام دېگەننىڭ مەيخانىسىغا كىرىپ بىردەم ئارام ئالدى. بۇ جاڭ ئۇستام دېگەن كىشى سۇڭ جياڭلارنىڭ ئائىلىسى بىلەن بىرىش ـ كېلىش قىلىپ ئوبدان ئۆتۈشەتتى. ئۇ سۇڭ جياڭنىڭ چىرايى سۇنۇق، يىغا تۇتۇپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ھەي مىرزىبەگ، ئۆيىڭىزدىن چىقىپ كەتكىلى يېرىم يىل بولدى، ئەمدى كەپسىز، نېمىشقا خۇشال ـ خۇرام قايتىپ كەلمەي، غەم ـ قايغۇ بىلەن كەلدىڭىز؟ نېمىگە بىئارام بولۇۋاتىسىز؟ كەچۈرۈم بولغاندىن كېيىن گۇناھىڭىزمۇ يەڭگىللىگەندۇ، ئەلۋەتتە، ـــ دېدى.

ـــ تاغا، ئېيتقىنىڭىز توغرا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئۆزۈمنىڭ دەۋاسىنى گەپ قىلماي قويۇڭ. بىچارە ئاتام قازا قىلىپ كېتىپتۇ، نېمىشقا بىئارام بولمىغۇدەكمەن؟

جاڭ ئۇستام قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ مىرزىبەگ، راست دەۋاتامسىز؟ ئاقساقال ھېلىلا مەي ئىچىپ قايتىپ كەتتى، يېرىم سائەتمۇ بولمىدى، سۇنۇ①لا بىر

① سۇنۇ ـــ باشقىچە، ئاجايىپ، غەلىتە، يوچۇن، يات دېگەن مەنىلەردە.

گەپ قىلمىسىزغۇ؟ ــ دېدى.

ــ پېقىرنى زادىلىق قىلماڭ تاغا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە ئۆيدىن كەلگەن خەتنى ئېلىپ جاڭ ئۇستامغا كۆرسەتتى.

ــ ئىنىم خېتىدە شۇنداق ئوچۇق يېزىپتۇكى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ ئاتام بۇ يىل بىرىنچى ئاينىڭ باشلىرىدا قازا تېپىپ كېتىپتۇ، ئۆيدىكىلەر ئاتامنى مەن كەلگەندىن كېيىن يەرلىكىدە قويماقچى بولۇپ، پەقەت مېنىلا كۈتۈپ ئولتۇرغۇدەكمىش.

ــ تۈفى ! نەدە مۇنداق ئىش بولسۇن ! ــ دېدى جاڭ ئۇستام خەتنى كۆرۈپ، ــ بايا، چۈش ۋاقتىدىلا، كۇنچىقىش مەھەللىدىكى ۋاڭ غوجام بىلەن بۇ يەردە ئانچە ـ مۇنچە ئىچىشىپ قايتىپ كەتتى. مەن قاراپ تۇرۇپ يالغان ئېيتامدىم !؟

سۇڭ جياڭ ئاڭلاپ، ئىچىدە سەل گۇمانلىنىپ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي، بىر پەس ئويلىنىپ قالدى، كەچ كىرگەندە ئاندىن ئۇستام بىلەن خوشلىشىپ ئۆيىگە قايتتى.

سۇڭ جياڭ جاڭزىغا كىرىپ قارىسا، ھېچ ئىش بولماپتۇ. ئوتاقچىلار سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ گۇررىدە كېلىپ سالام بېرىشتى:

ــ ئاتام بىلەن كىچىك ئىنىم بارمۇ؟ ــ دەپ سوردى سۇڭ جياڭ.

ــ غوجام ھەر كۈنى مىرزىبېگىمنى كۈتۈپ كۆزلىرى تېشىلگۈدەك بولۇپ كەتتى. قايتىپ كەلگەنلىرىگە مۇبارەك، غوجام ھېلىلا كۇنچىقىش مەھەللىدىكى ۋاڭ ئۇستام بىلەن مەھەللە ئاغزىدىكى جاڭ ئۇستامنىڭ مەيخانىسىدا مەي ئىچىپ قايتىپ كەلگەندى. شۇ تۇرقى ئىچكىرىكى ئۆيدە ئۇخلاۋاتىدۇ، ــ دېدى ئوتاقچىلار.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ ھەيران ـ ھەس بولۇپ قىسقا گۇرزىنى تاشلىدى ـ دە، ئىتتىك دالانغا كىرىپ قارىدى، ئىنىسى سۇڭ چىڭ سالام بېرىپ ئالدىدا ھازىر بولدى. سۇڭ

جياڭ ئىنىسىنىڭ قارىلىق تۇتمىغانلىقىنى كۆرۈپ، شۇنداق غەزەپلەندىكى، قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ ئىنىسىنى تىللىدى:

ــ ھەي قارا يۈز مەلئۇن، نېمە قىلغىنىڭ بۇ! ئاتام دالاندا ئۇخلاۋېتىپتىغۇ، نېمىشقا مېنى كولدۇرلىتىپ، يالغاندىن خەت يازىسەن؟ مەن ئۆزۈمنى نەچچە قېتىم ئۆلتۈرۈۋالماقچى بولۇپ، يەنە توختىۋالدىم، نەچچە قېتىم ھوشۇمدىن كەتتىم. ھەي كۆڭلى قارا بەتنىيەت!

سۇڭ چىڭ ئەھۋاللارنى ئۇقتۇرماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، دەرپەردىنىڭ ئارقىسىدىن سۇڭ غوجا چىقىپ:

ــ سەۋر قىل ئوغلۇم، بۇ ئىشنى ئىنىڭ قىلمىغان، مەن قىلغان، مەن سېنى بىر كۆرسەم ئىدى دەپ تولا ئويلاپ، ئاخىر كىچىك ئىنىڭغا مېنى قازا تېپىپ كەتتى دەپ خەت يازغىن، دەپ مۇشۇ خەتنى يازدۇرغانىدىم، شۇڭا سەن تېز قايتىپ كەلدىڭ، بولمىسا نەدىكىنى. مەن يەنە كىشىلەردىن شىرمەتلەر تېغىدا قاراقچىلار كۆپ ئىمىش دېگەننى ئاڭلاپ، سېنى شۇ قاراقچىلارنىڭ ۋەسۋەسىسى بىلەن غەلىيانچى بولۇپ كەتمىسۇن دەپ تاقىتىم تاق بولۇپ، مۇشۇ خەتنى يازدۇرۇپ، چەي جىن بېگمىنىڭكىدىن كەلگەن شى يۈڭدىن ئەۋەتكەنىدۇق. مانا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى مەن قىلدۇرغان، ئىنىڭ قىلدۇرغان ئەمەس، ئۇنىڭغا تاپا ـ تەنە قىلما. مەن ھېلىلا جاڭ ئۇستامنىڭ مەيخانىسىدىن قايتىپ كېلىپ، ئۆيگە كىرىپ ئۇخلاي دەپ تۇرۇشۇمغا سەن كېلىپ قالدىڭ.

سۇڭ جىياڭ ئاڭلاپ ھەم قايغۇ، ھەم خۇشاللىق ئىچىدە ئېگىلىپ ـ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە:

ــ ھېلىقى دەۋا ئىشى قانداق بولدى؟ بايا جاڭ ئۇستامۇ كەچۈرۈم بولدىغۇ، گۇناھىڭىز يېنىكلىگەندۇ، ئەلۋەتتە، دەۋاتاتتى، ــ دەپ سورىدى.

ــ ئىنىڭ سۇڭ چىڭ قايتىپ كەلمەستە جۇ تۇڭ بىلەن لېي

خېڭنىڭ يارىدەمگە كۆپ تايانىدۇق، ــ دېدى سۇڭ غوجا، ــ كېيىنكى كۈنلەردە بىر قېتىملا ئېلان چىقىرىشتى، ئۇنىڭدىن كېيىن كارى بولمىدى. سەن مېنى نېمىشقا چاقىرتتىڭ دېسەڭ، يېقىندا خانىدانلىق شاھزادىگە تاج كىيدۈرۈپ، كەچۈرۈمنامە چۈشۈرۈپتۇ، ئەل ئىچىدە ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزگەنلەرنىڭ گۇناھىنى بىر دەرىجە يېنىكلەتكۈدەك ئىمىش، بۇنى ھەرقايسى جايلاردا ئىجرا قىلىۋېتىپتۇ. ئەگەر بىلمىسەڭ قېلىپ، بەگ ـ سىپاھلارنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ قالغان تەقدىردىمۇ، كۆپ بولغاندا سۈرگۈن قىلار، ئەمما جېنىڭغا كەلمەس. نېمە قىلسا قىلسۇن، كېيىن بىر ئىش قىلارمىز.

ــ جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ ئىككىسى جاڭزىغا كەلگەنمىدى؟ ــ دەپ سورىدى يەنە سۇڭ جياڭ.

ــ يېقىندا ئاڭلىشىمچە، بۇ ئىككى يۈزبېشى باشقا جايغا كېتىپتۇ. جۇ تۇڭ ئاستانىگە كېتىپتىمىش، لېي خېڭنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدىم. يېقىندا يامۇلدىن يېڭىدىن جاۋ ئاتلىق ئىككى كىشىنى ئىشقا قويۇپتىمىش، ــ دېدى سۇڭ چىڭ.

ــ يول مېڭىپ چارچىغانسەن ئوغلۇم، ئۆيگە كىرىپ دېمىڭنى ئېلىۋال، ــ دېدى سۇڭ غوجا.

ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن جەم بولۇپ، كۆڭۈللىرى خۇشلۇق تاپتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

كەچ كىرىپ كۈنچىقىشتىن ئاي چىقتى. ئەلياتقۇ بولغان مەھەلدە جاڭزىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇيقۇغا كەتتى. ئالدى ـ ئارقا دەرۋازىلاردا سۈرەن ـ چۇقانلار كۆتۈرۈلدى، بىردىنلا تۆت ئەتراپنى ئوتقاشلار قاپلاپ، سۇڭ جەمەتلەر جاڭزىسىنى ئورىۋېلىشتى ۋە «سۇڭ جياڭنى قاچۇرۇپ قويماڭلار!» دېگەن ئاۋازلار چىقتى.

سۇڭ غوجا ئاڭلاپ، ئالدا ـ توۋنغا چۈشتى. ئەيىۋەننىاس،

ئىشتىكلار ئامۇخاس ! بۇ ۋەقە بولمىغان بولسا، دەريا بويىغا باتۇر ـ ئەزىمەتلەر توپلانمىغان، شەھەر ـ بازارلاردىنمۇ مەردۇمەردانلەر چىقمىغان بولاتتى. سۇك دانىشمەنلىك جاڭزىدىن زادى قانداق قىلىپ قۇتۇلۇپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز ئالتىنچى باب

ۋۇ يۇڭنىڭ لياڭشەن كۆلىدە دەي زۇڭنى ئىززەتلىگەنلىكى سۇڭ جياڭنىڭ جېيياڭدا لى جۇن بىلەن ئۇچراشقانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا سۇڭ غوجا شوتىنى قويۇپ، تامغا چىقىپ قاردى، كۆردىكى، پەستە ۋال - ۋۇل يېنىپ تۇرغان ئوتقاشلارنى كۆتۈرۈپ بىرەر يۇزدىن ئارتۇق ئادەم تۇرۇپتۇ، بۇلارغا باش بولۇپ كەلگەن ئىككى ئادەم يېڭىلا تېخى يۇنچېڭ ناھىيەسىگە ئىشقا قويۇلغان يۇزبېشىلىرى بولۇپ، ئىككىسى بىر تۇغقان ئاكا - ئۇكىلار ئىدى، ئۇلارنىڭ بىرى جاۋ نېڭ، بىرى جاۋ دې دەپ ئاتىلاتتى.

— ھەي سۇڭ غوجا، — دېدى ئۇلار ۋارقىراپ، — ئەقلىڭ بولسا ئوغلۇڭ سۇڭ جياڭنى بىزگە چىقىرىپ بەر، بىزگە شۇنىڭ ئۈزىلا كېرەك؛ ئەگەر چىقىرىپ بەرمەيدىكەنسەن، سەن قاقباش قېرىنىمۇ ئوغلۇڭغا قوشۇپ بىللە ئېلىپ كېتىمىز.

— سۇڭ جياڭ بۇ يەرگە قاچان كەپتىكەن، — دەپ قايتۇرۇپ سورىدى سۇڭ غوجا.

— خۇپسەنلىك قىلما ! ئوغلۇڭ مەھەللىنىڭ بېشىدىكى جاڭ ئۇستامنىڭ مەيخانىسىدا مەي ئىچىپ بولۇپ، بۇ يەرگە قايتىپ كەپتۇ، ئارقىدىن ئەگىشىپ كەلگەن ئادەم بار ئىكەن، سەن قانداقمۇ تانالايسەن؟ — دېدى جاۋ نېڭ.

— ئاتا، — دېدى سۇڭ جياڭ شوتىنىڭ تۆۋىنىدە تۇرۇپ، — بۇ نېمىلەر بىلەن تاكالىشىپ نېمە قىلاتتىڭىز! ئوغلىڭىز سوراقتا تارتىلسىمۇ ھېچقىسى يوق. يامۇلدا تونۇش -

بىلىشلىرىم بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر كەچۈرۈم بولۇۋاتىدۇ، ماڭا چوقۇم يېنىك چارە كۆرىدۇ، بۇ نېمىلەرگە يېتىنىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ خەپ، بۇ مۇتتەھەملەرنىڭ بىردىنلا يۇزبېشى بولۇۋالغانلىقىنى قارامۇ! بۇ نېمىلەر مەردلىكنى نەدىن بىلسۇن! ئاتا، ئۇلاردىن ماڭا ياخشىلىق كەلمەيدۇ، قويۇڭ، ئۇلارغا يالۋۇرۇپ ئاۋارە بولماڭ.

— بالام، — دېدى سۇڭ غوجا كۆزىگە ياش ئېلىپ، — سېنى بالاغا تەقسىپ قويىدىغان بولدۇم.

— ئاتا، — دەپ سۆز باشلىدى سۇڭ جياڭ، — كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، ھازىرچە مەن سوراقتا تارتىلسامۇ، ئاخىر بېرىپ بۇ ئىش قۇتلۇق ئىش بولۇپ چىقىدۇ. ئەگەر مەن تاغ تۇراغا چىقىپ كەتسەم، ھېلىقى بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرىدىغان قېرىنداشلارغا ئۇچراپ قېلىپ ئۇلارغا قوشۇلۇپ قېلىشىم مۇمكىن، ئۇ چاغدا قانداقمۇ يۈزىڭىزگە قارايمەن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە سۇرگۈن قىلىنىپ، باشقا يۇرتلارغا چىقىپ كەتكىنىم ياخشى، سۇرگۈن دېگەننىڭ ۋاقتى ـ قەرەلى بار ئىش، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى قايتىپ كېلىپ، ئەتە ـ ئاخشىمى خىزمەتكىزدە بولۇپ سىز بىلەن ئۆمۈر بويى بىللە ئۆتۈشۈم مۇمكىن.

— ئۇنداق بولسا ئوغلۇم، — دېدى سۇڭ غوجا، — مەن چوڭ ـ كىچىك بەگ ـ سىپاھلارغا سۆزغا ـ سالاملارنى بېرىپ سېنى ياخشىراق بىر جايغا ئورۇنلاشتۇرۇشنىڭ ئامالىنى قىلاي.

— سىلەر جېدەللەشمەي تۇرۇڭلار، — دېدى سۇڭ جياڭ شوتا بىلەن تامنىڭ ئۈستىگە چىقىپ تۇرۇپ ئىككى يۇزبېشىغا، — مېنىڭ گۇناھىم كەچۈرۈم قىلىنىدۇ، ھېچبولمىغاندا ماڭا ئۆلۈم كەلمەيدۇ، بۇگۈن بىزنىڭكىدە مەي ـ پەي ئىچىپ مېھمان بولۇڭلار، ئەتە يامۇلغا بىللە بارايلى.

— ئۇستاتلىقىڭنى قوي، بىزنى ئالداپ ئېلىپ كىرىپ نېمە قىلماقچى سەن؟ — دېدى جاۋ نېڭ.

— مەن قاراپ تۇرۇپ ئاتامنى ۋە قېرىنداشلىرىمنى بالاغا

قويمەنمۇ؟ ئۇنداق گەپنى قويۇپ ئۆيگە مەرھەمەت قىلىڭلار، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ شوتىدىن چۇشۇپ، دەرۋازىنى ئاچتى ۋە ئىككى يۇزبېشىنى مېھمانخانىغا تەكلىپ قىلدى ۋە توخۇ ـ ئۆردەك ئۆلتۈرۈپ، مەي ـ شاراب راسلاپ كېچىچە مېھمان قىلدى. ئۇلار بىلەن بىللە كەلگەن يۇز چېرىكنىمۇ مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائاملار بىلەن كۇتتى، ئۇلارغا ئانچە ـ مۇنچە تەڭگە ـ تەرسەك، مال ـ پۇچەك قاتارلىق نەرسىلەرنى تارتۇق قىلدى. ئىككى يۇزبېشىغا يىگىرمە سەر كۇموش تۇتتى.

نەزم

پۇلنى كۆرسە شۇ ھامان ئوڭلايدۇ ئىشنى يۇزبېشى،
ئالمىۇر پۇل بەرمىسەڭ كۆزى، چىقار ھىڭگاڭ چىشى.
پۇللا بولسا نە ئەمەل، قانۇنغا چۇشمەس ھاجىتىڭ،
شۇڭا ئاڭلانغاي قۇلاققا خۇش يېقىملىق پۇل ئېتى.

شۇ كېچىسى ئىككى يۇزبېشى سۇڭ جياڭنىڭ جاڭزىسىدا قونۇپ قالدى. ئەتىسى ئۇلار تاڭ ئاتا ـ ئاتمايلا ئامبال يامۇلنىڭ ئالدىغا بېرىپ ساقلاپ تۇرۇپ، تاڭ يورۇغاندىن كېيىن يامۇلنىڭ ئىچىگە كىردى. بۇ چاغدا، ئامبال ئەمدىلا دۇانغا ئولتۇرغانكەن، جاۋ نېڭ بىلەن جاۋ دېنىڭ سۇڭ جياڭنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىغا پاتماي كەتكەن ئامبال شى ۋېنبېن: «گۇناھىڭنى تاپشۇرا!» دەپ سۇڭ جياڭغا ۋارقىرىدى. سۇڭ جياڭ ئۆز گۇناھىنى تاپشۇرۇپ ئىقرارنامە يازدى:

«ئالدىنقى يىلى كۇزدە يەن پوشىنى كېچىك خوتۇنلۇققا ئالغانىدىم، ئۇ ئەسكىلىك قىلىۋىدى، مەستلىكتە ئۇرۇشۇپ قېلىپ ئۆلتۈرۈپ قويدۇم، شۇنىڭدىن كېيىن گۇناھىمدىن قورقۇپ قېچىپ

يۇردۇم. ئاخىرى مېنى يامۇلغا تۇتۇپ كېلىشتى، پېقىرنىڭ بۇرۇنقى ئەھدىلىرىمنى نەزەردە تۇتۇپ، يېنىكرەك چارە كۆرۈشىنى سورايمەن، مەن ئۆز گۇناھىمغا مىڭ مەرتىۋە ئىقرارمەن».

ئامبال ئۇنىڭ ئىقرارنامىسىنى كۆرۈپ بولۇپ ۋاقتىنچە قاماپ قويۇشقا بۇيرۇدى. پۇتۇن ناھىيەدىكى خالايىق سۇڭ جياڭنىڭ تۇتۇپ كېلىنگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتتى ۋە ئۇنىڭ ھەممە ياخشىلىقلىرىنى قويماي ئېيتىپ، يامۇلغا بېرىپ ئۇنىڭ گۇناھىنى تىلىدى. ئامبالمۇ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ، ئۇنىڭ ئىقرارنامىسىنى تەستىقلاپ ئۆزۈن تاقاق سالماستىن، نەزەربەند قىلىپ قويۇشنىلا بۇيرۇدى. سۇڭ غوجا بولسا يۇقىرى ـ تۆۋەن چېپىپ يۇرۇپ، چوڭ ـ كىچىك بەگلەرگە نۇرغۇن پۇل ـ مالىلارنى بەردى. شۇ چاغدا يەن كەمپىرنىڭ ئۆلگىنىگە يېرىم يىل بولۇپ قالغان، ھېچ ھەقداسى قالمىغانىدى. جاڭ سەنمۇ بەربىر بولغۇلۇق بولدى دەپ ئانچە جېدەل قىلمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئامبال يامۇلى بۇ دەۋانى ئەنگە ئېلىپ، ئاتمىش كۈنلۈك مۆھلەت بىلەن جىجۇ ئايمىقىغا ئالاقە ئەۋەتىپ، شۇ يەردىكى يامۇلنىڭ ھۆكمىنى كۈتۈپ تۇردى. مەزكۇر ئايماقنىڭ بېگى يوللانغان مەلۇماتنى كۆرۈپ، گۇناھكارلارنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلىش دېگەن يارلىققا بىنائەن ئۇنىڭ گۇناھىنى يېنىكلىتىپ، سۇڭ جياڭنى يىگىرمە دەررە ئۇرۇپ، يۈزىگە خەت چېكىپ، جياڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار كۆرەسىگە يوللاپ بېرىشنى قارار قىلدى. مەزكۇر ئايماقتىكى ئەمەلدارلار ئىچىدە سۇڭ جياڭنى تونۇيدىغانلار بار ئىدى، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ پۇل ـ مالىلارنى بەرگەنلىكى نەزەرگە ئېلىنىپ، دەررە ئۇرۇلماي يۈزىگە خەت چېكىپ پالانسۇن، دېگەن جازا بېكىتىلدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەقدار بولمىغانلىقى ۋە كۆچمىلىكىنىڭ سۇلھى ـ سالا قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن، ئىش يېنىكچە ھەل بولدى. سۇڭ جياڭنىڭ بوينىغا شۇ يەردىلا تاقاق سېلىنىپ، بىر پارچە ئالاقە بىلەن ئۇنى ئېلىپ

مېڭىشقا ئىككى يايى تەيىنلەندى. بۇ يايلارنىڭ بىرى جاڭ چيەن، يەنە بىرى لى ۋەن ئىدى.

ئىككى يايى ئالاقىنى كۆتۈرۈپ، سۇڭ جيائىنى ئايىماق ياموللىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جيائىنىڭ ئاتىسى سۇڭ غوجا بىلەن ئىنىسى سۇڭ چىڭ شۇ يەردە ساقلاپ تۇراتتى، ئۇلار ئىككى يايىنى مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلىپ، قولىغا بىرئازدىن كۈموش پۇل تۇتقۇزدى، ئاندىن كېيىن سۇڭ جيائىنىڭ كىيىم ـ كېچىكىنى يەڭگۈشلەپ بوغجۇملىرىنى تېڭىپ، چىگە چورۇقىنى كىيدۈردى، سۇڭ غوجا سۇڭ جيائىنى خالىيراق بىر جايغا چاقىرىپ ئاپىرىپ:

ـــ ئوغلۇم، جيائجۇ ئايمىقى بولسا ياخشى يەر، ئاشلىق ـ تۇلۇكنىڭ ماكانى، مەن ئەتەي پۇل خەجلەپ ساڭا شۇ يەرنى تاللاتتىم. سەن كۆڭلۈڭنى كەڭ، يۈرىكىڭنى توق تۇتۇپ، سەۋر ـ تاقەتلىك بولغىن، كېيىنرەك سېنى يوقلىتىپ كېچىك ئىنىڭنى ئەۋەتىمەن، خەج ـ خىراجەتلىرىڭنى يولۇچىلاردىن ئۈزۈلدۈرمەي ئەۋەتىپ تۇرىمەن. مۇشۇ مېڭىشىڭدا دەل لياڭشەن كۆلىدىن ئۆتىسەن. ئەگەر تاغدىكىلەر چۇشۇپ سېنى بۇلاپ كېتىپ، توپقا قوشۇل دېسە، ھەرگىز ئۇنىمىغىن، بولمىسا ساداقەتسىز، ۋاپاسىز بىرنېمە ئىكەن دېگەن تىل ـ ئاھانەتكە قالىسەن، بۇنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت. يوللاردا ئالدىرىماي ماڭغىن، تەڭرىم ئامان قىلسا، بالدۇرراق قايتىپ كېلىپ، ئاتاڭ ۋە قېرىنداشلىرىڭ بىلەن جۇغ ـ جەم بولۇپ ئۆتكەيسەن بالام، ـــ دەپ تاپىلىدى.

سۇڭ جياڭ كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ تۇرۇپ ئاتىسى بىلەن خوشلاشتى، ئىنىسى سۇڭ چىڭ خېلى يېرگىچە ئۇزىتىپ باردى.

سۇڭ جياڭ ئىنىسى بىلەن خوشلىشىش ئالدىدا ئۇنىڭغا جېكىلەپ:

ـــ مېنى كېتىۋاتىدۇ دەپ غەم قىلماڭلار، ئاتام بولسا ياشىنىپ قالدى، مەن بولسام جازاغا تارتىلىپ، ياقا يۈرتلارغا كېتىۋاتىمەن. ئىنىم، سەن ئەتە ـ ئاخشىمى ئۆيدىن ئاجرىماي،

ئاتامنىڭ خىزمىتىدە بول، ئاتامنى تاشلاپ، مېنى جىياڭجۇغا ئىزدەپ بارمىغىن، ئاتام يالغۇز قالمىسۇن. مېنىڭ ئەل - يۇرتلار ئىچىدە تونۇش - بىلىشلىرىم كۆپ، كۆرگىنى ماڭا ياردەم قولىنى سۇنماي قالمايدۇ. خەج - خىراجەتلەرنى ئۆزۈم بىرنەرسە قىلىمەن. تەڭرىم ئامان قىلسا، بىر كۈنى بولمىسۇن بىر كۈنى قايتىپ كېلىمەن.

سۇڭ چىڭ كۆزىگە ياش ئېلىپ ئاكىسى بىلەن خوشلاشتى ۋە ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ئاتىسىنىڭ خىزمىتىدە بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى يول ئۈستىدىكى سۇڭ جياڭ بىلەن ئىككى يايىدىن ئاڭلاڭ. يايى جاڭ چىەن بىلەن لى ۋەن سۇڭ جياڭنىڭ ئاز - تولا ھېممىتىگە ئېرىشكەنلىكى ۋە ئۇنىڭ باتۇر ئەزىمەتلەردىن ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن، يول بويى ئۇنى ئاسراپ ئاۋايلاپ ماڭدى. ئۇچەيلەن بىر كۈن يول ماڭغاندىن كېيىن كەچ كىرىش بىلەنلا بىر سارايغا كېلىپ قوندى ۋە تاماق - پاماقلارنى ئېتىپ يېيىشتى، سۇڭ جياڭ بىرئاز مەي، گۆشلەرنى ئېلىپ يايىلارنى مېھمان قىلدى.

— راستىنى ئېيتسام، — دەپ سۆز ئاچتى سۇڭ جياڭ ئۇلارغا قاراپ، — بىز ئەمدى ماڭساق، دەل لياڭشەن كۆلىنى يانداپ ئۆتىمىز، تاغ تۇرادا بىرنەچچە پالۋان بار، ئۇلار مېنىڭ ئېتىمنى ئاڭلاپ قالسا، تاغدىن چۈشۈپ مېنى ئەپقېچىپ كېتىپ سىزلەرنى ئاۋارە قىلىپ قويارمىكىن، ئەتە ئەتىگەنرەك تۇرۇپ، كۆپرەك يول ماڭساقمۇ بىرەر چىغىر يول بىلەن غىپىلا قىلىپ ئۆتۈپ كېتەيلى.

— ھەي مىرزا، سىز دېمىسىڭىز بىز نەدىن بىلەيلى؟ چىغىر يولنى بىز ياخشى بىلىمىز، شۇ يول بىلەن ماڭساق، ئۇلارغا يولۇقمايلا ئۆتۈپ كېتەلەيمىز، — دېدى ئىككى يايى.

شۇ كېچىسى ئۇلار مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ، ئەتىسى تاڭ قاراڭغۇسىدا تۇرۇپ، تامىقىنى ئېتىپ يېيىشتى. ئىككى يايى

بىلەن سۇڭ جياڭ سارايدىن چىقىپ، چىغىر يول بىلەن يۇرۇپ كەتتى. ئالاھازەل ئوتتۇز چاقىرىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن ئالدى تەرەپتىكى بىر داۋاننىڭ ئارقىسىدىن تۈيۇقسىزلا بىر توپ ئادەم چىقىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ ئاللا ـ توۋبغا چۈشتى. كەلگەنلەر باشقا كىشى ئەمەس، دەل قىرىق ـ ئەللىك ئادەمنى باشلاپ كەلگەن قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ باتۇر ئىدى. ئۇلار ھېلىقى ئىككى يايىنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ دېۋەيلەپ كەلدى. يايلار دۇگدەيگىنىچە يۇكۇنۈپ يەرگە يىقىلدى.

ــ ئىنىم، سىز كىمنى ئۆلتۈرمەكچى؟ ــ دەپ ژارقىرىدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئاغا، ــ دېدى لىيۇ تاڭ، ــ بۇ ئىككى پېسەنده ـ چەرەندىنى ئۆلتۈرمەي بولامدىكەن؟

ــ قولىڭىزنى قانغا بويىۋالماڭ، قىلىچنى ماڭا بېرىڭ، ئۆزۈم ئۆلتۈرەي، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئەمدى تۇگىشىپتۇق، ــ دەپ داد ـ پەريات قىلدى ئىككى يايى.

لىيۇ تاڭ قىلىچنى سۇڭ جياڭغا بەردى.

نەزم

ئۆتكۈزۈپ قويدى گۈناھ، لېكىن قېچىشقا كۆنمىدى،
قۇنتۇزايلى دېسە خەق «زىندانىدا ياتقايمەن» دېدى.
تاپتى كۆڭلى قېتىمدىن شۇئان ئۇ ئەپچىل بىر ئەقىل:
«يايى قالسۇن مەن ئۆلەي» دەپ ئۆزگىدىن تىغ تىلىدى.

سۇڭ جياڭ قىلىچنى ئېلىپ، لىيۇ تاڭدىن سورىدى:
ــ يايلارنى ئۆلتۈرۈپ نېمە قىلاتتىڭىز؟
ــ ئاغا، ئۆزلىرىنى يامۇلىغا تۇتۇلۇپ قاپتۇ دەپ ئاڭلاپ، زىنداندىن ئەپقېچىش ئۈچۈن تاغدىكى ئاغىلىرىمىز ئەتەي يۇنچېڭ

ناھىيەسىگە كىشى ئەۋەتمەكچى بولغانىدى، بىراق ئۆزلىرىنىڭ زىنداندا ئەمەسلىكلىرىنى ۋە قىيىن - قىستاقتا قالمىغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ توختاپ قالغانىدى. بۇگۈن ئۆزلىرىنى جىياڭجۇ ئايمىقىغا سۈرگۈن قىلىپ ئېلىپ مېڭىپتۇ دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، يولدىن ئۆتۈشۈپ كەتمەيلى دەپ چوڭ - كىچىك ئاتامانلارنى يول توسۇپ، ئۆزلىرىنى تاغقا ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن تەرەپ - تەرەپكە چاپتۇرۇۋەتكەنىدۇق. بۇ ئىككى يايىنى نېمىشقا ئۆلتۈرمەيمىز؟

— بۇنداق قىلساڭلار مېنى ئەزىزلىگەن بولمايسىلەر، بەلكى ساداقەتسىز، ۋاپاسىزلار قاتارىغا ئىتتىرىۋەتكەن بولىسىلەر. ئەگەر مېنى مۇشۇ تەرىقىدە قىستاۋەرسەڭلار، ئاقىۋەت مېنىڭ جېنىمغا زامىن بولىسىلەر، بۇنىڭدىن كۆرە ئۆلگىنىمىلا ياخشى، — دېدى سۇڭ جياڭ ۋە قىلىچنى ئېلىپ بوغۇزىغا تەڭلىدى. لىيۇ تاڭ دەرھال ئۇنىڭ بىلىكىنى تۇتۇۋېلىپ:

— ئاغا، گەپ بولسا ئاستىراق دېيىشەيلى، — دېدى ۋە ئۇنىڭ قولىدىن شارت قىلىپ قىلىچنى تارتىۋالدى.

— ئەگەر سىلەرنىڭ ماڭا ئىچىڭلار ئاغرىسا، مېنى قويۇپ بېرىڭلار، مەن جياڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار كۆرەسىگە بېرىپ مۇددىتىمنى توشقۇزۇپ كېلەي، شۇ چاغدا ئاندىن سىلەر بىلەن كۆرۈشەي، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— ئاغا، — دېدى لىيۇ تاڭ، — بۇ گەپلىرىگە مەن بىرنەرسە دېيەلمەيمەن. ئالدىمىزدىكى چوڭ يولدا مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلىپەت خۇا رۇڭ بەگ بىلەن بىللە پەقەت ئۆزلىرىنىلا كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. پېقىر كىشى ئەۋەتىپ چاقىرتىپ كېلەي، شۇلار بىلەن بىللە كېڭىشىپ كۆرەيلى.

— مېنىڭ گېپىم شۇ، قالغىنىنى ئۆزۈڭلار بىلىڭلار، — دېدى سۇڭ جياڭ.

چاپارمەنلەر كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، ۋۇ يۇڭ بىلەن خۇا رۇڭ ئىككىيلەن ئالدىدا، ئون - يىگىرمە ئادەم ئارقىدا ئاتلىرىغا

مىنىشىپ ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىشتى ۋە ئاتلىرىدىن چۈشۈپ سالاملىشىپ كۆرۈشتى.

ــ نېمىشقا ئاغىمىزنىڭ بويىندىكى تاقاقنى ئېلىۋەتمەيسىلەر؟ ــ دېدى خۇا رۇك.

ــ ئەزىز ئىنىم، ــ دېدى سۇك جىياك، ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ بۇ بولسا پادىشاھلىقنىڭ قانۇنى، ئۇنىڭغا قانداق تەگكىلى بولسۇن! ــ دېدى سۇك جياك.

ــ ئاغىمىزنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەندىم، ــ دېدى ۋۇ يۇك خەلپەت كۈلۈپ، ــ بۇ ئاسان، ئۆزلىرىنى تاغ تۇرادا ئېلىپ قالمىساقلا بولىدىغان گەپ. ئاتامانىمىز چاۋ گەي ھەزرەتلىرى جانابي ئاغىمىز بىلەن كۆرۈشۈشنى ئۇزۇندىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، مۇشۇ تاپتا ئۆزلىرىنى كەلسە، ئىچ ــ قارىنلىرىمىزدىكى گەپ ــ سۆزلىرىمىزنى ئېيتىشىپ، بىردەم ــ يېرىمدەم ئۈلپەتلىشىۋالساق دەپ تۆت كۆز بىلەن كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. تۇرايمىزغا چىقىپ بىردەم ــ يېرىمدەم ئولتۇرۇپ بەرسىلە، ئاندىن يولغا سېلىپ قويساق.

ــ پېقىرنىڭ كۆڭلىدىكىنى پەقەت خەلىپىتىملا تاپتى، ــ دېدى سۇك جياك ئىككى يايىنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ــ بۇ ئىككىيلەننىڭ كۆڭلى ئامان تاپسۇن، مەن ئۆلسەم ئۆلەيكى، بۇلار ئۆلمىسۇن، ــ دېدى يەنە.

ــ بىزنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇردىڭىز مىرزا، سىزدىن باشقا كىممىز بار، ــ دېدى ئىككى يايى.

ھەممەيلەن چوك يولدىن چىقىپ قومۇشلۇق بويىغا يېتىپ كەلدى، قىرغاقتا بىر كېمە تۇراتتى. تاغ ئالدىدىكى چوك يولدىن ئۆتكەندىن كېيىن ۋۇ يۇك ئادەملىرىنى تەختىراۋاننى كۆتۈرۈشكە بۇيرۇدى، ئادەملەر تەختىراۋاننى كۆتۈرۈپ، توپتوغرا چىك دوستلۇق شىپاخانىغا كېلىپ توختىدى. ۋۇ يۇك يەنە چاپارمەنلەرگە ئاتامانلارنى چاقىرىپ كېلىشكە بۇيرۇدى، ئاتامانلار كېلىپ سۇك جياڭنى قارشى ئېلىپ تاغقا ئېلىپ چىقتى، شۇنىڭ

بىلەن ھەممەيلەن مەردلەر ساريىغا جەم بولۇپ، بىر ـ بىرلىرى بىلەن يۈز ـ دىدار كۆرۈشتى.

ـــ ئۆزلىرى بىزنى يۇنچىلىك ناھىيەسىدە ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويغاندىن كېيىن مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق، كەلگەندىن كېيىن جانابلىرىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى بىر كۈنمۇ ئۇنتۇپ قالمىدۇق. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۆزلىرى تونۇشتۇرغان باتۇرلار بۇ تاغقا كېلىپ تۇرايمىزنى ئاۋاتلاشتۇردى. بۇ قىلغان ياخشىلىقلىرىغىمۇ جاۋاب ياندۇرالمىدۇق، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ پېقىر ئۆزلىرى بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن بىر پاھىشە خوتۇننى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، ئەل ئارىسىدا يېرىم يىلچە قېچىپ يۈردۇم، ئەسلىدە تاغقا چىقىپ، ھەرقايسىلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىشنى نىيەت قىلىپ يۈرگەنىدىم، تۇيۇقسىزلا يېزا مەيخانىسىدا شى يۈك بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇ ماڭا ئۆيدىن ئەۋەتكەن بىر پارچە خەتنى بەردى، خەتتە ئاتىڭىز ئالەمدىن ئۆتتى دەپ يېزىلىپتۇ. نەدىن بىلەي، بۇ ئەسلىدە ئاتام مېنى پالۋانلارغا ئەگىشىپ توپقا قوشۇلۇپ كەتمىسۇن دەپ، ئەتەي چاقىرىۋېلىش ئۈچۈن يازغان خەت ئىكەن. ئۆزۈم دەۋا ـ دەستۇرلارغا چۈشۈپ قالغان بولسامۇ، چوك ـ كىچىك بەگ ـ سىپاھلارنىڭ غەمخورلۇقى بىلەن ئېغىر جازالاردىن قۇتۇلۇپ قالدىم. مانا ئەمدى جىياڭجۇ ئايمىقىغا سۈرگۈن قىلىنىدىم، بۇمۇ ياخشى بولدى. جانابلىرى چاقىرغانلىقتىن، بۇ يەرگە كەلمەسكە بولمىدى. ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك جامالىلىرىنى كۆردۈم، باربدىغان يېرىمگە ۋاقتىدا بارمىسام بولماس، بۇ يەردە ئۆزۈن تۇرالمايمەن، خوش ئەمسە، يامۇلغا ماڭاي، ـــ دېدى سۇك جياڭ جاۋابەن.

ـــ شۇنداقمۇ ئالدىرامدىلا قېرىنىدىشىم ! بىردەم ئولتۇرۇپ بەرسىلە، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ئىككىيلەن ئوتتۇرىدا ئولتۇردى، سۇك جياڭ ئىككى ياينى ئارقىسىدىكى ئورۇندۇققا ئۆزىگە يېقىن ئولتۇرغۇزدى.

چاۋ گەي ئاتامانلارنىڭ ھەممىسىنى سۇڭ جياڭغا سالام بېرىشكە بۇيرۇدى، ئۇلار ئىككى قاتار بولۇپ ئولتۇردى، كىچىك سەردارلار چېپىپ يۈرۈپ جام ـ ئاياقلارغا مەي قۇيۇشتى. ئالدى بىلەن چاۋ گەي مەي تۇتتى، ئاندىن مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلىپەت، گۇڭسۇن شېڭ ۋە بەي شېڭ قاتارلىقلارمۇ مەي تۇتۇشتى. مەي بىرنەچچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ئورنىدىن تۇرۇپ رەھمەت ئوقۇپ:

ـــ قېرىنداشلىرىمنىڭ قانچىلىك كۆيۈنۈۋاتقانلىقىنى بىلىۋاتىمەن. پېقىر گۇناھكار بولۇپ قالغان ئادەم، بۇ يەردە ئۇزاق تۇرۇش ھەددىم ئەمەس، ئەمدى يولۇمغا مېڭىشىم كېرەك، ـــ دېدى.

ـــ مېھرىبان قېرىندىشىم، يوچۇنلا گەپ قىلىدىلمۇ! بۇ ئىككى يايىنى بالاغا قويۇشقا كۆڭۈللىرى ئۇنمىسا، ئۇلارغا بىرئاز تەڭگە ـ كۈموش بېرىپ قايتۇرۇۋەتسەك بولمىدىمۇ، ئۇلار بېرىپ ئۆزلىرىنى لىياڭشەن كۆلىدىكىلەر بۇلاپ كەتتى دېسە، ئۇلارنى جازاغا تارتماسلىقى مۇمكىن، ئەزىز قېرىندىشىم، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ بۇ گەپنى قىلمىسىلا قېرىندىشىم، بۇ پېقىرنى ئىززەتلەپ ـ ھۆرمەتلىگەنلىرى ئەمەس. ئەكسىچە ئوپئوچۇق بالاغا تەققانلىرى بولىدۇ. ئۆيدە قېرى ئاتام قالدى. پېقىر بىرەر كۈنمۇ يېنىدا تۇرۇپ خىزمەتتىدە بولالمىغان تۇرۇقلۇق، قانداقمۇ ئاتامنىڭ نەسىھەتلىرىگە خىلاپلىق قىلىپ، ئۇنى بالاغا تەقسىپ قويىمەن؟ ئەسلىدە ھەرقايسىلىرىغا كېلىپ قوشۇلۇشنى نىيەت قىلىپ خېلى غەيرەت قىلغانىدىم، تەڭرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن يېزا مەيخانىسىدا شى يۇڭغا يولۇقۇپ قېلىپ، ئۆيگە قايتىپ كەتتىم. ئاتام بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرىپ، پېقىرنى ئۆز رازىلىقى بىلەن دەۋا ـ دەستۇرلارغا چۈشۈشكە ئۇندەپ، سۇرگۈن بولۇشقا ئالدىراتتى ۋە يېنىش ـ يېنىشلاپ تاپىلىدى. مېڭىش ئالدىدىمۇ يەنە ئۆزۈڭنىڭ راھىتىنى دەپ ئۆيۈڭدىكىلەرنى

مالاللىقا سېلىپ، قېرى ئاتاڭنى بالاغا قويما دەپ، تۇمەن مىڭ قېتىم جېكىلىگەنىدى. شۇڭا، ئاتام ماڭا ناھايىتى ئېنىق پەندى ـ نەسىھەتلەرنى بەردى. پېقىر ئاتامنىڭ دېگىنىگە كىرمىسەم، ئاسماندا تەڭرىنىڭ يولىغا، يەردە ئاتامنىڭ نەسىھەتىگە خىلاپلىق قىلغان ساداقەتسىز، ۋاپاسىز ئادەم بولۇپ قالمامدىمەن، دۇنيادا بۇنداق ياشىغانىنىڭ نېمە پايدىسى بار؟ ئەگەر پېقىرنى قويۇپ بېرىشمىسىلە، ھەرقايسىلىرىنىڭ قولىدا ئۆلۈشكە رازىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ يۇم ـ يۇم يىغلاپ يەرگە يىقىلىپ.

چاۋ گەي، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭلار تەڭلا ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدى.

ـــ ئاغىنىز ئەگەر جياڭجۇغا بارمىسام زادى بولمايدۇ دەيدىكەن، بۇگۈن بۇ يەردە بىر كۈن خاتىرجەم تۇرۇپ بەرسىلە، ئەتە ئەتىگەندە تاغدىن چۈشۈرۈپ ئۆزىتىپ قويايلى، ـــ دېدى كۆپچىلىك.

قايتا ـ قايتا ئېيتىپ، ئاران تەسلىكتە ئۇنى ماقۇل كەلتۈرۈشتى. شۇنداق قىلىپ، سۇڭ جياڭ تاغ تۇرادا بىر كۈن مېھمان بولدى. بويىنىدىكى تاقاقنى ئېلىۋېتەيلى دېسە، زادىلا ئۇنمايي، ئىككى يايى بىلەن بىر يەردە ئولتۇرۇۋالدى.

بىر كېچە قونغاندىن كېيىن ئەتىسى ئەتىگەن تۇرۇپ ماڭمەن دەپ تۇرۇۋالدى.

ـــ ئاغا، ئۆزلىرىگە شۇنى يەتكۈزمەكچىمەنكى، ـــ دەپ سۆز باشلىدى مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلىپەت، ـــ پېقىرنىڭ بىر يېقىن تونۇشۇم بار، ھازىر جياڭجۇ ئايمىقىدا ئىككى زىندانغا بەگلىك قىلىدۇ، ئېتى دەي زۇڭ، شۇ يەردىكى خەقلەر ئۇنى دەي بېگىم دېيىشىدۇ. ئۇنىڭ كۈنىگە سەككىز يۈز چاقىرىم يول باسىدىغان خىسلىتى بار، شۇڭا ئۇنى كىشىلەر يەل تاپان شەيخ دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇ مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان ئاجايىپ خالىس بىر ئادەم. پېقىر بىر پارچە خەت يېزىپ قويدۇم، ئالغاچ كەتسىلە، بارغاندىن كېيىن شۇ كىشى

بىلەن ئوبدان تونۇشۇۋالسىلا، بىرەر ھادىسە يۈز بېرىپ قالسا، پېقىر ئىنىلىرىغا دەرھال ئۇچۇر بەرسىلە.

ئاتامانلار سۇڭ جياڭنى ئېلىپ قېلىشقا كۆزى يەتمىگەندىن كېيىن زىياپەت بېرىپ ئۇزىتىشقا كىرىشتى ۋە بىر تاۋاق ئالتۇق ـ كۈمۈشلەرنى راسلاپ سۇڭ جياڭغا تۇتتى، يەنە يىگىرمە سەر كۈمۈشلەرنى راسلاپ ئىككى يايىغا تۇتتى. ئۇلار سۇڭ جياڭنىڭ بوغجۇملىرىنى كۆتۈرۈشۈپ تاغدىن چۈشتى ۋە ھەممىسى بىر ـ بىرلەپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى. مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ خەلىپەت بىلەن خۇا رۇڭ ئىككىسى سۇڭ جياڭنى كېچىكتىن ئۆتكۈزۈپ، چوڭ يولنىڭ يىگىرمە چاقىرىم نېرىسىغىچە ئۇزىتىپ قويدى. ئاتامانلار قايتىپ تاغقا چىقىپ كېتىشتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ ئىككى يايى بىلەن جياڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى، تاغ تۈرادىكى نۈرغۈن ئادەملەر بىلەن ئاتامانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ سۇڭ جياڭنى ئىززەت ـ ھۆرمەت قىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى كۆرگەن ۋە ئۇلاردىن ئانچە ـ مۇنچە كۈمۈش ئىلتىپات ئالغان يايلار يول ئۈستىدە سۇڭ جياڭنى ئاسراپ ـ ئاۋايلاپ ماڭدى. ئۇچەيلەن ئالاھازەل يېرىم ئايدىن كۆپرەك يول ماڭغاندىن كېيىن ئالدىدىن بىر ئېگىز چوقىقا كۆرۈنۈپ تۇرغان بىر جايغا يېتىپ كەلدى.

ـــ بەللى ! ئەنە، ئاۋۇ جىيېياڭ چوقىقىسىدىن ئۆتسەكلا، شۇنياڭ دەرياسىغا يېتىپ بارىمىز، جياڭجۇغا ئەنە شۇ دەريادىن ئۆتۈپ بارىمىز، ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس، ـــ دېدى ئىككى يايى.

ـــ كۈن ئىسسىق، چوقىقىدىن ئەتىگەنرەك ئۆتۈپ، بىرەر قونالغۇغا يېتىۋالايلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ توغرا ئېيتتىڭىز مىرزا، ـــ دېدى يايلار.

ئۇچەيلەن چوققىدىن ئېشىۋېلىش ئۈچۈن ئالدىراپ ـ تېنەپ مېڭىشتى.

يېرىم كۈنچە يول ماڭغاندىن كېيىن چوقىقىدىن ئارتىلىپ

ئۆتۈشتى، پەستە بىر مەيخانا كۆرۈندى، مەيخانىنىڭ ئارقىسىدا ئېگىز بىر خادا قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى، ئالدىدا بولسا دەرەخلەر ئۆڭگۈلە ـ سۆڭگۈلە ئۆسۈپ كەتكەنىدى، مەيخانىنىڭ ئالدى ۋە كەينىدە بىرمۇنچە كەپە ئۆيلەر بار ئىدى؛ ئۇلار ھېلىقى دەرەخلەرنىڭ يېنىغا بېرىپ قارىسا، بىر مەي تۇغى چوقچىيىپ تۇرۇپتۇ. سۇڭ جياڭ كۆرۈپ ئىچىدە بەك خۇش بولۇپ كەتتى ۋە يايلارغا قاراپ:

ـــ شۇ تاپتا قورساقلىرىمىز ئېچىپ، تازا چاڭقاپ كەتتۇق، بۇ چوققىدا مەيخانا بار ئىكەن ئەمەسمۇ، بىرئازدىن مەي ـ پەيلەرنى ئىچىۋېلىپ، ئاندىن ماڭايلى، ـــ دېدى.

ئۇچەيلەن مەيخانىغا كىردى، ئىككى يايى يۇك ـ تاقلىرىنى قويۇپ، تاياق ـ توقماقلىرىنى تامغا يۆلەپ قويدى، ئاندىن سۇڭ جياڭ ئىككى يايىنى تۆرده ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزى تاپىسىدا ئولتۇردى. ئولتۇرۇپ خېلى بىر ۋاقچىمۇ بىرەر كىشى چىقمىدى، سۇڭ جياڭ:

ـــ بۇ دۇكانىڭ ئىگە ـ چاقسى يوقمۇ نېمە؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ مانا كەلدى مانا ! ـــ دەپ ئىچكىرىسىدىن بىر ئاۋاز چىقتى ـ دە، يان تەرەپتىكى ئۆيدىن ئېگىز بىر دارازا چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقىنى قانداقكىن دېسىڭىز:

ئېڭىكىدە قىپقىزىل ساقاللىرى سالا ـ سالا،
قىپقىزىل يولۋاس كۆزىدەك كۆزلىرى چاقنار يانا.
جان قىيۇر جىيېياڭ داۋانىدا بۇ ۋەھشىي يالماۋۇز،
پىلىسراتنىڭ جان ئالار ئەزرائىلى ئىدى گويا.

بېشىغا كونىراپ كەتكەن بىر بوغمىچا چىگىپ، ئۇستىگە بىر جىلىتكە كىيىۋالغان، يەلكىلىرى ئوچۇق، ئالدىغا بىر بۆز ياغلىق تارتىۋالغان بۇ ئادەم سۇڭ جياڭغا قاراپ تەزىم قىلىپ:

— مېهمانلارغا قانچىلىك مەي كەلتۈرىمىزكىن؟ — دەپ سورىدى.

— يول مېڭىپ قورساقلىرىمىز ئېچىپ كەتتى. گۆش — پۆشكىنز بارمۇ؟ — دەپ سورىدى سۇئال جىياك.

— كالا گۆشى بىلەن دۇغلۇق ئاق ھاراق بار، — دېدى ھېلىقى ئادەم.

— بەللى، ئاۋۋال ئىككى جىاك پىششىق گۆش ۋە بىر خۇمرا مەي ئېلىپ كېلىك، — دېدى سۇئال جىياك.

— مېھمان، كۆڭۈللىرىگە كەلمىسۇن، بىزنىڭ بۇ مەيخانىمىزدا ئاۋۋال پۇل تاپشۇرۇپ، ئاندىن مەي بېرىلىدۇ، — دېدى ھېلىقى ئادەم.

— پۇلنى تۆلەپ بولۇپ ئاندىن مەي ئىچىشنى مەنمۇ ياقتۇرىمەن، تۇرۇپ تۇرۇڭ، پۇلنى ئېلىپ بېرەي، — دېدى سۇئال جىياك.

سۇئال جىياك بوغجۇمىسىنى ئېچىپ، بىرئاز ئۇششاق پۇل ئالدى. ھېلىقى ئادەم بىر چەتتە ئوغرى كۆزى بىلەن قاراپ تۇراتتى، ئۇ بوغجۇمىنىڭ ئېغىرلىقىنى كۆرۈپ ھەر ھالدا بىرنەرسە بار ئىكەن دەپ ئويلاپ، ئىچىدە ئاجايىپ خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ سۇئال جىياك بەرگەن پۇلنى ئېلىپ، ئىچكىرىدىن بىر خۇمرا مەي بىلەن بىر تەخسە كالا گۆشى ئېلىپ چىقتى ۋە شىرەگە ئۇچ ئاپقۇر، ئۇچ كىشىلىك چوكا قويۇپ، مەينى ئاپقۇرلارغا قۇيدى.

ئۇچەيلەن يەپ — ئىچىۋېتىپ: «ھازىر ئەل — يۇرت ئىچىدە بىر قىسىم يامان ئادەملەر پەيدا بولۇپ قاپتىمىش، نۇرغۇن ياخشى ئەرلەر ئۇلارنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇ نېمىلەر مەي بىلەن گۆشكە بىھوش دورىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئادەملەرنى بىھوش قىلىپ قويۇپ، پۇل — مالىلىرىنى بۇلاپ كېتەرمىش، گۆشىنى چاناپ قېيما قىلىپ مانتا تۇگۈپ ساتارمىش، مەن بۇ گەپكە ئىشەنمىدىم، نەدە ئۇنداق ئىش بولسۇن!» دېيىشتى.

ھېلىقى مەي ساتقۇچى ئادەم كۈلۈپ:

ــ ئۇنداق بولسا سىلەر ئىچمەڭلار، گۆشىنىمۇ يېمەڭلار، مېنىڭ مەي ـ شارابىم بىلەن گۆشۈمگىمۇ بىھوش دورىسى ئارىلاشتۇرۇپ قويۇلغان، ــ دېدى.

ــ بۇ ئاكام بىزنىڭ بىھوش دورىسى توغرىسىدا گەپ قىلىشۋاتقىنىمىزنى ئاڭلاپ چاقچاق قىلىۋاتىدۇ، ــ دېدى كۈلۈپ سۇڭ جياڭ.

ــ ئاغا، ئىسىستېپ بەرسىڭىز قانداق؟ ــ دېدى ئىككى يايى.

ــ ئۇنداق بولسا مەن ئىسىستېپ ئەكىرىپ بېرەي، ــ دەپ، مەي ساتقۇچى ئۈچ ئاپقۇر مەينى ئىسىستېپ ئەكىرىپ بەردى. قورساقلىرى ئېچىپ، تاماقلىرى قۇرۇپ تازا چاڭقاپ كەتكەن بۇ ئادەملەر ئاغزىغا كېلىپ قالغان بۇ مەينى ئىچمەي، گۆشنى يېمەي تۇرالامتى؟ ئۇچەيلەن بىر ئاپقۇردىن ئىچىۋەتتى، ھېلىقى ئىككى يايىنىڭ كۆزلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ، ئاغزىلىرىدىن شۆلگەيلەر ئېقىشقا باشلىدى، بىر ـ بىرىگە ئېسىلىشىپ ئاخىرى پۇلاڭلاپ ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشتى. سۇڭ جياڭ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ:

ــ نېمە بولدىڭىزلار، بىر ئاپقۇردىن ئىچە ـ ئىچمەيلا مەست بولۇپ قالدىڭىزلارغۇ؟ ــ دېدى ـ دە، كېلىپ ئۇلارنى يۆلىدى، شۇ ئارىدا ئۆزىنىڭمۇ باش ـ كۆزى قېيىپ، پۇلاڭلىدە يىقىلىپ چۈشتى. ئەمدى ھەممىسىنىڭلا كۆزلىرى پارقىراپ، بىر ـ بىرىگە قاراشقىنىچە مەست ـ ئەلەس بولۇپ، قىمىرلىيالماي يېتىپ قېلىشتى. مەيپۇرۇش:

ــ بەللى، ئەجەبمۇ ياخشى بولدى ! كىرىم قىلالمايۋاتقانغا نەچچە كۈنلەر بولغانىدى، بۈگۈن بۇ ئۈچ مالنى تەڭرىم ئۆزى يەتكۈزۈپ بەردى، ــ دېدى ـ دە، سۇڭ جياڭنى ئوڭدىسىغا سۆرەپ، خادىنىڭ تۆۋەندىكى ئادەم سويىدىغان قاسساپخانىغا ئېلىپ كىرىپ، ئادەم سويىدىغان تاختا ئۈستىگە قويدى، ئاندىن ھېلىقى ئىككى يايىنىمۇ سۆرەپ ئېلىپ كىردى. ھېلىقى ئادەم بوغجۇما،

يۇك ـ تاقلارنىڭ ھەممىسىنى قازناقتا ئەكىرىپ قويدى. بوغجۇمىنى ئېچىپ قارىۋىدى، ساپلا ئالتۇن ـ كۈمۈش چىقتى، بۇ ئادەم ئۆز ـ ئۆزىگە: «مەن شۇنچە يىللاردىن بۇيان مەيخانا ئېچىپ، مۇنداق گۈناھكارلارنى كۆرمەپتىكەنمەن، بۇ گۈناھكارنىڭ دۇنياسى نېمانچە كۆپتۇ؟ تەڭرىم ماڭا ئاسماندىن تاشلاپ بېرىپتۇ» دېدى ـ دە، بوغجۇمىنى كۆرۈپ بولۇپ، يەنە چىگىپ قويدى ۋە شېرىكلىرىم كەلسە ئۇلارنى سويىمىز، دەپ ئىشىك تۈۋىدە ساقلاپ تۇردى.

ئۇ ئادەم ئىشىك ئالدىدا بىرەدەم قاراپ تۇردى، شېرىكلىرىنىڭ ھېچقايسىسى كۆرۈنمەيتتى، قارىسا چوققىنىڭ ئېتىكىدىن ئۇچ ئادەم كېلىۋېتىپتۇ، ئۇ بىر قاراپلا بۇ ئادەملەرنى تونۇپ، ئالمان ـ تالمان ئالدىغا يۈگۈرۈپ باردى ۋە:

ـــ ئاغىلار، نەدىن كېلىۋاتسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

بۇ ئۇچەيلەننىڭ ئىچىدىن بىر دارازا ئالدىغىراق كېلىپ:

ـــ بىز ئەتەي بىر كىشىنى ئىزدەپ بۇ چوققىغا كەلگەنىدۇق، پەرىزىمىزچە، مۇشۇ كۈنلەردە كېلىشى كېرەك ئىدى. مەن ھەر كۈنى چوققا تۇۋىگە بېرىپ قاراشتۇرۇۋاتىمەن، زادى كۆرۈنمەيدۇ، نەدە ھايال بولۇپ قالدىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، سىز كىمنى ئىزدىمەكچى؟ ـــ دەپ سورىدى ھېلىقى ئادەم.

ـــ ئاجايىپ بىر ئەرنى ئىزدىمەكچىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى دارازا.

ـــ بۇ ئاجايىپ ئەر دېگىنىڭىز كىم ئىدى؟

ـــ سىز بۇ ئۇلۇغ كىشىنىڭ ئېتىنى ئاڭلىماقچى بولسىڭىز، ئۇ جىجۇ ئايمىقىدىكى يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ مىرزىسى سۇڭ جياڭ دېگەن شۇ.

ـــ ئەل ـ يۇرت ئىچىدە شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر دەپ ئاتىلىپ يۈرگەن سۇڭ دانىش دېگەن كىشى بولمىغاي يەنە؟

ـــ ھەببەللى، دەل شۇ كىشى.

ـــ ئۇ كىشى بۇ يەرلەردە نېمە قىلىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ھېلىقى ئادەم يەنە.

ـــ مەنمۇ بىلمەيتتىم، ـــ دېدى دارازا، ـــ يېقىندا جىجۇ ئايمىقىدىن بىر تونۇشۇم كەپتىكەن، ئۇ ماڭا: «يۇنچىلىك ناھىيەسىنىڭ مىرزىسى سۇلۇك جياڭ جىجۇ ئايمىقىدا قانداقتۇر بىر سەۋەب بىلەن بالا ـ قازاغا ئۇچراپ، جياڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار كۇرەسىگە سۈرگۈن قىلىنىپتىمىش» دېگەن گەپنى قىلىپ بەردى. مېنىڭچە، ئۇ چوقۇم مۇشۇ يولدىن ئۆتىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا يول يوق. ئۇ كىشى تېخى يۇنچىلىك ناھىيەسىدىكى چاغدىلا بىر كۆرۈشۈپ كەلسەم ئىكەن، دەپ يۈرەتتىم. بۇگۈن دەل مۇشۇ يەردىن ئۆتىدىغان چاغدا كۆرۈشۈۋالمىسام بولامدۇ؟ دېگەن ئويغا كېلىپ، چوققا ئېتىكىدە ساقلىغىلى تۆت ـ بەش كۈن بولدى، ھېچبىر گۇناھكار ئۆتمىدى. بۇگۈن بۇ ئىككى قېرىندىشىم چوققىغا سايادەت قىلىپ چىققانىكەن، شۇلار بىلەن بىرلىكتە، بىللە بۇ يەرگە كېلىپ بىرئاز مەي ئىچكەچ، سىز بىلەن كۆرۈشۈپ كېتەيلى دەپ كەلدىم، يېقىندىن بۇيان ئوقىتىڭىز قانداق؟

ـــ ئاغا، سىزدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاتتىم، بىرنەچچە ئايدىن بۇيان ھېچقانداق سودا قىلالمىدىم، تەڭرىگە شۇكۇر، ئۇچ مال قولۇمغا چۈشۈپ قالدى، بىرئاز نەرسىسىمۇ بار ئىكەن، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

ـــ بۇ ئۇچەيلەن قانداق كىشىلەر ئىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى دارازا ئالمان ـ تالمان.

ـــ ئىككىسى يايى، بىرى گۇناھكار ئىكەن، ـــ دېدى ھېلىقى كىشى.

ـــ گۇناھكار دېگىنىڭىز سېمىزرەك كەلگەن قارا پەتەك ئادەممىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى دارازا چۆچۈپ.

ـــ بوي ـ تۇرقى ئانچىمۇ چوڭ ئەمەس، بۇغداي ئۆڭلۈك ئادەم ئىكەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى ئادەم.

ـــ بىرنەرسە قىلىۋەتمىگەنسىلەر؟ ـــ دېدى دەرھال ھېلىقى دارازا.

ـــ ھېلىراقلا ئادەم سويىدىغان قاسساپخانىغا ئەكىرىپ قويۇپ، سويغۇچىلارنى كۈتۈپ تۇراتتىم، تېخى سويمىدۇق، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم جاۋابەن.

ـــ قېنى مەن كۆرۈپ باقاي، ـــ دېدى دارازا.

تۆتەيلەن ھېلىقى خادىنىڭ تۇڭدىكى ئادەم سويىدىغان قاسساپخانىغا كىردى. قارىسا ئادەم سويىدىغان تاختا ئۈستىگە سۇڭ جيالڭ بىلەن ئىككى يايىنى بېشى تۆڭەن قىلىپ ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ. ھېلىقى دارازا سۇڭ جيالڭنى تونۇيالمىدى، ئۇنىڭ يۈزىدىكى ئالتۇن تامغىنىڭ ئىزىمۇ ئوچۇق كۆرۈنمەيتتى، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي تۇرۇشىغا، ئۇنىڭ كاللىسىغا دەرھال مۇنداق بىر خىيال كېلىپ: «ھە راست، يايىلارنىڭ بوغجۇمىسىنى ئېچىپ، يامۇلنىڭ ئالاقىسىگە قارىساق مەلۇم بولىدۇ» دېدى.

ـــ توغرا ئېيتتىڭىز، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم ۋە ئۆيگە كىرىپ يايىلارنىڭ بوغجۇمىسىنى ئېچىپ قارىدى، ئىچىدە بىر كاللەك كۈمۈش بىلەن پارچە ـ پۇرات كۈمۈشلەر تۇراتتى، ئاندىن ئالاقە تەللىسىنى ئېچىپ قارىۋىدى، قولىغا تەستىقنامە چىقتى، ھەممەيلەن بۇنى كۆرۈپلا ئىسىركەپ①: «ۋاي ئاتام !؟» دەۋەتتى.

ـــ ھېلىمۇ ياخشى تەڭرى بۇيرۇپ، بۇگۈن بۇ چوققىغا كەلگىنىمنى دېمەمسىلەر، ئۇستىگىلا كەپتىمەن، ئاغىمىزنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاسلا قاپسىلەر، ـــ دېدى دارازا.

نەزم

ئېلىنۇر ئاخىر قىساس ھەرگىز كېتەلمەيدۇ قېچىپ،
ئۆچ ئېلىشقا دېمىسەڭمۇ كېلىدۇ پۇرسەت يېتىپ.
سەن تۆمۇر كەشنى كىيىپ ئالەمنى كەزسەڭمۇ بىكار،
ۋاقىت ـ سائەت ئەجىرسىزلا بىر كۈنى بولغاي نېسىپ.

① ئىسىركەپ ـــ چۆچۈمەك، ئالاقزەدە بولماق، قورقۇش دېگەن مەنىلەردە.

ـــ چاققان بولۇڭ، مەستلىكنى يېشىدىغان تىرياق[1] ئېلىپ كېلىڭ، ئاۋۋال ئاغامنى قۇتۇلدۇرايلى، ـــ دەپ ۋارقىرىدى دارازا ھېلىقى ئادەمگە.

بۇ ئادەم تەمتىرەپ كېتىپ، دەرھال دورىنى راسلاپ، دارازا بىلەن ئادەم سويىدىغان قاسساپخانىغا كىردى ـ دە، ئاۋۋال تاقاقنى ئېچىپ، سۇڭ جياڭنى يۆلەشتۇرۇپ، ئاغزىدىن دورىنى قۇيدى، تۆت ئادەم سۇڭ جياڭنى كۆتۈرۈپ ئالدىدىكى مېھمانلار ئولتۇرىدىغان ئۆيگە ئاچىقتى، دارازا ئۇنى يۆلەپ تۇردى، سۇڭ جياڭ ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچتى. قارىسا، ئالدىدا تونۇمايدىغان بىرنەچچە ئادەم قاراپ تۇراتتى، ھېلىقى دارازا ئىككى ئاغىنىسىنى سۇڭ جياڭنى يۆلەپ تۇرۇشقا بۇيرۇپ، ئۆزى باش ئېگىپ تەزىم قىلغىلى تۇردى.

ـــ سىلەر كىم؟ ئوڭۇمۇ، چۈشۈمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ھېلىقى مەي ساتقۇچىمۇ تەزىم قىلغىلى تۇردى.

ـــ ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار ئاغىلار، بۇ زادى قانداق يەر؟ شەۋكەتلىك نامىڭلار كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ ئۇلارنىڭ تەزىمىنى ئىلىك ئېلىپ.

ـــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتىم لى جۇن بولىدۇ، يۇرتۇم لۇجۇ، ياڭزىجياڭ دەرياسىدا قېيىق ھەيدەپ جان باقىمەن، سۇ ـ سەلنىڭ ئېپىنى بىلىمەن، كىشىلەر دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن دەپ ئاتىشىدىغان كىشى مەن شۇ. بۇ مەي ساتقۇچى بولسا جيېيياڭ چوقىسىدا ئالدى ـ ساتتىچىلىق بىلەن جان باقىدۇ، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى جان ئالغۇچى ئەزرائىل لى لى دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ ئىككى ئىنىمىز بولسا شۇنياڭ دەرياسىنىڭ بويىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئادەملەر، تۇز ئېلىپ ـ سېتىپ تىرىكچىلىك قىلىدۇ، مېنى پاناھداپ مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغان. ياز كۈنلىرى

[1] تىرياق ـــ زەھەر قايتۇرغۇچى دورا.

دەريا تاشقاندا قېيىق ھەيدەپ ئوقەت قىلىدۇ. ئىككىسى ئاكا ـ ئۇكا بولۇپ، بىرىنىڭ نامى غارتېشەر ئەجدىھا تۇڭ ۋېي، يەنە بىرىنىڭ نامى دەريا باغلار قۇلۇلە تۇڭ مېڭ، ـــ دېدى دارازا.

بۇ ئىككىسىمۇ سۇڭ جياڭغا ئېگىلىپ تۆت قېتىم تەزىم قىلدى.

ـــ مېنى بىھوش قىلىپ قويۇپ، قانداقسىغا ئېتىمنى بىلىۋالدىڭلار؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ پېقىرنىڭ بىر تونۇشۇم بار ئىدى، يېقىندا سودا ـ سېتىق بىلەن جەجۇ ئايمىقىغا بېرىپ قايتىپ كېلىپ، جانابلىرىنىڭ مۇبارەك نامىنى ۋە جياڭجۇغا پالانغانلىقلىرىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى. پېقىرنىڭ بۇرۇندىن ئۆزلىرىنىڭ يانلىرىغا بېرىپ زىيارەت قىلىپ كەلسەممىكىن دەيدىغان ئارزۇيۇم بار ئىدى، تەقدىر ـ قىسمەت يار بەرمىدى. ئۆزلىرىنى جياڭجۇغا بېرىشتا چوقۇم مۇشۇ يەردىن ئۆتىدۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، چوققا ئېتىكىدە ساقلاپ ياتقىلى ئالتە ـ يەتتە كۈن بولدى، ھېچ كەلمىدىلە، بۈگۈن توساتتىنلا تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن مەن بۇ ئىككى قېرىندىشىمنى ئەگەشتۇرۇپ، لى لىنىڭ مەيخانىسىدا بىرئاز مەي ـ پەي ئىچكەچ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ كېلەيلى دەپ كەلگەنىدىم، لى لى بۇ ئەھۋاللارنى پاراڭ سېلىپ بەردى، پېقىر ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتىم ۋە ئالمان ـ تالمان ئۆيگە كىرىپ قارىدىم. ئەمما، ئۆزلىرىنى تونۇيالماي قالدىم. بىردىنلا بىر نەرسە خىيالىمغا كېلىپ، ئالاقىنى ئېلىپ قارىۋىدىم، ئۆزلىرىنىڭ ئاتلىرى تۇرمامدۇ، شۇنىڭدىن بىلدىم، ئەيىبكە بۈيرۇمىسىلا مېھرىبان ئاغا، جانابلىرىنى يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ مىرزىسى دەپ ئاڭلىغانىدىم، قانداق بولۇپ جياڭجۇغا پالىنىپ قالدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى لى جۇن.

سۇڭ جياڭ يەن پوشىنى ئۆلتۇرۇپ قويغانلىقىنى، شى يۇڭنىڭ يېزا مەيخانىسىدا ئۆيدىن ئەۋەتكەن خەتنى بەرگەندىن

كېيىن ئۆيگە قايتىپ بارغانلىقىنى، ئەمدى جياڭجۇغا يالىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. تۆتەيلەن ئاڭلاپ ھەق - ھەق بولۇپ كەتتى.

— ئاغا، — دېدى لى لى، — جياڭجۇغا بارماي مەشەدە تۇرۇپ قالسىلا، ئۇ يەرگە بېرىپ زىنداندا جاپا تارتىپ يۈرمەسلە.

— لياڭشەن كۆلىدىكىلەر مېنى قېلىپ قالسىلا دەپ شۇنچە زورلىغاندىمۇ، ئۆيىمىزدىكى قېرى ئاتامنى بالاغا قويماي دەپ زادىلا ئۇنمىغانىدىم، ئەمدى بۇ يەردە قانداق قالالايمەن؟ — دەپ جاۋاب بەردى سۇڭ جياڭ.

— ئاغا، سىلى بولسىلا مەردانە ئادەم، ھەرگىز يامان ئىشلارنى قىلمايلا، — دېدى لى جۇن ۋە مەي ساتقۇچىغا قاراپ، — تېز بولۇڭ، ئاۋۇ ئىككى يايىنى ھوشىغا كەلتۈرۈڭ، — دېدى يەنە.

لى لى دەرھال شېرىكلىرىنى چاقىردى، شېرىكلىرى كېلىپ ئىككى يايىنى تاشقىرىقى ئۆيگە ئاچىقىپ دورا ئىچۈردى، ئىككى يايى ھوشىغا كېلىپ:

— يول مېڭىپ ھېرىپ كەتكەنلىكىمىزدىن ئاسانلا مەست بولۇپ قاپتۇق - دە ! — دېيىشتى بىر - بىرىگە قارىشىپ، قالغانلار پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

شۇ كېچىسى لى لى مەي - شاراب قۇيۇپ، ھەممىسىنى مېھمان قىلدى، بۇ كېچە شۇ يەردە ئۆتتى. ئەتىسى يەنە ئۇ مەي، تائام راسلاپ مېھمان قىلدى. سۇڭ جياڭ بىلەن ئىككى يايىنىڭ بوغجۇملىرىنى ئاچىقىپ قايتۇرۇپ بەردى. ئۇلار ئەمدى خوشلىشىپ ماڭماقچى بولدى، سۇڭ جياڭ لى جۇن، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ ۋە ئىككى يايى بىلەن بىللە چوقىدىن چۈشۈپ، توپتوغرا لى جۇننىڭ ئۆيگە بېرىپ قوندى. لى جۇن ئۇلارنى پايپېتەك بولۇپ مېھمان قىلدى ۋە سۇڭ جياڭ بىلەن قول بېرىشىپ ئاكا - ئۇكا بولۇپ، ئۆيدە بىرنەچچە كۈن قوندۇرۇپ قالدى. كېيىن سۇڭ جياڭ ماڭمەن دەپ تۇرۇۋالدى، لى جۇن ھەرقانچە ئېيتىپمۇ ئېلىپ قالالمىدى، ئۇ بىرئاز كۈموش تەڭگە

ئېلىپ ئىككى يايغا بەردى. سۇك جياك بوينىغا تاقاقنى سالدۇرۇپ، بوغجۇما، يۇك ـ تاقلىرىنى ئېلىپ، لى جۇن، تۇك مېك، تۇك ۋېيلار بىلەن خوشلاشتى ـ دە، جيېياك چوققىسىدىن چۈشۈپ، جياڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

ئۇچەيلەن يېرىم كۈنچە يول يۈرۈپ چۈش ۋاقتى بىلەن ئادەملىرى مىغ ـ مىغ، سودا ـ سېتىقلار قاينىاپ تۇرىدىغان بىر جايغا يېتىپ كەلدى، قارىسا بۇ شۇنداق بىر ئاۋات بازار ئىكەن، بازاردا بىر توپ ئادەم بىر يەرگە ئولىشىۋاپتۇ، سۇك جياك ئۇ ئادەملەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قارىۋىدى، بىر ئادەم نەيزىۋازلىق قىلىپ مەلھەم دورا سېتىۋېتىپتۇ. سۇك جياك بىلەن ئىككى يايى تۇرۇپ قېلىپ، ھېلىقى ئادەمنىڭ نەيزە ئوينىتىشىغا بىر پەس قاراپ تۇردى. بىردەمدىن كېيىن بۇ مەشقاۋۇل قولىدىكى نەيزە كالتىكىنى قويۇپ قويۇپ چامباشچىلىق قىلغىلى تۇردى، سۇك جياك بارىكاللا ئېيتىپ: «يارايسىز !» دەۋەتتى. ھېلىقى ئادەم قولىغا بىر پەتنۇسنى ئېلىپ:

ـــ ھەي خالايىق، پېقىر بولسام يىراق يەرلەردىن ئەزىز يۇرتۇڭلارغا ئوقەت قىلىپ كېلىپ قالغان ئادەم، ھەيران قالغۇدەك ماھارىتىم بولمىسىمۇ، پېقىرغا خەيرخاھلىق قىلىڭلار. بۇ شۇنداق ياخشى دورا ئىدىكى، ئۇنى ماختىمايدىغان كىشى يوق، پەي ـ سىڭىر تارتىشىدىغانلار بۇ دورىدىن ئېلىپ چاپلىۋېلىڭلار، پايدا قىلىدۇ؛ ئەگەر ئالمىساڭلار پېقىرغا بىرئاز كۈمۈش ـ يارماق ئاتا قىلىڭلار، مۇساپىرنى نائۇمىد قويماڭلار، ـــ دەپ جاۋۇلداپ سۆزلەپ پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ بىر ئايلىنىپ چىقتى، ئەمما ھېچكىم بىر تىيىن پۇل چىقارمىدى. بۇ ئادەم يەنە: «ئىلتىپات قىلىشسىلا خالايىق» دەپ پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ يەنە بىر ئايلىنىپ چىقتى، خالايىق بىر تىيىنمۇ چىقارماي، كۆزىنى پارقىرىتىپ تۇرۇشتى. سۇك جياك ئۇنىڭ غەمگە چۈشۈپ قالغانلىقىنى ۋە خالايىقنىڭ پۇل بەرمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، يايلارغا بەش سەر كۈمۈش ئالدۇردى ۋە ھېلىقى ئادەمگە قاراپ:

ـــ هەي مەشقاۋۇل، مەن بولسام بىر گۈناھكار، سىلىگە بەرگۈچىلىك بىرنەرسەم يوق. مانا بۇ بەش سەر كۈمۈشنى سىلىگە تۇتتۇم، ئازنى كۆپكە تاۋاپ قىلىپ ئالغايلا! ـــ دېدى.

بۇ ئادەم بەش سەر كۈمۈشنى ئېلىپ قولىدا تۇتۇپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى:

ـــ شۇنداق داڭلىق جېيېياڭ بازىرىدا پېقىرنى تونۇغۇدەك بىر ئىنسانبلىق ئەر چىقمىدى! مانا قاراڭلار، ئۆزى دەۋا - دەستۇرلارغا چۈشۈپ قالغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە يول ئۈستىدە كېتىۋاتقان بىر بېگىم چېغىدا بەش سەر كۈمۈش ئاتا قىلدى.

نەزم

خەق كۈلەتتى بىر زامان جىڭ يۈەنخېنى مەسخىرە قىلىپ:
«ئەيش - ئىشرەتخانىدىن كەتمەيدۇ ئۇ كۆڭۈل ئېچىپ».
باي ۋە باتۇرلۇققا خاس ھەر كىم ئەمەلدار بولمىقى،
ھۆسن قوشمايدۇ پەقەت كىيىم - كېچەكنىڭ كۆپلۈكى.

ـــ بۇ بەش سەر كۈمۈشنى باشقىلارنىڭ ئەللىك سەر كۈمۈشىدىن ئەلا بىلمەن، ـــ دېدى دورا ساتقۇچى، ـــ ئۆزلىرىگە مىڭ تەزىم، شەپقەتلىك بېگىمنىڭ شەۋكەتلىك ئىسمىزاتى نېمىكىن، تەرىپلىرىنى قىلىپ خەلقئالەمگە يايسام.

ـــ ھەي ئۈستاز، بۇ قانچىلىك نەرسە ئىدى، رەھمەت ئېيتقۇچىلىكى يوق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

دەل شۇ چاغدا، كىشىلەر ئارىسىدىن بىر دارازا چىقىپ، گۈرسۈلدەپ كېلىپ:

ـــ ھوي چۈپرەندە، قانداق بىرنېمە سەن؟ جېيېياڭ بازىرىدىكى خالايىقنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكۈپ، نەدىن كەلگەن گۇناھكارسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئىككى مۇشتۇمىنى كۆتۈرۈپ سۇڭ جياڭغا دېۋەيلەپ كەلدى. ئەيىۋەھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس! بۇ جەدەل

بولمىغان بولسا، شۇنىڭ دەرياسى بويىغا دېڭىزلارنى لەرزىگە سالغۇچى لەھەڭلەرگە ئوخشايدىغان ئەرلەر جەم بولمىغان بولاتتى، لىياڭشەن كۆلىگە تاغ ئاشار قاپلانلارغا ئوخشايدىغان باتۇرلار قوشۇلمىغان بولاتتى. ھېلىقى دارازىنىڭ سۈڭ جياڭغا نېمە سەۋەبتىن دېۋەيلەپ كەلگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز يەتتىنچى باب

توسقۇنسىز يىگىتنىڭ شپالىق يامغۇرنى قوغلاپ يەتكەنلىكى قېيىقچى يىگىتنىڭ شۇنياڭ دەريا‌سىنى پاتپاراق قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ بەش سەر كۈمۈش تەڭگىنى بېشىدىن ئۆرۈپ، ھېلىقى مەشقاۋۇلغا بەرگەندىن كېيىن جيېيياڭ بازىرىدىكى كىشىلەر توپى ئارىسىدىن بىر دارازا چىقىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ:

— بۇ مۇناپىق ئاز ـ تولا چامباشچىلىقنى ئۆگىنىۋېلىپ، بىزنىڭ بۇ جيېيياڭ بازىرىمىزغا كېلىپ ئۆزىنى كۆرسەتمەكچى بولۇۋاتسا، مەن «ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماڭلار» دەپ خالايىققا جېكىلەپ قويغان تۇرسام، سەن ئەبلەخ پۇلۇڭنى كۆز ـ كۆز قىلىپ، ئۇنىڭغا كۈمۈش تەڭگە تارتۇق قىلىۋاتىسىنا تېخى، بۇ سېنىڭ جيېيياڭ بازىرىمىزدىكى خەلقنىڭ ئىناۋىتىنى تۆككەنلىكىڭ ئەمەسمۇ؟ — دەپ ھۆركىرىدى سۇڭ جياڭغا.

— پۇلنى بەرسەم مەن بەردىم، سېنىڭ نېمە كارىڭ؟ — دېدى سۇڭ جياڭ ئېغىز ياندۇرۇپ.

— سەن پالاندى مۇناپىق تېخى ماڭا گەپ ياندۇرامسەن؟ — دېدى ھېلىقى دارازا سۇڭ جياڭغا ئېسىلىپ.

— ساڭا گەپ ياندۇرۇشقا بولمامدىكەن؟ — دېدى سۇڭ جياڭ.

دارازا مۇشتلىرىنى تۈگۈپ، سۇڭ جياڭنىڭ يۈزىگە قارىتىپ ئاتقانىدى، سۇڭ جياڭ غاچچىدە داجىدى. دارازا يەنە بىر قەدەم ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى، سۇڭ جياڭ ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشماي دەپ تۇرۇشىغا، ھېلىقى چامباشچى مەشقاۋۇل

دارازىنىڭ كەينىدىن كېلىپ، بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ بېشىدىكى بوغمىچىسىدىن، بىر قولى بىلەن ئۇنىڭ بېلىدىكى پوتىسىدىن تۇتۇپ شۇنداق بىر كۆتۈرۈۋەتتى. دارازا سەنتۈرۈلۈپ يەرگە چۈشتى. ئۇ تېرىشىپ ـ تىرمىشىپ ئورنىدىن تۇرايلى دەپ تۇرۇشىغا مەشقاۋۇل كېلىشتۈرۈپ بىرنى تېپىپ تەتۈر ئۆرۈۋەتتى. ئىككى يايى مەشقاۋۇلغا ھاي بېرىپ توختىتىۋالدى. دارازا ئۆمىلەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، سۇڭ جياڭ بىلەن مەشقاۋۇلغا:

ـــ خەپ توختاپ تۇرۇش، سەنلەرگە تېتىمايدىغان بولسام، ـــ دېدى ـ دە، ئۇدۇل تۆۋەن تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى.

ـــ مەشقاۋۇل، ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك نامىشەرىپلىرى نېمىكىن؟ قەيەرلىك بولىدىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ مەشقاۋۇلدىن.

ـــ پېقىر خېنەننىڭ لوياڭ دېگەن يېرىدىن بولىمەن، ـــ دېدى مەشقاۋۇل جاۋاب بېرىپ، ـــ ئىسمىزاتىم شۆ يۇڭ بولىدۇ، بوۋام پېشقەدەم باسقاقبەگنىڭ دەرگاھىدا بەگ ـ سىپاھلار بولغانىدى، مەنسەپداشلىرىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغاچقا، مەنسەپ ـ مەرتىۋىسى ئۆسمىگەن. بىز نەۋرىلىرى بولساق، مانا چامباشچىلىق ـ نەيزىۋازلىق بىلەن خېرىدار توپلاپ، دورا ـ دەرمەكلەر سېتىپ كۈن ئېلىۋاتىمىز، ئەل ـ يۇرت پېقىرنى قەھرلىك يولۋاس دەپ ئاتىشىدۇ. شاپائەتلىك بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك نامىشەرىپلىرىنى سورالمايۋاتىمەن، نامىشەرىپلىرى كىم بولىدىكىن؟

ـــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتىم سۇڭ جياڭ بولىدۇ، يۇنچىڭ ناھىيەسىدىن بولىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش دېگەن ئۆزلىرى بولامدىلايا؟ ـــ دەپ سورىدى شۆ يۇڭ.

ـــ ھە، مەن بولىمەن.

بۇنى ئاڭلىغان شۆ يۇڭ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى، سۇڭ جياڭ دەرھال ئۇنى يۆلەپ:

— بىرئاز ئىچكۈلۈك قىلىپ پاراڭلاشساق قانداق دەيلا؟ — دېدى.

— ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك دىدارلىرىنى كۆرۈشنى ئارزۇلاپ يۈرەتتىم. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى پېقىرغا نېسىپ بولماي كەلدى، — دېدى شۆ يۈك توقماق - نەيزىلىرى ۋە دورا - دەرمەكلىرىنى ئالمان - تالمان يىغىشتۇرۇپ.

ئۇ سۈك جياك بىلەن يېقىن ئەتراپتىكى بىر مەيخانىغا مەي ئىچىش ئۈچۈن كەلدى.

— مەي - شاراب، گۆش، غىزالارغۇ بار، لېكىن سىلەرگە سېتىپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلمەن، — دېدى مەيپۇرۇش ئۇلارغا.

— نېمىشقا ئاجىزلىق قىلىسىز؟ — دەپ سورىدى سۈك جياك.

— بايا سىزلەر بىلەن ئېلىشقان دارازا، — دەپ سۆز باشلىدى مەيپۇرۇش، — ئادەم ئەۋەتىپ جېكىلەپ قويدى، سىزلەرگە مەي سېتىپ بەرسەم، ئۇ دۈكىنىمىڭ كۇلىنى كۆكىكە سورۇۋەتكۈدەكمىش، ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپ قويسام بولمايدۇ. ئۇ جېيىڭ بازىرىنى سورايدىغان بىر نوچى، كىم ئۇنىڭ گېپىنى يىرالايدۇ؟

— ئۇنداق بولسا كىرمەيلا قويايلى، ئۇ مۇتتەھەم يەنە كېلىپ غوۋغا چىقارمىسۇن، — دېدى سۈك جياك.

— پېقىر سارايغا بېرىپ ياتاق ھەققىنى تۆلەۋېتەي، بىر - ئىككى كۈندىن كېيىن جياڭجۇ ئايمىقىدا كۆرۈشەرمىز، سىلى ئالدىدا مېڭىپ تۇرسىلا، — دېدى شۆ يۈك.

سۈك جياك شۆ يۈكىغا يەنە ئون - يىگىرمە سەر كۈمۈش پۇل بەرگەندىن كېيىن ئۇ خوشلىشىپ يولىغا راۋان بولدى.

سۈك جياك ئىككى يايى بىلەن بىللە بۇ مەيخانىدىن چىقىپ، يەنە بىر مەيخانىغا كېلىپ مەي سېتىپ بېرىشنى سورىدى. مەيپۇرۇش:

ـــ كىچىك بېگىم سىلەرگە مەي سېتىپ بەرمەكسىلەر دەپ تاپىلاپ قويدى، بىز سىلەرگە قانداق سېتىپ بېرەلەيمىز؟ سىلەر قانچە قاتتىرغىنىكىلار بىلەنمۇ بىكار ئاۋارە بولىسىلەر، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بىلەن ئىككىي يايى ئۇندىمەي كېتىپ قالدى ۋە بىرقانچە مەيخانىلارغا كىرىپ باقتى، ھەممىسى ئوخشاشلا شۇ گەپنى تەكرارلىدى. ئۇچەيلەن بازار بېشىغا ئۆتۈپ بىرنەچچە كىچىك ساراينى كۆردى ـ دە، ئۇنىڭغا كىرىپ قونماقچى بولدى، بىراق ئۇلارمۇ قونالغۇ بەرمىدى. سۇڭ جياڭ سەۋەبىنى سورىسا، ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا:

ـــ كىچىك بېگىم ئۇچىكىلارنى قوندۇرۇشقا بولمايدۇ، دەپ قايتا ـ قايتا جېكىلەپ قويغان، ـــ دېيىشتى.

سۇڭ جياڭ ئىشىنىڭ قاملاشمىغانلىقىنى كۆرۈپ ئىككىي ياينى باشلاپ، ئىتتىك ـ ئىتتىك مېڭىپ چوڭ يولغا قاراپ كەتتى. بۇ چاغ كۈن پېتىپ، كۆز باغلانغان چاغ ئىدى.

نەزم

قاپلىغان تاغۇدالانى كەچ گۇگۈمدا ئىس ـ تۈمان،
بىپايان كۆكنى ئېلىپ ئۆز ئىلكىگە سوغۇق ـ مانان.
بىھېساب يۇلتۇز، تولۇن ئاي نۇر چاچاتتى بەسلىشىپ،
خۇددى زۇمرەتتەك ۋالىدار تەڭلىشىپ سۇ، تاغ ـ داۋان.
شۇ شالاڭ ئورمان ئارا تۇرغان قەدىم بۇتخانىدىن،
قوڭغۇراقنىڭ زىل ساداسى چىقتى تارقاپ ھەر تامان؛
كۆل ئارا بېلىقچىلارنىڭ كېمىسىدىن ـ سالىدىن،
جىنچىراغ نۇرى كۆرۈندى گاھ يورۇق، گاھى ئاران.
ناله ئەيلەپ شاختا كاككۇك تۆكسە مۇڭ ـ زار كېچىدە،
كېپىنەك ئۇخلايتتى گۈلزار ئىچىدە جىمجىت ئامان.

سۇڭ جياڭ بىلەن ئىككىي يايى بارغانسېرى قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلى دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ

ئالدىرىدى. ئۇچەيلەن: «بىكاردىن ـ بىكار چامباشچىلىقىنى كۆرىمىز دەپ، ئۇ مۇتتەھەمنىڭ چىشىغا تېگىپ قويدۇق ! ئالدى ـ كەينىمىزدە يا بىرەر مەھەللە، يا قونالغۇ ـ ئۆتەڭ بولمىسا ئەمدى نەدىمۇ ياتقۇلۇق؟» دەپ بېشى قېتىپ تۇرغان چاغدا، يىراقتا تۇرغان چىغىر يولنىڭ نېرىسىدىكى ئورمان ئىچىدىن غىل ـ پال چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپ قالدى.

ـــ ئاۋۇ چىراغ يېنىپ تۇرغان جايدا جەزمەن ئادەمزات بار، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ بېرىپ ھال ـ ئەھۋالىمىزنى ئېيتىپ، بىر كېچە قونۇپ ئەتە سەھەردە يولغا چىقىپ كېتەيلى.

ـــ ئۇ جاي يول بويىدا ئەمەس ئىكەن، ـــ دېدى يايى شۇ ياققا قاراپ.

ـــ باشقا ئامال يوق. يول نېرىسىدا بولسىمۇ ئەتە ئەتىگەن ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىم يولنى كۆپرەك ماڭساق نېمە بولاتتى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئۇلار چوڭ يولدىن چەتلەپ، ئىككى چاقىرىم ماڭمايلا، ئورمانلىق كەينىدىن بىر يوغان جاڭزا كۆرۈندى.

سۇڭ جياڭ بىلەن يايلار جاڭزا قورۇسىغا كېلىپ دەرۋازىنى قاقتى، قورۇدىن بىر ئوتاقچى چىقىپ:

ـــ سىلەر كىم بولىسىلەر؟ يېرىم كېچىدە دەرۋازىنى قېقىپ، نېمە ئىشىڭلار بار ئىدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ھال ـ ئەھۋالىنى بايان قىلىپ، ـــ جياڭجۇ ئايمىقىغا پالانغان گۇناھكارمەن، بايا ئۇقۇشماي قونالغۇ ـ ئۆتەڭدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇق، ياتىدىغان جاي تاپالماي، جاڭزاڭلاردا بىر كېچە قونايلى دەپ كەلدۇق، ئەلنەرخىدە قونالغۇ ھەققىنى تۆلىسەك.

ـــ ئۇنداق بولسا سەل تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن كىرىپ غوجامغا مەلۇم قىلاي، ئۇنىسا قونۇپ قالارسىلەر، ـــ دېدى ئوتاقچى ۋە كىرىپ مەلۇم قىلىپ قايتىپ چىقىپ:

ـــ غوجام كىرسۇن دەيدۇ، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئىككى يايى بىلەن ئىچكىرىگە كىرىپ، دالاندا غوجا بىلەن سالاملاشتى. غوجا ئوتاقچىسىغا ئۇلارنى ھۇجرىغا جايلاشتۇرۇپ، كەچلىك غىزا بېرىشنى بۇيرۇدى. ئوتاقچى ئۇلارنى باشلاپ ھۇجرىغا ئېلىپ كىرىپ، چىراغ يېقىپ، ئۇچىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۇچ كىشىلىك ئاش ـ تاماق، كۆك ـ گۆزەكلەر ۋە زەنجۇبىل شورپىسى ئېلىپ كىردى. ئۇلار غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن ئوتاقچى داستىخانىنى يىغىشتۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

ـــ مىرزىبېگىم، ـــ دېدى يايىلار، ـــ بۇ يەردە يات ئادەم يوق، بوينىڭىزدىكى تاقاقنى ئېلىۋېتىپ ئارامخۇدا ئوخلىۋېلىڭ، ئەتە تاڭ سەھەردە مېڭىپ كېتىمىز.

سۇڭ جياڭ «شۇنداق قىلاي» دەپ تاقاقنى ئېلىۋېتىپ، يايىلار بىلەن ھاجەتكە چىقتى. كۆپكۆك ئاسماندا سانسىز يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇراتتى؛ سۇڭ جياڭ خامان يېنىدىكى ئۆينىڭ كەينىدە بىر چىغىر يول بارلىقىنى كۆردى. ئۇچەيلەن ھاجەت قىلىپ بولۇپ ھۇجرىغا كىرىپ، ئىشىكنى تاقاپ ئوخلىماقچى بولۇشتى. سۇڭ جياڭ يايىلارغا:

ـــ ھېلىمۇ ياخشى بۇ غوجا بىزنى قوندۇرۇپ قالدى، ـــ دېدى.

دەل شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا جاڭزىدا بىر كىملەرنىڭ ئوتقاش كۆتۈرۈپ خامانغا كېلىپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئايلىنىپ يۈرگەنلىكى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن قارىسا، غوجا ئۇچ ئوتاقچىنى باشلاپ ئوتقاش بىلەن ئۇ يەر ـ بۇ يەرگە قاراپ يۈرۈپتۇ.

ـــ بۇ غوجا خۇددى مېنىڭ ئاتامغا ئوخشاش ھەممىلا ئىشنى ئۆزى باشقۇرىدىكەن. كېچە ـ ئەتىسى ئۇخلىماي، ھەممە يەرنى ئۆزى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىدىكەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ يايىلارغا قاراپ.

دەل شۇ چاغدا تالادا بىرىنىڭ «دەرۋازىنى ئېچىڭلار» دەپ

توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، ئوتاقچى ئالدىراپ بېرىپ دەرۋازىنى ئاچتى، قولىدا قىلىچ تۇتقان بىرى ئارا ۋە كالتەك ـ چوماق كۆتۈرگەن بەش ـ ئالتە كىشىنى باشلاپ كىرىپ كەلدى. سۆڭ جياڭ ئوتقاش يورۇقىدا ئۇنى تونۇپ، ئىچىدە: «قىلىچ تۇتقان بۇ ئادەم ھېلىقى جيېياڭ بازىرىدا بىز بىلەن جاڭجال چىقارغان ئادەم شۇغۇ» دېدى. ئۇ غوجىنىڭ ئۇنىڭدىن: «ئوغلۇم، نەدىن كەلدىڭ؟ كىملەر بىلەن جېدەل قىلىشتىڭ؟ شۇنچە كەچ بولۇپ كەتسىمۇ نەيزە ـ يالمانلارنى كۆتۈرۈپ يۈرسەنغۇ؟» دەپ سوراۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى.

ـــ دادا، سەن بىخەۋەرسەن، ئاكام ئۆيدىمۇ؟ ـــ دېدى ھېلىقى دارازا.

ـــ ئاكاڭ مەست بولۇپ قېلىپ، ئارقا شىپاڭدا ئۇخلاۋاتىدۇ، ـــ دېدى غوجا.

ـــ مەن ئۇنى ئويغىتىپ بىرىنى تۇتۇپ كېلىمەن.

ـــ يەنە كىم بىلەن جاڭجاللىشىپ قالدىڭ؟ ئاكاڭنى ئويغاتساڭ تۇتمىغۇچە قويمايدۇ، سەن ئاۋۋال نېمە ئىش بولدى، ماڭا دېمەمسەن.

ـــ دادا، بۇگۈن بازاردا بىر چامباشچى دورىپۈرۈش ئاكام بىلەن ئىككىمىزگە سالام بەرمەي تۇرۇپ، چامباشچىلىق بىلەن دورا سېتىپ يۈرۈپتۇ، مەن خالايىققا بىر يارماقمۇ بەرمەڭلار، دەپ قويغانىدىم، نەدىن كەلدى بىر گۇناھكار ئۆزىنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭغا بەش سەر كۈمۈش تارتۇق قىلىپ، بازىرىمىزدىكى خەلقنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكتى. مەن ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشاي دەپ تۇرسام، ھېلىقى لەنىتى دورىپۈرۈش ئارقامدىن كېلىپ مېنى يىقىتىپ، ئۇرۇپ ـ تېپىپ دۈمبالىدى، بېلىم ھازىرغىچە ئاغرىۋاتىدۇ. مەن ئالدى بىلەن ئۇ ئۇچەيلەن بۇگۈن كېچە ماكانسىز قالسۇن دەپ، تەرەپ ـ تەرەپتىكى مەيخانا ـ مېھمانخانىلارغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارغا يېمەك ـ ئىچمەك، قونالغۇ بەرمەسلىكنى تاپىلاپ قويدۇم. ئاندىن قىمارخانىدىكى

شېرىكلىرىمنى باشلاپ بېرىپ، سارايدىن ھېلىقى دورىپۇرۇشنى تېپىپ، ئۇنى پۇخادىن چىققۇچە ئۇرۇپ ـ دۇمبالىدۇق، ھازىر ئۇ يۇزبېشىنىڭ ئۆيىدە ئېسىقلىق قالدى. ئەتە ئۇنى چەمبەرچاس باغلاپ دەريا‌غا تاشلاپ، ئۆچۈمنى ئالىمەن. لېكىن، يايلار ئېلىپ كېتىۋاتقان ھېلىقى گۇناھكارنى تۇتالمىدۇق. ئالدى تەرەپتە ساراي يوق ئىدى، نەگە كەتتىكىنىتاڭ، تاپالمايۋاتىمىز. ئەمدى ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ قوغلايلى، دەپ ئاكامنى چاقىرغىلى كەلدىم.

ــ ئوغلۇم، ئۆزۈڭگە بالا تېرىپ نېمە قىلىسەن. بەرسە ئۆزىنىڭ پۇلىنى بېرىپتۇ، سېنىڭ نېمەڭ كېتىپتۇ! ئۇنىڭ بىلەن سوقۇشۇپ نېمە قىلاتتىڭ؟ ئانچە قاتتىق تاياقمۇ يېمەپسەن، گېپىمنى ئاڭلاپ بولدى قىل، ئاكاڭغا دېمەيلا قوي. سېنىڭ تاياق يېگىنىڭنى بىلسە، ئاكاڭ جىم تۇرالامتى؟ يەنە كېلىپ كىشىنىڭ جېنىغا زامىن بولىدىغان ئىش ئىكەن! گېپىمگە كىرىپ ئۇيقۇڭنى ئۇخلا. بۇ يېرىم كېچىدە خەقنىڭ ئىشىك ـ دەرۋازىلىرىنى قېقىپ، بىسەرەمجان قىلما. ئاخىرەت يولىدا ساۋابلىق ئىش قىل.

ھېلىقى دارازا دادىسىنىڭ گېپىگە كۆنمەي، قىلىچىنى كۆتۈرگەن پېتى ھويلىغا كىرىپ كەتتى. غوجىمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن كىردى.

ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان سۇڭ جياڭ يايلارغا:

ــ بۇ پېشكەللىكنى قارىمامدىغان، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ دەل شۇنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قاپتۇق ئەمەسمۇ، بۇ يەردىن كەتكىنىمىز تۇزۇك. بۇ مۇتتەھەم بىلىپ قالسا، جېنىمىزنى ئامان قويمايدۇ، غوجا ئۇنىڭغا دېمىگەندىمۇ، ئوتاقچىلار دېمەي قالارمۇ؟ ــ دېدى.

ــ ھەق گەپ، ــ دېدى يايلار، ــ كېچىكسەك بولمايدۇ، پاتراق ماڭايلى.

ــ بىز ئالدى يول بىلەن ماڭماي، ئۆينىڭ كەينى تېمىنى تېشىپ چىقىپ كېتەيلى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

تامنى تېشىپ بولغاندىن كېيىن يايلار بوغجۇمنى، سۇك جياك تاقاقنى ئاچقىپ كەتتى، ئۇچىسى ئاي يورۇقىدا ئورمانلىقتىكى چىغىر يولغا چۈشۈپ ماڭدى، ئۇلار ئالدىراپ - تېنەپ يولمۇ تاللىماي بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن بىر قومۇشلۇققا كېلىپ قالدى، ئالدىدا شۇنياك دەرياسى شارقىراپ ئۆركەشلەپ ئېقىپ تۇراتتى.

غەزەل

زېمىن - ئاسماندا قايقان - تور، بوغۇلدۇم مەن ئاسارەتتە،
پېشانەم شور مېنىڭ زادى، تۆكەرمەن ياش نادامەتتە.
قۇتۇلغاندىم ھېلى ياۋۇز - قەبىھ شۇمنىڭ بالاسىدىن،
يولۇقتۇم مەن يەنە قايتا قەبىھ ۋەھشىي قاباھەتكە.

ئۇلار كەينىدىن ئوتقاش كۆتۈرگەن كىشىلەرنىڭ جارقىراپ، ئۇشقىرتىپ - ئىسقىرتىپ قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. سۇك جياك: «ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن تەڭرىم !» دەپ داد - پەريات قىلدى. ئۇلار قومۇشلۇققا مۆكۈندى ۋە كەينىگە قاراپ، ئوتقاش يورۇقىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى - دە، ھودۇقۇپ - تەمتىرەپ سەنتۈرۈلگەن پېتى قومۇشلۇق ئىچىگە قاچتى؛ قېچىپ، ئالەمنىڭ ئۇ چېتى دېگىلى بولمىسمۇ، زېمىنىڭ بىر بۇرجىكىگە كېلىپ قالغىنىنى كۆردى، زەن سېلىپ قارىسا، ئالدىدا يولنى توسۇپ بىر دەريا تۇرۇپتۇ، يان تەرەپ بىر كەڭ كەتكەن شاخاپچە ئىكەن. سۇك جياك قاتتىق پۇشايمان قىلىپ: «بۇنچىلىك دەردلەرگە قالىدىغانلىقىمنى بىلگەن بولسام، ۋاقتىنچە لياڭشەن كۆلىدە قالغان بولاتتىم. بۇ يەردە ھالاك بولىدىغانلىقىمنى نەدىن بىلەي !» دەپ ناله قىلدى.

سۇك جياك شۇنداق خەۋپ ئاستىدا تۇرغان چاغدا، قومۇشلۇق ئىچىدىن بىردىنلا بىر قېيىق ئاستا ئۇزۇپ چىقتى. سۇك جياك

ئۇنى كۆرۈپ:

ــ ھەي قېيىقچى، بىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قال، ساڭا پۇل بېرەيلى، ــ دەپ توۋلىدى.

ــ سىلەر نېمە ئادەم؟ بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىلەر؟ ــ دەپ سوردى قېيىقچى.

ــ كەينىمىزدىن قاراقچىلار قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى سۇلۇك جىياڭ، ــ قېچىڭلار مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق، چاپسان قېيىقىڭنى ئېلىپ كېلىپ بىزنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قوي، ساڭا يەتكۈدەك پۇل بېرەيلى.

قېيىقچى يەتكۈدەك پۇل بېرىمىز دېگەننى ئاڭلاپ، قېيىقنى ھەيدەپ يېقىن ئەكەلدى، ئۇچەيلەن دەرھال قېيىققا سەكرەپ چىقتى، يايلاردىن بىرى بوغجۇمنى قېيىققا تاشلىدى، يەنە بىرسى قولىدىكى ئالا بالداق كالتىكى بىلەن تىرەپ، قېيىقنى ئورنىدىن قوزغاتتى. قېيىقچى پالاقنى تۇتۇپ تۇرۇپ، بوغجۇمنىڭ قېيىققا تاشلانغاندا شاراقلاپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئىچىدە خۇش بولدى ـ دە، پالاقنى بىرلا سىلكىپ، قېيىقنى دەريا ئوتتۇرىسىغا ھەيدەپ ماڭدى.

بۇ چاغدا قىرغاقتىكى قوغلاپ كېلىۋاتقان كىشىلەر دەريا بويىغا يېتىپ كەلگەندى، ئون نەچچە ئوتقاش لاۋۇلداپ يېنىپ تۇراتتى، يىگىرمە نەچچە نەيزە تۇتقان كىشىنى باشلاپ كەلگەن ئىككى دارازا قىلىچلىرىنى يالتىڭاچلىغان ھالدا:

ــ ھەي قېيىقچى، كەينىڭگە قايت ! ــ دەپ توۋلىدى.

سۇلۇك جىياڭ بىلەن يايلار قېيىقنىڭ قازىنقىغا مۆكۈنۈۋېلىپ:

ــ ھەرگىز كەينىڭگە يانما، بىز ساڭا جىقراق پۇل بېرىمىز، رەھمەت ئوقۇيمىز، ــ دېيىشتى.

قېيىقچى بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، قىرغاقتىكىلەرگە جاۋاب بەرمەي، قېيىقنى غىرىلدىتىپ ھەيدەپ كېتىۋەردى.

ــ ھەي قېيىقچى، كەينىڭگە يانمىساڭ جېنىڭنى ئالىمىز! ــ دەپ چۇرقىراشتى قىرغاقتىكىلەر.

قېيىقچى سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ ئۇنىمىدى.

— سەن كىم بولىسەن؟ قاپ يۈرەك نېمە ئىكەنسەنغۇ، كەينىڭگە يانمايسىنا؟ — دەپ توۋلاشتى قىرغاقتىكىلەر.

— ئاكاڭ قارىغاي جاڭ قېيىقچى دېگەن شۇ، ئاغزىڭنى چايقاپ سۆزلەش، — دېدى قېيىقچى سوغۇققىنا كۈلۈش بىلەن جاۋاب ياندۇرۇپ.

— جاڭ ئاكام ئىكەنسەنغۇ، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىزنى تونۇمايۋاتامسەن؟ — دەپ توۋلىدى قىرغاقتىكى ئوتقاشلار ئارىسىدىن دارازىلارنىڭ چوڭى.

— تونۇمايدىغان قارىغۇ ـ كورمىدىم؟ — دەپ جاۋاب قايتۇردى قېيىقچى.

— تونۇغان بولساڭ، قېيىقنى ھەيدەپ بېرى كەل، ساڭا گېپىم بار.

— گېپىڭ بولسا ئەتە ئېيت، قېيىقتىكىلەر ئالدىراۋاتىدۇ.

— بىز دەل شۇ قېيىقتىكى ئۇچ ئادەمنى تۇتۇشقا كەلدۇق.

— بۇلار مېنىڭ يېقىن تۇغقانلىرىم، ئاش ـ تامىقىم، كىيىم ـ كېچەكلىرىمنى يەتكۈزۈپ بېرىدىغان ئاتا ـ ئانام، ئۇلارنى كەسكەن لەڭمەن بىلەن كۇتۇۋالاي دەيمەن.

— سەن، — دېدى دارازىلارنىڭ چوڭى، — ئالدى بىلەن قېيىقىڭنى ھەيدەپ بۇياققا كەل، مەسلىھەتلىشىمىز.

— ئالدىمدىكى لوق گۆشنى ساڭا ئاپىرىپ بەرسەم بولغۇدەك ـ دە ! — دېدى قېيىقچى.

— ئۇنداق دېمە جاڭ ئاكا، بىزگە ئاۋۇ گۇناھكار كېرەك، ئاۋۇال بۇياققا كەلگىن! — دېدى دارازىلارنىڭ چوڭى.

— نەچچە كۈندىن بۇيان، — دېدى قېيىقچى بېشىنى چايقاپ، — ئاران تاپقان خېرىدارىمنى بېرەتتىمۇ! خاپا بولماڭلار، كېيىنچە كۆرۈشەرمىز.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ سۆزىدىكى يوشۇرۇن مەنىنى چۈشەنمەي قېيىقتىكى يايىلارغا ئاستا پىچىرلىدى:

ـــ هېلىمۇ ياخشى بۇ قېيىقچى ئۇچمىزنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇپ قالدى، ئۇنىڭ ھىممىتىنى ئۇنتۇماي، ئوبدان رازى قىلايلى، تەلىيىمىزگە بىزنى ئۆتكۈزۈپ قويۇپ ياخشى ئىش قىلدى.

قېيىقچى قېيىقنى ھەيدەپ قىرغاقتىن خېلى يىراقلاشتى، قېيىقتىكى ئۇچەيلەن قومۇشلۇقتىكى ئوتقاش كۆتۈرگەنلەرنىڭ كەينىگە يانغانلىقىنى كۆردى.

ـــ بەللى، ئەجەبمۇ ياخشى بولدى ! ـــ دېدى سۇئ جىياڭ، ـــ «ياخشىلار بىلەن تېپىشتۇق، يامانلاردىن قۇتۇلدۇق» دېگەن شۇ، ئەمدى بۇ بالا ـ قازادىنمۇ قۇتۇلدۇق.

قېيىقچى پالىقىنى لىڭشىتىپ خۇجۇلۇقلار ناخشىسىنى ئېيتىشقا باشلىدى:

غوجاكاڭ ئۆستى مۇشۇ دەريا بويىدا چوڭ بولۇپ،
قورقمىدى دەۋا ـ قاماقتىن، كەتمىدى خاندىن چۆچۈپ.
كېچە كەپ خۇا گۇاڭ قېيىققا چۈشتى ئالدىرىتىپ مېنى،
تارتقۇزۇپ كەتتى ماڭا ئالتۇن كېسەكتىن بىرنى.

بۇ ناخشىنى ئاڭلاپ، سۇئ جىياڭ بىلەن يايلارنىڭ تېنى جۇغۇلداپ كەتتى. «بۇ شۇنداقلا ئېيتىپ قويغان بىر ناخشىغۇ» دەپمۇ ئويلىدى سۇئ جىياڭ، ئۇچىسىنىڭ گېپى بېسىققاندا، قېيىقچى پالاقنى تاشلىدى ـ دە:

ـــ سەن ھارامزادە يايلار دائىم قۇۋلۇق ـ شۇملۇق بىلەن قاقتى ـ سوقتى قىلىپ يۈرىسىلەر، ئەمدى غوجائاكاڭنىڭ قولىغا چۈشتۇڭلارمۇ ! قېنى كەسكەن لەڭمەن يەمسىلەر، چۆچۈرىمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇرادەر، چاقچاق قىلماڭ، ـــ دېدى سۇئ جىياڭ، ـــ كەسكەن لەڭمەن دېگەن نېمە، چۆچۈرە دېگەن نېمە؟

ـــ كىم سەنلەرگە چاقچاق قىپتۇ ! ـــ دېدى قېيىقچى

كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ــ كەسكەن لەڭمەن يېگۈڭلار كەلسە، قېيىقنىڭ قازنىقىدا شۇنداق ئۆتكۈر قىڭرىقىم بارىكى، نەچچە چېپىشتا ئەمەس، پەقەت بىر چېپىشتا بىرىڭنى ئىككى پارچە قىلىپ دەرياغا تاشلىۋېتىمەن. چۆچۈرە يەيمەن دېسەڭلار، كىيىمىڭلارنى يېشىڭلار ــ دە، دەرياغا ئۆزۈڭلارنى ئۆزۈڭلار غەرق قىلىڭلار.

ــ ۋاي دەردىمەي ! «بەخت كەلسە تاق كەپتۇ، بالا كەلسە قوش» دېگەن مۇشۇ ــ دە، ــ دەپ نالە قىلغىلى تۇردى سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يايلارغا ئېسىلىپ.

ــ ئۆزۈڭلار كېلىشىپ، تېز جاۋاب بېرىڭلار، ــ دېدى هېلىقى قېيىقچى.

ــ هەي قېيىقچى يىگىت، مەن بولسام بىر بىچارە ئادەم، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، جياڭجۇ ئايمىقىغا پالاندىم، بىز ئۇچەيلەنگە رەھىم قىلىڭ ! ــ دەپ يېلىنىدى سۇڭ جياڭ.

ــ رەھىم قىل دەمسەن ! ــ دېدى قېيىقچى هۆركىرەپ، ــ قوي قۇرۇق گېپىڭنى، باغرى تاش جاڭ نوچى دەپ داڭق چىقارغان ئاكاڭ قارىغاي بولىدۇ، هېچقايسىڭنى ساق قويمايمەن، ۋاقتى كەلگەندە تۇغقان ئاتا ــ ئانامغىمۇ يۇز ــ خاتىر قىلمايمەن. تولا ۋالاقشىماي چاپسان سۇغا سەكرەش !

ــ بىز بوغجۇمىمىزدىكى بارلىق ئالتۇن ــ كۈمۈش، تاۋار ــ دۇردۇن، كىيىم ــ كېچەكلىرىمىزنى سىزگە بەرسەك، بىر قوشۇق قېنىمىزدىن كەچسىڭىز، ــ دەپ يالۇۇردى يەنە سۇڭ جياڭ.

ــ قېنى قانداق ئۆلىسىلەر؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى قېيىقچى قېيىقنىڭ قازنىقىدىن پارقىراپ تۇرغان قىڭرىقىنى ئېلىپ.

ــ مەن تەڭرىگە سېغىنماي، ئاتا ــ ئانامغا ۋاپا قىلماي، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ، سىزلەرنىمۇ بالاغا قويدۇم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ نالە ــ پەريات قىلىپ يايلارغا.

ــ مىرزىبېگىم، بولدى سەۋر قىلىڭ، ئۆلسەك هەممىمىز

بىللە ئۆلىمىز، ــ دېيىشتى يايىلارمۇ سۇڭ جياڭغا ئېسىلىپ.

ــ چاپسان كىيىمىڭلارنى يېشىپ، دەريادا سەكرەڭلار، ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى قېيىقچى، ــ بولمىسا ئۆزۈم سىلەرنى چېپىپ سۇغا تاشلايمەن.

سۇڭ جياڭ بىلەن يايىلار قۇچاقلىشىپ، شۇمشىيىپ بىللە سۇغا سەكرىمەكچى بولۇپ تۇرغاندا، دەريادا «شار ـ شۇر» قىلغان پالاق ئاۋازى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ شۇنداق قارىسا، بىر قېيىق ئوقەتەك ئېتىلىپ كېلىۋېتىپتۇ. قېيىقتا ئۈچ كىشى بولۇپ، بىر دارازا چاڭگاك تۈتۈپ ئالدىدا تۇرۇپتۇ، كەينىدىن ئىككى ياش يىگىت پالاق تاشلاپ قېيىق ھەيدەپ كېلىۋېتىپتۇ، ئاي يورۇقىدا ئۇلارنىڭ يېقىن كېلىپ قالغانلىقى كۆرۈندى.

ــ كېلىۋاتقان قايسى قېيىقچى سەن؟ ــ دەپ توۋلىدى ھېلىقى قېيىق بېشىدا چاڭگاك تۈتۈپ تۇرغان دارازا، ــ بۇ يەردە نېمە ئوۋلاپ يۈرىسەن؟ قېيىقتىكى مالغا تەڭ شېرىك بولىمىز.

ــ كىمكىن دېسەم، لى ئاكام ئىكەنسەنغۇ، ئاكا، ئوقەتنى ئۆزۈڭلا قىلىپ، مېنى ياندۋالماپسەنغۇ؟ ــ دېدى دەرھال جاۋابەن قېيىقچى.

ــ ئۇكا، بۇ يەردە يەنە شۇ قىلىقىڭنى قىلىپ يۈرەمسەن؟ قېيىقىڭدىكى نېمە مال؟ بىرەر نەپ چىقامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى دارازا.

ــ دېسەم كۈلگۈڭ كېلىدۇ، ــ دېدى قېيىقچى، ــ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان ئوقىتىمىنىڭ تايىنى بولمىدى، قىمارداپ يەنە ئۈتتۈردۇم، قولۇمدا بىر يارماق قالمىدى. دەريا بويىدا بېشىم قېتىپ ئولتۇرسام، بىر توپ كىشى ئۈچ ئادەمنى قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇلارنى غىپلا قىلىپ قېيىقىمغا چىقاردىم. بۇلار ئىككى ھارامزادە يايى بىلەن بىر قارا پاكىنەك گۇناھكار ئىكەن.

① يوچۇن ــ ئاجايىپ دېگەن مەنىدە.

نەلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. جياڭجۇغا پالانغان ئادەممەن دەيدۇ ـ يۇ، بوينىدا تاقاق يوق. قوغلاپ كەلگەنلەر بازاردىكى مۇ جەمەتلىك ئاكا ـ ئۇكىلار ئىكەن، گۇناھكارنى بىزگە بەر دەپ تۇرۇۋاپتۇ، قارىسام نەپ تېگمىدىغاندەك قىلىدۇ، بەرمىدىم.

ـــ ئاكىمىز سۇڭ دانىش بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟ ـــ دېدى دارازا.

ـــ ھەي پالۋان، سەن كىم بولىسەن؟ سۇڭ جياڭنى قۇتقۇزۇۋال، ـــ دېدى قېيىقتا يانتاق سۇڭ جياڭ بۇ تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ.

ـــ ھە راستلا ئاكام ئىكەنغۇ، بالدۇرراق دېسىلە بولمامدۇ؟ ـــ دېدى ھېلىقى دارازا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ.

سۇڭ جياڭ قوپۇپ قارىدى. ئاي يورۇقىدا قېيىقتا بىر دارازا كۆرۈندى، ئۇ شۇنداق دارازا ئىدىكى:

يۇرتىدۇر شۇنياڭ دېگەن ئەزىمى دەريا بويىدا،
قەھرىمان ـ باتۇر دېگەن لايىق ئاتاق بار تۇرقىدا.
قوشماقاش، كۆزى بۇلاق، يۈزى توغاچتەك قىپقىزىل،
ساقىلى گويا تىكەن ئاۋازى جىل دىردەك ئېسىل.
خۇي زەبەردەس، قەددى ـ قامەت بابىدا تاپقان كامال،
ئوينىتار ئەپچىل قولىدا شاپ قىلىچ، نەيزە قورال.
ئۇزدى بۇ پالۋان دېڭىز ـ دەريا ئارا دولقۇن يېرىپ،
غەيرىتى بىرلە ئاجايىپ تۆھپە ـ خىزمەت كۆرسىتىپ.
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرى لۇجۇ، ئېتى لى جۇن ئۇنىڭ،
«دەريانى بۇلغار لەھەڭ» دەپ لەقىمى يوچۇن[1] ئۇنىڭ.

قېيىقتا كەلگەن دارازا دەريا بۇلغار لەھەڭ دەپ نام ئالغان لى جۇن ئىدى، كەينىدىكى پالاق تۇتقانلار بولسا غار تېشىر ئەجدىھا تۇڭ ۋېي بىلەن دەريا باغلار قۇلۇلە تۇڭ مېڭ ئىدى.

لى جۇن ئۇنىڭ سۇڭ دانىش ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، سەكرەپ

قېيىققا ئۆتتى ۋە ئېچىنغان هالدا:

ــ ئاكا، بىسەرەمجان بوپتىلا، كەمىنە ئىنىلىرى سەل كېچىككەن بولسام، ئەزىز جانلىرىدىن ئايرىلىپ قالاتتىكەنلا، بۇگۈن ئۆيدە ئولتۇرۇپ كۆڭلۈمنىڭ ھېچ ئارامى بولمىدى، شۇنىڭ بىلەن سېتىپ كېلەي دەپ قېيىققا تۇز بېسىپ چىققانىدىم، سىلىنىڭ بۇنچىلىك قىيىن ئەھۋالدا قالغانلىقلىرىنى كىم ئويلاپتۇ! ــ دېدى.

قېيىقچى بىر هازا ئۇن ــ تىن چىقارماي هاڭ ــ تاڭ بولۇپ تۇرغاندىن كېيىنلا:

ــ لى ئاكا، بۇ قارا باتۇر شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش بولامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ شۇ بولمايچۇ! ــ دېدى لى جۇن.

ــ ۋاي ئاتامەي، ــ دېدى قېيىقچى ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ، ــ نېمىشقا شەۋكەتلىك نامىلىرىنى بالدۇرراق دېمەيلا، جانابلىرىنى نابۇت قىلىپ قويۇشقا تاس قاپتىمەن.

ــ بۇ باتۇر كىم بولىدۇ؟ مۇبارەك نامى نېمە؟ ــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ لى جۇندىن.

ــ ئۆزلىرى بىلمەيلا، ــ دېدى لى جۇن جاۋابەن، ــ بۇ باتۇر پېقىر بىلەن قېرىنداش بولۇپ قول ئېلىشقان ئۈكام بولىدۇ. شياۋگۈشەن تېغىدىن، ئىسمىزاتى جاڭ خېڭ بولىدۇ، لەقمى قېيىقچى پالۋان، مۇشۇ شۇنياڭ دەريا سى بويىدا ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىپ يۈرىدۇ.

سۇڭ جياڭ بىلەن يايلار پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

شۇنىڭ بىلەن ئىككى قېيىق جۈپلىشىپ مېڭىپ قىرغاققا باردى. قېيىق توختىغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ بىلەن يايلارنى يۆلەپ قىرغاققا چىقىرىشتى. لى جۇن جاڭ خېڭغا:

ــ بۇرادەر، مەن ساڭا دائىم جاهاندا شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر، يۇنچېڭ ناهىيەسىنىڭ مىرزىسى سۇڭ جياڭدىن باشقا مەرد باتۇر يوق، دەيتتىم. بۇگۈن ئەمدى سەن ئۇنىڭ بىلەن

تونۇشۇۋال، ـــ دېدى.
جاڭ خېڭ چاقماق تاش چېقىپ چىراغنى ياندۇرۇپ سۇڭ جياڭغا قاراپ ۋە دەرھال دەريا بويىدىكى قومۇشلۇققا يېقىلىپ:
ـــ ئاغا، پېقىرنىڭ گۇناھىدىن ئۆتىلە، ـــ دەپ تەزىم قىلدى.
سۇڭ جياڭ شۇنداق قارىسا، جاڭ خېڭ شۇنداق بىر ئەر ئىدىكى:

بويى ـ بەستى ئىككى گەز، كۆرسەڭكى ئۇچ بۇرجەك كۆزى،
ساپسېرىق بۇرۇت ـ ساقىلى، قىپقىزىل چاچ ـ كۆزلىرى.
داڭقى شۇنياڭ بويىدا چىقتى پۇر بولۇپ كەتتى ئېتى،
سۇ پەرىسىدەك يارار دولقۇننى ئۇ،
خۇددى لەھەڭدەك ئۇزەر ئۆركەشسېرى.
چىقسا بوران، ئۇرسا دولقۇن زادى قورقماس ھېچقاچان،
ئەجدىھا كۆرسە ئۇنى قورقۇپ چىقار تەندىن جېنى.
تەڭرىتائالا ئەۋەتتى يارىتىپ دۇنيا ئارا،
جان ئالارغا شۇنچە ھەيۋەت كۇچ ـ قۇۋۋەتلىك قىلىپ ئۇنى.
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ماكانى ـ يۇرتى شياۋگۇشەن تېغى،
ئالدى بۇ جاڭ خېڭ «قېيىقچى پالۋان»لىق نامىنى.

ـــ جاڭ خېڭ تەزىم قىلىپ بولغاندىن كېيىن:
ـــ مەرد ئاغا، ئۆزلىرى نېمە ۋەجدىن بۇ ياققا پالاندىلىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.
لى جۇن سۇڭ جياڭنىڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ جياڭجۇ ئايمىقىغا پالانغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.
ـــ ئاغىمىزغا مەلۇم بولغايكى، ـــ دېدى جاڭ خېڭ بۇنى ئاڭلاپ، ـــ بىز بىر ئاتىدىن ئىككى ئاكا ـ ئۇكا، چوڭى مەن بولىمەن. بىر ئۇكام بارىكى، ئۇ كارامەت يىگىت، پۇتۇن بەدىنى قارەڭ ئاپئاق، سۇدا بىر ئۇزسە قىرىق ـ ئەللىك يولغا بىراقلا

ئۇزىدۇ، يەتتە كېچە ـ كۈندۈز سۇ تېگمىدە چۆكۈپ يۈرەلمەيدۇ، ئۇزگەندە خۇددى ئاق بېلىقتەك شۇڭغۇپ ئۇزىدۇ؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە شۇنداق ياخشى جەڭ ماھارىتىگە ئىگىكى، كىشىلەر ئۇنىڭغا دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن دەپ نام قويۇپ قويغان. بىز ئەسلىي ياڭزىجياڭ دەرياسى بويىدا ھالال ئوقەت قىلىپ يۈرەتتۇق.

ـــ خوش، قېنى دەۋېرىڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن، ـــ دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى جاڭ خېڭ، ـــ قىمارىدا ئۇتتۇرۇپ قويدۇق، شۇنىڭ بىلەن مەن دەريا بويىدىكى خالىيراق جايلارغا بېرىپ يولۇچىلارنى توشۇپ جان بېقىپ يۈردۇم، پۇلنىڭ كۆزىگە قارايدىغان ۋە دەريادىن تېزرەك ئۆتۈۋېلىشنى خالايدىغان يولۇچىلار مېنىڭ قېيىقىمغا چىقاتتى، قېيىققا ئادەملەر لىقمۇلىق ئولتۇرۇپ بولغاندا، ئۇكام جاڭ شۇنمۇ سالتاڭ يولۇچى بولۇۋېلىپ بىر بوغجۇمىنى يۇدۇپلا قېيىققا چىقاتتى. بىر قېتىم مەن قېيىقنى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا ھەيدەپ كېلىپ توختاتتىم ـ دە، قىڭراقنى تۇتۇپ قېيىققا چۈشكەنلەرگە كىرا ھەققىنى بېرىڭلار دېدىم، بىر ئادەمنىڭ ھەققى ئەسلىدە بەش يۈز يارماق بولاتتى، مەن ئۇچ تىزىق يارماق بېرىڭلار، دەپ تۇرۇۋالدىم. ئالدى بىلەن ئۇكامدىن سوردىم، ئۇ قەستەن بېرىشتىن باش تارتقان بولدى. مەن ئۇنىڭغا ئېسىلىپ، بىر قولۇم بىلەن بېشىدىن، يەنە بىر قولۇم بىلەن بېلىدىن ئالدىم ـ دە، ئىتتىرىۋەتتىم. ئۇ «چولتوك» قىلىپ دەريانىڭ چۈشۈپ كەتتى، ئاندىن قاتىرىسىغا ھەممىڭ ئۇچ تىزىق يارماق بېرىسەن دېسەم، ھەمىسى قورقىنىدىن غىڭ قىلماي چىقىرىپ بەردى. پۇلنى تولۇق يىغىپ بولۇپ، ئۇلارنى خالىيراق بىر جايغا ئاپىرىپ قىرغاققا چىقىرىپ قويدۇم. ئۇكام بولسا سۇ تەكتىدىن ئۇزۇپ قىرغاققا ئاللىقاچان چىقىۋالغانىكەن. يولۇچىلار كەتكەندىن كېيىن ئۇكام بىلەن پۇلنى تەڭ بۆلۈشۈپ، قىمار ئويناشقا ماڭدۇق. ئۇ كەملەردە بىز

شۇنداق قىلىپ كۆنمىزنى ئالاتتۇق.

ــ دەريادىن ئۆتۈش ئۈچۈن سىلەرنى ئىزدەپ نۇرغۇن يولۇچىلار كېلىدىكەن ـ دە ! ــ دېدى سۇك جياك.

لى جۇن باشلىق ھەممىسى كۈلۈشۈپ كەتتى.

ــ ھازىر، ــ دېدى يەنە جاك خېك، ــ ئەمدى باشقا ئۇقەتكە كىرىشۈالدۇق، مەن شۇنياك دەرياسى بويىدا ئېلىپساتارلىق قىلىمەن. ئۇكام جاك شۇن جياڭجۇدا بېلىق تۇخۇمى ساتىدۇ. سىلى شۇ ياقتا كېتىۋاتىدىلا، كەمىنلىرى بىر پارچە خەت يېزىپ بەرسەم بولاتتى، شۇغىنىسى خەت يېزىشنى بىلمەيمەن.

ــ مەھەللىدىكى خەلپىتىمگە يازدۇرايلى، ــ دېدى لى جۇن.

تۇك ۋېي بىلەن تۇك مېك قېيىقلارغا قاراپ قالدى. ئۇچى لى جۇنگە ئەگىشىپ مەھەللىگە قاراپ كەتتى. جاك خېك پانۇس تۇتۇپ ماڭدى.

ئۇلار بىرەر چاقىرىم يول ماڭغا ـ ماڭمايلا قىرغاقتا پارىلداپ تۇرغان ئوتقاش يورۇقىنى كۆردى.

ــ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى تېخىچە ياتماپتۇ، ــ دېدى جاك خېك.

ــ كىملەرنى دەيسەن؟ ــ دەپ سورىدى لى جۇن.

ــ بازاردىكى مۇ جەمەتلىك ئاكا ـ ئۇكىلارنى دەيمەن، ــ دېدى جاك خېك.

ــ ئۇلارنىمۇ چاقىرايلى، ئاكىمىز بىلەن كۆرۈشسۇن، ــ دېدى لى جۇن.

ــ ياق، چاقىرماڭلار، ئۇلار بىزنى تۇتىمىز دەپ قوغلاپ يۈرىدۇ، ــ دېدى سۇك جياك ئالدىراپ.

ــ ئاكا، ــ دېدى لى جۇن، ــ خاتىرجەم بولسىلا، ئۇلار سىلىنى تونۇمايدۇ قالغىنى، بىز بىر يولدىكى ئادەملەر.

لى جۇن قولىنى بۇلغاپ، ئاغزى بىلەن ئۇشقىرتقانىدى، ئوتقاش كۆتۈرگەنلەرنىڭ جىمسىز يوپۇرۇلۇپ يېتىپ كەلدى، لى جۇن بىلەن جاك خېكنىڭ سۇك جياڭنى ھۆرمەتلەپ، پاراڭلىشىپ

ئولتۇرغانلىقىنى كۆرگەن ھېلىقى ئاكا ـ ئۇكىلار ئەجەبلىنىپ:

ـــ ئاغىلار، بۇ ئۇچى بىلەن قانداق تونۇشىسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇ كىشىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟ ـــ دەپ ياندۇرۇپ سورىدى لى جۇن قاقاھلاپ كۈلۈپ.

ـــ بىلمەيمىز، ئۇ بازاردا چامباشچىغا پۇل تارتۇق قىلىپ بازىرىمىزدىكى خەلقنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكتى، شۇڭا ئۇنى تۇتمىز دەپ يۇرگەنىدۇق.

ـــ بۇ ياق، ـــ دېدى لى جۇن، ـــ مەن سىلەرگە دائىم گېپىنى قىلىپ بېرىدىغان شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر، يۇنچىڭ ناھىيەسىنىڭ مىرزىبېگى سۇڭ دانىش ئاغىمىز بولىدۇ، پات كېلىپ تەزىم قىلمامسىلەر.

ھېلىقى ئاكا ـ ئۇكىلار قىلىچلىرىنى تاشلىغان پېتى كېلىپ تەزىم قىلىپ:

ـــ نامىلىرىنى ئۇزۇندىن بۇيان ئاڭلاپ كەلگەنىدۇق، بۇگۈن كۆرۈشۈشكە نېسىپ بوپتۇ. بايا بىز قارامىلىق قىلىپ ئۆزلىرىنى رەنجىتىپ قويۇپتۇق، رەھىم قىلسىلا، گۇناھىمىزنى تىلەيمىز.

ـــ پالۋانلىرىم، مۇبارەك نامىڭىزلار نېمىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ ئۇلارنى يۆلەپ تۇرغۇزۇۋېتىپ.

ـــ بۇلار، ـــ دېدى لى جۇن، ـــ مۇشۇ يەرلىك بايلار بولىدۇ، مۇ جەمەتىدىن، چوڭىنىڭ ئېتى مۇ خۇڭ، لەقىمى توسقۇنسىز يىگىت، كىچىكى مۇ چۇن، لەقىمى كىچىك توسقۇن، جيېياڭ بازىرىنى سورايدىغان نوچىلار مۇشۇلار. ئاغا، ئۆزلىرى بىلمەيدىلا، مەن سىلىگە دەپ بېرەي، بىزنىڭ بۇياقتا ئۈچ جۇپ نوچى بار. جيېياڭ چوققىسىنىڭ ئالدى ـ كەينىنى مەن لى لى بىلەن سورايمەن؛ جيېياڭ بازىرىنى مۇنۇ ئاكا ـ ئۇكىلار سورايدۇ؛ ئېلىپساتارلىق قىلىدىغان جاڭ خېڭ بىلەن جاڭ شۇن شۇنياڭ دەريا‌سى بويىنى سورايدۇ. ئۈچ جۇپ نوچى دېگىنىمىز شۇ.

ـــ بۇنى نەدىن بىلەيلى؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ جاۋابەن، ـــ

هەممەيلەن ئاكا ـ ئۇكا ئىكەنمىز، ئۇنداق بولغاندىكىن، يۈز ـ خاتىرىمىز ئۈچۈن شۇ يۇڭنى قويۇپ بەرسەڭلار.

ـــ ھېلىقى چامباشچى شۇمۇ؟ ـــ دېدى مۇ خۇك كۈلۈپ، ـــ خاتىرجەم بولسىلا ئاكا، ئىنىم مۇ چۈن بېرىپ باشلاپ كەلسۇن. ئەزىز ئاكىمىزنى غېرىبخانىمىزغا تەكلىپ قىلىمىز، ئىززەت ـ ئىكرام كۆرسىتىپ گۈناھىمىزنى يۇيايلى.

ـــ بەللى، بۇ ناھايىتى ياخشى گەپ بولدى ! سىلەرنىڭ جاڭزاڭلارغا بارايلى، ـــ دېدى لى جۈن.

مۇ خۇك ئوتاقچىلارغا قېيىقلارنى قارىتىپ قويۇپ، تۈك ۋېي بىلەن تۈك مېڭىنمۇ جاڭزىغا بارسۇن دەپ جورىدى ۋە قوي ـ كالا سويۇپ، مەي ـ شارابلارنى ھازىرلاپ، بەزمىگە تەرەددۇت قىلىپ تۇرۇشنى خەۋەر قىلىپ قويۇش ئۈچۈن جاڭزىغا ئادەم ئەۋەتتى.

ئۇلار تۈك ۋېي بىلەن تۈك مېڭىنى بىردەم ساقلاپ تۇرۇپ، كەلگەندىن كېيىن ھەممىسى بىللە جاڭزىغا قاراپ يول ئالدى، تاك يورۇش ئالدىدا جاڭزىغا يېتىپ كېلىشتى، مۇ غوجا چىقىپ ئۇلار بىلەن سالاملاشتى. ساھىبخانا ۋە مېھمانلار دالانغا كىرىپ، ھەرقايسىسى ئۆز جايلىرىغا ئولتۇرۇشتى. سۈك جياك مۇ خۇڭغا قارىدى، ئۇ شۇنداق قامەتلىك باتۇر ئىدىكى، بۇ ھەقتە شائىر مۇنداق دەپ يازىدۇ:

يۈزى گۈياكى كۈمۈش، بەدىنى ئاق قاشتېشىدىن،
يۇمىلاق باش، كۆزى پىتتەك، ئايلىناي يىپ قېشىدىن.
تىترىگەي دىر ـ دىر كىشىلەر سۈرى ھەيۋەتلىك ئۇنىڭ،
كەلدى مەدەت بەرگۈچى بۇ ئەنبىيا كۆك قەرىدىن.
چىقسا جەڭگە زادى قايتماس ئولجا ئالماي ھېچقاچان،
بەرمىگەي جەڭلەردە ئەسلا تۇغ ـ ئەلەمنى ئىلكىدىن.
دەر ھەقىقەت خوپ كارامەت پالۋان مۇ خۇك ئۆزى،
ئالدى توسقۇنسىز يىگىت دەپ نام ـ لەقەم يۇرت ئەھلىدىن.

سۇڭ جياڭ بىلەن مۇ غوجا روبىرو ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتى. تاڭ يورۇغاندا مۇ چۈن قەھرلىك يولۇاس شۆ يۇڭنى باشلاپ كىرىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى جەم بولۇشتى. مۇ خۇڭ زىياپەت راسلاپ، سۇڭ جياڭ قاتارلىق مېھمانلارنى تا كەچ كىرگۈچە كۈتۈۋالدى ۋە ھەممىسىنى قوندۇرۇپ قالدى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ ماڭماقچى بولدى، مۇ خۇڭ نەدىمۇ ئۇنىسۇن، ئۇ باشقىلارنى جاڭزىدا قالدۇرۇپ، سۇڭ جياڭغا ھەمراھ بولۇپ بازارنى ئايلاندۇرۇپ، جىيياڭ شەھىرىنىڭ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلدۇرۇپ كەلدى. سۇڭ جياڭ بۇ يەردە يەنە ئۈچ كۈن تۇرغاندىن كېيىن مۆھلەت توشۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، مۇ خۇڭ قاتارلىقلارنىڭ يېلىنىپ ـ يالۋۇرغىنىغا قارىماي، كېتىمەن دەپ تۇرۇۋالدى، مۇ خۇڭ شۇ كۈنى ئۇنىڭغا خوشلىشىش زىياپىتى بەردى، سۇڭ جياڭ ئەتىسى ئەتىگەن تۇرۇپ مۇ غوجا ۋە باشقىلار بىلەن خوشلاشتى ۋە شۆ يۇڭغا:

ـــ ھازىرچە مۇ خۇڭنىڭ ئۆيىدە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ تۇرۇڭ، كېيىنچە جياڭجۇدا كۆرۈشەرمىز، ـــ دەپ جېكلىدى.

ـــ ئاكا، خاتىرجەم بولسىلا، مەن ئوبدان قاراپ قويىمەن، ـــ دەپ بىر پەتنۇس ئالتۇن ـ كۈمۈش ئاچقىپ سۇڭ جياڭغا يوللۇق تۇتتى مۇ خۇڭ. ئىككى يايىغمۇ ئانچە ـ مۇنچە كۈمۈش ئىنئام قىلدى. جاڭ خېڭ مېڭىش ئالدىدا، مۇ خۇڭنىڭ جاڭزىسىدىكى بىراۋغا يازدۇرغان سالام خېتىنى جاڭ شۇنگە ئالغاچ كەتسىلە دەپ سۇڭ جياڭغا بەردى. سۇڭ جياڭ خەتنى ئېلىپ بوغجۇمىسىنىڭ ئىچىگە سالدى. ھەممىسى بىللە ئولارنى شۇنياڭ دەرياسى بويىغىچە ئۇزىتىپ كەلدى. مۇ خۇڭ بىر قېيىقنى راسلىتىپ ئالدىدا كەلگەن يۈك ـ تاقلارنى قېيىققا باستۇردى. ھەممىسى دەريا لېۋىدە تۇرۇپ سۇڭ جياڭنى ئۇزىتىش شارابى تۇتۇپ قېيىققا چىقىرىشتى ۋە كۆز يېشى قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتى. لى جۈن، جاڭ خېڭ، مۇ خۇڭ، مۇ چۈن، شۆ يۇڭ، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىشتى، بۇ گەپ

مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ ئىككى يايى بىلەن قېيىققا چۈشۈپ جياڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. بۇ قېتىم قېيىقچى ئۆتكەندىكىدەك ئەمەس، بەلكى يەلكەن چىقىرىپ ئۇلارنى بىر دەمدىلا جياڭجۇغا ئەكېلىپ قويدى. سۇڭ جياڭ تاقاق سېلىنغان، ئىككى يايى ئالاقنى كۆتۈرگەن پېتى يۇك - تاقنى يۇدۇپ توپتوغرا جياڭجۇ ئايماق يامۇلىغا يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا، ئايماقبېگى دۇڭاندا ئولتۇراتتى. ئەسلىدە بۇ بەگنىڭ ئىسمىزاتى سەي دېجاڭ بولۇپ، ئوردىدىكى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ بېگمىنىڭ توققۇزىنچى ئوغلى بولغانلىقتىن، جياڭجۇلۇقلار ئۇنى توققۇزىنچى بەگزادە ئامبال دەپ ئاتىشىۋالغانىدى. ئۇ ئاچ كۆز، كەيپ - ساپاغا بېرىلىپ كەتكەن ھاكاۋۇر ئەمەلدار ئىدى. جياڭجۇ ئايمىقى ئالتۇن - كۈمۈش ۋە ئوزۇق - تۇلۇك مول، ئادىمى كۆپ، بایاشات بىر جاي بولغانلىقتىن، ۋەزىرئەزەم ئۇنى ئەتەي بۇ جاينىڭ بېگى قىلىپ تەينىلىگەنىدى.

ئىككى يايى سۇڭ جياڭنى دۇڭانغا ئېلىپ كىرىپ ئالاقنى ئايماقبېگىگە سۇندى. ئايماقبېگى سۇڭ جياڭنىڭ ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشىمايدىغان تەقى - تۇرقىنى كۆرۈپ:

— بوينۇڭدىكى تاقاقتا ئايماق يامۇلىنىڭ پېچىتى يوققۇ؟ — دەپ سورىدى.

— يول بويى باھار يامغۇرى يېغىپ ھۆل قىلىپ چۈشۈرۈۋەتتى، — دەپ مەلۇم قىلدى ياياللار.

— چاپسان پېچەت چاپلاپ، شەھەر سىرتىدىكى مەھبۇسلار كۈرەسىگە ئاپىرىڭلار، ئۆزىمىزنىڭ دورغا - يايسىلىرى يالاپ ئېلىپ بارسۇن، — دېدى ئايماقبېگى.

بۇ ئىككى يايى سۇڭ جياڭنى مەھبۇسلار كۈرەسىگە تاپشۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن ئېلىپ ماڭدى. مېڭىش ئالدىدا ياياللار تاقاقتا پېچەت چاپلاپ، سۇڭ جياڭنى ئېلىپ ھېلىقى ئىككى يايى بىلەن بىللە يامۇلدىن چىقتى ۋە بىر مەيخانىغا كىرىپ مەي ئىچىشتى.

سۇڭ جياڭ يېنىدىن ئىككى - ئۈچ سەر كۈموش چىقىرىپ، جياڭجۇ يامۇلىنىڭ يايلىرىغا بەردى، ئۇلار تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭنى يەككە كىشىلىك گۈندىخانىغا ئېلىپ باردى ۋە گۈندىپاينىڭ تۇرالغۇسىغا كىرىپ، سۇڭ جياڭغا ياخشىراق قاراپ قويۇڭلار دەپ تاپشۇرۇپ قويۇپ، ئۇلاردىن تاپشۇرۇۋالغانلىق ھەققىدە ھۆججەت ئېلىپ، جياڭجۇ يامۇلىغا قايتىپ كەتتى. ھېلىقى ئىككى يايمۇ سۇڭ جياڭغا بوغجۇما، كۈدە - كۆرپىلىرىنى تاپشۇرۇپ بېرىپ، مىڭبىر تەشەككۇر، رەھمەتلەرنى ئېيتىپ خەيرلىشىپ بازارغا كەتتى. ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ: «جاپا چەككەن بولساقمۇ خېلى كۆپ پۇل تاپتۇق» دېيىشتى ۋە ئايماق يامۇلىغا بېرىپ جاۋاب ئالاقىسىنى ئېلىپ جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ راۋان بولدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ زىنداندىكىلەرگە يېلىنىپ - يالۋۇرغانلىقتىن، ئۇلار ئۇنى يەككە كىشىلىك گۈندىخانىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇ گۈندىپايغا ئون سەر كۈموش بەردى؛ يەنە كۈرەبېگى ھۇزۇرىدا ئىشلەيدىغانلارغمۇ كۆپلەپ پۇل بەردى؛ كۈرەدىكى ئىش باشقۇرغۇچىلار ۋە خىزمەتچى - يايلارغمۇ چاي پۇلى ئۈچۈن بىرنەچچە سەردىن كۈموش بەردى. شۇڭا، سۇڭ جياڭ ھەممىسىنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قالدى. بىر پەستىن كېيىن ئۇنى سوراقخانىغا چاقىرىپ، بوينىدىكى تاقاقنى ئېلىۋېتىشتى. كۈرەبېگى كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى.

— ھەي يېڭى كەلگەن پالاندى سۇڭ جياڭ قۇلاق سال. ئالدىنقى بوۋاكالانمىز ۋۇ دې خانىنىڭ پەرمانى بويىچە كېلىۋاتقان ئادەتكە ئاساسەن، ھەرقانداق پالاندى يېتىپ كېلىشىگە ئالدى بىلەن يۈز دەررە ھەيۋە غولدىسى ئۇرۇلىدۇ. ھەي جاللات ! تۇت ئۇنى، دەررىگە باس! — دەپ بۇيرۇدى پارا يېگەن كۈرەبېگى.

— كەمىنىلىرى، — دەپ يالۋۇردى سۇڭ جياڭ، — يولدا سوغۇق تېگىپ زۇكام بولۇپ قالغانىدىم، تېخى تۇزۇلۇپ كېتەلمىدىم.

— بۇ كىشى، — دېدى كۆرەبېگى، — راستلا كىسەل ئوخشايدۇ، قانسىز جۇدەڭ يۇزىدىن كېسەللىك ئالامىتى چىقىپ تۇرمامدۇ، ھازىرچە ئۇرمايلا كېيىنچە ئۇرارسىلەر. بۇ ئۆزى ناھىيە بەگلىرىدىن ئىكەن، كۆرەمىزنىڭ مىرزىخانىسىدا پۇتۇكچىلىك قىلسۇن.

شۇ ھامان ئۇنى ئەنگە ئېلىپ پۇتۇكچىلىك قىلىشقا ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ تەشەككۇر ئېيتىپ، يەككە كىشىلىك گۇندىخانغا قايتىپ كىرىپ يۆكلىرىنى ئالدى - دە، مىرزىخانغا كېلىپ جايلاشتى. گۇناھكارلار سۇڭ جياڭنىڭ يۈز - ئابرۇيى بارلىقىنى كۆرۈپ، مەيلى تۇتۇپ ئۇنى قۇتلۇقلىدى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ ئۆز نۆۋىتىدە مەيلى، تائاملار ھازىرلاپ، ئۇلارنى كۈتۈۋالدى. ئۇ پات - پات گۇندىپايىنى مېھمان قىلىپ تۇردى. كۆرەبېگىمۇ دائىم سوۋغا - سالام بېرىپ تۇردى، سۇڭ جياڭنىڭ ئالتۇن - كۈمۈش، مال - دۇنيالىرى كۆپ بولغاچقا، ئۇلار بىلەن ئوبدان چىقىشۋالدى. ئاردىدا يېرىم ئاي ۋاقىت ئۆتتى، كۆرەدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدى. قەدىمكىلەر: «پۇلى بارنىڭ يۈزى يورۇق، پۇلى يوقنىڭ يۈزى چورۇق» دەپتىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى سۇڭ جياڭ مىرزىخانىدا گۇندىپاي بىلەن مەيلى ئىچىشىپ ئولتۇرغانىدى. گۇندىپاي سۇڭ جياڭغا قاراپ:

— ئەزىز بۇرادەر، مەن ئاۋۇ كۈنى زىندانبېگىگە يوسۇن پۇلى بېرىپ قويۇڭ دېگەنىدىم. خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى، نېمىشقا تېخىچە ئەۋەتىپ بەرمىدىڭىز؟ مانا ئون كۈندىن ئېشىپ قالدى، ئەتە ئۆزى كېلىپ قالسا سەت بولارمىكىن، — دېدى.

— ھېچ ۋەقەسى يوق، — دېدى سۇڭ جياڭ، — ئۇ ئادەم پۇل تەلەپ قىلسا، بەرمەيمەن. ئەگەر ئۆزلىرىگە پۇل لازىم بولسا پېقىردىن سوراۋەرسىلە. زىندانبېگى پۇل سورىسا، بىر يارماقمۇ بەرمەيمەن. ئۆزى كەلگەندە، ئۇنىڭغا ئۆزۈم جاۋاب بېرىمەن.

— مىرزىبېگىم، — دېدى گۇندىپاي، — ئۇ ناھايىتى يامان ئادەم، پۈت - قولى ئەڭسىز، ناۋادا ئېگىز - پەس گەپ قىلىپ

سىزنى خارلاپ قويىدىغان بولسا، مېنى دېمەپسەن دەپ ئاغرىنىپ يۈرمەڭ.

ــ ئاغا، ــ دېدى سۈڭ جيالڭ، ــ ئۇنىڭ ئۆزىگە قويۇپ بېرەيلى، سىلى خاتىرجەم بولسىلا، مەن ئۆزۈم ئامال قىلىمەن. مەن بەرسەمۇ ئۇنىڭ ئېلىشى ناتايىن.

شۇ گەپلەر بولۇۋاتقان چاغدا، شۇ يەرلىك لەشكەربېشى كىرىپ:

ــ زىندانبېگى كەلدى، ئۇ ھازىر سوراقخانىدا ئاچچىقلاپ، يېڭى پالىنىپ كەلگەن گۇناھكار ماڭا نېمىشقا يوسۇن پۈلى بەرمەيدىكەن، دەپ تىللاۋاتىدۇ، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ــ دېمىدىمۇ، ــ دېدى گۇندىپاي، ــ ئۇ كەپتۇ، ئەمدى بىزگىمۇ كايىيدىغان بولدى.

ــ ئاغا، كەچۈرسىلە، ــ دېدى سۈڭ جيالڭ كۈلۈپ، ــ ئۆزلىرىگە ئۇلىپەت بولالمايدىغان بولدۇم، باشقا بىر كۈنى ئولتۇرۇۋالارمىز. يېقىر ئۇنىڭ ئالدىغا چىقاي.

ــ مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىسەممۇ بولىدۇ، ــ دەپ ئورنىدىن قوپتى گۇندىپاي. سۈڭ جيالڭ ئۇنىڭغا «خوش» دەپ مىرزىخانىدىن چىقىپ، زىندانبېگى بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن سوراقخانىغا كىردى.

ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىتكىلار ئامۇخاس! مۇبادا سۈڭ جيالڭ كېلىپ بۇ ئادەم بىلەن كۆرۈشمىگەن بولسا، جيالڭجۇ شەھىرىدە بۆرە ـ قاپلانلار ئۇۋىسىدىن چىقىپ يامرىمىغان، تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدا قانلار دەريادەك ئېقىپ، جەسەتلەر تاغدەك دۆۋىلەنمىگەن بولاتتى. ئاسماندىكى تور ـ توسۇقلارنى بۆسۈپ سۇ بويىغا كەلمىگەن، يەردىكى قاپقان ـ تۇزاقلارنى بۇزۇپ لياڭشەن تېغىغا چىقمىغان بولاتتى. سۈڭ جيالڭنىڭ زىندانبېگى بىلەن قانداق كۆرۈشكەنلىكىنى كىيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز سەككىزىنچى باب

شپالىق يامغۇرنىڭ يەل تاپان شەيخ بىلەن ئۇچراشقانلىقى قارا قۇيۇننىڭ دولقۇن يارار ئاق بېلىق بىلەن ئېلىشقانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ گۇندېپاي بىلەن خوشلىشىپ، مىرزىخانىدىن سوراقخانىغا كەلدى، شۇنداق قارىسا، ھېلىقى زىندانبېگى ئۇزۇن ئورۇندۇقنى قويۇپ سوراقخانىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپتۇ.

— يېڭى پالىنىپ كەلگەن گۇناھكار قايسىڭ؟ — دەپ توۋلىدى زىندانبېگى.

— مانا بۇياق شۇ، — دەپ سۇڭ جياڭنى كۆرسەتتى سۇپەرلىك لەشكەربېشى.

— ھوي! دۆيۈز قارىمۇتۇق پەتەك، — دەپ تىللىدى زىندانبېگى تايىنىپ ماڭا يوسۇن پۇلى بەرمەيسەن؟

— ئادەمگەرچىلىك قىلىش ئادەمنىڭ ئۆز ئىختىيارلىقىدىكى ئىش، سىلى خەقتىن پۇلنى زورلاپ ئالامدىلا؟ نېمىدېگەن پەسكەشلىك بۇ! — دېدى سۇڭ جياڭ جاۋابەن.

— ئىككى ياقتا تۇرغانلار ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ، سوغۇق تەرگە چۆمدى. زىندانبېگى تېخىمۇ غەزەپلىنىپ تىللاپ كەتتى:

— ھۇ پالاندى مۇناپىق، بۇنچىلا بىئەدەپلىك قىلىشقا نېمە ھەددىڭ! مېنى پەسكەش دەيسىنا تېخى! ھەي جاللات، بۇ ئەبلەخنى دەررىگە بېسىپ يۇز كالتەك ئۇرا!

ئىككى ياقتا تۇرغان كۇرەدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سۇڭ جياڭ بىلەن چىقىشىپ قالغانىدى. ئۇلار سۇڭ جياڭنى ئۇرۇڭلار دېگەن

گەپنى ئاڭلاپ جىمسىز دۇررىدە چىقىپ كەتتى. زىندانبېگى بىلەن سۇڭ جىياڭلا قالدى. زىندانبېگى خالايىقنىڭ تارقاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ تېخىمۇ جۇدۇنى تۇتۇپ، جازا تايىقىنى ئالدى ـ دە، سۇڭ جياڭنى ئۇرۇشقا تەمشەلدى.

ـــ زىندانبېگى جانابلىرى، مېنى ئۇرماقچى بولۇۋاتىدىلا، نېمە گۇناھ قىلدىم؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ھەي پالاندى بەتبەخت، سەن مېنىڭ قولۇمدىكى مال، يۆتىلىپ قويساڭمۇ گۇناھ قىلغىنىڭ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى زىندانبېگى.

ـــ مېنىڭ گۇناھىم بولغان بىلەنمۇ، ئۆلۈمگە لايىق ئەمەسمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۆلۈمگە لايىق ئەمەسمەن دەمسەن؟ ـــ دېدى زىندانبېگى غەزەپ بىلەن، ـــ مېنىڭ سېنى جايلىۋەتمىگىم بىر چۈننى ئۆلتۈرگەندەك ئاسان گەپ.

ـــ مەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ مىيىقىدا سوغۇققىنا كۈلۈپ، ـــ يوسۇن پۇلى تارتۇق قىلمىغىنىم ئۈچۈن ئۆلۈمگە لايىق بولسام، لياڭشەن كۆلىدىكى ۋۇ يۇڭ خەلپەت بىلەن ئالاقىسى بار كىشىنى نېمە قىلىش كېرەك؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان زىندانبېگى ئالمان ـ تالمان قولىدىكى جازا تايىقىنى چۆرۈۋېتىپ:

ـــ كىمنى دەۋاتىسەن؟ ـــ دەپ سوردى سۇڭ جياڭدىن.

ـــ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلپەت بىلەن مۇناسىۋىتى بار ئادەمنى دەۋاتىمەن، يەنە نېمىسىنى سورايلا؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ زىندانبېگىنىڭ پۇت ـ قولى بوشىشىپ كەتتى، ئۇ سۇڭ جياڭغا ئېسىلىپ:

ـــ سەن ئۆزۈڭ كىم بولىسەن؟ بۇ گەپنى كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ ـــ دەپ سوردى ئۇ.

ـــ پېقىر شەندۇڭدىكى يۇنچېڭلىق سۇڭ جياڭ مەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ كۈلۈمسىرەپ.

بۇ نامنى ئاڭلىغان زىندانبېگى ھەيران ـ ھەس بولۇپ، دەرھال قول قوۋۇشتۇرۇپ:

ـــ ئاغا ئۆزلىرى شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش ئىكەنلى ـ ده، ـــ دېدى.

ـــ نامىمنىڭ تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ھەي ئاغا، ـــ دېدى زىندانبېگى، ـــ بۇ جاي مۇڭدىشىدىغان جاي ئەمەس. ئۆزلىرىگە تەزىم قىلغىلىمۇ بولمىدى. شەھەرگە كىرىپ مۇڭدىشايلى، قېنى يۈرسىلە ئەمىسە.

ـــ خوپ، بىرەدەم تۇرۇپ تۇرسىلا، مەن ئىشىكنى تاقىۋېتىپ كېلەي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ ھۇجرىسىغا كەلدى ـ ده، ژۇ يۇڭ ئەۋەتكەن مەكتۇپنى ئېلىپ، يېنىغا بىرنەچچە كۈمۈش تەڭگىنى سالدى ۋە ئىشىكنى قۇلۇپلاپ، سۈپەرلىك لەشكەربېشىغا ئۆيىگە قاراپ قويۇشنى تاپىلاپ، ھېلىقى زىندانبېگى بىلەن مەھبۇسلار كۈرەسىدىن چىقىپ، جياڭجۇ شەھىرىگە كىردى. ئۇلار كوچىدىكى بىر مەيخانىغا كىرىپ، بالىخانىغا چىقىپ ئولتۇردى. زىندانبېگى:

ـــ ئاغا، ژۇ يۇڭ خەلىپەتنى قەيەردە كۆرگەنىدىلە؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭدىن.

سۇڭ جياڭ قوينىدىن مەكتۇپنى ئېلىپ ئۇنىڭغا سۇندى. ئۇ مەكتۇپنى ئېچىپ ئوقۇدى ۋە ئوقۇپ بولۇپ يېڭگە تىقىۋالدى ـ ده، ئورنىدىن تۇرۇپ سۇڭ جياڭغا تەزىم قىلدى.

ـــ باياتىن گەپ بىلەن سىلىنى رەنجىتىپ قويدۇم، كەچۈرسىلە! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ تەزىمىگە جاۋابەن.

ـــ سۇڭ جەمەتىدىن بولغان بىر كىشى مەھبۇسلار كۈرەسىگە كەلدى دەپ ئاڭلىدىم. ئادەتتە سۈرگۈن قىلىنىپ كەلگەنلەر يوسۇن پۇلى ئۈچۈن بەش سەر كۈمۈش تەقدىم قىلاتتى. كەلگىلى ئون نەچچە كۈندىن ئېشىپ كەتسىمۇ تېخىچە پۇل تەقدىم قىلمىدىغۇ دەپ، بۇگۈن چولام تەگكەنىدى، شۇ پۇلنى ئالغىلى

كېلىۋېدىم. مېھرىبان ئاغىنىز ئىكەنلىكلىرىنى كىم ئويلاپتۇ. بايا كۆرەدە چىشلىرىغا تېگىپ سالدىم. گۇناھىمدىن ئۆتۈشلىرىنى مىڭ مەرتىۋە سورايمەن، ــ دېدى ئۇ.

ــ گۇندېپاي دائىم ئۆزلىرىنىڭ مەشھۇر نامىلىرىنى تىلغا ئالاتتى، پېقىرمۇ ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك دىدارلىرىنى كۆرۈشنى نىيەت قىلاتتىم، تۇرىدىغان جايلىرىنى بىلەلمىدىم ھەم شەھەرگە كىرىشكە سەۋەبمۇ تاپالمىدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۆزلىرىنى كەلسە كۆرۈشەي دەپ كېلىشلىرىنى كۈتۈپ، يوسۇن پۇلىنى بېرىشنى كېچىكتۈرۈپ كەلدىم. ھۆرمەتلىك ئاغا، بۇنداق قىلغىنىم بەش سەر تەڭگىنى بېرىشكە كۆزۈم قىيمىغانلىقتىن ئەمەس، قەستەنگە مۇشۇنداق كەينىگە سۈرسەم ئۆزلىرىنى جەزمەن كېلىدۇ، دەپ ئويلىدىم. خەيرىيەت، مانا بۈگۈن كۆرۈشۈپ ئارمىنىمغا يەتتىم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

خوش، بۇ زادى كىم؟ بۇ ئادەم ژۇ يۈڭ خەلىپەت تونۇشتۇرغان جياڭجۇ ئايمىقىدىكى ئىككى زىندانىنىڭ بېگى، دەي تۆرە دەپ ئاتىلىدىغان دەي زۈڭ دېگەن كىشى ئىدى. سۇڭ سۇلالىسى زامانىسىدا جىنلىڭ ئەتراپىدا زىندانبېگىنى «ئاقساقال» دەپ ئاتىشاتتى؛ خۇنەن ئەتراپىدا زىندانبېگىنى «تۆرە» دەپ ئاتىشاتتى. بۇ دەي تۆرىنىڭ كارامەت ھېكمىتى بار ئىدى، ئۇ جىددىي يېغىلىق خەۋەرلىرىنى ئۇچقاندەك ئاپىرىپ يەتكۈزۈپ بېرەتتى، ئىككى پۇتىغا ئىككى سېرىق تۇمارنى باغلاپ، ھېكمىتىنى كۆرسىتىپ چاپىدىغان بولسا، كۇنىگە بەش يۈز چاقىرىم يول باساتتى. ئىككى پۇتىغا تۆت سېرىق تۇمارنى باغلاپ چاپىدىغان بولسا، كۇنىگە سەككىز يۈز چاقىرىم يول ماڭاتتى. شۇڭا، كىشىلەر ئۇنى يەل تاپان شەيخ دەي زۈڭ دەپ ئاتىشاتتى. مۇنۇ لىنجياڭ ئۇسلۇبىدىكى نەزم ئۇنىڭغا بېغىشلانغان:

يۈزى كەڭ، لېۋى قېلىن، سىرتقا تېپىپ چىققان كۆزى،
ئۆسكىلەڭ بوي، قامىتى زىلۋا، ياداڭغۇدۇر ئۆزى.

چىگىۋالغان بېشىغا بىر قارا شايى بوغمىچا ــ
خۇددى ئوخشار چېكىسىده شوخ ئېچىلغان غۇنچىغا.
ساپسېرىق تۇغ ئۇستىگە «پەرمان» دېگەن خەتلەر يېزىق،
قىپقىزىل شەلپەردە دەستەك ھەم جاكارنامە تىزىق.
پۇتلىرى مەزمۇت يۇگۇرسە مىسلى تۇلپار ھەرقاچان،
تورقا ـ دۇردۇن ئېگىندىن ھېچ ئۆكسۈمەيدۇ چاك ـ تۇمان.
يەل تاپان شاتۇر ئاتالغاچ بار كارامەت خىسلىتى،
تاكدا گەر قىلسا سەپەر كەلگەي زاۋال بولماي تېخى.

دەي تۆره بىلەن سۇك دانىش مۇڭدىشىپ، كۆڭۈللىرىنى يېشىشتى، ئىككىسى مەيخانىنىڭ ھۇجرىسىدا ئولتۇرۇپ، مەيپۇرۇشنى قىچقىرىپ، مەي ـ شاراب، مېۋە ـ چېۋە، كۆك ـ گېزەكلەرنى ئالدۇرتۇپ كېلىپ يەپ ـ ئىچىشتى، سۇك جىياك ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ يول بويى نۇرغۇنلىغان پالۋانلار بىلەن تونۇشقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى، دەي زۇڭمۇ ئۆزىنىڭ كۆڭلى ـ كۆكسىدىكىنى تۆكۈپ، ۋۇ يۇك خەلىپەت بىلەن بولغان باردى ـ كەلدىسىنى بىر قۇر ئېيتىپ بەردى.

بۇ ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ دىلىدىكى مېھىر ـ مۇھەببەتلىرىنى ئىزھار قىلىپ، ئەمدىلا ئىككى ـ ئۈچ قەدەھ مەي ئىچكەندە، بالىخانا ئاستىدا چۇقان كۆتۈرۇلدى. مەيپۇرۇش ئالمان ـ تالمان ھۇجرىغا كىرىپ دەي زۇڭغا:

ــ تۆرەم، ئۇ كىشى ئۆزلىرىدىن باشقا ئادەمنىڭ گېپىگە كۆنمەيدۇ، بىزمۇ ئامال قىلالمايمىز، ئۆزلىرىنى نەسىھەت قىلىپ قويامدىكىن دەپ كەلدىم، ــ دېدى.

ــ جاڭجاللىشىۋاتقان كىم ئۇ؟ ــ دەپ سورىدى دەي زۇك ئۇنىڭدىن.

ــ دائىم ئۆزلىرى بىلەن بىللە يۈرىدىغان ھېلىقى تۆمۇر كالا دەپ ئاتىلىدىغان لى تاغام شۇ. خوجايىنىمىزغا پۇل ئۆتنە بەر دەپ كۆكەمىلىك قىلىۋاتىدۇ، ــ دېدى مەيپۇرۇش.

ـــ كىمكىن دەپتىمەن، ـــ دېدى كۇلۇپ دەي زۇڭ، ـــ ئۇ بىرنېمە يەنە بىئەدەپلىك قىلىۋېتىپتۇ ـ دە، ئۆزلىرى بىردەم ئولتۇرۇپ تۇرسىلا ئاغا. مەن چۈشۈپ ئۇنى چاقىرىپ چىقاي.

دەي زۇڭ ئورنىدىن تۇرۇپ بالىخانىدىن چۈشۈپ كەتتى، كۆپ ئۆتمەي، قاپقارا سۇرلۇك بىر دارازىنى باشلاپ چىقتى. سۇڭ جياڭ ئۇنى كۆرۈپ ئەجەبلىنىپ:

ـــ تۆرەم، بۇ ئىنىمىز كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى دەي زۇڭدىن.

ـــ بۇياق، ـــ دەپ جاۋاب بەردى دەي زۇڭ، ـــ پېقىرنىڭ قول ئاستىمدىكى بىر گۇندىپاي، ئىسمىزاتى لى كۇي، يىجۇ ئايمىقىنىڭ يېشۈي ناھىيەسىدىكى بەيجاڭسۇن كەنتىدىن، لەقمى قارا قۇيۇن، يۇرتىدىكىلەر ئۇنى «تۆمۇر كالا لى كۇي» دەپ ئاتىشىدىكەندۇق. ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، يۇرتىدىن قېچىپ چىقىپتۇ. گۇناھى كەچۈرۈم قىلىنغان بولسىمۇ، يۇرتىغا قايتماي جياڭجۇ ئايمىقىدا مۇساپىر بولۇپ يۈرۈپتۇ. مەي ئىچىۋالسا بولغىنى، ئالەمنى بېشىغا كىيىدۇ. شۇڭا، ھەممە خەق ئۇنىڭدىن قورقىدۇ. ئۇنىڭ قورالى بىر جۈپ ئايپالتا، چامباشچىلىققىمۇ شۇنداق ئۇستا. ھازىر زىنداندا ئىشلەيدۇ، ـــ دېدى. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

يۈرتى يىجۇ سۇي تېغىنىڭ شەرقىدىن،
جان قىيىش ھەم ئوت قويۇشكىم ئاڭا ئەرمەك ھەرقاچان.
ھېلى چىققاندەك بوياقچى كۆپىدىن تۇرقى قارا،
كۆزلىرى گىلدۇر بەئەينى قىپقىزىللا ھەر زامان.
بولسا بوش دەريا بويىغا پالتا قايرايدۇ بېرىپ،
تاغدا كەسلەر ئارچا ـ قارىغاي ئىچى پۇشقاندا ھامان.
كالا دەيسەن كۆچ ـ قۇۋۋەتتە، تۇرقىدۇر تۆمۇر، چويۇن،
قارا قۇيۇن قۇدرىتىدىن ئۆكتۈرۈلگەي يەر ـ جاھان.

لى كۇي سۇڭ جياڭغا بىر قاراپ قويۇپ، دەي زۇڭدىن:

ــ ئاغا، بۇ قاپقارا كىشى كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى. دەي زۇڭ سۇڭ جياڭغا قاراپ كۇلۇمسىرەپ:

ــ كۆردىلىمۇ مىرزىبېگىم، بۇنىڭ قوپاللىقىنى، قائىدە ــ يوسۇن دېگەننى زادى بىلمەيدۇ، ــ دېدى.

ــ ئاغا ــ دېدى لى كۇي، ــ بۇ قانداقسىغا قوپاللىق بولىدىكەن؟

ــ ئۇكا، سەن «بۇ قاپقارا كىشى كىم بولىدۇ» دەپ سورىماي، بۇ بېگىم كىم بولىدۇ، دەپ سورىساڭ بولىدۇ، بولمىسا قوپاللىق بولامدۇ؟ مەن ساڭا دەي: بۇ ئاغىنىز ھېلىقى سەن ھەمىشە قېشىغا پاناھ تارتىپ بارسامكەن دەپ ئارزۇ قىلىدىغان مەرد ئاغىنىز شۇ، ــ دېدى دەي زۇڭ ئۇنىڭغا.

ــ شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر قارا پەتەك سۇڭ جياڭنى دەمسەن؟ ــ دەپ سورىدى لى كۇي.

ــ ھۇ ئىززەت ــ ئىكرامنى بىلمەيدىغان ھارامزادە، ــ دەپ ۋارقىرىدى دەي زۇڭ، ــ چاپسان تەزىم قىلماي، نېمە ئاغزىڭغا كەلگەننى دەپ ھۆرمەتسىزلىك قىلىسەن؟

ــ ئۇ ئەگەر راستلا سۇڭ دانىش بولسا، ئاندىن تەزىم قىلىمەن، ئەگەركىم ئۇ نەدىكى بىر ئادەم بولسا، ئۇنداق نەرسىگە كىم تەزىم قىلغۇدەك! زىنداننېبگى ئاغا، مېنى ئالدىما، بىكار تەزىم قىلىپ قويسام، مېنى كۇلكىگە قويىسەن، ــ دېدى لى كۇي.

ــ مەن شەندۇڭلۇق قارا پەتەك سۇڭ جياڭ بولىمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا.

ــ ۋاي ئاتامەي، ــ دەپ چاۋاك چېلىپ كەتتى لى كۇي، ــ بالدۇرراق دەپ مېنى خۇشال قىلسىڭىز بولماتتى، ــ دېدى ــ دە، يۇكۇنۇپ تەزىم قىلىشقا باشلىدى.

ــ قېنى ئولتۇرۇڭ باتۇر ئۇكا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ دەرھال ئۇنىڭ تەزىمىنى ئىلىك ئېلىپ.

ـــ ھەي ئۇكا، ـــ دېدى دەي زۇڭ لى كۆيغا، ـــ بىز بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ مەي ئىچكىن.

ـــ كىچىك جامدىمۇ مەي ئىچەمدىكەن ئىچىمنى پىشۇرۇپ، خۇمرا بىلەنلا ئىچەي، ـــ دېدى لى كۆي.

ـــ بايا پەستە نېمىشقا جېدەل چىقىرىپ يۈرىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ لى كۆيدىن.

ـــ مېنىڭ بىر كاللەك كۆمۈشۈم بار ئىدى، ـــ دېدى لى كۆي جاۋاب قايتۇرۇپ، ـــ شۇنى رەنجىگە قويۇپ، ئون سەر كۆمۈش ئۆتنىگە ئېلىپ خەجلىگەنىدىم، ئەمدى بۇ مەيخانا غوجايىنىغا ئون سەر كۆمۈش قەرز بېرىپ تۇر، رەنجىگە قويغان كۆمۈشۈمنى قايتۇرۇۋېلىپ، قەرزىڭنى بېرىمەن دېسەم، ئۇ پىخسىق قەرز بېرىشكە ئۇنىمىدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىر تۈتۈشاي دەپ تۇرۇشۇمغا، ئاغام چاقىرىپ قالدى، بولمىسا ئۇنىڭ ئۆيۈڭاقىسىنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇۋېتەتتىم.

ـــ رەنجىگە قويغان كۆمۈشنى ئون سەر كۆمۈش بىلەن قايتۇرۇۋالالامسىز؟ ئۆسۈم پۈلىچۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۆسۈم پۈلىنى جايلاپ قويدۇم، ئون سەر كۆمۈش بىلەنلا قايتۇرۇۋالالايمەن، ـــ دېدى لى كۆي.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يانچۇقىدىن ئون سەر تەڭگىنى چىقىرىپ لى كۆيغا سۇنۇپ:

ـــ ئۇكا، مەڭ، ماۋۇنى ئېلىڭ، رەنجىگە قويغان كۆمۈشىڭىزنى قايتۇرۇۋېلىڭ، ـــ دېدى.

دەي زۇڭ ئۇنى توسماقچى بولدى، سۇڭ جياڭ ئالىلماچىان پۇلنى لى كۆينىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ بولغاندى، لى كۆي پۇلنى ئېلىپ:

ـــ ھەببەللى، ئەمدى ئوبدان بولدى! ئاغىلار، مۇشۇ يەردە مېنى بىردەم كۈتۈپ تۇرۇڭلار، كۆمۈشنى رەنجىدىن قايتۇرۇۋېلىپ كېلىپ، قەرزنى يانداۋراي، ئاندىن سۇڭ تاغام بىلەن شەھەر سىرتىغا چىقىپ ئىچكۈلۈك قىلايلى، ـــ دېدى.

— بىرپەس ئولتۇرۇڭ، بىرەر ئاپقۇردىن مەي ئىچىشەيلى، ئاندىن مېڭىڭ، — دېدى سۇڭ جياڭ لى كۇيغا.

— مەن بېرىپلا قايتىپ كېلىمەن، — دەپ لى كۇي مىلەڭزىنى ئاچتى ـ دە، بالىخانىدىن چۇشۇپ كەتتى.

— ئاغا، — دېدى دەي زۇڭ سۇڭ جياڭغا، — ئۇنىڭغا پۇل ئۆتنە بەرمىگەن بولسىلا ئوبدان بولاتتى، بايا مەن ئەمدى گەپ قىلاي دېگۈچە، ئۆزلىرى پۇلنى قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدىلا.

— نېمىشقا؟

— ئۇ ئۆزى كۆڭلى تۇز بولغان بىلەن هاراقخۇمار ۋە قىمارۋاز نېمە، ئۇ نەدىكى كۇمۇشىنى رەنىگە قويسۇن، يالغان ئېيتىپ ئۆزلىرىدىن پۇل ئۇندۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئالدىراپ چىقىپ كېتىشىمۇ، شۇ قىمار ئويناش ئۈچۈن، ئەگەر قىماردا ئۇتسا، ئۆزلىرىگە قەرزنى يانداۇرىدۇ، ناۋادا ئۇتتۇرۇپ قويسا، ئون سەر كۇمۇشنى نەدىن تېپىپ بېرەلىسۇن، ئۇنداق بولغاندا، پېقىرنىڭ يۇزۇمگىمۇ سەت بولىدۇ.

— هۆرمەتلىك تۆرەم، — دېدى سۇڭ جياڭ كۇلۇپ، — مېنى نېمانچە يات كۆرىدىغانلا، ئۇنچىلىك بىرەر ـ يېرىم تەڭگىنىڭ كارى چاغلىققۇ، قىماردا ئۇتتۇرۇۋەتسىمۇ مەيلى ئەمەسمۇ. مەنچە ئۇ كۆڭلى تۇز، ساداقەتمەن باتۇردەك قىلىدۇ.

— ئۇنىڭ قولىدىنغۇ ئىش كېلىدۇ، بىراق قارامراق، ھېچ نەرسىدىن قورقمايدۇ، — دېدى دەي زۇڭ، — زىندانىدا مەي ئىچىپ مەست بولۇپ قالسا، گۇناھكارلارغا چېقىلماي، يامانراق گۇندىپايلارنى دۇمبالايدۇ. مەن ئۇنىڭ نۇرغۇن بالاسىغا قالدىم. ناھەق ئىشلارنى كۆرسىلا تۇرالماي، يامانلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىدۇ، شۇڭا جياڭجۇدا ئۇنىڭدىن قورقمايدىغان كىشى يوق.

غەزەل

ئەۋجى ئالدى پارىخورلۇق قالدى قانۇن قايرىلىپ،
بىگۇناھلار بېشىغا چىقتى گۇناھلار ئارتىلىپ.

ناتىۋانغا جەبىر قىلغان زورغا بەرگەي دەپ جازا،
تەڭرى لى كۆي مۇشتۇمىغا بەردى كۆچنى يار قىلىپ.

يەنە ئىككى قەدەھتىن ئىچىشىپ، شەھەر سىرتىغا چىقىپ تاماشا قىلىپ كېلەيلى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ دەي زۇڭغا.

ــ پېقىرمۇ ئۆزلىرىنى دەريا بويىغا ئاپىرىپ سەيلە قىلدۇرۇپ كېلەي دەپ ئويلىغانىدىم، شۇ تاپ يادىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ، ــ دېدى دەي زۇڭ.

ــ ئۇنداق بولسا بەك ئوبدان. كەمىنىلىرىمۇ شەھەر مەنزىرىسىنى بىر تاماشا قىلاي دېگەنىدىم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

خوش، بۇ ئىككىسىنىڭ مەي ئىچىشكەنلىكىنى قويۇپ تۇرۇپ، ئەمدى لى كۆيغا كېلەيلى. لى كۆي سۇڭ جياڭدىن تەڭگە ئالغاندىن كېيىن ئىچىدە: «سۇڭ جياڭ ئاغام بىلەن ئانچە تونۇش بولماي تۇرۇپ، ماڭا ئون سەر كۈمۈش ئۆتنە بەردى، دەر ھەقىقەت ئۇ مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان ئادەم ئىكەن، ئۇنىڭ نامى بىكار تارقالماپتۇ. ھەسسىنەي، مانا ئەمدى ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندە قىمارىدا ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقىمنى قارىمامدىغان، باتۇرلۇق سۆپىتىم بىلەن ئۇنى چىللاي دېسەم، شۇ تاپتا بىر يارماقمۇ پۇلۇم يوق، مۇشۇ تۇرقى ئۇنىڭدىن ئالغان ئون سەر كۈمۈش بىلەن بىر قىمار ئويناي، ئەگەردە بىرقانچە تىزىق يارماق ئۇتۇۋالسام، ئۇنى تازا بىر مېھمان قىلسام، ئۆزۈمنىڭ يۈزىگىمۇ ياخشى بولار» دەپ ئويلاپ، شۇ ئالدىراش ماڭغان پېتى شەھەر سىرتىغا چىقىپ شياۋ جاڭيىنىڭ قىمارخانىسىغا كىردى ـ ده، ئون سەر كۈمۈشنى تاۋكاغا تاشلاپ:

ــ ئەكېلىش شىپقىنى مانا مەن ئاچىمەن، ــ دەپ توۋلىدى.

ھېلىقى شياۋ جاڭيى دېگەن كىشى لى كۆينىڭ قىمارىدا مەرد ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ:

ــ ئاغا، سەن بۇ نۆۋەت كۆتۈپ تۇرۇپ، كېلەر نۆۋەت ئاچساڭ، ــ دېدى ئۇنىڭغا.

— ياق، بۇ نۆۋەت مەن ئاچىمەن، — دېدى لى كۇي.
— سەن چەتتە تۇرۇپ دو تەككەن.
— ياق، بۇ نۆۋەت زادى ئاچقىنىم ـ ئاچقان. مانا بەش سەر كۇموش تەكتىم.
قىمارۋازلاردىن بىرى ئاچماقچى بولۇۋېدى، لى كۇي شىپقىنى «كاپ» قىلىپ تۇتۇۋالدى ـ دە:
— قېنى قايسىڭغا ئاچىمەن؟ — دېدى.
— بوپتۇ، مەن بەش سەر تەڭگە تىكتىم، — دېدى شىياۋ جاڭيى.
لى كۇي «دەتتەكام» دەپ شىپقىنى ئاچقاندى، شىپقا تەتۇر چۈشۈپ ئۇتتۇرۇپ قويدى، شىياۋ جاڭيى ئۇنىڭ تەڭگىسىنى ئېلىۋالدى.
— مېنىڭ تەڭگەم ئون سەر، — دەپ توۋلىدى لى كۇي.
— قېنى، يەنە مېنىڭ بەش سەر تەڭگەمگە ئاچە، ئوڭ چۈشۈپ ئۇتۇۋالساڭ بۇ تەڭگىنى ياندۇرۇپ بېرىمەن، — دېدى شىياۋ جاڭيى.
لى كۇي يەنە شىپقىنى ئېلىپ «دەتتەكام» دەپ ئاچقاندى، شىپقا يەنە تەتۇر چۈشتى.
— شىپقىنى تالاشماي بۇ قېتىم تۇرۇپتۇر دېسەم، گېپىمنى ئاڭلىمىدىڭ، مانا ئەمدى ھەر ئىككى قېتىمدا تەتۇر چۈشتى، — دېدى شىياۋ جاڭيى كۈلۈپ.
— بۇ خەقنىڭ پۇلى ئىدى.
— كىمنىڭ بولسا بولمامدۇ، ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىم، ئۇتتۇرۇپ قويۇپ يەنە نېمە دەيتتىڭ؟
— نېمە ئىلاجىم، سەن ماڭا پۇل ئۆتنە بېرىپ تۇر، ئەتىلا ياندۇرۇپ بېرىمەن.
— قۇرۇق گېپىڭنى قوي، تاۋكادا ئەزەلدىن ئاتا ـ بالىمۇ بىر ـ بىرىگە يۇز ـ خاتىر قىلمايدۇ، ئۇتتۇرۇشنى ئۇتتۇرۇپ قويۇپ يەنە نېمە تاكاللىشىسەن؟

ـــ پۇلۇمنى ياندۇروپ بېرەمسىلەر، يوق؟ ـــ دەپ توۋلىدى لى كۇي بۇز كۆڭلىكىنىڭ يەڭلىرىنى شىمايلاپ دېۋەيلىگەن ھالدا.

ـــ ھەي لى ئاغا، ـــ دېدى شياۋ جاڭيى، ـــ سەن دائىم قىماردا مەرد ئىدىڭ، بۇگۈن نېمىشقا چىدىماسلىق قىلىسەن؟

لى كۇي ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋاب بەرمەي، تاۋكادىكى پۇللارنى ئېلىۋالدى ۋە باشقىلارنىڭمۇ ئون نەچچە سەر تەڭگىسىنى تارتىۋېلىپ، بۇز كۆڭلىكىنىڭ يانچۇقىغا سالدى، ئاندىن:

ـــ ئاكاڭ قارىغاي قىمارنى مەرد ئويناپتتىم، بۇگۈن بىر مەرتەم نامەردلىك قىلاي، ـــ دېدى لى كۇي كۆزىنى چەكچەيتىپ.

شياۋ جاڭيى پۇلنى تارتىۋالماقچى بولۇپ ئېتىلىپ كەلگەندى، لى كۇي ئۇنى بىر ئىتتىرىپلا يىقىتىۋەتتى؛ بۇنى كۆرگەن ئون ئىككى ـ ئون ئۇچ قىمارۋاز تەڭگىنى تارتىۋېلىش ئۈچۈن گۈرىدە لى كۇيغا يوپۇرۇلۇپ كېلىشتى، لى كۇي ئۇ ياققا بىر مۇشت، بۇ ياققا بىر مۇشت ئېتىپ ئەدىپىنى بەردى. ئۇلار جېنىنى پاناھدايدىغان تۆشۈك تاپالماي قېلىشتى. لى كۇي ئىشىك ئالدىغا كېلىۋىدى، ئىشىك باقار ئۇنىڭدىن:

ـــ ھەي چوڭام، نەگە بارىسەن؟ ـــ دەپ سورىدى. لى كۇي ئۇنىمۇ گەجگىسىدىن ئېلىپ بىر چەتكە ئىتتىرىۋېتىپ، ئىشىكنى جالاقلىدە تېپىپ ئاچتى ـ دە، تالاغا چىقىپ كەتتى. قىمارۋازلار ئۇنىڭ كەينىدىن ئىشىك ئالدىغا قوغلاپ چىقىپ:

ـــ ھەي لى ئاغا، نېمىدەپ پۇلىمىزنى تارتىۋالىسەن، شۇنچىلا يولسىزلىق قىلغان بارمۇ! ـــ دەپ توۋلاشتى. ئۇلار پەقەت يېقىن بېرىشقا پېتىنالماي، ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپلا توۋلىشاتتى.

بۇ ھەقتە شائىر مۇنداق دەپ يازىدۇ:

بۇ جاھان ئەھلى سەۋەبسىز ھېچقاچان قىلماس جېدەل،
توغرا مەردلىككە قىماردىن باشقا چاغ قىلماس ئەمەل.
ئۆزى مەردلىك قىلمىسىغۇ مەيلىدى لى كۇي بۇ دەم،
پەس قىمارۋازلارغا لېكىن بولدى ئۆرنەك ئەڭ ئاۋۋال.

لى كۇي يولدا كېتىۋاتاتتى، كەينىدىن بىر كىشى قوغلاپ كېلىپ ئۇنىڭ بىلىكىدىن كاپ قىلىپ تۇتتى ـ دە:

ـــ ھەي مۇتتەھەم، نېمىشقا خەقنىڭ پۇلىنى زورلۇق بىلەن تارتىۋالىسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ سېنىڭ كارىڭ نېمە؟ ـــ دېدى لى كۇي جاۋابەن ۋە بۇرۇلۇپ كەينىگە قارىسا، دەي زۇڭ ئىكەن، ئۇنىڭ ئارقىسىدا سۇڭ جياڭ تۇرۇپتۇ، ئۇلارنى كۆرۈپ لى كۇي ئىنتايىن ئالاقزادە بولۇپ قالدى.

ـــ ئەيىب كۆرمەڭلار ئاغىلار، پېقىر ئادەتتە قىمار ئويۇنىدا مەرد ئىدىم. بۇگۈن ئويلىمىغان يەردىن ئاغا سىز بەرگەن كۆمۈشنى ئۇتتۇرۇپ قويدۇم. ئاغامنى مېھمان قىلاي دېسەم باشقا پۇلۇم بولمىغانلىقتىن، ئىچىم تىت ـ تىت بولۇپ مۇشۇنداق قىلىپ قويدۇم، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ھەي ئەزىز ئۇكام، پۇلغا ھاجىتىڭىز چۈشسە، مەندىن سوراڭ،رمەمسىز، بۇگۈن ئۇنىڭغا ئۇتتۇرۇۋەتكەندىن كېيىن دەرھال پۇلىنى بېرىۋېتىمىز، ـــ دېدى ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ كۈلۈپ.

لى كۇي ئىلاجسىز قېلىپ، بۆز كۆڭلىكىنىڭ يانچۇقىدىن پۇلنى ئالدى ـ دە، سۇڭ جياڭغا سۇندى. سۇڭ جياڭ شياۋ جاڭيىنى چاقىرىپ پۇلنى ئۇنىڭغا بەردى. شياۋ جاڭيى پۇلنى ئېلىپ:

ـــ ئىككى بېگىم مانا بۇ يەردە تۇرۇپتۇ، پېقىر ئۆزۈمگە تېگىشلىك پۇلنىلا ئالاي، ماۋۇ ئون سەر تەڭگىنى ئىككى قېتىملىق شىپقا ئېچىشتا لى ئاغىدىن ئۇتۇۋالغان بولسامۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئاداۋەتلىشىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئۇنى ئالماي، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنى ئېلىۋېرىڭ، كۆڭلىڭىزگە ئالماڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شياۋ جاڭيى پۇلنى ئېلىشقا زادى ئۇنىمىدى. سۇڭ جياڭ:

ـــ ئادەملىرىڭلاردىن ئۇنىڭ ئۇرۇپ ياردار قىلىپ قويغانلىرى يوقتۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ـــ چۈرتاچىنى، پۇل يىغقۇچىنى، ئىشىك باقارنى ئۇرۇپ ياتقۇزۇپ قويدى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى شياۋ جاڭيى.

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ بۇ پۇلنى ئېلىپ ئاشۇلارنى داۋالىتىڭ، بۇ ئۇكىمىز ئەمدى سىلەرنىڭ ئۇ يەرگە بېرىشقا پېتىنالمايدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىمەن.

شياۋ جاڭيى پۇلنى ئېلىپ تەشەككۈر، رەھمەت ئېيتىپ قايتىپ كەتتى.

ـــ بىز لى كۇي ئۇكا بىلەن بېرىپ مەي ـ پەي ئىچىشىپ كېلەيلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ دەي زۇڭغا.

ـــ ئالدىمىزدىكى دەريا بويىدا ئۇد شىپاڭى① مەيخانىسى بار، ئۇ مەيخانا تاڭ سۇلالىسى زامانىسىدىكى بەي دىلشات②تىن قالغان يادىكارلىق ھېسابلىنىدۇ. بىز شۇ شىپاڭغا بېرىپ مەي ئىچكەچ دەريا مەنزىرىسىنى تاماشا قىلايلى، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئۇنداق بولسا شەھەردىن يېمەك ـ ئىچمەك ئالغاچ بارايلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ھاجىتى يوق، ـــ دېدى دەي زۇڭ، ـــ ئۇ يەردىمۇ ھازىر مەي ساتىدۇ.

ـــ ئۇنداق بولسا ئوبدان ئىكەنغۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇچەيلەن ئۇد شىپاڭغا قاراپ يول ئالدى. ئۇلار شىپاڭغا كېلىپ قارىسا، شىپاڭنىڭ بىر يېنىدا شۇنياڭ دەرياسى، يەنە بىر يېنىدا مەيخانا خوجايىنىنىڭ ئۆيلىرى بار ئىكەن. شىپاڭغا ئون نەچچە شىرە تىزىلغان بولۇپ، دەي زۇڭ ئۇنىڭدىن پاكىز بىرنى تاللاپ، سۇڭ جياڭنى تۆرگە ئولتۇرغۇزدى، ئۆزى ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا، لى كۇي ئۇنىڭ يېنىدا

---

① ئۇد شىپاڭى ـــ تاڭ دەۋرىدىكى مەشھۇر شائىر بەي جۈيىنىڭ «سەپەر ئۈستىدە ئۇد سازىنى ئاڭلاش» دېگەن داڭلىق شېئىرىدا مۇشۇ جاي تەسۋىرلەنگەن.

② بەي دىلشات ـــ بەي جۈيىنىڭ تەخەللۇسى.

ئولتۇردى. ئۇچەيلەن ئولتۇروپ بولغاندىن كېيىن مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ، كۆك ـ گېزەك، مېۋە ـ چۆە، دېڭىز نېمەتلىرىدىن قىلىنغان ئېسىل تائاملار ۋە مەي ـ شاراب ئەكەلدۇردى، مەيپۇرۇش «يۇخۇچۇن» شارابىدىن ئىككى كوزا ئېلىپ كىردى، بۇ شاراب جياڭجۇدىن چىقىرىلغان داڭلىق ئېسىل شاراب ئىدى، ئۇلار كوزىنىڭ ئاغزىنى ئېچىشتى، سۇڭ جياڭ دەريا‌غا شۇنداق نەزەر تاشلاپ قارىسا، بۇ دەريانىڭ مەنزىرىسى دەرۋەقە شۇنداق گۈزەل ئىكەنكى:

ئاق بۇلۇتلار ياپيېشىل تاغ ئۈستىدە لەيلەپ كېزەر،
كۆۋەجەپ دەريادا سۇ، ئۆركەشلىگەن دولقۇن ئۈزەر.
خالىي پىنھانە سايازلىقتىن شۇ تاپ پەرۋاز قىلىپ،
ئۇچتى كۆكلەرگە دېڭىز لاچىنلىرى قانات قېقىپ.
لەپىلدەپ چىقتى قېيىقلار تار يېكەنلىكتىن تاراپ،
سەپ تۈزۈپ ماڭدى بېلىق قېيىقلىرى ئۆيگە قاراپ.
قار كەبى دولقۇن ئېلىپ شىددەت بىلەن كۆك قەرىنى،
چىقتى غۇيۇلداپ شامال قاپلاپ دېڭىزنىڭ باغرىنى.
تىك زىشياۋفېڭ چوققىسى پەلەككە تاقاشقانىدى،
ئۇد شىپاڭى ئاشۇ سۇ لېۋىگە جايلاشقانىدى.
ھەممە يېقى بىپايان، كەڭ بىپايان،
شۇنچە كۆركەم كۆرۈنەتتى ھەر تامان.
سۈپسۈزۈك سۇ تەكتىدە ئوينار سالاسۇن شولىسى،
مىسلى زۇمرەت سۇ يۈزىدە چاقنىغان نۇر جىلۋىسى.
بىر زامان دىلشات بۇ يەردە شان قۇچۇپ ئۆتكەنىكەن،
دەل بۇ جايدا ئاشۇ چاۋۇش① كۆز يېشى تۆككەنىكەن.

ئۇچى ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشكە ھازىرلانغان چاغدا، لى كۇي:
ـــ ھەي مەيپۇرۇش، ماڭا مەينى ئاپقۇرغا قۇي، كىچىك

① چاۋۇش ـــ بەي جۇيىنىڭ ئەمىلى.

قەدەھتە مەي ئىچىشكە-تاقىتىم يوق مېنىڭ، ــ دېدى.

ــ خىجىل بولمايدىكەنسەن ئۇكا، ــ دېدى دەي زوڭ ئۇنىڭغا، ــ شۇڭ ئولتۇرۇپ ئەكەلگەننى ئىچىۋەرمەمسەن.

ــ بىز ئىككىمىزگە، ــ دەپ جوربدى سوڭ جيالڭ مەيپۇروشقا، ــ كىچىك قەدەھكە قۇيۇپ، بۇ قېرىندىشىمىز ئالدىغا ئاپقۇرغا قۇيۇپ كەلئۇرۇڭ.

مەيپۇروش ماقۇل دەپ چۇشۇپ كېتىپ، بىر ئاپقۇرنى ئەكېلىپ لى كۇينىڭ ئالدىغا قويدى ـ دە، داستىخان راسلاپ تائاملارنى تىزدى.

ــ سۇڭ ئاغام نېمىدېگەن ياخشى ئادەم، ــ دېدى لى كۇي كۇلۇپ، ــ كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىمۇ شۇنداق دەپ ئاڭلىغانىدىم. مېنى بىر كۆرۇپلا مىجەزىمنى بىلىۋالدى. بۇنداق ئادەمگە قول بەرسەم زايە كەتمىگۇدەك.

مەيپۇروش ئۇلارغا مەي قۇيۇپ تۇت ـ بەش نۆۋەتتىن ئايلاندۇردى. سۇڭ جيالڭ بۇ ئىككىسى بىلەن ئولتۇرغىنىدىن كۆڭلى شادلىنىپ، بىرنەچچە قەدەھنى ئارتۇق ئىچىۋەتتى ۋە بىردىنلا ئاچچىق ـ چۇچۇك بېلىق شورپىسى ئىچكۇسى كېلىپ دەي زوڭدىن:

ــ بۇ يەرەمتىن يېڭى بېلىق تېپىلامدۇ؟ ــ دەپ سوربدى.

ــ دەريانى قاپلىغان بېلىقچى قېيىقلارنى كۆرمەيۋاتاملا ئاغا، ــ دېدى دەي زوڭ كۇلۇپ، ــ بۇ جاي بېلىق بىلەن گۈرۈچنىڭ ماكانى دېسىلە، يېڭى بېلىق نېمىشقا تېپىلمىسۇن؟

ــ ئاچچىق ـ چۇچۇك بېلىق شورپىسى كەيپنى ئوبدان يېشەتتى، ــ دېدى سوڭ جيالڭ.

دەي زوڭ مەيپۇروشنى چاقىرىپ، ئازراق لازا قوشۇلغان ئۇچ كىشىلىك قىزىل ـ ئاق بېلىق شورپىسى كەلتۇرۇشنى بۇيرۇدى. بىردەمدىن كېيىن بېلىق شورپىسى كەلتۇرۇلدى، سوڭ جيالڭ ئۇنى كۆرۇپ:

ــ تامىقى ئېسىل ئىكەن، لېكىن قاچا ـ قومۇچلىرى

ئۇنىڭدىنمۇ ئېسىل ئىكەن، بۇ بىر مەيخانا بولسىمۇ، قاچا ـ قومۇچلىرى نېمىدېگەن بەلەن ـ هە ! ـــ دېدى ـ دە، چوكىنى ئېلىپ دەي زۇڭ بىلەن لى كۇينى شاراب ئىچىشكە ئۇندىدى، ئۆزىمۇ بېلىقتىن يەپ، شورپىغا ئېغىز تەگدى. لى كۇي چوكىمۇ ئىشلەتمەستىن قولى بىلەن قاچىدىكى شورپىدىن بېلىقنى سۇزۇۋېلىپ ئۇستىخانلىرى بىلەن قوشۇپ چاينىپ يېدى. سۇڭ جىياڭ ئۇنى كۆرۈپ، ئۆزىنى باسالماي كۇلۇپ كەتتى. ئۇ شورپىدىن ئىككى ئوتلاپ قويۇپ، چوكىنى شىرەگە قويدى ـ دە، بولدى قىلدى.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى دەي زۇڭ سۇڭ جياڭغا، ـــ بۇنى تۇزلىغان بېلىقتا ئېتىپتۇ، ئاغزىلىرىغا تېتىمدى بولغاي.

ـــ يېقىر مەيدىن كېيىن يېڭى بېلىق شورپىسى ئىچىشكە ئامراق، بۇ بېلىق راستلا ئانچە ياخشى ئەمەس ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ مەنمۇ ئىچەلمىدىم، تۇزلۇق ئىكەن، ئاغزىمغا تېتىمدى، ـــ دېدى دەي زۇڭ جاۋابەن.

ـــ ئاغىلىرىم يېمەسە، مەن يەۋېتەي، ـــ دېدى لى كۇي ئۆزىنىڭ قاچىسىدىكى بېلىقنى يەپ بولۇپ، دەرھال سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىدىكى قاچىنى ئېلىپ، ئىچىدىكى بېلىقنى يەۋەتتى، ئاندىن يەنە دەي زۇڭنىڭ قاچىسىدىكى بېلىقنىمۇ يەۋەتتى، ئۇ يېگەندە بېلىق شورپىسىنى شىرەگە تامغۇزۇپ، شىرەنى بىر قىلىۋەتتى.

سۇڭ جياڭ لى كۇينىڭ ئۇچ قاچا شورپىنى ئىچىپ، بېلىقنى ئۇستىخانلىرى بىلەن قوشۇپ چاينىپ يەۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا:

ـــ بۇ قېرىندىشىمىزنىڭ قورسىقى ئاچ ئىكەن، سىز ئۇنىڭغا ئىككى جىڭ گۆش توغراپ ئەكېلىپ بېرىڭ، بىرەمدىن كېيىن پۇلىنى بىراقلا تۆلەيمەن، ـــ دەپ جوردى.

ـــ مەيخانىمىزدا قوي گۆشىلا سېتىلىدۇ، كالا گۆشى يوق، سېمىز قوي گۆشى دېسىڭىز بار، ـــ دېدى مەيپۇرۇش.

لى كۆي بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاچىدىكى بېلىق شورپىسىنى مەيپۇرۇشقا چاچتى، بۇنىڭ بىلەن مەيپۇرۇشنىڭ ئۇستىبېشى بۇلغىنىپ كەتتى.

ــ يەنە نېمە قىلغىنىڭ بۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى دەي زۇڭ ئۇنىڭغا.

ــ بۇ مۇناپىقنىڭ بىئەدەپلىكىنى قارىمامدىغان، مېنى كالا گۆشىلا يەيدىكەن دەپ بوزەك ئېتىپ، قوي گۆشى سېتىپ بېرىشكە ئۇنمايۋاتىدۇ، ــ دېدى لى كۆي جاۋابەن.

ــ پېقىر بىر ئېغىزمۇ ئوشۇق گەپ قىلماي، سوراپلا باقتىمغۇ، ــ دېدى مەيپۇرۇش.

ــ سىز گۆشنى ئەكېلىۋېرىڭ، پۇلىنى مەن بېرىمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ مەيپۇرۇشقا.

مەيپۇرۇش ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بىر تەخسىگە ئىككى جىڭ قوي گۆشىنى توغراپ كېلىپ شىرەگە قويدى. لى كۆي گۆشنى كۆرۈپ، تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرماستىنلا، قولى بىلەن سىقىملاپ ئېلىپ يېگىلى باشلىدى، ھەش ـ پەش دېگۈچىلا ئىككى جىڭ گۆشنى سوقۇۋەتتى. سۇڭ جياڭ بۇ ھالنى كۆرۈپ:

ــ بەللى، ھەقمەتەن قالتىس باتۇر ئىكەنسىز، ــ دېدى.

ــ سۇڭ جياڭ ئاغام مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى بىلىدىكەن، يېيىشكە بېلىقتىن گۆش ئوبدان ئەمەسمۇ، ــ دېدى لى كۆي.

دەي زۇڭ مەيپۇرۇشنى قىچقىرىپ:

ــ بايىقى شورپاڭنى ئېسىل قاچىدا كەلتۇرگەن بولساڭمۇ، بېلىقىڭ تۇزلىغان بېلىق ئىكەن، ئاغزىمىزغا تېتىمىدى. ئوبدان يېڭى بېلىقلىرىڭ بولسا، باشقىدىن ئاچچىق ـ چۈچۈك شورپا قىلىپ ئەكەل، بۇ ئىككى بېگىمنىڭ مەستلىكى يېشىلسۇن، ــ دېدى.

ــ تۆرەم، ــ دېدى مەيپۇرۇش، ــ سىلىدىن يوشۇرۇشقا نېمە ھەددىم، بۇ بېلىق دەرۋەقە تۇنۇگۈن ئاخشامقى بېلىق ئىدى. بۇگۈن تۇتۇلغان تىرىك بېلىقلار تېخى قېيىقتا، بېلىقچىلارنىڭ

خوجايىنى كەلمىگەچكە، ئۇنىڭغا تېگەلمەيۋاتىمىز، شۇڭا ئوبدان يېڭى بېلىق تاپالمىدىم. لى كۇي بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

— مەن ئاغامىلارنىڭ يېيىشى ئۈچۈن ئىككى تىرىك بېلىق تېپىپ كېلەي، — دېدى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ.

— سەن بارمىساڭمۇ بولىدۇ، مەيپۇرۇش ببرىپ بىرنەچچىنى تېپىپ كەلسۇن، — دېدى دەي زۇڭ ئۇنىڭغا.

— ماڭا بېلىق بەرمەيدىغان قانداق بېلىقچىلار ئىكەن ئۇ؟ — دېدى لى كۇي.

دەي زۇڭ ئۇنى توسۇپ قالالمىدى، لى كۇي ئۇتتۇر كېتىپ قالدى.

دەي زۇڭ سۇڭ جياڭغا:

— ئاغا، كەمىنىلىرىنى مۇشۇنداق بىر ئادەمنى بىللە ئولتۇرۇشقا باشلاپ كەپتۇ دەپ ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، ئۇ قىلچە ئەدەپ ـ قائىدە، يۇز ـ خاتىر دېگەننى بىلمەيدۇ، بۇنىڭغا ئۆزۈممۇ خىجىل، — دېدى.

— ئۇنىڭ مىجەزى شۇنداق تۇرسا، ئۇنى ئۆزگەرتكىلى بولامدۇ؟ مەن ئۇنىڭ ساختا ئەمەس، تۇزلۇكىگە قايىل بولۇپ قالدىم، — دېدى سۇڭ جياڭ.

ئىككىسى شۇ تەرىقىدە ئۇد شىپاڭىدا چاقچاق پاراڭلار بىلەن كۆڭۈل ئېچىپ ئولتۇرۇشتى.

شائىر شۇ پەيتىنى مۇنداق تەرىپلىگەن:

تاڭ قېلىپتۇ بارچە خالايىق كاتتا دەريا ھۆسنىگە،
تاج بولۇپتۇ ئاق بۇلۇتلار تاغۇچوققا ئۇستىگە.
كۆكتە ئاي بار، ئۇدچى قىز يوق ئىدى بۇندا بىراق،
پەسلى خازان شام ـ زاۋالدا چىقتى دولقۇن ئەۋجگە.

ئەمدى لى كۇيغا كەلسەك، ئۇ دەريا بويىغا بېرىپ قارىسا، قىرغاقتىكى چىنارغا باغلانغان سەكسەن ـ توقسانغا يېقىن

بېلىقچى قېيىقلار قاتار تىزىلىپ تۇرۇپتۇ، بېلىقچىلارنىڭ بەزىلىرى قېيىقنىڭ ئالدى تەرىپىدە ئۇخلاۋاتقان، بەزىلىرى قېيىق بېشىدا تور توقۇۋاتقان، بەزىلىرى دەريادا يۈيۇنۇۋاتقانىدى. بۇ چاغ دەل بەشىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، قىزىل قۇياش ئولتۇرۇشقا باشلىغانىدى، تېخىچىلا بېلىق خوجايىنى بېلىق سېتىشقا كەلمەيۋاتاتتى. لى كۇي قېيىقلارنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— قېيىقچىلاردىكى تىرىك بېلىقتىن ماڭا ئىككىنى بېرىڭلار، — دەپ توۋلىدى.

— غوجايىنىمىز كەلمىگۈچە قېيىق قازىنقىنى ئېچىپ بېلىق ساتالمايمىز، قارىمامسەن، بېلىق سېتىۋالغۇچىلارنىڭ ھەممىسى قىرغاقتا ئۇنى كۈتۈپ ئولتۇرمامدۇ، — دېدى جاۋابەن بىر بېلىقچى.

— ھەي، مۇناپىق خوجايىنىڭنى كىم كۈتۈپ ئولتۇراتتى! ماڭا ئاۋۋال ئىككىنى بېرىۋەت، — دېدى لى كۇي.

— قەغەز كۆيدۈرمەي تۇرۇپ قازىناقنى قانداق ئاچقىلى بولسۇن؟ ساڭا نەدىكى بېلىقنى بېرىمىز؟ — دەپ جاۋاب بەردى بېلىقچى.

لى كۇي بېلىقچىلارنىڭ بېلىقنى بەرمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئۆزى بىر قېيىقتا سەكرەپ چىقتى، بېلىقچىلار ئۇنى قانداقمۇ توسۇيالمسۇن؟ لى كۇي قېيىقتىكى ئىشلاردىن خەۋىرى بولمىغاچقا، بىرىپلا قازىناقنىڭ بامبۇك توسۇقىنى ئېچىۋەتتى. قىرغاقتىكى بېلىقچىلار ۋارقىرىشىپلا قالدى. لى كۇي قولىنى سوزۇپ قازىناقنىڭ تېگىنى سىلاپ كۆرۈپ، بېلىقنىڭ سايىسىنىمۇ تاپالمىدى. ئەسلىدە بۇ دەريادىكى بېلىقچى قېيىقلارنىڭ قۇيرۇق تەرىپىدە يوغان بىر تۆشۈك بار ئىدى، ئۇنىڭدا تىرىك بېلىقلار بېقىلاتتى، دەريا سۈيى كىرىپ ـ چىقىپ تۇرۇشى ئۈچۈن شۇ تۆشۈككە بامبۇك تاياقچىلىرىدىن ياسالغان توسۇق بېكىتىلگەنىدى، ئادەتتە شۇ يەردىن قېيىقنىڭ قازىنقىغا سۇ كىرىپ ـ چىقىپ تۇرغاچقا، بېلىقلار تىرىك ساقلىناتتى،

شۇڭا جياڭجۇ شەھىرىدە يېڭى بېلىقلار تېپىلاتتى، لى كۇي بۇنى ئۇقمىغانلىقتىن، ئالدى بىلەن بامبۇك توسۇقنى ئېچىۋەتتى، قازناقتىكى ھەممە تىرىك بېلىقلارنى قاچۇرۇۋەتتى، لى كۇي يەنە يېنىدىكى بىر قېيىققا سەكرەپ چىقىپ ئۇنىڭغۇ بامبۇك توسۇقىنى تارتىپ ئېچىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن يەتمىش ـ سەكسەندەك بېلىقچىلار لى كۇينى ئۇرمەز دەپ بامبۇك پالاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ قېيىققا ئېتىلىپ كەلدى، لى كۇينىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى ـ دە، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سېلىپ يالىڭاچ بولۇپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن ئۆزىگە تەڭلەنگەن پالاقلارغا ئىككى قولىنى ئۇزارتتى ـ دە، بىراقلا بەش ـ ئالتىسىنى تۇتۇۋېلىپ، خۇددى قوناق شېخىنى سۇندۇرغاندەك سۇندۇرۇپ تاشلىدى. بېلىقچىلار بۇنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپ، ھەممىسى قېيىقلىرىنى يېشىپ ھەيدەپ كېتىشتى. لى كۇي دەرغەزەپ بولۇپ، يالىڭاچ پېتى قولىدا ئىككى پارچە بولۇپ سۇنغان پالاقنى تۇتقان ھالدا قىرغاقىغا چىقىپ، بېلىق سېتىۋېلىشقا كەلگەن ئېلىپساتارلارنى ئۇرغىلى باشلىدى، ئۇلار ئەپكەشلىرىنى كۆتۈرۈپ، دۇكۇرەپ تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىپ كېتىشتى.

تازا ئالتوپىلاڭ بولۇۋاتقان چاغدا، چىغىر يولدىن بىر كىشى چىقىپ كەلدى، خالايىق ئۇنى كۆرۈپ:

ـــ خوجايىن كەپتىلا، بىر قارا دارازا بېلىقمىزنى بۇلاپ، ھەممە بېلىق قېيىقلىرىمىزنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى، ـــ دەپ چۇرقىراشتى.

ـــ قانداق قارا دارازا ئىكەن ئۇ، ئۇنچىۋالا يولسىزلىق قىلىشقا پېتىنغان ! ـــ دېدى ھېلىقى كىشى.

ـــ قىرغاقتا كىشىلەرنى ئۇرۇۋاتقان ئاۋۇ ئەبلەخ شۇ، ـــ دېدى قېيىقچىلار قولى بىلەن لى كۇينى كۆرسىتىپ.

ـــ سەن لەنىتى، ـــ دەپ ھۆركىرىدى ئۇ كىشى، ـــ قاپىلان يۇرىكىنى يەۋالغانىدەك، ئەجەب ئاكاڭ قارىغايىنىڭ ئوقىتىنى

بۇزۇشقا پېتىنىپسىنا !

لى كۇي ئۇ كىشىگە شۇنداق قارىۋېدى، ئۇنىڭ ئالدىدا بويى ئىككى گەز كېلىدىغان ئوتتۇز ئىككى - ئوتتۇز ئوچ ياش چامىسىدىكى، قاپقارا ئۆچكە ساقاللىق، بېشىغا كۆك شايى بوغمىچا چىگگەن، مەيدىسىدىن قىزغۇچ تۈكلەر چىقىپ تۇرغان، ئۇچىسىغا بۆز كۆڭلەك كىيگەن، بېلىگە تاۋار پوتا باغلىغان، پۇتىغا ئالا تىزلاپچا يۆگەپ، كۆپ قۇلاقلىق چىگە چورۇق كىيگەن، قولىغا تارازا تۇتقان بىر ئادەم تۇراتتى. بۇ كىشى بېلىق ساتقىلى كېلىپ قاپسا، لى كۇي ئالدىغا كەلگەن ئادەمنى كالتەكلەۋېتىپتۇ، ئۇ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن قولىدىكى تارازىسىنى بىر ئېلىپساتارغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ لى كۇينىڭ قېشىغا كېلىپ:

ــ ھەي دۆيۇز، نېمىشقا ئادەم ئۇرىسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

لى كۇي ئۇنىڭ گېپىگە جاۋاب قايتۇرماستىن، قولىدىكى بامبۇك پالاقنى پىرقىرىتىپ كېلىپ ئۇنىمۇ ساۋېدى. ئۇ كىشى ئالدىغا ئېتىلىپ بارغىنىچە پالاقنى تارتىۋالدى، لى كۇي «كاپ» قىلىپ ئۇنىڭ كۆكۈلىسىدىن تۇتتى، ئۇ كىشى لى كۇينىڭ پاقالچىقىغا ئېسىلىپ، لى كۇينى يىقىتماقچى بولدى. بىراق، كالىدەك كۇچى بار لى كۇيغا ئۇ قانداق تەڭ كېلەلىسۇن؟ لى كۇي ئۇنى ئىتتىرىۋېتىپ ئۆزىنى تۇتقۇزمىدى، ئۇ لى كۇينىڭ بىقىنىغا بىرنەچچىنى مۇشتلىدى، ئۇنچىلىك مۇشتلار لى كۇيغا نېمىتى، ئۇ كىشى يەنە لى كۇينى تەپمەكچى بولدى، لى كۇي ئۇنىڭ بېشىنى پەسكە نىقتاپ تۇرۇپ، بازغانەدەك مۇشتۇمى بىلەن ئۇنىڭ دۇمبىسىگە راسا سالغىلى تۇردى، ئۇ كىشى قانداقمۇ قۇتۇلۇپ كېتەلمىسۇن؟ لى كۇي ئۇنى تازا ئورۇۋاتقان چاغدا، ئارقىدىن بىر كىشى كېلىپ لى كۇينىڭ بېلىدىن قۇچاقلىۋالدى، يەنە بىر كىشى ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ:

ــ بولدى قىل، بولدى قىل دەيمەن، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

لى كۇي كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىغۇدەك بولسا سۇڭ جيانڭ بىلەن

دەي زوڭ ئىكەن، لى كۆي شۇ ئان قولىنى بوشاتتى، ھېلىقى كىشى ئۇنىڭ قولىدىن غىپلا قىلىپ تىكشۈەتتى.

ـــ مەن سېنى بېلىق ئالغىلى بارما دېسەم، ئۇنىماي بۇ يەرگە كېلىپ جېدەل تېرىپسەن، ناۋادا ئۇنى ئۇروۋپ ئۆلتۈروۋپ قويغان بولساڭ، ئۇنىڭ خۇنى ئۇچۇن زىنداندا ياتمامتىڭ؟ ـــ دەپ كايىپ كەتتى دەي زوڭ لى كۆيغا.

ـــ سەن ماڭا بالاسى تېگىدۇ دەپ قورقۇۋاتامسەن؟ بىرىنى ئۇروۋپ ئۆلتۈروۋپ قويسام ئۇ ئۆزۈمگە ھېساب، ـــ دېدى لى كۆي.

ـــ ئىنىم، ئۇنداق گېپىڭنى قويۇپ، قېنى كۆڭلىكىڭنى ئېلىڭ، مەي ئىچكىلى بارايلى، ـــ دېدى سوڭ جياڭ.

لى كۆي سۆگەت دەرىخىنىڭ تېگىدىكى كۆڭلىكىنى ئېلىپ بىلىكىگە ئارتىۋېلىپ، سوڭ جياڭ بىلەن دەي زوڭنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. ئۇلار ئون نەچچە قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا، ئارقىسىدىن بىرىنىڭ:

ـــ ھۇ، قارىمۇتۇق، بۇگۈن سەن بىلەن تۇتۇشۇپ ئېلىشمىغىنىمنى كۆر، ـــ دەپ تىللاۋاتقانلىقى ئاڭلاندى.

لى كۆي كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىسا، يالىڭاچلانغان ۋە پۇچقىقىنى تۇرۇۋالغان، ئاپپاق بەدەنلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان، مەيدىسىدىن قىزغۇچ تۈكلىرى كۆرۈنۈپ يالاڭباش تۇرغان بىر كىشى يەككە ـ يېگانە ھالدا بامبۇك پالاق بىلەن قېيىق ھەيدەپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇ كىشى:

ـــ سەن قارىمۇتۇقنى قىيما ـ چىيما قىلىۋەتمىگىنىمنى كۆر، سەندىن قورقسام، باتۇر بولماي كېتەي ! قاچقان ئادەم ئەر ئەمەس ! ـــ دەپ ئاغزىغا كەلگىنىچە تىللىدى.

لى كۆي بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ بىر نەرە تارتتى ـ دە، كۆڭلىكىنى تاشلاپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ يۈگۈرۈپ كەلدى، ھېلىقى كىشى قېيىقنى قىرغاقنىڭ يېنىغا ئەكېلىپ توختىتىپ، ھە دەپ تىللىغىلى تۇردى.

ـــ نوچى بولساڭ چىقە قىرغاققا، ـــ دەپ تۇۋلىدى لى كۆي

ئۇنىڭغا.

ئۇ كىشى پالاق بىلەن لى كۇينىڭ پۇتىغا نوقۇدى، لى كۇينىڭ سەپراسى ئۆرلەپ، لىككىدە قېيىققا چىقىۋالدى، ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز دېگەندەك، ھېلىقى كىشى لى كۇينى ئالداپ قېيىققا چىقىرىۋالدى ـ دە، پالاقنى قىرغاققا تىرەپ تۇرۇپ ئىككى پۇتى بىلەن بىر ئىتتەرگەندى، بۇ بېلىقچى قېيىق خۇددى بوران ئۇچۇرغان غازاڭدەك، ساداقتىن ئۇزۇلگەن ئوقتەك تېزلىكتە دەريا ئوتتۇرىسىغا قاراپ ئۇچتى.

لى كۇي سۇنىڭ تىلىنى بىلسىمۇ، بىراق ئانچە ئۇستا ئەمەس ئىدى، شۇ تاپتا ئۇ ھودۇقۇپ قالدى، ھېلىقى ئادەم ئۇنى تىللاشنى توختاتتى ـ دە، پالاقنى تاشلاپ:

ـــ كېلە قېنى، بۇگۈن كىمنىڭ نوچىلىقىنى كۆرىمىز؟ ـــ دەپ لى كۇينىڭ بىلىكىنى تۇتۇۋالدى ۋە يەنە، ـــ ئاۋۋال سەن بىلەن مۇشتلاشماي، سېنى سۇغا بىر تويغۇزاي، ـــ دېدى ـ دە، پۇتى بىلەن قېيىقنى ئىرغاڭشىتىپ دۇم كۆمتۇرۇۋەتتى. باتۇرلار سۇغا چۈشۈپ كەتتى، ئىككى پالۋان «پولتۇڭ» قىلىپ مولاق ئېتىپ دەريىغا چۈشۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭ يۈگۈرۈپ دەريا لېۋىگە كەلدى، بۇ چاغدا قېيىق ئاللىقاچان كۆمتۇرۇلۈپ كەتكەنىدى. ئۇلار قىرغاقتا ۋارقىرىشىپ زارلانغىنىچە قالدى. دەريا لېۋىگە تۆت يۈز ـ بەش يۈزچە كىشى توپلاشتى، ئۇلار سۆگەت سايىسىدا تۇرۇپ:

ـــ بۇگۈن بۇ قارا دارازىنىڭ كۆرگۈلۈكى بار ئىكەن، جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالىغان تەقدىردىمۇ، قورسىقىغا لىق سۇ تولىدىغان بولدى، ـــ دېيىشتى.

سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭ دەريا لېۋىدە قاراپ تۇراتتى، دەريادا ھېلىقى كىشى لى كۇينى تۇتۇۋېلىپ سۇدىن بىر چىقىرىپ، بىر چۆكتۈرەتتى، سۇپىسۇزۇڭ زۇمرەتتەك دەريا سۇيىدە بىرىنىڭ قاپقارا كۆمۈردەك، يەنە بىرىنىڭ سۇتتەك ئاپپاق بەدەنلىرى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئىككىسى تۇتۇشۇپ بىر ـ

بىرىگە ياماشقىنىچە ئېلىشىۋاتاتتى. دەريا لېۋىدە قاراپ تۇرغان تۆت يۈز ـ بەش يۈزچە ئادەمنىڭ ھەممىسى «باركاللا» دەپ توۋلىشاتتى. ئۇلارنى شائىر مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

بىرسى يىشۈيلۈق ئاجايىپ ئەينى جىنىدەك ھەيۋەتلى،
بىرسى شياۋخۇاشەن تېغىدىن دۆ پىرىدەك قامەتلى.
بىرسى سۈتتەك ئاق بەدەنلىك ھەممە ھەيران قالغۇدەك،
بىرسىنىڭ خۇددى كۆمۈردەك قاپقارادۇر تەلەتى.
بىرسى گويا «ما» ئىلاھدۇر ئاق يىلان تاپقان ئۇنى،
بىرسى جاۋ يۇەنشۇەي مەبۇدە قارا يولۋاس ئۇرۇقى.
بىرسى يالقۇن ئوتتا كۆرمەك تاۋلىنىپ چىققان كۈمۈش،
بىرسى پولات چوغدەك پىشقان، نوچىلاردەك سۆلىتى.
بىرسى ۋۇ تەيشەن تېغىنىڭ قەددى ـ قامەتلىك پىلى،
بىرسى جيۇچۇ دەرياسىنىڭ قاسىرىقى گاڭ ئەجدىھاسى.
بىرسى ئارخاتتۇر گويا‌كى پەم ـ پاراسەت بابىدا،
بىرسى كۈچتۇڭگۇر سىياقلىق مول جاسارەت جۇرئىتى.
بىرسى شۇنچە دەۋرى ئەيلەپ ئېلىشىپ كەتتى ئۇزاق،
بارچە ئەزايۇ تېنىدىن ئاقتى تەرلەر ئۇنچىسى؛
بىرسى شۇنچە ئېسىلىشتى تىركىشىپ كەتتى ئۇزاق،
قارا تەرگە چۆمدى پاتمان ئاقتى سۇلار تامچىسى.
بىرسى خۇا گۇاڭ ـــ سۇ ئىلاھىدىن ئېلىپتۇ قول گويا،
مىسلى زۇمرەت دولقۇن ئىچرە قىلدى ئايان شەكلىنى.
بىرسى كىم زەڭگى مالائىك چۈشتى ئاسماندىن ئۇچۇپ،
قار كەبى دولقۇندا قىلدى ئۇ نامايان ۋەسلىنى.
كۆكنى تىلغاپ، كۈننى نۇرسىز ئەيلىدى ئاق ئەجدىھا،
ئاچتى دەريا تەكتىنى ھەم زەڭگى دىۋە قۇدرىتى.

شۇ ئەسنادا سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭ ھېلىقى كىشىنىڭ لى كۈينى تۇتۇۋېلىپ، بېشىنى سۇغا بىر پاتۇرۇپ، بىر چىقىرىپ، شۇ تەرىقىدە ئون نەچچە قېتىم سۇغا پاتۇرغانلىقتىن

ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ ئالا چەكمەن بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ھەيھات:

مەيلى يەردە، مەيلى سۇدا ئېلىشىشقا ئۇ چېۋەر،
رەقىبى ئاتقان بىلەن مۇشت، ئاڭا قانداق تەڭ كېلەر.
قارا قۇيۇن كۆتۈرۈپ ئاق مەۋجى دولقۇنلار سۇدا،
سۇ كالىسى بولدى شۇ تاپ نام ئېلىپ تۆمۈر كالا.

سۇڭ جياڭ لى كۇينىڭ ئازاب چېكىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەي زۇڭغا: «بىرىنى بۇيرۇپ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قويايلى» دېدى. دەي زۇڭ خالايىقتىن:

— بۇ ئاق دارازىنى تونۇمسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

— بۇ باتۇر مۇشۇ يەردىكى بېلىق ساتقۇچى خوجايىن بولىدۇ، ئىسمى جاڭ شۇن، — دېدى ئۇنى تونۇيدىغانلاردىن بىرى.

— دولقۇن يارار ئاق بېلىق دەپ نام ئالغان جاڭ شۇن دېگەن شۇمۇ يا؟ — دەپ سورىدى بۇ گەپنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ دەرھال ئۇنى ئېسىگە ئېلىپ.

— ھە ـ ھە، شۇ، — دەپ جاۋاب بېرىشتى خالايىق.

— مەندە ئۇنىڭ ئاكىسى جاڭ خېڭنىڭ ئەۋەتكەن سالام خېتى بار ئىدى. كۆرەدە قاپتۇ، — دېدى سۇڭ جياڭ دەي زۇڭغا.

دەي زۇڭ بۇنى ئاڭلاپ، شۇ ھامان دەريا‌غا قاراپ ۋارقىرىدى:

— ھەي جاڭ ئاغا، بولدى قىل، ئاكاڭ جاڭ خېڭدىن سالام خەت ئەكەلدۇق. ئۇ قارا دارازا بىزنىڭ ئۇكىمىز ئىدى، ئۇنىڭغا رەھىم قىل، كەل قىرغاققا چىق، ساڭا گېپىمىز بار.

دەريا ئوتتۇرىسىدىكى جاڭ شۇن دەي زۇڭنىڭ ئۆزىنى چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. ئۇ دەي زۇڭنى تونۇيتتى، شۇڭا ئۇ لى كۇينى دەرھال قويۇۋېتىپ، دەريا بويىغا كېلىپ قىرغاققا چىقتى ۋە دەي زۇڭغا قاراپ:

— تۆرەم، پېقىرنىڭ بىئەدەپلىكىنى كەچۈرسىلە، — دەپ

تەزىم قىلدى.

ـــ مېنىڭ يۈزۈمنى دەپ، سۇ ئىچىدىكى ئۆكمىزنى قوتۇلدۇرۇپ قىرغاقتا چىقىرىپ قويساڭ، ئاندىن سېنى بىر كىشى بىلەن كۆرۈشتۈرىمەن، ـــ دېدى دەي زۇڭ ئۇنىڭغا.

جاڭ شۇن يەنە سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ ئۈزۈپ كەتتى، بۇ ۋاقىتتا لى كۇي بىردەم سۈدىن بېشىنى چىقىرىپ، بىردەم سۇغا چۆكۈپ، خۇددى ھېلىلا سۇغا غەرق بولۇپ كېتىدىغاندەك ھالەتتە پولتۇڭلاپ ـ پالاقشىپ يۈرەتتى. جاڭ شۇن ئۈزۈپ لى كۇينىڭ قېشىغا باردى ـ دە، ئۇنىڭ بىر قولىدىن تۇتۇپ، خۇددى تۈز يولدا ماڭغاندەك سۈدا يېتىلەپ ماڭدى. سۇ ئۇنىڭ كىندىكىدىن ئۆتمىدى، ئۇ بىر قولى بىلەن لى كۇينى يۆلەپ قىرغاقتا چىقىرىپ قويدى، دەريا لېۋىدە قاراپ تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇشتى. سۇڭ جياڭ بۇ ھالنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قېتىپلا قالدى، بىر ھازادىن كېيىن جاڭ شۇن قىرغاقتا چىقتى، لى كۇي قاتتىق ھاسىراپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭ ئاغزىدىن توختىماي ئاق كۆپۈك چىقىپ تۇراتتى.

ـــ قېنى ئۇد شىپاڭنغا مەرھەمەت قىلىڭلار، شۇ يەرگە بېرىپ پاراڭلىشايلى، ـــ دېدى دەي زۇڭ ئۇلارغا.

جاڭ شۇن بۆز كۆڭلىكىنى ئېلىپ كىيدى، لى كۇيمۇ بۆز كۆڭلىكىنى كىيمۇالدى. تۆتەيلەن يەنە ئۇد شىپاڭنغا كەلدى.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى دەي زۇڭ جاڭ شۇنگە قاراپ، ـــ مېنى تونۇمسىز؟

ـــ پېقىر ئۆزلىرىنىڭ تۆرە ئىكەنلىكلىرىنى بىلمەن. بىراق، سىلى بىلەن ئەسرا بولۇپ تونۇشۇشقا مۇيەسسەر بولالمىغانىدىم، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ بۇ ياقنى تونۇمتىڭىز؟ بۇگۈن چىشىڭىزغا تېگىپ ساپتۇ ـ دە، ـــ دەپ سورىدى دەي زۇڭ لى كۇينى كۆرسىتىپ جاڭ شۇندىن.

ـــ لى ئاغامنى نېمىشقا تونۇمايدىكەنمەن؟ بىراق ئېلىشىپ

كۆرمىگەنىدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى جاڭ شۇن.

ــ مېنى سۇغا تازا چۆكتۇردۇڭ ـ دە، ــ دېدى لى كۇي جاڭ شۇنگە.

ــ سەنمۇ راسا ئۇرۇۋالدىڭ مېنى، ــ دېدى جاڭ شۇن.

ــ سىلەر ئەمدى سىرداش ئاغا ـ ئىنى بولۇپ قېلىڭلار. «ئېلىشىپ كۆرمىگۈچە تونۇشالماس» دېگەن گەپ بارغۇ، ــ دېدى دەي زۇڭ.

ــ سەن قۇرۇقلۇقتا ماڭا چېقىلغۇچى بولما، ــ دېدى لى كۇي جاڭ شۇنگە.

ــ مەنچۇ، سېنى سۇدىلا بابلاي، ــ دېدى جاڭ شۇن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەممىسى كۈلۈشۈپ كەتتى. ئاندىن تۆتەيلەن بىر ـ بىرى بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى.

ــ ھەي ئاغا، سىز بۇ ئاغىنىزنى تونۇمسىز؟ ــ دېدى دەي زۇڭ جاڭ شۇنگە قولى بىلەن سۇڭ جياڭنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

ــ پېقىر تونۇمايدىكەنمەن، بۇ يەردىمۇ كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن، ــ دېدى جاڭ شۇن.

ــ بۇ ئاغىنىز قارىمۇتۇق سۇڭ جياڭ بولىدۇ، ــ دېدى لى كۇي چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ ھە، ھېلىقى شەندۇڭلۇق شېپالىق يامغۇر، يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ سۇڭ مىرزىبېگى شۇمۇ؟ ــ دېدى جاڭ شۇن.

ــ ھەئە، دانىش ئاغىنىزنىڭ دەل ئۆزى مۇشۇ، ــ دېدى دەي زۇڭ.

ــ مەشھۇر ناملىرىنى كۆپتىن بۇيان ئاڭلاپ كەلگەنىدىم، ــ دېدى جاڭ شۇن دەرھال پۇكۈلۈپ تەزىم قىلىپ، ــ ئويلىمىغان يەردىن بۇگۈن كۆرۈشۈش نېسىپ بوپتۇ. ئەل ـ يۇرتلاردىن ئاغا ئۆزلىرىنىڭ يۇكسەك پەزىلەتلىك، كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولىدىغان، مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان زات دېگەن تەرىپلىرىنى نۇرغۇن ئاڭلىغانىدىم.

ـــ يېقىر ئۇنچىلىك تەرىپكە ئەرزىمەيدۇ ! ئاۋۇ كۇنى بۇياققا كېلىۋاتقىنىمىزدا جېيىاك چوقىسى باغرىدىكى دەريا بۇلغار لەھەك لى جۇنىك ئۆيىدە بىرنەچچە كۇن تۇرۇپ قالغانىدىم. كېيىن شۇنياك دەرياسى بويىدا مۇ خۇك بىلەن ئۇچرىشىپ، ئاغىنىز جاك خېك بىلەن تونۇشتۇم، ئۇ مەندىن سىزگە سالام خەت ئەۋەتكەنىدى. خەت كۇرەدە قاپتۇ، ئالغاچ كەلمەپتىمەن، بۇگۇن دەي تۆرە ۋە لى كۇي ئىنىم بىلەن مۇشۇ ئۇد شىپاڭىدا دەريا مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىپ ئىككى ـ ئۇچ قەدەھتىن مەي ئىچتۇق. مەي ئىچكەندىن كېيىن بىرئاز كەيپلىكتىن يېشىلەي دەپ يېڭى بېلىق شورپىسى ئىچكۇم كېلىپ قالدى، ئۇ بېلىق تېپىپ كېلىمەن دەپ تۇرۇۋالدى، ئىككىمىز ئۇنى توسۇپ قالالمىدۇق. بىركەمدە دەريا بويىدا ۋاراك ـ چۇرۇكلار ئاڭلاندى، مەيپۇرۇشتىن نېمە ئىش دەپ سورىساق، قارا دارازا جاڭجال تېرىپتۇ، دېدى، بىز ئىككىيلەن ئالدىراپ ـ تېنەپ ئاجرىتىپ قويايلى دەپ كېلىپ كۇتمىگەندە، سىزدەك باتۇر بىلەن ئۇچراشتۇق. بۇگۇن يېقىر سۇك جياك بىر كۇن ئىچىدىلا ئۇچ باتۇر بىلەن ئۇچراشتىم، بۇ تەكرىم بەرگەن ئامەت ئەمەسمۇ! ئەمدى ھەممەيلەن بىللە ئولتۇرۇشۇپ شاراب ئىچەيلى! ـــ دېدى سۇك جياك جاۋابەن ۋە مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ داستىخان يېگىلاپ، مەي، تائام ھازىرلاشنى بۇيرۇدى.

ـــ ئاغىنىزنىك ئوبدان، يېڭى بېلىق يېگۈسى بولسا، مەن بېرىپ بىرنەچچىنى ئەكىلەي، ـــ دېدى جاك شۇن.

ـــ ئۇنداق بولسىغۇ تولا ئوبدان بولاتتى، ـــ دېدى سۇك جياك.

ـــ مەنمۇ باراي، ـــ دېدى لى كۇي جاك شۇنگە.

ـــ ھە، تېخى سۇغا تويماپسەن ـ دە، ـــ دەپ توۋلىدى دەي زۇك.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ جاك شۇن كۇلۇپ كەتتى ۋە لى كۇينىك قولىدىن تارتىپ:

ـــ ئەمدى سەن بىلەن بىللە بېلىق ئالغىلى باراي، قېنى خەق نېمە دېيەلەيدىكىن ! ـــ دېدى.
خۇددى شۇنداق بولدىكى:

مىسلى يولۇاستەك تۇرۇشتى، بەس تالاشتى، چېلىشتى،
سۇغا چۈشكەندە گويا كى ئەجدىھادەك ئېلىشتى.
بىر ـ بىرىگە بولدى قوغداش ئاقىۋەت قول ئېلىشتى.
ئىككى سەھرا پالۋىنى شەنىگە شان قېتىشتى.

بۇ ئىككىسى شىپاڭدىن چۈشۈپ، دەريا بويىغا كەلدى، جاڭ شۇن بىر ئىسقىرتىپ قويۇۋېدى، دەريادىكى بېلىقچى قېيىقلارنىڭ ھەممىسى قىرغاققا يېقىنلىشىپ كەلدى.
ـــ قايسى قېيىقتا ئالتۇن زاغرا بېلىق بار؟ ـــ دەپ سورىدى جاڭ شۇن بېلىقچىلاردىن.
«قېنى بۇ يەرگە كېلىڭ !»، «بىزدە بار !» دەپ تەڭلا ۋارقىرىشىپ كەتتى بېلىقچىلار.
ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۇلار ئون نەچچە ئالتۇن زاغرا بېلىقنى تەييار قىلدى. جاڭ شۇن تۆت بېلىقنى خىلالاپ ئالدى ـ دە، بىر چۈنقا ئۆتكۈزۈپ، لى كۇيغا سەن بالدۇرراق شىپاڭغا بېرىپ تۇر، دەپ بېلىقنى بەردى. جاڭ شۇن بېلىقچىلارغا بېلىقنى جىڭلاپ ئېلىپساتارلارغا سېتىشنى تاپشۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى سۇڭ جياڭلار بىلەن ھەمداستىخان بولۇش ئۈچۈن ئۇد شىپاڭغا كەلدى.
ـــ بېلىقنى نېمانچە جىق ئەكەلدىڭىز، بىرى بولسىلا يېتىپ ئاشاتتى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ.
ـــ ئاغا، ئۇنچىلىك نەرسىنىڭ كارى چاغلىقۇ، يەپ بولالمىسىلا قالغىنىنى ھۈجرىلىرىغا ئالغاچ كېتىپ يېمەملا، ـــ دېدى جاڭ شۇن جاۋابەن.
لى كۇينىڭ يېشى جاڭ شۇندىن چوڭ بولغاچقا، ئۈچىنچى

ئورۇنغا لى كۈي، تۆتىنچى ئورۇنغا جاڭ شۇن ئولتۇردى. ئۇلار يەنە مەيپۇرۇشقا ئىككى كوزا ئېسىل «يۇخۇچۈن» شارابى ۋە دېڭىز نازۇنېمەتلىرى بىلەن مېۋە - چېۋىلەرنى ئەكەلدۈردى. جاڭ شۇن مەيپۇرۇشقا بېلىقنىڭ بىرىدە ئاچچىق - چۈچۈك شورپا قىلىپ، ئۇنى مەينىڭ ھوربدا دۇملەپ ئەكېلىشنى، يەنە بىر بېلىقنى قەلەمچە قىلىپ توغراپ ئەكېلىشنى بۇيرۇدى.

تۆتەيلەن مەي - شاراب ئىچىشىپ، كۆڭلى - كۆكسىدىكى گەپلەرنى تۆكۈشۈپ، تازا قىزىق پاراڭغا چۈشكەن چاغدا ئون بەش - ئون ئالتە ياشلاردىكى شايى كۆڭلەك كىيگەن بىر قىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئېگىلىپ تۆت قېتىم تەزىم قىلىپ ئېسىلىك سورىغاندىن كېيىن ناخشا باشلىدى. بۇ چاغدا لى كۈي ئەمدىلا نى - نى باتۇر پالۋانلار ھەققىدە ھېكايە باشلىماقچى بولۇپ تۇرغانىدى. قىزنىڭ ناخشىسى ئۇچەيلەننىڭ دىققىتىنى تارتىپ كېتىپ، ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى. بۇنىڭدىن غەزەپلەنگەن لى كۈي ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى - دە، بېرىپ بارمىقى بىلەن قىزنىڭ چېكىسىگە بىرنى چەكتى، قىز شۇئان «ۋايجان !» دەپ ۋارقىراپ، گۈپپىدە يەرگە يىقىلدى. باشقىلار دەررۇ قىزنىڭ قېشىغا بېرىپ قارىدى، قىزنىڭ توغاچتەك مەڭزىلىرى تامدەك تاتىرىپ زۇۋانى تۆتۈلۈپ قالغانىدى. مەيخانا خوجايىنى يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇ تۆتەيلەننىڭ ئالدىنى توسۇپ پادىشاھلىققا ئەرز قىلىمەن دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇلارنىڭ بويى ئەنبەردەك خۇش پۇراق، قاشتېشىدەك سۈزۈكلەرگە ئىشقى يوق، نەغمە - ناۋالارغا ۋە تۇرنا كەبى نازۇكلارغا خۇشى يوق بولغاچقا، ئۇ قىزنىڭ قەدىرگە يەتمەي ئاياغ ئاستى قىلىپ ماجىرا چىقاردى. سۇڭ جياڭ قاتارلىق تۆتەيلەننىڭ زادى قانداق قىلىپ مەيخانىدىن قۇتۇلۇپ چىققانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئوتتۇز توققۇزىنچى باب

سۇئ جياڭنىڭ شۇنياڭ راۋىقدا ئىسيان نەزمى يازغانلىقى دەي زۇڭنىڭ لياڭشەن كۆلدە ساختا مەكتۇپ يەتكۈزگەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا لى كۇي بارمىقى بىلەن قىزنىڭ چېكىسىگە بىرنى چېكىپلا يىقىتىۋەتتى، مەيخانا خوجايىنى ئۇنى توسۇۋېلىپ:

ــ بەگلىرىم، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى ۋە ئالاقزەدە بولغان ھالدا مەيپۇرۇشلارنى چاقىرىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇشقا بۇيرۇدى، ئۇلار سۇ چېچىپ قىزنى ھوشىغا كەلتۈرۈپ، يۆلەپ تۇرغۇزدى، قارىسا ئۇنىڭ چېكىسىدىكى بىر پارچە تېرە سويۇلۇپ كېتىپتۇ، شۇڭا قىز ھوشىدىن كېتىپ قالغانكەن، ئۇ ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن ساپساقلا بولۇپ قالدى. قىزنىڭ ئاتا ــ ئانىسى ئۇنى ئۇرۇپ يىقىتقان ئادەمنىڭ قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەنلىكىنى بىلىپ، بىر ھازا ھاڭ ــ تاڭ بولغىنچە قېتىپلا قالدى، ئۇنىڭغا بىرنېمە دېيىشكە نېمە ھەددى دەڭ. قىزنىڭ تىلى سۆزگە كەلدى، بۇنى كۆرگەن ئانىسى قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، ئۆز قولى بىلەن قىزنىڭ بېشىنى تېڭىپ، جىغا① سىنى ئوڭلاپ قويدى، سۇئ جياڭ مومايدىن:

ــ ئىسمىزاتىڭىز كىم؟ قەيەرلىك بولىسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بېگىم، ئۆزلىرىدىن نېمىسىنى يوشۇراي، بىز ئەر ــ خوتۇن ئاجىز ــ ئاجىزەلىرى سۇئ ئۇرۇقىدىن بولىمىز،

① جىغا ــ ئۇستىگە پۇپۇكچە ياكى چېچەك ئورنىتىلغان باش كىيىم.

ئاستانىلىقمىز. پەقەت مۇشۇ بىرلا قىزىمىز بار، ئۇنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى يۇ لىيەن، دادىسى ئۇنىڭغا بىرنەچچە ناخشا ئۆگىتىپ قويغانىدى، مۇشۇ ئۇد شىپاڭىدا كەلسە ـ كەلمەس توۋلاپ ناخشا ئېيتىپ جېنىمىزنى بېقىۋاتىمىز. ئۇ تەنتەكلىك قىلىپ، ھەرقايسىلىرىنىڭ سورۇن ـ سۆھبەتلىرى بىلەن كارى بولماي، ئۆزىنىڭ ناخشىسى بىلەنلا بولۇپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇگۈن قىزىمغا بۇ ئاغىمىزنىڭ قولى تېگىپ كېتىپ يۈزىنى ئازراق يارا قىلىپ قويۇپتۇ، بۇ دادخاھ ئالدىغا بېرىپ بەگلىرىمنى بالاغا قويغۇدەك ئىش ئەمەس، ـــ دېدى موماي.

ـــ ماڭا بىرىنى قوشۇپ قويۇڭلار، مەن بىلەن كۇرەگە بارسۇن، يىگىرمە سەر كۇموش بېرەي، شۇ پۇلغا قىزىڭلارنى داۋالىتىڭلار، كېيىنچە بىرەر لايىقراق كىشى چىقىپ قالسا تېگىۋالسۇن، ئاندىن بۇ يەردە ناخشا ئېيتىپ جان باقمەن دەپمۇ يۇرمەيدۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ.

ـــ مۇشۇ كۇپايە، ئۇنىڭدىن ئارتۇقىغا قانداقمۇ ئېغىزىمىز بارىدۇ! ـــ دېيىشتى تەزىم بىلەن رەھمەت ئېيتىپ ھېلىقى ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن.

ـــ مېنىڭ سۆزۈم سۆز، يالغان ئېيتىشنىمۇ بىلمەيمەن. سىز بوۋاينى ماڭا قوشۇپ قويۇڭ، پۇلنى ئۇنىڭغا بېرەي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بېگىم، جانابلىرىنىڭ خەيرخاھلىقلىرىغا رەھمەت ! ـــ دېيىشتى ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن تەزىم قىلىپ.

ـــ سەن ھارامزادە، ـــ دېدى دەي زۇڭ لى كۇيغا قاراپ ئۇنىڭدىن ئاغرىنىپ، ـــ خەق بىلەن سوقۇشۇپ ئاغاڭنىڭ يەنە نۇرغۇن كۇموشىگە زىيان سالىدىغان بولدۇڭ.

ـــ بارمىقىم ئانچىكىم تېگىپلا كېتىۋىدى يېتىۋالدى، بۇنداق ئاجىز، نازۇك قىزنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن، مېنىڭ يۈزۈمگە يۇز مۇشت ئۇرساڭمۇ ئۇر، چىدايمەن ! ـــ دېدى لى كۇي.

سۇك جياك باشلىق خالايىق كۇلۇشۇپ كېتىشتى. جاك شۇن مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ:

— ئىچىلگەن مەينەك پۇلىنى مەن تۆلەيمەن، — دېدى.

— يوقسۇ، يوقسۇ، كېتىۋېرىشسىلە، — دېدى مەيپۇرۇش.

سۇك جياك بۇنىڭغا نەدىمۇ كۆنسۇن، ئۇ:

— ئۇكا، ئىككىنزلارنى مەي ئىچىشكە مەن دەۋەت قىلىپ ئەكەلگەن تۇرسام، سىز پۇل تۆلىسىڭىز قانداق بولىدۇ، — دېدى.

— ئاغام بىلەن ئاران يۈز كۆرۈشتۇق، مېھرىبان ئاغىنىز شەندۇڭدىكى چاغدا بىز ئاكا ـ ئۇكا ئىككىنىز ئاغىنىزنىڭ يېنىغا پاناھداپ بارماقچىمۇ بولغانىدۇق، بۈگۈن ئاغىنىزنىڭ مۇبارەك جامالىنى كۆرۈش نېسىپ بولدى، بۇ مېنىڭ ئەرزىمەس كىچىككىنە كۆڭلۈم، بۇنىڭ تالىشىپ كەتكۈچىلىكى يوق، — دېدى جاك شۇن پۇلنى مەن تۆلەيمەن دەپ چىك تۇرۇۋېلىپ.

— ئاغا، — دېدى دەي زۇك سۇك دانىشقا قاراپ، — جاك ئاغا ئىززەتلەپ ـ ئىسىركىلەپ كۆڭۈل خۇشلۇقىنى بىلدۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ، بويتىلا، رۇخسەت قىلسىلا.

— ئۇكام تۆلەيمەن دېسە بويتۇ تۆلىسۇن، كۇنلەرنىڭ بىرىدە بۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرارمەن، — دېدى سۇك جياك.

— جاك شۇن خۇشال بولۇپ، ئىككى بېلىق ئالدى ۋە دەي زۇك، لى كۇيلار بىلەن بىللە سۇك بوۋاينى ئېلىپ، سۇك جياكنى ئۇد شىپاكىدىن كۇرەگە ئۇزىتىپ كەلدى. ئۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن بەشەيلەن مىرزىخانىغا كىرىپ ئولتۇردى، سۇك جياك ئالدى بىلەن يىگىرمە سەر كېلىدىغان ئىككى كاللەك كۇموش ئاچىقىپ سۇك بوۋايغا بەردى، ئۇ بوۋاي رەھمەت ئېيتقىنىچە قايتىپ كەتتى. بۇ ھەقتىكى گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. ئەمدى گەپنى سۇك جياكلاردىن ئاكلايلى. كەچ كىرگەندىن كېيىن جاك شۇن بېلىقلىرىنى سۇك جياكغا تۇتتى، سۇك جياك جاك خېكنىك مەكتۇپىنى چىقىرىپ جاك شۇنگە بەردى، شۇنىڭ بىلەن جاك شۇن

خوشلىشىپ قايتتى. سۇك جياك يەنە ئەللىك سەر كاللەك كۆموش ئاچىقىپ:

ــ ئۇكام، بۇنى ئاپىرىپ ئىشلىتىڭ، ــ دەپ لى كۇيغا سۇندى.

دەي زۇك، لى كۇيلارمۇ سۇك جياك بىلەن خوشلىشىپ شەھەرگە كىرىپ كېتىشتى.

سۇك جياك بىر بېلىقنى ئۆزى ئېلىپ قېلىپ، بىرنى كۇرە بېگىگە بەردى، سۇك جياك بېلىقنىك يېڭى بېلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۇپ، ئاچ كۆزلۇك قىلىپ كۆپرەك يەۋەتتى، يېرىم كېچىدە ئۇنىك قورسىقى تولغاپ ئاغرىشقا باشلىدى؛ تاك ئاتقاندا ئارقا ــ ئارقىدىن توختىماي ئىچى سۇرۇپ، گاس ــ گاراك ھالدا ئۇخلاپ قالدى. سۇك جياك كىشىلەر بىلەن بەكمۇ ئەپ ئۆتەتتى، شۇڭا كۇرەدىكىلەرنىك ھەممىسى شۇڭىگۇرۇچ ۋە سۇيۇق ــ سەلەك ئاش ــ تاماق ئېتىپ، ئۇنى يوقلاپ كېلىپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالدى. ئەتىسى جاك شۇن سۇك جياڭنىك بېلىق يېيىشكە ئامراقلىقىنى كۆرۇپ، ئوبدان ئالتۇن زاغرا بېلىقتىن ئىككىنى ئېلىپ، سۇك جياڭنىك مەكتۇپ ئالغاچ كەلگەن ياخشىلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇشكە كەلدى. كېلىپ قارىسا سۇك جياڭنىك ئىچى سۇرۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ، ھەممە گۇناھكارلار ئۇنىك ئۆيىدە ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ بېشىدا ئولتۇرۇپتۇ.

جاك شۇن بۇ ھالىنى كۆرگەندىن كېيىن تېۋىپ چاقىرىپ داۋالاتماقچى بولدى. سۇك جياك:

ــ ئاچ كۆزلۇك قىلىپ يېڭى بېلىقتىن كۆپرەك يەپ قويۇپتىمەن، ئىچىمنى سۇرۇۋەتتى. سىز ماڭا ئىچىمنى توختىتىدىغان بىر بولاق لىۇخېتاك دورىسى ئەكېلىپ بەرسىڭىز، ئىچىۋەتسەملا ساقىيىپ قالىمەن، ــ دېدى ۋە جاك شۇنگە ئىككى بېلىقنىك بىرىنى ۋاك كۇرەبېگىگە، بىرىنى جاۋ گۇندىپايغا بېرىشنى تاپىلىدى. جاك شۇن بېلىقلارنى ئۇلارغا ئاپىرىپ بەرگەندىن كېيىن سۇك جياڭغا بىر بولاق لىۇخېتاك

دورىسى ئەكىلىپ بېرىپ كەتتى، بۇ گەپمۇ مۇشۇ يەردە قالسۇن. كۆرەدىكىلەر دورىنى قاينىتىپ سۇق جىاڭغا ئىچۈرۈپ ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى. ئەتىسى دەي زۇڭ، لى كۈيلار مەي، تائام ئىلىپ سۇڭ جىاڭنى يوقلاپ مىرزىخانىغا كەلدى. ئۇلار سۇڭ جىاڭنىڭ قاتتىق كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلىقى ۋە مەي، تائامغا كۆڭلى تارتمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شۇ يەردە ئۆزلىرى يەپ - ئىچىپ كەچ كىرگۈچە ئولتۇرغاندىن كېيىن خوشلىشىپ قايتىشتى، بۇ گەپمۇ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۈرسۇن.

سۇڭ جياڭ كۆرەدە بەش - ئالتە كۈن دەم ئالغاندىن كېيىن كېسىلى سەللىمازا ساقىيىپ قالغاندەك ھېس قىلدى - دە، شەھەرگە كىرىپ دەي زۇڭنى ئىزدەپ تېپىش ئويىغا كەلدى. ئارىدىن يەنە بىر كۈن ئۆتتى، ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى كەلمىدى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ ناشتا قىلىپ بولۇپ چاشگاھ ۋاقتى بىلەن يېنىغا ئازراق كۈموش سېلىپ، ھۇجىرىسىنىڭ ئىشىكىنى قۇلۇپلاپ كۆرەدىن يۈرۈپ كەتتى. ئۇ كوچىغا پىيادە چىقىپ ئۇدۇل شەھەرگە كىرىپ ئايماق يامۇلىنىڭ يېنىغا بېرىپ، دەي زۇڭ تۆرىنىڭ ئۆيىنى سۈرۈشتە قىلدى. بىر كىشى:

ـــ ئۇنىڭ خوتۇن - بالىچاقىلىرى يوق، ئۆزى تەنھا، چېكخۇاڭمياۋ بۇتخانىسىغا قوشنا مۇڭزار مەبۇدە بۇتخانىسىدا تۇرىدۇ، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ شۇ يەرگە ئىزدەپ باردى، بېرىپ قارىسا، ئۇ ئىشىكنى تاقاپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سۇڭ جياڭ قارا قۇيۇن لى كۈينى ئىزدەپ باردى، بىرمۇنچە ئادەم ئۇنىڭغا:

ـــ ئۇ بىر ئالۋاستى، تۇرار يېرىنىڭمۇ تايىنى يوق، پەقەت زىنداندىلا يېتىپ قوپىدۇ، ھەممە يەرنى ئالا قويماي تىنتىپ، ئۇياندا ئىككى كۈن، بۇياندا ئىككى كۈن يۈرىدۇ، ئۇنىڭ تۇرار يېرىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىزمۇ تازا بىلمەيمىز، ـــ دېيىشتى.

سۇڭ جياڭ بېلىقچى جاڭ شۇننى سۈرۈشتۈرۈۋىدى، بەزىلەر ئۇنىڭغا:

ــ ئۇ شەھەر سىرتىدىكى كەنتتە تۇرىدۇ، بېلىق ساتىدىغان چاغلىرىدىمۇ شەھەر سىرتىدىكى دەريا بويىدا بولىدۇ. نېسى پۇللىرىنى يىغقىلى شەھەرگە كىرىپ قالمىسا، باشقا ۋاقىتتا شەھەرگە كىرمەيدۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، شەھەرنى يەنە بىر قۇر ئىزدەپ چىقىپ، شۇ ئىزدىگەن پېتى تەنها ئۆزى ئىزدەپ تاپالمايلا ئىچى پۇشۇپ، پىيادە ماڭغىنىچە شەھەردىن چىقتى، ئۇ شەھەر سىرتىدا ئاجايىپ چىرايلىق دەريا مەنزىرىسىنى تاماشا قىلدى، ئۇنىڭغا قاراپ ــ قاراپ كۆزى تويمىدى. ئۇ ماڭا ــ ماڭا بىر مەيخانا ئالدىغا كېلىپ قالدى، شۇنداق بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ يان تەرەپتىكى خادىدا كۆك رەختتىن ئىشلەنگەن مەي تۇغى ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى، ئۇنىڭغا «شۇنياڭ دەرياسى مەيخانىسى» دېگەن خەتلەر يېزىلغانلىقىنى، ئويما نەقىشلىق لەمپىنىڭ سىرتقى بىر تەرىپىگە سۇ دۇڭچۇنىڭ «شۇنياڭ راۋىقى» دېگەن بېغىشلىمىسى يېزىلغانلىقىنى كۆردى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ: «يۇنچېڭ ناھىيەسىدىكى چېغىمدا جياڭجۇ ئايمىقىدا شۇنياڭ راۋىقى دېگەن بىر بەلەن راۋاق بار دەپ ئاڭلىغانىدىم، ئۇ بۇ يەردە ئىكەن ــ دە، ئۆزۈم يالغۇز بولسامۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، بىر چىقىپ تاماشا قىلىپ چۈشمەيمۇ» دەپ ئويلىدى ــ دە، راۋاقنىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىدى، راۋاق ئىشىكىنىڭ يان ياغاچلىرى قىپقىزىل چىرايلىق سىرلانغان، تۈۋرۈككە ئاپپاق سىرلاقلىق ئىككى تاختا ئېسىپ قويۇلغان بولۇپ، ھەربىرىدە: «ئالەمدە تەڭداشسىز مەي ــ شاراب بۇندا، جاھاندا داڭقى بار شۇ راۋاق بۇندا» دېگەن چوڭ ــ چوڭ قىلىپ يېزىلغان خەتلەر تۇرۇپتۇ. سۇڭ جياڭ راۋاقىغا چىقىپ، دەرياغا يانداش بىر ھۈجرىدىن ئورۇن ئالدى؛ ئۇ سالاسۇندىن يىراقتا نەزەر تاشلىدى، دەرۋەقە بۇ شۇنداق راۋاق ئىكەنكى:

نەقىشلىك لەمپىدە چاقناپ كۈن نۇرى،
گۈل تۈۋرۈك تاقاشقان پەلەككە بويى.
ياپيېشىل تىيەكلىك ئايۇان پەنجىرى،
لەپىلدەر پەردىلەر، مايسىدەك رەڭگى.
كەيپ بىلەن تاشلىساڭ ئۇنىڭغا نەزەر،
بوي تارتقان تىزما تاغ بۇلۇتقا قەدەر.
دەريالار دولقۇنلاپ مەۋج ئۇرۇپ ئۆتەر،
قەلبىمدە ئىلھاملار ئۆركەشلەپ تېپەر.
بەيپاڭ كېچىكىدىن ئاڭلىنار گاھى،
بېلىقچى بوۋاينىڭ سوققان تاكتىكى؛
قىپقىزىل قومۇشلۇق دەريا سازلىقى —
لېۋىدە ئۇرۇلار بېلىق پالىقى.
راۋاقنىڭ بويىدا يېشىل تۇخۇمەك —
ئۇستىدە سايرايدۇ بۇلبۇل غۇرۇلەك.
ئىشكى ئالدىدا مەجنۇنتال، تېرەك،
باغلاقلىق ئاق بوز ئات ئاڭا دۇلدۇلدەك.

سۇڭ جياڭ راۋاققا كۆز تاشلاپ زوقلىنىپ ئاپىرىن ئوقۇدى. مەيپۇرۇش:

— بېگىم، ساقلاۋاتقان مېھمان - پېھمانلىرى بارمۇ ياكى يالغۇز ئىچ پۇشۇقى قىلاملا؟ — دەپ سورىدى.

— ئىككى مېھمىنىم بار ئىدى، كەلمەيۋاتىدۇ. سەن ئاۋۋال ماڭا ئوبدان مەيدىن بىر خۇمرا كەلتۈر، بېلىقتىن باشقا، مېۋە - چېۋە، تائاملىرىڭ بولسىمۇ ئېلىپ كېلىۋەر، — دېدى سۇڭ جياڭ.

مەيپۇرۇش بۇنى ئاڭلاپ راۋاقتىن چۇشۇپ كەتتى. ئۇ بىردەمدىلا بىر پەتنۇسنى ۋە بىر چىرايلىق گۈللۈك خۇمردا ئېسىل مەينى كۆتۈرۈپ چىقتى. كۆك - گېزەك، يېڭى مېۋە - چېۋىلەرنى تىزدى، مەي قۇيدى، سېمىز قوي گۆشى، چۇجە

گۆشى، دۇملەپ پىشۇرۇلغان غاز ۋە باشقا سېمىز گۆشلەر قىپقىزىل تەخسىلەرگە سېلىنغانىدى. سۇئ جياڭ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلىدە ناھايىتى خۇشال بولۇپ: «ھاي ـ ھاي! بۇ نېمىدېگەن ئېسىل تائاملار، نېمىدېگەن كۆركەم قاچىلار ـ ھە! جياڭجۇ ئايمىقى دەرۋەقە ئوبدان يەر ئىكەن. مەن گۇناھ ئۆتكۈزۈپ، يىراق جايدىن بۇ يەرگە پالىنىپ كەلگەن بولساممۇ، مانا مۇشۇ يەردە تاغ ـ دەريانئ چىن ئۆزىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدۇم. بىزنىڭ يۇرتىمىزدىمۇ بىرنەچچە داڭلىق تاغلار، قەدىمىي بارگاھلار بارۇ، بۇنچىلىك كۆركەم، ھەيۋەتلىك ئەمەس» دەپ ئۆزىچە ماختاپ كەتتى. ئۆزى يالغۇز سالاسۇنغا يۆلەنگىنىچە ئولتۇرۇپ بىر ـ ئىككى قەدەھ ئىچىپ پەيزى قىلدى ـ دە، ئىچىپ ئولتۇرۇپ تۇيمايلا كەيپ بولۇپ قالدى، بىردىنلا ئۇ: «مەن شەندۇڭدا تۇغۇلۇپ، يۇنچېڭ شەھىرىدە ئۆسۈپ چوڭ بولدۇم، ئوقۇمۇشلۇق مەنسەپدار ئائىلىدە دۇنياغا كەلدىم، نۇرغۇن ئەلكېزەر مەرد پالۋانلار بىلەن تونۇشتۇم، بىر قۇرۇق نامىم بولسىمۇ، يېشىم ئوتتۇزدىن ئاشتى، نە نام ـ ئاتاق چىقىرالمىدىم، نە تۆھپە ـ خىزمەتلەر يارىتالمىدىم، ئەكسىچە يۇزۇمگە خەت چېكىلىپ بۇ يەرگە پالاندىم. يۇرتۇمدىكى قېرى ئاتام ۋە قېرىنداشلىرىم ئالدىغا قايسى يۇزۇمنى كۆتۈرۈپ بارىمەن؟» دېگەنلەرنى خىيالىدىن كەچۈردى، مەي ئۇنى تۇتۇشقا باشلىدى، ئۇ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى، ئويلىغانسېرى كۆڭلى شۇنچە يېرىم بولدى، ئۇنىڭ ئىلھامى قوزغىلىپ كۆڭلىگە «شىجياڭيۇ» ئۇسلۇبىدا بىر نەزم كەلدى ـ دە، مەيپۇرۇشنى قەلەم ـ دۇۋەتلەرنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇياق ـ بۇياقنى سەيلە قىلدى، ئاپپاق ئاقارتىلغان تامدىكى بۇرۇنسىدا ئۆتكەن ئادەملەر يېزىپ قالدۇرغان نۇرغۇن نەزملەر كۆزىگە چۈشتى.

ئۇ: «ھەي، نېمىشقا مەنمۇ بۇ يەرگە يېزىپ قويمايمەن؟ ناۋادا كۇنلەرنىڭ بىرىدە شان ـ شۆھرەتكە ئېرىشىپ بۇ يەردىن ئۆتۈپ قالسام، بۇلارنى قايتا كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئۆتكەن ئۆمرۇمنى ۋە

هازىر تارتىۋاتقان جاپالىرىمنى ئەسلىمەيمەنمۇ؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، مەينىڭ كەيپى بىلەن سىياھىنى قويۇق ئېزىپ، قەلەمنى تولۇق چىلاپ، ئاشۇ ئاق تامغا مۇنۇ نەزمنى يازدى:

كىچىكمىدىن قىلىپ ئەجىر ئوقۇپ دەستۇر كالامنامە،
بولۇپ چوڭ مەن زەكىلىكتە تولۇپ پەمۇپاراسەتكە.
غەيۇر يولۋاس كەبى ياتتىم، قاقاس تاغنى ماكان ئەيلەپ،
يۇرەكتە قالمىدى تاقەت، چىداپ يۇردۇم پىغان ئەيلەپ.
بەختسىزلىك چۈشۈپ باشقا، چېكىلدى يۇزلىرىمگە خەت،
بۇگۈن جىياڭجۇغا پالاندىم، قىلاي ئەمدى نېچۈك تاقەت.
كېلىپ يەتسە ئەگەر بىر كۈن، قىساسىمنى ئېلىشقا پەيت،
بويارمەن قانغا شۇنياڭنى چىقار دەردىم، قىلارمەن ھېيت.

سۈڭ جياڭ بۇنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن ئۆزى كۆرۈپ چىقىپ، خۇشاللىقىدا قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ـ دە، يەنە بىرقانچە قەدەھ مەي ئىچىپ، خۇشاللىقىدىن قىن ـ قىنىغا پاتماي سەكرەپ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ، قولىغا يەنە قەلەم ئالدى ۋە ھېلىقى «شىجياڭيۇ» شېئىرىنىڭ ئارقىسىغا يەنە مۇنداق تۆت مىسرا نەزم يازدى:

ئۆزۈم جياڭجۇدىمەن، ئەمما خىيالىمدا كېزەر شەندۇڭ،
يۇرىمەن چەتتە سەرگەردان، يۇرەككە تولدى ھەسرەت ـ مۇڭ.
ئەمەلگە ئاشسا كۈنلەرنىڭ بىرىدە دىلدىكى ئارمان،
كۈلەرمەن شۇندا خۇاڭ چاۋنى ئاتاپ نامەرد تېپىپ دەرمان.

سۈڭ جياڭ نەزمنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىغا چوڭ ـ چوڭ قىلىپ: «يۇنچېڭلىق سۈڭ جياڭ يازدى» دەپ يېزىپ قويدى، ئاندىن قەلەمنى شىرەگە تاشلاپ، يەنە بىر مەھەل غەزەل ئېيتتى. كېيىن يەنە بىرقانچە قەدەھ مەي

ئىچىۋەتتى، مەي ئۇنى كەيپ قىلىپ قويدى، ئۇ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالدى. ئۇ مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ ھېساب ـ كىتاب قىلىپ، يېنىدىن بىرمۇنچە كۈمۈشنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا بەردى ۋە مەي، تائام پۇلىدىن ئېشىپ قالغىنىنى مەيپۇرۇشقا ئىنئام قىلىۋېتىپ، يەڭلىرىنى پۈلاڭلاتقىنىچە راۋاقتىن چۈشۈپ كەتتى. ئۇ سەنتۈرۈلۈپ يۈرۈپ، كۈرەگە قايتىپ كېلىپ ھۇجرىسىنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى ـ دە، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ تاڭ سۈزۈلگىچە ئۇخلىدى، مەستلىكى يېشىلگەندە، تۇنۇگۈن ئۆزىنىڭ شۇنياڭ دەرياسى بويىدىكى راۋاقتا نەزم يازغانلىقى تامامەن ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندى، ئۇ كۈنى ئۇنى مەي چىشلىۋالغانلىقتىن كەچكىچە ئۇيىدە ئۇخلىدى، بۇ گەپ ئەمدى مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۈرسۇن.

ئەمدى گەپنى جىياڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئۇ قېتىمدىن ئاڭلاڭ. بۇ يەردە ۋۇۋېي دېگەن بىر قەلئە بولۇپ، چەترەك جايغا جايلاشقانىدى. ئۇ يەردە بىر بىكارچى نائىب بولۇپ، ئىسمىزاتى خۇاڭ ۋېنبىن ئىدى. بۇ ئادەم كىتابنامىلەرنى ئوقۇغان بولسىمۇ، لېكىن تەخسىكەش، خۇشامەتچى، قىتىغۇر بىر ئادەم ئىدى، ئاق كۆڭۈل، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەملەرنى كۆرەلمەيتتى. ئۆزىدىن ئىقتىدارلىقلارغا زىيانكەشلىك قىلىپ، ئۆزىدىن ئاجىزلارنى بوزەك ئېتىپ، يۈرتتىكى كىشىلەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپلا يۈرەتتى. ئۇ كىشىلەردىن ئامبال سەي جىيۇنىڭ شۇ خانىدانلىقتىكى سەي جىڭ ۋەزىرئەزەمنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ھەمىشە ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ يالاقچىلىق قىلىدىغان، خىزمەتكە تونۇشتۇرۇپ قويامدىكىن دېگەن تەمە بىلەن دائىم دېگۈدەك دەريادىن ئۆتۈپ ئۇنى يوقلاپ تۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. سۇڭ جياڭنىڭ پېشانىسىگە ئازاب ـ ئوقۇبەت چېكىش پۈتۈلۈپ كەتكەندەك، ئۇ دەل مانا مۇشۇ رەقىبكە يولۇقۇپ قالدى.

شۇ كۈنى خۇاڭ ۋېنبىڭ ئۆيىدە بىكار ئولتۇرۇپ زېرىكىپ، ئىككى مالىيىنى ئەگەشتۈرۈپ ئانچە ـ مۇنچە يېڭى مېۋە ـ

چۈنلەرنى سوۋغا - سالاملىق ئۈچۈن ئېلىپ، ئۆزىنىڭ تېز ئۇزەر قېيىقى بىلەن ئامبال سەي جيۇنى يوقلىغىلى يامۇلغا كەلدى. قېرىشقاندەك دەل مۇشۇ چاغدا يامۇلدا زىيارەت ئۆتكۈزۈلۈۋاتقىتۇ، ئۇ كىرىشكە پېتىنالمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆز قېيىقىنىڭ يېنىغا قايتىپ باردى، ئۇنىڭ مالايلىرى قېيىقنى شۇنياڭ راۋىقىنىڭ تۈۋىگە باغلاپ قويغانىدى. خۇاڭ ۋېنبىڭ ھاۋانىڭ بەك ئىسسىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، راۋاققا چىقىپ بىر پەس سەيلە قىلىپ چۈشمەكچى بولدى. ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ مەيخانىغا كىرىپ بىر ئايلانغاندىن كېيىن راۋاققا چىقتى، ئۇ سالاسۇنغا يۆلەنگەن پېتى ئىچ پۈشۈقىنى چىقىرىش ئۈچۈن تامغا يېزىلغان نەزمىلەرگە كۆز تاشلىدى، تامدا نەزمىلەر ناھايىتى كۆپ ئىكەن، ئوبدان يېزىلغانلىرىمۇ، مۇقامدا يوق ئېگىز - پەس سۆزلەر بىلەن يېزىلغانلىرىمۇ بار ئىكەن، خۇاڭ ۋېنبىڭ بۇ نەزمىلەرنى مەسخىرە قىلىپ، كۈلۈپ قويۇش بىلەنلا كۆرۈپ ئۆتتى، دەل بۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزى سۇڭ جياڭنىڭ «شىجياڭيۈ» ئۇسلۇبىدىكى نەزمىگە ۋە يەنە تۆت مىسرا نەزمىگە چۈشۈپ قالدى - دە، چۆچۈپ كېتىپ: «بۇ ئىسيان نەزمى ئەمەسمۇ؟ كىم يازغاندۇ؟» دېدى ۋە ئۇنىڭ ئايىغىغا «يۇنچېڭلىق سۇڭ جياڭ يازدى» دېگەن خەتلەر يېزىلغانلىقىنى كۆردى. خۇاڭ ۋېنبىڭ يەنە: «كىچىكىمدىن قىلىپ ئەجىر ئوقۇپ دەستۇر كالامنامە، بولۇپ چوڭ مەن زەكىلىكتە تولۇپ پەمۇپاراسەتكە» دېگەن مىسرالارنى ئوقۇپ: «بۇ ئادەم ئۆزىنى قالتىس ھېسابلايدىكەن - دە» دەپ مەسخىرە قىلىپ كۈلدى ۋە يەنە: «غەيۇر يولۋاس كەبى ياتتىم، قاقاس تاغنى ماكان ئەيلەپ، يۇرەكتە قالمىدى تاقەت، چىداپ يۈردۈم پىغان ئەيلەپ» دېگەن مىسرالارنى ئوقۇپ: «بۇ، تېخى ئۆز نېسىۋىسىگە شۈكۈر قىلمايدىغان بىر مۇتتەھەم ئىكەن - دە» دېدى، ئاندىن يەنە: «بەختسىزلىك چۈشۈپ باشقا، چېكىلدى يۈزلىرىمگە خەت، بۇگۈن جياڭجۇغا پالاندىم، قىلاي ئەمدى نېچۈك تاقەت» دېگەن مىسرالارنى ئوقۇپ: «قارىغاندا ئۇنچىلىك يۈكسەك

ئىرادىلىك بىرنېمە ئەمەستەك تۇرىدۇ، بىر پالاندى ئوخشايدۇ» دېدى ـ دە، يەنە: «كېلىپ يەتسە ئەگەر بىر كۈن، قىساسمىنى ئېلىشقا پەيت، بويارمەن قانغا شۇنياڭنى چىقار دەردىم، قىلارمەن ھېيت» دېگەن مىسرالارنى ئوقۇپ: «بۇ مۇتتەھەم كىمدىن قىساس ئالماقچى؟ بۇ يەردە بىر ئىش تۇغدۇرماقچىمۇ نېمە! ئۆزۈڭ پالاندى تۇرساڭ نېمە قىلماقچىدىڭ سەن؟» دېدى، ئۇنىڭدىن كېيىن «ئۆزۈم جىياڭجۇدىمەن، ئەمما خىيالىمدا كېزەر شەندۇڭ، يۇرىمەن چەتتە سەرگەردان، يۇرەكىكە تولدى ھەسرەت ـ مۇڭ» دېگەن مىسرالارنى ئوقۇپ: «بۇ ئىككى مىسرادا ئۆزىچە خاپىلىقىنى ئىزھار قىپتۇ» دېدى ۋە يەنە «ئەمەلگە ئاشسا كۈنلەرنىڭ بىرىدە دىلدىكى ئارمان، كۆلەرمەن شۇندا خۇاڭ چاۋنى ئاتاپ نامەرد تېپىپ دەرمان» دېگەن مىسرالارنى ئوقۇپ بېشىنى چايقاپ: «ھۇ ئەدەپسىز مۇتتەھەم ! تېخى خۇاڭ چاۋدىن ئېشىپ چۈشەرمىش، بۇ ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولغانلىق بولماي نېمە؟» دېدى. ئاخىرىدا نەزمىنىڭ ئاستىدىكى «يۈنچېڭلىق سۇڭ جياڭ يازدى» دېگەن سۆزلەرنى كۆرۈپ، «بۇ نامنى كۆپ ئاڭلىدىم، بۇ ھەرقاچان بىر كىچىك مەنسەپدار ئوخشايدۇ» دېدى ۋە مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ ئۇنىڭدىن:

ـــ بۇ ئىككى نەزمنى بۇ يەرگە زادى قانداق ئادەم يېزىپ قويدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ تۇنۇگۈن بىر ئادەم ئۆزى يالغۇز كېلىپ بىر خۇمرا مەي ئىچتى، مەيدىن كېيىن كەيپلىكتە يازدى، ـــ دېدى مەيپۇرۇش.

ـــ ئۇ قانداق ئادەم ئىكەن؟

ـــ يۈزىدە ئىككى قۇر ئالتۇن تامغىسى بار ئىكەن، مەھبۇسلار كۆرەسىدىكى ئادەمدەك تۇرىدۇ. قارىمۇتۇق، پاكىنەك، سېمىز ئادەم.

ـــ خوپ، ـــ دېدى خۇاڭ ژېنىبىڭ ۋە دۇۋەت ـ قەلەم ئەكەلدۇرۇپ، نەزمنى بىر پارچە قەغەزگە كۆچۈرۈپ يېنىغا سېلىۋالدى، ئاندىن كېيىن مەيپۇرۇشقا نەزمنى

ئۆچۈرۈۋەتمەسلىكنى تاپىلىدى.

خۇاڭ ۋېنبىڭ راۋاقتىن چۈشۈپ قېيىقىنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇ يەردە شۇ كېچىسى قونۇپ قالدى. ئۇ ئەتىسى تاماقتىن كېيىن مالايلىرىغا ساندۇقنى كۆتۈرتكۈزۈپ، يەنە ئۇدۇل يامۇل ئالدىغا باردى. بۇ چاغدا نۆۋەتچى ئامبال يامۇلدىن ئۆيىگە كىرىپ كەتكەنىدى. خىزمەتكارلار ئامبالغا خەۋەر قىلدى. بىرئازدىن كېيىن ئامبال سەي جيۇ خۇاڭ ۋېنبىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ تونچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن خۇاڭ ۋېنبىڭ ئامبالغا سوۋغا ـ سالمىنى تۇتتى، مېھمان ۋە ساھىبخانىلار ئۆز ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشتى. شۇنىڭدىن كېيىن خۇاڭ ۋېنبىڭ:

ـــ پېقىر، تۇنۇگۈن ئۆزلىرىنى يوقلاپ كېلىۋىدىم، زىياپەت ئۈستىدە ئىكەنلىكلىرىنى ئاڭلاپ كىرەلمىدىم. بۈگۈن قايتىدىن يوقلاپ كەلدىم، ـــ دېدى.

ـــ نائىب سىز مېنىڭ ئۆز سىردىشىم تۇرسۇنجىز، نېمىدىن تەپ تارتىسىز، كىرىپ بىللە ئولتۇرۇۋەرمەي ! ئالدىنجىزغا چىقىپ قارشى ئالالماپتىمەن ! ـــ دېدى ئامبال.

ئۇنىڭ يېنىدىكى خىزمەتچىلەر چاي ئېلىپ كىرىشتى، چايدىن كېيىن خۇاڭ ۋېنبىڭ:

ـــ بېگىم ! ھەزرەتلىرىدىن سورالمايۋاتىمەن. يېقىن ئارىدا ھەزرىتى ۋەزىرئەزەم قېشىدىن مۇبارەك ھۆزۈرلىرىغا بىرەر كىشى ئەۋەتىلدىمىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۇلۇشكۇن مەكتۇپ كەلدى، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ سوراشقا تېلىم بارمايۋاتىدۇ، ـــ دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ، ـــ يېقىندىن بۇيان ئاستانىدە قانداق خەۋەر ـ پەۋەرلەر باركىن؟

ـــ ئاتام، ـــ دېدى ئامبال، ـــ ئۆز مەكتۇپىدا: «خانلىق رەسەتخانا: ‹كېچىدە ئاسمان ھادىسىلىرىگە نەزەر سالساق، ئەختەر يۇلتۇزى ۋۇ، چۇ يۇرتىنىڭ ئۈستىگە كېلىپ قاپتۇ، بەزىلەر يېغى قىلماقچى بولۇۋاتقان ئوخشايدۇ، بۇنى ئوبدان تەكشۈرۈپ، دەرھال تۇپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋەتمەك لازىم› دەپ جاكارلىدى. بۇنىڭدىن

باشقا كوچا ـ كويلاردىكى خەق ئاغزىدا: «زىيان يەتكەي ئەل ـ يۇرتقا ئۆي بىلەن ھەم ياغاچ[1]تىن، يېغى چىقماي سۇ بەلگىلىك ئىش[2] دېگەن نام ـ ئاتاقتىن قوش ئالتىلىق يىل ـ ئايدا، ئىسيان چىققاي شەندۇڭدىن، دېگەن قوشاق تارقىلىپ يۈرىدۇ» دېگەن سۆزلەرنى يېزىپ كېلىپ، مېنىڭدىن بۇ يەرنى ئوبدان قوغداشنى جېكىلەپتۇ.

ـــ تەخسىر، بۇ تاسادىپي ئىش ئەمەس، ـــ دېدى خۇاڭ ژېنبىڭ بىرپەس ئويلانغاندىن كېيىن كۈلۈپ ژە ھېلىقى كۆچۈرۈژالغان نەزمنى يەڭ ئىچىدىن چىقىرىپ ئامبالغا سۇنۇپ، ـــ گەپ بۇ يەردە ئىكەنلىكىنى ئويلىماپتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ بۇ ئىسيان نەزمسى ئىكەن، نائىب، بۇنى نەدىن تاپتىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى ئامبال سەي جيۇ.

ـــ كەمىنىلىرى تۇنۇگۈن يامۇلغا كىرىشكە پېتىنالماي، دەريا بويىغا قايتىپ كەتتىم، ئىچ پۇشۇقىنى چىقارغۇدەك ئىش تاپالماي، شۇنياڭ راژىقىغا سەگىدەپ ـ سەيلە قىلىپ كېلەي دەپ بارغانىدىم، ئۇ يەردە بۇرۇنسىدا ئۆتكەن ئادەملەر يېزىپ قويغان نەزملەرنى كۆرۈپ تۇرسام، ئاپپاق ئاقارتىلغان تامغا يېڭىلا يېزىلغان مۇشۇ نەزم تۇرۇپتۇ، ـــ دېدى خۇاڭ ژېنبىڭ.

ـــ بۇنى قانداق ئادەم يېزىپتۇ؟

ـــ بېگىم، «يۇنچېڭلىق سۇڭ جياڭ يازدى» دەپ نام ـ ئەمىلىنمۇ ئوچۇق يېزىپ قويۇپتۇ.

ـــ سۇڭ جياڭ دېگەن كىم ئىكەن؟

ـــ ئۇ ئېنىق قىلىپ «بەختسىزلىك چۈشۈپ باشقا، چېكىلدى يۇزلىرىمگە خەت، بۇگۈن جياڭجۇغا پالاندىم، قىلاي ئەمدى نېچۈك تاقەت» دەپ يازغىنىغا قارىغاندا، بىر پالاندى ئىكەنلىكى ئېنىق، ئۇ مەھبۇسلار كۈرەسىدىكى بىر گۇناھكار ئوخشايدۇ.

ـــ بىر پالاندىنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى؟

---

① ئۆي بىلەن ھەم ياغاچ ـــ خەنزۇچە «木» (سۇڭ) دېگەن خەتنى كۆرسىتىدۇ.

② سۇ بەلگىلىك ئىش ـــ خەنزۇچە «江» (جياڭ) دېگەن خەتنى كۆرسىتىدۇ.

ـــ بېگىم، ئۇنداق دەپ كەتكىلى بولمايدۇ، بايىقى مۇبارەك ھۇزۇرلىرىغا كەلگەن مەكتۇپتا ئېيتىلغان قوشاقتا دەل مۇشۇ ئۇچۇر بولۇپ تۇرۇپتۇ.

ـــ بۇنى قانداق بىلىسىز؟

ـــ «زىيان يەتكەي ئەل - يۇرتقا ئۆي بىلەن ھەم ياغاچتىن» دېگىنى «ئۆي» (家) دېگەن بىلگە بىلەن «ياغاچ» (木) دېگەن خەتتىن ھاسىل بولغان «سۇڭ» (宋) دېگەن خەتنى كۆرسىتىدۇ، بۇ ئەل - يۇرتنىڭ مال - دۇنياسى، ئاشلىق - تۇلۇكىگە زىيان كەلتۈرىدىغان ئادەمنىڭ دەل سۇڭ ئۇرۇقىدىن بولغان ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. ئىككىنچى مىسرادىكى «يېغى چىققاي سۇ بەلگىلىك ئىش دېگەن نام - ئاتاقتىن» دېگىنى «سۇ» (氵) دېگەن بەلگە يېنىغا «ئىش» (工) دېگەن خەت قوشۇلۇپ ھاسىل بولغان «جياڭ» (江) دېگەن خەتنى كۆرسىتىدۇ. بۇ قورال - ياراغ كۆتۈرۈپ يېغى قىلىدىغان ئادەم جياڭ ناملىق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ. دېمەك، بۇ كىشىنىڭ ئىسمىزاتى سۇڭ جياڭ ئىكەن. ئۇنىڭ ئىسيان نەزمىسى يېزىشىنى تەقدىر پېشانىسىگە پۈتكەن. بىزنىڭ ئۇنى بىلمۇئالغانلىقىمىز ئەھلى - خالايىقنىڭ تەلەيلىك ئىكەنلىكىدىن بېشارەت بېرىدۇ.

ـــ «قوش ئالتىلىق يىل - ئايدا، ئىسيان چىققاي شەندۇڭدىن» دېگىنى نېمىسى؟

ـــ ئۇ قوش ئالتە قېلىپ قالغان يىلنى ياكى قوش ئالتە كەلگەن كۈننى كۆرسىتىدۇ، «ئىسيان چىققاي شەندۇڭدىن» دېگىنى ھازىرقى شەندۇڭنىڭ يۇنچېڭ شەھرىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ تۆت مىسرالىق نەزم دەل قوشاق بىلەن بىر يەردىن چىقتى.

ـــ بۇ يەردە مۇشۇ ئادەم بارمىدۇ؟

ـــ كەمىنىلىرى تۇنۇگۈن كېلىپ مەيپۇرۇشتىن سورىسام، بۇنى بىر ئادەم ئالدىنقى كۈنى يېزىپ قويۇپ كەتتى، دېدى. بۇنى ئېنىقلاش تەس ئەمەس. مەھبۇسلار كۇرەسىنىڭ رويخەت دەپتىرىنى ئېلىپ تەكشۈرسەكلا بار - يوقلۇقى مەلۇم بولىدۇ.

— نائىب، سىزنىڭ دانا پىكرىڭىز بەكمۇ ئورۇنلۇق، — دېدى ئامبال ۋە خىزمەتكارلىرىنى چاقىرىپ، مەھبۇسلار كۆرەسىنىڭ رويخەت دەپتىرىنى ئېلىپ كىرىشنى بۇيرۇدى. خىزمەتكارلار رويخەت دەپتىرىنى ئاچقىتى. ئامبال سەي جيۇ ئۇنى ئۆز قولى بىلەن ۋاراقلاپ چىقتى، دەرۋەقە دەپتەرنىڭ ئاخىرىدا بۇ يىل پالىنىپ كەلگەن «يۇنچېڭلىق سۇڭ جياڭ» دېگەن بىر يېڭى گۇناھكارنىڭ نامى چىقىپ قالدى. خۇاڭ ۋېنبىڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن:

— ھېلىقى پىتنە - پاساتتا ئېيتىلغان كىشى دەل مۇشۇ، بۇنىڭغا سەل قارىمىسلا. ئەگەر كېچىكىپ قالساق، بۇ ئىش سېزىلىپ قېلىشى ئېھتىمال، شۇڭا دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ تۇتۇپ كېلىپ، زىندانغا تاشلىۋەتكەندىن كېيىن ئاندىن قانداق قىلىشنى مەسلىھەتلەشسەك، — دېدى.

— ئېيتقىنىڭىز بەكمۇ ئورۇنلۇق، — دېدى ئامبال ۋە دەرھال دېۋانغا كىرىپ، ئىككى كۆرەنىڭ زىندانىبېگىنى چاقىردى. تۆۋەندە دەي زۇڭ سالام بېرىپ ھازىر بولدى.

— سەن، — دېدى ئامبال، — يايىلارنى باشلاپ دەرھال مەھبۇسلار كۆرەسىگە بېرىپ، شۇنياڭ راۋتقىغا ئىسيان نەزمىسى يازغان گۇناھكار، يۇنچېڭلىق سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ كەل، بىرئازمۇ كېچىكتۇرۇپ بولمايدۇ.

دەي زۇڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۈپ كەتتى - دە، كۆڭلىنى غەشلىك قاپلىدى. ئۇ دەرھال يامۇلدىن چىقىپ، زىندانبېگى، گۇندىپايلارنى توپلاپ: «ھەممىڭلار ئۆيۈڭلەرگە بېرىپ، قورال - ياراغلىرىڭلارنى ئېلىپ مېنىڭ تۇرالغۇم يېنىدىكى چېڭخۇاڭمياۋ بۇتخانىسىغا يىغىلىڭلار» دەپ تاپىلاپ، ئۇلارنى ئۆيلىرىگە قايتۇرغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ مەھبۇسلار كۆرەسىگە كېلىپ، ئۇدۇل مىرزىخانىغا كىردى. سۇڭ جياڭ شۇ يەردە ئىكەن. سۇڭ جياڭ دەي زۇڭنى كۆرۈپ ئالمان - تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ئۇلۇشكۇن شەھەرگە كىرىپ سىلىنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى، ئۆيلىرىدە يوق ئىكەنلا، شۇڭا يالغۇز ئىچىم پۇشۇپ، شۇنياڭ راۋۇقىغا كىرىپ بىر خۇمرا مەي ئىچكەنىدىم. شۇ مەي چىشلىۋېلىپ ئىككى كۇنىدىن بۇيان گاراڭ ھالەتتە يۇرىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، سىلى ئۇلۇشكۇن راۋاقتا نېمىلەرنى يېزىپ قويغان؟ ـــ دەپ سورىدى دەي زۇڭ.

ـــ كەيپچىلىكتە يازسام يازغاندىمەن، ئۇ كىمنىڭ يادىدا تۇرسۇن دەيدىلا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ھېلى ئامبال مېنى دىۋانغا چاقىرىپ: «بىرنەچچە يايى باشلاپ بېرىپ، شۇنياڭ راۋىقىغا ئىسيان نەزمىسى يازغان يۇنچېڭلىق گۇناھكار سۇڭ جياڭنىڭ ئۆزىنى تۇتۇپ يامۇلغا ئېلىپ كېلىسەن» دەپ بۇيرۇدى. پېقىر چۆچۈپ كېتىپ خىزمەتكارلارغا چېڭخۇاڭمياۋ بۇتخانىسىغا بېرىپ مېنى ساقلاپ تۇرۇشنى دەپ قويۇپ، ئاتايىتەن سىلىگە خەۋەر قىلىشقا كەلدىم، ئەمدى قانداق قىلساق بولار؟ بۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلغۇلۇق؟ ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئەمدى ئۆلىدىغان بولدۇم ! ـــ دەپ ئاھ ئۇردى سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ قانداق قىلىشنى بىلمەي.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى دەي زۇڭ، ـــ مەن قۇتۇلۇشنىڭ پەنتىنى كۆرسىتەي، سىلىگە خوپ كېلەرمىكىن؟ مەن ھايال بولۇپ قالسام بولمايدۇ، مەن ھازىر قايتىپ بېرىپ ئادەملىرىم بىلەن سىلىنى تۇتقىلى كېلىمەن، سىلى دەرھال چاچلىرىنى چۈۋۈپ، ئورۇنلىرىغا تەرەت قىلىپ، ئۇنىڭ ئۇستىدە ئېغىناپ يالغاندىن سارىڭ بولۇپ يېتىۋالسىلا، مەن ئادەملەرنى ئېلىپ كەلگەندە، ئاغزىلىرىغا كەلگەننى جۆيلۇپ ئېگىز - پەس سۆزلەپ، ئېلىشىپ قالغاندەك قىياپەتكە كىرىۋالسىلا، شۇنىڭ بىلەن مەن قايتىپ بېرىپ، ئامبالغا ئۆزۇم جاۋاب بېرىمەن.

ـــ ئەقىل كۆرسەتكەنلىرىگە رەھمەت جېنىم ئۇكام، قېنى

بىر شۇنداق قىلسىلا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ رەھمەت ئېيتىپ.

دەي زۇڭ شۇ ھامان سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلىشىپ، شەھەرگە قايتىپ، چېڭخۇاڭمياۋ بۇتخانىسىغا باردى ـ دە، يايلارنى باشلاپ ئۇدۇل مەھبۇسلار كۇرەسىگە كىردى. ئۇ كىرىپلا:

ــ يېڭىدىن پالىنىپ كەلگەن سۇڭ جياڭ دېگىنىڭ قايسىڭ؟ ــ دەپ يالغاندىن ۋارقىرىدى.

چېرىكىبېشى ئۇلارنى مىرزىخانىغا باشلاپ كىردى، ئۇلار سۇڭ جياڭنىڭ چاچلىرى چۇۋۇلغان ھالدا ئۆزىنىڭ تەرتىپى ئۇستىدە ئېغىناپ ياتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ دەي زۇڭ بىلەن يايلارنى كۆرۈپلا:

ــ نېمە قىلغىلى كەلگەن ئەبلەخلەر سەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ تۇتۇڭلار بۇ مۇتتەھەمنى ! ــ دەپ ۋارقىرىدى يالغاندىن دەي زۇڭ.

ــ مەن ئۇلۇغ تەڭرىتائالانىڭ كۇيۇ ئوغلى بولىمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە ئېتىلىپ كېلىپ ئۇلارنى تىللاپ، ــ قېيىنئاتام ماڭا ئون تۇمەن ساھابە ـ پەرىشتىلەرنى قوشۇپ، سەن جياڭجۇلۇقلارنى قىرىشقا ئەۋەتتى، لەشكەرلىرىمنىڭ ئالدىدا ئەزرائىلنىڭ ئۆزى سەركەردە بولۇپ، لەشكەرلىرىمنىڭ ئارقىسىدا شاھىمەردان مەدەتكار ـ ھەمدەم بولۇپ كەلدى. تەڭرىتائالا ماڭا سىلەر ئەبلەخلەرنى قىرىۋەت دەپ سەككىز يۇز نەچچە جىڭ كېلىدىغان ئالتۇن تامغا بەردى.

ــ بۇ ئېلىشىپ قالغان ئادەم ئىكەنغۇ، ئۇنى تۇتۇپ نېمە قىلىمىز؟ ــ دېدى يايلار ئۇنى كۆرۈپ.

ــ راست ئېيتتىڭلار، قايتىپ بېرىپ شۇنداق دەيلى، ئەگەر تۇتۇپ كېلىڭلار دېسە يەنە كېلىپ تۇتارمىز، ــ دېدى دەي زۇڭ.

يايلار دەي زۇڭغا ئەگىشىپ ئايماق يامۇلىغا قايتىتى، ئامبال سەي جيۇ دىۋانىدا ئۇلاردىن خەۋەر كۇتۇپ ئولتۇرغانىكەن. دەي زۇڭ ۋە يايلار دىۋان ئالدىغا كېلىپ ئامبالغا:

ـــ سۇڭ جياڭ دېگەن بۇ نېمە ئېلىشىپ قالغان بىرنېمە ئىكەن. پوق ـ سۈيدۈككىمۇ پەرۋا قىلماي، ئۇنىڭ ئۈستىدە ئېغىناپ ئاغزىغا كەلگىنىچە ئېگىز ـ پەس سۆزلەپ يېتىپتۇ. ئەزايۇبەدىنىنىڭ ھەممىسى پوق ـ سۈيدۈكلەرگە مىلىنىپ كېتىپتۇ، يېقىن يانداشقىلى بولمىدىغاندەك ئەمەس، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ئامبال بۇنىڭ نېرى ـ بېرىسىنى سوراي دەپ تۇرغاندا، دەرپەردىنىڭ ئارقىسىدا ئەگىپ يۈرگەن خۇاڭ ژېنبىڭ ئامبالنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ بۇ گەپكە ئىشەنمەسلە. ئۇنىڭ يازغان نەزمىسى ژە خېتىنىڭ شەكلىدىن قارىغاندا، ئۇ ساراڭ ئادەم ئەمەس، بۇنىڭ ئىچىدە بىر ئويۇن بار بولسا كېرەك. قانداق بولسا بولسۇن، تۇتۇپ كەلسۇن، ماڭالمىسا كۆتۈرۈپ بولسىمۇ ئېلىپ كەلسۇن، ـــ دېدى.

ـــ نائىب سىزنىڭ ئېيتقىنىڭىز توغرا، ـــ دېدى ئامبال ژە دەي زۇڭغا قاراپ:

ـــ قانداقلا بولسا بولسۇن تۇتۇپ كېلىۋېرىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

دەي زۇڭ پەرماننى ئېلىپ، «چاتاق بولدى» دەپ ئويلىدى ژە يەنە يايلارنى باشلاپ مەھبۇسلار كۆرەسىگە كېلىپ سۇڭ جياڭغا:

ـــ مېھرىبان ئاغا، ئىش ئەپلەشمەي قالدى. ئۆزلىرى بىر بېرىپ كەلمىسىلە بولمايدىغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ـ دە، سۇڭ جياڭنى چوڭ بىر باداڭغا سېلىپ كۆتۈرگىنىچە ئايماق يامۇلىغا ئەكېلىپ دۇژان ئالدىغا چۈشۈردى. ئامبال ئۇنى كۆرۈپ:

ـــ قېنى ئۇ ئەبلەخنى ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار، ـــ دېدى.

يايلار سۇڭ جياڭنى دۇژاننىڭ تاپسىسى ئالدىغا ئېلىپ كېلىشتى. سۇڭ جياڭ نەدىكىنى تىز پۈكسۇن، كۆزىنى ئېچىپ ئامبال سەي جيۇغا:

ـــ قېنى مېنى سوراققا تارتىشقا پېتىنغان قانداق ئەبلەخ سەن!

مەن ئۇلۇغ تەڭرىتائالانىڭ كۆيۈئوغلى بولىمەن. قېينىئاتام ماڭا ئون تۆمەن ساھابە ـ پەرىشتىلەرنى قوشۇپ، سەن جىياڭجۇلۇقلارنى قىرىشقا ئەۋەتتى، لەشكەرلىرىمنىڭ ئالدىدا ئەزرائىلنىڭ ئۆزى سەركەردە بولۇپ، لەشكەرلىرىمنىڭ ئارقىسىدا شاھىمەردان مەدەتكار ـ ھەمدەم بولۇپ كەلدى. مەندە سەككىز يۈز نەچچە جىڭ كېلىدىغان بىر ئالتۇن تامغا بار، سەنلەر تېزرەك جېنىڭلارنى جان ئېتىڭلار، بولمىسا ھەممىڭ ئۆلۈشىسەن، ــ دېدى.

ئامبال سەي جيۇ بۇنى ئاڭلاپ بىرنېمە دېيەلمەي قالدى. خۇاڭ ۋېنبىڭ ئامبالغا يەنە:

ــ بۇ كۇرەنىڭ گۈندىپىيى بىلەن چېرىك باشلىقىنى چاقىرىپ كېلىپ، بۇ ئادەم كەلگەندىلا ساراڭمىدى ياكى يېقىندىن بۇيان ساراڭ بولۇپ قالدىمۇ، دەپ سوراپ باقايلى، ئەگەر كەلگەندىلا ساراڭ بولسا ئۇنىڭ ساراڭلىقى راست. ئەگەر يېقىندىن بۇيان ساراڭ بولۇپ قالغان بولسا، ساراڭلىقى يالغان، ــ دېدى.

ــ ئېيتقانلىرىڭىز بەكمۇ ئورۇنلۇق، ــ دېدى ئامبال ۋە كۇرەبېگى بىلەن زىندانبېگى ھەم گۈندىپايىنى چاقىرتىپ ئىككىسىدىن سورىۋىدى، ئۇلار يوشۇرۇشقا پېتىنالماي نائىلاج:

ــ بۇ كىشى كەلگەندە ساراڭدەك قىلمىغاندى، يېقىندىن بۇيانلا شۇنداق كېسەل بولۇپ قالدى، ــ دەپ توغرىسىنى ئېيتىۋەتتى.

ئامبال بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق كايىپ كەتتى. ئۇ زىنداندىكى گۈندىپايلارنى چاقىرىپ، سۇڭ جياڭنى باغلاپ يېقىتقۇزۇپ ئەللىك نەچچە دەررە ئۇرغۇزۇپ، تۇغۇلغىنىغا پۇشايمان قىلدۇرۇۋەتتى. تاياق دەستىدە ئۇنىڭ بەدەنلىرى تىتماتىت بولۇپ، باش ـ كۆزلىرى قانغا بويالدى، دەي زۇڭ بۇنى كۆرۈپ ئىچىدە ئاھ ـ پىغان چەكتى ـ يۇ، قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ۋەج ـ سەۋەب تاپالمىدى. سۇڭ جياڭ باشتا ئانچە ـ مۇنچە ئېگىز ـ پەس سۆزلەپ باقتى، كېيىن تاياقتا چىدىيالماي نائىلاج:

— ئۆزۈمنى چاغلىماي مەي ئىچىپ، كەيپلىكتە بىخەستەلىك قىلىپ، ئىسيان نەزمىسى يېزىپ قويۇپتىمەن، باشقا نېمىتىم يوق ئىدى، — دەپ ئىقرار قىلدى.

ئامبال ئىقرارنامىگە ئاساسەن، ئۇنىڭغا قاتىللارغا سېلىنىدىغان يىگىرمە بەش جىڭلىق تاقاقتىن بىرنى سېلىپ زىندانغا تاشلاشقا بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ تاياق زەربىسىدىن پۈتىنى قىمىرلىتالماي قالدى، شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا تاقاق بېكىتىلىپ، ئۇ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلار ياتىدىغان زىندانغا تاشلاندى. لېكىن، دەي زۇڭ كۈچ چىقىرىپ گۈندىپايلارغا جېكىلەپ قويغانلىقتىن، ئۇلار سۇڭ جياڭغا ئوبدانراق قاراپ قويۇشتى. سۇڭ جياڭنىڭ تامىقىنى دەي زۇڭ ئۆزى ئەتكۈزۈپ بېرىپ تۇردى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى ئامبال سەي جيۇغا كېلەيلى. ئۇ دۇاندىن يېنىپ خۇاڭ ۋېنبىڭنى ئىچكىرىكى دالانغا تەكلىپ قىلىپ كىرىپ:

— نائىب، سىزنىڭ يىراقنى كۆرەر دانالىقىڭىز بولمىغان بولسا، پېقىرنى بۇ ئەبلەخ ئالداپ كەتكىلى تاسلا قاپتىكەن، — دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

— بېگىم، ھېلى بولسىمۇ كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ، دەرھال بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ، بىر ئادەمدىن كېچىلەپ ئاستانىگە ئەۋەتىپ، ھەزرىتى ۋەزىرئەزەمگە بۇ ئىشنى مەلۇم قىلايلى، ۋەزىرئەزەمگە ئۆزلىرىنىڭ ئەل ئۇچۇن كۆرسەتكەن بۇ ئۇلۇغ خىزمەتلىرىنى ئايان قىلايلى. شۇنىڭ بىلەن خەتكە: «ئەگەر تىرىك ئەكېلىڭلار دېسىلە، كۆشۈككە سېلىپ ئەۋەتىمەن؛ ئەگەر يولدا قېچىپ كەتمىسۇن، ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار دېسىلە، مۇشۇ يەردىلا ئۇنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ، بۇ چوڭ بالايىئاپەتنى بېسىقتۇرۇۋېتىمەن» دەپ ئىزھار قىلىپ قويايلى، ۋەزىرئەزەم بۇنىڭدىن خەۋەر تاپسا جەزمەن خۇش بولغۇسى، — دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

— نائىب، ئېيتقانلىرىڭىز بىرمۇبىر ئورۇنلۇق، پېقىر

دەرھال ئادەم ئەۋەتەي، مەكتۇپتا سىزنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتنىڭىزنى ئالاھىدە ئىزھار قىلاي، ئاتام ھەزرىتى تەڭرىقۇتقا سىزنى مەلۇم قىلسۇن، بالدۇرراق دۆلەتمەنلىككە ئېرىشىپ، راھەت ـ ھالاۋەت كۆرگەيسىز، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ كەمىنىلىرى، ـــ دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، ـــ ئۆمۇر بويى ئۆزلىرىگە تايىنىدۇ، ئىياغلىرىدا قۇلدەك ئىشلەپ ئالىي ھىممەتلىرىنى ياندۇرىدۇ.

خۇاڭ ۋېنبىڭ ئامبال سەي جيۇنى كۇشكۇرتۇپ، ۋەزىرئەزەمگە مەكتۇپ يازغۇزۇپ، تامغىسىنى باستۇردى، ئاندىن كېيىن:

ـــ بېگىم، مەكتۇپنى قايسى يېقىنلىرىدىن ئەۋەتىدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئايماق ياموللىمىزدا ئىككى كۇرەنىڭ دەي زۇڭ ئاتلىق بىر زىندانبېگى بار، ئۇ يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سالسا، بىر كۇندە سەككىز يۈز چاقىرىم يول باسىدۇ. بۇ كىشىنى بۇرۇنراق ئەۋەتسەك، ئون كۇن ئەتراپىدىلا قايتىپ كېلەلەيدۇ، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ شۇنداق تېز بولسا تېخىمۇ ياخشى، ـــ دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

ئامبال سەي جيۇ ئىچكىرىكى دالاندا داستىخان راسلىتىپ خۇاڭ ۋېنبىڭنى مېھمان قىلدى. ئەتىسى خۇاڭ ۋېنبىڭ ئامبال بىلەن خوشلىشىپ ۋۇۋۈبي قەلئەسىگە قايتىپ كەتتى.

ئامبال سەي جيۇ ئىككى ساندۇققا ئالتۇن ـ كۇموش، ئۇنچە ـ مارجان، مەرۋايىتلارنى قاچىلاپ، ئۇستىگە پىچەت چاپلىتىپ تەييارلاتتى. ئەتىسى دەي زۇڭنى ئىچكىرىكى دالانغا چاقىرتىپ:

ـــ ئالتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۇنى ئاتامنىڭ مەۋلۇت كۇنىگە ئاتاپ، مۇشۇ سوۋغا ـ سالام ۋە مەكتۇپنى ئاستاندىكى ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىگە ئەۋەتمەك بولۇۋاتىمەن، ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالدى، بۇنىڭغا پەقەت سەنلا ئۇلگۇرتۇپ

ئاپىرالايسەن، سەن بۇنى ئېغىر كۆرمەي، كېچىلەپ ئاپىرىپ بېرىپ جاۋاب خەت ئېلىپ كەلسەڭ، ساڭا كاتتا ئىنئام بېرىمەن. ماڭىدىغان يولۇڭنىڭ ھەممىسى كۆڭلۈمدە ئايان. سېنىڭ يەل تاپالىقىڭ كارامىتىگە قاراپ، سېنىڭ خەۋەر ئېلىپ كېلەلەيدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن، يولدا ھايال بولۇپ ئىشقا دەخلى يەتكۈزۈپ قويما، ــ دەپ جېكىلىدى.

دەي زۇڭ بۇنى ئاڭلاپ ياق دېيەلمىدى. ئۇ خەت ۋە ساندۇقنى ئېلىپ ئامبال بىلەن خوشلاشتى ـ دە، ئۆز چۈشكۈنىگە كېلىپ، نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن زىندانغا بېرىپ، سۇڭ جياڭغا:

ــ ئاغا، خاتىرجەم بولسىلا، ئامبال مېنى ئاستانىگە بۇيرۇدى. ئون كۈن ئىچىدىلا قايتىپ كېلىمەن. ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدە سىلىنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنىڭ بىر ئامالىنى قىلىپ كۆرىمەن. ھەر كۈنلۈك غىزالىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىشنى لى كۈيغا تاپىلاپ قويدۇم. مېھرىبان ئاغا، كەڭ قورساق بولۇپ، بىرنەچچە كۈن تاقەت قىلىپ تۇرسىلا، ــ دېدى.

ــ ۋاي جېنىم ئۆكام، بىر ئىلاج قىلىپ پېقىر سۇڭ جياڭنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇپ قالسىلا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئاغاڭ بىخەستەلىك قىلىپ، ئىسيان نەزمى يېزىپ قويۇپ، زىندانغا كىرىپ قالدى، ــ دېدى دەي زۇڭ لى كۈينى چاقىرىپ دەرقەمتە تۇرغۇزۇپ، ــ ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولۇشى نامەلۇم. ھازىر مېنى ئاستانىگە بۇيرۇدى، ئۇزۇن ئۆتمەي قايتىپ كېلىمەن. ئاغامنىڭ ئەتە ـ ئاخشاملىق غىزاسىدىن ئۆزۈڭ خەۋەر ئېلىپ تۇرغىن.

ــ ئىسيان نەزمىسى يېزىپ قويسا نېمە بوپتۇ! تۇرلۇك ـ تۇمەن شۇملۇقلارنى قىلغانلارمۇ چوڭ ئەمەلدار بولۇۋاتامدۇ؟ سەن خاتىرجەم كېتىۋەرگىن ئاغا، زىنداندا قېنى ئۇنىڭغا كىم چېقىلالايدىكىن ! ياخشىلىقچە ئۆتسە ياخشىلىقچە ئۆتىمىز، ياخشىلىقچە ئۆتمىسە ئايپالتام بىلەن ئۇنداقلارنىڭ ئانىسىنى

كۆزىگە كۆرسىتىمەن، ــ دېدى لى كۇي.

ــ ئۇكام، ئېھتىيات قىلغىن، مەينى دەپ ئاغامنىڭ ئاش ـ تاماقلىرىغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويما. كەيپ بولۇپ يېتىۋېلىپ، ئاغامنى ئاچ قويما يەنە، ــ دەپ تاپىلىدى دەي زۇڭ مېڭىش ئالدىدا يەنە.

ــ ئاغا، خاتىرجەم كېتىۋەرگىن. ئەگەر شۇنداق ئەندىشە قىلساڭ، پېقىر بۇگۈندىن باشلاپ مەي ئىچمەي، سەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئىچەي، بۇ قانچىلىك ئىشتى، ئەتە ـ ئاخشامدا زىندانداا تۇرۇپ سۇڭ جياڭ ئاغامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاي، ــ دېدى لى كۇي.

ــ ئۇكام، بۇنداق ئىنسابقا كېلىپ ئاغامنى ئوبدان كۇتسەڭ، تېخىمۇ ياخشى، ــ دېدى دەي زۇڭ بۇنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدا.

دەي زۇڭ شۇ كۇنىلا خەيرلىشىپ مېڭىپ كەتتى. لى كۇي راستلا مەي ئىچمەي، ئەتىسى ـ ئاخشىمى سۇڭ جياڭنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، ئۇنىڭدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمىدى.

لى كۇينىڭ سۇڭ جياڭنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، دەي زۇڭغا كېلەيلى. دەي زۇڭ ئۆز چۇشكۇنىگە كېلىپ پۈتىدىكى تىزلاپچىلىرىنى يەڭگۈشلەپ، سەككىز قۇلاقلىق چورۇقىنى تارتىتى، ناۋات رەڭ سېرىق كۆڭلەكنى كىيىپ، بەلبېغىنى تۇزەشتۇردى. نىشان بەلگىسىنى قىستۇرۇپ، بوغمىچىسىنى يەڭگۈشلەپ، چۆنتىكىگە خەت ۋە خەج ـ خىراجەتلىرىنى سېلىپ، ئىككى سانىدۇقنى كۆتۈردى ـ دە، شەھەر سىرتىغا چىقتى، يېنىدىن ئىككى جۇپ سېرىق تۇمارىنى چىقىرىپ، ھەربىر پۇتىغا بىر جۇپتىن تاڭدى، ئاندىن يەل تاپانلىق ئەپسۇنىنى ئوقۇشقا باشلىدى. يەل تاپانلىق كارامىتىنى قانداق دېمەمسىز؟

نەزم

كۆكتە ئۇ ئۇزىدۇ گويا كى تۇمان،
بەئەينى بۇلۇتتەك ئۇچىدۇ ھەر يان.

ئالەمنى ئۇچقاندەك كېزەر تاپىنى،
ئاشىدۇ لىپ قىلىپ نى ـ نى تاغ ـ داۋان.
ھېلىلا مەلىدىن چىقسا سەپەرگە،
ئۇنىدۇ قايتىپ كېلىپ ئايماققا شۇئان.
پۇتىغا تىللا رەڭ تۇمارنى تاڭسا،
مىڭلارچە يول ئاڭا بىرەدەملىك ھامان.

شۇ كۈنى دەي زۇڭ جياڭجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ، كەچكىچە يول يۈرگەندىن كېيىن بىر سارايغا بېرىپ چۈشتى، ئۇ پۇتىدىكى تۇمارىنى يېشىپ تاشلاپ، يېنىدىن بىرنەچچە يۈز پارچە داچەن ئويۇلغان قەغەزنى ئېلىپ كۆيدۈردى. ئۇ يەردە بىر كېچە قونغاندىن كېيىن ئەتىسى ئەتىگەن تۇرۇپ، ئانچە ـ مۇنچە غىزا ـ تائام بىلەن ناشتا قىلىپ، سارايدىن ئايرىلدى ـ دە، ئىككى جۈپ تۇمارنى پۇتىغا تېڭىپ، ساندۇقلىرىنى كۆتۈرگەن ھالدا چوڭ ـ چوڭ چامداپ كېتىۋەردى. دەرۋەقە قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە بوران ـ چاپقۇن ئۇشقىرتىپ تۇرسىمۇ، پۇتىنى يەرگە تەگكۈزمەي كېتىۋەردى، يولدا ئاز ـ تولا گۆشسىز تاماق يەپ، گۆشسىز كۆك ـ گېزەك بىلەن مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ، ھورنان يەپ مېڭىۋەردى. كەچ كىرگەندە بۇرۇنراق ئارام ئالاي دەپ، يەنە بىر سارايغا چۈشۈپ بىر كېچە قوندى. ئەتىسى ئۇ سالقىندا مېڭىۋېلىش ئۈچۈن، سۇبھى بىلەن تەڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، سېرىق تۇمارلىرىنى پۇتىغا تېڭىپ، ساندۇقلىرىنى كۆتۈرگىنىچە يەنە يولغا چىقتى. ئالاھازەل ئىككى ـ ئۈچ يۈز چاقىرىم يول ماڭغان بولسىمۇ، چاشكا ۋاقتى بولۇپ قالغۇچە پاكىزرەك بىر مەيخانا ئۈچرىمىدى. بۇ دەل ئالتىنچى ئاينىڭ باشلىرى بولۇپ، ئوتتەك قىزىق ئاپتاپ ئادەمنى خۇددى قاسقاندا ھوردىغاندەك قىزىتىپ، پۇتۇن ئەزايى بەدىندىن چىپ ـ چىپ تەر ئاققۇزاتتى، ئۇ ئىسسىق ئۆتۈپ قېلىشتىن قورقتى، دەل قورساقلىرى ئېچىپ، ئۇسساپ چاڭقاپ تۇرغان پەيتتە، دەي زۇڭنىڭ كۆزىگە ئالدى تەرەپتىكى

ئورمانلىقنىڭ يان تەرىپىدە كۆلگە ياندىشىپ تۇرغان بىر مەيخانا كۆرۈندى، دەي زۇڭ ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۇنىڭ قېشىغا يېتىپ كېلىپ قارىسا، پاك ـ پاكىز يىگىرمە نەچچە ئورۇندۇقلۇق بىر مەيخانا ئىكەن، ئۇنىڭ ئىچىدىكى شىرە ـ ئورۇندۇقلارنىڭ ھەممىسى قىپقىزىل سىرلانغان بولۇپ، تۆت ئەتراپىدا سالاسۇنلىرى بار ئىكەن. دەي زۇڭ ساندۇقلىرىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ، مەزمۇتراق بىر ئورۇندۇقنى تېپىپ ئولتۇردى، ئاندىن ساندۇقلىرىنى قويۇپ قويۇپ، پوتىسىنى يەشتى ۋە سېرىق كۆڭلىكىنى سېلىپ، سۇ پۈركۈپ سالاسۇنغا يېيىپ قويدى. دەي زۇڭ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن مەيپۇرۇش كېلىپ:

ـــ تەخسىر، قانچىلىك مەي كەلتۈرەي؟ مەيگە تېتىق قىلىشقا چوشقا، قوي، كالا گۆشلىرىنىڭ قايسىسىدىن ئېلىپ كېلەي؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەي ئانچە كۆپ كېرەك ئەمەس، ماڭا بىر تاماق ئېتىپ بەر، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ بۇ يەردە مەيمۇ، تاماقمۇ ھەم ھورنان، سۇيۇق ـ سەلەڭ نەرسىلەرمۇ بار.

ـــ مەن گۆشلۈك تاماق يېمەيمەن. گۆشسىز قانداق سۇيۇق ـ سەلەڭ نەرسەڭ بار؟

ـــ دورا ـ دەرمەك سېلىپ پىشۇرۇلغان چۈچىمەل دۇفۇ ئېلىپ كەلسەم قانداقراقكەن؟

ـــ ئوبدان، ئوبدان.

مەيپۇرۇش چىقىپ كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىر قاچا پىشۇرۇلغان دۇفۇ ۋە ئىككى تەخسە كۆك ـ گېزەكلەر كەلتۈردى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئارقا ـ ئارقىدىن ئۈچ ئاپقۇر مەي ئىسىستىپ كەلدى. دەي زۇڭ قورسىقى ئاچ ھەم چاڭقاپ كەتكەنلىكتىن مەي بىلەن دۇفۇنى بىردەمدىلا سوقۇۋەتتى ھەمدە تاماق كەلگۈچە ئاسمان ـ زېمىن پىرقىراپ، بېشى قېيىپ، كۆزلىرى

قاراڭغۇلىشىپ، ئورۇندۇقىنىڭ يېنىغا يېقىلىپ چۈشتى. مەيپۇرۇش «يېقىلدى» دېيىشىگىلا ئىچكىرىدىن بىر كىشى چىقتى، ئۇنى قانداق كىشى ئىكەن دېمەمسىز؟ ئۇ:

يەلكىسى كەڭ، شادا پۇت، غۇنچە ئۇنىڭ بېلى گويا،
خۇش مۇلايىملىق بىلەن ئاچتى قۇچاق مېھمانغا.
پەم ـ پاراسەتلىك، چېۋەر لياڭشەنگە كەلگەن پالۋان،
قۇرۇتقاق تىمساھ دېگەن نام ئالدى جۇ گۇي ئەل ئارا.

جۇ گۇي ئىچكىرىدىن چىقىپ:

ـــ ئۇنىڭ ساندۇقلىرىنى ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇپ، ئاۋۋال بۇ ئەبلەخنىڭ يېنىنى ئاختۇرۇپ بېقىڭلار، يېنىدا نېمە باركىن، ـــ دېدى.

ئىككى خىزمەتكار ئۇنىڭ يېنىنى ئاختۇردى، ئۇنىڭ يانچۇقىدىن قەغەز بولاققا ئورالغان بىر پارچە خەت چىقتى، ئۇنى ئاتامان جۇ گۇيغا تاپشۇردى. جۇ گۇي ئۇنى يىرتىپ قارىسا، بىر پارچە دۇئايۇسالام خەت ئىكەن. لېپاپىنىڭ ئۈستىگە: «بۇ دۇئايىسالام خەت ھۆرمەتلىك ئاتام ئالىلىرىغا تېگىدۇ. ئوغلىڭىز سەي دېجاڭدىن» دەپ يېزىلىپتۇ. جۇ گۇي ئۇنى ئېچىپ باشتىن ـ ئاخىر ئوقۇپ چىقتى. ئۇنىڭغا: «قوشاقلاردا ئېيتىلغاندەك چىقىپ، ئىسيان نەزمىسىنى يازغان شەندۇڭلۇق سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ زىندانغا تاشلىدىم، ھۆكمىڭىزگە قاراقلىق تۇرۇپتىمەن...» دېيىلگەن.

جۇ گۇي بۇنى كۆرۈپ بىر ھازاغىچە لام ـ جىم دېمەي، ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە قېتىپلا قالدى. خىزمەتكارلار دەي زۇڭنى كۆتۈرۈپ ئادەم سويىدىغان قاسساپخانىغا سويغىلى ئېلىپ كېتىۋاتقاندا، ئورۇندۇقىنىڭ باش تەرىپىدە تۇرغان پوتىسى سۆرىلىپ يەرگە چۈشتى، ئۇنىڭدا قىزىل، يېشىل سىرلاقلىق نىشان بەلگىسى ئېسىقلىق ئىكەن. جۇ گۇي بۇنى ئېلىپ قارىدى،

ئۇنىڭ ئۇستىگە: «جياڭجۇ ئايمىقىدىكى ئىككى كۈرەنىڭ زىندانبېگى دەي زۇڭ» دېگەن پارقىراق خەتلەر نەقىشلەنگەنىكەن. جۇ گۇي بۇنى كۆرۈپ: «ھەي، تەگمەي تۇرۇڭلار، مەن دائىم مۇشاۋىرىمىزدىن جياڭجۇ ئايمىقىدا دەي زۇڭ دەيدىغان بىر يەل تاپان شەيخ بار، ئۇ مېنىڭ جانجىگەر تونۇشۇم دېگەن گەپلەرنى ئاڭلايتتىم. بۇ ئاشۇ كىشى بولمىسۇن يەنە؟ بۇ قانداق قىلىپ سۇڭ جياڭنىڭ ئۆلۈم خېتىنى ئېلىپ كېتىۋاتىدىكەنە؟ يا تەڭرىم، ھېلىمۇ ياخشى بۇ ئىش مېنىڭ قولۇمغا چۈشۈپ قالدى» دېدى ـ ده، خىزمەتكارلارغا:

ـــ ماڭا زەھەر قايتۇرىدىغان تىرياق دورىسى ئەكېلىپ بېرىڭلار، ئۇنى ھوشىغا كەلتۈرۈپ، ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بىر ئۇقۇپ كۆرەيلى، ـــ دېدى.

خىزمەتكارلار تىرياق دورىسىنى ئەكېلىپ سۇدا ئېزىپ دەي زۇڭنى يۆلەپ تۇرۇپ ئىچۈرۈۋەتتى. بىرئازدىن كېيىن دەي زۇڭ كۆزلىرىنى ئېچىپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ جۇ گۇينىڭ دۇئايىسالام خەتنى يىرتىپ قولىدا تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى كۆردى ـ ده، ۋارقىراپ:

ـــ قانداق نېمە سەن؟ يۇرىكىڭ ئەجەب چوڭكىنە، بىھوش دورىسى بىلەن مېنى مەست قىلىپ يېقىتىپسەن ! ئەمدى بولسا ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىنىڭ خېتىنى يىرتىپ، پېچەت تامغىلىرىنى بۇزۇپسەن. بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق گۇناھقا تارتىلىدىغانلىقىڭنى بىلەمسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇ پاسكىنا خېتىڭنى كۆرگەنگە نېمە بوپتۇ! ۋەزىرئەزەمنىڭ خېتىنى يىرتىپ كۆرۈش ئەمەس، يامىنى كەلسە ئۆلۈغ سۇڭ خانىغىمۇ تەڭ تۇرالايمەن، ـــ دېدى جۇ گۇي مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ.

ـــ پالۋان، ـــ دېدى دەي زۇڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۈپ، ـــ ئىسمىشەرىپلىرىنى ئاڭلاشقا ئىنتىزارمەن.

ـــ مېنىڭ ھەرقانداق يەردە نام ـ ئەمەلىم بىر، لياڭشەن

كۆلىنىڭ پالۋىنى قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۈي دېگەن مەن بولمەن، ــ دېدى جۇ گۈي.

ــ لياڭشەن كۆلىنىڭ پالۋىنى بولغاندىكىن ۋۇ يۈڭ خەلپىتىمنى تونۇيدىغانلا، ــ دېدى دەي زۇڭ.

ــ ۋۇ يۈڭ خەلپەت تۇرامىزنىڭ مۇشاۋىرى، ئۇ لەشكەر ھوقۇقىنى تۇتىدۇ. ئۆزلىرى ئۇ كىشىنى قانداق تونۇيدىلا؟ ــ دەپ سورىدى جۇ گۈي.

ــ پېقىر ئۇ كىشى بىلەن جانجىگەر تونۇش بولمەن.

ــ ئۆزلىرى مۇشاۋىرىمىز ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان جياڭجۇ ئايمىقىدىكى ھېلىقى يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ تۆرەم بولمىغايلا يەنە.

ــ مەن شۇ.

ــ سۇڭ دانىش جياڭجۇ ئايمىقىغا پالىنىپ تاغ تۇرامىزدىن ئۆتكەندە مۇشاۋىر ئۆزلىرىگە خەت ئەۋەتكەنىدى، شۇنداق تۇرۇقلۇق بۇگۈن يەنە نېمىشقا سۇڭ جياڭنىڭ ئۆلۈم خېتىنى ئېلىپ كېتىپ باردىلا؟

ــ سۇڭ دانىش بىلەنمۇ جانجىگەر قېرىنداش بولمەن. ئۇ ئىسيان نەزمىسى يېزىپ قويغانلىقتىن، ھازىر ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغىلى بولمايۋاتىدۇ. ھازىر مەن ئاستانىگە بېرىپ بىر ئامال تېپىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇۋالماقچى بولۇۋاتىمەن. مەن نېمىشقا ئۇنىڭ جېنىغا قەست قىلاي؟

ــ ئىشەنمىسىلە، ئامبال سەي جيۇنىڭ ئەۋەتكەن بۇ خېتىنى كۆرۈپ باقسىلا، ــ دېدى جۇ گۈي ئۇنىڭغا خەتنى بېرىپ.

دەي زۇڭ خەتنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ۋۇ يۈڭ خەلپەتنىڭ دەسلەپتە ئەۋەتكەن خېتى ھەققىدە، سۇڭ دانىش بىلەن كۆرۈشكەنلىكى ھەم سۇڭ جياڭنىڭ شۇنياڭ راۋنقىدا مەي ئىچىپ، كەيپلىكتە ئىسيان نەزمىسى يېزىپ قويغانلىقلىرى ھەققىدە بىر قۇر ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە سۆزلەپ بەردى. جۇ گۈي:

ــ ئۇنداق بولسا سۇڭ دانىشنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇۋېلىش

ئۇچۇن ئۆزلىرىنىڭ تاغ تۇراغا بېرىپ، ئاتامانلار بىلەن بىرلىكتە ئوبدان مەسلىھەتلىشىپ كېلىشلىرىنى سورايمىز، ــ دېدى.

جۇ گۈي دەرھال داستىخان تەييارلىتىپ دەي زۇڭنى مېھمان قىلدى ۋە كۆل ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان شېپاڭ تەرەپتىكى شاخاپچىغا قارىتىپ بىر تال بەلگە ئوق ئاتتى. ئوق چۈشكەن يەردىن چاپارمەنلەر بىر قېيىقنى ھەيدەپ كەلدى. جۇ گۈي دەي زۇڭنى ۋە ئۇنىڭ ساندۇقلىرىنى قېيىقتا سېلىپ جىنشاتەنگە كېلىپ قىرغاقتا چىقتى ۋە ئۇنى تۇراغا باشلاپ كىردى. ۋۇ يۈڭ خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال قوۋۇق سىرتىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى. ۋۇ يۈڭ دەي زۇڭ بىلەن كۆرۈشۈپ تىنچ ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن:

ــ ئايرىلغىنىمىزغا ئۇزۇن بولغانىدى، بۈگۈن ئۆزلىرىنى بۈياقتا قانداق شامال ئۈچۈرۈپ كەلدى؟ قېنى تۇرايىمىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشسىلە، ــ دېدى.

ــ ھازىر سۇڭ دانىش مۇشۇ يەردىكى زىنداندا ئىكەن، ــ دېدى جۇ گۈي دەي زۇڭنىڭ نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپ.

چاۋ گەي بۇنى ئاڭلاپ ئالمان ـ تالمان دەي تۆرىنى ئولتۇرغۇزۇپ، سۇڭ جياڭنىڭ نېمە سەۋەبتىن قامالىپ قالغانلىقىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە سۆرۈشتۇردى. دەي زۇڭ سۇڭ جياڭنىڭ ئىسيان نەزمىسى يېزىپ قويغانلىقى توغرىسىدىكى ۋەقەنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. چاۋ گەي بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى، ئۇ دەرھال ئاتامانلارنى چاقىرىپ، لەشكەرلەرنى يىغىپ، ئۇلارغا جياڭجۇ ئايمىقىغا بېرىپ سوقۇش قىلىپ سۇڭ جياڭنى قۇتقۇزۇپ تاغقا ئېلىپ چىقىشنى جاكارلىدى. ۋۇ يۈڭ نەسىھەت قىلىپ:

ــ ئاغا، بۇنداق قىلساق بولمايدۇ، جياڭجۇ ئايمىقى بۇ يەرگە يىراق، لەشكەر باشلاپ بارساق ئالمادىس بىرەر كېلىشمەسلىككە دۇچ كېلىپ، ئۇلار تۈيۈپ قالسا، سۇڭ دانىشنىڭ جېنىغا زامىن

بولۇپ قالمىز. بۇ ئىشنى كۆچ بىلەن ئەمەس، پەم بىلەن قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. پېقىر ۋۇ يۇك كەم ئەقىل ئادەم بولساموۇ، كىچىككىنە پەم كۆرسىتىپ باقاي، سۇك جياڭنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇش پەقەت دەي تۇرمىگىلا باغلىق، ــ دېدى.

ــ مۇشاۋىر، قېنى قانداق پەنتىلىرى باركىن، ئاڭلاپ باقايلى، ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ ئامبال سەي جيۇ دەي تۇرىنى ئاستانىگە مەكتۇپ ئېلىپ بېرىپ، ۋەزىرئەزەمنىڭ جاۋاب خېتىنى ئېلىپ كەل دەپ ئەۋەتكەن، دەل ئەنە شۇ مەكتۇپ ئەۋەتىشتىن پايدىلىنىپ ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۇچ قىلمىز ــ دە، بىر پارچە ساختا جاۋاب خەت يېزىپ دەي تۇرمىدىن ئەۋەتمىز. خەتكە: «گۇناھكار سۇك جياڭنى جازالمای، ئىشەنچلىك ئادەملىرىڭدىن ئاستانىگە ئەۋەتكىن، ئاشۇ قوشاقتا ئېيتىلغان بالا ــ قازانى تۇپ تومۇرىدىن تۇكىتىش ئۈچۈن ئىشنىڭ ئۇجۇر ــ بۇجۇرىغىچە سوراپ بىلىۋالغاندىن كېيىن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىپ، سازايى قىلمىز» دەپ يازمىز، سۇك جياڭنى يالاپ ئېلىپ مېڭىپ بۇ يەردىن ئۆتكەندە، بىز ئادەم ئەۋەتىپ تارتىۋالمىز، بۇنىڭغا قانداق دېيىشىدىلىكىن؟ ــ دېدى ۋۇ يۇك خەلپەت.

ناۋادا بۇ يەردىن ئۆتمەي قالسا، ئۇ چاغدا ئىشقا دەخلى يەتمەمدۇ؟ ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ بۇنىسىنى بىرنەرسە قىلماق ئاسان. بىز يىراق ــ يېقىنغا ئادەم ئەۋەتىپ تىڭشىلاپ تۇرمامدۇق؟ مەيلى قەيەردىن ئۆتسە ئۆتسۇن، ساقلاپ تۇرۇپ تارتىۋالمىز، خالاس، گەپ ئۇلارنىڭ ئېلىپ كېلىش ــ كەلمەسلىكىدە، ــ دېدى گۇڭسۇن شېك.

ــ بۇ پەنتىنىڭ ياخشىلىقىغۇ ياخشى ئىكەن، شۇغىنىسى بۇ يەردە سەي جىڭنىڭ خېتىنىڭ نۇسخىسىدا خەت يازالايدىغان ئادەم يوق ــ تە، ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ پېقىر بۇنىمۇ ئويلاپ قويدۇم. ھازىرقى زامانداا ئېقىۋاتقىنى سۇ دۇڭپو، خۇاڭ لۇجى، مى يۇەنجاڭ، سەي جىڭ دېگەن تۆت

زاتىنىڭ خەت نۇسخىسى. سۇڭ خانىدانلىقىدا سۇ، خۇاڭ، مى، سەيلەرنىڭ خەت نۇسخىلىرىدىن باشقا نۇسخا يوق، كەمىنىلىرى جىجۇ شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق بىر موللا بىلەن تونۇشۇپ قالدى، ئۇ كىشىنىڭ ئىسمىزاتى شياۋ راڭ بولىدۇ. ئۇ ھەرقايسى كاتتا زاتلارنىڭ خەت نۇسخىسىدا خەت يېزىشنى بىلىدۇ. شۇڭا، خەقلەر ئۇنى تەۋەررۈك قول تالىپ دەپ ئاتىشىدۇ، ئۇنىڭ چامباشچىلىق، قىلىچۋازلىقتىنمۇ خەۋىرى بار. خېتىنىڭ نۇسخىسى سەي جىڭنىڭ خېتىنىڭ نۇسخىسىغا ئوخشايدىغانلىقى پېقىرلىرىغا مەلۇم. دەي تۆرەم ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ: «تەيئەن ئايمىقىدىكى بەش تاغ بۇتخانىسىغا تاش پۈتۈك پۈتمەكچىدۇق، سىزگە ئەللىك سەر كۈمۈش ئېلىپ كەلدىم، ئۇنىڭ بىلەن بالىچاقىلىرىڭىزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ بېرىپ پۈتكۈزۈپ بەرسىڭىز» دەپ ئېلىپ كەلسە؛ ئاندىن كېيىن ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىنى تاغقا ئېلىپ چىقىپ ئۇنى توپقا قوشۇۋالساق دەيمەن، بۇنىڭغا قانداق دېيىشىدىلىكىن؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلپەت.

ـــ خەتنىغۇ ئۇ يازار، ئەمدى مۆھۈر ـ پۈھۈرمۇ كېرەك بولۇپ قالارمىكىن، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ مېنىڭ يەنە بىر تونۇشۇم بار، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلپەت، ـــ پېقىر ئۇنىمۇ كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم، بۇ ئادەمنى ئوتتۇرا ئىقلىمدا تېڭى يوق دېسىمۇ بولىدۇ. ھازىر جىجۇ شەھىرىدە ئولتۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئىسمىزاتى جىن داجيەن، تاش پۈتۈكلەرگە خەتنى ئوبدان ئويىدۇ، قاشتېشىدىنمۇ تامغا، مۆھۈرلەرنى ئوبدان ئويىدۇ؛ چامباشچىلىقتىنمۇ خەۋىرى بار. ئۇ قاشتېشى ئويمىلارنى ئوبدان ئويغاچقا، خەقلەر ئۇنى «قولى ئالتۇن ئۇستام» دېيىشىدۇ. ئۇنىڭغىمۇ ئەللىك سەر كۈمۈش بېرىپ، پۈتۈك ئويۇپ بەر دەپ گوللاپ ئەكېلەيلى؛ يېرىم يولغا كەلگەندە ئۇنىمۇ شۇنداق قىلايلى. بۇ ئىككىيلەن تاغ تۇرامىزغا كېرەكلىك ئادەملەر.

ـــ باربكاللا، ـــ دېدى چاۋ گەي ۋە شۇ كۈنى زىياپەت ئۆتكۈزۈپ دەي زۇڭنى مېھمان قىلىپ كەچتە تارقاشتى.

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن دەي زۇڭ تۆرە شەيختەك ياسىنىپ، بىر - ئىككى يۈز سەر كۆموش ئالدى - دە، پۈتىغا تۇمارىنى تېڭىپ، تاغدىن چۈشۈپ قېيىق بىلەن جىنشاتەندىن ئۆتۈپ، قىرغاقتا چىقىپ جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى، ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىتتا قالمايلا شەھەرگە يېتىپ كەلدى، ئۇ يەرگە يېتىپ كېلىپلا خەتتات موللا شياۋ راڭنىڭ تۇرالغۇسىنى سۈرۈشتۈردى، بىراۋ ئۇنىڭغا: «ئايماق ياموۇلىنىڭ كۇنچىقىش بېشىدىكى ۋېنمياۋ بۇتخانىسىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرىدۇ» دەپ كۆرسەتىپ قويدى. دەي زۇڭ ئۇنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ يۆتىلىپ قويۇپ:

— شياۋ تەخسىر ئۆيدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئىچكىرىدىن شۇ ھامان بىر موللا چىقتى. شياۋ راڭ سىرتقا چىقىپ، دەي زۇڭنى تونۇماي:

— شەيخىم، قەيەردىن كەلدىلە، نېمە كۆرسەتمىلىرى بارکىن؟ — دەپ سورىدى.

— كەمىنە، — دېدى دەي زۇڭ سالام بېرىپ، — تەيئەن ئايمىقىنىڭ بەش تاغ بۇتخانىسىنىڭ چىرىغىنى يورۇتىدىغان شەيخ بولىمەن. ھازىر بۇتخانىمىزدىكى بەش تاغ راۋىقىنى قايتا ياساتقانىدۇق، ئايمىقىمىزدىكى يۇرت كاتتىلىرى ئۇنىڭغا بىر تاش پۈتۈك ئورناتماقچى بولۇپ، پېقىرنى ئەللىك سەر كۆموش بىلەن سىزگە ئەۋەتتى، بۇ كۆموش بىلەن بالىچاقلىرىڭىزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، مەن بىلەن بىللە بېرىپ ئۇنىڭغا خەت پۈتۈپ بەرسىڭىز، ۋاقتى - سائەتنى تاللاپ تەيىن قىلىپ قويغانىدۇق، كېچىكتۇرۇشكە بولمايتتى.

— پېقىر، — دېدى شياۋ راڭ، — پەقەت خۇشخەت يېزىش ۋە خەت پۈتۈشنىلا بىلىمەن، باشقا ئىشقا يارىمايمەن. ئەگەر تاش پۈتۈك پۈتمەكچى بولسىلا، بۇنىڭغا يەنە خەت ئويىدىغان ئادەمنىمۇ تەكلىپ قىلسىلا بولارمىكىن.

— پېقىردا يەنە ئەللىك سەر كۆموش بار، — دېدى دەي زۇڭ، — خەت ئويدۇرۇش ئۈچۈن قولى ئالتۇن ئۇستام جىن داجيەننى

تەكلىپ قىلماقچىمەن. خەت پۈتىدىغان خاسىيەتلىك كۇن بەلگىلەپ قويۇلغانىدى، شۇ ئۇستامنى تېپىپ بىللە كەتسەك.

شياۋ راڭ ئەللىك سەر كۇموشكە ئىگە بولغاندىن كېيىن دەي زۇڭ بىلەن بىللە جىن داجيەننى ئىزدەپ ماڭدى. بۇلار ۋېنمياۋ بۇتخانىسى ئالدىدىن ئۆتكەندە، شياۋ راڭ قولى بىلەن كۆرسىتىپ:

ــ ئالدىمىزدا كېلىۋاتقان ئاشۇ كىشى قولى ئالتۇن ئۇستام جىن داجيەن بولىدۇ، ــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن شياۋ راڭ جىن داجيەننى چاقىرىپ دەي زۇڭ بىلەن كۆرۈشتۇردى ھەم:

ــ تەيئەن ئايمىقىنىڭ بەش تاغ بۇتخانىسىدىكى بەش تاغ راۋنقى قايتا ياسالغانكەن، يۇرت كاتتىلىرى بىر تاش پۈتۈك پۈتكۈزمەكچى بولۇپ، ھەربىرىمىزگە ئەللىك سەردىن كۇموش ئاتاپ، ئىككىمىزنى تەكلىپ قىلغىلى مۇشۇ شەيخىمىزنى ئەۋەتىپتۇ، ــ دېدى.

جىن داجيەن كۇموشنى كۆرگەندىن كېيىن خۇشال بولۇپ كەتتى. ئىككىيلەن دەي زۇڭنى مەيخانىغا تەكلىپ قىلىپ بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچۈردى، ئاش ـ تائام، كۆك ـ گۈزەكلەر بىلەن مېھمان قىلىشتى. دەي زۇڭ جىن داجيەننىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئەللىك سەر كۇموش بەردى ۋە:

ــ مۇنەججىملەر پۈتۈك ئويۇلىدىغان كۇننى تەيىن قىلىپ قويۇشقانىدى، مالال كۆرمەي ئىككىلار بۇگۈنلا يولغا چىقساڭلار بولارمىكىن، ــ دېدى.

ــ ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتتى. بۇگۈن يولغا چىقساقمۇ ھېچقانچە يول ماڭالمايمىز، ئالدىمىزدىكى قونالغۇ ـ ئۆتەڭلەرگىمۇ يېتىپ بارالمايمىز. ئەڭ ياخشىسى ئەتە سۇبھى ۋاقتىدا قويۇپلا ئۆيدىن چىقىپ كەتسەك، ــ دېدى شياۋ راڭ.

ــ مۇشۇنداق قىلايلى، ــ دېدى جىن داجيەن.

ئىككىيلەن ئەتىگەندە مېڭىشقا كېلىشىۋالغاندىن كېيىن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ يولغا تەييارلىنىش ئۈچۈن ئۆيلىرىگە قايتىشتى. شياۋ راڭ دەي زۇڭنى ئۆيدە قوندۇرۇپ قالدى.

ئەتىسى سۈبھى ۋاقتى بىلەن جىن داجيەن سەپەر بوغجۇملىرىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ شياۋ راڭ، دەي زۇڭلار بىلەن يولغا چىقتى. جىجۇ شەھىرىدىن چىقىپ ئون نەچچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن دەي زۇڭ:

ـــ ئىككىڭلار ئالدىرىماي ئاستا مېڭىپ تۇرۇڭلار، پېقىر ئاۋۇالراق بېرىپ يۈرت كاتتىلىرىغا خەۋەر قىلاي، ئىككىڭلارنىڭ ئالدىغا چىقسۇن، ـــ دېدى ـ دە، چوڭ ـ چوڭ قەدەم تاشلاپ ئالدىدا مېڭىپ كەتتى. بۇ ئىككىيلەننىڭ ئۆشنىسىدە بوغجۇملىرى بولغانلىقتىن ئالدىرىماي ئاستا مېڭىشتى. پېشىن ۋاقتىغىچە ئالاھازەل يەتمىش ـ سەكسەن چاقىرىم يول ماڭدى. بۇ چاغدا ئالدى تەرەپتىن بىر ئىسقىرتقان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، شۇ ھامان شەھەر سېپىلى يېنىدىكى داۋاندىن ئالاھازەل قىرىق ـ ئەللىكچە پالۋان ئارتىلىپ چۈشتى. ئۇلارغا شامال تاغدىكى ۋاڭ پەتەك يولۋاس باش بولۇپ كەلگەنىدى، ئۇ:

ـــ ئىككىڭ نېمە ئىش قىلىدىغان ئادەملەر؟ نەگە مېڭىشتىڭلار؟ ئوغلانلار، بۇ ئىككى ھارامزادىنىڭ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ مەيگە تېتىق قىلىڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ئىككىمىز تەيئەن ئايمىقىغا تاش پۈتۈككە خەت ئويغىلى كېتىۋاتىمىز، قولىمىزدا بىر تىيىنمۇ پۇل ـ پۈچەك يوق. پەقەت ئۈچىمىزدىكى كىيىممىزلا بار، ـــ دېدى شياۋ راڭ يالۋۇرۇپ.

ـــ بىزگە سەنلەرنىڭ پۇل، كىيىمىڭ كېرەك ئەمەس، مەيگە تېتىق قىلىشقا سەن ئىككى دانىشمەننىڭ يۈرىكىلا كېرەك، ـــ دېدى ۋاڭ پەتەك يولۋاس.

شياۋ راڭ، جىن داجيەنلەرنىڭ ئوغىسى قاياناپ، ئۆزلىرىنىڭ بېڭىسىنى ئىشقا سالماق بولۇپ، توقماق ـ چوماقلىرىنى

كۆتۈرگىنىچە ۋاڭ پەتەك يولۇاسقا دېۋەيلەپ كەلدى، ۋاڭ پەتەك يولۇاسمۇ بۇ ئىككىسى بىلەن ئېلىشتى. ئۇچەيلەن قورال - ياراغلار بىلەن ئالاھازەل يەتتە - سەككىز مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن ۋاڭ پەتەك يولۇاس بۈرۈلۈپ غىپلا قىلىپ تىكۈەتتى، ئىككىيلەن ئەمدى قوغلاي دەپ تۇرۇشىغا تاغدىن جاڭ ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى، سول تەرەپتىن پەلەك پالۋانى سۇڭ ۋەن، ئوڭ تەرەپتىن خادا بوي دۇ چيەن، ئارقا تەرەپتىن ئاقپىشماق بايۇەچچە جېڭ تيەنشۇلار چىقتى. ئۇلارنىڭ ھەربىرى ئوتتۇز نەچچىدىن ئادەم باشلاپ چىقىپ، شياۋ راڭ بىلەن جىن داجيەننى پۈت - قولىدىن سۆرىگەن پېتى ئورمانلىققا ئېلىپ كىرىپ كېتىشتى.

— ئىككىلىرى خاتىرجەم بولۇشسىلا، — دېدى تۆت پالۋان ئۇلارنى ئورمانلىققا ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، — بىز چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ پەرمانىغا بىنائەن ئالاھىدە ئىككىلىرىنى تاغقا چىقىپ توپقا قوشۇلسا دەپ تەكلىپ قىلىپ كەلدۇق.

— تاغ تۇرادا بىز نېمىگە يارايمىز؟ ئىككىمىزنىڭ قولىدىن ھېچنېمە كەلمەيدۇ، پەقەت قاچا بوشىتىشىنلا بىلىمىز، — دېدى شياۋ راڭ.

— مۇشاۋرىمىز بىرىنچىدىن، ئىككىلىرى بىلەن تونۇشۇش ئۇچۇن؛ ئىككىنچىدىن، ئىككىلىرىنىڭ جەڭ ماھارەتلىرىدىن خەۋەردار بولۇش ئۇچۇن تەكلىپ قىلىپ دەي زۇڭنى ئالاھىدە ئىككىلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە ئەۋەتكەن، — دېدى دۇ چيەن.

شياۋ راڭ بىلەن جىن داجيەن بىر - بىرىگە قارىشىپ گەپ قىلالماي قېلىشتى. ھەممەيلەن قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇينىڭ مەيخانىسىغا كىرىپ مېھمان بولۇشتى، ئاندىن كېچىلەپ قېيىققا چۈشۈپ تاغقا كېتىشتى. چوڭ تۇراغا كەلگەندىن كېيىن چاۋ گەي، ۋۇ يۈڭلار ۋە ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى بۇلار بىلەن كۆرۈشتى، بىر تەرەپتىن زىياپەت بېرىپ ئۇلارنى مېھمان قىلدى. ئاندىن سەي جىڭ ۋەزىرئەزەمنىڭ نامىدا جاۋاب خەت يېزىپ چىقىش توغرىسىدا توختىلىپ:

ـــ ئىككىلىرىنى تاغقا چىقىپ تويقا قوشۇلۇپ، مەردلىك يولىدا جەم بولسا دېگەن مۇددىئادا ئېلىپ چىقتۇق، ـــ دېيىشتى.

ـــ ئىككىمىز بۇ جايدا تۇرساققۇ بولاتتى، بىراق ھەر ئىككىمىزنىڭ خوتۇن ـ بالىچاقىمىز بار، ئەتە ـ ئۆگۈن پادىشاھلىق بىلىپ قالسا، چاتاق بولار، ـــ دېيىشتى ئۇلار ۋۇ يۇڭ خەلپەتنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ.

ـــ ھەي ئەزىز ئىنىلىرىم، غەم قىلىشمىسىلا، ئەتە بىر گەپ بولار، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ئۇ كېچىسى مەي ئىچىپ يېتىپ قېلىشتى. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا چاپارمەنلەر: «ھەممەيلەن يېتىپ كەلدى» دەپ خەۋەر يەتكۈزۈشتى.

ـــ مەرھەمەت، ئەزىز ئىنىلىرىم، ئەزىز بالىچاقىلىرىنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋېلىشسىلا، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلپەت.

شياۋ راڭ بىلەن جىن داجيەن بۇنى ئاڭلاپ بىر ئىشىنىپ ـ بىر ئىشەنمەي مېڭىپ تاغنىڭ بېلىگىچە يېتىپ چۈشكەندە، بىرقانچە تەختىراۋاندا ئىككىسىنىڭ بالىچاقىلىرىنى تاغقا ئېلىپ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئىككىيلەن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، ئىشنىڭ ئۈجۈر ـ بۇجۇرىغچە سۈرۈشتۈردى.

ـــ ئىككىڭلار تۇنۇگۈن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مۇشۇ بىر توپ ئادەم تەختىراۋان كۆتۈرۈپ كېلىپ: «شياۋ راڭ ئۇستام بىلەن جىن داجيەن ئۇستام شەھەر سىرتىدىكى سارايدا ئىسسىق ئۆتۈپ كېتىپ يېتىپ قالدى، خوتۇن ـ بالىلىرىمنى ئېلىپ كېلىڭلار، مېنى قۇتقۇزۇۋالسۇن دەيدۇ» دېدى. شەھەردىن چىققاندىن كېيىن بىزنى تەختىراۋاندىن چۈشكىلى قويماي مۇشۇ يەرگىچە كۆتۈرۈپ كەلدى، ـــ دېدى خوتۇن ـ بالىلىرى.

ھەر ئىككى ئۆيلۈكنىڭ گېپى بىردەك چىقتى. شياۋ راڭ بۇنى ئاڭلاپ، جىن داجيەن بىلەن ھېچ نەرسە دېيەلمەي، نائىلاج كۆڭلىنى توختىتىشتى ـ دە، تاغقا قايتىپ بېرىپ تويقا قوشۇلۇپ، خوتۇن ـ بالىلىرىنى جايلاشتۇردى.

ۋۇ يۈك خەلىپەت جىن داجيەن بىلەن شياۋ راڭنى چاقىرىپ، ئۇلار بىلەن سەي جىڭنىك خېتىنىڭ نۇسخىسىدا جاۋاب خەت يېزىپ، سۇڭ دانشىنى قوتۇلدۇرۇۋېلىش توغرىسىدا كېڭەشتى. جىن داجيەن:

ــ مەن ئەزەلدىن سەي جىڭنىك ھەر خىل تامغا ۋە خەتلىرىنى ئويۇپ كېلىۋاتىمەن، ــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىيلەننىڭ بىرى دەرھال قەلەم تەۋرىتىپ جاۋاب خەت يېزىپ چىقتى، يەنە بىرى تامغا ۋە مۆھۈرلەرنى ئويۇپ چىقتى ـ دە، ئىشنى پۈتكۈزدى. شۇنىڭدىن كېيىن چاۋگەي، ۋۇيۈك خەلىپەت قاتارلىق ئاتامانلار دەي زۇڭغا ئۇزىتىش زىياپىتى بېرىپ، ئۇنى خەتنىڭ مەزمۇنىدىن ئېنىق خەۋەردار قىلىپ سەپەرگە ئۇزاتتى. دەي زۇڭ ئاتامانلار بىلەن خوشلىشىپ تاغدىن چۈشتى، چاپارمەنلەر ئۇنى قېيىق بىلەن جىنشاتەندىن ئۆتكۈزۈپ جۇ گۈينىڭ مەيخانىسىغچە ئۇزىتىپ قويدى. دەي زۇڭ ئىككى جۈپ تۇمارىنى پۈتىغا تېڭىپ، جۇ گۈي بىلەن خوشلاشتى ـ دە، چوڭ ـ چوڭ قەدەم تاشلاپ يولغا راۋان بولدى.

ئەمدى ۋۇ يۈڭغا كېلەيلى. ۋۇ يۈك دەي زۇڭنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن ئاتامانلار بىلەن چوڭ تۇراغا قايتىپ كېلىپ زىياپەتكە ئولتۇردى. دەل مەي ـ شاراب ئىچىپ ئولتۇرغاندا، نېمىشقىدۇر ۋۇ يۈك «ئاپلا» دەپ ناله ـ پەريات چېكىپ كەتتى. ئاتامانلار ئۇنىڭدىن:

ــ مۇشاۋىر، نېمىگە شۇنچە ناله ـ پەريات چېكىپ بىئارام بولۇۋاتىدىلا؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەرقايسىلىرى بىلمەيلا، ئويلىسام مېنىڭ ھېلىقى خېتىم دەي زۇڭ بىلەن سۇڭ دانشىنىڭ جېنىغا زامىن بولغۇدەك، ــ دېدى.

ــ مۇشاۋىر، خەتتە قانداق چاتاق بار؟ ــ دەپ سورىدى ئاتامانلار چۆچۈپ ئالمان ـ تالمان.

ـــ مەن پەقەت ھازىرنىلا ئويلاپ، ئاقىۋىتىنى ئويلىماپتىمەن. خەتتە بىر ئىشنى ناھايىتى چاتاق قىپتۇق، ـــ دېدى ۋۇ يۈك خەلىپەت.

ـــ پېقىرنىڭ خەت نۇسخام سەي جىڭ ۋەزىرئەزەمنىڭكى بىلەن ئوپۇخشاش، سۆز ـ جۇملىلەردىمۇ پەرق يوق. قېنى، ئېيتسىلىچۇ مۇشاۋىرىم، قەيبىرىدە چاتاق باركىن؟ ـــ دەپ سورىدى شياۋ راڭ.

ـــ پېقىر ئويغان تامغىدىمۇ زادىلا چاتاق يوق ئىدى، يەنە قەيىرىدە چاتاق باركىن، ـــ دېدى جىن داجيەن.

خەلىپەت ۋۇ يۈك ئىككى بارمىقىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ چاتاقنىڭ قەيەردىلىكىنى ئېيتتى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىكىلار ئامۇخاس ! باتۇرلار جياڭجۇ شەھىرىنى ئالتوپىلاڭ قىلغۇسى، ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسى پاراقلاپ قاينام تاشقۇسى. ھايھات، يامغۇر كەبى ئوق ئاستىدىن ئېلىپ چىقتى جېنىنى، سانجاق ـ سانجاق تىغ ئىچىدىن قۇتۇلدۇردى باتۇرنى. مۇشاۋىر ۋۇ يۈكنىڭ قانداق چاتاق ھەققىدە سۆزلىگىنىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىقىنچى باب

لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنىڭ جازا مەيدانىغا تەگكەنلىكى باتۇرلارنىڭ ئاق ئەجدىها بۇتخانىسىدا مەردلىك يولدا جەم بولغانلىقى

ئەلقىسسە، چاۋ گەي بىلەن باشقىلار بۇنى ئاڭلاپ:

ــ ئۇ خەتنىڭ نەرى چاتاق بولۇپ قاپتۇ؟ ــ دەپ سوراشتى مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭدىن.

ئەتىگەن دەي زۇڭ بېگىم ئېلىپ كەتكەن جاۋاب خەتكە ئاۋايلىمايلا، ھۆسنىخەت بىلەن ئويۇلغان «مىرزىبەگ سەي جىڭ» دېگەن تامغىنى بېسىپ قويۇپتىمەن ئەمەسمۇ؟ ھەي، مانا مۇشۇ تامغا دەي زۇڭنى سوئال ـ سوراقلارغا قويمىغان بولدى، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

ــ پېقىر ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ھەزرەتلىرىڭ ھەر قېتىمقى خەت ـ چەكلىرىنى ھەم يازغان پۈتۈكلىرىنى كۆرگەنىدىم، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە شۇنداق تامغا بېسىلاتتى. بۇ تامغىنىمۇ خۇددى شۇ تامغىغا ئوخشاش قىلىپ ئويغان تۇرسام، نېمىشقا چېنىپ قالىدىكەن؟ ــ دېدى جىن داجيەن.

ــ ھەرقايسىلىرى ئۇقمايلا، جياڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى سەي جيۇ بېگىم ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ھەزرەتلىرىڭ ئوغلى تۇرسا، ئاتىسى بالىسىغا خەت يازغاندا تامغا باسمىغان ئىش نەدە بار؟ چاتاق ئەنە شۇ يەردە. ھەي مەن ئېرەنسىزلىك قىپتىمەن، ئۇ ئادەم ئايماقتا يېتىپ بارغان ھامان، تايىن سوئال ـ سوراقلارغا قالىدۇ. سوراقتا ئىشنىڭ تەكتى ئېچىلىپ قالسا، چاتاقنىڭ

يوغىنى شۇ يەردىن چىقامدۇ؟ ــ دېدى ۋۇ يۈك خەلپەت.

ــ ئۇنداق بولسا تېزدىن ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىۋېلىپ باشقىدىن يازساق قانداق؟ ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ ئۇنىڭغا قانداقمۇ يېتىشەلمەسۇن؟ ئۇ يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشلىتىپ ئاللىقاچان بەش يۈز چاقىرىمدىن ئوشۇق يول بېسىپ بولدى. ئەمدى ئىشنى كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ. بىز ھەرقانداق قىلىپ بولمىسۇن، ئۇ ئىككىسىنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشىمىز كېرەك، ــ دېدى ۋۇ يۈك خەلپەت.

ــ قانداق قۇتۇلدۇرۇۋالىمىز؟ قانداق ياخشى ئامال بار؟ ــ دەپ سورىدى چاۋ گەي.

ــ مۇنداق، مۇنداق قىلىشىمىز كېرەك ... سەردارىم، يوشۇرۇنچە بۈيرۇق چۈشۈرۈپ، بۇ ئىشنى كۆپچىلىككە ئۇقتۇرسىلا، ئىشنى مۇشۇنداق باشلىشىمىز كېرەك، ۋاقىتنى قىلچە كېچىكتۈرۈشكە بولمايدۇ، ــ دەپ پىچىرلىدى ۋۇ يۈك خەلپەت ئالدىغىراق كېلىپ چاۋ گەينىك قۇلىقىغا.

پالۋانلار بۈيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن يۈك ـ تاقىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ كېچىلەپ تاغدىن چۈشتى ـ دە، جياڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشكەنلىكىنى قويۇپ تۇرۇپ، تۆۋەندىكىلەرنى ئاڭلىغايسىز.

دەي زۇك بەلگىلەنگەن مۆھلەتتە جياڭجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كەلدى ۋە دوڭانغا كىرىپ جاۋاب خەتنى تاپشۇردى. ئامبال سەي جيۇ دەي زۇڭنىڭ ئۆز مۆھلىتىدە قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى. شۇڭا، ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا ئۈچ قەدەھ مەي تارتۇق قىلىپ، جاۋاب خەتنى ئۆز قولى بىلەن ئالدى ۋە:

ــ سەن ئاتام بىلەن كۆرۈشەلىدىڭمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىر بىر كېچە قونۇپ قايتتىم، ھەزرىتىم بىلەن كۆرۈشەلمىدىم، ــ دېدى دەي زۇك.

ئامبال لىپاپىنى ئېچىپ خەتنى كۆردى. خەتنىڭ بېشىدا ساندۇقتىكى سوۋغىلارنىڭ ھەممىسىنى تاپشۇرۇۋالدىم،

دېيىلگەن؛ ئاخىرىدا، جادۇگەر سۇڭ جياڭنى تەڭرىقۇتىمىزنىڭ ئۆزى كۆرمەكچى، ئۇنى كۆشۈك ھارۋىغا پۇختىلاپ سېلىپ، مۇڭاپىق ئادەملەردىن كېچىلەپ ئاستانىگە ئەۋەتكىن، يولدا پەخەس بولسۇن، قېچىپ كەتمىسۇن، دېيىلگەن؛ شۇنداقلا يەنە خۇاڭ ۋېنبىڭنى قاچانلا بولمىسۇن بىر كۈنى تەڭرىقۇتنىڭ قۇلىقىغا سېلىپ، جەزمەن ئالىي ھىممەتكە ئىگە قىلىمەن دېيىلگەن. سەي جيۇ ئامبال بۇلارنى كۆرۈپ، خۇشاللىقىنى ئىچىگە پاتقۇزالماي، شۇئان يىگىرمە بەش سەر كۈمۈشنى ئالدۇرۇپ چىقىپ، دەي زۇڭنى تارتۇقلىدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن كۆشۈك ھارۋا راسلاشقا جورۇپ، سۇڭ جياڭنى ئاستانىگە ئېلىپ ماڭىدىغان ئادەم توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى. دەي زۇڭ مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، ئۆز چۈشكۈنىگە قايتتى ـ دە، بازاردىن مەي ـ پەي، گۆش ـ پۆشلەرنى ئېلىپ، سۇڭ جياڭنى يوقلاپ زىندانغا كەلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى سەي جيۇ ئامبالدىن ئاڭلاڭ. ئامبال كۆشۈكنى راسلىتىپ، بىر ـ ئىككى كۈندىن كېيىن يولغا سالماقچى بولۇۋاتقاندا، ئىشىك باقار كىرىپ:

ـــ ۋۇۋېي قەلئەسىدىن خۇاڭ نائىب ئۆزلىرىنى يوقلاپ كەپتۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

سەي جيۇ ئامبال ئۇنى ئىچكىرىكى سارايغا تەكلىپ قىلىپ كىرىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن خۇاڭ ۋېنبىڭ ئامبالغا سوۋغا ـ سالام ۋە يېڭى تەييارلانغان مەي ـ شارابلار بىلەن قەنت ـ گېزەكلەرنى تۇتتى، ئامبال ھەشقاللا ئېيتىپ:

ـــ ھىممىتىڭىزگە رەھمەت، جوۋاپسىز، ـــ دېدى.

ـــ سەھرايىمىزنىڭ ئەرزىمەس نەرسىلىرى، ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق، ـــ دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

ـــ سىزنى قاچانلا بولمىسۇن بىر كۈنى شانۇشۆھرەتكە ئىگە بولىدىغانلىقىڭىز بىلەن قۇتلۇقلايمەن، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ بۇنى قانداق بىلدىلا تەخسىر؟ ـــ دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

— تۇنۇگۈن خەتنى ئېلىپ كەتكەن كىشى قايتىپ كەلدى، جادۇگەر سۇڭ جياڭنى ئاستانىگە ئەۋەتىپ بەرگۈدەكمىز. سىزنى قاچانلا بولمىسۇن بىر كۈنى تەڭرىقۇتىنىڭ قۇلىقىغا سېلىپ، يۇقىرى مەنسەپكە ئىگە قىلغۇدەك. پېشۋا ئاتام يازغان جاۋاب خېتىمدە مانا شۇلارنى ئېيتىپ① يېزىپتۇ، — دېدى ئامبال.

— ئۇنداق بولسا، ھەزرىتىمنىڭ قىلغان ئالىي ھىممىتىگە مىڭ مەرتىۋە رەھمەت، ھېلىقى خەتنى ئېلىپ بارغان ئادەم دەرۋەقە يەل تاپان شاتۇر ئىكەن، — دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

— ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز ئائىبىم، مانا بۇ ئۆيدىن كەلگەن خەتنى كۆرۈپ بېقىڭ، يالغان گەپ قىلىۋاتامدىكىن دەپ قالماڭ، — دېدى ئامبال.

— پېقىر ئۆيدىن كەلگەن دۇئايىسالامنى كۆرسە مۇۋاپىق بولماسمىكىن دەپ، كۆرۈپ باقاي دېيىشكە ئاغزىم بارمىدى؛ ئەگەر جانابلىرى رۇخسەت قىلسىلا بىر كۆرۈپ باقسام، — دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

— ئائىبىم، سىز مېنىڭ جانجىگەر ئاغىنەم تۇرسىڭىز، بۇ خەتنى كۆرگەنگە نېمە بولاتتى؟ — دېدى ئامبال ۋە خەتنى ئالدۇرۇپ چىقىپ خۇاڭ ۋېنبىڭغا بەردى.

خۇاڭ ۋېنبىڭ خەتنى ئېلىپ، بېشىدىن ـ ئاخىرىغىچە ئوقۇپ چىقتى، ئارقىسىنى ئۆرۈپ لېپاپقا قاراپ، تامغىنىڭ يېڭىدىن ئورۇلغانلىقىنى بىلدى ـ دە، بېشىنى چايقاپ:

— بۇ خەت يالغان خەت ئىكەن، — دېدى.

— ئائىبىم، يېڭىلىشىۋاتىسىز. بۇ خەت پېشۋا ئاتامنىڭ ئۆز قەلىمى تۇرسا، قانداقسىغا يالغان خەت بولىدۇ؟ — دېدى ئامبال.

— سوراشقا رۇخسەت قىلسىلا بېگىم، بۇرۇندا كېلىدىغان خەتلەرگە مۇشۇنداق تامغا بېسىلاتتىمۇ؟ — دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

— بۇرۇنقى خەتلەردە بۇنداق تامغا بولمايدىغان، پەقەت قولدىلا

① ئېيتىپ — پۇتۇنلەي دېگەن مەنىدە.

ئەمزا قويۇپ قويايتتى. ئېھتىمال تامغا قۇتىسى يېنىدا بولغاچقا، خەتكە تامغا بېسىۋەتكەن ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ بېگىم، پېقىرنى ئەجەبمۇ ۋاپ ـ ۋاپ بىرنېمە ئىكەن دەپ قالمىسلا، ئۆزلىرىنى بىرى ئالداپ كېتىپتۇ. ھازىرقى زامانىدا ئېقىۋاتقىنى سۇ، خۇاڭ، مى، سەي دېگەن تۆت زاتنىڭ خەت نۇسخىسى، ئۇنى كىم ئۆگىنىۋالمايدۇ؟ يەنە كېلىپ بۇ تامغىنى ھەزرىتىم باش مىرزا چېغىدا ئىشلەتكەن، قانۇن ـ ياساق، ئەمىر ـ پەرمانلاردا ئىشلىتىلىپ كۆپ ئادەملەرگە تونۇشلۇق بولۇپ كەتكەن. ھەزرىتىم ئەمدى ۋەزىرئەزەملىككە كۆتۈرۈلگەندە قانداقمۇ باش مىرزىلىق تامغىسىنى ئىشلەتسۇن؟ يەنە ئالايلۇق، ئاتا بالىسىغا خەت يازغاندا تامغا ئىشلەتمەيدۇ. ھەزرىتى ۋەزىرئەزەم بىلمىدە تەڭدىشى يوق دانا، يىراقنى كۆرەلەيدىغان بىر زات تۇرسا، تامغىنى خاتا ئىشلىتىپمۇ قويارمۇ؟ بېگىم، ئەگەر پېقىرنىڭ گېپىمگە ئىشەنمىسلە، خەتنى ئېلىپ بارغۇچى كىشىدىن مەھكىمىگە بېرىپ كىملەر بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى ئىنچىكىلەپ سوراپ كۆرسلە، ئەگەر ئۇنىڭ گېپى تاققا ـ توققا بولسا، ساختا مەكتۇپ بولۇپ چىقىدۇ. پېقىرنى ۋاپ ـ ۋاپ بىرنېمە ئىكەن دەپ قالمىسلا، ئۆزلىرىگە كۆيۈنگەنلىكىم ۋە ئىخلاس قىلغانلىقىمدىن، ئەنە شۇنداق كەلسە ـ كەلمەس سۆزلەپ قويۇۋاتىمەن، ـــ دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

ـــ بۇ تەس ئىش ئەمەس، ـــ دېدى سەي جيۇ ئامبال بۇنى ئاڭلاپ، ـــ بۇ ئادەم ئاستانىگە بېرىپ باقمىغان، سوراپ باقسا قالا راست ـ يالغىنى ئېنىق بولۇپ چىقىدۇ.

ئامبال خۇاڭ ۋېنبىڭنى دەرپەردىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، دەرھال دۋانغا ئولتۇرۇپ دەي زۇڭنى چاقىرتتى، يايىلار ئامبالنىڭ پەرمانىنى ئېلىپ تەرەپ ـ تەرەپكە ئىزدەپ چىقىپ كېتىشتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ساختا خەت بىرلە چېتىشلىق ئاشۇ ئىسيان نەزمىسى،
باغلىنار لياڭشەندىكى قاراقچىلارغا يېپ ئۇچى.
سېرىق ھەرە[1] نەشتىرىنى جايىغا دەل ئۇرمىسا،
تاشپاقا[2] گەر بولسىمۇ چوڭ يوق ئىدى ھېچ چارىسى.

ئەمدى گەپنى دەي زۇڭدىن ئاڭلاڭ. دەي زۇڭ جياڭجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاۋۋال زىنداننىغا بېرىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلارنى سۇڭ جياڭنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ ئېيتىپ بەردى، سۇڭ جياڭ ئىچىدە خۇشال بولۇپ ئولتۇردى. ئەتىسى يەنە بىرەيلەن دەي زۇڭنى مەيگە تەكلىپ قىلدى. دەي زۇڭ مەيخانىدا مەي ئىچىپ ئولتۇرغاندا، يايلارنىڭ تەرەپ ـ تەرەپتە ئىزدەپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇلار دەي زۇڭنى ئۇ يەردىن تېپىۋېلىپ دۇڭانغا ئېلىپ كىردى. ئامبال ئۇنىڭدىن:

ـــ ئالدىنقى كۈنى سېنى ئاۋارە قىلىپ يول ماڭدۇردۇم، ئىشنى ئوبدان بېجىرىپسەن، بىراق ساڭا كۆپلەپ تارتۇق قىلماپتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر بولسام، ئالىيلىرىنىڭ ئاياغلىرىدا ئىشلەيدىغان خىزمەتكارلىرى، قانداقمۇ بۇيرۇقلىرىنى بەجا كەلتۈرمەي؟ ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ مەن نەچچە كۈندىن بۇيان ئىشتىن باش كۆتۈرەلمەي، بەزى نەرسىلەرنى سەندىن تەپسىلىي سورىۋالماپتىمەن. ھە، راست، سەن ئاۋۇ كۈنى ئاستانىگە بارغىنىڭدا، قايسى قوۋۇقتىن كىردىڭ؟ ـــ دەپ سوردى ئامبال.

ـــ پېقىر ئاستانىگە يېتىپ بارغىنىمدا كەچ بولۇپ كەتكەنلىكتىن نېمىدەپ ئاتلىدىغان قوۋۇق ئىكەنلىكىنى بىلمەي

---

① سېرىق ھەرە ـــ بۇ سۆز قوش مەنىلىك بولۇپ، بۇ يەردە خۇاڭ ۋېنبىڭنى كۆرسىتىدۇ.

② تاشپاقا ـــ بۇ سۆز قوش مەنىلىك بولۇپ، بۇ يەردە سەي جيۈنى كۆرسىتىدۇ.

قالدىم، ـــ دېدى دەي زوڭ.

ـــ بىزنىڭ خانىدانىمىزنىڭ مەھكىمىسىدە سېنى كىم قوبۇل قىلدى؟ سېنى نەدە قوندۇردى؟ ـــ دەپ سوردى ئامبال.

ـــ پېقىر مەھكىمە ئالدىغا بېرىپ بىر خادىمنى تاپتىم، ئۇ مەكتۇپنى ئېلىپ كىرىپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن ئۇ خادىم چىقىپ ساندۇقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن مېنى بىرەر سارايغا چۈشۈپ، شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن دەپ بۇيرۇدى. ئەتىسى تاڭ سەھەردە مەھكىمە ئالدىغا بېرىپ ساقلاپ تۇرسام، ھېلىقى خادىم جاۋاب خەتنى ئېلىپ چىقتى. پېقىر مۆھلەت ۋاقتى ئۆتۈپ كەتمىسۇن دەپ تەپسىلىي سوراشتۇرۇپ ئولتۇرمايلا، ئالدىراپ ـ تېنەپ قايتىپ كەلدىم، ـــ دېدى دەي زوڭ.

ـــ سەن كۆرگەن ھېلىقى مەھكىمە خادىمى قانچە ياشلاردا ئىكەن؟ قاپقارا ئاۋاق ئادەمىمىكەن؟ ياكى ئاپپاق خام سېمىز ئادەمىمىكەن؟ تەمبەل ئادەمىمىكەن ياكى پاكىنەك، ۋىجىك ئادەمىمىكەن؟ ساقال ـ بۇرۇتى بارمىكەن؟ ـــ دەپ سوردى ئامبال.

ـــ پېقىر مەھكىمىگە يېتىپ بارغىنىمدا كەچ بولۇپ كەتكەنىدى؛ قايىتقان چاغمۇ تاڭ سەھەر گۈگۈم ۋاقتى بولغانلىقتىن، ئانچە ئېنىق كۆرەلمىدىم، پەلىشىمچە ئانچە ئېگىز ئەمەس، ئوتتۇرا بوي ئادەم ئىكەن. ئاز ـ تولا ساقال ـ بۇرۇتىمۇ باردەك قىلىدۇ، ـــ دېدى دەي زوڭ.

ـــ ئاچىقىپ كېتىش ! ـــ دېدى ئامبال قاتتىق غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ.

ياندىكى ئون نەچچە يايى يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ دەي زوڭنى كۆتۈرۈپ يەرگە باستى.

ـــ مەندە گۇناھ يوق، ـــ دەپ دادلىدى دەي زوڭ.

ـــ ھۇ ئۆلۈم تەگكۇر خۇنپەر ! خانىدانىمىزنىڭ مەھكىمە خادىمى ۋاڭ بوۋاي ئۆلۈپ كەتكىلى نەچچە يىللار بولغان. ھازىر ئۇنىڭ بالىسى مەھكىمە خادىمى تۇرسا، يېشى چوڭ، ساقال ـ

بۇرۇتى بار دەيسىنا؟ يەنە كېلىپ ئادەتتىكى مەھكىمە خادىمى ئىچكىرىكى سارايغا كىرەلمەيدۇ، جايلاردىن كەلگەن خەت ـ چەك ۋە تەكلىپ ـ باغاقلار ئىچكىرىكى سارايدىكى جاڭنىڭ قولىدىن ئۆتۈپ لى كاھبەگ ئارقىلىق ئىچكىرىگە يەتكۈزۈلگەندىن كېيىن سوۋغا ـ سالاملار ئاندىن قوبۇل قىلىنىدۇ. جاۋاب خەت ئېلىشتىمۇ ئۇچ كۈن كۈتۈشكە توغرا كېلىدۇ. شۇنداق تۇرسا، مېنىڭ ساندۇقتىكى سوۋغامنى قانداقسىغا بىرەر يېقىن كىشى چىقىپ سەندىن نېرى ـ بېرىسىنى سۈرۈشتۇرمەيلا، كەلسە ـ كەلمەس تاپشۇرۇۋالىدۇ. سەن خۇنىپەر تۇنۇگۈن مېنىڭ ئالدىراشلىقىمدىن پايدىلىنىپ مېنى ئالداپ كېتىپسەن. سەن ئەمدى بۇ خەتنى نەدىن ئېلىپ كەلگەنلىكىڭنى ياخشىلىقچە ئېيتە! ـــ دېدى ئامبال.

ـــ پېقىر يولغا چىقىشقا ئالدىراپ كەتكەنلىكىمدىن تازا زەن قويۇپ قارىماپتىمەن، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ جۆيلۈمە! بۇ تۇخۇمى بۇزۇقنى تازا دۇمبالىمىغۇچە ئىقرار قىلامدۇ؟ بۇ بەتبەختنى بولۇشىغا دۇمبالاڭلار! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئامبال.

يايلار ئەھۋالىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، يۈز ـ خاتىر قىلماي، دەي زۇڭنى چەمبەرچاس باغلاپ يەرگە يېقىتتى ۋە ئۇرۇپ بەدەنلىرىنى تىتما ـ تىتما قىلىۋەتتى، ئۇنىڭ بەدىنىدىن چاچراپ قانلار ئاقتى. دەي زۇڭ تاياقتا چىدىماي:

ـــ بۇ مەكتۇپ راستلا ساختا مەكتۇپ ئىدى، ـــ دەپ بوينىغا ئالدى.

ـــ ئۇنداق بولسا بۇ يالغان خەتنى نەدىن ئېلىپ كەلدىڭ؟ ـــ دەپ سوريدى ئامبال.

ـــ پېقىر، ـــ دېدى دەي زۇڭ، ـــ لياڭشەن كۆلىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمدا بىر توپ قاراقچىلار ئالدىمدىن چىقىپ مېنى كوپلا قىلىپ تۇتتى ـ دە، باغلاپ تېڭىپ تاغقا ئېلىپ چىقىپ كېتىشتى ۋە ئۇ يەردە ئۇچەي ـ قارنىڭنى چۈۋۈۋېتىمىز دەپ

يېنىمنى ئاختۇرۇپ خەتنى ئېلىپ كۆرگەندىن كېيىن ساندۇقنى تارتىۋېلىپ پېقىرنى كەچۈردى. يۈرتۇمغا قايتىشقا كۆزۈم يەتمەي، مېنى مۇشۇ تاغدا ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان دەپ تۇرۇۋالدىم، ئۇلار ماڭا مۇشۇ خەتنى يېزىپ بېرىپ، ئەمدى جېنىڭنى قۇتقۇز دېيىشتى. ئۆز گۇناھىمدىن قورقۇپ، جانابلىرىنى ئالدىغانلىقىم راست.

ــ بۇ دېگىنىڭ راستۇ، لېكىن سۆزۈڭنىڭ ئارقىسىدا يەنە بىرمۇنچە يالغان ـ ياۋىداقلار تۇرىدۇ، قارىغاندا، سەن لياڭشەن كۆلىدىكى ئوغرىلار بىلەن نىيىتىڭنى بىر قىلىپ، مېنىڭ خېتىم ۋە سوۋغىلىرىمنىڭ پېيىگە چۈشۈپسەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمىشقا بۇنداق دەيسەن؟ ئۇرۇڭلار بۇ مۇتتەھەمنى يەنە! ــ دەپ ۋارقىرىدى ئامبال.

ئۇلار دەي زۇڭنى ھەرقانچە ئۇرۇپ ـ قىينىپمۇ ئۇنىڭ لياڭشەن كۆلىدىكىلەر بىلەن چېتىشلىقى بارلىقىنى بوينىغا ئالدۇرالمىدى. ئامبال سەي جيۇ ئۇنى يەنە بىر پەس قىيىن ـ قىستاققا ئالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ دېگەن گەپلىرىنىڭ باش ـ ئايىغى ئوخشاشلا چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ بەس، ئەمدى يەنە سوراۋېرىشنىڭ ھاجىتى يوق. بوينىغا ئېغىر تاقاق سېلىپ زىندانغا تاشلاڭلار ! ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى، ئاندىن دىۋاندىن چىقىپ خۇاڭ ۋېنبىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ:

ــ ناۋادا نائىبىمىزنىڭ دانالىقى ۋە يىراقنى كۆرەرلىكى بولمىغان بولسا، پېقىر چوڭ ئىشقا دەخلى يەتكۈزۈپ قويغان بولاركەنمەن، ــ دېدى.

ــ قارىغاندا، بۇ ئادەم لياڭشەن كۆلىدىكىلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، شېرىكلىشىۋالغاندەك كۆرۈنىدۇ. بۇلارنى يوقاتمىساق جەزمەن بېشىمىزغا بالا بولىدۇ، ــ دېدى خۇاڭ ۋېنبىڭ.

ــ بۇ ئىككىيلەننى تېزرەك ئىقرار كەلتۈرۈپ، دېلو تۈرغۈزۈپ ئاۋۋال كوچىدىكى مەيدانغا ئېلىپ چىقىپ كاللىسىنى

ئېلىپ، ئاندىن خانلىققا مەلۇم قىلىپ قويايلى، ــ دېدى ئامبال.

ــ ئامبال بېگىم، بۇ گەپلىرى تازا دانا گەپ بولدى. بۇنداق قىلساق، بىرىنچىدىن، ئوردىنى خۇشال قىلىپ جانابلىرىنىڭ بۇ ئۇلۇغ خىزمىتىنى نامايان قىلغىلى بولىدۇ، ئىككىنچىدىن، لياڭشەن كۆلىدىكى ئوغرىلارنىڭ كېلىپ زىنداندىكىلەرنى بۇلاپ كېتىشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ، ــ دېدى خۇاڭ ژېنبىڭ.

ــ نائىبىم، سىز يىراقنى كۆرۈپ، تېرەن ئويلايدىكەنسىز، پېقىر دەرھال ئالاقە يېزىپ، سىزنى شەخسەن ئۆزۈم مەنسەپكە سايە قىلىمەن ! ــ دېدى ئامبال ژە شۇ كۈنىلا خۇاڭ ژېنبىڭنى كاتتا زىياپەتلەر بىلەن كۈتۈژېلىپ، يامۇلنىڭ ئىشىكىگىچە ئۇزىتىپ چىقىپ، ژۇژېي قەلئەسىگە يولغا سېلىپ قويدى.

ئەتىسى ئامبال سەي جيۇ دىۋانغا ئولتۇرۇپ، پەتىۋاچىنى چاقىرىپ:

ــ دېلونى دەرھال پۈتكۈزۈپ، سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنىڭ ئىقرارنامىسىنى يېزىپ چىقىڭلار ژە ئۇلارنىڭ گەدىنىگە ئاسىدىغان ئۆلۈم تاختىسىنى تەييارلاپ قويۇڭلار، ئەتە ئەتىگەندە شەھەردىكى جازا مەيدانىغا ئاچىقىپ كاللىسىنى ئالىمىز. قەدىمدىن تارتىپ ئازغانلارنى جازالاشتا ژاقىت كۈتۈپ تۇرۇلمىغان، كېيىنكى بالايىئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنىڭ كاللىسىنى ئالماق كېرەك، ــ دەپ تاپىلىدى.

خۇاڭ پەتىۋاچى بولسا دەي زۇڭ بىلەن ياخشى ئۆتۈشكەن ئادەم ئىدى. شۇڭا، ئۇ دەي زۇڭنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ئامال قىلالماي تىت ـ تىت بولۇپ ئىچىدىلا ئاھ ئۇردى ژە:

ــ ئەتە ئەل بويىچە ئادەم ئۆلتۈرۈش مەنئى قىلىنغان كۈن. ئۆگۈنلۈككە بولسا يەتتىنچى ئايىنىڭ ئون بەشىنچى كۈنى يىل ئوتتۇرىسى بايرىمى، ئۇ كۈن ئۆلۈم جازاسىنى ئىجرا قىلىشقا بولمايدۇ؛ ئىندىنلىققا بولسا ئەلنىڭ قۇتلۇق كۈنى، شۇڭا يەنە بەش كۈندىن كېيىن ئاندىن بۇ ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، ــ دېدى.

بىرىنچىدىن تەڭرى سۇڭ جىياڭنى ئۆز پاناھىدا ساقلىدى. ئىككىنچىدىن لياڭشەن پالۋانلىرى تېخى يېتىپ كېلەلمىدى.

ئامبال سەي جيۇ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، خۇاڭ پەتۇاچىنىڭ گېپى بويىچە ئالتىنچى ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنىگىچە ساقلىدى، ئالتىنچى كۈنى ئەتىگەندە ئالدى بىلەن ئادەم ئەۋەتىپ تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى جازا مەيدانىنى تازىلاتقۇزدى، تاماقتىن كېيىن بەش يۈزدەك چېرىك، جاللاتنى تاللاپ، چوڭ زىندانىنىڭ ئالدىدا كۈتۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. چاشكا ۋاقتى بىلەن زىندانبېگى ئامبالغا ھۆكۈم ئارتقۇرۇش ئۈستىدە ئۆزلىرى ھۆكۈم نازارەتچىسى بولۇپ بەرسىلە، دەپ ئىلتىجا قىلدى. خۇاڭ پەتۇاچى ئۆلۈم تاختىسىنى ئاچقىپ، شۇ يەردىلا كاللىسى ئېلىنسۇن، دېگەن سۆزنى يېزىپ بىر پارچە قومۇش بورىغا چاپلىدى. جياڭجۇ يامۇلىدىكى زىندانبېگى، گۈندىپايلار دەي زۇڭ ۋە سۇڭ جياڭلار بىلەن ياخشى ئۆتۈشكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ئامال قىلالمىغانلىقتىن، تىت ـ تىت بولۇپ ئاھ ئۇرۇشتى. ھەممە ئىش تەخ بولغاندىن كېيىن زىندانداا سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنى تۇرغۇزۇپ، بېشىغا يېلىم سۈرۈپ، چاچلىرىنى مۇشتۇمدەك قىلىپ تۇگۇپ، ھەربىرىگە بىردىن قىزىل قەغەز گۈلنى قاداپ قويدى. ئۇلارنى كۆك يۈزلۈك بۇرھان شىرەسىنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ كېلىپ، بىر چىنىدىن مەڭگۈ خوشلىشىش تامىقى ۋە ۋىدالىشىش شارابى بەردى. ئاندىن ئۇلار بۇرھان شىرەسى ئالدىدىن ئايرىلىپ كەينىگە ئۆرۈلدى ـ دە، سىرتقا قاراپ مېڭىشتى. ئاتمىش ـ يەتمىشچە گۈندىپاي سۇڭ جياڭنى ئالدىدا، دەي زۇڭنى ئارقىدا ماڭدۇرۇپ زىنداندىن ئېلىپ چىقتى. سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭ بىر ـ بىرىگە قاراپ قويۇپ لام ـ جىم دېمەي مېڭىشتى. سۇڭ جياڭ يەرنى تېپىپ قويدى. دەي زۇڭ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئاھ ئۇراتتى. بۇلارنى كۆرۇشكە جياڭجۇ ئايمىقىدىن بىر ـ ئىككى مىڭچە ئادەم توپلاشقاندى.

غەزەل

قايغۇ ـ ماتەم بۇلۇتىغا قاپلىنىپ يەر ـ ئاسمان،
چۈلغىنىپ ئەل ـ يۇرت نادامەت ئوتىدا چەكتى پىغان.
كۆكتە ئىللىق نۇر ـ قۇياشتىن يوق ئىدى قىلچە ئەسەر،
ئۇشقىرتاتتى تۇشمۇتۇشتىن قايغۇ ـ ھەسرەتلىك بوران.
جۇپ ـ جۇپى بىلەن پۆپۈكلۈك نەيزىلەر ژال ـ ژۇل قىلىپ،
چىللىدى جان ئالغۇچىنى ناغرا ياڭراپ ھەر تامان.
چەپراس سانجاقمۇسانجاق گۈرزە ھەم غولدا ـ تاياق،
سوقۇلۇپ جاڭلار قەۋەتلەپ سۈيلىدى «ئۆل» دەپ ھامان.
گەدىنىگە قىستۇرۇلدى ئۆلۈم ـ قەتلى تاختىسى،
دېيىشەر ئەل: ئەمدى كەتسە كېلىدۇ بۇلار قاچان؟
ئاق چېچەك قەغەزدە گۈللەر سىلكىنەتتى بېشىدا،
ھەممە دەر: ئەمدى ئۇلارغا يوق ھايات سۈرمەك ئامان.
مەڭگۈ خوشلاشماق تامىقى ـ گۆشلىرى ئۆتكەي نېچۈك ـــ
گېلىدىن ھەم ئەلۋىدالىق مەي ـ شارابى شۇ زامان.
ۋەھشي جاللاتلار قولىدا گاڭ قىلىچلار ئويىنىدى،
ئالدى قاتىللىق ياراقمۇ گۈندىپاي بۆرە ـ قاۋان.
قارا تۇغنى ئەگىشىپ سۈرۈك ـ سۈرۈك ھۆجۇ ـ بۆجۇ،
چىقتى كوچا دوقمۇشىغا چىش بىلەن ئەرۋاھ شۇئان.
بەرسە پەرمان كەسكىلى باشنى نازارەتچى بېگىم،
كۆمگىلى كەلگەن كېپەنچىلەرگە توشقاي شۇل ماكان.

جاللاتلار ھۆركىرىشىپ كېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنى ئۈيان ـ بۇيانغا ئىتتىرىپ دۆشكەلگەن پېتى تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى جازا مەيدانىغا ئەكېلىپ، نەيزە ـ كالتەكلەر بىلەن ئوراپ تۇردى، سۇڭ جياڭنىڭ يۇزىنى جەنۇبقا، دۇمبىسىنى شىمالغا، دەي زۇڭنىڭ يۈزىنى شىمالغا، دۇمبىسىنى جەنۇبقا

قارىتىپ ئولتۇرغۇزدى ـ ده، چۈشتىن كېيىن ھۆكۈم نازارەتچىسى كېلىشى بىلەنلا چاپماقچى بولۇپ تۇرۇشتى. خالايىق باشلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ ئۆلۈم تاختىسىغا يېزىلغان: «جياڭجۈدىكى گۇناھكار سۈڭ جياڭ ئىسيان نەزمىسى يېزىپ، پىتنە ـ پاسات تۈغدۇرۇپ، لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار بىلەن بىر تىللىق بولۇپ ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولغانلىقى ئۈچۈن كاللىسىنى ئېلىشقا ھۆكۈم قىلىندى. يەنە بىر گۇناھكار دەي زۈڭ بولسا، سۈڭ جياڭ بىلەن يوشۇرۇنچە خەت ئېلىشىپ، لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار بىلەن بىر تىللىق بولۇڭلىپ، توپىلاڭ چىقارماقچى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭمۇ كاللىسىنى ئېلىشقا ھۆكۈم قىلىندى. ھۆكۈم نازارەتچىسى جياڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى سەي جيۇ بەگ» دېگەن خەتلەرگە قارىشاتتى. ئامبال ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ، خەۋەرنى كۈتۈپ تۇراتتى.

بۇ چاغدا جازا مەيدانىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدە يىلان ئوينىتقۇچى بىر توپ قەلەندەر مەيدانغا كىرىپ تاماشا كۆرسەتمەكچى بولۇپ تۇراتتى، چېركىلەر ئۇلارنى قوغلاپ كەتكۈزەلمەي جېدەللىشىپ تۇرغاندا، جازا مەيدانىنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىدىكى دورا ـ دەرمەك ساتىدىغان بىر توپ چامباشچىلارمۇ مەيدانغا كىرىمىز دەپ زورلۇق قىلدى. چېركىلەر:

ـــ سىلەر غەرەز ئۈقمايدىغان قانداق نېمىلەر؟ بۇ قانداق بىلىشمەسەن، سەنلەرنىڭ تاماشا كۆرىدىغان يېرىڭلار ئەمەس، ـــ دەپ ۋارقىراشتى.

ـــ كۆتۈر قاسقىنىڭنى، بىز دېگەن ئايماق بارمۇ، خانىدان بارمۇ كىرىۋېرىمىز، قەيەردە ئادەم ئۆلتۈرگەن بولسا، شۇ يەرنى بېرىپ كۆرىمىز، ھېلىغۇ بۇ يەر ئىكەن، ئاستانىدە خاقان ئادەم ئۆلتۈرگەن بولسىمۇ خەقنى توسمايدۇ، كۆرىۋېرىدۇ، سەنلەر بۇ كىچىككىنە يېرىڭدە ئىككى ئادەمنىڭ كاللىسىنى ئالمىز دەپ ئالەمنى مالەم قىلىشسەن؟ بىز كىرىپ كۆرۈپ باقساق نېمەڭگە تاقىشاتتى، ـــ دېيىشتى ئۇلار. ئۇلار چېركىلەر بىلەن ئەنە

شۇنداق تاكاللىشىپ تۇرغاندا ھۆكۈم نازارەتچىسى:

— ئۇلارنى قوغلىۋېتىڭلار، كىرگۈزمەڭلار، — دەپ ۋارقىرىدى. بۇ غوۋغا بېسىقماي تۇرۇپلا جازا مەيدانىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن ئەپكەش كۆتۈرگەن بىر توپ ھامماللار يەنە مەيدانغا قىستىلىشىپ كىرمەكچى بولدى، چېرىكلەر:

— بۇ يەردە ئادەم ئۆلتۈرۈلىدۇ، سەنلەر ئەپكەش كۆتۈرۈپ نەگە بېرىشماقچى؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

— بىز بۇ نەرسىلەرنى ئامبال بېگىمگە ئېلىپ كېتىۋاتىمىز، سەنلەر نېمىشقا توسۇسىلەر؟ — دېدى ھېلىقى كىشىلەر.

— بېگىمنىڭ يامۇلىدىكى ئادەم بولساڭمۇ باشقا جايدىن ئۆت ! — دېدى چېرىكلەر.

ھېلىقى ئادەملەر ئەپكەشلىرىنى قويۇپ، بالداقلىرىنى قولىغا ئېلىپ، ئادەم ئارىسىغا كىرىپ تاماشا كۆرۈشكە باشلىدى. بۇ چاغدا جازا مەيدانىنىڭ يۇقىرىسىدىن يەنە بىر توپ سودىگەر ئىككى غالتەك ھارۋىنى ئىتتىرىپ مەيدانغا زورمۇزور كىرىپ كېلىۋاتاتتى. چېرىكلەر:

— نەگە بېرىشىسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

— بىز يولغا ئالدىراپ كېتىۋاتىمىز، بىزنى ئۆتكۈزۈۋېتىڭلار، — دېدى سودىگەرلەر.

— بۇ يەر ئادەم ئۆلتۈرۈلىدىغان يەر تۇرسا، سەنلەرنى قانداق ئۆتكۈزۈۋەتكىلى بولسۇن؟ يولغا ئالدىراپ تۇرغان بولۇشساڭمۇ باشقا يولدىن مېڭىش، — دېدى چېرىكلەر.

— بۇ گەپ ئاغزىڭغا ئەجەبمۇ ئاسان كېلىدىكەنە. بىز ئاستانىدىن كەلگەن كىشىلەرمىز، سەنلەرنىڭ بۇ يېرىڭلاردىكى يوللارنى بىلمەيمىز، مۇشۇ چوڭ يول بىلەن ماڭغىنىمىز ماڭغان، — دېيىشتى ھېلىقى سودىگەرلەر كۈلۈپ تۇرۇپ. چېرىكلەر بۇنىڭغا ئۇنامدىغان، شۇڭا ھېلىقى سودىگەرلەر ئەدەپ بىلەن ئادەملەرنىڭ ئارىسىغا قىستىلىپ كىرىپ جىم بولدى، بىراق ئەتراپتىكى غوۋغا بېسىلمىدى. ئامبالنىڭ بۇلارنى جىمىقتۇرغىلى

بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى، ھېلىقى سودىگەرلەرنىڭمۇ غالتەكنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ قارىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا جازا مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئادەملەر ئىككىگە بۆلۈنۈپ تۇردى، ئارىدىن بىر خەۋەرچى چىقىپ:

— چۈش ۋاقتى بولدى ! — دەپ مەلۇم قىلدى.

ھۆكۈم نازارەتچىسى «چاپ» دەپ بۇيرۇدى.

ئىككى ياقتا قوللىرىغا قىلىچ تۇتۇپ تۇرغان جاللاتلار بىرىپ تاقاقنى ئاچتى، ھۆكۈمنى ئارتقۇرغۇچىلار قىلىچلىرىنى قولىدا چىڭ تۇتۇپ تۇرۇشتى. ئۇيىتماققا ئاستا دېگەندەك، ھەممە چەكچىيىپ قاراپ تۇرۇشاتتى؛ قىلماققا تېز دېگەندەك بىردىنلا قىيقاس ـ سۇرەن كۆتۈرۈلدى. ھېلىقى سودىگەرلەر ھارۋىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ، «چاپ» دېگەن گەپنى ئاڭلىغان ھامان، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرى قوينىدىن بىر كىچىك جاڭنى چىقىرىپ، غالتەكنىڭ ئۈستىدە تۇرغان پېتى جاڭ ـ جاڭ قىلىپ ئۇچ ـ تۆت قېتىم ئۇرۇشىغىلا، تەرەپ ـ تەرەپتىن تەڭلا تۇتۇش قىلىشتى، بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

كۆڭۈل ئاچقىلى كىردىم، دەريادىكى راۋاققا،
غورىگىل كۈز ئورالغان، ئىس ـ تۈتەك غۇۋالىققا.
شاراب ئىچىپ يۈيايمەن، ئۇزۇن يىللىق زەردىمنى،
تۆكەي مۇشۇ نەزمەمدە، قات ـ قات قايغۇ ـ دەردىمنى.
ساختا خەت قىلالماس پور، باتۇرلۇق ئىرادەمنى،
سەۋەنلىك قىلىپ ئالدىم تۇنقۇن دېگەن بەتنامنى.
قوزغىتىپتىمەن لياڭشەنلىك مەردانە ئوغلانلارنى،
جياڭجۈدىكى مەلئۇنلارنىڭ كۆككە سورۇي كۈلىنى.

شۇ ئەسنادا يەنە تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى چايخانىنىڭ بالىخانىسىدىن قاۋاندەك يوغان بىر قارا دارازا كىيىملىرىنى سىلىۋېتىپ يالىڭاچ ھالدا قولىغا يوغان ئايپالتىنى تۇتقىنىچە

نەرە تارتىپ، خۇددى گۈلدۈرمامدەك ھەيۋەت بىلەن يەرگە سەكرەپ چۈشتى، ئۇ پالتىلىرىنى ئويناتىپ، ئىككى جاللاتنى يەر چىشلەتتى ـ دە، ھۆكۈم نازارەتچىسىنىڭ ئېتى تۈرغان جايغا قاراپ ئېتىلدى. چېرىكلەر قورال تەڭلەپ ئۇنى توسۇۋالماقچى بولۇشتى، بىراق ئۇنى قانداقمۇ توسۇۋالالمسۇن؟ ئۇلار دەرھال سەي جيۇنى ئارىغا ئېلىپ جانلىرىنى پاناھدىدى.

كۈنچىقىش تەرەپتىكى يىلان ئويناتقۇچى قەلەندەرلەر يانلىرىدىن خەنجەرلىرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، چېرىكلەرنى قىرىشقا باشلىدى، كۈنپېتىش تەرەپتىكى ھېلىقى چامباشچىلارمۇ قاتتىق نەرە تارتىپ، دۈكۈرەپ بېسىپ كېلىشتى ـ دە، چېرىكلەر بىلەن گۈندىپايلارنى چېپىپ يىقىتتى؛ تۆۋەن تەرەپتىكى ھېلىقى ئەپكەش كۆتۈرگەن ھامماللارمۇ بالداقلىرىنى ئويناتىپ، ئۇدۇل كەلگەننىلا دۈمبالاپ، چېرىكلەر بىلەن تاماشا كۆرگۈچىلەرنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. يۇقىرى تەرەپتىكى ھېلىقى سودىگەرلەر غالتەك ھارۋىلىرىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، غالتەكلىرىنى ئىتتىرىپ كېلىپ، قېچىۋاتقانلارنى توسۇۋالدى. ئىككى سودىگەر ئادەملەر ئارىسىغا ئۇسۇپ كىرگەن پېتى بىرى سۇڭ جياڭنى، بىرى دەي زۇڭنى يۇدۇپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. قالغانلىرىنىڭ بەزىلىرى ئوقيا ئاتتى، بەزىلىرى تاش ئاتتى، يەنە بەزىلىرى نەيزىلىرىنى ئاتتى. سودىگەر بولۇپ ياسىنۇۋالغان ھېلىقى كىشىلەر چاۋ گەي، خۇا رۇڭ، خۇاڭ شىن، لۇ فاڭ، گو شېڭلار ئىدى؛ چامباشچى بولۇپ ياسىنۇۋالغانلار يەن شۇن، لىۋ تاڭ، دۇ چىەن، سۇڭ ۋەنلەر ئىدى؛ ھاممال بولۇۋالغانلار جۇ گۇي، پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ، جېڭ تىەنشۇ، شى يۇڭلار ئىدى؛ قەلەندەر بولۇپ ياسىنۇۋالغانلار رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، بەي شېڭلار ئىدى. لياڭشەن كۆلىدىكى بۇ ئون يەتتە ئاتامان يۈزدىن ئارتۇق يىگىتنى باشلاپ كېلىپ تەرەپ ـ تەرەپتىن قىرغىن قىلغىلى تۇردى.

ئادەملەر ئارىسىدىكى ھېلىقى قارا دارازا قوش ئايپالتىنى

ئوينىتىپ ئادەملەرنى بولۇشىغا چاپتى، چاۋ گەيلەر ئۇنى تونۇمىدى، لېكىن ئۇنىڭ بىرىنچى بولۇپ كۈچ چىقىرىپ ئادەمنى ئەڭ كۆپ ئۆلتۈرگەنلىكىنى كۆردى. چاۋ گەي شۇ چاغدا دەي زۇڭنىڭ قارا قۇيۇن لى كۈي دېگەن بىر ئادەم بار، ئۇ سۇڭ جيالڭ بىلەن بەكمۇ ئوبدان ئۆتۈشىدۇ، لېكىن بەكمۇ قارام ئادەم دېگەنلىكىنى دەرھال ئېسىگە ئالدى ـ دە:

ـــ هوي پالۋان، قارا قۇيۇن لى كۈي دېگەن كىشى سىز بولامسىز؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۇ پالۋان گەپكە جاۋاب بېرىشكىمۇ چولىسى تەگمىگەندەك، ئايپالتىنى ئوينىتىپ، ۋاچىلدىتىپ قىرىش ـ چېپىش بىلەنلا بولۇپ كەتكەنىدى. چاۋ گەي سۇڭ جيالڭ بىلەن دەي زۇڭنى يۈدۈپ كېتىۋاتقان ئىككى چاپارمەنگە ئاشۇ قارا پالۋانغا ئەگىشىپ مېڭىشنى بۇيرۇدى. تۆت كوچا دوقمۇشىغا يېتىپ كەلگەندە، بۇ پالۋان بەگ ـ سىپاھ ياكى پۇقرا بولۇشىغا قارىماي، قارىقويۇق چېپىۋېتىپ، كوچىنىڭ ھەممە يەرلىرىنى ئۆلۈككە توشقۇزۇۋەتتى، ئادەملەرنىڭ قانلىرى دەريا بولۇپ ئاقتى، ئوڭتەي ـ توڭتەي ياتقان ئادەملەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق ئىدى، ئاتامانلار غالىتەك ۋە يولۇك ـ تاقلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ، قارا پالۋاننىڭ ئارقىسىدىن چاپ ـ چاپ بىلەن شەھەردىن چىقتى؛ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن خۇا رۇڭ، خۇاڭ شىن، لۇ فاڭ، گو شېڭلار تۆت ئوقيا بىلەن ئارقىغا قارىتىپ ئوق ياغدۇردى. جياڭجۇ ئايمىقىدىكى چېرىك ۋە پۇقرالاردىن ھېچكىم ئۇلارغا يېقىن يانداشقا پېتىنالمىدى. ھېلىقى قارا دارازا ئادەملەرنى قىرىپ چاپقىنىچە ئۇدۇل دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى، ئۇنىڭ ئۇستىبېشى قانغا بويىلىپ كەتكەن بولسىمۇ، ھېچنېمىگە قارىماي ئادەملەرنى بىر خىلدا ئۆلتۈرمەكتە ئىدى. چاۋ گەي كۆتمەك قىلىچىنى تۇتقان ھالدا:

ـــ هوي پالۋىنىم، بۇ ئىش بىلەن پۇقرالارنىڭ چېتىشلىقى يوق، بىگۇناھ ئادەملەرگە زەرەر يەتكۈزمەڭ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

شۇ تاپتا بۇ پالۋاننىڭ قۇلىقىغا گەپ كىرەمدىغان! ئۇ بىر باشتىن پالتىسى بىلەن ئادەملەرنى قاتارىسىغا چاپقىنىچە كېتىۋەردى. ئۇلار دەريا ياقىسىنى بويلاپ ئالاھازەل بەش ـ ئالتە چاقىرىم يول باسقاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئالدىنى ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان چوڭ دەريا توسۇۋالدى، ئۆتىدىغان بىرەر يەرمۇ يوق ئىدى، چاۋ گەي بۇنى كۆرۈپ، چاتاق بولدى دەپ ئاھ ئۇردى.

ــ ھودۇقماي، ئاغىمىزنى بۇتخانىغا يۇدۇپ كىرىڭلار! ــ دەپ ۋارقىرىدى قارا دارازا. ھەممەيلەن قارىسا دەريا ياناش چوڭ بىر بۇتخانا تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئىككى قاناتلىق دەرۋازىسى چىڭ يېپىقلىق ئىكەن. قارا دارازا پالتا بىلەن ئىككىنى ئۇرۇپلا دەرۋازىنى ئېچىپ، ئىچىگە ئېتىلىپ كىردى. چاۋ گەيلەر بۇتخانىنىڭ ئىككى تەرىپىدە بۇك ـ باراقسان قېرى قارىغايلار ۋە ئارچىلارنىڭ قاپقاراڭغۇ سايە تاشلاپ تۇرغانلىقىنى، دەرۋازىنىڭ ماڭلىيىغا ھەل بىلەن «ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسى» دەپ يېزىلغانلىقىنى كۆردى. يىگىتلەر سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنى بۇتخانىغا يۇدۇپ ئەكىرگەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ئاندىن كۆزىنى ئېچىپ قارىدى ۋە چاۋ گەي بىلەن خالايىقنى كۆرۈپ:

ــ ئاغا، مېنىڭ سىلى بىلەن كۆرۈشۈۋاتقىنىم ئوڭۇمۇ يا چۈشۈممۇ؟ ــ دەپ يىغلاپ كەتتى.

ــ قېرىندىشىم، تاغدا قېلىپ قېلىشقا ئۇنماستىن، مانا بۇگۈنكىدەك كۈلپەتلەرگە قالدىلا. بۇگۈن ئادەم ئۆلتۈرۈشكە ھەممىدىن كۆپ كۈچ چىقارغان ھېلىقى قارا دارازا كىم بولدۇ؟ ــ دەپ سورىدى چاۋ گەي.

ــ قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن ئادەم بولىدۇ. ئۇ بىرنەچچە قېتىم مېنى زىندانىدىن قاچۇرۇۋېتىمەن دېگەنىدى، بىراق قېچىپ قۇتۇلالماي قالارمەنمىكىن دەپ ئۇنىڭغا كۆنمىگەنىدىم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ مانا شۇ ئادەم پالتا، قىلىچ ۋە ئوقيالاردىن قورقماي، ئالامەت كۈچ چىقاردى، ــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ كىيىم ـ كېچەك كەلتۈرۈپ، ئاغىلىرىمىزنىڭ ئېگىنىنى يۆتكەپ قويۇڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇدى خوۋا رۇڭ.

ئۇلار ئەمدىلا جەم بولۇپ تۇرۇشىغا لى كۇي قوش پالتىسىنى تۇتقان پېتى ئايۇاندىن چىقىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئۇنى چاقىرىپ:

ـــ ئۇكا، نەگە بارىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇتخانىنىڭ شەيخلىرىنى تېپىپ بىراقلا ئۆلتۈرۈۋېتەي دەيمەن. بۇ ئەبلەخلەر دەرۋازىنى ئېچىپ بىزنى قارشى ئالماقتا يوق، قوتۇر بۇتخانىسىنىڭ دەرۋازىسىنى تاقۇالغىنىنى قاراڭلار. مەن بۇ ھارامزادىلەرنى تۇتۇپ كېلىپ قۇربانلىق قىلاي دېسەم تاپالمايۇاتىمەن، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ سىز ئاۋۇال كېلىپ، ئاغىمىز ۋە باشقا ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشۈپ قويۇڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لى كۇي بۇنى ئاڭلاپ قولىدىكى قوش پالتىسىنى تاشلۇېتىپ، چاۋ گەيگە قاراپ تىزلىنىپ:

ـــ ئاغا، پېقىر تۆمۈر كالا لى كۇينى تازىمۇ قوپال بىرنېمە ئىكەن دەپ قالمىسىلا، ـــ دېدى ۋە خالايىقنىڭ ھەممىسى بىلەن بىر ـ بىردىن كۆرۈشتى، شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ يۇرتلۇقى جۇ گۇينى تونۇپ قالدى، ھەر ئىككىسىلا بەكمۇ خۇشال بولۇشۇپ كەتتى.

ـــ ئاغا، سىلى بىزنى لى كۇي ئاغىمىزغا ئەگىشىپ مېڭۇېرىڭلار دېگەنىدىلە، بۇ يەرگە كېلىپ قارىساق، ئالدىمىزنى دەريا توسۇپ تۇرۇپتۇ، بۇ بىر ئۆلۈم يولى ئىكەن، ھەتتا جان قۇتقۇزغۇدەك بىرەر قېيىقمۇ يوق ئىكەن. ناۋادا شەھەردىن خان لەشكەرلىرى باستۇرۇپ كېلىپ قالسا، ئۇلارغا قانداق تاقابىل تۇرىمىز؟ ئۇ چاغدا قانداق قۇتۇلغۇلۇق؟ ـــ دېدى خوۋا رۇڭ.

ـــ ھودۇقماڭلار، بىز يەنە شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، ھېلىقى ھارامتاماق ئامبال سەي جيۇنمۇ چانۇېتىپ، ئاندىن بىراقلا كېتەيلى ! ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئۇكام، قارامىلىق قىلىشقا بولمايدۇ، شەھەردە بەش ـ ئالتە مىڭ چېرىك بار، شەھەرگە باستۇرۇپ كىرسەك، جەزمەن زىيان تارتىپ قالىمىز، ـــ دېدى دەيى زۇلۇڭ شۇ چاغدىلا ھوشىغا كېلىپ.

ـــ دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە قارىساق، دەريا بويىدا بىرقانچە قېيىق تۇرىدۇ، بىز ئاكا ـ ئۇكا ئۇچەيلەن سۇ ئۇزۇپ بېرىپ، بىرنەچچە قېيىقنى تارتىۋېلىپ، سىلەرنى ئۆتكۈزۈپ قويساق قانداق؟ ـــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ـــ ھەببەللى، بۇ گەپ جايىدا بولدى ! ـــ دېدى چاۋ گەيى.

بۇ چاغدا رۇەن ئاتلىق بۇ ئۇچ بىر تۇغقان كىيىملىرىنى سېلىپ، يانلىرىغا بىردىن خەنجەر ئېسىپ سۇغا شۇڭغۇدى. ئۇلار ئالاھازەل يېرىم چاقىرىم يەرگە ئۇزۇپ بارغاندا، دولقۇنلار ئارىسىدىن ئۇچ قېيىق غۇيۇلداپ چىقىپ كەلدى. ئۇلار قارىسا قېيىقلارنىڭ ھەربىرىدە ئون نەچچىدىن ئادەم قوللىرىغا قورال ـ ياراغ تۇتقان ھالدا ئولتۇرۇشۇپتۇ، بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ھەمەيلەننى سۇر باستى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ: «ۋاي، ئەجەبمۇ تەتۇر پېشانە بەندە ئىكەنمەن» دەپ زارلىنىپ، بۇتخانىدىن چىقىپ قارىدى، قارىسا باشتىكى قېيىقتا پارقىراپ تۇرغان چارمىخلارنى تەتۇر تۇتۇپ، بېشىغا قىزىل لۆڭگىنى تۇگۇۋالغان، بېلىگە ئاق شايىدىن ئىشلەنگەن بېلىقچىلار پەشتامىسى تارتىۋالغان بىر قامەتلىك، تەمبەل دارازا ئىسقىرتقىنىچە ئولتۇراتتى. بۇ تۆۋەندىكىدەك كىشى ئىدى:

تۇمەن مىڭ چاقىرىم شەرققە ئاقار چاڭجياڭدا بىر پالۋان،
كېزەر دەريا ئارا تۇز يەر كەبى ئاق تەن ئاشۇ مەردان.
كىرىشكە كۇھىقاپقا ھەم ئۇنىڭدا بار جىگەر ـ جۇرئەت،
ئېلىشقا ئۇنچە ئەجدىھا[1]دىن ئۇنىڭدا بار يۈرەك ـ غەيرەت.

شۇ ئەسنادا جاڭ شۇن قېيىقنىڭ تۇمشۇقىغا چىقىپ بۇلارنى

① ئەجدىھانىڭ كېكىردىكىدە ئەڭ ئېسىل ئۇنچە بولىدىكەن.

كۆردى ۋە:

ـــ ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىغا جەم بولۇۋېلىشقا پېتىنغان كىم سىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ھەي ئىنى، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ قەددىنى رۇسلاپ بۇتخانا ئالدىغا چىقىپ.

جاڭ شۇنلەر بۇنىڭ سۇڭ جياڭ ئىكەنلىكىنى بىلىپ: «ئەجەبمۇ ئوبدان بولدى!» دەپ چۇرقىراشقان پېتى ھېلىقى ئۇچ قېيىقنىڭ تۇمشۇقىنى غاچچىدە بۇراپ قىرغاقىقا قاراتتى، رۇھن ئاتلىق ئۇچ بىر تۇغقانىمۇ بۇلارنى كۆرۈپ ئۇزۇپ كېلىشتى. بۇ يارەنلەر قىرغاققا چىقىپ بۇتخانا ئالدىغا كەلدى. سۇڭ جياڭ قارىسا جاڭ شۇن ئونلىغان قاۋۇل يىگىتلەرنى باشلاپ قېيىق تۇمشۇقىدا تۇرۇپتۇ؛ جاڭ خېڭ، مۇ خۇڭ، شۇ يۇڭلار باشچىلىقىدا ئون نەچچە ئوتاقچى يەنە بىر قېيىقتا تۇرۇپتۇ؛ لى جۇن، لى لى، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلارنى ۋە تۇز ساتىدىغان ئونلىغان خىزمەتچىلىرىنى ئېلىپ ئۇچىنچى قېيىقتا تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قورال ـ ياراغلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى قىرغاقىقا چىقتى. جاڭ شۇن سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ خۇشاللىقى پەلەككە يەتتى، ئۇ دەرھال تەزىم قىلىپ:

ـــ ئاغا، سىلى دەۋا ـ دەستۇرغا چۈشۈپ قالغاندىن بۇيان قويغان ـ تۇتقىنىمنى بىلمەي، بەكمۇ بىئارام بولۇپ يۈردۇم، قۇتۇلدۇرۇپ چىقىشقا ئامالىمۇ بولمىدى. يېقىندا يەنە دەي زۇڭ بېگىمنىڭمۇ قولغا چۈشۈپ قالغىنىنى ئاڭلىدىم. لى كۇي ئاغامۇ كۆرۈنمەس بولۇپ كەتتى. شۇڭا، مەن ئاغامنى ئىزدەپ تاپتىم، ئۇ مېنى مۇ غوجامنىڭ جاڭزىسىغا باشلاپ كېلىپ، نۇرغۇن ئادەم بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويدى. بۈگۈن بىز جياڭجۇ ئايمىقىغا تېگىپ، زىندانغا باستۇرۇپ كىرىپ ئۆزلىرىنى قۇتۇلدۇرۇۋالماقچى بولۇپ كەلسەك، مېھرىبان ئاغا ئۆزلىرىنى بۇ مەرد ئوغلانلار قۇتۇلدۇرۇپ بۇ يەرگە ئەكېلىۋاپتۇ. سوراشقا ئىجازەت قىلسىلا، بۇ باتۇر لىياڭشەن كۆلىنىڭ مەرد ئوغلانى

بولغان چاۋ گەي ھەزرىتىم ئەمەسمىكىن؟ ــ دېدى.

ــ بۇ كىشى چاۋ گەي ئاغىنىز بولىدۇ، ھەممىگلار بۇتخانىغا كىرىپ كۆرۈشۈپ چىقىڭلار، ــ دېدى سۇڭ جىياڭ تۆرده ئولتۇرغان كىشىنى كۆرسىتىپ.

جاڭ شۇن باشلاپ كەلگەن توققۇز كىشى، چاۋ گەي بىلەن كەلگەن ئون يەتته كىشى ۋە سۇڭ جىياڭ، دەي زۇڭ، لى كۇيلار قوشۇلۇپ جەمئىي يىگىرمە توققۇز كىشى ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىغا كىرىپ جەم بولدى. مانا بۇ ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىدىكى جەم بولۇش دەپ ئاتىلىدۇ.

يىگىرمە توققۇز پالۋان سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولۇپ تۇرۇشىغا چاپارمەنلەردىن بىرى ھاپىلا ـ شاپىلا كىرىپ:

ــ جياڭجۇ شەھىردىن بۇرغا ـ دۇمباقلارنى چېلىپ، سەپ ـ سەپ لەشكەرلەر بىزنى قوغلاپ چىقىپ كېلىۋاتىدۇ. تۇغ ـ ئەلەملەرنىڭ كۆپلۈكىدىن كۇننىڭ نۇرى كۆرۈنمەيۋاتىدۇ، قىلىچ ـ نەيزىلەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق. ئالدىنقىلارنىڭ ھەممىسى دۇبۇلغا ـ قۇياق كىيگەن ئاتلىق لەشكەرلەر، ئارقىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قورال ـ ياراغلىق يايىاق لەشكەرلەر ئىكەن. ئۇلار ناھايىتى شىددەت بىلەن ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىغا قاراپ باستۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ، ــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

لى كۇي بۇنى ئاڭلاپ: «ئۇر ـ چاپ !» دەپ نەرە تارتىپ، قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈرگىنىچە بۇتخانىدىن ئېتىلىپ چىقتى. چاۋ گەيمۇ:

ــ بولار ئىش بولدى، ئەمدى ئۇنى بىر باشقا ئېلىپ چىقايلى. پالۋانلىرىم، ھەممىگلار پىچقىر چاۋ گەيگە ھەمدەم بولۇڭلار، جياڭجۇ ئايمىقىنىڭ لەشكەرلىرىنى بىرنى قويماي تۇگىتىپ، ئاندىن لياڭشەنگە قايتايلى ! ــ دەپ ئۇن سالدى.

ــ خوپ ! بۇيرۇقىڭىزنى بەجا كەلتۈرىمىز! ــ دەپ ۋارقىراشتى ھەممە پالۋانلار بىر ئېغىزدىن.

بىر يۇز ئەللىكچە ئادەم بىردەك نەرە تارتىپ، جياڭجۇ ئايمىقى

تەرەپكە ئات سالدى. ئەيىۋھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس!

دەريا ـ دەريا بولۇپ ئاقتى قىزىل قانلار،
تاغ ـ تاغ بولۇپ دۆۋىلەندى ئۆلۈك جانلار.

ھايۋانات:

ئوت پۇركۈدى دولقۇن ئارا ئەجدىھالار،
نەرە تارتتى قوزغاپ بوران ئارسلانلار.

چاۋ گەي باشلىق پالۋانلارنىڭ بۇ يەردىن قانداق قۇتۇلۇپ چىققانلىقىنىڭ تەپسىلاتىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق بىرىنچى باب

سۇئ جياڭنىڭ ۋۇۋېي قەلئەسىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى جاڭ شۇنىنىڭ خۇاڭ ۋېنبىڭنى تىرىك تۇتقانلىقى

ئەلقىسسە، لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلار جازا مەيدانىغا تېگىش قىلىپ سۇئ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنى قۇتقۇزۇۋالغاندىن كېيىن، جياڭجۇ شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىغا قېچىپ كېلىۋالدى. بۇلار ئىچىدە چاۋ گەي، خۇا رۇڭ، خۇاڭ شىن، لۇ فاڭ، گو شېڭ، لىيۇ تاڭ، يەن شۇن، دۇ چېەن، سۇئ ۋەن، جۇ گۇي، ۋاڭ پەتەك يولۋاس، جېڭ تىەنشۇ، شى يۇڭ، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، بەي شېڭ قاتارلىق ئون يەتتە كىشى ۋە سەكسەن ـ توقساندەك جاسارەتلىك چاپارمەن بار ئىدى. شۇنياڭ دەريا سىدىكى پالۋانلاردىن جاڭ شۇن، جاڭ خېڭ، لىيۇ جۇن، لى لى، مۇ خۇڭ، يۇ چۇن، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ، شۆ يۇڭ قاتارلىق توققۇز پالۋانمۇ دەريا كېزىپ ئۆز ئالدىغا ئوقەت قىلىدىغان قىرىق نەچچە كىشىنى باشلاپ ئۇچ چوڭ قېيىق بىلەن بولۇشۇشقا كەلدى. شەھەردىن قارا قۇيۇن لى كۇيمۇ ئادەم باشلاپ چىقىپ، ئۇر ـ چاپ بىلەن شۇنياڭ دەريا سىنىڭ بويىغا يېتىپ كەلدى. ئىككى ياقتىن كېلىپ قوشۇلغانلار جەمئىي بىر يۈز قىرىق ـ بىر يۈز ئەللىكچە كىشى بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىغا جەم بولۇشقانىدى. شۇ ئەسنادا چاپارمەنلەردىن بىرى كېلىپ «جياڭجۇ شەھىرىدىن بۇرغا ـ دۇمباقلار چېلىپ، ئەلەم چۆرۈپ، نەرە تارتقان لەشكەرلەر بىزنى قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر قىلدى.

قارا قويۇن لى كۆي بۇنى ئاڭلاپ بىر نەرە تارتتى - دە، ئايپالتىسىنى كۆتۈرگىنىچە هەممىنىڭ ئالدىدا بۇتخانىدىن چىقتى. باشقا پالۋانلارمۇ چۈقان سېلىپ قوللىرىدىكى قورال - ياراغلىرىنى رۇسلاپ بۇتخانىدىن چىقىپ ياۋغا توغرا تۇردى. لېۋ تاڭ بىلەن جۇ گۈي سۇڭ جياڭ ۋە دەي زۇڭنى قېيىققا ئېلىپ چىقتى. لى جۇن، جاڭ شۇن، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئوچ قېرىنداش قېيىقلارنى جايلاشتۇردى. دەريانىڭ ياقىسىدا تۇرۇپ قارىسا، شەھەردىن ئالتە - يەتتە مىڭچە خان لەشكەرلىرى چىقىپ كېلىۋاتىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىدىكىلىرىنىڭ هەممىسى ئاتقا مىنگەن بولۇپ، دۇبۇلغا - قۇياقلارنى كىيىپ، بەللىرىگە ئوقيا ئېسىپ، قوللىرىغا نەيزە - توقماقلارنى تۇتۇپتۇ، ئارقىسىدىكى ياياق لەشكەرلەر بولسا قىستىلىشىپ ئەلەم چۆرۈپ چۇقان - سۇرەنلەر بىلەن كېلىۋاتىپتۇ. بۇياقتىن لى كۆي باش بولۇپ، ئايپالتىسىنى ئوينىتىپ، قىپىالماچ هالدا توپ ئىچىگە ئۇر - چاپ بىلەن كىرىپ كەتتى. كەينىدىن خۇا رۇڭ، خۇاڭ شىن، لۇ فاڭ، گو شېڭ قاتارلىق تۆت پالۋان ئۇنى قورۇقداپ ماڭدى. خۇا رۇڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنىڭ نەيزە - توقماقلىرىنى توغرىلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، لى كۆينى زەخمىلىنىپ قالمىسۇن، دەپ ئاستا ئوقياسىنى ئېلىپ ئوقلاپ، كىرىچىنى بولۇشىچە تارتىپ، ياۋ قوشۇنىنىڭ ئاتلىق كېلىۋاتقان باشلىقىغا قارىتىپ ئېتىپ، بىر ئوق بىلەنلا ئۇنى ئاتتىن تىك مولاق چۈشۈردى. قالغان ئاتلىق لەشكەرلەر بۇنى كۆرگەندىن كېيىن چۆچۈشۈپ، هەرقايسىسى ئۆز جېنىنى پاناهداپ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ بەدەر قېچىشتى، بۇنىڭ بىلەن ياياق كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنىڭمۇ تەڭ يېرىمى ئات ئايىغى ئاستىدا قالدى. بۇياقتىكى پالۋانلار بىراقلا چاپقۇنغا ئۆتتى، خان لەشكەرلىرىنىڭ ئۆلۈكلىرى دالانى قاپلاپ، تاغدەك دۆۋىلىنىپ كەتتى، قانلىرى دەريا بولۇپ ئاقتى، پالۋانلار چاپ - چاپ بىلەن جياڭجۇ ئايمىقىنىڭ سىپىلى يېنىغا يېتىپ كەلگەندە، سىپىل

تۆپىسىدىكى چېرىكلەر سېپىلدىن ياغاچ ـ تاش، توپلارنى ئاتقىلى تۇردى. بۇ ياقتىن قاچقان ياۋ لەشكەرلىرى ئالدىراپ ـ تېنەپ شەھەرگە كىرىۋالدى ـ دە، شەھەر دەرۋازىسىنى تاقىۋېلىپ، نەچچە كۈنگىچە شەھەردىن چىقالماي ياتتى. پالۋانلار قارا قۇيۇننى قايتۇرۇپ كېلىپ، ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىنىڭ ئالدىدا قېيىققا چىقىشتى. چاۋ گەي كۆپچىلىكىنىڭ تولۇق كەلگەن ـ كەلمىگەنلىكىنى ئېدىتلاپ كۆرگەندىن كېيىن قېيىقلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، دەريا بىلەن يۇرۇپ كەتتى.

شامال ئوڭدىن كەلگەچكە، يەلكەنلەر چىقىرىلدى، ئۇچ چوڭ قېيىققا نۇرغۇن ئاتامانلار ۋە چاپارمەنلەر چىقىپ، مۇ غوجامنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ ماڭدى. قېيىقلار ئوڭۇشلۇق مېڭىپ، قىرغاقتىكى قېيىق توختايدىغان جايغا كېلىپ توختىدى، ھەممە قىرغاققا چىقتى. مۇ خوڭ پالۋانلارنى جاڭزىدىكى سارايغا تەكلىپ قىلدى، مۇ غوجا چىقىپ ئۇلارنى قارشى ئالدى، سوڭ جياڭ ۋە باشقىلار ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى.

ـــ ئاتامانلىرىم، ـــ دېدى مۇ غوجا، ـــ كېچىچە يول مېڭىپ كۆپ جاپا چېكىشتىلە، مېھمانخانىغا ئىلتىپات قىلىپ، ھازىرچە ئارام‌لىرىنى ئېلىشىپ تۇرۇشسىلا.

ئاتامانلار ئۆيگە كىرىپ دەم ئالغاچ، كىيىم ـ كېچەك، قورال ـ ياراغلىرىنى سەرەمجانلاشتۇردى. شۇ كۈنى مۇ خوڭ ئوتاقچىلىرىغا بىر كالا، ئون نەچچە چوشقا، قوي، توخۇ، غاز، بېلىق، ئۆردەكلەرنى سويدۇرۇپ، ئېسىل تائاملارنى راسلىتىپ، كاتتا زىياپەتلەر بىلەن ئاتامانلارنى مېھمان قىلدى. داستىخان ئۈستىدە نۇرغۇن پاراڭلار سېلىندى.

ـــ ئەگەر ھەرقايسىلىرى قېيىق بىلەن كېلىپ بىزنى قوتۇلدۇرمىغان بولسىلا، ھەممىمىز توتۇلوپ كەتكەن بولاتتۇق، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ نېمىشقا ئۇ يول بىلەن كېلىشتىلە؟ ـــ دەپ سورىدى مۇ غوجا.

ـــ مەن نەدە ئادەم كۆپ بولسا، شۇ يەرگە بېرىپ چاپتىم، ۋايتاڭ، ئۇلار ئۆزلىرى كەينىمدىن ئەگىشىپ كەپتۇ، مەن ئۇلارنى چاقىرغىنىم يوق، ـــ دېدى لى كۇي.

كۆپچىلىك ئاڭلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ ئورنىدىن تۇرۇپ كۆپچىلىككە قاراپ:

ـــ ئاتامانلىرىم، ئەگەر ھەرقايسىلىرى كېلىپ قۇتۇلدۇرمىغان بولۇشسىلا، پېقىر سۇڭ جياڭ ئاللىقاچان دەي زۇڭ بېگىم بىلەن بىللە ئۆلتۈرۈلگەن بولاتتىم، ھەرقايسىلىرىنىڭ دېگىزدىن چوڭقۇر شەپقەتلىرىنى قاچانمۇ قايتۇرارمەن؟ خۇاڭ ۋېنبىڭ دېگەن بۇ ئەبلەخ ئىشىنىڭ يېپىدىن ـ يېڭنىسىگىچە سۇرۇشتۇرۇپ، ئامبالغا نۇرغۇن زەھەرلىك پەملەر كۆرسىتىپ بىزگە قەست قىلدى. بۇ ئۆچمەنزنى ئالمىساق بولامدۇ؟ پالۋانلاردىن شۇنى سورايمەنكى، ماڭا يەنە بىر قېتىم شەپقەت قوللىرىنى سۇنۇشسىلا، ۋۇۋېي قەلئەسىگە تېگىش قىلىپ، خۇاڭ ۋېنبىڭ دېگەن ئەبلەخنى ئۆلتۈرۈپ، پېقىرنىڭ تۇغمەس بۇ ئۆچۈمنى ئېلىپ بېرىشسىلە، ئاندىن تاغقا قايتساق؟ ـــ دەپ ئۆتۈندى.

ـــ بىز ياۋ قوشۇنلىرىغا بىر قېتىم ئۇشتۇمتۇت تېگىش قىلدۇق، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ بۇ ئۇسۇلنى بىرلا قېتىم ئىشلىتىشكە بولىدۇ، يەنە ئىشلەتسەك قانداق بولۇر؟ مەككارلار ھازىر ئاللىقاچان تەييارلىنىپ بولدى. ھازىرچە تاغ تۇراغا قايتىپ، بارلىق يىگىتلەر بىلەن ۋۇ يۇڭ خەلپىتىم، گۇڭسۇن شېڭ موللام، لىن چۇڭ ۋە چىن مىڭلارنى باشلاپ كېلىپ قىساسىمىزنى ئالساقمۇ كېچىكمەيمىز.

ـــ ئەگەر تاغقا قايتساق، ئىككىنچى كېلەلمەيمىز. بىرىنچىدىن، يول ئۇزۇن، ئىككىنچىدىن، جياڭجۇ ئايمىقىدىن ئېلانلار چىقىرىپ، جايلارنى قامال قىلىپ كېتىدۇ. ھاماقەتلىك قىلماي، ئۇلار تەييارلىنىپ بولغۇچە مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ تېگىش قىلغىنىمىز ياخشى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاغىمىزنىڭ ئېيتقىنى توغرا، ـــ دەپ سۆز قاتتى خۇا

روڭ، ــ ئىش شۇنداق بولسۇن، ئۇ يەرگە بارىدىغان يولنى، ئۇ يەرنىڭ ئۇيي ـ دۆڭلىرىنى ھېچقايسىمىز بىلمەيمىز، ئاۋۋال بىرەيلەن ئۇ يەرگە بېرىپ، ئەھۋال ئۇقۇپ، ۋۇجۇبي قىلئەسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى، ئۇ يەرگە قانداق بارىدىغانلىقىنى بىلىپ كەلسۇن، شۇ چاغدا خوڭ ۋېنبىڭ دېگەن ئوغرىنىڭ تۇرىدىغان يېرىمۇ مەلۇم بولىدۇ. ئاندىن تەگسەك ئەپلىكرەك بولىدۇ.

ــ پېقىر ھەمىشە ئەل كېزىپ يۈرىمەن، شۇڭا ۋۇجۇبي قىلئەسىنى ھەممىدىن ئوبدان بىلىمەن، مەن بىر بېرىپ ئۇقۇپ كەلسەم قانداق؟ ــ دېدى شۆ يوڭ ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ بۇ ناھايىتى ياخشى گەپ بولدى، ــ دېدى سوڭ جياڭ.

شۆ يوڭ شۇ كۈنى ھەممىسى بىلەن خوشلىشىپ، يولغا راۋان بولدى.

سوڭ جياڭ ئاتامانلار بىلەن بىللە مۇ خۇڭنىڭ جاڭزىسىدا ۋۇجۇبي قىلئەسىگە تېگىش قىلىش ئۈستىدە كېڭىشىپ، قىلىچ ـ نەيزە، يا ـ ئوقلارنى ھازىرلاش، چوڭ ـ كىچىك قېيىقلارنى تەييارلاش بىلەن بولدى. تەييارلىق پۈتتى. شۆ يوڭ كېتىپ ئىككى كۈندىن كېيىن جاڭزىغا بىر ئادەمنى باشلاپ كېلىپ، سوڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى. سوڭ جياڭ:

ــ ئىنىم، بۇ باتۇر كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ بۇ كىشىنىڭ ئىسمىزاتى خۇ جيەن، ئاتا ـ بوۋىسى خۇڭدۇ شەھىرىدە ئۆتكەن. ئۆزى ئالدىنقى قاتاردىكى تىككۈچىلەردىن، قولى ناھايىتى ئەپچىل. چامباشچىلىقنى ياخشى كۆرگەچكە، مېنى ئۇستاز تۇتقان. بۇ كىشى قارىمۇتۇق، ئاۋاق ۋە چەبدەس بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنى ئەۋرىشىم بىلەك مايمۇن دەپ ئاتىشىۋالغان. ھازىر ۋۇجۇبي قىلئەسى ئىچىدىكى خوڭ ۋېنبىڭنىڭ ئۆيىدە ئىش قىلىۋېتىپتۇ. پېقىر ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ قېلىپ، بۇ يەرگە باشلاپ كەلدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى شۆ يوڭ.

سوڭ جياڭ خۇشال بولۇپ، ئۇنى بىللە ئولتۇرۇپ كېڭىشىشكە تەكلىپ قىلدى، ئۇ كىشىمۇ زېمىنىي ئەپتەر

قاتاردىكىلەردىن بولغاچقا، ئۇنىڭ بۇلار بىلەن بىر يەردىن چىقىشى تۇرغان گەپ ئىدى. سۇئال جىيانىڭ جيانجۇ ئايمىقىنىڭ ئەھۋالىنى، ۋۇۋۇبي قەلئەسىگە بارىدىغان يولىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى سورىدى. شۆ يۇئەن:

— سەي جيۇ ئامبال يېقىندا خان لەشكەرلىرى بىلەن پۇقرالاردىن قىرىلغانلارنى ھېسابلاب بېقىپتىكەن، بەش يۈزدىن ئارتۇق چىقىپتۇ؛ ياردار بولغان، ئوقيا ئوقى تەگكەنلەر ھەددى ـ ھېسابسىز ئىكەن، خان ھۇزۇرىغا مەلۇم قىلىش ئۈچۈن كېچىلەپ ئادەم ئەۋەتىپتۇدەك. شەھەر قوۋۇقىنى چۈشتىن كېيىنلا تاقايمىش، كىرىپ ـ چىققۇچىلارنى قاتتىق تەكشۈرگۈدەك. ئاغمىزنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلىقى سەي جيۇ ئامبالدىن ئەمەس ئىمىش، ئەسلىدە خۇاڭ ۋېنبىڭ دېگەن ئەبلەخ ئامبالغا قايتا ـ قايتا ئەقىل كۆرسىتىپ، ئىككىلىرىگە قەست قىلغانكەن. جازا مەيدانىغا تەگكەندىن كېيىن شەھەردىكىلەر ئالاقزادە بولۇپ كېتىپتۇ، ھازىر كېچە ـ كۈندۈز تەييار تۇرارمىش. پېقىر ۋۇۋۇبي قەلئەسىگىمۇ بېرىپ ئۇقۇشۇپ كۆردۇم، ئىنىمىز خۇ جيەن تاماق يېگىلى چىققانكەن، كۆرۈشۈپ قېلىپ ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى سوراپ بىلدىم، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— خۇ جيەن قېرىندىشىم، سىز قانداق بىلدىڭىز؟ — دەپ سورىدى سۇئال جيانڭ.

— پېقىر كىچىكىمدىن تارتىپلا چامباشچىلىقنى ئۆگىنىشكە خۇشتار ئىدىم، ئۇستام شۆ يۇئەن ئاغزىمغا ئىلىم سالغانلىقى ئۈچۈن، بۇ كىشىنىڭ ھىممەت ـ شەپقىتىنى ئونتۇشقا ئاجىزلىق قىلمەن. نائىب خۇاڭ ۋېنبىڭ پېقىرغا ئۆز ئۆيىدە كىيىم تىكتۇرۇۋاتاتتى، ئۇستام كۆرۈپ قېلىپ، مېھرىبان ئاغمىزنىڭ نامىنى تىلغا ئالدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ گەپنى سۆزلەپ بەردىم. كەمىنىلىرى مېھرىبان ئاغمىز بىلەن تونۇشماقچى بولۇپ، ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن ئالاھىدە بۇ

يەرگە كەلدىم. خۇاڭ ۋېنىبىڭنىڭ خۇاڭ ۋېنىيې دەيدىغان بىر ئاكىسى بار، ئۇلار بىر قورساقتىن چىققان. خۇاڭ ۋېنىيې ئادەتتە كۆڭۈرۈك ـ يوللار ياسىتىش، بۇتخانا ـ ئىبادەتخانىلار سالدۇرۇش، شەيخىلەرگە خەير ـ سەدىقىلەر بېرىش، غېرىب ـ غۇرۇالارنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولۇش، پېقىر ـ مىسكىنىلەرنىڭ بېشىنى سىلاشتەك ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىدۇ، شۇڭا ۋۇۋېيلىقلار ئۇنى «خۇاڭ ۋەلى» دەپ ئاتىشىدۇ. ئەمدى خۇاڭ ۋېنىبىڭ بولسا، مەنسەپى يوق نائىب بولسىمۇ، كىشىلەرگە ھەمىشە يامانلىق قىلىشنىلا ئىزدەيدۇ، يامان ئىشلارنى قىلىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن. شۇڭا، ۋۇۋېيلىقلار ئۇنى «خۇاڭ چايان» دەپ ئاتىشىدۇ. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى بۆلەك ـ بۆلەك ھويلىدا ئولتۇرىدۇ. بىر كوچىدىن كىرىپ چىقىدۇ، يۇقىرى قووۇق ياقىسىدىكى خۇاڭ ۋېنىبىڭنىڭ ئۆيى. خۇاڭ ۋېنىبىڭنىڭ ئۆيى سېپىلىنىڭ تۈۋىدە، خۇاڭ ۋېنىيېنىڭ ئۆيى چوڭ كوچا بويىدا. پېقىر خۇاڭ ۋېنىبىڭنىڭ ئۆيىدە ئىش قىلىۋاتاتتىم، ئۇنىڭ قايتىپ كېلىپ: «سەي جيۇ ئامبال ئالدىنىپ كېتىپتىكەن، مەن ئۇنىڭغا ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن خان ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىش توغرىسىدا ئەقىل كۆرسەتتىم» دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدىم. بۇ گەپنى خۇاڭ ۋېنىيې ئاڭلاپ: «قاراڭلار، ئۇنىڭ يەنىلا مۇشۇنداق ئۆز ئۆمرىنى قىسقارتىدىغان ئىشنى قىلىپ يۈرگىنىنى. سەن بىلەن چېتىشسىز ئىش بولغاندىن كېيىن نېمىشقا خەقنە قەست قىلىسەن؟ خەپ قاراپتۇر، ئاخىر بېرىپ جاجاڭنى يەيسەن، بۇ دېگەن ئۆتنىگە لاپقۇت ئالەم» دەپ تىللىدى. مۇشۇ كۈنلەردە جازا مەيدانىغا تېگىش قىلىنغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇ ناھايىتى ھودۇقتى، ئاخشام جياڭجۈدىكى سەي جيۇ ئامبالنىڭ ياموللىغا بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن كېڭەشكىلى كەتكەن، تېخى قايتىپ كەلمىدى، ـــ دېدى خۇ جيەن.

ـــ خۇاڭ ۋېنىبىڭنىڭ ئۆيى بىلەن ئاكىسىنىڭ ئۆيىنىڭ ئارىلىقى قانچىلىك كېلىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

— ئەسلىدە بىر ئىدى، ھازىر ئۆيلىرىنى ئايرىۋالدى، ئىككى ھويلىنىڭ ئارىلىقىدا بىر كۆكتاتلىق بار.

— خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ئۆيىدە نەچچە ئادەمى بار، نەچچە خوتۇنى بار؟

— ئەر - ئايال بولۇپ، جەمئىي قىرىق - ئەللىكچە ئادەمى بار.

— تەڭرى مېنى ئۆچىنى ئېلىۋالسۇن دەپ بۇ ئادەمنى ئەۋەتىپتۇ، شۇنداقتىمۇ يەنە ھەرقايسىلىرىدەك ئاغا - ئىنىلىرىمنىڭ ياردىمىگە موھتاجمەن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بۇ چىركىن ۋەھشىينى يوقتىپ، ئاغىمىزنىڭ ئۆچىنى ئېلىشقا جېنىمىز پىدا، — دەپ جاۋاب بەردى كۆپچىلىك بىر ئېغىزدىن.

— بىز تىغنى خۇاڭ ۋېنبىڭ دېگەن ئوغرىنىڭ ئۆزىگىلا قارىتىشىمىز كېرەك، ۋۇۋېيلىق پۇقرالار بىلەن كارىمىز بولمىسۇن. جاھان ئەھلى بىزنى نامەردلەر دەپ قارىغىمىسۇن دېسەك، ئۇنىڭ ئاكىسىغا چېقىلمايلى، چۈنكى ئۇ شەپقەتلىك ئادەم ئىكەن. ئاغىلار، ئۈكىلار، ئۇ يەرگە بارغاندا پۇقرالارغا قىلچە زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەيلى. ئۇ يەرگە بېرىشقا مېنىڭ بىر ئامالىم بار. ھەرقايسىلىرىنىڭ ھەممەم بولۇشلىرىنى تىلەيمەن، — دېدى سۇڭ جياڭ يەنە.

— ئاغىمىز نېمە دېسە شۇ، — دېدى ھەممە بىر ئېغىزدىن.

— مۇ غوجام مالال كۆرمىسە، — دېدى سۇڭ جياڭ، — سەكسەن - توقسان تاغار، بىرەر يۈز باغلام ئوتۇن - قومۇش راسلىسۇن، يەنە بەش چوڭ قېيىق، ئىككى كىچىك قېيىق تەييارلايلى. جاڭ شۇن بىلەن لى جۇن ئىككى قېيىقنى ھەيدەپ دەريادا مۇشۇنداق يۈرسۇن؛ بەش چوڭ قېيىقنى جاڭ خېڭ، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، تۇڭ ۋېي ۋە باشقا سۇنىڭ تىلىنى بىلىدىغانلار ھەيدەپ ماڭسۇن، مۇشۇ ئامالنى قىلساقلا ئىشىمىز ئەپلىشىدۇ.

ـــ بۇ يەردە ئوتۇن ـ قومۇش، ماي ـ پاي، تاغار ـ پاغارلارنىڭ ھەممىسى تەييار، جاڭزىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سۇ ئۈزۈشنى، قېيىق ھەيدەشنى بىلىدۇ، ئىشنى باشلاۋەرسىلە ئاغا، ـــ دېدى مۇخۇڭ.

ـــ ئىنىمىز خۇ جىيەن شۆ يۇڭ بىلەن بەي شېڭنى باشلاپ، ۋۇۋۈبي قەلئەسىگە بېرىپ مۆكۈنۈپ تۇرسۇن، تەڭ كېچە بولغاندا، دەرۋازىنىڭ سىرتىدا قويۇپ بېرىلگەن قوڭغۇراقلىق كەپتەرنىڭ قوڭغۇرىقى ئاڭلانغاندىن كېيىن بەي شېڭ سېپىلغا چىقىپ، بىر ئاق ياغلىقنى قاداپ بەلگە بەرسۇن ـ دە، خۇاڭ ۋېنبېڭنىڭ ئۆيىگە يېقىن يەردىن سېپىلغا چىقسۇن. ئاندىن شى يۇڭ بىلەن دۇ چيەن تىلەمچى قىياپىتىگە كىرىپ سېپىل دەرۋازىسىنىڭ سول تەرىپىدىكى بىر جايغا مۆكۈنسۇن. ئوت قويۇپ بەلگە بېرىلگەندىن كېيىن دەرۋازىنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەرنى دەررۇ ئۆلتۈرۈۋەتسۇن. لى جۇن بىلەن جاڭ شۇن دەريادا چارلاپ يۈرۈپ، بولۇشۇشقا رۇسلىنىپ تۇرسۇن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن شۆ يۇڭ، بەي شېڭ ۋە خۇ جيەنلەر ئالدىدا يۈرۈپ كەتتى، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن شى يۇڭ بىلەن دۇ چيەن تىلەمچى قىياپىتىگە كىرىپ، قويۇنلىرىغا خەنجەرلىرىنى تېقىشىپ يولغا راۋان بولدى. بۇ يەردە قالغانلار قۇم قاچىلانغان تاغار، قومۇش، ئوتۇن ۋە مايلارنى قېيىقلارغا سالدى. ۋاقىت توشقاندا پالۋانلار جابدۇنۇپ، قورال ـ ياراغلىرىنى ئېلىشتى، يىگىتلەر قېيىقلارنىڭ قازناقلىرىغا يوشۇرۇندى، ئاتامانلار بۆلۈنۈپ قېيىقلارغا چىقىشتى. چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ، خۇا رۇڭلار تۇڭ ۋېينىڭ قېيىقىغا چىقتى؛ يەن شۇن، ۋاڭ پەتەك يولۋاس، جېڭ تيەنشۇلار جاڭ خېڭنىڭ قېيىقىغا چىقتى؛ دەي زۇڭ، لىيۇ تاڭ، خۇاڭ شىنلار رۇەن شياۋئېرنىڭ قېيىقىغا چىقتى؛ لۇ فاڭ، گو شېڭ، لى لىلار رۇەن شياۋۋۇنىڭ قېيىقىغا چىقتى؛ مۇ خۇڭ، مۇ چۇن، لى كۇيلار رۇەن شياۋچىنىڭ قېيىقىغا چىقتى. جۇ گۇي

بىلەن سۇڭ ۋەن جياڭجۇ شەھىرىدىن خەۋەر ئېلىش ئۈچۈن مۇ غوجىنىڭ جاڭزىسىدا قالدۇرۇلدى. ئالدى بىلەن تۇڭ مېڭ تېز ئۇزەر بېلىقچى قېيىقى بىلەن يولنى چارلاپ كېلىشكە ئەۋەتىلدى. ئاتامان ـ چاپارمەنلەر بىلەن يىگىتلەر قېيىقىنىڭ قازناقلىرىغا يوشۇرۇندى، ئوتاقچىلار بىلەن قېيىقچىلار قېيىقنى ھەيدەپ، شۇ كېچىسى يوشۇرۇن ھالدا ۋۇۋېي قەلئەسىگە قاراپ يول ئالدى. بۇ چاغ يەتتىنچى ئاينىڭ ئاخىرلىرى بولۇپ، كېچە سالقىن ۋە جىمجىت ئىدى، دەريانى ئاي سۈتتەك يورۇتۇپ تۇراتتى، دەريادا تاغلارنىڭ شولىسى يېنىپ، ئاسمان بىلەن دەريانىڭ يۈزى ئوخشاشلا كۆپكۆك بولۇپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇرۇنىسىدا ئۆتكەن سەن لياۋزى دېگەن بىر كىشى بۇ دەريانىڭ كۆرۈنۈشىنى تەسۋىرلەپ مۇنداق بىر نەزم پۈتكەنىكەن:

ئاقار سۇيى ياساپ دولقۇن، قاشتا تۇرۇپ باقساڭ ئەگەر،
قاپلار ئۇنى سارغۇچ تۇمان، يىراقلاردىن سالساڭ نەزەر.
ئاي كۆرۈنسە ئاسماندا سۇس، پەستە ئۇرار مەيىن شامال،
مانا جۇجياڭ دەرياسىدا، بولىدۇكى شۇنداق سەھەر.
سورىساڭ گەر بېلىقچىدىن مەنزىرىسىن بۇ ئىقلىمنىڭ،
كىچىك كۆردۇم لۇشەن تېغىن، دەپ ئۇ ساڭا جاۋاب بېرەر.

يېرىم كېچىدىن بۇرۇن چوڭ ـ كىچىك قېيىقلارنىڭ ھەممىسى ۋۇۋېي دەرياسىنىڭ قىرغىقىغا يېتىپ كېلىپ، قومۇشلۇقنىڭ قويۇق ئۆسكەن يېرىدە سەپ ـ سەپ بولۇپ توختاشتى، شۇ ئارىلىقتا تۇڭ مېڭ كېلىپ: «شەھەر ئىچىدىن ھېچقانداق شەپە ـ شىما يوق» دەپ خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ قول ئاستىدىكى كىشىلەرگە قۇم، توپا قاچىلانغان تاغارلار بىلەن ئوتۇن، قومۇشلارنى قىرغاققا توشۇتقۇزدى، ئۇلار شەھەرگە قاراپ يولغا چىقتى. بۇ ۋاقىتتا ئەلياتقۇ مەھەل تاكتىكى ئورۇلدى. سۇڭ جياڭ چاپارمەنلەرنى قۇم، توپا قاچىلانغان تاغارلار بىلەن ئوتۇن،

قومۇشلارنى شەھەر سېپىلىنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ دۆۋىلەشكە بۇيرۇدى. پالۋانلار قوللىرىغا قورال ـ ياراغلىرىنى ئېلىشتى. جاڭ خېلىڭ، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئاكا ـ ئۇكىلار بىلەن تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار قېيىقلارغا قاراپ بولۇشۇشقا قالدۇرۇلدى، قالغان ئاتامانلار شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار شەھەر سېپىلىغا قاراپ مېڭىپ يۇقىرى دەرۋازىغا يېرىم چاقىرىمچە قالغاندا، سۇڭ جياڭ قوڭغۇراقلىق كەپتەرنى قويۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى. شۇ زامات شەھەر سېپىلىنىڭ ئۈستىدە قومۇش تاياقلىرى چىگىلگەن ئاق ياغلىق كۆرۈنۈپ، شامالدا لەپىلدىدى. سۇڭ جياڭ ئۇنى كۆرگەندىن كېيىن بىر بۆلەك يىگىتلەرگە قۇم، توپا قاچىلانغان تاغارلارنى شەھەر سېپىلىنىڭ يېنىغا دۆۋىلەتكۈزدى، بىر بۆلەك يىگىتلەرنى ئوتۇن، قومۇش، مايلارنى ئېلىپ سېپىلغا چىقىشقا بۇيرۇدى، بۇ يەردە بەي شېڭ ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن، ئۇ يىگىتلەرگە قولى بىلەن كۆرسىتىپ:

ـــ خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ئۆيى ئاۋۇ كوچىدا ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ شۆ يۇڭ بىلەن خۇ جىەن نەدە؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭدىن.

ـــ ئۇ ئىككىسى خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ئۆيىگە مۆكۈندى، ئاغىمىزنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى بەي شېڭ.

ـــ سىز شى يۇڭ بىلەن دۇ چىەننى كۆردىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۇ ئىككىسى شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئەتراپىدا كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى بەي شېڭ.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، پالۋانلارنى باشلاپ شەھەر سېپىلىدىن چۈشۈپ خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلدى، بىردىنلا لەمپىنىڭ ئاستىدا خۇ جىەن پەيدا بولدى، سۇڭ جياڭ ئۇنى چاقىرىۋېلىپ، قولىغا پىچىرلاپ:

ـــ سىز بېرىپ كۆكتاتلىقنىڭ ئىشكىنى ئېچىۋېتىڭ،

يىگىتلەر كىرىپ ئوتۇن ـ قومۇشلارنى دۆڭلىسۇن، شۆ يۇڭ ئۇنىڭغا ئوت قويسۇن؛ سىز بېرىپ ئىشىكنى ئۇرۇپ: «چوڭ بېگىمنىڭ ئۆيىگە ئوت كەتتى، ساندۇق ۋە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى سىلەرنىڭكىدە قويۇپ تۇرايلى» دەپ توۋلاڭ. ئىشىك ئېچىلغاندىن كېيىن قالغان ئىشلارنى ئۆزۈم جۆندەيمەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ پالۋانلارنى بۆلۈنۈپ هويلىنى ئالدى ـ ئارقىدىن قاپسۇبلىشقا بۇيرۇدى. خۇ جيەن بېرىپ كۆكتاتلىقنىڭ ئىشىكىنى ئېچىۋەتتى، يىگىتلەر ئوتۇن، قومۇشلارنى ئەكىرىپ ئېچىگە دۆۋىلىدى. خۇ جيەن توتۇرۇق ئەكېلىپ شۆ يۇڭغا بەردى. شۆ يۇڭ ئوتنى ياقتى. خۇ جيەن چىقىپ ئىشىكنى قېقىپ: «چوڭ بېگىمنىڭ ئۆيىگە ئوت كەتتى، ساندۇق ۋە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى سىلەرنىڭكىدە قويۇپ تۇرايلى، ئىشىكنى چاپسان ئېچىڭلار» دەپ توۋلىدى. ئېچىدىكىلەر ئاڭلاپ، ئورنىدىن تۇرۇشۇپ قاراپ، نېرىقى هويلىدىكى ئوتنى كۆردى ـ دە، دەرهال ئىشىكنى ئېچىپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ ۋە باشقىلار چۇقان سېلىپ باستۇرۇپ كىردى؛ پالۋانلار يەڭلىرىنى شىمايلاپ بىرى ئۇچرىسا بىرنى، ئىككىسى ئۇچرىسا ئىككىنى ئۆلتۇرىۋەردى، خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ئۆيىدىكى چوڭ ـ كىچىك قىرىق ـ ئەللىكچە ئادەمنىڭ بىرسىنمۇ قويماي ئۆلتۇرۇۋەتتى، بۇلارنىڭ ئىچىدە پەقەت خۇاڭ ۋېنبىڭلا كۆرۈنمەيتتى. پالۋانلار خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ پۇقرالارنى بوزەك قىلىپ توپلىغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، مال ـ دۇنيالىرىنى پاك ـ پاكىز يىغىشتۇردى، بىر ئىسقىرتىش بىلەن پالۋانلار ساندۇق ۋە نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئېلىپ، شەھەر سىپىلىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. شى يۇڭ بىلەن دۇ چيەن ئوتنى كۆرۈپ، خەنجەرلىرىنى چىقىرىپ دەرۋازا ساقلايدىغان چېرىكلەرنى ئۆلتۇردى. خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ئالدىنقى كوچىدىكى قوشنىلىرى سوغا ۋە شوتىلارنى كۆتۈرۈپ، ئوت ئۆچۈرگىلى كېلىشتى. شى يۇڭ بىلەن دۇ چيەن ئۇلارغا: «پۇقرالار، قەدىمكىلارنى توختىتىڭلار، لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلاردىن بۇ

يەردە نەچچە مىڭمىز بار، بىز خۇاڭ ۋېنىبىڭنىڭ ئۆيىدىكى بۇزۇقلارنى ئۆلتۈرۈپ، سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنىڭ ئۆچىنى ئېلىش ئۈچۈن كەلدۇق، پۇقرالار بىلەن كارىمىز يوق، سىلەر ئارىلاشماي، ئۆيۈڭلەرگە بېرىپ جېنىڭلارنى جان ئېتىڭلار» دەپ ۋارقىرىدى. قوشۇنلارنىڭ بەزىلىرى ئىشەنمەي توختاپ قالدى، قارا قۇيۇن لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى ئويناتقىنىچە دېۋەيلەپ ئالدىغا مېڭىۋىدى، قوشۇنلار چۇقان سېلىشىپ شوتا، سوغىلىرىنى كۆتۈرگىنىچە قېچىپ كەتتى. ئارقا كوچىدىن دەرۋازا ساقلايدىغان چېرىكلەر ئادەم باشلاپ، كىگىز ـ پالاز، ئىلمەك ـ چىلمەكلەرنى كۆتۈرۈشۈپ ئوت ئۆچۈرگىلى كېلىشتى، خۇا رۇڭ ئوقيانى ئېلىپ بىر ئوق بىلەن بىرنى تىك موللاق چۈشۈرۈپ: «ئۆلگۈڭ كەلگەنلەر كېلىپ ئوتنى ئۆچۈرۈش» دەپ ۋارقىرىدى. ھېلىقى چېرىكلەر چېكىنىپ، كېتىپ قېلىشتى. شۆ يۈڭ ئوتقاش كۆتۈرۈپ كېلىپ، خۇاڭ ۋېنىبىڭنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدى ـ كەينىگە ئوت قويدى، ئوت پاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى. بۇ ئوت شۇنداق كۆيدىكى:

قاپلىدى زېمىننى قاپقارا بۇلۇت،
پەلەككە ئۇچ تارتىپ يالقۇنجىدى ئوت.
تۇمەن لەك يىلاندەك سەپ ـ سەپ سوزۇلۇپ،
لاۋۇلداپ ھەر ياقتا كۆيدى ئوت توپ ـ توپ.
ھەمدەم بوپ چىقتى بىر شۇم قارا بوران،
نەقىشلىك لىم تۇۋرۇك ئالدى سەل ئارام.
ۋە لېكىن ئۇلغايدى قىزىپ ئوت تەپتى،
بىردەمدە راۋاقلار كۇل بولۇپ كەتتى.
بۇ ئەسلىي ئوت ئەمەس، ۋېنىبىڭ بەتنىيەت،
ئىلاھنىڭ غەزىپىدىن تارتتى ئاقىۋەت.
كىمكى تىقسا گەر ئوتقا قولىنى،
غەزەپنىڭ ئوتلىرى ئۆرتىگەي شۇنى.

بۇ چاغدا شى يۈك بىلەن دۇ چىەن دەرۋازا ساقلايدىغان چېرىكلەرنى ئۆلتۈرۈپ بولغاندى، لى كۇي تۆمۇر قۇلۇپنى چېپىپ تاشلاپ، دەرۋازىنى يوغان ئېچىۋەتتى، ئادەملەرنىڭ يېرىمى سىپىلنىڭ ئۈستىدىن، يېرىمى سىپىل دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتتى. جاڭ خېڭ، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئاكا ـ ئۆكىلار بىلەن تۈك ۋېي، تۈك مېڭلار ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، ھەممىسى جەم بولۇشقاندىن كېيىن نەرسە ـ كېرەكلەرنى كۆتۈرۈشۈپ قېيىققا چىقىشتى، ۋۇۋېيلىقلار جياڭجۇ ئايمىقىدا لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنىڭ جازا مەيدانىغا تېگىش قىلىپ نۇرغۇن ئادەملەرنى قىرىپ تاشلىغانلىقىدىن خەۋەردار بولغاچقا، قوغلاپ چىقىشقا جۈرئەت قىلالماي، ئۇلاردىن ئۆزىنى قاچۇردى. سۈك جياڭ قاتارلىق پالۋانلار خۇاڭ ۋېنبىڭنى تۇتالمىغىنىغا ئەپسۇسلىنىپ، قېيىققا چىقىپ مۇ خۇڭنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ راۋان بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

جياڭجۇ ئايمىقىدىكىلەر ۋۇۋېيدا ئوت كۆيۈپ، جاھانىنى قىزىلچىلىق قاپلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردى، بۇ گەپ پۈتۈن شەھەرگە يېيىلىپ، يامۇلغا خەۋەر قىلىندى. بۇ چاغدا خۇاڭ ۋېنبىڭ يامۇلدا ئىش بىلەن بەند ئىدى، ئۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئالدىراپ ـ سالدىراپ ئامبالىنىڭ قېشىغا كىردى ۋە ئۇنىڭغا: «ئۆيۈمگە ئوت كېتىپتۇ، چاپسان بېرىپ كۆرۈپ كەلسەممىكىن» دەپ ئىلتىجا قىلدى. ئامبال ئاڭلاپ دەرھال شەھەر دەرۋازىسىنى ئاچۇرۇپ، پادىشاھلىق كېمە بىلەن ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇشنى بۇيرۇدى، خۇاڭ ۋېنبىڭ ئامبالغا رەھمەت ئېيتىپ قايتىپ چىقتى ۋە خىزمەتچىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، كېمىگە چىقىپ ۋۇۋېيغا قاراپ يولغا چىقتى. ئوتنىڭ ناھايىتى ئۇلۇغ كۆيگەنلىكىنى، دەريا يۈزىنىڭمۇ قىزىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن كېمىچى:

ـــ بۇ ئوت يۇقىرى دەرۋازا تەرەپتە كۆيۈۋېتىپتۇ، ـــ دېدى.

خۇاڭ ۋېنبىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ھودۇقتى. كېمە

دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، بىر قېيىق ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتتى. بىرئازدىن كېيىن يەنە بىر قېيىق كەلدى، ئۇ ئۆتۈپ كەتمەي، پادىشاھلىق كېمىسىگە ئۇدۇلمۇئۇدۇل كېلىۋاتاتتى. خوۋاڭ ۋېنبىڭنىڭ خىزمەتچىسى:

— ئۇدۇلمۇئۇدۇل ئۇسۇپ كېلىشكە جۇرئەت قىلىۋاتقان قانداق قېيىق ئۇ! — دەپ ۋارقىرىدى.

قېيىقتىن بىر دارازا سەكرەپ قوپتى. ئۇنىڭ قولىدا ئىلمەك بار ئىدى، ئۇ:

— ئوت كەتكەنلىكىنى جياڭجۇغا خەۋەر قىلىشقا كېتىۋاتقان قېيىق، — دەپ جاۋاب بەردى.

— نەگە ئوت كەتتى؟ — دەپ سورىدى خوۋاڭ ۋېنبىڭ كېمە قازنىقىدىن چىقىپ.

— يۇقىرى دەرۋازىدىكى خوۋاڭ نائىبىنىڭ ئۆيىگە ئوت كەتتى. لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلار كېلىپ ئۇنىڭ ئۆيىدىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپ، مال ـ دۇنيالىرىنى بۇلاپ كەتتى، ئوت ھازىرمۇ كۆيۈۋاتىدۇ، — دېدى دارازا.

خوۋاڭ ۋېنبىڭ ئاھ ئۇرۇپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدى. ھېلىقى دارازا ئاڭلاپ، ئىلمەك بىلەن كېمىنى ئىلدى ۋە كېمىگە سەكرەپ چىقتى. خوۋاڭ ۋېنبىڭ تۇيغۇن ئادەم بولغاچقا، تۇيۇپ قېلىپ، كېمىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ دەريانى سەكرىدى. بىردىنلا دەريادا بىر قېيىق پەيدا بولدى ـ دە، بىر ئادەم سۇنىڭ ئاستى بىلەن بېرىپ خوۋاڭ ۋېنبىڭنى بېلىدىن قۇچاقلاپ تۇتۇۋالدى ۋە بېشىدىن سۆرەپ قېيىققا تارتىپ چىقاردى. قېيىقنىڭ تۆپىسىدىكى ھېلىقى دارازا كېلىپ بولۇشۇپ چىگە ئارغامچا بىلەن باغلىدى. سۇنىڭ ئىچىدە خوۋاڭ ۋېنبىڭنى تۇتۇۋالغان كىشى دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن، قېيىقنىڭ تۆپىسىدە ئىلمەك تۇتۇپ تۇرغان كىشى دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن ئىدى، بۇ ئىككى پالۋان قېيىقنىڭ تۆپىسىدە ئۆرە تۇراتتى. پادىشاھلىق كېمىنى ھەيدەيدىغان كېمىچىلەر يۇكۇنۇپ تەزىم

قىلىپ كەتتى، لى جۇن ئۇلارغا:

ــ مەن سىلەرنى ئۆلتۈرمەيمەن، خۇاڭ ۋېنبىڭ دېگەن ئەبلەخنى تۇتسامىلا بولىدۇ، سەنلەر ئامبال سەي جيۇ دېگەن ئېشەككە بېرىپ ئېيتىش، بىز لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلار ئۇنىڭ ئېشەك كاللىسىنى ھازىرچە قالدۇرۇپ تۇرۇپ، كېيىن بىر كۈنى ئالغىلى كېلىمىز، ــ دېدى.

ــ خوش، بىز بېرىپ ئېيتايلى، ــ دېدى كېمىچىلەر غال ــ غال تىترەپ.

لى جۇن بىلەن جاڭ شۇن خۇاڭ ۋېنبىڭنى ئېلىپ ئۈزۈپ كەتتى. پادىشاھلىق كېمىنى بولسا قويۇپ بەردى.

ئىككى پالۋان ئىككى قېيىقنى ھەيدەپ، مۇ خۇڭنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ يولغا چىقتى، ئۇلار قىرغاقتا بېرىپ قارىسا، ئاتامانلار قىرغاقتا ئۇلارنى كۈتكەچ ساندۇق ۋە نەرسە ــ كېرەكلەرنى توشۇۋېتىپتۇ. خۇاڭ ۋېنبىڭنى تۇتۇپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، سۇڭ جياڭ قىن ــ قىنىغا پاتماي خۇش بولۇپ كەتتى، پالۋانلارمۇ خۇشال بولۇشۇپ «مۇشۇ ئادەمنى بىر كۆرمەكچىدۇق» دېيىشىپ كەتتى. لى جۇن بىلەن جاڭ شۇن خۇاڭ ۋېنبىڭنى قىرغاقتا ئېلىپ چىقتى، كۆپچىلىك كۆرۈپ، ئالدىغا سېلىپ مۇ غوجىنىڭ جاڭزىسىغا ئېلىپ كەلدى. جۇ گۇي بىلەن سۇڭ ۋەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، جاڭزىغا باشلاپ كىرىپ، دالانغا ئولتۇرغۇزدى. سۇڭ جياڭ خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ھۆل بولۇپ كەتكەن كىيىملىرىنى سالدۇرۇۋېتىپ، ئۇنى سۆگەتكە باغلاتقۇزدى ۋە ئاتامانلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. سۇڭ جياڭ بىر خۇمرا مەي ئەكەلدۇرۇپ، چاۋ گەيدىن تارتىپ بەي شېڭخەنچە جەمئىي ئوتتۇز پالۋاننىڭ ھەممىسگە بىر قېتىم مەي تۇتۇپ ئۆتتى. سۇڭ جياڭ خۇاڭ ۋېنبىڭنى تىللاپ:

ــ ھەي ئەبلەخ، ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەزەلدىن ھېچقانداق ئۆچ ــ ئاداۋەت بولمىسا، نېمىشقا ماڭا قەست قىلىسەن، نېمىشقا ئامبال سەي جيۇنى قايتا ــ قايتا

كۆشكۈرتىۋپ، ئىككىسىزنى ئۆلتۈرگۈزمەكچى بولسەن، سەن شۇنداق ئۇلۇغ دەستۇرلارنى ئوقۇپ تۇرۇپمۇ، يەنە نېمىشقا مۇشۇنداق يامان نىيەتلىك قىلىسەن؟ مەندە ئاتاڭنىڭ قىساسى بارمىدى، ماڭا نېمىشقا قەست قىلىسەن؟ سېنىڭ ئاكاڭ خۇاڭ ژېنيې سەن بىلەن بىر ئانىدىن، بىر دادىدىن تۇغۇلغانىكەن، ئۇ شۇنچە ئاق كۆڭۈل، رەھىمدىل بولغاچقا، شەھەردىكىلەر ئۇنى «خۇاڭ ژەلى» دەپ ئاتىشىدىكەن، تۇنۇگۈن كېچە ئۇنىڭغا قىلچە زىيان سالمىدۇق. سەن ئەبلەخ يۈرتۇڭدا باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلدىڭ، زوراۋانلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ بەگ ـ سىپاھلارنىڭ تاپىنىنى يالاپ، ياخشى ئادەملەرنى بوزەك قىلدىڭ، ئاڭلىشىمچە، ژۇژېي خەلقى سېنى «خۇاڭ چايان» دەيدىكەن. بۇگۈن مەن سېنىڭ زەھىرىڭنى سۇغۇرۇۋالىمەن.

ـــ پېقىر ئۆزۈمنىڭ گۇناھىمنى بىلدىم، ئەمدى پاتراق ئۆلتۈرۈشلىرىنى سورايمەن! ـــ دېدى خۇاڭ ژېنبىڭ.

ـــ ھوي ئېشەك، ئۆلىمەي قالىمەنمىكىن دەپ ئەنسىرىمە! مۇشۇنداق بولۇشنى بىلگەندىكىن ئۇنداق قىلمىساڭ بولماسمىدى، ـــ دەپ ژارقىرىدى چاۋ گەي.

ـــ بۇ ئۆلگۈرنى قايسى ئىنىمىز سويۇپ بېرىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بۇ ئەبلەخنى مەن سويۇپ بېرەي، ـــ دېدى قارا قۇيۇن لى كۇي سەكرەپ تۇرۇپ، ـــ قارىسام خېلى سېمىز تۇرىدۇ، ياخشى كاۋاپ بولغۇدەك.

ـــ توغرا ئېيتتىڭىز، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ قېنى خەنجەر ئېلىپ كېلىڭلار، يەنە بىر داس چوغ ئېلىپ كېلىڭلار، بۇ ئەبلەخنىڭ گۆشىنى تىلىم ـ تىلىم قىلىپ مەيگە تېتىق قىلايلى، ئىنىمىزنىڭ ئۆچى چىقسۇن.

لى كۇي خەنجەرنى ئېلىپ خۇاڭ ژېنبىڭغا قاراپ كۇلۇپ:

ـــ سەن ئەبلەخ سەي جيۇ ئامبالنىڭ ئىچكىرىكى سارىيىغا كىرىۋېلىپ چېقىمچىلىق قىلىپ، بىگۇناھ كىشىلەرگە قەست

قىلدىك، توخۇمدىن توك ئۇندۇرۇپ، قۇتراتقۇلۇق قىلدىك، ئەمدى كېلىپ بالدۇررراق ئۆلىمىز دەيسەن، توختا، غوجا ئاكاك سېنى ئالدىرىماي ئۆلتۈرىدۇ، ــ دېدى ـ دە، خەنجىرىنى ئېلىپ ئۇنىڭ يوتىسىدىن كەسكىلى تۇردى، ئۇنىڭ لوق ـ لوق گۆشلىرىنى ئۇدۇللۇق كاۋاپ قىلىپ مەيگە تېتىق قىلىپ يېيىشتى، شۇنداق قىلىپ بىر دەمدىلا خوڭاك ۋېنىكىنىڭ ئەتلىرى كېسىلىپ توگىدى. ئاندىن ئۇنىڭ تۆشىنى يېرىپ، يۈرەك ـ باغرىلىرىنى ئالدى ـ دە، ئاتامانلارغا كەيپلىكنى يېشىش شورپىسى قىلىپ بەردى. خوڭاك ۋېنىكىڭ سويۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ئاتامانلار سارايغا كېلىپ سۇك جياڭنى قۇتلۇقلىدى. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

خانغا ياخشى بولماق ئۈچۈن، ۋېنىكىڭ تۇرلۇك ھىيله قىلدى،
ساداقەتلىك ھەم مەردلىككە ئەمەل قىلماي چەتتە قويدى.
ئىشقا ئاشماي نەيرەڭلىرى، باشتا ئۇنىڭ ئۆزى ئۆلدى،
سۇغۇرۇلدى يۈرەك ـ باغرى، گۆشى ئوتتا كاۋاپ بولدى.

سۇك جياڭنىڭ يۈكۈنۈپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاتامانلارمۇ دەررۇ يۈكۈنۈپ بىرلىكتە:
ــ نېمە ئىش بولسا، تارتمايي ئېيتقۇەرسىلە ئاغا، ئاڭلىمايي ھەددىمىز ئەمەس، ــ دېدى.
ــ ئۆزۈم نادان بولغانلىقىم ئۈچۈن، كىچىكىمدىن تارتىپ ئوقۇدۇم، ــ دەپ سۆز باشلىدى سۇك جياڭ، ــ دۇنيادا ئادەم بولۇپ ياشىغان كىشى جاھاندىكى ئەزىمەتلەر بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشى كېرەك. ئەقىل ـ ئىدراكىمنىڭ كەملىكىدىن ئۇلارغا ئۇلىشالمايي، ئۇمىد ـ ئارزۇيۇم ئىشقا ئاشمىدى. جياڭجۇ ئايمىقىغا سۇرگۈن قىلىنغاندىن كېيىن چاۋ گەيي ئاتامانىم بىلەن پالۋانلىرىم لياڭشەن كۆلىدە قېلىشقا شۇنچە دەۋەت قىلغان بولسىمۇ، ئاتامنىڭ نەسىھەتىنى دەپ ئۇ يەردە قېلىشقا ئۇنىمىغانىدىم. تەخرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن شۇنياڭ دەرياسىغا

كەلگۈچە يولدا نۇرغۇن ئەزىمەتلەر بىلەن تونۇشتۇم. ئەقىلسىزلىقىمدىن مەي ئىچىپ چاتاق تېرىپ قويۇپ، دەي زۇڭ تۆرەمنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاس قالدىم. پالۋانلىرىم، خەۋپ – خەتەرلەردىن قورقماي، پېقىرنى يۇلۇۋاسنىڭ ئۇۋۇسىدىن قوتۇلدۇرۇۋېلىشتىلا، ئۆچۈمنى ئېلىشنىڭ بېرىشتىلە. خوپ، ئەمدى چاتاقنىڭ چوڭىنى تېرىپ، ئېغىزى گۈناھ ئۆتكۈزۈپ قويدۇق. ئىككى ئايىاق شەھىرىدە غوۋغا چىقاردۇق، بۇ ئىش چوقۇم خانىنىڭ قۇلىقىغا يەتكۈزۈلىدۇ. ئەمدى پېقىرنىڭ لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ، چاۋگەي ئاغىمىزنىڭ توپىغا قوشۇلماسقا ئىلاجىم يوق، ھەرقايسىلىرىنىڭ نېمە دەيدىغانلىقلىرىنى بىلمەيمەن. مەن بىلەن بىللە ماڭىدىغانلار بولسا، بۈگۈن نەرسە – كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تەييار بولسۇن؛ بېرىشنى خالىمايدىغانلار بولسا، ئۆزىنىڭ ئىختىيارى. ئەگەر بارماي بۇ ئىش تۈيۇلۇپ قالسا، بالانىڭ يوغىنىغا قالسىلەر، ئوبدانراق ئويلىشىپ كۆرۈڭلار.

ئۇنىڭ گېپى تۈگە – تۈگىمەيلا، لى كۇي سەكرەپ چىقىپ:

— ھەممىمىز بارىمىز، كىمكى بارمايدىكەن، مۇشۇ پالتا بىلەن چېپىپ ئىككى پارچە قىلىۋېتىمەن! — دەپ جار سالدى.

— نېمە قوپالىق قىلىسىز. قېرىنداشلىرىمىز چىن كۆڭلىدىن قوشۇلسا، ئاندىن بارغۇلۇق، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بىز نۇرغۇن خان لەشكەرلىرىنى قىرىپ تاشلىدۇق، ئىككى ئايماقتا غوۋغا چىقاردۇق، — دېدى كۆپچىلىك، — ئۇلار خانغا مەلۇم قىلماي تۇرالامدۇ، چوقۇم بىزنى تۇتۇش ئۈچۈن لەشكەر ئەۋەتىدۇ. ئاغىمىز نەگە بارسا شۇ يەرگە بېرىپ، ئۆلۈم – كۆرۈمدە بىللە بولمىساق بولامدۇ، باشقا نەگە باراتتۇق؟

سۇڭ جياڭ خۇشال بولۇپ كۆپچىلىككە رەھمەت ئېيتتى. شۇ كۈنى جۇ گۇي بىلەن سۇڭ ۋەننى تاغ تۈراغا ئاۋۋالراق بېرىپ خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتىشتى. قالغانلارنىڭ ھەممىسى بەش تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ يولغا چىقتى: بىرىنچى تۈركۈمدە، چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ، خۇا رۇڭ، دەي زۇڭ، لى كۇي؛ ئىككىنچى تۈركۈمدە،

لىيۇ تاڭ، دۇ چيەن، شى يۈڭ، شۆ يۈڭ، خۇ جيەن؛ ئۇچىنچى تۈركۈمده، لى جۈن، لى لى، لۇ فاڭ، گو شېڭ، تۈڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ؛ تۆتىنچى تۈركۈمده، خۇاڭ شىن، جاڭ شۇن، جاڭ خېڭلار بىلەن رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئاكا ـ ئۇكىلار؛ بەشىنچى تۈركۈمده، يەن شۇن، ۋاڭ پەتەك يولۇاس، مۇ خۇڭ، مۇ چۇن، جېڭ تيەنشۇ، بەي شېڭلار يولغا چىقتى. بەش تۈركۈمگە بۆلۈنگەن جەمئىي يىگىرمە سەككىز ئاتامان ھەرقايسىسى ئۆز ئادەملىرىنى ئېلىپ، خۇاڭ ۋېنبېڭنىڭ ئۆيىدىن ئالغان مال ـ مۇلۇكلەرنى بۆلۈشۈپ ھارۋىلارغا بېسىشتى. مۇ خۇڭ مۇ غوجىنىڭ ئۆيىدىكى خىزمەتكارلارنى ئېلىپ، ئالتۇن ـ كۈمۈش، مال ـ دۇنيالىرىنىڭ ھەممىسىنى ھارۋىغا باستى. بېرىشنى خالىمىغان ئوتاقچىلىرىغا بىرئازدىن كۈمۈش تارقىتىپ بەردى، ئۇلار ئۆزلىرى پاناھ ئىزدەپ باشقا ياقلارغا كېتىشتى؛ بارىمىز دېگەن ئوتاقچىلار يولغا چىقىشقا راسلاندى. ئالدىنقى تۆت تۈركۈمدىكىلەر ئارقىمۇئارقا يولغا چىقىشتى. مۇ خۇڭ جاڭزىسىنى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئون نەچچە ئوتقاش يېقىپ جاڭزىسىغا ئوت قويۇۋەتتى ۋە يەر ـ زېمىنلىرىنى تاشلاپ، لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يولغا چىقتى.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. بەش تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ يولغا چىققان ئاتامان ۋە چاپارمەنلەرنىڭ ھەر تۈركۈمى يىگىرمە چاقىرىمچە ئارىلىق تاشلاپ رەت بويىچە مېڭىشتى. بىرىنچى تۈركۈمدىكى چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ، خۇا رۇڭ، دەي زۇڭ، لى كۈيلار ئاتلارغا مىنىشىپ، ھارۋا ۋە ئادەملىرى بىلەن ئوچ كۈن يول مېڭىپ، خۇاڭمېڭشەن تېغىغا يېتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئاتلىق كېتىۋېتىپ چاۋ گەيگە:

ـــ بۇ تاغنىڭ تۈزۈلۈشى غەلىتە ئىكەن. ئىچىدە يوشۇرۇنغان ئادەم بار چېغى. ئادەم ئەۋەتەيلى، كەينىمىزدىكىلەر يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن بىللە ماڭايلى، ـــ دېدى.

ئۇنىڭ گېپى تۈگمەيلا، ئالدىنقى تاغنىڭ ئاغزىدىن

داقا ـ دۇمباقنىڭ ئاۋازى كەلدى. سۇڭ جياڭ:

ـــ دېمەدىمۇ مانا! توختاپ تۇرايلى، كەينىمىزدىكىلەر يېتىپ كەلسۇن، ئاندىن ئېلىشقىنىمىز ياخشى، ـــ دېدى.

خۇا رۇڭ قولىغا يانى ئېلىپ، ئوقلاپ تەييارلاندى، چاۋ گەي بىلەن دەي زۇڭ كۆتمەك قىلىچلىرىنى قوللىرىغا ئېلىشتى. لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى قولىغا ئېلىپ سۇڭ جياڭنى قوغداپ ماڭدى، ئۇلار ئاتلىرىنى دېۋىتىپ ئىلگىرىلىدى. بىردىنلا تاغنىڭ باغرىدىن تۆت ـ بەش يۈز چاپارمەن چىقىپ كەلدى. ھەممىسىنىڭ ئالدىدا قوللىرىدىكى قوراللىرىنى توغرىلاپ تۆت پالۋان چىقىپ:

ـــ سەنلەر جياڭجۇ ئايمىقىدا غوۋغا چىقىرىپ، ۋۇۋېي قەلئەسىنى بۇلاپ ـ تالاشتىڭ، نۇرغۇنلىغان خان لەشكەرلىرى بىلەن پۇقىرالارنى قىرىۋېتىشتىڭ، ئەمدى لياڭشەن كۆلىگە كېتىمىز دەۋاتامسىلەر؟ بىز سەنلەرنى تۇتىمىز دەپ ساقلاپ تۇرغىلى نىكەم، ئەقلىڭلار بولسا سۇڭ جياڭنى تاشلاپ كېتىڭلار، بىر قوشۇق قېنىڭلاردىن كېچىمىز.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە زوڭزىيېپ ئولتۇرۇپ:

ـــ پېقىر سۇڭ جياڭ سۇيىقەستىكە ئۇچرىدىم، مېنى ئاقلايدىغان ئادەم چىقمىدى، ھېلىمۇ ياخشى ھەرياقتىن كەلگەن پالۋانلار مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالدى. پېقىر تۆت پالۋانغا يامانلىق قىلغىنىم يوق، رەھىم قىلغايسىلەر، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن، ـــ دېدى تەزىم بىلەن.

ھېلىقى تۆت پالۋان سۇڭ جياڭنىڭ تىزلىنىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالمان ـ تالمان ئاتتىن چۈشتى ۋە قوراللىرىنى تاشلاپ، يۈگۈرۈپ كېلىپ باش ئۇرۇپ:

ـــ بىز تۆت قېرىندىش شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش دېگەن مۇبارەك ناملىرىنى ئاڭلىغانىدۇق، بىراق زادىلا كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولمىغانىدى. بىز ئاغىمىزنىڭ جياڭجۇدا دەۋا ـ دەستۇرلارغا قېلىپ زىندانغا تاشلانغانلىقىنى ئاڭلاپ،

زىندانغا تېگىش قىلىش مەسلىھەتىگە كەلگەنىدۇق، ئەمما ئىشەنچلىك ئۇچۇر ئالالمىدۇق. ئالدىنقى كۈنى ئەھۋالنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن جياڭجۇ ئايمىقىغا چاپارمەن ئەۋەتكەنىدۇق، ئۇلار قايتىپ كېلىپ: «نۇرغۇن پالۋانلار بېرىپ جياڭجۇ ئايمىقىدا غوۋغا چىقىرىپ، جازا مەيدانىغا تېگىش قىلىپ ئۇلارنى قۇتۇلدۇرۇپ، جيېياڭ بازىرىغا ئېلىپ كېتىپتۇ؛ كېيىن ۋۇۋېي قەلئەسىگە ئوت قويۇپ بېرىپ، خۇاڭ نائىبنىڭ ئۆيىنى بۇلاپتۇ» دەپ مەلۇم قىلدى. بىز ئاغىمىز چوقۇم مۇشۇ يەردىن ئۆتىدۇ دەپ ئويلىدۇق. يولغا قاراشقا نەچچە قېتىم ئادەم ئەۋەتتۇق، كۈتۈلمىگەن بىرەر ۋەقە چىقىپ قالمىسۇن دەپ، يالغاندىن بايىقىدەك سوراپ، ئاغىمىزنىڭ ئالدىنى توستۇق، ئېغىر ئالمىغايلا ئاغا، بەختىمىزگە يارىشا، بۈگۈن مانا مېھرىبان ئاغىمىز بىلەن كۆرۈشتۇق. ھاردۇق ئالسۇن دەپ، كىچىككىنە تۇرامىزدا ئاددىيغىنا داستىخان راسلىغانىدۇق. پالۋانلىرىمىز تۇرايىمىزغا بېرىپ، چېيىمىزغا داخىل بولۇپ بىرەدەم ـ يېرىمدەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشقا مەرھەمەت قىلغاي، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ خۇشال بولۇپ، ئۇلارنى يۆلەپ تۇرغۇزدى ۋە ھەرقايسىسىنىڭ ئات ـ ئۇچۇرىنى سورىدى. تۆتىسىنىڭ بېشى ئوۋ پېكى ئاتلىق كىشى ئىدى، ئۇنىڭ ئانا يۇرتى خۇاڭجۇ ئايمىقى ئىدى، ئوۋ پېكى بولسا دەريا ساقلايدىغان لەشكەرلەردىن كېلىپ چىققان، ئۆز باشلىقى بىلەن پۈت تېپىشىپ قېلىپ ئەلكىزەر بولۇپ يۈرگەنلىكتىن، «ئۇچقۇر زەر قانات» دەپ نام ئالغانىدى، ئىككىنچى پالۋاننىڭ ئىسمىزاتى جياڭ ئىدى، ئۇنىڭ ئانا يۇرتى خۇنەننىڭ تەنجۇ ئايمىقى ئىدى، ئۇنىڭ ئاتىسى پادىشاھلىق ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەن، ئۆزىمۇ پادىشاھلىق ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەچكە، قەلەمنى تاشلاپ ئەلەمنى قولىغا ئالغان. ئۆزى پەم ـ پاراسەتلىك، ھېساب ـ كىتابقا پىششىق، ھېساب ـ كىتابدىن قۇسۇر چىقمايدىغان ئادەم ئىدى، چامباشچىلىقنىمۇ ياخشى بىلەتتى، سەپ تۈزۈپ لەشكەر ئىشلىتىشتىنمۇ خەۋىرى بار

ئىدى، شۇڭا كىشىلەر ئۇنى «ھېسابچى موللا» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇچىنچى پالۋاننىڭ ئىسمىزاتى ما لىن ئىدى. ئانا يۇرتى تۆۋەن ئاستانىدىكى جيەنكاڭ ئىدى، ئۆزى قۇلاق كېسەر، بىكار تەلەپ بولۇپ، تۆمۇر نەي چالاتتى، چامباشچىلىقنى ياخشى بىلەتتى، يۇز ئادەممۇ ئۇنىڭغا يېقىن كېلەلمەيتتى. شۇڭا، خەقلەر ئۇنى «تۆمۇر نەيچى» دەپ ئاتايتتى. تۆتىنچى پالۋاننىڭ ئىسمىزاتى تاۋ زۇڭۈاڭ ئىدى، ئانا يۇرتى گۇاڭجۇ ئايمىقى ئىدى، ئۆزى دېھقان بولۇپ، چوت، گۈرجەك ئىشلىتىشنى ياخشى بىلمىدىغان قاۋۇل، بەستلىك ئادەم ئىدى، چامباشچىلىقنىمۇ ياخشى بىلەتتى. شۇڭا، كىشىلەر ئۇنى «توققۇز قۇيرۇقلۇق تاشپاقا» دەپ ئاتايتتى. بۇ تۆتەيلەننىڭ قانداق پالۋان ئىكەنلىكىگە تۆۋەندىكى «شىجىياڭيۆ» ئۇسلۇبىدا يېزىلغان نەزم دەلىل:

ئۆزى بەستلىك قاۋۇللۇقتا يوق تەڭدىشى،
شۇنچە چەبدەس گويا دۇلدۇل يول مېڭىشى.
شۇڭا ئوۋ پېلىڭ زەر قانات دەپ ئاتاق ئالدى،
خۇاڭشەنده ئۇ تۆت پالۋانغا سەردار بولدى.
كىچىكىدە قەلەمدىن ھېچ نەپ ئالمىغان،
چوڭ بولۇپلا ئەلەمدىن سەل بەھرە ئالغان.
جياڭ جىڭ لەشكەر ئىشلىتىشنىڭ پىرى بولدى،
قەلەم ـ ئەلەم ھەممىسىگە كامىل تولدى.
تۆمۇر نەي ساداسىدىن تاغ يېرىلار،
جۇپ قىلىچى پولات بىسلىق، جىنمۇ قورقار.
بۇ مالىنىڭ تەقى ـ تۇرقى شۇنچە سۇرلۇك،
چۇشسە جەڭگە يېڭىش بولغاي ئاڭا تالىق.
زۇڭۈاڭ گويا كۇچ ـ قۇۋۋەتتە مىسلى يولۋاس،
ئۇ كۆتۈرسە چوت، گۈرجەكنى رەھىم قىلماس.
توققۇز قۇيرۇق تاشپاقىمۇ ئۇڭا قايىل،
باتۇر، قەيسەر ئاتامانلار ئۇڭا مايىل.

بۇ تۆت پالۋان سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى، چاپارمەنلەر بىر سېۋەت مېۋە ۋە بىر كۇپ مەي ـ شاراب، ئىككى تاۋاق گۆش ئەكېلىپ مەي تۇتتى. ئاۋۋال چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭغا، ئاندىن خوا رۇڭ، دەي زۇڭ، لى كۇيلارغا تۇتتى. ھەممە بىر ـ بىرى بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ئىچىشىش باشلاندى. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئىككىنچى تۇركۇمدىكى ئاتامانلارمۇ يېتىپ كەلدى، ئۇلارمۇ كۆرۈشۈپ سالام ـ سەھەت قىلىشتى، ئۇلارغا مەي تۇتۇلدى، ئاندىن ھەممىسى تاغقا تەكلىپ قىلىندى. ئىككى تۇركۇمدىكى ئون ئاتامان خوا ئىمپېراتسىنى تېغىدىكى تۇراغا كەلدى، ھېلىقى تۆت پالۋان ئۆز ئادەملىرىگە ئات، كالا سويۇپ داستىخان راسلاشنى بۇيرۇدى، ئاندىن ئارقىدا ئوچ تۇركۇم بولۇپ كېلىۋاتقان ئونىڭ سەككىز ئاتامانىنىمۇ بۇ زىياپەتكە باشلاپ چىقىش ئۈچۈن، چاپارمەنلىرىنى كەينى ـ كەينىدىن چۈشۈردى. يېرىم كۈن ئۆتمەي، قالغان ئوچ تۇركۇمدىكى پالۋانلار ئېرىغ يېتىپ كەلدى، ئەمدى ھەممىسى بۇ سارايدىكى زىياپەتكە جەم بولۇشتى. ئىچىشىش جەريانىدا سۇڭ جياڭ سۆز باشلىدى:

ـــ پېقىر سۇڭ جياڭ ئاغىنىز چاۋ گەينىڭ توپىغا قوشۇلۇپ، لياڭشەن كۆلىگە چىقىپ، شۇ يەردە جەم بولۇش قارارىغا كەلدىم، تۆت پالۋانمۇ بۇ يەرنى تاشلاپ، لياڭشەن كۆلىدىكى چوڭ تۇرادا بىللە تۇرۇشنى خالامدىكىن؟

ـــ ئەي مەردانىلىرىمىز، ئىككىلىرى بىزنى لايىقلىرىدا كۆرگەن بولسىلا، ئاياغلىرىدا پايپېتەك بولۇپ خىزمەتلىرىنى قىلىشقا رازىمىز، ئەلۋەتتە، ـــ دېدى تۆت پالۋان.

ـــ مەردلىك يولىغا چۈشۈشكە رازى بولغان بولۇشسىلا، دەرھال نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ سەپەرگە تەييار بولغايلا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ بىلەن چاۋ گەي ناھايىتى خۇش بولۇپ.

ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى شادلىققا چۆمدى، تاغ تۇرادا بىر كېچە ـ كۈندۈز تۇردى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ بىلەن چاۋ گەي كونا

ئاتامانلار بىلەن بىللە تاغدىن چۈشتى، ئاندىن تەرتىپ بويىچە يولغا راۋان بولدى، ھەربىر تۈركۈمنىڭ ئارىلىقى يېگىرمە چاقىرىمدىنلا كېلەتتى. تۆت پالۋان مال - مۈلۈك، ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى يېغىشتۇرۇپ، ئۈچ - تۆت يۈز چاپارمەننى ئەگەشتۈرۈپ، تۇرا، قاشالارغا ئوت قويۇپ، ئالتىنچى مەرتەمدە يولغا چىقتى. سۈڭ جياڭ يەنە بۇ تۆت پالۋان بىلەن قوشۇلغانلىقىغا كۆڭلىدە بەكمۇ خۇشال ئىدى، يول ئۈستىدە ئۇ چاۋ گەيگە:

— پېقىر ئەل ئارىلاپ، يۇرت كېزىپ، نۇرغۇن خەۋپ - خەتەرلەرگە يولۇققان بولساممۇ، لېكىن بىرمۇنچە مەرد پالۋانلار بىلەن تونۇشۇۋالدىم. بۈگۈن مانا ئۆزلىرى بىلەن بىللە تاغقا چىقىپ كېتىۋاتىمەن، بۇ مەررە شۇنداق چىڭ نىيەتكە كەلدىمكى، ئۆلۈم - كۆرۈمدە بىللە بولۇشقا رازىمەن، — دېدى ۋە يول بويلاپ پاراڭ بىلەن مېڭىپ، جۇ گۇينىڭ مەيخانىسىغا كېلىپ قالغانلىقىنىمۇ تۇيماي قالدى.

ئەمدى گەپنى تاغ تۇرانى ساقلاپ قالغان تۆت ئاتامان — ۋۇ يۇڭ، گۇشسۇن شېڭ، لىن چۇڭ، چىن مىڭلاردىن ئاڭلاڭ. ئۇلار يېڭى كەلگەن شياۋ راڭ، جىن داجيەنلەر بىلەن بىللە جۇ گۇي، سۈڭ ۋەنلەرنىڭ ئاۋۋال قايتىپ كېلىپ يەتكۈزگەن ئۇچۇرلىرىدىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن چاۋ گەيلەرنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ھەر كۈنى چاپارمەنلەرنى قېيىق بىلەن مەيخانىغا ئەۋەتىپ تۇردى. بۇلار تۇركۈم - تۇركۈملەپ جىنشاتەن ساھىلىغا داقا - دۇمباق، كانايى - سۇنايلار بىلەن بېرىپ، مەردۇمەردانىلەرنى ئات - ئۇلاغ، تەختىراۋانلار بىلەن تۇراغا ئېلىپ كەلدى. تاغ تۇرانىڭ قوۋۇقىغا يېتىپ كەلگەندە، مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلىپەت قاتارلىق ئاتامانلارغا قوللىرىغا ھاردۇق شارابى قۇيۇلغان قەدەھلەرنى تۇتقىنىچە ئۇلارنى داغدۇغا بىلەن قارشى ئېلىپ كۈتۈۋالدى، ئاندىن مەردلەر سارىيىغا باشلاپ كىردى. مەردلەر سارىيىغا خۇشبۇي ئىسرىقلار يېقىلدى. چاۋ گەي سۈڭ

جياڭنى تاغ تۇرانىڭ پاسبانى بولۇشقا تەكلىپ قىلىپ، بىرىنچى پاسبانلىق ئورۇنغا ئولتۇرغۇزماق بولدى. سۇڭ جياڭ نەدىكىنى ئۇنسۇن.

— ئۇنداق دېمىسىلە ئاغا، — دەپ سۆز باشلىدى ئۇ، — ھەربىرلىرىنىڭ ئۆلۈم خەۋپىدىن قورقماي مېنى قوتۇلدۇرۇپ قالغانلىقلىرىغا مىڭ - مىڭ رەھمەت، ئۆزلىرى ئەزەلدىن بۇ تاغ تۇرانىڭ پاسبانى ئىدىلىغۇ، يەنە نېمىشقا مېنىڭدەك نائەقىل ئادەمگە پاسبانلىقنى ئۆتۈنۈپ بەرمەكچى بولۇۋاتىدىلا؟ ئەگەر يەنىلا شۇنداق دەپ تۇرۇۋالسىلا، مەيلى ئۆلۈپلا تۇگىشەي.

— ئەزىز ئىنىم، نېمىشقا مۇنداق دەيدىلا؟ — دېدى چاۋ گەي، — ئەگەر ئۆزلىرى قان كېچىپ بىز يەتتەيلەننىڭ جېنىغا ئارا بولۇپ، بىزنى تاغقا چىقىرىۋەتمىگەن بولسىلا، بىزگە بۇگۈنكىدەك كۇن نەدە؟ بۇ تاغ تۇرانىڭ شاپائەتچىسى بولۇشقا ئۆزلىرىلا مۇناسىپ، بۇ تەختتە ئۆزلىرى ئولتۇرمىسىلا كىم ئولتۇرىدۇ؟

— مېھرىبان ئاغا، ياش قۇرامدىن ئالساقمۇ ئۆزلىرى مەندىن ئون ياش چوڭ، پېقىر بۇ تەختتە ئولتۇرۇۋېلىشقا قايسى يۈزۈم چىدىسۇن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

قايتا - قايتا زورلىغاندىن كېيىنلا چاۋ گەي بىرىنچى ئورۇنغا، سۇڭ جياڭ ئىككىنچى ئورۇنغا، ۋۇ يۇڭ خەلىپەت ئۈچىنچى ئورۇنغا، گۇڭسۇن شېڭ تۆتىنچى ئورۇنغا ئولتۇردى. سۇڭ جياڭ:

— ياش قۇرامى بويىچە ئولتۇرماي، لياڭشەن كۆلىگە بىرىنچى سەپەر كەلگەن كونا ئاتامانلار سول ياقتىكى ساھىبخانلىق ئورۇننى ئىگىلىسە، يېڭىدىن كەلگەن ئاتامانلار ئوڭ ياقتىكى مېھمانلىق ئورۇننى ئىگىلىسە، كېيىنلىكتە ھەر كىمنىڭ ئورنى كۆرسەتكەن ئەجرىگە قاراپ ئاندىن بەلگىلەنسە، — دېدى.

— ئاغىنىزنىڭ سۆزى بەكمۇ ئورۇنلۇق سۆز بولدى، — دېدى جامائەت بىر ئېغىزدىن ماقۇللاپ.

شۇنداق قىلىپ، سول ياقتا لىن چۈك، لىيۇ تاك، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋژۇ، رۇەن شياۋچى، دۇ چيەن، سۈك ژەن، جۇ گۇي، بەي شېڭلار؛ ئوك ياقتا ياش قۇرامى بويىچە ژە بىر - بىرىگە ئۆزرە قىلىشقان ھالدا خۇا رۇك، چىن مىك، خۇاك شىن، دەي زۇك، لى كۇي، لى جۇن، مۇ خۇك، جاك خېك، جاك شۇن، يەن شۇن، لۇ فاك، گو شېك، شياۋ راك، ژاك پەتەك يولۇاس، شۆ يۈك، جىن داجيەن، مۇ چۇن، لى لى، ئوۋ پېك، جياك جىك، تۇك ژېي، تۇك مېك، ما لىن، شى يۈك، خۇ جيەن، جېك تيەنشۇ، تاۋ زۇڭۈاڭلار ئولتۇردى. جەمئىي قىرىق ئاتامان ئۆز ئورۇنلىرىنى ئېلىشتى. داقا - دۇمباق، كاناي - سۇنايلار چېلىنىپ، بەزمە - زىياپەتلەر ئۆتكۈزۈلۈپ، تەنتەنە قىلىشتى.

ئەمدى سۈك جياكنىڭ جياڭجۇ ئايمىقىنىك ئامبىلى سەي جيۇنىك پىتنە - ئىغۋا تېرىغانلىقىدىن سۆز باشلاپ جامائەتكە:

— خۇاك ژېنبېك دېگەن ئىپلاس ئۆزىگە قىلچە چېتىشلىقى بولمىغان ئىشقا چېپىلىۋېلىپ، ئامبالىنىك ئالدىدا ئاغزىغا كەلگەننى كاپشىپ: «زىيان يەتكەي ئەل - يۇرتقا ئۆي بىلەن ھەم ياغاچتىن، دېگىنى ‹ئۆي› (家) دېگەن بەلگە بىلەن ‹ياغاچ› (木) دېگەن خەتتىن ھاسىل بولغان ‹سۈك› (宋) دېگەن خەتنى كۆرسىتىدۇ، بۇ ئەل - يۇرتنىك مال - دۇنياسى، ئاشلىق - تۇلۇكىگە زىيان كەلتۈرىدىغان ئادەمنىك دەل سۈك ئورۇقىدىن بولغان ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. ئىككىنچى مىسرادىكى يېغى چىققاي سۇ بەلگىلىك ئىش دېگەن نام - ئاتاقتىن» دېگىنى سۇ (氵) دېگەن بەلگە يېنىغا «ئىش» (工) دېگەن خەت قوشۇلۇپ ھاسىل بولغان جياك (江) دېگەن خەتنى كۆرسىتىدۇ. بۇ قورال - ياراغ كۆتۈرۈپ يېغى قىلىدىغان ئادەم جياك ناملىق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ.» دەپ يەشتى. ئاخىرقى ئىككى مىسرادىكى: «قوش ئالتىلىق يىل - ئايدا، ئىسيان چىققاي شەندۇڭدىن، دېگىنى سۈك جياك شەندۇڭدا ئىسيان كۆتۈرىدۇ، دېگەننى بىلدۈرىدۇ» دەپ پېقىرنى تۇتۇۋالدى. ئۇزۇن

ئۆتمەي، دەي زۇڭ تۆرىنى ساختا مەكتۇپ ئېلىپ كەلدى دەپ زىندانغا تاشلىدى، شۇنداقلا خۇاڭ ۋېنبىڭ دېگەن بۇ مۇتتەھەم ئايماق ئامبىلىنى ئاۋۋال دەي زۇڭ تۆرە بىلەن مېنىڭ كاللامنى ئېلىۋېتىپ، ئاندىن يۇقىرىغا مەلۇم قىلىشقا كۈشكۈرتتى. ھەرقايسىلىرى مېنى قۇتقۇزۇۋالمىغان بولسىلا، مېنىڭ بۇ يەرگە كېلەلمىشىم نەدىكىنى دەپ، ئۆز سەرگۈزەشتلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

— جېنىم ئاغا، تەكرىمىز پېشانىمىزگە شۇنداق پۈتۈپ قويغان ئوخشايدۇ، ئۆزلىرىنى خۇاڭ ۋېنبىڭ دېگەن ئوغرى كۆپ قىيناپتۇ، ئەمدى خۇاڭ ۋېنبىڭمۇ مېنىڭ خەنجىرىمنىڭ تەمىنى تېتىسىدى. بىزنىڭمۇ شۇنچىلىك كۆپ ئات ـ ئۇلاغ، لەشكەرلىرىمىز بار، بىزمۇ ئىسيان قىلايلى، نېمىدىن قورقاتتۇق؟ چاۋ گەي ئاغام خاقان بولدى، سۇڭ جياڭ ئاغام كىچىك خاقان بولدى، ۋۇ يۇڭ موللام ۋەزىر بولدى، گۇڭسۇن شېڭ دەرۋىش مۇشاۋىر بولدى، قالغانلىرىمىز سەركەردە بولدۇق، ئەمدى ئاستانىگە باستۇرۇپ كىرىپ، كىسپۇرۇشلارنىڭ تەختى ـ پەختىنى تارتىۋېلىپ، ئۆزىمىز دەۋران سۈرسەك نېمە يامىنى بار؟ بۇ شورى قۇرغۇر كۆل بويىدىن مىڭ ئەلا ئەمەسمۇ؟ — دېدى لى كۇي سەكرەپ تۇرۇپ.

— ھوي كالا، نېمە ۋالاقىسىسەن ! بۇ يەردە سەن جياڭجۇدىكىدەك قىلىقلىرىڭنى ئىشلىتەلمەيسەن، ئىككى ئاتامانىمىزنىڭ پەرمانلىرىغا بويسۇنمىقىڭ كېرەك. ئاغزىڭغا كەلگەنچە جۆيلۇپ، يېتىم ئاقساقاللىق قىلما. ئەگەر شۇنداق ئاقساقاللىق قىلىۋېرىدىغان بولساڭ، كاللاڭنى ئېلىپ سازايى قىلىمەن، — دېدى دەي زۇڭ ئالمان ـ تالمان.

— ياپىرىم، كاللامنى ئېلىۋەتسەڭ، كاللا ئىزدەپ نەگە بارارمەن، بوپتۇ ئەمىسە، شارابىمنى ئىچىۋېرەي، — دېدى لى كۇي.

ھەممە پاراقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى.

سۇڭ جياڭ خان لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇش مەسلىسىدە توختىلىپ:

ــ پېقىر شۇ چاغدا بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن چۆچۈگەنىدىم، مانا ئەمدى ئۆز بېشىمغا كەلدى، ــ دېدى.

ــ ئاغا، ئۆزلىرى دەسلەپتىلا مېنىڭ سۆزۈمگە كىرىپ جياڭجۇڭغا بارماي تاغدا قېلىۋەرگەن بولسىلا، نۇرغۇن بالا ــ قازادىن ئامان قالمايتتىلىمۇ؟ بۇنىڭ هەممىسى تەقدىر ئىلاهنىڭ ئەزىل قىسمەتتە پۈتۈپ قويغىنى، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ خۇاڭ ئەن دېگەن مۇتتەهەم هازىر نەدە؟ ــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئۇ بىرنېمە بۇ يەرگە چىقىپ ئىككى ــ ئۈچ ئاي ئۆتە ــ ئۆتمەيلا ئاغرىپ ئۆلۈپ كەتتى، ــ دېدى چاۋ گەي.

سۇڭ جياڭ بىر هازاغىچە ئىچىگە تىنىپ هەسرەت چەكتى. شۇ كۈنى هەممەيلەن مەي ــ شارابلارنى ئىچىپ، كۆڭۈللىرىنى ئېچىشتى. چاۋ گەي ئالدى بىلەن مۇ غوجىنىڭ بالىچاقىلىرىنى جايلاشتۇرۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى. خۇاڭ ۋېنبىڭنىڭ ئۆيىدىن ئېلىپ كېلىنگەن مال ــ بىساتلىرىنى ئالدۇرۇپ چىقىپ، كۈچ چىقارغان چاپارمەنلەرنى تارتۇقلىدى. هېلىقى سۇۋغات ساندۇقىنى ئېلىپ دەي زۇڭ بەگكە ئۆتكۈزۈپ بەردى. دەي زۇڭ نەدىكىنى ئالسۇن، خەزىنىدە ساقلاپ جامائەت ئۈچۈن ئىشلىتىشكە تاپشۇردى. چاۋ گەي چاپارمەنلەرنى لى جۇن قاتارلىق يېڭى ئاتامانلارغا سالام بېرىشكە بۇيرۇدى. چاپارمەنلەر سالام بېرىپ بىر ــ بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقتى. تاغ تۇرادا ئۇدا نەچچە كۈن مال ــ ۋاران سويۇلۇپ، قۇتلاش بەزمىلىرى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى چاۋ گەيگە كەلسەك، ئۇ هەممەيلەننى تاغنىڭ ئالدى ــ ئارقىسىدىكى ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، تاغ تۇرادا يەنە ئۆي ــ ئىمارەتلەرنى سالدۇرۇش، قورغان تاملارنى ياستىشقا كىرىشتى. ئۇچىنچى كۈنگە كەلگەندە، سۇڭ جياڭ داستىخان ئۇستىدە

ئورنىدىن تۇرۇپ ئاتامانلاردىن:

ـــ پېقىر قىلىدىغان يەنە بىر چوڭ ئىش بار، بۇنى قېرىنداشلىرىمغا ئېيتقۇم كېلىۋاتىدۇ، پېقىرنىڭ تاغدىن چۈشۈپ، ئەتراپىنى بىر ئايلىنىپ كەلگۈم بار، بىرنەچچە كۈنلۈك رۇخسەت سورايمەن، نېمە دېيىشىدىلىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەزىز ئىنىم، نەگە باراي دەيدىلا، قانداق چوڭ ئىش ئىدى؟ ـــ دەپ سورىدى چاۋ گەي.

سۇڭ جياڭ ئالدىرىماي ـ تەمتىرىمەي بارماقچى بولغان يېرىنى ئېيتتى. ئەيىۋەننىاس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس! نەيزە ـ قىلىچلار ئىچىدە بۇ جان يەنە بىر قېتىم هايات قالدى، تاغ تىزمىلىرى باغرىدا ئۇلۇغ ئىشلار توغرىسىدا ۋەهىمىلەر كەلدى. ئەرش قىزى هۆر قىز بەرگەن ئۇچ كىتاب ئەل ئىچىدە دەستۇر بولۇپ قالغۇسى. سۇڭ دانىشمەنلىك زادى قەيەرگە بارماقچى بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق ئىككىنچى باب

سۇئال دانىشمان خوجەندىن سۇئال كەلتۈرۈپ ئۇچ پارچە تىلسىمانى قوبۇل قىلغانلىقى ئۇنىڭ ئەرشتىكى ھۆر قىز بىلەن ئۇچراشقانلىقى

ئەلقىسسە، سۇئال جىلىڭ زىيارىتى ئۈستىدە پالۋانلارغا:

— يېقىر سۇئال جىلىڭنى ھەرقايسىلىرى قۇتۇلدۇرۇپ تاغقا ئېلىپ چىققاندىن بۇيان، ئۇدا نەچچە كۈن زىيارىتىكە داخىل بولۇپ كۆڭلۈم تېخىمۇ سۆيۈندى، بىراق ئۆيدە قېرى ئاتام قالغانىدى، ھازىر ئۇنىڭ نە ھالدا ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. جىلىڭجۇ ئايمىقى مېنى ئاستانىگە مەلۇم قىلسا، ئاستانىدىن جىجۇ ئايمىقىغا جەزمەن يەرمان چۈشۈرۈلىدۇ، ئۇلار گۇناھكار ئورنىدا ئۆيدىكىلەرنى تۇتۇپ كېلىڭلار دەپ، يۇنچېڭ ناھىيەسىگە ئالاقە چۈشۈرسە، ئاتامنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. ئۆيگە بېرىپ، قېرى ئاتامنى تاغقا ئېلىپ چىقىپ، غەمدىن خالاس بولساممىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن، قېرىنداشلىرىم، ھەرقايسىلىرى بۇنىڭغا قانداق دەيدىلىكىن؟ — دېدى.

— ئەزىز ئىنى، بۇ ئىنسانچىلىقتا چوڭ ئىش، سىلى بىز بىلەن بۇ يەردە راھەت ـ ھالاۋەتتە ئۆتۈپ، ئاتىلىرىنى ئۇ يەردە جاپاغا تاشلاپ قويۇشقا قانداق كۆڭۈللىرى ئۇنىسۇن؟ ئىنى، ئۆزلىرىنىڭ تەلەپلىرىگە قانداقمۇ كۆنمەيلى؟ بىراق، قېرىنداشلىرىم نەچچە كۈندىن بۇيان رىيازەت چەكتى، ئىش ـ كۈشلىرىنى سەرەمجانلاپ بولالمىدى، شۇڭا يەنە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ، تۇرامىزدىن ئادەم باشلاپ بېرىپ ئېلىپ كەلسىلە، —

دېدى چاۋ گەي.

ـــ مېھرىبان ئاغا، يەنە نەچچە كۈننى ئۆتكۈزسەكمىغۇ مەيلىدى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ بىراق بۇ ئىشنى كېچىكتۈرۈپ قويساق، جياڭجۇ ئايمىقى جىجۇ ئايمىقىغا ئالاقە ئەۋەتىپ، ئۆيۈمدىكىلەرنى تۈتقۇزۇپ كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. ھازىر كۆپ ئادەم ئېلىپ بېرىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق، پېقىر يوشۇرۇنچە ئۆزۈم يالغۇزلا بېرىپ، ئىنىم سۇڭ چىڭ بىلەن بىللە ئاتامنى ئېلىۋېلىپلا كېچىلەپ تاغقا يېنىپ كېلەي، شۇ چاغدا بۇنى يۇرتىمىزدىكى ئىنىسىجىنىمۇ تۈيمايدۇ. ئەگەر كۆپ ئادەمنى ھەمراھ قىلىپ بارسام، جەزمەن يۇرت ـ جامائەت تۈيۈپ قالىدۇ ـ دە، ئىش ئەپلەشمەي قالىدۇ.

ـــ ئەزىز ئىنى، يولدا بىرەر پېشكەللىككە ئۇچراپ قالسىلا، قۇتقۇزۇۋالغۇدەك ئادەم چىقماي قالىدۇ، ـــ دېدى چاۋ گەي ئۇنىڭغا.

ـــ ئاتامنى دەپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە شۇ كۈنى ھەرقانچە تۈتقانغا ئۇنماي، يولغا چىقمەن دەپ چىڭ تۇرۇۋېلىپ، بېشىغا كىگىز قالپاق كىيىپ، قولىغا كالتە توقماقتىن بىرنى ئالدى ـ دە، بېلىگە خەنجەر قىستۇرۇپ تاغدىن چۈشۈپ يولغا راۋان بولدى. ئاتامانلار ئۇنى جىنشاتەنگىچە ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كېلىشتى.

سۇڭ جياڭ كېچىكتىن ئۆتۈپ، جۇ گۈينىڭ مەيخانىسىنى ئارىلاپ قىرغاقتا چىقىپ، چوڭ يول بىلەن يۈنچېڭ ناھىيەسىگە قاراپ ماڭدى. يول ئۈستىدە قورسىقى ئاچسا قورسىقىنى تويغۇزۇۋېلىپ، ئۈسسىسا ئۈسسۈزلۈقىنى قاندۇرۇۋېلىپ، كېچىسى ئارام ئېلىپ، كۈندۈزى يول يۈردى. ئۇ سۈڭجياسۇن كەنتىگە يېتىپ بېرىشقا ئاز قالغاندا، كەچ بولۇپ كەتكەنلىكتىن ئۆيىگە يېتەلمەي، كارۋان سارىيىدا قونۇپ ئەتىسى باردى، ئۇ كۈندۈزى بېرىپ قالغانلىقتىن دەرھىلىك ئارىسىدا مۆكۈنۈپ يېتىپ، كەچ بولغاندا ئاندىن جاڭزىنىڭ ئارقا دەرۋازىسىغا كېلىپ

ئىشىك قاقتى. ئاۋاز جاڭزىدىكىلەرگە ئاڭلانغاندىن كېيىن سۇڭ چىڭ چىقىپ ئىشىكنى ئېچىپ بەردى، ئۇ ئاكىسىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپ ئالمان ـ تالمان:

ـــ ئاكا، سەن نېمە قىلغىلى كەلدىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەن ئاتايىتەن ئاتام بىلەن سېنى ئالغىلى كەلدىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاكا، سېنىڭ جياڭجۇ ئايمىقىدا قىلغان ئىشىڭنى ھازىر بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىپ بولدى. ئامبال يامۇلى جاۋ ئاتلىق ئىككى يۈزبېشىنى بۇ يەرگە ئەۋەتتى، ئۇلار كۈندە كېلىدۇ، بىزنى نەزەربەند قىلىپ قويۇپ، مىدىر ـ سىدىر قىلغۇزمايۋاتىدۇ، جياڭجۇ ئايمىقىدىن ئالاقە كەلگەن ھامان، ئاتا ـ بالا ئىككىمىزنى تۈتۈپ زىندانغا سېلىپ، سېنى قولغا چۈشۈرگۈچە تۈتۈپ تۇرغۇدەك، كېچىسى بۇ يەردە بىر ـ ئىككى يۈز چېرىك كۆزەت قىلىپ چارلاپ يۈرىدۇ. سەن تەخىرسىز لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ ئاتامانلارنى باشلاپ كېلىپ، ئاتام بىلەن مېنى قۇتقۇزۇۋال، ـــ دېدى سۇڭ چىڭ.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ قورققىنىدىن قارا تەرگە چۆمدى. ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىشكە پېتىنالماي، ئارقىغا بۇرۇلۇپ، لياڭشەن كۆلىگە يول ئالدى. بۇ چاغدا ئاي خىرە يورۇپ تۇرغان بولۇپ، يولنى پەرق ئەتكىلى بولاتتى. شۇڭا، سۇڭ جياڭ چەت، خىلۋەت چىغىر يوللارنى تاللاپ ماڭدى. ئالاھازەل بىر ئاش پىشىم ماڭغاندىن كېيىن ئارقىسىدىكى كىشىلەرنىڭ قىيقاس ـ سۈرەنلىرى ئاڭلاندى. ئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ تىڭشىدى، بىر ـ ئىككى چاقىرىم يىراقلىقتا بىر توپ ئوتقاش يورۇپ تۇرغان جايدىن: «ھەي سۇڭ جياڭ توختا!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ ھېچنېمىگە قارىماي مېڭىۋەردى ۋە ئىچىدە: «چاۋ گەينىڭ گېپىنى ئاڭلىماي، بۇگۈن مۇشۇ بالاغا يولۇقتۇم، ئەي پەرۋەردىگار، رەھىم ـ شەپقەت قىلىپ سۇڭ جياڭنى قۇتقۇزغايسەن!» دەپ ئويلىدى، ئۇ يىراقتا كۆرۈنگەن بىر جايغا

قاراپ ماڭدى. بىرئازدىن كېيىن شامال بۇلۇتلارنى سۈرۈپ تاشلاپ، تولۇن ئاي ئۆز جامالىنى كۆرسەتتى، سۇلۇق جىمجىتلىق شۇ چاغدىلا ھەممىنى ئېنىق كۆرۈپ، ئاھ ـ پەريادچەككىنىچە نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئاشۇ ماكانغا قاراپ ئۇ يەرنىڭ خۇەنداۋسۇن كەنتى ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئەسلىدە بۇ تۆت ئەترايى قاتمۇقات تاغ ـ چوققىلار بىلەن ئورالغان كەنت بولۇپ، تاغنىڭ ئېتىكىدىكى بىر جىلغىدا سۇ ئېقىپ تۇراتتى، پەقەت ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا بىر يول بولۇپ، بۇ كەنتكە كىرىدىغان بىردىنبىر يول ئىدى. سۇلۇق جىمجىت بۇ كەنت ئېغىزىنى بىلەتتى، شۇڭا ئەمدى بۇرۇلۇپ شۇ ياققا ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، ئارقىدىن قوغلاپ كەلگەنلەر يول ئېغىزىنى توسۇۋېلىپ، ئوتقاشلار بىلەن ئۇيەرنى كۇندۇزدەك يورۇتۇۋەتتى. سۇلۇق جىمجىت ئىلاجسىزلىقتىن كەنتكە كىرمەي، ئۆزىنى بىر چەتكە ئالماقچى بولدى. ئۇ بىر دەرەخلىكتىن ئۆتكەندىن كېيىن كۆزىگە بىر قەدىمىي بۇتخانا كۆرۈندى.

نەزم

تام ـ تۇزاقى پۇچۇلۇپ ۋەيرانە بولغان،
سارايلىرى ئۆرۈلەي دەپ قىڭغىيىپ قالغان.
ئىككى ئايۇان گۇل تاملىرى مۇخ بىلەن تولۇپ،
گۇل سېلىنغان يەر خىشلىرىن ئوت ـ چاۋا باسقان.
ئىشىكىنىڭ ئالدىدىكى مۇنكىر ـ نەكىرلەر ـــ
قول ـ بىلەكتىن ئايرىلىپ سۇرى يوقالغان.
سارايدىكى دادخاھنىڭ بېشى ئۇزۇلۇپ ـــ
ئەسلىدىكى سالاپەتلىك ئەپتىن يوقاتقان.
گېزەك ـ تاۋاپ شەرەسىگە ئۆمۇچۈك تورلاپ،
كۇجىدانغا چۈمۈلىلەر ئۇۋۇمۇ سالغان.
قەغەز پۇللار كۆيدۇرىدىغان ئوچىقىنى،

بۆره ـ تۆلكه دائىم ياتار ماكان تۆتۇشقان.
مالائىكلەر چىملدىقى ئىچره ھەر دەم،
شەپەرەڭلەر يايرايدىكەن بىغەم ـ خىرامان.

سۇڭ جياڭ بۇتخانا ئىشكىنى ئىتتىرىپ، ئايناڭ يورۇقىدا بۇتخانا ئىچىگە كىردى ـ دە، يوشۇرۇنغۇدەك بىر پاناھ جاي ئىزدىدى. ئۇ بۇتخانىنىڭ ئالدى ـ كەينىنى بىر قۇر ئايلىنىپ كۆرۈپ، بىرەر پاناھ جاي تاپالماي تېخىمۇ ئالاقزادە بولدى. شۇ ئاردا سىرتتىن بىراۋنىڭ: «تايىنلىق مۇشۇ بۇتخانا ئىچىگە كىرىۋالدى» دېگىنى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ بۇنىڭ جاۋ نېڭنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى تونۇدى ـ دە، ئۆزىنى يوشۇرالماي تەمتىرەپ كەتتى. ئۇ سارايدىكى بىر بۇت تەكچىسىنى كۆردى ـ دە، پەردىسىنى قايرىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە شۇڭغۇپ كىرىۋېلىپ، توقمىقىنى جايلاشتۇرۇپ، تەكچە ئىچىدە تۆگۈلۈپ ئولتۇرۇۋالدى، ئۇ نەپەس ـ دېمىنى چىقىرىشقىمۇ پېتىنالمايتتى. بۇ چاغدا سىرتتىن ئوتقاش كۆتۈرگەن كىشىلەر كىردى.

سۇڭ جياڭ تەكچىدە ئولتۇرۇپ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ، جاۋ نېڭ، جاۋ دېلارنىڭ قىرىق ـ ئەللىك ئادەمنى باشلاپ، ئوتقاش كۆتۈرگەن ھالدا ھەممە يەرنى ئاختۇرۇپ، تۆت تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. سۇڭ جياڭ كۆڭلىدە: «مەن تۇيۇق يولغا كىرىپ قاپتىمەن، ئۇلۇغ پەرۋەردىگار، ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن، مالائىك ـ ماشايىخلىرىم باشپاناھ بولغايسىلەر!» دېدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى تەكچە ئىچىگە قارىماستىن ئۆتۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ: «تەلىيىم ئوڭ كەلدى، شۈكۈر!» دېدى ئىچىدە. شۇنداق دەپ تۇرۇشىغىلا جاۋ دې ئوتقاشنى تاكچىگە تۇتتى. سۇڭ جياڭ «ئاپلا، ئەمدى قولغا چۈشتۇم» دەپ ئويلىدى. جاۋ دې بىر قولىدىكى قىلىچنىڭ ئۇچى بىلەن پەردىنى قايرىپ، ئوتقاشنى ئۇياق ـ بۇياقتا تۇتۇشىغا ئۇنىڭ ئىچىدىن ئىس ـ تۈتەكلەر ئارىلاش يالقۇن ئېتىلىپ چىقىپ، قاپقارا چاڭ ـ

توزانلار جاۋ دېنىڭ كۆزىگە كىرىپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىنى ئېچىشتۇرۇۋەتتى. ئۇ ئوتقاشنى يەرگە تاشلاپ، دەسسەپ ئۆچۈرگەندىن كېيىن بۇتخانىدىن چىقىپ چېرىكلەرگە:

ــ بۇ ھارىمى بۇتخانا ئىچىدە يوق ئىكەن، بۇ يەردە باشقا يولمۇ بولمىسا نەگە قېچىپ كەتكەندۇ! ــ دېدى.

ــ بۇ خۇنپەر ھەرقاچان كەنتتىكى دەرەخلىككە كىرىۋالدى. ئۇنىڭ قېچىپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلمىساقمۇ بولىدۇ، بۇ كەنتكە كىرىپ ـ چىقىدىغان پەقەت بىرلا يول بار، ئۇنىڭدا ئېگىز ـ ئېگىز تاغلار ۋە قويۇق ئورمانلىقلار بولسىمۇ، ئۇنىڭغا چىقىدىغان يول يوق. يۇزبېشى، ئەگەر بىز كەنتنىڭ ئېغىزىنى توسۇۋالىدىغان بولساقلا، ئۇ قانات چىقىرىپمۇ ئۇچۇپ كېتەلمەيدۇ. شۇڭا، تاڭ يورۇغاندىن كېيىن كەنت ئىچىنى ئوبدان ئاختۇرۇپ باقايلى، ــ دېدى چېرىكلەر.

ــ شۇنداق قىلايلى، ــ دېدى جاۋ دې ۋە چېرىكلەرنى باشلاپ بۇتخانىدىن چىقىپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ: «مالائىك ـ ماشايىخلار باشپاناھ بولۇپ بۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىقسام، بۇ بۇتخانىنى جەزمەن قايتىدىن ياستىپ، قايتىدىن ئىبادەتخانا، خانىقالار سالدۇرىمەن، پەرۋەردىگارىم، ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن» دەپ تۇرۇشىغىلا، بىرنەچچە چېرىك بۇتخانا ئىشىكىدە: «يۇزبېشى، مانا بۇ يەردە ئىكەن!» دەپ ۋارقىرىدى. شۇنىڭ بىلەن جاۋ نېڭ، جاۋ دېلار بىر توپ كىشى بىلەن باستۇرۇپ كىرىشتى. سۇڭ جياڭ: «مانا ئەمدى يەنە نەس باستى، بۇ نۆۋەت جەزمەن تۇتۇلىدىغان بولدۇم» دەپ ئويلىدى. جاۋ نېڭ بۇتخانا ئالدىغا كېلىپ:

ــ قېنى نەدە ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ يۇزبېشى قارىسىلا، بۇتخانىنىڭ ئىشىكىدە ئىككى بارماقنىڭ ئىزى تۇرىدۇ، ئۇ چوقۇم ھېلىلا بۇتخانا ئىشىكىنى ئېچىپ غىپلا قىلىپ كىرىپ كېتىپتۇ، ــ دېدى چېرىك.

ــ راست ئېيتتىڭ، يەنە بىر قېتىم ئوبدان ئاختۇرۇپ

كۆرەيلى، ـــ دېدى جاۋ نېڭ.

بۇ كىشىلەر يەنە بۇتخانىغا كىرىپ ئاختۇرۇشقا باشلىدى، سۇڭ جياڭ: «مەن ئەجەبمۇ تەتۇر پېشانە ئىكەنمەن، ئەمدى ئۆلىدىغان بولدۇم» دەپ ئويلىدى. چېرىكلەر بۇتخانىنىڭ ئالدى ـ كەينىنى ئوبدان ئاختۇرۇپ چىقتى. خىشلارنىڭ تەكتىدىن باشقا، ئاختۇرمىغان يېرى قالمىدى. ئۇلار يەنە بىر نۆۋەت ئاختۇرۇپ ئوتقاش بىلەن بۇتخانىنى يەنە يورۇتۇپ كۆردى. جاۋ نېڭ:

ـــ ئۇ ھەرقاچان مۇشۇ بۇت تەكچىسى ئىچىدە. بايا سىلەر ئوبدان قارىمىغان ئوخشايسىلەر، ئوتقاش بىلەن ئۆزۈم بىر قاراپ باقاي، ـــ دېدى.

بىر چېرىك ئوتقاشنى يورۇتۇپ بەردى، جاۋ نېڭ بىر قولى بىلەن پەردىنى قايرىدى، بەش ـ ئالتە كىشى باشلىرىنى سوزۇپ تەكچىگە قارىدى. قارىمىغان بولسىغۇ ھېچ ئىش بولمايتتى، ئۇلار شۇنداق قارىشىغىلا تەكچىنىڭ ئىچىدىن بىر دەھشەتلىك بوران چىقىپ ئوتقاشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆچۈرۈۋەتتى، پۈتۈن بۇتخانىنى زۇلمەت قاراڭغۇلۇق قاپلاپ ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتتى. جاۋ نېڭ:

ـــ تۇۋا، ھېچ يەردە ھېچنېمە يوقلا قاتتىق بوران چىقىپ كەتكىنىنى قاراڭلار، بۇنىڭ ئىچىدە مالائىك ـ ماشايىخلار ئولتۇرغان بولسا كېرەك، ئۇلار بىزنىڭ بۇ يەرنى ئاختۇرۇپ مالاللىق كەلتۈرگىنىمىزدىن غەزەپلىنىپ، مۇشۇ قاتتىق بوران بىلەن كارامەتلىرىنى كۆرسەتتى بولغاي. بىز ئەمدى قايتىپ كېتىپ، كەتتىنىڭ ئېغىزىنى توسۇپ ئولتۇرۇپ، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن كېلىپ ئاختۇرايلى، ـــ دېدى.

ـــ بۇت تەكچىسىنىڭ ئىچىگە ئىنچىكىلەپ قارىمىدۇق، ئۇنىڭغا نەيزىلەرنى سانجىپ يەنە بىر قېتىم ئاختۇرۇپ باقايلى، ـــ دېدى جاۋ دې.

ـــ شۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى جاۋ نېڭمۇ.

ئىككىيلەن ئەمدى ماڭايلى دەپ تۇرۇشىغا بۇتخانىنىڭ

ئارقىسىدىن يەنە بىر دەھشەتلىك قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە قۇم ـ شېغىللارنى ياغدۇردى، بۇتخانىنىڭ تام ـ تورۇسلىرىنىمۇ غاراس ـ غۇرۇس قىلىپ تەۋرىتىۋەتتى، ئاسمانىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ، يەر ـ زېمىننى قاراڭغۇلۇق باستى، ئۇلارنى سوغۇق شامال ئۇرۇپ شۇركۈندۈرۈۋەتتى. جاۋ نېڭ ئەھۋالىنىڭ يامانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ئىنىم، تېزرەك كېتىۋالايلى، مالائىك ـ ماشايىخلىرىمىزنىڭ غەزىپى قوزغىلىپ قالدى، ـــ دەپ جاۋ دېنى چاقىردى.

ھەممەيلەن بۇتخانىدىن شاپاشلاپ سىرتقا قاچتى، بىرنەچچەيلەن موللاق ئېتىپ چۈشتى، بەزىلىرىنىڭ پۇتلىرى قايرىلدى، ئۇلار ئۆمىلەپ قوپۇپ يەنە ھە دەپ قېچىشتى. شۇ ئەسنادا بۇتخانا ئىچىدىن بىراۋنىڭ «بىزنى ئەپۇ قىلىڭلار» دەپ ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى. جاۋ نېڭ كىرىپ قارىسا بىرنەچچە چېرىك سۇپىغا پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى بۇتخانا ئىچىدىكى دەرەخ يىلتىزى ئىلىۋالغانلىقتىن، ئۇنى ئاجرىتالماي، قوللىرىدىكى قىلىچلىرىنى تاشلاپ، كىيىملىرىنى چىقىرىۋېلىش ئۈچۈن ھەپىلىشىپ، ۋايداد سېلىۋاتقانىكەن. سۇڭ جياڭ بۇت تەكچىسى ئىچىدە تۇرۇپ، ئۇنى ئاڭلاپ ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ تاشلىدى.

جاۋ نېڭ چېرىكلەرنىڭ كىيىملىرىنى ئىلىنغان يەردىن چىقىرىۋېلىپ، ئۇلارنى بۇتخانا سىرتىغا ئېلىپ چىقتى. بۇرۇنراق سىرتقا چىقىپ كەتكەن بىرنەچچە چېرىك:

ـــ مالائىكلىرىمىزنىڭ كارامىتى ئەجەبمۇ قالتىس ئىكەن، سىلەر بۇتخانا ئىچىدە ھە دەپ كاشىلا سېلىۋېرىپ، مۇنكىر ـ نەكىرلەرنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويۇپسىلەر، بىز كەنتنىڭ ئېغىزىغا بېرىپ ئۇنى ساقلاپ تۇرايلى، ئۇ ئۇچۇپمۇ ئۆتۈپ كېتەلمەيدۇ، ـــ دېيىشتى.

ـــ توغرا، كەنت ئېغىزىنىڭ ئەتراپىدا ساقلايلى، ـــ دېيىشتى

جاۋ نېڭ، جاۋ دېلار.

ھەممەيلەن كەنت ئېغىزىغا قاراپ ماڭدى.

سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ بۇت تەكچىسى ئىچىدە ئەجەبمۇ ئوبدان بولدى دەپ: «بۇ لەنىتىلەرنىڭ قولىغىمۇ چۈشمىدىم، بىراق كەنت ئېغىزىدىن قانداق چىقىپ كېتەرمەن؟» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئاھ ئۇرۇپ ھېچ ئامال تاپالماي خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغاندا، ئارقىدىكى ئايۇاندىن بىرەيلەننىڭ چىقىپ كېلىۋاتقان تىۋىشى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ: «ئاپىلا، يەنە چاتاق بولدى. نېمىشقىمۇ بالدۇرراق چىقىپ كەتمىگەندىمەن» دەپ تۇرۇشىغا، قارا كىيىم كىيىۋالغان ئىككى بالا ئۇدۇل بۇت تەكچىسىنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ:

— بىز نارەسىدىلەر مەبۇدىمىزنىڭ يارلىقى بويىچە ئەختەرلەر پىرى ئۆزلىرىنى چىللاپ كەلدۇق. مەبۇدىمىز سىلى بىلەن سۆزلەشكۈدەك، — دېدى.

سۇڭ جياڭ جاۋاب بېرىشكە قانداقمۇ پېتىنالمىسۇن. تەكچە سىرتىدىكى ھېلىقى بالىلار:

— مەبۇدىمىز چىللاۋاتىدۇ، پىرىم ئىلتىپات قىلىپ، قەدەم تەشرىپ قىلسىلا، — دېدى يەنە.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغىمۇ جاۋاب بېرىشكە پېتىنالمىدى. سىرتتىكى بالىلار يەنە:

— سۇڭ پىرىم، ئارىسالدى بولمىسىلا، مەبۇدىمىز ساقلاپ تۇرغىلى خېلى بولۇپ قالدى، — دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ زىل ئاۋازنىڭ ئەر كىشىنىڭ ئاۋازى ئەمەسلىكىنى بايقىغاندىن كېيىن تەكچە ئاستىدىن مارىلاپ قارىدى، قارىسا بۇتنىڭ ئىككى تەرىپىدە قارا كىيىم كىيىۋالغان ئىككى قىز بالا تۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرۈپ سۇڭ جياڭ چۆچۈپ كەتتى، بۇلار ئەسلىدە ئىككى لاي بۇت ئىدى. بۇ چاغدا تالادىن: «سۇڭ پىرىمىز، سىلىنى مەبۇد چىللاۋاتىدۇ» دېگەن ئاۋاز يەنە ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ پەردىنى قايرىپ سىرتقا چىقىپ قارىغۇدەك

بولسا، چاچلىرىنى چوققىسىغا تۇرمەكلىۋالغان قارا كىيىم كىيگەن ئىككى قىز بالا ئەدەپ بىلەن تەزىم قىلىپ، باش ئېگىپ تۇرۇپتۇ. سۇئ جيائ قارىسا ئۇلار شۇنداق قىزلار ئىكەنكى:

يۈزلىرى قىزىل ئالما، چاچلىرى سۇمبۇل،
چىشلىرى سەدەپتەك، كۆزلىرى ھۇل - ھۇل.
غۇبارسىز، مەسۇملار ئەجەبمۇ ئوماق،
تەقى - تۇرقى بەئەينى پەرىشتە سىياق.
بۇجۇغۇر كوكۇلى تاغنىڭ چوققىسى،
پۇتىدا سۇمۇرۇغباش ئەپچىل ئۆتۈكى.
ئۇستىگە قاپقارا كۆڭلەك كىيىپتۇ،
ئۇنىڭغا كۇمۇش رەڭ توقۇش تۇتۇپتۇ؛
ئۇچىدۇ چېچىدا سۆسۈنە لېنتا،
ھالقىسى ئوخشايدۇ چاقناپ شەپەققە.
چارباغنىڭ ئارزۇلۇق قوشاق ئەركىسى،
ۋە ياكى ئىدى ئەرش ھۆرى - ئەلچىسى.

— ھۆرلىرىم، قەيەردىن كېلىشتىلە؟ — دەپ سورىدى سۇئ جيائ ئۇلاردىن.

— مەبۇدىمىزنىڭ يارلىقىغا بىنائەن، پىرىمىز ئۆزلىرىنى خانىدانغا چىللاپ كەلدۇق، — دېدى قارا كىيىملىك بالىلار.

— ھۆرلىرىم، يېڭىلىشىپ قېلىشىپلا، — دېدى سۇئ جيائ، — مېنىڭ ئىسمىزاتىم سۇئ جيائ بولىدۇ، مەن ئەختەرلەر پىرى ئەمەس.

— نېمىشقا يېڭىلىشىمىز؟ قېنى پىرىم، مەرھەمەت قىلسىلا، مەبۇدىمىز ساقلاپ قالغىلى خېلى بولۇپ قالدى.

— مەبۇدىمىز دېگەنلىرى كىم بولىدۇ؟ مەن ئۇ كىشى بىلەن تونۇشمىسام، ئالدىغا قانداق بارالايمەن؟

— پىرىم، شۇ يەرگە بارغاندا بىلىدىلا، بۇنى سورىمىسىلىمۇ

بولىدۇ.

ـــ مەبۇدىلىرى قەيەردە؟

ـــ ئارقىدىكى خانداندا.

قارا كىيىملىك بالىلار ئالدىدا يول باشلاپ ماڭدى، سۇڭ جياڭ ئۇلارغا ئەگىشىپ بۇتخانىدىن چىقىپ، ئۇنىڭ ئارقا يان تېمىدىن بۇرۇلغاندىن كېيىن بىر يان ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كەلدى، قارا كىيىملىك بالىلار:

ـــ خوش، سۇڭ پىرىم، قېنى ئىچكىرىگە مەرھەمەت قىلسىلا، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بالىلارغا ئەگىشىپ يان ئىشىكتىن ئىچكىرىگە كىردى، كىرىپ قارىسا ئاسمىنىدا يۇلتۇزلار چاقناپ تۇرغان، خۇش ھاۋالىق، ئەتراپى بۇك ـ باراقسان دەل ـ دەرەخلىك بىر جاي ئىكەن. سۇڭ جياڭ: «ھەي ئىسىت، بۇتخانىنىڭ ئارقىسىدا بۇنداق يەرنىڭ بارلىقىنى بالدۇرراق بىلسەمچۇ، بۇ يەرگە كېلىپ مۆكۈنۈۋالار ئىكەنمەن، شۇنچىلا تەمتىرەپمۇ كەتمەسكەنمەن» دەپ ئويلىدى.

سۇڭ جياڭ كېتىۋېتىپ ئىككى تەرىپىگە ئىسرىقدانلار قويۇلغان، ئۇلارنىڭ ئارىلىقىدا چوڭ ـ چوڭ قارىغايلار ئۆسكەن، ئوتتۇرىدا بىر بېلىق سىرتى قىلىپ ياسالغان تۇپتۇز چوڭ يول بارلىقىنى كۆردى. ئۇ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن كۆڭلىدە: «بۇ قەدىمىي بۇتخانىنىڭ ئارقىسىدا مۇنداق ئوبدان يول بارلىقى خىيالىمغا كەلمەپتۇ» دەپ ئويلىدى. ئۇ قارا كىيىملىك بالىلارغا ئەگىشىپ بىر چاقىرىمدەك يول ماڭغا ـ ماڭمايلا شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان جىلغا سۇيىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى. ئۇ ئالدى تەرەپكە قارىدى، ئالدى تەرەپتە بىر تاش كۆۋرۈك كۆرۈندى، كۆۋرۈكنىڭ ئىككى يېنىغا قىزىل سالاسۇن ياسالغان، قىرغاقلا ئاجايىپ ـ غارايىپ گۈللەر، ئوت ـ چۆپلەر، ئېگىز ـ يوغان قارىغايلار، قومۇشلار، ياپيېشىل مەجنۇنتاللار ۋە خاسىيەتلىك شاپتۇل دەرەخلىرى تىكىلگەن، كۆۋرۈكنىڭ سۇڭگۇچىدىن شىرلىداپ

سۇپسۇزۇك سۇ ئېقىپ چىقىۋېتىپتۇ. كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندىن كېيىن ئىككى قاتار ئاجايىپ ـ غارايىپ تېرەكلەر ئوتتۇرىسىدا قىپقىزىل سىرلانغان چوڭ روجەكلىك دەرۋازا كۆرۈندى. سۇڭ جياڭ روجەكلىك دەرۋازىدىن كىرىپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، شۇنداق ئاجايىپ بىر ساراي كۆرۈندىكى:

ئىشىكلىرى قىپقىزىل، ئالتۇن مىختا مىخلانغان،
كاھىشلىرى زۇمرەت، لەمپىسى نەقىشلەنگەن.
تۆۋرۈكلەرگە ئېسىلغان جۇپ ئەجدىھا ـ لەھەك پانۇس،
دەرپەردىگە سىزىلغان قۇياش بىلەن جۇپ قەقنۇس.
تاملىرى قىزىل رەڭلىك، گۈل باراقسان خانىدان،
ياپيېشىل راۋاقلىرى، نۇرلىرى غۇۋالاشقان.
بېلىق سىرتى پەنجىرە خۇشبۇي سېرىق پەردىسى،
ئاي كەشتىلىك پەردىنىڭ تال ـ تال چۈرقۇچ چۈچىسى.
ئەۋلىيا ھەم ئەنبىيالار ئوردىسىدۇر گويا ئۇ،
ئادىمىزات ئالىمىنىڭ خانىدانى ياكى بۇ.

سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلىدە: «مەن يۇنچېڭ ناھىيەسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن تۇرۇقلۇق، ئەجەب بۇنداق جايىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلىماپتىمىنا» دەپ ئالاقزەدە بولۇپ، ئاياغ بېسىشقا پېتىنالماي قالدى. قارا كىيىملىك بالىلار بولسا، ئۇنى تەكلىپ قىلىپ زورلىدى. سۇڭ جياڭ ئۇلارنىڭ يول باشلىشى بىلەن دەرۋازىدىن كىردى. ئۇ يەردە بىر شاھانە سۇپا بولۇپ، ئىككى تەرەپتىكى ئايۋاننىڭ قىزىل سىرلانغان تۆۋرۈكلىرىگە كەشتىلىك پەردىلەر ئېسىلغان. ئۇنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدا چوڭ بىر ساراي بار ئىكەن، سارايدا شام ـ چىراغلار يېنىپ تۇرۇپتۇ. قارا كىيىملىك بالىلار سۇڭ جياڭنى سۇپىدىن پەلەمپەيگە باشلاپ ماڭدى، بۇ چاغدا ساراي ئالدىدىكى پەلەمپەيدە تۇرغان يەنە بىرنەچچە قارا كىيىملىك بالىلارنىڭ: «مەبۇدىمىز پىرىمىزنى كىرسۇن دەپ چىللاۋاتىدۇ»

دېگىنى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ چوڭ ساراي ئالدىغا كەلدى. ئۇنىڭ پۇتۇن ئەزايى غال ـ غال تىترەپ شۇركۈنۈپ كەتتى. پەلەمپەي ئاجايىپ كاتتا شاھانە خىشلاردىن ياسالغانىكەن. قارا كىيىملىك بالىلار پەردىنىڭ ئىچىگە كىرىپ: «سۇڭ جياڭ پىرىمنى چاقىرىپ كەلدۇق!» دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ پەردىنىڭ ئالدىدىكى شاھانە پەلەمپەيگە كېلىپ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە يەرگە يىقىلىپ:

ـــ پېقىر بىر نادان پۇقرا مەن، ھەزرەتلىرىنى تونۇمايدىكەنمەن. پېقىرغا مېھىر ـ شەپقەت ياغدۇرۇپ، مەن بىچارىگە رەھىم قىلىشلىرىنى تىلەيمەن، ـــ دېدى.

بۇ چاغدا شاھانە پەردىنىڭ ئىچىدىن پىرىم ئولتۇرسۇن دېگەن پەرمان ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ بېشىنى كۆتۈرۈشكە نە ھەددى؟ قارا كىيىملىك تۆت بالا ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ مەخمەل قاپلانغان ئېسىل ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇشقا ئېلىپ باردى، سۇڭ جياڭ نائىلاج ئولتۇردى. سارايدىن پەردە كۆتۈرۈلسۇن دېگەن سادا چىقتى ـ دە، بىرقانچە قارا كىيىملىك بالىلار ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار بىلەن بېزەلگەن پەردىنى قايرىپ ئۇنى ئالتۇن ئىلمەككە ئىلىپ قويدى.

ـــ پىرىم ئوبدان تۇرۇپسىز، ـــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن مەبۇدە.

ـــ پېقىر بىر نادان پۇقرامەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ يەنە تەزىم قىلىپ، ـــ ئۆزلىرىنىڭ ئۇلۇغ دىدارلىرىغا قانداق قارىيالايمەن.

ـــ پىرىم، ـــ دېدى مەبۇدە، ـــ بۇ يەرگە كەلگەندىكىن ئۇنچە كۆپ قورۇنماڭ.

سۇڭ جياڭ ئاندىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزىنى ئېچىپ قارىدى، ھەشەمەتلىك ساراي ئىچىدە پال ـ پۈل، ژال ـ ژۇل قىلىپ شاھانە شام ـ چىراغلار يېنىپ تۇرۇپتۇ. ئىككى تەرەپتە قوللىرىدا ھۆرمەت تاختىسى تۇتقان قارا كىيىملىك قىزلار، پەي يەلپۈگۈچ كۆتۈرگەن خىزمەتكارلار تۇرۇپتۇ، تۆردىكى لەئەل ـ

ياقۇتلار بىلەن بېزەلگەن شاھانە ئورۇندا ھېلىقى مەبۇدە ئولتۇرۇپتۇ. سۇك جياك شۇنداق نەزەر تاشلىۋىدى، ئۇنىڭغا شۇنداق كۆرۈندىكى:

ئەينى ئەرش ئەنقا قاناتى ئۆرۈمە ـ ئۆرۈمە چاچلىرى،
زەر كالۇتۇن، شايى ـ دۇردۇندا ئورالغان بەدىنى.
ياپيېشىل مەرمەر كەمەرلىك نمچە كىيگەن ھۆر سەنەم،
قوللىرى ئاق قاشتېشىدەك، يەڭلىرىكى رەڭمۇرەڭ.
چىرايى سۇ لەيلىسىدەك، قاشلىرى خۇددى كامان،
لەۋلىرى جىنەستە گويا، تېنى ئاق بەرقۇتسمان.
تەرىپ ئەتمەككە بۇ ھۆرنىڭ ھۆسنىنى ئاجىز تىلىم،
سۇرى ـ تۇرقىنى سىزىشقا كەلدى ئاجىز قەلەمىم.

ـــ قېنى، پىرىم بۇ يەرگە مەرھەمەت قىلىڭ، ـــ دېدى مەبۇدە ۋە بالىلارنى مەي كەلتۇرۇشكە بۇيرۇدى. ئىككى ياندا تۇرغان قارا كىيىملىك قىزلار ئاجايىپ گۈللۈك جانان خۇمرىدا مەي كەلتۇرۇپ، قاشتېشىدىن ئىشلەنگەن قەدەھكە قۇيدى. قىزلارنىڭ باشچىسى قاشتېشى قەدەھتىكى مەينى سۇك جياڭغا تۇتتى. سۇك جياك ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنى يانداۇرالماي قولىغا ئالدى ـ دە، مەبۇدىنىڭ ئالدىغا يىقىلىپ تۇرۇپ ئىچىۋەتتى. بۇ مەي سۇك جياڭغا خۇددى ئابھايات سۇيىدەك ئاجايىپ مەززىلىك، خۇش پۇراق تېتىدى. يەنە بىر قارا كىيىملىك بالا بىر پەتنۇستا خاسىيەتلىك چىلان ئېلىپ كېلىپ سۇك جياڭغا تۇتتى. سۇك جياك لاغلداپ تىترەپ، بىھۆرمەتلىك بولمىسۇن دەپ قولىنىڭ ئۇچىدا بىر تال ئېلىپ ئاغزىغا سالدى ـ دە، ئۇرۇقىنى ئالىقىنىدا سىقىملاپ تۇتۇۋالدى. قارا كىيىملىك بالىلار يەنە بىر قەدەھ مەي قۇيۇپ سۇك جياڭغا تۇتتى، سۇك جياك ئۇنىمۇ گۈپ قىلىپ ئىچىۋەتتى. مەبۇدە يەنە بىر قەدەھ قۇيۇشنى بۇيرۇدى. قارا كىيىملىك بالىلار يەنە بىر قەدەھ قۇيۇپ تۇتتى، سۇك جياك

ئۇنمۇ ئىچتى. پەرى قىز پەتنۇستا خاسىيەتلىك چىلان ئېلىپ كېلىۋىدى، ئۇنىڭدىن يەنە ئىككى تال يېدى. جەمئىي ئۈچ قەدەھ پەرى شارابى ئىچىپ، ئۈچ تال خاسىيەتلىك چىلان يېدى. ئاندىن كېيىن سۇڭ جىياڭ ئۆزىنىڭ سەل - پەل خۇش كەيپ بولغانلىقىنى سەزدى ھەم مەيدىن كېيىن ھوشۇمنى يوقىتىپ قويۇپ سەتچىلىك بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئەندىشمۇ قىلدى. ئۇ يەنە تەزىم قىلىپ:

— كەمىنلىرى مەينى جىق ئىچەلمەيمەن، مەبۇدەم مېنى كەچۈرسىلە، ئەمدى ئىچمەي، — دەپ ئىلتىجا قىلدى.

— سارايدىن: «پىرىم مەي ئىچەلمەيدىغان بولسا، مەينى توختاتساڭلار بولىدۇ. ھېلىقى ئۈچ پارچە تىلسىمنامىنى ئېلىپ چىقىپ، پىرىمغا تەقدىم قىلىڭلار» دېگەن يارلىق ئاڭلاندى. قارا كىيىملىك بالىلار دەرپەردىنىڭ ئارقىسىدىن قاشتېشى پەتنۇستا سېرىق شايى رومالغا ئورالغان ئۈچ پارچە تىلسىمنامىنى ئېلىپ چىقىپ سۇڭ جياڭغا سۇندى. سۇڭ جياڭ قارىسا، ئۇ ئۇزۇنلۇقى بەش سۇڭ، كەڭلىكى ئۈچ سۇڭ، قېلىنلىقى ئۈچ سۇڭ كېلىدىغان كىتابلار ئىكەن، شۇڭا ئۇنى ئېچىپ كۆرۈشكە پېتىنالماي، ھۆرمەت - ئېھتىرام بىلەن تەزىم قىلىپ ئىلكىدەپ ئالدى - دە، يېڭىگە تىقتى.

— سۇڭ پىرىم، — دېدى مەبۇدە، — سىزگە ئۈچ پارچە تىلسىمنامە بەردى، سىز تەڭرى يولىنى تۈتۈش بىلەن يولباشچى بولۇپ، پۈتۈنلەي ساداقەتلىك، مەردلىككە تايىنىدىغان ئەمەلدار بولۇپ، ئەلگە مەدەت بېرىپ، پۇقرالارنى ئەمىن ئېتىك ۋە ئۇلارنى يامان يولدىن قايتۇرۇپ توغرا يولغا سېلىك، بۇگۈن مەن سىزگە تۆت جۈملە ۋەھىي يەتكۈزىمەن، بۇنى ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇپ، ئۆمۈرۋايەت ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىك. ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماڭ ۋە ئاشكارا قىلماڭ.

سۇڭ جياڭ يەنە تەزىم قىلىپ ۋەھىينى ئاڭلاشقا تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. مەبۇدە مۇنۇ ۋەھىينى ئوقۇدى:

سۇ ئەمىرگە ئۇچرىماقتىن قاتمۇقات شادلىق كېلۇر،
گاڭ ئەمىرگە ئۇچرىغاندا خەۋپ ـ خەتەر يېراق كېتۇر.
ئىچكى ـ تاشقى يات قاراقچىلارنى تىنچىتماق پەقەت،
سىزگە مەنسۇپ پالىۋانىم، تۆھپىڭىزدىنلا كېلۇر.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن يەنە تەزىم قىلىپ، ھۆرمەت بىلەن قوبۇل قىلدى. بۇ چاغدا مەبۇدە يەنە يارلىق قىلىپ:

ـــ پەرۋەردىگارىمىز پىرىم سىزنى يامان نىيەتتىن قۇل ئۇزمىگەنلىكىڭىز، تەڭرى يولىنى تېخى تۇتۇپ كېتەلمىگەنلىكىڭىز تۈپەيلىدىن ۋاقتىنچە جازالاپ مەرتىۋىڭىزنى چۈشۈرۈۋەتكەن، ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە كەۋكەبىستانغا كىرىسىز، شۇڭا ھەرگىز قىلچىمۇ سۇسلۇق قىلماڭ! ناۋادا بىر كۈنى گۈناھ ئۆتكۈزۈپ دوزاختا مەھكۇم بولۇپ قالسىڭىز، مەنمۇ سىزنى قۇتقۇزالمايمەن. بۇ ئۇچ پارچە تىلسىمنامىنى ئوبدان، پىششىق كۆرۈپ چىقىڭ، بۇنى پەقەت ئەرش ئەقىل يۈلتۈزىلا كۆرسە بولىدۇ، باشقىلار كۆرسە بولمايدۇ. نام ـ ئاتاقىغا ئېرىشكەندىن كېيىن ئۇنى كۆيدۈرۈۋېتىڭ. جاھاندا قېلىپ قالمىسۇن. تاپشۇرۇقلىرىمنى يادىڭىزدا چىڭ تۇتۇڭ. ھازىر يەر بىلەن ئاسمان بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىپ تۇرىدۇ، سىزنى ئۇزۇن تۆتۈپ قالالمايمەن. سىز دەرھال قايتىپ كېتىڭ، ـــ دېدى ۋە بالىلارغا سۇڭ جياڭنى دەرھال ئۇزىتىپ قويۇشنى تاپشۇرۇپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭغا قاراپ:

ـــ تەڭرى بۈيرۇسا جەننەتتىكى ئالتۇن راۋاقتا يەنە كۆرۈشەرمىز، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ مەبۇدىگە تەزىم بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، قارا كېمىلىك قىزغا ئەگىشىپ سارايدىن چىقتى. قىز سۇڭ جياڭنى روجەكلىك ئىشىك بىلەن ئېلىپ چىقىپ، تاش كۆۋرۈكنىڭ يېنىغچە ئۇزىتىپ بارغاندىن كېيىن:

ـــ ئابايا ئۆزلىرىنى ئۇلار قورقۇتۇۋەتتى، ئەگەر مەبۇدىمىز ئۆز پاناھىدا ساقلىمىغان بولسا، قولغا چۈشۈپ كېتەتتىلە. تاڭ يورۇغاندا ئاندىن بۇ بالادىن قۇتۇلىلا، پىرىم قارىسىلا، تاش كۆۋرۈكنىڭ ئاستىدا ئىككى ئەجدىھا ئوينىشىۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ كۆۋرۈكنىڭ سالاسۇنغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قارىسا، دەرۋەقە، سۇ ئىچىدە ئىككى ئەجدىھا ئوينىشۇپتىپتۇ. شۇ ئەسنادا قارا كىيىملىك قىز سۇڭ جياڭنى پەسكە ئىتتىرىۋەتتى، سۇڭ جياڭ ۋاي دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، ئۆزىنى تەكچىگە ئورۇۋالدى، ئېسىنى يىغسا بۇ بىر چۈشى ئىكەن.

سۇڭ جياڭ ئۆمىلەپ قوپۇپ قارىسا، ئاي چېكىگە كېلىپ، تۇن نىسپى بولۇپ قاپتۇ، ئۇ يېڭىنى سىلىدى، ئالقىنىدا ئۇچ تال چىلان ئورۇقى، يېڭىدە ياغلىققا ئورالغان تىلسىمنامىمۇ تۇرۇپتۇ. ئۇنى چىقىرىپ قارىسا ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئۇچ پارچە تىلسىمنامە ئىكەن. ئۇنىڭغا يەنە ئاغزىدىن مەينىڭ لەززىتى كەتمىگەندەك تۇيۇلدى، سۇڭ جياڭ ئۆز ئىچىدە: «ئاجايىپ كارامەت چۈش كۆرۈپتىمەنا، چۈشۈمىمكىن دېسەم چۈش ئەمەستەك، چۈش ئەمەسمىكىن دېسەم چۈشتەك تۇرىدۇ. ئۇنى چۈش دەي دېسەم، بۇ تىلسىمنامىلەر قانداق قىلىپ يېڭىمگە كىرىپ قالىدۇ، ئاغزىمدا مەينىڭ تەمى، ئالقىنىمدا چىلان ئۇرۇقلىرى تۇرۇپتۇ، ماڭا قىلغان سۆزلەرمۇ يادىمدا تۇرۇپتۇ، بىرسىنىمۇ ئۇنتۇپ قالماپتىمەنغۇ؟ چۈش ئەمەسمىكىن دېسەم، ئۆزۈمنىڭ يىقىلىپ تەكچىگە كىرىپ قالغانلىقىم تاپتايىنلىقلا تۇرىدۇ. بۇ يەردىكى مالائىك ـ ماشايىخلىرىمنىڭ كارامىتىنىڭ شۇنچە قالتىسلىقى بىلىنىپلا تۇرمامدۇ؟ بىراق، بۇ زادى قايسى مالائىكىلەركىن؟» دەپ ئويلىدى. ئۇ پەردىنى قايرىپ قارىسا، شاھانە ئورۇندۇقتا خۇددى ئۆزى چۈشىدە كۆرگەنگە ئوخشاش ئايجامال بىر مەبۇدە ئولتۇرۇپتۇ. سۇڭ جياڭ: «بۇ مەبۇدە مېنى ئەختەرلەر پىرى دەۋالدى، شۇنىڭغا قارىغاندا تېگىمدىن قالتىس ئادەم ئوخشايمەن. بۇ ئۇچ پارچە تىلسىمنامىنىڭ چوقۇم پايدىسى تېگىدۇ. ماڭا

يەتكۇزگەن تۆت جۈملە ۋەھىينىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدىم. قارا كىيىم كىيگەن قىز: «تاڭ يورۇغاندا ئاندىن بۇ بالادىن قۇتۇلىلا» دېگەنىدى. ھازىر تاڭمۇ يورۇپ قالاي دېدى. مەن بۇ كەنتتىن چىقىپ كېتەي» دەپ ئويلىدى.

سۇڭ جياڭ سىلاپ ـ سىيپاشتۇرۇپ كالتە توقمىقىنى تاپتى ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى قېقىپ ـ تۇزەشتۇرۇپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ سارايدىن چىقتى ۋە سول تەرەپتىكى ئايۇۋان ئارقىلىق بۇتخانىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى، ئۇنىڭ كۆزى ئىشىك بېشىدىكى كونا لەمپىگە ئويۇلغان «ھۆر قىز بۇتخانىسى» دېگەن زەر خەتلەرگە چۈشتى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن قولىنى چېكىسىگە قويۇپ تۇرۇپ: «ھەشقالىلا! ئەسلىدە ئەرشتىكى ھۆر قىز ماڭا ئۇچ پارچە تىلسىمنامە بەرگەن ھەم مېنىڭ جېنىمنى ساقلاپ قالغانىكەن ـ دە. ئەگەر يەنە ياخشى كۇنگە ئېرىشىپ قالسام، جەزمەن بۇ يەرگە كېلىپ بۇتخانىنى قايتىدىن ياستىپ، يېڭىدىن ئايۇان ـ سارايلارنى سالدۇرىمەن. ئەي پەرۋەردىگارىم، دائىم ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن» دەپ تەشەككۇر ئىزھار قىلدى ۋە ئاستاغىنا كەنت ئاغزىغا قاراپ يول ئالدى.

بۇتخانىدىن ئانچە يىراققا بارماي تۇرۇپلا، ئالدى تەرەپتىن چىقىۋاتقان قىيقاس ـ چۇقان سادالىرى پەلەككە يەتتى. سۇڭ جياڭ: «يەنە پاناھسىز قالدىم، قىمىرلىماي تۇرۇپ تۇراي. ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقسام جەزمەن قولغا چۈشۈپ قالىمەن. ئۇنىڭدىن كۆرە يول ياقىسىدىكى دەرەخنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ مۆكۈنۈپ تۇرغىنىم ياخشى» دەپ ئويلىدى ۋە ئۇ ئەمدىلا ئۆزىنى دەرەخنىڭ دالدىسىغا ئېلىپ تۇرۇشىغا بىرقانچە چېرىك ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگەن پېتى قورال ـ ياراغلىرىنى قولتۇقلىشىپ: «مالائىك ـ ماشايىخلار، جېنىمىزنى قۇتقۇزغايسىلەر» دەپ ئاغزىغا تەگمەي دۇرۇت ئوقۇپ قېچىپ كېلىۋېتىپتۇ. سۇڭ جياڭ دەرەخنىڭ دالدىسىدا تۇرۇپ بۇلارنى كۆرۈپ: «توۋا، ئۇلار مېنى

تۇتۇش ئۇچۇن كەنت ئاغزىنى توسۇپ تۇراتتىغۇ، يەنە نېمىدەپ قېچىپ كېلىشۇاتىدىكىنە؟» دەپ ئويلىدى. ئۇ يەنە قارىسا جاۋ نېگىمۇ: «ۋاي، ھەممىمىز تۇگەشتۇق» دەپ ۋايسىغان پېتى قېچىپ كېلىۋېتىپتۇ. سۇئال جىاڭ: «بۇ مۇتتەھەم نېمىگە مۇنچە يۇرەكزادە بولۇپ كەتتىكىنە؟» دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن دۈشمەن بىر پالۋان قوغلاپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇ پالۋان بېلىنىڭ يۇقىرىسىغا بىر قىللىق نەرسە ئارتىمغان، قىپيالىڭاچ ئىدى. ئەتىرى جىن ـ شايتانلارنىڭكىمەك تۇراتتى. ئۇ ئىككى قولىغا ئىككى دانە ئايپالتىنى ئېلىپ: «ھوي خۇنپەر، توختا!» دەپ ۋارقىرىغان پېتى كېلىۋېتىپتۇ. سۇئال جىاڭ يىراقتىن ئۇنى ئېنىق تونۇيالمىدى، يېقىن كەلگەندە قارىسا، ئۇ دەل قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەن. سۇئال جىاڭ: «بۇ چۇشۇمۇ، ئوڭۇمۇ؟» دەپ ئويلاپ ئالدىغا چىقىشقا جۇرئەت قىلالمىدى.

جاۋ نېڭ ئەمدىلا بۇتخانىنىڭ ئالدىغا كېلىشىگە قارىغاينىڭ يىلتىزىغا پۇتلىشىپ يىقىلدى. ئاڭغىچە لى كۇي يېتىپ كېلىپ ئۇنىڭ غولىغا دەسسەپ تۇرۇپ، پالتىسىنى كۆتۇرۇپ ئەمدىلا چاپاي دەپ تۇرۇشىغا، ئارقىسىدىن يەنە ئىككى پالۋان يېتىپ كەلدى، ئۇلار كىگىز قالپاقلىرىنى ئارقىسىغا تاشلىغان، ھەربىرى قولىغا بىردىن قىلىچ تۇتقانىدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا كەلگىنى ئۇۋۇ يېڭى، كېيىن كەلگىنى تاۋ زۇڭۋاڭ ئىدى. لى كۇي ئۇ ئىككىيلەننىڭ كېلىپ قالغانلىقىنى كۆردى ـ دە، تۆھپە تالىشىپ، باتۇرلۇقىغا نۇقسان يېتىپ قالمىسۇن دەپ جاۋ نېڭنى پالتا بىلەن بىرنى چېپىپ، كۆكرەك ـ پۆكرىكى بىلەن قوشۇپ ئىككى پارچە قىلىپ تاشلىغاندىن كېيىن ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ چېرىكلەرنى قوغلاپ قىرىپ، تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. سۇئال جىاڭ يەنىلا چىقىشقا پېتىنالماي جايىدا تۇرىۋەردى.

ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يەنە ئۇچ پالۋانمۇ يېتىپ كەلدى. بۇلارنىڭ ئالدىدىكىسى قىزىل چاچ شەيتان لىۋۇ تاڭ، ئىككىنچىسى تاش زەردار شى يۇئال، ئۇچىنچىسى جان ئالغۇچى

ئەزرائىل لى لىلار ئىدى. بۇ ئالتە پالۋان:

— بۇ نەجىسلارنىغۇ قىرىپ تىرىپىرەن قىلىۋەتتۇق. بىراق، ئاغىنىزنى تاپالمىدۇق. ئەمدى قانداق قىلارمىز؟ — دېيىشتى.

— ئاۋۇ قارىغايناڭ ئارقىسىدا بىرەيلەن تۇرىدۇ، — دەپ ۋارقىرىدى شى يۈك.

سۈك جياك پەقەت شۇ چاغدىلا مۆكۈنگەن يېرىدىن توغۇشلۇق[1] چىقالمدى ۋە:

— ھەرقايسىڭلارنىڭ يەنە كېلىپ مېنىڭ جېنىمنى قۇتقۇزغانلىقىڭلارغا رەھمەت، بۇ ئۇلۇغ ئىلتىپاتىڭلارنى قانداقمۇ قايتۇرارمەن؟ — دېدى.

بۇ ئالتە پالۋان سۈك جياڭنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ:

— ئاغامنى تاپتۇق مانا ! چاققان بېرىپ چاۋ گەي ئاتامانمغا خەۋەر قىلايلى، — دېيىشتى.

شى يۈك بىلەن لى لى ئىككىگە بۆلۈنۈپ خەۋەر قىلغىلى كەتتى.

— بۇ يەرگە كەلسەڭلار مېنى قۇتقۇزۇۋالالايدىغانلىقىڭلارنى سىلەر نەدىن بىلدىڭلار؟ — دەپ سورىدى سۈك جياك ئۇلاردىن.

— سىلى تاغدىن چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن، — دېدى لىۇ تاك جاۋابەن، — چاۋ گەي ئاتامان بىلەن ۋۇ يۈك مۇشاۋرىنىڭ كۆڭلى ئەمىن تاپماي، زىندانبېگى دەي زۈك تۆرەمنى تاغدىن چۈشۈپ سىلىنىڭ دېرەكلىرىنى ئېلىشقا بۈيرۇدى. چاۋ گەي ئاتامانىم شۇنىڭدىمۇ خاتىرجەم بولالماي، ئۆزلىرىنى بىرەر پېشكەللىككە يولۇقۇپ قالامدىكىن دەپ ئەندىشە قىلىپ، ئالدىلىرىغا بىزنى ئەۋەتكەنىدى. يېرىم يولدا دەي زۈڭغا يولۇقۇپ قالدۇق، ئۇ: «ئىككى مۇناپىق ئاغامنى تۇتىمىز دەپ قوغلاپ كەتتى» دېدى. چاۋ گەي ئاتامانىم بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ،

---

① تۇغۇشلۇق — يۇرەكلىك، دادىل، قورقماي دېگەن مەنىلەردە.

دەي زۇڭنى تاغ تۇراغا ئەۋەتىپ، ۋۇ يۇك مۇشاۋىرىم بىلەن گۈڭسۇن شېك سۇنشېك، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ بىر تۇغقان، لۇ فاك، گو شېك، جۇ گۇي ۋە بەي شېڭلارنى تۇرانى ساقلاشقا قالدۇرۇپ، قالغان قېرىنداشلارنىك ھەممىسىنى بۇ يەرگە كېلىپ ئاغامنى ئىزدەشكە بۇيرۇدى. بىز خەقلەردىن: «سۇك جياك خۇەنداۋسۇن كەنتىگە قېچىپ كىرىپ كەتتى» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ، كەنت ئېغىزىنى ساقلاپ تۇرغان بۇ ئەبلەخلەرنىك بىرسىنىمۇ قويماي ئۆلتۇرۇپ تاشلىدۇق، پەقەت بىرنەچچىسىلا بۇ كەنتكە قېچىپ كىرىۋالدى، ئۇلارنى قوغلاپ كېلىۋاتقان لى كۇي ئاغامنىك ئارقىسىدىن ئەگىشىپ بىزمۇ بۇ يەرگە كېلىپ كۇتۇلمىگەن يەردە سىلىگە يولۇقۇپ قالدۇق.

ئۇنىك گېپىي تۇگىمەي تۇرۇپلا شى يۇك، چاۋ گەي، خۇا رۇك، چىن مىك، خۇاك شىن، شۆ يۇك، جياك جىك، ما لىنلارنى باشلاپ كەلدى، لى لى بولسا لى جۇن، مۇ خۇك، جاك خېك، جاك شۇن، مۇ چۇن، خۇ جيەن، شياۋ راك، جىن داجيەنلەرنى باشلاپ كەلدى، ھەممە پالۋانلار بىر سورۇنغا جەم بولۇپ بىر ـ بىرلىرى بىلەن كۆرۈشتى.

سۇك جياك بارلىق ئاتامانلارغا رەھمەت ئېيتتى. چاۋ گەي:

ـــ ئەزىز ئىنىم، تاغدىن يالغۇز چۈشمىسىلە دېسەم، مېنىك گېپىمگە كىرمىدىلە، چاتاق چىققىلى تاسلا قالدى، ـــ دېدى.

ـــ كەمىنە ئىنىلىرى، ئاتامدىن غەم قىلىپ، قويغان ـ تۇتقىنىمنى بىلمەي قالدىم، شۇنىك بىلەن ئۇنى ئالغىلى بارماي تۇرالمىدىم، ـــ دېدى سۇك جياك.

ـــ ئىنى، سىلىگە بىر خۇش خەۋەرنى يەتكۈزەي، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ قەدىرلىك ئاتىلىرى، ئىنىلىرى ۋە ئۇنىك بالىچاقىلىرىنى ئاۋۇال ئاپىرىپ تۇرسۇن دەپ تاغقا يولغا سېلىۋەتتىم، ئۇلار ئاللىقاچان تاغقا يېتىپ باردى بولغاي.

سۇك جياك بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ چاۋ گەيگە:

ـــ مېھرىبان ئاغا، ئۆزلىرى شۇ قەدەر ياخشىلىق قىلدىلا،

ئۆلسەمۇ ئارمىنىم يوق، ــ دەپ تەزىم بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

چاۋ گەي، سۇڭ جياڭلارنىڭ ھەممىسى شادلىققا چۆمدى. ئاتامانلار ئۆز ئاتلىرىغا مىنىپ، خۇەنداۋسۇن كەنتىدىن ئايرىلدى، سۇڭ جياڭ ئات ئۈستىدە ئاسمانغا قولىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، تەڭرىگە ھۆرمەت ئېھتىرام بىلدۈرۈپ، مالائىك ـ ماشايىخلارنىڭ ئۆز پاناھلىرىدا ساقلىغانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتىپ، بىر كۈنى مەخسۇس تائەت ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈپ، بۈنى ياندۇرىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى. قەدىمكى ئۇسلۇبتا يېزىلغان مۇنداق بىر نەزمە سۇڭ جياڭنىڭ سادىق، مەرد بولۇپ تەڭرىنىڭ مەدىتىگە ئېرىشكەنلىكى مەخسۇس مەدھىيەلەنگەن:

ئامەت كېتىپ شاھلاردىن تەختى بولغۇسى ژەيران،
مەردلەر ئىلكىگە ئۆتۈپ، سەلتەنەتلىك بۇ دەۋران.
كۆچكۈن يۈلتۈز چۈشكۈسى، شەندۇڭ دېگەن بۇ جايغا،
ئوتتۇز ئالتە ساماۋى ئەختەر يۆلەك بوپ ھامان.
يۈنچېڭ شەھىرىگە ياققاي، سائادەتنىڭ يامغۇرى،
يارالغاچقا بۇ يۇرتتا سۇڭ دانىش دېگەن پالۋان.
ئوقۇغان كىچىك چاغدىن، ئۇ دەستۇر ـ كالامنامە،
يېتىلگەن پاراسەتلىك، ئاجىزلارغا بوپ غەمخان.
رەھىم، ئىنساب، ئەدەپ، يوسۇن، پاراسەتكە تولۇپ ئۇ،
ئالدى ئەرش ھۆر قىزىدىن تىلسىمنامىمۇ شۇ ئان.
مەرد پالۋانلار دوست بولۇپ، سورىغاندا ئالەمنى،
سائادەت بىلەن تولدى، شۇملۇق قاپلىغان جاھان.
بېرىپ ئۇدۇل شۇ چاغدا، لياڭشەن كۆلى بويىغا،
مالائىكلەرنى قوزغار، تەڭرى يولىن دەپ ھامان.

ئەمدى ئۇلار خۇەنداۋسۇن كەنتىدىن ئايرىلىپ، ئۇدۇل لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ كەلدى. خەلپەت ۋۇ يۇڭ تاغ تۇرانى

ساقلاشقا قالغان ئاتامانلارنىڭ هەممىسىنى باشلاپ جىنىشاتەنگە كېلىپ قارشى ئالدى، پالۋانلارنىڭ ھەممىسى چوڭ تۇرادىكى مەردلەر سارىيىغا كېلىپ جەم بولۇپ، بىر - بىرلىرى بىلەن كۆرۈشتى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ:

— ئاتام قېنى؟ — دەپ تەقەززالىق بىلەن سورىدى.

چاۋ گەي سۇڭ غوجىنى ئېلىپ چىقىشنى بۇيرۇدى. بىرەمدىلا تۆمۇر يەلپۇگۈچ سۇڭ چىڭ بىر تەختىراۋاندا سۇڭ غوجىنى ئېلىپ چىقتى، ھەممەيلەن ئولىشىپ كېلىپ، ئۇنى تەختىراۋاندىن چۈشۈرۈپ يۆلەپ سارايغا ئېلىپ كىردى. سۇڭ جياڭ ئۇنى كۆرۈپ قىن - قىنىغا پاتماي خۇشال بولدى.

— ئاتا، ئۆزلىرىنى بىئارام قىلىپ قويدۇم، — دېدى سۇڭ جياڭ تەزىم قىلىپ، — پېقىر سۇڭ جياڭ ئۆزلىرىگە بىۋاپالىق قىلىپ بىرمۇنچە دىشۋارچىلىققا سالدىم.

— جاۋ نېڭ دېگەن لەنىتى بىلەن ئىنىسى جياڭجۇ ئايمىقىدىن ئالاقە كەلگەن ھامان، ئاتا - بالا ئىككىڭلارنى تۇتۇپ يامۇلغا ئېلىپ بارىمىز، دەپ ھەر كۈنى ئادەم ئەۋەتىپ بىزنى قىمىرلاتماي قويدى. سەن جاڭزىنىڭ ئارقا ئىشىكىنى قاققاندا ئالدىدىكى ھويلىدا يەتتە - سەككىز چېرىك بار ئىدى. كېيىن تۇرۇپلا يوقاپ كەتتى، قانداق كېتىپ قالغانلىقىنى بىلمەي قالدىم. تۇن نىسپى بولغاندا، يەنە ئىككى يۈزچە ئادەم جاڭزىنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىپ، مېنى تەختىراۋانغا سالدى. ئاندىن ئىنىڭغا سانداۋق - پاندۇقلارنى يىغىشتۇرغۇزۇپ، جاڭزىغا ئوت قويۇۋەتتى. مېنىڭ بۇنىڭ سەۋەبىنى سۇرۇشتۇرۇشۇمگىمۇ يول قويماي، ئۇدۇل مۇشۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى، — دېدى سۇڭ غوجا.

— بۇگۈن بىز ئاتا - بالا جەم بولۇپ، يۈز كۆرۈشۈشىمىز پۈتۈنلەي قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ھىممىتى بىلەن بولدى، — دېدى سۇڭ جياڭ ۋە ئىنىسىنى ئاتامانلارغا رەھمەت، تەشەككۈر ئىزھار قىلغۇزدى. چاۋ گەيلەر سۇڭ غوجا بىلەن سالام - سەھەت

قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن قوي ـ كالىلارنى سويۇپ، قۇتلاش زىياپىتى ئۆتكۈزۈپ، سۇڭ دانىشىنىڭ ئاتىسى بىلەن جەم بولغانلىقىنى مۇبارەكلىدى. پالۋانلار شۇ كۈنى تازا تەڭشەلگۈچە ئىچىشكەندىن كېيىن تارقىلىشتى. ئەتىسى يەنە زىياپەت ئۆتكۈزۈپ قۇتلۇقلىدى، چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى شادلىققا چۆمدى.

ئۇچىنچى كۈنى چاۋ گەي ئۆز قولى بىلەن داستىخان ھازىرلاپ سۇڭ جياڭنىڭ ئاتىسى بىلەن ساق ـ سالامەت جەم بولغانلىقىنى قۇتلۇقلىدى، بۇ ئىش بىردىنلا گۈڭسۇن شېڭغا تەسىر قىلىپ، ئۇنىڭدا: «ئانام جىجۇ ئايمىقىدا قالغانىدى، ئۆيدىن ئايرىلغىلى ئۇزۇن بولدى، نە ھالدا تۇرۇۋاتىدىغاندۇ» دېگەن سېغىنىش ھېسسىياتىنى ئويغاتتى. شۇڭا، ھەممەيلەن مەي ئىچىۋاتقاندا گۈڭسۇن شېڭ ئورنىدىن تۇرۇپ ئاتامانلارغا:

ـــ ھەرقايسى باتۇر ـ پالۋانلار مېنىڭدەك بىر پېقىرنى ئۇزۇندىن بۇيان ئەگەشتۇرۇپ يۈرۈپ، بىر تۇغقان قېرىنداشتەك شەپقەت كۆرسىتىشتىلە، بىراق مەن چاۋ گەي ئاتامانمىغا ئەگىشىپ، تاغقا كەلگەندىن بۇيان مەرىكە ـ زىياپەتلەر بىلەن كۈنلەرنى شاد ـ خۇرام ئۆتكۈزۈپ، قېرى ئانامنى يوقلاش ئۈچۈن يۈرتۇمغا بېرىپ كېلەلمىدىم. مېنىڭ ئۇستازىم دەرۋىش كالانمۇ سېغىنىپ كەتكەندۇ، دېگەن خىيال بىلەن ھەرقايسى ئاتامانلاردىن ۋاقىتلىق تۆت ـ بەش ئاي ئايرىلىپ، يۈرتقا بېرىپ ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرۈپ كېلەيمكىن دەۋاتىمەن، پېقىرنىڭ تىلىكىمنى قوبۇل كۆرۈشسىلە، قېرى ئانامنى غەم ـ غۇسسىدىن خالاس قىلسام، ـــ دېدى.

ـــ ئۆزلىرىدىن ھۆرمەتلىك ئانىلىرىنىڭ شىمالىي يۈرتتا ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان ئادەمسىز قېلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ بۇگۈن ئۆزلىرى مۇنداق دەپ تۇرغاندا، ئۆزلىرىنى بۇ سەپەردىن توسۇيالمايمىز، بىراق

ئايرىلغىمىز كېلىمىدۇ، ئەگەر جەزمەن ماڭماقچى بولسىلا، بۇگۈنچە تۇرۇپ تۇرسىلا، ئەتە ئۇزىتىپ قويايلى.

گۈڭسۇن شېكى بۇنىڭغا تەشەككۇر بىلدۈردى. ئۇ كۈنى ھەممەيلەن تازا تەڭشەلگۈچە ئىچىشكەندىن كېيىن ئۆز ئۆيلىرىگە تارقىلىپ ئارام ئالدى. ئەتىسى ئەتىگەندە دەرۋازىنىڭ ئالدىدا زىياپەت تەييارلاپ، گۈڭسۇن شېڭنى سەپەرگە ئۇزىتىپ قويدى.

ئەمدى گۈڭسۇن شېڭغا كېلەيلى. ئۇ ئاۋۇالقىدەك جاھانكەچتى دەرۋىشلەردەك ياسىنىپ، خالتا پوتىسى ۋە بوغجۇمىسىنى بېلىگە چىگىپ، جۇپ شەمشىرىنى ئۆڭىنىسىگە ئارتتى، خورما دەرىخىنىڭ قوۋزىقىدىن ياسالغان قالپىقىنى ئارقىسىغا تاشلاپ، تاشپاقا قاسرىقىدىن ياسالغان يەلپۈگۈچنى قولىغا تۇتقان ھالدا تاغدىن چۈشتى. ئاتامانلار ئۇنى شۇ يەردە كۈتۈۋېلىپ، دەرۋازىنىڭ ئالدىدا زىياپەت ھازىرلاپ، مەي تۇتۇپ خەيرلەشتى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن چاۋ گەي:

ــ تەخسىر، ماڭمەن دەپ تۇرۇۋالدىلا، سەپەردىن قايتۇرالمىدۇق، بىراق لەۋزىلىرىدە تۇرسىلا. ئەسلىدە ئۆزلىرىنى ماڭغۇزمىساق بولاتتى. ئەمما، ئۇ يەردە ياشانغان قەدىرلىك ئانىلىرى بولغانلىقتىن، سىلىنى توسۇپ قېلىشقا بولمىدى. يۇز كۈنلەردىن كېيىن يوللىرىغا قارايمىز، ھەرگىز ۋەدىلىرىگە خىلاپلىق قىلمىغايلا، ــ دېدى.

ــ ئاتامانلىرىم، كۆپتىن بۇيان مېنى ھەرقايسىلىرى ئۆز قاتارلىرىغا ئېلىپ، خەيرخاھلىق قىلىپ كەلدىلە، ــ دېدى گۈڭسۇن شېڭ، ــ مەن نېچۈك لەۋزىمدە تۇرمايمەن ! ئۆيگە قايتىپ بېرىپ، دەرۋىش كالان بىلەن كۆرۈشۈپ، ئانامنى ئوبدان تاپىلاپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپلا، تاغ تۇراغا قايتىپ كېلىمەن.

ــ تەخسىر، ئەتە ــ ئاخشامدا ئانىلىرىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش ئۈچۈن، بىرنەچچە ئادەم ئېلىپ بېرىپ، قەدىرلىك ئانىلىرىنى بىر يولىلا تاغقا كۆچۈرۈپ كەلسىلە بولمامدۇ؟ ــ

دېدى سۇڭ جياڭ.

— ئانام ئەزەلدىن تارتىپلا خالىي، خىلۋەت يەرنى خالايدۇ، ۋاراڭ - چۇرۇڭ بىلەن خۇشى يوق، شۇڭا ئېلىپ كېلەلمەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئانچە - مۇنچە يەر - زېمىن، ئۆيۈڭ، ۋەج - دۇنيالىرىمىز بار، بۇنىڭدىن ئانام خەۋەر ئالمىسا بولمايدۇ. پېقىر بېرىپ بىر كۆرۈڭلۈپ كېلىپلا يەنە ھەرقايسىلىرى بىلەن بىللە بولىمەن، — دېدى گۇڭسۇن شېڭ.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى سۇڭ جياڭ، — ئۆزلىرىنىڭ ئېيتقانلىرى بويىچە بولسۇن. تېزرەك قايتىپ كەلسىلە، بىز خۇش بولايلى.

چاۋ گەي بىر پەتنۇس ئالتۇن - كۈمۈش ئېلىپ چىقىپ يوللۇق تۇتتى.

— ئۇنچىلىك كۆپىنىڭ كېرىكى يوق، خەج - خىراجەتلەرگە يەتكۈدەك بولسىلا بولدى، — دېدى گۇڭسۇن شېڭ.

چاۋ گەي زورمۇزور ئۇنىڭغا يېرىمىنى ئالغۇزدى. گۇڭسۇن شېڭ پۇللارنى پوتىسىغا تۇگۇپ، كۆپچىلىك بىلەن خوشلاشتى - دە، جىنشاتەندىن ئۆتۈپ ججۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

ئاتامانلار زىياپەتتىن تارقىلىپ، تاغقا چىقىپ كېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغاندا، قارا قۇيۇن لى كۇي دەرۋازا ئاستىدا ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى.

— ئىنى، نېمىگە كۆڭلىڭىز يېرىم بولۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سوربدى سۇڭ جياڭ ئالمان - تالمان.

— ئۇمۇ بېرىپ دادىسىنى ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ، بۇمۇ ئانىسىنى كۆرگىلى كېتىۋاتىدۇ، مەن تۇمۇر كالا تام تۇشۇكىدىن چۈشۈپتىمەنمۇ؟ نېمىدېگەن قورساق كۆپۈكى بۇ، — دېدى لى كۇي يىغلاپ تۇرۇپ.

— ئۇنداق بولسا ئەمدى قانداق قىلماقچى بولۇۋاتىسىز، — دەپ سوربدى چاۋ گەي.

ـــ ئۆيده مېنىڭ يالغۇز بىرلا قېرى ئانام بار، ئاكام بولسا باشقىلارنىڭ ئۆيىده يىللىقچى تۇرسا، ئۇ ئانامنى قانداقمۇ بېقىپ راھەت كۆرستەلىسۇن؟، شۇڭا مەنمۇ بېرىپ ئانامنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ بىرنەچچە كۈن بولسىمۇ راھەت كۆرسىتىپ قويماي دەيمەن، ـــ دېدى لى كۈي.

ـــ دېگىنىڭىز راست، ـــ دېدى چاۋ گەي، ـــ مەن سىز بىلەن بىللە بېرىشقا بىرنەچچە ئادەم تەيىنلەي، ئانىڭىزنى تاغقا ئېلىپ كېلىڭ، بۇ تازا ئوبدان بولغۇدەك.

ـــ ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ لى كۈي ئىنىمىزنىڭ مىجەزى ئوسال، يۈرتىغا قايتىپ بارسا چوقۇم چاتاق چىقىرىپ قويىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن بىللە بېرىشقا ئادەم قوشساقمۇ ياخشى بولمايدۇ، مىجەزى چۈس، يولدا جەزمەن ئۇرۇشۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ جياڭجۇ ئايمىقىدا كۆپ ئادەم ئۆلتۈرگەن، ئۇنىڭ قارا قۇيۇن لى كۈي ئىكەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ؟ بۇ بىرنەچچە ۋاقىتتىن بۇيان، پادىشاھلىق ئۇنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن يۈرتىغا ئالاقە ئەۋەتمەي قالامدۇ؟ لى كۈي ئىنى، سىزنىڭ چىراي ـ تۇرقىڭىزمۇ ناھايىتى قورقۇنچلۇق، ئەگەر يولدا بىرەر چاتاق چىقىرىپ قويسىڭىز، يول ناھايىتى يىراق تۇرسا، بىز قانداق بىلەلەيمىز، بىرنەچچە ۋاق تۇرۇپ تىڭتىڭلاپ كۆرۈپ، يۈرت ئىچى بىرئاز تىنچلانغاندىن كېيىن بارسىڭىزمۇ كېچىكمەيسىز.

ـــ ئاغا، سىزمۇزە تازا ئادالەتسىز ئادەم ئىكەنسىز. سىز دادىڭىزنى تاغقا ئېلىپ چىقىپ راھەت كۆرستىۋاتسىز، مېنىڭ ئانام يېزىدا تۇرۇپ جاپا چېكىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا تۆمۈر كالىنىڭ قورسىقى كۆپمەمدىكەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى لى كۈي خاپا بولۇپ.

ـــ ئىنى، خاپا بولماڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئەگەر مەن دېگەن ئۇچ ئىشقا كۆنمىدىغان بولسىڭىز، ئاندىن سىزنى ئانىڭىزنى ئېلىپ كېلىشكە بارغىلى قويمەن.

ـــ دەڭچۇ، قانداق ئۇچ ئىش؟ ـــ دېدى لى كۇي.
سۇڭ جىياڭ بارماقلىرىنى پۈكۈپ مۇندىق ئۇچ ئىشنى ئېيتتى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس!

كۆتۈرۈپ قولىنى لى كۇي يەرنى سالدى لەرزىگە،
ئۆلتۈرۈپ يولۇاسنى ئۇ چۆرۈدى جىرا تەكتىگە.

سۇڭ جىياڭ لى كۇيغا قايسى ئۇچ ئىشنى ئېيتقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق ئۈچىنچى باب

يالغان لى كۈينىڭ يول توسۇپ يالغۇزاقلارنى بۇلغانلىقى قاراقۇيۇن لى كۈينىڭ يىلىڭ چوقىسىدا تۆت يولۇاسنى ئۆلتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، لى كۈي:

ــ ئاغا، دەڭچۇ، ئۈچ ئىش قانداق ئىش، ــ دەپ سورىدى.

ــ يىجۇ ئايىمقىدىكى يىشۇي ناھىيەسىگە بېرىپ ئانىڭزنى ئېلىپ كېلىشتە، بىرىنچىدىن، ئۇدۇل بېرىپ ئۇدۇل قايتىپ كېلىڭ، مەي ـ شاراب ئىچمەڭ؛ ئىككىنچىدىن، ئۆزىڭىز ئالدىراقسان، مىجەزىڭىز ئىتتىك، ھېچكىم سىز بىلەن بارغىلى ئۇنمايدۇ، شۇڭا ئۆزىڭىز ئاستاغىنىلا بېرىپ، ئانىڭزنى ئېلىپ كېلىۋېلىڭ؛ ئۈچىنچىدىن، قوش ئايىپالتىڭزنى ئېلىپ بارماڭ، يولدا ئاۋايلاپ مېڭىپ، تېز بېرىپ، تېز قايتىپ كېلىڭ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ۋايەي، بۇ ئۈچ ئىشىڭ كۆنمەيدىغان نېمىسى بار ! ئاغا، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن بۇگۈنلا يولغا چىقىپ كېتەي، ــ دېدى لى كۈي ۋە دەرھال نەرسە ـ كېرەكلىرىنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويۇپ، يان قىلىچىنى ئېسىپ، كۆتمەك قىلىچىنى ئېلىپ، بىر كاللەك كۈموش بىلەن ئۈچ ـ تۆت سەر تەڭگىنى قوينىغا سالدى ـ دە، مەيدىن بىرنەچچە قەدەم ئىچىۋېتىپ، خوش ئەمىسە ... دەپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى ۋە جىنشاتەندىن ئۆتۈپ يولغا راۋان بولدى.

چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ ۋە باشقا ئاتامانلار لى كۈينى ئۇزىتىپ

قويۇپ كېلىپ، چوڭ تۇرادىكى مەردلەر ساريىدا ئولتۇرۇشتى. سۇئال جياڭ خاتىرجەم بولالماي:

— ئىنىمىز لى كۇي يول ئۈستىدە چوقۇم چاتاق چىقىرىپ قويىدۇ. قايسىكلار ئۇنىڭ بىلەن بىر يۇرتلۇق؟ ئارقىدىن بىرسى كۆز ـ قۇلاق بولۇپ بارمىسا بولمايدۇ، — دېدى كۆيچىلىككە.

— يالغۇز جۇ گۇيلا يىشۇي ناھىيەسىدىن، ئۇنىڭ بىلەن بىر يۇرتلۇق، — دېدى دۇ چيەن.

— ھە راست، مەن ئۇنتۇپ قاپتىمەن، ئالدىنقى كۈنى ئاق ئەجدىھا بۇتخانىسىدا يىغىلىشقاندا لى كۇي ئۆز يۇرتلۇقى بولغان جۇ گۇينى تونۇپ قالغانىدى، — دېدى سۇئال جياڭ بۇنى ئاڭلاپ جۇ گۇينى چاقىرىپ كېلىشكە كىشى بۇيرۇدى. چاپارمەنلەر تاغدىن ئۇچقاندەك چۇشۇپ، مەيخانىغا كېلىپ جۇ گۇينى چاقىرىپ كەلدى.

— ئىنىمىز لى كۇي ئانىسىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن يۇرتىغا ماڭغانىدى، مەي ـ شارابلارنى ئىچىۋالسا چاتاق سالامدىكىن دەپ ئۇنىڭغا كىشى قوشمىغانىدۇق، لېكىن يولدا بىرەر ئىش بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەۋاتىمىز. ئىنىم، سىز ئۇنىڭ بىلەن بىر يۇرتلۇق ئىكەنسىز، ئارقىدىن بېرىپ كۆز ـ قۇلاق بولۇپ يۇرسىڭىز قانداق؟ — دېدى سۇئال جياڭ.

— پېقىر يىشۇي ناھىيەسىدىن بولىمەن، ھازىر شۇ ناھىيەنىڭ كۇنپېتىش قوۋۇقىنىڭ سىرتىدا بىر مەيخانا ئاچىدىغان جۇ فۇ ئاتلىق بىر ئۇكىمىز بار. لى كۇي شۇ ناھىيەنىڭ بەيجاڭ كەنتىدىكى دۇڭدىيەندۇڭ دېگەن يېرىدە ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ لى دا دېگەن بىر ئاكىسى بار، باشقىلارغا يىللىقچى بولۇپ ئىشلەيدۇ. لى كۇي كىچىكىدىن تارتىپلا ناھايىتى بەڭباش، كەپسىز ئىدى، ئادەم ئۆلتۇرۇپ قويغانلىقتىن، جاھانكەچتى بولۇپ باشقا يۇرتلارغا قېچىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن بېرىپ، كۆز ـ قۇلاق بولۇپ يۇرسەمۇ مەيلى، بىراق مەيخانىغا قارايدىغان ئادەم يوق، شۇنىڭدىنلا ئەنسىرەيمەن،

پېقىرمۇ يۇرتۇمغا بارمىغىلى ئۇزۇن زامانلار بولدى، مۇشۇ باھانىدە ئۆكامنى يوقلاپ كېلەرمەن، ـــ دېدى جۇ گۇي جاۋابەن.

ـــ مەيخانىدىن ئەندىشە قىلماڭ، مەن خۇ جيەن، شى يۈڭلارغا ئېيتىپ قويايي، سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بىر مەزگىل قاراپ بەرسۇن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

جۇ گۇي ماقۇل دەپ ئاتامانلار بىلەن خوشلىشىپ تاغدىن چۈشتى ـ دە، مەيخانىغا كېلىپ يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇردى، دۆكانىنى شى يۈڭ، خۇ جيەنلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىپ، يىجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. سۇڭ جياڭ بىلەن چاۋ گەي تۇرادا ھەر كۈنى بەزمە ـ زىياپەتلەر ئۆتكۈزۈپ، مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ، كۆڭۈل ئېچىشتى. ژۇ يۈڭ خەلپەت بىلەن تەڭرىنامە ئوقۇدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى لى كۈيدىن ئاڭلاڭ. لى كۇي يالغۇز ئۆزى لياڭشەن كۆلىدىن چىقىپ، يىشۇي ناھىيەسى تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى. لى كۇي راستلا مەي ئىچمىدى، شۇڭلاشقا گەپ ـ سۆز بولغۇدەك بىرەر چاتاقمۇ چىقارمىدى. ئۇ يىشۇي ناھىيەسىنىڭ كۈنپېتىش قوۋۇقىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىسا، ئۇ يەردە بىر توپ ئادەم ئولىشۇبلىپ ئېلان كۆرۈۋېتىپتۇ. لى كۈيمۇ ئادەملەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قۇلاق سېلىپ تۇردى، كىشىلەر: «ئوغرىلارنىڭ باشلىقى سۇڭ جياڭ، يۈنچېڭ ناھىيەسىدىن؛ ئىككىنچى نومۇرلۇق ئەگەشكۈچى ئوغرى دەي زۇڭ، جياڭجۇ ئايمىقىدىكى ئىككى كۇرەنىڭ زىندانبېگى؛ ئۈچىنچى نومۇرلۇق ئەگەشكۈچى ئوغرى لى كۇي، يىجۇ ئايمىقىنىڭ يىشۇي ناھىيەسىدىن» دەپ ئوقۇۋاتاتتى. لى كۇي ئەمدىلا قول ـ پۇتىنى شىلتىپ بىرنەرسە دەي دەپ تۇرۇشىغا، بىر ئادەم ئېتىلىپ كېلىپ ئۇنىڭ بېلىدىن قۇچاقلىۋالدى ـ دە:

ـــ جاڭ ئاكا، بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

لى كۇي بۇرۇلۇپ بىر قاراپلا ئۇنىڭ قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ

گۈي ئىكەنلىكىنى تونۇپ قالدى ۋە:

ـــ سىز بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ يۈرۈك سىزگە گېپىم بار، ـــ دېدى جۇ گۈي.

ئىككىيلەن بىرلىكتە كۈنپېتىش قوۋۇقنىڭ سىرتىغا يېقىن بىر مەھەللىدىكى مەيخانىغا كىرىپ، ئەڭ ئىچكىرىدىكى ھۇجرىدىن ئورۇن ئېلىشتى. جۇ گۈي لى كۈينى ئەيىبلەپ:

ـــ ئەجەبمۇ يۈرىكىڭىز چوڭكىنە ! ئېلاندا سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ بەرگەنلەرنى بىر تۇمەن تىزىق يارماق بىلەن، دەي زۇڭنى تۇتۇپ بەرگەنلەرنى بەش مىڭ تىزىق يارماق بىلەن، لى كۈينى تۇتۇپ بەرگەنلەرنى ئۈچ مىڭ تىزىق يارماق بىلەن تارتۇقلايمىز، دەپ ئېنىق يېزىلغان تۇرسا، قورقماستىن ئېلان كۆرۈۋاتامسىز؟ ئەگەر كۆزى چاقىقان بىرەرى تۇتۇۋېلىپ، يامۇلغا ئاپىرىپ بەرسە قانداق قىلاتتىڭىز؟ ئاغىنىز سۇڭ دانىش سىزنى چاتاق سالارمىكىن دەپ، سىزگە كىشى قوشماپتىكەن، بىراق سىزنى بىرەر ئىش تېرىپ قويمىسۇن دەپ مېنى ئەتەي ئارقىڭىزدىن كۆز ـ قۇلاق بولۇپ يۈرۈشكە ئەۋەتتى. مەن سىزدىن بىر كۈن كېيىن يولغا چىقىپمۇ بىر كۈن ئىلگىرى كەپتىمەن. نېمىشقا كېچىكىپ قالدىڭىز؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاغام مېنى مەي ـ شاراب ئىچمە دېگەچكە، يولدا ئاستىراق مېڭىپتىمەن. سىز بۇ مەيپۇرۇش بىلەن قانداق تونۇشىسىز؟ سىزمۇ مۇشۇ يەرلىك ئىكەنسىز ـ دە، ئۆيىڭىز قەيەردە؟ دېدى لى كۈي ـــ دەپ سورىدى لى كۈي.

ـــ بۇ مېنىڭ ئۇكامنىڭ مەيخانىسى. مەن ئەسلىي مۇشۇ يەردە سودا ـ سېتىق قىلىمەن دەپ، يۈرت كېزىپ يۈرۈپ دەسمايەمدىن ئايرىلىپ قالغانىدىم، شۇنىڭ بىلەن لياڭشەن كۆلىگە كېلىپ غەلىيانچى بولۇپ قالدىم، شۇنىڭدىن بۇيان يۇرتۇمغا ئەمدى كېلىشىم، ـــ دېدى جۇ گۈي ۋە ئۇكىسىنى چاقىرىپ لى كۈي بىلەن كۆرۈشتۈردى. جۇ فۇ داستىخان سېلىپ لى كۈينى مېھمان

قىلدى.

ــ ئاغىنىز ماڭا مەي ـ شارابلارنى ئېچىمە، دەپ تاپىلىغاندى، مەن ئەمدى يۇرتۇمغا كەپتىمەن، بىر ـ ئىككى ئاپقۇر مەي ئىچسەم ھېچنېمە بولماس، ــ دېدى لى كۇي.

جۇ گۇي ياق دېيەلمەي ئۇنى مەيلىگە قويۇپ بەردى.

شۇ كۈنى ئۇلار تاڭ قاراڭغۇسىغىچە ئىچىشتى، لى كۇي تامىقىنى يەپ بولۇپ، يۇلتۇزلار تېخى ئۆچمىگەن، ئايمۇ پاتمىغان بىر چاغدا تۇرۇپ ئۆز يېزىسىغا قاراپ ماڭماقچى بولدى. جۇ گۇي ئۇنىڭغا:

ــ يالغۇز ئاياغ چىغىر يوللار بىلەن ماڭماي، دەرەخلىكتىن ئەگىپ ئۆتۈپ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى چوڭ يول بىلەن ماڭسىڭىز ئۇدۇل بەيجاڭ كەنتىگە بارىسىز، دۇڭدېيەندۇڭغا يېتىپ بارغىنىڭىز ئەنە شۇ. يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئانىڭىزنى ئېلىپلا قايتىڭ، ئاندىن ئىككىمىز تاغ تۇراغا بالدۇرراق قايتىپ كېتەيلى، ــ دېدى.

ــ يالغۇز ئاياغ چىغىر يوللار بىلەن ماڭسام يېقىنراق ئەمەسمۇ؟ چوڭ يول بىلەن ماڭمەن دەپ نېمە ئاۋارىچىلىك، ــ دېدى لى كۇي.

ــ يالغۇز ئاياغ چىغىر يوللاردا يولۋاس تولا بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان يول توسار قاراقچىلار بار، ــ دېدى جۇ گۇي.

ــ مەن ئۇلاردىن قورقۇپ قالامتىم؟ ــ دېدى لى كۇي دەرھال كىگىز قالپىقىنى كىيىپ، ئاندىن كۆتمەك قىلىچىنى ئېلىپ، يان قىلىچىنى ئاستى ـ دە، جۇ گۇي، جۇ فۇ بىلەن خوشلىشىپ، بەيجاڭ كەنتىگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى.

ئالاھازەل نەچچە ئون چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن تاڭ خىرە ـ شىرە يورۇدى. ئۇ بىر ئوتلاقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، شەبنەم چۈشۈپ ھۆل قىلىۋەتكەن ئوت ـ چۆپلەر ئارىسىدىن بىر توشقان يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئالدىغا قاراپ قاچتى. لى كۇي ئۇنى

بىردەم قوغلىغاندىن كېيىن: «مۇشۇ ھارامزادىمۇ مېنى بىرمۇنچە يول ماڭغۇزدى ـ ھە !» دەپ كۈلۈپ قويدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم گۇۋاھتۇر:

تاغ يولى ئەگرى ـ توقاي، خىلۋەت، يەنە دىشۋار، يىراق،
چىقتى بوران كۈنپېتىشتىن چۈشتى غازاڭ، ياپىراق.
قوغلىشىپ توشقانىنى پالۋان كەتتى مەنزىلدىن ئېشىپ،
ئالدىراپ ماڭغان يولىمۇ قاچتى ئېسىدىن بۇ چاغ.

بىردىنلا ئۇنىڭ ئالدىدىن ئەللىك تۈپچە چوڭ ـ چوڭ تال سۆگەت بار بىر سۆگەتلىك كۆرۈندى. باش كۈز پەسلى بولغاچقا، سۆگەتلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغىيىشقا باشلىغانىدى. لى كۈي سۆگەتلىك يېنىغا كېلىشىگە بىر دارازا يۇگۈرۈپ چىقىپ:

ـــ بوغجۇمامدىن ئايرىلىپ قالماي دېسەڭ، يول ھەققى قويۇپ كەت! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

لى كۈي شۇنداق قارىسا، ھېلىقى ئادەم بېشىغا قىر چىقىرىپ قىزىل شايى بوغمىچا چىگكەن، ئۇچىسىغا ماتادىن پەشمەت كىيگەن، قولىغا قوش ئايپالتا تۇتقان، يۈزىگە قارا كۈيە سۈرۈۋالغان ئادەم ئىكەن. لى كۈي ئۇنى كۆرۈپ:

ـــ بۇ يەردە قورقماستىن يول توسۇپ تۇرغان قانداق نېمە سەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ئېتىمنى ئاڭلىساڭ يۈرىكىڭ يېرىلىپ كېتىدۇ، ئاكاڭ قارىغاينى قارا قۇيۇن لى كۈي دەپ ئاتىشىدۇ ! ئامان قالاي دېسەڭ، يول ھەققى تاپشۇر، بوغجۇماڭنىمۇ قوي، ئاندىن ئۆتەلەيسەن ! ـــ دېدى دارازا.

لى كۈي قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ پوق يەپسەن ! ئاكاڭ قارىغاينىڭ نامىنى سېتىپ بۇ يەردە بەڭباشلىق قىلىپ يۈرگەن قانداق نېمە سەن؟ نەدىن كەلگەن كىسپۈرۈش سەن؟ ـــ دېدى ـ دە، قولىدىكى كۆتمەك قىلىچىنى

كۆتۈرگەن پېتى دارازىغا قاراپ ئېتىلدى، بۇ دارازا ئۇنىڭغا قانداق تەڭ كېلەلمىسۇن؟ ئۇ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا لى كۇي ئۇنىڭ پۇتىغا كۆتمەك قىلىچى بىلەن بىرنى سېلىپ، ئۇنى تىك مولاق چۈشۈردى ۋە مەيدىسىگە دەسسەپ تۇرۇپ:

— ئاكاڭ قارىغاينى تونۇدۇڭمۇ؟ — دېدى.

— غوجا ئاكا، بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن ! — دەپ يالۋۇردى دارازا.

— جاھانكەچتى پالۋان قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن مەن شۇ، ئاكاڭ قارىغاينىڭ نامىنى بۇلغاپ يۈرۈپسەن ـ دە! — دېدى لى كۇي.

— مەن لى جەمەتىدىن بولساممۇ، قارا قۇيۇن لى كۇينىڭ ئۆزى ئەمەس مەن. ئەل ـ يۇرت ئىچىدە ئۆزلىرىنىڭ ئاتاقلىرى بولغاچقا، ئۇلۇغ نامىلرىنى ئاڭلىغان ھامان مۇنكىر ـ نەكىرلەر يۈرىكى جىغىلدايدۇ. شۇڭا، مەن ئۆزلىرىنىڭ نامىلرىنى سېتىپ، بۇ يەردە يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرۈۋاتىمەن. بۇ يەردىن ئۆتكۈچى يالغۇزەكلەر قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن گەپنى ئاڭلىغان ھامان قورقۇشىدا يۇك ـ تاقلىرىنى تاشلاپ قېچىپ كېتىشىدۇ، مانا مەن شۇنىڭ بىلەن جان بېقىپ كېتىۋاتىمەن. مەن بىرەرىنىڭمۇ جېنىغا زامىن بولمىدىم. مەن پېسەندىنىڭ ئەسلىي ئېتى لى گۇي، ئاۋۇ مەھەللىدە ئولتۇرىمەن، — دېدى دارازا.

— ھۇ ھارامزادە ئوغرى ! مېنىڭ نامىمنى بۇلغاپ، مېنى دوراپ ئايپالىتا كۆتۈرۈپ، بۇ يەردە خەقنىڭ يۇك ـ تاقلىرىنى بۇلاپ يۈرگىنىنى قارا ! ئەمدى مېنىڭ پالتامنىڭ تەمىنى تېتىپ باق ئوغرى، — دېدى لى كۇي ۋە شۇئان ئۇنىڭ قولىدىن بىر ئايپالىتىنى تارتىۋېلىپ چاپماقچى بولدى. لى گۇي ئالاقزەدە بولۇپ:

— غوجا ئاكا، مېنى ئۆلتۈرسىلە ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرگەندەك بولىلا ! — دېدى يېلىنىپ.

— نېمىشقا سېنى ئۆلتۈرسەم ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرگەندەك

بولمەن؟ ــ دەپ سوردى لى كۇي ئۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەررۇ توختاپ.

ــ ئەسلىي مەن يول توسۇشقا جۇرئەت قىلالمايتتىم، ئۆيدە توقسان نەچچە ياشقا كىرگەن قېرى ئانام بار، ئۇنىڭغا قارايدىغان ئادەم يوق، شۇڭا مەن غوجا ئاكامنىڭ مۇبارەك نامىنى سېتىپ ئادەملەرنى قورقۇتۇش ئارقىلىق يالغۇزەكلەرنىڭ بوغجۇملىرىنى بۇلاپ، ئانامنى بېقىپ كەلدىم. راستىنى ئېيتسام، بىر ئادەمگىمۇ زىيانكەشلىك قىلمىدىم. ئەگەر مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان بولسىلا، ئۆيدىكى قېرى ئانام ئاچ قېلىپ ئۆلىدۇ، ــ دېدى.

لى كۇي ئادەم ئۆلتۈرۈشكە خوردا بولۇپ كەتكەن جاللات بولسىمۇ، بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆڭلىدە: «مەن ئاتايىن ئانامنى ئېلىپ كەلگىلى كېتىۋاتىمەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئانىسىنى بېقىۋاتقان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋەتسەم تەڭرىمۇ راۋا كۆرمەيدۇ، بەس، بەس! بۇ ھارامتاماقنى كەچۈرەي!» دەپ ئويلاپ، ئۇنى قويۇپ بەردى. لى گۇي ئايپالتىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، باش قويۇپ سەجدە قىلدى.

ــ مانا مەنلا چىن قارا قۇيۇن لى كۇي بولمەن، بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ نامىمنى بۇلغىغۇچى بولما، ــ دېدى لى كۇي.

ــ بۇگۈن قايتىدىن دۇنياغا كەلدىم، ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن كەسپىمنى ئۆزگەرتىمەن. ھەرگىز غوجا ئاكامنىڭ نامىنى بۇلغىمايمەن، يول توسۇپ قاراقچىلىق قىلمايمەن، ــ دېدى لى گۇي.

ــ سەن ئاناڭغا ۋاپادار ئىكەنسەن، مەن ساڭا ئون سەر كۈمۈش بېرەي، سەن ئۇنى دەسمايە قىلىپ، باشقا ئۇقەت قىل، ــ دېدى لى كۇي ۋە بىر كاللەك كۈمۈشنى چىقىرىپ لى گۇيغا بەرگەندىن كېيىن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى.

لى كۇي ئۆزىچە كۇلۇپ كېتىپ: «بۇ ھارامزادىنىڭ مېنىڭ قولۇمغا چۈشۈپ قالغىنىنى قاراڭلار. ئەگەر ئۇ ئانىسىغا راستلا ۋاپادار بولسا، چوقۇم باشقا ئۇقەت قىلىدۇ. ئەگەر مەن ئۇنى

ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسام، تەڭرىمۇ راۋا كۆرمەيدىكەن» دېدى ـ دە، كۆتمەك قىلىچىنى ئېلىپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ تاغدىكى چىغىر يول بىلەن مېڭىپ كەتتى.

نەزم

بار ئانام ئۆيدە قاراشلىق دېدى لى گۈي لاپ ئېتىپ،
قىلدى نابۇت ئانىسىنى يولدا لى كۈي ئەپ مېڭىپ.
چىقسا ئالەمدە ساداقەتلىك، ۋاپادارلىق سۆزى ــ
ھەر ماكاندا بولدى مەقبۇل، كەتتى زەپ قەدىرلىنىپ.

ئاش ۋاقتى بولدى، لى كۈينىڭ قورسىقى ئاچتى، ئۇسسىپمۇ كەتتى، ھەممە ياققا كىچىك تاغ چىغىر يوللىرى سوزۇلغان بولۇپ، بىرمۇ ئاشخانا ياكى مەيخانا كۆرۈنمەيتتى. ئۇ كېتىۋېتىپ، يىراقتىكى بىر تاغ باغرىدا ئىككى كەپە تۇرغانلىقىنى كۆردى. لى كۈي دەرھال شۇ ياقتا قاراپ ماڭدى، كەپىنىڭ ئارقىسىدىن چېكىسىگە بىر تال ياۋا گۈل قىستۇالغان، يۈزلىرىگە ئۇپا ـ ئەڭلىك سۈرتۈپ، سۈرمە تارتىۋالغان بىر خوتۇن چىقىۋاتاتتى. لى كۈي كۆتمەك قىلىچىنى قويۇپ:

ــ يەڭگە، مەن بىر يولۇچى ئىدىم، قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، ئاشخانا، مەيخانىمۇ تاپالمىدىم، سىزگە بىر تىزىق يارماق بېرەي، ماڭا ئازراق مەي، تاماق تېپىپ بەرسىڭىز، ــ دېدى.

ــ مەي دېسىڭىز بۇ يەردە مەي ساتىدىغان يەر يوق، تاماق دېسىڭىز مەن ئېتىپ بېرەي، ــ دېدى ھېلىقى خوتۇن لى كۈينىڭ ئەپتىگە قاراپ ياق دېيەلمەي.

ــ بولىدۇ، لېكىن كۆپرەك ئېتىڭ، قورسىقىم ئېچىپ پىژىلداپ كەتتى، ــ دېدى لى كۈي.

ــ بىر شىڭ گۈرۈچىتە ئەتسەم بولامدۇ؟ ــ دەپ سورىدى خوتۇن.

ـــ ئۇچ شاڭ گۈرۈچته ئېتىلاڭ، ـــ دېدى لى كۇي.

بۇ خوتۇن ئوچاقتا ئوت يېقىپ قويۇپ، ئېرىقتا گۈرۈچنى يۇيۇپ تاماق ئېتىشكه كىرىشتى.

لى كۇي تەرەت قىلماقچى بولۇپ، كەپىنىڭ ئارقىسىدىكى خادا تاشنىڭ يېنىغا كېلىشىگه، خادا تاشنىڭ ئارقىسىدىن ئاسقاقلاپ كېلىۋاتقان بىر ئادەم كۆرۈندى، لى كۇي كەپىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ تۇردى. ھېلىقى خوتۇن تاغقا چىقىپ ئوتياش ئېلىپ چۈشمەكچى بولۇپ، ئارقا ئىشكىنى ئېچىشىغا ھېلىقى ئادەم كېلىپ قالدى، خوتۇن:

ـــ دادىسى، پۇتىگىزنى نەده سۇندۇرۇۋالدىگىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ خوتۇن، سەن بىلەن كۆرۈشەلمىگىلى تاسلا قالدىم، مېنى نەس باسقىنىنى قارىمامسەن؟ بىرەر يالغۇزاك ئۆتۈپ قالارمىكەن دەپ كۈتكىلى يېرىم ئاي بولدى، قىلچە ئوقەت بولمىدى، بۇگۈن ئاران بالالىقتا بىرسىنى ئۇچراتقانىدىم، كىم ئىكەن دېمەمسەن، دەل قارا قۇيۇن لى كۇينىڭ ئۆزى ئىكەن ئەمەسمۇ، ئەستاغپۇرۇللا، شۇ ئېشەككه يولۇقۇپ قالغىنىمنى دېمەمدىغان، مەن ئۇنىڭغا قانداقمۇ تەڭ كېلەلەي ! ئۇ مېنى كۆتمەك قىلىچى بىلەن چېپىپ يىقىتۇەتتى، ئاندىن ئۆلتۈرمەكچى بولدى. مەن: «مېنى ئۆلتۈرسىلە ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرگەن بولىلا» دەپ يالغان ئېيتتىم. ئۇ مەندىن بۇنىڭ سەۋەبىنى سۇرۇشتۇردى. مەن ئۇنىڭغا: «ئۆيده توقسان نەچچه ياشقا كىرگەن قېرى ئانام بار، ئۇنىڭغا قارايدىغان ئادەم يوق، مەن بولمىسام ئاچ قېلىپ ئۆلىدۇ» دېدىم. ئۇ دۆت ئېشەك مېنىڭ گېپىمگه ئىشىنىپ، مېنى كەچۈردى ھەم ماڭا دەسمايه قىلىش ئۈچۈن بىر كاللەك كۈمۈش بېرىپ باشقا ئوقەت قىلىپ ئاناڭنى باق دېدى، مەن ئۇنىڭ ئۇقۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، دەرھال ئۇ يەردىن كېتىپ، ئورمانلىقنىڭ ئىچىدىكى خالىي بىر جايدا بىر مەھەل ئۇخلاپ، ئاندىن ئۆيگه قايتىپ كەلدىم، ـــ دېدى دارازا.

ـــ ئاستـراق سۆزلەڭ، ئـابايا بـر قارىمـۇتـۇق ئادەم ئۆيـگـه كېلىپ تاماق ئېتىپ بېرىـڭ، دېگەنـدى. شۇ بولۇپ قـالمـسـۇن يەنە، ئۇ ھازىر ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرۇپـتـۇ. سىز چـىقىپ قـاراپ بېقىڭ، ئەگەر شۇ بولۇپ قالسا، ئازراق بـەھوش دورىسى تېپىـپ كېلىڭ، كۆك ـ گېزەككە ئارىلاشتۇرۇپ يېگـۈزۈپ، ئۇنى مەست قىلـىپ قويۇپ ئـۇجۇقتۇرۇۋېتەيلى، ئـاندىن ئۇنـىڭ ئالـتـۇن ـ كۈمۈشلىرىنى ئالايلى ـ دە، شەھەرگە كـۆچۈپ كېتـىپ تىجـارەت قىلىپ جان باقايلـى، ھەر نېمـە بولسا يـول توسۇپ قاراقچىلىـق قىلغاندىن ياخشى ئەمەسمۇ؟ ـــ دېدى خوتۇن.

لى كۇي بۇ گەپنى ئاڭلاپ قېلىپ ئىچىدە: «ھـۇ ياخشىلىقنى بىلمىگەن ھارامتـاماق ! مەن تېخى رەھىم قـىلىپ، قـولىغا پـۇل بېرىپ قويۇپ بەرسەم، ماڭا قەست قىلماقچى بولۇۋاتقىنىنى قارا، بۇنىڭغا ھەرگىز رەھىم قىلغىلى بولمىـغۇدەك» دېدى ـ دە، بىر سەكرەپلا ئارقا ئىشىكنىڭ يېنىـغا كەلدى. لى گۇي ئىشـكتىـن چـىقماقچى بولـۇپ تـۇراتتى، لى كـۇي كاپ قـىلـىپ ئـۇنـىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇۋالدى. ھېلىقى خوتۇن ئالاقزادە بولۇپ، ئالدى ئىشكتىن چىقىپ بەدەر قاچتى. لى كۇي لى گۇينى تـۇتۇۋېلىـپ يەرگە ئـاتتى ـ دە، يېنىـدىن قـىلىچىنى سـۇغـۇرۇۋېلىـپ، گـاچ قىلىپ ئۇنىڭ كاللىسىنى كېسىۋەتتى، ئاندىـن ئالدى ئىـشىككە چىقىپ، ھېلىقى خوتۇننى ئىزدىدى، ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمەي ئۆيگە كىرىپ ئاختۇردى. ئۆيدە ئىككى دانە قوموش سېۋەت تۇراتتى، سېۋەتنىڭ ئىچىدىكى ئەسكى كىيىم ـ كېچەكنىڭ ئاستىدا ئازراق ئۇششاق كۈمۈش تەڭگە ۋە بىرنەچچە كاللەك چاچ تۇرمىسى بار ئىدى. لى كۇي بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدى، يەنە لى گۇينىڭ يېنىدىـن ھېلىـقى كاللـەك كـۈمۈشنى تـېپىـپ يـان خالتىسىغا سالدى. قازانغا قارىسا، ھېلىـقى ئۇچ شـىڭ گۈرۈچتـه ئەتكەن تاماق پىشىپ قاپتۇ، لېكىن تاماق بىلەن يېگىلى كـۆك ـ گېزەك يوق ئىدى. لى كۇي تاماقـنى ئۈسۈپ يـەپ ئولتۇرۇپ، ئـۆز ـ ئۆزىدىن كۈلۈپ: «ھەي ئەخمەق ! شـۇنداق ئوبدان گـۆش ئالدىمـدا

تۇرسا، يېيىشنى بىلمىگىنىمنى قارا» دېدى ۋە يان قىلىچىنى چىقىرىپ، لى گۇينىڭ پاقالچىقىدىن ئىككى پارچە گۆشنى كېسىۋېلىپ، يۇيۇپ تازىلاپ، ئوچاققا ئوتۇن سېلىپ كاۋاپ قىلىپ يېدى. قورسىقى تويغاندىن كېيىن، لى گۇينىڭ ئۆلۈكىنى ئۆينىڭ ماڭدىسى[1]غا سۆرەپ ئەكېلىپ، ئۆيگە ئوت قويۇۋەتتى ـ دە، كۆتىمەك قىلىچىنى كۆتۈرگەن ھالدا تاغ يولى بىلەن يۇرۇپ كەتتى.

ئۇ دۇڭدىيەندۇڭغا يېتىپ بارغاندا، كۈن پاتاي دەپ قالغانىدى. ئۇ ئۇدۇل ئۆيگە كېلىپ، ئىشىكنى ئىتتىرىپ ئۆيگە كىردى، شۇنداق كىرىشىگە، كاتتا ئولتۇرغان ئانىسىدىن: «كىرگەن قايسىڭ» دېگەن ئاۋاز چىقتى، قارىسا ئانىسىنىڭ ئىككى كۆزى قارىغۇ بولۇپ قاپتۇ، ئۇ كاتتا ئولتۇرۇپ دۇرۇت ئوقۇۋېتىپتۇ، لى كۇي:

ـــ ئانا، تۆمۈر كالا بالىڭىز كەلدى، ـــ دېدى.

ـــ ئوغلۇم، سەن ئۆيدىن كەتكىلى ئۇزۇن بولدى، نەچچە يىلدىن بۇيان نەلەردە يۈردۈڭ؟ ئاكاڭ خەققە يىللىقچى بولۇپ ئىشلەپ، ئازغىنا يەيدىغان بىرنەرسە تېپىپ كېلىدۇ، بۇ ئاناڭنى بېقىشقىمۇ يەتمەيۋاتىدۇ، شۇڭا مەن دائىم سېنى سېغىنىدىم، كۆزۈمدىن ياش قۇرۇمىدى، ئاخىرى قارىغۇ بولۇپ قالدىم. سەن قانداقراق تۇرۇۋاتسەن بالام، ـــ دەپ سورىدى ئانىسى. لى كۇي ئىچىدە: «ئەگەر مەن لىياڭشەن كۆلىگە بېرىپ غەلىيانچى بولۇۋالدىم دەيدىغان بولسام، ئانام جەزمەن بېرىشقا ئۇنىمايدۇ. شۇڭا، مەن يالغان ئېيتاي» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ ئانا، تۆمۈر كالا بالىڭىز ھازىر مەنسەپدار بولۇپ قالدى، شۇڭا ئەتەي سىزنى ئالغىلى كەلدىم، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداق بولسا ئوبدان بوپتۇ، بىراق مېنى قانداق ئېلىپ كېتىسەن؟ ـــ دېدى ئانىسى.

---

① پەگاھ، تاپسا دېگەن مەنىدە.

ـــ ئانا، سىزنى يۇدۇپ ئالدىمىزدىكى يولغا ئاچقىۋېلىپ، ئاندىن ھارۋا تېپىپ ئېلىپ كېتىمەن، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئاكاڭ كەلگەندە مەسلىھەتلىشىپ كۆرەيلى، ـــ دېدى ئانىسى.

ـــ ساقلاپ نېمە قىلاتتۇق؟ ئىككىمىزلا كېتىۋېرەيلى، ـــ دېدى لى كۇي. ئۇلار ماڭايلى دەپ تۇرۇشقا، لى دا بىر قاچا تاماقنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

لى كۇي ئاكىسىنى كۆرۈپ باش قويۇپ تەزىم قىلدى ۋە:

ـــ ئاكا، كۆرۈشمىگىنىمىزگە ئۇزۇن يىللار بولدى، ـــ دېيىشگە لى دا:

ـــ سەن دېتى يوق يەنە ماڭا ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرگىلى كەپسەن ـ دە، نېمە قىلغىلى كەلدىڭ؟ ـــ دەپ تىللاپ كەتتى.

ـــ ئۇ ھازىر مەنسەپدار بولۇپ، ئاتايىن مېنى ئالغىلى كەپتۇ، ـــ دېدى ئانىسى.

ـــ ئانا، ئۇنىڭ ئۇنداق جۆيلۈشلىرىگە ئىشەنمەڭ. بۇرۇن ئۇ ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويغاندا، مېنىڭ بوينۇمغا تاقاق چۈشتى، تارتمىغان جاپايىم قالمىدى. ئاڭلىسام ئۇ لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار بىلەن بىر بولۇۋاپتۇ. جازا مەيدانىغا تېگىپ، جياڭجۇ ئايمىقىنى ئالتوپىلاڭ قىلۋېتىپتىمىش. ھازىر لياڭشەندە قاراقچىلىق قىلۋېتىپتۇ. ئالدىنقى كۈنى جياڭجۇ ئايمىقىدىن ئۇنى ئەسلىي يۇرتىدىن تۇتۇپ كېلىڭلار دېگەن ئالاقە كەلگەنكەن. ئۇنىڭ ئورنىغا مېنى تۇتماقچى بولۇشۇپتۇ. باي غوجام سوراقتا ماڭا بولۇشۇپ: «ئۇنىڭ ئۇكىسى ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا چېقىپ كەتكەن. نەگە كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەيمىز، ئۆيگىمۇ قايتىپ باقمىدى، ئېھتىمال ئىسمىزاتى ئوخشايدىغان بىراۋلار ئۆزىنى مۇشۇ يۇرتلۇق دەپ يۈرگەن بولسا كېرەك» دېدى ھەم پۇل تۆلەپ مېنى تاياق ـ توقماقتىن ۋە تۇتۇپ كېتىشتىن ساقلاپ قالدى. ھازىر پادىشاھلىق ئۇنى تۇتۇپ بەرگەنلەرگە ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق تارتۇق بېرىمىز دەپ ئېلان

چىقىرىپ قويدى. بۇ ئۆلمىگۈرنىڭ تېخى ئۆيگە كېلىپ ئېگىز ـ پەس جۆيلۈپ يۈرگىنىنى قارا، ـــ دېدى لى دا.

ـــ ئاكا، تولا قاينىماي بىز بىلەن بىللە تاغقا چىقىپ ئارامخۇدا ياشىغىنىڭىز ئوبدانراقمىكىن، ـــ دېدى لى كۈي.

لى دا ئاچچىقلىنىپ لى كۈينى ئۈرماقچى بولدى، لېكىن ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ، تاماق قاچىسىنى يەرگە تاشلىدى ـ دە، چىقىپ كەتتى.

لى كۈي كۆڭلىدە: «ئۇ چوقۇم ئادەم چاقىرىپ كېلىپ، مېنى تۈتۈپ بەرگىلى كەتتى. ئەگەر كېلىپ قالسا قۇتۇلالمايمەن. شۇڭا، بالدۇرراق ماڭغىنىم تۈزۈك. ئاكام ئۇنداق چوڭ كۈمۈشنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغان، ئۇنىڭغا ئەللىك سەرلىك كاللەك كۈمۈشتىن بىرنى قويۇپ كېتەي. ئاكام كېلىپ ئۇنى كۆرسە چوقۇم ئارقامدىن قوغلاشمايدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، يان خالتىسىنى ئېچىپ، چوڭ بىر كاللەك كۈمۈش چىقىرىپ كاتقا قويدى ۋە:

ـــ ئانا، مەن سىزنى يۈدۈپ كېتىۋېرەي ! ـــ دېدى.

ـــ مېنى يۈدۈپ نەگە ئاپىرىسەن بالام؟ ـــ دېدى ئانىسى.

ـــ بۇنى سورىمايلا مېڭىۋېرىڭ، سىزنى ئارامخۇدا ياشايدىغان يەرگە ئېلىپ بارىمەن. مەن سىزنى يۈدۈپ كېتىۋېرەي، ـــ دەپ لى كۈي ئانىسىنى يۈدۈپ، كۆتمەك قىلىچىنى ئېلىپ ئىشىكتىن چىقتى ۋە چىغىر يوللار بىلەن يۈرۈپ كەتتى.

لى دا باينىڭ ئۆيگە بېرىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى ۋە ئون نەچچە ئوتاقچىنى باشلاپ ئۆيگە ئوچقاندەك يېتىپ كەلدى. قارىسا ئۆيدە ئانىسى يوق ئىدى، كات ئۈستىدە بىر چوڭ كاللەك كۈمۈش تۇرۇپتۇ، لى دا بۇ كۈمۈشنى كۆرگەندىن كېيىن: «بۇ بەڭباش كالا كۈمۈشنى قويۇپ ئانامنى ئېلىپ نەگە يوشۇرۇنۇۋالدىكىن؟ چوقۇم لياڭشەندىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئادەم كەپتۇ، ئەگەر مەن بېرىپ قوغلىسام چوقۇم جېنىمدىن ئايرىلىپ قالىمەن. مېنىڭچە، ئۇ ئانامنى ئارامخۇدا ياشىسۇن دەپ يۈدۈپ تاغ

تۇراسىغا كېتىپ قاپتۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ئوتاقچىلار لى كۇينىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالدى.

— بۇ بەڭباش كالىنىڭ ئانامنى يۇدۇپ قايسى يول بىلەن ئېلىپ كەتكەنلىكى نامەلۇم، بۇ يەردە چىغىر يول بەك تولا ۋە قالايمىقان، ئۇلارنى قانداق قوغلاپ يەتكىلى بولسۇن؟ — دېدى لى دا ئوتاقچىلارغا.

ئوتاقچىلار لى دانىڭ ئامالسىز قالغانلىقىنى كۆرۈپ، بىر پەس تۇرغاندىن كېيىن قايتىپ كېتىشتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

لى كۇي لى دانىڭ ئادەم باشلاپ كېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئانىسىنى يۇدۇگىنىچە ئېگىز ـ پەس تاغلارنىڭ ئىچىدىكى خالىي يوللار بىلەن كېتىۋەردى. كەچمۇ كىرىپ قالدى. بۇ ئەھۋال بىر نەزمىدە مۇنداق يېزىلغان:

ئىس ـ تۈتەك سوزۇلۇپ چىقتى ئاسمانغا،
قاپلاندى ھەيۋەتلىك تاغلار تۇمانغا.
مېھرىبان قاغىلار ياندى ئورمانغا،
قۇشقاچلار چۇرقىرىشىپ مۆكتى بىر يانغا.
سەپ تارتىپ تۇرنىلار قاتارمۇقاتار،
پەلەكتىن قومۇشلۇق ئىچرە شۇڭغۇشار؛
ئوت قۇرت پىل ـ پىل قىپ نۇرىنى چاچار —
دالانىڭ چىغىر يول، چۆپىن يورۇتار.
ئۇچۇرۇپ غازاڭنى كۇزنىڭ شامىلى،
ئەپ كەلدى تاغ ئارا قىروۋ پۇرىقى.

لى كۇي ئانىسىنى يۇدۇپ چوققىنىڭ ئاستىغا كەلگەندە، كۆز باغلىنىپ كەتكەندى. ئانىسىنىڭ كۆزى كۆرمىگەنلىكتىن، كۇندۇز ـ كېچىنى بىلمەيتتى. لى كۇي بۇ چوققىنىڭ يىلىڭ

چوققىسى دەپ ئاتىلىدىغانلىقىنى، تاغنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكەندىلا ئاندىن ئادەم بار جايغا بارغىلى بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى، لى كۈي ئانىسىنى يۈدۈپ ئاي يورۇقىدا بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ چوققىغا ئۆرلىدى.

ــ ئوغلۇم، ماڭا بىر يەردىن سۇ تېپىپ بەرگىن، ــ دېدى ئانىسى.

ــ ئانا، چوققىدىن ئۆتۈپ بىرسىنىڭ ئۆيىنى تاپايلى. شۇ يەردە ھاردۇق ئالغاچ تاماق ئېتىپ بېرەي، ــ دېدى لى كۈي.

ــ مەن چۈشتە قۇرۇق موما يېگەنىدىم، تامىقىم قۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ.

ــ مېنىڭ تاماقلىرىمدىنمۇ ئوت چىقىپ كېتىۋاتىدۇ، سىز بىر دەم چىداپ تۇرۇڭ، چوققىغا چىققاندىن كېيىن سىزگە ئىچكۈدەك سۇ تېپىپ بېرەي.

ــ ئوغلۇم، مېنى سۇ تەشنالىقىدىن ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان بولدۇڭ، ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن.

ــ مەنمۇ ھېرىپ ئارانلا كېتىۋاتىمەن، ــ دېدى لى كۈي ۋە چوققىغا چىققاندىن كېيىن ئانىسىنى قارىغىنىڭ يېنىدىكى بىر پارچە چوڭ قورام تاشنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، كۆتىمەك قىلىچىنى بىر يانغا سانجىپ قويدى ۋە ئانىسىغا:

ــ بىر دەم تاقەت قىلىپ تۇرۇڭ ئانا، مەن سىزگە ئىچكۈدەك سۇ تېپىپ كېلەي، ــ دەپ تاپىلاپ قويۇپ، جىلغىدىكى سۇ شارقىراۋاتقان تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇچ ـ تۆت تاغدىن ھالقىپ ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى جىلغىغا يېتىپ باردى. شارقىراپ ئېقىۋاتقان بۇ سۇ شۇنداق بەلەن سۇ ئىكەنكى، ئۇنىڭ بەلەنلىكىگە مۇنۇ نەزم گۇۋاھ بولغۇسى:

ئاشتى قىيا، كەزدى جىلغا جاپا دېمىدى،
يىراقتىن كۆز تىكىپ تاغقا سۇنى بايقىدى.

ئېرىق ـ جىلغا قانداق توسسۇن شۇ ئۇلۇغ سۇنى،
ئاخىر قۇيۇلار دېڭىزغا چىقار دولقۇنى.

لى كۇي سۇنىڭ بويىغا كېلىپ، ئوچۇملاپ ئېلىپ بىرنەچچە يۈتۈم سۇ ئىچتى ۋە: «سۇنى ئانامغا قانداق ئېلىپ بارارمەن» دەپ ئويلاپ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئۇيان ـ بۇيانغا قاراپ، يىراقتىكى تاغ چوققىسىدا تۇرغان بىر بۇتخانىنى كۆرۈپ: «ھەببەللى !» دېدى ـ دە، ئوت ـ چۆپ ۋە دەرەخ يىلتىزلىرىغا يامىشىپ ـ ئېسىلىپ بۇتخانىغا چىقىپ، ئىشىكنى ئېچىپ قارىدى. قارىسا سىجۇنىڭ بۇرھانى بۇزرۇكۇار بۇتخانىسى ئىكەن. ئۇنىڭ ئالدىدا تاشتىن ياسالغان ئىسرىقدان تۇراتتى. لى كۇي ئۇنى ئالماقچى بولۇپ كۆتۈردى. ئەسلىدە ئۇ پايە[1]سى بىلەن بىرتۇتاش بولغاچقا قىمىرلىتالمىدى. لى كۇينىڭ راسا ئاچچىقى كەلدى ـ دە، ئۇنى ئاستىدىكى پايىسى بىلەن بىللە يۇلۇۋېلىپ، ئىشىك ئالدىدىكى تاش پەلەمپەيگە ئۇرۇپ سۇندۇرۇپ، ئىسرىقداننى ئاجرىتىۋالدى، ئاندىن سۇ بويىغا ئاپىرىپ سۇغا چىلاپ قويۇپ، ئوت ـ چۆپلەر بىلەن ئۇنى سۇرتۇپ راسا ئوبدان يۇدى. ئۇنىڭ يېرىمىغچە سۇ قاچىلاپ، قولىدا كۆتۈرگىنىچە غالداڭلاپ چوققىغا چىقتى.

لى كۇي قارىغاينىڭ يېنىغا بېرىپ قارىدى. قارىسا ئانىسى كۆرۈنمەيتتى. پەقەت ھېلىقى سانجىپ قويغان كۆتمەك قىلىچلا جايىدا تۇرۇپتۇ. لى كۇي ئۇيان ـ بۇيان قاراپ ئانىسىنى چاقىردى، ئۇن ـ تىن يوق، نەچچە قېتىم چاقىرسىمۇ ھېچقانداق سادا چىقمىدى، لى كۇينىڭ يۇرىكى «جىغ !» قىلىپ قالدى ـ دە، ئىسرىقداننى تاشلاپ، ئۆزىنى توختىتىۋېلىپ تۆت ئەتراپقا نەزەر سېلىپ قارىدى، ئانىسى يەنىلا كۆرۈنمەيتتى، ئۇ ئانىسىنى ئىزدەپ ماڭدى، ئوتتۇز نەچچە قەدەم ماڭمايلا، ئوت ـ چۆپلەر ئۇستىدە بىر پارچە قانىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ تېخىمۇ ئالاقزادە

① پايە ـــ ياغاچ ياكى ساپالدىن ياسالغان چىراغ قويىدىغان جاھاز.

بولۇپ، شۇ قانىنى بويلاپ مېڭىۋەردى. ئىزدە ـ ئىزدە بىر ئۆڭكۇرنىڭ ئاغزىغا كېلىپ قارىسا، ئىككى ئۆنۈك① بىر تال ئادەم پاچىقىنى يەۋېتىپتۇ.

نەزم

تېرىدى ساختا قارا قۇيۇن بۇ يەردە مىڭ ئويۇن،
ئۆز ـ ئۆزىنى ئالدىدى ئۇ بولدى نابۇت شۇل ئوچۇن،
كىم بىلەتتى ئاننىڭ پۇتىغىمۇ يەتتى قازا،
ئاچ ئارسلان ھەم ئادەمخورلار ئېغىز تەگدى بۇگۈن.

لى كۇي ئىچىدە: «مەن لياڭشەندىن ئاتايىتەن ئانامنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن كېلىپ، ئانام بىچارىنى مېڭىر جاپالار بىلەن بۇ يەرگە يۆدۈپ كەلسەم، سەنلەر يەپ كېتىپسىلەر ـ ده ! سەن بوينى ئۇزۇلگۇر ئۆنۈكلەر يەۋاتقان بۇ ئادەم پاچىقى ئانامنىڭ پاچىقى بولماي كىمنىڭ بولاتتى !» دەپ ئويلىدى ـ ده، غەزىپى يۈز گەز ئۆرلەپ، سېرىق ساقاللىرى تىك تۇرۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن كۆتمەك قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ھېلىقى ئۆنۈكلەرگە قاراپ ئوقتەك ئېتىلدى. ئۆنۈكلەر قورقىنىدىن گاڭگىراپ قېلىپ، چىشلىرىنى ھېڭگايتقىنىچە لى كۇيغا قاراپ ئېتىلدى. لى كۇي چاققانلىق بىلەن گاچ قىلىپ ئۇلارنىڭ بىرسىنى چېپىۋەتتى، يەنە بىرسى ئۆڭكۇرگە قېچىپ كىرىپ كەتتى. لى كۇي ئۆڭكۇرگە قوغلاپ كىرىپ ئۇنىمۇ چېپىپ تاشلىدى. ئۇ يولۋاسنىڭ ئۆڭكۇرىگە كىرىپ يوشۇرۇنۇۋېلىپ، سىرتقا كۆز تىكىپ تۇردى، شۇ ئەسنادا سىرتتىن چىشى يولۋاس ئۇۋۇسىغا قاراپ خىرىس قىلىپ كەلدى. لى كۇي: «ھە، ئانامنى يېگەن سەن ھايۋان ئىكەنسەن ـ ده» دەپ كۆتمەك قىلىچىنى قويۇپ، يېنىدىن يان

① ئۆنۈك ـــ يولۋاس كۇچۇكى.

قىلىچىنى ئالدى. چىشى يولۋاس ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىغا كىلىپ، ئالدى بىلەن قۇيرۇقىنى بىر شىپاڭلىتىپ، ئاندىن ئارقىچىلاپ ئۇۋۇسىغا كىردى، يولۋاسنىڭ ئارقا پېرىمى كىرىپ بولغۇچە، لى كۇي تازا زەن قويۇپ، قىلىچىنى يولۋاسنىڭ قوڭىغا ئۇدۇلىلاپ تۇردى ۋە يېقىن كېلىشىگىلا پارت قىلىپ تىقىۋەتتى. لى كۇي قىلىچىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن تىققانلىقتىن، قىلىچ دەستىسىمۇ ئۇنىڭ قورسىقىغا كىرىپ كەتتى. يولۋاس قاتتىق بىر ھۆركىرەپ، قىلىچ بىلەنلا جىلغا تەرەپكە چېپىپ چىقىپ كەتتى، لى كۇيمۇ كۆتىمەك قىلىچىنى كۆتۈرۈپ ئۆڭكۈردىن قوغلاپ چىقتى. يولۋاس ئاغرىققا چىدىماي سەكرىگىنىچە قىيادىن چۈشۈپ كەتتى، لى كۇي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىشىپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، قارىغايلىقتىن گۈلدۈرلەپ بوران چىققاندەك بولدى ـ ده، سارغىيىشقا باشلىغان غازاڭلار يامغۇردەك تۆكۈلدى. بۇرۇنقىلار: «بۇلۇتتىن ئەجدىها ئۇنىدۇ، بوراندىن يولۋاس» دېگەن. ئەنە شۇ بوران كۆتۈرۈلگەن جايدىن بىردىنلا بېشى قازانداەك كېلىدىغان ئاق قاشقىلىق يولۋاس ئاينىڭ يورۇقىدا ھۆركىرىگەن پېتى ئېتىلىپ چىقىپ، لى كۇيغا قاراپ تاشلاندى. لى كۇي ھودۇقماي ـ تەمتىرىمەي، تازا كۈچەپ كېلىۋاتقان يولۋاسنىڭ بوغۇزىغا قارىتىپ قىلىچ ئۇردى. ھېلىقى يولۋاس ئىككىنچى ئېتىلىپ كېلەلمىدى. بىرىنچىدىن ئاغرىقىغا چىدىماي. ئىككىنچىدىن بوغۇزى يىرتىلدى بولغاي. بەش ـ ئالتە قەدەم نېرىغا بارماي، خۇددى تاغ ئۆرۈلگەندەك يىقىلىپ، قىيا بويىدا جان بەردى.

لى كۇي بىر سائەتتىلا ئانا ـ بالا تۆت يولۋاسنى ئۆلتۈردى. ئۇ يەنە يولۋاس بار بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئۆڭكۈرگە كىرىپ، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ ھەممە يەرگە يەنە بىر قېتىم قاراپ چىقتى. يولۋاستىن ئىزمۇ قالمىغاندى. لى كۇي ھېرىپ كەتكەچكە، بۇرھانى بۇزرۇكۇار بۇتخانىسىغا كىرىپ تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىدى. ئەتىسى ئەتىگەندە كېلىپ، ئانىسىنىڭ ئىككى پۇتىنى ۋە قالدى ـ

قاتتى سۆزلەشكەندىن يىغىشتۇرۇپ، كۆڭلىكىگە ئوراپ بۇتخانىنىڭ كەينىدە بىر يەرگە كۆمۈپ قويدى ۋە شۇ يەردە ئولتۇرۇپ قاتتىق يىغلىدى. بۇنىڭ گۇۋاھچىسى تۆۋەندىكى نەزمدۇر:

يىلنىڭ چوققىدا غەربتىن، شامال چىقتى كۈز بولدى،
ئەركەك ـ چىشى يولۋاسلار، ئىدىرلارغا لىق تولدى.
قېرى ئانىسىنى بوغۇپ، يولۋاسلار يۇتۇپ بولغاچ،
پالۋاننىڭ كۆزىدىن تاراملاپ قان ـ ياش ئاقتى.
ئۇ ئېتىلدى كۈچ بىلەن يولۋاسلار ئۈستىغا،
قىساس ئالدى ئۆلتۈرۈپ، تۆت يولۋاسنى راست چاپتى.
ئانىسىنى دەپنەتتى بۇتخانىنىڭ كەينىگە،
تۆمۈر كالا دېگەن نام، مەڭگۈ قېلىپ تارقالدى.

لى كۈينىڭ قورساقلىرى ئېچىپ، تاماقلىرى قۇرۇپ كەتتى. ئۇ يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ كۆتىمەك قىلىچىنى ئېلىپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ چوققىدىن پەسكە قاراپ ماڭدى. بىر دىنلا نەيزە، يالىرىنى تەڭلەپ تۇرغان يەتتە ـ سەككىز ئۈۋچىنى كۆرۈپ قالدى. ئۈۋچىلار لى كۈينىڭ ئۈستىبېشى قانغا مىلەنگەن هالدا چوققىدىن چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىشتى ۋە:

ـــ هەي يولۇچى مېهمان، سىز تاغ مۇئەككىلى، يەر ئىلاهى ئوخشىمامسىز؟ ئۆزىڭىز يالغۇز چوققىدىن ئۆتۈشكە قانداق پېتىندىڭىز؟ ـــ دەپ سوراشتى.

لى كۈي ئۇلارنىڭ سوئالىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە: «هازىر يىشۈي ناهىيەسى مېنى تۇتۇپ بەرگەنلەرگە ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق تارتۇق بېرىمىز، دەپ ئېلان چىقارغان تۇرسا، ئۇلارغا قانداقمۇ راست گەپ قىلغىلى بولسۇن، يالغان ئېيتىپ قۇتۇلمايمۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ مەن بىر يولۇچى ئىدىم، تۇنۇگۈن ئانام بىلەن چوققىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىمىزدا، ئانام ئۇسساپ كېتىپ سۇ دېدى. مەن چوققىدىن سۇ ئالغىلى تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتسەم، يولۇاسلار ئانامنى يەپ كېتىپتۇ. مەن يولۇاسلارنىڭ ئۇۋۇسىنى تېپىپ ئاۋۇال ئىككى ئۆنۈكىنى ئۆلتۈردۈم، كېيىن ئىككى چوڭ يولۇاسنى ئۆلتۈردۈم ۋە بۇرھانى بۇزرۇكۋار بۇتخانىسىغا كىرىپ ئۇخلاپ ئەمدى چۈشۈپ كېلىۋاتىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى.

ـــ سىز يالغۇز بىر ئادەمنىڭ تۆت يولۇاسنى ئۆلتۈرگىنىگە قانداقمۇ ئىشەنگىلى بولسۇن؟ ـــ دېدى ئوۋچىلار تەڭلا چۈرقىرىشىپ، ـــ لى سۇنشياۋ بىلەن زى لۇدەك پالۋانلارنىڭمۇ ئاران بىر يولۇاسقىلا كۈچى يېتەتتى. ئىككى ئۆنۈكىنىڭغۇ كارايىتى چاغلىق، بىراق ئىككى چوڭ يولۇاسنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ. بىز بۇ ئىككى مەخلۇقنىڭ دەستىدىن قانچىلىك تاياق يېدۇقكىنىتاڭ. يىلىڭ چوققىسىدا بۇ بىر ئۇۋا يولۇاس پەيدا بولۇپ قالغىلى تۆت ـ بەش ئاي بولۇپ قالدى. ھېچكىم بۇ يەردىن مېڭىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. بىزنى ئالداۋاتقان ئوخشىمامسىز؟ ياق ئىشەنمەيمىز.

ـــ مەن بۇ يەرلىك بولمىسام، سىلەرنى ئالداپ نېمە قىلاتتىم؟ ئىشەنمىسەڭلار مەن بىلەن چوققىغا چىقىڭلار، يولۇاسلارنىڭ ئۆلۈكىنى تېپىپ بېرەي، ئادەم چىقىرىپ ئەكېلىۋېلىڭلار، ـــ دېدى لى كۈي.

ـــ راستتىن بار بولسا ناھايىتى ياخشى گەپ، بىز سىزنى ئوبدان تارتۇقلايمىز، ـــ دېيىشتى ئوۋچىلار.

ئوۋچىلار بىرلا ئىسقىرتىۋىدى، شۇئان قىرىق ـ ئەللىكچە ئادەم توپلاندى، ئۇلار ئىلمەك ئوقۇرۇق ۋە نەيزە، كالتەكلىرىنى ئېلىپ لى كۈينىڭ ئارقىسىدىن يەنە چوققىغا قاراپ ماڭدى، تاڭ خېلى يورۇغان بىر چاغدا تاغ تۆپىسىگە يېتىپ چىقىشتى ۋە يىراقتىنلا ئىككى ئۆنۈكىنىڭ بىرسى ئۇۋۇنىڭ ئىچىدە، بىرسى ئۇۋۇنىڭ سىرتىدا ئۆلۈك ياتقانلىقىنى، چىشى يولۇاسنىڭ قىيا

بويدا، ئەركەك يولۇاسنىڭ بۇرھانى بۇزرۇكۇار بۇتخانىسى ئالدىدا ئۆلۈك ياتقانلىقىنى كۆردى. ئوۋچىلار تۆت يولۇاسنىڭ ئۆلۈك ياتقانلىقىنى كۆرۈپ شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتىكى، ئۇلارنى باغلاپ، تېڭىپ چوقىدىن كۆتۈرۈپ چۈشتى ۋە لى كۇيىنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە بېرىپ تارتۇق ئېلىشقا تەكلىپ قىلىشتى. ئۇلار كېلىپ مەھەللە ئاقساقاللىرىغا خەۋەر قىلىشتى. مەھەللە ئاقساقاللىرى ئوۋچىلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى، ئوۋچىلار يولۇاسلارنى ساۋ غوجىنىڭ جاڭزىسىغا كۆتۈرۈپ ئەكىرىشتى. بۇ كىشى ئەسلىدە بىكار تەلەپ بىر ئەمەلدار بولۇپ، ساپلا يېزىلىقلارنى بوزەك قىلاتتى. يېقىندىن بۇيان ئانچە ـ مۇنچە مال ـ مۈلۈكلەرگە تېگىنىپ بېيىپ قالغانلىقتىن، ھە دېسىلا كىشىلەرگە يامانلىق ساناپ يۈرىدىغان بولۇۋالغانىدى. مانا مۇشۇ ساۋ غوجا ھازىر ئۇلارنى ئۆزى كۈتۈۋالدى ۋە لى كۇيىنى دالانغا باشلاپ كىردى. لى كۇي ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۇنىڭ يولۇاسنى قانداق ۋە نېمە ۋەجىدىن ئۆلتۈرگەنلىكىنى سورىدى. لى كۇي ئانىسىنى يۇدۇپ چوققىغا چىققانلىقىنى، ئانىسىنىڭ سۇ ئىچمەكچى بولغانلىقىنى، شۇ ئارىلىقتا ئۆزىنىڭ يولۇاسلارنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. ھەممىسى ھەيران قېلىشتى. ساۋ غوجا ئات ـ ئۇرۇقى ۋە لەقەمىنى سورىدى.

ـــ پېقىرجاڭ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، ئېتىم يوق، كىشىلەر مېنى قاپ يۈرەك جاڭ دەپلا ئاتىشىدۇ، ـــ دېدى لى كۇي.

ئەل خالايىق ساختا لى كۇي بار دەيدۇ،
ساختا لى كۇي ئەزەلدىن بولغان ئەمەس.
ئۇ جاڭ سەن تۇرسا نېچۈك بولغاي لىسى،
كىم ھەقىقەت، ئايرىلار كىم ساختىپەز.

ـــ راستلا قاپ يۈرەك پالۋان ئىكەنسىز، بۇنداق يۈرەكلىك بولمىغاندا تۆت يولۇاسنى قانداق ئۆلتۈرگىلى بولسۇن ! ـــ دېدى

ساۋ غوجا ۋە داستىخان راسلىتىپ ئۇنى مېھمان قىلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى مەھەللىدىكىلەردىن ئاڭلايلى. مەھەللىدىكىلەر يىلىك چوققىسىدىكى تۆت يولۇاسنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ۋە ساۋ غوجىنىڭ ھويلىسىغا ئېلىپ كېلىنگەنلىكىنى ئۇقتى. بۇ پاراڭ پۈتۈن مەھەللە ۋە كوچا ـ كويلارغا پۇر كەتتى. ئالدى ـ ئارقا مەھەللىدىكىلەر، چەت ـ ياقىدىكى تاغلىقلار، چوڭ ـ كىچىكلەر، ئەر ـ ئاياللار توپ ـ توپ بولۇشۇپ يولۇاسنى كۆرگىلى كېلىشتى، بۇ چاغدا ساۋ غوجا يولۇاس ئۆلتۈرگەن بۇ پالۋان بىلەن مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ مەي ئىچىۋاتاتتى، كەلگۈچىلەرنىڭ ئارىسىدا لى گۇينىڭ خوتۇنىمۇ بار ئىدى، ئۇ ئالدى مەھەللىدىكى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە قېچىپ بېرىۋالغانىدى، ھازىر ئۇ كۆپچىلىك بىلەن بىللە يولۇاس كۆرگىلى كەلگەنىدى. ئۇ لى كۇينى تونۇۋېلىپ، ئالمان ـ تالمان ئۆيىگە يېنىپ كەلدى ۋە ئاتا ـ ئانىسىغا:

ـــ ھېلىقى يولۇاسنى ئۆلتۈرگەن قارىمۇتوق پالۋان مېنىڭ ئېرىمنى ئۆلتۈرۈپ ئۆيۈمگە ئوت قويغان ئادەم شۇ، لياڭشەندىكى قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەننىڭ نەق ئۆزى، ـــ دەپ چۈشەندۈردى.

ئاتا ـ ئانىسى بۇنى ئاڭلاپ دەرھال مەھەللە ئاقساقىلىغا مەلۇم قىلدى، ئۇ بۇنى ئاڭلاپ:

ـــ ئەگەر ئۇ راستلا قارا قۇيۇن بولسا، چوققىنىڭ كەينىدىكى بەيجاڭ كەنتىدە ئادەم ئۆلتۈرگەن لى كۇي شۇ ئىكەن، ئۇ جاھانكەچتى بولۇپ قېچىپ يۈرۈپ، يەنە چاتاق چىقارغانلىقتىن، ئۆز يۇرتىدىن ئۇنى تۇتۇپ قولغا ئېلىش ھەققىدە پەرمان چىقىرىلغانىدى. ھازىر پادىشاھلىق ئۇنى تۇتقانلارغا ئۇچ مىڭ تىزىق يارماق تارتۇق بېرىمىز دەۋاتقان تۇرسا، بۇنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ يۈرگىنىنى قاراڭلار، ـــ دېدى ۋە كېڭىشىپ كۆرۈش ئۈچۈن ساۋ غوجىنى چاقىرىپ كېلىشكە يوشۇرۇنچە بىر ئادەم ئەۋەتتى. ساۋ غوجا ئېگىنىمنى يۆتكەۋالاي دېگەنىنى باھانە

قىلىپ، ئالدىراش ـ تېنەش مەھەللە ئاقساقىلىنىڭ ئۆيىگە كەلدى ۋە يولۋاسىنى ئۆلتۈرگەن ھېلىقى پالۋانىنىڭ چوقىنىنىڭ كەينىدىكى بەيجاڭ كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەنلىكىنى، ھازىر پادىشاھلىقنىڭ ئۇنى تۇتماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئۇقتى.

ـــ سىلەر بۇنى ئېنىق ئۇقۇشۇپ بېقىڭلار، ئەگەر راست قارا قۇيۇن بولماي قالسا چاتاق چىقىرىپ قويىمىز، راست ئۆزى بولۇپ قالسا بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈشمۇ تەس ئەمەس. راست ئۆزى بولماي قالسا چاتاق بولىدۇ، ـــ دېدى ساۋ غوجا.

ـــ ئۇنى لى گۇينىڭ خوتۇنى تونۇيدىكەن. ئۇ لى گۇينىڭ ئۆيىدە تاماق ئەتكۈزۈپ يەپ، لى گۇينىڭ ئۆلتۈرۈۋەتكەنىكەن، ـــ دېدى ئاقساقال.

ـــ ئۇنداق بولسا، بىز ئۇنى ھە دەپ مەي ئىچىشكە تەكلىپ قىلىپ، ئۇنىڭدىن: «يولۋاسىنى ئۆلتۈرگىنىڭىز ئۈچۈن، تارتۇقنى يامۇلغا بېرىپ ئالامسىز ياكى مۇشۇ كەنتتىلا ئېلىۋېرەمسىز؟» دەپ سوراپ باقايلى، ئەگەر ئۇ ناھىيەگە بېرىپ ئېلىشقا ئۇنىمىسا، ئۇ قارا قۇيۇن لى كۇينىڭ ئۆزى، بىز ئۇنىڭغا نۆۋەت بىلەن قەدەھ تۇتۇپ، مەست قىلغاندىن كېيىن باغلاپ بۇ يەرگە ئېلىپ كېلەيلى ـ دە، ئامبالغا خەۋەر قىلايلى، ئامبال يۇزبېشىلىرىنى ئەۋەتىپ ئېلىپ كەتسۇن. بۇنىڭدىن ھېچقانداق چاتاق چىقمايدۇ، ـــ دېدى ساۋ غوجا. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

«ئۆتۈپ كەتكەي قىچا يىڭنە كۆزىدىنمۇ» دېگەن گەپتەك،
يولۇڭ ھەرقانچە تار بولسۇن، مۇخالىپ ئۇچرىشار جىنەڭ.
ۋەلەيكىن تارقىماس ھېچ چاغ، توزۇپ ئەرۋايى لى كۇينىڭ،
قۇيۇننىڭ ھەيۋىسى چۈشمەس، پەقەتلا زەررىچە قىلدەك.
ئۇنى تارتۇقلىغاي يولۋاس سوقار تۆھپىسىگە يامۇل،
ئۇ چۈشمەس پادىشاھلىق ئالدىغا قاتىل تۇتۇلغاندەك.

كۆرەيلى ياچۇەك ھەمدە سېرىق قۇشقاچ نېمە قىلغاي،
تۇتۇلدى دەپ ئۇنى مەغرۇر بولۇشماڭ ئەي خالايىق بەك.

ـــ شۇنداق قىلايلى، ـــ دېيىشتى كۆپچىلىك.
ـــ ئاقساقال كۆپچىلىك بىلەن كېڭىشىپ ئىشنى شۇنداق بېكىتتى. ساۋ غوجا ئۆيىگە كېلىپ، لى كۇينى ئۆيدە بىر مەھەل تۇرۇشقا كۆندۇردى، يەنە بىر ياقتىن مېھمان قىلىپ:
ـــ توغرا كېلىپ قالغىنى ئۇچۇن بىر گەپ قىلاي، ئەيىبكە بۇيرۇمىغايسىز، ئۆشۈكىزدىكى بوغجۇمىڭىزنى تاشلاپ، قىلىچىڭىزنى قويۇپ، بەھۇزۇر ئولتۇرۇڭ، ـــ دېدى.
ـــ بولىدۇ، بولىدۇ! مېنىڭ يان قىلىچىم چىشى يولۇاسنىڭ قورسىقىدا قالدى، يېنىمدا پەقەت قېپىلا بار، يولۇاسنى سويغاندا يان قىلىچىمنى قايتۇرۇپ بەرسەڭلار، ـــ دېدى لى كۇي.
ـــ پالۋانىم، خاتىرجەم بولۇڭ، مەندە ياخشى قىلىچ دېگەن كۆپ، پالۋانغا بېرىنى تۇتاي، ئېسۇۋلىڭ، ـــ دېدى ساۋ غوجا.
لى كۇي يان قىلىچىنىڭ قېپى، خەنجىرى، يان خالتا ۋە بوغجۇمىلىرىنى ئوتاقچىلارغا ساقلاپ قويۇشقا بەردى، كۆتمەك قىلىچىنى بولسا تامغا يۆلەپ قويدى، ساۋ غوجا چوڭ تاۋاقلاردا گۆش ۋە يوغان خۇمىرىلاردا مەي ئەكىلىشىنى بۇيرۇدى، يۇرت كاتتىلىرى، مەھەللە ئاقساقىلى ۋە ئوۋچىلار نۆۋەت بىلەن چوڭ جام ۋە قەدەھلەردە لى كۇيغا مەي تۇتۇەردى. ساۋ غوجا يەنە:
ـــ پالۋىنىم، بۇ يولۋاسلارنى يامۇلغا ئېلىپ بېرىپ تارتۇق ئالامسىز ياكى مۇشۇ يەردىلا پۇل بەرسەك بولىۋېرەمدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ مەن بىر يولۇچى، ئىشىم ئالدىراش. بۇ يولۋاسلارنى توساتتىنلا ئولتۇرۇپ قويدۇم. شۇڭا، يامۇلغا بېرىپ تارتۇق تەلەپ قىلىشنىڭ كېرىكى يوق. ئەگەر بولسا، مۇشۇ يەردىلا ئازراق پۇل بەرسەڭلار بولىدۇ، بولمىسا كېتىۋەرسەممۇ بولىدۇ، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ يوقسۇ، سىزدەك پالۋانغىمۇ ئۇنداق قىلغىلى بولامدىكەن؟ بىرئازدىن كېيىن يېزىدىن پۇل يىغىپ بېرەيلى، بۇ يولۋاسلارنى يامۇلغا مەن ئۆزۈم ئېلىپ باراي، ـــ دېدى ساۋ غوجا.

ـــ ماڭا بىر يەكتەك بېرىپ تۇرساڭلار، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ بولىدۇ، بولىدۇ، ـــ دېدى ساۋ غوجا ۋە شۇئان سىپتا توقۇلغان كۆك يەكتەكتىن بىرنى ئاچىقىپ، لى كۇينىڭ ئۈچىسىدىكى قان بولۇپ كەتكەن چاپىنىغا يەڭگۈشلەپ قويدى. شۇ ئاندا ئىشىك ئالدىدا ناغرا ـ سۇناي، بۇرغا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭرىدى، ھەممە كىلىپ قەدەھ تۇتۇپ، لى كۇينى قۇتلۇقلىدى. لى كۇي بۇنىڭ ئۈزىگە قۇرۇلغان تۇزاق ئىكەنلىكىنى سەزمەستىن، نە ئىسسىق، نە سوغۇق دېمەستىن، گۈپۈلدىتىپ ئىچۋېرىپ، سۇڭ جياڭنىڭ تاپىلغانلىرىنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقىرىپ قويدى. ئالاھازەل ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ قاتتىق مەست بولۇپ، پۈت دەسسەپ تۇرالماي قالدى. كۆپچىلىك ئۇنى دالاندىكى بىر بوش ئۆيگە يۆلەپ ئەكىرىپ ئورۇندۇقىغا يىقىتتى ـ دە، ئىككى تال ئارغامچا بىلەن ئورۇندۇققا تاڭدى، ئاندىن كېيىن ئاقساقالنىڭ ئادەملىرىنى ئۇچقاندەك يامۇلغا بېرىپ خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتتى. لى گۈينىڭ خوتۇنىنىڭ قولىغا بىر پارچە ئەرز خەت تۇتقۇزۇپ، دەۋاگەر قىلىپ ئېلىپ ماڭدى.

بۇ ئىش يېشۈي ناھىيەسىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى، ئامبال بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە دەرھال دېۋانغا چىقىپ:

ـــ قارا قۇيۇن قېنى، ئۇ قەيەردە؟ بۇ بولسا بىر يۇرت بۇزدى، ئۇنى ھەرگىز قاچۇرۇپ قويماڭلار، ـــ دەپ تاپىلىدى.

ـــ ھازىر ئۇنى تۇتۇپ مەھەللىمىزدىكى ساۋ غوجامنىڭ ھويلىسىغا باغلاپ قويدۇق، ـــ دېدى ئوۋچىلار، ـــ ئۇنىڭغا ھېچقايسىمىز تەڭ كېلەلمەيدىكەنمىز، قاچۇرۇپ قويمايلى دەپ بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىشتىن قورقتۇق.

ئامبال دەرھال يۇزبېشىنى چاقىردى. شۇ ئان بىر يۇزبېشى

چىقىپ سالام بەردى. ئۇنى بىلمەكچى بولىشىز تۆۋەندىكى نەزمدىن كۆرۈڭ:

يۇزى كەڭ، قېشى قويۇق، سېرىق ساقال ـ بۇرۇتلىرى،
غەيرىي مىللەتتەك بەئەينى ياپيېشىل جۇپ كۆزلىرى.
يۇرتى يىشۇي ناھىيەسىدىن، «قارا كۆز يولۇاس» دېگەن،
يۇزبېشى لى يۇن ئاتالغان مۇشۇ باتۇرنىڭ ئۆزى.

ئامبال لى يۇننى دىۋانغا چاقىرىپ ئۇنىڭغا:
ـــ يىلىڭ چوققىسىنىڭ ئاستىدىكى ساۋ غوجىنىڭ هويلىسىدا قارا قۇيۇن لى كۇي باغلاپ قويۇلۇپتۇ، سىز كۆپرەك ئادەم باشلاپ بېرىپ، ئۇنى يوشۇرۇنچە بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىڭ، مەھەللىدىكىلەر تۈيۇپ قېلىپ، ئۇنى قاچۇرۇۋەتمىسۇن، ـــ دەپ تاپىلىدى.
لى يۇن بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن دىۋاندىن چىقتى ـ دە، ئىشقا پىشىشىق ئوتتۇز نەچچە ياساۋۇلىنى تاللاپ ۋە قوراللاندۇرۇپ، يىلىڭ كەنتىگە قاراپ چاپتى.
يىشۇي ناھىيەسى كىچىك بىر جاي بولغانلىقتىن خەۋەرنى قانداقمۇ يوشۇرۇپ قالغىلى بولسۇن؟ بۇ چاغدا كوچىلاردا: «جياڭجۇ ئايمىقىنى پاراكەندە قىلغان قارا قۇيۇن قولغا چۈشۈپتۇ. بۇگۈن يۇزبېشى لى يۇن ئۇنى ئېلىپ كەلگۈدەك» دېگەن گەپلەر پۇر كەتتى. جۇ گۇي كۇنچىقىش قۇۋۇق سىرتىدىكى جۇ فۇنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىدى ـ دە، ئالدىراپ ـ سالدىراپ ئۇكىسى جۇ فۇغا:
ـــ بۇ قارىۋاي يەنىلا چاتاق چىقىرىپ قويۇپتۇ ـ دە، ئۇنى قانداق قۇتۇلدۇرساق بولار؟ سۇڭ دانىش ئۇنىڭ چاتاق چىقىرىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، مېنى ئاتايىتەن كۆز ـ قۇلاق بولۇشقا ئەۋەتكەنىدى. ھازىر ئۇنى تۇتۇپ كېتىپتۇ، مەن قۇتۇلدۇرۇۋالماي تۇراغا قايتىپ بارسام، ئاغىمىزنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟

ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى.

ــ ئاكا، ئالاقزەدە بولماڭ. لى يۈن دېگەن يۈزبېشى قالتىس يامان نەرسە، قىرىق ـ ئەللىك ئادەممۇ ئۇنىڭغا يېقىن يولىيالمايدۇ، بىز ئاران ئىككى ئادەم تۇرساق، ئۇنىڭغا قانداق تەڭ كېلەلەيمىز؟ ئۇنى كۈچ بىلەن ئەمەس، پەم بىلەن يەڭگىلى بولىدۇ. لى يۈن ئادەتتە مېنى ياخشى كۆرەتتى ۋە ھەمىشە ماڭا قورال ـ ياراغ تۇتۇشنى ئۆگىتىپ تۇراتتى. مەندىغۇ ئۇنىڭغا توغرا تۇرالايدىغان بىر ئامال بار، لېكىن ئۇنى ئىشلەتسەك بىز بۇ يەردە تۇرالمايمىز. بۈگۈن كېچە بىز يىگىرمە ـ ئوتتۇز جىڭ گۆشنى پىشۇرۇپ چوڭ ـ چوڭ توغراپ قويايلى، ئاندىن ئون نەچچە خۇمرا مەي ئېلىپ ئىچىگە بىھوش دورىسى ئارىلاشتۇرۇۋېتەيلى. تاڭ ئاتار ۋاقتى بىلەن بىرنەچچە خىزمەتكارغا بۇ نەرسىلەرنى كۆتۈرتۈپ مېڭىپ، يېرىم يولدىكى بىر خالىي جايدا ئۇلارنى ساقلاپ تۇرايلى، ئۇلار لى كۇينى ئېلىپ كەلگەن چاغدا، خۇشاللىقىنى تەبرىكلەپ، قەدەھ تۇتۇپ، ھەممىسىنى مەست قىلىپ تاشلىغاندىن كېيىن لى كۇينى قويۇپ بېرەيلى، شۇنداق قىلساق قانداق؟ ــ دېدى جۇ فۇ.

ــ بۇ ناھايىتى ئوبدان ئامال ئىكەن، ئۇنداق بولسا، ئىشنى كېچىكتۇرمەي راسلىنىپ، بۇرۇنراق بارايلى، ــ دېدى جۇ گۇي.

ــ بىراق، لى يۈن مەي ئىچىشنى ئۇقمايدۇ، ئۇنى مەست قىلىپ قويغان ھالەتتىمۇ تېزلا ھوشىغا كېلىپ قالىدۇ. يەنە بىر گەپ، كېيىنچە بۇ ئىشىمىز پاش بولۇپ قالسا، بۇ يەردە تۇرغىلى بولماي قالىدۇ ـ دە، ــ دېدى جۇ فۇ.

ــ ئۇكام، سەن بۇ يەردە مەيپۇرۇشلۇق قىلىپمۇ تاپقان پۇلۇڭ تايىنلىق، ئۇنىڭدىن كۆرە بالىچاقاڭنى ئېلىپ، مەن بىلەن تاغقا چىقىپ توپقا قوشۇلۇپ، پۇل دېگەننى تۇمەنلەپ خەجلەپ، كىيىم دېگەننى قوشلاپ كىيىپ، راھەت كۆرسەڭ بولمامدۇ؟ بۈگۈن كېچە ئىككى خىزمەتكارغا بىر ھارۋا تاپتۇرغىن، ئالدىدا ئۆيدىكى خوتۇن بالىچاقاڭنى ۋە نەرسە ـ كېرەكلىرىڭنى يولغا

سېلىشتۇرۇپ، ئۇلار چازانگاھقا بېرىپ ساقلاپ تۇرسۇن، ھەممىمىز تاغقا چىقىپ كېتەيلى. مېنىڭ بوغچامدا بىر قاپ بىھوش دورىسى بار، لى يۇن مەي ئىچىشنى بىلمىسە، گۆشكە جىقراق ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇنى كۆپرەك يېيىشكە زورلايلى. ئۇنىمۇ مەست قىلىپ يىقىتقاندىن كېيىن لى كۇينى قۇتقۇزۇپ بىللە تاغقا چىقىپ كېتەيلى، بۇنىڭ بولمايدىغان نەرى بار؟ ــ دېدى جۇ گۇي.

ــ ئاكا، ئېيتقانلىرىڭىز يوللۇق، ــ دېدى جۇ فۇ ۋە دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ بىر ھارۋا تاپتۇرۇپ، تۆت ـ بەش بوغچا ۋە سانداقنى ھارۋىغا باستى، ئۆيدىكى قاتتىق ـ قۇرۇق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ، خوتۇن ۋە بالىلىرىنى ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئىككى خىزمەتكارنىغا ھارۋا بىلەن بېرىشنى تاپىلاپ يولغا سېلىۋەتتى.

جۇ گۇي، جۇ فۇلار شۇ كېچىسى گۆشىنى پىشۇرۇپ، چوڭ ـ چوڭ قىلىپ توغراپ، دورىنى ئارىلاشتۇردى ۋە مەي بىلەن گۆشنى ئىككى ئەپكەشكە قاچىلىدى. يىگىرمە ـ ئوتتۇز دانە بوش قاچا ئېلىۋالدى. مەي ئىچمەيدىغانلار بولۇپ قالمىسۇن دەپ، ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن يەنە بىرقانچە خىل كۆكتات ـ مېۋىلەرنى ئېلىپ، ئۇنىڭغىمۇ دورا ئارىلاشتۇرۇپ قويدى. ئىككى ئەپكەش گۆش بىلەن مەينى بىردىن خىزمەتكارغا كۆتۈرگۈزدى. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن مېۋە ـ چىۋە سېۋەتلىرىنى كۆتۈرۈپ، تاڭ ئاتار ۋاقتىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە تاغ يولىدىكى پىنھان بىر ئېغىزغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى. تاڭ يورۇغاندا يىراقتىنلا دۈمباق ۋە جاڭ ئاۋازلىرى ئاڭلاندى، جۇ گۇي يول ئېغىزىغا چىقىپ تۇردى.

ھېلىقى ئوتتۇز نەچچە ياساۋۇل كەنتتە يېرىم كېچىگىچە مەي ئىچتى ـ دە، تۇن نىسپىدىن ئاشقاندا، لى كۇينىڭ قولىنى ئارقىسىغا قايرىپ چەمبەرچاس باغلاپ، ئالدىغا سېلىپ مېڭىشتى. يۇزبېشى لى يۇن ئاتلىق ئارقىدا ماڭدى، بۇلارنىڭ

يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن جۇ فۇ يولىنى توسۇپلا ئالدىغا چىقتى ـ دە:

ـــ ئۇستازىم، مۇبارەك بولسۇن، كەمىنە ئىنىلىرى ئۆزلىرىنى قۇتلۇقلايمەن! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە سوغىدىن بىر قاچا مەينى ئېلىپ، لى يۈنگە تۇتتى. جۇ گۈي تەخسىدە گۆش ئېلىپ كەلدى، خىزمەتكارلار مېۋە ـ چىۋە، يەل ـ يېمىشلەرنى سۇندى. لى يۈن بۇلارنى كۆرۈپ ئالدىراش ئاتتىن چۈشۈپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى ۋە:

ـــ ئۇكام، مۇنچە يىراقتا كېلىپ كۈتۈۋېلىشىنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ـــ دېدى.

ـــ شاگىرتلىرى ساداقىتىمنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن شۇنداق قىلدىم، ـــ دېدى جۇ فۇ.

لى يۈن مەينى ئېلىپ ئاغزىغا ئاپاردى ـ يۇ، لېكىن ئىچمىدى. جۇ فۇ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ:

ـــ پېقىر ئۇستازىمنىڭ مەي ئىچمەيدىغانلىقىنى بىلمەن. بۇگۈنكى بۇ خۇشاللىقتا مەينىڭ يېرىمىنى بولسىمۇ ئىچىپ قويسىلا، ـــ دەپ تۇرۇۋالدى.

لى يۈن جۇ فۇنىڭ رايىنى قايتۇرالماي ئىككى ئوتلام ئوتلىدى. جۇ فۇ:

ـــ ئۇستازىم، مەي ئىچمىگەندىكىن، گۆشتىن بولسىمۇ كۆپرەك يېسىلە، ـــ دېدى.

ـــ ئاخشام جىق يەپ تويۇپ قاپتىمەن، ئەمدى يېيەلمەيمەن، ـــ دېدى لى يۈن.

ـــ ئۇستازىم، كۆپ يول ماڭدىلا، قورساقلىرىمۇ ئېچىپ قالغاندۇ، مېنى خىجىل قىلماستىن، ئاغزىلىرىغا تېتىمسىمۇ ئانچە ـ مۇنچە يەپ قويسىلا، ـــ دەپ گۆشنىڭ ئوبدان يېرىدىن ئىككى پارچە ئېلىپ لى يۈنگە ئۇزارتتى جۇ فۇ.

لى يۈن ئۇنىڭ مۇنچە سەممىي مۇئامىلە قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىككى پارچە گۆشنى زورغا يېدى. جۇ فۇ مەينى قۇيۇپ

يۇرت كاتتىلىرى، مەھەللە ئاقساقىلى ھەم ئوۋچىلارنىڭ ھەربىرىگە ئۇچ قەدەھتىن تۇتتى. جۇ گۇي ياساۋۇللار ۋە ئوتاقچىلارنمۇ مەي ئىچىشكە چاقىردى. بۇ نېمىلەرنىڭ ئىسسىق ـ سوغۇق، ياخشى ـ يامانلىقى بىلەن نېمە كارى بولسۇن، گۆش ۋە مەينى كۆرۈش بىلەنلا ھەممىنى يالماپ ئاغزىلىرىغا تىقىۋەردى. ھەممەيلەن شامالدەك يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، ھەممە نەرسىنى تالاپ ـ يالماپ يېگىلى تۇردى.

لى كۇي جۇ گۇي ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەننى كۆرۈپلا، ھىيلە ئىشلىتىۋاتقانلىقىنى بىلدى ۋە قەستەن:

ـــ ماڭمۇ ئازراق بەرسەڭلارچۇ، ـــ دېدى.

ـــ سەن دېگەن بىر ياماڭ ئادەم، ساڭا بېرىدىغان گۆش، مەي نېمە ئىش قىلسۇن؟ قارا بۇ قاتىلنى ! يۇم ئاغزىڭنى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى جۇ گۇي.

لى يۇن ياساۋۇللارنى مېڭىشقا بۇيرۇدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرىگە قارىشىپ ماڭالماي، ئاغزىلىرىدىن شۆلگەيلىرىنى ئاققۇزۇپ، پۇتلىرى بوشاشقان ھالدا بىر ـ بىرلەپ يىقىلدى. لى يۇن: «ئالدام خالتىغا چۈشۈپتىمەن» دەپ ۋارقىراپ، ئېتىلاي دېيىشىگىلا ئۆزىنىڭمۇ پۇتلىرى بوشىشىپ، كاللىسى ئايلىنىپ لەسسىدە بولۇپ قالدى ـ دە، يەرگە يىقىلىپ ئۇخلاپ قالدى. بۇ چاغدا جۇ فۇ، جۇ گۇيلارنىڭ ھەربىرى بىردىن كۆتمەك قىلىچ ئېلىپ: «ئوغلانلىرىم، قاچماڭلار !» دەپ ۋارقىرىدى ۋە قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە گۆش يېمىگەن ۋە مەي ئىچمىگەن ئوتاقچىلارنى ھەم تاماشا كۆرۈۋاتقانلارنى قوغلاشقا باشلىدى. تېز قاچقانلىرى قېچىپ قۇتۇلدى. تېز ماڭالماي قالغانلىرى شۇ يەردىلا چېپىپ تاشلاندى. لى كۇي قاتتىق بىر ۋارقىراپلا ئۆزىنى باغلىغان ئارغامچىنى كۆچ بىلەن ئۈزۈپ تاشلاپ، بىر قىلىچنى ئېلىپ لى يۇننى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. جۇ فۇ ئۇنى ئالمان ـ تالمان توسۇپ:

ـــ ئۇنىڭغا تەگمەك. ئۇ مېنىڭ ئۇستازىم بولىدۇ.

ئادەمگەرچىلىكى بار ئادەم، سىز ئۆز يولىڭىزغا كېتىۋېرىڭ! ــ دېدى.

ــ ساۋ غوجا دېگەن ئېشەكنى ئۆلتۈرمىسەم قورساق كۆپۈكۈمنى قانداق چىقىرىمەن ! ــ دېدى لى كۇي ۋە دەرھال قوغلاپ بېرىپ، غاچ ـ غۇچ قىلىپلا ئالدى بىلەن ساۋ غوجىنى ۋە لى گۇينىڭ خوتۇنىنى ئۆلتۈردى. ئاندىن كېيىن مەھەللە ئاقساقىلىنى ئۆلتۈردى. ئۇنىڭدىن كېيىن غەزىپى ئۆرلەپ ئۇۋچىلارنى ۋە ھېلىقى ئوتتۇز نەچچە ياساۋۇلنىمۇ چېپىپ تاشلىدى. تاماشا كۆرۈۋاتقانلار ۋە قالغان ئوتاقچىلار پۈتۈن كۈچى بىلەن يۈگۈرۈپ يىراقتىكى كەنت ۋە سەھرالارغا قېچىپ كېتىشتى.

لى كۇي ھە دەپ ئۆلتۈرۈشكە ئادەم ئىزدەپ يۈرەتتى. جۇ گۇي ئۇنىڭغا:

ــ بۇ ئىش بىلەن تاماشا كۆرگۈچىلەرنىڭ ھېچبىر ئالاقىسى يوق، ھە دەپ ئۇلارغا تالاپەت يەتكۈزىۋەرمەڭ ! ــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە دەرھال ئۇنى توسۇۋالغاندىن كېيىنلا لى كۇي قولىنى تارتتى ۋە ياساۋۇلىرىنىڭ ئۇچىسىدىكى ئىككى قۇر كىيىمىنى سالدۇرۇۋېلىپ كىيدى ـ دە، ئۇچەيلەن كۆتمەك قىلىچلىرىنى كۆتۈرگىنىچە چىغىر يوللار بىلەن يۈرۈپ كەتتى. جۇ فۇ: «چاتاق بولدى، مەن ئۇستازىمنىڭ جېنىغا زامىن بولغۇدەكمەن. ئۇ ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن قايسى يۈزى بىلەن ئامبالىنىڭ ئالدىغا بارالايدۇ؟ شۇڭا ئۇ جەزمەن بىزنى قوغلاپ كېلىدۇ. سىلەر ئىككىڭلار ئالدىدا مېڭىپ تۇرۇڭلار، مەن ئۇنى ساقلاپ تۇراي، مېنىڭچە ئۇنىڭ بۇرۇن ماڭا قىلغان ياخشىلىقى ئۇنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى ۋە ئادەمگەرچىلىكىدىن بولغاندى. ئۇ بىزنى قوغلاپ كەلگەندىن كېيىن ئۇنى بىز بىلەن بىرلىكتە تاغقا چىقىپ توپقا قوشۇلۇشقا دەۋەت قىلايلى. بۇ مېنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ياخشىلىقىم بولۇپ قالسۇن. ئۇمۇ يامۇلغا قايتىپ ئازاب چېكىپ يۈرمىسۇن» دېدى.

ـــ ئۇكام، سىزنىڭ دېگەنلىرىڭىزمۇ توغرا، مەن ئالدىدىراق مېڭىپ ھارۋىغا يېتىشىۋالاي ! لى كۇي يول بويىدا سىزگە يارەملىشىش ئۈچۈن تۇرۇپ تۇرسۇن. لى يۇن دېگەن بۇ نېمە بىھوش دورىسىدىن ئاز ئېچىتى، بىر ئاش پىشىم ۋاقىتقا قالمايلا ھوشىغا كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ قوغلاپ كەلمەي قالسا، ئىككىلار ئۇنى يەنە ساقلاپ تۇرىۋەرمەكلار، ـــ دېدى جۇ گۇي.

ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمىز، ـــ دېدى جۇ فۇ.

جۇ گۇي ئالدىدا مېڭىپ كەتتى. جۇ فۇ، لى كۇيلا يول بويىدا ئولتۇرۇپ لى يۇننى كۈتتى. دەرۋەقە ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا، لى يۇن بىر كۆتمەك قىلىچنى تۇتقان ھالدا ئۇچقاندەك قوغلاپ كەلدى ۋە: «توختاش ئوغرىلار !» دەپ ۋارقىرىدى. لى كۇي ئۇنىڭ تولىمۇ دەھشەت بىلەن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، جۇ فۇغا زەرەر يەتكۈزۈپ قويمىسۇن دەپ قىلىچىنى تۇتۇپ، سەكرەپ چىقىپ، لى يۇن بىلەن ئېلىشتى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس، بۇنىڭ ھەممىسى راست ! لىياڭشەن كۆلىگە بىر جۇپ يولۋاس قوشۇلغۇسى. مەردلەر ساريىي ئالدىدا تۆت كىشى قۇتلۇقلانغۇسى. قارا قۇيۇن لى كۇي بىلەن كۆك كۆز يولۋاسنىڭ ئېلىشىپ قايسىسىنىڭ يېڭىلىپ، قايسىسى يەڭگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق تۆتىنچى باب

گۈللۈك قاپلاننىڭ چىغىر يولدا دەي زۇڭ بىلەن ئۇچراشقانلىقى قەھرىلىك گۈەن سۇنىڭ ئۇزۇن يولدا شى شيۇغا دۇچ كەلگەنلىكى

ئەلقىسسە، لى كۇي شۇ ئان قىلىچىنى دەس كۆتۈرۈپ لى يۈنگە ئېتىلىپ كەلدى، ئىككىسى چوڭ يول ياقىسىدا ئالتە - يەتتە مەرتەم ئېلىشتى، بىراق ھېچقايسىسى بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. دەل شۇ چاغدا جۇ فۇ قىلىچىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ:

— بولدى بەس، گېپىمگە قۇلاق سېلىڭلار، — دەپ ئۇلارنى ئاجرىتىۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككىسى توختاپ قېلىشتى.

— ئەي ئۇستازىم، — دەپ سۆز ئاچتى جۇ فۇ، — كەمىنە شاگىرتلىرىغا قىلىچ، نەيزىۋازلىقنى ئۆگىتىپ كۆپ ياخشىلىق قىلدىلا، بۇ ئۇلۇغ ھىممەتلىرىنى ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق؛ شۇغىنىسى، ئاكام جۇ گۇي ھازىر لياڭشەن كۆلىنىڭ ئاتامانلىرىدىن بىرسى بولۇپ قالدى. شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش ئۇنى لى كۇي ئاغامنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا ئەۋەتكەنكەن، ئۆزلىرى ئۇنى پادىشاھلىققا تەۋتۇپ بەرسىلە، ئۇ قانداق قىلىپ سۇڭ دانىشنىڭ ئالدىغا بارالىسۇن؟ بىز شۇ ۋەجىدىن ھېلىقى چارىنى قوللانغانىدۇق. ئاباياڭ لى كۇي ئاغام ئۆزلىرىنى جايلىۋەتمەكچى بولغاندا، پېقىر ئۇنى غاچ قىلىپ توسۇۋالدىم. پەقەت ياساۋۇللارلا ئۆلگەن بولدى. بىز مېڭىۋەرگەن بولساق بۇ چاغقىچە كۆپ يىراقلاپ كېتەتتۇق، مەن ئۆزلىرىنىڭ

قايتالمايدىغانلىقلىرىغا ۋە شۇ ۋەجدىن بىزنى قوغلاپ كېلىدىغانلىقلىرىغا كۆزۈم يېتىپ، شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ ماڭا قىلغان كۆپ ياخشىلىقلىرىنى ئەسلەپ، ئەتەي مۇشۇ يەردە ساقلاپ تۇردۇم. ئۇستازىم، ئۆزلىرى ئوقۇمۇشلۇق كىشى، بۇنىڭ چۈشەنمەيدىغان نەرى بار؟ بۈگۈن نۇرغۇن ئادەم ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قارا قۇيۇنمۇ قېچىپ كەتتى، ئەمدى ئامبال بېگىمنىڭ ئالدىغا نېمىدەپ بارالا؟ ئەگەر باردىغانلا بولسىلا، جەزمەن سوئال ـ سوراقلارغا قالىدىلا، ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ئۆزلىرىنى قۇتقۇزۇۋالىدىغان ئادەمۇ چىقمايدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە بىز بىللە سۇڭ دانىشنى پاناھ تارتىپ تاغقا چىقىپ، توپقا قوشۇلغانلىرى تۈزۈك. مۇبارەك كۆڭۈللىرى تارتامدىكىن؟

لى يۈن بىر ھازا ئويلانغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا:

ـــ ئەزىز ئىنىم، ئۇ كىشى مېنى قوبۇل قىلارمىكىنتاڭ، ـــ دېدى.

ـــ ئەي ئۇستازىم، ـــ دېدى جۇ فۇ كۈلۈپ، ـــ شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر دېگەن ئۇلۇغ نامنى ئاڭلىمىغانمۇ ئۆزلىرى؟ ئۇ كىشى يالاڭ دانىشمەنلەر بىلەن باتۇرلارنى ئۆز يېنىغا توپلاپ، جاھاندىكى نوچى پالۋانلارنى دوست ـ يار تۇتىدۇ ئەمەسمۇ؟

ـــ ھەي «ئۆيى بار تۇرۇپ تالادا قاپتۇ، ئېلى بار تۇرۇپ سەرسان بوپتۇ» دېگەن مۇشۇ ـ دە، ھېلىمۇ ياخشى بالىچاقامنىڭ يوقلۇقى، سوئال ـ سوراققا چۈشۈپ قېلىشتىنمۇ قورقمايمەن، ئەمدى بارماي ئىلاجىم نېمە، ـــ دېدى بۇنى ئاڭلىغان لى يۈن ئېغىر ئاھ ئۇرۇپ.

ـــ بالدۇرراق دېسىڭىزچۇ ئاغا، ـــ دېدى لى كۇي كۈلۈپ ۋە دەرھال لى يۈن بىلەن سالامىلىشىپ كۆرۈشتى، لى يۈن ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولمىغاچقا، ئۆي ـ بىساتلىرىمۇ يوق ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇچەيلەن بىرلىكتە ئالدىدا كېتىۋاتقان ھارۋىنى قارىلاپ مېڭىپ، يېرىم يولغا بارغاندا، جۇ گۇيغا يېتىشۋالدى. جۇ گۇي بۇلارنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ

كەتتى.

تۆت پالۋان ھارۋىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كەنتكە ماڭدى، يول بويى ھېچ ئىش بولمىدى. لىياڭشەن كۆلىگە يېقىنلىشىپ كەلگەندە، ئالدىدىن ما لىن بىلەن جېڭ تىيەنشۇ چىقىپ ئۇلارنى قارشى ئالدى، ھەممىسى بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن:

— ئاتامانلىرىمىز چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ، — دەپ سۆز باشلىدى ھېلىقى ئىككىيلەن، — بىزنى ھەربىرلىرىنىڭ ئىز - دېرىكىنى بىلىپ كېلىشكە ئەۋەتكەنىدى. مانا ئەمدى كۆرۈشتۇق، بىز ئاۋۋال بېرىپ خەۋەر قىلىپ تۇرايلى.

ئىككىسى ئالدىدىن بېرىپ خەۋەر قىلىش ئۈچۈن تاغقا چىقىپ كەتتى. ئەتىسى تۆت پالۋان جۇ فۇنىڭ بالىچاقلىرىنى ئېلىپ، لياڭشەن كۆلىدىكى چوڭ تۇراغا جايلاشقان مەردلەر ساريىغا كەلدى. جۇ گۈي ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئاۋۋال لى يۈننى ئاتامان چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ سالام بەرگۈزدى ۋە بارچە پالۋانلار بىلەن كۆرۈشتۇرۇپ:

— بۈياق بولسا يىشۈي ناھىيەسىنىڭ يۈزبېشى، ئىسمىزاتى لى يۈن بولىدۇ، لەقىمى قارا كۆز يولۋاس، — دەپ تونۇشتۇردى. ئاندىن جۇ فۇنى ھەممىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ سالام بەرگۈزۈپ:

— بۇ مېنىڭ ئىنىم جۇ فۇ بولىدۇ. لەقىمى كۆلگۈنچەك يولۋاس، — دەپ تونۇشتۇردى.

ھەممەيلەن بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشتى. لى گۈي سۇڭ جياڭغا سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ قوش ئايپالتىسىنى يانداۋرۇپ قولىغا بەردى. لى گۈي ئانىسىنى ئېلىپ يىلىڭ چوققىسىغا كەلگەندە، ئانىسىنى يولۋاسلار يەپ كەتكەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن تۆت يولۋاسنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. ئاندىن يەنە يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرگەن يالغان لى گۈينى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنىمۇ سۆزلەپ بەردى. بۇ چاغدا ھەممىسى

پاراقلاپ كۈلۈپ كەتتى. چاۋ گەي بىلەن سۆڭ جياڭ:

ـــ سىز تۆت يامان يولۇاسنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، تۇرايمىزغا يەنە ئىككى تىرىك يولۇاسنى باشلاپ كەپسىز، بۇنى قۇتلۇقلىساق بولىدىكەن، ـــ دېدى كۈلۈپ.

پالۋانلار ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئات، قوي سويۇپ، بەزمە، زىياپەت راسلاپ، يېڭى كەلگەن ئىككى ئاتامانىنى تەبرىكلىدى. چاۋ گەي سول تەرەپتە ئولتۇرغان بەي شېڭنى تۆرده ئولتۇرغۇزدى.

ـــ يېقىندىن بۇيان، ـــ دەپ سۆز باشلىدى ۋۇ يۆڭ، ـــ تۇرايمىز رونىق تېپىپ ئاۋاتلىشىپ بېرىۋاتىدۇ، بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان پالۋانلار ھەر ياقلاردىن كېلىپ توپقا قوشۇلۇۋاتىدۇ، بۇنىڭ ھەممىسى چاۋ گەي ھەزرەت بىلەن سۆڭ جياڭ ئاغىمىزنىڭ پەزىلىتىدىن ۋە قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بەخت ـ تەلىيىدىن بولغان. شۇنداق بولسىمۇ، تۇرايمىزنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى مەيخانىنى يەنىلا جۇ گۇي باشقۇرسا، شى يۈڭ بىلەن خۇ جيەن قايتىپ كەلسە. جۇ فۇنىڭ بالىچاقلىرىغا باشقا بىر ئۆي بېرىلسۇن. ھازىر تۇرايمىزنىڭ ئىشلىرى بۇرۇنقىدەك ئەمەس، چوڭىيىپ كەتتى. شۇڭا، مەخسۇس ياخشى ـ ياماننى ئىشلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرۇش، پاناھ تارتىپ كەلگەن باتۇرلارنى تاغقا يوللاش ئۈچۈنلا، يەنە ئۇچ جايدا مەيخانا ئېچىشىمىز كېرەك، ئەگەر خانىدانلىق بىزگە قارشى لەشكەر ئەۋەتىپ قالسا، ئۇلارنىڭ قانداق تەرىقىدە كېلىۋاتقانلىقىنى بۇ مەيخانىدىكىلەر بىزگە خەۋەر قىلىپ تۇرالايدۇ. ئۇ چاغدا بىز ئوبدان تەرەددۇتلىنىپ تۇرالايمىز. كۈنىپېتىش تەرەپتىكى تاغنىڭ يېرلىرى كەڭ، ئۇ يەرگە تۇڭ ۋېي بىلەن تۇڭ مىڭ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى ئون نەچچە ئادەم بىلەن بېرىپ مەيخانا ئاچسۇن، لى لى ئون نەچچە ئادەم بىلەن تاغنىڭ تۆۋەنكى ئېتىكىگە بېرىپ مەيخانا ئاچسۇن، شى يۈڭمۇ ئون نەچچە ئادەم بىلەن بېرىپ يۇقىرى تاغ تەرەپتە مەيخانا ئاچسۇن، بۇ جايلارنىڭ ھەممىسىدە بەلگە ئوقى ئاتىدىغان شىپاگىلار قورۇلسۇن، ئادەم توشۇيدىغان كېمە، قېيىقلار ھازىرلاپ

قويۇلسۇن، بىرەر يېغىلىق شەپىسى بىلىنسە، تېزدىن كېلىپ خەۋەر قىلىنسۇن، تاغنىڭ ئالدى تەرىپىگە ئۇچ چوڭ قوۋۇق ياسالسۇن. ئۇنىڭ باش قوغدىغۇچىسى دۇ چىەن بولسۇن، ھەرقانداق ھالەتتىمۇ ئۇنى ھەرگىز يۆتكەشكە بولمايدۇ، كېچە - كۈندۈز شۇ يەردە ھازىر تۇرسۇن، يەنە تاۋ زۇڭۇاڭ ئىشلەمچىلەرگە باش نازارەتچى بولۇپ، كېچىكلەرنى قازدۇرسۇن، سۇ يوللىرىنى ياساتسۇن، دەريا يوللىرىنى ئاچسۇن، دالدا قورغان قەلئەسىنى ئوڭلاتسۇن، تاغ ئالدىغا چوڭ يول سالدۇرسۇن. ئۇنىڭ تېگى دېھقان بولغاچقا، بۇنداق ئىشلارنىڭ ئېپىنى بىلىدۇ. جيانڭ جىڭ ئامبار، خەزىنىلەرنى باشقۇرۇش، كىرىم - چىقىم، يېغىش - جۇغلاش ۋە ھېساب - كىتاب ئىشلىرىنى ئىلكىگە ئالسۇن. شياۋ راڭ تۇرايمىزنىڭ ئىچى ۋە سىرتى، تېغىمىزنىڭ ئۇستى ۋە ئاستى، شۇنداقلا ئۇچ قوۋۇق ئارىلىقىدىكى خەت - چەك، ئالاقە ئىشلىرىنى ۋە چوڭ - كىچىك ئاتامانلارنىڭ بۇيرۇقلىرىنى يېزىش ئىشلىرىغا قارىسۇن. جىن داجىەن ئويمەكارلىق ئىشلىرىنى ئىلكىگە ئېلىپ، لەشكەر دەستەكلىرى، تامغا - مۆھۈر، نام تاختىلىرى ئويدۇرۇپ ياساتقۇزسۇن، خۇ جيەن كىيىم - كېچەك، قۇياق - دۇبۇلغا، توغ - ئەلەم ئىشلىرىنى باشقۇرسۇن. لى يۇن لياڭشەن كۆلى بويىدا ئۆي - ئىمارەت ۋە سارايلارنى سېلىشقا قارىسۇن. ما لىن چوڭ - كىچىك ئۇرۇش كېمىلىرىنى ياساشنى باشقۇرسۇن. سۇڭ ۋەن، بەي شېڭلار جىنشاتەنگە بېرىپ جايلاشسۇن. پەتەك يولۇاس ۋاڭ يىڭ بىلەن جېڭ تيەنشۇ يازۇيتەنگە بېرىپ جايلاشسۇن. مۇ چۇن، جۇ فۇلار تاغ تۇرايمىزدىكى پۇل - پوچەك ۋە ئوزۇق - تۇلۇك ئىشلىرىنى باشقۇرسۇن. لۇ فاڭ، گو شېڭلار مەردلەر سارىيىنىڭ ئىككى يېنىدىكى ئۆيلەرگە ئورۇنلاشسۇن. سۇڭ چىڭ بەزمە - زىياپەت ئىشلىرىنى باشقۇرسۇن، ـــ دەپ ھەممىسگە ئىش تەقسىم قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇچ كۈن بەزمە ئۆتكۈزۈلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. شۇنىڭدىن كېيىن لياڭشەن كۆلىدە ھېچ ۋەقە يوز

بەرمىدى، پەقەت ھەر كۈنى ئادەملەرنى مەشىق قىلدۇرۇش، جەڭ ماھارىتىنى ئۆگىتىش ئىشلىرىلا بولدى. كۆل تۈرادىكى ئاتامانلار كېمە، قېيىق ھەيدەش، سۇ ئۈزۈش، كېمە ئۈستىدە قىلىچۇازلىق ۋە نەيزىۋازلىق قىلىشنى مەشىق قىلىشتى، بۇ گەپمۇ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

بىر كۈنى سۇڭ جياڭ چاۋ گەي، ۋۇ يۈڭ خەلىپەت ۋە باشقا پالۋانلار بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ:

— قېرىنداشلىرىم، بىز ھەممىمىز مەردلىك يولىدا جەم بولۇپ ئولتۇرۇپتۇق، دىيانەتلىك سوپام گۈڭسۈن شېڭ تېخىچە يېتىپ كەلمىدى، ئۇ يۈز كۈنلۈك ۋەدە بىلەن ئانىسى ۋە ئۈستازىنى يوقلاش ئۈچۈن جىجۈغا كەتكەنىدى، كەتكىنىگە خېلى بولدى، ھېلىغىچە خەۋىرى يوق، ئۇنى كەلمەي قالارمىكىن دەيمەن. مېنىڭچە، دەي زۇڭ ئىنىمىز مالال كۆرمەي بىر بېرىپ، ئۇنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى ۋە نېمىشقا كەلمەيۋاتقانلىقىنى بىلىپ كەلسە قانداق؟ — دېگەن گەپنى چىقاردى.

دەي زۇڭ ماقۇل بولدى، سۇڭ جياڭ خۇشال بولۇپ:

— ئەزىز ئىنىم، سىزنىڭ ئايىغىڭىز ئىتتىك، سىز بارسىڭىز ئون كۈن ئىچىدىلا بىرەر خەۋەرنى ئاڭلاشقا كۆزۈم يېتىدۇ، — دېدى.

دەي زۇڭ شۇ كۈنى ھەمىسى بىلەن خوشلاشتى ـ دە، ئەتىسى ئەتىگەندە دورغىغا ئوخشاش ياسىنىپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى.

نەزم

چاپسىمۇ ھەر ياققا ھەر دەم زادى تىنماي يورغىدەك،
نامى يوق لەشكەر ساناق دەپتەردە بىر دورغىدەك.
ئۆمرىدە يات ـ ياقا يۈرتلارنى ھامان كەزدى تالاي،
شۇنچە يول ماڭماققا كىمگە پۈتى قەرزدارىكىن تاڭەي.
ئالا بالداق تايىقىغا نام ـ نىشان تاختاي ئېسىپ،

قاتراپ يۈردى كۆرە ـ زىندان ئارا كىرىپ ـ چىقىپ.
باسىدۇ مىڭ يولنى ئۇ تاڭدا چىقىپ كۈن پاتقۇچە،
يېغىلىق خەۋەرنى يەتكۈزگەي ھايال قالغۇچە.
تاڭ سەھەر ناشتا قىلىپ چىقسا ئۇ شەندۇڭدىن بۇگۈن،
ئاخشىمى ۋېيفۇدا نەشپۈت يەيدۇ ئۇسسىسا شۇ كۈن.

ئەمدى گەپنى دەي زۇڭدىن ئاڭلايلىك. ئۇ لياڭشەن كۆلىدىن چىقىپ، جىجۇغا قاراپ يول ئالدى. ئۇ ئىككى پۈتىغا تۆت تۇمارنى تاڭدى ۋە يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ، يول بويى پەرھىز تائام يەپ ماڭدى. ئۈچ كۈن مېڭىپ يېشۈي ناھىيەسى ئەتراپىغا كەلگەندە، كىشىلەردىن: «ئالدىنقى كۈنى قارا قۇيۇن نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ قېچىپ كېتىپتۇ، يۈزبېشى لى يۇننىمۇ ئاۋارە قىپتۇ، ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكى نامەلۇم، ھازىرغىچە تاپالمايۋېتىپتۇ» دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدى. دەي زۇڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، سوغۇقىنا كۈلۈپ قويدى. شۇ كۈنى ئۇ يول ئۈستىدە يىراقتىن قۇيۇچلۇق نەيزە تۇتۇپ كېلىۋاتقان بىر ئادەمنى كۆردى، ئۇ كىشى دەي زۇڭنىڭ ناھايىتى چاپسان كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ توختىدى ـ دە:

ـــ ھەي يەل تاپان شەيخ! ـــ دەپ چاقىردى.

دەي زۇڭ بۇرۇلۇپ كەينىگە سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، تاغ باغرىدىكى چىغىر يولنىڭ بويىدا باشلىرى يۇمىلاق، سالپاڭ قۇلاق، قاڭشارلىق، يوغان ئېغىز، قاشلىرى قاپقارا، پالاكۆز، ئىنچىكە بەل، كەڭ گەۋدىلىك بىر دارازا تۇرۇپتۇ. دەي زۇڭ دەرھال كەينىگە يېنىپ ئۇنىڭدىن:

ـــ ھەي باتۇرۇم، بىز تونۇشمايتتۇق، ئەجەب پېقىرنى چاقىرىپ قالدىلىغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ دەرۋەقە ئۆزلىرى يەل تاپان شەيخ ئىكەنلا؟ ـــ دەپ دەرھال جاۋاب قىلىپ نەيزىسىنى تاشلاپ يەرگە يۈكۈندى ھېلىقى دارازا.

دەي زۇڭ شۇئان ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدى ۋە تەزىمىنى ئىلىك

ئېلىپ:

ــ مۇبارەك ناملىرى كىم بولىدىكىن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى ياڭ لىن بولىدۇ. ئانا يۇرتۇم جاڭدې دىيارى، ماكانىم جاڭگال. ئەل ـ يۇرت مېنى گۇللۇك قاپلان يالىڭ لىن دەپ ئاتىشىدۇ. بۇنىڭدىن بىرنەچچە ئاي ئىلگىرى يول بويىدىكى مەيخانىدا گۇڭ سۇنشىڭ تەخسىرنى ئۇچراتقانىدىم، بىللە ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشكەنىدۇق، ئۇ ماڭا لياڭشەن كۆلىدىكى چاۋ گەي ۋە سۇڭ جياڭنىڭ دانىشمەنلەر بىلەن پالۋانلارنى ئۆز ئەتراپىغا توپلاۋاتقانلىقىنى، ئۇلارنىڭ مەرد ئىكەنلىكىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بەرگەنىدى. يەنە پېقىرنى تۇراغا بېرىپ توپقا قوشۇلۇشقا ئۇندەپ، قولۇمغا بىر پارچە خەت يېزىپمۇ بەرگەنىدى، ئوپۇل ـ توپۇل بېرىۋېلىشقا پېتىنالمىغانىدىم. گۇڭسۇنشىڭ تەخسىر يەنە ماڭا: «لى جەمەتلەر مەھەللىسىنىڭ دوقمۇشىدا جۇ گۇي دېگەن كىشى مەيخانا ئاچىدۇ، ئۇ كىشى توپقا قوشۇلىدىغان كىشىلەر بىلەن تېپىشىپ ئۇلارنى تاغقا يوللاپ تۇرىدۇ. تاغ تۇرادا يەنە بىر ئاتامانىمىز بار، ئۇ بىزگە قوشۇلماقچى بولغان دانىشمەنلەرنى ئۇچقاندەك بېرىپ مەلۇم قىلىپ تۇرىدۇ. ئۇ كىشىنى يەل تاپان شەيخ دەپ ئاتايمىز، دەي تۆرەم دەپمۇ قويىمىز، كۇنىگە سەككىز يۈز چاقىرىم يول باسىدۇ» دەپ ئېيتىپ بەرگەنىدى، قارىسام ئۆزلىرى كارامەت ئىتتىك ماڭىدىكەنلا، شۇڭا ئەتەي چاقىرىپ باقتىم، كىم ئويلاپتۇ، دەرۋەقە ئاشۇ مېھرىبان ئاكىمىز ئىكەنلا، بەختىمگە يارىشا تەڭرى بۇنى نېسىپ قىلدى.

ــ پېقىر، ــ دېدى دەي زۇڭ، ــ گۇڭسۇن شىڭ تەخسىرنى ئىزدەپ جەجۇغا كېتىۋاتىمەن، ئۇ كىشىنىڭ سىرتقىنى ئالالمىغاچقا، چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ ئاغىمىز پېقىرنى جەجۇ ئايمىقىغا بېرىپ تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇغانىدى، كۇتۇلمىگەندە بۇ يەردە سىلى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق.

ــ پېقىر جاڭدې دىيارىدىن بولساممۇ، ــ دېدى ياڭ لىن، ــ

جەجۇ ئايمىقىغا تەۋە جايلارنىڭ ھەممىسىگە بارغانمەن. ئەگەر خالىسىلا، جانابلىرىغا ھەمراھ بولۇپ مېڭىشقا تەييارمەن.

ـــ ماڭا ھەمراھ بولسىلا بەكمۇ ياخشى بولغىنى. گۈڭسۇن شېڭ تەخسىرنى تېپىپ، ھەممىمىز بىللە لياڭشەنگە بارساقمۇ كېچىكمەيمىز، ـــ دېدى دەپ زۇڭ.

ياڭ لىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىدا دەپ زۇڭ بىلەن قول بېرىشىپ ئاكا ـ ئۇكا بولۇشتى. دەپ زۇڭ پۈتىدىكى تۇمارنى يېشىۋەتتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئالدىرىماي مېڭىپ، كەچقۇرۇنلۇقى بىر ئۆتەڭگە كېلىپ ئارام ئالدى. ياڭ لىن مەپ، تاماق راسلاپ دەپ زۇڭنى مېھمان قىلدى.

ـــ مەن يەل تاپانلىق كارامىتىمنى ئىشقا سېلىشتا، گۆشلۈك تائام يېسەم بولمايدۇ، ـــ دېدى دەپ زۇڭ.

شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى قاتتىق ـ قۇرۇق نەرسىلەر بىلەنلا غىزالاندى. كېچە ئۆتۈپ تاڭ ئاتتى. ئۇلار سەھەر قوپۇپ ئەتىگەنلىك تامىقىنى يېدى، ئاندىن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ يولغا راۋان بولدى.

ـــ ئاغا، ئۆزلىرى يەل تاپانلىق كارامەتلىرىنى ئىشلىتىپ ماڭسىلا، پېقىر قانداقمۇ يېتىشەلەيدۇ؟ ئۆزلىرى بىلەن تەڭ ماڭالماسمەنمىكىن دەيمەن! ـــ دېدى ياڭ لىن.

ـــ مەن يەل تاپانلىق كارامىتىمنى ئىشلەتكەندە، بىللە ماڭغان كىشىنىمۇ تەڭ ئېلىپ ماڭالايمەن. مەن ئىككى تۇمارنى ئۆزلىرىنىڭ پۇتلىرىغا تېڭىپ كارامەت كۆرسىتىمەن ـ دە، ماڭا ئوخشاش تېز ماڭالايدىغان، ماڭمەن دېسىلە ماڭىدىغان، توختايمەن دېسىلە توختايدىغان بولىلا. ئۇنداق قىلمىسام، ماڭا قانداق يېتىشىپ ماڭالايلا؟ ـــ دېدى دەپ زۇڭ كۈلۈپ.

ـــ پېقىر قارا سۆڭەكلەردىن تۇرسام، ـــ دېدى ياڭ لىن، ـــ ئۆزلىرىدەك ئۇلۇغلار بىلەن تەڭ بولالامدىمەن؟

ـــ ھېچقىسى يوق، مېنىڭ يەل تاپانلىق كارامىتىم ھەممىگە ئارا بولىدۇ، ـــ دېدى دەپ زۇڭ، ـــ مېنىڭ كارامىتىمدىن

ئۆزلىرىمۇ تەڭ مېڭىۋېرىدىلا، پەقەت گۆش، مايلىق تاماق يېمىسەملا ھېچ گەپ يوق.

دەي زۇڭ ئىككى تۇمارنى ئېلىپ ياڭ لىنىنڭ پۇتىغا تاڭدى ۋە ئۆزىمۇ ئىككى تۇمارنى پۇتىغا تېڭىپ، يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ، سۈپكۆچ دەپ بىر ھۇرۇۋۇندى، ئىككىسى يېنىككىنە مېڭىپ كەتتى. ياڭ لىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئاستا ماڭسا ئاستا، ئىتتىك ماڭسا ئىتتىك مېڭىۋەردى. ئىككىيلەن يول بويى ئەل ـ يۇرت ئارىسىدىكى ۋەقەلەر ئۈستىدە پاراڭلىشىپ ماڭدى. كۆرۈنۈشتە ئاستا ماڭغاندەك قىلسىمۇ، قانچىلىك يول باسقانلىقىنى بىلمەي قېلىشتى.

ئىككىسى چاشكا ۋاقتىدا تۆت ئەتراپى ئېگىز تاغلار بىلەن ئورالغان، ئوتتۇرىسىدىن چوڭ يول كېسىپ ئۆتىدىغان بىر جايغا كېلىپ قالدى. ياڭ لىن بۇ جاينى بىلەتتى.

ـــ ئاكا، ـــ دېدى ياڭ لىن دەي زۇڭغا، ـــ بۇ جاي يىنماچۈەن دەپ ئاتىلىدۇ. ئالدىمىزدىكى ئاۋۇ ئېگىز تاغدا بىر توپ قاراقچى بولاتتى، ھازىرمۇ بارمىكىنىتاڭ، بۇ تاغ گۇل ـ گىياھلارغا تولغان، ئەتراپى سۇ بىلەن ئورالغان كۆركەم تاغ بولغاچقا، يىنماچۈەن ـــ ئات سۇغىرىدىغان ساي دەپ ئاتالغان.

ئىككىسى مېڭىپ دەل تاغ باغرىغا كەلگەندە، بىردىنلا سۇناي ـ كانايلارنىڭ ئاۋازى ياڭراپ، جەڭ دۇمباقلىرى چېلىنىپ، بىر ـ ئىككى يۈزچە چاپارمەن چىقىپ يولنى توغرىسىغا توسۇۋالدى، ئالدىدىكى ئىككى پالۋان يان قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ:

ـــ ھەي يولۇچىلار، توختاڭلار ! سىلەر قانداق خۇنپەرلەر، نەگە بارىسىلەر؟ ئەقلىڭلار بولسا يول ھەققى قويۇپ كېتىڭلار، بولمىسا ئامان قالمىز دېمەڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ئاغا، سىلى قاراپ تۇرسىلا، بۇ ھاڭۋاقتىلارنى شۇنداق بىر جايلايكى، ـــ دېدى ياڭ لىن كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە نەيزىسىنى تەڭلىگىنىچە ئۇلارغا قاراپ ئېتىلدى. ئۇنىڭ دەھشەت بىلەن

كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھېلىقى ئىككى پالۋاننىڭ ئالدىدىراق تۇرغان بىرسى:

— توختاڭچۇ، سىز يالڭ لىن ئاغام ئەمەسمۇ! — دەپ توۋلىدى.

يالڭ لىن بىر قاراپلا ئۇلارنى تونۇۋالدى، ئالدىدا تۇرغان دارازا قولىدىكى ياراغلىرى بىلەن كېلىپ سالام بەردى ۋە كەينىدىكى پالۋاننى چاقىردى، شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى سالام ـ سەھەت قىلىشىپ كۆرۈشتى. يالڭ لىن دەي زۇڭنى چاقىرىپ:

— ئاغا، بۇ ئىككى قېرىندىشىمىز بىلەن كۆرۈشسىلە، — دېدى ئۇنىڭغا.

— بۇ ئىككى پالۋىنىم كىم بولىدۇ؟ بۇ ئەزىزلەر بىلەن قانداق تونۇشىدىلا؟ — دەپ سورىدى دەي زۇڭ يالڭ لىندىن.

— پېقىرنى تونۇيدىغان بۇ پالۋان گەيتەن قەلئەسىنىڭ شياڭيالڭ دىيارىدىن بولىدۇ، ئىسمىزاتى دېڭ فېي، كۆزلىرىدە ئوت چاقناپ تۇرىدىغانلىقتىن، ئەل ـ يۇرتتىكىلەر ئۇنى ئوت كۆز ئارسلان دەپ ئاتىۋالغان، بۇ ئىنىمىز قولىغا زەنجىرىنى ئالغاندا، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىش ھېچكىمنىڭ ھەددى ئەمەس، پېقىر خېلى ۋاقىتقىچە بۇ ئىنىمىزنىڭ توپىغا قوشۇلۇپ بىللە بولغانىدىم، ئايرىلغىلى بەش يىل بولدى، شۇنىڭدىن تارتىپ يۈز كۆرۈشمىگەنىدۇق، مانا بۇگۈن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قېلىشىمىز كىمنىڭ يادىغا كەلسۇن ! — دېدى يالڭ لىن.

يالڭ لىن ئاغا! بۇ ئاغىنىمىز كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى دېڭ فېي، — بوش كىشى ئەمەستەك كۆرۈنىدۇ.

— بۇ ئاغىنىمىز لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلاردىن، يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ دېگەن كىشى شۇ.

— ھە، ھېلىقى كۈنىگە سەككىز يۈز چاقىرىم يول ماڭىدىغان جياڭجۇلۇق دەي تۆرەم شۇ بولامدۇ؟

— خوش، پېقىر شۇ بولىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى دەي زۇڭ.

ئىككى ئاتامان ئالمان ـ تالمان يۈكۈنۈپ:
ـــ ئۇلۇغ ناملىرىنى كۆپ ئاڭلايتتۇق، بۇ يەردە مۇبارەك دىدارلىرىنى كۆرۈش كىمنىڭ يادىغا كەلسۇن ! ـــ دېدى تەزىم بىلەن.
دەي زۇڭ دېڭ فېيغا قارىدى، قارىسا ئۇ شۇنداق بىر ئادەم ئىكەنكى:

ئەسلىي شياڭيانڭلىق بىكارچى پالۋان باتۇر ئىدى،
كەزدى ئەل ـ يۇرت، يۇرتىغا قايتىشنى ئويلاپ باقمىدى.
جىق يېگەچ ئادەم گۆشىنى قىپقىزىلدۇر جۇپ كۆزى،
ئوت كۆز ئارسلان دەپ ئاتالغان دېڭ فېي دېگەن بۇ ئۆزى.

ئىككى پالۋان سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن، دەي زۇڭ:
ـــ ماۋۇ پالۋىنىمىزنىڭ ئۇلۇغ نامى نېمە بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ بۇ ئۇكىمىزنىڭ ئىسمىزاتى مېڭ كاڭ. ئانا يۇرتى جېندىڭجۇ ئايمىقى. كېمە، قېيىق ياساشقا ئۇستا، مەرمەر تاش سۇغۇتىنى ئاپىرىش ئۈچۈن كېمە ياساشقا توغرا كەلگەندە، جورۇقبېگى ئۇنى تېز ياسا دەپ دەشنەم بەرگەنلىكىدىن، جورۇقبېگىنى شۇ چاغدىلا ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئۆيۈاقىنى تاشلاپ قېچىپتۇ، ئەل ئارىلاپ، جاڭگال، ئورمانلار ئىچىدە پاناھداپ يۈرگىلى ئۇزۇن ۋاقىتلار بولدى. ئۇ گەۋدىلىك ھەم ئاق بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنىڭ كېلىشكەن قامىتىگە قاراپ، ئۇنىڭغا سەدەپ خادا دېگەن لەقەمنى بەرگەن، ـــ دېدى دېڭ فېي.
دەي زۇڭ ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بەك خۇرسەن بولدى. مېڭ كاڭنىڭ قەددى ـ قامىتى شۇنداق ئىدىكى:

ئوق ئېتىپ، تارتىپ ساداق ھەر چاغ ماڭار سەپ ئالدىدا،
كېمە، قولۋاقلار ياساپ جۇپ، كەزدى دەريالار ئارا،

جىجۇلۇق ماھىر ھۇنەرۋەن كېمىسازلىققا چېۋەر ــ
ئېتى مېڭ كاڭ بۇ يىگىتنىڭ لەقمى سەدەپ خادا.

دەي زۇڭ شۇ چاغ بۇ ئىككى ئادەمنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى. تۆت پالۋان پاراڭلىشىۋاتقاندا، ياڭ لىن:

ــ ئىككىلىرى مەردلىك يولىدا جەم بولغىلى قانچە ۋاقىت بولدى؟ ــ دەپ سورىدى ئۇلاردىن.

ــ راستىنى ئېيتسام ئاغا، ــ دېدى دېڭ فېي، ــ بىر يىلدىن ئاشتى. بۇنىڭدىن يېرىم يىل ئىلگىرى بۇ جايىنىڭ توپتوغرا كۈنپېتىش تەرىپىدە بىر بۇرادەرنى ئۇچراتقانىدىم. ئۇنىڭ ئىسمىزاتى پېي شۇەن، ئۆزى جىجۇ دىيارىدىن ئىدى، ئۇ ئەسلىدە مەزكۇر دىيارنىڭ پەتۋاچىسى، ئەلەم ۋە قەلەم ئىشلىرىغا بەك چېۋەر، ساداقەتلىك ۋە ئەقىللىك، ئىشقا ئىخلاسمەن كىشى ئىدى، ئۇ جايدىكى كىشىلەر ئۇنى ئادىل پەتۋاچى دەپ ئاتىشاتتى، نەيزىۋازلىق ۋە چامباشچىلىقنى بىلەتتى، قىلىچۋازلىققا ھەم شۇنداق ماھىر، ئەقىل ـ پاراسەت ۋە جۇرئەت ـ شىجائەتتە ئاجايىپ كامالەتكە يەتكەن كىشى ئىدى. ئوردىدا سەركەردە بولۇپ ئەسلى تۆۋەنلىگەن بىر پاربخور ئامبال كېلىپ، ئۇنىڭ ئىشىدىن قۇسۇر چىقىرىپ، ئۇنى چۆل ئارال ــ شامبۇداۋغا سۈرگۈن قىلىۋەتكەنكەن، ئۇلار بىزنىڭ بۇ جايدىن ئۆتكەندە، بىز ئۇنى ئېلىپ كېتىۋاتقان يايلارنى ئۆلتۇرۇپ، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدۇق، ئۇ بۇ يەرنى پاناھداپ ئىككى ـ ئۈچ يۈز ئادەم يىغدى. پېي شۇەن دېگەن بۇ كىشى ئىككى قولىدا ئىككى شەمشەرنى كارامەت ئوينىتىدۇ، يېشى چوڭ بولغانلىقتىن، ئۇ ھازىر تاغ تۈرادا سەردار بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. مەرد ئاغلىرىمىز مالال كۆرمىسە، كىچىككىنە تۈرايىمىزغا بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ مېڭىشسىلىرى قانداق دەپ، ئۇلار ئاتارمەن ـ چاپارمەنلەرگە ئات ئەكەلدۇرۇپ، دەي زۇڭ، ياڭ لىنلارنى ئاتقا مىندۇردى، تۆتەيلەن ئاتلىنىپ تاغ تۈراغا قاراپ ماڭدى. ئانچە

كۆپ يول ماڭمايلا، تۇراغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. پېي شۇەن ئالدىنئالا خەۋەردار بولغانىدى. شۇڭا، ئۇ دەرھال تۇرادىن پەسكە چۈشۈپ قارشى ئالدى. دەي زۇڭ بىلەن ياڭ لىن شۇنداق قارىسا، پېي شۇەن دەر ھەقىقەت ئاجايىپ قامەتلىك، ئاق يۈزلۈك، سېمىز، سالماق كىشى ئىكەن، ئۇنى كۆرۈپ ئىچىدە خۇشال بولۇشتى. ئۇنى شائىر مۇنداق تەرىپلىگەن:

سوت ـ سوراق قىلدى ھەمىشە پەم ـ پاراسەتلىك بىلەن،
قىلسا ئۇ ھۆكۈم، تۆكەر ياش جىن نادامەتلىك بىلەن.
مېھرىباندۇر، قىلچە يوقتۇر بىغەرەزلىك، ئەل ئۇنى:
پېي شۇەن ئادىل پەتىۋاچى دەر ئادالەتلىك بىلەن.

شۇ ئەسنادا پېي شۇەن بۇ ئىككى باتۇرنى مەردلەر سارىيىغا تەكلىپ قىلدى، ئۇلار سالام بەجا كەلتۈرۈشۈپ، ھال ـ ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن تەكەللۇپ بىلەن دەي زۇڭنى تۆرگە ئولتۇرغۇزدى. ئاندىن رەت بويىچە پېي شۇەن، ياڭ لىن، دېڭ فېي، مېڭ كاڭ ئولتۇردى. بەش پالۋان بىر سورۇندا، مېھمان ۋە ساھىبخانىلىق ئورۇنلاردا ئولتۇرۇپ بەزمە قىلىشتى، شۇ كۈنى ئۇلار تازا قىزىق پاراڭلار بىلەن مەي ـ شاراب ئىچىشتى. ئوقۇرمەن قۇلاق سېلىڭكى، مانا بۇلار زېمىنىي ئەپتەرلەر، ۋاقتى ـ سائىتى يېتىپ تەقدىرى قىسمەت بۇلارنى مەردلىك يولىدا ئۇچراشتۇرۇپ جەم قىلدى. بۇ شۇنداق بولدىكى:

بار ۋەجىكىم نوچى ـ پالۋانلار يولۇقتى ئۇچرىشىپ،
بىر ـ بىرىگە يار بولۇشتى ئەھدى ـ پەيمان تۈزۈشۈپ.
خەن① ۋەزىر ـ سەردارلىرى ھەم سالچى، قاسساپلار ئىدى،
كايىماڭلار قىلدى لياڭشەن ئەھلى خاتا دېيىشىپ.

① خەن ـــ خەن سۇلالىسىنى كۆرسىتىدۇ.

ئۇلار شۇنداق مەي ـ شاراب ئىچىشىۋاتقان بەزمە ئۈستىدە، دەي زۇڭ ئاتامان چاۋ گەي ۋە سۇڭ جىياڭلارنىڭ دانىشمەن ۋە باتۇرلارنى ئۆز يېنىغا توپلاپ، زامان باتۇرلىرىنى يىغىۋاتقانلىقىنى، ئۇلارنىڭ كىشىلەرگە ئوبدان مۇئامىلە قىلىپ، ئىناق ئۆتىدىغانلىقىنى، مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان ياخشى خىسلەتلىرىنى؛ ئاتامانلارنىڭ يەكدىللىق بىلەن بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىشىدىغانلىقىنى، سەككىز يۈز چاقىرىم يەرگە سوزۇلغان لياڭشەن كۆلىنىڭ ئاجايىپ ھەيۋەتلىك ئىكەنلىكىنى، كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا دالدا قورغان، قومۇشلۇق دېگەن جايلارنىڭ بارلىقىنى، ئۇلارنىڭ تۆت ئەتراپىنىڭ كۆز يەتكۈسىز بىپايان سۇ بىلەن ئورالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە نۇرغۇن لەشكەرلەرنىڭ بارلىقىنى، خان لەشكەرلىرىنىڭ كېلىشىدىن قورقۇشنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ سۆزلىرىگە جاۋابەن پېي شۇەن:

ـــ تۇرايمىزدا پېقىرنىڭ قول ئاستىمىدىمۇ ئۇچ يۈزچە ئادەم بار، ئوزۇق ـ تۈلۈك، يەم ـ خەشەكمىزنى ھېسابلىمىغاندا، ئوندىن ئوشۇق ھارۋىغا توشقۇدەك مال ـ مۈلۈكلىرىمىز بار، ناۋادا ئەزىز ئاكىمىز بۇلارنى ئەرزىمەس دەپ چاغلىمىسىلا، بىزنى چوڭ تۇراغا ئاپىرىپ تونۇشتۇرسىلىكەن، توپقا قوشۇلۇپ، ئەمىر ـ پەرمانلارغا بويسۇنۇپ، خىزمەت كۆرسىتىشنى ئارزۇ قىلىمىز. ئۆزلىرى بۇنىڭغا قانداق قارايدىلىكەن؟ ـــ دېدى.

ـــ چاۋ گەي ۋە سۇڭ جىياڭ ئالىيلىرى كىشىلەرگە بەتنىيەتلىك قىلمايدۇ، ـــ دېدى دەي زۇڭ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ـــ ھەرقايسىلىرىنىڭ يار ـ يۆلەكلىرىگە ئېرىشسە، گۇل ئۈستىگە گۈل چەككەندەك بولىدۇ. ئەگەر ئاشۇنداق ئىستەكلىرى بولسا، يۇك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تۇرۇشسىلا، پېقىر بىلەن ياڭ لىن جىجۇغا بېرىپ، گۇڭ سۇنشېڭ تەخسىر بىلەن كۆرۈشۈپ كەلگەندىن كېيىن خان لەشكەرلىرى سۈپىتىدە ياسىنىپ

كېچىلەپ بىللە يولغا چىقمىز.
خالايىق ھەممىسى بۇ گەپتىن شادلاندى.
مەي ئىچىشىپ چالا مەست بولغان چاغدا، ئۇلار ئارقا تاغدىكى دوستلۇق شىپاڭغا يۆتكىلىپ بېرىپ، يىنماچۇەننىڭ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلغاچ، يەنە ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشتى. ئۇ جاينىڭ مەنزىرىسى دەرۋەقە ئاجايىپ گۈزەل ئىدى. بۇنى شائىر مۇنداق تەسۋىرلىگەن:

شارقىراپ ئاققان سۇلار كۆز يەتكۈسىز،
ياپيېشىل تاغلار يىراقتا بەك ئېگىز.
چوڭ دەرەخلەر ياپىرىقىدا كەچكى شەپەقنىڭ نۇرى،
چوققىلار ئۈستىدە كەزمەكتە بۇلۇتلار پارچىسى.
دەشتى سەھرالار تىنچ،
ھېچ كۆرۈنمەس كالا باققان پادىچى؛
كونا كېچىك بەك سۆرۈن،
ئۇندا يوق ھەم ئات سۇغارغان بىر كىشى.
تۇرا قۇردى بۇندا ھەر ياقتىن زوراۋانلار كېلىپ،
بولدى لايىق جاي يىگىتكە تۇغ ـ ئەلەم جەۋلان قىلىپ.

دەي زۇڭغا يىنماچۇەننىڭ تاغ مەنزىرىسى ياراپ كەتكەنلىكتىن، ئۇنى ماختاپ:
ـــ نېمىدېگەن بەلەن تاغ ـ سۇلار بۇ، ئەجەب گۈزەل ئىكەن، ئىككىلىرى بۇ جايغا قانداق كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دېدى.
ـــ ئەسلىدە قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان بىرنېمىلەر بۇ يەرنى ئىگىلەپ تۇرۇپتىكەن، كېيىن ئىككىيلەن كېلىپ تارتىۋالدۇق، ـــ دېدى دېڭ فېي جاۋابەن.
ئۇنىڭ سۆزىدىن ھەممىسى پاراقلاپ كۈلۈپ كەتتى. بەش پالۋان شىر كەيپ بولۇشتى. پېي شۇەن مەي ئىشتىھاسىنى تېخىمۇ ئېچىش ئۈچۈن، قىلىچۋازلىق ماھارىتىنى كۆرسەتتى،

دەي زۇڭ ئۇنى ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختىدى. شۇ يوسۇندا كەچ بولغۇچە ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن ھەرقايسىسى تۇراغا قايتىپ ئارام ئېلىشتى. ئەتىسى دەي زۇڭ ياڭ لىن بىلەن تاغدىن چۈشۈپ كېتىمىز دەپ تۇرۇۋالدى، ئۇچ پالۋان ئۇلارغا تۇرۇپ قېلىشسىلا، دەپ شۇنچە تۇتسىمۇ ئۇنىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى تاغ ئېتىكىگىچە ئۇزىتىپ ئاپىرىپ خوشلاشتى ـ دە، تۇراغا قايتىپ يۈك ـ تاقلارنى يىغىشتۇرۇپ سەپەرگە ئاتلىنىشقا تەرەددۇتلاندى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى دەي زۇڭغا كەلسەك، ئۇ ياڭ لىن بىلەن بىللە يىنماچۈەن تاغ تۇراسىدىن چىققاندىن كېيىن، كۈندۈزى يول مېڭىپ، كېچىسى ئارام ئېلىپ، جەجۇ شەھىرىگە بالدۇرلا كېلىپ قالدى، ئۇ بىر كارۋان سارايغا بېرىپ چۈشتى.

ـــ ھەي ئاغا، ـــ دېدى ياڭ لىن دەي زۇڭغا، ـــ گۇڭسۇن شېڭ تەخسىر تەقۋادار كىشى، جەزمەن شەھەردە تۇرماي، تاغ، ئورمانلار ئىچىدىكى كەنتتە تۇرىدۇ.

ـــ راست ئېيتتىڭىز، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى ئالدى بىلەن شەھەر سىرتىدىكى ھەممە جاينى ئارىلاپ، گۇڭسۇن شىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلدى، بىراق ھېچكىمدىن بىرەر ئۇچۇر ئالالمىدى. ئۇلار بىر كېچە قونۇپ ئەتىسى ئەتىگەن قوپۇپ، يىراق كەنت ـ قىشلاق ۋە كوچا ـ كويلارغا بېرىپ كىشىلەردىن سوراپ باققان بولسىمۇ، تونۇيدىغان ھېچكىم چىقمىدى. ئىككىيلەن يەنە سارايغا قايتىپ بېرىپ دەم ئېلىشتى. ئۇچىنچى كۈنى دەي زۇڭ شەھەردە ئۇنى تونۇيدىغان بىرەر كىشى چىقىپ قالارمىكىن دەپ ئويلاپ، ئۇنى ئىزدەپ ياڭ لىن بىلەن جەجۇ شەھىرىگە كىردى. ئىككىسى شەھەردىكى راستچىل كىشىلەردىن سوراپ كۆردى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى:

ـــ تونۇمايدىكەنمىز، ئۇ شەھەرلىك كىشى ئەمەس ئوخشايدۇ. چەت ناھىيىلەرنىڭ داڭلىق تاغلىرىدىكى چوڭ بۇتخانىلاردا تۇرامدىكىن، ـــ دېيىشتى.

ياڭ لىن چوڭ بىر كوچىغا يېتىپ كەلگەندە، يىراقتىن داقا - دۇمباقلار چېلىنىپ بىر ئادەمنىڭ قارشى ئېلىنىۋاتقانلىقىنى كۆردى. دەي زۇڭ بىلەن ياڭ لىن كوچىدا توختاپ قاربدى، قارىسا ئالدىدا ئىككى گۇندىپاي كىيىۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ بىرسى نۇرغۇنلىغان رەڭمۇرەڭ سوۋغاتلارنى كۆتۈرۈۋاپتۇ، يەنە بىرسى رەڭدار تاۋار - دۇردۇن، شايىلارنى كۆتۈرۈۋاپتۇ؛ كەينىدە ھاۋا رەڭ كۇنلۇك ئاستىدا بىر كاللىكسىمان زىنداننېگى كىيىۋېتىپتۇ. ئۇ ئاجايىپ سۆلەتلىك ئادەم بولۇپ، ئىچىدىن كەشتىلىك كۆكۈچ كىيىمى چىقىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قاشلىرى قۇلاق تۇۋىگىچە سوزۇلغان، كۆزلىرى سۇمۇرغىنىڭكىگە ئوخشايتتى، سارغۇچ يۇزىدە بىرنەچچە تال ئىنچىكە ساقال - بۇرۇتلىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئانا يۇرتى خېنەن، ئىسمىزاتى ياڭ شيۇڭ ئىدى، ئۇ جىجۇ ئايمىقىغا ئامبال بولغان بىر تۇغقان تاغسىغا ئەگىشىپ، مۇشۇ جايغا كېلىپ ماكانلىشىپ قالغانىدى. كېيىن يېڭى تەيىنلەنگەن ئامبال ئۇنى تونۇغاچقا، ئۇنى ئىككى كۇرەنىڭ زىنداننېبگى ۋە قوشۇمچە شەھەر جازا مەيدانىنىڭ كاللېكسىرى قىلىپ بەلگىلىگەنىدى. ئۇ جەڭ ماھارىتىگە پىششىق، رەڭگرويى سارغۇچ بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنى قەھرلىك گۇەنسۇ ياڭ شيۇڭ دەپ ئاتىشاتتى. بىر غەزەلدە ياڭ شيۇڭ مۇنداق تەسۋىرلەنگەن:

ئەينى يۇمران قاشتېشىدىن ياسىغاندەك بىلىكى،
بوغمىچا چىككەن، چىرايلىق ھالقىسىنىڭ كۆزلىرى.
قۇلىقىغا قىسۋالغان ياپېيشىل تۇگمەگۇلى،
دۇمبىسىگە پۇتۇلۇپتۇ ۋەھشي جاللات بەلگىسى.
قىپقىزىلدۇر ئۇچىسىغا كىيىۋالغان پەشمىتى،
سوت - سوراق قىلغاندا بار پەم، چارىسىنى كۆرسىتەر.
مىسلى بوران كەبى ئىتتىك باش كېسەرنىڭ قىلىچى،

رەڭگىرويى ساپسېرىق، گويا قەلەمدەك قاشلىرى.
خەلقئالەم نام بېرىپتۇ «قەھرلىك گۈەنسۇ» دېگەن،
ئەسلىي ياڭ شيۇڭ پالۋاننىڭ ئۆزىنىڭ نامىشەرىپى.

شۇ تاپتا ياڭ شيۇڭ ئوتتۇرىدا، كەينىدە بىر گۈندىپاي جاللاتلىق قىلىچىنى كۆتۈرگەن هالدا، شەھەر ئىچىدىن جاللاتلىق ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ قايتقانىدى، تونۇش ـ بىلىشلىرى ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزىل شەلپەرلەرنى ئارتىپ مۇبارەكلەپ، ئۆيىگە ئۇزىتىۋاتاتتى. دەل مۇشۇ چاغدا بۇلار دەي زۇڭ بىلەن ياڭ لىننىڭ ئالدىغا چىقىپ قالدى. بىر توپ كىشىلەر دوقمۇشتا ئۇنى توسۇۋۇلۇپ قەدەھ تۇتۇۋاتقاندا، ياندىكى تار كوچىدىن يەتتە ـ سەككىز چېرىك چىقتى، ئۇلارنىڭ باشلىقى قوي تەپكەك جاڭ باۋ ئىدى. بۇ نوچى جىجۇ شەھىرىنى ساقلايدىغان بىر قوغدىغۇچى ئىدى، ئۇنىڭ ئارقىغا سېلىۋالغانلىرى بولسا، شەھەرنىڭ ئىچى ـ سىرتىدا دائىم قاقتى ـ سوقتىلىق يولى بىلەن پۇل، يارماق تېپىپ خەجلەيدىغان جۆندەكلەر ئىدى. پادىشاهلىق هەر ئىلاج قىلىپمۇ ئۇلارنى پەيلىدىن ياندۇرالمىدى. ئۇلار ياڭ شيۇڭنى جىجۇغا كەلگەن ياقا يۇرتلۇق دەپ بىلگەچكە ۋە بەزىلەر ئۇنىڭدىن قورققاچقا، هېچنېمىدىن تەپ تارتماي كېلىۋەردى. شۇ كۈنى جاڭ باۋ ياڭ شيۇڭغا ئىلتىپات قىلىنغان نۇرغۇن تاۋار ـ دۇردۇنلارنى كۆرۈپ، ئاشۇ بىرقانچە نەجىسنى باشلاپ، چالا مەست هالەتتە ياڭ شيۇڭغا چېقىلماقچى بولۇپ، ئۇنى قوغلاپ كەلگەنىدى. خالايىقنىڭ دوقمۇشتا ئۇنى تۇتۇۋېلىپ قەدەھ تۇتۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن جاڭ باۋ توپنى يېرىپ ئالدىغا ئۆتتى ـ دە:

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم زىنداننېبگى، ـــ دېدى.

ـــ كەل بۇرادەر مەي ئىچ، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ جاۋابەن.

ـــ مەن مەي ئىچمەيمەن. سەندىن بىرەر يۈز تىزىق يارماق ئۆتنە ئالاي دەپ كەلگەنىدىم، ـــ دېدى جاڭ باۋ.

ـــ مەن سېنى تونۇسامۇ بۇرادەر، ساڭا بېرىشىم بولمىسا

قانداقسىغا مەندىن پۇل سوراپ يۈرسەن؟ ــ دېدى ياڭ شيۇك.

ــ بۇگۈن سەن، ــ دېدى جاڭ باۋ، ــ پۇقرالارنىڭ نۇرغۇن مال ـ دۇنياسىنى ئالداپ سوقۇۋالدىڭ، ماڭا ئازراق ئۆتنە بەرسەڭ نېمە بوپتۇ؟

ــ بۇنىڭ ھەممىسىنى ماڭا خەق تۇتقان تۇرسا، ئالداپ سوقۇۋالدىڭ دېگىنىڭ نېمىسى؟ ــ دېدى ياڭ شيۇك، ــ سەن ئۆكتەملىك قىلىۋاتىسەن، مەن سەن بىلەن بىر لەشكىرىي قىسىمدا ئەمەس، ھەرقايسىمىزنىڭ تەۋەلىكى باشقا ـ باشقا.

جاڭ باۋ گەپكە جاۋاب بەرمەي، شېرىكلىرىنى چاقىرىۋىدى، ئۇلار ئېتىلىپ كېلىپ ئالتوپىلاڭ قىلىپ، ئالدى بىلەن ھېلىقى گۇللۇك قىزىل تاۋار ـ دۇردۇنلارنى تارتىۋالدى. ياڭ شيۇك: «ھەي بىئەدەپ بەتبەختلەر» دەپ ۋارقىراپ، نەرسىسىنى تارتىۋالغانلارنى ئۇرماقچى بولۇپ تەمشىلىۋىدى، جاڭ باۋ ئۇنىڭ مەيدىسىدىن ئالدى. ئىككىسى كەينىدىن كېلىپ قولىنى تۇتۇۋالدى، قالغانلارمۇ مۇشت كۆتۈرۈشتى. گۇندىپاي، چېرىكلەرنىڭ ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىپ قېچىشتى.

ياڭ شيۇك جاڭ باۋ ۋە ئىككى چېرىك يېپىشىۋالغاچقا، قىمىرلىيالماي، ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ ھەپلىشىپ تۇرغاندا، بىر ئەپكەش ئوتۇن كۆتۈرگەن بىر دارازا كېلىپ قالدى، ئۇ بىرقانچە كىشىلەر يېپىشىۋالغان ياڭ شيۇڭنىڭ مىدىر ـ سىدىر قىلىشقا ئىمكان تاپالماي تۇرغانلىقىنى كۆردى. بۇ ئادالەتسىزلىكنى كۆرگەن دارازا ئەپكىشىنى قويدى ـ دە، كىشىلەر ئارىسىدىن يېرىپ ئۆتۈپ:

ــ نېمىشقا زىنداننېپگىنى ئۇرىسىلەر؟ ــ دەپ ئاجراتماقچى بولدى.

ــ سەن ئاچتىن ئۆلمەيدىغان، سوغۇقتىن توڭمايدىغان قەلەندەرنىڭ نېمە كارى؟ ــ دەپ ھۆركىرىدى جاڭ باۋ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

بۇ دارازىنىڭ غەزىپى قاينىاپ، تاقىتى تاق بولدى ـ دە، جاڭ

باۋنى لىككىده كۆتۈرۈپ يەرگە ئۇردى، ئۇنىڭ گۈپپاڭچىلىرى كېلىپ مۇشت ئاتقۇچە، دارازا بىر مۇشت بىلەن بىرسىنى تىك موللاق ئاتقۇزۇۋەتتى. ئەمدى ئۆزىنى بوشاتقان ياڭ شيۇڭ بار گۈمپىسىنى كۆرسىتىپ، ئىككى مۇشتى بىلەن خۇددى موكىدەك توختىماي مۇشت ئېتىپ، ھېلىقى جۆندەكلەرنى يەر چىشلەتكۈزدى. جاڭ باۋ ئەھۋالنىڭ يامانلىقىنى پەملەپ، ئۆمىلەپ ئورنىدىن قوپتى ـ دە، بەدەر تىكشۈەتتى. ياڭ شيۇڭنىڭ غەزەپ قاچىسى يېرىلىپ گۈرس ـ گۈرس دەسسەپ ئۇنى قوغلاپ كەتتى. ھېلىقى دارازا تېخىچە بولدى قىلماي، دوقمۇشتا بايىقىلارنى تېپىپ، ئۇلار بىلەن سوقۇشۇۋاتاتتى. دەي زۇڭ بىلەن ياڭ لىن بۇنى كۆرۈپ ئىچىدە: «قالتىس باتۇر ئىكەنغۇ بۇ، ئادالەتسىزلىكنى كۆرسە قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرىدىغان پالۋان دېگەن مۇشۇ ـ دە !» دەپ ئاپىرىن ئوقۇدى، بۇ شۇنداق پالۋان ئىدىكى:

بەسلىشىپ چىققاي قىلىچلار قىنلىرىدىن شۇ ھامان،
ۋەجىكىم، بار بۇ جاھاندا مۇتتەھەملەر ھەرقاچان.
ھەق ـ ناھەقنىڭ پەرقى روشەن چەتتە تۇرغان كىشىگە،
يار ـ يۆلەك بولساڭ بىلەرسەن، يات بىلەن ئۆزنى ئايان.

شۇ چاغدا دەي زۇڭ، ياڭ لىنلار ئالدىغا ئۆتۈپ:
ـــ ھەي باتۇر، بىزنىڭ ئەرزىمەس يۇزىمىزنى دەپ بولسىمۇ بولدى قىلىڭ، ـــ دەپ ئاجراتتى ۋە ئىككىسى ئۇنى يۆلەپ تەسەللى بېرىپ، بىر كوچىغا ئېلىپ باردى، ياڭ لىن ئۇنىڭ ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ، دەي زۇڭ ئۇنى قولتۇقلاپ بىر مەيخانىغا باشلىدى. ياڭ لىن ئەپكەشنى قويۇپ ھۇجىرىغا بىللە كىردى. ھېلىقى دارازا قول قوۋۇشتۇرۇپ:
ـــ ئاكىلار، پېقىرنى بالا ـ قازادىن قۇتقۇزۇپ قېلىشتىلا، ھىممەتلىرىگە ھەشقاللا، ـــ دېدى.

— بىز ئاكا - ئۇكا ئىككىمىزمۇ ياقا يۇرتلۇق، — دېدى دەي زۇلۇق، — سىزنىڭ مەردلىكىنى ياقلايدىغانلىقىڭىزنى كۆرۈپ، پايلىماي قاتتىق ئۇرۇۋېتىپ، بىكار كىشىنىڭ جېنىغا زامىن بولۇپ قالارمىكىن دېگەن تەشۋىشتە ئارىغا چۈشتۇق. سىزدەك پالۋان بىلەن مۇشۇ يەردە ئىككى - ئۈچ قەدەھ ئىچىشىپ، مەردلىك يولىدا قول بېرىشەيلى دەيمىز.

— مېھرىبان ئاكىلار، پېقىرنى جېدەلدىن ئاجرىتىۋېلىشتىلا، يەنە كېلىپ مەي بىلەن مېھمان قىلماقچى بولۇۋاتىدىلا، بۇنچىلىك جوۋۇشمىسىلا بولاتتى، — دېدى دارازا.

— «كۇللى ئىنسان قېرىنداشتۇر»، بۇ قانچىلىك گەپ ئىدى؟ ئولتۇرۇڭ، — دېدى ياڭ لىن.

دەي زۇلۇڭ ئۇ باتۇرنى تۆرگە تەكلىپ قىلىۋىدى، ئۇ زادى ئۇنىمىدى. دەي زۇلۇڭ ياڭ لىن بىلەن بىر قاتاردا ئولتۇردى، باتۇر ئۇلارنىڭ قارشىسىدىن ئورۇن ئالدى. ياڭ لىن مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ ھەممىدىن بىر سەر كۈمۈش چىقىرىپ ئۇنىڭغا بېرىپ:

— بىزدىن سورىمايلا، ئۆزۈڭ بىلىپ بار غىزا - تائاملىرىڭنى ئەكېلىۋەر، بىراق ھېسابلىشىمىز، — دېدى.

مەيپۇرۇش كۈمۈشنى ئېلىپ، كۆك - گېزەك، مېۋە - چىۋە ۋە مەي - شارابلارنى ئەكىرىپ تىزدى.

ئۇچەيلەن بىرنەچچە قەدەھ ئىچىشكەندىن كېيىن دەي زۇلۇڭ:

— ھەي باتۇر، ئىسمىڭىزنى ئېيتمىز نېمە؟ قەيەرلىك بولىسىز؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىرنىڭ ئىسمىزاتىم شى شيۇ، ئانا يۇرتۇم جىنلىڭدىكى جىيەنكاڭ دىيارى بولىدۇ. كىچىكىمدىن نەيزىۋازلىق بىلەن قىلىچۋازلىقنى مەشىق قىلدىم. ئەزەلدىن دېگىنىمنى قىلىمەن، ئادالەتسىزلىكنى كۆرسەم چىداپ تۇرالمايمەن، يار - يۆلەك بولىمەن، شۇڭا خەقلەر مېنى «پىداكار يىگىت» دېيىشىدۇ. تاغامغا ئەگىشىپ ياقا يۇرتلاردا ئات - ئۇلاغلارنى سېتىپ

يۇرەتتىم، كۆتمىگەندە تاغام يېرىم يولدا تۇگەپ كەتتى، دەسمايەمدىنمۇ ئايرىلىپ، قۇرۇق قول بولۇپ قېلىپ، يۇرتۇمغا قايتالماي، مۇشۇ جىجۇ ئايمىقىدا ماكانلىشىپ، ئوتۇن سېتىپ كۇنۇمنى ئېلىۋاتىمەن، ھەرقايسىلىرى بىلەن تونۇشۇشقا مۇيەسسەر بولغانلىقىمدىن راستىنى ئېيتتىم، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ بىز ئىككىمىز بۇ جايغا ئىش بىلەن كېلىپ، سىزدەك باتۇرغا دۇچ كېلىپ قالدۇق. مۇشۇنداق بىر باتۇر تۇروپ، ئوتۇن سېتىپ يۈرسىگىز قانداق بولىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە جاھانكەچتىلىك قىلىپ، قالغان ئۆمرىڭىزنى راھەت ـ پاراغەتتە ئۆتكۈزگىنىڭىز ياخشى ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى دەي زۇك ئۇنىڭغا.

ــ پېقىرنىڭ قولىدىن نەيزىۋازلىق بىلەن قىلىچۋازلىقتىن باشقا ئىش كەلمەيدۇ، قانداقسىغا ئىشىم ئىلگىرى بېسىپ، راھەت ـ پاراغەتتە ئۆتەي؟ ــ دېدى شى شيۇ.

ــ ھازىرقى زامانىنىڭ كۆزى كور، ــ دېدى دەي زۇك، ــ بىرىنچىدىن، خان غاپىللىقتا؛ ئىككىنچىدىن، مەككار ئەمەلدارلار ئۇنى غەپلەتتە قويۇۋاتىدۇ. پېقىرنىڭ بىر تونۇشۇم بار ئىدى، ئۇ ئۇتتۇر لىياڭشەن كۆلىگە بېرىپ سۇڭ دانىشىنىڭ توپىغا قوشۇلۇپتۇ، بۇگۇنكى كۇندە تىللا ـ تەڭگىلەرنى تەڭ بۆلۈشۇپ، قات ـ قات سەرپاي كىيىپ يۈرگۇدەك، خان ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ چاقىرسا، ھەممىسى ئەمەل تۇتىدۇ.

ــ پېقىر، ــ دەپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىدى شى شيۇ، ــ بارىمەن دېگەن بىلەنمۇ، بېرىشقا ئامالىم يوق.

ــ ھەي باتۇر، ــ دېدى دەي زۇك، ــ بارىمەن دېسىڭىز مەن تونۇشتۇرىمەن.

ــ ھەرقايسىلىرىنىڭ مۇبارەك نامىشەرىپلىرىنى بىلىشكە بولارمىكىن؟ ــ دەپ سورىدى شى شيۇ.

ــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتىم دەي زۇك، بۇ ئۇكىمىزنىڭ ئىسمىزاتى ياڭ لىن، ــ دەپ جاۋاب بەردى دەي زۇك.

ـــ ئەل ـ يۇرت ئاربسىدا يەل تاپان شەيخ دەپ نامى بار كىشى سىلى بولاملا يا؟ ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ ھەئە، مەن بولىمەن، ـــ دەپ تەستىقلىدى دەي زۇڭ ۋە ياڭ لىنغا يېنىدىكى بوغجۇمىسىنىڭ ئىچىدىن ئون سەرلىك بىر كاللەك كۆموش ئالدۇرۇپ، شى شيۇغا دەسمايە ئۇچۇن تۇتتى. شى شيۇ ئېلىشتىن ئەيمىنىپ، قايتا ـ قايتا تۇزۇت قىلغاندىن كېيىن ئاندىن قوبۇل قىلدى. ئۇ بۇ كىشىنىڭ لياڭشەن كۆلىدىكى يەل تاپان شەيخ ئىكەنلىكىنى ئەمدىلا بىلگەنىدى. ئۇ ئەمدى كۆڭلى ـ كۆكسىدىكىنى تۆكۈپ، توپقا قوشۇلۇش نىيىتىنى بىلدۇرمەكچى بولۇپ تۇرغىنىدا، تالادىن بىراۋ ئىزدەپ كىرىپ قالدى. ئۇچەيلەن شۇنداق قارىسا، ئۇ ياڭ شيۇڭ ئىكەن، ئۇ يىگىرمىدىن ئوشۇق يايىنى ئەگەشتۇرۇپ مەيخانىغا كىرىپ كەلگەنىدى. دەي زۇڭ ۋە ياڭ لىنلار كىرگەن كىشىنىڭ كۆپلۇكىدىن چۆچۈپ، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بولغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ «غىپپىدە» چىقىپ كەتتى.

ـــ شى شيۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ياڭ شيۇڭنىڭ ئالدىغا چىقتى ـ دە:

ـــ زىندانبېگى، نەگە بېرىپ كېلىشلىرى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇرادەر، سىلىنى ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى، مەي ئىچىپ ئولتۇرۇپتىكەنلى ـ دە، ئاتايا ئاشۇ ئەبلەخلەر قولۇمنى تۇتۇۋېلىپ، كۆچۈمنى كۆرسىتەلمەي تۇرغىنىمدا، سىلىنىڭ سايىلىرىدا قۇتۇلۇپ قالدىم. نەرسىلىرىمنى قايتۇرۇۋالمەن دەپ شۇ ئەبلەخلەرنى قوغلاش بىلەن بولۇپ كېتىپ، سىلىنى تاشلاپ كېتىپتىمەن، مۇنۇ ئاغىنىلەر مېنى ئورۇشۇپ قالدى دەپ ئاڭلاپ، ھەممىسى بولۇشقىلى كەپتۇ، بۇلاپ كەتكەن قىزىل شەلپەر ۋە تاۋار ـ دۇردۇنلىرىمنى ياندۇرۇۋالدۇق، پەقەت سىلىنى ئىزدەپ تاپالماي يۇرگەنىدۇق. ئاتايا بىرسى: «ئىككى يولۇچى سىلىنى مەيخانىغا باشلاپ كىرىپ كەتتى» دېدى. شۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ ئالاھىدە مۇشۇ يەرگە ئىزدەپ كەلدۇق، ـــ دېدى ياڭ

شيۇك.

ــ ئابايا ياقا يۇرتلۇق ئىككى يولۇچى مېنى بۇ يەرگە چىللاپ ئەكىردى، ئىككى ـ ئۈچ قەدەم مەي ئىچىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىدۇق. زىنداندىبېگىم ئۆزلىرىنىڭ ئىزدەپ يۈرگەنلىكلىرىنى بىلمەپتىمەن، ــ دېدى شى شيۇ.

بۇنىڭدىن ياڭ شيۇك بەك شادلاندى ۋە:

ــ نامىشەرىپلىرى كىم بولىدۇ؟ قەيەرلىك بولىلا؟ نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتىم شى شيۇ، ئانا يۇرتۇم جىنلىڭنىڭ جيەنكاڭ دېيارى، تۇز كۆڭۈل ئادەممەن. ئادالەتسىزلىككە ئۇچرىغانلارنى كۆرسەم چىدىيالماي، پىداكارلىق بىلەن ھەمدەم بولىمەن، شۇڭا خەقلەر مېنى «پىداكار يىگىت» دەپ ئاتايدۇ. تاغامغا ئەگىشىپ ئات ـ ئۇلاغلارنى سېتىشقا چىقىنىدىم، كۆتمىگەندە تاغام يولدا قازا تاپتى، دەسمايەم تۇگەپ قۇرۇق قول بولۇپ قېلىپ، جىجۇ ئايمىقىغا كېلىپ ئوتۇن سېتىپ كۈنۈمنى ئېلىۋاتىمەن، ــ دېدى شى شيۇ.

ياڭ شيۇك شى شيۇغا شۇنداق قاراپ، ئۇنىڭ ئاجايىپ كېلىشكەن باتۇر ئىكەنلىكىنى كۆردى، تۆۋەندىكى نەزمدە شى شيۇنىڭ خىسلىتى مۇناسىۋەتلەنگەن:

تەقى ـ تۇرقى تاغدىكى يولۋاس كەبى بەكمۇ يامان،
خۇلقى ـ پەيلى ياغ كەبى چاچراپ قازاندا قاينىغان.
داۋ يۈرەك ھەم بار پاراسەت بابىدا ئەقلى ـ ھوشى،
نەگە بارسا ھالاكەتتىن خەقنى ساقلاپ ھارمىغان.
قولىدىن چامباشچىلىقنىڭ تايىقى چۈشمەس ئۇنىڭ،
مۇشت بىلەنلا ھەرقاچاندا دۈشمىنىنى بابلىغان.
داڭقى پۈر كەتتى يىراققا ــ ھەرقەيەرگە تارقىلىپ،
شى شيۇ پىداكار يىگىت دەپ بىلمىگەن ئەل قالمىغان.

شۇ چاغدا ياڭ شيۇڭ شى شيۇدىن:

ــ بايات سىلى بىلەن مەي ئىچكەن يولۇچىلار نەگە كەتتى؟ ــ دەپ سوراپ قالدى.

ــ ئۇ ئىككىسى زىندانبېگىنىڭ ئادەم باشلاپ كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ، غوۋغا چىقارمىكىن دەپ كېتىپ قالدى، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دېدى ياڭ شيۇڭ، ــ ئاۋۋال مەيپۇرۇش ئىككى خۇمرا مەي ئەكەلسۇن، مۇنۇ ئاغىنىلەرنىڭ ھەربىرى ئۈچ ئاپقۇر مەي ئىچىپ قايتىپ كەتسۇن، ئەتە كۆرۈشەيلى.

يايلار مەي ئىچىشىپ بولۇپ ھەرقايسىسى ئۆز يولىغا كېتىشتى.

ــ ھەي يىگىت، ــ دەپ مۇراجىئەت قىلدى ياڭ شيۇڭ شى شيۇغا، ــ مېنى يات كۆرمىسىلە، سىلىنىڭ بۇ جايدا ئۇرۇق ــ تۇغقانلىرىمۇ يوقتۇ، مەن بۇگۈن سىلى بىلەن ئاكا ــ ئۇكا بولۇشقا قول بېرىمەن، ماقۇل كۆرەملا؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ شى شيۇ ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ:

ــ زىندانبېگىم، ئۆزلىرى قانچە ياشتا؟ ــ دەپ سورىدى.

بۇ يىل يىگىرمە توققۇز ياشقا كىردىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى ياڭ شيۇڭ.

ــ مەن بۇ يىل يىگىرمە سەككىز ياشقا كىردىم، ئۆزلىرى ئاغا بولسىلا، مەن ئۇكىلىرى بولاي، ــ دەپ تۆت مەرتەم تەزىم قىلدى شى شيۇ.

ياڭ شيۇڭ ئىنتايىن خۇشال بولدى ۋە مەيپۇرۇشنى مەي ــ تائام ھازىرلاشقا جورۇپ:

ــ ئۇكام بىلەن بۇگۈن شىركەيپ بولغۇچە ئىچىشىمىز، ــ دېدى.

ئۇلار تازا مەي ئىچىشىۋاتقان چاغدا، ياڭ شيۇڭنىڭ قېيىنئاتىسى پەن بوۋاي بەش ــ ئالتە ئادەمنى ئەگەشتۇرۇپ ئۇدۇل مەيخانىغا كىرىپ كەلدى. ياڭ شيۇڭ ئۇنى كۆرۈپ، ئورنىدىن تۇردى ــ دە:

ـــ هۆرمەتلىك ئاتا، نېمىگە كەلدىلە؟ ـــ دېدى.

ـــ سېنى خەق بىلەن ئۇرۇشۇپ قاپتۇ دەپ ئالايىتەن ئىزدەپ كەلدىم، ـــ دېدى يەن بوۋاي.

ـــ تەڭرىمگە شۈكۈر، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ، ـــ مۇنۇ ئۇكام مېنى ساقلاپ قالدى. جاڭ باۋ دېگەن بەتبەختنى تازا بابلىدىكى، بۇنىڭ سايىسىنى كۆرسىمۇ دىر ـ دىر تىترەيدىغان قىلىۋەتتى. مەن ئاتايا شى جەمەتىدىن بولغان مۇشۇ ئۇكا بىلەن ئاغا ـ ئۇكا بولۇشقا قول بېرىشتىم.

ـــ بەللى، بەللى، ئوبدان بوپتۇ، ماۋۇ بۇرادەرلەرگە مەي ئىچۈرەيلى، ـــ دېدى يەن بوۋاي.

ياڭ شيۇڭ بۇلارنىڭ ھەربىرىگە ئۈچ ئاپقۇردىن شاراب ئەكىلىشكە بۇيرۇدى. يەن بوۋاينى تۆرگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆزى ئۇنىڭ روبىروسىدا ئولتۇردى، شى شيۇ تۆۋەندىن ئورۇن ئالدى. ئۇچەيلەن جايلىشىپ بولغاندىن كېيىن مەيپۇرۇش كىلىپ مەي قۇيدى، يەن بوۋاي شى شيۇنىڭ بۇنداق زەبەردەس بەستىنى كۆرۈپ، خۇشال بولغان ھالدا ئۇنىڭغا:

ـــ كۇيۇئوغلۇم سىزنى ئۇكا تۇتۇپ يار ـ يۆلەككە ئېرىشىپتۇ، ئەمدى مەھكىمە ـ سارايلارغا كىرىپ ـ چىققاندىمۇ ھېچكىم ئۇنىڭغا غىڭ ـ پىڭ قىلالمايدۇ! ـــ دېدى ۋە يەنە، ـــ ئۇكام، بالدۇر نېمە ئوقەت قىلاتتىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاتامنىڭ تېگى قاسساپ ئىدى، ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ ئۇكام، مال ـ ئۇلاغ سويۇشنى بىلەمسىز؟ ـــ دەپ سورىدى يەن بوۋاي ئۇنىڭدىن.

ـــ كىچىكىمدىن قاسساپلىق قىلىپ جان بېقىپ كەلگەن تۇرسام، مال سويۇشنى نېمىشقا بىلمەي؟ ـــ دېدى شى شيۇ كۈلۈپ.

ـــ مەنمۇ ئەسلىي قاسساپ ئىدىم، قېرىپ قېلىپ چامام يەتمەيدىغان بولۇپ قالدى، يالغۇز مۇشۇ بىرلا كۇيۇئوغلۇم بار، ئۇمۇ يامۇلدا ئىشلەيدۇ، شۇڭا ئۇ ئوقەتنى تاشلۇۋەتتىم، ـــ دېدى

پەن بوۋاي.

ئۇچەيلەن مەي ئىچىشىپ سەل ـ پەل كەيپ بولۇشتى ۋە مەي پۇلىنى تۆلىدى. شى شيۇ ئەكەلگەن ئوتۇننىمۇ مەي پۇلىغا سۇندۇرۇپ بەردى. ئۇلار چىقىپ ياڭ شيۇڭنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ياڭ شيۇڭ ئىشكىنى ئېچىپ:

ـــ ھەي خوتۇن، چىقىپ ماۋۇ ئۇكاڭ بىلەن كۆرۈش، ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ سىلىنىڭ نەدە ئۇكىلىرى بار؟ ـــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى پەردە ئارقىسىدىن.

ـــ تولا سۈرۈشتۈرمەي، ئاۋۋال چىقىپ كۆرۈشمەمسەن، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

پەردە ئېچىلىپ بىر خوتۇن چىقىپ كەلدى، ئەسلىدە بۇ ئايال يەتتىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كۈنى تۇغۇلغاچقا، ئۇنىڭ ئىسمى چياۋ يۈن[1] دەپ ئاتالغان. ئۇ بالدۇر جىجۇلۇق ۋاڭ مىرزا دېگەن بىر مەنسەپدارغا تەگكەنىدى. ئىككى يىل ئىلگىرى ئۇنىڭ ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ، ئاندىن ياڭ شيۇغا تەگىدى، ئۇلار ئەر ـ خوتۇن بولۇشقانغا تېخى يىل توشمىغانىدى، شى شيۇ ئايالىنىڭ چىقىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال ئالدىغا ئۆتۈپ ئېھتىرام بىلەن:

ـــ يەڭگە، ئولتۇرۇڭ، ـــ دەپ تەزىم قىلدى.

ـــ مەن كىچىك تۇرسام، بۇياقنىڭ تەزىمىنى ئىلىك ئالسام راۋا بولامدۇ؟ ـــ دېدى ئايال.

ـــ بۇ كىشى، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ، ـــ بۇگۈن مەن بىلەن قول بېرىشىپ ماڭا ئوكا بولدى، سەن يەڭگىسى، قوبۇل قىلساڭ راۋا بولار.

شى شيۇ شۇ زامات قەددىنى ئىككى پۈكۈپ، يەر ئۆپۈپ تۆت

---

① خەنزۇ رىۋايەتلىرىدە بىرىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى ئەرشىتىكى توقۇمچى قىز جىنۇ پادىچى يىگىت نيۇلاڭ بىلەن ئۇچرىشىدىغان كۈن. چياۋ يۈن دېگىنى بەختلىك، تەلەيلىك دېگەن مەنىلەردە.

قېتىم تەزىم قىلدى. ئايالمۇ جاۋابەن ئىككى قېتىم تەزىم قىلغاندىن كېيىن ئۇنى ئىچكىرىدىكى ھۇجرىغا تەكلىپ قىلدى ۋە بىر بوش ھۇجرىنى جابدۇپ، قېيىنئانىسىنى ئارام ئېلىشقا دېدى. گەپنى ئۇزارتمايلى. ئەتىسى ياشقا شيۇشقا مەھكىمىگە مېڭىش ئالدىدا ئۆيدىكىلىرگە: «شى شيۇغا كىيىم ـ كېچەك، بوغجۇملارنى ھازىرلاپ بېرىڭلار» دەپ جېكىپ قويدى. سارايغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنىشقا يۈك ـ تاقلىرىنى، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى ئەكەلدۈرۈپ، ئۆزىنىشقا ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇردى.

ئەمدى دەي زۇشقا بىلەن ياشقا لىنلارغا كەلسەك، ئۇلار مەيخانىغا يايلارنىشقا شى شيۇنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، شۇ ۋاراشقا ـ چۈرۈشلار ۋە قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن شەھەر سىرتىدىكى كارۋان سارايغا قايتىپ ئارام ئالدى. ئەتىسى يەنە چىقىپ گۈشسۈن شېڭنى ئىزدىدى، ئىككى كۈن سۈرۈشتۈرگەن بولسىمۇ، ئۇنى تونۇيدىغان ھېچكىم چىقمىدى، ئۇنىشقا ئىز ـ دېرىكىنى ئالالمىغاچقا، ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، قايتىشنى قارار قىلدى. شۇ كۈنى ئۇلار يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، جىجۈدىن ئايرىلىپ يىنماچۈەنگە كەلدى ۋە پېي شۈەن، دېشق فېي، مېشق كاشق قاتارلىق بىر توپ كىشىلەر بىلەن بىرلىكتە خان لەشكەرلىرى سۈپىتىدە ياسىنىپ، كېچىچە يول يۈرۈپ، لياڭشەن كۆلىگە باردى. دەي زۇشنىشق شۇ قاتارلىق تۆھپىسىنى ۋە نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنى باشلاپ تاغقا كەلگىنىنى قۇتلۇقلاپ، تاغدا بەزمە، زىياپەت ئۆتكۈزۈلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى ياشق شيۇشلارغا كەلسەك، ياشق شيۇشنىشق قېيىنئاتىسى پەن بوۋاي شى شيۇ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، قاسساپلىق دۇكىنى ئاچماقچى بولدى، پەن بوۋاي:

ـــ ئۆيىمىزنىشق كەينى بىر خالتا كوچىغا ئۇلىشىدۇ، ئۇ يەردە يەنە بىر بوش ئۆي بار، ئۇ يەرگە قۇدۇقمۇ يېقىن، شۇنى دۇكان قىلساق، سىز شۇ ئۆيدە تۇرۇپ قاسساپلىق قىلىشق، ـــ دېدى.

شى شيۇ: «ئەجەب ئوبدان بولدى» دەپ خۇشال بولدى. پەن بوۋاي بۇرۇندىن تونۇش بىر شاگىرتنى چاقىرىپ كەلدى ۋە شى شيۇغا:

ــ ئوغلۇم، ھېساب ـ كىتاب ئىشلىرىنى سىز باشقۇرسىڭىز، ــ دېدى.

شى شيۇ ماقۇل بولۇپ، شاگىرت بىلەن بىللە ئالىيېشىل بېزەپ چارچاپ ياسىدى، تەلەڭگە ۋە دۆشىلەرنى ھازىرلاپ، پىچاقلارنى بىلەپ، چارچاپنى تەخلەپ قويدى، دۇكان ۋە چوشقا قوتانلىرىنى تەييارلاپ، ئون نەچچە سېمىز چوشقا ئەكېلىپ، خاسىيەتلىك بىر كۈننى تاللاپ دۇكان ئاچتى. قولۇم ـ قوشنا ۋە بۇرادەرلىرى كېلىپ، قىزىل شەلپەرلەرنى ئېسىشىپ تەبرىكلەشتى ۋە بىر ـ ئىككى كۈن مەي ـ شاراب ئىچىشتى، ياڭ شيۇڭنىڭ ئۆيىدىكىلىرى شى شيۇنىڭ سايىسىدا دۇكان ئاچقانلىقىغا خۇشال بولۇشتى. شۇنىڭدىن كېيىن پەن بوۋاي بىلەن شى شيۇ ئوقتىننى قىلىشىپ يۈرىشەردى.

ۋاقىت ئۇچقاندەك چېپىپ، ھەش ـ پەش دېگۈچە ئىككى ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. كۈز پەسلى ئۆتۈپ قىش كىردى، شى شيۇ ئىچى ـ تېشىغا يېڭى كىيىملەرنى قىلدۇرۇپ كىيدى. بىر كۈنى ئۇ ياڭ سەھەردە تۇرۇپ شەھەردىن سىرت ناھىيەگە چوشقا سېتىۋېلىش ئۇچۇن چىقىپ كەتتى، ئۇ ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن قايتىپ كەلدى، كەلسە دۇكان تاقاقلىق تۇرۇپتۇ، ئۆيگە كىرىپ قارىسا، دۆشە ـ پۆشىلەر يىغىشتۇرۇلۇپ قاپتۇ، پىچاق ۋە باشقا جابدۇقلارمۇ كۆرۈنمەيدۇ. شى شيۇ زېرەك ئادەم بولغاچقا، ئىشىنىڭ تەكتىگە يېتىپ، ئىچىدە: «ئادەم ھەمىشە كۆڭۈللۈك ئۆتمەس، گۈل ـ چېچەكلەر بىر كۈنى توزۇمايى كەتمەس، دېگەن گەپ بار. ئاغام كۈندە مەھكىمىگە كېتىپ، ئەمەلدارلىقى بىلەن بولۇپ، ئۆي ئىشلىرى بىلەن كارى يوق يۈرگەنىدى، جەزمەن يەڭگەم مېنىڭ يېڭى كىيىم قىلدۇرغانلىقىمنى كۆرۈپ كەينىمدىن غەيۋىتىمنى قىلغان بولسا

كېرەك؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە، مېنىڭ ئىككى ـ ئۈچ كۈن يوقاپ كەتكەنلىكىمنى باھانە قىلىپ بەزىلەرگە ئېگىز ـ پەس گەپلەرنى قىلغانلىقتىن، ئۇنىڭدا گۇمان تۇغۇلۇپ، سودىسىنى يېغىشتۇرغان ئوخشايدۇ. باشقا گەپ ئاچماستىنلا خوشلىشىپ يۈرتۈمغا قايتاي» دەپ ئويلىدى. قەدىمدىن: «ئۆز نەپسىگە چوغ تارتمايدىغان ئادەم بولامدۇ» دېگەن گەپ بار. شى شيۇ چوشقىلارنى قوتانغا سولاپ قويۇپ، ھۈجرىسىغا كىردى ـ دە، كىيىمىنى يەڭگۈشلەپ، كۈدە ـ كۆرپە، يۈك ـ تاقلىرىنى يېغىشتۇرۇپ، ھېسابىاتنى بىرمۇبىر ئېنىق ھېسابلاپ يېزىپ، كەينى ئىشىكىتىن كىرىپ كەلدى. بۇ چاغدا پەن بوۋاي گۆشسىز غىزا ۋە مەي تەييارلاپ قويغانىدى، ئۇ شى شيۇنى داستىخانغا تەكلىپ قىلدى ۋە:

ـــ ئوغلۇم، يىراقتىن ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلدىڭىز، چوشقا ھەيدەپ يولدا جاپا تارتقانسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاتا، ھېچقىسى يوق. بۇ ئېنىق ھېسابىاتنى ئۆتكۈزۈۋالسىلا، بۇنىڭدا قىلچە بەتنىيەتلىك قىلغان بولسام، يەر يۈتسۇن، ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ ھەي ئوغلۇم، نېمانداق گەپلەرنى قىلىپ يۈرىسىز؟ ھېچقانداق بىر ئىش ئۆتۈلمىدىغۇ، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ پېقىر يۈرتۈمدىن ئايرىلغىلى ئالتە ـ يەتتە يىل بولۇپ قالدى. ئەمدى ئۆيۈمگە قايتاي دەيمەن، شۇڭا ھېسابىاتنى ئۆتكۈزۈۋېتەي. بۈگۈن ئاخشام ئاغام بىلەن خوشلىشىپ، ئەتە ئەتىگەن يولغا چىقمەن، ـــ دېدى شى شيۇ.

پەن بوۋاي بۇ گەپنى ئاڭلاپ پاراقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە:

ـــ يېڭىلىشۋاتىسىز ئوغلۇم. توختاڭ ئەمىسە، مەن قېرىنىڭ گېپىنى ئاڭلاڭ، ـــ دېدى. ئەييۇھەننەس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس! شاپائەتچى باتۇر قىلىچىنى قولىغا ئالغاي، شەرىئەتكە خىلاپلىق قىلغان شەيخ باقىي ئالەمگە راۋان بولغاي. پەن بوۋاينىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق بەشىنچى باب

ياڭ شيۇڭنىڭ كەيپىلكتە پەن چياۋيۈننى تىللىغانلىقى شى شيۇنىڭ پېي رۇخەينى پەم بىلەن ئۆلتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، شى شيۇ قايتىپ كېلىپ دۇكانىنىڭ يېغىشتۇرۇلۇپ قويۇلغانلىقىنى كۆردى ـ دە، خەيرلىشىپ چىقىپ كەتمەكچى بولدى.

ـــ توختاڭ ئوغلۇم، ـــ دەپ ئېغىز ئاچتى بوۋاي شۇئان، ـــ كۆڭلىڭىزدىكىنى چۈشەندىم. ئىككى كۈن بولدى كەلمىدىڭىز، دۇكاندىكى نەرسە ـ كېرەكلەرنىڭ يېغىشتۇرۇپ قويۇلغانلىقىنى كۆرۈپ، دۇكانىنى ئەمدى ئاچمىسا كېرەك، كەتسەم بولغۇدەك دەۋاتامسىز نېمە؟ ھازىرچە بۇ ياخشى ئوقەتنىڭ گېپىنى قويۇپ تۇرايلى، دۇكاننى ئاچمىغان تەقدىردىمۇ، سىزنى ئۆيۈمدە ئېلىپ قالماقچىمەن. ئىچىمدىكىنى سىزگە ئېيتاي، بۇ قىزىمنى ئىلگىرى مۇشۇ يامۇلدىكى ۋاڭ مىرزىغا ياتلىق قىلغانىدىم. قازارا ئۇ كىشى ئۆلۈپ كەتتى، مانا بۇگۈن ئىككى يىل بولدى، ئۇنىڭ ئەرۋاھىغا ئاتاپ كىچىكرەك بىر نەزىر ئۆتكۈزۈپ بېرەي دەپ، سودىنى ئىككى كۈن توختىتىپ قويغانىدىم. ئەتە خەير ـ ئېھسان بۇتخانىسىدىكى راھىبلارنى چاقىرىپ دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزمەكچىمىز، مالال كۆرمەي قارىشىپ بەرگەيسىز. مەن بولسام قېرىپ قالدىم، كىچىچە تۇنەپ چىقىشقا چىداشلىق بېرەلمەيمەن، سىزدىن ئۆتۈنىدىغىنىم شۇ.

ـــ ئاتا، ـــ دەپ جاۋاب بەردى شى شيۇ، ـــ ئەگەر ئۆزلىرى شۇنداق دەيدىغان بولسىلا، پېقىر يەنە بىرنەچچە چاغ تۇرۇپ

بېرەي.

ـــ ئوغلۇم، قورۇنۇپ ـ قىسىنىپ يۇرمەي، ئۆز مەيلىڭىزچە يۇرۇۋېرىڭ ئەمدى، ـــ دېدى بوۋاي.

بۇ ئەسنادا بۇلار بىرنەچچە قەدەھتىن مەي ئىچىشىپ، غىزا ـ تاماق يېيىشتى. ئاندىن كېيىن داستىخانمۇ يىغىشتۇرۇلدى.

بۇ چاغدا بىر راھىب ئەپكەش كۆتۈرۈپ تاشقىرىدىن كىرىپ كەلدى ۋە تىلاۋەت سورۇنى تۈزۈپ، بۇت ـ بۇرھان، قاچا ـ قۇچا، جاڭ ـ دۇمباق، قوڭغۇراق ـ چىكىلداق، گۈل ـ چېچەك ۋە شام ـ چىراغلارنى تىزدى. ئاشخانىدا بولسا نەزىر ئېشى تەييارلىنىۋاتاتتى. كۈن ئولتۇرۇشقا يېقىن قالغان چاغدا ياڭ شيۇڭ ئۆيگە قايتىپ كەلدى ـ دە، شى شيۇغا قاراپ:

ـــ ئەي ئەزىز ئۇكام، مەن بۇگۈن كەچتىمۇ زىنداندا كۆزەتچىلىك قىلىمەن، شۇڭا تۈنده قايتىپ كېلەلمەيمەن. ئۆيدىكى ئىشلارغا هه ـ هۇ دېيىشىپ بېرەلا، ـــ دېدى تاپىلاپ.

ـــ خاتىرجەم بولۇپ يوللىرىغا كېتىۋەرسىلە ئاكا، كەچتىكى ئىش ـ كۈشلەرگە سىلىنىڭ ئورۇنلىرىدا ئۆزۈم قارىشىمەن، ـــ دېدى شى شيۇ.

ياڭ شيۇڭ كەتكەندىن كېيىن شى شيۇ ئۇنىڭ ئۆيىدىن نېرى كەتمەي خەۋەر ئالدى. ئۇزاق ئۆتمەي، تاشقىرىدىن ياش ـ قۇرامى چوڭ ئەمەس بىر شەيخ مىلەڭزىنى قايرىپ كىرىپ كەلدى. شى شيۇ قارىسا ئۇ شۇنداق سىپتا ياسانغان بىر شەيخ ئىكەنكى:

پارقىرايدۇ يېڭى قىرقىلغان سىلىق پاينەكىبېشى،
سۇرتۇۋاپتۇ بېشىغا ئىپار ۋە قارىغاي مېغىزى.
يالتىرايدۇ قىپقىزىل سەندەل رېڭىده بويىغان ـــ
ئۇچىسىدا يېڭى تىككەن ساپسېرىق پەرىجىسى.
سىر قارا رەڭده بوياپ، قىرلار قويۇپ قاق ئۇستىگە ـــ
پۇتلىرىدا تۇرىدۇ فۇجۇدا تىككەن مەسىسى.
بېلىده توققۇز قەۋەتلىك چەشمە ـ مەشۇت يىپ بىلەن ـــ

توقۇغان غەربنىڭ قېنىق سۆسۈنە رەڭلىك پوتىسى.
ئۇ ساخاۋەتچى خېنىمغا تىكىلەر كەتمەي نېرى،
پارقىرار ژال ـ ژۇل قىلىپ بىر جۈپ ئۇنىڭ ئوغرى كۆزى.
ئېرىدىن بولغان جۇدا چوكاننى ئازدۇرماق بولۇپ،
چۈشمىدى ئاغزىدىن ھېچ شېرىن ـ شېكەر ياغلىما سۆزى.

شەيخ ئۆيگە كىرىپ، شى شيۇغا ئېگىلىپ سالام بەردى. شى شيۇ ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ:
ـــ ئولتۇرغايلا سوپۇم، ـــ دېدى.
ئارقىدىنلا يەنە بىر راھىب ئىككى قۇتىنى كۆتۈرۈپ كىردى.
ـــ ئاتا، بۇ يەرگە بىر سوپۇم كەلدى، ـــ دەپ چاقىردى شى شيۇ.
پەن بوۋاي ئاڭلاپ ئىچكىرىدىن چىقتى.
ـــ ئاتىجان، بۇتخانىمىزغا بارمايدىغان بولۇپ قالدىلىغۇ؟ ـــ دېدى شەيخ.
ـــ دۇكان ئېچىپ قويۇپ، بېرىشقا ۋاقىت ـ پۇرسەت تەگمىدى.
ـــ مىرزىنىڭ نەزىرىگە ئوبدانراق بىرنەرسە ئېلىپ كېلەلمىدىم، ئاز بولسىمۇ قۇرۇق كەسمە ۋە بىرنەچچە قاپ ئاستانە چىلىنى ئالغاچ كەلدىم، ـــ دېدى شەيخ ئۆزرە ئېيتىپ.
ـــ نېمانچە جۇۋايلا بۇزرۇكۇارىم، ئۇنداق قىلمىسىلىمۇ بولاتتىغۇ! ـــ دېدى بوۋاي ۋە شى شيۇنى بۇ نېمىلەرنى تاپشۇرۇۋېلىشقا بۇيرۇدى. شى شيۇ بۇ نېمىلەرنى ئىچكىرىگە ئەكىرىپ قويۇپ، چاي ئېلىپ چىقتى ۋە شەيخنى چايغا تەكلىپ قىلدى. ياڭ شيۇڭنىڭ ئايالى ئاڭلاپ بالىخانىدىن چۈشتى. بۇ ئايال ئانچە قاتتىق قارىلىق تۇتماي، ئانچىكىلا قارىلىق تۇتۇۋالغانىدى.
ـــ ئىنى، داستىخان ئېلىپ كەلگەن كىم ئىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى شى شيۇدىن ئايال.

ـــ بىر شەيخ ئىكەن، ئۇ كىشى ئاتىمىزنى ئاتىجان دەپ ئاتايدىكەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى شى شيۇ.

ـــ ھە ھېلىقى شەيخلەر مۇدەررىسى پېي رۇخەي ئاغىمىز ئىكەن ـ دە، ئۇ سوپۇم ناھايىتى مۇلايىم بىر كىشى، ئەسلىدە ئۇ پېي جەمەتىدىكىلەرنىڭ مەخمەلچىلىك دۇكىنىدا مال ـ پاللارنى ساتاتتى. كېيىن تەقۇادار بولۇپ، خەير ـ ئېھسان بۇتخانىسىغا راھىبلىققا كىرگەن. ئۇ كىشىنىڭ دادىسى بىزنىڭ بوۋىمىزنىڭ مۇرىتلىرىدىن بولغاچقا، بىزنىڭ ئاتىمىزنى ئاتا تۇتقان، مەندىن ئىككى ياش چوڭ، شۇڭا مەن ئۇنى ئاغا دەيمەن، ئۇنىڭ تەرىقەت نامى خەي گۇڭ. ئىنى، كەچتە سىز ئۇ كىشىنىڭ بۇرھان كەرىمگە سېغىنىپ، ئايەت ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلاپ بېقىڭ، بەك چىرايلىق قىرائەت قىلىدۇ، ـــ دېدى كۇلۇپ ئايال.

ـــ ھە، مۇنداق دەڭا، ـــ دەپ قويدى شى شيۇ كۆڭلىدە بىرنەرسىنى ئاڭقىرىغاندەك قىلىپ.

ئايال بالىخانىدىن چۈشۈپ شەيخ بىلەن كۆرۈشتى، شى شيۇ قولىنى كەينىگە تۇتقىنىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىپ مىلەڭزىنىڭ كەينىدە قاراپ تۇردى، ئايال ئۆيدىن چىقىشىغا، شەيخ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئالىقىنىنى جۈپلەپ ئېگىلىپكىنە تەزىم قىلدى.

ـــ ئاغا، نېمانچە جۇڭايدىلا ! ـــ دېدى ئايال.

ـــ ئەزىز سىڭلىم، ئازغىنا بىرنېمە، ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق ! ـــ دېدى شەيخ.

ـــ نېمە دېگەنلىرى ئاغا، تەقۇادارلارنىڭ داستىخىنىنى قانداق ئالغۇلۇق؟ ـــ دېدى ئايال تەكەللۇپ بىلەن.

ـــ بۇتخانىمىزغا يېڭىدىن بىر تائەتگاھ سالدۇرغانىدۇق. ئۆزلىرىنى بېرىپ كۆڭلى ـ كۆكسىنى ئېچىپ كېلەرمىكىن دېگەنىدىم، زىنداننېگىمىزنى باشقىچە ئويلاپ قالارمىكىن دەپ ئېغىز ئاچالمىدىم، ـــ دېدى شەيخ.

ـــ ئۇ دۆت ئۇنداق ئىشلارنى ئانچە سۈرۈشتە قىلىپ

كەتمەيدۇ. ئانام رەھمىتى ئالەمدىن ئۆتكەندە ئانىت ئىچىپ ۋەدە قىلغانىدىم، قاچان بولمىسۇن بىر كۈنى ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلىپ مۇبارەك بۇتخانىلىرىدا دۇئا ـ تەكبىر ئوقۇتۇپ ۋەدەمنى ئادا قىلماقچىمەن، ـــ دېدى ئايال.

ـــ يوقسۇ، ئۇنداق بولامدىغان، ئۆز ئىشىمىزغۇ، پېقىرغا جېكىلەيدىغان ئىش ـ كۈشلىرى بولسا، تارتىنماي دەۋەرسىلە، پەرمانبەردار ئورۇنلايمەن، ـــ دېدى شەيخ.

ـــ ئاغا، ئانام رەھمىتى ئۇچۇن كۆپرەك دۇئا ئوقۇپ قويسىلا، ـــ دېدى ئايال.

چۆرە قىز چاي ئېلىپ چىقتى، ئايال بىر پىيالە چاي ئېلىپ، قول ياغلىقى بىلەن پىيالىنىڭ گىرۋەكلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ، چاينى ئىككى قوللاپ شەيخكە تۇتتى. شەيخ پىيالىنى ئالغاچ، كۆزلىرىنى ئايالدىن ئۇزمەي تىكىلىپ قاراپ تۇردى. ئايالمۇ كۈلۈپ ناز بىلەن قاردى. ھېشقىلارنىڭ شەۋقى قوزغالغاندا كۆزى قىزىرىپ قالدۇ دېگەندەك، بۇ ئىككىسىنىڭ مىلەڭزىنىڭ ئارقىسىدا كۆز سېلىپ تۇرغان شى شيۇدىن پەرۋايى پەلەك ئىدى. شى شيۇ ئىچىدە: «ئادەمنىڭ سۆزىگە باقما، ئىشىغا باق» دېگەن شۇ ـ دەل ماڭا بۇ خوتۇن نەچچە قېتىم گەپ سالغانىدى، مەن ئۇنى ئۆز يەڭگەمدەك كۆرۈپتىمەن، ئەسلىدە بۇ قىچىقى بار خوتۇن ئىكەن ـ دە، پېقىرنىڭ قولىغىزە چۈشۈپ ـ تارتىپ قالمىسۇن، ئەگەر قولۇمغا چۈشۈپ قالمىغان بولسا، ياڭ شيۇڭنىڭ ئۆچىنى راسا ئېلىپ بېرەتتىم» دەپ ئويلىدى.

شى شيۇ ئىشىنىڭ تېگىگە چۈشىنىپ يېتىپ، مىلەڭزىنى قايرىپ چىقتى، پاينەكباش شەيخ پىيالىنى قويۇپ:

ـــ ئولتۇرۇڭ يېگىت، ـــ دەپ تەكلىپ قىلدى.

ـــ بۇياق مېنىڭ كۈيۈمنىڭ يېڭىدىن قول بېرىشكەن ئىنىسى بولدۇ، ـــ دەپ تونۇشتۇردى ئايال شى شيۇنى.

ـــ ئەي يېگىت، قەيەردىن بولىسىز؟ خوش، مۇبارەك ئات ـ ئۇرۇقىڭىز كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سوراشتۇردى شەيخ سۆرۈن

نەزىرى بىلەن.

ـــ ئات ـ ئۇرۇقۇم شى شىيۇ بولىدۇ، ئۆزۈم جىنىلىكلىق بولىمەن. نەگە بارسام خەقنىڭ غېمىنى يەپ، كەتمەننىنى چېپىپ يۈرىدىغانلىقىم ئۈچۈن، ئەل مېنى «پىداكار يىگىت» دەپ ئاتىۋالغان. ئۆزۈم ئۆتۈپ كەتكەن بىر تومپاي، ئەدەپسىزلىك قىلىپ قويسام ئېغىر ئالمىغايلا شەيخىم، ـــ دېدى شى شىيۇ.

ـــ يوقسۇ، يوقسۇ، پېقىر بېرىپ قالغان راھىبلارنى باشلاپ كېلەي، بىللە ئولتۇرۇپ تىلاۋەت قىلايلى، ـــ دېدى پېي رۇخەي ۋە شۇئان خوشلىشىپ ئىشىككە قاراپ ماڭدى.

ـــ ئاغا، چاپسانراق كەلگەيلا، ـــ دېدى ئايال.

ـــ خوپ، ھازىرلا كېلىمەن.

ئايال شەيخنى ئۇزىتىپ قويۇپ، ئۆز ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. شى شىيۇ ئىشىك ئالدىدا بېشىنى سېلىپ ئولتۇرغىنىچە خىيالغا چۆكتى.

ئەي ئوقۇرمەنلەر، ئېسىڭلاردا بولسۇنكى، دۇنيادا ئەڭ شەھۋەتپەرەس ئادەملەر شەيخلەردۇر. نېمىشقا دېمەمسىلەر؟ پېقىر پۇقرالارمۇ، تەقۋادارلارمۇ ئوخشاشلا ئاتىلىق ئۇرۇقىدىن، ئانىلىق تۇخۇمىدىن تۆرۈلىدۇ، ئەمىسە نېمە سەۋەبتىن شەيخلەر ئەڭ شەھۋەتپەرەس كېلىدۇ؟ چۈنكى، توقلۇقتىن شوخلۇق چىقىدۇ دېگەندەك، شەيخلەر ئەڭ بىكارچى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئوچ ۋاقلىق تامىقى تەييار، سەدىقە ـ ساخاۋەت ئاتىغۇچىلار ئېلىپ كەلگەن لەززەتلىك تائاملىرىنى يەپ تۇرىدۇ. ھەشەمەتلىك، ئازادە سارايلاردا ئولتۇرىدۇ، غېمى يوق، ئېسىل كات، يۇمشاق كۆرپىلەردە ئۇخلايدۇ، ھېچنېمىگە باش قاتۇرمايدۇ. كېچە ـ كۈندۈز ئويلايدىغىنى شۇلا ئىش. ئالايلۇق، بىر مۇلۇكدار بايىنىڭ ئۆيىدە توققۇزى تەل بولسىمۇ، ئۇ ھەر كۈنى تالاي ـ تالاي ئىشلار ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ بىئارام بولىدۇ، كېچىلىرى پۇل، دۇنيانىڭ غېمىدە تۈن نىسپىدىلا ئاندىن ئۇخلايدۇ، ئۇلار سۇلۇ ـ سەتەڭ، ئاغىچا ـ توقاللارنىڭ قوينىدا ياتسىمۇ، ئۇلاردا ئىشقىي ھەۋەس

بولمايدۇ. يەنە ئالايلۇق، پېقىر - پۇقرالار ھەر كۈنى جاپا - ئەمگەكلەردىن باش كۆتۈرەلمەيدۇ، ئەتىگىنى ئاخشىمىغا كۆزى يەتمەيدۇ، كەچ يېتىپ، سەھەر قوپىدۇ. كەچلىكى يېتىش ئالدىدا تېرىق كۆزىسىنى سىلاپ باقىدۇ، قارىسا بىر تالمۇ تېرىق قالمىغان، ئەتىسى سېتىۋالاي دېسە پۇلى يوق تۇرغان، خوتۇنلىرى سەتەك بولسىمۇ، ھەپسىلىسى بارمايدۇ. ۋاھالەنكى، شەيخلەردە بۇنداق غەم - ئەندىشىلەر بولمايدۇ، شۇڭا ئۇلار ئەتىدىن - كەچكىچە شەھۋانىيلىقتىن باشقىسىنى ئويلىمايدۇ. قەدىمكىلەر مانا مۇشۇلارنى ئويلاپ كېلىپ، شەيخلەر بەك ياماق كېلىدۇ، دېگەن باھانى بېرىشكەن. ئۇلۇغ بىلگەر سۇ دۇڭپومۇ: «ئايدىڭ باش بولمىغان يامان بولماس، يامان بولمىغان ئايدىڭ باش بولماس، ئايدىڭ باشتىن يامانغا ئۆرۈلۈر، ياماندىن ئايدىڭ باشقا ئۆرۈلۈر» دېگەنىكەن. شەيخلەر توغرىسىدا مۇنداق رىۋايەتلەرمۇ بار:

ئۇلارنىڭ بىر ئېتى راھىب، ئىككىنچى ئېتى شەيخ، ئۈچىنچى ئېتى راھەتپەرەس ئىبلىس، تۆتىنچى ئېتى شەھۋەتپەرەس شايتان.

ئەمدى گەپنى شى شيۇدىن ئاڭلاڭلار. شى شيۇ ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرۇپ بىر پەس ئويلانغاندىن كېيىن يەنە قايتىپ كىرىپ ئۆيدىكى ئىشلارغا ھە - ھۇ دېيىشتى، ئۇزاق ئۆتمەي دەرۋىشلەر كىرىپ شام - چىراغلارنى يېقىپ، كۈجە - ئىسرىقلارنى يانداردى. بىرئازدىن كېيىن مۇدەررىس بىرمۇنچە راھىبلارنى باشلاپ تىلاۋەت سورۇنىغا كەلدى، پەن بوۋاي بىلەن شى شيۇ ئۇلارنى چاي تۇتۇپ قارشى ئالدى، ئاندىن ئۇلار جاڭ - دۇمباقلىرىنى چالدى ۋە مۇناجات ئوقۇپ، قىرائەت قىلدى. مۇدەررىس بىردىنلا ياشىراق بىر شەيخ بىلەن مۇدەررىسلىك قىلىپ، قوڭغۇراق چالدى، بۇت - بۇرھانلارنىڭ ئەرۋاھىنى چىللاپ ئۇلارغا ئاتاپ پەرھىز تائاملارنى قويدى. مۇنكىر - نەكىرلەردىن «مەرھۇم ۋاڭ مىرزىنى بېھىش - ئۇجاغقا

يوللاش»نى ئىلتىجا قىلدى. دەل شۇ چاغدا ئايال مۇسىبەت كىيىمىنى كىيىپ، تىلاۋەت سۇپىسىغا كەلدى. ئۇ قولىدا بىر كۇجىدانىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ بۇرھان كەرىمگە تېۋىندى. شەيخىلەر مۇدەررىسى تېخىمۇ تېتىكلىشىپ، قولىدىكى قوڭغۇرىقىنى پۇلاڭلاتقىنىچە ئايەت ئوقۇشقا باشلىدى. شەيخىلەر ياڭ شيۇڭنىڭ خوتۇنىنىڭ بۇ تۇرقى - پەيلىنى كۆرۈپ تېخىمۇ تاقىلداپ كەتتى.

راھىبلار تىلاۋەت سۇپىسىدىكى بۇ ئايالغا قاراپ ئىختىيارسىز ھالدا پۇت - قوللىرىنى ئوينىتىپ لىكاڭلاپ كېتىشتى، بىردەمدىلا ئەقىل - ھوشىدىن ئېزىپ، تەڭرى - پەڭرىنى ئۇنتۇدى، ئۆزلىرى شۇ يەردە بولسىمۇ، كۆڭۈللىرى ئاللىقاياقلاردا پالاس قېقىشتى، ئايھاي، دىيانەتلىك دەپ ئاتالغان بۇنداق راھىبلار دۇنيادا ئىككىنچى تېپىلماس، شى شيۇ بىر چەتتە تۇرۇپ بۇلارنى كۆردى - دە، سوغۇق كۈلۈپ، ئۆز - ئۆزىگە: «بۇ قانداقمۇ نەزىر - چىراغ بولسۇن، ساۋابلىق ئىش قىلمەن دېگۈچە، گۇناھ ئۆتكۈزمەيلا قوي، دەپ ئەجەبمۇ توغرا ئېيتىپتىكەن» دېدى. بىرئازدىن كېيىن تىلاۋەت توختىدى، شەيخ، راھىبلار نەزىر تاماغا تەكلىپ قىلىنىپ، ئىچكىرىكى ئۆيگە باشلاندى. پېي رۇخەي مۇدەررىس راھىبلارنىڭ ئارقىسىدا قېلىپ، كەينىگە ئۆرۈلدى - دە، ئايالغا قاراپ ھەجايىدى، ئايالمۇ ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلدى. ئىككىيلەن شۇ يەردە بىردەم قاشلىرىنى ئېتىشىپ، كۆزلىرىنى ئوينىتىشۇالدى. بۇ ھالىنى كۆرگەن شى شيۇ خېلى پەرىشان بولدى. راھىبلار ئولتۇرۇپ ئالدى بىلەن بىرنەچچە پىيالىدىن گۈشسىز كۈك - گېزەكلەر بىلەن مەي ئىچىشتى، ئاندىن نەزىر تاماغا تېگىش قىلدى، تاۋام يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ھەممىگە پۇل قويۇلدى.

— سوپىلىرىم، تاماغا ئوبدان بېقىشسىلا، — دەپ تەكلىپ قىلىپ قويدى پەن بوۋاي.

بىردەمدىن كېيىن راھىبلار پەرھىز تاماملىرىنى يەپ بولۇپ،

ئىستىراھەتكە چىقىشتى، ئاندىن بىر ئايلىنىپ يەنە سورۇنغا كىرىشتى. شى شيۇنىڭ كۆڭلى پەرىشان بولۇپ، قورسقىم ئاغرىۋاتىدۇ دېگەن باھانە بىلەن تىلاۋەت سۇپىسىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئۇخلىماقچى بولۇپ ياتتى.

نەپسى تاقىلداپ، كۆزى قىزىرىپ قالغان بۇ ئايالنىڭ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي قالدى ـ دە، ئۆزىچىلا بېرىپ راھىبلارغا ھە ـ ھۇ دېيىشىپ، يەنە بىر قېتىم داقا ـ دۇمباق ۋە جاڭ ـ جۇڭلار چالدۇردى، ئۆزى بولسا چاچقۇلۇق چاچتى. شەيخلەر مۇدەررىسى راھىبلارنى نوم① ـــ دەستۇرلارنى ئوقۇش، تەشرىتائالاغا سېغىنىپ توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇش، پاكلىنىپ ـ ئېرىغدىنىپ، روھ ـ ئەرۋاھلارنى ياد ئېتىش، ئۇچ تۇتاتقۇ②غا ئەمەل ـ ئېتىقاد قىلىشقا بۇيرۇدى. راھىبلار مەرھۇمنىڭ جەننەتكە كىرىشىنى تىلەپ، ئېغىر ياتقۇ ۋاقتىغىچە دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىشتى، ئۇلار ئوقۇپ ـ ئوقۇپ چارچاپ قېلىشتى، پېي رۇخىي مۇدەررىس بارغانسېرى جانلىنىپ، قىرائىتىنى غارقىرىتىۋەتتى. ئايال بولسا مىلەڭزىنىڭ ئارقىسىدىن كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇراتتى، بىر چاغدا ئۇ دېدەك قىزغا شەيخنى چاقىرىۋەت دەپ بۇيرۇدى. پاينەكباش شەيخ بۇنى ئاڭلىغان ھامان شاپاشلاپ ئايالنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى.

ـــ ئاغا، ئەتە تىلاۋەت پۇلىنى ئالغىلى كەلگەندە، مېنىڭ ئانام رەھمىتىگە بەرگەن ۋەدەمنى ئادا قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىمنى دادامنىڭ سەمىگە سېلىپ قويسىلا، ـــ دەپ تاپىلاپ قويدى ئايال شەيخنىڭ يېڭىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ.

ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمەن ـ دە، خېنىم، ۋەدىنى ۋاقتىدا ئادا قىلىۋەتكەن ياخشى، ـــ دېدى شەيخ ۋە ئارقىدىنلا:

ـــ ھېلىقى ئىنىلىرى ئەجەب يامان ئىكەن، ـــ دەپ قايتىلاپ قويدى يەنە.

---

① نوم ـــ بۇددا دىنىنىڭ كىتاب ـ دەستۇرلىرى.

② ئۇچ تۇتاتقۇ ـــ بۇرھان، تەرىقەت، راھىب ئۇچىنىڭ بىرىكمىسى.

ـــ ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز نېمە، يا ئۇ بىزنىڭ پۇشتىمىز بولمىسا، ـــ دېدى ئايال.

ـــ ئۇنداق بولسىغۇ مەيلى، مەن تېخى ئۇنى زىندانبېگىمنىڭ بىر تۇغقان ئىنىسىمكىن دەپتىمەن، ـــ دېدى شەيخ.

ئىككىيلەن بىر مەھەل چاقچاق قىلىشىۋالغاندىن كېيىن شەيخ چىقىپ ئەرۋاھلارغا ئاش چېچىپ، مەرھۇمنىڭ روھىنى ئۇزىتىش بىلەن بولدى. شى شيۇ تىلاۋەت سۇپىسىنىڭ ئارقىسىدا يالغاندىن ئۇخلىغان بولۇپ، بۇ ئالامەتلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆزىتىپ ياتتى ۋە كۆڭلىگە بىر ـ بىرلەپ پۈكۈپ قويدى، شۇ كۈنى تاڭ ئاتارغا يېقىن تىلاۋەت تۈگىدى، بۇت ـ بۇرھانلارنىڭ شەنىگە ئاتاپ قەغەز كۆيدۈرۈش ئاياغلاشقاندىن كېيىن شەيخلەر مەغپىرەت تىلەپ قايتىشتى، ئايالمۇ بالىخانىغا چىقىپ ئۇخلاپ قالدى. شى شيۇ ئويلىغانسېرى ئاچچىقى كېلىپ: «ئاكام شۇنچە مەردانە ئەر تۇرۇپ، مۇشۇ جالاپ خوتۇنغا يولۇقۇپ قالغىنىنى قارىمامدىغان» دېدى ـ ده، پىغانى ئۆرلەپ، ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتقىنىچە قاسساپخانىغا كىرىپ ئۇخلاپ قالدى.

ئەتىسى ياڭ شيۇڭ قايتىپ كەلدى، ھېچقايسىسى ئۇنىڭغا بىرنەرسە دېمىدى. تاماقتىن كېيىن ئۇ يەنە كېتىپ قالدى. ئارقىدىنلا پېپي رۇخەي مۇدەررىس يەنە كاتتا جابدۇنۇپ، تۇنۇگۈنكىگە ئوخشىمايدىغان راھىبلىق ئېگىنلىرىنى كىيگەن ھالدا پەن بوۋاينىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەلدى. شەيخنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئايال بالىخانىدىن ئىتتىك چۈشۈپ قارشى ئالدى ۋە ئۇنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى، ئاندىن دېدەك قىزنى چايغا بۈيرۇدى.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى ئايال مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ـــ ئۆزلىرىنى كېچىچە كۆپ ئاۋارە قىلدۇق. تىلاۋەت پۈلىنى ئاپىرىپ بەرمەي سەت ئىش بولدى.

ـــ يوقسۇ سىڭلىم، ئۇنداق دېمىسىلە، كېچە ئۆزلىرى ئانامغا قىلغان ۋەدەمنى ئادا قىلىپ توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇسام

دېگەنىدىلە، مانا بۇگۈن ئەتەي مۇشۇ ۋەدىنى ئادا قىلىۋېتىشنى ئۇقتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن كەلدىم. ئىبادەتخانىمىزدا ھازىر نوم - دەستۇرلار ئوقۇلۇپ، دۇئا - تىلەك ئۆتكۈزۈلۈۋاتىدۇ، مۇشۇ تىلەككە قوشۇپ، ۋەدىلىرىنى ئادا قىلىۋېتەيلى، ـــ دېدى مۇدەررىس.

ـــ خوپ، بەك ياخشى بولغۇدەك، ـــ دېدى ئايال ۋە كېڭىشىش ئۈچۈن دەرھال دېدەك قىزنى ئاتىسىغا بۇيرۇۋەتتى.

پەن بوۋاي چىقىپ مۇدەررىس بىلەن كۆرۈشتى.

ـــ پېقىر تۇنەكتە ئۆزلىرىگە ھەمراھ بولالمىدىم، تۇنىگۈدەك ھالىم يوق، قېرىپ قالدىم. يەنە كېلىپ شى شىئۇنىڭ قورسىقى ئاغرىپ قالغىنىنى دېمەملا. مۇشۇ ۋەجىلەردىن ئۆزلىرىگە ياخشى قارىيالمىدۇق، ئەيىبكە بۇيرۇمىغايلا شەيخىم، ـــ دېدى پەن بوۋاي ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ.

ـــ ياق، ئۇنداق دېمىسىلە ئاتا، ـــ دېدى شەيخ جاۋابەن.

ـــ دادا، ـــ دەپ سۆز ئاچتى قىزى، ـــ مەن ئانام رەھمىتى جان ئۈزگەندە قەسەم ئىچىپ ۋەدە بەرگەنىدىم. شەيخ ئاغىمىز ئەتە ئىبادەتخانىدا دۇئا - تىلەك ئۆتكۈزگۈدەك. بىزنىڭ ۋەدىمىزنىمۇ شۇ تىلەك بىلەن بىللە ئەمەلگە ئاشۇرۇۋەتسەك دەيدۇ شەيخ ئاغام. ھازىر ئاغام ئىبادەتخانىغا قايتىپ تىلاۋەت قىلىپ تۇرسۇن، بىز ئىككىمىز ئەتە تاماق - پامىقىمىزنى يەپ بولۇپلا بارايلى. تۇۋا - ئىستىغپار ئوقۇپ بۇ ۋەدىنى ئادا قىلايلى، ـــ دېدى قىزى.

ـــ شۇنداق بولسىغۇ ياخشى بولاتتى قىزىم، بىراق ئەتە ئوقىتىمىز ناھايىتى ئالدىراش بولىدۇ، دۇكاندا ئادەم قالمىسا قانداق بولار، ـــ دېدى پەن بوۋاي.

ـــ شى شىئۇ ئىنىمىزنى قالدۇرۇپ كەتسەك بولمامدۇ، نېمىدىن ئەنسىرەيتتىڭىز؟ ـــ دېدى قىزى.

ـــ ئەتە ۋەدەمنى ئادا قىلىمەن دېسىڭىز، بويتۇ بارساق بارايلى، ـــ دېدى بوۋاي.

ئايال ئازراق كۆموش تەڭگە ئېلىپ، ئۇنى نەزىر، گېزەك پۇلى

ھېسابىدا شەيخكە بەردى ۋە:

— ئاز بولۇپ قالدى، رەنجىمىسلە ئاغا، ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم. ئەتە كېلىپ بىز بىلەن ھەمداستىخان بولالا، — دېدى.

— كۇجە - ئىسرىق يېقىشقا داخىل بولۇشلىرىنى كۇتىمەن، — دېدى پېي رۇخەي مۇدەررىس ۋە تەڭگىلەرنى ئېلىپ ئورنىدىن تۇردى - دە، قۇللۇق قىلىپ، — كۆپ نەرسە ئاتا قىلىشىپتىلا، پېقىر بېرىپ راھىبلارغا ئۇلەشتۇرۇپ بېرىمەن، ئەتە ئەزىز سىڭلىمنىڭ تىلاۋەتتە بولۇشىنى كۇتىمەن.

ئايال شەيخنى ئىشىككىچە ئۇزىتىپ چىقتى. شى شيۇ قاسىساپخانىدا ئارام ئېلىپ، ئەتىسى يەنە چوشقا سويۇپ بازارغا ئولگۇرتتى.

نەزم

تا قەدىمدىن بولدى ئىشرەتكە ماكان بۇت قەسرىسى،
ئاشنا - يار تۇتقان كىشلەر بولدى ئىشق سەۋدايىسى.
مەرھابا كالتەكىنى ئويناتماقتا چاپتى پېي شەيخىم،
چىقتى چياۋ يۇن قەسرىدىن بولدى ئۇنىڭ خۇي ۋاستىسى.

ئەمدى ياڭ شيۇڭغا كېلەيلى. ياڭ شيۇڭ شۇ كۇنى كەچ قايتىپ ئارام ئالدى، ئۇ كەچلىك تامىقىنى يەپ، پۇت - قوللىرىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن خوتۇنى ئۇنىڭغا دادىسى ئارقىلىق: «ئەتە قىزىم خەير - ئېھسان بۇتخانىسىغا بېرىپ، ئانىسى رەھمىتى ئۇچۇن تۇۋا - ئىستىغپار ئوقۇتماقچى. ئىككىمىز بىللە بېرىپ شۇ قەرزنى ئادا قىلىپ كېلەيلى دەۋاتىمىز، خەۋەردار بولۇپ قالغايسىز» دېگەن گەپنى يەتكۇزدى.

— خوتۇن، بۇ گەپنى ئۆزۇمگىلا دېسەڭ بولمامتى؟ — دېدى ياڭ شيۇڭ.

ـــ مەن دېسەم باشقىچە ئويلاپ قالارمىكەن، دەپ سىلىگە دېيەلمىدىم، ـــ دېدى خوتۇنى.

ئۇ كۈنى ھېچقانداق گەپ ـ سۆز بولمىدى، ھەر كىم ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىپ ئارام ئېلىشتى.

ئەتىسى يېڭى شېۋىڭ تاڭ سەھەر بىلەن تۇرۇپ، يوقلىمىغا ئولگۈرۈش ئۈچۈن يامۇلغا كەتتى. شى شېۋىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆز سودىسى بىلەنلا بولۇپ كەتتى. ئايال بولسا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۈيا ـ ئەڭلىكلىرىنى سۈرتۈپ، تازا چىرايلىق ياساندى. كۈجە ـ ئىسرىقلار قۇتىسىنى ئالدى، بازاردىن شام، قەغەز ئالدۇرۇپ كەلدى ۋە بىر تەختىراۋان ياللاتتى. ئەتىگەن تۇرۇپ ئۆز سودىسى بىلەن بولۇپ كەتكەن شى شېۋ ئولار بىلەن كارى بولمىدى. تاماقتىن كېيىن دېدەك قىز يېڭىرنىمۇ ياساندۇردى. چاشكا ۋاقتى بولغاندا، پەن بوۋاي ئۈستىبېشىنى يەڭگۈشلەپ كېلىپ شى شېۋغا:

ـــ ئوغلۇم، مالال كۆرمەي ھويلا ـ ئارانغا ئوبدانراق قاراپ قويۇڭ، پىقىر قىزىم بىلەن ئىنبادەتخانىغا بېرىپ تۇۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇۋېتىپلا قايتىپ كېلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ بولىدۇ ئاتا، مەن ئۆيگە قاراپ تۇراي، ئۆزلىرى يەڭگەمگە قاراپ قويارلا. خۇش پۇراق كۈجىلەردىن جىقراق كۆيدۇرۇپ كېلىشەلا، ـــ دېدى شى شېۋ كۇلۇپ ۋە كۆڭلىدە ھەممىنى چۈشىنىپ.

پەن بوۋاي بىلەن يېڭىپر تەختىراۋانىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ، توپتوغرا ھېلىقى خەير ـ ئېھسان بۇتخانىسىغا قاراپ يول ئالدى. بۇرۇنقىلاردىن مۇنداق بىر ياخشى مۇناجات قاپتىكەن:

سەھەر تۇرسا قولىدا، ساكيامۇنىنىڭ دەستۇرى،
كەچ ياتقاندا ئاغزىدا، ئىمان دۇرۇت ـ سۇرىسى.
قوغۇن تېرىسا يەرگە، قوغۇن ئالۇر ئۇنىڭدىن،
پۇرچاق تېرىسا يەرگە، پۇرچاق ئالۇر شۇنىڭدىن.

سۆزلىنىدۇ دەستۇر ھەم سۇرىلەردە ساۋابلىق،
ئاداۋەتنى يېشىشكە، بەرگەي قانداق ئاسانلىق؟
كۆڭلىدىكى ئوي، نىيەت، ئايان بولدى بەئەينەن،
ئۇڭا پۇرسەت ـ پەيتلەرمۇ، كەلدى شۇنچە بەك بەلەن.
بولمىسا گەپ دىلىدا، نەپسانىيەتلىك، شۇملۇق،
تەڭرىدىن نېمە ھاجەت، تىلەش ھەمدەم پاناھلىق؟
بارار يېرى دوزاخمۇ ۋە ياكى ئۇنىڭ جەننەت،
بەلگىلەيدۇ ھەر كىمنىڭ ئۆز قىلمىشى ئاقىۋەت.

بۇ بايانلار بۇرۇنقىلاردىن قالغان بايانلار، ياخشىلىققا ياخشىلىق، يامانلىققا يامانلىق ھامان كۆلەڭگىدەك بىر ـ بىرىنى ئەگىشىپ يۇرىدۇ، ئالتە ئىشنى ۋە تەقدىر ـ قىسمەتنىڭ تۇرلۇك ـ تۇمەن پۈتكەنلىرىنى ئادا قىلىمەن دېسەڭ، ئۇچ ئەمەل، بەش پەرھىزگە ئىتائەت قىلمىغىڭ لازىم، لېكىن راھىب دېگەن بۇزۇقلار ئىت ـ ئېشەكنىڭ قىلىقىنى قىلىپ، ئالدىنقىلارنىڭ نامىنى بۇلغاپ، كېيىنكىلەرنىڭ لەنىتىگە قالغان. ئەمدى يېيىڭ رۇخەي مۇدەررىسكە كەلسەك، بۇ پاينەكباش مۇشۇ ئايالنى دەپلا پەن بوۋاينى ئاتا تۇتۇۋالغاندى ھەمدە ياڭ شيۇڭ توسالغۇ بولۇپ تۇرغانلىقتىن، بۇ ئىشقا يۇرەكلىك قول سالالماي كەلگەنىدى. بۇ ئايال بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن قاش ئېتىشىپ، كۆز ئوينىتىشىپلا يۇردىكى، تېخى بىرەر ئىش ئۆتكۈزۈلمىگەنىدى. بۇ قېتىمقى تىلاۋەت سورۇنىدىلا ئۇنىڭ ئۆزىگە تازا مەيلى چۈشكەنلىكىنى ئۇقتى. ئۇچرىشىش ۋاقتىمۇ بەلگىلەندى، شۇڭا بۇ پاخشەك شۇ تاپتا چىشنى بىلەپ، ئۆزىنى ئەپلەپ، بۇرۇنلا بۇتخانا ئالدىغا چىقىۋېلىپ ساقلاپ تۇردى، ئالدىدىن كېلىۋاتقان تەختىراۋاننى كۆرۈپ، گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى ۋە دەررۇ ئالدىغا بېرىپ قارشى ئالدى.

ـــ شەيخىم، بەك ئاۋارە بوپتىلا، ـــ دېدى ئالدى بىلەن پەن بوۋاي.

ـــ ئاغىنىز كۆپ ئاۋارە بوپتۇ، ـــ دېدى ئايال تەختىراۋاندىن چۈشۈپ مىننەتدارلىق بىلەن.

ـــ يوقسۇ، يوقسۇ، ئۇنداق بولامدىغان، بىز سەھەر تۇرۇپلا تائەتگاھتا دۇئا ـ تىلاۋەتنى باشلىۋەتتۇق. راھىبلىرىمىز تېخى توختاتقىنى يوق. توۋا ـ ئىستىغپارنى سۆزلىمىز كەلگەندە ئوقۇيلى دەپ ساقلاپ قېلىشتى، ھەي، ھەي، تازا قاملاشقان دۇئا ـ تىلاۋەت بولىدىغان بولدى، ـــ دەپ پېي رۇخەي مۇدەررىس ئايال بىلەن بوۋاينى تائەتگاھقا باشلاپ كىردى، ئالدىنئالا مېۋە ـ چېۋە، گۈل ـ چېچەك، كۈجە ـ ئىسرىق، شام ـ چىراغلار تەييارلاپ قويۇلغانىدى، ئون نەچچە راھىب ئۇ يەردە ھە دەپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىۋاتاتتى، ئايال ھەممىسگە تەزىم قىلىپ ئېسىنلىك سوراپ، بۇددا كالامغا ئېتىقاد بىلدۈردى، كېيىن پېي رۇخەي مۇدەررىس ئۇنى زېمىنىي بۇدساتۋانىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ توۋا ـ ئىستىغپار ئوقۇتتى. ھەممە باش ئۇرۇپ تېۋىنىپ بولغاندىن كېيىن قەغەز كۆيدۈرۈلدى، راھىبلار نەزىر تائامغا تەكلىپ قىلىندى، شاگىرتلار كۈتۈشكە بۇيرۇلدى.

ـــ ئەي ئاتا، ئەي ئەزىز سۆزلىم، راھىبخانىمىزغا مەرھەمەت قىلىشسىلا، ـــ دەپ تەكلىپ قىلدى شەيخ.

مۇشۇ تەكلىپ بىلەنلا ئايالنى راھىبخانىنىڭ ئىچكىرىكى بۆلمىسىگە باشلاپ كىرىپ كەتتى، بۇ يەردە ھەممە نەرسە ئالدىنئالا تەييارلاپ قويۇلغانىدى. شەيخ: «ھوي بالىلار، چاي كەلتۈرۈڭلار» دېيىشىگە ئىككى كۈتكۈچى قىپقىزىل تەخسىلەرگە سېلىنغان ئاپپاق كۈمۈش پىيالىلەردە خۇش پۇراق چاي ئېلىپ كىردى. چاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن: «قېنى سۆزلىم، ئىچكىرىگە مەرھەمەت» دەپ يەنە بىر كىچىك ھۇجرىغا تەكلىپ قىلدى، ھۇجرىغا قاپقارا يالتىراق سىرىدا سىرلانغان بىر ئاشتاختا قويۇلغان بولۇپ، تېمىدا ئاتاقلىق كىشىلەرنىڭ قولى بىلەن يېزىلغان قول يازمىلار ۋە سىزىلغان رەسىملەر ئېسىقلىق تۇراتتى، كىچىككىنە شىرەدە ئىسرىقداندا خۇش پۇراق كۈجىلەر

كۆيۈپ تۇراتتى. پەن بوۋاي قىزى بىلەن بىر ياقتا، شەيخ بولسا ئۇلارنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى، يىگىتلەر يان ياقتا ئولتۇردى.

ــ ئاغا، بۇ يەر تەقۋادارلارغىلا خاس يەر ئىكەن ــ دە، ئەجەبمۇ تىنچ، ئارامبەخش ھۇجرا ئىكەنغۇ، ــ دېدى ئايال.

ــ زادىلىق قىلمىسىلا سىڭلىم، ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك خانىلىرىغا يەتمەسمىكىن، ــ دېدى شەيخ.

ــ شەيخىم، ئۆزلىرىنى بىر كۈن ئاۋارە قىلدۇق، ئەمدى قايتايلى، ــ دېدى پەن بوۋاي.

شەيخ بۇنىڭغا نەدە كۆنسۇن.

ــ ئاتىمىزنىڭ بۇ يەرگە كەلمىكى ئاسان ئەمەس، بىز يات ئەمەسقۇ، بۇگۈنكى نەزىر تائامنى سىڭلىمىز ئاتىغان، تائام ــ پائام يېمەيلا قانداق قايتىشىلا ئاتا؟ ھوي بالىلار، تامىقىڭلارنى تېز ئېلىپ كىرىڭلار، ــ دەپ بۇيرۇدى شەيخ.

شەيخنىڭ ھايت دېيىشى بىلەنلا كۈتكۈچىلەر ئالاھىدە ساقلاپ قويۇلغان يوچۇن ــ يوچۇن يېمىشلەر، تۇرلۇك ــ تۇرلۇك كۆك ــ گېزەكلەرنى تەۋەككە سېلىپ ئېلىپ كىرىپ ئاشتاختىغا قويدى.

ــ جان ئاغا، نېمىشقا مۇنچىۋالا جوۋاپ كېتىدىلا، ــ دېدى تەكەللۇپ بىلەن ئايال.

ــ ھەرقايسىلىرىنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولمىدى. قاتتىق ــ قورۇق بولۇپ قالغان بولسىمۇ ياخشى كۆڭلۈم، ــ دېدى شەيخ.

كۈتكۈچىلەر قەدەھلەرگە مەي قۇيدى.

ــ ئاتا، ئۆزلىرى بۇ يەرلەرگە يولىمىغلى ئۇزاق بولدى. مۇنۇ مەينى تېتىپ باقسىلا، ــ دېدى شەيخ.

ــ ۋاي ــ ۋۇي ئەجەبمۇ خۇش پۇراق مەيكىنە، ــ دەۋەتتى بوۋاي ئىچىپ بېقىپ.

ــ بۇ مەينى ياساشنى ئۆتكەندە بىر ساخاۋەتچى تەخسىرنىڭ ئۆيىدە ئاڭلاپ، بۇ يەردىمۇ تۇنجى بەش تاغار گۈرۈچتە ياساتقاندىم، ئەتە كۈيۈئوغۇل يىگىتكىمۇ بىرنەچچە خۇمرا ئەۋەتىپ بېرەي، ئېغىز تېگىپ باقسۇن، ــ دېدى شەيخ.

ـــ جوۋىمسىلا شەيخىم، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ سىڭلىمنىڭ لايىقىدا ئەمەس، شۇنداق بولسىمۇ يەنە بىر قەدەھ ئىچىپ قويسىلا، ـــ دەپ تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى شەيخ يەنە.

ـــ ئىككى كۈتكۈچى دەم ـ بەدەم مەي قۇيۇپ تۇردى، يىڭئىرغىمۇ بىرنەچچە قەدەھ ئىچۈرۈۋەتتى.

ـــ بەس، ئەمدى بولار، ـــ دېدى ئايال.

ـــ سىڭلىمىزنىڭ بۇ يەرگە كەلمىكى ئاسان ئەمەس، يەنە بىر ئاز ئىچكەيلا، ـــ دېدى شەيخ.

پەن بوۋاي تەختىراۋانچىلارنى چاقىرىپ كىرىپ، ئۇلارغىمۇ مەي قۇيۇپ بېرىشنى ئېيتتى.

ـــ ئاتا، ـــ دېدى شەيخ، ـــ خاتىرجەم بولسىلا، پېقىر ئاللىقاچان جورۇۋەتكەن. ئۇلارنى كۈتىدىغان ئادەم بار، شۇ تاپتا ئۇلارمۇ مەي ئىچىۋاتىدۇ. ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ بەھۇزۇر ئولتۇرغايلا.

بۇ پاخشەك ئەسلىدە بۇ چوكانغا ئاتاپ، ئەتەي كۈچلۈك مەيلەرنى تەييارلىتىپ قويغانىدى، شۇڭا پەن بوۋاي بىر ـ ئىككى قەدەھ ئىچە ـ ئىچمەيلا مەست بولۇپ قالدى.

ـــ ئاتىمىزنى يۆلەپ ئاپىرىپ كاتقا ياتقۇزۇپ قويۇڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇدى شەيخ كۈتكۈچىلەرنى.

كۈتكۈچىلەر بوۋاينى قولتۇقلاپ، سالقىن بىر ئۆيگە ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويدى.

ـــ قېنى خېنىم، ئەمدى ئىشتەي بىلەن بىرنەچچە قەدەھ ئىچىۋەتكەيلا، ـــ دەپ زورلىدى چوكاننى شەيخ.

بۇرۇنقىلار: «مەي شەھۋانىيەتنى قوزغايدۇ، ئىشقۇازلىق ئەقىلنى ئوغرىلايدۇ» دېگەنىكەن. چوكاننىڭ بىرنىچىدىن شەيخكە كۆڭلى بولغانلىقى، ئىككىنچىدىن مەي ئىچىپ شەۋقى قوزغىلىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، شۇ تاپتا قىمىرلاپ ئولتۇرالماي كەتتى ۋە نەچچە قەدەھ مەي ئىچكەندىن كېيىن كەيپلىكتە:

ـــ جېنىم ئاغا، مېنى ئەجەب مەيگە زورلاپ كەتتىلىغۇ، نېمە قىلماقچىدىلە، ـــ دەۋەتتى.

ـــ خېنىمنىڭ ھۆرمىتى، ـــ دېدى شەيخ ھى ـ ھى قىلىپ كۈلۈپ.

ـــ ئەمدى ئىچەلمەيمەن، ـــ دېدى چوكان.

ـــ ئۇنداق بولسا پېقىرنىڭ ھۈجرىسىغا كىرىپ بۇرھان كەرىمنىڭ چىشىنى كۆرۈپ چىقمامىلا، ـــ دېدى شەيخ.

ـــ مەنمۇ دەل شۇنى ئويلاپ تۇراتتىم، ـــ دېدى چوكان.

شەيخ ئۇنى باشلاپ بىر راۋاقنا ئېلىپ چىقتى، بۇ راۋاقتا شەيخنىڭ ناھايىتى سىپتا جابدۇنغان خاس ھۈجرىسى بار ئىدى. چوكان كۆرۈپ:

ـــ ئەجەب پاكىز، ئازادە ھۈجرا ئىكەن ! ـــ دېدى دىلخۇشلۇق بىلەن.

ـــ پەقەت بىرلا كەم يېرى خوتۇن ـ دە، ـــ دېدى شەيخ كۈلۈپ.

ـــ بىرەرىنى تېپىۋالسىلا بولمامدۇ، ـــ دېدى چوكانمۇ كۈلۈپ.

ـــ بۇنداق شاپائەتچى خېنىملار نەدە باردۇر، ـــ دېدى شەيخ.

ـــ ماڭا ئاۋۋال بۇرھان كەرىمنىڭ چىشىنى كۆرسەتسىلە، ـــ دېدى چوكان.

ـــ ئەمىسە يىگىبرنى چىقىرىۋەتسىلە، ئاندىن كۆرستىمەن، ـــ دېدى شەيخ.

ـــ يىگىبر، سەن چىقىپ دادامغا قاراپ باققىنا، ئويغاندىمكىن، ـــ دەپ يىگىبرنى بۇيرۇۋەتتى. يىگىبر راۋاقتىن چۈشۈپ پەن بوۋاينىڭ قېشىغا كەتتى. شەيخ غاچىدە ئىشىكنى تاقىدى.

قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە ئۆتكەن دانىشمەنلەر شۇنداق دەپتۇكەنكى، شەيخلەر تۆمۈرنىمۇ تېشىۋېتىدىغان مىتىلەردۇر. تۆمۈر شۇنچە قاتتىق، تۆشۈكسىز نەرسە بولسىمۇ، شۇنىمۇ

تېشىپ كىرىپ كېتىدۇ. ناتىۋانلار ئۇلارغا تېگەلمەيدۇ. بۇنداق پاخشەكلەر ھەققىدە بۇرۇنىسىدا شۇنداق قوشاقمۇ بار:

شەھۋەتپەرەس شايانۇنلار يىرتقۇچلارنىڭ يىرتقۇچىدۇر،
يالغاننى راست قىلغان ئۇلار، ئەجدادىغا لەنەت ياغۇر.
قانداقمۇ باب بولسۇن ئۇلار گۇل سارايغا باشلاپ كىرىش،
پەقەت مۇنداق بەتقىلىقلار جاڭگالغىلا لايىق كېلۇر.

شۇ ئەسنادا پاخشەك:
— ئاھ خېنىم، ئۆزلىرى ماڭا مەيلىلىرىنى بەرمىلە، ئەمدى ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوق. بۇگۇن كۆڭلۈمنى خۇش قىلدىلا، بىراق بىرەمىلىكلا كۆڭۈل خۇشى. ئاي، كۇن ئۇزاق، دەرد — پىراقلىرىدا كۆيۈپ تۈگەيدىغان بولدۇم، — دېدى.
— توختىسىلا، مەن مۇنداق بىر ئامالىنى ئويلاپ قويدۇم. مېنىڭ ئېرىم بىر ئاينىڭ ئىچىدە يىگىرمە نەچچە كۇن زىندانىدا كۆزەتچىلىك قىلىدۇ. مەن يىڭئېرنى كۆندۇرۇپ، ئۇنى ھەر كۇنى ئارقا ئىشىكتە ساقلاپ تۇرۇشقا قويىمەن. ئېرىم ئۆيدە قونمىغان كېچىلىرى كۇجە شىرەسىدىن بىرنى تاشقىرىغا قويدۇرۇپ قويىمەن. بۇ كەچلىك كۇجە كۆيدۇرۇش بەلگىسى بولىدۇ، ئۆزلىرى مۇشۇ بەلگىگە قاراپ بەخۇدۇك كىرىۋەرسىلە. ئەگەر تاڭ ئاتارغا يېقىن ئۇخلاپ قالارمەنمىكىن دەپ ئەندىشە قىلسىلا، ئەتىگەندە تاكتاك چېلىپ بەلگە بېرىدىغان تاڭ چىللاقچىسىدىن بىرنى تاپسىلا، ئۇ ئەتىگىنى ئارقا ئىشىككە كېلىپ تاكتاك ئۇرۇپ بەلگە بەرسۇن، تاكتاكنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلايدىلا — دە، غىپپىدە تۇرۇپ چىقىپ كېتىدىلا. بۇ ئادەم بىر ياقتىن سىرتقا قارىتا كۆز — قۇلاق بولىدۇ، يەنە بىر ياقتىن ئۆزلىرىگە بەلگە بېرىدۇ، — دېدى چوكان.
— بەللى، بەللى، ئەمىسە ئۆزلىرىمۇ شۇنداق قىلسىلا، — دېدى شەيخ ئاڭلاپ خۇشاللىقىدىن، — مەنمۇ شۇنداق قىلاي، بىزنىڭ يېنىمىزدا بىر تاكتاكچى بار، ئۇ ھەر كۇنى كوچا ئارىلاپ

تاكتاك سوقىدۇ، مەن ئۇنىڭغا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇرۇشنى جېكىلەپ قويسامىلا بولغىنى.

ـــ مەن بۇ يەردە كۆپ ھايال بولۇپ قالماي، بىكار ئۇ نېمىلەر گۇمان قىلىشىپ قالمىسۇن، تېزرەك قايتاي، ئەمىسە گەپ شۇنداق بولسۇن، ـــ دېدى ـ دە، چوكان چاچلىرىنى ئالدىراش تۇزەشتۇرۇپ، ئۇپا ـ ئەڭلىكلىرىنى قايتىدىن سۇرتۇپ، ئىشكنى ئاچتى ـ دە، راۋاقتىن ئىتتىك چۇشۇپ كەتتى ۋە يىگىبرغا بوۋاينى چاقىرىۋېلىشنى تاپىلاپ قويۇپ، راھىبخانىدىن ئىتتىك چىقىپ كەتتى. تەختىراۋانچىلار ئىچىدىغىنىنى ئېچىپ، يەيدىغىنىنى يەپ بولۇپ، بۇتخانا دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى. مۇدەررىس چوكانىنى بۇتخانىنىڭ سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى، چوكان خوشلىشىپ تەختىراۋانغا چىقتى ـ دە، پەن بوۋاي ۋە يىگىبرلار بىلەن بىللە ئۆيگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى پېي رۇخەي مۇدەررىستىن ئاڭلاڭ. ئۇ قايتىپ كىرىپ ھېلىقى تاكتاكچىنى ئىزدەشكە كىرىشتى. ئەسلىدە بۇ مەھەللىدە كوچا كېزىپ يۈرىدىغان بىر تىلەمچى بوۋاي بار ئىدى، ئۇ بۇتخانىنىڭ ئارقىسىدىكى خالتا كوچىغا جايلاشقان كىچىك بۇتخانىدا ئولتۇراتتى. كىشىلەر ئۇنى خۇ تاكتاكچى بوۋاي دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەن تۇرۇپ تاكتاك چېلىپ، كىشىلەرنى بۇت ـ بۇرھانلارغا تېۋىنىشقا چاقىراتتى، تاڭ ئاتقاندا بولسا سەدىقە تىلەپ ئىشكىمۇئىشىك باراتتى. شەيخ ئۇنى چاقىرىپ كىرىپ، راسا ئوبدان مەيدىن ئوچ قەدەھ قۇيۇپ بەردى ۋە ئازراق كۈمۈش تەڭگىمۇ بەردى.

ـــ تەخسىر، ـــ دەپ ئورنىدىن تۇردى تاكتاكچى، ـــ مېنىڭ نېمە قىلغان ياخشىلىقىمغا پۇل بېرىدىلا. پېقىر ھەمىشە ئۆزلىرىنىڭ ياردەم، ئىلتىپاتلىرىغا ئىگە بولۇپ كېلىۋاتىمەنغۇ.

ـــ سېنىڭ ئاق كۆڭۈل، تۇز نىيەت ئادەم ئىكەنلىكىڭنى ياخشى بىلىمەن. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى راھىبلىق دەستىكى

سېتىۋېلىپ، سېنى راھەت قىلىۋالىمەن. بۇ پۇلنى ئاپىرىپ كېيىم ـ كېچەك ئېلىپ كېيىۋالغىن، ـــ دېدى شەيخ.

بۇ شەيخ ھەر كۈنى دېگۈدەك خىزمەتكارلىرىدىن ئۇنىڭغا ئانچە ـ مۇنچە نەزىر تاپامى چىقىرىپ تۇراتتى، تىلاۋەتلەرگىمۇ بىللە ئالغاچ بېرىپ ئانچە ـ مۇنچە نەزىر پۇللىرىغىمۇ ئىگە قىلىپ قويياتتى. شۇڭا، بۇ تاكتاكچى شەيختىن تولىمۇ رازى ئىدى. ئەمما، بۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرالماي يۇرەتتى. شۇڭا ئۇ: «بۇگۈن ماڭا يەنە پۇل بېرىۋاتىدۇ، چوقۇم ماڭا بىرەر ھاجىتى چۈشكەن ئوخشايدۇ، نېمىشقا قاراپ تۇرىمەن» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ تەخسىر، ئىش ـ كۈشلىرى بارمىدى، بولسا پېقىرنى بۇيرۇسىلا، بېشىم بىلەن تەييارمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئەي بوۋاي، ـــ دەپ ئىچىدىكىنى ئېيىتتى مۇدەررىس، ـــ سەن شۇنچە ئاق كۆڭۈل تۇرساڭ، سەندىن نېمەمنى يوشۇراتتىم، مېنىڭ بىر ھاجىتىم بار، مەن پەن بوۋاي دېگەن كىشىنىڭ قىزى بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشماقچىمەن، بۇ خېنىم ئارقا ئىشىكىگە كۈجە شىرەسى قويماقچى، بۇ مېنى چاقىرغانلىقىنىڭ بەلگىسى. مېنىڭ ئۇ يەرگە بېرىپ مارىلاپ يۇرمەكىم تەس، سەن ئاۋۋال بېرىپ شىرەنىڭ بار ـ يوقلۇقىغا قاراپ كېلىسەن، ئاندىن مەن بارىمەن؛ يەنە بىر ئىش، مالال كۆرمىسەڭ تاڭ ئالدىدا، كىشىلەرنى تېۋىنىشقا چاقىرغاندا، ھېلىقى ئارقا ئىشىككە كېلىپ قارايسەن، ئادەمزات بولمىسا، تاكتىكىڭنى قاتتىق ئۇرۇپ، بار ئاۋازىڭ بىلەن تېۋىنىشقا چاقىرىسەن، مەن ئاڭلاپ غىپپىدىلا چىقىۋالىمەن.

ـــ ۋاي تەخسىر، بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى، ـــ دەپ دەرھال قوللۇق قىلدى ۋە شۇ كۈنىلا ئالدى بىلەن پەن بوۋايىنىڭ ئارقا ئىشىكىگە كېلىپ سەدىقە تىلىدى، يىڭئېر چىقىپ:

ـــ ھەي دەرۋىش، سەدىقىنى نېمىشقا ئالدى ئىشىكتىن تىلىمەي، ئارقا ئىشىكتىن تىلەيسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

تىلەمچى بىرنېمىلەرنى ئوقۇدى، ئىچكىرىدە تۇرغان چوكان ئاڭلاپ ھەممىنى چۈشەندى ـ دە، ئارقا ئىشىكتىن چىقىپ:

ـــ هەي دەرۋىش، سىز تاڭ ئالدىدا كىشىلەرنى تېۋىنىشقا چاقىرىدىغان تاكتاكچى بولامسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ھەئە، پېقىر تاڭ ئالدىدا كىشىلەرنى ئۇيقۇدىن ئويغىتىدىغان، كەچتە كۈجە ياقتۇرۇپ ساۋابقا ئۈندەيدىغان تاكتاكچى بولىمەن، ـــ دېدى تىلەمچى.

چوكان بۇنى ئاڭلاپ شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتىكى، يىگىتنى دەرھال ئۆيگە كىرىپ بىر تىزىق يارماق ئېلىپ چىقىپ سەدىقە بېرىشكە بۇيرۇۋەتتى.

تاكتاكچى يىگىتنىڭ كەينىگە ئۆرۈلۈپ كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ـــ پېقىر پېيى روزىخەي مۇددەرىسىنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى بولىمەن. ئۇ كىشى مېنى كۆزىتىپ كېلىشكە ئەۋەتتى، ـــ دېدى چوكانغا.

ـــ ئۇقتۇم، بۇگۈن كەچتە كېلىپ قاراپ بېقىڭ، ئەگەر سىرتقا كۈجە شىرەسى قويۇلغان بولسا، بېرىپ ئۇ كىشىگە خەۋەر قىلىڭ، ـــ دېدى چوكان.

تىلەمچى ماقۇل دەپ بېشىنى لىڭشىتتى. يىگىت يارماقنى ئېلىپ چىقىپ تىلەمچىگە بەردى. چوكان ئۆيگە يېنىپ كىرگەندىن كېيىن كۆڭلىدىكى سىرنى يىگىتىرغا ئېيتتى. بۇرۇنقىلار: «دېدەك دېمەك ـــ قۇل دېمەكتۇر» دەپتىكەن. ئۇلارغا سەل ـ پەل نەپ تەگسە دېگەن يېرىگە چاپىدۇ. ھەرقانچە چوڭ ئىشىڭ بولسىمۇ قىلىپ بېرىدۇ. دېدەكلەرنى ئىشقا سېلىشقىلا بولىدۇ، ئىشىنىشكە بولمايدۇ، بىراق ئۇلار بولمىسىمۇ بولمايدۇ. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

دەلىللىكتۇر ھەر بالانىڭ يىلتىزى ـ قاينار كۆزى،
ئەر ـ خوتۇننى ئايرىغاي، ئۆينى بۇزۇپ دېدەك ئۆزى.
سال نەزەر بىر چاغدا ئۆتكەن ئاشۇ يىلىڭ يىلىڭ① ئىشىغا،
ئۇنىمۇ ئۇندەككە كەلتۈرگەنغۇ خۇڭ نياڭ②نىڭ سۆزى.

---

① پىلىڭ يىلىڭ ـــ «غەربىي ھوجرا» رومانىنىڭ قەھرىمانى.

② جۇڭ نياڭ ـــ «غەربىي ھوجرا» رومانىدىكى دېدەك.

ئەمدى ياڭ شيۇڭغا كېلەيلى. ياڭ شيۇڭ شۇ كۈنى يەنە كۆزەتچىلىك نۆۋىتى كېلىپ قالغانلىقتىن، كەچ كىرمەيلا ئۆيگە كېلىپ، ئورۇن ـ كۆرپىلەرنى ئالدى ـ دە، زىندانغا قونغىلى كەتتى. ئانچە ـ مۇنچە تاپان ھەققىگە ئىگە بولغان يىگىتلەر كەچ كىرگۈچە كۆزى تۆت بولۇپ، كۈجە شىرەسىنى تەييارلاپ، گۈگۈم ۋاقتى بىلەنلا، ئۇنى ئارقا ئىشىكىنىڭ سىرتىغا ئېلىپ چىقىپ قويدى، چوكان بولسا بىر يانغا ئۆتۈپ كۈتۈپ تۇردى. ئەل ياتار چاغدا، بېشىغا بوغمىچا چىگگەن بىر ئادەم غىپىدە ئۆيگە كىرىپ كەلدى.

ـــ كىم؟ ـــ دەپ سورى يىگىتلەر.

ھېلىقى ئادەم ئۇندىمەستىن بوغمىچىسىنى بېشىدىن ئېلىپ، پاينەكچىنى كۆرسىتىپ قويدى. بىر ياندا تۇرغان چوكان ئۇنىڭ شەيخ ئىكەنلىكىنى كۆردى ـ دە، «ھۇ... پاخشەك، ئەقىل ـ پەمىڭ بار ئىكەن ـ دە» دەپ بوشقىنا تىللاپ قويدى.

ئىككىسى ئۇدۇل بالىخانىغا چىقىپ كەتتى. يىگىتلەر مۇ كۈجە كۆيدۇرىدىغان شىرەنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ، ئىشىكنى تاقىدى ـ دە، ئۇخلاشقا كەتتى. قەدىمكىلەرنىڭ «يار بىلەن تېپىشقاندا تاڭ ئاتماس كېچە بولسا، ئالتۇن خوراز تاڭ سەھەردە كېچىكىپەك چىللىسا» دېگىنىدەك، بۇ ئىككىسى تازا تاتلىق ئۇخلاۋاتقاندا، تاشقىرىدىن قاتتىق ئۇرۇلغان تاكتاكنىڭ ئاۋازى بىلەن ئۇنلۇك ئوقۇلغان قىرائەت ئاۋازى ئاڭلاندى ـ دە، شەيخ بىلەن چوكان بىردىنلا چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. شەيخ چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە:

ـــ مەن كەتتىم، كەچتە يەنە تېپىشارمىز، ـــ دېدى.

ـــ بۇنىڭدىن كېيىن كۈجە شىرەسى ئىشىكنىڭ سىرتىدىلا بولىدىكەن، چوقۇم ۋەدىگە ۋاپا قىلىسىلا؛ ئەگەر ئىشىكنىڭ سىرتىدا كۈجە شىرەسى بولمىسا ھەرگىز كەلمەسلە، ـــ دېدى چوكان.

شەيخ كاتتىن چۈشۈپ بوغمىچىسىنى چىگدى.

يىگىئىبر چىقىپ ئارقا ئىشىكنى ئېچىپ بەردى، شەيخ ئاستاغىنا چىقىپ كەتتى.

شۇنىڭدىن باشلاپ، ياڭ شيۇڭ زىندانغا كۆزەتچىلىك قىلىشقا كەتكەن ھامان، بۇ شەيخ يېتىپ كېلىدىغان بولدى. ئاتىسى كەچ كىرە - كىرمەيلا يېتىۋالاتتى. چۆرە قىزمۇ چوكان بىلەن بىر نىيەتتە ئىدى. پەقەت شى شيۇدىنلا ئېھتىيات قىلاتتى. ئىككىيلەن يۆگىمەچتەك ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتتى. شەيخ تاكتاكچىنىڭ ياردىمى بىلەن ھېچ توسالغۇسىز كېلىپ - كېتىپ يۈرىدىغان بولدى. چوكانمۇ يىگىئىبرنىڭ شەيخنى كىرگۈزۈپ - چىقىرىپ، پايلاقچىلىق قىلىپ بېرىشى ئارقىسىدا، شەيخ بىلەن ئوغرىلىقچە ئەيش - ئىشرەت قىلىپ نەپسىنى قاندۇرۇپ يۈردى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار بىر ئايدىن ئارتۇقراق باردى - كەلدى قىلىشتى، شەيخ ئون نەچچە قېتىم كەلگەن بولدى.

ئەمدى گەپنى شى شيۇدىن ئاڭلاڭ. ئۇ ھەر كۈنى دۇكانىنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، قاسساپخانىدا يېتىپ - قوپۇپ يۈرەتتى. بۇ ئىش ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈلغۇالدى. ھەر كۈنى ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئىككى تايىن بولۇپ يۈردى، ئەمما شەيخنى ھېچ ئۇچرىتالمىدى. ھەر كۈنى تاڭ ئاتارغا يېقىن ئاران ئۇخلىيالايتتى، بەزىدە ئورنىدىن سەكرەپ - چاچراپ قوپۇپ كېتەتتى، ئولتۇرسا - قوپسا ئويلايدىغىنى مۇشۇ ئىش بولۇپ قالدى. دائىم تاڭ چىللاقچىسىنىڭ ئۇدۇل مۇشۇ خالتا كوچىغا كېلىپ تاكتىكىنى ئۇرۇپ ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن تېۋىنىشقا چاقىرغانلىقى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ بەك سەزگۈر بولغانلىقتىن، خېلى بۇرۇنلا ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى چۈشىنىۋالغانىدى. «بۇ بىر خالتا كوچا تۇرسا، نېمە ئۈچۈن تاكتاكچى ئۇدا نەچچە كۈنگىچە بۇ كوچىغا كېلىپ تاكتاك ئۇرۇپ تېۋىنىشقا چاقىرىدۇ؟ بۇنىڭدا بىر گەپ بار» دەپ تەمكىنلىك بىلەن ئويلىناتتى ئۇ ئون بىرىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى بىر

كۈنى تاڭ ئاتار چاغدا شى شيۇ ئۇخلىماي ياتقاندا، بىردىنلا تاكتاكنىڭ ئاۋازى كەلدى ۋە يەنە تاكتاكچىنىڭ ئۈدۈل مۇشۇ كوچىغا تاكتاك ئۇرۇپ كىرىپ، ئارقا ئىشىككە كەلگەندە: «ئەي بەندىلەر، بالايىئاپەت، خەۋپ ـ خەتەردىن قۇتقۇزغۇچى ئىگەمىز ـــ بۇت بۇرھانلاردىن نىجاتلىق تىلەڭلار» دەپ ۋارقىرىغىنىنى ئاڭلىدى. شى شيۇ ئۇنىڭ ئاۋازىنىڭ يوچۇنلا چىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى ـ دە، ئىشىكنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ، بېشىغا بوغمىچا چىگىۋالغان بىرەيلەننىڭ قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن غىپپىدە چىقىپ، تاكتاكچى بىللە كەتكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا يىگىرمىنىڭ كېلىپ ئىشكىنى تاقىۋالغانلىقىنى كۆردى. شى شيۇ بۇنى كۆرۈپ ئۆز ـ ئۆزىگە: «ئاغام ئۆزى شۇنچە مەردانە ئەر تۇرۇپ، مۇشۇ جالاپ خوتۇنغا يولۇقۇپ قالغىنىنى قارىمامدىغان، ھەي، بۇ بۇزۇق شەرمەندىنىڭ ئاغامدىن يوشۇرۇنچە قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى كۆرمەمدىغان» دېدى ـ دە، زەردە بولغان ھالدا تاڭنى بىتاقەتلىك بىلەن ئاتقۇزۇپ تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ئۇ چوشقا گۆشلىرىنى ئىشىك ئالدىغا ئاچىقىپ ئەتىگەنلىك بازارغا ئۇلگۈرتۇپ ساتتى. تاماقتىن كېيىن نېسى پۇللارنى بىرەر قۇر يىغىپ، چۈش بولاي دېگەندە ياڭ شيۇڭنى ئىزدەپ ئايماق يامۇلىغا كەتتى.

يامۇلنىڭ يېنىغا كېلىشىگە، ياڭ شيۇڭ ئۇدۇلىدىن چىقىپ قالدى.

ـــ ئۇكا، نەگە كېتىۋاتىدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى ياڭ شيۇڭ.

ـــ نېسى پۇللارنى يىغقاچ ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ مەن يالاڭ يامۇلنىڭ ئىشى بىلەن ئالدىراپ، سىلى بىلەن ئازادە ئولتۇرۇپ بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچىشەلمىگەنىدىم، كەلسىلە ئۇكا، بۇ يەردە بىردەم ئولتۇرايلى، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ ۋە شۇئان شى شيۇنى يامۇلنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بىر مەيخانىغا باشلاپ كىرىپ، پىنھان ۋە پاكىز بىر ھۇجرىدا ئولتۇردى.

ئىككىيلەن ئولتۇرغاندىن كېيىن ياڭ شيۇڭ مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ ئوبدان مەيدىن بىر خۇمرا مەي، يەل ـ يېمىشلەر، يېڭى تۇتۇلغان دېڭىز نېمەتلىرىدىن ئالدۇردى. ئىككىيلەن ئولتۇرۇپ ئىككى ـ ئۈچ قەدەھتىن ئىچىشكەندىن كېيىن ياڭ شيۇڭ شى شيۇنىڭ بېشىنى كۆتۈرمەي ئوي ـ خىيال بىلەن ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ياڭ شيۇڭ ئىچى كۈچلۈك ئادەم بولغانلىقتىن دەرھاللا:

ـــ ئۇكام، كۆڭۈللىرى بەك پەرىشانغۇ؟ ئۆيدىكى بەزى گەپ ـ سۆزلەر كۆڭۈللىرىگە تەگكەن ئوخشىمامدۇ، ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۆيدە ھېچقانداق گەپ ـ سۆز بولغىنى يوق ئاغا، پېقىرنى ئۆزلىرىنىڭ بىر تۇغقان ئىنىلىرىدەك كۆرۈۋاتقانلىقىلىرىغا بەكمۇ مىننەتدارمەن، دەيدىغان بىرئاز گېپىم بار ئىدى، ئېيتسام بولارمۇ؟ ـــ دېدى جاۋابەن شى شيۇ.

ـــ ئۇكام، نېمىشقا مېنى يات كۆرۈۋاتىدىلا؟ دەيدىغان گەپلىرى بولسا دەۋەرسىلە.

ـــ ئاغا، سىلى ھەر كۈنى چىقىپ كېتىپ خانلىق ئىشى بىلەنلا بولۇپ كېتىلا، ئارقىلىرىدا بولۇۋاتقان ئىشلارنى ئۇقمايلا. خوتۇنلىرى ئوبدان خوتۇن ئەمەس ئىكەن، پېقىر ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى كۆپ كۆرگەن بولساممۇ، سىلىگە ئېيتىشقا پېتىنالمىدىم. بۇگۈن ئۇنىڭ قىلمىشىنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرگەنلىكىمدىن، ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي، سىلىنى ئىزدەپ كەلدىم، بۇ گەپنى تۇيتۇزلا دەۋەتتىم، ئەيىبكە بۇيرۇمىغايلا.

ـــ مېنىڭ گەپجىگەمدە كۆزۈم يوق، ئارقامدا نېمە ئىش بولۇۋاتقانلىقىنى نەدىن كۆرەي. ئېيتسىلا قېنى، زادى كىم ئىكەن؟

ـــ ئالدىنقى كۈنى ئۆيدە دۇئا ـ تىلاۋەت ئوقۇتۇش ئۇچۇن، ھېلىقى پاخشەكنى تەكلىپ قىلغانىدۇق. شۇ كۈنى يەڭگەمنىڭ ئۇنىڭ بىلەن قاش ـ كۆز ئېتىشىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قالغانىدىم، ئۇچىنچى كۈنى ئۇلار يەنە ئىبادەتخانىغا توۋا ـ

ئىستىغپار ئوقۇشقا بارغاندا، ھەر ئىككىيلەن مەي ئىچىپ قايتىپ كەپتۇ. يېقىنقى كۈنلەردىن بېرى مەن بىر تاكتاكچىنىڭ ئۈدۈل بىزنىڭ كوچىمىزغا كېلىپ تاكتاك ئۇرۇپ تېۋىنىشقا چاقىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلايدىغان بولۇپ قالدىم، ئۇنىڭ تاكتاك ئۇرۇشى يوچۇنلا. بۈگۈن تاڭ ئاتاردا ئورنۇمدىن تۇرۇپ قارىسام، راستلا ھېلىقى پاخشەك بېشىغا بوغمىچىسىنى چىگىپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنداق جالاپ خوتۇننى ساقلاپ نېمە قىلىلا ئاغا؟

— بۇ پەس جالاپ شۇنداق قىلىشقا پېتىنىپېتىما؟ — دېدى ياڭ شيۇك بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپ بىلەن.

— ئاغا، ئاچچىقلىرىنى بېسىۋالسىلا، بۈگۈن ئاخشام بۇ ئىشنى ئېغىزلىرىدىن چىقارماي، ئادەتتىكىدەك مۇئامىلە قىلسىلا؛ ئەتە يەنە زىنداندا كۆزەتچىلىك قىلىمەن دەپ چىقىپ كېتىپ، يېرىم كېچە بولغاندا كېلىپ ئىشكىنى قاقسىلا، ھېلىقى بەتنىيەت ئەبلەخ ئارقا ئىشكىتىن چىقىدۇ، شۇ چاغدا پېقىر ئۇنى «كوپ» قىلىپ تۇتىمەن ـ دە، سىلىنىڭ قوللىرىغا تاپشۇرىمەن، — دېدى شى شيۇ.

— ئۇكام، دېگەنلىرىدەك بولسۇن، — دېدى ياڭ شيۇك.

— ئاغا، بۈگۈن كېچە ھەرگىز قالايمىقان سۆزلەپ چاندۇرۇپ قويمىسىلا، — دەپ تاپىلاپ قويدى شى شيۇ ئۇنىڭغا.

— مەن ئەتە سىلىنى چاقىرىمەن، — دېدى ياڭ شيۇك.

ئىككىيلەن يەنە بىرنەچچە قەدەھتىن مەي ئىچىپ، مەي پۇلىنى تاپشۇرغاندىن كېيىن بالىخانىدىن چۈشۈپ ئۆز ئۆيىگە قايتماقچى بولۇشتى. بۇ چاغدا بىرنەچچە پايلاقچى ياڭ شيۇڭنى چاقىرىپ:

— سىلىنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىمىز قالمىدى. ئامبال بېگىم سىلىنى بىز بىلەن گۈرزىۋازلىق قىلىشقا سالماقچىكەن، ساقلاپ ئولتۇرىدۇ، تېز بولسىلا تېز، — دەپ ئالدىراتتى.

— ئامبال بېگىم مېنى چاقىرتۇپتىپتۇ، بارمىسام بولمايدۇ

ئۇكام، سىلى ئۆيگە قايتىپ كېتىۋەرسىلە، ــ دېدى ياڭ شيۇڭ شى شيۇغا.

شى شيۇ ئۆزى يالغۇز ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، دۇكانىنى يىغىشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن قاسساپخانىغا كىرىپ ئارام ئالدى.

ياڭ شيۇڭ ئامبالنىڭ چاقىرتىشىغا بىنائەن باغچىغا كىرىپ، بىرنەچچە مەررە گۈرزىۋازلىق ماھارىتىنى كۆرسەتتى. ئامبال ئويۇننى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن ناھايىتى خۇش بولۇپ، ئۇنىڭغا ئارقا ـ ئارقىدىن ئون جام مەي ئىنئام قىلدى. ياڭ شيۇڭ ئۇنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن كۆپچىلىك تارقاشتى. ئۇلار يەنە ياڭ شيۇڭنى مەي ئىچىشكە تەكلىپ قىلدى. كەچ كىرگەندە ياڭ شيۇڭ قاتتىق مەست بولۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى باشقىلار ئۆيگە يۆلەپ ـ سىيپاپ ئەكېلىپ قويدى.

دەيدۇ خەق شەھۋانىيلىقنى مەي ـ شارابقا ھەمقىياش،
ئاشنا كويمدا سایاقلار چاپتى قاتراپ ئالدىراش.
كەيپ بولۇپ قالغاندا باتۇر ھەرنە پىنھان سىرىنى،
ھېچ تۇتالماس دىلمدا قىلمدۇ ئاشكارا ـ پاش.

چوكان ئېرىنىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، كۆپچىلىككە رەھمەت ئېيتىپ، يىگىتىر بىلەن بىللە ئۇنى پەلەمپەيدىن يۆلەپ ئېلىپ چىقىپ شام ياقتى ۋە ياڭ شيۇڭنى كاتقا ئولتۇرغۇزدى. يىگىتىر ئۇنىڭ ئايىغىنى سالدۇردى، خوتۇنى ئۇنىڭ بوغمىچا ۋە بەلباغلىرىنى يېشىپ قويدى. قەدىمكىلەر: «كەيپلىكتە ئېغىزىدىن راست گەپ چىقىدۇ» دەپتىكەن، ياڭ شيۇڭ خوتۇنىنى كۆرۈپ بىردىنلا ئەرۋاھى ئۇچتى ـ دە، ئۇنىڭغا قولىنى تۇرتۇپ تۇرۇپ:

ــ ھۇ پەس، شەرمەندە جالاپ، بىر كۈنى ئۆلتۈرۈۋەتمىگەنىمنى كۆرا! ــ دەپ تىللىدى.

خوتۇنى چۆچۈپ كېتىپ، گەپ ياندۇرالماي ياڭ شيۇڭنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ ياتقۇزۇپ قويدى. ياڭ شيۇڭ كاتقا يېتىۋېلىپ:

ـــ ھۇ رەسۋا جالاپ، ھېلىقى چۈپرەندىنى قارا، ئۆزىنى چاغلىماي يولۋاسىنىڭ بۇرۇتىغا ئېسىلماقچى بولغىنىنى تېخى، سېنى بوش قويمايمەن، ـــ دەپ زەردىسى بىلەن غىڭشىپ تىللىدى.

خوتۇنى قاتتىقراق تىنىشقىمۇ يېتىنالماي ياڭ شيۇڭ ئۇخلاپ قالغۇچە قاراپ ئولتۇردى. تاڭ ئاتارغا يېقىن ياڭ شيۇڭنىڭ مەستلىكى يېشىلىپ ئويغاندى ۋە سۇ تەلەپ قىلدى، خوتۇنى بىر چىنە سۇ ئېلىپ كېلىپ ياڭ شيۇڭغا ئىچۈردى. شىرەدە شام تېخچە يېنىپ تۇراتتى. ياڭ شيۇڭ سۇنى ئىچىپ بولۇپ:

ـــ خوتۇن، سەن كېچىچە يېشىنىپ ياتمىغان ئوخشىمامسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەستلىكتە مۇمدەك ئېرىپ كېتىپتىلا. قۇسۇۋېتەرمىكىن دەپ، كىيىمىنى سېلىشقىمۇ پېتىنالماي، بىر كېچىنى ئاياغلىرىدا يېتىپ ئاتقۇزدۇم، ـــ دېدى خوتۇنى.

ـــ مەن بىر گەپ ـ سۆز قىلىپ قويمىغاندىمەن؟

بۇرۇن مىجەزلىرى ئوبدان ئىدى، مەست بولسىلا جىملا ئۇخلاپ قالاتتىلا، بۈگۈن كېچە نېمىشقىدۇر خاتىرجەم بولالمىدىم.

ـــ شى شيۇ ئۇكام بىلەن خۇشال ـ خۇرام ئولتۇرۇپ ئىككى ـ ئۈچ قەدەھ مەي ئىچمىگىلى بىرنەچچە كۈن بولۇپ قاپتۇ، سەن ئانچە ـ مۇنچە تەييارلىق قىلىپ قويۇپ، ئۇنى چاقىرىپ كىرگىن، ـــ دەپ جورۇدى ياڭ شيۇڭ.

خوتۇنى جاۋابمۇ بەرمەي كات ئۈستىدە ئولتۇرغىنىچە كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ ئۆھ تارتتى.

ـــ خوتۇن، ئاخشام مەن مەست بولغىنىم بىلەن سېنى رەنجىتمىسەم نېمىشقا شۇنچە بىئارام بولىسەن؟ ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

خوتۇنى يەنىلا يېشىنى ئېقىتىپ جاۋاب بەرمەي ئولتۇردى. ياڭ شيۇڭ ئۇدا نەچچە قېتىم سورىسىمۇ يەنىلا يۈزىنى ئېتىۋېلىپ يالغاندىن يىغلىدى. ياڭ شيۇڭ خوتۇنىنى كاتىقا تارتىپ چىقىرىپ، ئۇنىڭدىن زادى نېمىگە شۇنچە پەرىشان بولغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشنى سوراپ تۇرۇۋالدى. خوتۇنى بىر ياقتىن يىغلىدى، يەنە بىر ياقتىن:

— ئاتا ـ ئانام مېنى ۋاڭ مىرزىغا ياتلىق قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆمۈرلۈك ئۆتۈشۈمنى ئارزۇ قىلغانىدى، ئويلىمىغاندا، ئۇ يېرىم يولدا مېنى تاشلاپ قويۇپ ئالەمدىن ئۆتتى، ئۆزلىرىنى مەرد، پالۋان يىگىت ئىكەن دەپ تەگكەنىدىم. لېكىن، ئۆزلىرىنىڭ ماڭا ئىگە بولالمايدىغانلىقلىرىنى ئويلىماپتىمەن، — دېدى خوتۇنى.

— يوچۇنلا گەپلەرنى قىلىسەنغۇ خوتۇن، سېنى بوزەك قىلىشقا پېتىنغان كىم ئىكەن، مەن قانداقسىغا ساڭا ئىگە بولالماپتىمەن؟ — دېدى ياڭ شيۇڭ.

— ئەسلىدە ئېيتماي دېگەنىدىم، لېكىن ئېيتمىسام ئۆزلىرىنى ئۇنىڭ گېپىگە كىرىپ كېتەمدىكىن دەيمەن، ئېيتسام دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپلا قالامدىكىن دەيمەن، — دېدى خوتۇنى.

— سەن ئاۋۇال ئېيتىپ باقمامسەن؟ — دېدى ياڭ شيۇڭ بۇنى ئاڭلاپ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ.

— ئەمىسە ئېيتاي، لېكىن قاينىاپ كەتمىسىلە، ئۆزلىرى شى شيۇ دېگەن نېمىنى قەرىنداش تۇتۇپ ئۆيگە ئېلىپ كەلدىلە، دەسلەپتە خېلى ئوبدان يۈردى، كېيىنچە ئۇنىڭ مۇڭگۈزى چىققىلى تۇردى. ئۆزلىرىنىڭ ئۆيگە قايتىپ كەلمىگەنلىكلىرىنى كۆرسىلا ماڭا: «ئاغام بۇگۈن يەنە قايتىپ كەلمەپتۇ يەڭگە، يالغۇز يېتىپ زېرىكىۋاتىدىغانسىز !» دەيدىغان بولدى. بۇنداق ئەھۋال بىر كۈنلا بولۇپ قالغىنى يوق، بىراق مەن ئۇنىڭغا ئېرەن قىلمىدىم، بۇنىغۇ قويۇپ تۇرايلى. تۇنۇگۈن مەن ئاشخانىدا باش ـ كۆزۈمنى يۇيۇۋاتاتتىم، ئۇ بىرنېمە ئارقامدىن كېلىپ، ئادەم يوق

ئىكەن دەپ بىر قولىنى ئۇزىتىپ كۆكرىكىمنى سىلاپ: «يەڭگە، ھامىلدار بولۇپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟» دېۋىدى، مەن ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋەتتىم. ئەسلىدە مەن ۋارقىراپ غوۋغا كۆتۈرمەكچىدىم، لېكىن قولۇم ـ قوشنىلار ئاڭلاپ قېلىپ زاڭلىق قىلمىسۇن، ئۆزلىرىنىڭ نامىغا داغ تەگمىسۇن دەپ ئۆزلىرىنى بىتاقەتلىك بىلەن كۈتۈپ تۇرسام، مەست بولۇپ لايەك ئېزىلىپ كەپتىلا، شۇڭا ئېيتالمىدىم، مەن ئۇنى يەۋەتكۈدەك بولۇپ تۇرسام، ئۆزلىرى تېخى شى شىيۇ ئۈكام پالان ـ پوكۇن دەپ يۈرىدىلىغۇ؟ ـــ دېدى خوتۇنى. بۇ ھەقتە مۇنداق نەزم بار:

تا ئەزەلدىن پەس جالاپلار ياغلىما گەپدان كېلۇر،
بولسا ئەرنىڭ قۇلىقى يۇمشاق ئاسان ئالداپ كېتۇر.
ئالدى ئىشكىتىن چىقارسا شى شىيۇنى شۇ زامات ـــ
ئارقا ئىشكىتىن شەيخ مۇدەررىسكە ئاسان يول ئېچىلۇر.

ياڭ شىيۇڭ بۇلارنى ئاڭلاپ ئوغىسى قاينىدى ـ دە: «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، دېگەن شۇ ـ دە. ئادەمنىڭ ئۆزىنى بىلگىنىڭ بىلەن، دىلىنى بىلەلمەيدىكەنسەن، بۇ ھارامزادە مېنىڭ ئالدىمدا مۇدەررىسنى ئۇنداق ـ مۇنداق دەپ ئۇنىڭ نۇرغۇن قىلمىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى. قارىغاندا ئۆزىنىڭ خۇدۇكى بولغاچقا، سەن تاز دېگۈچە مەن تاز دەۋالاي دەپ، ھىيلە ئىشلەتكەن ئىكەن ـ دە !» دەپ تىللىدى ۋە ئاچچىقى بىلەن:

ـــ يا ئۇ مېنىڭ بىر تۇغقان ئۈكام بولمىسا، قوغلىۋەتسەكلا بولمامدۇ، ـــ دېدى غودۇڭشىپ.

تاڭ ئاتقاندا ياڭ شىيۇڭ بالىخانىدىن چۈشۈپ:

ـــ سويۇلغان ماللارنىڭ گۆشلىرىنى تۇزلاپ قويۇپ، بۇگۈندىن باشلاپ سودىنى توختىتايلى، ـــ دېدى پەن بوۋايغا ۋە بىر پەستىلا پوكەي ۋە چارچاپلارنى چۈۋۈپ تاشلىدى. ئەتىگەندە شى شىيۇ

گۆشنى ئېلىپ چىقىپ دۇكاننى ئاچتى ۋە چارچاپ، پوكەيلەرنىڭ چۈۋۈپ تاشلانغانلىقىنى كۆردى. سەزگۈر شى شىيۇ بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلمەي قالامتى؟ شۇڭا ئۇ كۈلۈپ قويۇپ: «دېمەك، يالاڭ شىيۇڭ مەستلىكتە سۆزلەپ ئىشنى چاندۇرۇپ قويغانلىقتىن، بۇ جالاپنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، ئۇ چوقۇم ماڭا قارا چاپلاپ، ئېرىنى قاسساپلىق دۇكىنىنى تاقاشقا قۇتراتىپتۇ. ئەگەر مەن ئۇنىڭ بىلەن ھەق ـ ناھەقنى ئايرىيەمەن دەپ جاڭجاللاشسام، چوقۇم ياڭ شىيۇڭغا سەت بولىدۇ، ھەر ھالدا مەن بىرئاز يول قويۇپ، باشقىچە بىر چارە تاپاي» دېدى ـ دە، قاسساپخانىغا كىرىپ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى. يالاڭ شىيۇڭ شى شىيۇنى ئىزا تارتىپ قالمىسۇن دەپ ئۆزىمۇ چىقىپ كەتتى. شى شىيۇ يۇك ـ تاقلىرىنى ئېلىپ، قاسساپلىق پىچىقىنى يېنىغا ئېسىپ كېلىپ، پەن بوۋاي بىلەن خەيرلەشتى ۋە:

ـــ پېقىر خانىدانلىقلىرىنى كۆپ بىسەرەمجان قىلدىم، بۇگۈن ئاكام دۇكانىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپتۇ، مەنمۇ ئەمدى كېتەي. ھېساب ـ كىتابمۇ ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ. بىر تىيىنمۇ ئۇيان ـ بۇيان بولۇپ كەتمىدى. ئەگەر بۇنىڭغا قىلچە بەتنىيەتلىك قىلغان بولسام تەڭرى تۆپەمدىن ئۇرسۇن، ـــ دېدى.

پەن بوۋاي كۈيۈئوغلى تاپىلاپ قويغانلىقتىن ئۇنى ئېلىپ قېلىشقا جۇرئەت قىلالمىدى.

سۆز ئاسان كىرگەي قۇلاققا ئېيتسا ياستۇق ئۈستىدە،
ئارقىنى كۆرگەي نېچۈك كۆز بولمىسا گەجگىسىدە.
توغرا سۆز قىلغان كىشى قوغلاندى بولۇپ كەتتى بۇگۈن،
ئەسكى ئىش قىلغان كىشى چىللاندى كىردى غىپپىدە.

شى شىيۇ خوشلىشىپ يېنىپ چىققاندىن كېيىن شۇ پېقىن ئەتراپتىكى بىر كوچىدىكى سارايغا كىرىپ، بىر ئۆينى ئىجارىگە

ئېلىپ ئولتۇردى. شى شيۇ ئۆز ـ ئۆزىگە: «ياڭ شيۇڭ مەن بىلەن قول بېرىشكەن. ئەگەر مەن بۇ ئىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋەتمىسەم، بىكاردىن ـ بىكارغىلا ئۇنىڭ جېنىغا زامىن بولىمەن، بۇ گەپچە بىر مەھەل بۇ خوتۇنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ كېتىپ، مەندىن ئاغرىنىپ قالغان بولسىمۇ، مەن ئۇنىڭ بىلەن تاكالىشىپ ئولتۇرۇشۇمنىڭ ھاجىتى يوق، بۇ ئىشنى ئۇنىڭ ئالدىدا ئايدىڭلاشتۇرۇۋېتىشىم كېرەك. مەن بۇگۈن بېرىپ ئۇنىڭ قايسى ۋاقىتتا زىنداندا كۆزەتچىلىك قىلىدىغانلىقىنى تېكىتلاپ كۆرەي ـ ده، تۇن يېرىمى بىلەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ھەق ـ ناھەقنى ئايراي» دەپ ئويلىدى. سارايدا ئىككى كۈن ياتقاندىن كېيىن ياڭ شيۇڭنىڭ ئىشىگە بېرىپ تېكىتلىدى. شۇ كۈنى كەچتە بىر گۈندىياي ئۆيگە كېلىپ ئۇنىڭ ئورۇن ـ كۆرپىلىرىنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ: «ئۇ بۇگۈن كېچە جەزمەن كۆزەتچىلىك قىلىدىكەن. مەن ئۇنچە ـ مۇنچە قىسمىتىمنى كۆرسىتىپ قويايي» دەپ ئويلىدى كۆڭلىدە.

شۇ ئاخشىمى ئۇ سارايغا قايتىپ كېلىپ تۇن يېرىمغىچە ئۇخلىغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆز يېنىدا دائىم ئېلىپ يۈرىدىغان قاسساپلىق پىچىقىنى يېنىغا ئېسىپ، ئۆيدىن چىقتى ۋە ئۇدۇل ياڭ شيۇڭنىڭ ئارقا ئىشىكى بار كوچىغا كېلىپ قاراڭغۇلۇققا يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ قارىدى، قارىسا دەل تېۋىنىشقا چاقىرىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغانلىقتىن، ھېلىقى تاكتاكچى تاكتىكىنى ئۇرۇپ، بۇ كوچىغا كىرىپ ماراپ يۈرۈپتۇ. شى شيۇ شارتلا قىلىپ تاكتاكچىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى ـ ده، بىر قولى بىلەن تاكتاكچىنى «كوپ» قىلىپ تۇتتى. بىر قولى بىلەن پىچاقنى ئېلىپ ئۇنىڭ كېكىردىكىگە تەڭلەپ تۇرۇپ، پەس ئاۋازدا:

ـــ تېپىرلىما، ئۇنۇڭنى چىقىرىدىغان بولساڭ جېنىڭنى

ئالىمەن. راستىڭنى ئېيت، شەيخ سېنى بۇ يەرگە نېمىشقا ئەۋەتتى؟ ــ دەپ ھەيۋە قىلدى.

ــ پالۋىنىم، سىز مېنى كەچۈرسىڭىز ئاندىن راستىمنى ئېيتىمەن، ــ دېدى ھېلىقى تاكتاكچى.

ــ تېزرەك ئېيت، ئېيتساڭ ئۆلتۈرمەيمەن، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ شەيخنىڭ پەن بوۋاينىڭ قىزى بىلەن چاتىقى بار. ھەر كۈنى كېچىدە بېرىش ـ كېلىش قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇ مېنى ئارقا ئىشىككە قاراپ بېقىپ، كۈجە شىرەسى ئارقىلىق بەلگە بېرىلگەن بولسا، ئۇنىڭغا خەۋەر قىلىپ قويۇشقا؛ تاڭ سەھەردە كېلىپ تاكتاك ئۇرۇپ تېۋىنىشقا چاقىرىپ ئۇنىڭغا بەلگە بېرىپ قويۇشقا ئەۋەتكەنىدى، ــ دېدى تاكتاكچى.

ــ ھازىر ئۇ نەدە؟

ــ ئۇ ھازىرغىچە ئاشۇ خوتۇنىنىڭ ئۆيىدە ئۇخلاۋاتىدۇ. ھازىر مەن تاكتاكنى ئۇرسام چىقىدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا سەن كىيىمىڭ بىلەن تاكتىكىڭنى ماڭا بېرىپ تۇرغىن، ــ دېدى ۋە تاكتاكچىنىڭ ئۇستىدىن كىيىمىنى سالدۇرۇۋېلىپ، تاكتىكىنى تارتىۋالدى. تاكتاكچى كىيىمىنى سېلىۋاتقاندا، شى شيۇ پىچىقىنى ئۇنىڭ بوغۇزىغا سېلىۋىدى، ئۇ شۇ يەردىلا جان بەردى. تاكتاكچى ئۆلگەندىن كېيىن شى شيۇ ئۇنىڭ يەكتىكى بىلەن مەسىنى كىيىپ، تىزلاپچىسىنى تارتىۋالدى. پىچىقىنى قونجىغا قىستۇرۇپ، تاكتىكىنى ئۇرغىنىچە خالتا كوچىغا كىردى. ئۇخلاپ ياتقان مۇدەررىس تاكتاكنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئالدىراش ئورنىدىن تۇردى ـ دە، چاپىنىنى يېپىنچاقلاپ بالىخانىدىن چۈشتى. يىگىبر كېلىپ ئىشىكنى ئاچتى، ئارقىدىنلا شەيخمۇ ئارقا ئىشىكتىن غىپىدىلا چىقىپ كەتتى. شى شيۇ تاكتىكىنى ئۇرىۋەردى، ھېلىقى شەيخ

ئاستاغىنا:

— نېمە ئۇرنۇبرىسەن؟ — دەپ خىرقىرىدى، شى شيۇ ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماستىن، ئۇنى كوچىنىڭ ئېغىزىغىچە ئېلىپ بارغاندىن كېيىن بىر پۇتلاپلا يىقىتتى ـ دە، ئاستىغا بېسۋېلىپ تۇرۇپ:

— زۇۋانىڭنى چىقارما، ۋارقىرىساڭ ئۆلتۈرۇۋېتىمەن. كىيىملىرىڭنى سالدۇرۇۋالغۇچە تۇرۇپ تۇرغىن، — دېدى.

شەيخ ئۇنىڭ شى شيۇ ئىكەنلىكىنى بىلىپ تېپىرلاشقا ۋە زۇۋان سۇرۇشكە پېتىنالمىدى. شى شيۇ ئۇنىڭ كىيىملىرىنى بىرنى قالدۇرماي سالدۇرۇۋالغاندىن كېيىن قونجىدىن پىچىقىنى سۇغۇرۇۋالدى ـ دە، ئۇچ ـ تۆت پىچاق ئۇرۇپلا ئۆلتۈردى، ئاندىن پىچىقىنى تاكتاكچىنىڭ يېنىغا قويۇپ قويۇپ، ئىككىسىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى بىر ئورام قىلىپ باغلاپ ئۆيگە قايتتى ۋە ئىشكىنى ئاستا ئېچىپ كىرىپ، يەنە پەم بىلەن تاقاپ قويۇپ ئۇخلاپ قالدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى باشقا ياقتىن ئاڭلاڭ. بۇ شەھەردە شۇڭگۇرۇچ ساتىدىغان ۋاڭ ئاتلىق بىر بۇۋاي بار ئىدى. بۇ بۇۋاي شۇ كۈنى ئەتىگەندە بىر ئەپكەش شۇڭگۇرۇچنى كۆتۈرۈپ، بىر پانۇسنى ياققىنىچە، بىر كىچىك بالىنى ئەگەشتۈرۈپ ئەتىگەنلىك بازارغا چىققانىدى. كېلىۋېتىپلا دەل ھېلىقى ئۆلۈكلەر ياتقان جايغا يېتىپ كەلگەندە پۇتلىشىپ كېتىپ، ھېلىقى بىر ئەپكەش شۇڭگۇرۇچ شالاق ـ شۇلۇق يەرگە تۆكۈلۈپ كەتتى. بۇ چاغدا:

— ۋايجان! بىر شەيخ مەست بولۇپ بۇ يەرگە يىقىلىپ قاپتۇ، — دەپ ۋارقىرىدى بالا.

بۇۋاي سلاپ ـ سىيپاپ يۈرۈپ ئورنىدىن قوپۇپ قارىسا، ئىككى قولى قانغا بويىلىپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلمەي، ۋايدادلاپ ۋارقىراپ كەتتى، بۇنى

ئاڭلىغان شۇ ئەتراپتىكى قولۇم ـ قوشنىلار يۈگۈرۈپ چىقىپ ئوتقاش يېقىپ قاربىدى، قارىسا ھەممە يەرگە قان ئارىلاش شوۋقۇرۇچ تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ. ئىككى ئۆلۈك يەردە يېتىپتۇ. قولۇم ـ قوشنىلار بوۋاينى سۆرەپ يامۇلغا ئېلىپ كېتىشتى. «بالا ـ قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۈت ـ قوللىرىنى ساڭگىلىتىپ» دەپتىكەن. بوۋاينىڭ ئەمدى قانداق قىلىپ قۇتۇلۇپ چىققانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق ئالتىنچى باب

قەھرلىك گۈەن سۇنىڭ سۇيىقىڭ تېغىنى بويىغانلىقى پىداكار يىگىتنىڭ جۇ جەمەتىنىڭ ساريىينى كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا قوشنا ـ قولۇملار ھېلىقى ۋاڭ بوۋاينى تۇتۇۋېلىپ جىجۇ ئايماق يامۇلىغا سۆرەپ باردى. ئايماق ئامبىلى تېخى ئەمدىلا دىۋانغا ئولتۇرغانىكەن، كۆپچىلىك تىزلىنىپ تۇرۇپ:

ــ بۇ بوۋاي بىر ئەپكەشتە شوۋىگۈرۈچ كۆتۈرۈپ كېلىۋېتىپ، بىرنېمىگە پۇتلىشىپ ئۇنى تۆكۈۋېتىپتۇ، قارىسا يەردە ئىككى ئۆلۈك ياتقۇدەك؛ ئۇنىڭ بىرسى شەيخ، يەنە بىرى تاكتاكچى بولۇپ، ئۇستىبېشى يالىڭاچ ئىمىش، تاكتاكچىنىڭ ئۆلۈكىنىڭ يېنىدا بىر پىچاق تۇرارمىش، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ــ مەن ھەر كۈنى سۇبھى ۋاقتى بىلەن تۇرۇپ شوۋىگۈرۈچ سېتىپ جان باقاتتىم، ــ دېدى بوۋاي، ــ بۈگۈن بازارغا ئەتىگەنرەك چىقىپتىمەن، مۇنۇ كالانپاي بالا بىلەن يەرگە قاراپ باقماستىن مېڭىۋېرىپتىمەن، پۇتلىشىپ كېتىپ چىنە ـ تاۋاقلىرىمنىڭ ھەممىسى چېقىلىپ كەتتى، قارىسام يەردە قانغا مىلەنگەن ئىككى ئۆلۈك يېتىپتۇ، چۆچۈپ كېتىپ ۋارقىرىۋەتتىم، شۇنىڭ بىلەن قولۇم ـ قوشنىلار چىقىپ مېنى تۇتۇپ ھۇزۇرلىرىغا ئېلىپ كەلدى، بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ ھەق ـ ناھەقنى ئايرىپ، مەن بىچارىگە رەھىم ـ شەپقەت قىلىشلىرىنى تىلەيمەن.

ئامبال ئۇلارنىڭ ئىقرارىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال يارلىق چۈشۈرۈپ، جەسەت تەكشۈرگۈچىلەر ۋە يايلارغا شۇ جاينىڭ مەھەللە ئاقساقاللىرى، قولۇم - قوشنىلار ۋە ۋاڭ بوۋاينى نەق مەيدانغا ئېلىپ بېرىپ، جەسەتنى تەكشۈرۈپ دېلونى ئېنىقلاپ كېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇلار نەق مەيدانغا بېرىپ تەكشۈرگەندىن كېيىن يامۇلغا قايتىپ كېلىپ ئامبالغا:

— ئۆلتۈرۈلگۈچى راھىب خەير - ئېھسان ئىبادەتخانىسىنىڭ شەيخىلەر مۇدەررىسى پېي رۇخەي ئىكەن، ئۇنىڭ يېنىدىكى تاكتاكچى ئىبادەتخانىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرىدىغان تىلەمچى ئىكەن، شەيخ ئۇستىبېشى يالىڭاچ يېتىپتۇ، بەدىنىگە ئۇچ - تۆت پىچاق تىقىلغاندىن كېيىن ئۆلۈپتۇ. تىلەمچىنىڭ ئۆلۈكىنىڭ يېنىدا بىر قاتلىلىق پىچىقى، بوينىدا سىرتماق ئىزى تۇرىدۇ، قارىغاندا، تىلەمچى شەيخكە پىچاق تىقىپ ئۆلتۈرگەندىن كېيىن گۇناھىدىن قورقۇپ بوغۇلۇپ ئۆلۈۋالغاندەك تۇرىدۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

ئامبال شۇ ئىبادەتخانىدىكى راھىبلارنى چاقىرتىپ كېلىپ ئۇلاردىن بۇنى سوراشتۇردى، ئۇلارمۇ بۇ ۋەقەنىڭ قانداق يۈز بەرگەنلىكىنى بىلمەيدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئامبال نېمىدەپ ھۆكۈم چىقىرىشنى بىلەلمەي قالدى، بۇ چاغدا پەتۋاچى:

— بۇ شەيخنىڭ قىيىالىڭاچ ياتقىنىغا قارىغاندا، جەزمەن ھېلىقى تاكتاكچى بىلەن قانداقتۇر بىر قانۇنغا خىلاپ يامان ئىش ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، بىر - بىرىنى ئۆلتۈرۈشكەن ئوخشايدۇ، بۇنىڭ بىلەن ۋاڭ بوۋاينىڭ چېتىشلىقى يوق ئىكەن. قولۇم - قوشنىلار ئىچىدىن ئۆزىگە كېپىل تېپىپ كېلىپ ھازىرچە قايتىپ تۇرسا بولىدۇ، جەسەتلەرنى مەزكۇر ئىبادەتخانىدىكىلەر ئىگە بولۇپ جەسەت ساندۇقىغا سېلىپ باشقا جايغا قويۇپ قويۇپ تۇرسۇن، دېلوغا بىر - بىرىنى ئۆلتۈرۈشكەن، دەپ پۈتۈپ قويساقلا بولىدۇ، — دېدى.

— شۇنداق قىلايلى، — دېدى ئامبال ۋە شۇ ھامان

مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرنى بىر تەرەپ قىلىدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

جىجۇ شەھىرىدىكى ھەممە ئىشقا قىزىقىدىغان كىشىلەر بۇ ھەقتە مۇنداق بىر قوشاق قاتتى:

لەنتى ئۆلگۇر بۇ پاخشەك مەيلىچە شىلتاڭ ئېتىپ،
شۇنچە شاللاقلىق قىلامدۇ ھەددىنى بىلمەي كېتىپ؟
ۋەدىلەشتى يەڭ ئىچىدە نازىنىن چوكان بىلەن،
مەڭگۇ جۇپ بولايلى بىز پەرگاھدا دەپ غىلمان بىلەن.
ئەسكىلىك قىلسا نېچۈك بولماي ھالاك قالغاي ئامان،
بۇلغىغاچ شەيخلەر يۈزىنى كوچىدا بولدى ئۇ قان.
ياتىدۇ كىرمەي پىرىنىڭ سۆزىگە ئەمدى خاراب،
چۆلگە تاشلاڭلار يېسۇن يولۋاس، قاۋان چىشلەپ تالاپ.
ئانىسىنى قۇتقۇزۇشقا ئەرشكە چىققانغۇ مۇلەم①،
بىر خوتۇن كويىدا پاخشەك جاندىن ئايرىلدى بۇدەم.

كېيىن قەلەمكەشلەر بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن قولىغا قەلەم ئېلىپ يەنە مۇنداق قوشاق يازغان:

جاجىسىنى تارتتى زىناخور ئەسكى راھىب ئاخىرى،
ئېلىنىپ قىساس يامانلىققا چالا قويماي بىرى.
غەلىتە بولدى ئەجەب تاكتاكچىنىڭمۇ ئۆلۈمى،
قىپيالىڭاچ ياتىدۇ نابۇت بولۇپ تىغدا جېنى.
پاينەكباش مۇدەررىسىنىڭ تۆكۈلۈپ ئاقسا قېنى،
شۇ كېچە قىلدى پوخۇرلۇق شاكىچىك راھىبلىرى.
ئۇچرىشىپ قالدى ئىشكىتە قەدىناسلار ئىككىسى،
بىر ماكانىنى تالىشىپ ماڭدى جەھەننەمنىڭ سېرى.

① ئايال قەھرىمان.

بۇ ئىش پۈتۈن شەھەرنى غۇلغۇلىغا سېلىۋەتتى. ھېلىقى ئايالمۇ چۆچۈگىنىچە قېتىپلا قالدى، ئۇ زۇۋان سۈرۈشكە پېتىنالماي ئىچىدە ئاھ ئۇردى.

ياڭ شىيۇك جىجۇ ئايماق يامۇلىدا بىراۋنىڭ شەيخ بىلەن تاكتاكچى ئۆلتۈرۈلۈپتۇ، دېگىنىنى ئاڭلاپ، بۇ ئىشنىڭ تېگىگە ئاللىقاچانلا يەتتى، ئۇ: «بۇ جەزمەن شى شيۇنىڭ قىلغان ئىشى. نەچچە زامانىدىن بۇيان مەن ئۇنىڭدىن بىكارلا ئاغرىنىپ يۈرۈپتىمەن، بۇگۈن قولۇممۇ بىرئاز بوشاپ قاپتۇ، ئۇنى تېپىپ، ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى بىر سۈرۈشتۈرۈپ كۆرەي»، دەپ ئويلىدى – دە، مېڭىپ ئايماق يامۇل ئالدىدىكى كۆۋرۈككە يېتىپ كەلگەندە ئارقىسىدىن بىراۋنىڭ «ئاغا، نەگە كېتىۋاتىلا؟» دەپ چاقىرغىنى ئاڭلاندى. ئۇ بۇرۇلۇپ قارىسا شى شيۇ ئىكەن. ياڭ شيۇك:

— ئۇكا، مەن سىلىنى ئىزدەپ يۈرەتتىم، — دېدى.

— ئاغا، يۈرسىلە، مېنىڭ ھۇجرامغا بېرىپ پاراڭلىشايلى، — دېدى شى شيۇ ۋە ياڭ شيۇڭنى ئۆزىنىڭ سارايدىكى ھۇجرىسىغا ئېلىپ كىرىپ:

— ئاغا، ئەمدىغۇ ئىنىلىرىنىڭ گېپىنى راست چىققاندۇ؟ — دېدى.

— ئۇكام، مەندىن ئاغرىنمىسىلا، — دېدى ياڭ شيۇك، — مەن بىر مەھەل دۆتلۈك قىلىپ ئېزىپتىمەن، دېمەيدىغان گەپنى كەيپىلىكتە ئاغزىمدىن چىقىرىۋېتىپ، ئاشۇ جالاپنىڭ دامىغا چۈشۈپ كېتىپتىمەن، سىلىنى جېدەلخور ئىكەن دەپتىمەن، بۇنىڭغا رەنجىمىسىلە ئۇكام. ئەزىز ئۇكام، بۇگۈن مەن ئالايىتەن سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا گۇناھىمنى بويۇنداپ ئەپۇ سورايى دەپ كەلدىم.

— ئاغا، ئىنىلىرى بىر پاراسەتسىز ئادەم بولساموۇ، لېكىن جاسارەتلىك بىر ئەرمەن، ئۇنداق قىلىشقا مېنىڭ قانداقمۇ قولۇم بارسۇن؟ ئاكا، سىلىنى كۈنلەرنىڭ بىرىدە قىلتاققا چۈشۈپ كەتمىسۇن دېگەن ئەندىشە بىلەن، مۇنۇ بىر بەلگىنى ئۆزلىرىگە

كۆرسىتىپ قويۇشقا سىلىنى ئىزدەپ چىققانىدىم، مانا بۇنى كۆرسىلە، ــ دېدى شى شيۇ شەيخ بىلەن تاكتاكچىنىڭ كىيىمىنى ياڭ شيۇڭغا كۆرسىتىپ.

ــ ئۇكام، مەندىن ئاغرىنمىسىلا، بۇگۈن كېچە مەن بۇ پىسەندىنىڭ گۆشىنى تاسمىدەك تىلىپ، قورساق كۆپۈكۈمنى چىقارمىسام بولمايدۇ، ــ دېدى ياڭ شيۇڭ بۇ كىيىملەرنى كۆرگەندىن كېيىن قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپ.

ــ مانا، مانا، يەنە ھېلىقى خۇيلىرى تۇتتى، ــ دېدى شى شيۇ كۇلۇپ، ــ سىلى يامۇلدا ئىشلەيدىغان ئادەم تۇرۇپ نېمىشقا قانۇن ـ جاساقنى بىلمەيلا؟ سىلى يا ئۇلارنى زىنا قىلىشۇاتقاندا تۇتۇۋالالمىسىلا قانداقمۇ ئۇلتۇرەلەيلا؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە ناۋادا مەن يالغان ئېيتقان بولسام، خاتا ئۇلتۇرگەن بولماملا؟

ــ ئۇنداق بولسا بۇ ئىشقا قانداق چىداپ تۇرغىلى بولىدۇ؟

ــ ئاغا، پەقەت مېنىڭ گېپىمگە كۆنسىلا ياخشى ئوغۇل بالا بولالايلا.

ــ ئەزىز ئۇكا، سىلىچە قېنى قانداق قىلسام ياخشى ئوغۇل بالا بولالايمەن؟

ــ كۇنچىقىش دەرۋازىنىڭ سىرتىدا سۇيىپىڭ تېغى دېگەن بىر خالىي پىنھان ماكان بار، ئەتىلىككە سىلى: «مەن بۇتخانىغا بېرىپ كۇجە كۆيدۇرمىگىلى ئۇزۇن بولۇپ قالدى، ئىككىمىز بېرىپ كۇجە كۆيدۇرۇپ كېلەيلى» دەپ ئاياللىرىنى ئالداپ يىگىبر بىلەن تاغقا ئېلىپ چىقسىلا، پېقىر ئالدىدا بېرىپ ئۇ يەردە ساقلاپ تۇراي. ئوبدان يۇزلىشىپ ھەق ـ ناھەقنى ئايدىڭلاشتۇرغاندىن كېيىن سىلى پەتتە خېتى يېزىپ ئۇ خوتۇننى تالاق قىلىۋەتسىلە، ئىشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى شۇ ئەمەسمۇ؟

ــ ئۇكا، مۇنداق گەپلەرنى دەپ يۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى، مەن سىلىنىڭ پاك ئىكەنلىكلىرىنى بىلدىم، ھەممە ئىش ئاشۇ خوتۇننىڭ يالغانچىلىقىدىن بولدى.

ــ ياق ئاغا، ئۆزلىرىمۇ ئۇنىڭ باردى ـ كەلدى

مۇناسىۋەتلىنىڭ ھەقىقەتلىنى بىلمەي قالسىلا.

ــ بوپتۇ ئۇكا، ئۆزلىرىنىڭ دانا پىكىرلىرى بويىچە بولسۇن، مەن ئەتە ئاشۇ نىجىس پەسنى چوقۇم ئېلىپ باراي، سىلىمۇ ھەرگىز كېچىكمەي قالمىسىلا.

ــ بارمايدىغان بولسام، ئېيتقانلىرىمنىڭ ھەممىسى يالغان بولسۇن.

ياڭ شيۇك شى شيۇ بىلەن خەيرلىشىپ سارايدىن چىقتى ـ دە، يامۇلغا بېرىپ ئىشلەپ، كەچتە ئۆيگە قايتىپ كەلدى، ئۇ ھېچنېمىنى تەرگىمەي ۋە سۆزمۇ قىلماي ئادەتتىكىدەكلا ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئەتىسى تاڭ يورۇغاندا ئورنىدىن تۇرۇپ خوتۇنىغا:

ــ كېچە چۈش كۆرۈپتىمەن، چۈشۈمدە مالائىكىلەر ماڭا: «سەن كونا ۋەدەڭنى ئادا قىلمىدىڭ» دەۋاتقۇدەك. ئۆتكەندە مەن كۈنچىقىش قوۋۇق سىرتىدىكى بەشتاغ بۇتخانىسىغا بېرىپ شام يېقىپ، كۈجە كۆيدۈرمەن، دەپ ۋەدە قىلغانىدىم، ئۇنى تېخى ئورۇنلىمىغان، بۇگۈن قولۇم بىرئاز بوشاپ قالدى، شۇنى ئورۇنلىۋېتەي، سەنمۇ بىللە بارغىن، ــ دېدى.

ــ ئۆزلىرى بېرىپلا ئورۇنلاپ كەلسىلە بولمامدۇ، مەن بېرىپ نېمە قىلىمەن؟ ــ دېدى ئايالى.

ــ مەن ئىككىمىزنىڭ توي چېيىدا مۇشۇ ۋەدىنى قىلغان، سەن بىلەن بىللە بارمىسام بولمايدۇ، ــ دېدى ياڭ شيۇك.

ــ ئۇنداق بولسا ئەتىگەنرەك قاتتىق ـ قۇرۇق بولسىمۇ ئازراق بىرنېمە يەۋېلىپ، يۇيۇنۇپ ـ تارىنىۋېلىپ، ئاندىن بارايلى، ــ دېدى ئايالى.

ــ مەن بازاردىن قەغەز، كۈجە ئېلىپ، تەختىراۋان تېپىپ كېلەي، سەن يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ بولۇپ مېنى كۈتۈپ تۇرغىن، يىگىرمەمۇ ئېيتىپ قوي، بىللە بېرىپ كەلسۇن.

ياڭ شيۇك يەنە سارايغا كېلىپ شى شيۇغا:

ــ تاماقتىن كېيىنلا بارىدىغان بولدۇق، ئەمىسە كېچىكمەي قالمىسىلا جۇمۇ ئۇكا، ــ دەپ ئۇنىڭ بىلەن ۋەدىلەشتى.

ـــ ئاغا، ئەگەر تەختىراۋان بىلەن ئېلىپ بارسىلا، تاغنىڭ بېلىگە چىققاندىلا تەختىراۋاندىن چۈشۈپ ئۇچەيلەن تاغقا پىيادە چىقسىلا، مەن تاغنىڭ ئۈستىدىكى خالىي ـ پىنھان بىر جايدا ساقلاپ تۇرىمەن. ھەرگىز پەلىپەتىش ئادەم ئەگەشتۈرۈپ چىقمىسىلا، ـــ دېدى شى شيۇ.

ياڭ شيۇڭ شى شيۇ بىلەن پۈتۈشكەندىن كېيىن بازاردىن قەغەز ۋە كۈجە ئېلىۋېلىپ، ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ناشتا قىلدى. ئايالى بولسا ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز ھە دەپ كىينىپ ياسىنىش بىلەن بولدى. يېڭىبىرنىمۇ ئوبدان ياساندۇردى، تەختىراۋانچىلار تەختىراۋاننى ئېلىپ كېلىپ ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى. ياڭ شيۇڭ قېيىنئاتىسىغا:

ـــ ئاتا، ئۆيگە قاراپ قويۇڭ، مەن كۆچەم بىلەن بۇتخانىغا بېرىپ كۈجە كۆيدۇرۇپ قويۇپلا قايتىپ كېلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ كۈجىنى كۆپرەك كۆيدۇرۇپ بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭلار، ـــ دېدى پەن بوۋاي.

ئايال تەختىراۋانغا چىقىپ، يېڭىبىر، ياڭ شيۇڭلار ئارقىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. كۈنچىقىش قوۋۇقتىن چىققاندىن كېيىن ياڭ شيۇڭ تەختىراۋانچىلارنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

ـــ سۈيىپىڭ تېغىغا ئېلىپ بېرىڭلار، سىلەرنى ئوبدان رازى قىلىمەن، ـــ دېدى.

بۇلار ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىتىغا قالمايلا سۈيىپىڭ تېغىغا يېتىپ باردى. بۇ تاغ ئەسلىدە جىجۇ ئايمىقىنىڭ كۈنچىقىش قوۋۇقىدىن يىگىرمە چاقىرىم نېرىدا ئىدى، بۇ يەردە خەقلەرنىڭ ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل قەبرىلىرى بار ئىدى. ئۈستىگە نەزەر سالسا، ساپىلا ئوت ـ چۆپ ۋە سۇۋادان تېرەكلەر كۆرۈنەتتى. ئۇي ـ ئىمارەت، ئىبادەتخانىلار ئەسلا يوق ئىدى. شۇ ئەسنادا ياڭ شيۇڭ ئايالىنى تاغنىڭ قاپ بېلىگە ئېلىپ چىقتى ـ دە، تەختىراۋانچىلارغا «توختات!» دەپ بۇيرۇق قىلدى ۋە تەختىراۋاننى توختاتقاندىن كېيىن پەردە تايىقىنى تۇتۇپ

تەختىراۋان پەردىسىنى قايرىپ، ئايالىغا چۈشۈشنى بۇيرۇدى.

ــ قانداقلارچە بۇ تاغقا كېلىپ قالدۇق؟ ــ دەپ سورىدى ئايالى.

ــ ئۇنى قويۇپ تاغقا چىقىشىڭنى بىل. ھەي تەختىراۋانچىلار سىلەر چىقماي بۇ يەردە كۈتۈپ تۇرۇڭلار، بىرئازدىن كېيىن مەي پۇلى بېرىمەن، ــ دېدى ياڭ شيۇك.

ــ خوش، ھېچقىسى يوق، ساقلاپ تۇرايلى، ــ دېدى تەختىراۋانچىلار.

ياڭ شيۇك ئايالى بىلەن يىگىتنىڭ باشلاپ ماڭغىنى، ئۇچەيلەن تۆت ـ بەش بەلدىن ئۆتكەندىن كېيىن قارىسا شى شيۇ تاغ تۆپىسىدە ئولتۇرۇپتۇ.

ــ كۈجە بىلەن قەغەزنى نېمىشقا ئېلىپ كەلمىدىلە؟ ــ دەپ سورىدى ئايالى.

ــ مەن ئۇ نەرسىلەرنى بىرسىدىن ماڭدۇرۇۋەتكەن، ــ دېدى ياڭ شيۇك.

ياڭ شيۇك ئايالىنى بىر كونا قەبرە بېشىغا باشلاپ باردى، شى شيۇ بوغچا، يان قىلىچ، كالتەكلەرنى دەرەخ تۈۋىگە تاشلاپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ تىنچ تۇرۇپسىز يەڭگە، ــ دېدى.

ــ ئىنى، سىز بۇ يەردە يۇرىسىزغۇ؟ ــ دېدى ئايال ئالاقزادە بولۇپ، ئۇ ئاغزىدا سۆزلىگىنى بىلەن، يۈرىكى «جىغ» قىلىپ كەتتى.

ــ ھە، بۇ يەردە مەن ئالايىتەن ساقلاپ ئولتۇرغىلى خېلى بولدى، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ سەن ئالدىنقى كۈنى ماڭا: «ئۇكاڭ ماڭا نەچچە قېتىم سۆز تاشلاپ چاقچاق قىلدى، يەنە كۆكرىكىمنى سىلاپ، ھامىلدار بولۇپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟ دېدى» دېگەنىدىڭغۇ. بۈگۈن بۇ يەردە باشقا ئادەم يوق، ئىككىلار يۈزلىشىپ بۇ ئىشنى ئوچۇق ـ ئايدىڭ قىلىۋېتىڭلار، ــ دېدى ياڭ شيۇك.

ـــ ۋاي خۇدايىمەي، ئۆتكەن ئىشنى تەرگەپ نېمە قىلىمىز؟ ـــ دېدى ئايالى.

ـــ يەڭگە، بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ بۇ بىكار گەپ ئەمەس، قېنى، ئاغامنىڭ ئالدىدا يۈزلىشىپ ئوچۇق ـ ئايدىڭ قىلىۋېتەيلى، ـــ دېدى شى شيۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

ـــ ئىنى، ئىش تاپالمىغاندەك، ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى تەرگەپ نېمە قىلىسىز؟ ـــ دېدى ئايال.

ـــ يەڭگە، سىز خۇپسەنلىك قىلماڭ، مۇنۇ ئىسپاتنى كۆرۈپ قويۇڭ، ـــ دېدى شى شيۇ ۋە بوغچىنىڭ ئىچىدىن پېي رۇخەي مۇدەررىس بىلەن تاكتاكچىنىڭ كىيىمىنى چىقىرىپ يەرگە يايدى ـ دە:

ـــ تونۇدىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى.

ئايال كىيىملەرنى كۆرگەندىن كېيىن يۈزى قىزىرىپ گەپ قىلالماي قالدى. شى شيۇ يېنىدىن قىلىچىنى شارتتىدە سۇغۇرۇۋېلىپ ياڭ شيۇڭغا:

ـــ بۇ ئىشنى يىڭئېردىن سورىساقلا راستى ئايان بولىدۇ، ـــ دېدى.

ياڭ شيۇڭ دېدەكنىڭ چېچىدىن تۇتۇپ تىزلاندۇرۇپ:

ـــ ھۇ پېسەندى، تېزدىن راستىڭنى ئېيت، شەيخ بىلەن ئايالىم ئوتتۇرىسىدا قانداق زىنا ئۆتۈلدى؟ كۇجە شىرەسىنى بەلگە قىلىشقا قانداقسىغا كېلىشتى؟ تاكتاكچىنى قانداق قىلىپ تاكتاك ئۇرۇشقا كۆندۈردى؟ مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىسەن، راستىنى ئېيتساڭ ئۆلتۈرمەي كەچۈرىمەن؛ بىرەر نەرسىنى يوشۇرىدىغان بولساڭ، ئالدى بىلەن سېنىڭ تېرەڭنى سويۇپ، قېيما ـ چېيما قىلىمەن، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ بېگىم، بۇ ئىش بىلەن مېنىڭ چېتىشلىقىم يوق، مېنى ئۆلتۈرمىسىلە، مەن سىلىگە ئېيتىپ بېرەي، ـــ دېدى يىڭئېر زارلىنىپ ۋە شەيخنىڭ ئۆيىدە مەي ئىچىشكەنلىكىنى، پىل چىشىنى كۆرگىلى راۋاقتا چىققاندا، ئۆزىنى پەن بوۋاي

ئويغاندىمكىن قاراپ باق دەپ قوغلىۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپ كېلىپ:

ــ ئىككىيلەن يوشۇرۇن ۋەدىلەشمىتۇ، ئۇچىنچى كۈنى تاكتاكچى سەدىقە سوراپ كەلگەندە، مېنى ئۇنىڭغا سەدىقە بەرگىلى داچەن ئېلىپ چىق دەپ ئۆيگە كىرگۈزۈۋەتتى، بۇ چاغدا خېنىم ئۇنىڭ بىلەن بېگىم زىنداندا كۆزەتچىلىككە بېرىپ قونۇپ قالغان كۈنلىرى دېدەك قىزغا كۈجە شىرەسىنى ئارقا ئىشىككە قويدۇرۇپ قويىمەن، بۇ يوشۇرۇن بەلگە بولسۇن، سەن كېلىپ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن بېرىپ شەيخكە خەۋەر قىلىسەن، دەپ كېلىشىپتۇ. شۇ كۈنى پېيى رۇخەي مۇدەررىس پېقىر ـ پۇقرالارچە ياسىنىپ، بېشىغا بوغمىچا چىگىپ كەلدى. سۇبھى ۋاقتى بىلەن تاكتاكچى كېلىپ تاكتاك ئۇرۇپ ۋارقىراپ، تېۋىنىشقا چاقىرىپ بەلگە بەرگەندىن كېيىن مېنى ئارقا ئىشكىنى ئېچىپ ئۇنى چىقىرىۋېتىشكە بۇيرۇدى. شەيخ ئۆيگە كېلىدىغانلا بولسا بۇنى مەندىن يوشۇرالماي ئېيتىپ تۇردى: خېنىم ماڭا مارجان كۆزلۈك بىر بىلەزۈك، بىر قۇر كىيىم بېرىشكە ۋەدە قىلغاچقا، مەن دېگىنىنى قىلىپ بەردىم. مانا شۇ تەرىقىدە شەيخ ئون نەچچە قېتىم كەلدى، كېيىن ئۇ ئۆز بېشىنى يېدى، خېنىم ماڭا يەنە بىرنەچچە تال زىنىنەت ـ زىۋەرلەرنى بېرىپ: «شى شيۇ تاغام خېنىمغا سۆز تاشلاپ چاقچاق قىلدى» دەپ بېگىمگە ئېيتقىن دېدى. بۇنى مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىگەنلىكىمدىن سىلىگە ئېيتىشقا پېتىنالمىدىم، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى راست، يالغىنى يوق،ــ دېدى.

يىڭئېر سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن شى شيۇ ياڭ شيۇڭغا:

ــ ئاغا، ئۇقتىلىمۇ ئەمدى؟ بۇ سۆزلەرنى ئۇنىڭغا مەن ئۆگتىپ قويغىنىم يوق. ئەمدى سىلى يەڭگەمدىن ئوبدان سوراپ باقسىلا، ــ دېدى.

ــ ھەي پېسەندى، ــ دەپ ئايالىنىڭ چېچىدىن ئالدى ياڭ شيۇڭ توۋلاپ، ــ دېدەك ھەممىنى ئىقرار قىلدى. سەن تانماي

راستىنى ئېيتساڭ، سەن پېسەندىنى ئۆلتۈرمەي كەچۈرىمەن.

ــ گۇناھ مەندە، ــ دېدى ئايال، ــ ئېزىپتىمەن، كونا ئەر ــ خوتۇنلۇقىمىزنىڭ يۈز ــ خاتىرىنى قىلىپ بولسىمۇ بىر نۆۋەت كەچۈرسىلە بېگىم.

ــ ئاغا، ھەرگىز بىخەستەلىك قىلمىسىلا، يەڭگەمدىن ئىشىنىڭ ئۇجۇر ــ بۇجۇرىنى ئېنىق سورىسىلا، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ ھوي پېسەندى، ئېيت چاققان ! ــ دەپ ۋارقىرىدى ياڭ شيۇڭ.

ئايال ھېچ ئىلاج قىلالماي، ئاخىر ئۆزىنىڭ شەيخ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنىڭ ئاشۇ تىلاۋەت كېچىسى باشلانغاندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە قىلغان ــ ئەتكەنلىرىنى بىرمۇبىر ئېيتىپ بەردى.

ــ ئۇنداق بولسا سىز نېمىشقا ئاغامغا مېنى «ماڭا چاقچاق قىلدى» دەيسىز؟ ــ دېدى شى شيۇ.

ــ ئالدىنقى كۈنى ئۇ مەي ئىچىۋېلىپ كەيپلىكتە مېنى تىللىدى، مەن ئۇنىڭ تىللىغىنىنىڭ تېگىدە بىر گەپ بارلىقىنى سېزىپ، سىزنى بىرەر نەرسىنى ئۇقۇپ قېلىپ ئۇنىڭغا ئېيتقان ئوخشايدۇ، دەپ پەرەز قىلدىم. سۈبھى ۋاقتىدا ئۇ يەنە سىزنىڭ گېپىڭىزنى چىقىرىپ قالدى، شۇڭا مەن ئاشۇ سۆز بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويدۇم، ئەمەلىيەتتە سىز مېنى ئۇنداق قىلمىغان، ــ دېدى ئايال.

ــ ئەمدى ئەھۋال ئۇچ تەرەپتىن ئېنىقلاندى، ئۇنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش، ئاغا ئۆزلىرىنىڭ ئىختىيارلىرىدا، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ ئۇكام، سىلى ماڭا بۇ پېسەندىنىڭ بېشىدىكى نەرسىلىرىنى ئېلىپ، كىيىم ــ كېچەكلىرىنى سالدۇرۇپ بەرسىلە، ئۇنى ئۆزۈم ئوبدان كۈتۈپ قويايي، ــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

شى شيۇ ئۇنىڭ بېشىدىكى زىننەت ــ زىۋەرلىرىنى چىقىرىپ

ئېلىپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ ھەممىسىنى سالدۇردى، يالاڭ شېۋىڭ ئۇنىڭ كۆڭلىكىدىن ئىككى پارچە ئۇزۇن لاتا يىرتىۋېلىپ ئۆز قولى بىلەن ئۇنى دەرەخكە باغلىدى. شى شېۋ يىگىتىرىنىڭ زىننەت ـ زىۋەرلىرىنىمۇ چىقىرىۋالدى، ئاندىن پىچاقنى كۆتۈرۈپ كېلىپ:

ـــ ئاغا، بۇ پېسەندىنى قالدۇرۇپ قويۇپ نېمە قىلىمىز؟ بۇنىمۇ بىراقلا ئۈجۈقتۇرۇۋېتەيلى، پاك ـ پاكىز تۇغىشسۇن، ـــ دېدى.

ـــ توغرا ئۇكام، قىلىچنى ماڭا بەرسىلە، ئۆزۈم جايلاي، ـــ دېدى ياڭ شېۋڭ.

يىگىتلەر ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ ۋارقىراي دېيىشىگىلا، ياڭ شېۋڭ قولىدىكى قىلىچنى بىر ئايلاندۇرۇپ گاچچىدە قىلىپ ئۇنى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. ئايال دەرەخكە باغلاقلىق تۇرۇپ:

ـــ ئىنى، ماڭا رەھىم قىلىپ، ئۇنىڭغا گەپ قىلىپ قويۇڭا، ـــ دەپ ناله ـ پەرياد قىلدى.

ـــ يەڭگە، سىزنى ئۆزى مېھمان قىلىدۇ، ـــ دېدى شى شېۋ.

ياڭ شېۋڭ ئايالىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قىلىچ بىلەن ئاۋۇال شارتتىدە ئۇنىڭ تىلىنى كېسىپ تاشلاپ، ۋارقىرىيالمايدىغان قىلىۋەتتى، ئاندىن ئۇنىڭ كۆزىگە ئىككى قولىنى تىقىپ تۇرۇپ:

ـــ ھەي تېگى پەس شەرمەندە، مەن دەمالال سېنىڭ يالغان ـ ياۋىداق گەپلىرىڭگە ئىشىنىپ، دامىڭغا چۈشۈپ كەتكىلى تاس قاپتىمەن. بىرىنچىدىن، سەن ئاغا ـ ئىنى ئىككىمىزنىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتىنى بۇزدۇڭ، ئەمدى كۈنلەرنىڭ بىرىدە جەزمەن مېنىڭ جېنىمغا زامىن بولىدىغان ئوخشايسەن. ئۇنىڭغىچە ئاۋۇال ئۆزۈم قول سالغىنىم تۈزۈك ئىكەن. قېنى، سەن جالاپىنىڭ ئۈچەي ـ باغرىڭنىڭ قانداقلىقىنى بىر كۆرۈپ باقاي، ـــ دېدى ـ دە، بىر قىلىچ بىلەنلا ئۇنىڭ يۈرىكىدىن دوۋسۇنغىچە يېرىپ تاشلاپ، ئۈچەي ـ باغرىلىرىنى سۈغۈرۈۋېلىپ قارىغايغا ئېسىپ قويدى.

ئاندىن ئايالنى پارچە - پارچە قىلىپ تاشلىدى. ئۇنىڭدىن ئېلىۋالغان زىننەت - زىۋەرلەرنى ۋە كىيىم - كېچەكلەرنى بوغجۇمىغا سېلىپ تاڭدى. ئۇ شى شيۇغا قاراپ:

— ئۇكام، بېرى كەلسىلە، ئەمدى بىر ئىشنى مەسلىھەتلىشىۋالايلى، بۇگۈن بىر زىناخور ئەر بىلەن بىر جالاپنى ئۆلتۈردۇق، ئەمدى ئىككىمىز نەگە پاناھداپ بارىمىز؟ — دېدى.

— پېقىر بۇنى ئويلاپ قويغان، باربدىغان جاي بار، ئاغا، ھايال بولمايلا شۇ ياققا قاراپ كېتىۋېرەيلى، — دېدى شى شيۇ.

— قېنى نەگە بارىمىز؟

— ئاغا، سىلىمۇ ئادەم ئۆلتۈردىلە، مەنمۇ ئادەم ئۆلتۈردۇم، ئەمدى لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ توپقا قوشۇلۇشتىن باشقا يەنە قەيەرنى پاناھداپ باراتتۇق؟

— توختىسىلا، ھەر ئىككىمىز ئۇ يەردىكىلەردىن بىرەرىنىمۇ تونۇمىساق، ئۇلار بىزنى قانداق قوبۇل قىلىدۇ؟

— ئاغا، يېڭىلىشىۋاتىدىلا، ھازىر ئالەمدىكى ئەلكېزەرلەر ئىچىدە شەندۇڭلۇق شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىشىنىڭ بارلىق مەرد پالۋانلارنى ئۆز ئەتراپىغا توپلاۋاتقانلىقىنى، ئالەمدىكى باتۇرلارنى دوست - يارلار تۇتۇۋاتقانلىقىنى كىم بىلمەيدۇ؟ ئىككىمىزنىڭ شۇنچە ئوبدان چامباشچىلىق ھۇنىرىمىز تۇرسا، ئۇنىڭدىن نېمە غەم!

— كېيىنچە بىرەر بالا - قازا يەتمىسۇن دېسەك، ئىشنىڭ يامان تەرىپىنى كۆپرەك ئويلىغىنىمىز ياخشى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن يامۇلنىڭ ئادىمى، شۇڭا ئۇلار گۇمانلىنىپ بىزنى قوبۇل قىلماي قالامدىكىن.

— ئۇنىڭ تېگىمۇ مىرزىغۇ؟ ئاغا، خاتىرجەم بولسىلا، ئۆتكەندە ئىككىمىز ئاغا - ئۇكىلىققا قول بېرىشكەن كۈنى مەن بىلەن مەيخانىدا مەي ئىچكەن ھېلىقى ئىككى ئادەمنىڭ بىرى لياڭشەن كۆلىدىكى يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ، يەنە بىرسى

گۈللۈك قاپلان ياڭ لىن بولىدۇ. ئۇلار پېقىرغا ئون سەرلىك كاللەك كۈموش بەرگەندى، ھازىرمۇ بوغجۇمدا تۇرۇپتۇ. مانا شۇلارنى پاناھ تارتىپ بارساق بولمۇيدۇ.

ــ ئەگەر مۇنداقلا بىر ئامال بولسا، مەن بېرىپ ئانچە ــ مۇنچە خىراجەت جايلاپ كېلەي، ئاندىن ماڭايلى.

ــ ئاغا، سىلىزە تازا سۆرەلمە ئىكەنلا، ناۋادا شەھەرگە كىرىپ تۇيۇلۇپ قېلىپ قولغا چۈشۈپ قالسىلا، قانداق قۇتۇلالايدۇ؟ بوغجۇمدا ھازىر بىرمۇنچە ئۇنچە ــ مەرۋايىت، كۆزلۈك بىلەزۈك ۋە باشقا زىننەت ــ زىۋەرلەر بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە پېقىردىمۇ ئازراق كۈموش بار، يەنە تۆت ــ بەش ئادەم بولسىمۇ خەج ــ خىراجەتلىرىگە يېتىدۇ، پۇل ئەكېلىشكە بېرىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار، بىرەر پېشكەللىككە ئۇچراپ قالسىلا ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلغۇلۇق؟ بۇ ئىش ئۇزاق ئۆتمەيلا تۈيۇلىدۇ، شۇڭا ھايال بولماي، تاغ ئارقىسى بىلەن كېتىۋەرگىنىمىز تۈزۈك.

شى شيۇ بوغجۇمنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ، قولىغا توقمىقىنى ئالدى، ياڭ شيۇڭ يان قىلىچىنى بېلىگە ئېسىپ، كۆتىمەك قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ بۇ كونا قەبرىستانلىقتىن كېتەي دەپ تۇرغاندا، قارىغاينىڭ ئارقىسىدىن بىر كىشى چىقىپ:

ــ بۇ ئادالەتلىك زامانداا، كۈپكۈندۈزدە قىلچە تەپ تارتماستىن ئادەملەرنى سويۇپ تاشلاپ، لىياڭشەن كۆلىگە بېرىپ توپقا قوشۇلماقچىمۇ سىلەر، مەن سىلەرنىڭ گېپىڭلارنى ئاڭلاپ تۇرغىلى نەۋاق، ــ دېدى.

ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار بىر قاراش بىلەنلا ھېلىقى ئادەم باش قويۇپ سەجدە قىلدى. ياڭ شيۇڭ بۇ ئادەمنى تونۇيتتى، ئۇنىڭ ئىسمىزاتى شى چيەن ئىدى، ئانا يۇرتى گاۋتاڭ ئايمىقىدىن بولۇپ، ئۇ مۇشۇ يەرگە سەرگەردان بولۇپ كېلىپ قالغان. ئۇ ھەمىشە تامۇتام، ئۆگزىمۇئۆگزە ئاتلاپ يۇرۇپ ئوغرىلىق، ئالدامچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان نېمە ئىدى. بۇرۇن دەۋا بىلەن جىجۇ ئايماق يامۇلىغا كىرىپ سوراق ــ سوئاللارغا

قالغانـدا، ئۇنى ياڭ شـيۇڭ قۇتۇلـدۇرۇپ قويغان، خـەقلەر ئـۇنـى ناغرا بۇرگـسى دېيـشەتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلـيل:

سۆڭىكى ئەۋرىشىم، بەدىنى تەدان،
قاشلىرى قىياقتەك، كۆزلىرى چولپان.
گويا كى شايا تۇن تۇرقى ـ سىياقى،
مېڭىشى بەئەينى ھۆرلەردەك چاپسان.
كېچىسى پىنھاندا تاملاردىن ئاتلاپ،
تۇندە ئۇ ئۆيدىكى لىمغا ياماشقان.
قوش ـ تۇرا پايلاقچى، ئوغرىسى ماھىر ـــ
بۇ شى چېيەن «ناغرا بۇرگىسى» بولغان.

بۇ چاغدا ياڭ شيۇڭ شى چېيەندىن:

ـــ سەن بـۇ يـەردە نېمـە ئـش قـىلـىپ يـۇرىـسـەن، ـــ دەپ سورىدى.

ـــ زىندانبېگىم، پېقىر يېقىندىن بۇيان ھېچبىر ئىشنىڭ ئېپىنى قىلالماي، بۇ يەردىكى كونا قەبرىلەرنى قېزىپ، ئانچە ـ مۇنچە ئوقەت قىلىپ يۇرەتتىم، ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەردە ئادەم ئۆلتۇرۇپ يۇرگەنلىكلىرىنى كۆرۈپ، ئارىلىشىشقا پېتىنالماي ئولتۇرغاندا، لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ توپقا قوشۇلماقچى بولغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم، پېقىر بۇ يەردە ئانچە ـ مۇنچە ئۇششاق ـ چۈششەك ئوغرىلىق قىلىپ يۇرىمەن، بولدى، ئەمدى بۇنى قاچانغىچە قىلىپ يۇرىمەن، ئىككىلىرىگە ئەگىشىپ تاغقا چىقىپ كەتسەم ياخشى ئەمەسمۇ؟ ئىككىلىرى پېقىرنى ئالغاچ چىقاملىكىن؟ ـــ دېدى جاۋابەن شى چېيەن.

ـــ سىزمۇ پالۋانلارنىڭ بىرسىغۇ، ئۇلار ھازىر مەرد ـ پالۋانلارنى ئۆز ئەتراپىغا توپلاۋېتىپتۇ، سىزدەك بىر ئادەمنى ئالماي قويامتىمۇ. ئەگەر ئۇنداق نىيىتىڭىز بولسا بىز بىللەن بىللە بېرىڭ، ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ پېقىر بىر چىغىر يولنى بىلمەن، ـــ دېدى شى چىەن ۋە ياڭ شيۇك، شى شيۇلارنى باشلاپ ماڭدى، بۇ ئۇچەيلەن چىغىر يول بىلەن تاغنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ لياڭشەن كۆلىگە راۋان بولدى.

ئەمدى ھېلىقى ئىككى تەختىراۋانچىغا كەلسەك، ئۇلار تاغنىڭ بېلىدە كۈن ئولتۇرغۇچە ساقلىدى. بۇ ئۇچەيلەن قايتىپ چۈشمىدى، ئۇلارغا تاپىلاپ قويۇلغانلىقى ئۈچۈن تاغقا چىقىشقىمۇ پېتىنالمىدى. ئاخىر تاقىتى تاق بولۇپ، تاغقا ئىزدەپ چىقتى، چىقىپ قارىسا بىر توپ قاغىلار بىر كونا قەبرە ئۈستىگە توپلىشۋاپتۇ. تەختىراۋانچىلار سىنچىلاپ قارىسا غاج ـ غاجلىشىپ ئۈچەي ـ قېرىن تالىشۋېتىپتۇ. تەختىراۋانچىلار بۇنى كۆرگەندىن كېيىن چۆچۈپ كېتىپ، دەرھال قايتىپ بېرىپ پەن بوۋايغا خەۋەر قىلدى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە جىجۇ ئايماق يامۇلىغا ئەرز قىلىپ باردى. ئايماق ئامبىلى شۇ ھامان يامۇل بەگلىرىدىن بىرنى جەسەت تەكشۈرگۈچىلەرنى ئاپىرىپ جەسەتنى تەكشۈرۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى، يامۇل بېگى سۈيىپىڭ تېغىغا بېرىپ جەسەتلەرنى تەكشۈرۈپ كەلگەندىن كېيىن ئامبالغا:

ـــ تەكشۈرگۈدەك بولساق، ئۆلتۈرۈلگۈچى ئايال پەن چياۋيۈن ئىكەن، ئۇ قارىغاي تۈۋىدە سويۇپ تاشلىنىپتۇ؛ دېدەك قىز يىگىتبر كونا قەبرە تۈۋىدە ئۆلتۈرۈلۈپتۇ. قەبرىنىڭ يېنىدا ئايالنىڭ ۋە شەيخ بىلەن تاكتاكچىنىڭ بىر دۆۋە كىيىم ـ كېچەكلىرى تۇرىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ئامبال بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال ئالدىنقى كۈندىكى شەيخ بىلەن تاكتاكچى ۋەقەسى ئېسىگە كەلدى. ئۇ پەن بوۋايدىن ئەھۋالنى ئوبدان سۈرۈشتۈردى. بوۋاي ھېلىقى شەيخنىڭ مەي ئىچىپ مەست بولۇپ قالغانلىقى ۋە شى شيۇنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كېتىش سەۋەبلىرىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. ئامبال: «قارىغانداڭ، بۇ ئايال بىلەن شەيخ زىنا قىلىشىپتۇ. دېدەك قىز بىلەن تاكتاكچى دەللالىق قىلىپ بېرىپتۇ. شى شيۇ دېگەن

هارامزاده بۇ ناهەقچىلىككە چىدىماي تاكتاكچى بىلەن شەيخنى ئۆلتۈرۈپتۇ، ئەمدى ياڭ شيۇڭ دېگەن نېمىنىڭ ئايالى بىلەن دېدەك قىزنى ئۆلتۈرگەنلىكىدە شەك ـ شۇبھە قالمىدى، چوقۇم شۇنداق بولغان. ياڭ شيۇڭ بىلەن شى شيۇنى قولغا چۈشۈرسەكلا ئەھۋالنىڭ ھەقىقىتىنى بىلگىلى بولىدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، شۇ ھامان ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارنى تۈتۈپ بەرگۈچىلەرگە ئىنئام بېرىدىغانلىقى ھەقىدە بۇيرۇق چۈشۈردى، تەختىراۋانچى قاتارلىق كىشىلەرنى ھۆكۈمنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار دەپ قايتۇرۇۋەتتى. پەن بوۋاي ئۆزى جەسەت ساندۇقى سېتىۋېلىپ، مېيىتنى يەرلىككە قويدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، شى چيەنلەرگە كېلەيلى. بۇلار جىجۇ ئايمىقى تەۋەسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن كېچىسى سارايدا قونۇپ، توختىماي بىر كۈن يول يۈردى. ئاخىر يۇنجۇ ئايمىقى تەۋەسىگە يېتىپ كېلىپ، شياڭلىن قومۇشلۇقىدىن ئۆتكەندە بىر تاغ كۆرۈندى، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى، بۇ چاغدا ئالدى تەرەپتە ئېرىق بويىغا جايلاشقان بىر سارای كۆرۈندى، ئۇچەيلەن كېلىپ قارىسا شۇنداق سارای ئىكەنكى:

ئىشىكى ئالدى خانلىق يول، ئاقار ئۆستەڭمۇ ئارقىدا،
باراقسان تاللىرى مەجنۇن، ئۆيىنىڭ چۆرىسى مېيخۇا.
تىكەن ـ چىتتە قاشاسى بار، ئۆيى چاتقالدا ئورالغان،
كېڭىنى دالدا ئەيلەشكە قومۇشتا تام ـ قاشا سوققان.
نەزەر سالساڭ چۈشەر نەزمە كۆزۈڭگە ئوڭدىكى تامدا:
«بۇ خىلۋەت خانىمىز تەييار نامازشام ھەرنە مېھمانغا».
يەنە سالساڭ نەزەر سولغا يېزىلغان يەتتە سۆز مۇنداق:
«ئوچۇق دەرۋازىمىز مېھمان مىگەر كىم كەلسە سۇبھى چاغ».
سارای ئورنى ياقا خىلۋەت، غېرىب كەنت بولسىمۇ گەرچە،
چۈشەر گاھ ئارغىماق مىنگەن بېگىملەر بۇ سارای ـ دەڭگە.

گۈگۈم چۈشۈپ قالغانلىقتىن سارايۇەن ئىشىكنى تاقاي دەپ تۇرغانىكەن، ئۇ بۇ ئۇچەيلەننىڭ ئۇسۇپلا كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

— مېھمانلار يىراقتىن كەلگەن ئوخشىمامىلا، كەچ قاپتىلىغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۇگۈن يۈز چاقىرىمدىن ئارتۇق يول بېسىپ كەچ قالدۇق، — دېدى شى چېيەن.

سارايۇەن ئۇلارنى ئىچكىرىگە ئەكىرىپ ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن:

— مېھمانلار تاماق - پاماق يەمدىكىن؟ — دەپ سورىدى.

— تاماقنى ئۆزىمىز ئېتىپ يەيمىز، — دېدى شى چېيەن.

— بۇگۈن سارايغا باشقا مېھمانمۇ چۈشمىدى، ئاشخانىدا ئىككىلا قازان پاكىز، ئىشلىتىۋېرىشسىلە، — دېدى سارايۇەن.

— سارايدا ساتىدىغان مەي - شاراب، گۆش - پۆشلەر يوقمۇ؟ — دەپ سورىدى شى چېيەن.

— بۇگۈن ئەتىگەندە ئازراق گۆش بار ئىدى، ھەممىنى قوشنا يېزىلىقلارغا سېتىۋەتتۇق، بىر خۇمرا مەي قالدى، يېگۈدەك باشقا نەرسە يوق، — دېدى سارايۇەن.

— بوپتۇ ھازىرچە بىزگە بەش شاك گۈرۈچ بېرىپ تۇرۇڭ، ئۆزىمىز ئەپلەپ بىرنېمە قىلارمىز، — دېدى شى چېيەن.

سارايۇەن گۈرۈچنى ئاچقىپ شى چېيەنگە بەردى، شى چېيەن ئۇنى يۇيۇپ بىر قازان ئاش ئەتتى، شى شيۇ كۇدە - كۆرپىلەرنى جايلاشتۇرۇش بىلەن بولدى، ياك شيۇك بولسا بىر جىغىنى ئېلىپ سارايۇەنگە بېرىپ:

— ھازىرچە ھېلىقى بىر خۇمرا مەينى ئاچقىپ بېرىڭ، ئەتىلىككە بىراقلا ھېسىاب - كىتاب قىلىشايلى، — دېدى.

سارايۇەن جىغىنى ئالغاندىن كېيىن ئىچكىرىگە كىرىپ ئاشۇ بىر خۇمرا مەينى ۋە بىر تەخسە قورۇمىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ شىرەگە قويىدى. شى چېيەن ياك شيۇك، شى شيۇلارنىڭ قول -

پۇتلىرىنى يۇيۇشىغا بىر سوغا سۇ ئەكىرىپ بەردى، يەنە بىر تەرەپتىن مەي ئىسسىتىپ سارايۇەننىمۇ چاقىرىپ تۆت ئاپقۇردا بىللە مەي ئىچىشتى.

شى شيۇنىڭ كۆزىگە سارايىنىڭ دەھلىزىدە ئېسىقلىق تۇرغان ئون نەچچە تال ئېسىل كۆتمەك قىلىچ چۈشۈپ قالدى، ئۇ:

ــ سارايدا قورال ـ ياراغ ساقلاپ نېمە قىلىسىلەر، ــ دەپ سوردى سارايۇەندىن.

ــ غوجايىنىمىز قويۇپ قويغان، ــ دېدى سارايۇەن.

ــ غوجايىنىڭىز قانداق ئادەم؟

ــ مېھمان ئۆزلىرى ئەلكېزەرلەردىن تۇرۇقلۇق، بىزنىڭ يۇرتىمىزنىڭ نامىنى ئەجەبمۇ بىلمەيدىكەنلىغۇ؟ ئالدىمىزدىكى تاغنى دۇلۇڭشەن تېغى دەپ ئاتايدۇ. تاغنىڭ ئالدىدا بىر ھەيۋەتلىك داۋان بار. ئۇ دۇلۇڭشەن داۋىنى دەپ ئاتىلىدۇ، خوجايىنىمىز ئەنە شۇ داۋاننىڭ ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ. بۇ يەرنىڭ تۆت ئەتراپىدىكى ئوتتۇز چاقىرىم كېلىدىغان جايلارنىڭ ھەممىسى جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى دەپ ئاتىلىدۇ، جاڭزىنىڭ ئىگىسى جۇ چاۋفېڭ غوجا، ئۇنىڭ ئۇچ ئوغلى بار. ئۇلار جۇ جەمەتىنىڭ ئۇچ باتۇرى دەپ ئاتىلىدۇ. جاڭزىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى بەش ـ ئالتە يۇز ئۆيلۈك ئادەمنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئوتاقچىلىرى، ھەر ئۆيگە بىردىن كۆتمەك قىلىچ تارقىتىپ بېرىلگەن، بۇ ساراي جۇ جەمەتىنىڭ سارىيى دەپ ئاتىلىدۇ. دائىم دېگۈدەك نەچچە ئون ئادەم كېلىپ قونىدۇ، شۇڭا بۇ يەرگىمۇ قىلىچ تارقىتىپ بېرىلگەن، ــ دېدى سارايۇەن.

ــ سارايدا قورال ـ ياراغنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ ــ دەپ سوردى شى شيۇ.

ــ بۇ جاي لياڭشەن كۆلىگە ئانچە يىراق ئەمەس، شۇڭا ئۇ يەردىكى قاراقچىلار ئاشلىق بۇلايمىز دەپ كېلىپ قالامدىكىن دېگەن ئەندىشە بىلەن قورال ـ ياراغلارنى تەييارلاپ قويغان، ــ دېدى سارايۇەن.

ـــ مەن سىزگە ئازراق كۆمۈش بېرەي، ماڭا بىر قىلىچ سېتىپ بەرسىڭىزچۇ؟ ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ ئۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ، ھەممە قورالنىڭ ئۇستىدە بەلگىسى بار، مېنى ئۇرۇۋەتسە غوجىمىزنىڭ تايىقىنى كۆتۈرەلمەيمەن، بىزنىڭ غوجىمىزنىڭ قانۇن ـ جاسقى قاتتىق، ـــ دېدى سارايۇەن.

ـــ مەن سىزگە ئانچىكىم چاقچاق قىلىپ قويسام، ئەجەب ھودۇقۇپ كەتتىڭىزغۇ؟ قېنى، كېلىڭ مەي ئىچەيلى، ـــ دېدى شى شيۇ كۈلۈپ.

ـــ پېقىر ئەمدى ئىچەلمەيمەن، چىقىپ يېتىپ قالاي، مېھمانلار بەھۇزۇر ئولتۇرۇپ ئىچىشسىلە، ـــ دەپ سارايۇەن چىقىپ كەتتى.

ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار يەنە بىر نۆۋەتتىن مەي ئىچىشتى. شى چيەن:

ـــ ئاغىلىرىم، گۆش ـ پۆشلەردىن يېيىشەملا؟ ـــ دېدى.

ـــ سارايۇەن ساتىدىغان گۆش يوق دەۋاتسا، نەدىن تاپسەن؟ ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

شى چيەن پىخىلداپ كۈلگىنىچە بېرىپ قازاندىن بىر چوڭ خوراز گۆشىنى ئېلىپ كەلدى. ياڭ شيۇڭ:

ـــ بۇنى نەدىن تاپتىڭ؟ ـــ دەپ سوردى.

ـــ پېقىر ئاباياا تەرەت قىلغىلى ئارقىغا ئۆتسەم، كاتەكتە مۇشۇ توخۇ تۇرۇپتۇ، ئاغامىلار مەي ئىچكەندە يەيدىغان گۆش يوق دېگەن ئوي بىلەن، ئۇنى غىپىدە ئېرىق بويىغا ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈپ بىر سوغا سۇ بىلەن پاكىز تازىلاپ قازانغا سېلىپ قويغانىدىم، قېنى، ئېغىز تېگىشسىلە، ـــ دېدى شى چيەن.

ـــ سەن ھارامزادە، تېخىچىلا شۇنداق ئوغرىلىق قىلىپ يۈرۈپسەن ـ دە، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

ـــ كونا ھۇنەرىڭنى تېخىچىلا تاشلىماپسەن ـ دە، ـــ دەپ كۈلدى شى شيۇ.

ئۇچەيلەن بىر پەس كۈلۈشتى، ئاندىن توخۇ گۆشىنى قوللىرى بىلەن تىتىپ يېيىشتى، شورپىسىنى ئۈسۈپ ئىشتەي بىلەن ئىچىشتى.

ھېلىقى سارايۇەن بىرئاز ئۇخلىغاندىن كېيىن خاتىرجەم بولالماي ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالدى ـ ئارقا تەرەپلەرگە ئۆتۈپ قاراشتۇردى ۋە ئاشخانىدىكى شىرە ئۈستىدە ئازراق توخۇ پەيلىرى ۋە ئۈستىخانلىرى تۇرغانلىقىنى كۆردى ـ دە، دەرھال بېرىپ قازانغا قارىسا توخۇ شورپىسى تۇرۇپتۇ، ئۇ ئالاقزادە بولۇپ شۇ ھامان ئارقىغا ئۆتۈپ كاتەككە قارىسا توخۇ يوق بولۇپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال چىقىپ:

ـــ ھوي مېھمانلار، نېمىدېگەن يولسىزلىق بۇ، نېمىشقا ساريىمىزنىڭ تاڭ خەۋەرچىسى بولغان خورىزىمنى ئوغرىلاپ يېيىشتىلە؟ ـــ دېدى.

ـــ ھوي، سىزنى قارا باستىمۇ نېمە؟ بۇ توخۇ مەن يولدىن سېتىۋېلىپ كەلگەن توخۇ. سىزنىڭ توخۇيىڭىزنى كىم كۆرۈپتۇ؟ ـــ دېدى شى چىيەن.

ـــ ئۇنداق بولسا سارايىنىڭ توخۇسى نەگە كەتتى؟ ـــ دېدى سارايۇەن.

ـــ مولۇن يېدىمۇ، مايمۇن يېدىمۇ، لاچىن قۇش سوقۇپ كەتتىمۇ، مەن نەدىن بىلەي، ـــ دېدى شى چىيەن.

ـــ مېنىڭ توخۇيۇم ھېلىلا كاتەكتە بار ئىدى، ئۇنى سىلەر ئوغرىلىمىساڭلار كىم ئوغرىلايدۇ، ـــ دېدى سارايۇەن.

ـــ بولدى تاكاللاشماڭلار، توخۇيىڭىز نەچچە پۇللۇق توخۇ ئىدى؟ پۇل تۆلەپ بېرەيلى، ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ ياق، مېنىڭ توخۇيۇم تاڭ خەۋەرچىسى ئىدى، سارايدا ئۇ بولمىسا بولمايدۇ. ماڭا ئون سەر كۈمۈش تۆلىگىنىڭلار بىلەنمۇ بىكار، زادى توخۇيۇمنى قايتۇرۇپ بەرمىسەڭلار بولمايدۇ! ـــ دەپ تۇرۇۋالدى سارايۇەن.

ـــ ھوي، سەن كىمنى قورقۇتماقچى مۇنداق ھۆركىرەپ؟

ئاكاڭ قارىغاي تۆلەپ بەرمەيدىغۇ، قېنى، نېمە قىلالايسەن؟ ــ دېدى شى شيۇنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ.

ــ مېھمانلار ھەرقايسىلىرى بۇ يەردە ئۆزلىرىگە ئىش تېپىۋېلىشتىلا، ــ دېدى سارايۇەن كۈلۈپ، ــ بىزنىڭ ساريىمىز باشقا سارايلارغا ئوخشىمايدۇ، ئەگەر ھەرقايسىلىرىنى تۇتۇپ جاڭزىغا ئېلىپ باردىغان بولسام، چوقۇم لياڭشەن كۆلىنىڭ قاراقچىسى سۈپىتىدە تۇتۇپ كېتىدۇ.

ــ ھە، مەن شۇ لياڭشەن كۆلىنىڭ باتۇرلىرىدىن، قېنى، تۇتۇپ بېرىپ مۇكاپات ئېلىپ باققىنا، كۆرۈپ باقاي! ــ دەپ قاتتىق ئىللىدى ئۇ گەپنى ئاڭلىغان شى شيۇ.

ــ ياخشىلىق قىلىپ پۇل تۆلەپ بېرەيلى دەپتىمىز تېخى، تۆلىمەيمىزغۇ، قېنى، تۇتۇپ باقمامسەن؟ ــ دېدى ياڭ شيۇڭمۇ غەزەپلىنىپ.

ــ ئوغرى كەلدى، ــ دەپ سارايۇەن بىر ۋارقىرىشى بىلەن سارايدىن قىپيالىڭاچ ھالدا تۆت ـ بەش دارازا يۈگۈرۈپ چىقىپ ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارغا قاراپ ئېتىلدى، شى شيۇ بىر مۇشتتا بىرنى تەڭ مولاق چۈشۈرۈپ، ھەممىسىنى يەر چىشلەتتى. سارايۇەن ۋارقىراي دەپ تۇرۇشىغا شى چېەن بىر كاچات ئوردى ـ دە، يۈزى ئىششىپ چىقىپ دېمىنى چىقىرالماي قالدى. بايىقى بىرنەچچە دارازا ئورنىدىن تۇرۇپ غىپىدە ئارقا ئىشىك بىلەن بەدەر تىكىۋەتتى. ياڭ شيۇڭ:

ــ ئۇكىلىرىم، بۇ مەلئۇنلار غوجىسىغا دەپ ئادەم باشلاپ كېلىدۇ، بىز تامىقىمىزنى ئىتتىكرەك يەپ يۈرۈپ كېتەيلى، ــ دېدى.

ئۇچەيلەن قورسىقىنى تويغۇزۇۋېلىپ، بوغجۇملىرىنى بېلىگە تاڭدى، چورۇقلىرىنى تارتىپ، يان قىلىچلىرىنى ئاستى، ياراقداندىن ھەربىرى بىردىن ئوبدان كۆتەمەك قىلىچ تاللىۋالدى.

ــ شى شيۇ: «تاز بولساڭ گەدەنگىچە بول» دەپتىكەن، بولغۇلۇق بولدى، ھەممىسى بىراقلا تۇگەشسۇن، ــ دېدى ـ دە،

ئاشخانىغا كىرىپ بىر تۇتام پاخالغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ ئۆينىڭ ئىچىگە چېچىۋەتتى. ئوت شامالنىڭ كۈچىدە يالقۇنلاپ يېنىپ، پاخالدا يېپىلىغان ئۆيلەر گۈرۈلدەپ كۆيۈشكە باشلىدى ۋە بىر پەستىلا ئاسمان ـ پەلەك يالقۇنغا ئايلىنىپ كەتتى. ئۇچەيلەن چوڭ ـ چوڭ قەدەم تاشلاپ، چوڭ يولنى بويلاپ يۈرۈپ كەتتى.

ئوغرىلاپ قويغاچ شى چېيەن خوراز توخۇدىن بىرنى،
ئۈركۈشۈپ مەردلەر بۇنىڭدىن ئالدى قولغا تىغىنى.
چىقتى دولقۇن مەۋج ئۈرۈپ لياڭشەن كۆلىنىڭ بويىدىن،
پالۋانلار قىلدى يەكسان جۇ جەمەت ئۆي، بېغىنى.

ئۇچەيلەن بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن ئالدى ـ ئارقا تەرەپتىن سان ـ ساناقسىز ئوتقاش كۆتۈرگەن بىر ـ ئىككى يۈزچە ئادەم قىيقاس ـ چۇقان سالغان ھالدا قوغلاپ كېلىشتى.

ـــ ھودۇقماي چىغىر يول بىلەن قېچىپ كېتەيلى، ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ توختاڭلار، بىرسى كەلسە بىرسىنى، ئىككىسى كەلسە ئىككىسىنى ئۆلتۈرۈپ تاڭ يورۇغاندىن كېيىن ماڭايلى، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

بۇ گەپ ئاياغلاشماي تۇرۇپلا تەرەپ ـ تەرەپتىن ئادەملەر كېلىپ بۇلارنى قورشۇالدى. شۇنىڭ بىلەن ياڭ شيۇڭ ئالدىدا، شى شيۇ ئارقىدا، شى چېيەن ئوتتۇرىدا تۇرۇپ، قىلىچلىرىنى ئوينىتىپ ئوتاقچىلار بىلەن ئېلىشتى. ئوتاقچىلار دەسلەپتە ئەھۋالدىن بىخەۋەر بولغانلىقىدىن قىلىچ، نەيزە، تاياق ـ توقماقلىرىنى ئوينىتىپ كېلىۋەردى، ياڭ شيۇڭ قىلىچىنى بىر پىرقىرىتىپ چېپىش بىلەن ئۇلارنىڭ بەش ـ ئالتىسىنى تاك مولاق چۈشۈردى. ئالدىدىكىلەر بەدەر تىكىۋەتتى، ئارقىدىكىلەرمۇ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا شى شيۇ قوغلاپ بېرىپ يەنە بەش ـ ئالتىسىنى يەر چىشلەتتى. تۆت ئەتراپتىكى

ئوتاقچىلار ئون نەچچە ئادەمنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى پەملىدى ـ دە، جانلىرىنى پاناھداش ئۇچۇن ھەممىسى چېكىنىشتى. ئۇچەيلەن سوڭدىشىپ قېچىپ كېتىۋاتقاندا، يەنە قىيقاس ـ سۈرەنلەر كۆتۈرۈلۈپ، قۇرۇپ كەتكەن ئوت ـ چۆپلەر ئىچىدىن ئىككى ئىلمەك ئوقرۇق سوزۇلۇپ چىقتى ـ دە، شى چيەننىڭ بوينىدىن ئىلىۋېلىپ، ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ كەتتى. شى شيۇ دەرھال بۇرۇلۇپ شى چيەننى قۇتقۇزۇۋېلىشقا تەمشەلدى، بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئارقا تەرىپىدىن يەنە ئىككى ئىلمەك ئوقرۇق سوزۇلۇپ چىقتى، بىراق ياڭ شيۇڭ چاققانلىق قىلىپ قىلىچىنى بىر شىلتىپلا ئىككى ئىلمەك ئوقرۇقنى قايرىپ تاشلاپ، قىلىچىنى ئوتنىڭ ئىچىگە سانجىپ ـ سانجىۋېتىپ، ئالدى تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى. ئىككىيلەن شى چيەننىڭ قولغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن قاتمۇقات مۇھاسىرىگە چۈشۈپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، داۋاملىق ئېلىشىشقىمۇ كۆڭلى تارتماي، شى چيەنگىمۇ قارىيالماي، نائىلاج ئەتراپتىن يول ئىزدەشكە چۈشتى. بىراق، بۇ يەردە ئوتقاشلار پىلدىرلاپ تۇراتتى. چىغىر يوللاردا دەل ـ دەرەخلەردىن ئەسەر يوق ئىدى، بۇلار يول كۆرۈنگەن تەرەپ بىلەن مېڭىپ، ئۇدۇل كۇنچىقىش تەرەپكە قاراپ راۋان بولدى. ئوتاقچىلار ئۇلارنى قوغلاپ يېتىشەلمەي، يارىدارلىرىنى قۇتقۇزۇپ، شى چيەننىڭ قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ باغلاپ، جۇ جەمەتىنىڭ جاكىزىسىغا ئېلىپ كەلدى.

ئەمدى ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارغا كەلسەك، بۇلار تاڭ ئاتقۇچە يول ماڭدى، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن يېزا مەيخانىسى كۆرۈندى. شى شيۇ:

ـــ ئاغا، ئالدىمىزدىكى مەيخانىغا كىرىپ بىرەر ئاپقۇردىن مەي ئىچكەچ يولنى سورىۋېلىپ ماڭايلىچۇ، ـــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن مەيخانىغا كىرىپ قىلىچلىرىنى تامغا يۆلەپ قويۇپ، بىر ـ بىرىگە روبىرو ئولتۇردى، ئاندىن

مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ مەي ۋە تاماق بۇيرۇدى. مەيپۇرۇش كۆك ـ گېزەك كەلتۇردى، مەي ئىسسىتىپ كەلدى. ئۇلار ئەمدىلا تاماققا ئېغىز تېگەيلى دەپ تۇرۇشقا سىرتتىن بىر دارازا ئېتىلىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ يۈزى كەڭ، كۆزى پارقىراپ تۇرىدىغان، سالپاڭ قۇلاق، سەت، تومپاي كەلگەن، ئۇستىگە زىغىر رەڭ تاۋار تون كىيگەن، بېشىغا توشقان قۇلاق بوغمىچا چىگگەن، بېلىگە ئاق دۇردۇن خالتا پوتا باغلىغان، پۇتىغا پارقىراپ تۇرىدىغان ئۆتۈك كىيىۋالغان بىر دارازا ئىدى. ئۇ مەيخانىغا كىرىپلا:

ــ بەگ غوجام سىلەرنى تاماقنى جاڭزىغا تېزرەك ئەكەلسۇن دەيدۇ، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ تاماقنى قاچىلاپ تەخمۇتەخ قىلىپ قويدۇق، ھېلى ئېلىپ بارىمىز، ــ دەپ جاۋاب بەردى مەيپۇرۇش شۇ ھامان.

دارازا گېپىنى دەپ بولۇپ ئارقىغا بۇرۇلۇپ:

ــ تېز ئاپىرىڭلار! ــ دەپ يەنە جېكىلىدى. ئۇ ئىشىكتىن چىقماقچى بولۇپ ياڭ شىۋڭ، شى شىۋلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈۋاتقاندا، ياڭ شىۋڭ ئۇنى تونۇپ قالدى، ئۇ ئادەم:

ــ ئەي شاپائەتچىم، سىلى قانداقسىغا بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ــ دەپ ياڭ شىۋڭغا ئېگىلىپ سالام بەردى.

ئەييۇھەننەس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! ياڭ شىۋڭ بۇ ئادەمگە ئۇچرىشىپ قالغانلىقىدىن ئۇچ جاڭزىنىڭ دوستلۇق ئانتى بىكارغا كەتكۈسى، يولۋاسلار قەھرىدىن بالايىئاپەت ياغقۇسى. ياڭ شىۋڭ، شى شىۋلار ئۇچراشقان ئادەمنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق يەتتىنچى باب

ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭنىڭ ئەھدىنى ئىزھار قىلىپ ئىككى پارچە مەكتۇپ ئەۋەتكەنلىكى سۇڭ دانىشنىڭ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا بىرىنچى قېتىم تەگكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا ياڭ شيۇڭ ھېلىقى ئادەمنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، شى شيۇ بىلەن كۆرۈشتۈردى. شى شيۇ:

ــ بۇ ئاغىمىز كىم بولىدۇ، ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ ئۇكىمىزنىڭ ئىسمىزاتى دۇ شىڭ بولىدۇ، يۇرتى جۇڭشەن دىيارى، ــ دېدى ياڭ شيۇڭ، ــ ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقى سەت بولغانلىقتىن خەقلەر ئۇنى «جىن چىراي» دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇزاقى يىلى سودا ـ سېتىق بىلەن جىجۇ ئايمىقىغا كەلگەندە، ئۆزىگە شېرىك بىر سودىگەر بىلەن سوقۇشۇپ قېلىپ ئاچچىقىدا ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سوراق ـ سوئالغا تارتىلىپ جىجۇ ئايماق يامۇلىغا قامالغانىدى. پېقىر ئۇنىڭ قولىدىن چامباشچىلىق ـ نەيزىۋازلىقىنىڭ ھەممىسى قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ھەمات بولۇپ قۇتقۇزۇۋالغانىدىم. كۇتۇلمىگەندە بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالدۇق.

ــ شاپائەتچىم، قانداق پادىشاھلىق ئىشى بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ــ دېدى دۇ شىڭ.

ــ مەن جىجۇ ئايمىقىدا ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، لياڭشەن كۆلىگە توپقا قوشۇلۇش ئۈچۈن كېتىپ باراتتىم. تۇنۇگۈن كەچتە جۇ جەمەتىنىڭ سارىيىدا قونغانىدۇق، بىز بىلەن بىللە

كەلگەن شى چيەن دېگەن ھەمراھىمىز شۇ ساراينىڭ تاڭ خەۋەرچىسى بولغان خورىزىنى ئوغرىلاپتىكەن، يەپ قويۇپتۇق، بۇنى سارايۇەن بىلىپ قېلىپ جېدەل چىقاردى، شى چيەن ئاچچىقىدا ئۇنىڭ سارىيىنى كۆيدۈرۈۋەتتى. بىز ئۇچەيلەن كېچىلەپ قاچتۇق. كۈتمىگەندە ئارقىمىزدىن قوغلاپ كېلىشتى. بىز ئاغا ـ ئىنى ئىككىيلەن ئۇلاردىن بىرنەچچىسىنى قىلىچ بىلەن يەرگە تىك موللاق چۈشۈردۇق، بۇ چاغدا ئوت ـ چۆپلەر ئىچىدىن تۈيۇقسىز ئىككى ئىلمەك ئوقرۇق سوزۇلۇپ چىقتى ـ دە، شى چيەننى سۆرەپ ئېلىپ كەتتى. ئىككىمىز ئۇيان دوقۇرۇپ، بۇيان دوقۇرۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق، ئەمدى يولنى ئۇقۇشۇپ كۆرەيلى دەپ تۇرۇشمىزغا سىزگە يولۇقۇپ قالدۇق، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇڭىرلاپ.

ـــ شاپائەتچىم، بىئارام بولمىسىلا، مەن شى چيەننى ئۆزلىرىگە قايتۇرۇپ بېرىمەن، ـــ دېدى دۇ شىڭ.

ـــ ئىنىم، كىچىككىنە ئولتۇرۇڭ، بىر قەدەھتىن كۆتۈرەيلى، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

ئۇچەيلەن ئولتۇرۇپ مەي ئىچىشتى، مەي ئۇستىدە دۇ شىڭ:

ـــ پېقىر جىجۇ ئايمىقىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرىدا بۇ يەرگە كېلىپ بىر كاتتا بەگنىڭ كۆڭلىگە پېقىپ قالدىم، بەگ پېقىرنى ئۆز ئۆيىدە ئېلىپ قېلىپ غوجىدار قىلىۋالدى، ھەر كۈنى مىڭلاپ، تۈمەنلەپ پۇللارنى نېرى ـ بېرى قىلىشنى پېقىرنىڭ زىممىمگە يۈكلىدى، ماڭا شۇنچە ئىشەنگەنلىكىدىن يۈرتۇمغا كەتكۈمۇ كەلمىدى، ـــ دېدى.

ـــ بۇ بەگ كىم ئىكەن؟ ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ.

ـــ بۇ يەردىكى دۇلۇڭ راۋانىڭ ئالدى تەرىپىدە ئوچ داۋان بار، ـــ دەپ سۆز باشلىدى دۇ شىڭ، ـــ ئۇ يەرگە قاتار ئوچ كەنت جايلاشقان، ئوتتۇرىسىدىكى جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى، كۈنپېتىش تەرىپىدىكىسى خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى، كۈنچىقىش تەرىپىدىكىسى لى جەمەتىنىڭ جاڭزىسى. بۇ ئوچ جاڭزا، ئوچ

كەنتته جەمئىي بىر ـ ئىككى تۇمەن ئۆيلۇك ئادەم بار. يالغۇز جۇ جەمەتىنىلا ئالىدىغان بولساق، ئۇنىڭ جاڭزىسىدىكىلەر كارامەت باتۇر ئادەملەر، ئۆي چوڭى جۇ چاۋفېڭ، ئۇنىڭ ئوچ ئوغلى بار. ئۇلار جۇ جەمەتىنىڭ ئوچ باتۇرى دەپ ئاتىلىدۇ. چوڭ ئوغلى جۇ لۇك، ئوتتۇرانچىسى جۇ خۇ، كەنجىسى جۇ بياۋ. يەنە بىر مولا بار، ئۇ تۆمۇر توقماق لۇەن تىڭيۇ دەپ ئاتىلىدۇ، بۇ ئادەمنىڭ باتۇرلۇقىغا تۇمەنلىگەن ئەرمۇ تەڭ كېلەلمەيدۇ. ئۇنىڭ جاڭزىسىدا بىر ـ ئىككى مىڭ قاۋۇل ئوتاقچى بار. كۇنىپېتىش تەرەپتىكى خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنىڭ خوجايىنى خۇ ھەزرەت، ئۇنىڭ ئوچار يولۇاس خۇ چېڭ ئاتلىق بىر ئوغلى بار، ئۇمۇ قالتىس نېمە؛ ئۇنىڭ يالغۇزلا بىر قىزى بار، ئۇ قىزنى كىشىلەر غۇنچە بوي قىز خۇ سەننىياڭ دەپ ئاتىشىدۇ، ئۇ قالتىس باتۇر قىز بولۇپ، ئىككى قولىدا بىردىن ئىككى ئاي شەكىللىك قىلىچنى ئات ئۇستىدە شۇنداق چەبدەس ئويناتالايدۇ. بۇ كۇنچىقش تەرەپتىكى جاڭزا مېنىڭ بېگىمنىڭ جاڭزىسى بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىسمىزاتى لى يىڭ، قۇيوچ بىلەن سوقۇلغان بىر نەيزىسى، دۇمبىسىدە بەش دانە قىلىچى بار، ئۇ يۇز قەدەم نېرىدىن ئادەمنى مولجالىغا ئالالايدۇ. خۇددى شەيتانەك گاھ ئۇندا، گاھ بۇندا پەيدا بولىدۇ. بۇ ئوچ كەنت ئۆلۇم ـ كۆرۇمدە بىللە بولمىز دەپ ئانت ئىچىشكەن، بىردىل ـ بىر نىيەتتە بولمىز، ياخشى كۇننىڭ يامنىدا بىر ـ بىرىمىزگە ھەمدەم بولمىز دەپ ئەھدىلەشكەن. بۇ ئوچ كەنت لياڭشەن كۆلىدىكى باتۇرلارنى ئاشلىق بۇلاشقا كېلىپ قالارمىكىن دەپ ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇشقا تەييارلىقمۇ كۆرۇپ قويدى. ھازىر مەن ئىككىلىرىنى جاڭزىغا باشلاپ بېرىپ، بېگىم بىلەن كۆرۇشتۇرەي، ئۇنىڭدىن مەكتۇپ ئەۋەتىپ شى چيەننى قۇتقۇزۇۋېلىشنى ئىلتىجا قىلايلى.

ـــ سىزنىڭ لى بېگىڭىز ئەل ـ يۇرتتا ئاسمان بۇركۇتى دەپ ئاتىلىدىغان لى يىڭ بولمىسۇن يەنە؟ ـــ دەپ سوردى يىڭ شيۇڭ.

ـــ دەل ئاشۇ، ـــ دېدى جاۋابەن دۇ شىڭ.

ـــ يۇرت كېزىپ يۈرگەن چاغدا دۆلۈڭ داۋىنىدا ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭ دېگەن بىر باتۇر بار، دەپ ئاڭلىغانىدىم. ئۇ بۇ يەردە ئىكەن ـ دە، ئۇنى قالتىس ئادەم، مەرد يىگىت دېگەننى كۆپ ئاڭلىغان، بىر بېرىپ كېلەيلى، ـــ دېدى شى شيۇ.

ياڭ شيۇڭ مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ، مەي پۇلىنى ھېسابلاشتى، دۇ شىڭ ئۇنىڭ پۇل تۆلىشىگە نەدە ئۇنىسۇن، ئۇ ئۆزى تۆلىدى.

ئۇچەيلەن مەيخانىدىن چىقتى، دۇ شىڭ ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارنى لى جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا باشلاپ باردى. ياڭ شيۇڭ قارىسا ئۇ دەرۋەقە ناھايىتى چوڭ جاڭزا ئىكەن، جاڭزىنىڭ ئەتراپىدا كەڭ ـ كەڭ شاخاپچىلار بار ئىكەن، ئاقارتىلغان ئاپپاق تامنى بويلاپ قۇچاق يەتمەيدىغان نەچچە يۈز تۈپ سۇۋادان تېرەك سايە تاشلاپ تۇرۇپتۇ، دەرۋازا سىرتىدىكى ئاسما كۆۋرۈك جاڭزىنىڭ دەرۋازىسىغا تۇتىشىپ تۇرۇپتۇ. بۇلار دەرۋازىدىن كىرىپ ئايۋانىنىڭ ئالدىغا كەلدى، قارىسا ئىككى تەرەپتىكى يىگىرمە نەچچە ياراقداندا ۋالىلداپ تۇرىدىغان لىقمۇلىق قورال ـ ياراغ تۇرۇپتۇ. دۇ شىڭ:

ـــ ئاغىلىرىم، مۇشۇ يەردە جىنەڭ تۇرۇپ تۇرۇشسىلا، پېقىر كىرىپ مەلۇم قىلاي، ئاندىن بېگىم چىقىپ ئىككىلىرى بىلەن كۆرۈشسۇن، ـــ دېدى.

دۇ شىڭ كىرىپ كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا لى يىڭ چىقتى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار قارىسا دەرۋەقە ئۇ شۇنداق كېلىشكەن ئادەم ئىكەن. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

كۆزلىرى بۇركۇت مىسال، يولۋاسقا ئوخشايدۇ بېشى،
قارلىغاچ ئېڭەك، مايمۇن بىلەك، بۆرە مىسال نازۇك بېلى.
ئۇ ھېرىس بوز ئارغىماقتا ھەم قىزىل تونغا ھامان،
مالنى دوست تۇتمايدۇ بۇ مەرد، پالۋانلار قولدىشى.
دۇمبىسىگە قىستۇرۇلغان بىسى ئۆتكۈر بەش قىلىچ،

قولىدا گۈلى كۈموشلۇك پارقىرار گاڭ نەيزىسى.
ئۆزى ئۇ گويا پولاتتەك ھېچ ئېگىلمەس چۈس مىجەز،
چېقىلىشقا جۈرئەت قىلالماس ئۇنىڭغا ھېچ كىشى.
دەر ھەقىقەت شۇنچە باتۇر، پالۋان لى يىڭ ئېتى،
لەقىمىنى خەق ئۇنىڭغا قويدى «ئاسمان بۇركۈتى».

شۇ ئەسنادا لى يىڭ ئايۇان ئالدىغا چىقتى، دۇ شىڭ يىڭ شيۇڭ، شى شيۇلارنى ئۇنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتۈردى. لى يىڭ ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ ئايۇانغا تەكلىپ قىلدى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار بىر ھازاغىچە تەكەللۇپ قىلىشقاندىن كېيىن ئولتۇردى. لى يىڭ مەي كەلتۈرۈپ ئۇلارنى مېھمان قىلدى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ــ تەخسىر، جۇ جەمەتىگە مەكتۇپ ئەۋەتىپ شى چيەننى ئۆلتۈمدىن قۇتقۇزۇپ قويۇشلىرىنى تىلەيمىز، بۇ ياخشىلىقلىرىنى بۇ ئالەم ـ ئۇ ئالەم ئۇنتۇمىساق، ــ دەپ تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىماس قىلدى.

لى يىڭ دەرھال موللىنى چاقىرىپ، مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن بىر پارچە مەكتۇپ يازغۇزدى، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ نامىشەرىپىنى يېزىپ، تامغىسىنى باستى، ئاندىن ئىككىنچى قول غوجىدارنى چاقىرتىپ:

ــ بىر يورغا ئاتقا مىنگىنىڭچە بۇ مەكتۇپنى تېزدىن جۇ جەمەتىنىڭكىگە يەتكۈزۈپ، مەكتۇپتىكى ئادەمنى ئېلىپ كېلىسەن، ــ دەپ بۇيرۇدى.

غوجىدار غوجىسىنىڭ مەكتۇپىنى ئېلىپلا يولغا راۋان بولدى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار بۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

ــ باتۇرلىرىم، خاتىرجەم بولۇشسىلا، ــ دېدى لى يىڭ، ــ پېقىرنىڭ مەكتۇپىنى كۆرسىلا ئۇنى قويۇۋېتىدۇ.

ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار يەنە بىر قېتىم رەھمەت ئېيتىشتى.

ـــ قېنى، ئىچكىرىكى ھۇجرىغا كىرىپ غىزا ـ پىزا يېگەچ ئولتۇرۇپ ئۇنى كۈتەيلى، ـــ دېدى لى يىڭ.

ئىككىيلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئىچكىرىكى ھۇجرىغا كىردى، ئۇ يەردە داستىخان ھازىرلاپ قويۇلغانىكەن. تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن سىنچاي ئىچىشتى، لى يىڭ ئۇلاردىن نەيزىۋازلىقنىڭ يوللىرىنى سۈرۈشتۈردى ۋە ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن ناھايىتى ئورۇنلۇق جاۋابلارنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇشال بولدى.

چاشكا ۋاقتى بىلەن ھېلىقى ئىككىنچى قول غوجىدار قايتىپ كەلدى. لى يىڭ ئۇنى ئارقا ھۇجرىغا چاقىرىپ:

ـــ ئېلىپ كەلگەن ئادىمىڭ قېنى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ كەمىنىلىرى جۇ چاۋفېڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، مەكتۇپىنى تاپشۇردۇم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى غوجىدار، ـــ ئۇنىڭ قويۇپ بېرىش نىيىتى بار ئىدى، لېكىن كېيىن ئۇنىڭ ھېلىقى ئۇچ باتۇر دەپ ئاتالغان ئوغۇللىرى چىقىپ: «مەكتۇپقا جاۋابمۇ قايتۇرمايمىز، ئادەمنىمۇ قويۇپ بەرمەيمىز، زادى ئايماققا ئېلىپ بارغىنىمىز بارغان» دەپ ۋارقىراپ ـ جارقىراپ چىڭ تۇرۇۋالدى.

ـــ بىز بۇ ئۇچ كەنتكىلەر ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولىمىز، دەپ ئەھدىلەشكەن ئىدۇققۇ، ـــ دېدى لى يىڭ ھەيران بولۇپ، ـــ مەكتۇپنى ئالغان زاماتلا دېگىنىمگە كۆنمىكى كېرەك ئىدى. ئوبدان ئۇقتۇرالمىغان ئوخشايسەن. دۇ غوجىدار ئۆزىڭىز بېرىپ جۇ چاۋفېڭنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئىشنىڭ ئوجۇر ـ بوجۇرىنى ئوبدان ئېيتىپ كەلسىڭىز بولامدىكىن.

ـــ پېقىر بېرىشقا تەييار بېگىم، ئۆز قوللىرى بىلەن بىر پارچە مەكتۇپ يېزىپ بەرسىلە ئاپىرىپ باقاي، قويۇپ بېرەر، ـــ دېدى دۇ شىڭ.

ـــ بولىدۇ، شۇنداق قىلاي، ـــ دېدى لى يىڭ ۋە دەرھال قەغەز ـ قەلەملەر ئەكەلدۈرۈپ ئۆز قولى بىلەن بىر پارچە مەكتۇپ يازدى ـ دە، لېپاپقا تامغىسىنى بېسىپ دۇ شىڭغا

بەردى، دۇ شاڭ ئوقۇردىن بىر يورغا ئاتنى ئاچقىپ مىندى، ئاندىن قامچىسىنى ئېلىپ، دەرۋازىدىن چىقتى ـ دە، ئېتىنىڭ قامچىلىغىنىچە جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ چېپىپ كەتتى.

ـــ ئىككىلىرى خاتىرجەم بولۇشسىلا، ـــ دېدى لى يىڭ، ـــ مېنىڭ ئۆز قولۇم بىلەن يازغان مەكتۇپىم بارغان ھامان ئۇلار بىر دەمدە قويۇۋېتىدۇ.

شى شيۇ، ياڭ شيۇڭلار كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت، تەشەككۇر ئېيتىپ ئارقا ھۇجرىدا مەي ئىچىشكەچ ئۇنى كۈتتى.

كەچكىچە ساقلىسىمۇ دۇ شاڭ قايتىپ كەلمىدى، لى يىڭ دەرگۇمان بولۇپ ئەمدى يەنە ئادەم ئەۋەتەي دەپ تۇرۇشقا ئوتاقچىلاردىن بىرسى كىرىپ:

ـــ دۇ غوجىدار قايتىپ كەلدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ كەلگەنلەر نەچچە ئادەم ئىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى لى يىڭ.

ـــ ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە دۇ غوجىدارنىڭ ئۆزىلا قايتىپ كەلدى، ـــ دېدى جاۋابەن ئوتاقچى.

ـــ قىزىق ئىشقۇ بۇ، ئادەتتە ئۇ بىرنېمە بىز بىلەن مۇنداق ئېيتىشمايتتى، بۇگۈن نېمىشقا مۇنداق بولۇپ كەتتى؟ ـــ دېدى لى يىڭ بېشىنى قاشلاپ.

ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئايۋانغا چىقىپ قارىسا يالغۇز دۇ شاڭلا ئاتتىن چۈشۈۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ تەلەتىدىن ئاچچىقىدا تاتىرىپ، چىشلىرى غۇچۇرلاپ تۇرغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئۇ بىر ھازاغىچە سۆز قىلالماي قالدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئۇ تۇغۇلغاندۇر ئەزەلدە تەقى ـ تۇرقى غەلىتە،
بولسا گەر ئۇ دەرغەزەپ تىترەيدۇ خەقنىڭ يۈرىكى.
تۇرقىدىن چىقمايدۇ ئەسلا ئادەمزات تەلەتى،
قارا يۈز، دوزاختىكى بەئەينى ئەزرائىل ئىدى.

لى يىڭ ئۇنىڭ ئالدىغا چىققاندىن كېيىن ئالمان ـ تالمان: ـــ قېنى، نېمە ئىش بولدى، ماڭا ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغىچە ئېيتىپ باقە، ـــ دېدى.

پېقىر ئۆزلىرىنىڭ مەكتۇپلىرىنى ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئۈچ قەۋەتلىك دەرۋازىسىدىن كىردىم، كىرىشىم بىلەنلا ئۈچ ئاكا ـ ئۇكا جۇ لۇڭ، جۇ خۇ، جۇ بياۋغا دۇچ كەلدىم ۋە ئۇلارنىڭ ئۇچىلىسىگىلا سالام بەردىم، جۇ بياۋ: «سەن يەنە نېمىدەپ كەلدىڭ؟» دەپ ۋارقىراپ كەتتى. مەن تەزىم قىلىپ: «ئۆزلىرىگە بېگىمنىڭ دۇئايىسالام خېتىنى ئېلىپ كەلدىم» دېيىشىمگىلا جۇ بياۋ دېگەن هارامزادە تەرىنى بۇزۇپ: «بېگىڭ قانداق بىغەرەز نېمە ئۇ. ئەتىگەندە بىر لەقۋا جۆندەكتىن شى چيەن دېگەن لياڭشەن كۆلىنىڭ قاراقچىسىنى تەلەپ قىلىپ خەت ئەۋەتىپتۇ، ئۇنى يالاپ ئايماققا ئاپارماقچى بولۇۋاتىمەن، سەن يەنە نېمىدەپ كېلىپ يۈرىسەن؟» دېدى. مەن: «شى چيەن دېگەن ئادەم لياڭشەن كۆلىدىن كەلمەپتۇ، ئۇ جىجۇ ئايمىقىدىن كەلگەن مېھمان ئىكەن، بۇگۈن مېنىڭ بېگىمنىڭ جاڭزىسىنى پاناهداپ قونماقچى بولغانىكەن، ئۇقۇشماي ئۆزلىرىنىڭ سارايلىرىنى كۆيدۈرۈپ تاشلاپتۇ، بېگىمىز ئەتە ئۇنى ئۆز ئەينى بويىچە قايتىدىن سالدۇرۇپ بەرمەكچى بولدى. بېگىمنىڭ يۈز ـ خاتىرى ئۈچۈن مېھىر ـ شەپقەت قوللىرىنى سوزۇپ، بۇ ئادەمنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىجا قىلىمەن» دېسەم، جۇ جەمەتىنىڭ بۇ ئۇچ پۇشتى: «بەرمەيمىز، بەرمەيمىز!» دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتى. پېقىر: «بېگىمنىڭ ئۆز قولى بىلەن يازغان خېتىنى كۆرۈپ بېقىشسىلا» دېدىم. جۇ بياۋ دېگەن هارىمى خەتنى قولىغا ئېلىپلا ئوقۇپمۇ باقماستىن، پارچە ـ پارچە قىلىپ يىرتىپ تاشلىدى ۋە مېنى جاڭزىدىن قوغلاپ چىقىرىۋەتتى، دەپ ۋارقىرىدى. جۇ لۇڭ، جۇ خۇلارمۇ: «ئاكاڭ قارىغىنىڭ سەپراسىنى ئۆرلەتمە، هېلى بىكار سېنىڭ لى يىڭ دېگەن بىرنېمەڭنىمۇ تۇتۇپ كېلىپ لياڭشەن كۆلىنىڭ قاراقچىسى

قاتاردا ئايماققا ئاپىرىپ بېرىمىز» دەپ تېرە تاراقشىتتى. پېقىر ئۆزلىرىگە بۇ گەپلەرنى ئېيتمايلا قويماي دېگەنىدىم، بىراق ھېلىقى ئۇچ ھايۋان بىھۆرمەتلىك قىلىپ ئۆزلىرىنى ھەر خىل سۆزلەر بىلەن تىللاپ ھاقارەتلىدى ۋە ئوتاقچىلىرىغا مېنى تۈتۈشنى بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئات چاپتۇرۇپ قايتىپ كەلدىم. يول بويى غەزىپىم ئۆرلەپ يېرىلغۇدەك بولدۇم، ئۇ نىجىسلار بىلەن شۇنچە كۆپ يىللاردىن بۇيان ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولۇشقا ئەھدىلەشكەن تۇرۇقلۇق، بۇگۈنگە كەلگەندە ئۇلارنىڭ بىزەمۇ رەھىم ـ ئىنساب دېگەننى بىلمىگەنلىكىنى كۆرمەملا، ـــ دېدى دۇ شىڭ دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن.

نەزم

خۇددى يېلىمدەك قەدىناس دوست دېگەن چىقتى باكا،
بىر ـ بىرىنى تاشلىدى پايدا ـ زىياننىڭ ئالدىدا.
بولمىسا ئادەتتە چىن مەردلىك ـ ئەقىدە قەلبىدىن،
بولمىقى بىللە ناھال ھايات ـ ماماتلىق ۋاقتىدا.

لى يىڭ بۇلارنى ئاڭلاپ يۇرىكىدىكى غەزەپ ئوتىنى پەلەكىكە يەتتى، ئۇ چىداپ تۇرالماستىن:

ـــ ئوتاقچىلار، مېنىڭ ئېتىمنى تېز ئېگەرلەپ كېلىڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ تەخسىر، سەۋر قىلسىلا، بىز پېقىرلارنى دەپ مۇبارەك جاڭزىلىرىنىڭ مەردلىك شانۇشۆھرىتىگە نۇقسان يەتكۈزۈپ قويمىسىلا، ـــ دەپ نەسىھەت قىلدى ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار.

لى يىڭ بۇنىڭغا قۇلاق سالمىدىغان، ئۇ دەرھال ئۆيىگە كىرىپ سېرىق قۇياقنى كىيدى، ھايۋان سۈرەتلىك دالدىغۇچنى تارتىپ، چوغدەك قىزىل تونىنى كىيدى، دۇمبىسىگە بەش تال قىلىچنى سانجىپ، پولات نەيزىسىنى ئالدى، سۇمۇرغ قانىتىسىمان

دۇبۇلغىسىنى كىيىپ، جاڭزىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، قاۋۇل، غەيرەتلىك ئوتاقچىدىن ئۇچ يۈزنى تاللىدى، دۇ شىڭمۇ قۇياقتىن بىرنى كىيىپ، قولىغا نەيزە ئېلىپ ئاتلاندى ـ دە، يىگىرمە نەچچە ئاتلىق لەشكەرنى سەپراس قىلدى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارمۇ راسلىنىپ، كۆتمەك قىلىچلىرىنى كۆتۈرۈپ لى يىڭنىڭ ئېتىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇدۇل جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ يول ئالدى.

ئۇلار كۈن ئولتۇراي دەپ قالغاندا، دۇلۇڭ داۋىنى ئالدىغا يېتىپ بېرىپ، سەپراس بولۇپ تۇردى. ئەسلىدە جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى ناھايىتى مەزمۇت سېلىنغان بولۇپ، دۇلۇڭ داۋىنىنى ئىگىلەپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ناھايىتى كەڭ شاخاپچىلار بار ئىدى. جاڭزا ئەنە شۇ داۋاننىڭ ئۈستىگە سېلىنغان، ئۇنى قورام تاشتىن قوپۇرۇلغان، ئېگىزلىكى ئالاھازەل ئالتە غۇلاچ كېلىدىغان ئۇچ قەۋەت سېپىل ئوراپ تۇراتتى. جاڭزىنىڭ ئالدى ۋە ئارقا تەرىپىدە ئىككى قوۋۇق ۋە ئىككى ئاسما كۆۋرۈك بار ئىدى. سېپىلنىڭ ئىچىدە تۆت تەرەپكە گەمە ئۆيلەر سېلىنغان، گەمىنىڭ ھەممىلا يېرىگە نەيزە، قىلىچلار ئېسىلغان، سېپىل راۋىقىغا جەڭ دۇمباقلىرى ۋە جاڭلار ئورنىتىلغانىدى. لى يىڭ سېپىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى ۋە:

ـــ ھەي جۇ جەمەتىنىڭ ئۇچ ئوغلى ئاكاڭ قارىغايغا قايسى ھەددىڭ بىلەن تىل تەگكۈزۈشتىڭ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۇ چاغدا قوۋۇق ئېچىلىپ، ئەللىك ـ ئاتمىش ئاتلىق لەشكەر يوپۇرۇلۇپ چىقىشتى، ئالدىدىكى چوغدەك چىلان تورۇق ئات ئۈستىدە جۇ چاۋفېڭنىڭ كەنجى ئوغلى جۇ بياۋ ئولتۇراتتى. ئۇنى قانداق جابدۇنۇپتۇ دېمەمسىز:

باشلىرىدا مىسلى لەيلى ياپىرىقىدەك قالپىقى،
ئۈستىدە مېيخۇا گۈلىنىڭ ياپىرىقىدەك قۇيىقى.
بېلىدە ئوقيا، قىلىچ سالغان ئېسىل كىمخاب پوتا،

گاڭدا سوققان نەيزە ـ خەنجەرلەر تۇتۇپتۇ قولىدا.
ئاتلىرىنىڭ بويىنىغا چوغدەك قىزىل پۆپۈك ئېسىپ،
رەڭگىرويىدا تۇرار قەھرى ـ غەزەپ كۆككە يېتىپ.

لى يىڭ جۇ بياۋنى كۆرگەندىن كېيىن قولىنى تۇرتۇپ تۇرۇپ:

ـــ ھۇ، ئاغزىدىن ئانىسىنىڭ سۈتى كەتمىگەن، تېخى سېرىق تۇكى چۈشمىگەن ھارام سۈيدۈك، بوۋاڭ بىلەن مەن ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولۇشقا ئەھدىلىشىپ، كەنتىمىزنى بىر دىل ـ بىر نىيەتتە بولۇپ قوغداش توغرىسىدا ئانت ئىچىشكەنىدۇق. ئۆيۈڭلارنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپ قالغاندا، ئادەم دېسەڭلار، شۇ ھامان بەرگەنىدىم. نەرسە دېسەڭلار، ھېچنېمىنى ئايىمىغانىدىم. مەن بۇگۈن بىر مۆمىن بەندە ئۈچۈن ئىككى قېتىم مەكتۇپ ئەۋەتسەم، نېمىشقا مېنىڭ مەكتۇپىمنى يىرتىپ تاشلاپ، شەنىمگە تىل تەگكۈزىسەن، بۇ نېمە گەپ؟ ـــ دەپ قاتتىق تىللىدى.

ـــ سەن بىزنىڭ ئۆي بىلەن، ـــ دېدى جۇ بياۋ، ـــ ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولۇشقا ئەھدىلىشىپ، بىر نىيەتتە بار مەسلىھەت ئىش قىلىش، لياڭشەن كۆلىنىڭ قاراقچىلىرىنى بىرلىكتە تۇتۇپ، تاغ تۇرانى تازىلاش توغرىسىدا ئانت ئىچىشكەن تۇرۇقلۇق، نېمىشقا يەنە خانغا يانغان قاراقچىلار بىلەن بىرلىشىپ يېغى قىلىش نىيىتىدە بولىسەن؟

ـــ سەن، ـــ دەپ ۋارقىرىدى لى يىڭ، ـــ قانداقسىغا ئۇنى لياڭشەن كۆلىنىڭ ئادىمى كۆرۈۋالدىڭ؟ سەن ھارىمى، گۇناھسىز مۆمىن بەندىنى ئوغرى دەپ تۆھمەت قىلىۋاتىسەن، بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق گۇناھقا تارتىلىدىغانلىقىڭنى بىلەمسەن؟

ـــ شى چيەن دېگەن ئوغرىنىڭ ئۆزى ئىقرار قىلىپ بولدى، ـــ دېدى جۇ بياۋ، ـــ سەن بۇ يەردە مۇتتەھەملىك قىلىپ يوشۇرالمايسەن، كۆتۈر قاسقىنىڭنى، ئەگەر كۆتۈرمەيدىغان

بولساڭ، سېنىمۇ قوشۇپ تۇتۇپ، قاراقچىلار قاتاردا ئايماققا يالاپ ئاپىرىمەن.

لى يىڭ دەرغەزەپ بولۇپ، ئېتىنى دېڭىتىپ، نەيزىسىنى كۆتۈرگىنىچە جۇ بياۋغا قاراپ ئېتىلدى، جۇ بياۋمۇ ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى كېلىپ لى يىڭ بىلەن ئېلىشتى. ئىككىيلەن دۇلۇڭ داۋنى ئالدىدا بىرى ئۇيانغا، بىرى بۇيانغا چېپىپ ئۆتۈپ، ئۆرىتۆپە بولۇشۇپ ئون يەتتە - ئون سەككىز مەرتىۋە ئېلىشقاندىن كېيىن جۇ بياۋ لى يىڭغا تەڭ كېلەلمەي ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ بەدەر قاچتى. لى يىڭ ئېتىنى چاپتۇرۇپ قوغلاپ بارغاندا، جۇ بياۋ ئات ئۇستىدە نەيزىسىنى كۆندىلەڭ قىلىپ توسۇپ تۇرۇپ، سول قولىدا يانى، ئوڭ قولىدا ساداقنى ئېلىپ، يانىڭ كىرىچىنى كۆچەپ تارتىپ، لى يىڭ يېقىنلاشقان چاغدا، شارتتىدە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، كىرىچىنى قويۇۋەتتى. لى يىڭ چەبدەسلىك بىلەن ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ بولغۇچە ئوق كېلىپ بىلىكىگە تەگدى - دە، ئاتتىن موللاق ئېتىپ يىقىلىپ چۈشتى، جۇ بياۋ بۇنى كۆرۈپ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، بېشىنى بۇراپ، لى يىڭنى بۇلاپ كەتمەكچى بولدى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار بۇنى كۆرگەندىن كېيىن نەرە تارتىپ قىلچىلىرىنى ئوينىتىپ، جۇ بياۋنىڭ ئېتىغا قاراپ ئېتىلىپ كەلدى. جۇ بياۋ تەڭ كېلەلمەي، ئاتنىڭ بېشىنى شاقىدە بۇراپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، ياڭ شيۇڭ قىلىچ بىلەن بىرنى چاپتى، قىلىچ ئاتنىڭ كاسىسىغا تەگدى، ئات ئاغرىققا چىدىماي، ئالدى پۇتلىرىنى كۆتۈرگەن هالدا كىشنەپ تىك تۇرۇپ جۇ بياۋنى يىقىتىۋەتكىلى تاسلا قالدى، ئاڭغىچە ئۇنىڭ هەمراهلىرى يادىن ئوق ياغدۇردى، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار بۇنى كۆرۈپ، بەدىنىدە دالدا بولغۇدەك دۇبۇلغا قۇياقلىرىنىڭ يوقلۇقىنى ئەسلىدى - دە، ئۇلارنى قوغلىماي چېكىندى. دۇ شىڭمۇ لى يىڭنى قۇتۇلدۇرۇپ، ئاتقا ئېلىۋالغاندىن كېيىن ئالدىدا مېڭىپ كەتتى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارمۇ ئوتاقچىلارغا ئەگىشىپ كېتىپ قالدى. جۇ جەمەتىنىڭ

جاڭزىسىدىكىلەرمۇ ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىم يولغىچە قوغلاپ كېلىپ، كەچ بولۇپ كەتكەنلىكتىن قايتىپ كېتىشتى.

دۇ شىڭ لى يېڭنى يۆلەشتۇرگىنىچە جاڭزىسىغا قايتۇرۇپ كېلىپ، ئاتتىن چۈشۈرۈپ ئىچكىرىكى ھۈجرىغا ئېلىپ كىردى، بالىچاقىلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنى يوقلاپ كىردى، يا ئوقنى سۇغۇرۇۋېلىپ، قۇياق ـ دۇبۇلغىلىرىنى يەشتى، يارىسىغا ئېسىل مەلھەم دورىلار چاپلىدى. ئاندىن ئىچكىرىكى ھۈجرىدا كېچىلەپ كېڭەش تۇزدى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار دۇ شىڭغا:

ــ بېگىمنى ھېلىقى ھارامزادىلەر ھاقارەتلىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ ئوقى تەگدى، شى چىيەننىمۇ قۇتۇلدۇرۇپ چىققىلى بولمىدى، بۇ دىشۇارچىلىقنىڭ ھەممىسىنى بېگىمگە بىز كەلتۈردۇق. بىز ئاغا ـ ئىنى ئىككىيلەن لياڭشەن كۆلىگە چىقايلى، ئۇ يەردىكى چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ ھەزرەتلىرىدىن ۋە باشقا ئاتامانلاردىن بېگىمنىڭ ئۆچىنى ئېلىپ بېرىشنى، شى چىيەننى قۇتقۇزۇۋېلىشنى ئىلتىجا قىلايلى، ــ دېدى ۋە لى يىڭ بىلەن خوشلاشتى.

ــ بۇنىڭغا مەن كۆڭۈل بۆلمىدىم ئەمەس، راستلا ھېچ ئىلاج بولمىدى. ئىككى باتۇرۇم مەندىن رەنجىشمىسىلە، ــ دېدى لى يىڭ ۋە دۇ شىڭغا ئالتۇن ـ كۈمۈش ئاچقىقۇزۇپ ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارغا بەردى، ئۇلار ئالغىلى ئۇنىمىدى. بىراق لى يىڭ:

ــ بۇ مېنىڭ ئەلكىزەرلەر ئۈچۈن ئاتىغىنىم، قايتۇرۇشمىسىلا، ــ دەپ تۇرۇۋالغانلىقتىن تەسلىكتە قوبۇل قىلىپ، لى يىڭ بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. دۇ شىڭ ئۇلارنى كەنت ئېغىزىغىچە ئۇزىتىپ بېرىپ چوڭ يولنى كۆرسىتىپ قويغاندىن كېيىن ۋىدالىشىپ، لى جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قايتىپ كەتتى، ئەمدى بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارغا كەلسەك، ئۇلار لياڭشەن كۆلى تەرەپكە راۋان بولدى، ئۇلار كېتىۋاتقاندا يىراقتىن يېڭى

سېلىنغان بىر مەيخانا كۆرۈندى. بۇ مەيخانىنىڭ ئالدىدا مەي تۇغى لەپىلدەپ تۇراتتى. ئىككىيلەن مەيخانىغا كىرىپ، ئازراق مەي ئېلىپ ئىچتى ۋە يولنى سۈرۈشتۈردى. بۇ مەيخانا لياڭشەن كۆلىدىكىلەرگە كۆز ـ قۇلاق بولۇپ بېرىش ئۈچۈن يېڭىدىن ئېچىلغان مەيخانا ئىدى، بۇنى شى يۈك باشقۇراتتى. بۇ ئىككىيلەن مەي ئىچىپ ئولتۇرۇپ مەيپۇرۇشتىن لياڭشەن كۆلىگە باردىغان يولنى سۈرۈشتۈرگەنلىكتىن، شى يۈڭغا ئۇلار بۆلەكچىلا كۆرۈندى، ئۇ بۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ مېھمانلار، قەيەردىن كېلىشلىرى؟ تاغقا چىقىدىغان يولنى سوراپ نېمە قىلىدىلا؟ ـــ دەپ سوردى.

ـــ بىز جىجۇ ئايمىقىدىن كەلدۇق، ـــ دېدى ياڭ شيۇك.

ـــ ئۆزلىرى شى شيۇ بولمىسىلا يەنە، ـــ دېدى شى يۈك بىردىنلا ئېسىگە ئېلىپ.

ـــ مەن ياڭ شيۇك بولىمەن، ـــ دېدى ياڭ شيۇك، ـــ بۇ ئىنىمىز شى شيۇ بولىدۇ. ئاغا سىلى شى شيۇنىڭ ئېتىنى قانداق بىلىدىلا؟

ـــ پېقىر ئۇ ياقنى تونۇمايتتىم، ـــ دېدى شى يۈك شۇ ھامان، ـــ ئۆتكەندە دەي زۇك ئاغام جىجۇ ئايمىقىغا بېرىپ قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ گېپىنى كۆپ قىلغانىدى. ئىسمىشەرىپىنى ئاڭلىغانلىقىمغا ئۇزۇن بولدى. بۇگۈن تاغقا چىقىش نېسىپ بوپتۇ، قەدەملىرىگە مۇبارەك بولسۇن.

ئۇچەيلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن ياڭ شيۇك، شى شيۇلار ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلارنى شى يۈڭغا سۆزلەپ بەردى. شى يۈك مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ، داستىخان تەييارلىتىپ ئۇلارنى مېھمان قىلدى ۋە ئارقىدىكى سۇ شېپاڭىنىڭ روجىكىنى ئېچىپ، يانى تارتىپ بىر تال ئاۋازلىق ئوق ئۇزدى ـ دە، شۇ زامان ئۇدۇلدىكى قومۇشلۇق شاخاپچىدىن چاپارمەنلەر بىر قېيىقنى ھەيدەپ كەلدى، شى يۈك ئىككىيلەننى قېيىقا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۇدۇل يازۇيتەنگە ئاپىرىپ قىرغاققا چىقاردى، ئاندىن ئۆزى تاغقا چىقىپ خەۋەر قىلدى. دەي زۇك، ياڭ

لىنلار تاغدىن چۈشۈپ ئۇلارنى قارشى ئالدى، ھەممەيلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن بىللە چوڭ تۇراغا چىقتى. ئاتامانلار تاغقا يەنە پالۋانلار كەپتۇ دېگەننى ئاڭلىغاندىن كېيىن جەم بولۇپ چوڭ تۇراغا كېرىشتى. دەي زۇڭ، ياڭ لىنلار ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارنى سارايغا باشلاپ كىرىپ، چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ ھەم باشقا ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتۇردى. كۆرۈشۈشتىن كېيىن چاۋ گەي ئىككىيلەننىڭ نەدىن كېلىشكەنلىكىنى سۇرۇشتۇردى. ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار ئۆزلىرىنىڭ جەڭ ماھارەتلىرىنى، توپقا قوشۇلۇش نىيىتىدە كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن كۆپچىلىك ناھايىتى خۇشال بولۇشتى ۋە ئۇلارغا ئورۇن بېرىپ ئولتۇرغۇزدى. ياڭ شيۇڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆزلىرى بىلەن بىللە توپقا قوشۇلۇش نىيىتىدە شى چيەن ئاتلىق بىرەيلەننىڭ كەلگەنلىكىنى، يول ئۇستىدە جۇ جەمەتىنىڭ سارىيىدىكى تاڭ خەۋەرچىسى بولغان خورازنى ئوغرىلاپ يەپ قويغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن جېدەل چىقىپ شى شيۇنىڭ سارايىنى كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكىنى، شى چيەننىڭ قولغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى، لى يىڭ ئىككى قېتىم خەت ئەۋەتسىمۇ ۋە جۇ جەمەتىنىڭ ئۇچ ئوغلىنىڭ تەرسالىق قىلىپ قويۇپ بەرمەي، تاغ تۇرادىكى پالۋانلارنى تۇتىمىز دەپ قەسەمياد قىلغانلىقىنى، ئۇ ھارىمىلارنىڭ ئۇنى ئاز دەپ، ئىنتايىن بىھۆرمەتلىك قىلغانلىقىنى، دېمىگەن ھاقارەتنى قالمىغانلىقىنى بايان قىلدى. بۇلارنى دېمىگەن بولسىمۇ ھېچ ئىش يوق ئىدى، دەپ بولۇشغىلا چاۋ گەي دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ ھەي ئوغلانلىرىم، بۇ ئىككىيلەننىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

نەزم

ئاشۇ ياڭ شيۇڭ بىلەن شى شيۇ ئويلىماي ئوبدان تازا،
بەتقىلىق شى چيەننى قىلدى تاغ يولىدا ھەمراھ.

پالۋانلار قەلبى گەرچە ئوت كەبى يانغان بىلەن،
تەرتىپى غەلىيانچىلارنىڭ مىسلى قاتتىق مۇز - قىروۋ.

— ئاغا، سەۋر قىلسىلا، بۇ ئىككى باتۇر ئارىلىقنى يىراق كۆرمەي، بىر نىيەتتە ھەمدەم بولۇشارمىكىن دەپ كەلگەن تۇرسا، ئۇلارنى نېمىشقا ئۆلتۈرىمىز؟ — دېدى سۇڭ جياڭ ئالمان - تالمان سۆز ئېلىپ.

— بىز لياڭشەن كۆلىنىڭ باتۇرلىرى، — دېدى چاۋ گەي، — ۋاڭ لۇننى قەتل قىلغاندىن كېيىن ساداقەتلىك، مەردلىكنى مۇھىم بىلىپ، پۇقرالارغا رەھىمدىللىك پەزىلىتى بىلەن مۇئامىلە قىلىپ كەلدۇق. تاغدىن چۈشكەن بۇرادەرلىرىمىزنىڭ بىرەرسىمۇ مەردلىك شەنىمىزگە نۇقسان كەلتۈرمىگەندى. تاغقا بۇرۇن كەلگەن ۋە يېڭىدىن كەلگەن بۇرادەرلىرىمىزنىڭ ھەممىسى باتۇرلۇق شان - شەرىپىگە ئىگە. بۇ ئىككى مۇتتەھەم لياڭشەن كۆلىدىكى باتۇرلارنىڭ نامىنى سېتىپ، توخۇ ئوغرىلاپ يەپ، ھەممىمىزنىڭ شەنىگە چىچىپتۇ. بۈگۈن ئالدى بىلەن بۇ ئىككىيلەننى ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى ئۇ يەرگە ئېلىپ بېرىپ سازايى قىلىمەن ۋە لەشكەر تارتىپ بېرىپ ئاشۇ كەنتنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇيمەن، مەردلىك جاسارىتىمىزنى يوقىتىپ قويمايلى، ئوغلانلىرىم، دەرھال ئۇلارنى قەتل قىلىڭلار.

— ئاغا، ئۇنداق قىلساق بولماسمىكىن، — دېدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا، — بۇ ئىككى ئىنىمىزنىڭ بايا ئېيتقانلىرىنى ئاڭلىمىدىلىمۇ؟ ھېلىقى ناغرا بۇرگىسى شى چېەن ئەسلىدە شۇنداق ئادەم بولغانلىقتىن، جۇ جەمەتىدىكى بىرنېمىلەرنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويۇپتۇ، شۇنداق تۇرسا، تاغ تۇرامىزنىڭ شەنىگە داغ كەلتۈرگەنلەر قانداقسىغا بۇ ئىككى ئىنىمىز بولۇپ قالىدۇ؟ مەنمۇ دائىم باشقىلاردىن جۇ جەمەتىدىكى ئاشۇ مۇتتەھەملەرنىڭ بىزنىڭ تاغ تۇرايمىز بىلەن ئۇرۇشماقچى

بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاۋاتىمەن. ھازىر بىزنىڭ تاغ تۇرايمىزدا لەشكەر كۆپ، ئاشلىق، پۇل ـ پۇچەك كەملىك قىلمىۋاتىدۇ، بىز بېرىپ ئۇنىڭغا چېقىلمىغان تۇرۇقلۇق، ئۇلار يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇ ۋاقتى ـ سائەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئۇ مۇتتەھەملەرنى تۇتۇپ كېلەيلى. ئەگەر بۇ جاڭزىنى ئالالمساق، توّت ـ بەش يىل يېگۈدەك ئاشلىققا ئىگە بولۇپ قالىمىز. ئىش تېرىپ ئۇلارنى ئۆلتۈرمەك بولغان بىز ئەمەس، ئەمەلىيەتتە ئۇ ھارىمىلار بىھۇزۇرمەتلىك قىلمىۋاتىدۇ. ئاغا، رەنجىمەي سەۋر قىلسىلا، پېقىر لاياقەتسىز ئادەم بولسامۇ، ئۆزۈم بىر توپ لەشكەر باشلاپ، بىرنەچچە ئاقىلانە بۇرادەرلەر بىلەن تاغدىن چۈشۈپ، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تېگىش قىلاي. ئۇ كەنتنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇمىغۇچە زادى تاغقا قايتمايمەن، ئاشۇنداق قىلغاندىلا، بىرىنچىدىن تاغ تۇرايمىز ئۈچۈن قىساس ئېلىنغان بولىدۇ، جاسارىتىمىز سۈنمايدۇ. ئىككىنچىدىن بۇنىڭغا ئوخشاش بۇرادەرلەرنى ئۇلار بوزەك ئېتەلمەيدۇ. ئۈچىنچىدىن تاغ تۇرايمىز نۇرغۇن ئوزۇق ـ تۈلۈكلەرگە ئىگە بولىدۇ. توّتىنچىدىن لى يىڭنى تاغقا ئاچىقىپ توپقا قوشۇۋالغىلى بولىدۇ، ـــ دەپ نەسىھەت قىلدى.

ـــ سۇڭ دانىش ئاغامنىڭ سۆزى تازا ئوبدان سۆز بولدى، تاغ تۇرايمىز ئۆزىگە پۇت ـ قول بولىدىغان ئادەملەرنى ئۆلتۈرسە قانداق بولىدۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت.

ـــ ئۆلتۈرىدىغان بولسىلا مېنى ئۆلتۈرسىلە، ـــ دېدى دەي زۇڭ، ـــ لېكىن ئاقىللار يولىنى ئۈزۈپ قويمايلى.

باشقا ئاتامانلارمۇ پەندى ـ نەسىھەت قىلغاندىن كېيىن چاۋ گەي ئاندىن بۇ ئىككىيلەننى كەچۈردى. ياڭ شىيۇڭ، شى شىيۇلارمۇ گۇناھىدىن ئۆتكەنلىكىگە مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

ـــ ئەزىز ئۇكىلىرىم، كۆڭلۈڭلاردىن باشقىچە ئوي ـ خىيال كەچمىسۇن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ـــ بۇ تاغ تۇرايمىزنىڭ بۈيرۇق ـ پەرمانى شۇنداق بولمىسا

بولمايدۇ. ئەگەر پېقىر سۇئال جىاڭمۇ بىرەر گۈناھ ئۆتكۈزۈپ قويسىدىغان بولسام، جەزمەن بېشىم ئېلىنىدۇ، قىلچە رەھىم قىلىنمايدۇ. يېقىندا يەنە ئادىل پەتۋاچى پېيى شۇەننى لەشكىرىي مەمۇرىيەت خىزمىتىگە قويدۇق، خىزمەت كۆرسەتكەنلەرنى تارتۇقلاش، گۈناھ ئۆتكۈزگەنلەرنى جازاغا تارتىشنىڭ قائىدە ـ تەرتىپلىرى تۈزۈپ بېكىتىلدى، ئۇكىلار ئەيىبكە بۇيرۇمىغايسىلەر.

يا ئۇ شىيۇئا، شى شىيۇلار تەزىم بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈرگەندىن كېيىن چاۋ گەيى ئۇلارغا يا ئۇ لىنىنڭ تۆۋەندىكى ئورۇن بەردى. تاغ تۇرادىكى چاپارمەنلەرنىڭ ھەممىسى كېلىپ يېڭى ئاتامانلارنى مۇبارەكلىدى، ئاندىن كېيىن قويى، كالىلار سويۇلۇپ، قوتلۇقلاش زىياپىتى ئۆتكۈزۈلدى، يا ئۇ شىيۇئا، شى شىيۇلارغا ئىككى يۈرۈش ئۆيى بېرىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى ۋە ھەربىرىنى كۈتۈشكە ئوندىن چاپارمەن تەيىن قىلدى. ئۇ كۈنكى زىياپەت تۈگىگەندىن كېيىن ئەتىسى يەنە زىياپەت ھازىرلىنىپ، ھەممەيلەن بىر سورۇنغا جەم بولۇپ، مەسلىھەت تۈزۈشتى.

ئەمدى سۇئال جىاڭ ئادىل پەتۋاچى پېيى شۇەننى چاقىرىپ، تاغدىن چۈشىدىغان ئادەملەر بىلەن ئاتامانلارنىڭ سانىنى ئېنىقلاپ چىقتى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزى بىلەن جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تېگىپ، ئۇ كەنتنى ۋەيران قىلىش ئۈستىدە كېڭەشتى. مەسلىھەتمۇ پىشتى. ئاتامان چاۋ گەيى تاغدىن چۈشمەي، تاغ تۇرادا قالىدىغان بولدى، ۋۇ يۇئا خەلىپەت، لىيۇ تا ئا ھەم رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئوچ قېرىنداش، لۇ فا ئا، گو شېڭلار چوڭ تۇرانى قورۇقداشقا قالىدىغان بولدى. ئەسلىدە كۆل بويىنى، قوۋۇقلارنى، مەيخانىلارنى ساقلاش خىزمىتىنى ئارتقۇرۇشقا تەيىنلەنگەنلەرنىڭ ھېچقايسىسى قوزغىتىلمىدى. يېڭى كەلگەن ئاتامان مېڭ كا ئا كېمە، قېيىق ياستىشنى جوڭقۇرۇپ، مالىنىنڭ ئورنىدا جە ئا كېملىرىگە نازارەت قىلىشقا تەيىن قىلىندى. تاغدىن چۈشۈپ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تېگىش

قىلغۇچى ئاتامانلارنىڭ ئىككى تۈركۈم بولۇپ يولغا چىقىدىغانلىقى ئېلان قىلىندى: بىرىنچى تۈركۈمدە سۈڭ جياڭ، خۇا رۇڭ، لى جۈن، مۇ خۇڭ، لى كۇي، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، خۇاڭ شىن، ئوۋ پېڭ، ياڭ لىنلار ئۈچ مىڭ چاپارمەن ۋە ئۈچ يۈز ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ جابدۇندى ـ دە، تاغدىن چۈشۈپ يۇرۇپ كەتتى؛ ئىككىنچى تۈركۈمدە لىن چۇڭ، چىن مىڭ، دەي زۇڭ، جاڭ خېڭ، جاڭ شۈن، ما لىن، دېڭ فېي، ۋاڭ پەتەك يولۋاس، بەي شېڭلارمۇ ئۈچ مىڭ چاپارمەننى ۋە ئۈچ يۈز ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىنلا بولۇشۇشقا ماڭدى؛ ئاندىن يەنە جىنشاتەن بىلەن يازۇيتەندىكى كىچىك تۇرالارنى ساقلاشقا سۈڭ ۋەن، جېڭ تيەنشۇلار تەيىنلەندى، ئۇلار شۇ ھامان ئاشلىق ـ تۇلۇك ۋە يەم ـ خەشەكلەر يەتكۈزۈپ بېرىشكە كىرىشتى. چاۋ گەي ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن تاغ تۇراغا قايتىپ كەلدى.

ئەمدى سۈڭ جياڭلارغا كېلەيلى، سۈڭ جياڭ ۋە باشقا ئاتامانلار ئۇدۇل جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ ئاتلاندى، يول بويى ھېچ ئىشمۇ بولمىدى. دۇلۇڭشەن تېغىغا يېتىپ بېرىشقا بىر چاقىرىمدەك يول قالغاندا تۇرشاۋۇل قىسىملىرى قوش تىكتى. سۈڭ جياڭ بارگاھقا كىرىپ ئولتۇرۇپ، خۇا رۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

ـــ مەن جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنىڭ يوللىرى ئىرماش ـ چىرماش، باستۇرۇپ كىرگىلى بولمايدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. شۇڭا، ئاۋۋال ئىككى ئادەمنى كىرگۈزەي، ئۇلار يولنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى ئۇقۇشۇپ چىقسۇن، كىرىپ ـ چىقىدىغان يوللارنى بىلىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن تېگىش قىلايلى، ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى لى كۇي، ـــ ئۇزۇندىن بۇيان بىكار يۈرۈپ قالدىم، بىرەر ئادەم ـ پادەم ئۆلتۈرمىدىم، مەن بېرىپ كېلەيچۇ.

ـــ ئۇكام، سىز بارسىڭىز بولمايدۇ. ئەگەر سەپنى بۇزۇپ باستۇرۇپ كىرىدىغان ئىش بولغان بولسىغۇ سىزنى بۇرۇن

ئەۋەتەتتىم. بۇ دېگەن پايلاقچىلىق قىلىپ كېلىدىغان ئىش، سىزنى ئەۋەتكىلى بولمايدۇ، ــ دېدى سۇئال جىياك.

ــ ئاغا، مۇشۇنچىلىك بىر ئەبجەق جاڭزىغا، ــ دېدى لى كۇي كۇلۇپ تۇرۇپ، ــ سىلى ئاۋارە بولۇپ بېرىپ نېمە قىلىلا، پېقىر ئىككى ـ ئۈچ يۈز ئوغلانىنى باشلاپ بېرىپ، جاڭزىدىكى نىجىسلارنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلىساملا بولىدىغۇ، ئاۋۋال ئادەم ئەۋەتىپ تېڭتىكلاپ يۈرۈشنىڭ نېمە ھاجىتى؟

ــ جۆيلۇمە! ماڭ، يانداكى ئۆيگە چىقىپ تۇر، چاقىرغاندا كىرا! ــ دېدى ۋارقىراپ سۇئال جىياك ئۇنىڭغا.

لى كۇي چىقىپ كېتىۋېتىپ ئۆز ـ ئۆزىگە: «بىرنەچچە چۈننى ئۆلتۈرۈشكىمۇ شۇنچە ھودۇقۇپ كەتكەن بارمۇ» دەپ غودۇڭشىدى. سۇئال جىياك شى شيۇنى چاقىرىپ كېلىپ:

ــ ئۇكام، سىز بۇ يەرگە بېرىپ باققان، شۇڭا ياڭ لىن بىلەن بىللە بېرىپ كەلسىڭىز، ــ دېدى.

ــ ئاغا، ــ دېدى شى شيۇ، ــ بۇگۈن سىلى شۇنچە نۇرغۇن لەشكەرنى باشلاپ بۇ يەرگە كەلگەن تۇرسىلا، بۇ جاڭزىدىكىلەر بۇنىڭغا تەييارلىق قىلماي قالامدۇ؟ بىز قانداق كىشىنىڭ قىياپىتىدە ياسىنىپ كىرسەك بولار؟

ــ مەن پېرە ئويناپىدىغان داخانچە ياسىنىپ، يېنىمغا خەنجەر تىقىپ، قولۇمغا پېرىخون دېپىنى ئېلىپ شاراقلاتقان پېتىم كىرىپ كېتەي، سىز مېنىڭ دېپىمنىڭ ئاۋازىغا ئەگىشىپ مېڭىۋېرىڭ، مېنىڭ ئۆچۈرەمدىن يىراقتا كەتمەڭ، ــ دېدى ياڭ لىن.

ــ مەن جىجۇ ئايمىقىدا ئوتۇنچىلىق قىلغانىدىم، ئوتۇن ساتقۇچىدەك ياسىنىپ بىر ئەپكەش ئوتۇن كۆتۈرۈپ كىرەي، يېنىمغا بىرەر قورال تىقىۋالاي، ئالمادىس بىرەر ئىش يۈز بېرىپ قالسا ئەپكەشمۇ كارغا كېلىدۇ، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ ناھايىتى ياخشى. گېپىمىز گەپ بولسۇن، بۇگۈن كېچە تەييارلىق قىلىپ، سۇبھى بىلەن يولغا چىقايلى، ــ دېدى ياڭ

لىن.

كىچىككىنە بىر توخۇ ۋەقەسىدىن پەيدا بولغان غوۋغا بىر توپ ئارسلاننىڭ جەڭگى ـ جېدىلىگە سەۋەب بولدى، شۇڭا قەدىمكىلەر يازغان بىر نەزمدە مۇنداق دەپ ياخشى ئېيتىلغان:

پەيلى يۇمشاقلىق ئېرۇر جانغا پاناھلىق مەنبەسى،
پەيلى قاتتىقلىق ئېرۇر جەڭگى ـ جېدەلنىڭ ھەمراھى.
خەق بىلەن ئېيتىشمىغان ئادەم ئۆزى ئاقىل ئېرۇر،
زەررىچە تارتسا زىيان قانچە پەرىشانلىق كېلۇر.
تەگسە گال پالتا كېلىپ خىشقا ئاسان پارە قىلۇر،
قانچە شاپ بولسۇن قىلىچ چاپسا سۇغا قانداق قىيۇر.
ئاقىرىپ چاچ، چىش تۆكۈلگەي يەتسە ۋاقتى ـ سائىتى،
ئۇپرىماس ھېچ چاغ بىراقكى، ئادىمىزاتنىڭ تىلى.

ئەمدى شى شيۇلارغا كەلسەك، ئۇ ئوتۇن ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ ئالدىدا مېڭىپ كەتتى، يىگىرمە چاقىرىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن يول ئەگرى ـ توقاي، ئىرماش ـ چىرماش، قويۇق دەل ـ دەرەخلىك بولغانلىقتىن يولنى ئاڭقىرالماي، ئەپكىشىنى يەرگە قويۇپ توختاپ قالدى. بۇ چاغدا ئارقىدا يېقىنلا بىر يەردىن داپنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، شى شيۇ قارىسا ياڭ لىن بېشىغا ئەسكى قالپاق، ئۇچىسىغا كونىراپ كەتكەن پېرىخون تونى كىيىپ، قولىدىكى دېپىنى شاراقلاتقىنچە كېتىپتۇ. شى شيۇ ئادەم يوق خالىي يەرگە كەلگەندە، ياڭ لىننى چاقىردى، ئۇ توختىغاندىن كېيىن شى شيۇ:

ـــ بۇ يوللار ناھايىتى ئەگرى ـ توقاي، ئىرماش ـ چىرماش يوللار ئىكەن، ھېچلا پەرق ئەتكىلى بولمىدى، نەچچە ۋاق بۇرۇن لى يىڭغا ئەگىشىپ كەلگەن يولۇمنىڭ قايسى يولىلۇقىنى ئاڭقىرالمايۋاتىمەن. ئۇ كۈنى كەچ كىرىپ قالغانىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى يولنى ئوبدان بىلىشىدىكەن، مەن ئوبدان

كۆرۈۋالماپتىمەن، ــ دېدى.

ــ يول ئەگرى ـ توقاي بولسا بولىۋەرمەمدۇ، ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىمىز، چوڭ يول بىلەن كېتىۋېرەيلى، ــ دېدى ياڭ لىن.

شى شيۇ يەنە ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ، چوڭ يول بىلەن مېڭىپ كەتتى، كېتىۋاتقاندا ئۇنىڭ ئالدىدا بىر كەنت، بىرقانچە مەيخانا ۋە قاسساپلىق دۇكىنى كۆرۈندى، شى شيۇ ئەپكىشىنى مەيخانا ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ يەرگە قويۇپ، ھاردۇق ئالغاچ ئۇيىاق ـ بۇياقتا كۆز تاشلىدى، دۇكانلارنىڭ ئىشىكلىرىگە نەيزە، قىلىچلار ئېسىپ قويۇلۇپتۇ، ھەممە كىشى ئۇچىسىغا «جۇ» دېگەن خەت يېزىلغان سېرىق جىلىتكە كىيىۋاپتۇ، كوچىدىن ئۆتۈۋاتقان ئادەملەرنىڭمۇ شۇنداق ئىكەن. شى شيۇ ئۇنى كۆرگەندىن كېيىن بىر قېرى بوۋايغا سالام بېرىپ:

ــ ئاتا، نەيزە، قىلىچلارنى نېمىشقا ئىشىكىگە ئېسىپ قويىدۇ؟ بۇ قانداق ئۆرپ ـ ئادەت؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مېھمان، سىز نەدىن كەلدىڭىز؟ بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۇقمايدىغان بولسىڭىز، بۇ يەردىن تېزرەك كېتىڭ! ــ دېدى بوۋاي.

ــ پېقىر، ــ دېدى شى شيۇ، ــ شەندۇڭلۇق چىلان ساتىدىغان سودىگەر ئىدىم، دەسمايەمدىن ئايرىلىپ قېلىپ، يۇرتۇمغا كېتەلمىدىم، شۇڭا بۇ يەرگە سېتىشقا بىر ئەپكەش ئوتۇن ئېلىپ كەلگەنىدىم، بۇ يۇرتنىڭ قائىدە ـ يوسۇن، ئوي ـ چوڭقۇرلىرىنى بىلمەيمەن.

ــ ئىتتىكرەك باشقا جايغا بېرىپ ئۆزىڭىزنى پاناھدىڭ، ــ دېدى بوۋاي، ــ بۇ يەردە پات ئارىدا قاتتىق قىرغىنچىلىق بولىدۇ.

ــ شۇنداق ئوبدان جايدا قانداقسىغا قاتتىق قىرغىنچىلىق بولىدۇ؟ ــ دېدى شى شيۇ.

ــ مېھمان، ــ دېدى بوۋاي، ــ ئەگەر بۇنى راستلا ئۇقمايدىغان بولسىڭىز، مەن سىزگە ئېيتىپ بېرەي. بىزنىڭ بۇ

كەنتىمىز جۇ جەمەتىنىڭ كەنتى دەپ ئاتىلىدۇ، داۋاڭنىڭ ئۇستىدە جۇ چاۋفېڭنىڭ جاڭزىسى بار. ئۇلار يېقىندا لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنىڭ زىتىغا تېگىپ قويدى. ھازىر ئۇلار لەشكەر تارتىپ قان تۆككىلى كەنت ئېغىزىغا كەپتۇدەك، لېكىن كەنتىمىزنىڭ يوللىرى ناھايىتى ئەگرى ـ توقاي بولغاچقا، كەنتكە كىرىشكە پېتىنالماي، كەنت سىرتىغا كېلىپ ئورۇنلىشىپتۇدەك. جۇ جەمەتى جاڭزىسىدىن: «ئۆي ـ ئۆيلەر ئۆزلىرىنىڭ قاۋۇل ئوغۇللىرىنى جابدۇپ تەخ قىلىپ تۇرۇشسۇن، بۇيرۇق چۈشكەن ھامان، جەڭگە ئاتلىنىدۇ» دېگەن پەرمان چۈشتى.

ـــ ئاتا، كەنتكىزلاردا جەمئىي قانچىلىك ئادەم بار، ـــ دېدى شى شيۇ.

ـــ يالغۇز بىز تۇرغان مۇشۇ جۇ جەمەتىنىڭ كەنتىدىلا بىر ـ ئىككى تۇمەن ئادەم بار، ئۇنىڭغا تېخى كۈنچىقىش، كۈنپېتىش تەرەپتىكى ئىككى كەنتنىڭ ئادەملىرىمۇ كېلىپ بولۇشىدۇ. كۈنچىقىش كەنت ئاسمان بۇركۈتى لى يىڭ بېگىمنىڭ كەنتى دەپ ئاتىلىدۇ. كۈنپېتىش كەنت خۇ غوجىنىڭ كەنتى دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇنىڭ خۇ سەننىياڭ دەپ ئاتىلىدىغان «غۇنچە بوي قىز» لەقەملىك بىر قىزى بار، ئۇ ئاجايىپ باتۇر، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ شۇنداق تۇرۇقلۇق، ـــ دەپ سوردى شى شيۇ، ـــ لياڭشەن كۆلىدىكىلەردىن نېمىشقا قورقىدۇ؟

ـــ ناۋادا، بىزمۇ دەسلەپتە كەلگەندە يولىنى تونۇيالمىغان بولساق قولغا چۈشەتتۇق، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ ئاتا، ـــ دېدى شى شيۇ، ـــ دەسلەپتە كەلگەندە نېمىشقا قولغا چۈشىسىز؟

ـــ بىزنىڭ كەنتىمىزنىڭ يولى ھەققىدە، ـــ دېدى بوۋاي، ـــ مۇنداق بىر قوشاق بار:

«جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى ئەجەبمۇ ياخشى،
يوللىرى ئەگرى ـ توقاي يىلان باغرى.

دەسلىپىدە كىرمەك ئاسان بۇ جاڭزىغا،
لېكىن زىنھار چىقماق قىيىن ئۇندىن ئاخىرى».

شى شيۇ بۇنى ئاڭلاپلا ھېلىقى بوۋاينىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ يىغلاپ يالۋۇردى:

— پېقىر جاھانكەچتى بولۇپ، دەسمايىدىن ئايرىلىپ، يۇرتۇمغا كېتەلمەيۋاتقان بىر ئادەممەن، ئەگەر ئوتۇننى سېتىپ چىقىپ كەتكۈچە ئاشۇ جېدەل ـ غوۋغانىڭ ئىچىدە قېلىپ چىقىپ كېتەلمىسەم چاتاق بولغۇدەكقۇ؟ ئاتا، مۇشۇ بىر ئەپكەش ئوتۇننى سىزگە بېرەي، مەن بىچارىگە رەھىم قىلىپ، چىقىپ كېتىدىغان يولنى كۆرسىتىپ قويسىڭىز.

— مەن پۇل بەرمەي سىزنىڭ ئوتۇنىڭىزنى ئالسام قانداق بولىدۇ، — دېدى بوۋاي، — ئۇنى مەن سېتىۋالاي، مەن بىلەن كىرىپ ئانچە ـ مۇنچە تاماق ـ پاماق يەۋېلىڭ.

شى شيۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئوتۇننى كۆتۈردى ـ دە، ھېلىقى بوۋايغا ئەگىشىپ ئىچكىرىگە كىردى. بوۋاي شى شيۇغا ئىككى ئاپقۇر مەي، بىر قاچا شوۋگۈرۇچ ئاچىقىپ بەردى. شى شيۇ يېنىش ـ يېنىش رەھمەت ـ تەشەككۈر ئېيتىپ:

— ئاتا، ئەمدى چىقىپ كېتىدىغان يولنى كۆرسىتىپ قويسىڭىز، — دېدى.

— كەنتنىڭ سىرتىغا چىققاندىن كېيىن ئاق تېرەك بار يەرنى كۆرگەن ھامان بۇرۇلۇپ مېڭىڭ، — دېدى بوۋاي، — يولنىڭ كەڭ ـ تارلىقى بىلەن كارىڭىز بولماي مېڭىۋېرىڭ، ئاق تېرەك بار ئەگىم يولنىڭ ھەممىسى راۋان يول، ئاق تېرەك يوقلىرىنىڭ ھەممىسى تۆيۈق يول، باشقا دەرەخلەر بار ئەگىم يوللارمۇ راۋان يوللار ئەمەس. ئەگەر خاتا مېڭىپ قويسىڭىز ئۇيان ئايلىنىپ، بۇيان چۆرگۈلەپ زادىلا چىقىپ كېتەلمەيسىز. ئەمدى ئۇ يولغا كەلسەك، بامبۇك، مىخ، تۆمۇر تىكەنلەر كۆمۈپ قويۇلغان، خاتا مېڭىپ قويۇپ، بامبۇك، مىخلارنى دەسسەپ سالسىڭىز، چوقۇم

قولغا چۈشمسز، هېچ يەرگە بارالمايسىز.

ـــ ئاتا، نامىشەرىپىڭىز كىم بولمىدىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى شى شيۇ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ.

ـــ بۇ كەنتته جۇ ئۇرۇقىدىن بولغان كىشىلەر كۆپ، جۇڭ لى ئاتلىق مەنلا بار، ئۆزۈم مۇشۇ يەرلىك، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ مەي ۋە تائام بىلەن قورسىقىمنى ئوبدان توقلاپ قويدىڭىز، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى خىزمىتىڭىزدە بولارمەن، ـــ دەپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى شى شيۇ.

ئۇلار دەل مۇشۇ سۆزلەرنى دېيىشىپ تۇرغاندا، تالادىن قىيقاس ـ سۈرەن ئاڭلاندى. شى شيۇ قۇلاق سالسا بىر سۈخەنچىنى تۇتۇۋالدۇق دېيىشۈپتىپتۇ. شى شيۇ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ بوۋاي بىلەن بىللە چىقىپ قارىسا يەتمىش ـ سەكسەن ئوتاقچى قولى ئارقىسىغا قىلىپ باغلانغان بىر ئادەمنى ئېلىپ كېلىۋاتىپتۇ. شى شيۇ ئوبدان قارىسا ئۇ ياڭ لىن ئىكەن، ئۇنى قىپىيالمىڭاچ قىلىپ ئارغامچا بىلەن باغلاپتۇ. شى شيۇ بۇنى كۆرۈپ، ئىچىدە ئەمدى چاتاق بولدى، دەپ زارلىنىپ، يالغاندىن بىلمىگەن بولۇۋېلىپ:

ـــ تۇتۇۋېلىنغان ئادەم كىم ئىكەن ئاتا؟ ئۇنى نېمىشقا باغلاپ قويۇپتۇ؟ ـــ دەپ پىچىرلاپ سورىدى بوۋايدىن.

ـــ سۇڭ جياڭ تەرەپتىن كەلگەن سۈخەنچى دېيىشۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟

ـــ قانداق تۇتۇلۇپ قاپتۇ؟

ـــ بۇ هارىمىنىڭمۇ يۇرىكى قاپتەك هارىمى ئوخشايدۇ. تەنها ئۆزى سۈخەنچىلىك قىلىشقا داخان قىياپىتىدە ياسىنىپ غىپىلا قىلىپ كەنتكە كىرىۋاپتۇ. يولنى ئۇقمىغانلىقتىن، چوڭ يول بىلەن مېڭىۋېرىپتۇ، ئۇيان ئايلىنىپ، بۇيان چۆرگۈلەپ تۇيۇق يولغا كىرىپ قاپتۇ، ئاق تېرەك بار ئايلانمىدىن بۇرۇلۇش توغرىسىدىكى سىرنىمۇ ئۇقمايدىكەن. خەقلەر ئۇنىڭ خاتا يولغا مېڭىپ قويغانلىقىنى، مېڭىش ـ تۇرۇشنىڭ غەلىتىلىكىنى

كۆرۈپ جاڭزىدىغا مەلۇم قىپتۇ. جاڭزىدىكى ئوتاقچىلار ئۇنى تۇتقىلى كەلسە، بۇ ھارىمى قىلىچىنى سۇغۇرۇپ چىقىرىپ بەش - ئالتە لەشكەرنى يارىدار قىپتۇ. لېكىن، بۇ يەردىكى ئادەملەر كۆپ بولغانلىقتىن، ئۇلار يوپۇرۇلۇپ ئېتىلغاندا، ئۇ تەڭ كېلەلمەي قولغا چۈشۈپ قاپتۇ، بەزىلەر ئۇنى ئەزەلدىن تارتىپلا ئوغرىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان گۇللۇك قاپلان ياڭ لىن دېگەن ئوغرى شۇ ئىكەنلىكىنى دەپ تونۇۋاپتۇ.

ئۇنىڭ گېپىنى تېخى تۈگىمەي تۇرۇپلا ئالدىدىكى بىرەيلەن جاڭزىنىڭ ئۈچ بېگى چارلاپ كېلىۋاتىدۇ، دەپ ۋارقىرىدى. شى شيۇ تامنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ، ئالدىدا پۈپۈكلۈك نەيزە تۇتقان يىگىرمە نەچچە ئادەم ماڭغان، ئارقىدا بولسا تۆت - بەش ئادەم جەڭ ئاتلىرىنى مىنىپ، ئوقيالىرىنى ھازىرلا ئاتىدىغانداك ئەلپازدا تۇتۇشقان، تۆت - بەش جۈپ جېسەكچى بوز ئاتلارغا مىنىشكەن ھالدا ئوقيا، ساداقلار ئېسىپ، قولىغا پارقىراپ تۇرغان نەيزە تۇتقان بىر ياش باتۇرنى ئارىغا ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. شى شيۇ ئۇنى تونۇدى، بىراق ئۇ بىلمىگەن بولۇپ بوۋايدىن:

— بۇ بېگىم كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۇ جۇ چاۋفېڭنىڭ كەنجى ئوغلى جۇ بياۋ بولىدۇ، — دېدى بوۋاي، — ئۇنىڭ بىلەن كۈنپېتىش كەنتىدىكى خۇ جەمەتىنىڭ غۇنچە بوي قىزى چاي ئىچۈرۈپ قويۇلغان. ئۇچ قېرىنداشتىن مۇشۇ خېلى بوش كەلمەيدىغان بالا بولدى.

— ئاتا، كېتىدىغان يولنى كۆرسىتىپ قويسىڭىز، — دېدى شى شيۇ بوۋايغا تەزىم قىلىپ ئىلتىجا بىلەن.

— بۈگۈن كەچ بولۇپ كەتتى، — دېدى بوۋاي، — ئالدى تەرەپتە جەڭ - پەڭ بولۇپ قېلىپ ئۇنىڭ ئىچىدە قالسىڭىز، بىكاردىن - بىكارغىلا ئۆلۈپ كېتىسىز.

— ئاتا، — دېدى شى شيۇ، — ئۇنداق بولسا پېقىرنى بىر ئامال قىلىپ قوتۇلدۇرۇپ قويۇڭ.

ـــ بۇگۈنچە مېنىڭ ئۆيۈمدە قونۇڭ، ئەتە سۈرۈشتۈرۈپ كۆرەيلى، تىنچ ـ ئامانلىق بولسا ئاندىن چىقىپ كېتىڭ، ـــ دېدى بوۋاي.

شى شيۇ رەھمەت ئېيتىپ، بوۋاينىڭ ئۆيىدە ئولتۇرغاندا، ئىشىك ئالدىدا ئاتلىق تۆت ـ بەش چاپارمەننىڭ:

ـــ ئەي ئەھلى خالايىق، بۇگۈن كېچە قىزىل چىراغ بىلەن بەلگە بېرىلمىدۇ، ئۇنى كۆرگەن ھامان بىر نەيەتتە كۈچ چىقىرىپ، لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن قاراقچىلارنى يامۇلغا تۇتۇپ ئېلىپ بارغايسىلەر، پادىشاھلىقتىن تارتۇق، ئىنئام ئالمىسىلەر، ـــ دەپ ئۆيمۇئۆي تاپىلاپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ بۇ كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سوريدى بوۋايدىن شى شيۇ.

ـــ ئۇ بۇ يەرنىڭ ئوغرى، قاراقچى تۇتىدىغان تۇتقاۋۇلى بولىدۇ، بۇگۈن كېچە سۇڭ جياڭنى تۇتماق بولغان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى بوۋاي جاۋابەن.

شى شيۇ بۇنى ئاڭلاپ بىر پەس دەككە ـ دۈككىگە چۈشكەندىن كېيىن ئوتقاشتىن بىرنى تاپتى ۋە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى تاپشۇرۇپ قويۇپ، ئارقىدىكى سامانلىققا كىرىپ يېتىپ قالدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كېلەيلى، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى كەنت ئېغىزىغا جايلاشقاندىن كېيىن قارىسا، ياڭ لىن، شى شيۇلار ئۈچۈر ئېلىپ چىقمىدى، كېيىن يەنە ئوۋ پېڭنى كەنتنىڭ ئېغىزىغا ئەۋەتتى. ئۇ قايتىپ كېلىپ:

ـــ ئۇ يەردىكىلەرنىڭ بىر سۈخەنچىنى تۇتۇۋالدۇق دەپ كوچىنى بېشىغا كىيگەنلىكىنى ئاڭلىدىم، پېقىر يوللارنىڭ ناھايىتى ئىرماش ـ چىرماش، ئەگرى ـ توقايلىقىنى، يولنى پەرق ئېتىش تەسلىكىنى كۆرۈپ، ئىچكىرىلەپ كىرىشكە پېتىنالمىدىم، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ ئۈچۈر ئەكەلگەندىن كېيىن تېگىمىز دەپ نىكەمگىچە كۈتكۈلۈك؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ غەزەپ بىلەن، ـــ ئۇنىڭ ئۇستىگە ئولار بىر سۈخەنچىنى تۇتۇۋالدۇق دەۋاتقان

بولسا، جەزمەن بىزنىڭ ئىككى قېرىندىشىمىز قولغا چۈشۈپ قالغان بولۇشى مۇمكىن، بىز كېچىلەپ تېگىش قىلىپ، باستۇرۇپ كىرىپ بولسىمۇ، ئىككى قېرىندىشىمىزنى قۇتۇلدۇرۇۋالمىمىز لازىم. قېنى، ئولتۇرغان ھەرقايسى ئاتامانلار قانداق دەيدىكىن؟

ــ ئالدى بىلەن مەن باستۇرۇپ كىرىپ ئۇ يەردە نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چىقاي، قانداق دېيىشىدىلا؟ ــ دېدى لى كۇي شۇ ئان.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ لەشكەرلەرگە دەرھال جابدۇنۇشقا بۇيرۇق چۈشۈردى. لى كۇي، ياڭ شيۇڭلارنىڭ قوشۇنى تۇرشاۋۇل قىسىم، لى جۇنلەرنىڭ قوشۇنى ئارقىدا ھەمدەمچى، مۇ خۇڭ سول قانات، خۇاڭ شىن ئوق قانات قىسىم بولدى؛ سۇڭ جياڭ، خۇا رۇڭ، ئوۋ پېڭ قاتارلىق ئاتامانلار بارگاھ سەرداری بولۇپ ئەلەم چۆرۈپ، نەرە تارتقىنىچە جاڭ ـ دۇمباقلار چېلىپ، قىلىچ، پالتىلار كۆتۈرگىنىچە دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ ئات سالدى. ئۇلار بەس ـ بەس بىلەن چېپىشىپ دۇلۇڭ داۋىنىغا يېتىپ كەلگەندە ئامازشام ۋاقتى بولۇپ قالدى، سۇڭ جياڭ تۇرشاۋۇل قوشۇننى جاڭزىغا تېگىشكە ئالدىراتتى. تۇرشاۋۇل لى كۇي كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ قىپيالىڭاچ ھالدا قۇيۇچ باغلانغان ئايپالتىسىنى ئوينىتقىنىچە بورانده‌ك چاپقىنىچە جاڭزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىسا، ئاسما كۆۋرۈك ئېگىز چىقىرىپ باغلاپ قويۇلۇپتۇ، جاڭزىنىڭ دەرۋازىسىدىن بىرئازمۇ يورۇق كۆرۈنمىدى. لى كۇي خەندەككە چۈشۈپ سۇنى كېچىپ ئۆتمەكچى بولۇۋىدى، ياڭ شيۇڭ ئۇنى توتۇۋېلىپ:

ــ ئۇنداق قىلماڭ، جاڭزىنىڭ دەرۋازىسى چىڭ ئېتىكلىك تۇرغىنىغا قارىغاندا، بۇنىڭدا چوقۇم بىر ئويۇن بار. ئاغام كەلگەندىن كېيىن مەسلىھەت بىلەن بىر ئىش قىلايلى، ــ دېدى.

لى كۇي بۇنىڭغا نەدە تاقەت قىلىپ تۇرالمىسۇن، ئۇ قوش ئايپالتىسىنى ئوينىتقىنىچە نېرىقى قىرغاقتا تۇرۇپ:

ـــ ھـۇ، ئىتتىن تۆرەلگەن جۇ غوجا دېگەن پوق ساقال ئوغرى، قېنى، چىقمامسەن، قارا قۇيۇن لى كۇي ئاتلىق غوجا ئاكاڭ كەلدى! ـــ دەپ تىللىدى.

جاڭزىدىن يەنىلا جاۋاب چىقمىدى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنى باشلاپ يېتىپ كەلگەندە، ياڭ شيۇڭ ئۇنىڭغا جاڭزىدا ھېچقانداق ئادەمنىڭ قارىسى ۋە ھەرىكەتنىڭ شەپە - شىماسى يوق دەپ ئۇچۇر بەردى. سۇڭ جياڭ ئېتىنى توختىتىپ قارىسا، جاڭزىدا ھېچقانداق لەشكەر ۋە قورال - ياراغ كۆرۈنمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە شۇبھە تۇغۇلدى، ئۇ بىردىنلا:

ـــ مەن خاتا قىپتىمەن، تىلسىمنامىدە ياۋغا دۇچ كەلگەندە ھەرگىز ھودۇقۇپ ئالدىراقسانلىق قىلما، دەپ تەۋسىيە قىلغانىدى. مەن ئەھۋالنى توغرا پەملىيەلمەپتىمەن، ئىككى قېرىندىشىمىزنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭلا كويىدا بولۇپ كېچىلەپ لەشكەر تارتىپ كەپتىمەنۇ، بىمەھەل ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىشىمىزنى ئويلىماپتىمەن. بىز تاكى بۇلارنىڭ جاڭزىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالساقمۇ، لېكىن ياۋ لەشكەرلىرى كۆرۈنمەيۋاتىدۇ، بۇنىڭدا چوقۇم بىر ئويۇن بار، ئۇچ قوشۇن چېكىنىپ تۇرسۇن، ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، لەشكىرىمىز بۇ يەرگە كېلىپ قالغاندا چېكىندۇرمەيلى، ئالدىدا مەن باستۇرۇپ كىرەي، سىلەر مېنىڭ ئارقامدىن مېڭىڭلار، ـــ دېدى لى كۇي ۋارقىراپ.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگە - تۈگىمەيلا، جاڭزىدىكىلەر بۇنىڭدىن خەۋەر تاپتى - دە، جاڭزىدىن ئاسمانغا بىر بەلگە توپى ئېتىلدى. توپ ئوقى كۆككە كۆتۈرۈلۈشى بىلەن تەڭلا دۇلۇڭ داۋىنىدا نەچچە مىڭلىغان ئوتقاش تەڭلا ۋالىلداپ يېنىپ كەتتى، سېپىل ئۈستىدىكى ئوقيالاردىن يامغۇردەك ئوق يېغىشقا باشلىدى. سۇڭ جياڭ كەلگەن يولى بىلەن دەرھال چېكىنمەكچى بولدى. بۇ چاغدا ئارقىدىكى ھەمدەمچى لەشكەرلەر ئاتامانى لى جۇنىنىڭ لەشكەرلىرى قىيقاس - سۇرەنلەر كۆتۈرۈپ:

ـــ كەلگەن يولسىز توسۇلۇپتۇ، قاپقانغا چۈشۈپ قاپتىمىز، ـــ دەپ ۋارقىراشتى.

سۇك جىياك لەشكەرلىرىنى قېچىشقا يول تېپىكلار دەپ بۇيرۇدى. لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى ئويىنىتىپ قىرىشقا ئادەم ئىزدەپ يۈرەتتى. ئۇ ياۋ لەشكەرلىرىدىن بىرنىمۇ ئۇچرىتالمىدى. بۇ چاغدا دۇلۇك داۋىنىدىن يەنە بىر توپ ئېتىلدى، توپ ئاۋازى تېخى ئۇزۇلمەي تۇرۇپلا توّت تەرەپتىن كۆتۈرۈلگەن چۇقان ـ سۈرەنلەر يەر ـ زېمىنلارنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. سۇك دانىش قورققىنىدىن كۆزلىرى چەكچىيىپ، ئېغىزى ئېچىلغىنىچە نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي هاك ـ تاك قېتىپلا قالدى. سېنىك ھەرقانچە زور تەدبىرىك بولغان بىلەنمۇ، يەردىكى قاپقان ـ ئاسماندىكى توردىن قانداق قۇتۇلۇپ كېتەلەيسەن؟ ئەجدىھا يولۋاسىنى تۇتۇشقا قۇردى قاپقان، ئالەمشۇمۇل باتۇرنى تۇتۇشقا شۇئان. سۇك دانىش ۋە باشقا ئاتامانلارنىك بۇ يەردىن قانداق قۇتۇلۇپ چىققانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق سەككىزىنچى باب

غۇنچە بوي قىزنىڭ ۋاڭ پەتەك يولۋاسىنى ئۆزى يالغۇز تۇتۇۋالغانلىقى
سۇڭ دانىشنىڭ جۇ جەمەتىنىڭ جاكۇزىسىغا ئىككىنچى قېتىم تەگكەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇڭ جىياڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ تۆت ئەتراپقا قارىدى، ھەممە يەرگە ئوتاقچىلار مۆكتۈرۈپ قويۇلۇپتۇ. ئۇ دەرھال چاپارمەنلىرىنى چوڭ يول بىلەن ئۇر ـ چاپ قىلىپ ئۆتۈشكە بۇيرۇدى. بەش قوشۇننىڭ توسۇلۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن ناله ـ پەريادقا چۈشتى.

ـــ نېمىگە چۇقان سېلىشىپ ناله ـ پەرياد قىلىشۇاتىسىلەر؟ ـــ دەپ سوردى سۇڭ جياڭ.

ئالدىمىزدىكى يوللارنىڭ ھەممىسى ئەگرى ـ توقاي يوللار ئىكەن، ـــ دېدى چاپارمەنلەر، ـــ بىزدەم مېڭىۋىدۇق يەنىلا ئابايىقى يېرىمىزگە كېلىپ قاپتىمىز.

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئوتقاش يورۇپ تۇرغان، ئۆي ـ ئوتاق، ئادەمزات بار تەرەپتىن يول تېپىپ چىقىڭلار.

ئۇلار مېڭىپ ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا، ئالدىدا ماڭغان چاپارمەنلەر يەنىلا قىيقاس ـ چۇقان كۆتۈرۈپ:

ـــ ئوتقاش يورۇپ تۇرغان تەرەپكە قاراپ مېڭىۋىدۇق، يولنىڭ ھەممە يېرىگە ئۇچلۇق بامبۇك مىخ، تۆمۇر تىكەنلەر ۋە شاخ ـ شۇمبىلارنى قويۇپ، يولنىڭ ئېغىزىنى توسۇۋېتىپتۇ، ـــ

دېيىشتى.

ــ مېنى تەڭرى جازالىدىمۇ نېمە؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ. ئۇ تازا دېلىغۇل بولۇپ، تەقەززالىقتا تۇرغاندا، سول تارام قوشۇنلار ئىچىدىكى مۇ خۇڭنىڭ چاپارمەنلىرى قىيا ـ چىيا قىلىشىپ: «شى شيۇ قايتىپ كەلدى» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى.

سۇڭ جياڭ قارىسا شى شيۇ قولىغا بىر قىلىچنى تۇتقان ھالدا كېلىۋېتىپتۇ، ئۇ يۇگۇرگەن پېتى ئاتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئاغا، خاۋاتىر بولمىسلا، پېقىر يولنى ئۇقۇۋالدىم. بەش قوشۇنغا يولنىڭ كەڭ ـ تارلىقىغا قارىماي، ئاق تېرەك ئۇچرىغان ھامانلا بۇرۇلۇپ مېڭىش توغرىسىدا يوشۇرۇنچە بۇيرۇق چۈشۈرسىلە، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى ھەيدەشتۈرۈپ، ئاق تېرەك ئۇچرىغان ھامان بۇرۇلۇپ مېڭىۋەردى. ئۇ ئالاھازەل بەش ـ ئالتە چاقىرىمدەك يول يۈرگەندىن كېيىن ئالدىدىكى ئوتاقچىلارنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ گۇمانلىنىپ شى شيۇدىن:

ــ ئۇكام، ئالدىمىزدىكى دۈشمەنلەر ئەجەب كۆپىيىپ كېتىۋاتىدىغۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۇلار پانۇس بىلەن بەلگە بېرىۋاتقان ئوخشايدۇ، ــ دېدى شى شيۇ.

ــ ئاغا، ــ دېدى خۇا رۇڭ ئاتتا تۇرۇپ قولى بىلەن سۇڭ جياڭغا كۆرسىتىپ، ــ دەرەخنىڭ سايىسىدا تۇرغان ئاۋۇ پانۇسنى كۆردىلىمۇ؟ ئۇ بىزنىڭ كۈنچىقىش تەرەپكە ماڭغىنىمىزنى كۆرسە، پانۇسنى كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ پۇلاڭلىتىۋاتىدۇ. بىزنىڭ كۈنپېتىشقا قاراپ ماڭغىنىمىزنى كۆرسە، پانۇسنى كۈنپېتىشقا قاراپ پۇلاڭلىتىۋاتىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ بەلگىسى ئوخشايدۇ، ــ دېدى.

ــ ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى؟ ــ دېدى خۇا رۇڭ ۋە يايىنى

تارتقىنىچە، ئېتىنى چاپتۇرۇپ بېرىپ ئاشۇ سايىنى چەنلەپ تۇرۇپ، بىر ئوق ئېتىۋىدى، ئوق ھېچ قىيماستىن دەل ھېلىقى پانۇسنى يەرگە چۈشۈردى. ئەتراپىتا مۆكۈنۈپ ياتقان ئوتاقچىلار پانۇس يوقالغاندىن كېيىن پاتپاراق بولۇپ كېتىشتى.

سۇك جياك شى شيۇغا يول باشلاتقۇزۇپ كەنت ئېغىزىنى بۆسۈپ چىقتى، دەل شۇچاغدا تاغنىك ئالدىدىن قىيقاس ـ سۈرەن سادالىرى كۆتۈرۈلدى ۋە بىر توپ ئوتقاش پەيدا بولدى، سۇك جياك تۇرشاۋۇل قوشۇننى توختاتتىپ، شى شيۇنى ئالدىدا بېرىپ يولنى چارلاپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا شى شيۇ قايتىپ كېلىپ:

ـــ تاغ تۇرادىكى ئىككىنچى تۇركۈمدىكى لەشكەرلەر بىزگە بولۇشۇشقا يېتىپ كېلىپ، مۆكۈنۈۋالغان ئوتاقچىلارنى قىرىپ تىرىپسىرەن قىلىۋېتىپتۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

سۇك جياك بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ياۋغا ئىككى ياندىن قىستاپ تېگىپ، كەنت ئېغىزىدىن يول ئېچىپ چىقتى ۋە جۇجەمەتىنىك ئوتاقچىلىرىنى تىرىپسىرەن قىلىۋەتتى. ئاندىن لىن چۇك، چىن مىڭلارنىك لەشكەرلىرىگە قوشۇلۇپ، كەنت ئېغىزىدا ماكانلاشتى. ئەتىسى تاك يورۇغاندىن كېيىن ئېگىزرەك جايغا قوش تىكىپ، لەشكەرلەرنى ئېدىتلاپ چىقتى، ئۇلار ئىچىدە ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاك شىن يوق بولۇپ چىقتى. سۇك جياك چۆچۈپ كېتىپ، ئىشىنىك تېگى ـ تەكتىنى سۈرۈشتۈردى، تۇنۇگۈن كەچتە ئۇنىك بىلەن بىللە بارغانلار:

ـــ ئاتامان خۇاك شىن ئۆزلىرىنىك بۇيرۇقلىرى بىلەن يولنى چارلاپ كېلىش ئۈچۈن بىز بىلەن بىللە بارغانىدى، ئېھتىياتسىزلىقتىن قومۇشلۇق ئارىسىدىن ئىككى دانە ئىلمەك ئوقرۇق سوزۇلۇپ چىقىپ، ئاتلارنىك پۇتىدىن ئىلىپ موللاق ئاتقۇزۇۋەتكەندىن كېيىن شۇ ئوقرۇق تۇتقان بەش ـ ئالتە ئوتاقچى خۇاك شىننى تۇتۇپ كەتتى، قۇتۇلدۇرالمىدۇق، ـــ دەپ مەلۇم قىلىشتى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلەندى ۋە بىللە بارغان لەشكەرلەرنى نېمىشقا بۇرۇنراق خەۋەر بەرمەيسىلەر دەپ ئۆلتۈرمەكچى بولدى. لىن چۇڭ، خۇا رۇڭلار سۇڭ جياڭغا نەسىھەت قىلىپ توختىتىۋالدى. ھەممەيلەن: «جاڭزىنىڭ ئالالمىدۇق، ئۇنى ئاز دەپ ئىككى قېرىندىشىمىزنى زىيان تارتتۇق، ئەمدى قانداق قىلارمىز» دېيىشىپ كۆڭلى غەش بولدى. ياڭ شيۇڭ:

— بۇ يەردىكى ئۇچ كەنت ئەھدە تۈزۈپتۇ، ئالدىنقى كۈنى جۇ بياۋ دېگەن ھارامزادە كۈنچىقىش كەنتىنىڭ غوجىسى لى بېگمىنى ئوقيا بىلەن جاراھەتلەندۈرۈپ قويدى، ھازىر ئۆيىدە ئاغرىق ياتىدۇ، ئاغا، نېمىشقا بېرىپ ئۇ كىشى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باقمايمىز؟ — دېدى.

— ھە راست، مەن ئۇنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئۇ كىشى بۇ يەرنىڭ ئوي ـ دۆڭىنى ئوبدان بىلىدۇ، — دېدى سۇڭ جياڭ ۋە ئىككى توپ تاۋار ـ دۇردۇن، قوي ـ پوي ۋە مەي ـ شارابلار تەييارلاشنى تاپىلىدى، ئوبدان ئاتتىن بىرنى تاللاپ ئېگەرلەپ، ئۆزى بېرىپ كۆرۈشمەكچى بولدى.

سۇڭ جياڭ لىن چۇڭ، چىن مىڭلارغا قوشنى ساقلاشنى تاپشۇردى، شۇنىڭ بىلەن خۇا رۇڭ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار بىلەن ئاتلىنىپ، ئۇچ يۈز لەشكەر ئەگەشتۈرۈپ، كۈنچىقىشتىكى لى جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ يول ئالدى.

جاڭزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قارىسا، جاڭزىنىڭ دەرۋازىلىرى چىڭ ئېتىلىپ، ئاسما كۆۋرۈكلەر تارتىۋېتىلىپتۇ، تامنىڭ ئىچىگە نۇرغۇن چېرىكلەرنى تۇرغۇزۇۋېتىپتۇ، دەرۋازا ئۈستىدىكىلەر بۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن گۈمبۇرلىتىپ دۇمباق چېلىشقا باشلىدى. سۇڭ جياڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ:

— پېقىر لياڭشەن كۆلىدىكى مەردلەردىن سۇڭ جياڭ دېگەن بولىمەن، ئاتايىتەن بېگىم بىلەن كۆرۈشۈشكە كەلدىم، باشقا غەرىزىم يوق، ئېھتىيات قىلىپ ئولتۇرمىساڭلارمۇ بولىدۇ، —

دەپ ۋارقىرىدى.

جاڭزا دەرۋازىسىنىڭ ئۈستىدە تۇرغان دۇڭ شىڭ ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلارنىڭمۇ بۇ يەردە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، جاڭزا دەرۋازىسىنى ئالدىراپ ـ تېنەپ ئېچىپ، قېيىق بىلەن نېرى ياقتا ئۆتۈپ سۇڭ جياڭ بىلەن سالاملاشتى. سۇڭ جياڭ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى.

ـــ بۇ ئۇكىمىز پېقىر ئىككىيلەننى لى بېگىمنى پاناھ تۈتۈشقا باشلاپ بارغان كىشى بولىدۇ، جىن چىراي دۇ شىڭ دېگەن ئادەم مۇشۇ، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار ئالدىغا كېلىپ.

ـــ دۇ غوجىدار دېگەن ئۆزلىرى ئىكەنلى ـ دە، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئۆزلىرى جۇڭاپ لى بېگىمگە: «لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭ ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك ناملىرىنى ئاڭلىغىلى ئۇزۇن بوپتىكەن، كۆرۈشۈش نېسىپ بولماپتۇ. بۈگۈن جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكىلەر ئۇلار بىلەن دۇشمەنلىشىپ قالغاچقا، بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئاتايىتەن گۇللۇك دۇردۇن، داڭلىق ئات ـ مات، قوي ـ پوي ۋە مەي ـ شاراب قاتارلىق ئەرزىمەس سوۋغا ـ سالاملارنى ئېلىپ، ئۆزلىرى بىلەن بىر دىدار كۆرۈشسەم دېگەن ئۈمىدتە كەپتۇ، باشقىچە غەرىزى يوق ئىكەن» دەپ خەۋەر قىلىپ قويغان بولسىلا ئىكەن.

دۇ شىڭ بۇ گەپنى ئېلىپ سۇدىن ئۆتۈپ جاڭزىغا كىرىپ كەتتى ۋە ئۇدۇل ئايۋانغا كېلىپ توختىدى، لى يىڭ كات ئۈستىدە يوتقانغا ئورىنىپ ئولتۇرغانىدى، دۇ شىڭ سۇڭ جياڭنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش تەلىپىنى يەتكۈزدى.

ـــ ئۇ لياڭشەن كۆلىدە ئىسيان كۆتۈرگەن ئادەم تۇرسا، مەن ئۇنىڭ بىلەن قانداق كۆرۈشەلەيمەن؟ ئۇنىڭ خۇسۇسىي غەرىزى بولمىغاندىمۇ بىر مەقسىتى بار. سەن بېرىپ ئۇنىڭغا مېنى: «ئاغرىپ قېلىپ قىمىرلىيالماي ئورۇن تۈتۈپ ياتىدۇ ، ھازىرچە كۆرۈشەلمەيمەن، باشقا بىر كۈنى كۆرۈشسەك، ئېلىپ كەلگەن

سوۋغا ـ سالاملىرىنىمۇ قوبۇل قىلالمايمەن» دەيدۇ دېگەن جاۋابنى بەرگەن، ـــ دېدى لى يىڭ.

دۇ شىڭ يەنە سۇدىن ئۆتۈپ:

ـــ غوجام ئۆزلىرىگە يېنىش ـ يېنىش دۇئايىسالام دېدى، ئەسلىدە ئالدىلىرىغا ئۆزى چىقماقچى ئىدى، ياردار بولۇپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ، ھازىرچە كۆرۈشەلمەيمەن، باشقا بىر كۈنى ئاتايىتەن ئۆزۈم بېرىپ كۆرۈشەي، سوۋغا ـ سالام ئېلىپ كېلىپ بەكمۇ ئاۋارە بوپتۇ، رەھمەت، قوبۇل قىلىشقا ئاجىزلىق قىلمەن، دەيدۇ، ـــ دېدى.

ـــ مەن غوجىلىرىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلمۇاتمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ مەن جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تېگىپ يېڭىلىپ قالغانلىقىمدىن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى ئارزۇ قىلىپ كەلدىم، ئۇ ھەرقاچان جۇ جەمەتىنىڭ كۆڭلىدە باشقىچە ئىش كېچىپ قالارمىكىن دەپ كۆرۈشكىلى چىقمايۋاتقان بولسا كېرەك.

ـــ ئۇنداق ئەمەس، ـــ دېدى دۇ شىڭ، ـــ غوجام راستىن ئاغرىپ ياتىدۇ. پېقىر جۇڭشەنلىك بولىمەن، بۇ يەرگە كەلگىنىمگە ئۇزاق يىللار بولدى، بۇ يەرنىڭ ئېپى ـ جېپىنى ئوبدان بىلىمەن. ئوتتۇرىدىكىسى جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى، كۈنچىقىشتىكى مەن تۇرىدىغان لى جەمەتىنىڭ، كۈنپېتىشتىكى خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى. بۇ ئۇچ كەنت، جاڭزىدىكىلەر «ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولىمىز، بېشىمىزغا كۈن چۈشۈپ قالسا بىر ـ بىرىمىزگە بولۇشۇپ قۇتقۇزىمىز» دەپ ۋەدىلىشىپ ئانت ئىچىشكەن. ھازىر ئۇلار غوجامنى خاپا قىلىپ قويدى. شۇڭا، ئۇلارغا بولۇشقىلى بارمايدۇ، بولۇشسا خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكىلەر بولۇشۇشى مۇمكىن. ئۇ جاڭزىدىكى باشقىلارنىڭ كارايىتى چاغلىق، غۇنچە بوي قىز خۇ سەننياڭ دەپ ئاتىلىدىغان بىر باتۇر بار، ئاي شەكىللىك بىر جۈپ قىلىچى بارکى، ئۇنى شۇنداق قالتىس ئوينىتىدۇ. ئۇنى جۇ جەمەتى جاڭزىسىنىڭ كەنجى ئوغلى جۇ بياۋ بىلەن چاي ئىچۈرۈپ قويدى، قاچانلا

بولمسۇن بىر كۈنى ئېلىپ كېتىدۇ. سەردارىم، ئەگەر جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تەگمەكچى بولسىلا، كۈنچىقىش تەرەپتىن ئېھتىيات قىلىپ كەتمەي، كۈنپېتىش تەرەپتىكى يولنى چىڭ تۇتسىلالا بولىدۇ. جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە ئىككى دەرۋازا بار: ئۇنىڭ بىرسى دۇلۇڭ داۋىنىنىڭ ئالدىدا، يەنە بىرسى ئۇنىڭ ئارقىسىدا. ئالدى دەرۋازىغا تەگكەن بىلەن بىكار، ئۇنىڭغا ئىككى تەرەپتىن قىستاپ تەگكەندىلا ئاندىن ئۇنى ئالغىلى بولىدۇ، ئالدى دەرۋازا ناھايىتى چىڭ، يوللىرى ئىرماش ـ چىرماش، پەرق ئەتكىلى بولمايدۇ، ھەممىسى ئەگرى ـ توقاي يوللار، كەڭ يەرلىرى بار، تار يەرلىرىمۇ بار. لېكىن، ئاق تېرەك بولسىلا بۇرۇلسا بولىدۇ، ئەنە شۇ راۋان يول، ئاق تېرەك يوقلىرى تۈيۈق يول.

ـــ ئۇلار ئەگەر، ـــ دېدى شى شيۇ، ـــ ئاق تېرەكلەرنىڭ ھەممىسىنى كېسىپ تاشلىغان بولسا نېمىنى بەلگە قىلغۇلۇق؟

ـــ دەرەخنى كېسىۋەتكەن بىلەن، ـــ دېدى دۇ شىڭ، ـــ ئۇنىڭ يىلتىزىنى تۇگىتەلمەيدۇ، ئۇ يەردە دەرەخنىڭ يىلتىزلىرى باردۇ ھەرقاچان، شۇڭا ئۇ يەرگە كېچىسى ئەمەس، كۈندۈزى تېگىش ئەپلىك. سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دۇ شىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، ھەمراھلىرى بىلەن قوشقا قايتتى. لىن چۇڭ قاتارلىقلار ئۇلارنى ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى. ھەممەيلەن چوڭ قوشقا كىرىپ ئولتۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ لى يىڭنىڭ كۆرۈشۈشكە ئۇنىمىغانلىقىنى ۋە دۇ شىڭنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاتامانلارغا سۆزلەپ بەردى. لى كۇي سۆز قىستۇرۇپ:

ـــ ياخشى كۆڭۈل بىلەن سوۋغا ـ سالام ئېلىپ بارسا، ئۇ ھارامزادىنىڭ ئاغام ئالدىغا چىقمىغانلىقىنى قاراڭلار، مەن ئۇچ يۈز ئادەمنى باشلاپ بېرىپ، ئۇ كىسپۇرۇشنىڭ جاڭزىسىنى تىرىپىرەن قىلىپ، ئۇ خۇنپەرنى تۇتۇپ ئاغام ئالدىغا ئېلىپ چىقىپ باش ئەگدۈرىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئۇكام، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ سىز ئۇقمايسىز، ئۇ

دېگەن مال ـ دۇنيالىق دۆلەتمەن، مۆمىن ئادەم، يامۇلدىن قورقىدىغان تۇرسا، قانداقسىغا ئالدىراپ ـ تېنەپ بىز بىلەن كۆرۈشسۇن؟

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دېدى لى كۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ ئۇ ھارامزادە باشقىلار بىلەن كۆرۈشۈشتىن قورقىدىغان كىچىك بالا ئىكەن ـ دە.

ئولتۇرغانلارنىڭ هەممىسى كۈلۈپ كېتىشتى.

ـــ شۇنداق دېگەنبىلەنمۇ، ئىككى بۇرادىرىمىز قولغا چۈشۈپ قالدى، ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ، ـــ ئۇلارنىڭ يا ئۆلۈك، يا تىرىكلىكى بىزگە نامەلۇم، هەرقايسىلىرى باتۇرلۇق بىلەن ئىلگىرىلەپ، مەن بىلەن بارسىلا، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا يەنە تېگىپ باقايلى.

ـــ ئاغا، بۇيرۇق بەرسىلە ئاڭلىماسلىققا قايسىمىزنىڭ هەددى؟ ئۆزلىرى كىمنى ئالدىدا بېرىشقا بۇيرۇيدىلىكىن؟ ـــ دېيىشتى ئولتۇرغانلارنىڭ هەممىسى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ.

ـــ سىلەر كىچىك بالىدىن قورقىدىكەنسىلەر، مەن ئالدىدا باراي، ـــ دېدى قارا قۇيۇن لى كۇي.

ـــ سىز تۇرشاۋۇل بولۇپ بارسىڭىز ياخشى بولمايدۇ، بۇ قېتىم سىزنىڭ لازىمىڭىز يوق، ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ.

لى كۇي ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ جىم بولۇپ قالدى. سۇڭ جيالڭ ما لىن، دېڭ فېي، ئوۋ پېڭ، ۋاڭ پەتەك يولۇاس قاتارلىق تۆتەيلەننى چاقىرىپ:

ـــ مەن بىلەن بىللە تۇرشاۋۇل بولۇپ بېرىڭلار، ـــ دېدى ۋە ئىككىنچى قېتىمدا دەي زۇڭ، چىن مىڭ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، بەي شېڭلارنىڭ ئېتىنى ئاتاپ، سۇ يولى بىلەن ماڭىدىغان ئادەملىرىنى تەييارلاپ قويۇشنى تاپىلىدى. ئۇچىنچى قېتىمدا، لىن چۇڭ، خۇا رۇڭ، مۇ خۇڭ، لى كۇيلارنى ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ بولۇشۇشقا تەيىنلىدى. لەشكەرلەر بۆلۈنۈپ، تەييار بولغاندىن كېيىن قورساقلىرىنى ئوبدان

توقلۇپلىپ، راسلىنىپ يولغا چىقتى.

سۇڭ جياڭ ئۆزى تۇرشاۋۇل بولۇپ، جەڭنى باشلاش ئۈچۈن ئاتلاندى، ئالدىدا «سەردار» دەپ خەت يېزىلغان چوڭ قىزىل ئەلەم تۇتۇپ مېڭىلدى. تۆت ئاتامان بىر يۈز ئەللىك ئاتلىق لەشكەر ۋە مىڭ پىيادە لەشكەرنى باشلاپ توپتوغرا جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ، ئۇر ـ چاپ بىلەن باستۇرۇپ ماڭدى. يول بويى ئادەملەرنى بۈيرۇپ يوللارنى چارلىتىپ، ئۇدۇل دۆلۈڭ داۋۇنى ئالدىغا يېتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ بۇ جاڭزىغا قارىدى، ئۇ دەرۋەقە ھەيۋەت جاڭزا ئىكەن، جاڭزىنىڭ دەرۋازىسى ئۈستىدىكى ئەلەمگە جۇ جەمەتىنىڭ بۇ جاڭزىسىنى سۈرەتلەپ بېرىدىغان مۇنداق بىر مەدھىيە نەزمى يېزىلغانىدى:

تۇرىدۇ دۆلۈڭ تېغى ئالدىدا بىر دۆلۈڭ داۋان،
بۇ داۋاندا جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى تۇتقان ماكان.
سۇ ئۇزۇلمەي ئاقىدۇ ئەگىپ داۋان ئەتراپىدا،
سايە تاشلاپتۇ باراقسان لەيلى ـ مەجنۇن ھەر تامان.
جاڭزىدا رەت ـ رەت تىزىق، شەمشەر ـ تەبەر قاتار ـ قاتار،
قوۋۇقى ئالدىدا بەش قولدەك قىلىچ، نەيزە ھامان.
ياش يىگىتلەر ئالدىدا لەشكەر چەۋەندازى بولۇپ،
تەخ تۇرۇپتۇ ياۋغا قارشى بارچە باتۇر ـ پالۋان.
جەڭگە كىرسە شۇ جۇ لۇڭ، تەڭ كېلەلمەس ھەرنە ياۋ،
كەلسە دۇچ جۇ ـ خۇ تېغىغا ياۋ جېنى تاپماس ئامان.
چىقسا جۇ بياۋ جەڭگە قاچماس قولىدىن تۇرلۇك ھۈنەر،
نەرە تارتسا ئاچچىقىدا مىسلى بىر ۋەھشىي قاۋان.
توشتى ئالتۇن ھەم كۈمۈش، دۇردۇنغا مىڭلاپ ساندۇقى،
مۇشۇ جۇ چاۋفېڭ غوجام مىكرى ـ پاراسەتتە يامان.
قەد كۆتۈرگەن ئىشىكىنىڭ ئالدىدا جۇپ ئاق ئەلەم،
ئىككى مىسرا خەت يېزىلغان ئۈستىگە روشەن ئايان:

«تىندۇرۇپ لياڭشەن كۆلىنى چاۋ گەينى تۇتقايمىز چوقۇم،
قالمىغاي سۇڭ جياڭ ئامان لياڭشەننى قىلغايمىز كۆكۈم».

سۇڭ جياڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ جۇ جەمەتى جاڭزىسىنىڭ دەرۋازىسى ئۈستىدىكى ئىككى ئەلەمنى كۆردى ـ دە، ئىچىدە دەرغەزەپ بولۇپ: «جۇ جەمەتى جاڭزىسىغا تېگىپ ئۇنى ئالالمىسام، لياڭشەن كۆلىگە ئەبەدىلئەبەد قايتمايمەن» دەپ قەسەمياد قىلدى. باشقا ئاتامانلارمۇ بۇنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپكە كەلدى. سۇڭ جياڭ ئارقىدىكى لەشكەرلەرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئىككىنچى تۈركۈمدىكى ئاتامانلارنى ئالدى دەرۋازىغا تېگىشكە قالدۇرۇپ، ئۆزى تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرىنى باشلاپ دۇلۇڭ داۋىنىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قارىدى، جاڭزىدىكىلەر ئارقىدىكى دەرۋازىنى پولات قورغاندەك ناھايىتى پۇختا ساقلاۋېتىپتۇ. ئۇ بۇلارنى كۆرۈپ تۇرغاندا، كۈنپېتىش تەرەپتىن بىر توپ ئوتاقچىلار نەرە تارتىپ باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ما لىن، دېڭ فېيلارنى جاڭزىنىڭ ئارقا دەرۋازىسىنى توسۇشقا قالدۇرۇپ، ئۆزى ئوۋ پېڭ، ۋاڭ پەتەك يولۇاس قاتارلىق بىر بۆلەك ئادەمنى باشلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. داۋاننىڭ ئېتىكىدە كېلىۋاتقان ئوتاقچىلار ئالاھازەل يېگىرمە ـ ئوتتۇز ئاتلىق ئادەم ئىكەن، ئۇلار بىر باتۇر قىزنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقى:

چېچىغا قوشلاپ قىسىلغان ساپسېرىق ئالتۇن جىغا،
سۇمۇرغگۈل كەش ـ ئاياغ ئېسىل ئۈزەڭگە قېشىدا.
قۇر قۇياقى ئىچىدە دۇردۇندا چوغدەك كۆڭلىكى،
غۇنچىدەك بېلىگە راۋرۇس باغلىغان كەشتە پوتا.
پارقىراق ۋال ـ ۋۇل قىلىچتا كەستى باتۇرلار بېشىن،
ھەرنە زور باتۇر چېرىك مەھكۇم ئۇنىڭ شاپ تىغىغا.

تۆرىلىشتىن شۇنچە زىبا، تۇرقى گويا غۇنچىدەك،
«غۇنچە بوي قىز» دۇر چېچىپ يۇرگەن بۇ سەپنىڭ ئالدىدا.

ئۇ كېلىۋاتقان ئوتاقچىلار خۇ جەمەتى جاڭزىسىدىكى باتۇر غۇنچە بوي قىزنىڭ قوشۇنى ئىدى، غۇنچە بوي قىز قارا يالىلىق ئاتقا مىنىپ، بىر جۇپ ئاي شەكىللىك شەمشەر قىلىچىنى ئويناتقان هالدا ئۇچ ـ تۆت يۈز ئوتاقچىنى باشلاپ، جۇ جەمەتى جاڭزىسىغا بولۇشۇش ئۈچۈن كېلىۋاتقانكەن. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ:

ـــ هېلى خۇ جەمەتى جاڭزىسىدا قالتىس باتۇر بىر ئايال بار دەپ ئاڭلىغانىدىم، پەمىچە، كېلىۋاتقىنى دەل شۇ ئايال بولسا كېرەك، قېنى، كىم ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىشقا چىقىدۇ؟ ـــ دېدى.

ۋاڭ پەتەك يولۋاس خوتۇنپەرەس بىرنېمە بولغاچقا، سۇڭ جياڭنىڭ ئاغزىدىن ئايال باتۇر دېگەن گەپ چىقا ـ چىقمايلا بىر ئېلىشىپ قولغا چۈشۈرۈش ئويىغا كەلدى ـ دە، قاتتىق بىر ۋارقىراپ، ئېتىنى دېۋىتكىنىچە ئالغا ئېتىلدى ۋە قولىدىكى نەيزىسىنى تەڭلەپ ياۋ بىلەن ئېلىشماقچى بولدى. ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى نەرە تارتتى، خۇ سەننياڭمۇ ئېتىنى قامچىلاپ، قىلىچىنى ئوينىتىپ، ۋاڭ پەتەك يولۋاسقا قاراپ ئېتىلدى، ئۇلارنىڭ بىرسى قوش قىلىچىنى ئۇستىلىق بىلەن ئويناتسا، يەنە بىرسى تاق نەيزە ئىشلىتىشتە كارامەت كۆرسەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئىككىيلەن ئون نەچچە مەرتىۋە ئېلىشتى، سۇڭ جياڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ، ۋاڭ پەتەك يولۋاسنىڭ نەيزىۋازلىقى ئىشلىمەيۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئەسلىدە ۋاڭ پەتەك يولۋاس غۇنچە بوي قىزنى كۆرۈشى بىلەنلا، ئۇنى دەرهال تۇتۇۋالغۇسى كېلىپ كەتكەنىدى، ئون نەچچە مەرتىۋە ئېلىشقاندىن كېيىن كىم بىلسۇن، ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرى تىترەپ لاسسىدە سولىشىپ، نەيزىسىنى كەلسە ـ كەلمەس يەرلەرگە سانجىلغىلى باشلىدى. ئىككىيلەن جان تىكىپ ئېلىشىۋاتقان چاغدا، ۋاڭ پەتەك يولۋاس

ئۇنىڭغا پوخۇرلۇق قىلىشقا باشلىدى. غۇنچە بوي قىز چېچەن بولغاچقا، كۆڭلىدە: «بۇ ھارامزادىنىڭ ئەدەپسىزلىك قىلىۋاتقانلىقىغا قاراڭلار» دەپ ئويلىدى ـ دە، جۇپ قىلىچىنى گاھ يۇقىرى، گاھ تۆۋەنگە چاپقىلى تۇردى، ۋاڭ پەتنەك يولۋاس بۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرالىسۇن؟ ئۇ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ قېچىشقا تەمشىلىۋىدى، غۇنچە بوي قىز ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ، ئوڭ قولىدىكى قىلىچىنى ئېگىرىگە قىستۇرۇپ قويۇپ، شاققىدە قولىنى سۇندى ـ دە، ۋاڭ پەتەك يولۋاسنى ئېگەردىن لىككىدە يۇلۇۋېلىپ تىرىك تۇتۇۋالدى. ئوتاقچىلار گۇررىدە كېلىپ ۋاڭ پەتەك يولۋاسنى سۆرىگەن پېتى ئېلىپ كەتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

زىناخورلار كۆرسە خوتۇننى،
ئالالمايدۇ ئۇندىن كۆزىنى.
ئەنە ئاشۇ ئەرزىمەس يولغا،
پىدا قىلىدۇ ھەتتا ئۆزىنى.
كۆشۈگىدىن چىقمىدى شىرمەرد،
خوتۇنغا بەرگەچ جىسمى ـ قېنىنى.

ئۇۋ پېيك ۋاڭ يىڭنىك قولغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، نەيزە بىلەن كېلىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرماق بولدى. غۇنچە بوي قىز قىلىچىنى كۆتۈرۈپ ئات بىلەن ئۇۋ پېيكنىك ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئىككىيلەن ئېلىشىشقا باشلىدى. ئۇۋ پېيك ئاتا ـ بۇۋىسىدىن تارتىپ لەشكەر بولغاچقا، نەيزىنى قالتىس ئويناتاتتى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ چەبدەسلىكىنى كۆرۈپ ئىچىدە باركاللا ئېيتتى. بىراق، ئۇۋ پېيك نەيزىۋازلىقتا ھەرقانچە پىششىق بولغىنى بىلەنمۇ، باتۇر قىزغا تەڭ كېلەلمىدى، دېڭ فېي يىراقتا تۇرۇپ، ۋاڭ پەتەك يولۋاسنىڭ قولغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى، ئۇۋ پېيكنىڭمۇ ئۇ باتۇر قىزنى يېڭەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە،

ئېتىنى چاپتۇرۇپ، تۆمۈر زەنجىرىنى ئويناتتىپ، قىيقاس ـ سۇرەن بىلەن يېتىپ كەلدى. جۇ جەمەتى جاڭزىسىدىكىلەر بۇلارنى خېلى ئۇزۇن كۆزىتىپ تۇرغاندىن كېيىن، غۇنچە بوي قىزنى يېڭىلىپ قالمىسۇن دەپ ئالمان ـ تالمان ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرۈپ، جاڭزىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچتى، جۇ لۇڭ ئوچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ چىقىپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ نەيزە ئويناتقان هالدا سۇڭ جياڭنى تۇتماقچى بولدى. ما لىن بۇنى كۆرۈپ قوش قىلىچىنى ئويناتتىپ چېپىپ كېلىپ، جۇ لۇڭ بىلەن ئېلىشتى. دېڭ فېي سۇڭ جياڭنى يېڭىلىپ قالمىسۇن دەپ ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىلماي، ئىككى تەرەپتىن كەلگەنلىرى بىلەن ئېلىشىپ ماڭدى، بۇ چاغدا قىيا ـ چىيالار كۆتۈرۈلدى. سۇڭ جياڭ ما لىننىڭ جۇ لۇڭغا تەڭ كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى، ئوۋ پېڭىڭمۇ غۇنچە بوي قىزنى يېڭەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئالاقزادىلىككە چۈشتى، بۇ چاغدا بىر توپ هەيۋەتلىك لەشكەر يانباغىردىن باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ جياڭ شۇنداق قارىسا، بۇ تېرىككەك چىن مىڭنىڭ لەشكەرلىرى ئىكەن، شۇڭا ئۇ ناهايىتى خۇشال بولۇپ كەتتى، جاڭزىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇر ـ چاپ دېگەن قىيقاس ـ سۇرەنلەر ئاڭلانغاندىن كېيىن بۇلار بولۇشۇشقا يېتىپ كەلگەنىكەن. سۇڭ جياڭ:

ـــ قولباش چىن مىڭ ما لىنغا بولۇشۇڭ ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

چىن مىڭ مىجەزى ئىتتىك ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكىلەر ئۇنىڭ شاگىرتى خۇاڭ شىننى تۇنتۇۋالغانلىقتىن، ئەلىمىنى كىمدىن ئېلىشنى بىلمەي تۇراتتى، شۇڭا ئۇ ئېتىنى قامچىلاپ بۇرە چىش كالتىكىنى ئويناتقىنىچە، ئۇدۇل جۇ لۇڭغا قاراپ ئات سالدى. جۇ لۇڭمۇ قورالىنى تەڭلەپ ئۇنىڭغا تاقابىل تۇردى. ما لىن ئادەم باشلاپ كېلىپ، ۋاڭ پەتەك يولۋاسىنى تارتىۋالماقچى بولدى. غۇنچە بوي قىز ما لىننىڭ ئادەم تارتىۋېلىشقا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئوۋ پېڭىنى تاشلاپ، ما

لىن بىلەن ئېلىشقىلى تۇردى. ھەر ئىككىيلەنلا قوش قىلىچ ئىشلىتىشنى بىلگەچكە، بىر - بىرى بىلەن ئات ئۈستىدە ئېلىشتى، ئۇلار بىر - بىرىگە بوراندەك ھەملە قىلسا، قىلىچلىرىنىڭ يالت - يۇلت قىلىپ چاقناشلىرى گويا ئاسماندىن ئاپپاق كۈموش تەڭگىلەر چېچىلغاندەك، كىشىنىڭ كۆزىنى قاماشتۇراتتى، ھەتتا سۇڭ جياڭنىڭ كۆزىنمۇ ئالاق - جالاق قىلىۋەتتى. بۇ يەردە چىن مىڭ بىلەن جۇ لۇڭ ئون نەچچە مەرتىۋە ئېلىشتى، جۇ لۇڭ چىن مىڭغا قانداق تەڭ كېلەلىسۇن. دەرۋازا ئىچىدە بۇنى كۆزىتىپ تۇرغان ئۇنىڭ ئۇستازى لۇەن تىڭيۇ ئومۇتىنى ئېلىپ، ئات ئۈستىدە نەيزىسىنى ئويناتقان پېتى ئېتىلىپ چىقتى. ئوۋ پېڭ كېلىپ لۇەن تىڭيۇ بىلەن ئېلىشتى. لۇەن تىڭيۇ ئات بىلەن كېلىپ نەيزىلەر گىرەلىشىپ توختىغان پەيتىتە، يان تەرەپ بىلەن قاچتى، ئوۋ پېڭ ئۇنى قوغلاپ كېلىۋىدى، ئۇ ئومۇتى بىلەن بىر ئۇرۇپلا ئوۋ پېڭنى ئاتتىن تىك موللاق چۈشۈردى. دېڭ فېي: «ئوغلانلىرىم، چاپسان بېرىپ قۇتقۇزۇڭلار!» دەپ ۋارقىرىغان پېتى زەنجىرنى ئويناتىپ لۇەن تىڭيۇگە ئېتىلدى. سۇڭ جياڭ ئالدىراپ - تېنەپ چاپارمەنلىرىنى چاقىرىپ ئوۋ پېڭنى قۇتقۇزۇپ ئاتقا مىنگۈزدى. جۇ لۇڭ چىن مىڭغا تەڭ كېلەلمەي ئېتىنى قامچىلاپ قاچتى. لۇەن تىڭيۇمۇ دېڭ فېينى تاشلاپ چىن مىڭ بىلەن ئېلىشقىلى كەلدى. ئىككىيلەن ئون - يىگىرمە مەرتىۋە ئېلىشىپمۇ بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. بۇ چاغدا لۇەن تىڭيۇ تەڭ كېلەلمىگەندەك قىلىپ پەنت ئىشلىتىپ قاچقان بولدى، چىن مىڭ توقمىقىنى ئويناتىپ قوغلىدى. لۇەن تىڭيۇ ئوتلۇققا ئات چاپتۇرۇپ كىرىپ كەتتى، چىن مىڭ بۇنىڭ ھىيلە ئىكەنلىكىنى بىلمەستىن، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كىردى. ئەسلىدە جۇ جەمەتىگە قاراشلىق بۇ يەرلەرنىڭ ھەممىسىگە ئادەم مۆكتۈرۈپ قويۇلغانكەن، ئۇلار چىن مىڭنىڭ ئاتلىق كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆردى - دە، ئاتقا سالما تاشلاپ ئۇنى ئېتى بىلەن موللاق ئاتقۇزۇپ، قىيا - چىيا

قىلىشقان پېتى تۇتۇۋالدى، دېڭ فېي چىن مىڭنىڭ ئاتتىن يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۇنى قۇتقۇزۇشقا كەلدى، ئۇ سالمىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئارقىغا بۇرۇلاي دەپ تۇرۇشىغا، ئىككى ياندىن قىيقاس ـ سۈرەنلەر كۆتۈرۈلۈپ، يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەك ئىلمەك ئوقرۇقلار پەيدا بولدى ـ دە، ئۇنى ئېتى بىلەن قوشۇپلا تىرىك تۇتۇۋالدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ زارلانغىنىچە نائىلاج ئوۋ پېچىنى ئېلىپ ئارقىغا چېكىندى. ما لىن غۇنچە بوي قىزنى تاشلاپ ئۇچقاندەك كېلىپ سۇڭ جياڭنى قورۇغداپ تۆۋەن تەرەپكە قاچتى، ئارقىسىدىن لۈەن تىڭيۇ، جۇ لۇڭ، غۇنچە بوي قىز بۆلۈنۈپ قوغلىدى. ئۇلارقېچىشقا يول تاپالماي قولغا چۈشۈپ كېتەي دەپ تۇرغاندا، تۆۋەن تەرەپتىن بىر پالۋان ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى، ئۇ ئالاھازەل بەش يۈزدەك لەشكەرنى ئەگەشتۈرۈپ كەپتۇ. سۇڭ جياڭ قارىسا، بۇ توسقۇنسىز مۇ خۇڭ ئىكەن. كۈنچىقىش تەرەپنىڭ تۆۋەندىنمۇ ئوچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەم ئىككى پالۋاننىڭ باشلامچىلىقىدا يېتىپ كەلدى؛ ئۇلارنىڭ بىرسى قەھرىلىك گۈەنسۇ ياڭ شيۇڭ، يەنە بىرسى پىداكار يىگىت شى شيۇ ئىكەن. كۈنچىقىش تەرەپنىڭ يۇقىرىسىدىنمۇ يەنە بىر پالۋان: «ئادەمنى ماڭا قويۇپ بېرىڭلار!» دەپ ۋارقىرىدى. سۇڭ جياڭ قارىسا، كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ ئىكەن. ئوچ يولدىكى لەشكەرلەرنىڭ گۈركىرەپ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن سۇڭ جياڭ ناھايىتى سۆيۈنۈپ كەتتى ۋە بىللە لۈەن تىڭيۇ، جۇ لۇڭلار بىلەن ئېلىشتى. جاڭزىدا تۇرغانلار بۇنى كۆرگەندىن كېيىن بۇ ئىككىيلەننىڭ زىيان تارتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، جۇ فۇغا جاڭزا دەرۋازىسىنى قوغداشنى تاپشۇردى ـ دە، كەنجى بەگزادە جۇ بياۋ بىر شاش ئاتقا مىنىپ، قولىغا ئۇزۇن نەيزە ئېلىپ، بەش يۈزدەك ئادەمنى باشلىغىنىچە جاڭزىنىڭ ئارقىسىدىن باستۇرۇپ چىقىپ، جەڭگە ئارىلاشتى. جاڭزىنىڭ ئالدىدىكى لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇنلەر سۇدىن ئۆتمەكچى بولۇۋىدى، دەرۋازا

ئۇستىدىكىلەر ئوقيادىن يامغۇرەك ئوق ياغدۇرۇپ، ئۇلارنى قىمىر قىلغۇزمىدى. دەي زۇڭ، بەي شېڭلار ئىلاج قىلالماي، قىرغاقتا تۇرۇپ چۇقان ـ سۇرەنلەر سېلىشتى، سۇڭ جياڭ كەچ بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال ما لىننى چاقىرىپ، ئاۋۋال ئوۋ پېڭنى كەنت ئېغىزىدىن قورۇغداپ چىقىرىۋېتىشكە بۇيرۇدى. ئاندىن چاپارمەنلەرنگە جاڭ ئوردۇرۇپ، پالۋانلارنى يىغىۋالدى ـ دە، سوقۇشا ـ سوقۇشا چېكىندى.

سۇڭ جياڭ بۇرادەرلىرىنىڭ ئادىشىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزى ئات چېپىپ يۇرۇپ يول ئىزدىدى. ئۇ ئىزدەپ كېتىۋاتقاندا غۇنچە بوي قىز ئوچقاندەك ئۇنى قوغلاپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا قول يانداۋرۇشقا ئۇلگۈرەلمەي، ئېتىنى قامچىلاپ كۇنچىقىشقا قاراپ بەدەر قاچتى، غۇنچە بوي قىز ئارقىسىدىن ھەدەپ قوغلىغىلى تۇردى، ئىككى ئاتنىڭ سەككىزى تۇۋىقىدىن تەڭ ئاۋاز چىقىپ تۇراتتى. غۇنچە بوي قىز سۇڭ جياڭنى قوغلىغان پېتى كەنتنىڭ ئىچكىرىسىگە كىرىپ كەتتى. غۇنچە بوي قىز سۇڭ جياڭغا يېتىشىپ كېلىپ، ئەمدى قول سالاي دەپ تۇرغاندا، تاغ باغرىدىن بىر ەيلەننىڭ: «ھۇ دەججال دەللە، ئاغامنى قوغلاپ نەگە ئېلىپ بارىسەن؟» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ قارىسا، قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەن، ئۇ قوش ئايپالتىسىنى پۇلاڭلىتىپ يەتمىش ـ سەكسەنچە چاپارمەننى باشلاپ قوغلاپ كېلىۋېتىپتۇ. غۇنچە بوي قىز بۇنى كۆرۈپ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى بۇراپ دەرەخلىكىنىڭ چېتىگە قاراپ قاچتى. سۇڭ جياڭمۇ ئېتىنى توختىتىپ قارىسا، دەرەخلىكىنىڭ چېتى بىلەن ئون نەچچە ئاتلىق لەشكەر بىر باتۇرنى ئارىغا ئېلىپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇ كىم دېمەمسىز؟

بېشىدىكى ساۋۇتىغا قادىغان گۆھەر،
كۈموش كەبى قۇياق تونى ھەيۋەت شۇ قەدەر.
تاۋار تونغا گۈل ـ چېچەك قىپ كەشتىلەر سالغان،

باغلاپ بەلگە ئۇنچە تىزغان شاھانە كەمەر.
يىلان باشلىق ئۇزۇن نەيزە سۈيلار يىلاندەك،
ئاپپاق قاردەك ئارغىمىقى سەگرەپ كىشىنەر.
ئەھلى يۇرتتا كىچىك جاڭ فېي دېيىشەر ئۇنى،
قاپلانباش بۇ لىن چۇڭ نامىن ئىشتىسە ئەگەر.

ھېلىقى كېلىۋاتقان لەشكەرلەر دەل قاپلانباش لىن چۇڭنىڭ لەشكەرلىرى ئىكەن، ئۇ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ:
ـــ ھەي دەججال دەللە، نەگە قاچماقچى سەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.
غۇنچە بوي قىز قىلىچىنى ئوينىتىپ ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى لىن چۇڭغا قاراپ ئېتىلدى. لىن چۇڭ ئۇزۇن يىلانباش نەيزىسىنى تۇتۇپ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتى. ئىككىيلەن ئون نەچچە مەرتىۋە ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا لىن چۇڭ بىر پەنت ئىشلەتتى ـ دە، غۇنچە بوي قىزنىڭ جۇپ قىلىچىنى چېپىشقا يول قويغاندەك بولۇپ، ئاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ يىلانباش نەيزىسى بىلەن شاققىدە ئۇنىڭ قىلىچلىرىنى بېسىپ قىمىرلاتقۇزمىدى. شۇنىڭ بىلەن لىن چۇڭ ئۇنىڭ قىلىچلىرىنى بىر چەتكە قايرىۋېتىپ، يان تەرەپتىن غۇنچە بوي قىزنىڭ بېلىدىن تۇتۇپ، لىككىدە قىلىپ ئات ئۈستىگە ئېلىۋالدى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ باركاللا ئېيتتى ۋە ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتتى. لىن چۇڭ لەشكەرلەرگە ئۇنى باغلاتقۇزۇپ بولغاندىن كېيىن ئېتىنى چاپتۇرۇپ سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ:
ـــ ئاغا، بىرەر يېرىڭىزگە زەخىم ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويمىغاندۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ ياق، زەخىم يەتمىدى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا ۋە لى كۇينى چاقىرىپ ئۇنىڭغا كەنتكە تېز بېرىپ ھەممە پالۋانلارنى كەنت ئاغزىغا مەسلىھەتكە چاقىرىپ كېلىشنى، كەچ كىرىپ قالغانلىقتىن جەڭنى توختىتىشنى تاپشۇردى. قارا

قۇيۇن ئۆزلىرىنىڭ ئادەملىرىنى باشلاپ كەتتى. لىن چۇڭ سۇڭ جياڭنى قوغداپ غۇنچە بوي قىزنى يالاپ كەنتتىن چىقتى. ئۇ كۈنى كەچتە باشقا ئاتامانلارمۇ بىرەر نەپ ـ پەيكە ئېرىشەلمەي، ئالدىراپ ـ تېنەپ كەنتتىن چىقىشتى. جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكىلەرمۇ لەشكەرلىرىنى يىغىپ جاڭزىغا قايتىشتى، پۈتۈن كەنتته ئۆلتۈرۈلگەنلەر ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى. جۇ لۇڭ ئادەملىرىگە قولغا چۈشكەنلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆشۈككە سېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇ سۇڭ جياڭنىمۇ تۇتۇپ ئۇلار بىلەن بىللە ئاستانىگە ئېلىپ بېرىپ ئىنئام ئالماقچى بولدى، خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكىلەرمۇ ژاڭ پەتەك يولۇاسنى جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا ئاپىرىپ بەردى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى يىغىپ كەنت ئاغزىغا باشلاپ كېلىپ قوش تىككەندىن كېيىن غۇنچە بوي قىزنى ئالدۇرۇپ كەلدى، ئاندىن يىگىرمە ياۋاش چاپارمەننى ئالدىغا چاقىردى، تۆت سەردارنى تۆت يورغا ئاتقا مىنگۈزدى، غۇنچە بوي قىزنىڭ ئىككى قولىنى باغلاپ ئۇنىمۇ ئاتقا مىنگۈزگەندىن كېيىن:

ـــ بۇنى كېچىلەپ لياڭشەن كۆلىگە ئاپىرىپ، ئاتام سۇڭ غوجىغا تاپشۇرۇپ، تاپشۇرۇۋالغانلىق جاۋابىنى ئېلىپ كېلىڭلار، مەن تاغ تۈزاغا قايتقاندىن كېيىن بىر تەرەپ قىلىمەن، ـــ دەپ تاپىلىدى. ئاتامانلار بۇ قىزنى سۇڭ جياڭ ئۆزى ئالىدىغان ئوخشايدۇ، ئۇنى ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ئېلىپ بارايلى، دېيىشتى. ئاندىن ئوۋ پېڭنىمۇ بىر ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ، تاغقا چىقىپ دەم ئېلىپ تۇرۇشقا ئەۋەتىشتى. يولغا چىقىۋچىلار بۇ بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن كېچىلەپ مېڭىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ بۇ كېچىسى بارگاھتا ئولتۇرۇپ ئىچى پۈشۈپ كىرپىك قاقماي ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزدى.

ئەتىسى خەۋەرچىلەر كېلىپ، «مۇشاۋىرىمىز ژۇ يۇڭ خەلىپەت رۇمن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداشنى ھەم لۇ فاڭ، گو شېڭلارنى ئېلىپ، بەش يۈز لەشكەر بىلەن يېتىپ كەلدى»دەپ

خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، بارگاھتىن چىقىپ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنى كۈتۈۋالدى ۋە بارگاھقا باشلاپ كىردى. ۋۇ يۇڭ خەلىپەت مەي ـ شاراب ۋە غىزا ـ تائاملار كەلتۈرۈپ، سۇڭ جياڭغا قەدەھ تۇتۇپ ئۇنى مۇبارەكلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن ئوچ قوشۇن سەركەردىلىرىنى تارتۇقلىدى. ۋۇ يۇڭ:

ــ تاغ تۇرايمىزنىڭ ئاتامىنى چاۋ گەي ئۆزلىرىنىڭ ئالدىنقى قېتىمقى جەڭدە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ، كەمىنە ۋۇ يۇڭنى ھەم بەش ئاتامانىنى جەڭدە ھەمدەم بولۇشقا ئەۋەتتى. مۇشۇ كۈنلەردىكى جەڭ ئەھۋالى قانداقراقكەن، ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەي، بۇنى ئېيتىپ كەلسە گەپ تولا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ جۇ جەمەتىنىڭ خۇنپەرلىرى بىھۆرمەتلىك قىلىپ، جاڭزىنىڭ دەرۋازىسىغا بىر ئاق ئەلەم تىكلەپتۇ، ئۇنىڭغا: «تىندۇرۇپ لياڭشەن كۆلىنى چاۋ گەينى تۇتقايمىز چوقۇم، قالمىغاي سۇڭ جياڭ ئامان لياڭشەننى قىلغايمىز كۈكۈم» دەپ يېزىپ قويۇپتۇ. ئالدىنقى قېتىم تەگكىنىمىزدە ئۇلارنىڭ يەر ـ سۇيى بىلەن تونۇشلۇقمىز بولمىغانلىقتىن، ياڭ لىن، خۇاڭ شىنلارنى زىيان تارتتۇق، تونۇگۇن كەچ تەگكىنىمىزدە ۋاڭ پەتەك يولۇاسنى غۇنچە بوي قىز تۇتۇپ كەتتى، لۇەن تىڭيۇ ئوۋ پېڭنى ئومۇت بىلەن ئۇرۇپ جاراھەتلەندۇردى، چىن مىڭ، دېڭ فېيلارنىڭ ئېتىغا سالما تاشلاپ پۈتلاشتۇرۇپ، ئۇلارنىمۇ تۇتۇپ كەتتى، مانا شۇنداق كېلىشمەسلىكلەرگە ئۇچراپ كەتتۇق، ئەگەر مەشقاۋۇل لىن چۇڭ غۇنچە بوي قىزنى تىرىك تۇتۇۋالمىغان بولسا، لەشكەرلىرىمىزنىڭ غەيرىەت ـ جاسارىتىمۇ تۇگىشىپ كېتەتتى. ئەلھال ئەھۋال مۇشۇنچىلىك، نېمە ئىلاج دەيلا؟ ئەگەر پېقىر سۇڭ جياڭ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنىڭ كۈلىنى كۆككە سورۇپ، تۇتۇپ كەتكەن ئاشۇ بىرنەچچە قېرىندىشىمىزنى قۇتۇلدۇرۇۋالالمايدىغان بولسام، مۇشۇ يەردە ئۆلۈشكە رازىمەنكى، چاۋ گەي ئاغامنىڭ ئالدىغا بۇ يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ بارالمايمەن.

ـــ جۇ جەمەتىنىڭ تىرىپىرەن بولۇشى قاش بىلەن كىرپىكىنىڭ ئارىسىدەكلا قالدى، ـــ دېدى كۈلۈپ ۋۇ يۈڭ خەلىپەت.

ـــ قانداقسىغا جۇ جەمەتىنىڭ تىرىپىرەن بولۇشى قاش بىلەن كىرپىكىنىڭ ئارىسىدەكلا قالدى دەيلا؟ بۇ پەيت قانداق كېلىدۇ؟ ـــ دەپ ئالمان ـ تالمان سوردى سۈڭ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەيران ۋە خۇشاللىق ئىچىدە.

ۋۇ يۈڭ خەلىپەت كۈلۈپ تۇرۇپ، ئالدىرىماي ـ تەمتىرىمەي ئىككى بارمىقىنى پۈكۈپ، بۇ پەيتنىڭ قاچان يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! كۆكتىن بىر تەۋەررۈك قول سوزۇلۇپ، ئاسماندىكى تور، يەردىكى قاپقانغا ئىلىنغان خەقلەرنى قۇتقۇزغۇسى، زادى ۋۇ يۈڭ مۇشاۋىرىنىڭ قانداق پەيت ھەقىدە سۆزلىگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

قىرىق توققۇزىنچى باب

شىپ جېن بىلەن شىپ باۋنىڭ زىنداندىن قاچقانلىقى سۇن لى بىلەن سۇن شىنلارنىڭ زىندانغا تەگكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا ۋۇ يۇڭ خەلىپەت سۇڭ دانىشقا:

ــ پەيت ئەمدى يېتىپ كەلدى، شى يۇڭنىڭ يۇز ـ خاتىرى بىلەن كېلىپ توپقا قوشۇلغان ھېلىقى ئادەم لۇەن تىڭيۇ دېگەن ھارامزادە بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتۈشىدىكەن، ياڭ لىن، دېڭ فېيلارنىڭمۇ جانجىگەر سىردىشى ئىكەن. ئۇ ئاغمىزنىڭ جۇ جەمەتى جاڭزىسىغا تېگىشتە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغانلىقىنى بىلىپ، توپقا قوشۇلۇشتا دىدار مۇلاقات سۆزىتىدە ئاتايىتەن بۇ تەدبىرنى كۆرسەتتى، ئۆزى بولسا ھېلى ئالدىلىرىغا يېتىپ كەلمەكچى. بۇ تەدبىرنى بەش كۈن ئىچىدىلا ئەملگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ، ياخشى بوپتىمۇ؟ ــ دېدى.

ــ باركاللا ! ــ دېدى سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇشلۇققا چۆمۈپ.

ــ خوش، گەپنىڭ قانداق تەدبىر ئۇستىدە كېتىۋاتقانلىقىنى تۆۋەندە كۆرەيلى. ئوقۇرمەنلىرىمىز شۇنى ئېسىڭلاردا چىڭ تۇتقايسىلەركى، بۇ ۋەقە سۇڭ دانىش جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا دەسلەپ تەگكەن چاغدىلا يۈز بەرگەنىدى. بىرده ئۇنى، بىرده بۇنى سۆزلەش ئەپسىز بولغانلىقتىن بايان قىلىنمىغان، ئەمدى جۇ جەمەتى جاڭزىسىغا ئىككى قېتىم تېگىش قىلىنغانلىقى ھەققىدىكى گېپىمىزنى توختىتىپ، ئالدى بىلەن ھېلىقى توپقا قوشۇلغان ئادەم ئېيتقان پەيتتىن پايدىلىنىش ۋەقەسىنى سۆزلەپ

بولغاندىن كېيىن ئەسلىي گېپىمىزگە قايتايلى.

شەندۇڭنىڭ دېڭىز بويىدا بىر ئايماق بار ئىدى، ئۇ دېڭىزۇ ئايمىقى دەپ ئاتىلاتتى. دېڭىزۇ شەھىرىنىڭ سىرتىدا بىر تاغ بار ئىدى، تاغدا چىلبۆرە، يولۋاس، يىلپىزلار ناھايىتى نۇرغۇن بولۇپ، ئادەملەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ تۇراتتى. شۇڭلاشقا، دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى ئۇۋچىلارنى يىغىپ، دېڭجۇ تېغىدىكى يولۋاسلارنى تۇتۇش توغرىسىدا دەررە مۆھلىتى بەلگىلەپ يارلىق چۈشۈرگەنىدى. تاغنىڭ ئالدى ـ ئارقىسىدا ئولتۇرۇشلۇق مەھەللە ئاقساقاللىرىغىمۇ يولۋاس تۇتۇش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈرۈپ، يارلىقنى ئىجرا قىلماي مۆھلەتتىن ئاشۇرۇۋەتسە، سوراق ـ سوئالغا تارتىلىدىغانلىقى، كەچۈرۈم قىلماي قاتتىق جازا بېرىلىدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلغانىدى. دېڭجۇ تېغىنىڭ ئاستىدا بىر ئۆيلۈك ئاكا ـ ئۇكا ئوۋچى بار ئىدى، ئاكىسى شىپ جېن، ئۇكىسى بولسا شىپ باۋ دەپ ئاتىلاتتى. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەنلا ئارىلاشما پولاتتىن ياسالغان قۇيۇش چاڭگاك ئىشلىتەتتى، ئۇلارنىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرغۇدەك چامباشچىلىق ھۈنىرى بار ئىدى. ئۇلار ئايماقتىكى ئۇۋچىلارنىڭ ئالدى ئىدى. شىپ جېننىڭ لەقمى ئىككى باشلىق يىلان، شىپ باۋنىڭ لەقمى ئاچا قۇيرۇق چايان ئىدى. ئىككىيلەنىنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى ئۆلۈپ كەتكەن، ئۆيلەنمىگەنىدى. ئاكىسىنىڭ بويى ئۇچ يېرىم گەزدىن ئارتۇقراق، چىرايلىرى قىپقىزىل، بەللىرى ئىنچىكە، مۇرىلىرى كەڭ ئىدى؛ ئۇكىسى شىپ باۋ ئۇنىڭدىنمۇ يامانراق ئىدى، ئۇنىڭمۇ بويى ئۇچ يېرىم گەزدىن ئارتۇقراق كېلەتتى، يۈزلىرى يۇمىلاق ۋە ئەتلىرى قارا ئىدى، ئىككى يوتىسىنىڭ بۇلجۇڭ گۆشىگە ئۇچقۇر يەكشانىڭ سۇرىتىنى چېكىۋالغانىدى، بەزىدە مىجەزى قوداڭشىپ قالغاندا ئاسمان ـ زېمىننى كۆمتۇرۇۋەتكۈدەك، دەرەخلەرنى قومۇرۇپ، تاشلارنى تەۋرەتكۈدەك ئوغىسى قاينايتتى، بۇ ئىككى ئاكا ـ ئۇكا مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

تا ئەزەلدىن ئۆتتى دېڭجۇدا ئۇلار ئوۋچى بولۇپ،
ئەسلىي قىسمەتتە يارالغان كۇچ ـ جاسارەتنى قۇچۇپ.
تاغ ـ داۋان، ئاتلاپ چوققا، مايمۇنغا يول بەرگەن ئەمەس،
كۆرسە گەر بۇغا ـ مارال هوشتىن كېتەر قورقۇپ ـ چۆچۈپ.

بېلىگە ئالغان قىسىپ يىكەن سىياق خەنجەر ـ پىچاق،
قولىغا لەيلى سىمان ئوۋ ئارىسى ئالغان تۇتۇپ.
بەلبېغى يولۋاس پېيى، پەشتامى يىلپىز تېرىسى،
يېتىشىپتۇ ئىككى شىپ ئوغلان بۇگۈن كۇچكە تولۇپ.

بۇ ئىككى ئاكا ـ ئۇكا ئامبالىنىڭ مۇھلەتلىك يارلىقىنى ئالغاندىن كېيىن ئۆيلىرىگە قايتىپ تۇزاق يا، دورىلانغان يا ئوقى، ئەگمەچ چارمىخلىرىنى تەييارلاپ تەخلىدى ۋە يىلپىز تېرىسى ئىشتانلىرىنى كىيىپ، يولۋاس تېرىسىدىن ياسالغان دالدىغۇچلىرىنى، قۇيۇش چاغگاكلىرىنى ئالغاندىن كېيىن ئۇدۇل دېڭجۇ تېغىغا چىقتى، ئۇلار تاغقا چىققاندىن كېيىن تۇزاق يالىرىنى قۇرۇپ قويۇپ، دەرەخكە چىقىپ بىر كۇن ساقلىدى، هېچنېمە چۇشمىدى، ساقلىغىنى بىكار بولۇپ چىقتى، ئۇلار تۇزاقلىرىنى يىغىشتۇرۇۋېلىپ، تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. ئەتىسى يەنە قاتتىق ـ قۇرۇق نان ـ پان ئېلىۋېلىپ يېڭىباشتىن تاغقا چىقىپ، كەچ كىرگەندە تۇزاقلىرىنى يەنە قۇرۇپ قويۇپ، دەرەخ ئۇستىگە چىقىپ سۇبهى ۋاقتىغچە ساقلىدى، هېچبىر شەپە ـ شىما بولمىدى. ئۇلار تۇزاقلىرىنى كۇنىپىتىش تاغ باغرىغا يۆتكەپ، تاڭ ئاتقۇچە ساقلاپ ئولتۇردى، يەنە پايدىسى بولمىدى. ئىككىيلەن: «يولۋاسنى ئۇچ كۇن مۇھلەت ئىچىدە تاپشۇرۇش كېرەك ئىدى، كېچىكىپ قالسا جازاغا تارتىلىمىز، ئەمدى قانداق قىلساق بولار !» دېيىشىپ ئىچى تىت ـ تىت بولدى.

ئىككىيلەن تا ئۇچىنچى كېچىسى توخۇ چىللىغۇچە مۆكۈنۈپ يېتىپ ناهايىتى چارچاپ كەتتى. شۇڭا، دۇمبىلىرىنى بىر ـ

بىرىگە تىرەپ ئۇخلاشقا باشلىدى، كۆزلىرى تېخى ئۇيقۇغا بارا - بارمايلا تۇزاق يالىرىنىڭ پاق قىلىپ ئېتىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئىككىيلەن ئورۇنلىرىدىن سەكرەپ تۇرۇپ چاڭگاكلىرىنى كۆتۈرگىنىچە ئەتراپىنى ئاختۇردى، بىردىنلا بىر يولۋاسنىڭ دورىلانغان ئوقيا ئوقى تېگىپ يەردە دوملاپ ياتقىنىنى كۆردى - ده، ئىككىيلەن چاڭگاكلىرىنى تەڭلەپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى، يولۋاس ئادەم كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئوقنى ئېلىپ قاچتى. ئىككىيلەن يولۋاسنى قوغلىدى، قوغلاپ تاغنىڭ بېلىگە بارا - بارماي دورا ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتى - ده، يولۋاس ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەي بىر ھۆركىرەپ، گۈلدۈرلىگەن پېتى تاغدىن دوملاپ چۈشتى. شېي باۋ:

— ئوبدان بولدى، مەن بۇ تاغنى بىلىمەن، بۇ تاغ ماۋ غوجىنىڭ جاڭزىسىنىڭ ئارقىسىدىكى باغقا توغرا كېلىدۇ، ئىككىمىز تاغدىن چۈشۈپ ئۇنىڭ ھويلىسىدىن يولۋاسنى ئېلىپ چىقايلى، — دېدى.

ئىككىيلەن چارمىخلىرىنى كۆتۈرگىنىچە تاغدىن ئۈدۈل ماۋ غوجىنىڭ جاڭزىسىغا چۈشۈپ، ئۇنىڭ دەرۋازىسىنى قاقتى. بۇ چاغدا تاڭ ئەمدىلا يورۇغاندى، ئىككىيلەن جاڭزا دەرۋازىسىنى ئاچتۇرۇپ، ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن ئوتاقچىلار غوجىغا خەۋەر قىلدى. بىر ھازادىن كېيىن ماۋ غوجا ئۆيدىن چىقتى، شېي جېن، شېي باۋلار چاڭگاكلىرىنى قويۇپ سالام بېرىپ:

— ئاتا، ئۇزۇندىن بۇيان كۆرۈشەلمىدۇق، بۈگۈن ئاتايىتەن ئۆزلىرىنى ئاۋارە قىلىپ كۆرۈشكىلى كەلدۇق، — دەپ سالام بەردى.

— ئەزىز ئىنىلىرىم، نېمانچە ئەتىگەن كەلدىڭلار؟ نېمە گېپىڭلار بار ئىدى؟ — دېدى ماۋ غوجا.

— بىرەر ھاجىتىمىز چۈشمىگەن بولسا، ئاتا ئۆزلىرىنىڭ تاتلىق ئۇيقۇلىرىنى بۇزۇشقا نېمە ھەددىمىز، — دېدى شېي جېن، — بىز ياموللىدىن يولۋاس تۇتۇپ تاپشۇرۇش توغرىسىدا

مۆهلەتلىك يارلىق ئالدۇق، ئۇدا ئۈچ كۈن ساقلاپ بۇگۈن سۇبھى بىلەن بىر يولۇاسنى تۇزاق يادا ئېتىۋالغاندۇق، كۈتۈلمىگەندە ئۇ يولۇاس تاغدىن دومىلاپ كېتىپ سىلىنىڭ باغلىرىغا چۈشۈپ كەتتى، مالاللىق كەلمىسە، يول بەرسىلە كىرىپ يولۇاسنى ئاچىقىۋالساق، ــ دېدى شيپ جېن.

ــ ھە شۇنداقمۇ، بىزنىڭ باغقىلا چۈشۈپ كەتكەن بولسا كارايىتى چاغلىق، ئىككىڭلار ئاز ـ پاز ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، قورساقلىرىڭلارمۇ ئېچىپ قالغاندۇ، ئانچە ـ مۇنچە ناشتا قىلىۋالغاندىن كېيىن بېرىپ ئاچىقايلى، ــ دېدى ماۋ غوجا ۋە ئوتاقچىلىرىنى ناشتىلىق ھازىرلاپ ئۇلارنى مېھمان قىلىشقا بۇيرۇدى. ئىككىلەننى زورلاپ يۇرۇپ تاماق يېگۈزدى، مەي ئىچۈردى، تاماقتىن كېيىن شيپ جېن، شيپ باۋلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ:

ــ ئاتا، ئىلتىماتلىرىغا رەھمەت، ئەمدى ئۆزلىرى جۇۋاپ يولۇاسنىڭ يېنىغا باشلاپ بېرىپ، ئۇنى بىزگە بېرىۋەتكەن بولسىلا، ــ دېدى.

ــ مېنىڭ جاڭزامنىڭ ئارقىسىغا چۈشۈپ كەتكەن بولسا، ــ دېدى ماۋ غوجا، ــ نېمىدىن ئەنسىرەيتتىڭلار، ئولتۇرۇپ ئازراق سىنچاي ئىچكەندىن كېيىن ئاچىقساقمۇ كېچىكمەپ قالمايمىز.

شيپ جېن، شيپ باۋلار ئۇنىڭ رايىنى قايتۇرالماي نائىلاج ئولتۇرۇشتى، ئوتاقچىلار ئۇلارنىڭ ئالدىغا سىنچاي كەلتۈردى.

ــ ئەي ئىنىلىرىم، ئەمدى مەن سىلەرنى باشلاپ كىرەي، يولۇاسنى ئاچىقايلى، ــ دېدى ماۋ غوجا بىرئازدىن كېيىن.

ــ رەھمەت ئاتا، ــ دېيىشتى شيپ جېن، شيپ باۋلار.

ماۋ غوجا ئىككىلەننى جاڭزىنىڭ ئارقىسىدىكى بېغىنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپ، ئوتاقچىلارغا ئىشىكنى ئېچىشنى بۇيرۇدى، لېكىن ئۇلار ھەرقانچە قىلسىمۇ قۇلۇپنى ئاچالمىدى.

ــ بۇ باغنى، ــ دېدى ماۋ غوجا ئوتاقچىلىرىغا قاراپ، ــ ئۇزۇندىن بېرى ھېچكىم ئېچىپ باقمىغاچقا، قۇلۇپ داتلىشىپ

قىلىپ ئىچىلمايۋاتقان ئوخشايدۇ، بولقا ئاچىقىپ قۇلۇپنى چىقىڭلار.

ئوتاقچىلار بولقىنى ئاچىقىپ قۇلۇپنى چاقتى، ھەممەيلەن باغقا كىرىپ، تاغ تۇۋىنىڭ ھەممە يېرىنى ئىزدەپ يولۋاسنى تاپالمىدى.

ــ ئەزىز ئىنىلىرىم، ــ دېدى ماۋ غوجا، ــ ئىككىڭلار خاتا كۆرۈپ قالغان ئوخشىمامسىلەر؟ مېنىڭ بېغىمغا چۈشمىگەن ئوخشايدۇ، جۇمۇڭلار؟

ــ بىز قانداقسىغا خاتا كۆرۈپ قالىمىز؟ مۇشۇ يەردە ئۆسۈپ چوڭ بولغان تۇرساق، بۇ يەرنى نېمىشقا پەرق ئېتەلمەيمىز؟ ــ دېدى شىپې جېن.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دېدى ماۋ غوجا، ــ ئۆزۈڭلار ئىزدەپ بېقىڭلار، بار بولسا ئېلىپ چىقىپ كېتىڭلار.

ــ ئاكا، ــ دېدى شىپې باۋ، ــ ماۋۇيەرگە كېلىپ قاراپ بېقىڭا، بۇ يەردىكى ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ھەممىسى بېسىلىپ كېتىپتۇ، ئۇستىدە تېخى سوزۇلغان بىر قان ئىزىمۇ تۇرىدۇ. قانداقسىغا بۇ يەردە يوق دېگىلى بولىدۇ؟ تايىنلىق ئاتىمىزنىڭ ئوتاقچىلىرى ئېلىپ كەتكەن نەرسە.

ــ ئۇنداق دېمە، ــ دېدى ماۋ غوجا، ــ مېنىڭ ئوتاقچىلىرىم باغدا يولۋاس بارلىقىنى قانداق بىلىدۇ؟ سەنمۇ كۆرۈپ تۇردۇڭغۇ بايا قۇلۇپنى چاققىنىمىزنى؟ ئىككىڭلار باغقا بىللە كىرىپ ئىزدەپمۇ باقتىڭلارغۇ؟ سەن نېمىشقا مۇنداق دەپ يۇرىسەن؟

ــ ئاتا، باشقا گەپنى قويۇپ بىزگە يولۋىسىمىزنى بەرسىلە، يامۇلغا تاپشۇرىمىز، ــ دېدى شىپې جېن.

ــ ئىككىڭلار ئەجەبمۇ يولسىزلىق قىلىۋاتىسىلەرغۇ ! ــ دېدى ماۋ غوجا، ــ مەن سىلەرگە ياخشىلىق قىلىپ سىلەرنى مەي، تاماق بىلەن مېھمان قىلسام، ئەمدىزە ماڭا يولۋاسنى سەن ئېلىۋالدىڭ دەپ تۆھمەت قىلىۋاتامسىلەر؟ !

ــ بۇ قانداق تۆھمەت بولىدىكەن ! سىلى مۇشۇ كەنتنىڭ

ئاقساقىلى، يامۇل سىلىگىمۇ بەلگىلىك مۆھلەت ئىچىدە يولۇاس تۇتۇش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈرگەن، سىلىزە يولۇاس تۇتالمايلا بىزنىڭ تەييار يولۇسسىمىزنى ئېلىۋېلىپ، يامۇلغا ئاپىرىپ ئىنئام ئېلىپ بىز ئىككىمىزگە دەررە يېگۈزمەكچىمۇ؟ ــ دېدى شيې باۋ.

ــ سىلەرنىڭ دەررە يېيىشىڭلار بىلەن مېنىڭ نېمە چاتىقىم؟ ــ دېدى ماۋ غوجا.

ــ ئۇنداق بولسا بىز ئاختۇرۇپ كۆرەيلى، بولامدۇ؟ ــ دېدى شيې جېن، شيې باۋلار كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

ــ سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلار بىلەن مېنىڭ ئۆيۈم ئوتتۇرىسىدا ئازراق پەردىشەپ بار جۇمۇ. قاراڭلار بۇ ئىككى قەلەندەرنىڭ مۇتتەھەملىك قىلمۇاتقىنىنى، ــ دېدى ماۋ غوجا.

شيې باۋ ئايۇاننىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىزدەپ تاپالمايلا، غەزىپى ئۆرلەپ، ئۇ يەردە مۇشت ئاتقىلى تۇردى؛ شيې جېنمۇ ئايۇان ئالدىدىكى سالاسۇننىڭ لەڭگىرىنى سۇندۇرۇپ ئىچىگە ئېتىلىپ كىردى.

ــ شيې جېن، شيې باۋلار كۈپكۈندۈزدە بۇلاڭچىلىق قىلمۇاتىدۇ! ــ دەپ ۋارقىرىدى ماۋ غوجا.

ئۇ ئىككىيلەن ئايۇان ئالدىدىكى شىرە ـ ئورۇندۇقلارنى چېقىپ تاشلىغاندىن كېيىن جاڭزىدىكىلەرنىڭ تەخلىنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈگۈرگىنىچە تالاغا چىقتى ـ دە، جاڭزا تەرەپكە قوللىرىنى شىلتىپ تۇرۇپ:

ــ سەن بىزنىڭ يولۇسىمىزنى ئوغرىلىۋالدىڭ، سەن بىلەن يامۇلدا سۆزلىشىمىز، ــ دەپ تىللىدى.

نەزم

تۇتسا يولۋاس شيې جەمەتلەر، پەم تۇزاق ـ يا ئىشلىتىپ،
ماۋ جەمەتى ھىيلە بىرلە سالدى زىندانغا تىقىپ.
بىرگىنە يولۋاس ئىدى ئىككى جەمەت تالاشقىنى،
مانا «قوش ئەجدىھا» بۈگۈن غوۋغاغا قالدى تىقىلىپ.

ئۇ ئىككىيلەن تىللاپ تۇرغاندا، ئوچ ـ توّت ئاتلىق كىشى كۆرۈندى، ئۇلار بىر توپ كىشىنى باشلاپ جاڭزىغا قاراپ كېلىۋاتاتتى، شېپ جېن ئۇنىڭ ماڭ غوجىنىڭ ئوغلى ماڭ جۇڭيى ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئۇنىڭغا:

ـــ جاڭزاڭلاردىكى ئوتاقچىلار بىزنىڭ يولۇنسىمىزنى ئېلىۋالغانىدى، ئاتاڭ بۇنى بىزگە قايتۇرۇپ بەرمەكتە يوق، تېخى ئىككىمىزنى ئۇرماقچى بولدى، ـــ دېدى.

ـــ بۇ سەھرالىقلار ھېچنېمە بىلمەيدىغان نېمىلەر، ئاتامدىن يوشۇرۇپ قويغان ئوخشايدۇ. خاپا بولماي مەن بىلەن بىللە ئۆيگە يۇرۇڭلار، مەن ئۇنى سىلەرگە ئېلىپ بېرەي، ـــ دېدى ماڭ جۇڭيى.

شېپ جېن، شېپ باۋلار ماڭ جۇڭيىغا رەھمەت ئېيتتى، ماڭ جۇڭيى جاڭزىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچقۇزۇپ، ئىككىيلەننى ئەكىردى. ئۇلار ئىشىكتىن كىرىشىگىلا ماڭ جۇڭيى دەرۋازىنى يېپىشقا بۇيرۇق بېرىپ: «تۇتۇڭلار» دەپ ۋارقىرىدى. ئىككى تەرەپتىكى دالاندىن يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئوتاقچى يۇگۇرۇپ چىقتى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بايا ئاتلىقلارنى ئەگىشىپ كەلگەنلەر ئىدى. شېپ جېن بىلەن شېپ باۋ تېخى ئۆزلىرىنى ئوڭشۇۋېلىشقا ئۇلگۇرمەي تۇرۇپلا ئۇلار يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇلارنى باغلىۋالدى.

ـــ تۇنۇگۈن كېچە، ـــ دېدى ماڭ جۇڭيى، ـــ بىزنىڭ جاڭزىدىكىلەر بىر يولۇاسنى ئېتىۋالغان تۇرسا، سىلەر نېمىشقا ئۆكتەملىك قىلىپ ئۇنى ئېلىۋالىسىلەر؟ تېخى پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۆيىمىزدىكى مال ـ مۈلۈكلەرنى بۇلاپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىمىزنى چېقىشىپسەن؟ بۇنىڭغا قانداق گۇناھ كېلىدىغانلىقىنى بىلىشەمسەن؟ بۇنىمۇ ئايماققا يالاپ ئاپىرايلى، ئايمىقمىزدىن يەنە بىر زىياندىاش يوقالسۇن!

ئەسلىي ماڭ جۇڭيى سۇبھى ۋاقتى بىلەن يولۇاسنى ئايماق يامۇلىغا ئاپىرىپ قويۇپ، بىرقانچە يايى باشلاپ كېلىپ شېپ جېن، شېپ باۋلارنى تۇتماقچى بولغانىدى، كۈتۈلمىگەندە بۇ

ئىككىيلەن شىلتىڭ ئېتىپ، دەل ئۇنىڭ دامىغا چوشۇپ قېلىپ ھېچنېمە دېيەلمەي قالدى. ماۋ غوجا بۇ ئىككىسىگە چاڭگاك، بىر بوغچا ھارام مال ۋە چېقىۋېتىلگەن نەرسە ـ كېرەكلەرنى كۆتۈرگۈزۈپ، ئۇلارنى قىپيالىڭاچ قىلىپ قوللىرىنى ئارقىسىغا قايرىپ باغلاتقۇزۇپ، ئايماققا ئېلىپ بېرىشنى بۇيرۇدى. بۇ ئايماق يامۇلىنىڭ بىر پەتىۋاچىسى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئىسمىزاتى ۋاڭ جېڭ ئىدى، ئۇ ماۋ غوجىنىڭ كۆيۈئوغلى بولغانلىقتىن، ھەممىدىن ئاۋۋال بېرىپ ئايماق ئامبىلىنى بۇ ئىشتىن ئاللىقاچانلا خەۋەردار قىلىپ بولغانىدى. شۇڭلاشقا، شېپ جېن، شېپ باۋلارنى مەھكىمىگە يالاپ ئېلىپ كەلگەن زاماتلا، ئۇ نېرى ـ بېرىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرمايلا يېقىتىپ دۇمبالاپ، ئۇ ئىككىيلەننى: «ئۆكتەملىك قىلىپ يولۋاسنى ئېلىۋالماقچى ۋە چاڭگاك كۆتۈرۈپ بېرىپ ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرىنى بۇلىماقچى بولغانسىدۇق» دەپ ئىقرار قىلىشقا قىستىدى. شېپ جېن، شېپ باۋلار تاياقتا چىدىيالماي ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ئىقرارقىلدى. ئايماق ئامبىلى يىگىرمە بەش جىڭ كېلىدىغان ئېغىر تاقاقنى ئالغۇزۇپ چىقىپ، ئۇلارنىڭ بوينىغا سالغۇزۇپ زىندانغا تاشلىدى. ماۋ غوجا، ماۋ جۇڭيىلار جاڭزىغا قايتىپ كېلىپ: «بۇ ھارامزادىلەرنى قويۇپ بەرگىلى بولمايدۇ. كېيىنچە بىرەر بالا ـ قازا كەلتۈرۈپ قويماسلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى يوقىتىۋەتكەنلا تۈزۈك» دېگەن مەسلىھەتنى قىلىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن ئايماق يامۇلىغا كېلىپ پەتىۋاچى ۋاڭ جېڭغا:

ـــ ئۇلارنى بىزگە تۇپ يىلتىزىدىن قىرقىپ تۈگىتىپ، ئىككىنچى باش كۆتۈرۈپ چىقالماس قىلىپ بەرسىڭىز. بۇنىڭ ئۈچۈن ئايماق ئامبىلىنىڭ ئاغزىنى ئۆزىمىز مايلايلى، ـــ دېدى.

ئەمدى شېپ جېن، شېپ باۋلارغا كېلەيلى. ئۇلار ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلار زىندانغا تاشلانغاندىن كېيىن زىندانبېگى بىلەن كۆرۈشتۈرۈش ئۈچۈن شىپاڭغا ئېلىپ كىرىلدى.

زىندانبېگىنىڭ ئىسمىزاتى باۋ جى ئىدى، ئۇ ماۋ غوجىدىن كۆمۈش ئالغان ھەم ۋاڭ پەتىۋاچىنىڭ: «ئۇ ئىككىيلەننىڭ جېنىغا تېغ ئۇرسەن» دېگەن تاپشۇرۇقىنى ئالغاندى، شۇڭا ئۇ شىپاڭنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ئولتۇردى. گۈندىپايلار شېپى جېن، شېپى باۋلارغا:

— تېز شىپاڭ ئالدىغا بېرىپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇش، — دېدى.

— ئىككى باشلىق يىلان، ئاچا قۇيرۇق چايان دېگەنلەر ئىككىڭ بولۇشامسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى زىندانبېگى.

— باشقىلار بىزنى شۇنداق دەپ ئاتاپ كېلىشۋاتىدۇ، راستىنى ئېيتقاندا، بىز ئىككىمىز مۆمىن، ئاق نىيەت ئادەملەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزگۈچىلەر ئەمەس، — دېدى شېپى جېن.

— ھۇ ھايۋان سۈيدۈكلىرى، — دەپ ۋارقىرىدى باۋ زىندانبېگى، — بۇگۈن مېنىڭ قولۇمغا چۈشتۈڭلار، سەن ئىككى باشلىق يىلاننىڭ ئىككى بېشىنى بىر قىلىۋەتمىسەم، سەن ئاچا قۇيرۇق چايانىڭ ئاچا قۇيرۇقىنى تاق قىلىۋەتمىسەم ھېساب ئەمەس، قېنى، بۇلارنى ئاپىرىپ باش زىندانغا سولىۋېتىڭلار.

ھېلىقى گۈندىپاي بۇ ئىككىيلەننى زىندانغا ئېلىپ كىردى ۋە ئادەم يوقلۇقىنى كۆرۈپ:

— ئىككىڭلار مېنى تونۇدۇڭلارمۇ؟ مەن ئاكاڭلارنىڭ قېيىنئاغىسى بولىمەن، — دېدى.

— بىز بىر ئۇرۇقتىن پەقەت ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىزلا تۆرەلگەن، باشقا ئاكىمىز يوق ئىدى، — دېدى شېپى جېن.

— ئىككىڭلار سۇن باقاۋۇلنىڭ ئىنىلىرىغۇ؟ — دېدى گۈندىپاي.

— سۇن باقاۋۇل بىزنىڭ تاغىمىز بولىدۇ، مەن ئۆزلىرى بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ باقماپتىكەنمەن. جانابلىرى لې خې تاغىمىز بولمىسىلا يەنە؟ — دېدى شېپى جېن.

ـــ شۇنداق، مېنىڭ ئىسمىزاتىم لې خې، ماۋجۇ ئايىمىقىدىن بولىمەن. ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز مۇشۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىپ، ئاچامنى سۇن باقاۋۇلغا ياتلىق قىپتىكەن. مەن مۇشۇ ئايماقتا گۇندىپاي بولۇپ ئىشلەيمەن. خەقلەر مېنىڭ ناخشىنى ياخشى ئېيتىدىغانلىقىمغا قاراپ، مېنى زىل كاناي لې خې دەپ ئاتىۋېلىشتى. قېيىنئاغام مېنىڭ جەڭ ماھارىتىگە زوقمەنلىكىمنى كۆرۈپ، ماڭا ئانچە ـ مۇنچە نەيزىۋازلىق يوللىرىنى ئۆگىتىپ قويدى، ـــ دېدى كىچىك گۇندىپاي. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

كىيىملىرى رەت ـ رەتلىك، ئۆزى چاققان ھەم زېرەك،
ئوچۇق كۆڭۈل، خۇشخۇيلۇق، سۆزى چورغا بۇلبۇلدەك.
ئۇستا ھاپىز غەزەلخان، خەق ئاتايدۇ «زىل كاناي»،
لې خې تۇغما ئەقىللىك، پاراسەتلىك چاقماقتەك.

لې خې ناھايىتى ئەقىللىك ۋە زېرەك ئىدى، چالغۇ سازلارنىڭ ھەممىسىنى بىلەتتى، ئاسان ئۆگىنىۋالاتتى. ئىش قىلغاندا ئىشنىڭ بېشىغا قاراپلا ئاخىرىنى بىلىۋالايتتى، نەيزىۋازلىق، قىلىچۋازلىق دېسە خۇددى شىرنە ـ ھەسەلگە يېپىشقاندەك يېپىشىپلا قالاتتى. ئۇ شېپ جېن، شېپ باۋلارنىڭ مەرد يىگىتلەردىن ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋېلىش نىيىتىگە كەلگەن بولسىمۇ، «يالغۇز ئاتنىڭ چېكى چىقماس، چېكى چىقسىمۇ دېكى چىقماس» دېگەندەك، ئامال قىلالماي، خەت بىلەن ئەھۋالدىن ئۇلارنى خەۋەردار قىلىپلا قويالايتتى. لې خې ئۇلارغا:

ـــ سىلەرنى بىر ئىشتىن خەۋەردار قىلىپ قويای: باۋ زىندانبېگى ماۋ غوجىدىن پارا يېدى، ئۇ جەزمەن ئىككىڭلارنىڭ جېنىغا قەست قىلىدۇ، ئىككىڭلار ئەمدى قانداق قىلىسىلەر؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۆزلىرى سۇن باقاۋۇلنى تىلغا ئالمىغان بولسىلىغۇ بىر نۆرى ئىدى، ئۇنى تىلغا ئالغاندىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ بىز ئۇچۇن بىر ئۇچۇر بېرىپ قويۇشلىرىنى ئۆتۈنمەن، ـــ دېدى شيې جېن.

ـــ سىلەر مېنى كىمگە ئۇچۇر بېرىپ قويغىن دەيسىلەر؟ ـــ دېدى لې خې.

مېنىڭ بىر ئاچام بار، ـــ دېدى شيې جېن، ـــ ئۇ مېنىڭ بوۋامنىڭ جەمەتى بولۇپ، سۇن باقاۋۇلنىڭ ئىنىسىغا ياتلىق قىلىنغان، ئۇ ھازىر كۇنچىقىش قوۋۇق سىرتىدىكى چازانگاھتا ئولتۇرىدۇ. ئۇ مېنىڭ ھامامانىڭ قىزى، ئۇنى چىشى يولۋاس گۇ يەڭگە دەپ ئاتىشىدۇ، ئۇ مەيخانا ئاچىدۇ، ئۇنىڭغا ياندىشتۇرۇپ قاسساپلىق، جەزخورلۇقمۇ قىلىدۇ، مېنىڭ ئۇ ئاچامغا يېگىرمە - ئوتتۇز ئادەم تەڭ كېلەلمەيدۇ. ئاچامنىڭ ئېرى سۇن شىنىڭ شۇنچە بىڭسىسى بار تۇرۇقلۇقمۇ ئۇنىڭدىن يېڭىلىپ قالىدۇ. پەقەت شۇ ئاچىمىزلا ئىككىمىز بىلەن ناھايىتى يېقىن ئۆتىدۇ. سۇن شىن، سۇن لىلارنىڭ ھامىسى مېنىڭ ئانام، شۇڭا ئۇ ئىككىيلەن يەنە بىر جەھەتتىن بىزنىڭ ئاكىمىز بولىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ ئېغىر كۆرمەي، ئۇنىڭغا ئاستىرتىن خەت ئەۋەتىپ قويۇشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنمەن، بۇ ئىشتىن ئۇنى خەۋەردار قىلىپلا قويسىلا، ئاچام ئۆزى بىزنى قۇتۇلدۇرۇۋالاتتى.

ـــ ئەزىز تۇغقانلىرىم، خاتىرجەم بولۇڭلار، ـــ دېدى لې خې بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ۋە چىقىپ كېتىپ يوشۇرۇنچە شيې جېن، شيې باۋلارغا قاتىلىما ۋە گۆش ئەكىرىپ بەردى. ئاندىن ئازراق ئىشىم بار دېگەننى باھانە قىلىپ، زىنداننىڭ ئىشكىنى قۇلۇپلاپ، باشقا بىر گۇندىپاينى ئىشىككە قارىتىپ قويۇپ، ئۇدۇل كۇنچىقىش قوۋۇق سىرتىدىكى چازانگاھقا قاراپ يول ئالدى. يىراقتىن بىر مەيخانا كۆرۈندى، مەيخانىنىڭ ئىشكى ئالدىغا قويى، كالا گۆشلىرى ئېسىلغان، ئارقىدىكى ئۆينىڭ پېشايۋىنىدا بىر توپ كىشىلەر قىمار ئويناۋاتىپتۇ. لې خې

مەيخانىدىكى پوكەي ئالدىدا بىر ئايالنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى، ئۇنى قانداق دېمەمسىز:

قاشلىرى توم ـ توم، كۆزلىرى يوغان،
يۈزلىرى دۇمباق، بەللىرى كادان.
ئۆزگىچە جىغا قىسىپ بېشىغا،
جۇپلەپ مودا بىلەزۈك سالغان.
ئاچچىقى كېلىپ قالسا گاھىدا،
بادرا بىلەن ئېرىنى ئۇرغان.
تۇيۇقسىز ئەگەر جۇدۇنى تۇتسا،
ئوتاقچىلارنىڭ پۇتىنى چاققان.
نەيزە، توقماقنىڭ پىرى بۇ ئايال،
يىگىنە ئىشىغا داڕىپ باقمىغان.

لې خې مەيخانىغا كىرىپ، گۇ يەڭگىگە قاراپ سالام قىلىپ:

ـــ سۇن ئۇرۇقىدىن بولغان كىشىنىڭ مەيخانىسى مۇشۇمىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى گۇ يەڭگە ئالمان ـ تالمان جاۋاب بېرىپ، ـــ ئۆزلىرى مەي ـ پەي ئىچەملا، يا گۆش ـ پۆش ئالاملا؟ ئەگەر قىمار ئوينىسىلا، ئارقىغا ئىلتىپات قىلسىلا.

ـــ پېقىر سۇن باقاۋۇلنىڭ قېيىنئىنىسى لې خې بولىمەن، ـــ دېدى لې خې.

ـــ ئۆزلىرى لې خې تاغىمىز ئىكەنلى ـ دە، مۇبارەك ھۆسنلىرى چوڭ ئانامغا ئوپئوخشاش ئىكەن، قېنى ئىچكىرىگە ئىلتىپات قىلىپ چاي ـ پايلار ئىچسىلە، ـــ دېدى گۇ يەڭگە كۈلۈپ.

لې خې ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئىچكىرىگە كىرىپ تۆردىن ئورۇن ئالغاندىن كېيىن گۇ يەڭگە ئۇنىڭدىن:

ـــ ئۆزلىرىنى ئايماق يامۇلدا ئىشلەيدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم،

نامرات بولغانلىقىمىزدىن تىرىكچىلىك غېمىدە يۈرۈپ ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشەلمىگەنىدىم. بۇگۈن بۇ تەرەپكە سىلىنى قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدىكىن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىر، ــ دېدى لې خې، ــ بىرەر ئىش بولمىسا كېلىپ سىلىنى ئاۋارە قىلىپ يۈرمەس ئىدىم. بۇگۈن تۇيۇقسىزلا مەھكىمىدىن زىنداڭغا ئىككى مەھبۇس ئەۋەتىلدى، بۇرۇن ئۇلار بىلەن كۆرۈشمىگەن بولسامۇ، داڭقىنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم. ئۇنىڭ بىرسى ئىككى باشلىق يىلان شېپ جېن، يەنە بىرسى ئاچا قۇيرۇق چايان شېپ باۋ ئىكەن.

ــ بۇ ئىككىيلەن، ــ دېدى گۇ يەڭگە، ــ مېنىڭ ئۈكىلىرىم بولىدۇ، ۋاي ئاتىمەي، ئۇلار نېمە گۇناھ بىلەن زىنداڭغا تاشلانغاندۇ؟

ــ بۇ ئىككىيلەن، ــ دېدى لې خې، ــ بىر يولۋاسىنى ئېتىۋالغانكەن، مۇشۇ يۇرتتىكى ماۋ غوجا دېگەن بىر باي ئۇنى ئۆكتەملىك بىلەن ئېلىۋاپتۇ ھەم ئۇ ئىككىيلەنگە ئۆيۈمگە باستۇرۇپ كىرىپ، مال ـ مۈلكۈمنى بۇلىماقچى بولدى، دېگەن بەتنامنى چاپلاپ، ئايماق يامۇلىغا ئاپىرىپتۇ. ئۇ يەنە يۇقىرى ـ تۆۋەندىكى بەگ ـ سىپاھلارغا پارا بېرىپ، باۋ زىندانبېگىنىڭ قولى بىلەن بۇگۈن ـ ئەتە ئىچىدە ئۇلارنى زىنداندا ئۇجۇقتۇرماق بولۇۋاتىدۇ. پېقىر بۇ ئادالەتسىزلىكنى كۆرۈپ قوتۇلدۇرۇشنى نىيەت قىلغان بولسامۇ، يەككە ـ يېگانە بولغانلىقىمدىن قوتۇلدۇرۇۋالالمىدىم. شۇڭلاشقا، بىرىنچىدىن، تۇغقانچىلىق ۋەجىدىن، ئىككىنچىدىن، مەردلىك، دىيانەتلىكنى ئەلا بىلىپ ئاتايىتەن ئۇلار ئۈچۈن خەۋەر يەتكۈزگىلى كەلدىم. ئۇلار: «بىزنى پەقەت شۇ ئاچىمىزلا قوتۇلدۇرۇۋالالايدۇ» دېگەنىدى. ئەگەر بالدۇرراق ھەرىكەتكە كېلىشمىسىلە قوتۇلدۇرۇپ چىققىلى بولمايدۇ.

گۇ يەڭگە بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن داد ـ پەرياد ئۇرۇپ زارلاپ كەتتى، ئۇ خىزمەتكارلىرىغا تېز بېرىپ،

خوجايىنىڭلارنى چاقىرىپ كېلىڭلار دەپ بۇيرۇدى. بىرنەچچە خىزمەتكار كېتىپ ئۆزۈن ئۆتمەيلا سۇن شىننى تېپىپ كەلدى، ئۇ كېلىپ لې خې بىلەن كۆرۈشتى. سۇن شىننى قانداق كىشى ئىكەن دېمەمسىز:

چېۋەر لەشكەر پەرزەنتى، كۆزى سۇرلۇك، ھەيۋەتلىك،
چىۈڭجۇ ئارالدىن كەلگەن، تېگى ـ تەكتى پېڭلەيلىك.
يۈكسەك ئىرادە تۇرۇپ، يىرتقۇچنى تۇتۇپتۇ جۇپ،
قولىدا يارىما دەستە، قوش ئەجدىھادەك تولغىنىپ.
ئوينىتاسا ئەگەر نەيزە، ئۇچار يىلاندەك پەيزە،
سۇنلاڭدەك كىچىك بولغاچ، «كىچىك يۇ چى» دەر خەقلە.

بۇ سۇن شىننىڭ ئاتا ـ بوۋىسى چىۈڭجۇ ئايمىقىدىن بولۇپ، ئۇ بەگ ـ سىپاھ پۇشتى ئىكەن، ئۇ تۇرۇشلۇق قوشۇن دېڭجۇغا كېلىپ ئورۇنلاشقانلىقتىن، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن شۇ جايدا ماكانلىشىپ قاپتۇ، سۇن شىن قەددى ـ قامەتلىك، قاۋۇل پالۋان ئىدى، ئۇ ئاكىسىنىڭ ھەممە بىگىسىنى ئۆگىنۋالغانكەن ۋە يارما دەستە ھەم نەيزە، قىلىچ ئوينىتىشنىڭ بىرنەچچە خىل يولىنى بىلىدىكەن. شۇڭلاشقا، كۆپ كىشىلەر ئۇ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسىنى يۇ چىگۈڭ① غا تەقلىد قىلىپ، كىچىك يۇچى دەپ ئاتىشىدىكەن. گۇ يەڭگە بۇلارنى سۇن شىنغا بايان قىلىپ بەرگەندىن كېيىن، سۇن شىن:

ـــ تاغا، ئۇنداق بولسا سىلى قايتىپ تۇرسىلا. ئۇ ئىككىيلەن زىندانغا تاشلىنىپ بوپتۇ، ئەمدى ئۇلارنىڭ ھالىدىن ئۆزلىرىنىڭ خەۋەر ئالغاچ تۇرۇشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن، بىز ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئىشنىڭ بىرەر يولىنى تاپقاندىن كېيىن بېرىپ سىلىنى تاپايلى، ـــ دېدى.

ـــ ئەگەر پېقىرنىڭ قولىدىن كەلگۈدەك ھەمدەملىك بولسا

① يۇ چىگۈڭ ـــ تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن كارامەت سەردار.

خىزمەتلىرىگە تەييارمەن، ــ دېدى لې خې.

گۇ يەڭگە ئۇنى مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلغاندىن كېيىن بىر بولاق تەڭگە ئاچقىپ ئۇنىڭغا بېرىپ:

ــ تاغا، مۇشۇنى ئاپىرىپ، زىنداندىكى كىشىلەرگە ۋە گۇندىپايلارغا ئۇلەشتۇرۇپ بەرسىلە، ئىككى قېرىندىشىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ قويار، ــ دېدى.

لې خې تەڭگىنى ئېلىپ، زىندانغا قايتىپ ئۇنى بايا ئېيتىلغان ئورۇنلارغا ئىشلەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گۇ يەڭگە كېلەيلى، ئۇ سۇن شىندىن:

ــ سىزنىڭ ئىككى قېرىندىشىمنى قۇتقۇزۇۋالغۇدەك بىرەر ئەپلىك چارە ـ پارىڭىز بارمۇ؟ ــ دەپ مەسلىھەت سورىدى.

ماۋ غوجا دېگەن مۇتتەھەمنىڭ پۇلىمۇ بار، ھىماتىمۇ بار، ــ دېدى سۇن شىن، ــ ئۇ سېنىڭ ئىككى قېرىندىشىڭنى زىنداندىن چىقىپ كەتمىسۇن دەپ جىم ياتماي ئۇنىڭ كويىغا چۈشتى، بۇ ئىككىيلەن ئۇنىڭ قولىدىن تىرىك چىقىشى قىيىن، ئۇلارنى زىنداندا تېگىپ قۇتۇلدۇرماقتىن باشقا چارە يوق.

ــ ئۇنداق بولسا ئىككىمىز بۇگۈن كېچىلا بارايلى، ــ دېدى گۇ يەڭگە.

ــ ئەجەبمۇ قارامكەنسىنا، بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ئوبدان ئويلىشىپ باقايلى، زىندانغا تەگكەندىن كېيىن نەگە بارىمىز. ئەگەر ئاكام بىلەن ئىككى ئادەمنى قوشۇۋالمىساق بۇ ئىشنى بىر باشقا چىقارغىلى بولمايدۇ، ــ دېدى سۇن شىن كۈلۈپ كېتىپ.

ــ ئۇ ئىككىيلەن كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى گۇ يەڭگە ئۇنىڭدىن.

ــ قىمار ئويناشقا خۇشتار زۇ يۈەن، زۇ رۇن دېگەن بىر نەۋرە ئىككىيلەن بار، ئۇلار ھازىر دېڭيۇن تېغىدىكى تەيىۋ جىلغىسىدا ئادەم توپلاپ بۇلاڭچىلىق قىلىۋاتىدۇ، ئۇلار مەن بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتىدۇ، بۇ ئىككىسى ھەمدەم بولسىلا بۇ ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىققىلى بولىدۇ، ــ دېدى سۇن شىن.

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دېدى گۇ يەڭگە، ـــ دېڭيۇن تېغى بۇ يەردىن ئانچە يىراق ئەمەس، سىز كېچىلەپ بېرىپ ئاشۇ ئىككى تۇغقىنىڭىزنى چاقىرىپ كېلىڭ، مەسلىھەتلىشىپ باقايلى.

ـــ ئۇنداق بولسا مەن ھازىرلا ماڭاي، سەن مەي ـ شاراب، غىزا ـ تاماقلارنى تەييارلاپ تۇر، مەن ئۇلارنى چوقۇم ئېلىپ كېلىمەن، ـــ دېدى سۇن شىن.

گۇ يەڭگە خىزمەتكارلارغا بىر چوشقىنى سويغۇزدى ۋە مەي ـ شاراب، بىرنەچچە تەخسە كۆك ـ گېزەك، يەل ـ يېمىشلەرنى تەييارلاتقۇزۇپ، مەزە تىزىپ قويدى.

گۇگۇم چۈشەي دېگەن چاغدا سۇن شىن ئىككى پالۋاننى باشلاپ يېتىپ كەلدى. ئالدىدا ماڭغانىنىڭ ئىسمىزاتى زۇ يۈەن، يۈرتى لەيجۇ ئىدى. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا قىمارغا ئامراق ئىدى، تېگىدىن بىكار تەلەت ئۆتكەن، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىدىغان سېخىي، يەنە كېلىپ ئوبدان قىلىچۇاز، نەيزىۋاز ئادەم ئىدى، كىشىگە يۈز ـ خاتىر قىلىشنى بىلمەيتتى. ئەل ـ يۇرتلاردا جاڭگال ئەجدىھاسى دېگەن لەقىمى بار ئىدى. ئىككىنچى پالۋاننىڭ ئىسمىزاتى زۇ رۇن بولۇپ، زۇ يۈەن بىلەن بىر نەۋرە ۋە بىر دېمەتلىك دېگۈدەك بولۇپ، ئۇ بەستلىك، قاۋۇل، چىرايى غەلىتىلا بولۇپ، گەجگىسىدە بىر ھۇررەك بار ئىدى. شۇڭلاشقا، خەقلەر ئۇنى يەككە مۇڭگۈز ئەجدىھا دەپ ئاتىشاتتى. زۇ رۇن خەق بىلەن سوقۇشۇپ قالسا ئاچچىقىدا كاللىسى بىلەن ئۇسۇۋېتەتتى، بىر كۈنى ئۇ جىلغا بويىدىكى بىر تۈپ قارىغايىنى كاللىسى بىلەن ئۇسۇپ سۇندۇرۇپ تاشلاپتۇ، بۇنى كۆرگەنلەر ھەيران قاپتۇ. «شىجياڭيۇ» ئۇسلۇبىدا يېزىلغان بىر نەزمىدە ئۇنىڭ خاسىيىتى مۇنداق تەرىپلەنگەن:

ھەر ئۇرۇش ـ جاڭجالدا باشلامچى ھامان،
جەزىخورلۇقتا ئاتالغان پالۋان.
كۆكتىكى ھەسەن ـ ھۈسەندەك تۇز تۇغۇلغاندۇر بۇلار،
جەڭ ماھارىتىدە خەق ھاڭ ـ تاڭ قالۇر كۆرگەن زامان.

ئاشۇ دېڭيۇن تېغىنى ئەيلەپ ماكان،
نامى پۇر كەتتى تولۇپ شەندۇك سايان.
خۇددى جۇپ ئەجدىھا كەبى دەريا ـ دېڭىزدا شۇڭغۇشۇپ،
ئۇزىدۇ گويياكى بىر كۆلچەكتە ئۇزگەندەك ئاسان.

گۇ يەڭگە ئۇلار بىلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن ئۇلارنى ئارقا ھۇجرىغا تەكلىپ قىلىپ ئەكىردى، ئۇلار ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن يۇقىرىقى ئىشلاردىن ئۇلارنى خەۋەردار قىلدى. ئاندىن زىندانغا تېگىش قىلىش توغرىسىدا سۆز باشلىدى.

ـــ مېنىڭ، ـــ دېدى زۇ يۇەن، ـــ سەكسەن ـ توقساندەك ئادەمنىڭ بولغىنى بىلەن، ئۇنىڭ ئىچىدە ئاران يىگىرمەدەكلا ئىشەنچلىك ئادەمنىڭ بار. ئەتە بۇ ئىشنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن بۇ يەردە جان ساقلاپ تۇرالمايمىز. مېنىڭ كۆزلەپ قويغان بىر ماكانىم بار. ئۆزۇمۇ كۆپتىن بۇيان شۇ ياققا بارماقچى بولۇپ تۇراتتىم، سىلەر ئەر ـ خوتۇن ئىككىڭلار ئۇ يەرگە بېرىشنى خالامسىلەركىن؟

ـــ مېنىڭ، ـــ دېدى گۇ يەڭگە، ـــ ئىككى قېرىندىشىمىلا قۇتۇلىدىغان ئىش بولسا نەگىلا دېسىڭىز سىزگە ئەگىشىپ كېتىۋېرىمىز.

ـــ ھازىر، ـــ دېدى زۇ يۇەن، ـــ لياڭشەن كۆلى ئىنتايىن گۈللىنىپ رونىق تېپىپ كېتىپتۇ. سۇڭ دانىش مەرد پالۋانلارنى ئەتراپىغا توپلاۋېتىپتۇ. ھازىر ئۇنىڭ قول ئاستىدا مېنىڭ ئۈچ تونۇشۇم بار: ئۇنىڭ بىرسى گۈللۈك قاپلان ياڭ لىن، يەنە بىرسى ئوت ئارسلان دېڭ فېي، ئۇچىنچىسى تاش زەردار شى يۇڭ، ئۇلار ئۇ يەرگە بېرىپ توپقا قوشۇلغىلى ئۇزۇن بولدى. بىز سىزنىڭ ئىككى قېرىندىشىڭىزنى قۇتقۇزۇۋالغاندىن كېيىن ھەممىمىز لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ توپقا قوشۇلساق قانداق؟

ـــ ناھايىتى ياخشى، ئەگەر كىم بارمايدىغان بولسا، مەن ئۇنى

نەيزە تىقىپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن، ــ دېدى گۇ يەڭگە.

ــ ھە، يەنە بىر ئىش، ــ دېدى زۇ رۇن، ــ بىزغۇ ئادەمنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىپ چىقارمىز، ئەگەر دېڭجۇ ئايمىقىدىن چېرىكلەر قوغلاپ كەلسە قانداق قىلىمىز؟

ــ مېنىڭ بىر تۇغقان ئاكام ھازىر مۇشۇ ئايماقتىكى لەشكەرلەرنىڭ باشاۋۇلى بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. ھازىر دېڭجۇ ئايمىقىدا تىلغا ئالغۇدەك باتۇردىن پەقەت شۇلا بار. قاراقچىلار بىرنەچچە قېتىم شەھەرگە يېقىنلىشىپلا قالغاندا، شۇ كىشى تىرىپىرەن قىلغانلىقتىن نامى ئەلگە پۇر كەتكەن. مەن ئەتىلىككە بېرىپ ئۇنى چاقىرىپ كېلىپ، كۆندۇرەي، ــ دېدى سۇن شىن.

ــ ئۇ غەلىيانچى بولۇشقا ئۇنمايۋ قويارمىكىن؟ ــ دېدى زۇ يۈەن.

ــ بۇنىڭغا مېنىڭ ئامالىم بار، ــ دېدى سۇن شىن.

ئۇلار شۇ كۈنى تۈن نىسپىگىچە مەي ئىچىشتى، ئاندىن يېتىپ تاڭ يورۇغىچە ئارام ئالدى، تاڭ يورۇغاندىن كېيىن سۇن شىن ئىككى پالۋاننى ئۆيدە قالدۇرۇپ، چىقىپ بىر خىزمەتكارنىغا:

ــ ئىككى ئادەم بىلەن بىر ھارۋىنى ئېلىپ ناھايىتى تېزدىن شەھەردىكى لەشكەر قوشىغا بېرىپ، ئاكام سۇن باشاۋۇل بىلەن لې يەڭگەمنى چاقىرىپ كەل، ــ دەپ بۇيرۇدى ۋە:

ــ ئۆيدە يەڭگىمىز ئېغىر بىتاپ بولۇپ قالغانىدى، ئۆزلىرىنى ئېغىر كۆرمەي كېلىپ بىر يوقلاپ كەتسە، دەيدۇ دېگىن، ــ دېدى.

گۇ يەڭگىمۇ خىزمەتكارلارغا:

ــ مېنى كېسىلى ناھايىتى ئېغىر، سەكراتتا ياتىدۇ، بىرنەچچە ئېغىز مۇھىم گېپىم بار ئىدى، چوقۇم كەلسۇن، بۇ گەپنى كۆرۈشكەندە ئۆزىگىلا ئېيتىمەن دەيدۇ دېگىن، ــ دېدى.

خىزمەتكارلار ھارۋىنى ئىتتىرىپ كېتىشتى. سۇن شىن ئاكىسىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئىشىكتە ساقلاپ تۇردى. ئۇ بىر

ئاش پىشىم ساقلىغاندىن كېيىن يىراقتىن ھارۋا كۆرۈندى، لې يەڭگە ئۇنىڭغا ئولتۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئارقىسىدا سۇن باقاۋۇل ئاتلىق ئون نەچچە لەشكەرنى ئەگەشتۈرۈپ چازانگاھ تەرەپكە قاراپ كېلىۋېتىپتۇ. سۇن شىن كىرىپ:

ــ ئاكام بىلەن يەڭگەم كەلدى، ــ دەپ گۇ يەڭگىنى خەۋەردار قىلدى.

ــ مېنىڭ دېگىنىم بويىچە بولسۇن جۇمۇ، ــ دەپ جېكىلدى گۇ يەڭگىمۇ ئۇنىڭغا.

سۇن شىن ئاكىسى ۋە يەڭگىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆرۈشۈپ، يەڭگىسىنى ھارۋىدىن چۈشۈردى ۋە بىللە كېلىنىنىڭ كېسىلىنى يوقلاشقا ئېلىپ كىردى.

سۇن باقاۋۇلمۇ ئاتتىن چۈشۈپ ئۆيگە كىردى، ئۇ دەرۋەقە زەبەردەس، سېرىقراق، بومبا ساقال، ئېگىز ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ ئىسمىزاتى سۇن لى، لەقىمى قەھرلىك يۈچى ئىدى، ئوقيانى ياخشى ئاتاتتى، شاش ئاتقا مىنىپ، ئۇزۇن نەيزە ئىشلىتەتتى. بېغىشىدا بەرتىك پولات يارما دەستە بار ئىدى. بۇنى كۆرگەن خەقنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچاتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ساقلى قاپقارا تۇماندەك ئۇچار،
مىجەزى تېز گويا يۇلتۇزدەك ئاقار.
يارما دەستە ھەم نەيزىنىڭ پىرى،
ئوقيادىن توختاتماي ئوقلارنى ئۇزەر.
يۇزلىرى تاۋاقتەك، زەر ئالتۇن گويا،
جۇپ كۆزى قارىمۇق، چاقناپ پارقىرار.
لەشكەرلەر ئىچىدە مەشھۇر بۇ پالۋان،
«قەھرلىك يۈچى سۇن لى» ئاتىلار.

شۇ ئەسنادا قەھرلىك يۈ چى سۇن لى ئاتتىن چۈشۈپ ئۆيگە كىرىپلا:

ـــ ئۇكام، سىڭلىمىزغا نېمە كېسەل تېگىپتۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۇ غەلىتە بىر خىل كېسەل بولۇپ قالدى، قېنى ئاكا يۇرۇڭ ئىچكىرىگە كىرىپ سۆزلىشەيلى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى سۇن شىن.

سۇن لى ئۆيگە كىردى. سۇن شىن خىزمەتكارلارغا ئاكىسى بىلەن كەلگەن لەشكەرلەرنى ئۇدۇلدىكى مەيخانىغا ئەكىرىپ مەي ئىچۈرۈشكە بۇيرۇدى، ئاندىن خىزمەتكارلارنى ئاتىنى باغلاشقا جورۇۋېتىپ، سۇن لىنى ئىچكىرى ھۇجرىغا تەكلىپ قىلدى. ئارىدىن خېلى ئۆتكەندىن كېيىن:

ـــ ئاكا، يەڭگە، ئۆيگە كىرىپ كېسەلنى كۆرۈپ چىقىڭلار، ـــ دېدى.

سۇن لى، لې يەڭگىلەر ئۆيگە كىردى، كېسەل ئادەم كۆرۈنمىدى، شۇنىڭ بىلەن سۇن لى سۇن شىندىن:

ـــ سىڭلىمىز قايسى ئۆيدە يېتىپتۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ۋە بۇ چاغدا گۇ يەڭگە زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارنى ئەگەشتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. سۇن لى ئۇنىڭدىن:

ـــ سىڭىل، نېمە كېسەل بولدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاكا ئامان تۇردىڭىزمۇ؟ مەن قېرىندىشىمنى قۇتقۇزۇش كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ قالدىم، ـــ دېدى گۇ يەڭگە.

ـــ قىزىق گەپقۇ بۇ، قايسى قېرىندىشىڭىزنى قۇتقۇزماقچى؟

ـــ ئاكا، سىز قۇلقىڭىزنى يوپۇرۇۋالماڭ، سىز شەھەردە تۇرۇقلۇق، ئۇ ئىككىيلەننىڭ مېنىڭ قېرىندىشىم ئىكەنلىكىنى، ئۇنداق بولغاندىكىن سىزنىڭمۇ قېرىندىشىڭىز بولىدىغانلىقىنى نېمىشقا بىلمەيسىز؟

ـــ مەن گەپنىڭ باش ـ ئاخىرىنى بىلەلمەيۋاتىمەن، قايسى قېرىندىشىڭىز ئۇ؟

ـــ ئىززەتلىك ئاكا، ـــ دېدى گۇ يەڭگە، ـــ ناھايىتى جىددىي بىر ئىش چىقىپ قالدى، سىزگە گەپنىڭ ئېنىقىنى

ئېيتاي: دېگيۇن تېغى ئېتىكىدە ئولتۇرۇشلۇق ماۋ غوجا ۋاڭ پەتىۋاچى بىلەن بىر تىللىق بولۇۋېلىپ، شېي جېن، شېي باۋلارغا قەست قىلىۋاتىدۇ، بۇگۇن - ئەتە ئىچىدە ئۇلارنى ئۇجۇقتۇرماقچى. ھازىر مەن بۇ ئىككى پالۋان بىلەن شەھەردىكى زىندانغا تېگىش قىلىپ، ئۇ ئىككى قېرىندىشىمنى قۇتقۇزۇۋالغاندىن كېيىن ھەممىز لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ توپقا قوشۇلۇش مەسلىھەتىگە كەلدۇق، ئەتە بۇ ئىش پاش بولۇپ قالسا، سىزنى بىرەر بالاغا تېقىپ قويارمەنمىكىن دەپ، كېسەل بولۇپ قالدىم دېگەن باھانە بىلەن سىز ۋە يەڭگەمنى بۇ يەرگە مەسلىھەتكە چاقىرتتىم. ئەگەر ئاكا سىز بېرىشنى خالىمىسىڭىز، لياڭشەن كۆلىگە ئۆزىمىز كېتىۋېرىمىز. ھازىرقى ئوردىنىڭ قانداقلىقىنى ئۆزىڭىز بىلىسىز، قېچىپ كەتكەنلەرگە ھېچ گەپ يوق. كۆزئالدىدىكىلەر سوراققا تارتىلىدۇ. ئادەتتە «يېغا ياندىن قويار» دېگەن گەپ بار. ناۋادا ئاكا سىز بىز ئۈچۈن سوراق - سوئاللارغا تارتىلىپ، زىندانغا چۈشۈپ قالسىڭىز، ئۇ چاغدا سىزگە تاماق توشۇپ بەرگۈدەك ۋە سىزنى قۇتقۇزۇۋالغۇدەك ئادەمۇ چىقماي قالىدۇ. ئاكا بۇ مەسلىھەتكە رايىڭىز قانداق؟

— مەن دېگەن، — دېدى سۇن لى، — دېڭجۇ ئايماق يامۇلىنىڭ سىپاھىيگى تۇرسام، بۇنداق ئىشنى قىلىش ھەددىمۇ؟

— ئاكا، بۇنىڭغا ئۇنىمىسىڭىز، بۇگۈن ئىككىمىز يا ئۆلۈم - يا كۆرۈمگە چىقىمىز، — دېدى - ده، گۇ يەڭگە يېنىدىن شارت قىلىپلا ئىككى قىلىچنى سۇغۇرۇۋالدى. زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارمۇ خەنجەرلىرىنى قولىغا ئېلىشتى.

— سىڭىل، — دېدى سۇن لى ۋارقىراپ، — توختاپ تۇرۇڭ! ئالدىراقسانلىق قىلماڭ، مەن ئۇزۇننى كۆزلەپ شۇنداق دەۋاتىمەن. ئالدىرىماي بار مەسلىھەت ئىش قىلمايمىزمۇ.

لې يەڭگە بۇلارنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتكەنلىكىدىن بىر ھازاغىچە زۇۋان سۇرەلمەي قالدى. گۇ يەڭگە يەنە:

ـــ ئاكا، بېرىشنى خالىمىغاندىكىن، يەڭگىمىزنى بالدۇررىاق يولغا سېلىپ قويۇڭ، بىز ئۆزىمىز بېرىپ قول سالايلى، ـــ دېدى.

ـــ ئەگەر شۇنداق قىلىشقا توغرا كەلگەندىمۇ، ـــ دېدى سۇن لى، ـــ مەن ئۆيگە بېرىپ، نەرسە ـ كېرەك، كۇدە ـ كۆرپىلەرنى يىغىشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن ئەھۋالغا قاراپ ئاندىن بىر ئىش قىلمىسام بولامدۇ؟

ـــ ئاكا، ـــ دېدى گۇ يەڭگە، ـــ سىزنىڭ قېيىنئاغىنىز لې خې بىزگە خەۋەر بېرىپ قويغان. زىنداننغا تېگىپ بولۇپ، ئاندىن بېرىپ يۈك ـ تاقلارنى يىغىشتۇرسىڭىزمۇ كېچىكىپ قالمايسىز.

ـــ سىلەر ھەممىڭلار شۇنداق قىلماقچى بولۇۋاتساڭلار، مەن قانداقمۇ رەت قىلالايمەن، ـــ دېدى سۇن لى ئاھ ئۇرۇپ، ـــ بولمىسا كېيىن سىلەر ئۇچۇن مەن سوراق ـ سوئاللارغا قالمايمەنمۇ؟ خەير، بوپتۇ، ھەممىمىز مەسلىھەتنى ئوبدان پىشۇرۇپ، ئىشنى باشلايلى.

سۇن لى ئالدى بىلەن زۇ يۈەننى ئۆزىنىڭ دېڭيۇن تېغىدىكى تۇرايىغا بېرىپ، پۇل ـ پۇچەك، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ، ئىشەنچلىك كىشىدىن يىگىرمىنى ئېلىپ مەيخانىدا تەخ بولۇپ تۇرۇشقا بۇيرۇۋەتتى. ئاندىن سۇن شىننى شەھەرگە كىرىپ، لې خېنىڭ ئۇچۇرىنى ئالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن پۇتۇشۇپ، شېي جېن، شې باۋلارغا يوشۇرۇنچە ئۇقتۇرۇپ قويۇشقا بۇيرۇدى.

ئەتىسى زۇ يۈەن دېڭيۇن تېغىدىكى ئالتۇن ـ كۇمۇشلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئادەملىرىنى باشلاپ ھەمدەم بولۇشقا كەلدى. سۇن شىننىڭ ئۆيىدىمۇ يەتتە ـ سەككىز ئىشەنچلىك سىرداش خىزمەتكارلىرى بار ئىدى. ئۇلار سۇن لى باشلاپ كەلگەن ئون نەچچە لەشكەر بىلەن قوشۇلۇپ جەمئىي قىرىق نەچچە ئادەم بولدى. سۇن شىن ئىككى چوشقا ۋە بىر قوي سويدى. ھەممەيلەن تازا يەپ قورساقلىرىنى توقلىۋالدى. گۇ

يەڭگە قوينىغا خەنجىرىنى تىقىپ، زىندانغا تاماق ئېلىپ باردىغان ئايال سۈپىتىدە ياسىنىپ ئالدىدا كەتتى.

سۇن شىن سۇن لىنىڭ كەينىدىن ماڭدى، زۇ يۈەن زۇ رۇننى باشلاپ ھەر ئىككىلىسى ئۆز خىزمەتكارلىرىنى ئېلىپ، بۆلەك ـ بۆلەك يول بىلەن يۈرۈپ كېتىشتى.

نەزم

ۋەھشىي يولۋاس بەگ ـ سىپاھلار سالدى يولۋاس ئالۋۇنى،
بولدى ئازاد ئىككى يولۋاس، قالدى بەگلەر تاڭ پېتى.
پالۋانلارغا «تۆمۈر نەيچى» كېلىپ قىلغاچ خەۋەر،
بولدى ئاندىنلا تۆمۈر زىندانىنى شۇنداق چاقىلى.

ئەمدى ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى. ماۋ غوجا دېگۈجۇ ئايماق يامۇلىدىكى باۋ زىندانبېگىنىڭ ئاغزىنى مايلىغاندىن كېيىن باۋ زىندانبېگى شىپي جېن، شېپي باۋلارنىڭ جېنىغا قەست قىلماقچى بولدى. شۇ كۈنى لې خې قولىغا يايى كالتىكى ئېلىپ زىندانىنىڭ ئېغىزىدىكى شىرنىڭ ھەيكىلى يېنىدا جېسەكچىلىك قىلىپ تۇرغىنىدا، قوڭغۇراقنىڭ جاراڭلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ كىم سەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى لې خې.

ـــ تاماق ئېلىپ كەلگەن ئايالمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى گۇ يەڭگە.

لې خې بۇنىڭ تېگىگە يەتتى ـ دە، ئىشىكنى ئېچىپ، گۇ يەڭگىنى ئىچىگە كىرگۈزگەندىن كېيىن ئىشىكنى يەنە تاقىۋالدى.

ئۇلار پېشايۋاندىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، باۋ زىندانبېگى شىپاڭدا ئولتۇرغانكەن، ئۇ بۇلارنى كۆرۈپ قېلىپ:

ـــ قانداق ئايال بۇ، زىندانغا تاماق توشۇشقا پېتىنغان؟ قەدىمدىن زىندانغا شامالمۇ داريمىغان تۇرسا ! ـــ دەپ

ۋارقىرىدى.

— بۇ شېيې جېن، شېيې باۋلارنىڭ ئاچىسى ئىكەن، تاماق ئېلىپ كەپتۇ، — دېدى لې خې.

— ئۇنى ئىچكىرىگە كىرگۈزمەي، تاماقنى ئۆزۈڭلار ئەكىرىپ بېرىڭلار، — دەپ ۋارقىرىدى زىندانبېگى.

لې خې تاماقنى ئېلىپ زىنداننىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، تاماقنى ئىككىيلەنگە بەردى. شېيې جىن، شېيې باۋلار ئۇنىڭدىن:

— تاغا، تۇنۇگۈن دېيىشكەن ئىش قانداق بولۇپ كەتتى، — دەپ سورىدى.

— ئاچاڭلار كەلدى، ئۇ ھەر تەرەپتىن بولۇشۇشۇڭلارنى كۆتۈۋاتىدۇ، — دېدى لې خې شېيې جىن بىلەن شېيې باۋغا، ئۇ ئىككىيلەننىڭ تاقاق ـ كىشەنلىرىنى ئېچىۋەتتى. بۇ چاغدا بىر گۇندىپاي كىرىپ:

— سۇن باقاۋۇل كېلىپ، زىندانغا كىرىمەن دەپ ئىشكىنى قېقىۋاتىدۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— ئۇ دېگەن قوش بېگى تۇرسا، مېنىڭ زىندانىمدا نېمە قىلىدىكەن؟ ئىشكىنى ئاچماڭلار ! — دېدى باۋ زىندانبېگى.

گۇ يەڭگە بىر سەكىرەپلا شىپاڭ تەرەپكە ئۆتۈۋالدى. تالادىن يەنە:

— سۇن باقاۋۇل ئىشكىنى ئۇرۇپ ئالدىرىتىۋاتىدۇ! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

باۋ زىندانبېگى غەزەپ بىلەن شىپاڭدىن چۈشتى، گۇ يەڭگە:

— مېنىڭ قېرىنداشلىرىم نەدە؟ — دەپ ۋارقىرىغان پېتى يېنىدىن پارقىراپ تۇرغان ئىككى خەنجەرنى شارتتىدە سۇغۇرۇپ ئالدى. باۋ زىندانبېگى ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، شىپاڭنىڭ سىرتىغا قاراپ قاچتى. شېيې جىن، شېيې باۋلار تاقاقلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى زىنداندىن چىقىپ باۋ زىندانبېگى بىلەن دوقۇرۇشتى. باۋ زىندانبېگى بىرنېمە قىلاي دېگۈچە، شېيې باۋ تاقاق بىلەن ئۇنى بىر ئۇرۇپلا مېڭىسىنىڭ قېتىقىنى چىقاردى.

بۇ چاغدا گۈ يەڭگىمۇ ھايت ـ ھۈيت دېگۈچە خەنجەر بىلەن تۆت ـ بەش كىچىك گۈندىپايىنى يەر چىشلەتتى. قالغانلىرى چۈقان سېلىپ زىنداندىن قېچىپ چىقتى. سۇن لى، سۇن شىنلار ئۇلارنى توسۇۋالدى. يەنە تۆتەيلەن زىنداندىن چىقىپ، ئايماق يامۇلىغا قاراپ كېتىۋاتاتتى، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارمۇ ئايماق يامۇل ئىچىدىن ۋاڭ پەتىۋاچىنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ چىقتى. كوچىدىكى ئادەملەر چۈقان ـ سۈرەن سېلىپ شەھەردىن قېچىشتى. سۇن باقاۋۇل ئات مىنىپ، ئوقيا ئېتىپ ئارقىدىن باستۇرۇپ كەلدى. كوچىدىكى ئادەملەر ئىشكىلىرىنى تاقاپ تالاغا چىقىشقا پېتىنالمىدى، ئايماقنىڭ دورغا، يايلىرى بۇنىڭ سۇن باقاۋۇل ئىكەنلىكىنى تونۇغاندىن كېيىن بىرسىمۇ ئالدىغا چىقىپ توسۇشقا جۈرئەت قىلالمىدى. كۆپچىلىك سۇن لىنى ئارىغا ئېلىپ، شەھەر قوۋۇقىدىن چىقىپ، ئۇدۇل چازانگاھقا كەلدى ـ ده، لې يەڭگىنى يۆلەپ ھارۋىغا ئولتۇرغۇزدى. گۈ يەڭگە ئاتلىنىپ ئۇلارغا ھەمدەم بولۇپ يولغا چىقتى. شيې جېن، شيې باۋلار كۆپچىلىككە قاراپ:

ــ ماۋ غوجا دېگەن بۇ مۇناپىقتىن ئۆچمەنزنى ئالمايلا كېتىۋېرەمدۇق؟ ــ دېدى.

ــ ئالمىز، ــ دېدى سۇن لى ۋە ئۈكىسى سۇن شىن بىلەن قېيىنئاغىسى لې خېنى ھارۋىنى قوغداپ ئالدىدا مېڭىپ تۇرۇشقا بۇيرۇپ: «بىز ئارقىڭلاردىن يېتىشىۋالىمىز» دېدى.

سۇن شىن، لې خېلار ھارۋىنى ئارىغا ئېلىپ ئالدىدا مېڭىپ كەتتى.

سۇن لى شيې جېن، شيې باۋ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن ھەم باشقا ئادەملەرنى باشلاپ، ئۇدۇل ماۋ غوجىنىڭ جاڭزىسىغا باستۇرۇپ كەلدى. ماۋ جۇڭيى ماۋ غوجا بىلەن جاڭزىدا بەھۇزۇر ماۋ غوجىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى قۇتلۇقلاپ مەي ئىچىشىپ ئولتۇراتتى. بۇ بىر توپ پالۋانلار نەرە تارتقان پېتى باستۇرۇپ كىرىپ، ماۋ غوجا بىلەن ماۋ جۇڭيىنى ھەم ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى

خوتۇن ـ بالىلىرىنى بىرىنىمۇ قويماي قىرىپ تاشلىدى.

ئۇنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ ئاختۇرۇپ ئون نەچچە بوغچا ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت تاپتى. ئىچكىرىكى ھويلىدىن يەتتە ـ سەككىز ئوبدان ئاتنى ئاچقتى، ئۇنىڭدىن تۆتىگە نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئارتتى، شيپ جىبن، شيپ باۋلار نەچچە قۇر ئوبدان كىيىمنى تاللاپ كىيدى، ئاندىن جاڭزىغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن يارەنلىرى بىرلىكتە يولغا چىقتى. تېخى ئوتتۇز چاقىرىمۇ يول يۈرمەيلا ئالدىدىكى ھارۋىدا كېتىۋاتقانلارغا يېتىشىۋېلىپ بىللە ماڭدى. يول بويىدىكى جاڭزىلاردىن يەنە تۆت ـ بەش ئوبدان ئات بۇلاپ، كېچىلەپ لياڭشەن كۆلىگە يول ئالدى. بۇنىڭغا «شىجياڭيۇ» ئۇسلۇبىدىكى مۇنۇ نەزم دەلىل:

سادىقلىق ـ مەردلىكتۇر ئادەملىك ئەپتى،
مەككارلىق ـ پاسىقلىق توزۇتار ئەلنى.
قارا دىل، بەتنىيەتلەر چىقتى ئەمەلگە،
قوزغاتتى مەردلەردە نەپرەت ـ غەزەپنى.
رەزىل ھىيلە بىلەن يولۋاسنى سوقسا،
ئاجايىپ پەنت بىلەن چاقتى زىندانىنى.
دېڭجۇ كۆكسىنى ناله ـ زار قاپلاپ،
بىردەمدە جەسەتلەر توستى كوچىنى.

ئۇلار ئىككى كۈنگە قالمايلا شى يۈڭنىڭ مەيخانىسىغا يېتىپ كەلدى، زۇ يۈەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، ياڭ لىن بىلەن دېڭ فېينى سۈرۈشتۈردى. شى يۈڭ ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىپ، سۇڭ دانشىنىڭ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تېگىش قىلغىلى بارغانلىقىنى، ئۇ ئىككىيلەننىڭمۇ بىللە كەتكەنلىكىنى، ھەر ئىككى قېتىم تېگىش قىلغاندا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغانلىقىنى ئېيتتى، شۇنداقلا ئۇ يەردىن كەلگەنلەرنىڭ «ياڭ لىن، دېڭ

فىيلار ئۇ يەردە قولغا چۈشۈپ قالدى، ئۇلارنىڭ نە ھالدا ئىكەنلىكى نامەلۇم» دەپ خەۋەر ئېلىپ كېلىشكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. ئاندىن جۇ جەمەتىدىكى ئۇچ باتۇرغا ئۇلارنىڭ موللىسى لۇەن تىڭيۇ ھەمدەم بولغانلىقىدىن ئىككى قېتىم ھۇجۇم قىلىپمۇ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنى ئالالمىغانلىقىنىمۇ بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. سۇن لى بۇلارنى ئاڭلاپ قاقاھلاپ كۈلۈپ:

— چوڭ تۇراغا كېلىپ توپقا قوشۇلۇشتا، بىزەمۇ تۆھپىمىز يوق، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تېگىش قىلىش ھەققىدىكى بۇ تەدبىرنى دىدار مۇلاقات سوۋغىسى سۈپىتىدە تەقدىم قىلساق قانداق؟ — دېدى.

— دانا تەدبىرىڭىزنى ئاڭلاشقا تەييارمەن، — دېدى شى يۈڭ ناھايىتى خۇشال بولۇپ.

— لۇەن تىڭيۇ دېگەن بۇ ھارامزادە بىلەن مەن جەڭ ماھارىتىنى بىر ئۇستىدىن ئۆگەنگەن، — دېدى سۇن لى، — مەن ئۆگەنگەن نەيزە، قىلىچۇازلىقنى ئۇمۇ بىلىدۇ؛ ئۇنىڭ ئۆگەنگەن جەڭ ماھارىتىنى مەنمۇ ئېرىڭ بىلىمەن. شۇ ۋەجىدىن بۇگۈن بىز دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ يۈنجۇ ئايمىقىنى ساقلاشقا ئەۋەتكەن لەشكىرىي تۈسىگە كىرىپ، بۇ يەردىن ئۆتۈۋېتىپ ئۇنى يوقلاپ كىرگەن بولۇۋالمىز، ئۇ جەزمەن بىزنىڭ ئالدىمىزغا چىقىدۇ، بىز جاڭزىنىڭ ئىچىگە كىرىۋالغاندىن كېيىن ئىچ ۋە سىرتىدىن ماسلاشىساق بۇ ئىش جەزمەن ئەملىگە ئاشىدۇ. بۇ تەدبىر قانداقراقكەن؟

بۇ گەپنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەي تۇرۇپلا، خەۋەرچى كىرىپ:

— ۋۇ يۈڭ خەلىپەت جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدا قالغانلارنى قۇتۇلدۇرۇشقا تاغدىن چۈشۈپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

شى يۈڭ بۇنى ئاڭلاپ، خەۋەرچىگە تېز بېرىپ مۇشاۋىرغا: «شى يۈڭ بىر كېلىپ كۆرۈنۈپ كەتسۇن، دەيدۇ» دەپ خەۋەر ئېيتىشنى تاپىلىدى. بۇ گەپمۇ ئۇزۇلە - ئۇزۇلمەيلا مەيخانىنىڭ

ئالدىدا لەشكەرلەر پەيدا بولدى. ئۇلار لۇ فاڭ، گو شېڭ ھەم رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ باتۇر ئىدى، ئارقىدىنلا ژۇ يۈڭ مۇشاۋىر بەش يۈز لەشكەرنى باشلاپ يېتىپ كەلدى. شى يۈڭ ئۇلارنى مەيخانىغا باشلاپ كىرىپ، ئولتۇرغانلار بىلەن كۆرۈشتۇردى ۋە ئۇلارنىڭ تۇيقا قوشۇلماق بولۇپ، بىر تەدبىر تەقدىم قىلغانلىقىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ژۇ يۈڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ:

— ھەرقايسىلىرى تاغ تۇرايمىز ئۇچۇن خىزمەت كۆرسىتىشكە نىيەت قىلغان بولسىلا، ھەرقايسىلىرىغا ئېغىر كەلمەسە، ھازىرچە تاغقا چىقماي تۇرۇپ، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا تېگىش قىلىشنى ژۇجۇدقا چىقىرىشسىلا، بۇ ھەرقايسىلىرىنىڭ تۆھپىلىرى بولسا قانداق؟ — دېدى.

سۇن لىلار ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئۇنىڭغا ماقۇل بولدى.

— پېقىر بېرىپ، مۇشۇ بويىچە تەييارلىق قىلىپ تۇراي، مېنىڭ لەشكەرلىرىم ئالدىدا مېڭىپ تۇرسۇن، ھەرقايسىلىرى ئارقىدىنراق كېلىشەلا، — دېدى ژۇ يۈڭ.

ژۇ يۈڭ خەلىپەت مەسلىھەتنى پىشۇرغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭنىڭ قارارگاھىغا كەلدى، ئۇ كېلىپ قارىسا سۇڭ جياڭنىڭ قاپاقلىرى چۇشۇپ غەم بىلەن ئولتۇرۇپتۇ، ژۇ يۈڭ سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۇن مەي تەييارلاتقۇزدى. ئۇ ئاندىن شى يۈڭ، ياڭ لىن، دېڭ فېيلارنىڭ بىر سىردىشى — دېڭجۇ ئايمىقى لەشكەرلىرىنىڭ باقاژۇلى، قەھرلىك يۇ چى سۇن لىنىڭ بۇ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكى لۇەن تىڭيۇ موللا بىلەن بىر ئۇستازدىن تەلىم ئالغانلىقىنى، بۇگۈن كەلگەن سەككىز ئادەمنىڭ تويقا قوشۇلۇش نىيىتىدە، دىدار مۇلاقات سوۋغىسى سۇپىتىدە ئالايىتەن بىر تەدبىرنى تەقدىم قىلغانلىقىنى، بۇگۈن ئۇلار بىلەن ئىچ ۋە سىرتتىن ماسلىشىپ تېگىش قىلىش توغرىسىدا كېلىشىپ قويغاندىن كېيىن ئۆزى بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ كەلگەنلىكىنى بىر قۇر بايان قىلىپ بەردى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى. ئۇنىڭ غەم - پىغانلىرى يېشىلدى. ئۇ دەرھال ئادەملىرىگە قارارگاھتا ئۇلارنى كۈتۈۋېلىشقا مەي - شارابلار بىلەن زىياپەت ھازىرلاشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى سۇن لى بولسا ئۆزىنىڭ ئادەملىرىنى ۋە ئات - ئۇلاغ ھارۋىلىرىنى بىر جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن شېپ جېن، شېپ باۋ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، لې خې بولۇپ جەمئىي سەككىز ئادەمنى ئېلىپ كېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى، ھەممەيلەن سالام - سەھەت قىلىشىپ، تونچىلىق - ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ زىياپەت ئۆتكۈزۈپ ئۇلارنى مېھمان قىلدى. ۋۇ يۇڭ خەلىپەت كۆپچىلىككە ئۇچىنچى كۈنى مۇنداق قىلمىز، بەشىنچى كۈنى ئۇنداق قىلمىز، دەپ يوشۇرۇنچە بۇيرۇق بەردى. ھەممە ئىش ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن سۇن لىلار تەدبىرگە بىنائەن، يارەنلىرىنى ۋە ئات - ئۇلاغ، ھارۋىلىرىنى ئېلىپ، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ يولغا چىقتى.

ـــ دەي تۆرەم، تاغ تۇراغا يەنە بېرىپ، ماڭا تېزدىن تۆت ئاتامانىنى ئەكېلىپ بېرىڭ، ئۇلار ماڭا كېرەك، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت يەنە.

دەي زۇڭ كېچىلەپ تاغ تۇراغا بېرىپ بۇ تۆت ئادەمنى ئېلىپ كەلدى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس!

سۇ بويىغا قوشۇلدى يېڭى قانات،
تاغ جاڭزىسى تاپتى ئەبەد يېڭى ھايات.

ئۇۋ يۇڭ خەلىپەتنىڭ زادى قايسى تۆت ئادەمنى ئېلىپ كېلىشنى تاپشۇرغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىكىنچى باب

خەلپەت ۋۇ يۇڭ خەلپەتنىڭ قوش پەنت ئىشلەتكەنلىكى سۇڭ دانشىنىڭ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا ئۇچىنچى قېتىم تەگكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ دەي زۇڭغا:

ــ ئەزىز ئىنىم، ئېغىر كۆرمەي تاغ تۇراغا قايتىپ بېرىپ، ماڭا ئادىل پەتىۋاچى پېيي شۇەنىنى، تەۋەررۇك قول تالىپ شىياۋ راڭنى، ئەۋرىشىم بىلەك خۇ جيەننى ۋە قولى ئالتۇن ئۇستام جىن داجيەننى چاقىرىپ كەلسىگىز، بۇ تۆتەيلەن مۇنداق ــ مۇنداق نەرسە ــ كېرەكلەرنى ئېلىپ كېچىلەپ تاغدىن چۈشسۇن، ئۇلار ماڭا كېرەك، ــ دېدى.

دەي زۇڭ مېڭىپ كەتتى.

بۇ چاغدا قوشۇنىڭ سىرتىدا تۇرغان لەشكەرلەردىن بىرسى كىرىپ:

ــ كۈنپېتىش كەنتىكى خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكى خۇ چېڭ بىر ئەپكەش مەي ئېلىپ ۋە بىر كالىنى يېتىلەپ كېلىپتۇ، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈشنى ئىلتىجا قىلىۋاتىدۇ، ــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

سۇڭ جيالڭ ئۇنى باشلاپ كىرىشنى بۇيرۇدى. خۇ چېڭ بارگاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ــ سىگلىم ئىش بىلمەيدىغان گۆدەك بولغاچقا، قاراملىق قىلىپ، ھەرقايسىلىرىنىڭ سەلتەنەتلىرىگە دەخلى ــ تەرۇز يەتكۈزۈپ قويۇپ قولغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئەي سەردارلىرىم، ئۇنىڭ

گۈناھىدىن ئۆتۈشلىرىنى تىلەيمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇنى جۇ جەمەتى بىلەن چاي ئىچۈرۈپ قويغانىدۇق، ئۇ ھالىغا باقماي، كۆرەڭلىك قىلىپ ھەرقايسىلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ، ئەگەر ھەرقايسىلىرى ئۇنىڭ گۈناھىدىن ئۆتۈپ قويۇپ بېرىشسىلە، نېمە كېرەك دېسىلە بېشىم بىلەن مېڭىپ بولسىمۇ ھازىر قىلسام، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ــ قېنى ئولتۇرۇپ سۆزلە، ــ دېدى سۈڭ جياڭ، ــ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكى مۇتتەھەملەر ھەددىدىن تاشقىرى ئەدەپسىزلىك بىلەن بىزنىڭ تاغ تۇرايمىزغا بىكاردىن ـ بىكار ھاقارەت كەلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلاردىن ئۆچ ئېلىشقا بۇ يەرگە لەشكەر تارتىپ كەلگەنىدۇق. سىلەر بىلەن بىزنىڭ ھېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋىتىمىز يوق ئىدى، سىڭلىڭ ئادەم باشلاپ كېلىپ بىزدىكى ۋاڭ پەتەك يولۋاسنى تۇتۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈنلا، بىزمۇ ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ دەپ سىڭلىڭنى تۇتتۇق. سەن ۋاڭ پەتەك يولۋاسنى قايتۇرۇپ بەرسەڭ، سىڭلىڭنى قايتۇرۇپ بېرىمىز.

ــ ئۇ پالۋاننى جۇ جەمەتىدىكىلەر ئېلىپ كېتىپ قالدى، ــ دېدى خۇ چېڭ.

ــ ۋاڭ پەتەك يولۋاس دېگەن ئادىمىمىز ھازىر نەدە؟ ــ دەپ سورىدى ۋۇ يۈڭ خەلىپەت ئۇنىڭدىن.

ــ ئۇ ھازىر جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدا نەزەربەندىلىكتە، پېقىر ئۇنى قانداق ئېلىپ چىقالايمەن؟ ــ دېدى خۇ چېڭ.

ــ سەن ۋاڭ پەتەك يولۋاسنى بىزگە ئېلىپ كېلىپ بەرمىسەڭ، سىڭلىڭنى بۇگۈن نېمە ئۈچۈن ساڭا قوشۇپ قويىمىز، ــ دېدى سۈڭ جياڭ.

ــ ئاغا، مۇنداق دەپمۇ تۇرۇۋالمىسلا، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ خەلىپەت ۋە خۇ چېڭغا قاراپ، ــ پېقىرنىڭ دېگىنىمگە كۆنۈپ، بۇنىڭدىن كېيىن قانداقلىكى چاغدا جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدا بىرەر جەڭگى ـ جېدەل بولۇپ قالسا، جاڭزاڭدىن بولۇشۇشقا

ھەرگىز ئادەم ئەۋەتمەيسەن. ئەگەردە، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكى بىرەر كىم جاڭزاڭغا باشپاناھلىق تىلەپ بارسا، ئۇنى شۇ زامات باغلاپ بىزگە تۇتۇپ بېرىسەن، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرەر ئادىمىنى تۇتۇپ بەرسەڭ، ئۇ چاغدا سىڭلىڭنى قايتۇرۇپ بېرىمىز. ئەمما، سىڭلىڭ ھازىر قېشىمىزدا يوق، ئوزاكۇن ئۇنى تاغ تۇرايمىزغا ئەۋەتىۋەتتۇق، ئۇ تۇرايمىزدىكى سۇڭ غوجىنىڭ ئۆيىدە كۈتۈلۈۋاتىدۇ. سەن كۆڭلۈڭنى توق تۇتۇپ قايتىپ كېتىۋەر، بۇ ئىشنى ئۆزىمىز توغرىلايمىز.

ــ ئەمدى ھەرگىز ئۇلارغا بولۇشۇشقا بارمايمەن، ئەگەر ئۇلارنىڭ جاڭزىسىدىكى بىرەر كىم جاڭزامغا پاناھلىق تىلەپ كېلىپ قالسا، ئۇنى چوقۇم تۇتۇپ باغلاپ ھەرقايسىلىرىنىڭ ھۇزۇرلىرىغا يوللايمەن، ــ دېدى خۇ چېڭ.

ــ ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولساڭ بۇنى ماڭا ئالتۇن ـ كۈمۈش سوۋغا قىلغاندىنمۇ ئەلا بىلىمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

خۇ چېڭ تەزىم بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ قايتتى.

ئەمدى سۇن لىلارغا كېلەيلى. سۇن لى ئۆزىنىڭ ئەلچىسى «دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ لەشكەرلەر باقاۋۇلى سۇن لى» دەپ ئۆزگەرتىپ، يارەنلىرى بىلەن جۇ جەمەتى جاڭزىسىنىڭ ئارقا دەرۋازىسى ئالدىغا باردى. جاڭزا تېمى ئۈستىدە تۇرغانلار دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئەلچىسى تونۇپ ئىچكىرىگە خەۋەر قىلدى. لۇەن تىڭيۇ دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ باقاۋۇلى سۇن لى كۆرۈشكىلى كېلىۋاتىدۇ دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جۇ جەمەتىنىڭ ئۇچ باتۇرىغا:

ــ بۇ باقاۋۇل سۇن لى مېنىڭ بۇرادىرىم بولىدۇ، كىچىكىمىزدە ئىككىمىز بىر ئۈستازدىن تەلىم ئالغان. بۈگۈن ئۇ بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىكىن؟ ــ دېدى ـ دە، يىگىرمە نەچچە ئوتاقچىنى باشلاپ جاڭزىنىڭ ئالدىغا چىقتى. سۇن لى ۋە ئۇنىڭ يارەنلىرى ئاتتىن چۈشۈپ سالام ـ سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن لۇەن تىڭيۇ سۇن لىدىن:

— ئىنىم، سىز دېگجۇ ئايمىقىنى قوغداۋاتاتىگىزغۇ، قانداقسىغا بۇ يەرگە كېلىپ قالدىگىز؟ — دەپ سورىدى.

— لياگشەن كۆلىدىكى قاراقچىلاردىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۇچۇن، — دەپ جاۋاب بەردى سۇن لى، — باش لەشكەر مەھكىمىسىدىن پەرمان چۈشۈپ، مېنى مۇشۇ يۇنجۇ ئايمىقىغا شەھەرنى قوغداشقا يۆتكىگەندى، بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مېھرىبان بۇرادىرىم سىزنىڭ مۇشۇ جۇ جەمەتىنىڭ جاگزىسىدا ئىكەنلىكىگزنى ئاگلاپ، ئاتايىتەن يوقلاپ ئۆتەي دەپ كەلدىم. ئەسلىدە ئالدى دەرۋازىدىن كىرمەكچىدۇق، بىراق جاگزىنىڭ ئالدىدىكى كەنت ئېغىزىدا نۇرغۇن لەشكەرلەر تۇرغانلىقتىن، ئۇلار بىلەن توقۇنۇشۇپ يۈرۈشنى ئەپ كۆرمەي، سوراشتۇرۇپ يۇرۇپ، چىغىر يوللار بىلەن جاگزىنىڭ ئارقا دەرۋازىسىنى تېپىپ ھۇزۇرىگزغا كەلدىم.

— يېقىندىن بۇيان، — دېدى لۇەن تىگيۇ، — ئۇدا نەچچە كۈن لياگشەن كۆلىنىڭ قاراقچىلىرى بىلەن ئېلىشتىم، ھازىر ئۇلارنىڭ بىرنەچچە ئاتامانىنى قولغا چۈشۈرۈپ، جاگزىغا سولاپ قويدۇم. ئەمدى قاراقچىلارنىڭ بېشى بولغان سۇڭ جياگنىلا تۇتساق، ھەممىسىنى يامۇلغا تاپشۇرۇپ بەرمەكچىمىز. بەخت — تەلىيىمىزگە بۇ يەرنى قوغداشقا بۇگۈن سىز كەلدىگىز، بۇ خۇددى گۇل ئۇستىگە گۈل چەككەندەك، قاغجىراپ كەتكەن بىنام مايسىلىرى ئۇستىگە شېپالىق يامغۇر ياغقاندەك ئىش بولدى.

— كەمىنىگىز سىزگە بۇ خۇنپەرلەرنى تۇتۇشۇپ بېرىپ، ئەجىر كۆرسىتەي دېگەن نىيەتتە مەن، — دېدى سۇن لى كۇلۇپ تۇرۇپ.

لۇەن تىگيۇ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ھەممەيلەننى جاگزىغا باشلاپ كىرگەندىن كېيىن ئاسما كۆۋرۈكنى تارتىۋېتىپ، جاگزا دەرۋازىسىنى تاقىدى. سۇن لى ۋە ئۇنىڭ يارەنلىرى ھارۋا، ئات — ئۇلاغلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن كىيىم — كېچەكلىرىنى يەگگۈشلەپ، ساراي ئالدىغا كەلدى. جۇ چاۋفېڭ ۋە

ئۇنىڭ جۇ لۇڭ، جۇ خۇ، جۇ بياۋ دېگەن ئۇچ باتۇر ئوغلىدىن تارتىپ ئۆيىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى.

لۇەن تىڭيۇ سۇن لىلارنى سارايغا باشلاپ كىرىپ جۇ چاۋفېڭ بىلەن كۆرۈشتۇردى، سالام ـ سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن جۇ چاۋفېڭغا:

ـــ بۇ مېنىڭ ئىنىم سۇن لى بولىدۇ، لەقىمى قەھرلىك يۇچى، دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ لەشكەرلەر باقاۋۇلى ئىدى. ھازىر باش لەشكىرىي مەھكىمىدىن ئۇنى مۇشۇ يۇنجۇ ئايمىقىنى قوغداشقا تەيىن قىلىپتۇ، ـــ دېدى.

ـــ مەن قېرى كىشىمۇ سىزنىڭ تەۋەيىڭىزگە ئۆتۈپتىمەن، ـــ دېدى جۇ چاۋفېڭ.

ـــ پېقىرنىڭ بۇ ۋەزىپىسىنى ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق ! ـــ دېدى سۇن لى، ـــ بۇنىڭدىن كېيىن يەنىلا جۇ ھەزرىتىم سىزنىڭ يول كۆرسىتىپ يېتەكلىشىڭىزگە موھتاجمەن.

جۇ جەمەتىنىڭ ئۇچ باتۇرى بۇلارنى ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ـــ ئۇدا نەچچە كۈن جەڭ قىلىپ كۆپ رىيازەت چەككەنسىزلەر، ـــ دەپ سورىدى سۇن لى.

ـــ شۇغىنىسى بىر – بىرىمىزنى يېڭەلمىدۇق. ھەرقايسىڭىزلارمۇ ئات ئۈستىدە يۈرۈپ كۆپ جاپا چەكتىڭىزلەر، ـــ دېدى جۇ لۇڭ جاۋاب بېرىپ.

سۇن لى گۇ يەڭگە: «لي يەڭگە ۋە تاغلىرىنى ئارقا ھۇجرىغا باشلاپ كىرىپ، ئۆيدىكىلەر بىلەن كۆرۈشتۈرۈڭ» دەپ تاپىلىدى، ئاندىن سۇن شىن، شېي جېن، شىيې باۋ، لي خې، زۇيۈەن ۋە زۇرۇنلارنى چاقىرىپ ئولتۇرغانلار بىلەن كۆرۈشتۈرۈپ بىر ـ بىرلەپ تونۇشتۇردى:

ـــ بۇ ئۇچەيلەن مېنىڭ قېرىندىشىم بولىدۇ، ـــ دېدى سۇن شىن، شىيې جېن ۋە شىيې باۋنى كۆرسىتىپ ۋە يەنە لي خېنى

كۆرسىتىپ، ــ بۇياق بولسا يۇنجۇ ئايماق يامۇلى مېنىڭ ئالدىمغا چىقارغان دورغابەگ، ــ دېدى ـ ده، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارنى كۆرسىتىپ، ــ بۇ ئىككىيلەن دېڭجۇ ئايماق يامۇلىدىن مېنى ئۇزىتىپ كەلگەن سىپاھىبەگلەر، ــ دېدى. جۇ چاۋفېڭ ۋە ئۇنىڭ ئۇچ ئوغلى گەرچە ناھايىتى ئەقىللىك بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ بالىچاقىلىرى بىلەن كەلگەنلىكىنى ھەم نۇرغۇن يۈك ـ تاق ۋە ئات ـ ئۇلاغلىرى بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزلىرىنىڭ ئۇستازى لۈەن تىڭيۈنىڭ بۇرادىرى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلىگە ھېچ شەك ـ شۈبھە كەلمىدى، ئۇلار شەرىپىگە ئات، كالا سويۇپ، مەي ـ شاراب ھازىرلاپ زىياپەت بەردى.

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتتى، ئۇچىنچى كۈنى جاڭزىنى ساقلاۋاتقان ئوتاقچىلار كىرىپ:

ــ سۇڭ جىياڭ يەنە لەشكەر تارتىپ جاڭزا تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ــ بۇ ئوغرىنى ئاتلىق بېرىپ ئۆزۈم تۇتۇپ كېلەي، ــ دېدى جۇ بياۋ.

ئۇ شۇ ئان جاڭزا دەرۋازىسىدىن چىقىپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرگۈزدى ـ دە، يۈز نەچچە ئاتلىق ئوتاقچىنى باشلاپ ئۇر ـ چاپ بىلەن يۈرۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئالدىدىن بەش يۈز لەشكەرلىك بىر ھەيۋەتلىك قوشۇن سەپ تارتىپ چىقتى، قوشۇننىڭ ئالدىدا ئوقيانى ئېسىپ، نەيزىسىنى ئويناتقان پېتى ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئاتامان كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ ئىدى. جۇ بياۋ بۇنى كۆرۈپ ئېتىنى يورغىلىتىپ، نەيزىسىنى تەڭلەپ ئالغا ئېتىلدى. خۇا رۇڭمۇ جۇ بياۋ بىلەن ئېلىشقىلى ئات سېلىپ كەلدى. بۇ ئىككىيلەن دۇلۇڭ داۋىنى ئالدىدا ئالاھازەل ئون نەچچە مەرتىۋە ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. خۇا رۇڭ پەنت ئىشلىتىپ، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ قېچىپ، جۇ بياۋنى ئۆزىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشقا ئۇندىدى. جۇ بياۋ ئەمدىلا ئات سېلىپ قوغلاي دەپ تۇرغاندا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى خۇا

رۇڭنى بىلمىدىغانلار:

ـــ سەردار، ئۇنى قوغلىمىسىلا، ئۇ يوشۇرۇن ھەيلە ئىشلىتىۋاتقان بولمىسۇن يەنە، ئۇ ناھايىتى ئۇستا ئوقياچى، ـــ دېيىشتى.

جۇ بياۋ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ قوغلاشتىن يالتايدى ۋە ئادەملىرىنى باشلاپ جاڭزىغا قايتىپ كەلدى. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاسما كۆۋرۈكنى تارتىۋېتىپ قارىسا، خۇا رۇڭمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ قايتىپ كېتىپتۇ. جۇ بياۋ ئۇدۇل ساراي ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشۈپ، ئارقا ھوجرىغا مەي ئىچىشكە كىرىپ كەتتى. سۇن لى ئۇنىڭدىن:

ـــ كەنجى سەردارىم بۇگۈن قايسى ئوغرىنى تۇتتىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇ مۇتتەھەملەرنىڭ ئارىسىدا كىچىك لىگۇاڭ جۇا رۇڭ دەمدۇ نېمە؟ بىر مۇتتەھەم بار ئىكەن، ئۇ نەيزىنىڭ پىرى ئىكەن. ئەللىك نەچچە مەرتىۋە ئېلىشتۇق، ئۇ بىرنېمە قىچىپ كەتتى. مەن ئۇنى قوغلاي دېۋىدىم، ئوتاقچىلار بۇ مۇتتەھەمنى ئۇستا ئوقياچى دەپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن قوغلىمىدىم، شۇنداق قىلىپ، ئىككىلا تەرەپ ئوتاقچىلار جەڭدىن قايتۇرۇۋېلىندى، ـــ دېدى جۇ بياۋ.

ـــ ئەتىلىككە پېقىر ئۇلارنى تۇتۇپ كېلەي، ـــ دېدى سۇن لى.

شۇ كۈنكى زىياپەتتە لې خې ناخشا ئېيتىپ ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلدى.

ئۇلار كەچقۇرۇن زىياپەتتىن تارقاپ، يەنە بىر كېچە ئارام ئېلىشتى، تۆتىنچى كۈنى پېشىن ۋاقتى بىلەن تۇيۇقسىزلا جاڭزىنىڭ ئوتاقچىلىرى كىرىپ:

ـــ سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يەنە جاڭزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ھوجرىدىكى جۇ لۇڭ، جۇ خۇ، جۇ بياۋ ئۈچەيلەن جابدۇنۇپ

جاڭزا دەرۋازىسىنىڭ سىرتىغا چىقىپ قارىسا، يىراقتىن دۇمباق چېلىپ، نەرە تارتىپ ئەلەم چۆرۈپ كېلىۋاتقان لەشكەرلەر ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇلار ئاللىقاچان سەپ تارتىپ تەيىار بولغانكەن. بۇ تەرەپتە بولسا جۇ چاۋفېڭ جاڭزا دەرۋازىسى ئۈستىگە چىقىپ ئورۇن ئالدى، ئۇنىڭ سول تەرىپىدە لۈەن تىڭيۇ، ئوڭ تەرىپىدە سۇن باقاۋۇل بىلەن جۇ جەمەتىنىڭ ئوچ باتۇرى ھەم ئىككى تەرىپىدە سۇن لىنىڭ يارەنلىرى تۇرۇشتى. سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىكى قاپلانباش لىن چۇڭ بۇلارنى ۋارقىراپ تىللىدى، جۇ لۇڭ تېرىكىپ ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرۈڭلار، دەپ ۋارقىرىدى ۋە نەيزىسىنى ئېلىپ ئاتلاندى ـ دە، بىر ـ ئىككى يۈز ئوتاقچىنى باشلاپ سۇرەن ـ چۇقانلار بىلەن لىن چۇڭنىڭ سېپىگە قاراپ تاشلاندى. جاڭزا دەرۋازىسى ئۈستىدىكىلەر گۈلدۈرلىتىپ ناغرا ـ دۇمباقلارنى چالدى، ئىككى ياندا تۇرغانلار ئوقيا ئېتىپ سەپنى توستى. لىن چۇڭ سەككىز گەزلىك ئۇزۇن يىلانباش نەيزىسىنى ئوينىتىپ كېلىپ جۇ لۇڭ بىلەن ئېلىشتى. ئۇدا ئوتتۇز نەچچە مەرتىۋە ئېلىشىپمۇ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. ئىككىلا تەرەپ جاڭلىرىنى چېلىپ، لەشكەرلىرىنى قايتۇردى. جۇ خۇ ناھايىتى غەزەپلىنىپ، قىلىچىنى كۆتۈرگەن پېتى ئاتلىنىپ سەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ، سۇڭ جياڭ بىلەن يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم جېڭى قىلىمەن، دەپ ۋارقىرىدى. ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەي تۇرۇپلا، سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىن بىر باتۇر ئېتىلىپ چىقتى، بۇ توسقۇنسىز مۇ خۇڭ بولۇپ، جۇ خۇغا قارشى ئاتلانغانىدى. ئىككىيلەن يەنە ئوتتۇز نەچچە مەرتىۋە ئېلىشىپ يەنە بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. جۇ بياۋمۇ بۇنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپكە كەلدى، ئۇ نەيزىسىنى ئېلىپ، ئېتىغا سەكرەپ مىندى ـ دە، ئىككى يۈزدىن ئارتۇق ئادىمىنى باشلاپ، سەپنىڭ ئالدىغا كەلدى. سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىن قەھرىلىك گۇەنسۇ ياڭ شيۇڭ ئاتلىق نەيزە كۆتۈرگەن پېتى ئۇچقاندەك چىقىپ جۇ بياۋ بىلەن ئېلىشتى.

سۇن لى ئىككى قوشۇننىڭ سەپ ئالدىدىكى ئېلىشىشنى كۆرگەندىن كېيىن تاقەت قىلىپ تۇرالماي سۇن شىنغا:

ــ مېنىڭ تەبەر نەيزەمنى، قۇيۇق ـ دۇبۇلغامنى، يەكتەك پەشمىتىمنى ئېلىپ كېلىڭلار، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئۆزىنىڭ قاغا ئارغىماق دەپ ئاتلىنىدىغان ئېتىنى يېتىلەپ كېلىپ ئېگەرلىدى، ئاتنىڭ ئوچ تال تۆشلۇكىنى چىڭىتىپ، قولىنىڭ بېغىشىغا بوغۇم ـ بوغۇم پولات تەبەرنى ئېلىپ، نەيزىنى تۇتقىنىچە ئاتلاندى. جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكىلەر جاڭلىرىنى چېلىشتى، سۇن لى سەپ ئالدىدا ماڭدى. سۇڭ جىياڭنىڭ سېپىدىكى لىن چۇڭ، مۇ خۇڭ، يا ڭ شىۋڭلارمۇ ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تۇتقىنىچە سەپ ئالدىدا تۇراتتى. سۇن لى ئېتىنى چېپىپ ئالدىغا چىقىپ، مەن بۇ مۇتتەھەملەرنى قانداق تۇتىمەنكى، سىلەر قاراپ تۇرۇڭلار، ــ دېدى ـ دە، ئېتىنى توختىتىپ:

ــ ھوي قاراقچىلار، بىڭسىڭ بارلىرىڭ مەن بىلەن يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم جېڭىگە چىقىپ باقمامسىلەر قېنى، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ سېپىدىن قوڭغۇراقلار جاراڭلاپ، بىر باتۇر ئات چېپىپ چىقتى، كۆپچىلىك قارىسا، ئۇ سۇن لىغا قارشى ئاتلانغان پىداكار يىگىت شى شىۋ ئىكەن. ئىككى ئاتلىق گىرەلىشىپ نەيزىلەر تەڭلا ھەمىلە قىلىندى. ئىككىيلەن ئەللىك مەرتىۋە ئېلىشقاندىن كېيىن سۇن لى پەنت ئىشلىتىپ شى شىۋنىڭ نەيزىسىگە يول بېرىپ، ئۆزىنى غىپ قىلىپ بىر يانغا ئالغانىدەك بولدى ـ دە، لىككىدە شى شىۋنى ئېگەردىن يۇلۇۋېلىپ ئۇدۇل جاڭزىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ تاشلاپ:

ــ قېنى كېلىڭلار، باغلاڭلار بۇنى، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

جۇ جەمەتىنىڭ ئوچ ئوغلى سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى ساراسىمگە سېلىپ قوغلاپ يۇرۇپ تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. ئوچ ئوغۇل ئادەملىرىنى يىغىپ جاڭزىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن

سۇن لى بىلەن كۆرۈشتى، قوللىرىنى كۆكسىگە قويۇپ ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇشتى.

ــ جەمئىي نەچچە ئوغرىنى تۇتتۇڭلار؟ ــ دەپ سورىدى سۇن لى.

ــ دەسلەپتە شى چيەن دېگەن بىرىنى تۇتتۇق، ــ دېدى جۇ چاۋفېڭ، ــ ئۇنىڭدىن كېيىن ياڭ لىن دېگەن سۇخەنچىنى تۇتتۇق، ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇاڭ شىن دېگەننىمۇ تۇتۇۋالدۇق؛ خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكى غۇنچە بوي قىز ژاڭ پەتەك يولۇاس دېگەن بىرىنى تۇتتى؛ جەڭدە چىن مىڭ، دېڭ فېي دېگەنلىرى قولغا چۈشتى؛ بۇگۈن سەردارىم ئۆزىڭىز شى شيۇ دېگەن بۇ نېمىنى تۇتتىڭىز، بۇ دەل مېنىڭ ساريىمغا ئوت قويۇۋەتكەن خۇنپەرنىڭ ئۆزى شۇ. جەمئىي يەتتەيلەن قولغا چۈشتى.

ــ بۇلارنىڭ بىرەرىگىمۇ زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويماڭلار، ــ دېدى سۇن لى، ــ تېزدىن يەتتە كۈشۈك ياساپ، ئۇلارنى سېلىپ تاماق بىلەن بېقىپ تۇرۇڭلار، قورسىقىنى ئاچ قويۇپ، زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويساق، يۇزىمىزگە سەت بولىدۇ. سۇڭ جياڭنى تۇتقان كۈنى ھەممىسىنى بىراقلا ئاستانىگە ئاپىرىپ بېرەيلى، بۇلارنى جۇ جەمەتىنىڭ ئۈچ باتۇرى تۇتقان دەپ جاھانغا ئۇچ باتۇرنىڭ داڭقىنى چىقىرىمىز.

ــ بەختىمىزگە يارىشا باقاۋۇل سىزنىڭ ھەمدەملىكىڭىزگە ئېرىشتۇق، ــ دېدى جۇ چاۋفېڭ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، ــ لياڭشەن كۆلى گۈم بولىدىغان بولدى.

جۇ چاۋفېڭ ئۇنى ئارقا ھۇجرىدىكى زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى. شى شيۇ كۈشۈككە سېلىندى. ئوقۇرمەنلىرىمىزگە مەلۇمكى، شى شيۇنىڭ جەڭ ماھارىتى سۇن لىنىڭكىدىن قېلىشمايتتى، بىراق ئۇ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكىلەرنى گوللاش ئۈچۈن ئەتەي ئۆزىنى تۇتۇپ بېرىپ، ئۇلارنى سۇن لىغا ئىشەندۈرمەكچى بولغانىدى. سۇن لى يەنە يۇشۇرۇنچە زۇ يۈەن، زۇ رۇن، لې خېلارغا ئارقا ھۇجرىغا كىرىپ ــ چىقىش

يوللىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈۋېلىشنى تاپشۇردى. ياڭ لىن، دېڭ فېيلار زۇ يۈەن ۋە زۇ رۇنلارنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇشتى. لې خې ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، ئادەم يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇلارغا ئاستا خەۋەر بېرىپ قويدى، گۇ يەڭگە بىلەن لې يەڭگە ئىچكىرىدە تۇرۇپ، ئۆي ۋە سەينىغا كىرىش ـ چىقىش يوللىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈۋالدى.

بەشىنچى كۈنىگىچە سۇن لىلار جاڭزىدا بىكار يۈرۈشتى، شۇ كۈنى ئاش ۋاقتى بىلەن ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن جاڭزىنىڭ بىر ئادىمى كىرىپ:

ـــ ئەمدى سۇڭ جيانڭ لەشكەرلىرىنى تۆت يولغا بۆلۈپ، جاڭزىمىزغا تەگكىلى كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ـــ ئون يولغا بۆلۈپ كەلسىمۇ، نېمە قىلالايتتى؟ ـــ دېدى سۇن لى، ـــ ئادەملىرىڭگە ئېيت، ھودۇقمىسۇن، بالدۇرراق تەييارلىنىپ تۇرسۇن. ئىلمەك ئوقرۇق ۋە سالغا ھازىرلاڭلار، تىرىك تۇتمىز. ئۆلتۈرۈپ قويساڭ تۇتقان ھېساب بولمايدۇ.

جاڭزىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى جابدۇنۇشتى. جۇ چاۋفېڭ ئۆزى بىر توپ ئادەمنى باشلاپ دەرۋازا بېشىدىكى راۋاقىقا چىقىپ قارىسا، دەل كۈنچىقىش تەرەپتىن بىر توپ لەشكەرلەر كېلىۋېتىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئاتامان قاپلانباش لىن چۈڭ، ئارقىسىدا بولسا لى جۇن، رۇەن شياۋئېرلار ۋە بەش يۈزدىن ئارتۇق لەشكەر كېلىۋېتىپتۇ. دەل كۈنپېتىش تەرەپتىن يەنە بەش يۈزدەك لەشكەر كېلىۋېتىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئاتامان كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ، ئارقىسىدا جاڭ خېڭ، جان شۇنلەر كېلىۋېتىپتۇ. ئۇلار يەنە ئارقا دەرۋازا ئوستېدىكى راۋاقتا چىقىپ قارىدى، ئۇ تەرەپتىنمۇ بەش يۈزدەك لەشكەر توسقۇنسىز مۇخۇڭ ئاتامان بىلەن قەھرلىك گۇەنسۇ ياڭ شيۇڭ، قارا قۇيۇن لى كۇيلارنىڭ باشلامچىلىقىدا كېلىۋېتىپتۇ. تۆت ئەتراپنىڭ ھەممىسى لەشكەرلەر بىلەن تولدى، جەڭ دۇمباقلىرى گۈلدۇرلەپ، چۇقان ـ سۇرەن سادالىرى پەلەكنى بىر ئالدى. لۇەن

تىڭيۇ:

— بۇگۈن بۇ مۇتتەھەملەرگە ھەرگىز سەل قارىمايلى. مەن بىر بۆلەك ئادەمنى باشلاپ، ئارقا دەرۋازىدىن چىقىپ كۈنپېتىشنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى لەشكەرلەرنى قىراي، — دېدى.

— مەن ئالدى دەرۋازىدىن چىقىپ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى لەشكەرلەرنى قىراي، — دېدى جۇ لۇك.

— مەنمۇ، — دېدى جۇ خۇ، — ئارقا دەرۋازىدىن چىقىپ، كۈنپېتىشنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى لەشكەرلەرنى قىراي.

— مەن ئالدى دەرۋازىدىن چىقىپ، ئەڭ مۇھىم قاراقچىلار بېشى بولغان سۇڭ جياڭنى تۇتاي، — دېدى جۇ بياۋ.

جۇ چاۋفېڭ ناھايىتى سۆيۈنۈپ كەتتى، ھەممەيلەنگە شاراب تۇتتى. ئۇلار ئاتلىنىپ ئوچ يۇزدىن ئارتۇق ئاتلىق ئوتاقچىنى باشلاپ جاڭزا دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتتى، قالغانلار جاڭزا دەرۋازىسىنىڭ راۋنقىدا تۇرۇپ ھە ـ ھۇ دەپ بەردى. بۇ چاغدا زۇ يۇەن، زۇ رۇنلار ئايپالتىلىرىنى قوينىغا تىقىپ جاڭزا دەرۋازىسىنىڭ سول تەرىپىدە تۇرۇشتى. شېي جېن، شېي باۋلار قورال ـ ياراغلىرىنى ئىچىگە تىقىشىپ دەرۋازىدىن نېرى كەتمىدى. سۇن شىن، لې خېلار ئالدى دەرۋازىنى قوغداپ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا چۆرگۈلەپ يۇرۇشتى. گۇ يەڭگە ئالدى بىلەن لې يەڭگىنى قوغداشقا ئادەم تەينىلىگەندىن كېيىن بىرەر شەپە چىقمىغان ھامانلا قول سالمەن، دەپ قولىغا جۇپ خەنجىرىنى ئېلىپ ساراي ئالدىدا يۇردى.

ئەمدى جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا كېلەيلى. بۇ يەردە جەڭ دۇمبىقى ئوچ قېتىم گۈمبۇرلەپ بىر پاي توپ ئېتىلىشى بىلەن تەڭ، ئالدى ـ ئارقا دەرۋازىلارنىڭ ھەممىسى ئېچىلىپ ئاسما كۆۋرۈكلەر چۇشۇرۈلدى ـ دە، ھەممەيلەن دۇكۇرلەپ چىقىپ ئۇر ـ چاپقا كىرىشتى.

جۇچاۋفېڭنىڭ ئادەملىرى دەرۋازىدىن چىقىپ تۆت تەرەپكە

بۆلۈنۈپ چاپ ـ چاپقا چۈشتى. ئارقىدىنلا سۈن لى ئون نەچچە ئادەمنى باشلاپ ئاسما كۆۋرۈككە چىقىۋالدى. دەرۋازىنىڭ ئىچىدە تۇرغان سۈن شىن ئەسلىدە ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ كەلگەن ئەلىمنى چىقىرىپ، دەرۋازا بېشىدىكى راۋاقتا قاداپ قويدى. لې خې بولسا نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ناخشا ئېيتقىلى تۇردى. زۇ يۈەن، زۇ رۈنلار لې خېنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ بىرنەچچە قېتىم ئىسقىرتىپ قويۇپ، پالتىلىرىنى ئويناتقىنىچە، يالڭ لىن ۋە دىڭ فېي قاتارلىقلار سولانغان زىنداننى قوغداۋاتقان جاڭزا ئوتاقچىلىرىدىن ئون نەچچىسىنى چېپىۋەتكەندىن كېيىن زىندانغا كىرىپ كۈشۈكنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ھېلىقى يەتتە ئەزىمەتنى قويۇۋەتتى، ئاندىن ئۇلارغا بىردىن ياراغ تېپىپ بېرىپ چۈقان ـ سۈرەنلەر سېلىشتى. گۇ يەڭگە ئىككى خەنجىرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ھۇجرىغا ئېتىلىپ كىردى ـ دە، ئۇ يەردىكى خوتۇنلارنى ھەر خەنجەرده بىردىن ئۆلتۈرۈپ، ھەممىسىنى قىرىۋەتتى. جۇ چاۋفېڭ ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، ئەمدىلا قۇدۇققا ئۆزىنى ئاتاي دەپ تۇرۇشىغا، شى شىيۇ ئۇنى بىر قىلىچ بىلەنلا يەر چىشلىتىپ، بېشىنى كېسىۋالدى. ھېلىقى ئون نەچچە باتۇر بۆلۈنۈپ جاڭزىدىكى ئوتاقچىلارنى قىرىشقا باشلىدى. ئارقا دەرۋازىدا تۇرغان شيې جېن، شيې باۋلار دۆۋىلەپ قويۇلغان ئوت ـ ساماناار دۆۋىسىگە ئوت قويۇۋەتتى، قاپقارا ئىس ـ تۈتەك پەلەكنى قاپلىدى.

جۇچاۋفېڭنىڭ تۆت يولغا بۆلۈنگەن ئادەملىرى جاڭزىغا ئوت كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئەڭ ئالدىدا قايتىپ كەلدى. ئاسما كۆۋرۈكنى ساقلاپ تۇرغان سۈن لى:

ـــ ھەي مۇتتەھەملەر، نەگە بارماقچىسىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، ئاسما كۆۋرۈكتە تۇرۇپ توستى.

جۇ خۇ بۇنىڭغا جاۋابمۇ بەرمەستىن، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ يەنە سۇڭ جياڭنىڭ سېپىگە قاراپ ئېتىلدى. ئۇ يەردە تۇرغان لۇ فاڭ، گو شېڭلار ئىككى يالمان بىلەن تەڭلا چېپىپ، ئۇنى جۇ

خۇنى ئېتى - پېتى بىلەن قوشۇپ مولاق ئاتقۇزۇۋەتتى، لەشكەرلەر ئولىشىپ كېلىپ ئۇنى چاناپ قىيما - چىيما قىلدى. ئۇنىڭ تۇرشاۋۇل قوشۇنى شۇنىڭ بىلەن تىرىپىرەن بولدى. سۇن لى، سۇن شىنلار سۇڭ دانىشنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇنى جاڭزىغا باشلاپ كىردى.

ئەمدى كۇنچىقىش يولدىكى جۇ لۇڭ لىن چۇڭنى يېڭەلمىگەندىن كېيىن ئېتىنى چاپتۇرۇپ جاڭزىنىڭ ئارقا دەرۋازىسىغا كەلدى. ئۇ ئاسما كۆۋرۇكنىڭ يېنىغا كېلىپ قارىسا، ئارقا دەرۋازىدا تۇرغان شىي جېن، شىي باۋلار ئوتاقچىلارنىڭ ئۆلۈكلىرىنى بىر - بىرلەپ ئوتقا تاشلاۋېتىپتۇ، جۇ لۇڭ ئالمان - تالمان ئېتىنىڭ بېشىنى ئارقىغا بۇراپ يۇقىرى تەرەپكە قاچتى. ئۇ قېچىپ كېتىۋاتقاندا تۇيۇقسىزلا قارا قۇيۇن لى كۇيغا دوقۇرۇشۇپ قالدى، لى كۇي شىددەت بىلەن ئۇنىڭ ئوستىگىلا باستۇرۇپ كېلىپ، قوش ئايپالتىسىنى پىرقىرىتىپ ئاتنىڭ پۇتىنى چېپىۋەتتى. جۇ لۇڭ بىرنېمە قىلىشقا ئۇلگۇرەلمەي موللاق ئېتىپ چۇشتى، بۇ چاغدا لى كۇي گاچ قىلىپ پالتا بىلەن بىرنى چاپتى - دە، ئۇنىڭ كاللىسى تورۇككىدە يەرگە دومىلاپ چۇشتى. جۇ بياۋ جاڭزا ئوتاقچىلىرىنىڭ يەتكۇزگەن خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جاڭزىسىغا قايتالماي، ئۇدۇل خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنى پاناھداپ كەلدى. بۇ چاغدا خۇ چېڭ ئوتاقچىلارغا ئۇنى تۇتقۇزۇپ باغلاتقۇزدى ۋە ئۇنى سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا يالاپ ئاپارماقچى بولۇپ تۇرغاندا لى كۇيغا يولۇقۇپ قالدى. لى كۇي پالتا بىلەن بىرنى چاپتى - دە، جۇ بياۋنىڭ كاللىسى يەرگە دومىلاپ چۇشتى، بۇنى كۆرگەن ئوتاقچىلارنىڭ ھەممىسى تەرەپ - تەرەپكە قېچىشتى. لى كۇي پالتىسىنى پىرقىرىتىپ خۇ چېڭنى چېپىشقا قاراپ ماڭدى. خۇ چېڭ ئىشنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ ئېتىنى قامچىلاپ ئالاقزادىلىك بىلەن قاچتى ۋە ئۆيىدىنمۇ كېچىپ، جان قايغۇسى بىلەن يەنئەن دىيارىغا پاناھداپ باردى.

كېيىن شۇ يەردە سىپاھىبەگ بولدى.

ئەمدى لى كۈيغا كەلسەك، ئۇ ئۈدۈل كەلگەننى قىرىپ چېپىپ، خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا باستۇرۇپ كىرىپ، خۇ غوجىنىڭ ئۆيىدىكى چوڭ ـ كىچىك، قېرى ـ ياشىنىڭ بىرىنى قويماي قىرىۋەتتى، ئاندىن چاپارمەنلەرنى ئۇ يەردە بار ئات ـ ئۇلاغنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقىپ، ھەممە مال ـ مۈلۈكنى قىرىق ـ ئەللىك ئاتقا يۈكلەپ ئېلىپ مېڭىشقا بۇيرۇدى ۋە جاڭزىغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتكەندىن كېيىن ئولجا ـ غەنىيمەتلەرنى سۈنۈش ئۈچۈن ئارقىغا قايتتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كېلەيلى. ئۇ جۇ جەمەتى جاڭزىسىنىڭ تۆرىدىكى سارايغا كىرىپ ئولتۇرغاندا، ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى سۇڭ جياڭغا ئولجا ـ غەنىيمەتلەرنى تۆتتى. تۆت ـ بەش يۈز ئادەم تۆتۈۋېلىنغان، بەش يۈزدىن ئارتۇق يارامليق ئات قولغا چۈشكەندى. غەنىيمەت ئېلىنغان قوي، كالىنىڭ سان ـ سانىقى يوق ئىدى. سۇڭ جياڭ بۇلارنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى. ئۇ:

ـــ ئىسىت، ـــ لۈەن تىڭيۇ دېگەن پالۋانىنى ئۆلتۇرۈپ تاشلاپسىلەر ـ دە، ـــ دەپ ھەسرەت چېكىپ ئولتۇرغاندا، بىرەيلەن كىرىپ:

ـــ قارا قۇيۇن لى كۇي خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋېتىپ، خۇ غوجىنىڭ كاللىسىنى ھۈزۈرلىرىغا ئېلىپ كەپتۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ـــ ئۇزاكۇن خۇ چېڭ ئۆزى كېلىپ ئەل بولغان تۇرسا، بۇ ئادەمنى ئۇنىڭغا كىم ئۆلتۈرسۇن دەپتۇ؟ ئۇنىڭ جاڭزىسىنى نېمىشقا كۆيدۈرىدىكەن؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇ ئەسنادا پۇتۇن بەدىنى قان بىلەن بويالغان قارا قۇيۇن بېلىگە ئىككى دانە ئايپالتىنى قىستۇرغان پېتى ئۈدۈل سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ سالام بېرىپ:

ـــ جۇ لۇڭنى پېقىر ئۆلتۈردۇم، جۇ بياۋنىمۇ چېپىۋەتتىم.

خۇ چېكى دېگەن مۇتتەھەم قېچىپ كەتتى، خۇ غوجىنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى پاك - پاكىز قىرىۋەتتىم، ئەمدى بۇ ئەجىر - تۆھپەمنى مەلۇم قىلىشقا ھۇزۇرلىرىغا كەلدىم، — دېدى.

— جۇ لۇڭنى ئۆلتۈرگەنلىكىڭنىغۇ كۆرگەن ئادەم بار، — دەپ ۋارقىرىدى سۇڭ جياڭ، — قالغانلارنى قانداقچە سەن ئۆلتۈرگەن بولسەن؟

— مەن، — دېدى قارا قۇيۇن، — ئالدىمغا ئۇچرىغانىنى چېپىپ خۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ كېتىۋاتاتتىم، جۇ بياۋنى يالاپ ئېلىپ كېلىۋاتقان غۇنچە بوي قىزنىڭ ئاكىسىغا دوقۇرۇشۇپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن جۇ بياۋنى پالتا بىلەن چېپىۋەتتىم، ھەتتەكچەي، خۇ چېكى دېگەن ھېلىقى ھارامزادە قېچىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ جاڭزىسىدىكىلەرنىڭ بىرنىمۇ قويماي قىرىۋەتتىم.

— ھۇ بەگباش، — دەپ ۋارقىرىدى سۇڭ جياڭ، — كىم سېنى ئۇ يەرگە بارغىن دېدى؟ تۇنۇگۈن خۇ چېكنىڭ كالا ۋە مەي ئېلىپ بىزگە ئەل بولۇپ كەلگەنلىكىنى بىلەتتىڭغۇ؟ نېمىشقا مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىماي ئۆزۈڭچە ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى ئۆلتۈرۈپ، مېنىڭ ئەمرىمگە خىلاپلىق قىلىسەن؟

— سىلى، — دېدى لى كۇي جاۋاب بېرىپ، — ئۇ مۇتتەھەمنىڭ ئوزاكۇن ھېلىقى دەججال دەللىگە سىلىنى ئۆلتۈر دەپ قوغلاتقۇزۇپ يۈرگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغانلىرى بىلەن مەن ئۇنتۇپ قالمىدىم. بۇگۈن ئەجەب ئادەمچىلىك قىلغىلىرى كېلىپ كېتىپتىغۇ؟ قېيىنئاكام، قېيىنئاتام دەپ كېتىدىغانغا يا ئۇنىڭ سىڭلىسىنى ئالمىسىلا.

— ھۇ تۆمۇر كالا، پوق يېمە ! مەن ئۇنى قانداقسىغا ئالىدىكەنمەن؟ ئۇنىڭ بىلەن نېمە كارىڭ؟ ئۇنى ئۆزۈم بىر تەرەپ قىلىمەن. قېنى ئېيتچۇ، سەن قارىۋاي زادى نەچچىنى تىرىك تۇتتۇڭ؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

— ئۇنىڭ بىلەن كىمنىڭ چاتىقى، تىرىكىنى كۆرسەملا

چېپىۋەردىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى لى كۈي.

ــ سەن مۇتتەھەم، ــ دېدى سۇڭ جيالڭ، ــ مېنىڭ لەشكىرىي بۇيرۇقۇمغا خىلاپلىق قىلغانلىقىڭ ئۈچۈن كاللاڭنى ئېلىش لازىم ئىدى، جۇ لۇڭ، جۇ بياۋلارنى ئۆلتۈرگەن ئەجرىڭ ئۈچۈن گۇناھىڭدىن ئۆتتۈم، بۇنىڭدىن كېيىن بۇيرۇقتا خىلاپلىق قىلمىدىغان بولساڭ، زادى كەچۈرمەيمەن.

ــ كۆرسەتكەن ئەجرىم كۆرۈنمىگەن بىلەن ئادەم ئۆلتۈرۈپ تازا خۇماردىن چىقىۋالدىم، ــ دەپ كۈلدى قارا قۇيۇن.

شۇ ئەسنادا، ۋۇ يۇڭ خەلپەت يارەنلىرىنى باشلاپ جاڭزىغا كېلىپ، سۇڭ جيالڭغا قەدەھ تۇتۇپ ئۇنى مۇبارەكلىدى. سۇڭ جيالڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن بۇ جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسى تۇرۇشلۇق كەنتنى قانغا بوياش توغرىسىدا كېڭەشتى. شى شيۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ جۇڭ لى بوۋاي مېھرىبان، دىيانەتلىك ئادەم، ئۇنىڭ بىزگە يول كۆرسەتكەن ئەجرى بار، بىزنى قۇتقۇزۇش يولىدا ساداقەتلىك بىلدۇردى، بۇ كەنتتە ئەنە شۇنىڭغا ئوخشاش ياخشى نىيەتلىك ئاق كۆڭۈل پۇقرالارمۇ بار، بۇنداق ئوبدان ئادەملەرگە ئازار بېرىپ، زىيان ــ زەخمەت يەتكۈزسەك ياخشى بولماسمىكىن، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

سۇڭ جيالڭ بۇنى ئاڭلاپ، شى شيۇغا شۇ بوۋاينى تېپىپ كېلىشنى تاپشۇردى. شى شيۇ كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بوۋاينى جاڭزىغا باشلاپ كېلىپ، سۇڭ جيالڭ ۋە ۋۇ يۇڭ خەلپەت بىلەن كۆرۈشتۈردى. سۇڭ جيالڭ بىر بوغچا ئالتۇن ۋە تاۋار ــ دۇردۇن ئاچىقتۇرۇپ، بوۋاينى تارتۇقلىغاندىن كېيىن ئۇنى ئەبەدىلئەبەد سادىق پۇقرا بولۇشقا دەۋەت قىلىپ:

ــ بوۋا، ئەگەر سىزنىڭ قىلغان ياخشىلىقىڭىزنىڭ يۈز ــ خاتىرىنى دېمىسەم، بۇ كەنتىڭىزلەرنى بىر ئۆيلۈكمۇ ئادەم قالدۇرماستىن قانغا بوياتتىم. سىزنىڭ قىلغان ياخشىلىقىڭىز تۇپەيلىدىن بۇ كەنتنىڭ خەلقىنى كەچۈردۇم، ــ دېدى.

جۇڭ لى بوۋاي هە دەپ تىز چۆكۈپ تەزىم قىلاتتى. سۇڭ جيالڭ يەنە:

ـــ مەن ئۇدا بىرنەچچە كۈنگىچە بۇ يەردە سىلەر پۇقرالارنى ئاۋارە قىلدىم، بۈگۈن جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنى جەڭ بىلەن ئېلىپ، كەنتىكىلار ئۈچۈن بالايىئاپەتنى يوقىتىپ بەردىم، شۇڭلاشقا ھەربىر ئۆيلۈك بىزگە دىل خۇشلۇقۇڭلارنى بىلدۈرۈپ، بىر تاغاردىن گۈرۈچ تۈتۈڭلار، ـــ دېدى.

بۇنى بىرىنچى بولۇپ جۇڭ لى بوۋاي باشلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن، جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكى ئارتۇقچە ئاشلىقنىڭ ھەممىسىنى ھارۋىلارغا قاچىلىدى؛ ئالتۇن ـ كۈمۈش، ۋەج ـ دۇنيانى ئۇچ قوشۇندىكى لەشكەرلەرگە تارتۇق قىلدى؛ قالدى ـ قاتتى قوي، كالا، ئات ـ ئۇلاغ قاتارلىق نەرسىلەرنى تاغدا ئىشلىتىش ئۈچۈن ئېلىپ ماڭدى. جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىنى جەڭ بىلەن ئېلىپ، ئەللىك تۆمەن تاغار ئاشلىققا ئىگە بولغان سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلى بەكمۇ يايراپ كەتتى، چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلار، يېڭىدىن قوشۇلغان سۇن لى، سۇن شىن، شيې جېن، شيې باۋ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، لې خې، گۇ يەڭگە ھەم قۇتقۇزۇۋېلىنغان يەتتە پالۋان جابدۇنۇپ يولغا چىقىشتى. سۇن لىلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ مال ـ دۇنيالىرىنى ئاتلىرىغا غاجۇغلاپ، لې يەڭگىلەر بىلەن بىللە چوڭ قوشۇنغا ئەگىشىپ تاغقا قاراپ ماڭدى. بۇ كەنتتىكى پۇقرالار قېرىلىرىنى يۆلىشىپ، بالىلىرىنى يېتىلىشىپ، خۇشبۇي كۈجە ـ ئىسرىقلار يېقىپ، يول بويى رەھىمەت، تەشەككۈرلەر ئېيتىپ ئۇزىتىشتى. سۇڭ جياڭ ۋە پالۋانلار دۈكۈرەپ ئاتلاندى، ئاندىن لەشكەرلەرنى ئۇچ بۆلەككە بۆلۈشتى، تۇرشاۋۇل قوشۇن قامچىلىرىنى تارسىلدىتىپ، ئۇزەڭگىلىرىنى جاراڭلىتىپ يولغا راۋان بولدى، ئارقىدىكى ھىماتچى قوشۇن زەپەر ناخشىلىرىنى شۇنداق ياڭراتتىكى، ھايۋات:

قاراقچى دېگەن قاراقچى ھامان،
لياڭشەندىكىلەر ئۆزگىچە بىراق.

زور بىلەن زورنى پەرق قىلماق ئاسان،
لياڭشەندىكىلەر راستىن زور شۇنداق.
بۇلاڭ ۋە تالاڭ قىلدى ئۇلارمۇ،
زالىملارنى بولغاچ يوقاتماق.
زالىملار زۇلمى خەقنى قاقشاتقاچ،
دېھقانلار بولدى مەردلەرگە ئامراق.
باتۇرلار مېھىر - شەپقەت كۆرسىتىپ،
ئوغرى شى چىەننى بولدى قوتقۇزماق؛
ئۇ «ئۇچار يولۇاس»، «ئاسمان بۇركۇتى»،
دۇلۇڭ داۋاندا قالدى يەككە - تاق.
«لياڭشەن كۆلىنى تىندۇرماق» سۆزى،
ئەكېلىپ بەردى ئاشلىق، مال بۇ چاغ؛
«لياڭشەننى تالقان» قىلىش نەدىكى،
قوشۇلدى كۆپلەپ ئادەم، ئات - ئۇلاغ.

ئەمدى گېپىمىزنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ، ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭغا كېلەيلى. ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭ بۇ كۇنلەردە ئىشكىنى چىڭ تاقاپ جاڭزىدىن چىقماي يېتىپ، ئۆز يارىسىنى ساقايتىش بىلەن بەند بولسىمۇ، لېكىن ھەمىشە خۇپىيانە ئادەم ئەۋەتىپ، جۇ جەمەتى جاڭزىسىنىڭ خەۋىرىنى ئۇقۇشۇپ تۇردى، ئۇ جاڭزىنى سۇڭ جياڭ ئېلىۋالغانلىقىنى ئۇقۇپ ھەم چۆچۈدى، ھەم خۇشال بولدى. شۇ ئەسنادا ئوتاقچىلار كىرىپ، مۇشۇ ئايماق ئامبىلىنىڭ قىرىق - ئەللىك چېرىكنى ئەگەشتۇرۇپ، جۇ جەمەتى جاڭزىسىنىڭ ئىشىنى سۇرۇشتۇرگىلى كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. لى يىڭ شاپاشلاپ كەتتى، ئۇ دۇ شىڭغا جاڭزىنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىۋېتىشنى، ئاسما كۆۋرۈكنى چۇشۇرۇپ ئۇلارنى جاڭزىغا ئېلىپ كىرىشنى تاپشۇردى. ئۆزى بولسا ئاق دۇردۇن ياغلىق بىلەن قولىنى تېڭىپ بوينىغا ئاسقان ھالدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئالدى سارايغا باشلىدى. ئايماق ئامبىلى ئاتتىن

چۇشۇپ، سارايغا كىرىپ، تۆردىن ئورۇن ئالدى، ئۇنىڭ يان تەرىپىدە پەتىۋاچى، ئۇنىڭ تۆۋەندە مىرزا، يايلار ۋە بىرنەچچە پايلاقچىلار ئولتۇردى، تاپسىدا بولسا زىندانبېگى، گۇندىپايلار تۇرۇشتى. لى يىڭ تەزىم قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئالدىدا قوللۇق قىلىپ تۇردى. ئامبال:

— جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىكى قىرغىنچىلىق قانداق بولدى؟ — دەپ سورىدى لى يىڭدىن.

— كەمىنىلىرىنىڭ چېپ قولۇمغا جۇ بياۋنىڭ ئوقى تېگىپ ياردار بولۇپ ئىشىك سىرتىغا چىقالمىدىم، شۇڭا زادى قانداق بولغانلىقىنى بىلەلمىدىم، — دەپ جاۋاب بەردى لى يىڭ.

— پوق يەپسەن، — دېدى ئامبال، — سېنىڭ لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار بىلەن بىر تىللىق بولۇۋېلىپ، ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ جاڭزىنى ئۇلارغا تۇتقۇزۇپ قويغانلىقىڭ، ئۇزاكۇن يەنە ئۇلارنىڭ ئات، قوي، كالا، مەي - شاراب، تاۋار - دۇردۇن، ئالتۇن - كۈمۈش سوۋغاتلىرىنى قوبۇل قىلغانلىقىڭ ھەققىدە جۇ جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىن ئەرز چۈشتى. سەن بۇنىڭدىن قانداق تېنىۋالالايسەن؟

— پېقىر قانۇن - پەرمانىدىن خەۋىرىم بار ئادەم تۇرسام، ئۇلارنىڭ سوۋغىتىنى قانداقسىغا قوبۇل قىلاي؟ — دېدى لى يىڭ.

— سېنىڭ گېپىڭگە ئىشىنىش تەس، سېنى يامۇلغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇلار بىلەن يۈزلەشتۈرۈپ ئەھۋالنى ئېنىقلايمەن، — دېدى ئامبال. ئاندىن گۇندىپايلارغا جۇ جەمەتى بىلەن زۇكۇنلىشىش ئۈچۈن ئۇنى تۇتۇپ، ئايماق يامۇلغا ئېلىپ بېرىشنى بۇيرۇدى. ئىككى تەرەپتە تۇرغان مىرزا، يايلار ۋە پايلاقچىلار لى يىڭنى باغلىدى. كۆپچىلىك ئولىشىپ كېلىپ ئامبالنى يۆلەپ ئاتقا چىقاردى. ئامبال يەنە:

— غوجىدار دۇ شىڭ دېگەن قايسىڭ؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر بولىمەن، — دېدى دۇ شىڭ.

ـــ ئەرزدە سېنىڭ ئېتىڭمۇ بار، بۇنىڭغىمۇ تاقاق سېلىپ بىللە ئېلىپ بېرىڭلار، ـــ دېدى ئامبال.

ھەممەيلەن جاڭزىدىن چىقىشتى. ئۇلار لى يىڭ، دۇ شىڭلارنى ئېلىپ لى جەمەتىنىڭ جاڭزىسىدىن چىقىقاندىن كېيىن زادىلا توختىماستىن ماڭدى. ئۇلار ئوتتۇز نەچچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن ئورمانلىقتىن سۇڭ جياڭ، لىن چۇڭ، خۇا رۇڭ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ قاتارلىق بىر توپ كىشى چىقىپ يولنى توستى. لىن چۇڭ:

ـــ قېنى كېلىشە، بىز لياڭشەن كۆلىنىڭ باتۇرلىرى مانا بۇ يەردە! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئامبال ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇشقا پېتىنالماي، لى يىڭ، دۇ شىڭلارنى تاشلاپ، جېنىنى پاناھداپ قاچتى. سۇڭ جياڭ ئادەملىرىگە ئۇلارنى قوغلاشقا بۇيرۇدى، ئۇلار خېلى بىر يەرگىچە قوغلاپ بارغاندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ:

ـــ ئەگەر قوغلاپ يېتىشۋالغان بولساق، ھېلىقى ئامبال دېگەن دەۋيۇزنى ئۆلتۈرۈۋېتەتتۇق، نەگە قېچىپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي قالدۇق، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئادەملىرىگە لى يىڭ، دۇ شىڭلارنىڭ ئارغامچىلىرىنى يېشىپ، ئۇلارنىڭ تاقاقلىرىنى ئېچىشتى، ئىككى ئات كەلتۈرۈپ بۇ ئىككىيلەننى مىندۈرۈشنى بۇيرۇدى.

ـــ قېنى بېگىم، لياڭشەن كۆلىگە چىقىپ ئۆزلىرىنى بىر مەھەل يانغا ئالسىلا قانداق؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ياق بولمايدۇ. ئامبالنى سىلەر ئۆلتۈرمەكچى بولغان تۇرساڭلار، ماڭا نېمە گەپ كېلەتتى؟ ـــ دېدى لى يىڭ.

ـــ دەۋادا بۇنداق دەپ ئۆزلىرىنى قانداق ئاقلىيالايلا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ كۈلۈپ، ـــ بىز كەتكەندىن كېيىن چوقۇم بىزنىڭ بالايىمزغا قالىلا، ئۆزلىرى تاغقا چىقىپ غەلىيانچى بولۇشقا ئۇنىمسىلا، تاغ تۇرايىمزدا بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ، تىڭتىڭلاپ باقسىلا، ھېچ گەپ ـ سۆز بولمىسا ئاندىن چۈشۈپ كەتسىلمۇ

كېچىكمەيلا، ـــ دېدى.

لى يىڭ، دۇ شىڭلارنىڭ رايىغا قارىماي، لەشكەرلەر ئۇلارنى ئارىسىغا ئېلىپ ماڭغان تۇرسا، ئۇلار قانداقمۇ قايتىپ كېلەلمەسۇن؟ ئۇچ قوشۇن ئەگرى ـ بۇگرى يوللارنى بېسىپ لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ كەلدى. تۇرادىكى چاۋ گەي قاتارلىق ئاتامانلار ناغرا ـ دۇمباق، كاناي ـ سۇنايلارنى چېلىشىپ تاغدىن كۈتۈۋېلىشقا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چۈشتى ۋە ئۇلارغا ھاردۇق شارابى تۇتقاندىن كېيىن چوڭ تۇرادىكى مەردلەر سارىيىغا باشلاپ كىردى. ھەممەيلەن قاناتسىمان ئولتۇرۇشتى، ئاندىن لى يىڭنى ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتۇردى. ئۇلار سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن لى يىڭ سۇئال جىياڭغا:

ـــ پېقىر ئىككىيلەن ئۆزلىرىنى تۇراغا يەتكۈزۈپ قويدۇق، ھەرقايسى ئاتامانلار بىلەنمۇ دىدار كۆرۈشتۇق، بۇ يەردە بىرئاز تۇرساممىغۇ كارايىتى چاغلىق ئىدى، بىراق ئۆيۈمدىكى خوتۇن ـ بالىلىرىمنىڭ ئەھۋالى قانداق بولۇپ كەتكەنلىكى ماڭا نامەلۇم، پېقىرنىڭ ئۆيگە قايتىشىمغا ئىجازەت بېرىشلىرىنى سورايمەن، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ـــ بېگىم، يېڭىلىشىۋاتىدىلا ! ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت كۈلۈپ، ـــ ئەزىز خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئاللىقاچان تاغ تۇرامىزغا ئەكېلىپ بولدۇق، سىلىنىڭ جاڭزىلىرىمۇ ئوت قويۇلۇپ قاقاسلىققا ئايلىنىپ بولدى. بېگىم، ئۆزلىرى نەگە قايتىدىلا ئەمدى.

لى يىڭ بۇنىڭغا ئىشەنمەي تۇرغان چاغدا، ھارۋا، ئات ـ ئۇلاغلار توپ ـ توپ بولۇپ تاغقا چىقىشقا باشلىدى. لى يىڭ قارىسا بۇ ئۆزىنىڭ جاڭزىسىدىكى ئوتاقچىلار ۋە ئۆزىنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى ئىكەن. لى يىڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ خوتۇنىدىن ئەھۋالنى سۇرۇشتە قىلدى. ئۇ:

ـــ سىلىنى ئامبال تۇتۇپ كەتكەندىن كېيىن ئارقىلىرىدىنلا يەنە ئىككى پاششاپ تۆت نەپەر يۇزبېشىنى باشلاپ، ئۈچ يۈزچە

چېرىكنى ئەگەشتۇرۇپ كېلىپ ئۆيىمىزنى ئاختۇرىدۇ ۋە بىزگە تەگمەي ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۆيدىكى چىغ سانداۋقىمىزنى، قوي، كالا، ئات ـ ئۇلاغلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋېلىپ، جاڭزىغا ئوت قويۇۋەتتى، ـــ دېدى.

لى يىڭ بۇلارنى ئاڭلاپ داد ـ پەريات چەكتى. چاۋ گەي، سۇڭ جياڭلار تاپسىغا چۈشۈپ ئۆز گۇناھلىرىنى تىلەپ:

ـــ بىز جانابلىرىنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى ئۇزۇندىن بۇيان ئاڭلاپ كېلىۋاتقانلىقىمىز ئۈچۈن، مانا شۇنداق پەنت ئىشلەتكەنىدۇق، جانابلىرىنىڭ ئەپۇ قىلىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنىمىز، ـــ دېيىشتى.

لى يىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نائىلاج ئۇلارنىڭ رايىچە ئىش قىلىشقا كۆندى. سۇڭ جياڭ:

ـــ بالىچاقىلىرى بىلەن ئارقا سارايىنىڭ يان ھۇجرىسىغا كىرىپ ئارام ئالسىلا، ـــ دېدى.

لى يىڭ سارايىنىڭ ئالدى ۋە ئارقىدىكى ئاشۇ نۇرغۇن ئۆيلەردە شۇ يەردىكى ئاتامانلارنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى ئولتۇرىدىغانلىقىنى كۆرۈپ كۆچەسىگە:

ـــ ئەمدى ئۇلارنىڭ رايىغا باقماي نېمە ئىلاج، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئۇلارنى ساراي ئىچىگە تەكلىپ قىلىپ، ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلاشتى، ھەممەيلەن ناھايىتى خۇشال بولۇشتى. سۇڭ جياڭ چاقچاق قىلىپ:

ـــ بېگىم، مەن سىلىنى ئىككى پاششاپ ۋە ھېلىقى ئامبال بىلەن كۆرۈشتۇرۇپ قويماي، ـــ دېدى.

ھېلىقى ئامبالچە ياسىنىۋالغان شياۋ راڭ، پاششاپچە ياسىنىۋالغان ئىككىيلەن دەي زۇڭ، ياڭ لىن، پەتىۋاچى بولۇپ ياسىنىۋالغىنى پېي شۇەن، پايلاقچى بولۇپ ياسىنىۋالغىنى جىن داجىيەن، خۇ جىيەنلەر ئىكەن. ئۇ يەنە ھېلىقى تۆت نەپەر يۇزبېشىنىمۇ چاقىردى. ئۇلار لى جۇن، جاڭ شۇن، ما لىن، بەي شېڭلار ئىكەن. لى يىڭ بۇلارنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە

زۇۋان سۇرەلمەي قېتىپلا قالدى. سۇڭ جياڭ كىچىك سەردارلارنى دەرھال ئات، كالا سويۇپ، لى يىڭنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنى ۋە يېڭىدىن تاغقا چىققان لى يىڭ، سۇن شىن، شيې جېن، شيې باۋ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، دۇ شىڭ، لې خې، شى چيەن، خۇ سەننياڭ، گۇ يەڭگە قاتارلىق ئون ئىككى ئاتامانىنى مۇبارەكلەشكە بۇيرۇدى، ئايال ئاتامان خۇ سەننياڭ، گۇ يەڭگىلەر لې يەڭگە، لى يىڭنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن يەنە بىر سورۇن تۇزۇپ ئارقىدىكى ھۇجرىدا مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ، ئولتۇرۇشتى. ئۇچ قوشۇندىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەنگە ئىنئاملار بېرىلدى. تۆردىكى سارايدا نەغمە ـ ناۋالار ياڭرىدى، پالۋانلار كەچكىچە مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ، ئاندىن تارقىلىشتى. يېڭى ئاتامانلار يېڭى ھۇجرىلىرىغا جايلاشتۇرۇلدى.

ئەتىسى يەنە داستىخان ھازىرلىنىپ، ئاتامانلار چاقىرىپ كېلىندى. داستىخان ئۈستىدە سۇڭ جياڭ ۋاڭ پەتەك يولۋاسقا قاراپ:

ــ چىڭفېڭ تېغىدا تۇرغان ۋاقتىمىزدىلا سىزگە مەن ئۆيلەپ قويىمەن دەپ ۋەدە بەرگەنىدىم، بۇ ۋەدەمنى كۆڭلۈمدە ساقلاپ كەلدىم ـ يۇ، ئادا قىلالمىدىم. ھازىر دادامنىڭ ھۇزۇرىدا بىر قىز بار، شۇنى ئېلىپ بېرەيلى، كۈيۈئوغۇل بولۇپ قېلىڭ، ــ دېدى ۋە ئۆزى بېرىپ سۇڭ غوجىنى چاقىردى، سۇڭ غوجا غۇنچە بوي قىز خۇ سەننياڭنى باشلاپ داستىخان ئالدىدا ھازىر بولدى. سۇڭ جياڭ گەپنى ئۆزى باشلاپ:

ــ مېنىڭ بۇ ۋاڭ يىڭ ئىنىمنىڭ جەڭ ماھارىتىدىن خېلى خەۋىرى بولسىمۇ، لېكىن سىڭلىم سىزگە يېتەلمەيدۇ، مەن خېلى بۇرۇنلا ئۇنىڭغا سىزنى ئۆيلەپ قويىمەن دەپ ۋەدە بەرگەنىدىم، بىراق ئۇنى تا مۇشۇ كۈنگىچە ئادا قىلالمىدىم. ھازىر سىڭلىم سىز مېنىڭ ئاتامغا قول بېرىپ ئاتا تۇتتىڭىز، ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ئەلچى بولسۇن، بۇگۈن خەيرلىك بىر كۈن ئىكەن، مانا مۇشۇ ياخشى كۈن، ياخشى سائەتتە ئىككىلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ

قويايلى، ـــ دېدى.

غۇنچە بوي قىز سۇڭ جياڭنىڭ بۇ ئاجايىپ مەردلىك، ئادەمگەرچىلىك پەزىلىتىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ گېپىنى يىرالمىدى، ئىككىيلەن هە دەپ تەزىم قىلىپ رەهمەت ئېيتتى. چاۋ گەي ۋە خالايىق ناهايىتى خۇشال بولۇشۇپ، سۇڭ دانىشنى دەرهەقىقەت پەزىلەتلىك، دىيانەتلىك ئادەم ئىكەن دەپ ماختاشتى. شۇ كۈنى توي شەرىپىگە هەممەيلەن مەي ـ شارابلارنى ئىچىشىپ، مەرىكە ئۆتكۈزدى. ئۇلار دەل داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرغاندا، تاغ ئېتىكىدىكىلەردىن بىرەيلەن كىرىپ:

ـــ ئاتامان جۇ گۈينىڭ مەيخانىسىدا يۈنچېڭلىق بىر كىشى ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشمەن دەپ ئولتۇرىدۇ، ـــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

ـــ ئەگەر ئاشۇ شەپقەتچى توپقا قوشۇلۇش ئۈچۈن تاغقا چىقىدىغان بولسا، پۈتۈن ئۆمرىمىزدە مۇراد ـ مەقسىتىمىزگە يەتكەندەك بولاتتۇق، ـــ دېيىشتى چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ. بۇ دەل «ۋاپا بىلەن جاپانى ئايرىمىسا خار بولغاي، ئاق ـ قارىنى ئايرىغانغا ئەر دېگەن نام يار بولغاي» دېگەندەك ئىش ئىدى. يۈنچېڭ شەهىرىدىن كەلگەن بۇ كىشىنىڭ زادى كىملىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك بىرىنچى باب

قاناتلىق يولۇاسنىڭ بەي شيۇيىڭنى تاقاق بىلەن ئۇرغانلىقى كۆركە ساقالىنىڭ بەگزادىنى يوقىتىپ قويغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ غۇنچە بوي قىز بىلەن ۋاڭ يىڭلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويماقچى بولدى، خالايىق سۇڭ دانىشىنىڭ مېھرىبانلىقىغا ۋە ئەخلاق - پەزىلىتىگە ئاپىرىن ئوقۇشتى. شۇ كۈنى يەنە بەزمە - زىياپەت راسلىنىپ توي مەركىسى ئۆتكۈزۈلدى. ئۇلار داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرغان چاغدا جۇ گۇينىڭ مەيخانىسىدىن بىر خىزمەتكار كېلىپ:

— دەرەخزارلىقتىكى چوڭ يولدىن بىر توپ كارۋان ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، چاپارمەنلەر توسۇۋالغانىدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ يۇزبېشى لېي خېڭ دېگەن بىرسى بار ئىكەن، ئاتامانىمىز جۇ گۇي ئۇنى چىللاپ تۇتۇپ قالدى، ھازىر مەيخانىمىزدا يوسۇن شارابى، غىزا - تائاملار بىلەن مېھمان بولۇۋاتىدۇ، مېنى ئۆزلىرىگە خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتتى، — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ بەك خۇشال بولدى، ئۇلار دەرھال مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ بىلەن بىللە تاغدىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چۈشتى. جۇ گۇي ئۇنى قېيىق بىلەن جىنشاتەن قىرغىقىغا ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ لېي خېڭنى كۆرگەندىن كېيىن دەرھال تەزىم قىلىپ:

— دىدار كۆرۈشمىگىنىمىزگە ئۇزۇن بوپتۇ، سىلىنى كۆپ سېغىنىدىم. بۈگۈن نېمە ۋەجىدىن بۇ ئەرزىمەس ماكانىمىزدىن ئۆتۈپ قالدىلىكىن؟ — دېدى.

ـــ كەمىنلىرى، ـــ دېدى لېي خېڭمۇ شۇ هامان جاۋابەن تەزىم قىلىپ، ـــ يامۇلنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن دۇڭچىڭ دىيارىغا پادىشاھلىق ئىشى بىلەن بېرىپ، قايتىپ كېلىۋاتاتتىم، يول ئېغىزىغا كەلگەندە چاپارمەنلەر توسۇۋېلىپ يول ھەققى تەلەپ قىلدى، ئۇنىمىغىنىمغا ئۇنماي تۇتۇپ قالدى.

ـــ بۇ ھەم تەڭرىنىڭ ئىلتىپاتى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە ئۇنى چوڭ تۇراغا باشلاپ بېرىپ، ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتۇرگەندىن كېيىن مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلدى. لېي خېڭ ئۇ يەردە بەش كۈن تۇردى. كۈنلەرنى سۇڭ جياڭ بىلەن پاراڭلىشىپ ئۆتكۈزدى. چاۋ گەي ئۇنىڭدىن جۇ تۇڭنى سۇرۇشتۇردى.

ـــ جۇ تۇڭ ھازىر ناھىيەدە زىندانبېگى، ـــ دېدى لېي خېڭ جاۋابەن، ـــ يېڭى تەيىنلەنگەن ئامبال ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدى.

سۇڭ جياڭ گەپنى ئەگىتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ تاغقا چىقىپ توپقا قوشۇلۇشى ھەققىدە سۆز ئاچتى، لېي خېڭ ئانام ياشىنىپ قالدى، قوشۇلالمايمەن دېگەن باھانە بىلەن رەت قىلىپ:

ـــ ئانامنى ئاخىرەتكە ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن قوشۇلاي، ـــ دېدى ـ دە، خەيرلىشىپ تاغدىن كەتمەكچى بولدى. سۇڭ جياڭلار ئۇنى شۇنچە يالۋۇرۇپمۇ تۇتۇپ قالالمىدى. ئاتامانلار ئۇنىڭغا تىللا ـ تەڭگە، تاۋار ـ دۇردۇن يولۇق تۇتتى. سۇڭ جياڭ ۋە چاۋ گەيلەرنىڭ تۇتقان يوللۇقلىرىنى ئېيتىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق. لېي خېڭ يوغان بىر بوغچا تىللا ـ تەڭگە ئېگە بولۇپ تاغدىن چۈشتى. ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى يول ئاغزىغىچە ئۇزىتىپ بېرىپ خەيرلەشتى، ئۇنى قېيىق بىلەن كېچىكتىن ئۆتكۈزۈپ قويدى. لېي خېڭ يۈنچېڭ ناھىيەسىگە قايتىپ كەتتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى چاۋ گەي، سۇڭ جياڭلاردىن ئاڭلايلى، ئۇلار چوڭ تۇرادىكى مەردلەر سارىيىغا قايتىپ كېلىش بىلەن مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلپەتنى چاقىرتىپ، تاغ تۇرادىكى ئەمەل ـ مەنسەپلەر

ئۇستىدە كېڭەشتى. ۋۇ يۇڭ سۇڭ دانىش بىلەن مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ قويۇپ، ئەتىسى ئاتامانلارنى يىغىپ پەرمانىنى جاكارلىدى. ئاۋۇال چەتتە مەيخانا ئاچقانلار ئاتامانلارنى تەيىنلىدى. سۇڭ جياڭ گەپ باشلاپ:

ــ سۇن شىن بىلەن گۇ يەڭگە بۇرۇن مەيپۇرۇش بولغان، شۇڭا ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلارنىڭ ئورنىغا بارسۇن، ئۇلار باشقا ئىشقا قويۇلمۇ؛ شى چىەن بېرىپ شى يۇڭغا، لې خې بېرىپ جۇ گۇيغا، جېڭ تەنشۇ بېرىپ لى لىغا ھە ـ ھۇ دېيىشسۇن؛ بۇلار توّت تەرەپتىكى توّت مەيخانىدا مەي ۋە گۆش سېتىپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن توپقا قوشۇلۇشقا كەلگەن باتۇرلارنى كۇتۇۋالسۇن؛ ھەر مەيخانىغا ئىككىدىن ئاتامان قويۇلسۇن، غۇنچە بوي قىز بىلەن ۋاڭ پەتەك يولۋاس تاغ كەينىدىكى تۇرادا ئات ـ ئۇلاغ ئۇستىدىكى ئىشلارغا قارىسۇن؛ كىچىك تۇرا جىنشاتەننى ئاكا ـ ئۇكا تۇڭ مېڭ، تۇڭ ۋېيلار قوغدىسۇن؛ كىچىك تۇرا يا زۇيتەننى بىر تۇغقان زۇ يۇەن بىلەن زۇ رۇن قوغدىسۇن؛ تاغ ئالدىدىكى چوڭ يولنى خۇاڭ شىن ۋە يەن شۇنلەر ئاتلىق لەشكەرلەر بىلەن قوش تىكىپ قوغدىسۇن؛ شېي جېن، شېي باۋلار تاغ ئالدىدىكى بىرىنچى قوۋۇقنى قوغدىسۇن؛ دۇ چىەن بىلەن سۇڭ ۋەن ئىككىنچى قوۋۇق بولغان دالدا قورغاننى قوغدىسۇن؛ لىيۇ تاڭ بىلەن مۇ خۇڭ چوڭ تۇرا ئىغىزىدىكى ئۇچىنچى قوۋۇقنى قوغدىسۇن؛ رۇەن جەمەتىدىن بولغان ئوچ باتۇر تاغنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى كۆل تۇرانى قوغدىسۇن؛ مېڭ كاڭ بالدۇرقىدەكلا كېمە ـ قولۇاقلار ياساتسۇن؛ لى يىڭ، دۇ شىڭ، جياڭ جىڭلار تاغ تۇرامىزدىكى پۇل ـ پۇچەك، ئوزۇق ـ تۇلۇك، ئالتۇن ـ كۈموش، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى باشقۇرسۇن؛ تاۋ زۇڭۋاڭ بىلەن شۆ يۇڭ لياڭشەن كۆلگە سېپىل ـ قاشا، راۋاق، پەشتاقلارنى ياساتسۇن؛ خۇ جىەن كىيىم ـ كېچەك، قۇياق ـ دۇبۇلغا، توۇغ ـ ئەلەم، جەڭ كىيىملىرىنى ياستىش ئىشلىرىنى زىممىسىگە ئالسۇن؛ جۇفۇ بىلەن سۇڭ چىڭ بەزمە ـ زىياپەت

ئىشلىرىنى زىممىسىگە ئالسۇن؛ مۇ چۇن بىلەن لى يۇن ئۆي - ھۇجرا ۋە تۇرا - قاشالارنى ياساتسۇن؛ شياۋ راك بىلەن جىن داجيەن باغاق ۋە خەت - ئالاقە يېزىش ئىشلىرىنى ئىلكىدە تۇتسۇن؛ پېي شۇەن لەشكىرىي ۋە مەمۇرىي سوت - سوراق ئىشلىرىنى ئىلكىدە تۇتۇپ، ئەجىر كۆرسەتكەنلەرنى مۇكاپاتلاپ، گۇناھ ئۆتكۈزگەنلەرنى جازالىسۇن؛ قالغان لۇ فاك، گو شېك، سۇن لى، ئوۋ پېك، ما لىن، دېك فېي، ياك لىن، بەي شېڭلار چوك تۇرانىك ھەرقايسى جايلىرىغا ئورۇنلىشىپ ئارام ئالسۇن، دەپ بۇيرۇق قىلدى.

چاۋ گەي، سۇك جياك، ۋۇ يۇڭلار بولسا چوققىدىكى تۇراغا، خۇا رۇك بىلەن چىن مىك تاغنىك سول يېقىدىكى تۇراغا، لىن چۇك بىلەن دەي زۇك تاغنىك ئوك يېقىدىكى تۇراغا، لى جۇن بىلەن لى كۇي تاغنىك ئالدى تەرىپىگە، جاك خېك بىلەن جاك شۇن تاغنىك كەينى تەرىپىگە جايلىشىدىغان بولدى. ياك شيۇك بىلەن شى شيۇ مەردلەر سارىيىنىك ئىككى يېقىنى قوغدايدىغان بولدى. باشقا ئاتامانلارمۇ ئىشقا قويۇلدى، ئۇلار ھەر كۇنى بەزمە - مەشرەپ ئىشلىرىنى باشقۇرۇش جەھەتتە نۆۋەتچىلىك قىلىدىغان بولدى، شۇنىك بىلەن تاغ تۇرانىك سەلتەنىتى شۇنداق تاكامولالاشتىكى:

ئوتتۇرىدا كۆلى بار ھەم شۇنچە ھەيۋەت تاغ تۇرا،
ھەر كىشىگە تەگدى خىزمەت ئۆزىگە لايىق تازا.
ئوردا غاپىللىققا پاتقاچ زادى بويسۇنماي ئاڭا ــــ
پالۋانلار قىلدى پەرۋاز شوخ لاچىندەك كۆل ئارا.

ئەمدى لېي خېڭغا كەلسەك، ئۇ لياڭشەن كۆلىدىن ئايرىلدى، ئۇ بوغجۇمىسىنى ئېسىپ، قولىدا قىلىچىنى تۇتقان پېتى يۇنچېك ناھىيەسىگە قايتقاندىن كېيىن ئۆيىگە كېلىپ، قېرى ئانىسى بىلەن كۆرۇشتى، ئاندىن كىيىملىرىنى يۆتكەپ، جاۋاب خېتىنى

كۆتۈرگىنىچە ئامبال يامۇلىغا كېلىپ ئامبال بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى، ئاندىن ئۆز ئىشىدىن ئامبالغا ئۇچۇر بېرىپ، جاۋاب خەتنى تاپشۇرغاندىن كېيىن ئۆيىگە قايتىپ ئارام ئالدى. ئۇ بۇرۇنقىدەك ھەر كۈنى يامۇلغا بېرىپ رويخەتتىن ئۆتۈپ قويۇپ، ئامبالنىڭ جورۇقىنى كۈتۈپ ياتتى. بىر كۈنى ئۇ يامۇلنىڭ كۈنچىقىش دوقمۇشىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا كەينىدىن بىرسى:

— يۈزبېشى بېگىم، قاچان قايتىپ كەلدىلە؟ — دەپ چاقىردى.

لېيلى خېلىڭ بۇرۇلۇپ كەينىگە قارىسا، مۇشۇ ناھىيەدىكى گۈپپاڭچى لى شياۋئېر ئىكەن. لېيلى خېلىڭ ئۇنىڭغا:

— مەن بۇرناكۇن قايتىپ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى.

— يۈزبېشىم، — دېدى لى شياۋئېر، — سىلى كەتكىلى خېلى بولدى، ئۆزلىرىنىڭ تېخى خەۋەرلىرى يوق. يېقىندا ئاستانىدىن بۇ يەرگە سەييارە ئويۇن كۆرسىتىدىغان شۇنداق بىر ناخشىچى قىز كەلدىكى، ئۇ ھەم ھۆسن ـ جامال، ھەم ھاپىزلىقتا توشقان قىز ئىكەن، ئېتى بەيي شيۇيىڭ ئىكەن. بۇ قىز سىلى بىلەن كۆرۈشەيي دەپ بارسا، سىلى خانلىق ئىشى بىلەن چەتكە كېتىپ قاپلا، شۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمەپتۇ، ھازىر ئۇ بىر ئويۇن سورۇنى قۇرۇپ، شۇ يەردە ھەر خىل ناخشا ـ ناۋا ئېيتىپ، چالغۇ ـ ساز چېلىپ ئويۇن كۆرسىتىۋاتىدۇ. ھەر كۈنى گاھى ئۈسسۈل ئويناپ، گاھى نەي ـ سازلارنى چېلىپ بېرىدۇ ۋە ياكى ناخشا ئېيتىپ بېرىدۇ، ئۇنىڭ ئويۇنىنى باس ـ باستا، تىقما ـ تىقما بولۇپ كۆرۈۋاتىدۇ، يۈزبېشىم، نېمىشقا بىر بېرىپ كۆرۈپ باقمايلا؟ ئۇنىڭ ھۆسن ـ جامالى راستلا قالتىس چىرايلىق!

بىكار ئولتۇرۇپ ئىچى پۇشۇپ كەتكەن لېيلى خېلىڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن لى شياۋئېر بىلەن بىللە ئويۇن سورۇنىغا كەلدى، كېلىپ قارىسا ئويۇن سورۇنىنىڭ ئىشىكىدە زەر خەتلەر يېزىلغان شەلپەر، نىشان ـ بەلگە سېلىنغان تۇغ خادىسى

تۇرۇپتۇ. ئۇلار ئويۇن سورۇنىغا كىرىپ ئالدىنقى قاتارنىڭ سول تەرىپىدىكى بىرىنچى ئورۇندا ئولتۇردى. سەھنىگە قارىسا رەسمىي ئويۇن باشلىنىشتىن بۇرۇپ پارچە ـ پۇرات كۇلكىلىك ئويۇنلار قويۇلۇۋېتىپتۇ، لى شياۋئېر لېي خېڭنى تاشلاپ قويۇپ، ئۆزى مەي ئىچكىلى كەتتى. پارچە ـ پۇرات ئويۇنلار تۈگىگەندىن كېيىن بېشىغا بوغمىچا چىگىپ، بېغىر رەڭ شايى كەمزۇل كىيگەن، بېلىگە قارا پوتا باغلاپ، قولىغا يەلپۇگۈچ تۇتقان بىر بوۋاي چىقىپ:

ـــ پېقىر ئاستانىلىك بولىمەن، ئېتىم بەي يۈچياۋ، ئۆزۈم ياشىنىپ قالدىم، يۆلەنچۈكۈم پەقەت مۇشۇ شيۇيىڭ ئاتلىق بىرگىنە قىز، ئۇ نەغمە ـ ناۋا، چالغۇ ـ سازلارنى چېلىپ مېنى بېقىۋاتىدۇ، ئۇ ئالەمدىكى تاماشىبىنلارنىڭ خىزمىتىدە بولىدۇ، ـــ دېدى.

بۇ چاغدا جاڭ ـ دۇمباقلار چېلىنىپ بەي شيۇيىڭ سەھنىگە چىقتى، ئۇ تۆت تەرەپكە قاراپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن جاڭ ئۇرىدىغان چوكىنى ئېلىپ، جاڭنى خۇددى پۇرچاق چېچىلغاندەك تىترىتىپ چېلىشقا باشلىدى. ئاندىن بىر پالاق بىلەن جاڭنى بىرنى ئۇرۇپ قويۇپ، بېيىت ئوقۇدى، بېيىت ئوقۇپ بولۇپ:

ـــ ھازىر قويۇلىدىغان ئويۇنمىز ئېلان تاختىسىغا ئوچۇق يېزىلغان، بۇ ئويۇن ئىشق ـ مۇھەببەت ھېكايىلىرىنىڭ ئۇلگىسىدىن پارچىدۇر. ئۇنىڭ نامى قوشكېزەك ئاكا ـ ئۆكىنىڭ يۇجاڭ شەھىرىدە سۇ چىڭنىڭ ئارقىسىغا چۈشكەنلىكى دەپ ئاتىلىدۇ، ـــ دېدى ـ دە، ناخشا باشلىدى، ناخشا ئېيتىپ بولۇپ ھېكايىگە چۈشتى. سورۇندىكى تاماشىبىنلار ئاغزىغا تەگمەي ئاپىرىن ئوقۇشتى، لېي خېڭ ئولتۇرغان جايىدىن ئۇ قىزغا قارىسا، ئۇ دەرۋەقە ھۆسن ـ جامال ھەم ھاپىزلىقتا توشقان قىز ئىكەنكى:

ئۇستىدە شايى لىباس قار كەبى ئاق،
زۇلپى بۇلۇت دۇرى تاققان پارقىراق.

مىسلى ئەينۇلدەك چىرايلىق لەۋلىرى،
خۇددى توغاچ مەڭزىدە بار گۈل زىننىخ؛
تال چۈنۇق گويا كى نازۇك بەللىرى،
مىسلى غۇنچىدەك ئېچىلغان زەپ ئوماق.
خۇش ئاۋاز ياڭراتتى مۇڭلۇق ناخشا ـ كۈي،
شاختا بۇلبۇل سايرىغاندا كەتتى دولقۇنلاپ يىراق.
ئەۋرىشىمدەك تولغىنىپ ئوينار ئۇسسۇل،
گۈل ـ گۈلىستان ئىچرە ئەنقا جىلۋە قىلغاندەك شۇ چاغ.
كونا مۇقاملارنى ئېيتىپ كۈيلىگەن ـــ
تاشتى ئۇرغۇپ ناخشىسىدا خۇش تەبىئىي بىر ئىشتىياق.
گاھ ئېگىزۇ، گاھ تۆۋەن ھەم ئاستا ـ چاپسان ئېيتسىمۇ،
كەلتۈرۈپ دەل ساز مۇقامغا تايمىدى ھېچ ۋە بىراق.
قىلدى چاكىلداقنى تەڭكەش يېڭى پەدىگە سېلىپ،
نەي كۈيىدىن دەستە ـ دەستە چاچتى غۇنچە خۇش پۇراق.

بەي شيۇيىڭنىڭ ناخشىسى تازا قىزىق يېرىگە كەلگەندە، بەي يۇچياۋ ئۇنى توختىتىپ، تاماشىبىنلارغا قاراپ:
ـــ قىزىمنىڭ ھۇنىرىنى تازا كامالەتكە يەتتى دېگىلى بولمىسىمۇ، كۆزى بار كىشىلەر پەرق ئېتەلەيدۇ. قىزىم، ئويۇنۇڭنى بىردەم توختىتىپ تۇر. ھازىر تاماشىبىنلار ئاپىرىن ئوقۇشتى، ئەمدى خەير ـ ساخاۋەت تىلەيدىغان ناخشا ـ دۇمباقلىرىڭنى باشلا، ـــ دېدى.
ـــ ئەي تاماشىبىن بەگلىرىم، ـــ دې ناخشا ئوقۇدى بەي شيۇيىڭ پەتنۇسنى سۇنۇپ، ـــ دۆلەتلىرى زىيادە بولغاي، مال ـ دۇنيالىرى ئاۋۇغاي، بەخت ـ ئامەت قۇچۇپ، راھەت ـ پاراغەت كۆرۈشكە نىسىپ بولغاي، قولۇمنى قۇرۇق قايتۇرمىغايلا.
ـــ قىزىم، ـــ دېدى بەي يۇچياۋ، ـــ بىر ئايلىنىپ چىق، تاماشىبىنلىرىمنىڭ ساڭا خەير ـ ئېھسانى باردەك تۇرىدۇ.
بەي شيۇيىڭ پەتنۇسنى تۇتۇپ، ئالدى بىلەن لېي خېڭنىڭ

ئالدىغا كەلدى، لېي خېلىڭ يانچۇقىنى سىلاپ باقسا، بىر يارماقمۇ چىقمىدى. لېي خېلىڭ:

ـــ بۇگۈن پۇل ئالغاچ كەلمەپتىمەن، ئەتە بىراق بېرەي، ـــ دېدى.

ـــ «باش ئاچچىقسۇ قېيىق بولمىسا، كېيىنكىسىنىڭ تەمى بولمايدۇ» دېگەندەك، بېگىم، ئۆزلىرى ئالدىدا ئولتۇرۇپتىلا، قېنى، باشلاپ بەرسىلە، ـــ دېدى بەي شيۇيىڭ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ـــ پۇلۇمنى ئاياۋاتقىنىم يوق، راستلا يېنىمغا پۇل سالغاچ كەلمەپتىمەن، ـــ دېدى لېي خېلىڭ يۈزى قىزىرىپ.

ـــ بېگىم، ئويۇن كۆرگىلى كەلگەن ئادەمگۇ پۇلسىز كېلەمدىكەن؟ ـــ دېدى بەي شيۇيىڭ.

ـــ سىزگە تۆت ـ بەش سەر كۈمۈش ئىنئام قىلىۋەتسەمگۇ ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى. ھەتتەكچي، بۇگۈن پۇل سالغاچ كېلىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ئەمەسمۇ، ـــ دېدى لېي خېلىڭ.

ـــ بېگىم، يانلىرىدا سۇنۇق يارماقمۇ يوق تۇرۇپ، تېخى تۆت ـ بەش سەر كۈمۈشنىڭ گېپىنى قىلىدىلىغۇ، بۇ مېنى «ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ ئىچسۇن» دېگەنلىرى ئەمەسمۇ، ـــ دېدى بەي شيۇيىڭ.

ـــ ھەي قىزىم ! ـــ دەپ تۇۋلىدى ئاتىسى، ـــ كۆزۈڭ يوق ئىكەن، ئۇنىڭ شەھەرلىك ـ سەھرالىقلىقىغا قارىماي ئۇنىڭدىن سوراۋېرەمسەن؟ بۇياقتا ئۆت، باشقا ئىش بىلمىدىغان شەپەتچان بېگىمدىن سورا، باشقىلارغا ئۇلگە بولسۇن.

ـــ مەن قانداقسىغا ئىش بىلمەيدىكەنمەن؟ ـــ دېدى لېي خېلىڭ.

ـــ سەن قائىدە ـ يوسۇنىنى بىلمىدىغان بولساڭ ئىدى، ئېشەككە مۇڭگۈز چىققان بولاتتى، ـــ دېدى بۇۋاي.

ـــ خالايىق بۇۋايغا بولۇشتى، لېي خېڭنىڭ ئوغىسى قاينىاپ:

ـــ ھەي پەس تېجىمەل، ماڭا تىل تەگكۈزۈشكە نېمە ھەددىڭ؟ ـــ دەپ ئۇنى تىللىدى.

ـــ سەن سەھرالىق كالىنى تىللىسام نېمە بوپتۇ؟ ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ ئۇنداق دېمىسىلە، بۇ كىشى يامۇلنىڭ يۇزبېشى بولىدۇ، ـــ دېدى لېي خېڭنى تونۇيدىغانلارنىڭ بىرسى.

ـــ ئېشەك بېشى بولامدۇ، نېمە كارىم، ـــ دېدى بوۋاي.

تاقەت قاچىسى يېرىلغان لېي خېڭ ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ، سەھنىگە چىقتى ـ دە، بەي يۇچياۋ بوۋاينى تۆتۈۋېلىپ، ئۇرۇپ ـ تېپىپ، ئۇنىڭ ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىنى ماكچايتىپ، چىشىنى تۆكۈۋەتتى. ئۇنى قاتتىق ئۇرۇۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن خالايىق ئاجرىتىپ قويدى ۋە لېي خېڭغا نەسىھەت قىلىپ قايتۇرۇۋەتتى، ئويۇن سورۇنىدىكى كىشىلەر ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلىشىپ تارقاپ كېتىشتى.

بەي شيۇيىڭ يېڭى تەيىنلەنگەن ئامبال بىلەن ئاستانىدىكى چېغىدىلا باردى ـ كەلدى قىلىشاتتى. شۇڭا، شۇ كۈنلەردە ئۇ يۇنچېڭ ناھىيەسىگە كېلىپ ئويۇن سورۇنى قۇرغاندى. لېي خېڭ بۇ جالاپنىڭ ئاتىسىنى ئۇرۇپ قاتتىق زەخمىلەندۈرگەندىن كېيىن بەي شيۇيىڭ بىر تەختىراۋان چاقىرىپ ئۇنىڭغا ئولتۇرغىنىچە، يامۇلغا بېرىپ ئاتىسىنى ئۇرۇپ ـ دۈمبالىغان، ئويۇن سورۇنىنى بۇزۇپ ئۆزىنى بوزەك ئەتكەن لېي خېڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلدى. ئامبال بۇنى ئاڭلاپ، دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ چاپسان ئەرز ياز، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

«ياستۇق ئۇستىدىكى گەپ ئوڭاي ئۆتمدۇ» دېگەن مۇشۇ ـ دە، شۇنىڭ بىلەن بەي يۇچياۋ ئەرز يازغۇزدى ۋە يارلىرىنى تەكشۈرتتى، گۇۋاھ ـ شاھىتلارنى تەيىنلىدى. مەزكۇر يامۇلدىكى كىشىلەر لېي خېڭ بىلەن ئوبدان ئۆتۈشەتتى. ئۇلار ئامبالنىڭ قېشىغا كىرىپ ئاغزىنى ياغلىدى. بىراق، ھېلىقى جالاپ يامۇلدىن كەتمەي ئەركىلەپ، نازلىنىپ ئاخىرى ئامبالغا گېپىنى ئۆتكۈزدى. ئامبال لېي خېڭنى يامۇلغا تۇتقۇزۇپ كېلىپ، دۇئاندا ئۇرغۇزۇپ ئىقرارنامە يازغۇزدى، بوينىغا تاقاق سالدۇردى، ئاندىن

سازايى قىلىشنى بۇيرۇدى، ھېلىقى جالاپ ئۆزىنى بىر تونۇتۇپ قويۇش غەرىزىدە، ئامبالدىن لېپي خېڭنى ئويۇن سورۇنىنىڭ ئىشكى ئالدىدا سازايى قىلىشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. ئەتىسى ئۇ جالاپ يەنە ئويۇن قويۇشقا باردى. ئامبال لېپي خېڭنى ئويۇن سورۇنىنىڭ ئىشكى ئالدىدا سازايى قىلىشنى بۇيرۇدى. بۇ يەردىكى گۈندىپايلارنىڭ ھەممىسى لېپي خېڭدەك دورغا ـ يايى قاتارىدىكى ئادەملەر تۇرسا، قانداقمۇ لېپي خېڭنى باغلاپ سازايى قىلىشقا كۆڭلى ئۇنىسۇن؟ ھېلىقى جالاپ: «ئۇنىڭغا يامانلىق قىلدى دېگەن ئاتاقنا قالدىم، ئارتىلسا ماڭا بەربىر شۇ بىرلا ئەيىب ئارتىلىدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئويۇن سورۇنىدىن چىقىپ چايخانىغا كىرىپ ئولتۇردى ۋە گۈندىپايلارنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ـــ سىلەر ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىگەن ئادەم بولغاچقا، ئۇنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرەيلى دەمسىلەر. ئامبال بېگىم، سىلەرگە ئۇنى باغلاپ ئۇرۇڭلار دەپ بۇيرۇغان تۇرسا، سىلەر ئۇنىڭغا يۇز ـ خاتىر قىلاي دەمسىلەر، ھېلى بىكار ئامبالغا دېسەم، سىلەر قانداق ئەھۋالدا قالىدىغانلىقىڭلارنى بىلەمسىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

ـــ خېنىم، رەنجىمىسىلە، بىز ئۇنى باغلاپ قويۇپ ئۇرايلى، ـــ دېدى گۈندىپايلار.

ـــ ھە مانا، شۇنداق قىلساڭلار مەندىن ئىنئام ئالىسىلەر، ـــ دېدى بەي شيۇيىڭ.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى گۈندىپايلار لېپي خېڭغا قاراپ، ـــ ئىلاجىمىز يوق، ئانچە ـ مۇنچە باغلاپ قويمىساق بولمىدى.

گۈندىپايلار ئۇنى كوچىدا باغلاپ قويدى.

تازا ئالىتوپىلاڭ بولۇۋاتقان چاغدا، لېپي خېڭنىڭ ئانىسى ئۇنىڭغا غىزا ئەكېلىپ قالدى، ئۇ ئوغلىنى گۈندىپايلارنىڭ باغلاپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇن سېلىپ يىغلاپ:

ـــ سىلەر ئوغلۇم بىلەن بىر يامۇلدا ئىشلەيسىلەرغۇ، پۇل ـ

پۇچەك دېگەن شۇنداق ئوبدان نەرسىمىكەن؟ قايسىڭلار بېشىمغا كۇن چۈشمەيدۇ دېيەلەيسىلەر؟ ــ دەپ گۇندىپايلارنى تىللىدى.

ــ ئەي ئانا، گېپىمىزنى ئاڭلاڭ، ــ دېدى گۇندىپايلار، ــ بىزمۇ ئۇنىڭغا يۇز ـ خاتىر قىلايلى دېگەنىدۇق، دەۋاگەر باغلاڭلار دەپ ئۇستىمىزدە تىكىلىپ تۇرۇۋالدى. بىزگە بىرنېمە دېيىشكە ئورۇن قالمىدى. ئۇ ئامبالغا بېرىپ دېسە بىزمۇ بالاغا قالمىز، شۇڭا مۇشۇنداق يۇزسىزلىك قىلىپ قويدۇق.

ــ نەدە دەۋاگەرنىڭ گۇناھكارنى ئۇنداق قىلىڭلار، مۇنداق قىلىڭلار دېيىشىگە يول قويىدىغان ئىش بار، ــ دېدى موماي.

ــ ئانا، ــ دەپ ئاستا پىچىرلىدى گۇندىپاي، ــ ئۇ ئامبال بىلەن قويۇق باردى ـ كەلدى قىلىشىپ ئۆتىدۇ. ئۇ بىر ئېغىزلا گەپ قىلسا تۇگەشكىنىمىز شۇ، شۇڭا ئىككى ئوتتۇرىدا تەڭقىسلىقتا قالدۇق.

موماي ئوغلىنى باغلىغان ئارغامچىنى يېشىشكە كېتىۋېتىپ:

ــ بۇ پەس ئوغرى كۇچ ـ قۇۋۋىتىمگە يۆلىنىمەن دەۋېتىپتۇ ـ دە ! مەن بۇ ئارغامچىنى يېشىۋېتىمەنغۇ، نېمە قىلالايدىكەن قېنى؟ ــ دەپ تىل يالغدۇردى.

چايخانىدىكى بەي شىۋېيڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۇگۇرۇپ چىقىپ:

ــ ھەي قېرى جالاپ، ھېلى نېمە دېدىڭ؟ ــ دەپ ئاغزىنى بۇزدى.

موماي ئۇنىڭغا رەھىم قىلاتتىمۇ، ئۇ قولىنى تۇرتۇپ تۇرۇپ:

ــ ھەي قانجۇق، سەن تېخى مېنى تىللايسىنا! ــ دەپ تىللىدى.

بۇنى ئاڭلىغان بەي شىۋېيڭنىڭ قەلەمدەك قاشلىرى تىك تۇرۇپ، يۇلتۇزدەك كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ:

ــ ھەي قېرى چايان، زىدى پەس قەلەندەر دەللە، مېنى تىللاشقا قانداق تىلىڭ باردى؟ ــ دەپ قاتتىق تىللىدى.

ــ تىللايمەنغۇ، قېنى، نېمە قىلالايتىڭ؟ يۇنچىڭ

ناھىيەسىنىڭ ئامبىلىمىتىڭ سەن، ــ دېدى موماي.

بەي شيۇيىڭنىڭ جان ـ جەھلى چىقىپ، ئالدىغا ئېتىلىپ باردى ـ دە، مومايىنى بىر كاچات ئۇردى، مومای سەنتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنى ئوڭشاي دېيىشىگە بەي شيۇيىڭ يەنە بېرىپ كەينى ـ كەينىدىن شاپىلاق بىلەن ئۇرۇۋەردى. لېي خېڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ناھايىتى ۋاپادار ئىدى، ئۇ ئانىسىنىڭ تايىق يېگىنىنى كۆرۈپ، غەزەپ قاچىسى يېرىلدى ـ دە، بويىنىدىكى تاقاق بىلەن بەي شيۇيىڭنىڭ كاللىسىغا سالدى، تاقاق دەل ئۇنىڭ كاللىسىغا تېگىپ، ئىككى پارچە بولۇپ كەتتى. ئۇ پۈلاڭشىدە يەرگە يىقىلدى، خالايىق قارىسا بەي شيۇيىڭنىڭ مېڭىسىنىڭ قېتىقى ئېقىپ، كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ مىدىرلىيالماي يېتىپتۇ، ئۇ ئاللىقاچان ئۆلگەنىدى.

خالايىق بەي شيۇيىڭنىڭ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن لېي خېڭنى تۇتۇپ يامۇلغا ئەكەلدى ۋە ئۇلار ئامبال بىلەن كۆرۈشۈپ ئەرز ئېيتىپ، ۋەقەنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردى. ئامبال يايىغا لېي خېڭنى ئاچىقتۇرۇۋەتتى، ئاندىن بەگ ـ سىپاھلارنى يىغىپ، ئۇلارغا مەھەللە ئاقساقاللىرى بىلەن قولۇم ـ قوشنىلارنى چاقىرىپ جەسەتنى تەكشۈرۈپ كېلىشنى تاپشۇردى. جەسەت تەكشۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن بەگ ـ سىپاھلار ئۇلارنى يامۇلغا ئەكەلدى. لېي خېڭ ھەممىنى بويىنىغا ئېلىپ دەۋا قىلمىدى. ئۇنىڭ ئانىسى كېپىل بېرىپ، بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن ئۆيىگە قايتتى. شۇنىڭ بىلەن لېي خېڭ بويىنىغا تاقاق سېلىنىپ زىندانغا تاشلاندى، زىندانبېگى كۆركە ساقال جۇ تۇڭ ئىدى، ئۇ لېي خېڭنىڭ زىندانغا تاشلانغانلىقىنى بىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ھېچ ئىلاج قىلالمىدى، پەقەت ئانچە ـ مۇنچە مەي ـ شاراب ۋە غىزا ـ تاماقلارنى بەرگەندىن كېيىن گۇندىپايغا بىر ھۇجرىنى تازىلاتقۇزۇپ ئۇنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. بىر دەمدىن كېيىن لېي خېڭنىڭ ئانىسى زىندانغا غىزا ـ تاماقلارنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ:

ـــ هەي جۇ تۇڭ زىنداننېگىم، ئاجىزەلىرىنىڭ يېشىم ئاتمىشتىن ئاشتى، بار ئۇمىدىم شۇ ئوغلۇمدا ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن بولغان بۇرادەرلىكىڭ يوز ـ خاتىرىنى قىلىپ، مالال كۆرمەي بىچارە بالامغا ئوبدانراق بىر قاراپ قويۇشلىرىنى ئۇمىد قىلىمەن، ـــ دەپ يالۋۇردى.

ـــ ئانا، ـــ دېدى جۇ تۇڭ جاۋابەن، ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، بۇنىڭدىن كېيىن غىزا ـ تاماقلارنى ئەكەلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ئۇنىڭدىن ئۆزۈم خەۋەر ئالىمەن، ئەگەر ئېپى كېلىپ قالسا قۇتۇلدۇرۇۋالارمەن.

ـــ جېنىم بالام، ئوغلۇمغا ئىككىنچى ئاتدارچىلىق قىلىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قويسىلا، ناۋادا ئوغلۇم ئۆلۈپ ـ تارتىپ قالغۇدەك بولسا، مەن مەزلۇمنىڭ كۇنى تۇگىگىنى، ـــ دېدى لېي خېڭنىڭ ئانىسى.

ـــ پېقىر گېپىڭىزنى يادىمدا ساقلايمەن، غەم قىلماڭ ئانا، ـــ دېدى جۇ تۇڭ.

موماي جۇ تۇڭغا رەھمەت ـ تەشەككۇرلەر ئېيتىپ چىقىپ كەتتى. جۇ تۇڭ بىر كۇن ئويلاندى، بىراق لېي خېڭنى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ھېچ ئامال ـ چارىسىنى تاپالمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىراۋغا يالۋۇرۇپ، شۇ ئارقىلىق ئامبالنىڭ ئاغزىنى ياغلىدى. يۇقىرى ـ تۆۋەندىكىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ ئادەمچىلىك قىلدى، ئامبال جۇ تۇڭغا ئامراق بولسىمۇ، بىراق لېي خېڭ ئۇنىڭ ئاشنىسى بەي شيۇيېڭنى ئۇرۇپ ئۆلتۇرگەنلىكى ئۇچۇن، ئۇنىڭ گېپىنى يېمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بەي يۇچياۋ دېگەن بىرنېمە ئامبالغا لېي خېڭنى ئەنگە ئېلىپ، جانغا جان ئېلىپ بېرىسەن دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇنداق قىلىپ، لېي خېڭ زىنداندا ئاتمىش كۇن ياتقاندىن كېيىن مۇددىتى توشۇپ، جىجۇ ئايمىقىغا ئېلىپ كېتىلىدىغان بولدى. دېلوغا مەسئۇل مىرزا دېلونى ئېلىپ ئالدىدا كەتتى، جۇ تۇڭغا لېي خېڭنى يالاپ ئېلىپ بېرىش بۇيرۇلدى.

جۇ تۇڭ ئون نەچچە گۇندىپاينى باشلاپ لېي خېڭنى يالاپ يولغا چۈشتى، ئۇلار يۈنچېڭ ناھىيەسىدىن چىقىپ، ئالاھازەل ئون نەچچە چاقىرىم يول ماڭغاندا، ئالدى تەرەپتە بىر مەيخانا كۆرۈندى، جۇ تۇڭ گۇندىپايلارغا:

— بىز مەشەدىن بىر - ئىككى ئاپقۇر مەي ئىچىپ ئاندىن ماڭايلى، — دېدى.

گۇندىپايلارنىڭ ھەممىسى مەيخانىغا كىرىشتى، جۇ تۇڭ يالغۇز ئۆزى تەرەت قىلماقچى بولغان بولۇپ، لېي خېڭنى ئارقىدىكى خالا جايغا باشلاپ كەلدى - دە، تاقاقنى ئېچىپ قويۇۋەتتى ۋە ئۇنىڭغا:

— ئەزىز ئىنى، ئەمدى ئۆزۈڭ ئۆيۈڭگە قايتىپ بېرىپ ئاناڭنى ئال - دە، كېچىلەپ باشقا جايغا قاچ، بۇ ياقتا سەن ئۇچۇن سوئال - سوراق كەلسە ماڭا كەلسۇن، — دەپ جېكىلىدى.

— مەن قاچسامۇ مەيلى ئىدى، بىراق سېنى بالاغا تىقىپ قويىمەن ئاغا، — دېدى لېي خېڭ.

— قېرىندىشىم، سېنىڭ خەۋرىڭ يوق. ئامبال ئاشنامنى ئۆلتۈرۈۋەتتى دەپ سېنىڭ دېلويىڭنى قاتتىلىق دېلوسى دەپ بېكىتتى، ئايماققا بارساڭ جەزمەن خۇن تۆلىتىدۇ. سېنى قويۇۋەتسەم مېنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلماس. ئۇنىڭ ئۇستىگە مېنىڭ غېمىمنى يەيدىغان ئاتا - ئانامۇ يوق، تۆلەمگە يەتكۈدەك مال - بىساتىمۇ بار، ئۆزۈڭنىڭ ئىستىقبالىنى دەپ كېتىۋەر، — دېدى جۇ تۇڭ.

لېي خېڭ ئۇنىڭغا تەزىم قىلىپ ئارقا ئىشىك سىرتىدىكى چىغىر يول بىلەن ئۆيىگە قايتتى - دە، ئېرىنغ مالىلىرىنى بوغجۇمىغا سېلىپ، ئانىسىنى ئەگەشتۈرگىنىچە كېچىلەپ لياڭشەن كۆلىگە توپقا قوشۇلۇشقا كەتتى. ئۇلار كېتىپ تۇرسۇن، ئەمدى جۇ تۇڭغا كېلەيلى.

جۇ تۇڭ بوش قالغان تاقاقنى ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا

تاشلىۋەتكەندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ گۇندىپايلارغا:

ــ لېي خېڭنى قاچۇرۇپ قويدۇم، ئەمدى قانداق قىلساق بولار؟ ــ دېدى.

ــ چاققان ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تۇتۇپ كېلەيلى، ــ دېدى گۇندىپايلار.

جۇ تۇڭ قەستەن ۋاقىتنى سوزۇپ لېي خېڭنىڭ ئۆزاپ كەتكىنىگە كۆزى يەتكەندىن كېيىن گۇندىپايلارنى باشلاپ يامۇلغا كەلدى، ئۇ ئامبالغا:

ــ پېقىر ئېھتىياتسىزلىقتىن لېي خېڭنى يولدا قاچۇرۇپ قويدۇم، قوغلاپمۇ تاپالمىدۇق. ھەرقانداق گۇناھقا تارتسىلىمۇ رازىمەن، ــ دېدى.

ئامبال جۇ تۇڭغا ئامراق ئىدى، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش نىيىتىمۇ بار ئىدى. بىراق، بەي يۇچياۋ يۇقىرىغا جۇ تۇڭ لېي خېڭنى قەستەن قاچۇرۇۋەتتى دەپ ئەرز قىلغاچقا، ئامبال نائىلاج جۇ تۇڭ گۇناھىنىڭ تەپسىلاتىنى يېزىپ جىجۇ ئايمىقىغا ئەرز سۇندى. جۇ تۇڭنىڭ ئۆيىدىكىلەر يامۇلغا ئادەم ئەۋەتىپ پارا تىقتى، جۇ تۇڭ جىجۇ ئايماق يامۇلىغا يالاپ كېلىندى، دۇئاندا سوراققا تارتىلىپ، ئىقرار قىلغۇزۇلغاندىن كېيىن يېگىرمە دەررە. ئۇرۇلدى ۋە يۇزىگە خەت چېكىلىپ، ساڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار كۆرەسىگە پالاندى. جۇ تۇڭنىڭ بوينىغا تاقاق سېلىندى، ئىككى يايى ئالاقە بىلەن ئۇنى يالاپ ئېلىپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەر كىيىم ـ كېچەك، خىراجەتلەرنى ئېلىپ كېلىپ بەردى ۋە يايلارغىمۇ پۇل ـ پۇچەك بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن يولغا چىقىپ، ساڭجۇ ئايمىقىنىڭ خېڭخەي دىيارىغا راۋان بولدى، يولدا ھېچ ۋەقە يۇز بەرمىدى. ئۇلار ساڭجۇ شەھىرىگە بېرىپ ئايماق يامۇلىغا كىردى، بۇ چاغدا ئامبال دۇئاندا ئولتۇرغانىكەن، ئىككى يايى جۇ تۇڭنى يالاپ دۇئان تاپىسىغا ئەكېلىپ، ئايماق ئامبىلىغا ئالاقىنى سۇندى. ئامبال

جۇ تۇڭنىڭ تەقى ـ تۇرقىنىڭ نۇرانىلىقىنى، ئۇنىڭ چىلانىدەك قىزىل يۈزى ۋە بەلدىن ئاشقان كۆركە ساقىلىنى كۆرۈپ، ئۇنى خېلى ياقتۇرۇپ قالدى، ئۇ مۇلازىملارغا: «مەھبۇسنى زىندانغا تاشلىماڭلار، مەھكىمىزدە مۇلازىملىققا قالسۇن» دەپ بۇيرۇق قىلدى، شۇنىڭ بىلەن دەرھال ئۇنىڭ بوينىدىكى تاقاقنى ئالغۇزدى، ئاندىن ئىككى ياينىغا جاۋاب خەت يېزىپ بەردى. بۇ ئىككى يايى خەتنى ئېلىپ خوشلىشىپ قايتىپ كەتتى.

جۇ تۇڭ يامۇلدا خىزمەت كۇتۇپ ياتتى، ئۇ ساڭجۇ دىيارىدىكى مىرزا يايىلار، پايلاقچى، دەرۋازىۋەن، دورغىلار ۋە زىندانبېگى، گۇندىپايلارغا ئاز ـ تولىدىن ئادىمەتچىلىك قىلدى: ئۇلار ئۇنىڭ مۇلايىملىقىنى كۆرۈپ ياقتۇرۇپ قالدى. بىر كۇنى ئامبال دۋانداۋ ئولتۇرغاندا، ئۇنىڭ كۆزىگە تاپسىدا تۇرغان جۇ تۇڭ چېلىقتى، ئامبال ئۇنى دۋانغا چاقىرىپ:

ـــ سەن لېي خېڭنى قويۇۋەتسەڭ بۇ ياققا پالىنىدىغانلىقىڭنى بىلىپ تۇرۇقلۇق، نېمىشقا قويۇۋېتىسەن؟ ـــ دەپ سوراپ قالدى.

ـــ پېقىرنىڭ قەستەن قاچۇرۇۋېتىشكە قانداق ھەددىم، بىرەدەم بىخەستەلىك قىپتىمەن، قېچىپ كەتتى، ـــ دېدى جۇ تۇڭ جاۋابەن.

ـــ ئەمىسە ئەجەب ساڭا بۇنچىۋالا ئېغىر گۇناھ ئارتىلىپتىغۇ؟

ـــ دەۋاگەر چىڭ تۇرۇۋالغاچقا، پېقىرنى قىستاپ قەستەن قاچۇرۇۋەتتىم، دەپ ئىقرار قىلغۇزدى، شۇنىڭ بىلەن مۇشۇنداق ئېغىر گۇناھقا قالدىم، ـــ دېدى جۇ تۇڭ.

ـــ لېي خېڭ ئۇ جالاپنى قانداق ئۇرۇپ ئۆلتۇردى؟ ـــ دەپ سورىدى ئامبال.

جۇ تۇڭ لېي خېڭنىڭ ۋەقەسىنى ئامبالغا بىر قۇر سۆزلەپ بەردى.

ـــ سەن جەزمەن ئۇنىڭ ئۆز ئانىسىغا ۋاپادارلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن مەردلىك قىلىپ قويۇۋەتكەن ئوخشايسەن ـ

هە؟ ــ دېدى ئامبال.

ــ پېقىرنىڭ يۇقىرىنى ئالداشقا نېمە هەددىم؟ ــ دېدى جۇ تۇڭ.

دەل شۇ ئەسنادا، دەرپەردە كەينىدىن كىچىك بەگزادە يۈگۈرۈپ چىقتى، ئەمدىلا تۆت ياشقا كىرگەن بۇ چىرايلىق بالا ئامبالنىڭ ئوغلى ئىدى، ئامبال ئۇنى گۆھەردەك ئەتىۋارلاپ، جېنىدىن ئەزىز كۆرەتتى. كىچىك بەگزادە جۇ تۇڭنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ «مېنى كۆتۈر» دەپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى. جۇ تۇڭ ئۇنى كۆتۈرۈپ قۇچىقىغا ئالدى. بەگزادە ئىككى قولى بىلەن جۇ تۇڭنىڭ ساقىلىنى تۇتۇپ:

ــ مېنى مۇشۇ ساقال كۆتۈرسۇن، ــ دېدى.

ــ بالام چاپسام قولۇڭنى چۈشۈر، تولا كەپسىزلىك قىلما، ــ دېدى ئامبال.

ــ ياق مېنى مۇشۇ ساقال كۆتۈرۈپ ئويناتسۇن، ــ دېدى كىچىك بەگزادە يەنە.

ــ پېقىر، بەگزادىنى تالاغا ئاچىقىپ بىردەم ئويىنىتىپ كېلەي، ــ دېدى جۇ تۇڭ.

ــ بالام سېنى ئويىنىتىپ كەل دەۋاتقاندىكىن بىردەم ئويىنىتىپ كەلسەڭمۇ كەل، مەيلى، ــ دېدى ئامبال ئۇنىڭغا.

جۇ تۇڭ بەگزادىنى كۆتۈرۈپ يامۇل ئالدىغا چىقىپ ئۇنىڭغا قەنت ـ گېزەك ئېلىپ بەردى، بىردەم ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن بالىنى كۆتۈرۈپ يەنە يامۇلغا قايتىپ كەلدى.

ــ بالام، نەگە بېرىپ كەلدىڭ؟ ــ دېدى ئامبال ئۇلارنى كۆرۈپ.

ــ بۇ ساقال مېنى كوچىدا ئويناتتى، يەنە قەنت ـ گېزەك ئېلىپ بەردى، ــ دېدى بەگزادە.

ــ نەدىكى پۇلۇڭغا بالىغا نەرسە ئېلىپ بەردىڭ؟ ــ دەپ سوردى ئامبال جۇ تۇڭدىن.

ــ بۇ مېنىڭ كىچىككىنە ياخشى كۆڭلۈم، تىلغا

ئالغۇچىلىكى يوق! ــ دېدى جۇ تۆك جاۋابەن.

ئامبال مۇلازىملارنى جۇ تۇڭغا ئاتاپ مەي ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى، يامۇلدىكى چۆرى قىز كۆموش پەتنۇستا كۆك ــ گېزەك ۋە ئىلىتقان مەي ئېلىپ كىرىپ ئارقا ــ ئارقىدىن جۇ تۇڭغا تۇتتى، ئۇ بۇ ئىلىتىپات شارابىدىن ئۇچ جام ئىچتى، ئامبال ئۇنىڭغا:

ــ ئەتىسى ــ ئاخشىمى بالام سېنى ئوينات دېسە، كۆتۈرۈپ چىقىپ ئوينىتىپ كەلسەك بولىدۇ، ــ دېدى.

ــ ھەزرىتى بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ لەۋزىلىرىگە خىلاپلىق قىلىشقا مېنىڭ نېمە ھەددىم؟ ــ دېدى جۇ تۆك.

شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ ھەر كۈنى بەگزادىنى كوچىغا ئاچىقىپ ئوينىتىپ يۈرىدىغان بولدى. جۇ تۇڭنىڭ چۆنتىكىدە تەڭگە ــ تىللا كۆپ ئىدى، ئۇ ئامباللا خۇش بولىدىغان بولسا مەيلى، دەپ بەگزادە ئۇچۇن خەجلەۋەردى.

ئارىدىن يېرىم ئاي ئۆتۈپ يەتتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنىگە بارغاندا ئۇلۇمبانا[1] سەيلىسى بولۇپ قالدى، بۇ كۈندە ئادەت بويىچە كۆللەرگە پانۇسلار قويۇپ بېرىلىپ، ساۋابلىق ئىشلار قىلىناتتى. شۇ كۈنى كەچتە يامۇلدىكى خىزمەتچى خوتۇن:

ــ جۇ تۆك يۈزبېشى، ــ دەپ چاقىردى، ــ بۈگۈن ئاخشام بەگزادە پانۇس سەيلىسى قىلىمەن دېگەنىدى، ئاغىچا خېنىم

---

① سانسكرىتچە ئۇلۇمبانا دېگەن بۇ سۆزنىڭ تەرجىمىسى ۋە مەنىسى ئازاب ــ ئوقۇبەتتىن قۇتقۇزۇش. بۇددا مۇخلىسلىرى بۇ ھەقتە بىر ھېكايە توقۇغان، ئۇنىڭدا ئېيتىلىشىچە، مۇلەننىڭ ئانىسى بۇ ئالەمدە يامان ئىشلارنى قىلغانلىقىدىن، ئۇلگەندە ئاچ قالغان، ئىنس ــ جىنلار جەھەننەمدە ئۇنى ئازابلىغانمىش. شۇنىڭ بىلەن مۇلەن يەتتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى ئۇلۇمبانا تىلاۋىتى ئۆتكۈزۈپ، بۇددا راھىبلىرىغا نەزىر ــ چىراغ ئېشى بەرگەندىن كېيىنلا ئانىسى قۇتۇلۇپ چىققانمىش. ئەنە شۇنىڭدىن باشلاپ بۇددا دىنىدىكىلەر ئاتا ــ ئانىسىغا بولغان ئەقىدىسىنى بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن ھەر يىلى يەتتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى ئۇلۇمبانا تامىقى ھازىرلاپ، شەيخىلەرگە نەزىر ــ چىراغ بېرىدىغان بولۇپ قالغان.

سىلىنى كۆرسىتىپ كەلسۇن، دەيدۇ، ــ دېدى.
ــ ماقۇل، ئاپىراي، ــ دېدى جۇ تۇڭ.
بۇ چاغدا يېشىل شايى كۆڭلەك كىيىپ، چېكە چېچىغا ئىككى تىزىق ئۇنچە ـ مارجان چىگىپ قويۇلغان بەگزادە ئىچكىرىدىن چىقىپ كەلدى. جۇ تۇڭ ئۇنى ھاپاش قىلىپ يامۇلدىن چىقتى ـ ده، پانۇس سەيلىسى قىلىش ئۈچۈن يەر ـ زېمىن ئىلاھى بۇتخانىسىغا قاراپ ماڭدى. بۇ دەل ئەلياتقۇ مەھەل ئىدى. ھايۋانات:

ئاڭلىنىپ جەڭنىڭ ساداسى كەتتى ھەريا‌قتا تاراپ،
بۇتخانىنىڭ سايىسى ئۆركەشلىدى دولقۇن ياساپ.
كۈجە ـ ئىسرىقلار يېقىلدى، چاچتى ھەر خىل خۇش پۇراق،
نازۇنېمەتلەر تىزىلغان تەخسىلەرگە شۇنچە باب.
قولىغا زەر ھاسا تۇتقان شەيخۇدەرۋىشلەر كېلىپ،
نوم ئوقۇپ، قىلدى تىلاۋەت ھەممە ئەرۋاھقا ئاتاپ.
قارىلىق كىيگەن كىشى تەڭگە ـ تىللالار تۇتۇپ،
ياد ئېتىپ ئەجدادىنى قىلدى تىلاۋەتۇتاۋاپ.
سىزىلىپ بۇتخانىغا دوزاخ ـ جەھەننەم تەسۋىرى:
ئاسىيلار كۆيگەن كاۋاپتەك، ياخشىلار ئالغان ساۋاب.
ئېسىلىپتۇ تاملىرىغا روزى مەھشەر تەسۋىرى:
باقىي ئالەمگە چىقارمىش يەتتە دوزاختىن ئازاب.
تالى مەجنۇن شاخلىرىغا تۆكۈلۈپ زەمزەم سۇيى،
سۇدا پانۇسلار ئۇزەرمىش لەيلىگۈل كۆلىنى ئوراپ.

شۇ ئەسنادا جۇ تۇڭ بەگزادىنى ھاپاش قىلىپ بۇتخانىنى بىر ئايلاندۇرۇپ چىقتى، ئۇنىڭدىن كېيىن تائەتگاھ يېنىغا كېلىپ كۆلگە قويۇپ بېرىلگەن دەريا پانۇسلىرىنى تاماشا قىلدى، بەگزادە سالاسۇنغا ئارتىلىۋېلىپ قىزىقىپ كۆرۈۋاتاتتى، شۇ تاپتا جۇ تۇڭنىڭ يېڭىدىن بىرسى تارتىپ:
ــ ئاغا، بۇ ياقتا كەل، گېپىم بار، ــ دېدى.

جۇ تۇڭ بۇرۇلۇپ قارىسا لېي خېڭ ئىكەن، ئۇ چۆچۈپ كەتتى ـ دە، شاققىدە بەگزادىگە قاراپ:

ـــ بەگزادەم پەسكە چۈشۈپ ئولتۇرۇپ تۇرسىلا، مەن سىلىگە قەندالەت ئەكېلىپ بېرەي، بۇ يەردىن قوزغالماي تۇرۇپ تۇرسىلا جۇمۇ، ـــ دېدى.

ـــ تېزرەك كەل، مەن كۆۋرۈككە بېرىپ پانۇس كۆرىمەن، ـــ دېدى بەگزادە.

ـــ ھازىرلا كېلىمەن، ـــ دېدى ـ دە، بۇرۇلۇپ لېي خېڭغا:

ـــ ھە ئەزىز ئىنى، بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، سەن جېنىمنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، ـــ دېدى لېي خېڭ جۇ تۇڭنى تارتىپ خالىغىراق بىر جايغا باشلاپ بېرىپ، ـــ قېرى ئانام بىلەن بارار ـ تۇرار جاي يوق، ئاخىر لياڭشەن كۆلىگە سۇڭ دانىشنى پاناھداپ بېرىپ توپقا قوشۇلدۇم. قىلغان ياخشىلىقلىرىڭنى سۇڭ دانىشقا سۆزلەپ بەردىم، ئۇمۇ سېنىڭ ئۇنى قاچۇرۇۋەتكەن ياخشىلىقلىرىڭنى ئۇنتۇمىغانلىقىنى ئېيتتى. چاۋ گەي ھەزرەت ۋە باشقا ئاتامانلارمۇ ساڭا بەھىساب مىننەتدارلىق بىلدۇردى، شۇڭا ۋۇ يۇڭ مۇشاۋىر بىلەن پىقىرنى ئالايىتەن سېنى يوقلاپ كېلىشكە ئەۋەتتى، ـــ دېدى.

ـــ ۋۇ يۇڭ تەخسىر ھازىر نەدە؟ ـــ دەپ سورىدى جۇ تۇڭ.

ـــ مانا مەن بۇ يەردە، ـــ دەپ تەزىم قىلدى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن خەلىپەت ۋۇ يۇڭ چىقىپ.

ـــ ئۇزۇندىن بۇيان كۆرۈشەلمىدۇق تەخسىر، ئامان ـ ئېسەن تۇرۇپتىلا، ـــ دېدى جۇ تۇڭمۇ دەرھال تەزىم قىلىپ.

تاغ تۇرايمىزدىكى ئاتامانلار سىلىگە كۆپتىن ـ كۆپ سالام ئېيتتى، ـــ دېدى خەلىپەت ۋۇ يۇڭ، ـــ سىلىنى تاغقا چىللاپ چىقساڭلار، مەردلىك يولىدا جەم بولساق، دەپ پېقىر بىلەن لېي خېڭنى ئالايىتەن ئالدىلىرىغا ئەۋەتكەنىدى، بۇ يەرگە كەلگىنىمىزگە خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى، كۆرۈشەلمىدۇق، مانا

بۇگۈن ئاخشام يولۇقۇپ قالدۇق، قېنى، بىز بىلەن تاغ تۇراغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ، چاۋ گەي، سۇك جياك ھەزرەتلىرىنى مەمنۇن قىلغايلا، ــ دېدى ۋۇ يۇك.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان جۇ تۇك بىر ھازاغىچە گەپ قىلماي تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن:

ــ تەخسىر، ــ دېدى ئۇ، ــ بۇ گەپنى قويسىلا! خەق ئاڭلاپ قالسا ياخشى بولمايدۇ. لېكى خېك ئىنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنغانلىقتىن، ئۇنى مەردلىك بىلەن قويۇۋەتتىم، ئۇ باشپاناھسىز قالغانلىقتىن، تاغقا چىقىپ توپقا قوشۇلۇپتۇ، مەنمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەرگە پالاندىم، ئەمدى تەڭرىم رەھىم قىلسا، بىرەر - يېرىم يىلغىچە تىرمىشىپ يۈرۈپ، ئامان - ئېسەن يۇرتۇمغا قايتىۋېلىپ، تىنچ نېنىمنى يەپ ئۆتەي. مېنىڭ ئۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا قانداق كۆڭلۈم ئۇنىسۇن؟ ئىككىلىرى قايتىپ كەتسىلە، بۇ يەردە بىرەر ئىش تېرىپ قويمايلى.

ــ ئاغا، ــ دېدى لېكى خېك، ــ بۇ يەردە سەن خەقنىڭ تاپىنىنى يالاپ ئۆتۈۋاتسەن، بۇ ھەرگىز ئوغۇل بالىغا لايىق ئىش ئەمەس. مەن سېنى تاغقا چىقىشقا قىستىغىنىم ئەمەس، چاۋ گەي بىلەن سۇك جياك ھەزرەتلىرى راستىلا ئۇزۇندىن بۇيان سېنى تەشنالىق بىلەن كۈتۈۋاتىدۇ، بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، كېچىكمەي بارغىن.

ــ ھەي ئىنى، بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ سېنىڭ ياشانغان ئاناڭنى دەپ سېنى قويۇۋەتكىنىمنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، ئەمدى كېلىپ مېنى نامەردلىك تۇزىقىغا ئىتتىرىۋاتسىنا! ــ دېدى جۇ تۇك.

ــ يۇزبېشىم، بېرىشقا رازى بولمىسىلا مەيلى، خەير، بىز كېتەيلى ئەمسە، ــ دېدى خەلپەت ۋۇ يۇك.

ــ ئەرزىمەس ناممنى ئىزھار قىلىپ، ئاتامانلارغا جاۋابمنى يەتكۈزۈپ قويسىلا، ــ دېدى جۇ تۇك.

ئۇلار بىللە كۆۋرۈك بېشىغا كەلدى.

جۇ تۇك كېلىپ قارىسا كىچىك بەگزادە كۆرۈنمىدى، ئۇ

قاياقتىن ئىزدىشىنى بىلمەي داد ـ پەريياد چەكتى. لېي خېلىك ئۇنى توسۇپ:

ـــ ئاغا، تۇرۇپ تۇر، مەن بىلەن بىللە كەلگەن ئىككى ھەمراھىم سېنىلىك بېرىشقا ئۇنىمىغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بەگزادىنى ھاپاش قىلىپ ئەكېتىپ قالغان بولمىسۇن يەنە، بىللە ئىزدەيلى، ـــ دېدى.

ـــ ھەي ئىنى، بۇ ئويۇنشىدىغان ئىش ئەمەس. ئۇ بەگزادە ئامبال بېگىمنىلىك جېنى، ئۇنى ماڭا تاپشۇرۇپ قويغان، ـــ دېدى جۇ تۇلك.

ـــ ئاغا، مەن بىلەن ماڭ، ـــ دېدى لېي خېلىك ئۇنىڭغا.

جۇ تۇلك لېي خېلىك ۋە ۋۇ يۇلك بىلەن بىللە يەر ـ زېمىن ئىلاھى بۇتخانىسىدىن شەھەر سىرتىغا چىقتى. جۇ تۇلك:

ـــ ھەمراھىلىك بەگزادىنى نەگە ئېلىپ كەتكەنىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى خاۋاتىرسىزلىنىپ لېي خېڭدىن.

ـــ ئاغا، مېڭىۋەر، بىزنىلىك چۈشكۈنمىزگە بارسالىك بەگزادىنى تېپىپ بېرىمىز، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لېي خېلىك.

ـــ كېچىكىپ بارسام ئامبال بېگىم كايىپ كېتەمدىكىن دەيمەن، ـــ دېدى جۇ تۇلك.

ـــ بىللە كەلگەن ئىككى ھەمراھىمىز ئىش بىلمەيدىغان نېمىلەر، جەزمەن چۈشكۈنمىزگە ئېلىپ كەتتى بولغاي، ـــ دېدى خەلىپەت ۋۇ يۇلك.

ـــ ھەمراھىڭنىلىك ئىسمىشەرىپى كىم؟ ـــ دەپ سورىدى جۇ تۇلك لېي خېڭدىن.

ـــ مەنمۇ تونۇمايمەن، ـــ دېدى لېي خېلىك، ـــ ئۇنى قاراقۇيۇن لى كۇي دېگەننىلا ئاڭلىغىنىم بار.

ـــ جىياڭجۇدا ئادەم ئۆلتۈرگەن لى كۇيمۇيا؟ ـــ دېدى جۇ تۇلك چۆچۈپ.

ـــ ھەئە شۇ، ـــ دېدى خەلىپەت ۋۇ يۇلك.

جۇ تۇلك بۇنى ئاڭلاپ پۈتى كۆيگەن توخۇدەك داد ـ پەريياد

سالدى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنىپ كېتىۋەردى. ئۇلار شەھەردىن ئالاھازەل يىگىرمە چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئالدىدا «مانا مەن بۇ يەردە» دەپ ۋارقىراپ لى كۇي پەيدا بولدى. جۇ تۇڭ ھاپىلا ـ شاپىلا بېرىپ ئۇنىڭدىن:

ـــ بەگزادە قېنى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئەسسالام زىندانىبېگىم، بەگزادە مۇشۇ يەردە، ـــ دەپ تەزىم قىلدى لى كۇي.

ـــ سەن بەگزادىنى ساق ـ سالامەت ماڭا تاپشۇر، ـــ دېدى جۇ تۇڭ.

ـــ بەگزادىنىڭ چېكە چېچى مانا مېنىڭ بېشىمدا، ـــ دېدى لى كۇي بېشىنى كۆرسىتىپ.

جۇ تۇڭ ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، «بەگزادە قەيەردە» دەپ يەنە سورىدى.

ـــ مەن ئۇنىڭ كالپۇكىغا بىھوش دورىسى سۈرتۈپ شەھەردىن كۆتۈرۈپ كەلگەنىدىم، ھازىر ئۇ دەرەخزارلىقتا ئۇخلاۋاتىدۇ، ئۆزلىرى بېرىپ كۆرسىلە، ـــ دېدى لى كۇي.

جۇ تۇڭ ئاي يورۇقىدا دەرەخلىككە يۆگۈرۈپ بارسا، بەگزادە يەردە دومىلاپ يېتىپتۇ. جۇ تۇڭ ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزماقچى بولۇپ قولىنى سوزدى ـ دە، ئۇنىڭ كاللىسى ئىككى پارچە بولۇپ ئۆلۈك ياتقانلىقىنى بىلدى.

جۇ تۇڭنىڭ ئوغىسى قاينىاپ دەرەخزارلىقتىن ئېتىلىپ چىقتى، قارىسا ھېلىقى ئۇچەيلەن كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئۇياق ـ بۇياققا كۆز تاشلاپ يىراقتىكى قارا قۇيۇنىنى كۆردى، ئۇ جۇپ ئايپالتىسىنى ئويناتتىپ:

ـــ كەل، قېنى سەن بىلەن تازا بىر ئېلىشاي، ـــ دېدى.

جۇ تۇڭنىڭ قەھرى ئۆرلەپ، ھېچنېمىگە قارىماي، يەڭلىرىنى شىمايلىغان پېتى گۈرس ـ گۈرس قەدەم تاشلاپ قوغلاپ كەلدى. لى كۇي كەينىگە بۇرۇلۇپ قاچتى، جۇ تۇڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى. تاغ ـ داۋانلار كېزىشكە كۆنۈپ كەتكەن لى كۇيغا جۇ

تۇڭ قانداق يېتىشىلىسۇن؟ ئۇ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ توختاپ قالدى. لى كۇي ئۇنىڭ ئالدىدا كېتىۋېتىپ: «كەل، كەلمەسەن قېنى، يا سەن ئۆلىسەن، يا مەن» دەپ يەنە توۋلىدى.

جۇ تۇڭنىڭ ئۇنى چاينىپ پۇركۈۋەتكۈسى كەلسىمۇ، قوغلاپ يېتىشەلمىدى. قوغلا ـ قوغلا ئاخىرى تاڭ سۈزۈلۈپ قالدى. لى كۇي ئۇنىڭ ئالدىدا تېز قوغلىسا تېز، ئاستا قوغلىسا ئاستا قاچتى، قوغلىمىسا قاچمىدى. ئاخىر ئۇ قېچىپ بىر جاڭزىغا كىرىپ كەتتى. جۇ تۇڭ بۇنى كۆرۈپ: «بۇ لەنىتى مۇشۇ يەرگە كىرىپ كەتتى، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشقىنىم ئېلىشقان» دېدى.

جۇ تۇڭ قوغلاپ ھېلىقى جاڭزىغا كىرىپ، سارايىنىڭ ئالدىغا كەلدى، قارىسا ئىككى ياندا نۇرغۇن قوراللىق ياراغلار ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ. جۇ تۇڭ: «بۇمۇ بىر سېپاھىبەگنىڭ جاڭزىسىدەك تۇرىدۇ» دەپ قەدىمىنى توختاتتى ـ دە:

ـــ جاڭزىدا ئادەم بارمۇ؟ ـــ دەپ توۋلىغانىدى. دەرپەردە كەينىدىن بىر ئادەم چىقتى. بۇ كىم بولغاي؟

نەزم

تا ئەزەلدىن لەئەل ـ گۆھەردەك ئەتىۋا ئۆسكەنىدى،
جەد ـ جەمەتى شاھى سۇلتان بەگ بولۇپ ئۆتكەنىدى.
پاسىبان بولغاچ تۆمۈر شاھانە دەستەك ئۆيىدە،
مەردۇ دانىشلارنى توپلاپ داڭقى پۇر كەتكەنىدى.
كەلسە مېھمانلار كۈتەر ئۇ شادىمان ئۇلپەتلىشىپ،
مېھرى ئىسسىق، قولى كەڭ، داستىخانىنى كەڭ ئەتكەنىدى.
خۇددى مىڭ چاڭجۇن كەبى ئەلەم ـ قەلەمنىڭ ماھىرى،
زەكى چەي جىن كىچىك قۇيۇن دەپ لەقەم سىڭگەنىدى.

بۇ كىشى دەل كىچىك قۇيۇن چەي جىن ئىدى، ئۇ:
ـــ كىم سەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

جۇ تۇڭ ئۇنىڭ ھەيۋەتلىك ۋە كىلىشكەن ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ تەزىم قىلىپ:

— پېقىر يۇنچىڭ ناھىيەسىنىڭ زىنداندىكى جۇ تۇڭ بولىمەن، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىمدىن يۇزۇمگە خەت چېكىپ بۇ يەرگە پالاشتى. تۇنۇگۈن ئاخشام ئامبالىنىڭ كىچىك بەگزادىسىنى دەريا پانۇسلىرىنى كۆرسىتىشكە ئاچىققانىدىم، قارا قۇيۇن بەگزادىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، مۇبارەك جاڭزىلىرىغا قېچىپ كىرىۋالدى، ئۇنى تۇتۇشقا يارى ـ ھەمدەم بولۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، — دېدى.

— ھە، كۆركە ساقال ئىكەنلىغۇ، قېنى، مەرھەمەت قىلىپ بىرەدەم ئولتۇرسىلا، — دېدى چەي جىن.

— بېگىم، ناملىرىنى سورالمايۋاتىمەن، كىم بولىلاكىن؟ — دەپ سورىدى جۇ تۇڭ ئۇنىڭدىن.

— كەمىنىلىرى قۇيۇنتاز دەپ ئاتىلىدىغان چەي جىن بولىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ.

— ئۇلۇغ ناملىرىنى ئاڭلىغانمەن، — دەپ تەزىم قىلدى جۇ تۇڭ، — بۇگۈن مۇبارەك دىدارلىرىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بوپتىمەن ئەمىسە!

— ئۆزلىرىنىڭ كۆركە ساقال دېگەن ناملىرىنىمۇ ئۇزۇندىن بۇيان ئاڭلايتتىم، قېنى، ئىچكىرى سارايغا كىرىپ پاراڭلىشايلى، — دېدى چەي جىن.

جۇ تۇڭ چەي جىنگە ئەگىشىپ ئىچكىرىگە كىردى ۋە:

— قارا قۇيۇن دېگەن ئەبلەخ جاڭزىلىرىغا يوشۇرۇنۇشقا قانداق پېتىنالىدى؟ — دېدى.

— گېپىمگە قۇلاق سالىسىلا، — دېدى چەي جىن، — كەمىنىلىرى ئۆمرۇمدە ئەل يۇرتتىكى پالۋانلارنى دوست ـ يار تۇتۇشقا خۇشتارمەن. ئەجدادلىرىمىڭ چېنچياۋ ئۆتىكىدە تاج ـ تەختىنى ئۆتۈنۈپ بەرگەن تۆھپىسى بولغاچقا، بۇرۇنقى خانلىقلار تۆمۇرگە ئويۇلغان شاھانە دەستەك ئىنئام قىلغان. شۇڭا، ئىش ـ

پىش تېرىپ قويغان ئادەملەر ئۆيۈمگە يوشۇرۇنۇۋالسىمۇ ھېچكىم كىرىپ ئاختۇرالمايدۇ. مېنىڭ بىر جانجىگەر دوستۇم بار ئىدى. ئۇ ئۆزلىرى بىلەنمۇ قەدىناس ئىكەن، مۇشۇ كۈنلەردە لياڭشەن كۆلىدە ئاتامان بولۇپ تۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇنى شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇ سىلىنى تاغقا چىقىپ، مەردلىك يولىدا جەم بولسا دەپ بىر مەخپىي مەكتۇپ بىلەن ۋۇ يۇڭ خەلىپەت، لېي خېڭ ۋە قارا قۇيۇننى جاڭزامغا ئەۋەتىپتىكەن، سىلى تاغقا چىقىشقا كۆنمىگەنلىكتىن، قەستەن لى كۇيغا كىچىك بەگزادىنى ئۆلتۈرگۈزۈۋېتىپ، سىلىنىڭ قايتىدىغان يولىرىنى كېسىپ تاشلىدى. ئەمدى تاغقا چىقىپ پالۋانلار كۇرسىسىدىن ئورۇن ئالماقتىن باشقا ئىلاجلىرى قالمىدى ! ھەي، ۋۇ يۇڭ تەخسىر، لېي خېڭ ! نېمىشقا بېرى چىقىپ ئۆزرىخاھلىق ئېيتمايسىلەر؟ — دەپ توۋلىدى.

بۇ چاغدا ۋۇ يۇڭ، لېي خېڭلار يان ھۇجرىدىن چىقىپ جۇ تۇڭغا سالام بىلەن تەزىم قىلىپ:

— ئاغا، كەچۈرسىلە، گۇناھ بىزدە ئەمەس، بۇنىڭ ھەممىسى ئاغىمىز سۇڭ دانىشنىڭ بۇيرۇقى، ئۇ شۇنداق قىلىڭلار دەپ تاپشۇرغانىدى. تاغ تۇراغا بارغاندا بىلىلا، — دېيىشتى.

— ھە، شۇنداقمۇ؟ بۇمۇ بۇرادەرلىرىم ھەرقايسىلىرىنىڭ ياخشى كۆڭۈللىرى ئىكەن ـ دە، بىراق بەك ئاشۇرۇۋەتتىڭلار! — دېدى جۇ تۇڭ.

چەي جىن ھە دەپ ئوتتۇرىدا سۆلھى ـ سالا قىلدى.

— چىقسام چىقاي، ئالدى بىلەن قارا قۇيۇننى ماڭا بىر كۆرسىتىڭلار! — دېدى جۇ تۇڭ.

— ھەي، لى كۇي ئاغا قېنى سەن، بۇ ياقتا چىقىپ ئۆزرىخاھلىق ئېيت، — دەپ قىچقىردى چەي جىن.

لى كۇيمۇ يان ھۇجرىدىن چىقىپ سالام بەردى، بۇنى كۆرگەن جۇ تۇڭنىڭ قەلبىدىكى غەزەپ ئوتى مىڭ گەز ئۆرلىدى، ئۇ ئۆزىنى باسالماي، چاچراپ تۇرۇپ ئالدىغا ئېتىلىپ كەلدى ـ دە،

لى كۆي بىلەن جان تىكىپ ئېلىشماقچى بولدى. چەي جىن، لېي خېك، ۋۇ يۈڭلار ئۇنىڭغا هاي بېرىپ ئاران تۇتۇۋالدى.

— مېنى تاغقا چىقسۇن دېسەڭلار، بىر شەرتىمگە كۆنسەڭلار ئاندىن چىقىمەن، — دېدى جۇ تۇك.

— بىر ئەمەس، قانچە شەرتلىرى بولسىمۇ كۆنىمىز، قېنى، شەرتلىرىنى ئېيتسىلا، ئاڭلايلى، — دېدى ۋۇ يۈك. ئەيىۋەهنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس! مۇبادا جۇ تۇك بۇ شەرتنى قويمىغان بولسا، گاۋ تاك ئايمىقىدا ئالىتوپىلاك كۆتۈرۈلمىگەن بولاتتى، دانىشمەنلەر هامىيسى بولغان شاه ئەۋلادى جازاغا تارتىلمىغان، مېهماندوست خان پۇشتى تەهتىساراغا راۋان بولمىغان بولاتتى. جۇ تۇخنىك زادى قانداق شەرت قويغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك ئىككىنچى باب

لى كۈينىڭ يىن تيەنشىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەنلىكى چەي جىننىڭ گاۋ تاڭ ئايمقىدا قولغا چۈشكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا جۇ تۈڭ ئۇلارغا:

ــ ئەگەر مېنى تاغقا چىقسۇن دېسەڭلار، قارا قۇيۇنىنى ئۆلتۈرۈپ دەردىمنى ئېلىپ بېرىڭلار، ئاندىن چىقىمەن، ــ دېدى.

ــ پالان نېمەنى چاينايسەن، ــ دېدى بۇ گەپنى ئاڭلىغان لى كۇي دەرغەزەپ بولۇپ، ــ مەن چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ ئاغاملارنىڭ بۇيرۇقى بىلەن شۇنداق قىلدىم، مەن بىلەن بۇ ئىشنىڭ نېمە چېتىشلىقى بار!

جۇ تۈڭنىڭ سەپراسى ئۆرلەپ يەنە لى كۇي بىلەن ئېلىشماقچى بولۇۋىدى، ئۇچەيلەن ئۇنىڭغا هاي بېرىپ توختىتىۋالدى.

ــ ئەگەر تاغدا قارا قۇيۇنلا بولمىغان بولسا مەن ئۆلسەممۇ چىقمايمەن، ــ دېدى جۇ تۈڭ.

ــ ئۇنداق بولسا ئىش ئاسان، ــ دېدى چەي جىن، ــ مېنىڭچە، لى كۇي ئاغا مېنىڭكىدە قالسۇن، ئۇچەيلەن تاغقا چىقىۋېرىشسىلە، چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ هەزرەت مەمنۇن بولسۇن.

ــ ئەمدى بولار ئىش بولدى، ــ دېدى جۇ تۈڭ، ــ ئامبال جەزمەن يۇنچېڭ ناهىيەسىگە مېنى تۇتۇش توغرىسىدا ئالاقە چۈشۈرىدۇ. ئۇلار خوتۇن ـ بالامنى تۇتۇپ كەتسە قانداق

قىلغۇلۇق؟

ــ خاتىرجەم بولسىلا، ــ دېدى ۋۇ يۈك، ــ بۇ چاغقىچە سۇك دانىش سىلىنىڭ ئەزىز بالىچاقلىرىنى تاغقا ئاچقىپ كەتتى.

جۇ تۇك بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاندىن ئازراق خاتىرجەم بولدى.

شۇ كۈنى چەي جىن ئۇزىتىش يۇزىسىدىن ئۇلارنى مەي - شاراب بىلەن مېھمان قىلدى. كەچقۇرۇن ئۇچەيلەن چەي جىن غوجا بىلەن خەيرلىشىپ مېڭىشقا جابدۇندى. چەي جىن ئوتاقچىلارغا ئۈچ ئات بىلەن ئۇلارنى ساڭجۇ تەۋەسىگە ئۇزىتىپ قويۇشنى بۇيرۇدى، جۇدالىشىش ئالدىدا ۋۇ يۈك لى كۇيغا:

ــ ئېھتىياتچان بول، غوجىنىڭ جاڭزىسىدا بىر مەھەل تۇرۇپ تۇرغىن، ھەرگىز كەلسە - كەلمەس ئىش تېرىپ، كىشىنى بالاغا قويما، بىرەر - يېرىم يىل ئۆتۈپ ئۇنىڭ ئاچچىقى يانغاندىن كېيىن كېلىپ سېنى تاغقا ئاچقىپ كېتىمىز، شۇ چاغدا چەي جىن غوجامنىمۇ چىللاپ توپقا قوشۇۋالىمىز، ــ دەپ جېكىلىدى.

ئۇچەيلەن ئاتلىرىغا مىنىپ يولغا راۋان بولدى.

ئەمدى چەي جىن بىلەن لى كۇينىڭ جاڭزىغا قايتقانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، ۋۇ يۈك، لېي خېڭلارنىڭ كەينىدىن لياڭشەن كۆلىگە توپقا قوشۇلۇشقا كېتىپ بارغان جۇ تۇڭغا كېلەيلى. ئۇلار بىر مەنزىل يول بېسىپ ساڭجۇ ئايمىقى تەۋەسىدىن ئۆتكەندە، ئوتاقچىلار ئاتلىق ئارقىغا قايتىپ كەتتى. ئۇچەيلەن بولسا لياڭشەن كۆلىگە قاراپ مېڭىۋەردى، يولدا ھېچقانداق ۋەقە يۇز بەرمىدى. ئۇلار جۇ گۇينىڭ مەيخانىسىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئاۋۇال تاغ تۇراغا خەۋەر قىلىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتتى. چاۋ گەي بىلەن سۇك جياك چوك - كىچىك ئاتامانلارنى ئەگەشتۇرۇپ، داقا - دۇمباق، ناغرا - سۇنايلارنى چېلىپ جىنشاتەنگىچە ئالدىغا كەلدى. ئۇلار بىر - بىرى بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى. مېھمانلار تاغدىكى چوك تۇرا ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ئاندىن ھەممىسى مەردلەر سارىيىغا جەم

بولۇپ مۇڭداشتى.

ــ ھەرقايسىلىرىنىڭ دەۋەتلىرى بىلەن تاغقا چىقتىم، ساڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى خوتۇن ـ بالىلىرىمنى تۇتۇش توغرىسىدا يۇنچېڭ يامۇلىغا جەزمەن بۇيرۇق چۈشۈرىدۇ. بۇنىڭغا قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى جۇ تۇڭ.

ــ خاتىرىلىرىنى جەم قىلسىلا ئاغا، ھۆرمەتلىك يەڭگىمىز بىلەن ئەزىز ئوغۇللىرىنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگىلى خېلى كۈن بولدى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ.

ــ ھازىر ئۇلار نەدە؟ ــ دەپ سورىدى جۇ تۇڭ.

ــ بۇزۇرۇكۇار ئاتامنىڭ ئارامگاھىدا كۈتۈلۈۋاتىدۇ، ئۆزلىرى بېرىپ كۆرۈشۈپ كەلسىلە، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

جۇ تۇڭ بىھېسىاب خۇرسەن بولدى. سۇڭ جياڭ ئۇنى باشلاپ بېرىشقا ئادەم تەينىلىدى، جۇ تۇڭ سۇڭ غوجىنىڭ ئارامگاھىغا بېرىپ خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئېرىغ مالىلىرىنى كۆزدىن كەچۈردى، خوتۇنى ئۇنىڭغا:

ــ يېقىندا بىرى سىلىنى تاغ تۇراغا بېرىپ توپقا قوشۇلدى، ــ دەپ مەكتۇپ ئېلىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ كېچىلەپ بۇ يەرگە كەلدۇق، ــ دېدى.

جۇ تۇڭ قايتىپ چىقىپ ھەممىسىگە رەھمەت ـ تەشەككۇر ئېيتتى. سۇڭ جياڭ جۇ تۇڭ بىلەن لېپى خېڭنى تاغ تۆپىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، بۇ يېڭى ئاتامانلار شەرىپىگە ئۇدا نەچچە كۈن بەزمە ـ زىياپەت ئۆتكۈزۈپ ئۇلارنى قوتلۇقلىدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى ساڭجۇ ئامبىلىدىن ئاڭلايلى. ئامبال كەچ بولۇپ كەتكۈچە جۇ تۇڭنىڭ بەگزادىنى قايتۇرۇپ كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇشمۇتۇشقا ئادەم ئەۋەتىپ، يېرىم كېچىگىچە ئىزدەتتى، ئەتىسى بىرى ئامبالغا دەرەخزارلىققا ئاپىرىپ ئۆلتۇرۇۋۇپتىپتۇ، دەپ خەۋەر قىلدى، بۇنى ئاڭلىغان ئامبال قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كېلىش ئۈچۈن دەرەخزارلىققا باردى. ئۇ

جەسەتنى كۆرۈپلا يۇم ـ يۇم يىغلىدى، ئاندىن جەسەتنى جەسەت ساندۇقىغا سېلىپ كۆيدۈردى. ئەتىسى ئۇ دۇانغا چىقىپ جۇ تۇڭنىڭ ئۆزىنى تۇتۇپ كېلىش توغرىسىدا ھەرقايسى جايلارغا ئالاقە ئەۋەتتى. يۇنچېڭ ئامبال يامۇلى جۇ تۇڭنى خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن قېچىپ كېتىپتۇ، قاياققا كەتكەنلىكى نامەلۇم، دەپ ئايماق يامۇلىغا مەلۇمات يوللىدى، شۇنىڭ بىلەن ھەرقايسى ئايماق، ناھىيەلەرگە ئالاقە ئەۋەتىلىپ، تۇتۇپ كېلىگەنلەرگە ئىنئام بېرىلىدۇ، دەپ ئۇقتۇرۇلدى، بۇ گەپمۇ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى لى كۇيگە كەلسەك، ئۇ چەي جىننىڭ جاڭزىسىدا بىر ئايدەك تۇردى. بىر كۇنى تۇيۇقسىز بىر كىشى بىر پارچە جىددىي مەكتۇپنى كۆتۇرۇپ جاڭزىغا كىردى، چەي جىن غوجا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۇتۇۋالدى ۋە مەكتۇپنى ئېلىپ ئوقۇش بىلەن قاتتىق چۆچۈپ، ئۇنىڭغا:

ـــ ئۇنداق بولسا، بارمىسام بولمايدىكەن، ـــ دېدى.

ـــ غوجام، شۇنچىۋالا جىددىي نېمە ئىش ئىكەن ئۇ؟ ـــ دەپ سورىدى لى كۇي ئۇنىڭدىن.

ـــ چەي مەھرەمبەگى دېگەن بىر تاغام بار ئىدى، ـــ دېدى چەي جىن، ـــ ئۇ گاۋ تاڭ ئايمىقىدا ئولتۇراتتى، ھازىر مەزكۇر ئايماقنىڭ ئامبىلى گاۋ لىيەن دېگەننىڭ قېينىئىنىسى يىن تىيەنشى دېگەن بەتبەخت تاغامنىڭ بېغىنى تارتىۋالىمەن دەۋېتىپتۇ، تاغام شۇ دەرد ـ ئەلەمدە ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ، ئۆلۈپ ـ تارتىپ قالىمەنمىكىن دەۋېتىپتۇ، ھەرقاچان ۋەسىيىتى بولسا كېرەك، شۇڭا مېنى ئالاھىدە چاقىرتىپتۇ. تاغامنىڭ يا بىر ئوغلى، يا بىر قىزى يوق، مەن ئۆزۈم بارمىسام بولمايدۇ.

ـــ سىلى بىلەن مەنمۇ بىللە بارسام قانداق؟ ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ بارىمەن دېسىلە مەيلى، بىللە بارسىلا، ـــ دېدى چەي جىن ۋە شۇ ئان كۇدە ـ كۆرپىسىنى جۆنىدىدى، ئاندىن ئون نەچچە

ئوبدان ئات تاللاپ بىرقانچە ئوتاقچى بىلەن ماڭىدىغان بولدى، ئەتىسى چەي جىن لى كۈي ۋە مۇلازىملىرى بىلەن تاڭ سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ ئاتلاندى ـ دە، جاڭزىدىن چىقىپ گاۋ تاڭ ئايمىقىغا يۈرۈپ كەتتى.

ئۇلار گاۋ تاڭ ئايمىقىغا شۇ كۈنىلا يېتىپ باردى. ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن ئۇدۇل چەي مەھرەمبېگىنىڭ ئۆيى ئالدىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشتى، چەي جىن، لى كۈي ۋە مۇلازىملىرىنى تاشقىرىقى سارايدا قالدۇرۇپ، ئۆزى تاغىسى چەي مەھرەمبېگىنى يوقلاپ ھۇجرىسىغا كىردى. كىرىپ قارىسا، ئۇ شۇ ھالەتتە يېتىپتۇكى:

يۈزلىرى زەپىران، دەردتە سارغايغان،
تەنلىرى تېرەكتەك قۇرۇپ قاقشىغان.
ھەردەمدە مىڭ ئۆلۈپ، مىڭبىر تىرىلىپ،
جېنىمۇ ھەلقۇمغا كېلىپلا قالغان.
چىشلىرى كىرىشكەن ئاچچىق دەستىدىن،
ئۆتمەيتتى بىر تال چۆپ كالپۇك ـ لېۋىدىن.
يۈرىكى ـ باغرى كۆيۈپ ـ ئۆرتىلىپ،
مەلھەمۇ ماڭمايتتى ھېچلا گېلىدىن.
ئەزرائىل بېشىدىن كەتمەي يىراقتا،
لوقمانىڭ دورىسىمۇ كار قىلماس ئاڭا.

چەي مەھرەمبېگىنى بۇ ھالدا كۆرگەن چەي جىن كات ئالدىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلىدى. چەي مەھرەمبېگىنىڭ كىچىك خوتۇنى چىقىپ:

ـــ غوجام، ئات مىنىپ سەپەردىن ھېرىپ ـ ئېچىپ ئەمدىلا كەلدىلە، سەۋر قىلسىلا، ـــ دەپ تەسەللى بەردى.

چەي جىن ئۇنىڭغا تەزىم قىلىپ ئەھۋالنى سۆزۈشتۈردى. ئۇ ئەھۋالنى بايان قىلىپ:

ـــ بۇ يەرگە گاۋ لىيەن دېگەن يېڭى بىر ئامبال كەلدى، مەزكۇر ئايماقنىڭ لەشكەرلىرىمۇ ئۇنىڭ ئىلكىدە، ئۇ ئاستانىدىكى گاۋ ئەمىر بىلەن بىر نەۋرە بولىدىكەن، ئاكىسىنىڭ كۈچ ـ ئابرۇيىغا تايىنىپ، بۇ يەردە قىلمىغان شۇملۇقلىرى قالمىدى. ئامبال خوتۇنىنىڭ يېنىن تېيەنشى دېگەن بىر ئىنىسىنمۇ ئېلىپ كەپتۇ، خەقلەر ئۇنى «مەھرەمبېگى» دەپ ئاتىۋاپتۇ. ئۇ هارامزادە كىچىك بولغىنى بىلەن ئاچىسىنىڭ ئېرى گاۋ لىيەنىڭ هوقۇق ـ كۈچىگە تايىنىپ، بۇ يۇرتتا زورلۇق ـ زومبۇلۇق قىلىپ كىشىلەرگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا خۇشامەتگۇي ـ تەخسىچىلەر بىزنىڭ ئۆينىڭ كەينىدە شىپاڭلىق كۆلى بار چارباغنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئۇ هارامزادە يىگىرمە ـ ئوتتۇز قىزىلكۆز ئوغرىنى باشلاپ كېلىپ، ئۆيىمىزگە ئۇسۇپ كىردى، ئاندىن ئارقىدىكى باغنى كۆرۈپ: «مەن كېلىپ ئولتۇرىمەن، كۆچۈڭلار» دېدى. تاغلىرى ئۇنىڭغا: «بىز ئالتۇن تاجدارلار ئەۋلادى، بۇرۇنقى خانلىقلار ئىنئام قىلغان تۆمۈرگە ئويۇلغان دەستىكىمىز بار، سىلەرنىڭ بوزەك قىلىشىڭلارغا يول قويمايمەن. ئۆي ـ ماكانلىرىمنى تارتىۋېلىپ، خوتۇن ـ بالىلىرىمنى قوغلىۋېتىشكە سېنىڭ نېمە هەددىڭ؟» دېسىمۇ، ئۇ بەتبەخت گەپكە قۇلاق سالماي بىزنى جەزمەن كۆچسىلەر دەپ تۇرۇۋالدى. تاغلىرى ئۇنىڭغا يەنە گەپ قىلىۋىدى، ئۇ ئەبلەغ تاغلىرىنى دۆشكەلەپ قاتتىق ئۇرۇۋەتتى. شۇ دەرد ـ ئەلەم بىلەن يېتىپ قالغىنىچە ئورنىدىن قوپالمايۋاتىدۇ، ئاسمانغا چىقاي دېسەك ئاسمان يىراق، يەرگە كىرەي دېسەك يەر قاتتىق، ئىلاجسىز قالدۇق، غوجام ئۆزلىرى هىمات بولۇشقا بىر ئوبدان كەپلا، ئەمدى هېچنېمىدىن غەم ـ ئەندىشىمىز يوق، ـــ دېدى.

ـــ هەي هۆرمەتلىك يەڭگەم، كۆڭلىڭىزنى توق تۇتۇڭ، ـــ دېدى چەي جىن، ـــ سىز ئوبدان تېڭىپ ـ هېكىملەرنى چاقىرتىپ تاغامغا ياخشى سەۋەب قىلغۇزۇڭ، ئۇلار يەنە بوسۇغىمىزغا

دوقۇرۇپ كەلگۈدەك بولسا، مەن ساڭجۇغا ئادەم ئەۋەتەپ، ئۆيۈمدىكى شاھانە تۆمۈر دەستەكنى ئەكەلدۈرۈپ، ئۇلار بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىمەن، يامۇلدىن تارتىپ تاكى خانىنڭ ھۇزۇرىغىچە باريمەن، ئۇنىڭدىن ھېچ قورقۇشۇم يوق!

ـــ غوجام، تاغلىرى ئىشنى باشقا ئاچقالمىدى، ئۆزلىرىنىڭ ئاشۇنداق زۇكۇنلاشقانلىرى تۈزۈك تۇرىدۇ، ـــ دېدى ئۇ.

چەي جىن تاغىسىنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن لى كۇي بىلەن مۇلازىملىرىغا ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. لى كۇي ئاڭلاپ ئورنىدىن سەكرەپ تۇردى ـ دە:

ـــ ئۇ تازا يولسىز مۇتتەھەمكەنە! مەن ئۇنىڭغا قولۇمدىكى پالتامنىڭ تەمىنى تېتىتىپ، ئاندىن بېشىمغا نېمە كەلسە شۇنى كۆرىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ھەي لى كۇي ئاغا، پەيللىرىدىن يانسىلا، ئۇنىڭغا قوپاللىق قىلىپ نېمە قىلىلا؟ ئۇ كۇچ ـ ئابرۇيىغا تايىنىپ كىشىنى بوزەك قىلىمەن دېگەن بىلەن، ئۆيىمىزدە پاناھ بولىدىغان خان يارلىقى بارغۇ، بۇ يەردە سۆزىمىز ئۆتمىسە، پايتەختتە ئۇنىڭدىن چوڭراقلارمۇ بارغۇ، ئېنىق قانۇن ـ مىزانىنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ دەۋالىشىمەن، ـــ دېدى چەي جىن ئۇنىڭغا.

ـــ قانۇن ـ مىزان، قانۇن ـ مىزان دەۋېرىدىكەنلا، ـــ دېدى لى كۇي، ـــ ئەگەر قانۇن ـ مىزانلارغا ئەمەل قىلىشىدىغان بولسا، جاھان مۇنداق مالىمان بولمايتتى ! مەن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ ئاندىن كۆرگۈلۈكنى كۆرىمەن. ئەگەر ئۇ چۈپرەندە ئەرز قىلىدىغان بولسا، شۇ مەلئۇن بەگلەر بىلەن قوشۇپ ھەممىسىنى چاناپ تاشلايمەن.

ـــ بۇ گەپلىرىگە قارىغاندا يەنە تاغقا چىقىشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇ ۋاقىتتا، جۇ تۇڭ بىلەن يەنە تۇتۇشۇپ قالىلا، بۇ بولسا خان شەھىرى، كىچىك تۇرادىكى چاغدىكىدەك بىشەملىك قىلسىلا قانداق بولىدۇ؟ ـــ دېدى چەي جىن.

ـــ خان شەھىرى بولسا نېمە بوپتۇ؟ ۋۇۋېي قەلئەسىدىمۇ

كاللا كەسكەنىدىمغۇ؟ ــ دېدى لى كۈي.

ــ مەن ئەھۋالىغا قاراپ باقاي، ــ دېدى چەي جىن، ــ سىلىگە ھاجىتىم چۈشسە، شۇ چاغدا يار - يۆلەك بولارلا، ئىش چىقمىسا ئۆيدە ئولتۇرىۋەرسىلە.

دەل بۇ چاغدا ئىچكىرىدىن ئالدىراپ - تېنەپ دېدەك چىقىپ:

ــ غوجام، ئۆزلىرىنى چەي مەھرەمبەگىم چىللاۋاتىدۇ، ــ دېدى.

چەي جىن ئىچكىرىگە كىرىپ كات بېشىغا كەلدى، چەي مەھرەمبەگى ئىككى كۆزىدىن تارىلاپ ياش ئاققۇزۇپ تۇرۇپ چەي جىنگە:

ــ ھەي ئەزىز قېرىندىشىم، سەن جەسۇر - جاسارەتلىك، غەيرەت - شىجائەتلىك ئادەم، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ شەنگە داغ تەگكۈزگىنىڭ يوق. مەن ئەمدى يىن تېنەشى سالغان دەرد - ئەلەم دەستىدىن ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن، قان - قېرىنداشلىق يۈز - خاتىرىدىن ئاستانگە ئۆزۈڭ بېرىپ ئەرز تۇتۇپ، مەن ئۇچۇن قىساس ئال، سەندىن ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا رازى بولاي. ئىنى، خەير، ئامان بول، سېنى تەكرىمگە تاپشۇردۇم! باشقا ۋەسىيىتىم يوق! ــ دېدى - دە، جان ئۈزدى. چەي جىن بىر پەس ھۆركىرەپ يىغلىدى. چەي مەھرەمبەگىمنىڭ كىچىك خوتۇنى ئۇنى ھوشىدىن كېتىپ قالمىسۇن دەپ تەسەللى بېرىپ:

ــ بېگىم، كۆڭۈللىرىنى بۇزماي سەۋر قىلسىلا، ئەمدى كېيىنكى ئىشلار ئۇستىدە مەسلىھەتلىشۈالايلى، ــ دېدى.

ــ شاھانە دەستەك ئۆيۈمدە قاپتۇ، كېچىلەپ ئېلىپ كېلىشكە ئادەم بۇيرۇي، ئاستانگە بېرىپ ئەرز قىلغاندا لازىم بولۇپ قالىدۇ. ئەمدى تاغامنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرايلى، قارىلىق كىيىملەر پۈتكەندىن كېيىن ئاندىن ئۆزىتىش ئىشلىرىنى مەسلىھەتلەشمەيمىزمۇ، ــ دېدى چەي جىن ۋە دىنىي قائىدە - يوسۇن بويىچە كېپەن، يوپۇقلارنى، ھازا خانىنى تەييارلىدى، ئۆيدىكىلەر چوڭىدىن - كىچىكىگىچە

قارىلىق كىيىملىرىنى كىيىپ ھازا تۇتتى. لى كۇي ئىچكىرىكى ھۇجرىدىن چىقىۋاتقان يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ، بىردەم ئالىقىنىنى سىلىسا، بىردەم مۇشتۇمىنى تۈگۈپ، ئاھ ـ ھەسرەت يۇتاتتى، ئۇ مۇلازىملاردىن نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى سورىدى. ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئېيتىپ بەرمىدى. دۇئا ـ تىلاۋەت ئۇچۇن ھويلىغا راھىبلار تەكلىپ قىلىنغانىدى.

ئۇچىنچى كۇنى يىن تىەنشى بىر يورغا ئارغىماقتا مىنىپ، يىگىرمە ـ ئوتتۇزغا يېقىن گۇپپاڭچىنى ئەگەشتۇرگىنىچە يېتىپ كەلدى. ئۇلار كامالەك، كامان، كاناي ـ سۇناي، چالغۇ ـ سازلارنى كۆتۇرگەن ھالدا، شەھەر سىرتىنى تاماشا قىلىپ بىر ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن قايتىپ كېلىۋاتقانىدى. ئۇلار تۆت سەر ئىچىپ، ئالتە سەر مەست بولۇپ، ئۇدۇل چەي مەھرەمبېگىمنىڭ ھويلىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتلىرىنى توختاتتى ـ دە:

ـــ غوجايىن چىقسۇن، گېپىمىز بار، ـــ دەپ توۋلاشتى.

چەي جىن ئاڭلاپ، قارىلىق كىيىملىرى بىلەن ئالدىراپ ـ تېنەپ چىقىپ كەلدى. يىن تىەنشى ئات ئۇستىدە تۇرۇپ ئۇنىڭدىن:

ـــ سەن كىمنىڭ پۇشتى، ئېتىڭ نېمە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر چەي مەھرەمبېگى بىلەن بىر تۇغقان چەي جىن بولىمەن، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ ئوزاكۇن مەن ئۇنىڭغا ئۆيۇڭلىرىدىن كۆچۇڭلار دەپ تاپشۇرغانىدىمغۇ، نېمىشقا گېپىمگە قۇلاق سالمايسىلەر؟ ـــ دېدى يىن تىەنشى.

ـــ تاغام ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقتىن كۆچەلمىدۇق، كېچە قازا تاپتى، ئەمدى ئۇچ ـ يەتتىسىنى ئۆتكۇزۇپ بولۇپ كۆچۇرمىز.

ـــ كاپشىما ! ـــ دېدى يىن تىەنشى، ـــ مەن ساڭا ئۆيدىن كۆچۇپ كېتىشكە ئۇچ كۇن مۆھلەت بېرىمەن، ئۇچ كۇنگىچە كۆچۇپ كەتمىسەڭ، ئالدى بىلەن سەن مۇتتەھەمنىڭ بوينىغا

تاقاق سالمەن، ئەمرىمەرۇپ دەرىسىدىن يۇزنى يەيسەن !

ـــ ئۇنچىلىك بوزەك تاپمەن دەپ خىيال ئەيلىمىسىلە! بىز شاھ ئەۋلادلىرى، بۇرۇنقى خانلىقلار بەرگەن شاھانە دەستىكىمىز بار، بىزگە ھۆرمەت قىلماسلىققا كىمنىڭ ھەددى ئىكەن؟ ـــ دېدى چەي جىن.

ـــ ئېلىپ چىق، قېنى كۆرۈپ باقاي ! ـــ دەپ تۇۋلىدى يىن تيەنشى.

ـــ ھازىر دەستەك ساڭجۇ ئايمىقىدىكى ئۆيۈمدە، ئېلىپ كېلىشكە كىشى ئەۋەتتىم.

ـــ بۇ بەتبەخت يالغان ئېيتىۋاتىدۇ! خان بەرگەن دەستىكىڭدىنمۇ قورقمايمەن، ھەي مۇلازىملار قېنى سىلەر، ئۇرۇڭلار بۇ بەتبەختنى ! ـــ دەپ توۋلىدى يىن تيەنشى قەھرى بىلەن.

كەلگەنلەر ئەمدى قول سالاي دەپ تۇرۇشقا، ئىشىك يوچۇقىدىن ئەھۋالنى كۆزىتىپ تۇرغان لى كۇي چەي جىننى ئۇرۇڭلار دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ئىشكنى «جالاقمىدە» ئېچىپ نەرە تارتىپ چىقتى ـ دە، ئۇدۇل ئاتنىڭ يېنىغا بېرىپ، يىن تيەنشىنى ئات ئۈستىدىن تارتىپ چۈشۈرگىنىچە مۇشت بىلەن ئۇرۇۋەردى. ئۇنىڭ يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئاتلىق چېرىكى لى كۇينى تۇتماقچى بولۇۋىدى، لى كۇي مۇشت بىلەن بەش ـ ئالتىسىنى تىك موللاق چۈشۈردى. قالغانلىرى گۇررىدە قېچىپ كەتتى. لى كۇي يىن تيەنشىنى يەردىن يۇلۇۋېلىپ، ھە دەپ ئۇرۇپ تەپتى. ئۇنى چەي جىن نەدىكىنى توختىتۇالالمىسۇن. چەي جىن يىن تيەنشىگە قارىسا، ئاللىقاچان ئۆلۈپ، جىن ـ شەيتانلارغا يەم بوپتۇ.

نەزم

تايىنىپ ھوقۇققا يىن تيەنشى بۇلاپ خەق مۇلكىنى،
تەڭرى قانۇنىدىن ئالدى قىلمىشىغا ھەققىنى.

قەھرلىك لى كۈيغا قانداق تەڭ تۇرالايدۇ كىشى،
ساڭا ئەزرائىلنى كۆرسەتمەي كەچۈرگەيمۇ سېنى.

لى كۈي يىن تيەنشىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈردى. چەي جىن ئەمدى چاتاق بولدى، دەپ زارلاندى، ئۇ لى كۈينى كەينى ھۇجرىغا مەسلىھەتكە چاقىرىپ:

ــ ھېلى بۇ يەرگە ئادەم يېتىپ كېلىدۇ، ئەمدى سىلى بۇ جايدا ئارام تاپالمايلا، دەۋانى مەن ھۆددىگە ئالاي، چاققان لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ كەتسىلە، ــ دېدى.

ــ مەن كەتسەم سىلى بالاغا قالماملا، ــ دېدى لى كۈي.

ــ مېنىڭ شاھانە دەستىكىم پاناھ بولىدۇ. سىلى ھايال بولماي كەتكەنلىرى تۈزۈك، ــ دېدى چەي جىن.

ــ لى كۈي قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈردى ۋە يېنىغا خەج ـ خىراجەت ئۈچۈن پۇل ـ پۈچەك سېلىۋېلىپ ئارقا دەرۋازىدىن چىقتى ـ دە، لياڭشەن كۆلىنى پاناھداپ ماڭدى.

بىر دەمدىن كېيىن شەمشەر ـ قىلىچ، نەيزە ـ توقماقلارنى كۆتۈرگەن ئىككى يۈزدىن ئارتۇق ئادەم كېلىپ چەي مەھرەمبېگىنىڭ قورۇسىنى ئورىۋالدى. چەي جىن ئۇلارنىڭ ئادەم تۇتقىلى كەلگەنلىكىنى بىلىپ، ئالدىغا چىقتى ۋە ئۇلارغا:

ــ مەن سىلەر بىلەن ياموللغا بېرىپ دەۋالىشىمەن، ــ دېدى.

ئۇلار ئالدى بىلەن چەي جىننى چەمبەرچاس باغلىدى. ئاندىن ئۆيگە كىرىپ قاتىللىق قىلغان قارا باتۇرنى ئىزدىدى، لېكىن تاپالمىدى. شۇنىڭ بىلەن چەي جىننى ئايماق ياموللىغا ئەكېلىپ، دەۋان ئالدىدا يۈكۈندۈردى. ئامبال گاۋ لىيەن قېيىنئىنىسى يىن تيەنشىنىڭ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەۋاندا ئوغىسى قاياناپ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقىنىچە تۇتقۇننى كۈتۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ دەۋان ئالدىدا باغلاقلىق يۈكۈندۈرۈلگەن چەي جىننى كۆرۈپ:

ــ مېنىڭ يىن تيەنشىمنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە قانداق قولۇڭ

باردى؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ پېقىر پادىشاھ چېي شىزۇكنىڭ ئەۋلادىمەن، ــ دەپ داد ئېيتتى چېي جىن، ــ ئۆيىمىزدە بۇرۇنقى بۇۋاكالان ئىلتىپات قىلغان دەستىكىم بار. ھازىر ساڭجۇ ئايمىقىدا ئولتۇرىمەن. تاغام چېي مەھرەمبەگى ئېغىر كېسەل بولۇپ قالغانلىقتىن، ئالاھىدە يوقلاپ كەلگەنىدىم، قازارا قازا تاپتى، ھازىر مېيىت ئۆيىدە قالدى، يىن «مەھرەمبەگى» يىگىرمە ـ ئوتتۇزچە ئادەمنى باشلاپ كېلىپ، ئۆيدىن چوقۇم قوغلاپ چىقىرىمەن، ــ دېدى. ئۇ پېقىرنىڭ گېپىنى قىلچە ئىلىك ئالماي، ئادەملىرىگە مېنى ئۇرغۇزماقچى بولۇۋېدى، ئوتاقچى لى دا مېنى قوتۇلدۇرۇپ قالمەن دەپ ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۇرۇپ قويدى.

ــ لى دا ھازىر قەيەردە؟ ــ دەپ ۋاقىرىدى گاۋ لىيەن.

ــ قورقمىدىن قېچىپ كەتتى، ــ دېدى چېي جىن.

ــ ئۇ بىر ئوتاقچى تۇرسا، سەندىن بىسوراق ئادەم ئۆلتۇرۇش ئۇنىڭ ھەددىمۇ! ئۇنى ئۆزۈڭ قەستەن قاچۇرۇۋېتىپ، ئەمدى خانىدانلىقىنىڭ كۆزىنى بويىماقچى بولۇۋاتىسەن. سەن ھارامزادىنى ئۇرمىسا ئىقرار قىلمىغۇدەكسەن ! ھەي گۇندىپايلار، قېنى سىلەر، بۇ ھارامزادىنى بولۇشىغا ئۇرۇڭلار! ــ دەپ ۋارقىرىدى گاۋ لىيەن.

ــ ئوتاقچىم لى دا غوجايىنىمنى قوتۇلدۇرۇۋالمەن دەپ ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۇرۇپ قويدى، مەندە گۇناھ يوق ! بوۋا كالان ئىلتىپات قىلغان دەستىكىم بار تۇرسا، نېمىشقا مېنى جازاغا تارتىسىلەر؟ ــ دەپ توۋلىدى چېي جىن:

ــ دەستىكىڭ قېنى؟

ــ ساڭجۇدا ئىدى، ئەكېلىشكە ئادەم ئەۋەتتىم.

ــ بۇ ھارامزادە خانىدانلىققا بويۇنتاۋلىق قىلمۇاتىدۇ. ھەي مۇلازىملار، ئۇنى ئايمىاي ئۇرۇڭلار! ــ دەپ ۋارقىرىدى گاۋ لىيەن غەزەپ بىلەن.

ئۇنىڭ مۇلازىملىرى چېي جىننى ئۇرۇپ، ئۇنىڭ بەدىنىنىڭ

گۆشلىرىنى تىتىۋەتتى. ئۇنىڭ بەدىنىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئاقتى. ئۇ نائىلاج: «ئوتاقچىم لى داغا يىن تىيەنشىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگۈزدۈم» دەپ ئىقرار قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بوينىغا يىگىرمە بەش جىڭ كېلىدىغان قاتتىلىق تاقىقى سېلىنىپ، زىندانغا تاشلاندى. يىن تىيەنشىنىڭ جەسىتى تەكشۈرۈلۈپ، جەسەت ساندۇقىغا سېلىنىپ دەپنە قىلىندى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. يىن ئاغىچا خېنىم ئۆزىنىڭ ئۇكىسى ئۇچۇن ئىنتىقام ئالماقچى بولۇپ، ئېرى گاۋ لىيەنگە چەي مەھرەمبېگىنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرتقۇزدى. ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەرنى قاماتقۇزدى ۋە ئۆيۇڭاق، هويلا ـ ئارانلىرىنى ئىگىلىۋالدى. چەي جىن بولسا زىندانداا ئازاب چېكىپ ياتتى. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

يۈز ـ لېۋىده ئۇپا ـ ئەڭلىك چار يىلاندەك يىڭ خېنىم،
بىر تىيىنچە كۆرمىدى كۆرسەتسە دەستەك چەي بېگىم.
ئەي ئىسىت، ئېجدادى تەخت ـ تاجنى ئۆتۈنگەچ ئۆزىگە،
پۇشتى ـ ئەۋلادى پايانسىز، نائىلاج قالدى يېتىم.

ئەمدى لى كۇيغا كەلسەك، ئۇ كېچىچە يول مېڭىپ لياڭشەن كۆلىگە باردى ۋە تۇراغا كېلىپ ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتى. جۇ تۇڭ ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا دەرغەزەپ بولۇپ، كۆتمەك قىلىچىنى چىقىرىپ ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كەلدى. قارا قۇيۇن قوش ئايپالتىسىنى ئېلىپ جۇ تۇڭغا ھەملە قىلدى. چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ ۋە باشقا ئاتامانلار كېلىپ سۇلهى ـ سالا بىلەن ئۇلارنى ئاجرىتىۋەتتى. سۇڭ جياڭ جۇ تۇڭغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ:

ـــ كىچىك بەگزادىنى ئۆلتۈرۈشته لى كۇينىڭ چېتىشلىقى يوق، مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلىپەت سىلىنىڭ تاغقا چىقىشقا ئۇنىمىغانلىقلىرىنى كۆرۈپ مۇشۇ پەنت ـ ھىيلىلەرنى تاپتى. ئەمدى تاغقا كەلگەن بولغاندىكىن، كۆڭۈللىرىده غۇم ساقلىمىسىلا، يەكدىللىك بىلەن بىر ـ بىرىمىزگە ھەمدەم

بولۇشايلى، مەردلىك جاسارىتىمىز ئۇلغىيىپ راۋاج تاپسۇن، ياتلارنىڭ كۇلكىسىگە قالمايلى، ــ دەپ لى كۇينى جۇ تۇڭغا ناماقۇل بولۇشقا ئۇندىدى.

ــ ئۇ نېمىشقا شۇنداق قىلىدۇ! مەن تاغ تۇرادا كۆپ ئەجىر قىلدىم، ئۇ تېرىقتەكمۇ تۆھپە ـ ئەجىر قىلمىغان تۇرسا، تېخى مەن ئۇنىڭغا ناماقۇل بولىمەنما؟ ! ــ دېدى لى كۇي كۆزلىرىنى ئالايتىپ.

ــ ھەي ئىنى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ لى كۇيغا قاراپ، ــ گەرچە مۇشاۋىرىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن شۇنداق قىلغان بولساڭمۇ، كىچىك بەگزادىنى سەن ئۆلتۈردۈڭ ئەمەسمۇ، ياش ـ قۇرام جەھەتتىن ئېيتقاندىمۇ، ئۇ ساڭا ئاغا بولىدۇ، مېنىڭ يۈز ـ خاتىرىمنى قىلىپ، ئۇنىڭغا باش ئەگ، بولىدى، مەن ساڭا باش ئېگىپ تەزىم قىلاي.

ــ بۇ سەندىن قورققىنىم ئەمەس، ــ دېدى لى كۇي سۇڭ جياڭنىڭ ئىلتىجاسىنى ئىلىك ئالغاندىن كېيىن جۇ تۇڭغا قاراپ، ــ ئاكامنىڭ قىستىشى بىلەن ئىلاجسىز ساڭا ناماقۇل بولاي.

لى كۇي سۇڭ جياڭنىڭ دەۋىتى بىلەن قوش ئايپالتىسىنى تاشلاپ قويۇپ، جۇ تۇڭغا ئىككى قېتىم تەزىم قىلدى، جۇ تۇڭنىڭ ئاندىنلا ئاچچىقى ياندى. ئاتامان چاۋ گەي تاغ تۇرادا بەزمە ـ زىياپەت بېرىپ ئۇ ئىككىسىنى ئەپلەشتۇرۇپ قويدى.

ــ چەي جىن غوجا گاۋ تاڭ ئايمىقىغا كېسەل تاغىسى چەي مەھرەمبەگنى يوقلاپ بارغانىدى، ــ دېدى لى كۇي گەپ باشلاپ، ــ ئايماق ئامبىلى گاۋ لىيەننىڭ قېينىنئىنىسى يىن تىەنشى ئۇلارنىڭ ھويلا ـ ئاران، باغۋارانلىرىنى تارتىۋالىمەن دەپ چەي جىننى ئۇرۇپ تىللىدى. شۇنىڭ بىلەن مەن يىن تىەنشى دېگەن مۇتتەھەمنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتىم، ــ دېدى.

ــ سەن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن چەي جىن غوجا بالايىڭغا قېلىپ سوئال ـ سوراق قىلىنىدىغان بوپتۇ ـ دە، ــ دېدى بۇ

گەپنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ ئەندىكىپ.

ــ ئەنسىرىمىسىلە ئاغا، ــ دېدى ژۇ يۇڭ خەلىپەت، ــ دەي زۇڭ قايتىپ كەلسە، نېمە بولغانلىقىنى بىلمىمىز.

ــ دەي زۇڭ ئاغام نەگە كەتكەن، ــ دەپ سورىدى لى كۇي.

ــ مەن سېنى چەي جىن غوجامنىڭ جاڭزىسىدا ئىش تېرىپ قويامدىكىن دەپ، سېنى قايتۇرۇپ كېلىشكە ئۇنى ئالاھىدە ئەۋەتكەنىدىم. ئۇ بارسا سەن بولمىغاندىكىن سېنى ئىزدەپ گاۋ تاڭ ئايمىقىغا كەتتى بولغاي، ــ دېدى ژۇ يۇڭ.

ژۇ يۇڭنىڭ گېپىنى تېخى تۈگە ـ تۈگىمەيلا چاپارمەن كىرىپ، دەي تۆرە قايتىپ كەلدى، دەپ خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ سارايغا ئەكىردى. ئاندىن سۇڭ جياڭ ئۇنىڭدىن چەي جىن غوجىنىڭ ھال ـ ئەھۋالىنى سورىدى.

ــ چەي جىن غوجىنىڭ جاڭزىسىغا بارسام، ئۇ لى كۇي بىلەن گاۋ تاڭ ئايمىقىغا كېتىپ قاپتۇ. ئۇدۇل شۇ يەرگە بېرىپ سۈرۈشتۈردۇم. شەھەردىكى ھەممە خەقنىڭ ئاغزىدا: «يىن تيەنشى چەي مەھرەمبەگنىڭ ھويلا ـ ئارانلارنى تارتىۋالماقچى بوپتىكەن، قارا باتۇر ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتىمىش، ھازىر چەي جىن غوجا ئۇنىڭ بالاسىغا قېلىپ پۈت ـ قوللىرى چۈشلىپ زىندانغا تاشلىنىپتۇ، دېگەن گەپلەر ئېقىپ يۈرىدۇ. چەي مەھرەمبەگنىڭ ئۆيۈڭاقىنى ئاختۇرۇپ، مال ـ دۇنيالىرىنى ئېلىۋاپتۇ. چەي جىن غوجىنىڭ ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قاپتۇ، ــ دېگەن جاۋابنى بەردى دەي زۇڭ.

ــ بۇ قارىموتۇق يەنە ئىش تېرىپتۇ، بارغانلا يېرىدە ئىش تېرىماي قالمايدۇ، ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ ئۇ چەي مەھرەمبەگنى زەخمىلەندۈرۈپ دەرد ـ ئەلەمدە ئۆلتۈرۈۋەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆيۈڭاقىنى ئېگىلىۋالدى. ئادەملىرىگە چەي جىن غوجامنى ئۇرغۇزدى. بۇنىڭغا تىرىك ئەۋلىيامۇ تاقەت قىلىپ تۇرالمايدۇ، ــ دېدى لى كۇي.

ــ چەي جىن غوجا تاغ تۈرايمىزغا كۆپ ياخشىلىقلارنى

قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، بۇگۈنكى كۈنلۈكتە ئۇنىڭ بېشىغا كۈن چۈشسە، ئۇنى بېرىپ قۇتۇلدۇرمىساق بولامدۇ؟ مەن ئۆزۈم باراي، — دېدى چاۋ گەي.

— ئاغا، سىلى تاغ تۈرانىڭ پاسىبانى، ئۆزلىرى قوزغالسىلا بولماسمىكىن؟ پېقىرمۇ بۇرۇن چەي جىن بېگىمنىڭ دۆلىتىنى كۆپ كۆرگەنىدىم. سىلىنىڭ ئورۇنلىرىدا مەن باراي، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— گاۋ تاڭ شەھىرى كىچىك بولغىنى بىلەن ئادىمى كۆپ، لەشكىرى جىق، ئاشلىق ـ تۇلۇكى مول شەھەر، سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، — دېدى ژۇ يۈڭ، — لىن چۈڭ، خۇا رۈڭ، چىن مىڭ، لى جۈن، لۈ فاڭ، گو شېڭ، سۈن لى، ئۇۋ پېڭ، ياڭ لىن، دېڭ فېي، ما لىن، بەي شېڭ قاتارلىق ئون ئىككى ئاتامان بەش مىڭ نەپەر ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى باشلاپ تۇرشاۋۇل قوشۇن بولۇپ ماڭسۇن؛ بارگاھ لەشكەرلىرىگە سۇڭ دانىش بىلەن ئىككىمىز سەردار بولۇپ بارايلى، جۇ تۈڭ، لېي خېڭ، دەي زۈڭ، لى كۇي، جاڭ شۈن، ياڭ شيۈڭ، شى شيۇ قاتارلىق ئون ئاتامان ئۇچ مىڭ نەپەر ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى باشلاپ ھەمدەم بولسۇن، — دېدى ژۇ يۈڭ مۇشاۋىر.

جەمئىي يىگىرمە ئىككى ئاتامان چاۋ گەيلەر بىلەن خەيرلىشىپ، تاغ تۈرادىن گاۋ تاڭ ئايمىقىغا راۋان بولدى. ئۇلارنىڭ قوشۇنى شۇنداق رەتلىك ئىدىكى:

كەشتە تۇغ يەلپۈندى كۆككە ئۇچۇپ بەلگە بېغى،
بۇرغىلارغا جور قىلىپ چېلىندى مىس جاڭ ـ دۇمبىقى.
ئۇچ ئاچا ئارا ۋە چارمىخلار ۋالىلداپ ـ پارقىراپ،
كۆك ئارا گويا قىروۋ توزغانغا ئوخشاش كۈز چېغى.
گاڭ خۇرۇچلۇق ھەم قومۇشنىڭ ياپرىقىدەك نەيزىلەر،
ئارقا ـ ئارقا چۈشتى خۇددى يەرگە توزۇغان قار كەبى.
قاپلىدى يوللارنى قاپقان، يول ئېچىپ ئوقياچىلار،

نەيزە ـ يالمانلار ھىمات بوپ، ھارۋىدا ماڭدى توپى.
ئولتۇرۇپ ئاتتا گويا تاغ يولۇسى ـــ سەركەردىلەر،
جەڭگە قابىل، شۇنچە ماھىر بەس ـ تالاشتا ھەممىسى.
مىنگىنى گويا دېڭىزنىڭ ئەجدىھاسىدەك ئارغىماق،
چىقىدۇ سەپنى يېرىپ جەڭدە بۇ ئاتنىڭ ھەربىرى.
دەرھەقىقەت ماڭدى لەشكەرلەر ئۇچۇپ بوران مىسال،
نەيزە ـ شەمشەر راست بەئەينى تېز ئاقار دەريا سۇيى.

لىياڭشەننىڭ تۇرشاۋۇل قوشۇنلىرى گاۋ تاڭ ئايمىقى تەۋەسىگە يېتىپ كەلگەندە، ئايغاقچىلار گاۋ لىيەنگە خەۋەر يەتكۈزدى. گاۋ لىيەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سوغۇققىنا كۈلۈپ قويۇپ:

ـــ سەن غەلىيانچى ئوغرىلار، لىياڭشەن كۆلىگە مۆكۈنۈپ ئۇۋا تۇتۇشقاندىكى، مەن تېخى سەنلەرنى تۇتاي دەپ يۈرسەم، بۈگۈن ئالدىمغا ئۆزۈڭلارنى تۇتۇپ بېرىشكە كەپسىلەر، بۇ تەڭرىنىڭ ماڭا بەرگەن مەدىتى. ھەي مۇلازىملار، بۈيرۇقۇمنى تۆۋەنگە چاپسان يەتكۈزۈش، لەشكەرلەر راسلىنىپ شەھەردىن چىقىپ دۈشمەنگە قارشى ئاتلانسۇن، پۇقرالار سېپىلغا چىقىپ شەھەرنى قوغدىسۇن، ـــ دېدى ـ دە، ئۇ ئات ئۈستىدە لەشكەرلەرنى، ئاتتىن چۈشكەندە پۇقرالارنى جۈڭقۇردى، ئۇنىڭ بۈيرۇقى يەتكۈزۈلۈشى بىلەن بارگاھنىڭ ئەلەمدار ۋالىي، سۈركاۋۇل، زەڭگى، قولباش، باقاۋۇل قاتارلىق سىپاھىبەگلىرى ھازىر بولدى. لەشكەرلەر مەشىق مەيدانىدا كۆزدىن كەچۈرۈلدى. ئاندىن ئۇلار شەھەردىن سەپ تارتىپ چىقىپ ياۋغا قارشى ئاتلاندى. گاۋ لىيەننىڭ قول ئاستىدا ئۆزىگە يېقىن ئۈچ يۈز چېرىكى بار ئىدى، ئۇلار ئۈچقۇر سېھىرگەر چېرىكلەر دەپ ئاتىلاتتى. ئۇلار شەندۇڭ، خېبېي، جياڭشى، خۇنەن، ئەنخۇي، جېجياڭ، جياڭسۇلاردىن بىر ـ بىرلەپ تاللىۋېلىنغان خىل باتۇرلار ئىدى. بۇ ئۈچ يۈز ئۈچقۇر سېھىرگەر چېرىكنى قانداق دېمەمسىز، ئۇلار شۇنداق ئىدىكى:

چاچلىرى چۈۋۈلغان ھەر ياققا قاراپ،
تۇماندەك ئارقىدا تۇرار ساڭگىلاپ؛
ساڭگىلىتىپ قاپاقلار ئاسقان بويىغا،
مىڭ تاللاپ ئوتقاشنى سالغان ئۇنىڭغا.
ساپسېرىق كىيىمى، رەملىك دالدامچە،
يىلپىز تېرىسىدىن تارتقان قۇياقچە.
يۈزىگە ئالتۇندەك دالدىغۇچ تاققان،
گاڭ شەمشەر گويا كى سۈپۈرگە چاققان.
مەيدىسىن توسار ئالدى ـ كەينىدىن،
دالدىغۇچ ـ قۇياقى قاپقارا تۇشتىن؛
كۆزلەرنى چاقنىتار ئەلەملەر ـــ تۇغلار،
بەئەينى قاتمۇقات قارا تۇمانلار ـــ
ئەرشتىن چۈشتى دەرخەق سەركەردىلەر،
كەلدى زېمىنغا ۋە يا دىۋە دەر.

ئامبال گاۋ لىەن ھېلىقى ئۇچ يۈز سېھىرگەر چېرىكىنى باشلاپ، قۇياق كىيىپ، زۇلپىقارنى دۇمبىسىگە قىسقىنچە شەھەردىن چىقتى، قول ئاستىدىكى سىپاھىبەگلەر ئۇنى دەۋر قىلىپ سەپ تۈزدى، ئۇچ يۈز سېھىرگەر چېرىك بارگاھ قوشۇنى بولۇپ تىزىلدى، ئۇلار ئەلەم چۆرۈپ، نەرە تارتىشىپ، داقا ـ دۇمباقلار بىلەن لياڭشەن لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن كۈتۈپ تۇرۇشتى. لىن چۈڭ، خۇا رۇڭ، چىن مىڭلار بەش يۈز لەشكەرنى باشلاپ يېتىپ كەلدى. ئىككى قوشۇن ئۇچراشتى، ھەر ئىككى تەرەپتە تۇغ ـ ئەلەملەر يەلپۇنۇپ داقا ـ دۇمباقلار ياڭرىدى، ھەر ئىككى تەرەپ قارشى تەرەپنىڭ سېپىگە كامالەك، تەپكىلىك يا ئېتىشتى. ئىككى ياقتىن بۇرغا ـ كانايلار چېلىنىپ، جاڭ ـ دۇمباق سادالىرى كۆتۈرۈلدى. خۇا رۇڭ، چىن مىڭ قاتارلىق ئون ئاتامان سەپ ئالدىغا كېلىشىپ ئاتلىرىنى توختاتتى. ئاتامان لىن چۈڭ سەككىز گەزلىك يىلانباش

نەيزىسىنى ئويىنىتىپ، ئېتىنى چاپقىنىچە سەپتىن چىقتى ـ دە، ھەيۋەتلىك ئاۋاز بىلەن:

ـــ ھەي گاۋتاڭلىقلار! جېنىڭدىن تويغىنىڭ چىقىش ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

گاۋ لىەن ئېتىنى ئويناقشىتىپ، ئوتتۇزدىن ئوشۇق بەگ ـ سىپاھلارنى ئەگەشتۇرگىنىچە تۇغ ئاستىغا كېلىپ ئېتىنى توختاتتى ۋە لىن چۈڭغا قاراپ:

ـــ ھۇ ئۆلمىگەن تۇز كور ئوغرى، مېنىڭ شەھىرىمگە چېقىلىشقا نېمە ھەددىڭ؟ ـــ دېدى.

ـــ ھەي بالاگەردى قاراقچى، مەن بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئاستانىگە بېسىپ كىرىپ، خانىڭ كۆزىنى بويىغان ئوغرى گاۋ چيۈنى قىيما ـ چىيما قىلمىغۇچە ئارمىنمىغا يەتمەيمەن، ـــ دەپ توۋلىدى لىن چۈڭ.

گاۋ لىەنىڭ قەھرى ئۆرلىدى، ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ:

ـــ ھەي، قېنى قايسىڭ چىقىپ بۇ ئوغرىنى تۇتسەن؟ ـــ دېدى.

سىپاھلار ئارىسىدىن يۈجى ئىسىملىك بىر قولباشبەگ ئېتىنى قامچىلاپ، قىلىچىنى ئويىنىتىپ چىقتى. لىن چۈڭ ئۇنى كۆرۈپ ئېتىلىپ كەلدى. ئىككىسى بەش مەررە ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا لىن چۈڭ ئۇنىڭ كۆكرىكىگە يىلانباش نەيزىسىنى سانجىدى، يۈجى ئاتتىن تىك موللاق ئېتىپ يىقىلدى. بۇنى كۆرگەن گاۋ لىەن قاتتىق چۆچۈپ:

ـــ يەنە قايسىڭ چىقىپ قىساس ئالسەن؟ ـــ دېدى.

سىپاھلار ئارىسىدىن شۇئان يەنە بىر قولباشبەگ چىقتى. ئۇنىڭ ئىسمىزاتى ۋېن ۋېنباۋ ئىدى. ئۇ ئۇزۇن نەيزە تۇتقان ھالدا جەدە ئارغىماق ئېتىنى مىنىپ، ئۇستىبېشىدىكى قوڭغۇراقلىرىنى جاراڭلىتىپ، قاشتاشلىرىنى شاراقشىتىپ، سەپ ئالدىغا ئۆتۈپ، ئېتىنىڭ تۇياقلىرىدىن چاڭ ـ توزان توزۇتۇپ لىن چۈڭغا تىغ ھەملە قىلىپ كەلدى. ئۇنى كۆرگەن

چىن مىڭ لىن چۈڭغا:

ــ ئاغا، سىلى سەل ئارام ئېلىۋالسىلا، بۇ ئوغرىنى مەن بابلاي، ــ دېدى. لىن چۈڭ ئېتىنىڭ بېشىنى قايرىپ، پولات نەيزىسىنى تارتىۋېلىپ، ۋېن ۋېنباۋنى چىن مىڭغا قويۇپ بەردى، ئۇ ئىككىسى ئون مەررە ئېلىشقاندىن كېيىن چىن مىڭ ئۇنىڭ تىغىغا يول بېرىپ، ئۇنى ئىچكىرىلەپ كىرگۈزۈپ، قولىدىكى غولدىسى بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا تازا كەلتۈرۈپ بىرنى سېلىۋىدى، ئۇنىڭ كاللىسى پالاققىدە پارچىلىنىپ، ئات ئۈستىدە جان بەردى. ئۇنىڭ ئېتى ئۆز سېپىگە قېچىپ كەتتى، ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر يۈزمۈيۈز تۇرۇشۇپ، چۈقان ــ سۈرەن سېلىشاتتى.

گاۋ لىەن ئارقا ــ ئارقىدىن ئىككى سەركەردىسىنىڭ نابۇت بولغانلىقىنى كۆرۈپ، قىستۇرۇۋالغان «تەيئاچە» زۇلپىقارىنى قىنىدىن سۇغۇرۇۋېلىپ، ئاغزىدا ئەپسۇن ئوقۇپ، «سۇف!» دېيىشى بىلەن تەڭ، گاۋ لىەنىنىڭ چېرىكلىرى ئارىسىدىن بىر قارا تۇتەك كۆتۈرۈلدى، كۆتۈرۈلگەن تۇتەك ئاسمانىنىڭ تەڭ يېرىمىنى قاپلاپ، قۇم ــ تاشلار ياغدۇردى ۋە يەرۈكۆكنى لەرزىگە سېلىپ، قارا بۇران پەيدا قىلدى. قارابۇران قارشى تەرەپكە ئۇرۇلدى، لىن چۈڭ، چىن مىڭ، خۇا رۇڭ قاتارلىق سەركەردىلەر قارشى تەرەپنى كۆرەلمىدى، ئاستىلىرىدىكى ئاتلىرى ئۈركۈشۈپ تۇرالماي كىشنىشىپ كەتتى، ئاندىن ھەممەيلەن كەينىگە بۇرۇلۇپ قاچتى. گاۋ لىەن زۇلپىقارىنى پۇلاڭلىتىپ، ئۆزىنىڭ ھېلىقى ئۇچ يۈز سېھىرگەر چېرىكىنى باشلاپ بۆسۈپ كەلدى، ئۇلارغا كەينىدىكى خان لەشكەرلىرى ھەمدەم بولۇپ، ھەممىسى بىراقلا يوپۇرۇلۇپ كەلدى. لىن چۈڭلارنىڭ لەشكەرلىرى پاتىپاراقلا چۈشۈپ، تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى. ئۇلار ۋاي ئاتام، ۋاي قېرىندىشىم دەپ داد ــ پەريات سېلىپ، قىيا ــ چىيا قىلدى. بەش مىڭ لەشكەرنىڭ مىڭدىن ئارتۇقراقى نابۇت بولۇپ، ئەللىك چاقىرىم نېرىدىكى جايغا كېلىپ جايلاشتى. گاۋ لىەن ئۇلارنىڭ

چېكىنگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆز چېرىكلىرىنى يىغىۋېلىپ گاۋ تاڭ شەھىرىگە قايتتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى. لىن چۈڭلار ئۇلارنى قارشى ئېلىپ ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ ئاڭلاپ ھەيران - ھەيران بولۇشتى. سۇڭ جياڭ مۇشاۋىردىن:

— شۇنچىلىك قالتىس قانداق سېھىر - كارامەت ئىكەن ئۇ؟ — دەپ سورىدى.

— بۇ جادۇگەرلىك سېھرى چېغى، ناۋادا بوران ۋە ئىس - تۈتەكلەرنى دەپئى قىلالىساق، ياۋنى تىرىپىرەن قىلالايمىز، — دېدى ۋۇ يۇڭ خەلپەت.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، تىلسىمنامىنى ئېچىپ قارىسا، ئۇنىڭ ئۈچىنچى جىلدىدا بوران ۋە ئىس - تۈتەكلەرنى دەپئى قىلىپ سەپنى تىرىپىرەن قىلىش يوللىرى چىقىپ قالدى. سۇڭ جياڭ بۇنىڭدىن خۇرسەن بولۇپ، ئوقۇيدىغان دۇرۇت بىلەن ئەپسۇننى زېھىن قويۇپ يادلىۋالدى ۋە لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ سۇبھى ۋاقتى بىلەن تەڭ غىزا - تائاملارنى ئېتىپ يېدى، ئاندىن ئەلەم چۆرۈپ، داقا - دۇمباقلارنى ياڭرىتىپ، ئۇر - چاپ بىلەن شەھەر تۈۋىگە كەلدى.

بىراۋ شەھەر ئىچىدىكى گاۋ لىيەنگە خەۋەر قىلدى. گاۋ لىيەن غالىب چېرىكلىرىنى ۋە ئۇچ يۈز نەپەر سېھىرگەر چېرىكنى ئاتلاندۇردى. ئاندىن شەھەر قوۋۇقىنى ئاچقۇزۇپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرگۈزدى - دە، سەپىراس بولۇپ تۇردى. سۇڭ جياڭ قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئېتىنى چېپىپ سەپ ئالدىغا چىقتى. ئۇ گاۋ لىيەننىڭ بارگاھ قوشۇنىغا نەزەر تىكىپ، ئۇلارنىڭ بىر توپ قارا تۇغلىرىنى كۆردى. ۋۇ يۇڭ خەلپەت سۇڭ جياڭغا:

— ئاۋۇ قارا تۇغ ئاستىدا تۇرغانلار سېھىر - كارامەت ئىشلەتكەنغان چېرىكلەر. يەنە ئاشۇ سېھىرنى ئىشلەتكەنغاندەك قىلمىدۇ، قانداق تاقابىل تۇرىمىز؟ — دېدى.

— مۇشاۋىرىم، خاتىرجەم بولسىلا، مېنىڭ سېھىرنى دەپئى قىلىدىغان ئامالىم بار. لەشكەرلەر قورقماي ئالغا بۆسۈپرسۇن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— كۆچلۈك ياۋغا تاقابىل تۇرغاندەك تۇتۇشۇپ كەتمەڭلار، — دېدى گاۋ لىيەن چوڭ ـ كىچىك سەردارلىرىغا جېكىلەپ، — لېكىن بەلگە بېرىلگەن ھامان گۈرىدە تېگىپ، سۇڭ جياڭنى تۇتۇڭلار، سىلەرگە كاتتا ئىنئام بېرىمەن.

ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرىنىڭ نەرە ـ چۇقانلىرى كۆتۈرۈلدى. گاۋ لىەننىڭ ئېگىرىنىڭ قېشىغا ھايۋانلارنى جەم قىلىشتا چېلىنىدىغان تۇچ جاڭ ئېسىلغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە سەلتەنەتلىك شاھانە خەتلەر چېكىلگەنىدى، گاۋ لىيەن شەمشىرىنى كۆتۈرۈپ سەپ ئالدىغا ئۆتتى. سۇڭ جياڭ گاۋ لىيەنگە قوللىرىنى تۇرتۇپ:

— تۇنۇگۈن ئاخشام مەن يوق بولۇپ قاپتىمەن، بۇرادەرلىرىم بىر مەررە جەڭنى ساڭا ئۇتتۇرۇۋېتىپتۇ، بۈگۈن سېنى ئەسلى ـ ۋەسلىڭ بىلەن قۇرۇتۇۋەتمەسەم ھېسسىياتىم ئەمەس، — دەپ تىللىدى.

— سەن تۇزكور ئوغرى، ئېتىڭدىن تېزرەك چۇشۇپ ئۆزۈڭنى تۇتۇپ بەر، مېنىڭ قولۇم قېنىڭ بىلەن بۇلغانمىسۇن ! — دەپ ۋارقىرىدى گاۋ لىيەن.

گاۋ لىيەن سۆزىنى تۈگىتىپلا شەمشىرىنى ئويناتقىنىچە ئاغزىنى مىدىرلىتىپ ئەپسۇن ئوقۇپ «سۇف» دەپ بىر ھۇرۇۋىدى، قارا تۇتەك چىقىپ تەتۇر قۇيۇن كۆتۈرۈلدى. سۇڭ جياڭ ئۇ قۇيۇن يېتىپ كەلگۈچە ئاغزىدا ئەپسۇن ئوقۇپ، سول قولىدا سېھىر قىلىپ، ئوڭ قولىدىكى شەمشىرىنى تۇرتۇپ «سۇف» دەپ بىر ھۇرۇۋىدى، ئۇ قۇيۇن سۇڭ جياڭنىڭ سېپىگە كەلمەي، گاۋ لىەننىڭ سېھىرگەر قوشۇنى تەرەپكە ئۇرۇلدى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى ئۇر ـ چاپقا سالماقچى بولۇپ تۇرغاندا، گاۋ لىيەن قۇيۇننىڭ قايتقىنىنى كۆرۈپ، دەرھال شەمشىرى بىلەن

تۇچ جاڭنى چالدى ـ دە، ھبلىقى سېھىرگەر قوشۇن ئىچىدىن بىر بۆلەك سېرىق قۇم كۆتۈرۈلۈپ، لەشكەرلەر ئىچىدىن بىر توپ يىرتقۇچ ھايۋانلار چىقىپ كەلدىكى:

ئارسلان ئوينىاتسا تىرناق پەنجىنى،
چۇشتى شىرمۇ جەڭگە بۇلغاپ بېشىنى.
يالتىراق ئالتۇنسىمان ھۆجۇ ـ بۆجۇ ھەيۋە قىلىپ،
پارقىراق مەخمەل كەبى يولۋاس جاسارەت كۆرسىتىپ.
چىقىرىپ ھىڭگاك چىشىنى خىرس قىلىپ چىلبۆرىلەر،
پالۋانلارغا ئېتىلدى چېپىلىپ؛
ئاچتى چوك ـ چوك ئاغزىنى قاپلانۇ يولۋاس ۋەھشىيلەر،
توسۇن ئاتلارغا غەزەپ ـ نەپرەت چېچىپ.
كىرپە تۆكلۈك ياۋا چوشقا سەپ ئارا كىرسە بۆسۈپ،
تۆكى چۇرقۇش ۋەھشىي تايغانمۇ ئېتىلدى دوقۇرۇپ.
ئەجدىھا كەبى بوغما يىلان ئۇچتى پەلەكنىك قەرىگە،
پىل يۇتار بوغما يىلان يامراپ زېمىننىك ئۇستىدە.

گاۋ لىەننىك تۇچ جاڭى جاراڭلىغان ھامان بىر توپ ئاجايىپ ـ غارايىپ ھايۋانلار، يىلان ـ چايانلار ئېتىلىپ چىقتى، سۇك جياڭنىك سېپىدىكى لەشكەرلەر ھاك ـ تاك بولۇپ قېتىپلا قېلىشتى. سۇك جياك شەمشىرىنى تاشلاپ، ئېتىنى ئارقىغا قايرىلدۇرۇپ ئالدىدا يۇرۇپ كەتتى؛ ئاتامانلارمۇ سۇك جياڭنى ئارىغا ئېلىپ جانلىرىنى پاناھداپ قاچتى؛ چوك ـ كىچىك سەردارلار بىر ـ بىرىگە باققىچىلىك ھالى قالماي، يول تالىشىپ قېچىشتى. گاۋ لىەن ئۇلارنىك ئارقىدا شەمشىرىنى ئوينىتىپ، سېھىرگەر چېرىكلەر ئالدىدا، بەگ ـ سىپاھلار ئارقىدا ئۇر ـ چاپ بىلەن دۈكۈرەپ كېلىشۋاتاتتى. سۇك جياڭنىك لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ قالدى. گاۋ لىەن يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يەرگىچە قوغلاپ كېلىپ، جاك ئۇرۇپ چېرىكلىرىنى

يىغىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ داۋان تۇۋنگە كېلىپ لەشكەرلىرىنى يىغىپ قوش تىكتى، بىرمۇنچە لەشكىرى چىقىم بولغىنى بىلەن، ئاتامانلىرىنىڭ ھەممىسى ساق بولغاچقا، ئۇ خۇشال بولدى. لەشكەرلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن مۇشاۋىر ۋۇيۇڭغا:

— بۇ قېتىم گاۋتاڭ ئايمىقىغا تېگىشتە ئۇدا ئىككى قېتىملىق جەڭدە يېڭىلدۇق، سېھىرگەر چېرىكلەرنى تىرىپىرەن قىلىشتا ھىيلە - پەنت تاپالمىدۇق، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېگەن مەسلىھەتنى سالدى.

— ئەگەر بۇ مۇتتەھەم سېھىر - كارامەت ئىشلىتىشنى بىلسە، جەزمەن بۇگۈن ئاخشام قوشنى ئېلىشقا كېلىدۇ، ئۇنىڭغا چۇشلاپ بىزمۇ ئالدىدىن ھىيلە - پەنت تەييارلاپ قويايلى، بۇ يەردە ئازراقلا لەشكەر قالدۇرۇپ قويۇپ، بىز كونا قوشقا بېرىپ تۇرايلى، — دېدى ۋۇ يۈڭ خەلپەت.

سۇڭ جياڭ ياڭ لىن، بەي شېڭلارغا قوشقا قاراپ قېلىش، قالغان لەشكەرلەر كونا قوشقا بېرىپ ئارام ئېلىش تۇغرىسىدا بۇيرۇق چۇشۇردى.

ئەمدى ياڭ لىن، بەي شېڭلار ئادەملىرىنى باشلاپ، قوشتىن يېرىم يول نېرىدىكى ئوت - چۆپلۈك دۆڭگە بېرىپ مۆكۈندى، ئۇلار تاكى ئەلياتقۇ مەھەلگىچە كۈتتى.

نەزم

تۆت تەرەپتىن دالانى تۇتتى بۇلۇت پەيدا بولۇپ،
تۇشمۇتۇشقا يامرىدى كۆكتە تۇمانمۇ ئۇلغىيىپ.
يەر - زېمىننى تەۋرىتىپ قوزغالدى دەھشەتلىك بوران،
كۆل، دېڭىزنى ئۆڭتۇرۇپ تۆكۈلدى يامغۇرمۇ شۇئان.
كايىدى گۇلدۇر ئىلاھى شۇ زامات ئاچچىقلىنىپ،
مىندى ئوت دۇلدۇلىنى ھەيۋەت بىلەن ئۇ سۇر قىلىپ؛

كەلدى دەھشەتلىك غەزەپكە كۆكتە چاقماقنىڭ پىرى،
كۆرسىتىپ ئالتۇن يىلان سىرلىق كارامەت كۈچىنى.
ھەر يوغان تالۇ دەرەخلەرنى تۈۋىدىن قومۇرۇپ،
ئېقىتىپ كەتتى ئۇلۇغ دولقۇن پۈتۈنلەي قۇرۇتۇپ.
ئۇ ئەگەركىم بولمىسا بىر كۈھىقاپنىڭ ئەجدىھارى،
ئېھتىمال چۈشكەن ئۇ ئەرشتىن سۇ مالائىكىنىڭ بىرى.

بۇ كېچىسى قاتتىق بوران چىقتى، ياڭ لىن، بەي شېڭلار ئۈچ يۈز نەچچە ئادەم بىلەن ئوتلاق ئىچىدە مۆكۈنۈپ يېتىپ قارىسا، گاۋ لىيەن ئۈچ يۈز سېھىرگەر چېرىكىنى باشلاپ، گۈركىرىتىپ بوران چىقىرىپ پىيادە قوشقا كېلىۋېتىپتۇ، ئۇلار قوشتا ھېچ ئادەم يوقلۇقىنى كۆرۈپ ئارقىغا ياندى، ياڭ لىن بىلەن بەي شېڭ سۈرەن ـ چۈقان سالدى. گاۋ لىيەنلەر بۇنى ئاڭلاپ قىلتاقتا چۈشۈپ قالمايلى دەپ تەرەپ ـ تەرەپكە قاچتى، ئۈچ يۈز سېھىرگەر چېرىكمۇ بېشى قايغان تەرەپكە قېچىپ كەتتى. ياڭ لىن، بەي شېڭلار ئوقيانى كەلسە ـ كەلمەس ئېتىۋەردى، بىر ئوق بېرىپ گاۋ لىيەننىڭ مۈرىسىگە تەگدى ـ دە، چېرىكلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە تارقاشتى، ياڭ لىنلار يامغۇرغا قارىماي، ئۇر ـ چاپ بىلەن سۈر ـ توقاي قىلدى. گاۋ لىيەن سېھىرگەر چېرىكلىرى بىلەن بەك ئۇزاپ كەتتى. ياڭ لىن، بەي شېڭلار ئۆزىنىڭ ئادىمى ئاز بولغانلىقتىن يەنمۇ ئىچكىرىلەپ قوغلىيالمىدى. بىردەمدىن كېيىن يامغۇر ئۆتۈپ بۇلۇتلار تارقاپ، ئاسماندا يۇلتۇزلار پەيدا بولدى، ئاي يورۇقىدا ئوتلۇق دۆڭ ئالدىدا ئوق تېگىپ تۈتۈلغان يىگىرمە نەچچە سېھىرگەر چېرىك سۇڭ دانىشىنىڭ قوشىغا ئېلىپ بېرىلدى، ئاندىن ھېلىقى بوران ـ چاپقۇن چىققانلىقى ۋە يامغۇر ياغقانلىقى توغرىسىدا پاراڭلار بولدى. سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەيران بولۇپ:

ـــ ئۇ يەر بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقى پەقەت بەش چاقىرىملا كېلىدۇ. بۇ يەردە يامغۇرمۇ ياغمىدى، بورانمۇ چىقمىدىيا! ـــ

دېدى.

ـــ سېھىر دېگەن ئەنە شۇ، بۇلۇت، يامغۇرلار يەردىن پەقەت سەكسەن ـ توقسان غۇلاچلا ئېگىزلىكتە پەيدا بولدى، دېمەك يامغۇر سول تەرەپتىكى كۆلدىن چىققان ئوخشايدۇ، ـــ دېدى خالايىق پىكىر يۈرگۈزۈپ.

ـــ گاۋ لىيەنمۇ سالۋا چاچ بولۇپ شەمشىرىنى كۆتۈرۈپ قوش ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن مېنىڭدىن بىر ئوق يەپ شەھەرگە قايتىپ كەتتى. ئادەم ئاز بولغانلىقتىن قوغلاپ بارالمىدىم، ـــ دېدى ياڭ لىن.

سۇڭ جياڭ ياڭ لىن، بەي شېڭلارغا ئايرىم ـ ئايرىم ئىنئاملارنى بەردى. تۈتۈپ كېلىنگەن سېھىرگەر چېرىكلەرنى ئۆلتۈردى، ئاتامانلارنى چوڭ قوشنى چۆرىدىگەن يەتتە ـ سەككىز كىچىك قوشقا جايلاشتۇرۇپ، قوشقا تەگكىلى ياۋ كېلىپ قالمىسۇن دەپ ھازىرلىق كۆردى، يەنە بىر تەرەپتىن ھەمدەم بولۇشقا لەشكەر ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن تاغ تۇراغا ئادەم جورۇدى.

ئەمدى گاۋ لىيەنگە كەلسەك، ئۇنىڭغا ئوقيا ئوقى تەگكەندىن كېيىن شەھەرگە قايتىپ بېرىپ كېسىلىنى باقتى، ئۇ چېرىكلىرىگە شەھەرنى قوغداپ ئەتىسى ـ ئاخشىمى سەگەك بولۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىپ:

ـــ ھازىرچە ئۇلار بىلەن ئېلىشماي تۇرۇڭلار، مېنىڭ يارام ساقايغاندىن كېيىن ئاندىن سۇڭ جياڭنى تۇتساقمۇ كېچىكمەيمىز، ـــ دەپ جېكىلدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ چىقىم بولغانلىقىنى كۆرۈپ غەم ـ قايغۇغا چۆكتى، ئۇ مۇشاۋىر ژۇ يۇڭغا:

ـــ بۇ قېتىم گاۋ لىيەننى تىرىپىرەن قىلالمىدۇق. ناۋادا ئۇ لەشكەرلىرىنى كۆپەيتىپ قوشۇنمىزغا تەگكىلى كېلىپ قالسا، قانداق قىلغۇلۇق؟ ـــ دەپ مەسلىھەت سالدى.

ـــ مېنىڭچە، گاۋ لىيەننىڭ سېھىرىنى دەپئى قىلىمىز دېسىلە، مېنىڭ رايىمغا بېقىپ مۇنداق ـ مۇنداق قىلماي

بولمايدۇ! يەنى ئەگەر بۇ ئادەمنى چىللاپ كەلمىسەك، چەي جىن غوجامىنىڭ جېنىنىمۇ قۇتقۇزالمايمىز. گاۋتاڭ شەھىرىنى ئەبەدىلئەبەد قولغا چۈشۈرەلمەيمىز، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ خەلىپەت.

تۇمانلارنى چىقىرىپ، بۇلۇتلارنى قوزغايدىغان سېھىرنى دەپئى قىلىش ئۈچۈن ئاسمان ـ زېمىنلارنىڭ سىرىنى بىلەلەيدىغان خىزىر ئەلەيھىسسالامدەك ئادەمنى چىللاپ كېلىش كېرەك. ۋۇ يۈڭ ئېيتقان بۇ ئادەمنىڭ زادى كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك ئۇچىنچى باب

دەي زۇڭنىڭ گۇڭسۇن شېڭنى پەم بىلەن ئېلىپ كەلگەنلىكى لى كۇيىنىڭ لۇ بوۋاكالانىنى پالتا بىلەن چاپقانلىقى

ئەلقىسسە، ۋۇ يۇڭ خەلىپەت سۇڭ دانىشقا:

ــ بۇ سېھىر ـ كارامەتنى دەپئى قىلىش ئۈچۈن جىجۇ ئايمىقىغا ئادەم ئەۋەتىپ، گۇڭسۇن شېڭنى تاپتۇرۇپ كېلىشتىن باشقا ئىلاج يوق، شۇ چاغدىلا ئۇنى دەپئى قىلغىلى بولىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئۆتكەن قېتىم دەي زۇڭ بېرىپ خېلى ۋاقىتلارغىچە ئىزدەپ ھېچبىر ئۇچۇر ـ سىرتىقىنى ئالالمايلا كەلدى، ئەمدى نەگىمۇ ئىزدەپ بارىمىز؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ جىجۇ ئايمىقىنى ئالىدىغان بولساق، ئۇنىڭغا قاراشلىق نۇرغۇن ناھىيەلەر، بازارلار، يېزا ـ سەھرالار بار، ئۇ ھەممىسىگە بېرىپ كېتەلمىدى چېغىم. گۇڭسۇن شېڭ بىر سوپىيانە ئادەم، ئاتاقلىق تاغلارنىڭ ئۆڭكۇر ـ غارلىرىنى، چوڭ ـ چوڭ سارايلارنىڭ خاسىيەتلىك جايلىرىنى ماكان تۇتۇپ ياتىدىغاندۇ. بۇ قېتىم دەي زۇڭنى ئەۋەتەيلى، ئۇ جىجۇ ئايمىقىغا قاراشلىق ناھىيەلەرنىڭ ئاتاقلىق تاغلىرىدىكى ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالار ماكانلىرىنى بىر قۇر ئىزدەپ باقسۇن، ئۇنىڭغا ئۇچراپ قالسا ئەجەب ئەمەس، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن دەرھال دەي تۆرىنى چاقىرتىپ ئۇنىڭغا:

ــ جىجۇ ئايمىقىغا بېرىپ گۇڭسۇن شېڭنى تېپىپ

كەلسىڭىز، ــ دەپ مەسلىھەت سالدى.

ــ پېقىر بېرىشقا رازى، بىراق ماڭا بىرەيلەن ھەمراھ بولۇپ بارغىنى ياخشى بولارمىكىن، ــ دېدى دەپ زۇڭ.

ــ سىز، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ يەل تاپانلىق كارامىتىڭىزنى ئىشقا سالسىڭىز، كىم سىزگە يېتىشىپ ماڭالايدۇ؟

ــ ئەگەر ھەمراھ بولىدىغان ئادەملا چىقسا، مەن ئۇنىڭ تىزىغىمۇ تۇمار تېڭىپ قويىمەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇمۇ نۇرغۇن يول باسالايدۇ، ــ دېدى دەپ زۇڭ.

ــ مەن، ــ دېدى لى كۇي، ــ دەپ تۇرەمگە ھەمراھ بولۇپ بېرىپ كېلەي.

ــ ئەگەر سەن مەن بىلەن بارىمەن دېسەڭ، يولدا پەرھىز تائام يەيسەن، مېنىڭ گېپىمدىن چىقمايسەن، ئاندىن ئاپىرىمەن، ــ دېدى دەپ زۇڭ.

ــ بۇ قانچىلىك ئىشتى؟ مەن سىزنىڭ جورۇقىڭىز بىلەن ئىش قىلسامىلا بولىدىمۇ، ــ دېدى لى كۇي.

ــ يولدا سەگەك بولغىن، ئىش تېرىپ قويما! ــ دەپ لى كۇيغا جېكىلدى سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ ۋە ئاندىن ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىگە قاراپ، ــ ئۇنى ئىزدەپ تېپىۋالغاندىن كېيىن بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭلار، ــ دەپ تاپىلىدى.

ــ مەن يىن تيەنشىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، چەي جىن غوجامنى پادىشاھلىقىنىڭ سوراق ـ سوئالىغا قويدۇم. ئۇنى قۇتقۇزۇۋالمسام قانداق بولىدۇ؟ بۇ قېتىم ئىش تېرىمايمەن، ــ دېدى لى كۇي.

ئىككىيلەن قورال ـ ياراغلىرىنى ئېچىگە تىقىشىپ، بوغجۇملىرىنى تاڭدى ـ دە، سۇڭ جياڭ ۋە خالايىق بىلەن ۋىدالىشىپ گاۋتاڭ ئايمىقىدىن جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

يېگىرمە نەچچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن لى كۇي توختاپ:

ــ ئاغا، بىرەر ئاپقۇردىن مەي ئىچىۋېلىپ ماڭساق، ــ دېدى.

ـــ مېنىڭ بىلەن يەل تاپانلىق كارامەتنى ئىشقا سېلىپ ماڭماقچى بولساڭ پەرھىز مەي ئىچمىكىڭ لازىم، يەنە ئازراق ماڭايلى، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئاز ـ تولا گۆش يېگەننىڭ نېمە كارايىتى بار؟ ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ مانا يەنە ھېلىقى قىلىقىڭ قوزغالدى. بۇگۈن كەچ بولۇپ قالدى، بىرەر ساراي ـ پاراي تېپىپ قونۇپ ئەتە سەھەر مېڭىپ كېتەيلى، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ئىككىسى يەنە ئوتتۇز نەچچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. ئۇلار بىر سارايىنى تېپىپ چۈشتى ۋە ئوچاققا ئوت يېقىپ تاماق ئەتتى، بىر جام مەي سېتىۋېلىپ ئىچتى. لى كۇي بىر چىنە پەرھىز تائام ۋە بىر چىنە كۆك شورپىسى ئېلىپ كىرىپ دەي زۇڭغا سۇندى.

ـــ سەن نېمىشقا تاماق يېمەيسەن؟ ـــ دەپ سوردى دەي زۇڭ ئۇنىڭدىن.

ـــ يېگۈم كەلمەيۋاتىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لى كۇي.

دەي زۇڭ كۆڭلىدە: «بۇ بىرنېمە تەھقىق مەندىن يوشۇرۇنچە تاماق يەۋالماقچى» دەپ ئويلىدى ـ دە، ھېلىقى تاماقنى ئۆزى يەپ ئاستاغىنا ئارقىغا ئۆتۈپ قارىسا، ئۇ يەردە لى كۇي ئىككى جام مەي ۋە بىر تاۋاق كالا گۆشىنى قويۇپ يەۋېتىپتۇ. دەي زۇڭ ئۆزىچە: «ئاپلا، بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ ھازىرچە گەپ قىلماي ئەتە ئازراق كولدۇرلىتىپ قويايي» دېدى ـ دە، ئۆيگە قايتىپ كىرىپ يېتىپ قالدى. لى كۇي بىرپەس گۆش يەپ، مەي ئىچكەندىن كېيىن دەي زۇڭنى بىرنېمە دەپ يۇرمىسۇن دەپ غىپىدە ئۆيگە كىرىپ يېتىۋالدى.

تاڭ ئاتقاندا دەي زۇڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، لى كۇينى ئوچاققا ئوت يېقىشقا بۇيرۇدى ۋە ئۇنىڭغا ئازراق پەرھىز تائام ئەتكۈزۈپ ئىچتى. ئاندىن ساراي ھەققىنى تۆلەپ، كۇدە ـ كۆرپىلىرىنى كۆتۈرۈپ سارايدىن يولغا چىقتى. ئىككى چاقىرىم يول ماڭا ـ

ماڭمايلا، دەي زۇڭ:

— بىز تۇنۇگۈن يەل تاپانلىق كارامەتنى ئىشلەتمەدۇق، بۇگۈن يولنى ئاۋۇتايلى، سەن بوغجۇملىرىڭنى چىڭ چىگىۋال، مەن ساڭا سۇفكۆش قىلىپ قويايي، بىراقلا سەككىز يۈز چاقىرىم يول بېسىپ توختايسەن، — دېدى ـ دە، يېنىدىن تۆت تۇمارنى چىقىرىپ لى كۇينىڭ ئىككى تىزىغا تاڭدى. ئاندىن ئۇنىڭغا:

— سەن ئالدىمىزدىكى مەيخانىغا بېرىپ مېنى كۈتۈپ تۇرغىن، — دەپ ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇنىڭ تىزىغا سۇ دېدى، ئۇ لىككىدە يەردىن كۆتۈرۈلۈپ خوددى بۇلۇتنى مىنگەندەك ئۇچۇپ كەتتى. دەي زۇڭ: «قېنى ئۇ بىر كۈن ئاچ يۈرۈپ چىداپ باقسۇن» دەپ كۈلدى ـ دە، ئۆزىمۇ پۈتىغا تۇمارنى تېڭىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. لى كۇي ئادەتتىكىدەك يول مېڭىۋاتقىنىدا دەپ ئويلاپ، بۇنىڭ سېھىر ـ كارامەت ئىكەنلىكىنى بىلمىدى. قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە بوران ـ چاپقۇنلارنىڭ ئاۋازىدەك غۇيۇلدىغان ئاۋاز ئاڭلىناتتى. ئىككى تەرەپتىكى ئۆي ـ ئىمارەت، دەل ـ دەرەخلەر ئۇلگۈجىلا يىقىلىپ چۈشكەندەك، پۈتى ئاستىدا بۇلۇتلار سۈرۈلگەندەك بىلىنەتتى. لى كۇي قورقۇپ كېتىپ، بىرنەچچە قېتىم ئۆزىنى توختىتىۋالاي دەپ باقتىيۇ، ئىككى پۈتىغا ئىگە بولالمىدى، گويا بىراۋ پەستە ئىتتىرىۋاتقاندەك توختىماي يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇ مەيخانىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغىمۇ كىرەلمەسلىككە كۆزى يېتىپ:

— ۋاي ئاتا، مېنى بىردەم توختىتىۋالسىڭىز! — دەپ نالە ـ زار قىلدى. ئۇ قارىسا كۈن قىيىلىپ قاپتۇ. قورسىقى ئېچىپ، ئۈسساپ ھېچ ھالى قالمىدى. ئۆزىنى توختىتىۋالالمىغانسېرى قورقۇپ پۈتۈن بەدىنى چىپ ـ چىپ تەرلەپ، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ دېمى كېسىلگىلى تۇردى. دەي زۇڭ يېتىشىپ كېلىپ:

— ھەي بۇرادەر، ئاز ـ تولا تاماق ـ پاماقلارنى يەۋېلىپ ئاندىن ماڭمامسەن؟ — دەپ توۋلىدى.

— قېرىندىشىم، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ، مەن تۆمۈر كالا

ئاچلىقتىن ئۆلەي دەپ قالدىم، ــ دېدى جاۋابەن.

دەي زۇڭ قوينىدىن بىرنەچچە مومىا چىقىرىپ يېيىشكە باشلىدى.

ــ مەن ئېلىپ يەي دېسەم ئۆزۈمنى توختىتالمايۋاتىمەن، ماڭا بىر ـ ئىككىنى بەرسىڭىز قورساققا ياماق سېلىۋالسام، ــ دېدى لى كۇي.

ــ قېرىندىشىم، بېرى كەلگىن، مە بۇنى يەۋالغىن، ــ دېدى دەي زۇڭ.

لى كۇي قولىنى سۇندى، ئارىلىقى ئۇچ غۇلاچتەك بولسىمۇ يېقىن بارالمىدى. ئۇ:

ــ جېنىم ئاكا، سەل توختاڭ، ــ دەپ زارلاندى يالۋۇرۇپ.

ــ بۇگۈن باشقىچە تۇرىمەن، مەنمۇ ئىككى پۇتۇمغا ئىگە بولالمايۋاتىمەن.

ــ ئاپلا، بۇ كاساپەت پۇتۇم، زادى جورۇققا كىرمەيۋاتىدۇ، مۇشۇنداق كېتىۋەرسە ھېلى بىكار پالتا بىلەن بېلىمنىڭ تۆۋىنىنى چېپىۋېتىمەن.

ــ شۇنداق قىلماقتىن باشقا ئىلاج يوق، بولمىسا تاكى كېلەر يىلىنىڭ بىرىنچى ئېيىنىڭ بىرىنچى كۈنىگىچە ئۆزۈڭنى توختىتالماي مېڭىۋېرىسەن.

ــ جېنىم ئاكا، كارامەت كۆرسىتىپ مېنى ئۇنداق كولدۇرلاتماڭ، پۇتۇمنى كېسىۋەتسەم، ھېلى بىكار مەسخىرە قىلارسىز.

ــ تۇنۇگۈن ئاخشام مېنىڭ گېپىمگە ئەمەل قىلمىغان ئوخشىمامسەن؟ ئەمدى مەنمۇ ئۆزۈمنى توختىتالمايۋاتىمەن. مېڭىۋەرگىن.

ــ جېنىم ئاكا، مېنى كەچۈرۈپ بىر توختىتىپ قويسىڭىز.

ــ مېنىڭ بۇ كارامىتىم گۆشلۈك تائام يېيىشكە يول قويمايدۇ. بىرىنچى پەرھىز قىلىدىغان نەرسە كالا گۆشى، ئەگەر بىر لوقما كالا گۆشى يەپ قويىدىغان بولساڭ بىراقلا يۈز مىڭ

چاقىرىم يول بېسىپ ئاندىن توختايسەن.

ــ ئاپىلا، چاتاق بولدىغۇ ! مەن تۇنۇگۈن ئاخشام سىزدىن يوشۇرۇنچە راستلا نەچچە جىڭ كالا گۆشى يەۋېتىپتىمەن، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

ــ ھە، شۇڭلاشقا بۇگۈن مېنىڭ پۈتۈمۈ جورۇققا كىرمەيۋېتىپتۇ ـ دە، ئەمدى ئاسمانىڭ ئۇ چېتىگە بېرىپ كېلىدىغان بولدۇق، بۇنىڭغا بېرىپ ـ كېلىش ئۈچۈن ئاز دېگەندە تۆت ـ بەش يىل كېتىدۇ.

لى كۇي بۇنى ئاڭلاپ ئاللا ـ تۇۋا ئېيتىپ ناله ـ زار قىلدى.

ــ بۇنىڭدىن كېيىن، ــ دېدى دەي زۇڭ، ــ سەن مەن دېگەن بىر ئىشقا كۆنسەڭ، مەن بۇ كارامىتىمنى بولدى قىلىمەن.

ــ جېنىم ئاكا، جۇگۇ ـ جۇگۇ ئەمدى ھەرگىز گېپىڭىزدىن چىقمايمەن، ــ دېدى لى كۇي.

ــ ئەمدى يەنە مەندىن يوشۇرۇنچە گۆشلۈك تائام يەمسەن؟

ــ بۇنىڭدىن كېيىن گۆشلۈك تائام يەيدىغان بولسام تىلىمغا يوغان قوقاق چىقسۇن! مەن سىزنىڭ پەرھىز تائام يېگىنىڭىزنى كۆرۈپ، گېلىمدىن ئۆتمەيدىغاندەك قىلىۋىدى، يوشۇرۇنچە شۇنداق يەۋېتىپتىمەن، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن.

ــ ئۇنداق بولسا بۇ نۆۋەت بىر قېتىم كەچۈرەي سېنى ! ــ دېدى دەي زۇڭ ۋە بىر قەدەم چېكىنىپ يېڭى بىلەن لى كۇينىڭ پۇتىنى بىر قېقىپ: «توختا !» دەپ بىر ۋاراقىرىۋىدى، لى كۇينىڭ ئىككى پۇتى خۇددى مىختەك مىدىر ـ سىدىر قىلماي يەرگە قادالدى.

ــ مەن مېڭىپ تۇراي، ــ سەن ئاستىراق كەلگىن، ــ دېدى دەي زۇڭ.

لى كۇي پۇتىنى كۆتۈرۈشكە تەمشىلىۋىدى، خۇددى قۇيۇپ قويغان چويۇندەك كۆتۈرۈلمىدى. ئۇ داد ـ پەريات سېلىپ: «ئاپىلا، يەنە چاتاق بولدى ! ئەمدى قانداق بارارمەن؟» دەپ ئويلاپ:

— قېرىندىشىم، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭ، — دەپ زارلىدى.
— ھە، ئەمدىغۇ مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلارسەن؟ — دەپ كۈلدى دەي زۇڭ ئارقىغا قايرىلىپ.
— راستىنلا سىزنى ئۆز ئاكام دەپ بىلىمەن، ھەرگىز سۆزىڭىزدىن چىقمايمەن، — دېدى لى كۇي
— ئەمدى سەن مېنىڭ سۆزۈمگە كىرىدىغان بولدۇڭ ـ ھە ! — دېدى دەي زۇڭ ۋە لى كۇينىڭ قولتۇقىدىن ئېلىپ: «ئۇچ !» دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، ئىككىيلەن يۇرۇپ كەتتى.
— قېرىندىشىم، مەن بىچارە تۆمۈر كالىغا رەھىم قىلىڭ، بالدۇرراق دەم ئالايلى ! — دېدى لى كۇي.
ئىككىيلەن ئالدى تەرەپتىكى بىر سارايغا بېرىپ چۈشتى. بۇلار ئۆيگە كىرىپ پۇتلىرىدىكى تۇمارلىرىنى يېشىپ، نەچچە يۈز دەستە يارماق شەكلى بېسىلغان قەغەزلەرنى كۆيدۈردى، دەي زۇڭ لى كۇيدىن:
— ئەمدى قانداقراق تۇرىسەن، — دەپ سورىدى.
ئىككى پۇتۇم ئەمدى ئۆزۈمنىڭكىدەك ھالغا كەلدى، — دېدى لى كۇي.
— ئاخشام سېنى ئۆز ئالدىڭغا مەي، گۆش ئېلىپ يەڭ دەپ كىم قويۇپتۇ؟
— سىز گۆشلۈك تائام يېيىشكە رۇخسەت يوق دېگەندىكىن ئوغرىلىقچە يەپتىمەن، بۇنى مېنىڭ بۇرنۇمدىن چىقاردىڭىز.
دەي زۇڭ لى كۇيغا پەرھىز مەي ۋە پەرھىز تاماق ئەتتۇرۇپ بېگەندىن كېيىن ئىسسىق سۇدا پۇتلىرىنى يۇيۇپ بېتىپ قالدى. شۇ ياتقىنىچە تاڭ يورۇغاندا ئورنىدىن تۇردى ۋە يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ تاماق يېدى. ئاندىن ساراي ھەققىنى تۆلەپ ئىككىسى يەنە يولغا راۋان بولدى. ئۇچ چاقىرىمچە يول يۈرگەندىن كېيىن دەي زۇڭ تۇمارنى چىقىرىپ:
— قېرىندىشىم، بۇگۈن ساڭا ئىككىنى تېڭىپ قويای، ئاستىراق ماڭىدىغان بولسەن، — دېدى.

ـــ جېنىم ئاكا، مەن تاڭماي، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ سەن مېنىڭ سۆزۈمگە كىرىمەن دېگەن تۇرساڭ، ئىككىمىز چوڭ ئىشقا تۇتۇش قىلىۋاتساق، قانداقسىغا سېنى كولدۇرلىتاي؟ ئەگەر مېنىڭ سۆزۈمگە كىرمىسەڭ ئاخشامقىدەك مۇشۇ يەردە مىخلاپ تۇرغۇزۇپ قويىمەن ـ دە، قاچان مەن جىجۇ ئايمىقىغا بېرىپ گۇڭسۇن شېڭنى تېپىپ كەلگەندىن كېيىنلا بوشىتىمەن.

ـــ سۆزىڭىزگە كىرىمەن، كىرىمەن، ـــ دېدى ئالدىراپ ـ تېنەپ لى كۇي.

دەي زۇڭ بىلەن لى كۇي شۇ كۈنى ئىككى تۇمار تاڭدى، ئاندىن دەي زۇڭ يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ، لى كۇيغا ھەمدەم بولۇپ بىللە ماڭدى. ئەسلىدە دەي زۇڭنىڭ كارامىتى ماڭمەن دېسە ماڭىدىغان، توختايمەن دېسە توختايدىغان كارامەت ئىدى. لى كۇي شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ سۆزىدىن قانداق چىقالمىسۇن دەيسىز، يول ئۇستىدە پەرھىز مەي ئىچىپ، پەرھىز تائام يەپ مېڭىۋەردى. گەپنى ئۇزارتمايلى. ئىككىيلەن يەل تاپانلىق كارامەت بىلەن ئەگرى ـ توقاي ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ئون كۈنگە قالمايلا، جىجۇ ئايمىقىغا كېلىپ شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر كارۋان سارىيىغا چۈشتى.

ئەتىسى ئىككىيلەن شەھەرگە كىردى، دەي زۇڭ خوجايىن سۈپەتتە، لى كۇي بولسا چاكار سۈپەتتە ياساندى. ئۇلار گۇڭسۇن شېڭنى شەھەر ئىچىدە بىر كۈن ئىزدىدى، گۇڭسۇن شېڭنى تونۇيدىغان بىرمۇ كىشى چىقمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن سارايغا قايتىپ كېلىپ يېتىپ قالدى. ئەتىسى يەنە شەھەرگە كىرىپ چوڭ ـ كىچىك كوچا ـ كويلارنى ئارىلاپ يەنە بىر كۈن ئىزدەپ ھېچبىر ئۇچۇر ئالالمىدى. لى كۇينىڭ ئىچى پۇشۇپ:

ـــ بۇ قەلەندەر راھىب قەيەرگىمۇ تىقىلىۋالغاندۇ! ئەگەر تېپىۋالمىدىغان بولسام، قاراپ تۇر، بوينىمدىن سۆرەپ ئاغامنىڭ يېنىغا ئېلىپ بارمىغانىنى كۆر، ـــ دېدى.

ـــ مانا، يەنە ھېلىقى قىلىقىڭ تۈتتى، ئەگەر سۆزۈمنى ئاڭلىمايدىغان بولساڭ، يەنە بايىقىدەك ئازابلايمەن، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ مەن ئانچىكىلا چاقچاق قىلىپ قويدۇم، ـــ دەپ كۈلدى لى كۈي.

دەي زۇڭ يەنە بىر پەس ئاغرىنىپ تاپا ـ تەنە قىلدى. لى كۈي گەپ ياندۇرالمىدى. ئىككىيلەن يەنە سارايغا كېلىپ قونۇپ قالدى.

ئەتىسى ئەتىگەن تۇرۇپ، شەھەر سىرتىدىكى يېقىن سەھرا ـ كەنتلەرنىڭ بازارلىرىغا بېرىپ ئىزدىدى. دەي زۇڭ ئۇچرىغانلىكى بوۋايلارغا سالام بېرىپ، گۇڭسۇن شېڭ تەخسىرنىڭ ئۆيى نەدىكىن، دەپ سۇرۇشتۇردى، ئۇنى تونۇيدىغان بىرمۇ كىشى چىقمىدى، دەي زۇڭ ئەنە شۇ تەرىقىدە ئون نەچچە ھويلا ـ ئارامغا بېرىپمۇ سۇرۇشتە قىلدى. دەل چۈش ۋاقتى بولغاندا ئىككىيلەن قاتىراپ يۇرۇپ تازا قورسىقى ئېچىپ كەتتى، بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ كۆزىگە يول ياقمىدا بىر پەرھىز تائام ئېتىدىغان ئاشخانا چېلىقىپ قالدى. بۇلار ئۇدۇل ئۇنىڭغا كىرىپ تاماق ـ پاماقلارنى ئېلىپ يېمەكچى بولدى. ئىچكىرىسىدە ئادەم لىقمۇلىق ئولتۇرۇپ كېتىپتۇ، بىرمۇ بوش ئورۇن قالماپتۇ. دەي زۇڭ بىلەن لى كۈي يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ قالدى. ئاشخانا خىزمەتچىسى كېلىپ:

ـــ مېھمانلار، ئاش ـ پاش يەيدىغان بولۇشسىلا، ئاۋۇ بوۋاينىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇشسىلا، ـــ دېدى.

دەي زۇڭ بوۋايغا نەزەر سالدى. ئۇ يالغۇز يوغان بىر شىرەنى ئىگىلەپ ئولتۇرۇپتۇ، دەي زۇڭ ئۇنىڭغا سالام بېرىپ تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى، ئاندىن ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇردى. لى كۈي دەي زۇڭنىڭ يېنىدا ئولتۇردى، دەي زۇڭ خىزمەتچىگە تۆت قاچا لەڭمەن ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى.

ـــ مەن بىر قاچا يېسەم، سەن ئۇچ قاچا يېسەڭ بولار؟ ـــ

دېدى دەي زوڭ.

ـــ ئۇ قانچىلىك ئاشتى، بىراقلا ئالتە قاچا ئېلىپ كەلسىمۇ سوقۇۋېتىمەن، ـــ دېدى لى كۇي.

خىزمەتكار ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ بىر ھازاغىچە لەڭمەننى ئېلىپ چىقمىدى، لى كۇي خىزمەتكارنىڭ لەڭمەننى ئىچكىرىدىكىلەرگىلا توشۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، خېلىلا زەردىسى قاينىدى. شۇ ئارىدا خىزمەتكار بىر قاچا سۇيۇقئاشنى ئېلىپ چىقىپ، شۇ شىرەدىكى بوۋاينىڭ ئالدىغا قويدى. بوۋاي خوش - پوشمۇ دېمەيلا ئاشنى قولىغا ئالدى، سۇيۇقئاش ناھايىتى ئىسسىق بولسىمۇ، بېشىنى كۆتۈرمەي، شىرەگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ئىچىۋەردى. تاماق ئېلىپ چىقمايۋاتقىنىغا لى كۇينىڭ تاقىتى تاق بولۇپ «ھەي ئۇستام!» دەپ خىزمەتكارنى چاقىرىپ كېلىپ:

ـــ غوجا ئاكاڭنى شۇنچىمۇ ساقلىتامسەن. بىز ساقلاپ ئولتۇرغىلى نەۋاق، ـــ دەپ تىللىدى - دە، جوزىغا «پاق» قىلىپ بىرنى ئۇرۇۋۇدى، ئاش سۇيى بوۋاينىڭ يۈزىگە چاچراپ، سۇيۇقئاش يەرگە تۆكۈلۈپ كەتتى. بوۋاينىڭ زەردىسى قاينىپ، كاپ قىلىپ لى كۇينىڭ گېلىدىن ئېلىپ:

ـــ ھەي بىئەدەپ، نېمىشقا مېنىڭ ئېشىمنى تۆكىۋېتىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

لى كۇي مۇشتىنى تۈگۈپ بوۋاينى ئۇرماقچى بولۇۋىدى، دەي زوڭ ئۇنى شاقىقىدە تۇتۇۋېلىپ بوۋايغا ناماقۇللۇق بىلدۇرۇپ:

ـــ ئاتا، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولماڭ، پېقىر سىزگە ئېشىڭىزنى تۆلەپ بېرەي، ـــ دېدى.

ـــ مېھمان بېگىم، ئۆزلىرى بىلمەيلا، مەن قېرىنىڭ يولۇم يىراق، تامىقىمنى بالدۇرراق يەۋېلىپ ماڭمىسام يولدا تەخىر بولۇپ، ۋەز ئاڭلاشقا كېچىكىپ قالىمەن، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ ئاتا، سىز قەيەرلىك؟ كىمدىن، قانداق ۋەز ئاڭلىماقچىسىز؟ ـــ دەپ سوردى دەي زوڭ.

ـــ مەن مۇشۇ جىجۇ ئايمىقىغا قاراشلىق جيۇگۇڭ

ناھىيەسىدىكى ئىككى ئەۋلىيا تېغى ئېتىكىدىن بولىمەن. مۇشۇ شەھەردىن ئازراق خۇشبۇي ئىسرىق ئېلىپ، تاغدىكى بوۋاكالانىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشىنىڭ يوللىرى توغرىسىدىكى ۋەزىسىنى ئاڭلاپ كېلەي دەپ كېتىۋاتىمەن، ــ دېدى بوۋاي.

دەي زۇڭ: «توختا، گۈڭسۇن شېڭمۇ شۇ يەردە بولمىسۇن يەنە؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، بوۋايدىن:

ــ ئاتا، مۇبارەك جاڭزىلىرىدا گۈڭسۇن شېڭ دېگەن كىشى بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مېھمان بېگىم، ئۇنى باشقا ئادەملەردىن سورىسىلا بىلمەيدۇ، ئۇنى كۆپ ئادەم تونۇمايدۇ. مەن ئۇنىڭ بىلەن قوشنا. ئۇنىڭ ئۆيىدە بىرگىنە قېرى ئانىسى بار. بۇ تەخسىرىم بۇرۇن جاھانكەچتىلىك قىلىپ سىرتتا يۈرەتتى. شۇڭا ئۇ چاغدا ئۇنى خەق گۈڭ سوپۇم دەپ ئاتايتتى. ئەمدى گۈڭسۇن شېڭ دېمەي، ئۇرۇق ـ زاتىنى تاشلاپ قويۇپ، دىيانەتلىك سوپۇم دەپلا ئاتايدىغان بولۇشتى. شۇڭا ئۇنىڭ پېقىرانە ئېتىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، ــ دېدى بوۋاي.

دەي زۇڭ: «تۆمۈر كەشنى كىيىپ ئالەمنى كېزىپ ئىزدىسەڭمۇ بىكار، ۋاقتى كەلگەندە كۈچ سەرپ قىلمىساڭمۇ ئالدىڭدا پەيدا بولار» دېگەن مۇشۇ ـ دە، دەپ ئويلىدى ـ دە:

ــ جيۇگۈڭ ناھىيەسىنىڭ ئىككى ئەۋلىيا تېغى بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقى قانچە يول كېلىدۇ؟ دىيانەتلىك سوپۇم ئۆيىدە بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى بوۋايدىن يەنە.

ــ مۇشۇ ناھىيەنىڭ قىرىق بەش چاقىرىم نېرىسىدىكى تاغ ئاشۇ ئىككى ئەۋلىيا تېغى بولىدۇ. دىيانەتلىك سوپۇم بوۋاكالانىڭ ئەتىۋارلىق مۇرىتى، ئۇستازى ئۇنى يېنىدىن نېرى كەتكۈزمەيدۇ، ــ دېدى بوۋاي.

دەي زۇڭ بۇ ئۇچۇرنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتتى ـ دە، تاماقنى ئالدىرىتىپ ئالدۇرۇپ كېلىپ بوۋاي بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ يېدى، تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن پۇلىنى تۆلەپ

بوۋاي بىلەن بىللە ئاشخانىدىن چىقتى ۋە يولنى ئوبدان سورىۋالدى. ئاخىرىدا دەي زوڭ:

ــ ئاتا، سىز مېڭىپ تۇرۇڭ. پېقىر ئازراق كۆجە، قەغەز ئېلىۋېلىپ ئارقىڭىزدىنلا بارىمەن، ــ دېدى. ئاندىن بوۋاي خوشلىشىپ يۈرۈپ كەتتى.

دەي زوڭ بىلەن لى كۇي قايتىپ كېلىپ كۆدە ـ كۆرپىلىرىنى ئېلىپ، پۇتىغا تۇمارىنى تېڭىپ سارايدىن چىقتى ـ دە، ئىككىسى توپتوغرا جيۇگۇڭ ناھىيەسىدىكى ئىككى ئەۋلىيا تېغىغا قاراپ يول ئالدى. يولغا چىققاندىن كېيىن دەي زوڭ يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ قىرىق چاقىرىم يولنى بىردەمدە بېسىپ قويدى. ئۇلار ناھىيەگە كېلىپ ئىككى ئەۋلىيا تېغىنى سۈرۈشتۇرۇۋېدى، بىراۋ:

ــ بۇ يەردىن كۇنچىقىش تەرەپكە قاراپ بەش چاقىرىملا ماڭساڭلار يېتىپ بارغىنىڭلار شۇ، ــ دەپ كۆرسىتىپ قويدى. بۇلار ئۇ يەردىن يەنە كۇنچىقىش تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. دەرۋەقە بەش چاقىرىم ماڭا ـ ماڭمايلا ئاشۇ ئەۋلىيالار تېغىغا بېرىپ قالدى، دېگەندەك ئۇ شۇنچە گۈزەل تاغ ئىدىكى:

سىپسىلىق تىك تاغ ـ گىلاك كۆپكۆك باراقسان ياشىرىپ،
قاپلىغان زۇمرەت يېشىل تاغنى بۇلۇتلار توپلىشىپ.
ئىككى يارنى ئەجدىھا، يولۋاس كېلىپ تۇتقان ماكان،
يىغلىشىپ مايمۇن، ئۇچار قۇش، تۇرنىلار زار قاقشىغان.
تاك بىلەن سالساك نەزەر قاپلار بۇلۇت تاغ ئۇستىنى،
كەچقۇرۇن باقساك قۇياش قىزارتىدۇ شاخ ئۇچىنى.
شىلدىرلاپ ئاققان ئېقىن سۇ، جىلغىدا لەئەل كەبى،
شارقىراپ بۇلاقتا سۇمۇ، غاردا ۋىك ـ ۋىك ساز كۇيى.

شۇ ئەسنادا دەي زوڭ بىلەن لى كۇي ئىككى ئەۋلىيا تېغى ئېتىكىگە يېتىپ بارغاندا، بىر ئوتۇنچىغا ئۇچراشتى، دەي زوڭ

ئۇنىڭغا سالام قىلىپ:

ــ دىيانەتلىك سوپۇمنىڭ ئولتۇرۇقى قەيەردىكىن؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ مۇشۇ تاغنىڭ كۈنچىقىش ئېغىزىدىن چىقىپ بۇرۇلسىڭىز، ئىشكى ئالدىدا بىر كىچىك تاش كۆۋرۈك تۇرغان ئۆي شۇ، ــ دەپ ئېيتىپ بەردى.

ئىككىيلەن تاغ ئېغىزىدىن چىقىپ بۇرۇلۇپ قارىسا ئون نەچچە ئېغىز كەپە تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىغا پاكار تام سېلىنغان، تام سىرتىدا بىر كىچىك تاش كۆۋرۈك بار ئىكەن. بۇلار كۆۋرۈك يېنىغا كەلگەندە بىر سېۋەت ھۆل مېۋە كۆتۈرگەن يېزىلىق بىر چوكان پەيدا بولدى. دەي زۇڭ ئۇنىڭ بىلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشىپ:

ــ دىيانەتلىك سوپۇمنىڭكىدىن چىقىۋاتاملا، دىيانەتلىك سوپۇم ئۆيىدە بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۆينىڭ كەينىدە قېرىماسلىق دورىسى ياساۋاتىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى چوكان.

دەي زۇڭ ئىچىدە خۇشال بولۇپ، لى كۇيغا:

ــ سەن تېرەك ئارقىسىغا ئۆتۈپ يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ تۇرغىن، مەن ئۆزۈم كىرىپ باقاي، ئۇنى تاپسام چىقىپ سېنى چاقىراي، ــ دەپ تاپلىدى ـ دە، ئىچكىرىگە كىردى، كىرىپ قارىغۇدەك بولسا قاتار ئۇچ كەپە تۇرۇپتۇ، كەپىنىڭ ئىشىكلىرىگە قومۇش مىلەڭزە ئېسىپ قويۇلۇپتۇ. دەي زۇڭ «ئەھە» دەپ بىر يۆتىلىۋىدى، ئىچكىرىدىن ئاپئاق چاچ بىر موماي چىقتى. ئۇ شۇنداق موماي ئىكەنكى:

چېچى ئاق، قېرىغان، لېكىن تىمەن ئۇ قىپقىزىل يۈزلۈك،
گويا كۈز ئېيىنى باسقان تۇمان ـ ئىستەك خىرە كۆزلۈك.
قېشى ئاق تاڭ قىروۋسىدەك، قۇياشتا پارقىراپ چاقنار،
قارا پەشتاما، ئاق ئەڭنى، كەۋكەبىستان زاتىغا ئوخشار؛

كىيىپ ئۇستىگە بۆز يەكتەك، چېچىنى جىغىدا باسقان،
قېرىپ لىشەن① دىكى ئەينى بۇۋىمىنىڭ ئۆزى بوپقالغان.
قانات قاققان قىلىپ پەرۋاز گويياكى تۇرنىدۇر ئەپتى،
كى تاغنىڭ قارغىيىدەك مەغرۇرانە تۇرقىيۇ ـ تەقى.

دەي زۇلۇڭ ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشىپ:
ـــ ئانا، ئۆزلىرىگە بىر ئىلتىجايىم بار، پېقىرنى دىيانەتلىك سوپۇم بىلەن بىر كۆرۈشتۇرۇپ قويسىلا ئىكەن، ـــ دېدى.
ـــ بېگىم، نامىشەرىپلىرى كىم بولىدىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى موماي.
ـــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتىم دەي زۇلۇڭ بولىدۇ، شەندۇڭدىن كەلدىم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى دەي زۇلۇڭ.
ـــ ئوغلۇم جاھانكەچتى بولۇپ چىقىپ كەتكەنىدى، قايتىپ كەلمىدى، ـــ دېدى موماي.
ـــ پېقىر كونا قەدىناسى ئىدىم، ئۇنىڭغا مۇھىم بىر سۆزۈم بار ئىدى، كۆرۈشەي دەپ كېلىۋىدىم.
ـــ ئۆيدە يوق، قانداق گەپلىرى بولسا ماڭا دەپ قويۇپ كەتسىلە. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بېرىپ كۆرۈشسۇن.
ئۇنداق بولسا كېيىن كېلەي، ـــ دېدى دەي زۇلۇڭ ۋە موماي بىلەن خوشلىشىپ سىرتقا چىقىپ، لى كۇيغا:
ـــ ئەمدى ساڭا ئىش چىقتى، ئۇنىڭ ئانىسى ئۆيدە يوق دەيدۇ. ئەمدى سەن كىرىپ چاقىرىپ باققىن، ناۋادا يەنە يوق دېسە ھەيۋە قىلىپ چۇقان كۆتۈرگىن، لېكىن ئۇنىڭ ئانىسىغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويما. مەن كىرىپ ساڭا ھاي بېرىمەن، شۇ ھامان توختاپ قالغىن، ـــ دېدى.
لى كۇي بوغجۇمىسىدىن قوش ئايپالتىسىنى چىقىرىپ بىلىگە قىستۇردى ـ دە، ئۆيگە كىرىپ:
ـــ ئۆيدە كىم بار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

---

① لىشەن ـــ شەنشىدىكى تاغ.

موماي ئالدىراپ ـ تېنەپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

ـــ كىم؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ لى كۇيىنىڭ چەكچىيىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ قورقۇپ كېتىپ، ـــ ئوغلۇم، نېمە گېپىڭىز بار ئىدى؟

ـــ مەن لياڭشەن كۆلىدىكى قارا قۇيۇن بولىمەن. ئاغىلارنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن گۈڭسۇن شېڭنى چىللاپ كەلدىم. ئۇنى چاقىرىپ بېرىڭ، چىقسا ئىززەت ـ ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ. ئەگەر يەنە چىقمىسا ئوت قويۇپ ئۆيۈڭلارنى كۆيدۈرۈپ تۈپتۈز قىلىۋېتىمەن. ئۇ چاغدا مەندىن كۆرمەڭلار، پات چىقسۇن!

ـــ پالۋان، ئۇنداق دېمىسىلە، بۇ گۈڭسۇن شېڭنىڭ ئۆيى ئەمەس، دىيانەتلىك سويۇمنىڭ ئۆيى.

ـــ ئۇنى چاقىرىپ بەرسىڭلا بولدى، مەن ئۇ دۆيۈزنى تونۇيمەن.

ـــ ئۇ يۇرت كېزىپ چىقىپ كەتكەنىدى، تېخى قايتىپ كەلمىدى.

لى كۇي پالتىسىنى ئالدى ـ دە، تامغا «گاچ» قىلىپ چاپتى، موماي ئالدىغا كېلىپ ئۇنى توستى، لى كۇي:

ـــ ئوغلۇڭنى چاقىرىپ بەرمىسەڭ، ئۆلتۈرىمەن سېنى، ـــ دېدى ـ دە، پالتىسىنى كۆتۈرۈپ دۈەيلىدى.

موماي قورقۇپ كېتىپ يەرگە يىقىلدى. بۇ چاغدا ئىچكىرىدىن گۈڭسۇن شېڭ چىقىپ:

ـــ ھەي، بىئەدەپلىك قىلما! تارت قولۇڭنى، ـــ دەپ ۋارقىرىدى. بۇ ھال مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

قېرىماسلىق دورا قاياتاماقتا پىردىن ئۇلگە ئەپ،
چىقتى ئەلدىن، باردى تاغقا مۆكتى ئۇ پىنھانە دەپ.
كەلمىگەن بولسا ئەگەر جان ئالغۇچى لى كۇي بۇڭا،
ئۆيىدىن چىققايمۇ گۈڭسۇن شېڭ ئىشككە ئەنسىرەپ.

ـــ هەي تۆمۇر كالا، ئانامنى شۇنداق قورقۇتـۇۋېتەمسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى دەي زۇڭ ۋە دەرھال موماينى يۆلەپ تۇرغۇزدى. لى كۇي پالتىسىنى ياندۇرۇپ ئېلىپ:

ـــ ئاغا، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، ئۇنداق قىلمىسام ئۆزلىرى چىقمايتىلا، ـــ دېدى تەزىم قىلىپ.

گۇڭسۇن شېڭ ئاۋۋال ئانىسىنى يۆلەپ ئۆيگە ئەكىرىۋېتىپ چىقىپ، دەي زۇڭ، لى كۇيلارنى ئېتىكاپخانىسىغا باشلىدى.

ـــ ئىككىلىرى جۇۋاپ مۇشۇ يەرگىچە مېنى ئىزدەپ كەپلا، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ ئۇستازىم، ـــ دېدى دەي زۇڭ، ـــ ئۆزلىرى تاغدىن چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن ئاۋۋال پېقىر جىجۇ ئايمىقىغا كېلىپ بىر قېتىم ئىزدەپ چىقتىم، ھېچ يەردىن ئۇچۇرلىرىنى ئالالمىغانلىقىمدىن، بىرنەچچە شېرىك تۇپلاپ تاغقا قايتىپ كەتتىم. بۇ قېتىم ئاغىمىز سۇڭ دانىش گاۋتاڭ ئايمىقىغا چەي جىن غوجامنى قۇتقۇزۇشقا بارغانىدى، ئامبال گاۋ لىەن سېھىر قىلىپ ئىككى ـ ئۈچ مەررە جەڭدە يېڭىۋاپتۇ، ھېچ ئىلاج بولمىغانلىقتىن پېقىر بىلەن لى كۇينى ئۆزلىرىنى چىلاپ كېلىشكە ئەۋەتتى. جىجۇنى بىر ئايلىنىپ چىقتۇق، ئىز ـ دېرەكلىرىنى ئالالمىدۇق. كۇتۇلمىگەندە ئاشخانىدا مۇشۇ يەرلىك بىر بوۋاي ئۇچراپ قېلىپ مۇشۇ يەرنى كۆرسىتىپ قويدى. كەلسەك ئالدىمىزدىن بىر يېزىلىق چوكان چىقىپ قالدى، ئۇنىڭدىن سوراپ جانابلىرىنى ئۆيده قېرىماسلىق دورىسى ياساۋاتىدۇ دېدى، كېلىپ ئانامدىن سوراپ يوق دېگىلىلا تۇردى، شۇڭا لى كۇي ئۆزلىرىنى تېرىكتۇرۇپ ئاچىقتى، ئىنىمىز قوپاللىق قىلىپ قويدى، ئەپۇ قىلسىلا، ئاغامغا گاۋتاڭ ئايمىقىدا بىر كۈن تۇرۇش بىر يىلدەك بىلىنىۋاتىدۇ. مەرھەمەت قىلسىلا يولغا چىقايلى، مەردلىكىڭ بەجا كەلتۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئاخىرغىچە ھەمدەمدە بولسىلا.

ـــ پېقىر، ـــ دېدى گۇڭسۇن شېڭ، ـــ ياش چېغىمدا

يۇرتمۇيۇرت سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ يۈردۈم. كۆپ باتۇرلار بىلەن تونۇشۇپ بىللە بولدۇم، لياڭشەن كۆلىدە ھەربىرلىرىدىن ئايرىلىپ يۇرتقا قايتىپ كەلسەم، بىرىنچىدىن، ئانام ياشىنىپ قاپتۇ، قارايدىغان ھېچكىمى يوق ئىكەن؛ ئىككىنچىدىن، ئۇستازىم بوۋاكالان تۇتۇۋالدى، مېنى بىرەركىم ئىزدەپ كېلىپ قالمىسۇن دەپ، نامسىنى دىيانەتلىك سوپۇمغا ئۆزگەرتىپ مۇشۇ يەرگە بېكىنىۋالغانىدىم. بۇ ئۆز مەيلىمچە بولغان ئىش ئەمەس.

ـــ ھازىر سۇڭ دانىش ناھايىتى خەۋپ ئاستىدا قالدى، ئۇستازىم، شەپقەت قىلىپ بىر بېرىپ كەلسىلە، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئانامغا قارايدىغان ئادەم يوق، ئۇنىڭ ئۇستىگە بوۋاكالان ماڭا رۇخسەت قىلمايدۇ، راستلا بارالمايمەن، ـــ دېدى گۇڭسۇن شېڭ.

دەي زۇڭ يۇكۇنۇپ قايتا ـ قايتا ئىلتىجا قىلىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن گۇڭسۇن شېڭ دەي زۇڭنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ـــ قېنى، يەنە مەسلىھەتلىشىپ باقاي، ـــ دېدى.

گۇڭسۇن شېڭ ئېتىكاپخانىسىدا دەي زۇڭ بىلەن لى كۇينىڭ ئالدىغا پەرھىز مەي، تائام كەلتۇردى.

ئۇچەيلەن بىر پەس غىزالانغاندىن كېيىن دەي زۇڭ يەنە زارلانغان ھالدا يالۋۇرۇپ:

ـــ ئۇستازىم، ناۋادا ئۆزلىرى بارمىسىلا سۇڭ دانىشنى گاۋ لىيەن جەزمەن تۇتۇپ كېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تاغ تۇرايمىزدىكى مەردلىك يولىدا جەم بولۇشتەك بۇيۇك ئىشىمىز نابۇت بولىدۇ ! ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداق بولسا، مەن بوۋاكالاندىن ئىجازەت ئالاي. ناۋادا ئىجازەت بېرىپ قالسا بىللە باراي، ـــ دېدى گۇڭسۇن شېڭ.

ـــ بۇگۇنلا بېرىپ سوراپ باقسىلا بولماسمۇ، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ يەنە بىر كىچە تەخىر قىلسىلا، ئەتە سەھەر بىرىپ سوراپ كېلەي.

ـــ ئاغامغا ئۇ يەردە بىر كۈننى ئۆتكۈزمەك بىر يىلدەك بىلىنىۋاتىدۇ، مالال كۆرمىسلە بىللە بىرىپ كەلسەك.

گۈڭسۈن شېك ئورنىدىن تۇرۇپ دەي زۇڭ بىلەن لى كۈينى باشلاپ ئۆيدىن چىقىپ ئىككى ئەۋلىيا تېغىغا راۋان بولدى. بۇ كۈز ئاخىرلىشىپ قىش باشلانغان، كۈن قىسقىراپ، تۈن ئۇزىرىپ قالغان چاغلار ئىدى، ئاسانلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتەتتى، شۇڭا بۇلار تاغنىڭ بېلىگە يېتىپ كەلگەندە كۈن ئولتۇرۇپ كەتتى. قارىغايلىق ئىچىدىن توپتوغرا بوۋاكالان ئىبادەتخانىسىغا بارىدىغان بىر چىغىر يول بار ئىدى، بۇلار شۇ يول بىلەن كېتىۋاتقاندا ئىبادەتخانىنىڭ پېشايۋىنى ئاستىدا قىپقىزىل تاختا كۆرۈندى. ئۇنىڭغا ھەل بىلەن «كەۋكەبىستان ئىبادەتخانىسى» دېگەن خەتلەر يېزىلغانىدى. ئۇچەيلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىككى ئەۋلىيا تېغىغا نەزەر سالدى. ئۇ دەرۋەقە شۇنداق ئېسىل ئەۋلىيالار ماكانى ئىكەنكى:

كۆك باراقسان قارىغايلار، ياپيېشىل ئارچا قاتار،
تىكشىسا نوم تۇرنىلار، نەچچە غۇلام دورا ياسار.
پۈرقۇغان تاش ئۆيدە ھور ـ ئىس، ئاق، سېرىق دورا ھىدى،
قاپلىغان غار ئاغزىنى كۆكلەپ قومۇش يېشىل چىنار.
ئالما چىشلەپ ئاغزىغا يارلار ھالقىپ تاغ مايمۇنى،
گۈل مۇڭگۈز ياۋا بۇغا يول ئاتلىشىپ ئويناپ چاپار.
ئاڭلىنار دەرۋىش ـ غۇلاملار نوم ـ تىلاۋەت ئۈنلىرى،
ئەۋلىيا ئەزەم شەرىئەت ئۇستىدە مەنە ئوقار.
ئەۋلىيالاردىن ھامان مەدەت ـ شاپائەتلەر تىلەپ،
بۇ تىلاۋەت كۈرسىگە مىنگەن بۇلۇت پىرلەر قونار؛
بۇ مۇقەددەس قەسرىگە تەزىم ـ تاۋاپ ئەيلەشكە ھەم،
ئەرشىئەلادىن مىنىپ ئەنقا ئۇچۇپ ھۆرلەر كېلەر.

دەرھەقىقەت مانا بۇ ھۆر ـ پەرىلەرنىڭ قەسرىسى،
بۇنىڭدىن ئۆزگە ئىزدىسەڭ پىڭلەي چىقار ئەمدى قەيەر.

ئۇچەيلەن كىيىم رۇسلاش شىپاڭبدا كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تۇزەشتۇرۇپ دالان بىلەن توپتوغرا سارايىنىڭ ئارقىسىدىكى «قەقنۇس ھۇجرا»غا قاراپ ماڭدى. ئۇ يەردە تۇرغان ئىككى مۇلازىم بالا گۇڭسۇن شېڭنىڭ ئادەم باشلاپ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن بوۋاكالانغا خەۋەر قىلدى، بوۋاكالان بۇ ئۇچەيلەننى چىللاپ ئېلىپ كىرىشكە ئىجازەت بەردى. گۇڭسۇن شېڭ دەي زۇڭ، لى كۇيلارنى «قەقنۇس ھۇجرا»غا باشلاپ كىردى، بوۋاكالان ئەمدىلا دۇئا ـ تىلاۋەتنى تۈگىتىپ ئېتىكاپ كۆرسىسىدە ئولتۇراتتى، گۇڭسۇن شېڭ ئالدىغا بېرىپ ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ ئېسەنلىك سورىدى، ئاندىن چەتكە ئۆتۈپ ئېھتىرام بىلدۇرۇپ تۇردى. دەي زۇڭ بىلەن لى كۇي بوۋاكالانغا قارىسا، ئۇ دەرۋەقە شۇنداق سۇرلۇك ئەنبىيا قىياپىتىدە كۆرۇندىكى:

كۇلاسى ئۇستىگە لەئەل يوپۇرماق قاشنى بېكىتكەن،
ئۇ جەندە تونىغا قات ـ قات كالۇڭتۇن كەشتە گۇل چەككەن.
يۇزىكىم كەڭ ئۇنىڭ كۆركە ساقىلى ئۇزىراپ چەندان،
ئىبادەت ئەجرىسى راست ئەنبىيالىق چېكىگە يەتكەن؛
ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقى زۇمرەت، چاناقى چاسا شەكلىدە،
ئىچىپ ئۇ ھەۋزىكەۋسەرنى ئۆزىنى ياش تۇتۇپ كەلگەن.
ھەمىشە يەيدىكەن قورساق ئاچۇرماس تاغ چىلانىنى،
ئۆمۇرنى ئۇزارتار شاپتۇلدىنمۇ ئۇزۇپ يېگەن.
تۇتۇپ جىسمى ـ ۋۇجۇدىنى مىسالى ئەنبىيا قۇدرەت،
ھەقىقەتتە يېشىل مۇسكۇل، سۆسۈنە مېڭە ئاتا ئەتكەن.
ئىسمىزاتى ئورۇن ئالغان پەرىشتىلەر قاتارىدىن،
بۆرىكى قارىيىپ، تەھقىق جىگىرى كۆكىرىپ كەتكەن.
مىنىپ تۇن نىسپىدە ئەنقا، كېزىپ ھۆرلەر سارايىنى،
بۇلۇتنى ئات قىلىپ، تۇرنا مىنىپ كۆك قەرىنى كەزگەن.

دەي زۇڭ ئۇنى كۆرۈپ ئالدىراپ ـ تېنەپ سالام بەردى. لى كۇي ئۇنىڭغا قاراپلا تۇردى، بوۋاكالان گۇڭسۇن شېڭدىن:

ـــ بۇ ئىككىيلەن قەيەردىن كەلدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ھېلىقى مەن سىلىگە ئېيتقان شەندۇڭلۇق دوستلىرىم مۇشۇ. ھازىر گاۋتاڭ ئايماق ئامبىلى گاۋ لىيەن سېھىرگەرلىك كارامىتىنى ئىشلەتكەنلىكى تۈپەيلىدىن ئاغىمىز سۇڭ جياڭ مېنى چاقىرىشقا بۇ ئىككى ئىنىمىزنى ئەۋەتىپتۇ. ئۆزۈمچە كېتەلمەي ئۆزلىرىدىن سوراپ كەلدىم.

ـــ شاگىرتىم، سىز بالايىئاپەت گىردابىدىن قۇتۇلۇپ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش يولىدا تىلاۋەت قىلىپ تۇرۇقلۇق، يەنە نېمىشقا شۇ يولنى ھېرىس قىلىسىز؟

ـــ سىزدىن تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىماس قىلىمىزكى، ـــ دەپ سۆز ئالدى دەي زۇڭ يەنە تەزىم قىلىپ، ـــ گۇڭسۇن شېڭ تەخسىرىمىڭ تاغدىن چۈشۈپ گاۋ لىيەننىڭ سېھىرىنى دەپئى قىلىپ بېرىشىگە رۇخسەت قىلغايسىز، شۇنىڭدىن كېيىنلا بىز ئۇنى تاغقا ئۆزىمىز قايتۇرۇپ ئەكېلىپ قويىمىز.

ـــ ئىككىڭىزلار بىلمەيسىزلەر: تەقۋادارلار ئۇچۇن يوقىلاڭ ـ ياۋىداق ئىشلارغا ئارىلىشىش جايىز ئەمەس، سىلەر تاغدىن چۈشۈپ تۇرۇڭلار، ئاندىن مەسلىھەتلىشەيلى، ـــ دېدى بوۋاكالان.

گۇڭسۇن شېڭ نائىلاج ئىككىيلەننى ئەگەشتۇرۇپ «قەقنۇس ھۇجرا»دىن ئايرىلىپ كېچىلەپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. لى كۇي:

ـــ ھەزرىتى ئەۋلىيايىم نېمە دەيدۇ؟ ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئاڭلىمىدىڭمۇ، سەنمۇ بارغۇ؟ ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئۇ بىرنېمىنىڭ گېپىنى كىم ئۇقسۇن.

ـــ ئۇستازىم ئۇ يەرگە بارمىغىن، دېدى.

ـــ ئىككىمىز شۇنچە كۆپ يول يۈرۈپ مېڭ مۇشەققەتتە ئىزدەپ تاپساق، پوقتەك گەپ قىپتۇ بۇ، ـــ دېدى بۇنى ئاڭلىغان لى كۇي ۋارقىراپ ـ جارقىراپ، ـــ غوجا ئاكاڭنىڭ ئاچچىقىم تۇتۇپ كەتسە، ھېلى بىكار بىر قولۇم بىلەن دەستار ـ

پەستارلىرىنى مۇجۇپ مىجىقىنى چىقىرىپ، بىر قولۇم بىلەن بېلىدىن ئېلىپ، بۇ قەبرى ئۈغرىنى تاغدىن غولىتىپ تاشلايمەن.

ــ يەنە پۇتۇڭنى يەرگە مىخلاتقىلى كەپتۇ ـ دە ! ــ دېدى دەي زۇلۇق ئۇنىلىق بىلىكىنى سىقىپ.

ــ ياق ـ ياق، ئانچىكىم ئويۇن ـ چاقچاقتىن شۇنداق دەپ قويدۇم.

ئۇچەيلەن يەنە گۇڭسۇن شېڭنىلىق ئۆيىگە كېلىپ ئازراق كەچلىك تاماق يېدى. گۇڭسۇن شېلىق:

ــ بۈگۈن ئاخشامچە يېتىپ تۇرۇپ، ئەتە ئۇستازىمىزغا يەنە ئىلتىجا قىلىپ باقايلى، ناۋادا ئۇناپ قالسا باراي، ــ دېدى.

دەي زۇڭلار شۇ كېچىسى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇلدى. ئىككىيلەن يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ ئېتىكاپخانىغا كىرىپ يېتىپ قالدى. تاڭ يورۇشقا يېقىن لى كۇي ئاستاغىنا ئورنىدىن تۇردى. ئۇ دەي زۇڭنىلىق خورۇلداپ ئۇخلاپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلىدە: «بۇ نېمىدېگەن نەسكەشلىك؟ ئۆزۈلىق تاغ تۇرانلىق ئادىمى تۇرۇپ ئاشۇ مەلئۇن ئۇستاز دېگەن بىرنېمىدىن سورايمىز دەپ ئولتۇرۇشۇلىق نېمىسى ! ئەتە ئۇ مۇتتەھەم ئۇنىماي تۇرۇۋالسا ئاغىمىزنىلىق چولىق ئىشى تەخىرگە قالمامدۇ؟ مېنىلىق تاقەت قىلغۇچىلىكىم قالمىدى، ئۇ قەبرى ئۇغرىنى ئۆلتۇرۇۋەتسەم، گۇڭسۇن شېلىق يەنە سوراپ باقاي دەيدىغان ئادەم قالمىسا، بىز بىلەن بارماي نېمە ئىلاجى» دەپ ئويلىدى ـ دە، شۇ هامان قوش ئايپالتىسىنى قولىغا ئېلىپ ئاستاغىنا ئىشىكنى ئېچىپ، ئاي يورۇقىدا بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ تاغقا چىقتى. ئۇ كەۋكەبىستان ئىبادەتخانىسى ئالدىغا يېتىپ بېرىپ قارىسا چولىق دەرۋازا ئېتىلىق تۇرۇپتۇ. ئۇنىلىق يېنىدىكى سوقما تام ئانچە ئېگىز ئەمەس ئىكەن، لى كۇي ئۇنىڭدىن لىككىدە سەكرەپ ئۆتۈپ دەرۋازىنى ئاچتى ـ دە، بىر ـ بىر بېسىپ ئىچكىرىگە كىردى. ئۇ توپتوغرا «قەقنۇس هۇجرا» ئالدىغا يېتىپ بېرىپ تىڭشىۋىدى، ئىچىدىن بىراۋنىلىق گۆهەر نوم دەستۇر ئوقۇۋاتقان

ئاۋازى ئاڭلاندى. لى كۇي تامغا يامشىپ چىقىپ پەنجىرىنىڭ قەغىزىنى ھۆلدەپ تېشىپ قارىسا، ھۇجرا ئىچىدە بوۋاكالان ئۆزى يالغۇز ئېتىكاپ كۇرسىسىدە ئولتۇرۇپتۇ؛ ئۇنىڭ ئالدىدىكى شىرەدە بىر كۇجىداندا ئىللىق كۇجە كۆيۈپ تۇرۇپتۇ. يەنە ئىككى دانە شام يورۇپ تۇرۇپتۇ، بوۋاكالان قىرائەت قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. لى كۇي: «بۇ قېرى جادۇگەر ئەمدى ئۆلىدىغان بولدى!» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئىشىكنىڭ يېنىغا كېلىۋېلىپ بىر قولى بىلەن ئىشىكنى بىر ئىتتىرىۋىدى، ئىككى قانىتى «غاچ ـ غۇچ» قىلىپ ئىككى تەرەپكە ئېچىلىپ كەتتى. لى كۇي باستۇرۇپ كىرىپ ئايپالتىسىنى كۆتۈرگەن پېتى بوۋاكالانىڭ كاللىسىغا قارىتىپ تازا بىرنى چېپىۋىدى، بوۋاكالان ئېتىكاپ كۇرسىسىگە يىقىلدى. ئۇنىڭدىن ئاپئاق قان چاچرىدى. لى كۇي بۇنى كۆرۇپ: «بۇ ئوغرى تېخى يىگىتلىكىنى پاك ساقلاپ كەلگەن جادۇگەردەك تۇرىدۇ، قېنىدا بىزمۇ قىزىل دانچە كۆرۇنمەيدۇ» دەپ كۇلدى ۋە ئۇ ئوبدان سىنچىلاپ قارىسا، ئۇنىڭ دەستار ـ پەستارلىرىمۇ ئىككى پارچە بولۇپ، بېشى بوينىغىچە چېپىلىپ كېتىپتۇ. لى كۇي: «ئەمدى بىر بالا ـ قازانى يوقاتتىم، گۇڭسۇن شېڭىنىڭ بارمىقى قېلىشىدىن غەم قىلىشىنىڭ ھاجىتى قالمىدى» دەپ ئويلاپ، «قەقنۇس ھۇجرا»دىن يېنىپ چىقىپ، يان تەرەپتىكى دالان بىلەن سىرتقا ماڭدى، بۇ چاغدا قارا كىيىملىك بىر مۇلازىم بالا پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

ـــ سەن مېنىڭ ئۇستازىمنى ئۆلتۇرۇۋېتىپ ئەمدى نەگە قاچماقچىسەن! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ھەي شۇمتەك ئوغرى، سېنىڭمۇ پالتامنى تېتىپ باققۇڭ كەپتۇ ـ دە! ـــ دېدى ـ دە، لى كۇي قولىدىكى پالتىسىنى بىر بۇلغاپ ئۇنىڭ كاللىسىغا سىلىۋىدى، ئۇنىڭ كاللىسى پەلەمپەينىڭ بىر چېتىگە دومىلاپ چۈشتى. لى كۇي بۇ ئىككىيلەننى ئۆلتۇرۇۋېتىپ خۇشال بولغان ھالدا: «ئەمدى بۇ يەردىن كېتەي» دەپ دەرۋازىدىن چىقىپ تاغدىن ئۇچقانەك

چۈشۈپ كەتتى. ئۇ گۈڭسۇن شېڭنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، غىپىدە ئىچكىرىگە كىرىپ ئىشىكنى ئېتىۋالدى، ئۇ ئېتىكاپخانا ئىچىگە قۇلاق سېلىپ تىڭشىدى. دەي زۇڭ تېخى ئويغانماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇرۇنقىدەك يېتىۋالدى. تاڭ ئاتقاندا گۈڭسۇن شېڭ تۇرۇپ تاماق راسلاپ ئىككىسىنى مېھمان قىلدى، دەي زۇڭ:

— تەخسىر، يەنە بىز ئىككىمىزنى تاغقا باشلاپ چىقسىلا، كالانمىزدىن ئىلتىجا قىلىپ باقساق قانداق، — دېدى.

لى كۇي بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۆڭلىدە مەسخىرە قىلىپ كۈلۈپ قويدى.

ئۇچەيلەن بۇرۇنقى يول بىلەن يەنە تاغقا چىقتى. بۇلار كەۋكەبىستاندىكى «قەقنۇس ھۇجرا» ئالدىغا بارغاندا ئىككى مۇلازىم بالىغا دۇچ كەلدى. گۈڭسۇن شېڭ:

— كالانىم قەيەردە؟ — دەپ سورىدى ئۇلاردىن.

— كالانىم ئېتىكاپ كۆرسىدە ئىستىقامەتتە ئولتۇرۇپتۇ، — دېدى بالىلار جاۋابەن.

لى كۇي بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ بىر ھازاغىچە تىلىنى چىقارغان پېتى تۇرۇپ قالدى. ئۇچەيلەن پەردىنى قايرىپ كىرىپ قارىسا بۇۋاكالان ئېتىكاپ كۆرسىدە ئولتۇرۇپتۇ. لى كۇي كۆڭلىدە: «ئاخشام خاتا ئۆلتۈرۈپ قويغان ئوخشىمايمەنمۇ؟» دەپ ئويلاپ تۇرغاندا، بۇۋاكالان:

— ئۇچىنىزلەر يەنە نېمىدەپ كەلدىڭىزلەر؟ — دەپ سورىدى.

— بىز خالايىقنىڭ مۇشكۈلىمىزنى ئاسان قىلارمىكىن دەپ ئالاھىدە مېھىر ـ شەپقىتىڭىزگە سېغىنىپ كەلدۇق، — دېدى دەي زۇڭ.

— بۇ زەڭگى باتۇر كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى بۇۋاكالان.

— پېقىرنىڭ دېيانەتلىك ئىنىم بولىدۇ، ئىسمىزاتى لى كۇي، — دېدى دەي زۇڭ جاۋابەن.

— گۈڭسۇن شېڭنى ئەۋەتمەي دېۋىدىم، ئۇنىڭ يۈزىنى قىلاي،

بارسۇن، ـــ دېدى بوۋاكالان كۈلۈپ.

دەي زۇڭ تەزىم بىلەن تەشەككۇر بايان قىلدى، لى كۇي كۆڭلىدە: «بۇ مۇتتەھەم مېنىڭ ئۆلتۈرمەكچى بولغىنىمنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە شۇنداق دەۋاتقانلىقىنى كۆرمەمدىغان!» دەپ ئويلىدى.

ـــ مەن ئۇچىكلارنى بىردەمدە گاۋتاڭ ئايمىقىغا يەتكۈزۈپ قويسام قانداق؟ ـــ دېدى بوۋاكالان.

ئۇچەيلەن رەھمەتلەر ئېيتىشتى، دەي زۇڭ كۆڭلىدە: «مېنىڭ يەل تاپانلىق كارامىتىمدىن بوۋاكالانىڭ كارامىتى ئارتۇق ئىكەن» دەپ ئويلىدى. بوۋاكالان بالا دەرۋىشنى چاقىرىپ ئۇچ قول ياغلىق ئالدۇرۇپ چىقتى.

ـــ ئۇستازىم، قېنى ئېيتىپ بېقىڭچۇ، بىزنى گاۋتاڭ ئايمىقىغا قانداقسىغا يەتكۈزۈپ قويالايسىز؟ ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ھەممىكلار مېنىڭ كەينىمدىن مېڭىكلار، ـــ دەپ ئورنىدىن تۇردى بوۋاكالان.

ئۇچەيلەن بوۋاكالانىڭ ئارقىسىدىن ئىبادەتخانىنىڭ دەرۋازىسى سىرتىدىكى قىيا تاش يېنىغا كەلدى. ئاۋۋال بىر قىزىل قول ياغلىقنى ئېلىپ تاش ئۇستىگە سېلىپ:

ـــ شاگىرتىم، قېنى ئۇستىگە چىقىڭ، ـــ دېدى.

گۈڭسۇن شېڭ ئۇنىڭ ئۇستىگە چىقتى. بوۋاكالان يېڭى بىلەن «پاققىدە» بىرنى ئۇرۇپ «ئۇچ» دېۋىدى، ھېلىقى قول ياغلىق بىر پارچە قىزىل بۇلۇتقا ئايلىنىپ، گۈڭسۇن شېڭنى ئېلىپ لىككىدە كۆتۈرۈلدى ـ دە، تاغدىن ئالاھازەل ئاتمىش نەچچە غۇلاچ ئېگىزدە پەرۋاز قىلدى. بوۋاكالان: «توختا!» دېۋىدى، ھېلىقى قىزىل بۇلۇت قىمىر قىلماي تۇرۇپ قالدى. ئەمدى بىر قارا قول ياغلىقنى سېلىپ دەي زۇڭنى ئۇنىڭ ئۇستىگە چىقاردى ـ دە، «ئۇچ» دېۋىدى، قول ياغلىق بىر پارچە قارا بۇلۇتقا ئايلىنىپ، دەي زۇڭنى ئېلىپ پەلەك قەرىگە كۆتۈرۈلدى. ئاشۇ ئىككى پارچە قارا، قىزىل بۇلۇت خۇددى ئىككى پارچە بورىغا ئوخشاش، كۆكتە

ئەگسىپ يۈرەتتى. لى كۆي ئۇلارنى كۆرۈپ ھاڭۇبقىپ قالدى. بوۋاكالان يەنە بىر ئاق قول ياغلىقنى تاش ئۈستىگە سىلىپ لى كۆينى «ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىڭ» دېدى. لى كۆي كۈلۈپ كېتىپ:

ــ ئۇنداقمۇ ئويىنىشامسىز، ئەگەر يىقىلىپ چۈشسەم، بېشىم يېرىلىپ ھۇررەك بولۇپ چىقسا قانداق بولىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئاۋۇ ئىككىيلەننى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى بوۋاكالان.

لى كۆي قول ياغلىق ئۈستىگە چىقتى، بوۋاكالان: «ئۇچ!» دېۋىدى، قول ياغلىق بىر پارچە ئاق بۇلۇتقا ئايلىنىپ، كۆككە كۆتۈرۈلدى.

ــ ۋايجان ! تۇرالماي قالدىم، چاپسان مېنى چۈشۈرۈۋېتىڭ، ــ دەپ زارلاندى لى كۆي.

بوۋاكالان ئوڭ قولىنى بىر بۇلغىۋىدى، ھېلىقى قارا، قىزىل بۇلۇت سىلىقىنا ئۇچۇپ پەسكە چۈشتى. دەي زۇڭ ئېھتىرام بىلدۈرۈپ بوۋاكالانىڭ ئالدىدا تۇردى، گۈڭسۇن شېڭ سول تەرىپىدە ئېھتىرام بىلدۈرۈپ تۇردى. لى كۆي پەلەكتە:

ــ مېنىڭ ھاجىتىم قىستاپ كەتتى، چۈشۈرۈۋالمىسىڭىز ھېلى بىكار بېشىڭىزغا چىقىرىۋېتىمەن ! ــ دەپ چۇقان سالدى.

ــ بىز تەقۋادار كىشىلەرمىز، سىزگە چېقىلمىساق، نېمىشقا ئاخشام تامدىن ئاتلاپ كىرىپ مېنى پالتا بىلەن چاپىسىز؟ ناۋادا مەن دىيانەتسىز ئادەم بولغان بولسام ئاللىقاچان سىزنىڭ قولىڭىزدا ئۆلۈپ تۈگەشكەن بولاتتىم. يەنە كېلىپ مېنىڭ بىر دەرۋىش بالامنى ئۆلتۈردىڭىز، ــ دېدى بوۋاكالان.

ــ يوقسۇ، مەن ئەمەس، خاتا كۆرۈپسىز، ــ دېدى لى كۆي.

ــ سىز كاللا دەپ ئىككى قاپىقىمنى چېپىۋاتقان بەتنىيەتلىكىڭىز ئۈچۈن ئازراق كۆرگۈلۈكسىڭىزنى كۆرۈپ بېقىڭ، ــ دېدى بوۋاكالان كۈلۈپ ۋە قولىنى بۇلغاپ «ماڭ» دەپ بىر ۋارقىرىۋىدى، بىر قارا بوران كېلىپ لى كۆينى بۇلۇت قەرىگە ئاچىقىپ كەتتى. ئىككى سېرىق دەستارلىق پالۋان ئۇنى يالاپ كېتىۋاتاتتى، ئۇنىڭ قولىقى تۇۋىدە شۇرغان ۋىزىلداپ

ئۇشقىرتقانلىقىدىن جىجۇ تەۋەسىگە كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەيلا قالدى، ئۇ ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقانىدى. پۇت ـ قوللىرى بولسا غال ـ غال تىترەيتتى. بىردىنلا ئۇنىڭغا قۇلاقنى يارغۇدەك ئاۋازلار ئاڭلاندى ـ دە، جىجۇ ئايماق يامۇلىنىڭ دۈانىغا دومىلاپ چۈشۈپ كەتتى.

دەل شۇ كۈنى ئامبال ماشىخۇڭ دۈانىغا چىقىقانىدى، دۈان ئالدىدا نۇرغۇن دورغا ـ يايىلار سەپراس بولۇپ تۇرۇشاتتى، ئاسماندىن بىر قارا بۇلۇت «گۈپپىدە» چۈشۈۋىدى، ھەممەيلەن چۆچۈشۈپ كەتتى. ئامبال بۇنى كۆرۈپ:

ـــ تۇتۇڭلار بۇ مۇتتەھەمنى ! ـــ دەپ توۋلىدى.

ئون نەچچە گۈندىپاي ـ چېرىكلەر شۇ ھامان لى كۈينى تۇتۇپ ئامبالنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى.

ـــ ھەي مۇتتەھەم، نەدىكى جىن ـ شايتانسەن؟ قانداق قىلىپ ئاسماندىن چۈشۈۋاتسەن؟ ـــ دەپ توۋلىدى ئامبال.

ـــ لى كۈي يىقىلىپ چۈشۈپ باش ـ كۆزلىرى يېرىلغانىدى. شۇڭا، بىر ھازاغىچە ئۇنىنى چىقىرالماي قالدى.

ـــ سېھىر ـ كارامەت قايتۇرغۇچ نەرسىلەرنى كەلتۈرۈڭلار، ـــ دېدى ئامبال.

گۈندىپاي، زىندانبەگلىرى لى كۈينى چەمبەرچاس باغلاپ دۈان ئالدىدىكى چىملىققا ھەيدەپ چۈشتى، بىر پايلاقچى بىر داس ئىت قېنىنى ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا چاچتى. يەنە بىرى بىر سوغا نىجاسەتنى كۆتۈرۈپ چىقىپ لى كۈينىڭ بېشىدىن ئايىغىچە تۆكتى. لى كۈينىڭ ئاغزى ـ بۇرنى، قۇلاق ـ پۇتلىرىغىچە نىجاسەتكە چىلىنىپ كەتتى. ئۇ:

ـــ مەن جىن ـ شايتاتۇن ئەمەس. مەن بۇۋاكالانىڭ خىزمەتكارى بولىمەن، ـــ دەپ داد ـ پەريات قىلدى.

ئەزەلدىن جىجۇلۇقلار بۇۋاكالاننى پانىي دۇنيانىڭ تىرىك ئەۋلىياسى دەپ بىلەتتى، شۇڭا لى كۈيغا چېقىلىشقا پېتىنالمىدى. لى كۈينى دۈان ئالدىغا ھەيدەپ چىقىرىش ۋاقتىدا

سىپاھلاردىن بىرى: «جەڭچىلىكى بوۋاقلاردىن ئالەمدە ئاتىقى بار دىيانەتلىك تۇرمۇش ئەۋلىيانىڭ ئوغلى. بۇ ناۋادا ئۇنىڭ ئادەمى بولسا ئۇنى جازاغا تارتىشقا بولماس» دەپ ئىلتىجا قىلغانىدى. بۇنىڭغا ئامبال كۈلۈپ كېتىپ:

— مەن كۇرمىڭلىغان دەستۇر ـ كالامىلارنى ئوقۇغانمەن، ئاڭلىغان قەدىمكى ۋە ھازىرقى ئىشلاردا ئەۋلىيالارنىڭ مۇنداق جىن ـ شايتانۇن مۇرىتى بارلىقىنى ئۇچراتمىغانمەن. ھەي گۇندىپايلار، ئۇنى ئوبدان دۇمبالاش ! — دېدى.

گۇندىپايلار لى كۇينى كۆتۇرۇپ ئېلىپ يەرگە بېسىپ راسا دۇمبالاپ تۆرەلگىنىگە بىزار قىلدى.

— ھەي مۇتتەھەم، شايتانۇلۇقۇڭنى پات ئىقرار قىل، ئىقرار قىلساڭ تاياقتىن قۇتۇلسەن، — دېدى ئامبال.

— شايتانۇن لى ئېر بولمەن، — دېدى لى كۇي نائىلاج.

ئۇنىڭغا چوڭ تاقاق سېلىپ زىندانغا تاشلىدى. لى كۇي زىندانغا كىرگەندىن كېيىن:

— مەن كۆزەتچى ئەرش سەركەردىسى تۇرسام، نېمىشقا ماڭا تاقاق سېلىپ قويۇشسەن؟ خەپ سەن جەڭچۇلۇقلارنى بىرىڭنى قويماي قىرىپ تاشلىمىغاننى كۆر، — دېدى.

زىندانبېگى ۋە گۇندىپايلار بوۋاقلاننىڭ ئەخلاقلىق ـ پەزىلەتلىك زات ئىكەنلىكىنى بىلگەچكە، ھەممىسى ئۇنىڭغا قول قويىاتتى، شۇڭا ئۇلار لى كۇيدىن:

— سىز زادى كىم بولىسىز؟ — دەپ سوراشتى لى كۇينىڭ ئالدىغا كېلىپ.

— مەن بوۋاقلاننىڭ خاس كۆزەتچى سەركەردىسى بولمەن، ئازراق ئېزىقىپ، سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىمدىن بوۋاقلار كايىپ مېنى بۇ ئالەمگە مۇشۇنداق ئازاب چېكىشكە تاشلاپ قويدى، بىر ـ ئىككى كۇندىن كېيىن ئۆز دەرگاھىمغا جەزمەن ئاچىقىپ كېتىدۇ. ناۋادا سىلەر ماڭا غىزا ـ تاماق، مەي ـ شارابلار، ئەمىلىك بەرمەيدىغان بولساڭلار، ھەممىڭلارنى جەد ـ

جەمەتىكىلار بىلەن قوشۇپ قىرىپ تاشلايمەن، ــ دېدى.

زىنداننېبگى ۋە گۇندىپايلار ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن قورقۇپ كېتىپ مەي ـ شاراب، گۆش ـ پۆش ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا يېدۈرۈپ تۇردى. لى كۇي ئۇلارنىڭ ئۆزىدىن قورققانلىقىنى كۆرۈپ، بارغانسېرى ئەزۋەيلەپ كەتتى. زىنداندىكىلەرمۇ بارغانسېرى قورقۇپ، ئۇنىڭ يۇيۇنۇشى ئۈچۈن سۇ ئىسىتىپ ئەكېلىپ بەردى، پاك ـ پاكىز كىيىملەرنى كىيدۈرۈپ قويدى.

ــ ناۋادا مېنىڭ غىزا ـ تاماق، مەي ـ شارابلىرىمنى ئۆكسۈتۈپ قويىدىغان بولساڭلار مەن ئەرشكە ئۇچۇپ چىقىپ، سىلەرگە بالا ـ قازا ياغدۇرىمەن، ــ دېدى لى كۇي.

گۇندىپايلار ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ يالۋۇردى. لى كۇي جىجۇ زىندانىدا ياتقىنىچە يېتىۋەردى.

ئەمدى بوۋاكالانغا كەلسەك، ئۇ ئۆتكەن ۋەقەنى دەي زۇڭغا بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. دەي زۇڭ ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ ـ يېلىنىپ لى كۇينى قۇتقۇزۇپ كېلىشنى ئىلتىجا قىلدى. بوۋاكالان دەي زۇڭنى ئىبادەتخانىدا قوندۇرۇپ قېلىپ تاغ تۇرادىكى ئىشلارنى سۆرۈشتە قىلدى. دەي زۇڭ چاۋ گەي ھەزرەت بىلەن سۇڭ دانىشمەنلىرى مەردلىكىنى قولدىن بەرمەيدىغان، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغانلىقىنى، تەڭرى يولىنى تۇتۇشتىن زادى تايمايدىغانلىقىنى، ساداقەتمەن پېقىر، پۇقرالارغا، ۋاپادار پەرزەنتلەرگە، دىيانەتلىك ئەر، ئىپپەتلىك ئاياللارغا ئىللا ـ بىللا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەيدىغان نۇرغۇن ياخشى خىسلەتلىرىنى بايان قىلىپ بەردى. بوۋاكالان ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇش بولدى. دەي زۇڭ ئۇدا بەش كۈن تۇردى، ھەر كۈنى ئورنىدىن تۇرۇپلا دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ، بوۋاكالاندىن لى كۇينى قۇتقۇزۇپ كېلىشنى يېنىش ـ يېنىش يالۋۇرۇپ ئۆتۈندى.

ــ بۇنداق ئادەملەر يوقىتىلغايكى، ئېلىپ كېتىلمىگەي، ــ دېدى بوۋاكالان.

ــ كالانىم، بىلمەيسىز، ــ دېدى دەي زۇڭ، ــ لى كۇي

نادان، قائىده ـ يوسۇننى بىلمەيدىغان بىر ئادەم بولغىنى بىلەن ئاز ـ تولا ئوبدان خىسلەتلىرىمۇ بار: بىرىنچىدىن تۇز كۆڭۈل، باشقىلارنى قىلچە قاقشاتمايدۇ. ئىككىنچىدىن تەخسىچىلىك، خۇشامەتتىن خالىي، ئۆلۈپ كەتسىمۇ ساداقەتمەنلىكتىن تايمايدۇ. ئۇچىنچىدىن، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە ۋە يامان يولغا مېڭىش نىيىتى يوق، نەپسانىيەتچىلىك، نامەردلىك قىلمايدۇ، مەردلىككە كەلگەندە كۆكرەك كېرىپ چىقىدۇ. شۇڭا، سۇڭ دانىش ئۇنىڭغا ناھايىتى ئامراق. بۇ ئادەمنى ئالماي سۇڭ دانىشنىڭ ئالدىغا بارالمايمەن.

ـــ خوپ، كەمىنە بۇ ئادەمنىڭ ئەرشتىكى ساماۋى ئەختەرلەردىن ئىكەنلىكىنى بىلدىم. ئالەمدىكى مۆمىنلەر ئېغىر گۇناھ، سەۋەنلىكلەر ئۆتكۈزگەنلىكتىن، ئۇنى ئاشۇلارنى قىرىپ تاشلاشقا چۈشۈرگەنىكەن. مەن قانداقسىغا تەڭرى يولىدىن تېنىپ، ئۇنىڭغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزەي؛ ئۇنى ئازراق ئىسسىق ـ سوغۇقىنى كۆرسۇن دەپلا شۇنداق قىلدىم، ئەمدى ئەكېلىپ سىزگە قايتۇرۇپ بېرەي، ـــ دېدى بوۋاكالان كۈلۈپ.

دەي زۇڭ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، تەشەككۇر ئېيتتى. بوۋاكالان:

ـــ پالۋانىم، قېنى سىلەر؟ ـــ دەپ بىر ۋارقىرىۋىدى، «قەقنۇس ھۇجرا» ئالدىدىن بىر قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ، قۇيۇن ئىچىدىن سېرىق دەستارلىق بىر پالۋان چىقتى.

نەزم

يۈزلىرى قىپقىزىل لەئەل ـ ياقۇتتەك،
ساقىلى قاپقارا مەخمەل ـ بەرقۇتتەك.
گويا كى بەش گەزدەك قەددى ـ قامىتى،
مىڭ پاتمان كەلگۈدەك كۈچى ـ قۇۋۋىتى.
ساپسېرىق دەستارىنىڭ سىڭار يېنىدا،

شەپەقتەك نۇر چاچار چەمبىرەك ھالقا.
كەشتىلىك پەشمەتنىڭ مەيدىسىدە دەل،
تۆمۇردە قۇياقى تۇرار ئاي مىسەل.
ئىبادەت ساتمىسىنى قوغدايدۇ دائىم،
ئەپكىلەر شاياتۇنلارنى بۇ خادىم.

سىرىق دەستارلىق بۇ پالۋان:
— خوش، پىرىم، قانداق يارلىقلىرى باركىن؟ — دەپ قۇللۇق قىلدى.
— سەن جەجۇ ئايمىقىغا ئاپىرىپ قويغان ھېلىقى ئادەمنىڭ گۇناھىنىڭ قەرەلى توشتى. جەجۇ ئايمىقىنىڭ زىندانىغا بېرىپ ئۇنى قايتۇرۇپ كەل. پات بېرىپ پات كەل، — دېدى بوۋاكالان.
پالۋان سالام بېرىپ يولغا راۋان بولدى. ئالاھازەل يېرىم ئاش پىشىمچە ۋاقىتتىن كېيىن ئاسماندىن لى كۇينى ئېلىپ چۈشتى.
دەي زۇڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ لى كۇينى يۆلەۋېلىپ:
— ئىنى، بۇ نەچچە كۈندىن بېرى نەدە بولدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.
— تۆمۇر كالا ئەمدى ھەرگىز ئۇنداق قىلمايدۇ، — دېدى لى كۇي بوۋاكالاننى كۆرگەندىن كېيىن يۈكۈنۈپ تىنماي باش ئۇرۇپ.
— بۇنىڭدىن كېيىن سىز پەيلىڭىزدىن يېنىپ پۈتۈن ئىجتىھاتىڭىز بىلەن سۇڭ دانىشقا ھەمدەم بولۇڭ، يامان نىيەتتە بولماڭ، — دېدى بوۋاكالان لى كۇيغا.
— كالانىم، سىزنىڭ لەۋزىڭىزگە ئەمەل قىلماسقا نېمە ھەددىم؟ — دەپ يەنە تەزىم قىلدى لى كۇيغا.
— سىز كەتكەندىن كېيىن نەچچە ۋاقىتتىن نەلەردە بولدىڭىز؟ — دەپ سورىدى دەي زۇڭ لى كۇيدىن.
— ئاشۇ كۈنكى بوران مېنى ئۇچۇرۇپ جەجۇ ئايماق يامۇلىغا

ئېلىپ باردى. دىۋانىڭ ئۈستىدىن دوملانغىنىمچە پەسكە چۈشتۈم، يامۇلدىكى خالايىق مېنى تۈتۈۋېلىشتى. ھېلىقى ما ئاتلىق مېنى شايانۇنكەنسەن دەپ باغلاتقۇزدى، گۈندىپاي، گۈندا چېرىكلىرىگە ئۇستىبېشىمغا ئىت قېنى، نىجاسەت تۆككۈزدى، ئۇرۇپ پۈت ـ قولۇمنى لەخشە ـ لەخشە قىلىۋەتتى، ئاندىن تاقاق سېلىپ زىندانغا تاشلىدى. خالايىق مەندىن: «سىزنى ئەرشتىكى قايسى ئەۋلىيا ئەۋەتتى؟» دەپ سوردى. مەن: «بوۋاكالانىڭ خاس كۆزەتچى سەركەردىسى ئىدىم. ئازراق ئېزىقىپ سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىمدىن مۇشۇ ئازابنى چېكىشكە قويدى. بىر ـ ئىككى كۈندىن كېيىن مېنى ئۆز دەرگاھىغا ئاچىقىپ كېتىدۇ» دېدىم. بىر پەس تاياق ـ توقماقلارنى يېگىنىم بىلەن تېرە تاراقشىتىپ يۇرۇپ غىزا ـ تاماق، مەي ـ شارابلارمۇ تېپىپ يەپ ـ ئىچىپ ئۆتتۈم، ئۇ مۇتتەھەم بوۋاكالاندىن قورقۇپ مېنى يۇيۇندۇرۇپ، ئۈستىبېشىمنى يەڭگۈشلەپ قويدى. بايىلا شىپاڭنىڭ ئوتتۇرىسىدا تېرە تاراقشىتىپ، مەي ـ شاراب، گۆش ـ پۆشلەرنى ئالدۇرۇپ كېلىپ يەپ ئولتۇراتتىم، ئاسماندىن مۇشۇ سېرىق دەستارلىق پالۋان سەكرەپ چۈشۈپ تاقاقنى ئېچىپ مېنى «كۆزۈڭنى يۇم» دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، بىر چۈش كۆرگەندەك بولدۇم، كۆزۈمنى ئاچسام بۇ يەردە سىلەر يۆلەپ تۇرۇپسىلەر، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئۇستازىمنىڭ مۇنداق سېرىق دەستارلىق پالۋانلىرى بىرەر مىڭدىن ئاشىدۇ، ھەممىسى بوۋاكالانىمىزنىڭ ئادەملىرى، ـــ دېدى گۈڭسۇن شېڭ.

ـــ ھەي ھايات بۇرھانىم، نېمىشقا بالدۇرراق شۇنداق دېمەيسىز، بالدۇرراق دېسىڭىز، مەن ئاشۇ گۇناھتىن خالىي بولاتتىم ئەمەسمۇ! ـــ دېدى لى كۇي بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۈكۈنۈپ تەزىم قىلىپ.

ـــ بىز كەلگىنىمىزگە دەرۋەقە خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى، ـــ دېدى دەي زۇڭمۇ تەزىم بىلەن ئىلتىجا قىلىپ، ـــ گاۋتاڭ

ئايمىقىدىكى لەشكەرلەر ناھايىتى تەقەززا بولۇپ تۇرىدىغانىدۇ، ئۇستازىم شەپقەت قىلىپ گۈڭسۇن شېكى تەخسىرىمگە بىز بىلەن بىرىپ ئاغىمىز سۇكى دانىشىنى قۇتقۇزۇپ قويۇپ كېلىشكە ئىجازەت قىلىسىڭىز، گاۋ لىيەننىكى سېھىرىنى دەپئى قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئەكېلىپ قويساق.

— مەن ئۇنى ئەۋەتمەي دېۋىدىم، ھازىر سىلەرنىكى مەردلىكنى قەدىرلەيدىغانلىقىڭلارنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىكى بېرىشىغا رۇخسەت قىلدىم. مېنىكى ئازراق ئوقۇيدىغان كەلىملىرىم بار، ئېسىڭلاردا چىكى تۇتۇڭلار، — دېدى بوۋاكالان.

گۈڭسۇن شېكى ئالدىغا بېرىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ بوۋاكالانىكى تەلىمگە قۇلاق سالدى.

قىلىپ پەرۋاز، كېزەر كۆكنى گويا سۇمۇرغ بولۇپ ئۇچقىن، جاھاننى قۇتقۇزۇپ، ئەلنى ئەمىن ئەتمەكنى يار تۇتقىن.

بوۋاكالانىكى گۈڭسۇن شېڭغا زادى نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك تۆتىنچى باب

پەلەك ئەجدىھاسىنىڭ سېھىر ـ كارامەتتە سىنىشىپ گاۋ لىيەننى تىرىپىرەن قىلغانلىقى
قارا قۇيۇننىڭ قۇدۇقتىن ئاختۇرۇپ چەي جىننى قۇتقۇزۇپ ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، بۇ چاغدا بوۋاكالان:

ــ شاگىرتىم، سىزنىڭ بۇرۇنىسىدا ئۆگىنىۋالغان ئەپسۇنىڭىز گاۋ لىيەننىڭكى بىلەن ئوخشاش. مەن ئەمدى سىزگە ساماۋى ئەختەرلەرنىڭ ئەپسۇنىنى ئۆگىتىپ قوياي. شۇ بويىچە ئىش قىلسىڭىز سۇڭ جياڭنى قۇتقۇزۇۋالالايسىز، ئەلنى قوغداپ، خەلقنى ئەمىن ئېتىڭ، تەڭرى يولىنى تۇتۇڭ، ئىنسانىي نەپسانىيەتنى دەپ ئۇلۇغ ئىشقا دەخلى يەتكۈزۈپ قويماڭ، پۈتۈن زېھنىڭىزنى بۇرۇنقى ئېتىقادىڭىز يولىغا سەرپ قىلغايسىز. مەن ئادەم تەينلەپ قېرى ئانىڭىزنىڭ ھالىدىن ئەتىسى ـ ئاخشىمى خەۋەر ئالدۇرۇپ تۇرىمەن، ئۇنىڭدىن غەم قىلماڭ. سىز ئەرش ئەركى يۇلتۇزى، شۇڭا سىزنىڭ ئۇ يەرگە بېرىپ سۇڭ دانىشقا ھەمدەم بولۇشىڭىزغا ئىجازەت بەردىم. مەن سەككىز كەلىمە ئۆگىتىمەن، ئۇنى ئېسىڭىزدە تۇتۇپ، ۋاقتى ـ سائىتىدە بەجا كەلتۈرۈڭ، ــ دېدى بوۋاكالان ۋە سەككىز كەلىمىنى بايان قىلىپ: «يۇ[1] زېمىنىغا يولماڭ، بېەن[2] زېمىنىغا داىرماڭ»

---

① يۇ ــ قەدىمكى ئايماق ئىسمى. تەخمىنەن بۈگۈنكى خېبېينىڭ شىمالىي قىسمى ۋە لياۋنىڭنىڭ جەنۇبىي قىسمىغا توغرا كېلىدۇ.

② بېەن ــ ھازىرقى خېنەننىڭ كەيفېڭ شەھىرى.

دېدى.

گۈڭسۇن شېڭ ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن ئەپسۇنىي ئۆگىنىۋالدى ـ دە، دەي زۇڭ، لى كۈيلارنى ئەگەشتۈرۈپ بوۋاكالان ۋە دەرۋىشلەر بىلەن ۋىدالىشىپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. گۈڭسۇن شېڭ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن دەرۋىشلىك كىيىملىرىنى سەرەمجانلىدى، ئىككى شەمشەر ۋە تۆمۈر قالپاق قاتارلىق دەرۋىشلىككە باب نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئېلىپ قېرى ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ تاغدىن يولغا چىقتى.

ئوتتۇز ـ قىرىق چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن دەي زۇڭ:

ـــ پېقىر ئاۋۋال بېرىپ ئاغامغا خەۋەر قىلغاچ تۇراي، تەخسىرىم، ئۆزلىرى لى كۈي بىلەن چوڭ يولنى بويلاپ كەلسىلە، مەن يەنە ئالدىلىرىغا كېلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئوبدان، ئەزىز ئىنىم، بېرىپ خەۋەر قىلغاچ تۇرۇڭ، مەنمۇ ھېلى يېتىپ بارىمەن، ـــ دېدى گۈڭسۇن شېڭ.

ـــ يول ئۇستىدە تەخسىرىمدىن ئوبدان خەۋەر ئال. سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويساڭ ئەدىپىڭنى بېرىمەن، ـــ دېدى دەي زۇڭ لى كۈيغا جېكىلەپ.

ـــ ئۇنىڭ ئەپسۇنى بوۋاكالان بىلەن ئوخشاش تۇرسا، قانداقسىغا ئۇنىڭغا بەۋرەتلىك قىلاي؟ ـــ دېدى لى كۈي.

دەي زۇڭ تۇمارنى تېڭىپ يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سالدى ـ دە، يۈرۈپ كەتتى.

ئەمدى گۈڭسۇن شېڭ بىلەن لى كۈيمۇ ئىككى ئەۋلىيا تېغى جايلاشقان جيۇگۇڭ ناھىيەسىدىن ئايرىلىپ، چوڭ يول بىلەن ئىلگىرىلىدى. ئۇلار كەچ بولغاندا بىر ساراينى تېپىپ قوندى، لى كۈي بوۋاكالاننىڭ ئەپسۇنىدىن قورقۇپ، گۈڭسۇن شېڭدىن ئىنتايىن ئېھتىيات بىلەن خەۋەر ئالدى، پەيلى ياماناللىق قىلمىدى. ئىككىيلەن ئوچ كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن بىر جايغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەرنى ۋۇگاڭجېن دەپ ئاتايتتى. كوچىدا كىشىلەر مىغ ـ مىغ ئىدى، بۇنى كۆرگەن گۈڭسۇن شېڭ:

ـــ ئىككى كۈن يول يۈرۈپ ھېرىپ كەتتۇق، بىرەر ئاپقۇردىن پەرھىز مەي ـ پېيى ئىچىپ، پەرھىز ئاش ـ تاماق يەۋېلىپ ئاندىن ماڭايلى، ـــ دېدى.

ـــ مەيلى، ـــ دېدى لى كۇي.

يول ياقىسىدىكى مەيخانىنى كۆرۈپ ئىككىيلەن ئۇنىڭغا كىردى. گۇڭسۇن شېڭ توڭرىگە چىقىپ ئولتۇردى. لى كۇي بوغجۇمسىنى يېشىپ ئۇنىڭ تۆۋىنىدە ئولتۇردى، ئاندىن ئۇلار مەيخانا خىزمەتچىسىنى چاقىرىپ مەي ـ شاراب، ئازراق كۆك ـ گېزەكلەرنى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. گۇڭسۇن شېڭ:

ـــ قانداق پەرھىز تامىقىڭلار بار؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ دۇكىنىمىزدا مەي بىلەن گۆشلا سېتىلىدۇ، پەرھىز تاماق سېتىلمايدۇ. شەھەر دوقمۇشىدىكى دۇكاندا چىلان مومىا سېتىلىدۇ، ـــ دېدى خىزمەتچى.

ـــ مەن ئەكېلەي، ـــ دېدى لى كۇي ۋە بوغجۇمىسىدىن يارماق ئېلىپ ئۇدۇل بازارغا بېرىپ بىر بولاق چىلان مومىا ئالدى. ئۇ قايتاي دەپ تۇرغاندا، يول ياقىسىدا بىراۋنىڭ: «ئەجەب كۆچلۈك ئىكەن ـ ھە !» دەپ ماختىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. لى كۇي قارىسا بىر توپ ئادەم بىر دارازىنى ئورىۋاپتۇ، ئۇ تۆمۈر ئومۇت ئويىنتۇۋېتىپتۇ، خالايىق كۆرۈپ ئۇنى ماختاۋېتىپتۇ.

لى كۇي دارازىغا قارىدى، ئۇ قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، بويى ئۇچ گەزدەك كېلىدىغان، چوقۇر، يېسىي بۇرۇنلۇق ئادەم ئىكەن. بۇ تۆمۈر ئومۇت لى كۇينىڭ پەرىزىچە ئوتتۇز جىڭ چامىسىدا كېلەتتى. دارازا ئومۇتنى ئويىنىتىپ كېلىپ شۇنداق تاشلۇۋىدى، كوچىغا يېيىتقان تاشقا تېگىپ، تاشنى كۆكۈم ـ تالقان قىلىۋەتتى، خالايىق ھوشىرە دەپ قىيقاس سالدى. لى كۇي تاقەت قىلىپ تۇرالماي قولىدىكى مومىنى قويىنىغا سېلىپ «شاققىدە» ئاشۇ ئومۇتقا قولىنى سۇندى، ھېلىقى دارازا:

ـــ ھەي، قانداق كىسپۇرۇشسەن مېنىڭ ئومۇتۇمغا قول ئۇزارتقان؟ ! ـــ دېدى.

ـــ سېنىڭ ئويىنىتىۋاتقان بىرنېمەڭ قانچىلىك بىرنېمىدى، ئۇنىڭ قىيقاس سالغۇدەك نېمىسى بار ! كۆرگۈدەك نېمىسى بار ! غوجا ئاكاڭ ئويناتقانىنى كۆرۈپ باقسۇن خالايىق، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ساڭا بېرىپ تۇرسامۇ تۇراي، ناۋادا قىمىرلىتالمىساڭ، كاچىتىڭغا يەيسەن، ـــ دېدى دارازا.

ـــ لى كۇي ئومۇتنى قولىغا ئېلىپ خۇددى ساقىنى ئويناتقاندەك ئويىنىتىۋەتتى. بىر پەس ئويىنىتىپ ئاستا يەرگە قويۇپ قويدى. نە ئۇنىڭ يۈزى قىزارمىدى، نە بىر يۇرىكى سېلىپ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كەتمىدى. دارازا بۇنى كۆرگەندىن كېيىن يۇكۇنۇپ تەزىم قىلىپ:

ـــ ئاغا، ئۇلۇغ ناملىرى كىم بولىدىكىن، ـــ دېدى.

ـــ قەيەردە ئولتۇرىسىز، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئەنە ئاشۇ يەردە، ـــ دېدى دارازا.

دارازا لى كۇينى باشلاپ قۇلۇپ سېلىنغان بىر ئىشكىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. دارازا ئىشكىنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ لى كۇينى ئىچكىرىگە باشلاپ كىردى. لى كۇي ئۆينىڭ ئىچىگە قارىسا سەندەل، تۆمۈر بازغان، ئوچاق، قىسقۇچ، قەلەم تۇرۇپتۇ، ئۇ كۆڭلىدە: «بۇ ئادەم تۆمۈرچىدەك تۇرىدۇ، تاغ تۇرادا لازىملىق ئادەم ئىكەن، نېمىشقا ئۇنى ئۆزۈم بىلەن تاغقا ئېلىپ چىقىپ توپقا قوشۇلۇشقا دەۋەت قىلمايمەن؟» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ يىگىت، نامىڭىزنى دەپ بېقىڭا، ـــ دېدى.

ـــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى تاڭ لۇڭ، ـــ دېدى يىگىت، ـــ ئاتام بۇرۇن يەنئەن دىيارىدا تۇرابېگى ئىدى. تۆمۈرچىلىكتىن خەۋىرى بولغانلىقتىن پېشقەدەم باسقاقبەگ بىلىپ قېلىپ ئۆز ھۈزۈرىغا خىزمەتكە ئېلىۋالغانىدى. نەچچە يىل بولدى، ئاتام ئۆلۈپ كەتتى، مەن قىمارنىڭ كەينىگە كىرىپ، سەرگەردان بولۇپ، ئەل كېزىپ يۈردۈم. ھازىر مۇشۇ يەردە تۆمۈرچىلىك بىلەن كۈن كەچۈرۈۋاتىمەن. كىچىكىمدىن نەيزىۋازلىق ـ

قىلىچۇازلىققا خۇشتارمەن. پۈتۈن بەدىنىمدە چېچەك ئىزى بولغانلىقتىن خەقلەر پېقىرنى «چىپار قاپلان» دەپ ئاتىشۋالدى. ئاغا، ئۆزلىرىنىڭ ئۇلۇغ نامىلىرى كىم بولىدىكەن؟

— مەن لياڭشەن كۆلىنىڭ پالۋانى قارا قۇيۇن لى كۇي بولىمەن، — دېدى لى كۇي.

تاڭ لۇك بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تەزىم قىلىپ:

— ئاغا، شۆھرەتلىك نامىلىرىنى كۆپ ئاڭلىغانىمەن، بۈگۈن تۇيۇقسىز بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قېلىش كىمنىڭ خىيالىغا كەپتۇ، — دېدى.

— بۇ يەردە يۇرۇپ قانداقمۇ كۇنىڭىزنى كۇن ئېتەرسىز؟ ئۇنىڭدىن كۆرە مەن بىللە لياڭشەن كۆلىگە چىقىپ توپقا قوشۇلۇڭ، سىزنىمۇ ئاتامان قىلىپ قويايلى.

— ئاغا، ئەگەر ئۆزلىرى مېنى مۇناسىپ كۆرۇپ، بىللە ئاچىقىپ كېتەي دېسىلە، ئاياغلىرىدا خىزمەتتە بولۇشقا مېڭە مەرتىۋە رازىمەن.

شۇنىڭ بىلەن تاڭ لۇك لى كۇينى ئاغا تۇتتى، لى كۇي ئۇنى ئىنى تۇتتى. تاڭ لۇك:

— مېنىڭ ئۆيۈمدە ھېچكىمىم يوق، ئۆزلىرى بىلەن بازارغا بېرىپ بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچىپ، قېرىنداشلىق ئارزۇيۇمنى ئىزھار قىلسام، بۈگۈن ئاخشام بىر كېچە قونۇپ قالسىلا، ئەتە سەھەر يولغا چىقساق، — دېدى.

— ئالدىمىزدىكى مەيخانىدا مېنىڭ بىر ئۇستازىم قالدى. مېنى چىلان مومۇا ئېلىپ كېلىدۇ دەپ ساقلاپ تۇرۇپتۇ، ئۇنى يەۋېلىپلا مېڭىپ كەتمەكچىمىز، تەخىر بولالمايمەن، ھازىر ماڭمىسام بولمايدۇ، — دېدى لى كۇي.

— نېمانچىلا مۇھىم ئىش ئىدى ئۇنچىلا ئالدىرىغىلى؟

— سىز بىلمەيسىز، سۇڭ دانىش ئاغىمىز ھازىر گاۋ تاڭ ئايمىقى تەۋەسىدە سوقۇش ئۇستىدە تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇ مۇشۇ ئۇستازىمىزنىڭ ياردىمىگە قاراقلىق قالدى.

ـــ ئۇستازلىرى كىم بولىدۇ؟

ـــ سىز ئۇنى سۈرۈشتۇرمەي نەرسە ـ كېرەكلىرىڭىزنى پاتراق يىغىشتۇرۇڭ.

تاڭ لۇڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ بوغجۇملىرىنى تېڭىپ، خىراجەتكە پۇل ـ پۇچەكلەر ئالدى، بېشىغا كىگىز قالپىقىنى كىيدى ۋە يان قىلىچىنى ئېسىپ، كۆتمەك قىلىچىنى ئېلىپ، كونا ئۆيۈڭاقى، قاتتىق ـ قۇرۇق روزىغار سايمانلىرىنى تاشلاپ، لى كۇينىڭ كەينىدىن مەيخانىغا كېلىپ گۈڭسۇن شېڭ بىلەن كۆرۈشتى.

ـــ شۇنچىمۇ ئۇزۇن يوقاپ كېتەمسىز؟ يەنە كەلمىگەن بولسىڭىز، قايتىپ كېتەتتىم، ـــ دېدى باتناپ گۈڭسۇن شېڭ.

لى كۇي ھېچنېمە دېيەلمەي قالدى. ئۇ تاڭ لۇڭنى گۈڭسۇن شېڭ بىلەن كۆرۈشتۈردى. گۈڭسۇن شېڭ ئۇنىڭ تۆمۈرچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ خۇش بولدى. لى كۇي چىلان مومىسىنى قوينىدىن ئېلىپ، دۇكان خىزمەتچىسىگە توغرىتىپ كەلدى. ئۇچەيلەن بىللە ئولتۇرۇپ بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچكەندىن كېيىن چىلان مومىنى يېدى، ئاندىن مەيخانا بىلەن ھېسىاب ـ كىتاب قىلىشتى. لى كۇي ۋە تاڭ لۇڭلار بوغجۇملىرىنى كۆتۈرۈپ، گۈڭسۇن شېڭ بىلەن ۋۇگاڭجېندىن چىقىپ ئەگرى ـ توقاي يولىلار بىلەن گاۋتاڭ ئايمىقىغا راۋان بولدى. ئۇلار ئۇچ ئۆتەڭ يولىنىڭ ئىككى ئۆتىكىدىن كۆپرەكىنى بېسىپ بولغاندا دەي زۇڭ ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. گۈڭسۇن شېڭ ئۇنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى، ئۇ ئالمان ـ تالمان:

ـــ يېقىندىن بۇيانقى ئۇرۇش ئەھۋالى قانداقراق ئىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ گاۋ لىەن دېگەن مۇتتەھەم، يېقىندىن بېرى ئوق يارىلىرى ساقىيىپ قالغانلىقتىن، ھەر كۈنى لەشكەر تارتىپ كېلىپ چېقىلۇۋېتىپتۇ. ئاغىمىز ئۆز ئورنىدا چىڭ تۇرۇپ، يېاۋ ئالدىغا چىقالماي جانابلىرىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ بۇنداق ئىشى ئاسان، ـــ دېدى گۈڭسۇن شېڭ.

لى كۇي تاڭ لۇڭنى دەي زۇڭ بىلەن كۆرۈشتۇردى. ئۇلار ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن تۆتەيلەن بىللە گاۋتاڭ ئايمىقىغا راۋان بولدى. بارگاھقا بەش چاقىرىم يول قالغاندا لۇ فاڭ، گو شېڭلار يۈزنەچچە ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. تۆتەيلەن ئاتلىنىپ ئۇلار بىلەن بىللە بارگاھقا كەلدى. سۇڭ جياڭ ۋە ۋۇ يۈڭلار بارگاھتىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى. ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن ھاردۇق شارابى ئىچىشتى ۋە سەرگۈزەشتىلىرى ئۈستىدە مۇڭداشتى، ئاندىن ئۇلارنى ئاتامانلار لەشكەر بارگاھىغا تەكلىپ قىلىپ ئۇ يەردە قارشى ئالدى. لى كۇي تاڭ لۇڭنى سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۈڭ ۋە باشقا ئاتامانلار ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ سالام بەرگۈزدى. تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن بارگاھتا قۇتلاش زىياپىتى بېرىلدى.

ئەتىسى بارگاھتا سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۈڭ، گۈڭسۇن شېڭلار گاۋ لىەننى تىرىپىرەن قىلىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى، گۈڭسۇن شېڭ:

ـــ سەردارىم، بۇيرۇق قىلسىلا ھەممىز قومۇرۇلۇپ چىقايلى، ياۋ قېنى نېمە قىلالايدىكىن، قالغىنىنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ شۇ كۈنى ھەرقايسى بارگاھلارغا گاۋ تاڭ شەھىرىنىڭ سېپىل خەندىكى تۇۋنگە تۇش ـ تۇشتىن لەشكەر تارتىپ بېرىپ، قوش تىكىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. لەشكەرلەر ئەتىسى سۇبھى بىلەن تەڭ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ غىزالاندى، ئاندىن قۇياقلىرىنى كىيىپ جابدۇندى. سۇڭ دانىش، ۋۇ يۈڭ خەلىپەت، گۈڭسۇن شېڭلار ئاتلىنىپ لەشكەرلەرنىڭ ئالدىدا ماڭدى، لەشكەرلەر ئەلەم چۆرۈپ، داقا ـ دۇمباقلارنى ياڭراتقىنىچە قىيقاس ـ چۇقان سېلىپ شەھەر تۇۋنگە كەلدى.

ئەمدى ئامبال گاۋ لىەنگە كەلسەك، ئۇنىڭ ئوق تەگكەن

يارلىرى ساقىيىپ شەھەردە تۇرۇۋاتاتتى، بىر كىچە ئۆتكەندىن كېيىن چېرىكلەردىن بىرسى كىرىپ ئۇنىڭغا سۇئال جىاۋاب لەشكەرلىرى بىلەن يەنە يېتىپ كەلدى، دەپ خەۋەر قىلدى. ئەتىسى سەھەردە ئامبال لەشكەرلىرىگە قۇياقلىرىنى كىيدۈرۈپ، شەھەر قوۋۇقىنى ئاچۇرۇپ ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرگۈزدى ـ دە، ئۇچ يۈز سىپاھىرگەر چېرىكنى ھەم چوڭ ـ كىچىك سەركەردىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەر سىرتىدىكى ياۋ ئالدىغا چىقتى. ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاشتى، تۇغ ـ ئەلەم، ناغرا ـ دۇمباقلار بەس ـ بەس بىلەن چېلىنىپ تۇراتتى. ئىككى تەرەپ سەپ تارتىشتى. ئىككى سەپنىڭ ئىچىدە ھەر خىل ئاۋازلىق داقا ـ دۇمباقلار ياڭراپ، رەڭگارەڭ كەشتىلىك تۇغ ـ ئەلەملەر جەۋلان قىلدى. سۇئال جىاڭنىڭ ئالدىدا ئون ئاتلىق كىشى خۇددى غاز قانىتىدەك يېيىلىپ ئىككى سەپكە بۆلۈندى. سول قول تەرەپتە خوا رۇئ، چىن مىڭ، جۇ تۇئ، ئوۋ پېڭ، لۇ فاڭ قاتارلىق بەش سەردار؛ ئوڭ قول تەرەپتە لىن چۇئ، سۇن لى، دېڭ فېي، ما لىن، گو شېڭ قاتارلىق بەش سەردار تۇردى؛ ئوتتۇرىدا تۇرغان ئۇچ ئاتلىق كىشىنىڭ باشچىسى بولۇپ باش سەردار سۇئ دانىش تۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانكى:

تۇگۇۋاپتۇ بېشىغا ئۇ قىزىل ئوردان كەبى ياغلىق،
چىگىپ شىر سۇرىتى سالغان بېلىگە كاتتا بەلباغلىق.
تاۋار جەڭ تونى ئارقىغا قىلىپ كەشتە يوغان ئەنقا،
بېزەكلەپ سۇمۇرغ قاناتىنى كۇمۇش رەڭلىك دۇبۇلغىغا.
يېشىل مەسە بىلەن قىيپاش بېسىپ ـ دەسسەپ ئۇزەڭگىنى،
پارقىرىتىپ ئەجدىھا گۇللۇك، بەئەينى زەر قۇياقىنى.
سېرىق ئالتۇن ئېگىرىگە سۆسۈنە سىم قامچىنى ئاسقان،
كەشتىلەنگەن توقۇمىغا بۇرغۇل ئات تازا قاملاشقان.

سول تەرەپتىكى ئات ئۈستىدە لياڭشەن كۆلىنىڭ لەشكەر

هوقۇقىنى تۇتىدىغان مۇشاۋىر ۋۇ يۇك خەلىپەت ئولتۇراتتى، ئۇ شۇنداق ياسانغانكى:

ئاق قانات پەيدىن ياسالغان يەلپۈگۈچنى كۆتۈرۈپ،
بېشىغا توققۇز بوغقۇچلۇق قارا شايىنى چىگىپ.
ئاق تاۋاردا تون كىيىپتۇ، قاپقارا جىيەكلىرى،
باغلىغان مەشۇتته بەلباغ، قاشتېشى هالقا قويۇپ.
قۇلۇن ئات ئۇزەڭگىسىدە مەسە كىيگەن پۇتلىرى،
تۇتقىنى سۆسۈن يۈگەن، كۈموش ئېگەردە ئولتۇرۇپ.
ئىككى تال تۇش زەنجىرىنى بېلىگە ئاسقان پېتى،
كىردى جەڭ مەيدانىغا كۆك بوز ئېتىنى چاپتۇرۇپ.

ئوك تەرەپتىكى ئات ئۈستىدە لىياڭشەن كۆلىنىك سەپ هوقۇقىنى تۇتىدىغان، مۇئاۋىن مۇشاۋىر گۇڭسۇن شېك ئولتۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانكى:

پارقىرار هەيۋەتلىك كۇلاسى كۇندەك،
هېكمەتلىك شەمشىرى چاقنار قىروۋدەك.
بورانلار چىقىرار هېكمەت قەلبىدە،
شەپەق رەڭ جەندىسىدە بۇلۇت گۈل كەشتە.
باغلىغان كالته قۇر پوتىسى رەڭدار،
ئۆشنىگە ئاسقىنى گۈللۈك زۇلپىقار.
پاشنىلىق ياپيېشىل ئۆتۈك پۇتىدا،
قۇلا رەڭ ئارغىماق ئوينار ئاستىدا.
پۇتۇلگەن دەرۋىشلەر يېنىغا نامى،
قويۇلغان ئۇ ئۆزى پىرلەر قاتارى.

ئۇچ باش سەردار ئۇچ ئاتقا مىنىپ سەپنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. قارشى سەپتىن دۇمباقلار چېلىپ، ئەلەملەر چۆرىدىگەن هالدا

يىگىرمە ـ ئوتتۇز بەگ ـ سىپاھ گاۋتاڭ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى گاۋ لىەننى ئارىغا ئېلىپ سەپ ئالدىدا ھازىر بولدى، ئاتلىقلار ئەلەم ئاستىغا توپلاندى. ئۇلارنىڭ تەقى ـ تۇرقى شۇنداق ئىدىكى:

چاچ باسقۇچ قالپىقىغا ئۇنچىلەر ئاسقان،
قىپقىزىل جەڭ تونىغا كىمخاب گۇل باسقان.
چاتما قۇياقى چاقناپ پارقىرار،
كۇموش دۇبۇلغىدا سۇمۇرغ پەي ئۇچار.
قونچلۇق ئۆتۈككە بۇلۇت ـ گۇل تىككەن،
شىر سۇرەت، ئالتۇن رەڭ كەمەر بېكىتكەن.
قولىدا پارقىرار ئۇچ چى زۇلپىقار،
جەڭ ئېتى سەپ يارار گويا ئەجدىھار.

ئامبال گاۋ لىەن سەپ ئالدىغا بېرىپ داۋراڭ بىلەن:
ـــ ھەي سازلىق كۆلىنىڭ ئوغرىسى، ئېلىشماق غەرىزىڭ بولغاندىكىن، قېنى كىمنىڭ زور چىقىشىنى كۆرۈپ باقمامسەن، كىم قاچسا ئوغۇل بالا ئەمەس! ـــ دەپ ۋارقىراپ تىللىدى.
ـــ قېنى قايسىڭلار ئات چېپىپ بېرىپ بۇ ئوغرىنىڭ كاللىسىنى كېسىپ كېلىسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى بۇ گەپنى ئاڭلاپ سۇڭ جياڭ.
كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ نەيزىسىنى تۇتقىنىچە جەڭ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قاراپ ئات سالدى. گاۋ لىەن بۇنى كۆرۈپ:
ـــ قېنى قايسىڭ ماڭا بۇ ئوغرىنى تۇتۇپ كېلىپ بېرىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى لەشكەرلىرىگە قاراپ.
قولباش قوشۇنى ئىچىدىن شۆ يۈەنخۇي ناملىق بىر سەركەردە چىقىپ ئىككى قولىغا قوش قىلىچ تۇتقان پېتى شاش ئات بىلەن جەڭ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بۆسۈپ كىرىپ خۇا رۇڭ بىلەن ئېلىشتى. بۇ ئىككىيلەن سەپ ئالدىدا بىرنەچچە مەرتەم

ئېلىشقاندىن كېيىن خۇا رۇك ئېتىنىك بېشىنى قايرىپ ئۆز سېپىگە قاراپ ماڭدى. شۆ يۈەنخۇي ئۇنىك پەنت ئىكەنلىكىنى بىلمەي، ئېتىنى يورغىلىتىپ، قىلىچىنى ئويناتقان ھالدا ھە دەپ ئۇنى قوغلىدى. خۇا رۇك ئېتىنى سەل توختىتىپ ساداقتىن ئوقنى ئېلىپ كىرىچكە بېسىپ ئارقىغا شاقىدە بۇرۇلدى ـ دە، ۋاقىدە ئاتتى، ئوق شۆ يۈەنخۇيغا تېگىپ ئۇنىك پۇت ـ قولى لاسسىدە يۈمشاپ ئاتتىن سىيرىلىپ چۈشتى. ئىككى قوشۇندىن تەڭلا چۈقان ـ سۈرەنلەر كۆتۈرۈلدى. گاۋ لىيەن ئات ئۈستىدە بۇ ھالنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپكە كەلدى، ئۇ دەرھال ئېگەرنىك قېشىدىن توڭ جاڭنى ئېلىپ شەمشىرى بىلەن چالدى. ئۇچ قېتىم چېلىشىغا سېھىرگەر قوشۇن ئىچىدىن بىر پارچە سېرىق قۇم قۇيۇن بولۇپ كۆككە كۆتۈرۈلدى ـ دە، ئاسمانىنى زۇلمەت قاراڭغۇلۇقى قاپلاپ، كۇن يورۇقىدىن قىلچە ئەسەر قالمىدى. ئاشۇ سېرىق قۇم ئىچىدىن سۈرەن ـ چۈقانلار كۆتۈرۈلۈپ، چىلبۆرىلەر، يولۋاس، قاۋانلار، ئاجايىپ ـ غارايىپ يىرتقۇچلار، يىلان، چايانلار پەيدا بولدى. لەشكەرلەر ئارقىغا قاچماق بولۇپ تەمشىلىۋىدى، بۇ چاغدا گۈڭسۇن شېڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ يېنىدىن ئۈستىگە غەلىتە گۈللەر چېكىلگەن ھېلىقى خاسىيەتلىك شەمشىرىنى چىقاردى ـ دە، ئۇنى ياۋغا تەڭلەپ تۇرۇپ ئەپسۇن ئوقۇپ، شەمشەرگە «سۇف !» دەپ بىر ھۇرۇۋىدى، ئۇنىڭدىن ۋال ـ ۋۇل قىلىپ بىر نۇر چاقناپ ھېلىقى ئاجايىپ ـ غارايىپ يىرتقۇچلارنى، يىلان ـ چايانلارنى سېرىق قۇم ئىچىگە يىغىشتۇرۇپ سەپ ئالدىغا دۆۋىلەپ قويدى. لەشكەرلەر قارىسا ئۇنىك ھەممىسى ئاق قەغەزدىن قايچىلاپ ياسالغان يولۋاس، قاۋان قاتارلىق يىرتقۇچلار ئىكەن، سېرىق قۇملارمۇ توزۇپ كەتتى. سۇڭ جياڭ بۇنىڭغا قاراپ يارما دەستە بىلەن بىر ئىشارەت بېرىۋىدى، ئۇنىك لەشكەرلىرى باستۇرۇپ ھۇجۇمغا ئۆتتى؛ گاۋ لىيەننىك ئادەملىرى ھالاك بولۇپ، ئاتلىرى يىقىلدى. تۇغ ـ ئەلەم، داقا ـ دۇمباقلىرى يەرگە چېچىلدى. گاۋ لىيەن سېھىرگەر

چېرىكلىرىنى تېزدىن شەھەرگە چېكىنىدۇرۇپ كەتتى. سۇئ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن شەھەر تۇۋىگىچە قوغلىشىپ باردى، سېپىل ئۈستىدىكىلەر ئاسما كۆۋرۈكنى تارتىۋېلىپ شەھەر قوۋۇقىنى ئېتىۋالدى، سېپىل ئۈستىدىن ياغاچ ـ تاشلارنى، توپ ئوقلىرىنى يامغۇردەك ياغدۇرۇۋەتتى. سۇئ جياڭ جاڭ سوقتۇرۇپ لەشكەرلەرنى قوشقا يىغدى، ئادەملەرنى ئېدىتلاپ چىقتى، شۇنداق قىلىپ، زور غەلىبىگە ئېرىشكەن بولدى. بارگاھقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن گۇڭسۇن شېك تەخسىرنىڭ كارامەت تۆھپىسى، ئالىي پەزىلىتى ئۈچۈن تەشەككۇر بايان قىلدى. ئاندىن ئۈچ قوشۇننى تارتۇقلىدى.

ئەتىسى، لەشكەرلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن شەھەرنى قورشاپ، بار كۈچ ـ جاسارىتى بىلەن تېگىش قىلدى، گۇڭسۇن شېك سۇئ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭغا:

ـــ ئاخشام ياۋ چېرىكلىرىنىڭ تەڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى دېگۈدەك يوقاتقان بولساقمۇ، لېكىن ئۈچ يۈز نەپەر سېھىرگەر چېرىك چېكىنىپ شەھەرگە كىرىۋالدى. ئۇ مۇتتەھەم چوقۇم كېچىدە قوش ـ بارگاھىمىزغا تېگىدۇ. بۇگۈن ئاخشام لەشكەرلەرنى بىر يەرگە توپلاپ تۇن نىسپىگىچە تەرەپ ـ تەرەپكە مۆكتۇرۇۋېتەيلى. بۇ يەرگە ياسما قوش ـ بارگاھلار تىكىپ قويايلى، لەشكەرلەر چېقىن ئاۋازى ئاڭلانغان ھامان بارگاھتىكى ئوتنىڭ چېقىشىغا قاراپ تەڭلا ھۇجۇمغا ئۆتسۇن، ـــ دېدى.

بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى. شۇ كۈنى پېشىن ۋاقتىغىچە شەھەرگە تېگىش قىلىنىپ، ئاندىن تەرەپ ـ تەرەپتىكى لەشكەرلەر قوش ـ بارگاھقا قايتۇرۇپ كېلىندى، لەشكەر قوشىدا دەبدەبە بىلەن مەي ـ شارابلار ئىچىلدى، ئاتامانلار كەچ بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، غىپىدە تارقىلىشىپ تەرەپ ـ تەرەپكە مۆكۈنۈۋالدى.

ئەمدى سۇئ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېك، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭلارغا كەلسەك، بۇلار دۆڭگە چىقىپ كۈتۈپ تۇردى. گاۋ لىەن دەرۋەقە ئەلياتقۇ مەھەلدىن كېيىن شەھەر

دەرۋازىسىنى كەڭ ئېچىپ ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرۈۋەتتى ـ دە، ئۇچ يۈز سېھىرگەر چېرىكنى باشلاپ چىقتى، ئۇلار تۆمۈر قاۋاقنى يۇدۇپ ماڭدى، ئۇلارنىڭ ئىچىگە پارتلىغۇچ گۈڭگۈرت دورىلار قاچىلانغانىدى؛ ھەربىرى ئىلمەك، تۆمۈر سۈپۈرگىلەر ئېلىۋېلىشتى، ئېغىزلىرىغا قومۇش پۈشتەك سېلىۋالدى. گاۋ لىەن سېھىرگەر چېرىكلەرنىڭ ئالدىدا باشلاپ ماڭدى، ئارقىدىن ئوتتۇز نەچچە ئاتلىق چېرىك ماڭدى. قوش ـ بارگاھقا يېقىنلاشقاندا گاۋ لىەن ئات ئۈستىدە ئەپسۇن ئوقۇپ سېھىر قىلدى ـ دە، قارا تۈتەك ئاسماننى قاپلاپ، قاتتىق بوران چىقتى، شېغىل ـ تاش، تۇپا ـ توزانلار يېغدى، ئۇچ يۈز سېھىرگەر چېرىك ئوت تۈتۈرۈقلىرىنى ئېلىپ ھېلىقى تۆمۈر قاۋاقنى تۈتاشتۇردى، ھەممە يەردىن تەڭلا قومۇش پۈشتەكلەر ئاۋازى ئاڭلىنىشى بىلەن، قارا تۈتەك ئارىسىدا كۆرۈنگەن ئوت يورۇقىدا قىلىچ، پالتا كۆتۈرگەن چېرىكلەر قوش ـ بارگاھلارغا دۈكۈرەپ ئېتىلدى. دۆڭدە تۇرغان گۈڭسۇن شېڭ شەمشىرى بىلەن سېھىر قىلىپ، بوش قالغان قوش ـ بارگاھلار ئىچىدە چېقىن چىقاردى. ئۇچ يۈز سېھىرگەر چېرىك دەرھال قوش ـ بارگاھلار ئالدىغا بېرىپ قارىسا، بوش قالغان قوش ـ بارگاھلار ئىچىدە يالقۇنجاپ ئوت كۆتۈرۈلۈپ، ھەممە يەرنى قىپقىزىل چوغ قاپلاپ كېتىپتۇ، چىقىپ كېتىشكە ھېچقانداق يولمۇ قالماپتۇ. بۇ چاغدا سۈڭ جياڭلارنىڭ ئەترايقا مۆكۈنۈۋالغان لەشكەرلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ قوش ـ بارگاھلارنى قورشىۋالدى. قاراڭغۇدا ھېچ نەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئۇچ يۈز سېھىرگەر چېرىكنىڭ بىرسىمۇ قاچالمايى ھەممىسى بارگاھ ئىچىدە گۇم بولدى. گاۋ لىەن ئالمان ـ تالمان ئوتتۇز نەچچە ئاتلىق چېرىكنى باشلاپ شەھەرگە قايتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىر توپ لەشكەر قوغلاپ كېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ سەرداری قاپلانباش لىن چۈڭ ئىدى. گاۋ لىەن ئۇ يېتىشىۋالاي دېگەننى كۆرۈپ، دەرھال ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرگۈزۈۋېتىپ، ئۆزى سەككىز ـ توققۇز ئاتلىق

چېرىك بىلەن شەھەرگە كىرىۋالدى، لىن چۇك قالغانلارنىڭ ھەممىسنى ئات ـ پاتلىرى بىلەن تىرىك تۇتۇۋالدى. گاۋ لىيەن شەھەر ئىچىگە كىرىۋالغاندىن كېيىن پۇقرالارنى شەھەرنى قوغداش ئۈچۈن سېپىلغا چىقاردى. گاۋ لىيەننىڭ سېپىرگەر چېرىك ۋە باشقا لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسنى سۇڭ جياڭ بىلەن لىن چۇك قىرىپ تۇگىتىۋەتتى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ يەنە لەشكەر تارتىپ بېرىپ شەھەرنى تۆت تەرەپتىن قاتتىق قورشىدى. گاۋ لىيەن: «مەن شۇنچە يىللاردىن بۇيان ئۆگەنگەن ئەپسۇنۇمنى بۇگۈنكى كۈنلۈكتە ئۇلارنىڭ دەپئى قىلىۋېتىشىنى ھەرگىز ئويلىمايتىكەنمەن، ئەمدى نېمە قىلغۇلۇق؟ قوشنا ئايماق يامۇللىرىغا ئادەم ئەۋەتىپ نىجاتلىق تىلىمەكتىن باشقا ئىلاج قالمىدى» دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال دۆڭچاڭ، كۈجۇ ئايماقلىرىغا ئىككى پارچە خەت يازدى، بۇ ئىككى جاي بۇ يەردىن ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى، ئۇ كۆڭلىدە: «بۇ ئىككى ئايماق ئامبىلىنى ئاكام ئۆستۇرۇپ تەينىلىگەن ئادەملەر» دەپ ئويلاپ، خېتىدە ئۇلاردىن كېچىلەپ بولۇشۇشقا چېرىك ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئىشقا ئۆز ھۇزۇرىدىكى قولباشلاردىن ئىككىنى تەينىلەپ خەتنى ئۇلارغا بەردى، بۇلار كۈنپېتىش دەرۋازىدىن بۆسۇپ چىقىپ، كۈنپېتىش تەرەپتىكى يولغا راۋان بولدى. سەردارلار ئۇلارنى قوغلىماقچى بولۇۋىدى، ۋۇ يۇك:

ـــ قويۇپ بېرىڭلار، چىقىپ تۇرسۇن، «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» ئىشلىمىز، ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

ـــ مۇشاۋىر مۇنداق قىلغانلىقىڭ پايدىسى نېمە؟ ـــ دەپ سوريدى سۇڭ جياڭ.

ـــ شەھەردىكى چېرىكلەر ئاز قالغانلىقىدىن ياردەم تەلەپ قىلىپ شۇنداق قىلىۋاتقىنى، ـــ دېدى ۋۇ يۇك خەلپەت، ـــ بىز بۇ يەردىن ئىككى توپ لەشكەر چىقىرىمىز، ئۇلار بولۇشۇشقا كەلگەن چېرىك سۇپىتىدە بىز بىلەن ئۇرۇش قىلىدۇ، بۇ چاغدا

گاۋ لیەن جەزمەن قوۋۇقنی ئېچىپ چىقىپ ئۇلارغا بولۇشماقچی بولىدۇ، مانا ئۇنىڭ سىرتقا چىقىشىدىن پايدىلىنىپ، بىر تەرەپتىن شەھەرنی ئالماز، يەنە بىر تەرەپتىن، گاۋ لیەننی چىغىر يولغا باشلاپ بارمىز ـ دە، ئۇنی قولغا چۈشۈرمىز.

سۇڭ جياڭ بۇنی ئاڭلاپ ناھايىتی خۇرسەن بولدی. دەي زۇڭنی لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ ئىككی توپ لەشكەر باشلاپ كېلىشكە، لەشكەرلەرنی ئىككی تۈركۈمگە بۆلۈپ ئەكېلىشكە بۇيرۇدی.

گاۋ لیەن ھەر ئاخشىمی شەھەر ئىچىدىكی بوش يەرلەرگە ئوتۇن ـ خەشەك دۆۋىلىتىپ، تىنماي ئوت يېقىپ بەلگە بېرىپ، قۇتقۇزۇشقا كېلىدىغان چېرىكلەرنی سېپىل ئۈستىدە تەقەززالىق بىلەن كۈتتی. نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن شەھەرنی قوغدايدىغان چېرىكلەر سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەر سېپىنىڭ ئۇرۇش قىلماي تۇرۇپ پاتىپاراقچىلىققا چۈشۈپ قالغانلىقىنی كۆرۈپ، بۇ ئەھۋالنی دەرھال گاۋ لیەنگە مەلۇم قىلدی. گاۋ لیەن بۇنی ئاڭلىغاندىن كېيىن ئالدىراپ ـ سالدىراپ چاپىنىنی يېپىنچاقلاپ سېپىل ئۈستىگە چىقىپ قارىدی، قارىسا ئىككی تۈركۈم لەشكەرلەر چاڭ ـ توزان توزۇتۇپ، نەرە تارتىپ باستۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ؛ تۆت تەرەپتىن شەھەرنی قورشىۋالغان لەشكەرلەر تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىۋېتىپتۇ. گاۋ لیەن بۇ ئىككی تۈركۈم لەشكەرلەرنی ھىماتچی لەشكەرلەر يېتىپ كەلدی دەپ بىلىپ، شەھەر قوۋۇقنی چوڭ ئېچىۋەتتی ـ دە، شەھەردىكی بار ـ يوق لەشكەرلىرىنی باشلاپ ئارقا ـ ئارقىدىن باستۇرۇپ كەلدی.

ئەمدی گاۋ لیەن سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرىنىڭ سېپی ئالدىغا باستۇرۇپ كېلىپ قارىسا سۇڭ جياڭ خۇا رۇڭ، چىن مىڭلارنی باشلاپ ئاتلىق چىغىر يول بىلەن قېچىپ كېتىۋېتىپتۇ. گاۋ لیەن لەشكەرلىرىنی ئەگەشتۇرۇپ دەرھال ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدی، بۇ چاغدا تۇيۇقسىز تاغ كەينىدىن ئارقىمۇئارقا توپ ئاۋازی ئاڭلاندی. بۇنی ئاڭلىغان گاۋ لیەن ئەنسىرەپ دەرھال

لەشكەرلىرىنى ئارقىغا قايتۇردى. ئىككى تەرەپتىن جاڭ ئاۋازى ئاڭلىنىش بىلەنلا، سول تەرەپتىن لۇ فاڭ، ئوڭ تەرەپتىن گو شېڭ بەش يۈزدىن لەشكەر ئەگەشتۇرۇپ باستۇرۇپ كەلدى. گاۋ لىەن دەرھال يولنى كېسىپ ئۆتمەكچى بولۇۋاتقاندا، ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ تەڭدىن كۆپرەكى يوقىتىلدى. ئۇ شۇ يەردىن قۇتۇلۇپ چىقىپ سېپىلغا قارىۋىدى، سېپىل ئۈستىنى لياڭشەن كۆلىنىڭ ئەلەملىرى قاپلاپ كېتىپتۇ. ئۇ كىرپىك كۆتۈرۈپ يەنە بىر قارىدى، بولۇشۇشقا كەلگەن لەشكەرلەرنىڭ ئىز ـ دېرىكى كۆرۈنمىدى. ئاخىر نائىلاج ئېشىپ قالغان چېرىكلىرىنى ئېلىپ، تاغ ئىچىدىكى خالىي، پىنھان يول بىلەن تىكىۋەتتى. ئون چاقىرىمچە ماڭغا ـ ماڭمايلا تاغ ئارقىسىدىن بىر توپ لەشكەرلەر ئېتىلىپ چىقتى، لەشكەرلەرنىڭ ئالدىدا قەھرلىك يۈچى سۇن لى كېلىۋاتاتتى، ئۇلار يولنى توسۇپ:

ـــ مەن سېنى كۇتۇپ تۇرغىلى نەۋاق، ياخشىلىقچە ئاتتىن چۈشۈپ قول باغلاپ تۇرا! ـــ دەپ ھەيۋە بىلەن ۋارقىرىدى.

گاۋ لىەن شۇ ئان لەشكەرلىرىنى ئارقىغا ياندۇردى، ئۇنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى يولنى ئاللىقاچان كۆركە ساقال جۇ تۇڭ لەشكەرلىرى بىلەن توسۇۋالغانىدى. ئىككى باشتىن قىستاپ كېلىپ، تۆت تەرەپتىكى يوللار كېسىپ تاشلانغانلىقتىن گاۋ لىەن ئېتىنى تاشلاپ تاغقا ياماشتى. ئەتراپتا توسۇپ تۇرغان لەشكەرلەر ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ چىقتى، گاۋ لىەن ئالمان ـ تالمان ئاغزىنى قىمىرلىتىپ ئەپسۇن ئوقۇپ: «ئۇچ» دەپ ھۇرۇپ بىر ۋارقىرۋىدى، بىر پارچە قارا بۇلۇتقا مىنىپ قالدى، بۇلۇت ئۇنى لىككىدە ئاسمانغا كۆتۈرۈپ تاغ چوققىسىغا چىقىرىپ قويدى. شۇ ھامان گۈڭسۇن شېڭ تاغ بېلىدە پەيدا بولدى، ئۇ گاۋ لىەننى كۆرۈپ، ئات ئۈستىدە شەمشىرىنى چىقىرىپ كۆككە قاراپ ئاغزىدا بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ «سۇف !» دەپ شەمشىرىنى كۆككە بىر سۇنۇۋىدى، گاۋ لىەن بۇلۇت قەرىدىن پالاققىدە يىقىلىپ چۈشتى. يان تەرەپتە تۇرغان قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ قىلىچىنى

شارتتىده چىقىرىپ گاۋ لىيەننى «گاچ» قىلىپ ئىككى پارچە قىلدى. ئېسىل ئاتلار ئۇستىدە دەۋر سۈرۈپ يۈرگەن بۇ بېگىمنىڭ ئاشۇ راھەت ـ پاراغەتلىرى گويا چۈشىدەك توزۇپ كەتتى.

نەزم

ئەرشئەلادا پەرىشتە تۇرسا روشەن كۆز تىكىپ،
يەردە ھازىر يەر ئىلاھى تۇرىدۇ چىڭ كۆزىتىپ.
تۇرسا ئايان ھەممىگە قانۇن ـ شەرئەت چارىسى،
جىن ـ شاياتۇنلارمۇ پىنھان مارىلايدۇ كۆز قىسىپ.
كىمكى گەر قىلسا يامانلىق تارتىدۇ، تەھقىق جازا،
گۇم بولار ئاخىر زوراۋانلار ھالاكەتلىك يېتىپ.
ئەي كىشى ھوشيار بولۇش ئىنسانچىلىق ئەخلاقىدا،
ئىبرەت ئال، قىلغىن ھەزەر، قورققىن يامانلىقتىن قېچىپ.

ئەمدى لېي خېڭغا كەلسەك، ئۇ گاۋ لىيەننىڭ بېشىنى كېسىۋېلىپ، كۆتۈرگىنىچە تاغدىن چۈشتى، تېزدىن بېرىپ باش سەردارغا مەلۇم قىلىشقا ئادەم ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ گاۋ لىيەننىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ لەشكەرلىرىنى گاۋتاڭ شەھىرىگە توپلىدى، ئاۋۋال ئۇ لەشكەرلىرىگە پۈقراغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسلىك خۇسۇسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، ئاندىن كېيىن ئەل ـ پۈقراغا قىلچە چېقىلمايمىز، دەپ ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە زىندانىدىن چەي جىن غوجىنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا كىرىشتى. بۇ چاغدا زىندانىبېگى، گۇندىپايلار قېچىپ كېتىپ، زىندانىدا ئوتتۇز ـ قىرىق گۇناھكار قالغانىدى، تاقاقلارنى ئېچىپ تاشلاپ بۇ گۇناھكارلارنى بوشاتتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە چەي جىن غوجا يوق ئىدى، بۇ ئەھۋالدىن سۇڭ جياڭ ئەنسىرەپ غەمگە چۈشتى. يەنە بىر گۇندىخانىنى چارلاپ كۆردى. ئۇنىڭغا چەي مەھرەمبېگىنىڭ بالىچاقلىرى سولاپ

قويۇلۇپتۇ؛ يەنە بىر گۈندىخانىنى ئاچتى. ئۇنىڭغا چەي جىننىڭ چاڭجۇدىن تۇتۇپ كېلىنگەن بالىچاقىلىرى سولاپ قويۇلۇپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئۇدا جەڭ بولغاچقا، ئۇلارنى سوئال ـ سوراقلار قىلىپ بىر تەرەپ قىلىشقا ئۈلگۈرەلمەپتۇ. ئۇ يەردىمۇ چەي جىن غوجا يوق بولۇپ چىقتى.

ۋۇ يۈڭ خەلىپەت گاۋتاڭ ئايمىقىنىڭ گۈندىپايلىرىنى يىغىپ چەي جىننى سۈرۈشتۈردى. ئۇلاردىن بىرى:

ــ كەمىنىلىرى زىندانبېگى لىن رېن بولىمەن. نەچچە كۈنلەر بۇرۇن ئامبال گاۋ لىەن بېگىم: «چەي جىننى خاس، پۇختا گۈندىخانىغا سولايسەن، قاچۇرۇۋەتمەيسەن» دەپ تاپشۇردى. يەنە ئۇ: «بېشىمىزغا بىرەر پېشكەللىك كېلىپ قالسا ئۆزۈڭ توغرىلىۋەت!» دەپ جېكىلىدى. ئۇچ كۈن بۇرۇن ئۇ: «چەي جىننى گۈندىخانىدىن ئاچقىپ ئۆلتۈرسەن» دەپ بۇيرۇدى. قارىسام ئۇ بىر مەرد ئوغلان ئىكەن، كۆرۈپ قولۇم بارمىدى، مەن: «بۇ كىشى قاتتىق ئاغرىپ نىمجان بولۇپ قالدى، ئۆلتۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق» دەپ كەينىگە سۈردۈم، كېيىن يەنە قىستىۋىدى، «چەي جىن ئۆلدى» دەپ جاۋاب بەردىم. ئامبال ئۇدا بىرنەچچە كۈن جەڭ بىلەن بولۇپ سۈرۈشتۈرۈشكە چولىسى تەگمىدى، مەن ئامبالنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنى كۆرۈپ قېلىپ، مېنى جازالىشىدىن قورقۇپ، تۇنۇگۈن چەي جىننى ئارقا تەرەپتىكى قۇرۇپ كەتكەن قۇدۇق بېشىغا ئاپىرىپ، تاقاقلىرىنى ئېچىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئىچىدە پاناھداشقا چۈشۈرۈۋەتكەنىدىم، ھازىر ئۇنىڭ نە تىرىك، نە ئۆلۈكلۈكىدىن خەۋىرىم يوق، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئالمان ـ تالمان لىن رېننى ئالدىغا سېلىپ ماڭدى. زىندان ئارقىسىدىكى قۇرۇق قۇدۇق تۈۋىگە بېرىپ قارىسا، ئۇنىڭ ئىچى قاپقاراڭغۇ ئىكەن، ئۇنىڭ قانچىلىك تېرەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. يۇقىرىدا تۇرۇپ چاقىرىپ باقتى، نەدىكى جاۋاب چىقسۇن. ئارغامچىنى

سىلىپ باقتى. ئۇنىڭ تىرەنلىكى ئالاھازەل يىگىرمە ـ ئوتتۇز غۇلاچ كەلدى. سۇڭ جياڭ: «قارىغاندا چەي جىن غوجا ئاللىقاچان تۇگىشىپ كېتىپتۇ» دەپ كۆز يېشى قىلدى. ۋۇ يۇڭ خەلىپەت:

ـــ سەردارىم، كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلمىسىلا. قېنى ئۇنىڭ ئىچىدە بار ـ يوقلۇقىنى كىم چۈشۈپ بىلىپ چىقىدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ مەن چۈشۈپ چىقاي، ـــ دەپ مەيدىسىگە ئۇردى بۇ چاغدا قارا قۇيۇن لى كۇي كېلىپ.

ـــ خوپ، باشتىمۇ بۇنىڭغا سەن زامىن بولغان، ئەمدى خەۋەرنىمۇ سەن ئېلىپ چىقىپ سەۋەنلىكىڭنى يۇغىن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ مەن چۈشۈشتىن قورقمايمەن. لېكىن، ئارغامچىنى كېسىۋېتىشمىسىلە يەنە، ـــ دەپ كۈلدى لى كۇي.

ـــ سىزمۇ شەيتانلىق قىلماڭ يەنە، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت.

بۇلار بىر چوڭ سېۋەتنى ئېلىپ چىقىپ ئارغامچىنى ئۇزۇن ئۇلاپ بىر جازا تەييارلىدى، ئارغامچىنى ئۇنىڭ ئۈستىگە چىگدى. لى كۇي كىيىملىرىنى سىلىپ قىپيالىڭاچ بولۇپ قولىغا قوش ئايپالتىسىنى ئالدى ـ دە، سېۋەت ئىچىگە چۈشتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى قۇدۇق ئىچىگە سىلىشتى، ئارغامچىغا ئىككى مىس قوڭغۇراق باغلاپ قويۇشتى. ئۇنى ئاستا ـ ئاستا قۇدۇقنىڭ تەكتىگە چۈشۈرگەندىن كېيىن ئۇ سېۋەتتىن چىقىپ قۇدۇق ئاستىدا ئۇ يەر ـ بۇ يەرنى سىلاشتۇردى، قولىغا بىر دۆۋە بىرنېمە ئۇرۇندى، تۈتۈپ باقسا ئۈستىخان ئىكەن، لى كۇي: «ۋاي ئاتمەي، بۇ بىرنېمىلەر بۇ يەردە يۈرۈپتا؟!» دەپ يەنە بىر قىرغاقنى سىلىدى، قولىغا ھۆللۈك ئۇرۇندى، ئۇ يەردە پۈت دەسسەپ تۇرغۇچىلىك يەر يوق ئىدى. لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى سېۋەتكە سىلىپ قويۇپ قولى بىلەن يەرنى سىلاپ كۆردى، ئەتراپى كەڭ ئىكەنلىكى بىلىندى. سىلا ـ سىلا كېتىۋاتقاندا قولىغا بىر ئادەم ئۇرۇندى، ئۇ تۈگۈلۈپ قۇدۇق

ئىچىدە ئولتۇرۇپتۇ. لى كۇي:

— چەي جىن غوجام! — دەپ چاقىرىپ باقتى، نەدىكىنى، ئۇ قىمىرلىمىدى، قولى بىلەن ئۇنى تۈتۈۋىدى، قولىغا ئازغىنا ئىسسىق ھور بىلىندى. لى كۇي:

— خۇداغا شۈكۈر، ھەرنېمە بولسا جېنى بارئىكەن! — دېدى ـ دە، دەرھال سېۋەتكە ئېسىلىپ قوڭغۇراقنى جىرىڭلاتتى، ئۇستىدىكىلەر ئۇنى تارتىپ چىقاردى. لى كۇي پەستە كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىنى ئېيتىپ بەردى.

— سەن يەنە چۈشۈپ چەي جىن غوجامنى سېۋەتكە سېلىپ چىقىرىۋەت، ئاندىن سېۋەتنى چۈشۈرۈپ سېنى تارتىۋالىمىز، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— ئاغا، سىز بىلمەيسىز، جىجۇ ئايمىقىغا بارغانىدا، ئىككى قېتىم كولدۇرلىدىم، ئەمدى ئۇچىنچى قېتىم كولدۇرلاتماڭلار مېنى، — دېدى لى كۇي.

— مەن قانداقسىغا سېنى كولدۇرلىتاي؟ تېزرەك چۈشكىن، — دېدى سۇڭ جياڭ كۇلۇپ.

لى كۇي ئائىلاج يەنە سېۋەتكە ئولتۇرۇپ قۇدۇققا چۈشتى.

لى كۇي قۇدۇقنىڭ تەكتىگە چۈشكەندىن كېيىن سېۋەتتىن چىقىپ چەي جىن غوجامنى كۆتۈرۈپ سېۋەت ئىچىگە سالدى ـ دە، قوڭغۇراقنى جىرىڭلاتتى. يۇقىرىدىكىلەر ئاڭلاپ ئۇنى تارتىۋالدى. سېۋەت يۇقىرىغا چىققاندىن كېيىن ھەممەيلەن چەي جىننى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى. سۇڭ جياڭ قارىسا چەي جىننىڭ باش ـ كۆزلىرى يېرىلىپ، ئىككى پۇتنىڭ گۆشلىرى يارا بولۇپ تىتىلىپ كېتىپتۇ، كۆزىمۇ چالا ئوچۇق يېتىپتۇ. سۇڭ جياڭنىڭ ئۇنىڭغا ناھايىتى ئىچى ئاغرىدى، ئۇ داۋالاشقا دەرھال تېۋىپ چاقىرىپ كېلىش ئۈچۈن ئادەم بۇيرۇدى. ئەمدى لى كۇي بولسا قۇدۇق تەكتىدە ۋارقىراپ ـ جارقىراپ كەتتى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ دەرھال سېۋەتنى چۈشۈرۈپ ئۇنى ئېلىپ چىقىشنى بۇيرۇدى. لى كۇي يۇقىرىسىغا چىققاندىن

كېيىن خاپا بولۇپ:

ــ قويۇڭلار، ھەرقايسىڭلار ياخشى نېمىلەر ئەمەس ئىكەنسىلەر، نېمىشقا سېۋەتنى چۈشۈرۈپ مېنى تارتىۋالمايسىلەر؟ ــ دېدى.

ــ خاپا بولما ئۇكا، بىز چەي جىن غوجام بىلەنلا بولۇپ كېتىپ سېنى ئۇنتۇپ قاپتىمىز، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ ئادەملىرىگە چەي جىن بېگىمنى يۆلەپ ھارۋىغا ياتقۇزۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ئاندىن ئىككى ئۆيلۈكنىڭ بالىچاقلىرىنى ھەم نۇرغۇن ئۆي روزىغارلىرىنى يىگىرمە نەچچە ھارۋىغا باستى، لى كۇي، لېي خېڭلارنى ھارۋىلارنى قوغداپ ئاۋۇال لياڭشەن كۆلىگە ئېلىپ بېرىپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى، گاۋ لىيەننىڭ ئۆيىدىكىلىرىدىن قىرىق نەچچە جانىنىڭ ياخشى ــ يامىنىنى ئايرىمايلا كوچىدا قەتل قىلدى. لىن رېنغا رەھمەت ــ تەشەككۇر ئېيتىپ ئۇنى تارتۇقلىدى. ئاندىن يامۇلنىڭ خەزىنىسىدىكى مال ــ مۈلۈك، تاۋار ــ دۇردۇنلارنى، ئامباردىكى ئاشلىق ــ تۇلۇكنى ھەم گاۋ لىەننىڭ بارلىق مال ــ مۈلكىنى قاچىلاپ تاغقا ماڭدى. شۇنىڭ بىلەن چوڭ ــ كىچىك سەركەردىلەر گاۋتاڭ ئايمىقىدىن چىقىپ غەلىبە بىلەن لياڭشەن كۆلىگە قايتتى. يول ئۈستىدىكى ئايماق ــ ناھىيىلەردىن ئۆتكۈچە ھېچكىمگە چېقىلمىدى. نەچچە ئون كۈن يول يۈرۈپ چوڭ تۇراغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن چەي جىن ئاغرىقتىن ساقىيىپ ھەزرىتى چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ قاتارلىق ئاتامانلارغا رەھمەت ــ تەشەككۈرلەر بايان قىلدى. چاۋ گەي چەن جىن غوجامنى سۇڭ دانىشمانىڭ تاغ تۆپىسىدىكى تۇرالغۇسىنىڭ يېنىدا يەنە بىر يۈرۈش ئۆي سالدۇرۇپ، بالىچاقلىرى بىلەن ئورۇنلىشىپ قېلىشقا تەكلىپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن چاۋ گەي، سۇڭ جياڭلار ئىنتايىن خۇشال بولۇشتى. گاۋتاڭ ئايمىقىدىن قايتىپ كەلگۈچە يەنە مۇشۇ چەي جىن، تاڭ لۇڭ ئاتامانلار قوشۇلدى. ئۇلارغا ئاتاپ قۇتلۇقلاش زىياپەتلىرى ئۆتكۈزۈلدى. بۇ

گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى دۇڭچاڭ، كۇجۇ ئايماقلىرى گاۋتاڭ ئايمىقىدا گاۋ لىيەننىڭ ئۆلتۇرۇلگەنلىكىنى، شەھەرنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن ئوردىغا ئەرزنامە يېزىپ ئادەم ئەۋەتتى. گاۋتاڭ ئايمىقىدىن قېچىپ چىققان بەگ ـ سىپاھلارمۇ ئاستانىگە بېرىپ ھەقىقىي ئەھۋالنى يەتكۇزدى. گاۋ ئەمىر بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆز قېرىندىشى گاۋ لىيەننىڭ ئۆلتۇرۇلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى. ئەتىسى سۇبھى ۋاقتى بىلەن ھويلىغا چىقىپ جىڭياڭ راۋنقىدىكى قوڭغۇراقنىڭ چېلىنىشىنى كۇتتى. ھەممە بەگ ـ سىپاھلار ئوردا لىباسلىرىنى كىيىشكەن ھالدا، شاھانە تاپسىغا كېلىپ تەڭرىقۇتقا سالام بېرىشكە ھازىر بولدى. شۇ كۇنى تاڭ سۇزۇلگەن ۋاقتىدا خان ئالىي كىرامىلىرى قەسىرگە چىقتى. نىزام قامچىسى ئۇچ نۆۋەت قېقىلىشى بىلەن قەلەمدار ـ ئەلەمدارلار ئىككى رەت بولۇپ تىزىلدى. تەڭرىقۇت شاھانە ئورۇن ئالدى. دىۋانبېگى جاكارلىدى:

ـــ ئىش ـ كۇش بولسا دەڭلار، بولمىسا يېنىڭلار.

گاۋ ئەمىر ئالدىغا چىقىپ:

ـــ ھازىر جىجۇ ئايمىقىنىڭ لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنىڭ باشلىقى چاۋ گەي، سۇڭ جياڭلار ئۇست ـ ئۇستىگە چوڭ گۇناھ ئۆتكۇزۇۋاتىدۇ: شەھەرگە تەگدى، خەزىنە ـ ئامبارلارنى بۇلىدى، قاتىل، بەتنىيەتلەرنى يىغىپ، جىجۇ ئايمىقىدا خان لەشكەرلىرىنى ئۆلتۇردى، قىردى، جياڭجۇ ئايمىقىنىڭ ۋۇۋېي قەلئەسىنى ئالتوپىلاڭ قىلدى، ئەمدى گاۋتاڭ ئايمىقىدىكى بەگ ـ سىپاھ، پۇقرالارنىڭ بىرسىنىمۇ قويماي قىرىپ، خەزىنە ـ ئامبارلارنى بۇلاپ كېتىپتۇ. مانا بۇ ئىچىمىزدىن چىققان چوڭ بالايىئاپەت. بۇنى بالدۇرراق يېغىشتۇرۇۋەتمىسەك كۇنلەرنىڭ بىرىدە بۇ قاراقچىلارنىڭ كۇچى زورىيىپ كېتىپ، باشقۇرۇش تەس بولۇپ قالىدۇ، ئالىي ھۆكۇم چىقىرىلىشىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن تىلەيمىز، ـــ دېدى.

تەڭرىقۇت بۇ بايانىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ شۇ دەم گاۋ ئەسرگە خىل سەردار - چېرىكلەر ئەۋەتىپ قاراقچىلارنى كۆل بويىدىن ۋەسلى - نەسلىگىچە تۈتۈپ، قىرىپ، پاك - پاكىز قۇرۇتۇۋېتىش ھەققىدە مۇقەددەس پەرمان چۈشۈردى. گاۋ ئەمىر يەنە:

— قارىغاندا بۇ قاراقچىلارغا نۇرغۇن لەشكەر باشلاپ بېرىشنىڭ ھاجىتى يوقتەك تۇرىدۇ. بىرلا ئادەم بارسىلا يىغىشتۇرۇۋېتەلەيدۇ، — دەپ بايان قىلدى.

— سىز شۇ ئادەمنى ئىشقا سالسىڭىز، چاتاق چىقمايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن، دەرھال يولغا چىقىپ، زەپەر خەۋەرلىرىنى ئېلىپ قايتسۇن، شۇ چاغدا ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى ئۆستۈرۈپ تارتۇقلايمەن، يۇقىرى ئەمەلگە قويىمەن، — دېدى تەڭرىقۇت.

— بۇ ئادەم، — دېدى گاۋ ئەمىر يەنە تۆۋەنچىلىك بىلەن، — ئەل بىنا بولغان دەسلەپكى چاغلاردا داڭدار سەردار بولۇپ ئۆتكەن خېدۇڭلۇق خۇ يەنزەنىڭ ئۆز پۇشتى بولىدۇ، ئىسمىزاتى خۇ يەنجو؛ ئىككى يارما دەستىنى قولىغا ئالسا، ئۇنىڭ باتۇرلۇقىغا تۆمەنلىگەن ئەرمۇ تەڭ كېلەلمەيدۇ. ھازىر ئۇ رۇنىڭ دىيارىنىڭ باشبۇغى، قول ئاستىدا نۇرغۇن خىللانغان چېرىك، باتۇر سەركەردىلەر بار. پېقىر كۆرسەتكەن بۇ ئادەم لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنى ئۈجۈقتۇرۇۋېتەلەيدۇ. لەشكەرلەر پاسىبانى قىلىپ تەيىنلەنسە، خىل ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەرنى باشلاپ بېرىپ، تاغ تۈرانى تازىلاپ، غەلىبە بىلەن ئوردىغا قايتسا.

تەڭرىقۇت ئۇنىڭ بايانىنى تەستىقلاپ:

— لەشكىرىي ۋازارەت دەرھال رۇنىڭ ئايمىقىغا ئادەم تەيىنلەپ ئەۋەتسۇن، ئۇ ئادەم يارلىقنى ئېلىپ كېچىلەپ يولغا چىقسۇن، — دەپ مۇقەددەس پەرمان چۈشۈردى.

شۇ كۈنلۈك تاۋاپ - تەزىم تۈگىگەندىن كېيىن گاۋ ئەمىر ياساۋۇللار مەھكىمىسىنىڭ نامىدىن لەشكىرىي ۋازارەتكە بىر سىپاھبەگنى تەيىنلەشنى ۋە سىپاھبەگنىڭ مۇقەددەس پەرمانىنى

ئېلىپ دەرھال يولغا چىقىشنى بەلگىلەشنى بۇيرۇدى. ئۇ شۇ كۈنلا يولغا چىقتى، خۇ يەنجونىڭ بەلگىلەنگەن ۋاقىت ـ مۆھلەت ئىچىدە ئاستانىگە بېرىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلدى.

ئەمدى خۇ يەنجو رۇنىڭ ئايمىقىنىڭ باشبۇغ مەھكىمىسىدە داتاڭغا چىقىشى بىلەن تەڭ ئىشىك باقار كىرىپ:

ـــ سەردارىم، ئۆزلىرىنى ئاستانىگە كەلسۇن، مۇھىم ۋەزىپە بار دەپ مۇقەددەس يارلىق ئېلىپ ئالاھىدە ئادەم كەپتۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

خۇ يەنجو ئۆز ئايمىقىنىڭ سىپاھىبەگلىرى بىلەن مەھكىمىدىن چىقىپ، كەلگۈچىنى باشبۇغ مەھكىمىسىگە باشلاپ كىردى، يارلىقنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن بۇ بەگنى زىياپەت ئۆتكۈزۈپ مېھمان قىلدى، خۇ يەنجو دەرھال دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى تەييارلاپ، ئېتىنى ئېگەرلەپ قورال ـ ياراغلىرىنى ئالدى، ئاندىن ئوتتۇز ـ قىرىق ئادەمنى ئەگەشتۈرۈپ ھېلىقى كەلگەن بەگ بىلەن بىللە بۇيرۇقنا بىنائەن رۇنىڭ ئايمىقىدىن كېچىلەپ ئاستانىگە يول ئالدى. يول ئۇستىدە ھېچ ئىش ئۆتۈلمىدى. بۇلار ئاستانىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشۈپ، گاۋ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى. شۇ كۈنى گاۋ چېۋ ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىدە دىۋاندا ئىدى، ئىشىك باقار ئەمەلدار كىرىپ:

ـــ رۇنىڭ ئايمىقىدىن خۇ يەنجو يارلىققا بىنائەن يېتىپ كەپتۇ، ھازىر ئىشىك سىرتىدا قالدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

گاۋ ئەمىر ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا ئۇنى چاقىرىپ كىرىڭلار دەپ بۇيرۇدى. ئۇ كىرگەندىن كېيىن خۇ يەنجوغا قارىدى، ئۇ شۇنداق سالاپەتلىك ئادەم ئىدىكى:

ئەجرىسى بار ئەل بىنا ئەيلەشتە بەگ ئەۋلادى بۇ،
داڭقى بار ئۆتكەن ئاشۇ سەردار بېگمىنىڭ پۇشتى بۇ.

يارما دەستە ئوينىتىشنى قول ئېلىپ ئەجدادىدىن،
ئۇ تالاي ئويناپ قىلىچ، چىققان بۆسۈپ سەپ ئىچىدىن.
زۇلپىقار تۇتسا كىرەر ئۇ ئارسلان ئۇۋاسىغا،
ئاتسا يا تەگكەي بېرىپ بۇركۇت توپى ـ قاتارىغا.
بولدى سەردار بەگ ئاتا ئالەمنى تىنچ ئەتمەك ئۈچۈن،
پۈر بولۇپ خۇ يەنجو نامى ھەممە جايلارغا پۇتۇن.

گاۋ ئەمىر ئۇنىڭ بىلەن ھال ـ ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن ئۇنى تارتۇقلىدى. ئەتىسى ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىم ۋاقتىدا خان ئالىيلىرىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپ كۆرۈشتۈردى. تەخىرىقۇت خۇي زۇڭ خۇ يەنجونىڭ سالاپەتلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، خۇشلۇقىدا ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى، ئۇ دەرھال ئۇنى بىر دانە قار تېپەر قاغا ئارغىماق بىلەن تارتۇقلىدى. بۇ ئاتنىڭ پۇتۇن تېنى قارا سىياھتەك قاپقارا، تۆت پۇتى ئاپپاق ئىدى. شۇڭا، ئۇ قار تېپەر قاغا ئارغىماق دېگەن نام ئالغانىدى. بۇ ئات كۈنىگە مىڭ چاقىرىم يول يۈرەتتى، مۇقەددەس يارلىق بويىچە ئات خۇ يەنجوغا تاپشۇرۇلدى. ئۇ خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر ـ رەھمەتلەر بايان قىلغاندىن كېيىن گاۋ ئەمىر بىلەن يەنە ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىگە كىرىپ، لياڭشەن كۆلىگە لەشكەر تارتىپ بېرىپ قاراقچىلارنى يوقىتىش ئىشى ئۈستىدە كېڭەشتى. خۇ يەنجو:

ـــ مەلۇملىرىدا بولغايكى، مېنىڭچە لياڭشەن كۆلى بويىدا لەشكەر، سەركەردىلەر ناھايىتى كۆپ، ئۇلارنىڭ جەڭ ماھارىتى ئۈستۈن، ياۋنى بوش چاغلىغىلى بولمايدۇ، پېقىر ئىككى سەركەردىنى كۆرسەتسەم شۇلار تۈرشاۋۇل بولسا، ئۇلار بىلەن بىللە بارساق چوڭ غەلىبىنى قولغا كەلتۈرەلەيمىز، ـــ دېدى.

ـــ سىز كۆرسەتمەكچى بولغان ئادەملەر كىم بولىدۇ، تۈرشاۋۇل بولۇپ بارسا بولامدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى گاۋ ئەمىر ئىنتايىن خۇشال بولۇپ.

خۇيەنجو بۇ ئىككى سەركەردىنى كۆرسەتتى. ئەيىۋھەننىاس، ئىشىتىكىلار ئامۇخاس ! دالىدا قورغانغا ئېسىل سەركەردىلەر قوشۇلغۇسى، لياڭشەن كۆلى بويىدا خان لەشكەرلىرى تىرىپىرەن بولغۇسى.

تېخى تۆھپە ئاتاغى تىزىلماي لىنيەن راۋىقىغا،
ئۇنىڭ ئىسمى پۈتۈلدى ئالدىدا مەردلەر ساريىغا.

خۇ يەنجونىڭ گاۋ ئەمىرگە زادى كىمنى كۆرسەتكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك بەشىنچى باب

گاۋ ئەمرىنىڭ ئۈچ قوشۇنىنى سەپراس قىلغانلىقى خۇ يەنجونىڭ ئاتلىق چېرىكلەردىن چاتما قاتار تۈزگەنلىكى

ئەلقىسسە، گاۋ ئەمىر خۇ يەنجودىن:

ــ ھەي سەردار، تۈرشاۋۇللۇققا كىمنى كۆرسەتمەكچىسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ چېنجۇ ئايمىقىنىڭ قۇربېگىنى كۆرسەتمەكچىمەن تەخسىر، ــ دېگەن جاۋاب بىلەن سۆز باشلىدى خۇ يەنجو، ــ ئۇ كىشىنىڭ ئىسمىزاتى خەن تاۋ، ئاستانىلىك، تەكتىدىن بەگ ـ سىپاھ پۇشتى؛ چىلان دەستىلىك نەيزە ئويناتقۇچى نامى چىققان، خەقلەر ئۇنى يېڭىلمەس سەردار دەپ ئاتىشىدۇ. شۇڭا، ئۇ بىرىنچى قول تۈرشاۋۇل بولۇشقا لايىق. يەنە بىر كىشى بارکى، ئۇ يىنجۇ ئايمىقىنىڭ قۇربېگى، ئىسمىزاتى پېكى چى؛ بۇ كىشىمۇ ئاستانىلىك، پۇشتىدىن لەشكەر بېشى بولۇپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادى. قولىدىن ئۇچ ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق قىلىچ چۈشمەيدۇ، قىلىچۋازلىقتا داڭق چىقارغان، كىشىلەر ئۇنى تەڭرىكۆز سەردار دېيىشىدۇ. بۇ زات تۈرشاۋۇل ئورۇنباساری بولۇشقا لايىق.

ــ ئەگەر بۇ ئىككى سەردار تۈرشاۋۇل بولسا، قاراقچىلارنىڭ زورلۇقىدىن نېمە قورقۇش، ــ دېدى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ خۇشاللىقى ئىچىگە پاتماي قالغان گاۋ ئەمىر.

گاۋ ئەمىر شۇ كۈنىلا ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىگە خەن تاۋ بىلەن پېكى چىنى تېزدىن ئاستانىگە يۆتكەش توغرىسىدا

ئىككى پارچە ئالاقە يازدۇردى ۋە بۇ ئالاقىلەرنى بۇگۈن كېچىدىن قالدۇرماي چېنجۇ ئايمىقى بىلەن يېنجۇ ئايمىقىغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئادەم بۇيرۇلسۇن دەپ لەشكىرىي ۋازارەتكە بۇيرۇق چۈشۈردى. بەش ـ ئون كۈنگە قالمايلا، ئىككى سەردار ئاستانىگە بېرىپ، ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىدە ھازىر بولدى ۋە ئەمىر ھەم خۇ يەنجو بىلەن كۆرۈشتى. ئەتىسى گاۋ ئەمىر يارانلىرىنى باشلاپ مەشىق مەيدانىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ قىلىچۋازلىق ماھارەتلىرىنى كۆزدىن كەچۈردى. ئاندىن مەھكىمىگە قايتىپ، لەشكىرىي ۋازارەتتىكى بەگ ـ سىپاھىلار بىلەن يېغىلىق تەييارلىقلىرى ئۈستىدە كېڭەش ئېلىپ باردى.

ـــ قولىڭىزدىكى ئۇچ قوشۇندا جەمئىي قانچىلىك كىشى بار، ـــ دەپ سورىدى گاۋ ئەمىر.

ئۇچ قوشۇندىكى ئاتلىقلار بەش مىڭغا يېتىدۇ. يايىاق قىسىملارنى قوشقاندا تۈمەنگە بېرىپ قالىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب قىلدى خۇ يەنجو.

ـــ ئۇنداق بولسا ئۇچىڭلار ئايماققا قايتىپ، ئالدى بىلەن ئۇچ مىڭ ئاتلىق، بەش مىڭ يايىاق چېرىك تالاڭلار، يولغا چىقىش ۋاقتىنى كېلىشۋالغاندىن كېيىن لياڭشەندىكىلەرنى ئۇجۇقتۇرۇشقا قاراپ ئاتلىنىڭلار، ـــ دېدى گاۋ ئەمىر.

ـــ بۇ ئۇچ قوشۇندىكى ئاتلىق، يايىاق چېرىكلىرىمىزنىڭ ھەممىسى پۇختا ئۆگىتىلگەن، بىر ـ بىرىدىن خىل يىگىتلەر، ئاتلىرىمىز قاۋۇل، ئادەملىرىمىز چاققان، خاتىرجەم بولسىلا ئەمىر. بىراق دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىمىز تەل ئەمەس، شۇ ۋەجدىن كېچىكىپ كېلىپ گۇناھقا لايىق بولۇپ قالارمەنمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن، سەپەرگە ئاتلىنىش ۋاقتىنى يەنە بىرئاز ئۇزارتىپ بەرگەيلا تەخسىر، ـــ دەپ ئۆتۈندى خۇ يەنجو ئېھتىرام بىلەن.

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دېدى گاۋ ئەمىر، ـــ ئۇچىڭلار ئاستا قورال ـ ياراغ ئامبىرىغا كىرىپ، خالىغىنىڭلارچە تاللۇۋلىڭلار، چېرىكلەر خىل، ياراغلار تەل بولسۇن، بولمىسا ياۋغا تەڭ كېلىش

تەس بولۇپ قالىدۇ، قوشۇنلار يولغا چىقىدىغان كۈنى بەگ - سىپاھ ئەۋەتىپ كۆزدىن كەچۈرگۈزىمەن.

خۇ يەنجو بۇيرۇقنى ئېلىپ، ئادەملىرى بىلەن قورال - يارىغ ئامبىرىغا قاراپ ماڭدى، ئامباردىن ئوچ مىڭ كىشىلىك قۇياق، بەش مىڭ ئاتلىق تېرە يوپۇق، ئوچ مىڭ كىشىلىك دۇبۇلغا، ئىككى مىڭ نەيزە، مىڭ دانە قىلىچ، سان - ساناقسىز ئوقيا، بەش يۈزدىن ئارتۇق توپ تاللىۋېلىپ، بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ھارۋىلارغا باستۇردى. يولغا چىقىدىغان كۈنى گاۋ ئەمىر يەنە ئوچ مىڭ جەڭ ئارغىمىقىنى قوشۇپ بەردى. ئوچ سەردارغا ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇنلار تارتۇق قىلدى. ئوچ قوشۇنغا كېتىدىغان ئوزۇق - تۇلۇك، تەمىناتلىرىنى تولۇق تارقىتىپ بەردى. خەن تاۋ بىلەن پىڭ چىغمۇ خۇ يەنجۇنىڭكىگە ئوخشاش يېڭىلمەس سەردار دېگەن دەستەك بېرىلدى. ئوچ سەردار ئەمدى گاۋ ئەمىر ۋە لەشكىرىي ۋازارەتتىكى بەگ - سىپاھلار بىلەن خوشلىشىپ، ئاتلىرىغا مىندى - دە، رۇنىڭ ئايمىقىغا قاراپ راۋان بولدى. يول ئوستىدە ھېچ ئىش ئۆتۈلمىدى.

ـــ ئىككىلار ئۆز ئايماقلىرىغا بېرىپ، قوشۇنلىرىغلارنى باشلاپ كېلىڭلار، ھەممىمىز مۇشۇ يەردە جەم بولايلى، ـــ دېدى.

يېرىم ئايغا بارمايلا، ئوچ قوشۇن تولۇق كېلىپ بولدى. خۇ يەنجو ئاستانىدىن ئالغان دۇبۇلغا، قۇياق، نەيزە، ئەلەم، ئېگەر - جابدۇقلارنى ۋە سوقتۇرغان چاتما ھالقا، تۆمۇر قالقان، قورال - يارىغ ۋە باشقا نەرسىلەرنى ئوچ قوشۇنغا ئۈلەشتۇرۇپ بېرىپ، يۇرۇش قىلىشقا تەييار بولدى. قوشۇنلارنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئوچۇن، گاۋ ئەمىر مەھكىمىدىن ئىككى سىپاھنى ئەۋەتتى. ئوچ قوشۇن تارتۇقلىنىپ بولغاندىن كېيىن خۇ يەنجو قوشۇنلارنى شەھەردىن چىقىشقا قاتار قىلدى.

نەزم

جۇپ چەۋەنداز يېپىنىپتۇ ئۇستىگە تۆمۇر قۇياق،
ئارغىماقلارغا ئېسىلغان جىڭغىراق - مىس قوڭغۇراق.

تۇغ ـ ئەلەملەر يەلپۇنۇپ قىزىل شەپەقتەك پارقىراپ،
ژال ـ ژۇل ئەيلەر نەيزە، شەمشەر ئاق كۆمۈشتەك يالتىراپ.
سۇرىتى بېلىق غىلاپلاردىن چىقىپ ئوقيا ئۇچى،
شىر سۇرەت ئوقدانلىرىدا پەيسىمان چەككەن ئوقى.
چۆكۈرۈپ كىيگەن تۆمۈر قالپاق يېگىتلەر بېشىغا،
باشقا ياق ھېچ دارىمايدۇ كۆزلىرىنىڭ قېشىغا،
ئارغىماقلارغا يېپىلغان چۈچىلىق قىزىل يوپۇق،
ئات تۇۋاقىدىن كۆرۈنمەس زەررىچە باشقا يوچۇق.
مۇرىسىگە پالتىلار ئارتقان ئاشۇ باشلامچىلار،
قوللىرىغا نەيزىلەر تۇتقانىدى قورۇقچىلار.
چىقتى سانسىز ئات شەھەردىن ئۇستىدە يوپۇقلىرى،
باشلىدى سۇ بويىغا مەردلەرنى چاھار سەردارلىرى.

قوشۇنلار قاتار ـ قاتار بولۇپ دەرۋازىدىن چىقتى، تۇرشاۋۇل خەن تاۋ تۇرشاۋۇل قوشۇننىي، بارگاھ سەرداری خۇ يەنجو بارگاھ قوشۇننىي باشلاپ ئالدىدا ماڭدى. ھىماتچى قوشۇننى بولسا پىيادە چى باشلاپ قوشۇنلارنى كۆزىتىپ ماڭدى. ئاتلىق ـ ياياق ئۇچ قوشۇن سۇر ـ ھەيۋەت بىلەن لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يول ئالدى.

ئەمدى لياڭشەنگە كېلەيلى. ئايغاقچىلار ئاتلىرىنى چاپتۇرغىنىچە ئۇدۇل چوڭ تۇراغا كېلىپ بۇ ئەھۋالنى يەتكۈزدى، ئوتتۇرىدا چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ، تۆردە مۇشاۋىر ژۇ يۈڭ، تۆۋەندە گۇڭسۇن شېڭ ھەزرەت ژە باشقا ئاتامانلار چەي جىننىي قۇتلۇقلاش يۈزىسىدىن مەردلەر سارىيىدا ئۆتكۈزۈلگەن زىياپەتتە كەچكىچە ئولتۇرۇشقانىدى. بىردىنلا:

ـــ قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو بىزنى باستۇرۇش ئۈچۈن رۇنىڭ ئايمىقىدىن لەشكەر تارتىپ كېلىۋېتىپتۇ، ـــ دېگەن خەۋەر يېتىپ كەلدى.

ھەممە ئاڭلاپ، شۇ ئان ياۋ بىلەن ئېلىشىش پەنتى ئۇستىدە كېڭەشتى. ژۇ يۈڭ:

ـــ مەن بۇ ئادەمنى ئاڭلىغانىدىم، ئۇ ئەلنى باشلاپ، ئەل بىنا بولغان چاغلاردا ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەن، داڭدار سەردار بولۇپ ئۆتكەن خېدۇڭلۇق خۇ يەنزەننىڭ ئۆز پۇشتى ئىمىش. ئۇ جەڭ ماھارەتلىرىگە پىششىق ئىمىش. ئۇ ئىككى يارما دەستىنى قولىغا ئالغاندا، ھېچكىم ئۇنىڭغا يېقىن دارىيالماس ئىمىش. ئۇنى بېسىپ چۈشىدىغان قابىل سەردارلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ، ئالدى بىلەن كۈچ، ئاندىن پەنت ئىشلىتىپ ئۇنى قولغا چۈشۈرۈشىمىز كېرەك، ـــ دېدى.

مۇشاۋىرىنىڭ سۆزى تۈگىشىگىلا قارا قۇيۇن لى كۇي سۆز ئېچىپ:

ـــ بۇ ئەبلەخنى مەن سىزگە تۇتۇپ بېرەي، ـــ دېدى.

ـــ سەن بارساڭ بولماس، ـــ دېدى سۇڭ جىياڭ، ـــ مەن شۇنداق توغرىلىماقچىمەنكى، تېرىككەك چىن مىڭ بىرىنچى جەڭگە چۈشسۇن، قاپلانباش لىن چۈڭ ئىككىنچى جەڭگە چۈشسۇن، كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ ئۈچىنچى جەڭگە چۈشسۇن، غۇنچە بوي خۇ سەننىياڭ تۆتىنچى جەڭگە چۈشسۇن، قەھرىلىك يۈچى سۇن لى بەشىنچى جەڭگە چۈشسۇن؛ بۇ ئالدىنقى بەش سەپ خۇددى چاقپەلەكتەك پىرقىراپ بىرسىنىڭ كەينىدىن بىرسى جەڭگە چۈشۈەرسۇن. مەن ئۆزۈم ئون سەردارنى باشلاپ، چوڭ قوشۇن بىلەن ئارقىدىن كۆزىتىپ تۇرىمەن. سولدىن بەش سەردار ـــ جۇ تۇڭ، لېي خېڭ، مۇ خۇڭ، خۇاڭ شىن، لۇ فاڭلار؛ ئوڭدىن بەش سەردار ـــ ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، ئوۋ پېڭ، ما لېن، گو شېڭلار سەپ تارتىپ تۇرسۇن. لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن ۋە رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۈچ بىر تۇغقان قېيىقلار بىلەن سۇ ئۇستىدە بولۇشۇشقا تەييار تۇرسۇن. لى كۇي بىلەن ياڭ لىن بولسا پىيادە قوشۇنلار بىلەن ئىككى تۇركۈمگە بۆلۈنۈپ ئىككى چەتتە مۆكۈنۈپ تۇرسۇن.

سۇڭ جىياڭ يۇقىرىقىدەك ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن چىن مىڭ تۇرشاۋۇل قوشۇنىنى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ، كەڭ

تۇزلەڭلىكتە سەپ تۇزۇپ تۇردى. قىش ۋاقتى بولسىمۇ، لېكىن ھاۋا ئىللىق ئىدى. بىر كۈن ئۆتكەندىن كېيىن يېراقتىن خان لەشكەرلىرى كۆرۈندى، ھەممىنىڭ ئالدىدا يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ تۇرشاۋۇللارنى باشلاپ كېلىپ، لەشكەر قوشىنى تىكتى. بۇ كېچىسى جەڭ بولمىدى.

ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەن ئىككى قوشۇن بىر - بىرىگە قارشى سەپ تۇزدى ۋە ھەر ئىككى تەرەپنىڭ سەردارلىرى ئۇچ مەررە دۇمباق چېلىنغاندىن كېيىن سەپ ئالدىغا كېلىپ تەخ بولۇشتى. ئات ئۈستىدە بۆرە چىش كالتىكىنى توغرىسىغا تۇتۇپ تۇرغان چىن مىڭ قارشى تەرەپنىڭ سېپىگە قاراپ ماڭغاندا، تۇرشاۋۇل سەردار خەن تاۋ نەيزىسىنى توغرىسىغا قىلىپ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتقىنىچە چىن مىڭغا تىل سالدى:

— ھەي ئوغرىلار، تەڭرى لەشكەرلىرى ئالدىڭلاردا تۇرسا، بالدۇرراق ئەل بولۇشنى ئويلىماقتا يوق، قارشى چىقماقچىمۇ سىلەر تېخى، بۇ ئۆلۈمنى تىلىگەنلىك ئەمەسمۇ ! سەنلەرنىڭ كۆللىرىڭلارنى تىندۇرۇپ، تېغىڭلارنى تۇپتۇز قىلىۋېتىمەن، ئۆزۈڭلارنى تىرىك تۇتۇپ ئاستانىگە ئېلىپ بېرىپ، تېنىڭلارنى پارە - پارە قىلدۇرۇۋېتىمەن ! — دېدى.

چىن مىڭ مەجەزى چۈس ئادەم ئىدى، لېكىن لام - جىم دېمەيلا ئېتىنى قامچىلىغان پېتى بۆرە چىش كالتىكىنى ئوينىتىپ، ئۇدۇل خەن تاۋغا ئېتىلدى. خەن تاۋ نەيزىسىنى تىك كۆتۈرگەن پېتى ئات قويۇپ كېلىپ چىن مىڭ بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى يېگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، خەن تاۋ تەڭ كېلەلمەي، قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، ئارقىدا تۇرغان بارگاھ قوشۇنىدىكى سەردار خۇ يەنجو خەن تاۋنىڭ چىن مىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى بايقىدى - دە، قوش يارما دەستىسىنى پۇلاڭلىتىپ، ئاستىدىكى خان ئالىلىرى ئىنئام قىلغان قار تېپەر قاغا ئارغىمىقىنى ئوينىقلىتىپ، ئات كىشىنىگەن، ئۆزى نەرە تارتقان پېتى مەيدانغا چۈشتى. چىن مىڭ تەييارلىنىپ، خۇ

يەنجو بىلەن ئېلىشاي دەپ تۇرۇشىغا ئىككىنچى رەتتە جەڭگە چۈشمەكچى بولۇپ تۇرغان قاپلانباش لىن چۈك يېتىپ كېلىپ:

ــ ھەي قولباش، سىز تۇرۇپ تۇرۇك، مەن ئۆزۈم يۈز مەرتىم ئېلىشىپ كۆرەي، ئاندىن بىر گەپ بولار، ــ دېدى ـ دە، يىلانباش نەيزىسىنى تىك كۆتۈرگىنىچە خۇ يەنجوغا ئېتىلدى. چىن مىك ئۆز لەشكەرلىرىنى سول ياقتىن ئەگىتىپ تاغنىك ئارقىسىغا ئېلىپ كەتتى. خۇيەنجو ئۆزى لىن چۈك بىلەنلا تۇتۇشتى. بۇ ئىككىسى ھەقىقەتەنمۇ بىر ـ بىرىگە تەڭداش ئىدى: سانجىلغان نەيزە بىلەن پىرقىرىتىلغان ياراق دەستىدىن غۇنچىسىمان دۇگىلەكلەر. پىرقىرىتىلغان ياراق دەستە بىلەن سانجىلغان نەيزىدىن گۇللەر ھاسىل بولاتتى. ئىككىسى ئەللىك نەچچە مەرتىم ئېلىشتى، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. ئۇچىنچى رەت جەڭگە چۈشۈشكە سەپراس بولۇپ تۇرغان كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇك لەشكەرلىرى بىلەن ئۇلار ئالدىغا كېلىپ:

ــ ھەي سەرداربىم، سىز سەل ئارام ئېلىۋېلىك، بۇ ئەبلەخنى ماڭا قويۇپ بېرىك، ئۆزۈم تۇتىمسام ھېساب ئەمەس ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

لىن چۈك ئېتىنى بۇراپ كېتىپ قالدى. خۇ يەنجومۇ لىن چۈڭنىك نەيزىۋازلىقتا ئۇستۇن ماھارەتلىك ئىكەنلىكىنى بايقاپ ئۆز سېپىگە يانغانىدى. لىن چۈك ئۆز لەشكەرلىرىنى بۇرۇلدۇرۇپ تاغ ئارقىسىغا ئۆتتى ـ دە، خۇا رۇڭنى مەيدانغا چۈشۈشكە ئۇندىدى. خۇ يەنجونىك ھىماتچى قوشۇنىمۇ يېتىپ كەلدى. تەڭرىكۆز سەردار پېك چى ئوچ ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق، تۆت كۆزلۈك، سەككىز ئۇگىلىك قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتقىنىچە ھارماس، چېچەن، بوغۇل ئېتىنى مىنىپ مەيدانغا چۈشتى ـ دە، ئۇن سېلىپ:

ــ ھەي تۇزكور خائىن، نېمەڭگە نېمە يېتىشمەيدۇ! كەل، ئېلىشىپ باقايلى، قايسىمىز يېڭىپ چىقمىزكىن قېنى ! ــ دەپ خۇا رۇڭنى قاتتىق تىللىدى.

خۇا رۇڭ قاتتىق غەزەپكە كەلگەن بولسىمۇ، ئۇن - تىن چىقارماي، ئۇنىڭ گېپىگە پىسەنت قىلمايلا ئۇدۇل پېڭ چىغا قاراپ ئات سالدى. ئىككىسى يېگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، خۇ يەنجو پېڭ چىنىڭ تەڭ كېلەلمەي قالغىنىنى سەزدى - دە، ئېتىنى ئويناقلىتىپ، يارما دەستىسىنى پۇلاڭلاتقىنىچە خۇا رۇڭغا قاراپ ئېتىلدى. بۇلار ئۇچ - تۆت قېتىم ئېلىشمايلا، تۆتىنچى رەت جەڭگە چۈشۈشكە تەمشىلىپ تۇرغان غۇنچە بوي قىز خۇ سەننياڭ لەشكىرىنى باشلاپ يېتىپ كېلىپ:

ــ ھەي سەردارىم، سىز سەل ئارام ئېلىڭ، بۇ ئەبلەخنى ماڭا قويۇپ بېرىڭ، ئۆزۈم تۇتمىسام ھېساب ئەمەس! ــ دەپ ئۇن سالدى خۇا رۇڭغا قاراپ.

خۇا رۇڭمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئوڭ تەرەپكە بۇرۇلدى - دە، تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كەتتى. پېڭ چى كېلىپ غۇنچە بوي قىز بىلەن ئېلىشايلا، بەشىنچى رەت جەڭگە چۈشۈشكە ئىنتىلىپ تۇرغان قەھرىلىك يۈچى سۇن لى لەشكىرىنى ئاللىقاچان سەپ ئالدىدا قاتارلاپ قويدى - دە، ئات ئۈستىدە غۇنچە بوينىڭ پېڭ چى بىلەن ئېلىشىشقا كۆز سېلىپ تۇردى. بۇ ئىككىسى شۇ تاپتا چاڭ - توزانلار چىقىرىپ تازا چاپ - چاپقا چۈشۈپ كەتكەنىدى. بىرسىنىڭ قولىدا ئۇزۇن ساپلىق قىلىچ، بىرسىنىڭ قولىدا قوش قىلىچ ئوينايتتى. ئىككىسى يېگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، غۇنچە بوي قىز قوش قىلىچىنى ئايرىپ، ئېتىنى ئارقىغا بۇراپ كەتتى. پېڭ چى تازا يانپاشقا ئالماقچى بولۇپ، ئارقىدىن ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. غۇنچە بوي قىز قوش قىلىچىنى ئېگەرنىڭ قېشىغا ئىلىپ قويۇپ، قوينىدىن قىزىل پۈپۈكلۈك، يېگىرمە تۆت ئالتۇن ئىلمەكلىك سالمىسىنى سۇغۇرۇۋالدى ۋە پېڭ چىنىڭ ئېتىنى يېقىن كېلىشىگىلا، قايرىلىپ كېلىپ سالمىنى شۇنداق تاشلىدىكى، پېڭ چى ئۆزىنى قاچۇرۇشقا ئۇلگۈرەلمەي، توشقاندەك سالمىغا چۈشۈپ، ئاتتىن يىقىلدى. سۇن لى يېگىتلىرىنى بۇيرۇۋىدى، يېگىتلەر ئوقتەك

ئېتىلىپ بېرىپ، پىلاك چىنى تىرىك تۇتتى. بۇنى كۆرگەن خۇ يەنجو شۇنداق بوغۇلدىكى، پىلاك چىنى قۇتۇلدۇرماقچى بولۇپ ئوقتەك ئېتىلدى، غۇنچە بوي قىز ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ خۇ يەنجو بىلەن توتۇشتى. خۇ يەنجو ئاچچىقىدا غۇنچە بوي قىزنى چايناپ پۈركۈۋەتكۈدەك بولۇپ كەتتى، ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، غۇنچە بوي قىزنى ئالدىراپ ـ تېنەپ يەڭگىلى بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن خۇ يەنجو تىت ـ تىت بولۇپ: «بۇ پاسىق خوتۇن چېغىدا مەن بىلەن ئاز ئېلىشمىدى، شۇنداقمۇ قالتىس بولامدۇ!» دېدى ـ دە، ئۇنى ئازدۇرۇش ئۈچۈن ئۇستىلىق ئىشلىتىپ، ئۇنى يېقىن كەلسۇن دەپ، قولىدىكى قوش ياراق دەستىسىنى غاچچىدە يىغىۋالدى. بۇ چاغدا غۇنچە بوي قىزنىڭ قوش قىلىچى دەل ئۇنىڭ قورسىقىغا تاقىلىپ بېسىلىپ قالدى، خۇ يەنجو ئوك قولىدىكى ياراق دەستىنى دەس كۆتۈرۈپ غۇنچە بوي قىزنىڭ دوققىسىغا سالدى، كۆزى ئۆتكۈر، قولى چاققان غۇنچە بوي قىز قىلىچىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ياراق دەستىنى توسۇۋالدى، ئۇ ئوك قولىدىكى قىلىچىنى يۇقىرىغا كۆتۈردى. ئۇرۇلغان ياراق دەستە دەل قىلىچنىڭ بىسىغا تەگدى ـ دە، جاك قىلغان ئاۋاز چىقىپ ئوت چاقناپ كەتتى، غۇنچە بوي قىز ئېتىنى قايرىپ ئۆز سېپى تەرەپكە كېتىپ قالدى، خۇ يەنجو ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەلدى، قەھرىلىك يۈچى سۇن لى نەيزىسىنى تىك كۆتۈرگىنىچە ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشماقچى بولدى. ئارقا قاتاردا تۇرغان سۇك جياك چەبدەس سەردارلاردىن يىگىرمىنى باشلاپ كېلىپ سەپ تارتتى. غۇنچە بوي قىزمۇ ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كەتتى.

سۇك جياك تەڭرىكۆز سەردار پىلاك چىنىڭ تىرىك قولىغا چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتىكى، سەپ ئالدىغا ئۆتۈپ سۇن لى بىلەن خۇ يەنجونىڭ ئېلىشىشىنى كۆزدىن كەچۈردى. سۇن لى نەيزىسىنى ئالدى ۋە قولىغا بەرتىك ساپلىق،

قاپلان كۆزلۈك يارما دەسته كۆتۈرگىنىچه خۇ يەنجوغا قاراپ ئېتىلدى. بۇلار ئىككىلىسىلا يارما دەسته كۆتۈرۈپ، بىر خىل جابدۇنغانىدى: قەھرلىك يۈچى سۇن لى بېشىغا ئاچا قاشلىق سىم بۆك كىيگەن، پېشانىسىگه قىپقىزىل تاۋار ماڭلايچه تارتقان، ئۇچىسىغا چېكىم گۈللۈك قارا يېشىل تاۋار تون كىيگەن، ئۇستىگه ھەل بېرىلگەن قارا قۇياق كىيگەن، قاغا ئارغىماق مىنگەن، قولىغا بەرتىك ساپلىق، قاپلان كۆزلۈك يارما دەستە تۇتقانىدى، شۇ تۇرقىدا ئۇ يۇ چىگۈڭدىن ئېشىپ چۈشەتتى. خۇ يەنجو بولسا ئېگىز قاشلىق سىم بۆك كىيگەن، زەر گۈللۈك سېرىق تاۋار ماڭلايچه تارتقان، يۇلتۇز گۈللۈك قارا تاۋار تون كىيگەن، ئۇستىگه جۇپ گۈللۈك، تۇم قارا ساۋۇت يېپىنغان، خان ئالىيلىرى ئىنئام قىلغان قار تېپەر قاغا ئارغىماق مىنگەنىدى، ئۇنىڭ قولىدا سەككىز قىرلىق ئىككى يارما دەسته يالتىراپ تۇراتتى، سول قولىدىكىسى ئون ئىككى جىڭ، ئوڭ قولىدىكىسى ئون ئۇچ جىڭ كېلەتتى، شۇ تاپتا ئۇ بەئەينى خۇ يەنزەنگه ئوخشايتتى. ئىككىسى مەيداندا قۇيۇنىدەك پىرقىرىشىپ، ئوتتۇز نەچچه مەرتەم ئېلىشتى، بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. سۇڭ جياڭ باركاللا ئېيتىپ قاراپ تۇراتتى، بۇنىڭ دەللىلى قىلىپ مۇنداق نەزم يېزىلىپتىكەن:

ئىككى سەردار مىنگىنى تۇلپارغا ئوخشاش ئارغىماق،
مىسلى خۇ يەنجو يۇ چىگۈڭغا تەڭ تۇرغان سىياق.
تۇچ بولۇپ كەلمىكى تەستۇر يارما دەسته قوش تاياق،
ئاقىۋەت ھەر ئىككىسى لياڭشەن سايان قويدى ئاياغ.

سەردار خەن تاۋ پېڭ چىنىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ھىماتچى قوشۇنغا باردى - دە، لەشكەر تارتىپ كېلىپ سەپكە قېتىلدى. باستۇرۇپ كەلمىسۇن دەپ ئەندىككەن سۇڭ جياڭ يارما دەستىسىنىڭ ئۇچى بىلەن شۇنداق ئىشارە قىلىۋىدى، ئون ئاتامان

لەشكەرلىرىنى باشلاپ توغرىسىغا ئېتىلدى. ئارقىدىكى تۆت تۈركۈم لەشكەر ئىككى ياققا بۆلۈنۈپ، يان ياقتىن قىسىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن خۇ يەنجو ئۆز لەشكەرلىرىنى ئالمان ـ تالمان قايرىپ كەينىگە ياندى، ئۇنداق بولسا نېمىشقا ئۇلارنى يېڭەلمىدى؟ چۈنكى، خۇ يەنجونىڭ لەشكىرى تامامەن چاتما قاتارلىق قوشۇن ئىدى. ئاتلارغا ساۋۇت، ئادەملەرگە قۇياق تون كىيدۈرۈلگەنىدى. ساۋۇتلار ئاستىدا، ئاتلارنىڭ تۇۋاقلىرىدىن باشقا ھېچ يېرى كۆرۈنمەيتتى؛ قۇياق تونلار ئىچىدە، ئادەملەرنىڭ بىر جۈپ كۆزىلا كۆرۈنەتتى. سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىكى ئاتلارغا ساۋۇت كىيدۈرۈلگەن بولسىمۇ، ئۇ پەقەت مىس قوڭغۇراق ئېسىلغان قىزىل پۈپۈكلۈك، قىرغاۋۇل قۇيرۇقى شەكىللىك يۈز دالدىغۇچ ئىدى. بۇ ياقتىن ئېتىلغان يا ئوقىنى ئۇياقتىكى ساۋۇت توسۇۋالاتتى. ئوقيا بىلەن قورالالانغان ئۇچ مىڭ ئاتلىق لەشكەر ئوق ياغدۇرۇپ كېلىۋاتقاچقا، ئۇلارغا يېقىن كېلىش قىيىن ئىدى. شۇڭا، سۇڭ جياڭ جاڭ چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى قايتۇردى، خۇ يەنجومۇ يىگىرمە نەچچە چاقىرىمچە يەرگە قايتىپ قوش ـ بارگاھ تىكتى.

سۇڭ جياڭ لەشكىرىنى قايتۇرۇپ، تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە بېرىپ قوش ـ بارگاھ تىكتى. ئاندىن پېڭ چىنى كەلتۈرۈڭلار دەپ چاپارمەنلىرىنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ پېڭ چىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، لەشكەرلەرنى داجىتۇبتىپ، ئۇنىڭ باغلىقىنى ئۆز قولى بىلەن يەشتى ۋە بارگاھقا باشلاپ كىرىپ، تېگىشلىك جايلاردىن ئورۇن ئېلىشتى. سۇڭ جياڭ ئورنىدىن تۇرۇپ تەزىم قىلدى. پېڭ چىمۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ھەي سەردارىم، پېقىر قولغا چۈشكەن، ئۆلۈمگە مەھكۇم بولغان بىر ئادەم تۇرسام، نېمىشقا بۇنچىۋالا ئىززەت ـ ئىكرام قىلىلا؟ ـــ دەپ سورىدى تەزىم بىلەن.

ـــ بىز، ـــ دەپ سۆز ئاچتى سۇڭ جياڭ، ـــ ئۆزىمىزنى

سىغدۇرالماي، لياڭشەن كۆلى بويىنى ۋاقتىنچە ئىگىلەپ، ۋاقتىنچە ماكان تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان ئادەملەرمىز، قىلمىش - ئەتمىشلىرىمىز تولا. خان ئالىيلىرى بىزنى تۇتماق ئۈچۈن جانابلىرىنى ئەۋەتىپتۇ، ئەسلىدە بىز ئەلھۆكۈملۈلا دەپ بويىنىمىزنى باغلاققا تۇتۇپ بەرسەك بولاتتى. بىراق، كاللىمىز كېتەرمىكىن دەپ گۇناھ ئۆتكۈزۈشتىن يانماي، جانابلىرىغا قارشى تىغ كۆتۈرۈپ قويدۇق، سۆز - ھەيۋەتلىرىدىن ئەيمەنمەي قول يانداۋۇردۇق، گۇناھىمىزنى تىلەيمىز، ئەپۇ ئەتكەيلا تەخسىرىم،

— ھەي سەردارىم، جانابلىرىنى مەردانە، رەھىمدىل، كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولغۇچى زات دەپ ئىشتىكەنىدىم، راست ئىكەن، مەردانە زات ئىكەنلا. جانابلىرىدىن بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن، بۇنىڭ بەدىلىگە پادىشاھتىن گۇناھلىرىنى تىلىۋالاي، — دېدى پېڭ چې.

— بىز يارەنلەرمۇ ئۇلۇغ ئىگەمنىڭ رەھىم - شەپقەت ئەيلەپ ئېغىر گۇناھىمىزدىن كېچىشىنى تىلەيمىز، ئەل ئۈچۈن جېنىمىز كەتسە ئارمىنىمىز يوق، — دېدى سۇڭ جياڭ.

نەزم

خانغا سادىق بوپ، ئۇ پاسىق بەگ - سىپاھنى ئۆچ كۆرۈپ،
بۇندا ۋاقتىنچە ماكان تۇتتۇق قېرىنداشلىق قۇرۇپ.
بولمىسا مەردلىكتە سادىق ھەممىمىزدە بىر نىيەت،
قوشۇلاتتۇقمۇ بۇ يۇز سەككىز يىگىت بىر جەم بولۇپ.

سۇڭ جياڭ تەكرىكۆز سەردار پېڭ چىنى چاۋ گەي بىلەن كۆرۈشتۈرۈپ تۇرادا قالدۇرۇپ قېلىش ئۈچۈن، شۇ كۈنلا چوڭ تۇراغا ئەۋەتتى. ئۆزى بولسا بۇ يەردە قېلىپ ئۈچ قوشۇننى ۋە ئاتامانلارنى تارتۇقلاپ، يېغىلىق ئۇستىدە كېڭەشتى. ئەمدى خۇ

يەنجوغا كېلەيلى، ئۇ چېرىكلىرىنى چېكىندۈرۈپ قوش بارگاھ قۇرغاندىن كېيىن لياڭشەندىكىلەرنى قانداق يېڭىش ئۈستىدە خەن تاۋ بىلەن مەسلىھەتلەشتى.

— بۇگۈن بۇ ئەبلەخلەر، — دېدى خەن تاۋ، — لەشكەرلىرىمىزنىڭ قىستاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئالمان — تالمان بىزگە ئېتىلدى، ئەتە ئەگەر ئاتلىق لەشكەرلىرىمىزنى ئېلىپ كېلىپ ھەممىسىنى سالىدىغان بولساق، چوقۇم ئۇلارنى گەپ يوق تىرىپىرەن قىلىۋېتىمىز.

— مەن ئاللىقاچان شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم، سىزنى خەۋەردار قىلىپ قويۇش ئۈچۈن بۇ مەسلىھەتنى سالدىم، — دېدى خۇ يەنجو ۋە شۇئان بۇيرۇق چۈشۈردى:

— ئۇچ مىڭ ئاتلىق بىر سەپ بولسۇن، ھەربىر ئوتتۇز ئاتلىق چاتما قاتار قىلىنسۇن؛ ياۋ قوشۇنىغا دۇچ كەلگەندە يىراقتىن ئوقيا ئېتىلسۇن، يېقىن بارغاندا، نەيزە بىلەن توپ — توغرىسىغىلا بۆسۈپ كىرىلسۇن؛ ئۇچ مىڭ ئاتلىق چاتما قوشۇن يۇز قاتارغا بۆلۈنۈپ بېكىتىلسۇن؛ بەش مىڭ كىشىلىك پىيادە قوشۇن ئارقا تەرەپتىن بولۇشسۇن. بىز ئاۋۋال تەگمەيلى، ئىككىنىز سەپنىڭ ئارقىسىدا ھىمات بولۇپ تۇرايلى، ئەگەر ئېلىشىپ قالساق لەشكەرلەر ئۇچكە بۆلۈنۈپ باستۇرۇپ كەلسۇن.

مەسلىھەت پىشقاندىن كېيىن ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەنلا جەڭگە يۈرۈش قىلماق بولدى.

سۇڭ جياڭ ئەتىسى ئاتلىقلارنى بەش قاتارغا بۆلۈپ، ئالدىنقى سەپكە ئۆتكۈزدى، ھىماتچى قوشۇننىڭ ئون سەردارى ئۇلارنى ئوراپ قوغداپ تۇردى، ئىككى ياققا مۆكتۈرۈلگەن ئىككى قوشۇن ئوڭ ۋە سول ياقتا بۆلۈنۈپ مۆكۈندى. چىن مىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، خۇ يەنجونى جەڭگە ئۈندىدى. ئەمما، قارشى سەپتىكىلەر مەيدانغا چۈشمەي، سۈرەن — چۈقانلارنى سېلىپلا بىر خىلدا تۇرۇۋالدى. باشلامچى بەش قاتار لەشكەر خۇددى بىر تال تانابتەك سەپ ئالدىدا ھازىر بولدى. ئوتتۇرىدا چىن مىڭ، سولدا لىن

چۇڭ، غۇنچە بوي قىز، ئوڭدا خۇا رۇڭ، ئارقىدا سۇن لى تۇردى، سۇڭ جياڭ بىللەن بىللە ئون سەردارمۇ يېتىپ كېلىپ، لەشكەرلىرىنى قات ـ قات قىلىپ سەپكە تىزدى. قارشى سەپتە تۇرغان بىرەر مىڭچە پىيادە لەشكەرنىڭ بىرەرسىمۇ مەيدانغا چىقماي، دۇمباقلىرىنى چېلىپ ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈردى. سۇڭ جياڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ، جىككىدە گۇمانلاندى ـ دە، دەرھال ئىشارەت بىلەن: «ھىماتچى قوشۇن قايتسۇن» دەپ بۇيرۇق قىلدى ۋە ئۆزى ئات قويۇپ، توپتوغرا خۇا رۇڭنىڭ قاتارىغا بېرىپ كۆزىتىپ تۇردى. بىردىنلا قارشى سەپتىن گۇمبۇرلىگەن توپ ئاۋازى كەلدى، مىڭ ياياق لەشكەر بىردىنلا ئىككىگە بۆلۈنۈپ، ئوچ ياقتىن ئوراپ كەلگەن چاتما ئاتلىقلار بىلەن بىللە يوپۇرۇلۇپ كەلدى؛ ئۇلارنىڭ ئىككى ياقتىكىلىرى ئوق ياغدۇرۇپ، ئوتتۇرىدىكىلىرى تامامەن ئۇزۇن نەيزىلەر بىلەن ئېتىلىپ كەلمەكتە ئىدى. سۇڭ جياڭ كۆرۈپ قاتتىق چۆچۈدى ۋە دەرھال لەشكەرلەرنى ئوق ياغدۇرۇشقا بۇيرۇدى، نەدىكىنى تەڭ كېلەلىسۇن. ھەربىر قاتاردىكى ئوتتۇز ئاتلىق لەشكەر بىراقلا ئېتىلىپ كەلدى، بۇ ئاتلىقلارنىڭ بىرسىمۇ چېتىقتىن ئايرىلىپ قالالمايتتى. چاتما لەشكەرلەر ھەممە ياقنى قاپلاپ، بوراندەك ئېتىلىپ كەلمەكتە ئىدى، بۇلارنىڭ قارشىسىدا تۇرغان بايىقى بەش قاتار لەشكەر ئۇلارنى يىراقتىنلا كۆرۈپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي، بېشى قايغان، پۇتى تايغان ياقلارغا قېچىشتى؛ ئارقا تەرەپتىكى چوڭ قوشۇنمۇ توغرا تۇرالماي، ئۆز جانلىرىنى ئەپقېچىپ، تۇشمۇتۇشتىن قېچىشتى، سۇڭ جياڭ ئېتىنى قامچىلاپ ئۇچقاندەك قاچتى. ئون سەردار ئۇنى قوغداپ ماڭدى، ئارقىدا پايلاپ تۇرغان بىر قاتار لەشكەرلەر ئۇلارنى قوغلىشىپ ئات سالدى. قومۇشلۇق ئىچىدە مۆكۈنۈپ ياتقان لى كۇي بىلەن ياڭ لىن ئادەملىرى بىلەن ئېتىلىپ چىقىپ، سۇڭ جياڭنى قۇتۇلدۇرۇۋالدى. ئۇلار سۇڭ جياڭنى توپتوغرا كۆل بويىغا ئېلىپ باردى، كۆل بويىدا سۇچى قوشۇننىڭ لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ

شۇن ۋە رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ بىر تۇغقان قاتارلىق ئالتە ئاتامانى جەڭ كېمە ـ قېيىقلىرىنى تەييارلاپ كۆتۈپ تۇراتتى. سۇڭ جياڭ ئىتتىك كېمىگە چۈشتى ۋە «تۇشمۇتۇشتىن بېرىپ ئاتامانلارنى قۇتۇلدۇرۇپ كېمىگە چۈشۈرۈۋېلىڭلار»، دەپ بۇيرۇق قىلدى. ئاتلىقلار قاتارى ئۇدۇل چېپىپ كۆل بويىغا كېلىپ ئوق ياغدۇردى. كېمىنىڭ ياغاچ تېمى ئوقلارنى ئۇتكۈزمەي توسۇپ قالاتتى. ئۇلار كېمىنى دەرھال يازۇيتەنگە بۇراپ قىرغاقىقا يەتكۈزۈپ باردى. كۆل تۇرادا لەشكەرلەر يوقلىما قىلىندى، لەشكەرلەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپى دېگۈدەك ئۆلۈپ تۈگىگەنىدى، ھېلىمۇ ياخشى ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ساق ئىدى؛ ئاتلىرى ئۆلگەن بولسىمۇ، ئۆزلىرى ھايات قالغانىدى. بىر سائەتتىن كېيىن شى يۇڭ، شى چىيەن، سۇن شىن ۋە گۇ يەڭگىلەرنىڭ ھەممىسى تاغقا قېچىپ چىقىپ:

ــ پىيادە چېرىكلەر بېسىپ كېلىپ، مەيخانىلىرىمىزنى تۇپتۇز قىلىۋەتتى. ئەگەر ئالدىمىزغا كېمە كەلمىگەن بولسا، بىزمۇ تىرىك قولغا چۈشكەن بولاتتۇق، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بىر ـ بىرىدىن ھال ـ ئەھۋال سوراپ، ئاتامانلارنى ئېدىتىلىدى، لىن چۇڭ، لېي خېڭ، لى كۇي، شى شىيۇ، سۇن شىن، خۇاڭ شىن قاتارلىق ئالتە ئاتامانغا ئوق تەگكەنىدى، چاپارمەنلەردىن ئوق تەگكەنلىرىنىڭ سان ـ سانىقى يوق ئىدى. چاۋ گەي بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭلار بىلەن تاغدىن چۈشتى ۋە ھەممىسىنى بىر ـ بىردىن سۈرۈشتە قىلدى، سۇڭ جياڭ قاپىقىنى ئاچماي غەمكىن تۇراتتى.

ــ ئاغا، پەرىشان بولمىسىلا، ئۇرۇش دېگەندە يېڭىش ـ يېڭىلىش بولۇپ تۇرىدۇ، نېمە غەم قىلاتتىلا؟ باشقىدىن ئويلىنىپ ئوبدان چارە ـ ئامال تاپساق، بۇ چاتما لەشكەرلەرنى تىرىپىرەن قىلۋېتىمىز، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ كۆڭۈل ياساپ. چاۋ گەي دەرھال: «سۇچى قوشۇنغا شۇنى تاپىلاڭلاركى، تۇرا ـ قوشلاردىكى كېمە ـ قېيىقلارنى پۇختا ساقلىسۇن، سازلىق ئاغزىنى چىڭ تۇتسۇن،

ئەتە ـ ئاخشامدا سەگەك بولسۇن» دەپ بۇيرۇق قىلدى ۋە سۇئال دانىشنى تاغقا چىقىپ ئارام ئېلىشقا تەكلىپ قىلدى. سۇئال جىاڭ تاغقا چىققىلى ئۇنىماي، يارلانغان ئاتامانلارنى ئوبدان داۋالىنىڭلار دەپ تاغقا چىقىرۋەتتى، ئۆزى يازۇيتەندىكى تۇرادا قالدى.

ئەمدى خۇ يەنجوغا كەلسەك، ئۇ تولۇق غەلىبە بىلەن ئۆز قوشۇنغا قايتىپ كەلدى، ئۇ چاتما قوشۇندىكى ئاتلارنىڭ چېتىقلىرىنى يەشتۇرۇۋەتتى، ھەممە كىيىپ تۆھپە ـ ئەجرلىرىنى ئىزھار قىلدى. ئۆلتۇرۇلگەنلەرنىڭ سان ـ سانىقى يوق ئىدى. بەش يۈزدىن ئارتۇق ئادەم، ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق ئات تىرىك قولغا چۈشۈرۈلگەنىدى. شۇئان خۇش خەۋەر ئېيتىپ ئاستانىگە ئادەم چاپتۇردى ۋە ئۈچ قوشۇننى تارتۇقلىدى.

ئەمدى گاۋ ئەمىرگە كېلەيلى، گاۋ ئەمىر دۈاندا ئولتۇراتتى، بىردىنلا ئىشكتىن:

ــ خۇ يەنجو لياڭشەننى ئېلىشتىن خۇش خەۋەر ئېيتىپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ، ــ دەپ مەلۇم قىلىپ كىردى خەۋەرچى.

گاۋ ئەمىر ناھايىتى خۇرسەن بولدى. ئۇ ئەتىسى تاڭ سەھەردە تەڭرىقۇت ئالىيلىرىنىڭ ھۇزۇرىغا تاۋاپ ـ تەزىمگە كىرىپ، بۇ خۇش خەۋەرنى مەلۇم قىلدى. خۇي زۇڭ ئالىيلىرى ئاڭلاپ شۇنداق خۇش بولدىكى، ئالتۇن قەغەزگە ئورالغان شاھانە شارابتىن ئون شىشە، بىر ياقا كىمخاب تون تارتۇق قىلدى؛ بارگاھتىكى لەشكەرلەرگە مەخسۇس بىر سىپاھتىن ئون مىڭ تىزىق يارماق ئىنئام ئەۋەتمەكچى بولدى. گاۋ ئەمىر مۇقەددەس يارلىقنى ئېلىپ مەھكىمىگە قايتتى ۋە دەرھال سىپاھ تەيىنلەپ تارتۇق، ئىنئاملارنى ماڭغۇزدى.

تەڭرىقۇت ئەلچىسى كېلىدىغانلىقىدىن ئاللىقاچان خەۋەر تاپقان خۇ يەنجو خەن تاۋ بىلەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېگىرمە چاقىرىمچە كېلىپ قارشى ئالدى ۋە ئەلچىلەرنى قوش ـ بارگاھلارغا باشلاپ كېلىپ، خان ئالىيلىرىنىڭ ئىلتىپاتىغا

رەھمەت ـ تەشەككۈرلەر ئېيتتى، مەي ـ شارابلارنى تۈتۈپ ئەلچىلەرنى ئىززەت ـ ئىكرامىلار بىلەن كۈتۈۋالدى. خەن تۈرشاۋۇلغا قوشۇنلارنى تارتۇقلاشنى تاپشۇردى، قولغا چۈشۈرۈلگەن بەش يۈزدىن ئارتۇق ئادەمنى قوش ـ بارگاھلاردا تۈتۈپ تۇرۇپ، قاراقچىلارنىڭ باشلىقلىرى تۈتۈلغاندىن كېيىن ھەممىسىنى خەلقئالەم ئالدىدا سازايى قىلىش ئۈچۈن ئاستانىگە ئېلىپ بارماقچى بولدى.

ـــ پېيك قۇربېگى قانداق بولۇپ ياۋ قولغا چۈشۈپ قالدى؟ ـــ دەپ سورىدى ئەلچى.

ـــ سۇئال جىاڭنى تۈتمەن دەپ، ئىچكىرىلەپ كېتىۋېرىپ، ئاخىر قاراقچىلار قولغا چۈشۈپ قالدى. قاراقچىلار ئەمدى بۇ يەرگە كېلەلمەيدۇ. پېقىر لەشكەر تارتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ تاغ تۇراسىنى كۆكۈم ـ تالقان قىلىپ، كۆلنى تىندۇرۇپ، ئۆزلىرىنى تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ، ئۇۋۇسىنى خانۇەيران قىلىۋېتەي دېگەنىدىم؛ بىراق قېرىنىشاندەك تۆت ئەتراپىنىڭ ھەممىسى سۇ ئىكەن، ئۆتكۈدەك يول يوق ئىكەن. ئۇلارنىڭ قوش ـ قاشالىرىنى يىراقتىن قارىغاندا، پەقەت توپ بىلەنلا تىرىپىرەن قىلغىلى بولمىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئاستانىدە لىڭ جېن دېگەن بىر توپچى مەرگەن بار دەپ ئاڭلىغانىدىم، ئۇنى كۆك تەۋرىتەر گۈلدۇرماما دەر ئىكەن. ئۇ توپ ياساشقا ئۇستىمىش، ئۇنىڭ ياسىغان توپ ئوقى، ئون تۆت ـ ئون بەش چاقىرىم يەرگە بارارىمىش، تاش ئوق ئاسمان ـ زېمىنلارنى كۆمتۇرۇپ، تاغۇتاشلارنى ئۆڭتۇرۇپ تاشلارىمىش. ئەگەر بۇ ئادەمنى تاپساق ئىدۇق، قاراقچىلار ئۇۋۇسىنى گۇمران قىلىۋېتەتتۇق. يەنە ئۇ كىشى قىلىچۋازلىق، ئوقيا ئېتىش، ئات مىنىش، نەيزە ئويىنتىش ھۈنەرلىرى جەھەتتە كامالەتكە يەتكەنمىش. جانابىڭز ئاستانىگە بارغاندىن كېيىن بۇ ئەھۋالنى ئەمىر ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلسىڭىز، بۇ كىشىنى بىزگە تېزدىن ئەۋەتىپ بەرسە، قاراقچىلار ئۇۋۇسىنى شۇ كۈنلا ئالىمىز، ـــ دېدى خۇ يەنجو.

ئەلچى ماقۇل بولۇپ ئەتىسى يولغا راۋان بولدى. يولدا ھېچ ۋەقە ئۆتۈلمىدى. ئەلچى ئاستانىگە كېلىپ، گاۋ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى. خۇيەنجونىڭ توپچى مەرگەن لىڭ جېننى تەلەپ قىلىپ چوڭ ئەجىر - تۆھپىلەر كۆرسەتمەكچى بولغانلىقى توغرىسىدا ئېيتقانلىرىنى ئايان ۋە بايان قىلدى. گاۋ ئەمىر ئاڭلاپ، قورال - يارىغ ئامبىرىنىڭ ئورۇنباسار بېگى، توپچى مەرگەن لىڭ جېننى چاقىرىپ كېلىش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈردى. لىڭ جېن ئەسلىدە يەنلىڭلىق بولۇپ سۇڭ خانىدانلىقىنىڭ داڭ چىقارغان تۇنجى توپچىسى ئىدى. خەقلەر ئۇنى كۆك تەۋرىتەر گۈلدۈرماما دېيىشەتتى. قىلىچ‌ۋازلىققا كەلگەندە ئۇ كامالەتكە يەتكەنىدى. لىڭ جېننى تەرىپلەپ مۇنداق بىر نەزمىمۇ يېزىلغانىكەن:

توپ ئوقلىرى گۈمبىرىدىن قەلئەلەر ۋەيران،
داد - پەريات ئەيلىگەي ئېسىدىن شەيتان.
«ئالتۇنچاق»، «چاشمىلار»[1] تىترەتسە كۆكنى،
مەرگەننىڭ نامىغا قاپلىنار جاھان.

لىڭ جېن كېلىپ گاۋ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى، ئۇ لەشكەرلەر زەڭگى بەگلىكىگە تەيىنلەنگەنلىك دەستىكىنى ئېلىپ، يولغا چىقىش ئۈچۈن ئات - ئېگەر، قورال - ياراغلارنى راسلىدى. لىڭ جېن توپقا كېرەكلىك دورا - خۇرۇچلارنى، تەييارلىغان تۇرلۇك توپلارنى ۋە ئوقتاشلار بىلەن توپ جازىلىرىنى ھارۋىلارغا باستۇردى؛ قۇياق، تون، دۇبۇلغا، قىلىچ، يۇك - تاقلىرىنى ئالدى ۋە ئوتتۇز - قىرىق چېرىكنى باشلاپ، ئاستاندىن ئايرىلىپ، لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يول ئالدى. قارارگاھقا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئالدى بىلەن باش سەردار خۇ يەنجو بىلەن كۆرۈشتى، ئاندىن تۇرشاۋۇل خەن تاۋ بىلەن كۆرۈشتى، كۆل تۇرانىڭ يىراق - يېقىن يوللىرىنى ۋە ئوي - چوڭقۇرىنى سوردى. تاغ تۇرانىڭ

① «ئالتۇن چاقلىق توپ»، «چاشما توپ» دېمەكچى.

مۇھىم چوققىلىرىغا قارىتىپ كۆيدۈرگۈچ توپ، «ئالتۇن چاقلىق توپ»، «چاشما ئۇچلۇق توپ» دېگەن ئۇچ خىل توپنى ئورناتقۇزدى. ئالدى بىلەن چېرىكلەرگە توپ جازىلىرىنى رەتلەپ، كۆل بويىغا جازىلارنى ئورنىتىپ، توپلارنى ئېتىشقا تەخلەپ قويۇشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى سۇئال جىياڭغا كەلسەك، ئۇ يازۇيتەندىكى كىچىك تۇرادا مۇشاۋىر ژۇ يۇئال خەلىپەت بىلەن سەپنى تىرىپىرەن قىلىش يوللىرى توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىپ، نېمە قىلارنى بىلمەي ئولتۇراتتى. ئايغاقچىلاردىن بىرسى كىرىپ:

— ئاستانىدىن توپچى مەرگەن كەپتىمىش، ئۇنى كۆك تەۋرىتەر گۈلدۈرماما لىئال جېن دەپ ئاتىشارىمىش، بۇگۈن ئۇ كۆل بويىغا توپ جازىلىرىنى تىكلىتىپ، تۇرايىمىزنى توپقا تۇتماقچى بوپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— ھېچقىسى يوق، — دەپ سۆز باشلىدى ژۇ يۇئال خەلىپەت، — تاغ تۇرايىمىزنىك تۆت ئەتراپى سۇ بىلەن ئورالغان، كۆل، دەريا شاخاپچىلىرى كۆپ، يەنە كىرىپ دالدا قورغان قەلئەسى كۆلدىن خېلى يىراق، ئاسماندا ئۇچىدىغان توپ بولسىمۇ مەيلى كەلسۇن، قېنى قەلئەيىمىزنى قانداق چېنەلەيدىكىن؟ يازۇيتەندىكى كىچىك تۇرانى ژاقتىنچە تاشلايمىز، قېنى ئۇلار قانداق قىلىدىكىن، شۇ چاغدا يەنە باشقىچە مەسلىھەتلىشەرمىز.

سۇئال جىياڭ شۇ ھامان يازۇيتەندىكى كىچىك تۇرانى تاشلاپ، قورغانغا قايتىپ كەلدى. چاۋ گەي، گۇئال سۇنشىڭلار ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، مەردلەر سارىيىغا باشلاپ كىردى ژە ئۇنىڭدىن:

— ئەمدى ياۋنى قانداق تىرىپىرەن قىلماق بولدۇق، — دەپ سورىدى. گەپ تۇگە ـ تۇگىمەيلا، تاغ باغرىدىن گۈمبۇرلىگەن توپ ئاۋازلىرى كەلدى. ئارقا ـ ئارقىدىن ئېتىلغان ئۇچ توپ ئوقىدىن ئىككىسى كۆلگە چۈشتى، بىرى توپتوغرا بېرىپ يازۇيتەن

بويىدىكى كىچىك تۇراغا چۈشتى. بۇ ھالىنى كۆرگەن سۇك جياڭنى غەم - غۇسسە باستى، باشقا ئاتامانلارنىڭمۇ رەڭگى ئۆچتى.

— بىر كىشى بېرىپ، لىك جېنىنى ئازدۇرۇپ كۆل بويىغا ئېلىپ كەلسە، ئاۋۋال ئۇنى تىرىك قولغا چۈشۈرسەك، ئاندىن ياۋنى تىرىپىرەن قىلىشنىك ئامالىنى تاپالايمىز، — دەپ مەسلىھەت بەردى ۋۇ يۇك خەلىپەت.

— ئۇنداق بولسا لى جۇن، جاك خېك، جاك شۇن ۋە رۇەن ئاتلىق ئۇچ بىر تۇغقان ئالتە كىشى كېمە - قېيىق بىلەن ئىشنى مۇنداق - مۇنداق جايلىسۇن، جۇ تۇك، لېي خېڭلار قىرغاقتا مۇنداق - مۇنداق قىلىپ بولۇشسۇن، — دېدى چاۋ گەي.

ئەمدى گەپنى سۈچى قوشۇننىك ئالتە ئاتامانى ئىشنى قانداق جايلىغانلىقىدىن ئاڭلاڭلار. بۇلار بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن ئىككىگە بۆلۈندى: لى جۇن بىلەن جاك خېك ئاۋۋال سۇ ئۇزۇشنى ياخشى بىلىدىغان قىرىق - ئەللىك يىگىتنى باشلاپ، تېز ئۇزەر ئىككى قېيىق بىلەن قويۇق قومۇشلۇق ئارىسىدىن غىپپىدە ئۆتۈپ كەتتى؛ ئارقىدىن جاك شۇن ۋە رۇەن ئاتلىق ئۇچ بىر تۇغقان قىرىق نەچچە قېيىقنى ھەيدەپ بولۇشۇشقا يېتىپ كەلدى. ئەمدى لى جۇن بىلەن جاك خېك ئۇدۇلدىكى قىرغاققا چىقىپ، توپ جازىلىرىنىك يېنىغا بېرىپ چۇقان كۆتۈردى ۋە جازىلارنى ئۆرۈۋەتتى. چېرىكلەر ئالمان - تالمان لىك جېنىغا مەلۇم قىلدى، لىك جېن ئىككى كۆيدۇرگۈچ توپنى ئېلىپ، نەيزىسىنى كۆتۈرگىنىچە ئېتىغا مىندى - دە، مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنى باشلاپ يېتىپ كەلدى. لى جۇن بىلەن جاك خېك ئادەملىرىنى باشلاپ ئۆزىنى چەتكە ئالدى. لىك جېن قومۇشلۇق بويىغا قوغلىشىپ باردى، قارىسا قىرىق نەچچە قېيىق يىپىتەك تۇپتۇز قاتار بولۇپ تۇرۇپتۇ، ئۇستىدە يۇز نەچچە سۇ لەشكىرى بار

ئىكەن. لى جۇن بىلەن جاڭ خېڭ ئاللىقاچان قېيىقنى چۆشۈۋېلىپ ماڭماي ئەتەي قاراپ تۇراتتى. چېركىلەر يېتىپ كېلىش بىلەنلا ھەممىسى سەكرەپ سۇغا چۆشۈپ كەتتى. لىڭ جېننىڭ چېركىلىرى ئۈياقتىن كېلىپ بۇياقتىن كېمىلەرنى بۇلاپ ـ تالىغىلى تۇردى. جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ ئۇدۇلدىكى قىرغاقتا تۇرۇپ ھە دەپ چۇقان كۆتۈرۈپ، دۇمباق چالماقتا ئىدى. لىڭ جېن بىر تالاي قېيىقنى ئولجا ئالغاندىن كېيىن چېركىلىرىنىڭ ھەممىسىنى قېيىقلارغا چۆشۈرۈپ چاپ ـ چاپقا ئۆتتى. قېيىقلار تازا بىر قاينامغا يېتىپ كەلگەندە، قىرغاقتا تۇرغان جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ دۇمباق جاڭگىلىرىنى ياڭرىتىپ چالغىلى تۇردى؛ سۇنىڭ ئاستىدىن قىرىق ـ ئەللىك سۇچى يىگىت شۇڭغۇپ چىقىپ، قېيىقلارنىڭ قۇيرۇقلىرىدىكى شىنىلارنى چىقىرىۋەتتى. قېيىقلارغا سۇ كىرىشكە باشلىدى؛ سۇدىكىلەر قېيىقلارنى ئۆرۈۋېتىپ، چېركىلەرنىڭ ھەممىسىنى سۇغا چۆكتۈرۈۋەتتى. لىڭ جېن قېيىقنى كەينىگە ئەمدىلا بۇراي دەپ تۇرۇشىغا يىگىتلەر قېيىقنىڭ قۇيرۇقىدىكى پىرقىراتقۇچنى چىقىرىۋېتىپ سۇ ئاستىغا تاشلىۋەتتى. ئىككى ياقتىن ئىككى ئاتامان شۇڭغۇپ چىقىپ، قېيىقنى يان تەرەپكە قىڭغايتىپ ئەكېلىپ، لىڭ جېن بىلەن قوشۇپلا سۇغا پاتۇرۇۋەتتى. سۇنىڭ تېگىدە رۇەن شياۋئېر لىڭ جېننى كوپ قىلىپ قۇچاقلىۋېلىپ، توپتوغرا قىرغاققا تارتىپ ئاچىقتى. قىرغاقتا ئاللىبۇرۇن ساقلاپ تۇرغان ئاتامانلار ئۇنى ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس قىلىپ باغلاپ، تاغقا ئېلىپ چىقىپ كەتتى. سۇ ئىچىدىن ئىككى يۈز نەچچە ئادەم قولغا تىرىك چۆشۈرۈلدى، قالغانلىرىنىڭ يېرىمى دېگۈدەك بۇرنىغا سۇ كىرىپ ئۆلدى، ئاز بىر قىسمى جېننىي ئاران تەسلىكتە قۇتۇلدۇرۇپ كېتىشتى.

نەزم

نەچۈك يول بېرىلەر «ئۆت!» دەپ سۇچى قوشۇنغا دەريادىن،
ساڭا بار نە ئامال باشقا توپىڭنى ئىشقا سالماقتىن.

توپىڭنى تازا گۈلدۈرلىتىپ ئېتىپ باقساڭمۇ ھەرقانچە،
سېنى غەم ـ غۇسسىگە سالدى چىقىپ دولقۇن شۇ كۆل ياندىن.

خۇ يەنجو ئاڭلاپ چېرىكلىرى بىلەن ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى، قارىسا قېيىقلارنىڭ ھەننىۋاسى يازۇيتەندىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئەمدى ئوقيا ئېتىشمۇ كار قىلمايتتى، ئادەملەرنىڭ بىرسىمۇ قالماي كېتىپ قالغانىدى، شۇڭا ئاچچىق يۇتماقتىن باشقا چارە يوق ئىدى. خۇ يەنجو بىرپەس ئاچچىق يۇتۇپ، چېرىكلىرىنى ياندۇردى ـ دە، كېتىپ قالدى. ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. ئاتامانلار كۆك تەۋرىتەر گۈلدۈرماما لىڭ جېننى تۇتۇۋالغاندىن كېيىن تاغ تۇراغا ئېلىپ چىقتى ۋە ئالدىدىن بېرىپ مەلۇم قىلىشقا كىشى ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ تۇرادىكى ئاتامانلار بىلەن بىللە ئىككىنچى قوۋۇقتا ئولارنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇ لىڭ جېننى كۆرۈپلا دەرھال بېرىپ باغلىقىنى يېشىۋەتتى ۋە ئۇنى ئېلىپ كەلگەنلەرگە:

ـــ مەن سىلەرنى شۇنداق ئەدەپسىزلىك قىلىڭلار دېدىمۇ، نېمىشقا زەڭگى بېگىمنى ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن ئېلىپ كەلمەيسىلەر؟ ـــ دېدى ئارازلىنىپ.

لىڭ جېن ئۆزىنى ئۆلتۈرمەكچىگە رەھمەت ـ تەشەككۈرلەر ئېيتىپ توققۇز تەزىم قىلدى، سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا شاراب تۇتۇپ ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۈردى ۋە قولىدىن تۇتۇپ تاغقا باشلاپ چىقتى. لىڭ جېن چوڭ تۇراغا چىقىپ، پېڭ چىنىڭ ئاتامانلار قاتاردا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ لام ـ جىم دېمىدى.

ـــ چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭ ئىككى ئاتامانىمىز تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، ئۆز ئەتراپىغا باتۇرلارنى توپلاپ، ئەلگە ئەجىر كۆرسىتىش نىيىتىدە ئەل بولۇشنىلا كۆتۈپ يېتىپتۇ. بۇ يەرگە كەلگەنكەنمىز، ھەققە بويسۇنمىمىز كېرەك، ـــ دېدى پېڭ چى كۆڭۈل ياساپ.

سۇڭ جياڭ ئەمدىلا گەپ قىستۇراي دەپ تۇرۇشىغا لىڭ جېن

جاۋاب قايتۇرۇپ:

ـــ پېقىر بۇ يەردە تۇرسامۇ ھېچقىسى يوق، بىراق قېرى ئانام بىلەن خوتۇنۇم ئاستانىدە، ئەگەر بۇنى بىرەرى ئۇقۇپ قېلىپ مەلۇم قىلىپ قويسا، بىچارە ئانام بىلەن خوتۇنۇمنى دارغا ئېسىشىدۇ، ئۇ چاغدا قانداق قىلغۇلۇق ! ـــ دېدى.

ـــ خاتىرجەم بولسىلا تەخسىر، يېقىن ئاردا ئالدۇرۇپ كېلىمىز، ـــ دېدى سۇلۇك جياك.

ـــ ئەگەر ئاتامانلىرىمىز مۇشۇنداق غەمخورلۇق قىلسا، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوق، ـــ دېدى لىك جېن رەھمەت ئېيتىپ.

ـــ ئەمدى زىياپەت داستىخىنى سېلىپ، مۇبارەك مەرىكىسى ئۆتكۈزەيلى، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ئەتىسى مەردلەر سارىيىغا بارلىق ئاتامانلار يىغىلىشتى. مەي ـ شاراب ئىچىش ئارىلىقىدا، سۇلۇك جياك ھەممىسى بىلەن چاتما قوشۇننى قانداق قىلىپ تىرىپىرەن قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەر ئېلىپ باردى. ھېچبىر ياخشى ئامال تېپىلماي تۇرغان بىر پەيتتە، چىپار قاپلان تاك لۇك ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ پېقىر ناقابىل كىشى بولسامۇ، بىر پەنتنى ئېيتىپ باقاي. شۇنداق بىر ياراغ بارکى، بۇ ياراغنى مېنىك بىر ئاغامىلا بىلىدۇ، بۇنىڭسىز بۇ چاتما قوشۇننى تىرىپىرەن قىلغىلى بولمايدۇ.

ـــ ئەزىز ئىنىم، ئېيتىڭچۇ قېنى، ئۇ قانداق ياراغ ئىكەن؟ سىزنىك ئۇ ئاغىڭىز كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ژۇ يۇك خەلپەت.

تاك لۇك ئالدىرىماي ـ تەمتىرىمەي، قولىنى قوۋۇشتۇرغىنىچە ئالدىغا كېلىپ، بۇ ياراغ بىلەن ھېلىقى ئادەمنى ئايان ژە بايان قىلدى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! تۆت ـ بەش ئاتامان ئەمدى توپتوغرا ئاستانىگە قاراپ يول ئالۇر، ئۇچ مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر ئەمدى بىتچىت بولۇر. بۇ خۇددى مەرژايىت تەختتىن

ھەيلە بىلەن يەككە مۇڭگۈزنى تۇتقاندەك، ئالتۇن راۋاقتىن مىكىر بىلەن ئارسلاننى تۇتقاندەك ئىش بولغۇسى ! تاك لۇڭنىڭ زادى قانداق ياراغنى، قايسى كىشىنى ئايان ۋە بايان قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك ئالتىنچى باب

ۋۇ يۇڭنىڭ شى چيەننى قۇياق ئوغرىلاشقا ئەۋەتكەنلىكى تاڭ لۇڭنىڭ شۇ نىڭنى گوللاپ تاغقا ئېلىپ چىققانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا تاڭ لۇڭ ئاتامانلارغا:

ــ پېقىر ئاتا ـ بوۋامدىن تارتىپ قورال ـ ياراغ ياساش بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ كەلگەن ئادەممەن. ئاتام رەھمىتى ئۇستا ھۇنەرۋەن ئىدى، ئۇنى پېشقەدەم باسقاقبەگ ئۇچرىتىپ قېلىپ، يەنئەندە تۇرا بەگلىكىگە تەيىنلىگەنىدى. بۇرۇنقى پادىشاھلىقلار چاتما قاتار لەشكەر بىلەن جەڭدە غەلىبە قىلاتتىكەن. سەپنى تىرىپىرەن قىلىش ئۈچۈن ئىلمەك نەيزە ئىشلەتمەي بولمايدۇ، بۇنىڭ ئاتا ـ بوۋامدىن قالغان نۇسخىسى بار، ئەگەر سوقمىدىغان بولساق، ھازىردىن باشلاپ تۇتۇش قىلىشقا بولىدۇ. پېقىر ئۇنى سوقۇشنى بىلسەممۇ، ئىشلىتىشنى بىلمەيمەن. مېنىڭ بىر نەۋرە ئاغام بار، ئۇنى پەقەت شۇلا ئىشلىتىشنى بىلىدۇ. بۇ نەيزىۋازلىقنىڭ يوللىرىنى ئۇ ئاتا ـ بوۋىسىدىن ئۆگەنگەن، ئۇنى باشقىلارغا ئۆگەتمىگەچكە، ئاشۇ مەشقاۋۇل ئاغامدىن باشقا ئادەملەر بىلمەيدۇ. مەيلى پىيادە ياكى ئاتلىق جەڭ قىلغاندا بولسۇن، ئۇنى ئىشلەتكىلى بولىۋېرىدۇ، ئۇنىڭ ئۆز قائىدە ـ يوللىرى بار، ئۇنى پىرقىرىتىپ ئۆيىنايدىغان بولسا، دەۋەقە ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى باغلىنىپ قالىدۇ ! ــ دېدى.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەيلا، لىن چۇڭ:

ــ ئۇ ئادەم زەر نەيزىۋازلار ئۇستازى بولۇپ تۇرغان شۇ نىڭ بولمىغاي يەنە؟ ــ دەپ سورىدى.

ـــ دەل شۇ ئادەم، ـــ دېدى تاڭ لۇڭ.

ـــ بۇنى دېمىگەن بولساڭ، ـــ دېدى لىن چۇڭ، ـــ ئېسىمگە كەلمەيتتىكەن. زەر نەيزە ۋە ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىش ھۈنىرىدە دەرۋەقە جاھاندا شۇ نىڭغا يېتەلەيدىغان كىشى يوق. ئاستانىدىكى ۋاقتىمدا مەن ئۇنىڭ بىلەن پات ـ پات كۆرۈشۈپ تۇراتتىم، بىر ـ بىرىمىزنى سىنىشىپ تۇراتتۇق، بىر ـ بىرىمىزنى ھۆرمەت قىلاتتۇق ۋە ياخشى كۆرەتتۇق. شۇغىنىسى ئەمدى ئۇنى تاغقا قانداق ئاچىققىلى بولار؟

ـــ شۇ نىڭدا ئاتا ـ بوۋىسىدىن قالغان بىباھا تەۋەررۈك بىرنەرسە بار، ـــ دېدى تاڭ لۇڭ، ـــ بۇ شۇ جەمەت ئۇچۇن ئەڭگۈشتەر. بىلىشىمچە ئاتام بىلەن ئاستانىگە كىچىك ئانامنى يوقلاپ بارغان چاغلىرىمدا ئۇنى كۆپ كۆرگەنىدىم. ئۇ تۇرنا پېيىدىن ياسالغان چەمبىرىكى بار بىر زەر قۇياق ئىدى. ئۇ كىيمەككە يېنىك ھەم پۇختا، ئۇنىڭغا ئوق، قىلىچ، نەيزە ئۆتمەيدۇ، شۇڭا خەقلەر ئۇنى «سۆسەردىن ئېشىپ چۈشىدىغان قۇياق» دەپ ئاتىشاتتى. نۇرغۇن ئېسىلزادىلەر ئۇنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغان بولسىمۇ، ئاغام ئۇنى زادىلا كۆرسەتمىگەن. ئۇ بۇ قۇياقنى ئۆزىنىڭ جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدۇ؛ ئۇنى كۆن قاپقا سېلىپ ئۆزى ياتىدىغان ئۆينىڭ لىمىغا ئېسىپ قويىدۇ. ئەگەر بۇ قۇياقنى قولغا چۈشۈرۈۋالساق، ئۇنىڭ تاغقا چىقماي نېمە ئىلاجى؟

ـــ ئۇنداق بولسا، ئۇ ھېچقانچە تەس ئىش ئەمەسقۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ، ـــ بۇ يەردە قولى چاققان ئىنىمىز تۇرۇپتۇغۇ، بۇنى ئاشۇ ناغرا بۇرگىسى شى چيەن جۆندەپ كەلسۇن.

ـــ مېنىڭ ئەندىشە قىلىدىغىنىم، ـــ دېدى شى چيەن دەرھال ماقۇل بولۇپ، ـــ ئۇ نەرسە شۇ يەردە بارمىدۇ؟ ئەگەر دېگەندەكلا شۇ يەردىلا بولسا، ئۇنى قانداقلا بولمىسۇن قولغا چۈشۈرىمەن.

ـــ ئەگەر سەن قۇياقنى ئوغرىلاپ كېلەلىسەڭ، ئۇنى گوللاپ تاغقا ئاچىقىشنى مەن ھۆددىگە ئالىمەن، ـــ دېدى تاڭ لۇڭ.

ـــ سىز قانداق يول بىلەن گوللاپ ئۇنى تاغقا ئاچىقماقچى سىز؟ ـــ دەپ سورىدى سۇئال جىالاڭ.

تالاڭ لۇئاڭ سۇئاڭ جىاڭنىاڭ يېنىغا بېرىپ، قۇلىقىغا بىرنېمىلەرنى شۇئىرلىدى، سۇئاڭ جىالاڭ كۇلۇپ:

ـــ بەللى نېمىدېگەن ئەپچىل پەنت بۇ! ـــ دېدى.

ـــ يەنە ئۇچ ئادەم كېرەك، ـــ دېدى ۋۇ يۇئاڭ خەلىپەت، ـــ ئۇلارمۇ ئاستانىگە بېرىپ كەلسۇن. ئۇلارنىاڭ بىرسى ئاستانىدىن يوجاڭزا، دورا ـ خۇرۇچ ۋە توپقا ئىشلىتىدىغان ئوق ـ دورا ئەكەلسۇن؛ ئىككىسى زەڭگى بەگ لىاڭ جېنىنىاڭ خوتۇن ـ بالىلىرىنى تاغقا ئېلىپ چىقسۇن.

ـــ ئەگەر بىرەر ئادەم يىڭجۇ ئايمىقىغا بېرىپ پېقىرنىاڭ خوتۇن ـ بالىلىرىمنى تاغقا ئېلىپ چىقسا، مەن ئۇچۇن كاتتا مېھمان ـ شەپقەت قىلغان بولاتتى، ـــ دېدى ئىلتىجا بىلەن پېاڭ چى ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ، قۇربېگىم، ـــ دېدى سۇئاڭ جىالاڭ، ـــ ئىككىڭلار خەت يېزىڭلار، مەن ئادەم ئەۋەتەي.

سۇئاڭ جىالاڭ يالاڭ لىننى چاقىرىپ ئۇنىڭغا ئالتۇن ـ كۇمۇش ۋە خەت ـ چەكلەرنى ئېلىپ، خىزمەتكارلار بىلەن يىڭجۇ ئايمىقىغا بېرىپ، پېاڭ چى سەردارنىاڭ خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئەكېلىشنى؛ شۇ يۇئىنىاڭ چامباشچىلىق بىلەن دورا ساتقۇچى سىياقىدا ياسىنىپ بېرىپ، ئاستانىدىكى لىاڭ جېنىنىاڭ بالىچاقىلىرىنى ئەكېلىشنى؛ لى يۇننىاڭ سودىگەر سىياقىدا ياسىنىپ بېرىپ، ئاستانە بازىرىدىن يوجاڭزا، دورا ـ خۇرۇچلار ئەكېلىشنى؛ لېي خېڭنىاڭ تالاڭ لۇئاڭ بىلەن بىللە بېرىشنى ۋە بېرىپ ـ كېلىشتە شۇ يۇئىغا ھەمراھ بولۇشنى بۇيرۇدى. ئاۋۇال شى چېەننى تاغدىن ئۇزاتتى، ئاندىن تالاڭ لۇئىنى بىر دانە ئىلمەك نەيزىنىاڭ نۇسخىسىنى سوقۇپ چىقىشقا بۇيرۇدى، لېي خېاڭ بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلاش ئۈستىدە نازارەت قىلدى، بۇرۇنىسىدا لېي خېڭنىاڭ ئاتا ـ بوۋىسىمۇ تۆمۇرچى ئىدى. تالاڭ لۇئاڭ ئىلمەك

نەيزىنىڭ نۇسخىسىنى سوقۇپ چىققاندىن كېيىن تاغ تۇرادىكى قورال ـ ياراغ ياسايدىغان تۆمۈرچىلەرگە شۇ نۇسخىغا قاراپ ئىلمەك نەيزە سوقۇش تاپشۇرۇلدى. لېكىن خېلى نازارەت قىلدى، بۇ گەپ بۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن. چوڭ تۇرادا ياڭ لىن، شۆ يۈڭ، لى يۇن، لې خې، تاڭ لۇڭلارغا ئۇزىتىش زىياپىتى بېرىلدى، ئۇلار خوشلىشىپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. ئەتىسى يەنە دەي زۇڭ بۇ ئىشنىڭ ئۈچۈر ـ سىرتقىنى ئېلىشقا يولغا سېلىندى، بىراق بۇنى سۆزلەپ كەلسەك گەپ تولا، بۇ گەپلەرمۇ تۈرۈپ تۇرسۇن.

ئەمدى شى چېنگە كېلەيلى، ئۇ لياڭشەن كۆلىدىن ئايرىلىپ يېنىغا قورال ـ ياراغلىرىنى تىقىۋېلىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى كۆتۈرگىنىچە يولغا چىقتى، ئۇ ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ئاستانگە كېلىپ، بىر سارايغا چۈشتى. ئەتىسى شەھەرگە كىرىپ كىشىلەردىن زەر نەيزىۋازلار ئۇستازى شۇ نىڭنىڭ ئۆيىنى سۈرۈشتۈردى، بىر كىشى ئۇنىڭغا:

ـــ لەشكەرگاھ ئىچىگە كىرسىڭىز كۈنچىقىش تەرەپتىكى بەشىنچى قارا سىرلىق يان ئىشىك شۇ، ـــ دېدى.

شى چېن لەشكەرگاھ ئىچىگە كىرىپ ئاۋۋال ئالدى ئىشىكنى كۆرۈۋېلىپ، ئاندىن بۇرۇلۇپ ئارقا ئىشىككە قاردى، قارىسا ئەتراپتا ئېگىز تام، تام ئىچىدە ئىككى ئېغىزلىق بىر چاقان بالىخانا كۆرۈندى، يان تەرەپتە بولسا تامغا تىرەپ قويۇلغان بىر تۈۋرۈك تۇرۇپتۇ. شى چېن بۇلارنى ئوبدان كۆرۈۋالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قوشنىسىدىن:

ـــ شۇ ئۇستام ئۆيده بارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ياق، ئىشقا كەتكەنچە تېخى قايتىپ كەلمىدى، ـــ دېدى بىر كىشى جاۋابەن.

ـــ قاچان قايتىپ كېلىدىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى شى چېن يەنە.

ـــ كەچتە قايتىپ كېلىدۇ، سۈبھى ۋاقتى بىلەن ئىشقا ماڭىدۇ، ـــ دېدى ھېلىقى كىشى.

ـــ سىزنى ئاۋارە قىلدىم، كەچۈرگەيسىز! ـــ دېدى شى چيەن ۋە سارايغا قايتىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يېنىغا تىقىۋېلىپ سارايۇەنگە:

ـــ مەن بۇگۈن قايتىپ كېلەلمەيمەن ئېھتىمالىم، ئۆيگە قاراپ قويارسىز، ـــ دەپ تاپىلىدى.

ـــ خاتىرجەم كېتىۋېرىڭ، ھېچنېمە بولمايدۇ، ـــ دېدى سارايۇەن.

شى چيەن يەنە شەھەرگە كىرىپ، كەچلىك تائامنى يەپ بولۇپ، زەر نەيزىۋازلار ئۇستازى شۇ نىڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى، ئەتراپقا قارىسا، پاناھلىغۇدەك بىرەر ئەپلىك جاي كۆرۈنمىدى. قاراڭغۇ چۈشكەندە شى چيەن لەشكەرگاھ ئىچىگە غىپىپىدە كىرىۋالدى. بۇ قىش كۈنلىرىدىكى ھاۋا سوغۇق، قاراڭغۇ كېچە ئىدى. شى چيەن بۇ چاغدا زېمىن مەبۇدىسى بۇتخانىسىنىڭ ئارقىسىدىكى يوغان بىر ئارچا دەرىخىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئۇنىڭغا يامىشىپ ئىككى پۇتى بىلەن دەرەخنى چىڭ قىسقىنچە سۈرۈلە ـ سۈرۈلە ئۇچىغا چىقىپ بىر شاخقا ئولتۇرۇۋالدى. شۇ يەردە جىممىدە ئولتۇرۇپ شۇ نىڭنىڭ ئۆيىگە قايتقانلىقىنى، لەشكەرگاھنىڭ ئىككى خىزمەتچىسىنىڭ پانۇس كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇنى ئىشىكتىن كىرگۈزۈۋەتكەندىن كېيىن، ئىشىكنى قۇلۇپلاپ ئۆيلىرىگە قايتىپ كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. پەشتاقتىن ئەل ئايىغىنى بېسىلدۇرۇشقا ئۇرۇلىدىغان بىرىنچى تاكتاك ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاسمانىنى سوغۇق ۋە بۇلۇت قاپلاپ، يۇلتۇزلار خىرە كۆرۈنەتتى، چۈشۈۋاتقان شەبنەم ئاستا ـ ئاستا ئاق قىروۋغا ئايلاندى، لەشكەرگاھنىڭ ئىچىنى جىمجىتلىق قاپلىدى، بۇ چاغدا شى چيەن دەرەختىن چۈشۈپ شۇ نىڭنىڭ ئارقا ئىشىكىگە كەلدى ـ دە، ھېچ ھەشەمسىزلا تامدىن يامىشىپ ئۆتتى. قارىسا ئۇ كىچىككىنە بىر ھويلا ئىكەن. شى چيەن ئاشخانا يېنىغا كېلىپ، ماربلاپ قارىسا ئاشخانىدا چىراغ يورۇپ تۇرۇپتۇ، ئىككى دېدەك بىرنېمىلەرنى يىغىشتۇرۇۋېتىپتۇ. شى

چىەن تامغا تىرەپ قويۇلغان تۇۋرۇككە ئېسىلىپ، تۆپىسىگە چىقتى، ئاندىن روجەك تاختىسىدا تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇۋېلىپ، بالىخانىنىڭ ئىچىگە كۆز تاشلىدى، ئۆينىڭ ئىچىدە زەر نەيزىۋازلار ئۇستازى شۇ نىڭ ئۆز خوتۇنى بىلەن ئوچاق تۇۋىدە ئۇدۇلمۇئۇدۇل ئولتۇرۇپ ئوت سۇنۇۋېتىپتۇ، خوتۇنىنىڭ قۇچىقىدا ئالتە ـ يەتتە ياشلىق بالا يېتىپتۇ، شى چىەن ئۆينىڭ ئىچىگە يەنە كۆز يۈگۈرتتى، دەرۋەقە لىمدا يوغان بىر كۆن قاپ، ئىشىك يېنىدىكى تامدا بىر ئوقيا، بىر يان قىلىچ؛ كىيىم ئاسقۇچقا رەتكەرەك كىيىم ـ كېچەكلەر ئېسىقلىق تۇرغانلىقى كۆزگە چېلىقتى. شۇ نىڭ:

ـــ ھەي دېدەك، مېنىڭ كىيىملىرىمنى قاتلاپ يىغىشتۇرۇپ بەرگىن، ـــ دېدى توۋلاپ.

شۇ ئەسنادا بىر دېدەك كىرىپ، يان تەرەپتىكى شىرەدە ئاۋۋال بىر سۆسۇنە كەشتە ياغلىقنى قاتلىدى، ئاندىن كېيىن يېشىل ئەستەرلىك بىر يەكتەكنى ۋە ئۇنىڭ ئاستىدىكى رەتكەرەك كەشتىلەنگەن ئېتەكلىكنى، رەتدار كىمخابتا تىكىلگەن بىر دانە بويۇن دالدىغۇچنى، بىر دانە قىزىل ـ يېشىل كەمەر ۋە بىر دانە قول ياغلىقنى بىر بوغجۇمىغا يۆگىدى؛ يەنە بىر سېرىق ياغلىققا بىر جۈپ قۇندۇز قۇيرۇقى ۋە لىزى گۈلى كەشتىلەنگەن بىر دانە زەپىران رەڭ بەلباغنىمۇ تۇگدى ۋە ئۇنىمۇ بوغجۇمىغا سېلىپ، كىيىم قاقلىغۇچ ئىچىگە سالدى. شى چىەن بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئېنىق يادىغا ئېلىۋالدى. ئەلياتقۇ ۋاقىتتىن كېيىن شۇ نىڭ يوتقان سېلىپ ياتماقچى بولدى، خوتۇنى:

ـــ ئەتە ئوردىغا بارامدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئەتە پادىشاھ ئەجدىھا سارىيىغا قەدەم تەشرىپ قىلماقچى، مەن ئەتە سۇبھى ۋاقتى بىلەن تۇرۇپ، ئۇ يەردە تەييار بولۇشۇم كېرەك، ـــ دېدى شۇ نىڭ.

ـــ غوجام ئەتە سۇبھى ۋاقتى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشقا ماڭماقچى، ـــ دېدى خوتۇنى دېدەكلىرىگە تاپىلاپ، ـــ سىلەر تۇن

نىسپىدىن كېيىن ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ، سۇ قاينىتىپ غىزا تەييارلاڭلار.

شى چىەن كۆڭلىدە: «ئاشۇ كۆن قاپىناڭ ئىچىدە قۇياق بارلىقى ئېنىق. ئۇنى تۇن نىسپىدە قولغا چۈشۈرسەم ياخشى بولاتتى. ئەگەر تۈيدۇرۇپ ئىش تېرىپ قويسام، ئەتە شەھەردىن چىقالماي ئۇلۇغ ئىشقا دەخلى يەتكۈزۈپ قويارمەنمۇ؟ ... سۇبھى بىلەن ئۇنى قولۇمغا چۈشۈرسەم ئاندىن كېچىكمەيمەن» دەپ ئويلىدى.

شۇ نىڭ خوتۇنى بىلەن كاتقا چىقىپ يېتىپ قالدى، ئىككى دېدەكمۇ ئىشىك ئالدىدا ئورۇن ـ كۆرپە سېلىپ ياتتى. لېكىن ئۆيدىكى شىرەدە تۇرغان چىراغ تېخى يېنىپ تۇراتتى. بەشىلىسى ئۇخلاپ كەتتى. ئىككى دېدەك كەچكىچە شاپاشلاپ خىزمەت قىلغاچقا قاتتىق ھېرىپ، تېخىمۇ قاتتىقراق ئۇخلاپ كەتتى. شى چىەن يەرگە سىيرىلىپ چۈشۈپ، يېنىدىن بىر تال قومۇش نەيچە چىقىرىپ، ئۇنى روجەكنىڭ كۆزىدىن كىرگۈزۈپ بىرلا پۈۋلىۋىدى، چىراغ ئۆچتى. تۇن نىسپىدە شۇ نىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، دېدەكلەرنى سۇ قاينىتىڭلار دەپ ئويغاتتى. ئۇلار ئويغىنىپ قارىسا، ئۆينىڭ ئىچىدە چىراغ كۆرۈنمىدى، ئۇلار:

ـــ ۋىيەي، بۇگۈن كېچە چىراغنىڭ ئۆچۈپ كەتكىنىنى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ئارقىغا بېرىپ چىراغ ئەكەلمەي نەۋاقىچە قاراپ تۇرىسىلەر! ـــ دېدى شۇ نىڭ.

دېدەك قىزلار ئىشكنى ئېچىپ بالىخانىدىن چۈشۈپ كەتتى. شى چىەن بۇنى ئاڭلاپ غىپپىدىلا تۇۋرۇكتىن چۈشۈپ ئارقا ئىشكىنىڭ دالدىسىغا مۆكۈنۈۋالدى. شى چىەن دېدەكنىڭ ئارقا ئىشكىنى ئېچىۋېتىپ كوچا ئىشكىنى ئېچىشقا ماڭغانلىقىنى ئۇقۇپ، ئاشخانىدىكى شىرەنىڭ تېگىگە كىرىۋالدى. دېدەك چىراغ ئەكېلىپ بىر قارىۋېتىپ ئىشكنى ياپتى ـ دە، ئوچاققا ئوت ياقتى. يەنە بىر دېدەك قىزمۇ بالىخانىغا چىقىپ ئوچاققا ئوت

قالىدى. بىر ھازادىن كېيىن سۇ ئىسسىدى، ئۇنى داس بىلەن ئۇستىگە ئاچىقتى، شۇ نىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ، ئاز ـ پاز ئىلىتقان مەي كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. دېدەكلەر ناشتىلىق تەييارلىدى، شۇنىڭ ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن سىرتتىكى خىزمەتكارلارغا غىزا ـ تائاملار بېرىشنى بۇيرۇدى. شى چېەن شۇ نىڭ بالىخانىسىدىن چۈشۈپ، تائام يەپ بولغان چاپارمەنلىرىگە بوغچۇمىنى كۆتۈرتۈپ، زەر نەيزىسىنى تۇتقىنىچە تالاغا ماڭغانلىقىنى بىلدى. ئىككى دېدەك چىراغ كۆتۈرۈپ غوجىسىنى ئۇزىتىپ قويدى. بۇ چاغدا شى چېەن شىرەنىڭ تېگىدىن بالىخانىغا چىقىپ، توسمىنىڭ قىرغىقى بىلەن لىمغا ئۆتتى ـ دە، ئۇ يەردە بېغىرلاپ يېتىۋالدى. ئىككى دېدەك ئىشكىلەرنى يەنە بۇرۇنقىدەك تاقاپ، چىراغنى ئۆچۈردى، ئاندىن ئۇستىگە چىقىپ كىيىملىرىنى سېلىپ يېتىپ قالدى.

شى چېەن دېدەكلەرنىڭ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلىپ، يېنىدىن قومۇش نەيچىنى چىقاردى ـ دە، ئۇنىڭ بىلەن چىراغنى بىرلا پۈۋلىۋەتتى، چىراغ يەنە ئۆچۈپ قالدى. شى چېەن كۆن قاپىنى لىمدىن ئاۋايلاپ يېشىپ، تۆۋەنگە چۈشمەك بولغاندا، شۇ نىڭنىڭ خوتۇنى ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئويغىنىپ:

ـــ ھەي، لىمدا چىقىۋاتقان نېمىنىڭ ئاۋازى؟ ـــ دەپ دېدەكلەرنى چاقىردى.

شى چېەن چاشقاندەك كىسىر ـ كىسىر چىرقىرىدى.

ـــ خېنىم ئاڭلىمايۋاتاملا، چاشقان چىرقىراۋاتامدۇ؟ چاشقانلار سوقۇشۇپ قالغاچقا، شۇنداق كىسىرلاۋاتىدۇ، ـــ دېدى دېدەكلەر.

شى چېەن چاشقانلار سوقۇشۇۋاتقاندەك چىرقىرىتىپ، لىمدىن سىيرىلىپ پەسكە چۈشتى ـ دە، ئاستاغىنا بالىخانىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ، كۆن قاپىنى كۆتۈرگىنىچە بالىخانىدىن چۈشتى، ئاندىن ئۇدۇل تالاغا چىقىپ لەشكەرگاھنىڭ ئىشكىگە كەلدى، تۇن نىسپى بىلەن تەڭ لەشكەرگاھنىڭ ئىشكى

ئېچىلىپ، نۆۋەتچىلەر چىقىشقا باشلىدى، شى چېەن كۆن قاپىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ ئادەملەر ئارىسى بىلەن سىرتقا چىقىپ ئۇدۇل شەھەر سىرتىدىكى سارايىنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇ تېخى تاڭ ئاتمىغان بىر ۋاقىت ئىدى. شى چېەن سارايىنىڭ ئىشىكىنى ئۇرۇپ ئاچقۇزدى، ئۇ يەردىكى نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بىر ئەپكەش قىلىپ تېڭىپ، ئاندىن ئۆي پۇلىنى تۆلىدى ـ دە، ئەپكىشىنى كۆتۈرگىنىچە سارايدىن چىقىپ، كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ يول ئالدى.

قىرىق چاقىرىمدىن ئارتۇق يول باسقاندىن كېيىن بىر ئاشخانىغا كىرىپ تائام تەييارلاتتى. بۇ چاغدا بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. شى چېەن قارىسا ئۇ باشقا ئادەم ئەمەس، يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ ئىكەن. دەي زۇڭ شى چېەننىڭ ھېلىقى نەرسىنى قولغا چۈشۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىككىسى بىرنەچچە ئېغىز پىچىرلاشتى، دەي زۇڭ:

ــ مەن ئاۋۋال قۇياقنى تاغ تۇراغا يەتكۈزۈپ تۇراي، سىز تاڭ لۇڭ بىلەن ئارقامدىن ئاستا كېلەرسىز، ــ دېدى.

شى چېەن كۆن قاپىنى ئېچىپ ئۇنىڭ ئىچىدىن تۇرنا پېيىدىن ياسالغان زەر قۇياقنى ئېلىپ بىر بوغجۇمىغا ئورىدى، دەي زۇڭ ئۇنى يېنىغا تېڭىۋېلىپ، ئاشخانىدىن چىقتى ـ دە، يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يول ئالدى.

شى چېەن قۇرۇق كۆن قاپىنى كۆرۈنىدىغان قىلىپ ئەپكەشكە باغلاپ قويىدى، ئۇ ئاندىن تاماق يەۋېلىپ، تاماق پۇلىنى تۆلىگەندىن كېيىن ئەپكەشنى كۆتۈرگىنىچە ئاشخانىدىن چىقىپ يولغا چۈشتى. ئۇ يىگىرمە چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن يولدا تاڭ لۇڭغا ئۇچرىشىپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى مەيخانىغا كىرىپ مەسلىھەتلەشتى. تاڭ لۇڭ:

ــ سەن مۇنۇ يول بىلەن مېڭىۋەرگىن، يول ئۈستىدىكى مەيخانا، ئاشخانا ۋە سارايلارنىڭ ئىشىكىدە ئاق بور بىلەن سىزىلغان يۇمىلاق بەلگە كۆرۈنسە، ئۇلارغا كىرىپ مەي ـ

شارابلارنى ئىچ، گۆش ـ تاتاملارنى يە. ساراي بولسا كىرىپ ئارام ئال. بۇ كۆن قاپنى كىشىلەرگە ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان جايغا قويۇپ قويغىن. بۇ يەرگە بىر مەنزىل كېلىدىغان جايغا بېرىپ مېنى كۈتۈپ تۇرغىن، ـــ دېدى.

شى چيەن تاڭ لۇڭنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە يۈرۈپ كەتتى. تاڭ لۇڭ بىر پەس مەي ئىچىپ، ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى.

ئەمدى شۇ نىڭغا كېلەيلى، تاڭ يورۇغاندىن كېيىن ئىككى دېدەك ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، بالىخانىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق تۇرۇپتۇ، تۆۋەندىكى ئوتتۇرا ئىشىك ۋە دەرۋازىلارمۇ ئوچۇق تۇرۇپتۇ، ئۇلار ئالمان ـ تالمان ئۆيگە كىرىپ قاريدى، قارىسا ھەممە نەرسە ئۆز جايىدا ئىكەن، ئۇلار بالىخانىغا چىقىپ خېنىمغا:

ـــ ئىشكىلەرنىڭ ھەممىسى ئېچىلىپ كېتىپتۇ، نېمە بولغانلىقىنى ئۇقالمىدۇق، بىراق نەرسە ـ كېرەك ساق ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ سۇبھى ۋاقتىدا لىمدا بىر خىل ئاۋاز چىقىۋىدى، سورىسام سىلەر چاشقانلار سوقۇشۇۋاتىدۇ دېگەنتىكلارغۇ، كۆن قاپقا قاراپ بېقىش، ساقمىكىن، ـــ دېدى خېنىم.

ئىككى دېدەك بېرىپ قارىۋېتىپ:

ـــ ۋاي ئاتىمەي، كۆن قاپ يوق، نەگە كەتكەندۇ! ـــ دەپ زارلاندى.

خېنىم بۇنى ئاڭلاپ ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ چاپسان ئادەم تېپىڭلار، ئەجدىھا سارىيىغا بېرىپ غوجامغا خەۋەر قىلسۇن، غوجام بالدۇرراق قايتىپ كېلىپ ئۇنى ئىزدەتسۇن! ـــ دېدى.

دېدەكلەر شۇ نىڭغا خەۋەر قىلىش ئۈچۈن، ئەجدىھا سارىيىغا ئادەم ئەۋەتتى، ئارقا ـ ئارقىدىن ئادەم ئەۋەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار قايتىپ كېلىپ:

ـــ زەر نەيزىۋازلارنىڭ ھەممىسى پادىشاھ بىلەن چارباغقا

كېتىپتۇ، سىرتتا كاھلار ئىشىك توسۇپ تۇرۇپتۇ، ئۇ يەرگە كىم بارالىسۇن؟ ئەمدى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى كۈتمەكتىن باشقا ئىلاج يوق، ــ دېيىشتى.

شۇ نىڭنىڭ خوتۇنى ۋە ئىككى دېدەك خۇددى پۇتى كۆيگەن توخۇدەك نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي گېلىدىن غىزا ـ تاماقلار ئۆتمەي، رەڭگىرويى سۇنۇپ ئالاقزەدىلىكتە قالدى.

شۇ نىڭ نامازشام بولغاندىلا ئاندىن يوسۇن كىيىمىنى سېلىپ، قاراڭغۇلغا تۇتقۇزدى ـ دە، ئۆزى نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە قاراپ ماڭدى، لەشكەرگاھنىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە قولۇم ـ قوشنىلىرى:

ــ ئۆيلىرىگە ئوغرى كىرىپتۇ، خېنىم سىلىنىڭ قايتىپ كېلىشلىرىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈڭلىدۇ، ــ دېيىشتى.

شۇ نىڭ بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى، ئۇ ئالمان ـ تالمان ئۆيگە كىردى، ئىككى دېدەك ئىشىك ئالدىغا چىقىپ:

ــ غوجام، سىلى سۇبھى بىلەن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ھامان، بىر ئوغرى كۆز بوياپ غىپپىدە ئۆيگە كىرىۋاپتۇ، باشقا ھېچ نەرسىگە چېقىلمايلا، لېمدىكى كۆن قاپىنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ، ــ دېدى.

شۇ نىڭ بۇنى ئاڭلاپ «يامان بولدى !» دەپ ئاھ ئۇرۇپ زار قاقشاپ كەتتى.

ــ بۇ ئوغرى ئۆيگە قاچان كىردىكىنە؟ ــ دېدى خوتۇنى.

ــ باشقا نەرسىنىڭمۇ كارى چاغلىق ئىدى، ــ دېدى شۇ نىڭ، ــ تۇرنا پېيىدىن ياسالغان ھېلىقى قۇياق ئاتا ـ بوۋامدىن قالغان تەۋەررۈك ئىدى، ئۇنى تۆت ئەۋلادقىچە يوقاتماي كېلىۋاتاتتىم، ۋاڭ ئەمىر ئۇنى مىڭ تىزىق يارماقتا ئالماقچىمۇ بولغانىدى، قولدىن چىقارغۇم كەلمەي سېتىپ بەرمىگەنىدىم؛ كۈنلەرنىڭ بىرىدە جەڭ ـ ئۇرۇشلار بولۇپ قالسا، لازىم بولۇپ قالارمىكىن دەپ ساقلاپ كېلىۋاتاتتىم، ئۇنىڭغا بىركىم تېگىپ قويمىسۇن دەپ ئەتەي لىمغا باغلاپ ئېسىپ قويغانىدىم. نۇرغۇن

كىشىلەر ئۇنى كۆرۈپ باقايلى دەپ تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، يوقاپ كەتتى دېگەن باھانە بىلەن رەت قىلدىم، بۇ ئىش سىرتقا يېيىلىپ داۋراڭ بولۇپ كەتسە، خەقلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالىمەن، بۇگۈن ئۇ يوقاپتۇ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

شۇ نىڭ كېچىچە كۆز يۇمماي «بۇنى كىم ئوغرىلىغاندۇ! تايىنلىق مېنىڭ بۇ قۇياقمىنى بىلمىدىغان كىشى ئالدى» دەپ ئويلىدى.

ــ كېچە چىراغ ئۆچكەندە ئوغرى ئۆيگە كىرىۋالغان بولۇشى مۇمكىن، ــ دېدى خوتۇنى ئويلاپ كېتىپ، ــ بۇ جەزمەن سىلىنىڭ قۇياقلىرىنى ياخشى كۆرىدىغان كىشى ئىكەن، پۈلغا سېتىپ ئالالمىغانلىقتىن، بۇ ئۇستا ئوغرىغا ئوغرىلاتقان، سىلى بىراۋنى ئۇقۇشۇپ بېقىشقا تەكلىپ قىلسىلا، ئۇ ئاستا ئۇقۇشۇپ باقسۇن، ئاندىن قانداق قىلىشىنى مەسلىھەتلىشەيلى. «ئوت چاپمىز دەپ، يىلاننى ئۆركۈتۈپ قويمايلى».

شۇ نىڭ خوتۇنىنىڭ بۇ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى، ئۇ تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆيدە ئىچى پۈشۈپ غەمگە چۆمۈلدى. ئۇ شۇنداق ئولتۇراتتىكى:

شۇ ۋاقتا① دەك دىلىدا ئۆرلەپ ئىنتىقام،
سۆڭەك يۇ② دەك كۆكسىنى تۇتۇپ غەم ـ قايغۇ.
شەمشەردىن ئايرىلغان لۇ چىيەندەك شۇ دەم،
خەنجىرىن يوقاتقان لېي خۇەندەك بۇ دەم.
ئۇ قۇياق ئىدىكى چاقنار ياقۇتتەك،
قىممىتى چوڭ ـ چوڭ شەھەرلەرگە تەڭدەك.
گويا كى ئىدى ئۇ ئېسىل بىر مارجان،
مەرمەر تاش خادىسى ئىدى شىر چىققان.

① شۇ ۋاقتا ــ جۇ سۇلالىسى دەۋرىدىكى رىۋايەتلەردە ئېيتىلغان بىر پادىشاھ.
② سۆڭەك يۇ ــ يېغىلىق دەۋرىدىكى جۇ بەگلىكىدىن بولۇپ، چۇ يۇەننىڭ شاگىرتى، ئۆز ئۇستازىنىڭ پالانغانلىقىغا قايغۇرۇپ، ئېچىنىپ غەم ـ قايغۇ چەككەن.

چېقىلدى شۇ ياقۇت ھەم مەرمەر دالدا،
ئۇۋۇلۇپ مارجان ھەم مەرمەر خادا.
بولدى ئۇ سۈمۈرغەدەك تاغدىن ئايرىلغان،
ئەجدىھادەك سەرگەردان، ۋەيرانە بولغان.
پەيلىرى توزغان سۈمۈرغ ئۇ بۇگۈن،
كۆز قارىچۇقى ئۆچكەن ئەجدىھا بۇگۈن.

شۇ كۈنى شۇ نەچچى پۈشۈپ ئولتۇرغاندا ئەتىگەنلىك ناشتا ۋاقتى بىلەن ئىشكىنىڭ تاقىلدىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، نۆۋەتچى چىقىپ، كەلگەن كىشىنىڭ ئىسمىزاتىنى سورىغاندىن كېيىن ئېچكىرىگە كىرىپ:

ــ يەنئەن دىيارىدىكى تاڭ تۇرا بېگىنىڭ ئوغلى تاڭ لۇڭ ئالاھىدە سىلى بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن كەپتۇ، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

شۇ نەچچە نۆۋەتچىگە مېھمانىنى ئۆيگە باشلاپ كىرىشنى بۇيرۇدى، تاڭ لۇڭ شۇ نەچنى كۆرۈپلا ئايىغىغا يېقىلىپ تەزىم قىلىپ:

ــ ئاغا، تىنچ ـ ئامان تۇردىلىمۇ؟ ــ دېدى.

ــ چوڭ ئاتامنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم، ــ دېدى شۇ نەچ، ــ بىرنەچىدىن، پادىشاھلىق ئىشى پۈتلاشقانلىقى، ئىككىنچىدىن، يول يىراق بولغانلىقىدىن كۆڭۈل سوراپ كېلەلمىدىم، ئىنى، ئۆزلىرىنىڭ ئۈچۈرلىرىنى ئالالمىدىم، قەيەرلەردە يۈردىلە؟ بۇگۈن قەيەردىن كەلدىلە؟

ــ ئېيتىپ كەلسەم گەپ تولا، ــ دېدى تاڭ لۇڭ، ــ ئاتام ۋاپات بولغاندىن كېيىن تەلىيىم تەتۈرگە تارتىپ، ئەل ـ يۇرت كېزىپ يۈردۇم، ھازىر ئاستانىگە سىلىنى كۆرۈش ئۈچۈن شەندۇڭدىن كېلىشىم.

ــ بىرئاز ئولتۇرۇپ تۇرسىلا ئىنىم، ــ دېدى شۇ نەچ ۋە ئۇنى كۈتۈۋېلىشقا دەرھال مەي ـ تاۋاملارنى تەييارلاتتى.

تاڭ لۇڭ بوغجۇمىسىدىن يىگىرمە سەر كېلىدىغان ئىككى زىخ ئالتۇننى چىقىرىپ شۇ نىڭغا سۇندى ۋە:

ــ ئاتام ۋاپات بولۇش ئالدىدا مۇشۇ نەرسىلەرنى ئۆزلىرىگە مېنى ياد ئېتىپ تۇرسۇن دەپ قالدۇرغانىدى. ئىشەنچلىك ئادەم بولمىغانلىقتىن ئەۋەتىپ بېرەلمىدىم، ئۆز قولۇم بىلەن تاپشۇراي دەپ بۇگۈن ئاستانىگە ئېلىپ كەلدىم.

ــ چوڭ ئاتامنىڭ مېنى شۇنچە ياد ئەتكىنىگە مىڭ رەھمەت، بىراق مەن ئۇنىڭغا تىرناقچىلىك خىزمەت كۆرسەتكىنىم يوق، بۇنى قانداق قايتۇرارمەن ! ــ دېدى شۇ نىڭ.

ــ ئۇنداق دېمىسىلە ئاغا، ــ دېدى تاڭ لۇڭ، ــ ئاتام رەھمىتى هايات چېغىدا سىلىنىڭ چامباشچىلىق ماهارەتلىرىنى پات ـ پات تىلغا ئېلىپ تۇراتتى. يول يىراق بولغاچقا، سىلى بىلەن كۆرۈشۈش نېسىپ بولمىدى، شۇڭا يادلانما قىلسۇن دەپ بۇ نەرسىنى سىلىگە قالدۇردى.

شۇ نىڭ رەھمەت ئېيتىپ ئۇنى قوبۇل قىلدى ۋە مەي، تائام هازىرلاپ تاڭ لۇڭنى مېهمان قىلدى.

تاڭ لۇڭ بىلەن شۇ نىڭ مەي ئىچىشتى، مەي ئۇستىدە تاڭ لۇڭ شۇ نىڭنىڭ چىرايى ئېچىلماي، غەمكىن ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئاغا، چىرايلىرىدىن پەرىشانلىق چىقىپ تۇرۇپتۇ، نېمە بولدىلا؟ كۆڭۈللىرىدە يېشىلمەي تۇرغان بىر غەم ـ ئەندىشە بارمۇ تۇرىدىغۇ؟ ــ دېدى.

ــ ئىنى ئۆزلىرى بىلمەيلا، ــ دېدى شۇ نىڭ ئاھ ئۇرۇپ، ئېيتىپ كەلسەم گەپ تولا، ئاخشام ئۆيۈمگە ئوغرى كىردى.

ــ نېمىنى ئوغرىلاپتۇ؟

ــ قارىمىلا، باشقا هېچ نەرسىنى ئالمايلا، پەقەت ئاتا ـ بوۋامدىن قالغان هېلىقى تۇرنا پېيىدىن ياسالغان زەر قۇياقنى ئېلىپ كېتىپتۇ ئەمەسمۇ، ئۇنى سۆسەر قۇياق دەپمۇ ئاتايتتى. ئاخشام ئۇنى ئوغرىغا بېرىپ قويغانلىقىمدىن كۆڭلۇم پەرىشان

بولۇپ تۇرىدۇ.

— ئۆزلىرىنىڭ شۇ قۇياقلىرىنى مەنمۇ كۆرگەنىدىم، دەرۋەقە بىباھا قۇياق ئىدى، ئاتام رەھمىتىمۇ بەك ماختايتتى. ئۇنى قەيەردىن ئېلىپ كېتىپتۇ؟

— مەن ئۇنى بىر كۆن قاپىنىڭ ئىچىگە سېلىپ ئۆيۈمنىڭ لىمىغا ئېسىپ قويغانىدىم، بۇ ئوغرىنىڭ قاچان كىرىپ ئېلىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدۇق.

— ئۇ قانداق كۆن قاپ ئىدى؟

— ئۇ قوي تېرىسىدىن ياسالغان قىزىل قاپ ئىدى، ئىچىدىكى قۇياق بىر پارچە خۇشبۇي كىمخابقا ئوراقلىق ئىدى.

— قوي تېرىسىدىن ياسالغان قىزىل قاپ دېدىلىمۇ؟ — دېدى تاڭ لۇڭ يالغاندىن چۆچۈگەن بولۇپ، — ئۇستىگە كۆڭۈلگە ياققۇدەك قىلىپ يېشىل جىيەكلىك ئاق بۇلۇت كەشتىلەنگەن، ئوتتۇرىسىدا توپ دوملىتىۋاتقان شىرنىڭ سۈرىتى بارمىدى؟

— ئىنى، بۇنى سىلى نەدە كۆردىلە؟ — دېدى شۇ نىڭ.

— ئاخشام، — دەپ سۆز باشلىدى تاڭ لۇڭ، — شەھەردىن قىرىق چاقىرىم نېرىدىكى بىر يېزا مەيخانىسىغا كىرىپ مەي ئىچىۋېتىپ، كۆزى چولپاندەك، قارامتۇل كەلگەن ئورۇق بىر ئادەمنى كۆرگەنىدىم، شۇ قاپ ئۇنىڭ ئەپكىشىدە تۇراتتى. ئۇنى كۆرۈپ كۆڭلۈمدە: «بۇ نېمە سالىدىغان قاپكىن؟» دەپ ئويلاپ ئىشكىتىن چىقىدىغان چېغىمدا ئۇنىڭدىن: «بۇ نېمىگە ئىشلىتىدىغان قاپ؟» دەپ سورىدىم. ئۇ كىشى: «بۇرۇن قۇياق سېلىنىدىغان قاپ ئىدى، ئەمدى ئانچىكىم كىيىم ـ كېچەكلەرنى سېلىپ قويدۇم» دەپ جاۋاب بەردى. قۇياق ئوغرىلىغان ئادەم جەزمەن شۇ ئادەم. ئۇ بەدرەكنىڭ پۇتى سەل ئاقساپ قالغانلىقىنى كۆردۈم، ئۇ ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ سۆرۈلۈپ كەتتى، بىز ئارقىسىدىن ئۇنى قوغلاپ بارساق قانداق؟

— ئەگەر ئۇنىڭغا قوغلاپ يېتەلىسەك، بۇ تەڭرىنىڭ قىلغان ئىلتىپاتى بولىدۇ! — دېدى شۇ نىڭ.

ـــ ئۇنداق بولسا كېچىكمەي قوغلايلى، ـــ دېدى تاڭ لۇك.

شۇ نىك بۇ گەپنى ئاڭلىغان ھامان ئالدىراپ ـ سالدىراپ چىگە چورۇقىنى كىيدى، ئاندىن يان قىلىچىنى ئېسىپ، قولىغا يەنە بىر كۆتمەك قىلىچ ئېلىپ تاڭ لۇك بىلەن دۇڭگۇا دەرۋازىسىدىن چىقتى ـ دە، بەرجەس قەدەم تاشلاپ ئوغرى كەينىدىن قوغلاپ ماڭدى. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن تېمىغا ئاق دۇگىلەك بەلگە سىزىپ قويۇلغان مەيخانا ئۇچرىدى، تاڭ لۇك:

ـــ بۇ مەيخانىدا بىرئاز مەي ئىچكەچ ئوغرىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى سوراشتۇرۇپ ئاندىن قوغلايلى، ـــ دېدى.

تاڭ لۇك مەيخانىغا كىرىپ ئورۇن ئالغاندىن كېيىن مەيپۇرۇشتىن:

ـــ ئۇستام، سىزدىن بىرنەرسىنى سوراپ باقاي، بۇ يەردىن چولپان كۆزلۈك، قارامتۇل كەلگەن ئورۇق بىر ئادەم ئەپكەشتە قىزىل كۆن قاپ كۆتۈرۈپ ئۆتتىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ تۇنۇگۈن كەچتە شۇنداق بىر ئادەم بىر قىزىل كۆن قاپنى كۆتۈرۈپ ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنىڭ پۇتى ئاقساقتەك سۆرۈلۈپ كېتىۋاتقان، ـــ دېدى مەيپۇرۇش.

ـــ ئاغا، ئاڭلىدىلىمۇ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ـــ دېدى تاڭ لۇك.

شۇ نىك بۇنى ئاڭلاپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى.

ئىككىسى ئالمان ـ تالمان مەي پۇلىنى تۆلەپ مەيخانىدىن چىقىپ يۇرۇپ كەتتى. ئۇلار ماڭا ـ ماڭا يەنە بىر ساراينىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ يەردىكى تامغىمۇ ئاق دۇگىلەك بەلگە سىزىپ قويۇلۇپتۇ. تاڭ لۇك تۇرۇپ قېلىپ:

ـــ ئاغا، مەن ماڭالمايۋاتىمەن، بۇ سارايغا كىرىپ ئارام ئېلىپ ئەتە سەھەر تۇرۇپ مېڭىپ كەتسەك، ـــ دېدى.

ـــ مەن پادىشاھلىقنىڭ ئادىمى، ناۋادا يوقلىما قىلغاندا بولماي قالسام جازاغا تارتىلىمەن، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ـــ دېدى شۇ نىك.

ـــ ئاغا، غەم قىلمىسىلا، يەڭگەم جەزمەن بىر باھانە ـ سەۋەب كۆرسىتىپ بېرىدۇ، ـــ دېدى تاڭ لۇك.

كەچتە تاڭ لۇك سارايۇەندىن ھېلىقى كىشىنى يەنە سوروشتۇردى. سارايۇەن:

ـــ ئاخشام چولپان كۆزلۈك، قارامتۇل كەلگەن ئوروق بىر ئادەم ساريىمىزدا بىر كېچە قونۇپ قالدى، ئۇ بۇگۈن چۈشكىچە يېتىپ ئاندىن ئورنىدىن تۇروپ يۇروپ كەتتى؛ ئۇ شەندۇڭنىڭ يولىنى سورىدى، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭغا يېتىشەلەيدىكەنمىز، ـــ دېدى تاڭ لۇك، ـــ بۇگۈن كېچە تۇن نىسپىدىن ئۆتكەندە ئورنىمىزدىن تۇروپ قوغلىساق، جەزمەن ئۇنىڭغا يېتىشەلەيمىز. ئۇ ئەبلەخنى تۇتالىساق، قۇياقنىڭ ئۇچۇرى چىقىدۇ.

شۇ كېچە ئۇلار سارايدا قونۇپ تۇن نىسپىدىن ئۆتكەندە ئورنىدىن تۇردى ـ دە، سارايدىن چىقىپ يەنە بىرمۇنچە يولنى باستى. تاڭ لۇك ئاق دۇگىلەك بەلگە قويۇلغانلىكى مەيخانا ئۇچرىسا ئۇنىڭغا كىرىپ مەي ـ شاراب ئىچتى، گۆش ـ پۆش يېدى، ئەھۋال ئۇقۇشتى، ھەممە يەردىكى جاۋاب بىردەك چىقتى. شۇ نىڭ قۇياقنى قايتۇروۋېلىشقا ئالدىراپ، تاڭ لۇكنىڭ كەينىدىن ئوغرىنى قوغلاۋەردى. كۇن ئولتۇروپ كېتەي دەپ قالغاندا ئالدىدا بىر قەدىمىي بۇتخانا كۆرۈندى. بۇتخانىنىڭ ئالدىدىكى دەرەخ ئاستىدا شى چىيەن ئەپكىشىنى قويۇپ قويۇپ ئولتۇروپتۇ. تاڭ لۇك ئۇنى كۆروپ:

ـــ بەللى ! ئەنە ئاۋۇ دەرەخ ئاستىدىكى كۆن قاپ ئاغىمزنىڭ قۇياق قېپى بولماي نېمە؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

شۇ نىڭ قارىۋېتىپ يۇگۇروپ بارغىنىچە شى چيەنگە چاڭگال سېلىپ:

ـــ ھەي ئۇياتسىز مۇتتەھەم، ئەجەب يۇرىكىڭ چوڭكىنە ! سەن نېمە ۋەجىدىن بۇ قۇيمقمىنى ئوغرىلايسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ئاغزىڭنى يىغىڭ ! ئاغزىڭنى يىغىڭ دەيمەن !

قۇيمىقىڭىزنى مەن ئوغرىلىدىم، قېنى قانداق قىلالايتىڭىز؟ ــ دېدى شى چيەن.

ــ ماۋۇ ھايۋاننىڭ يولسىزلىقىنى كۆرمەمدىغان، يەنە ماڭا نېمە قىلالايتىڭ دەۋاتقىنىنى ! ــ دېدى شۇ نەڭ قاتتىق ۋارقىراپ.

ــ سىز ئاۋۋال قاپقا قاراپ بېقىڭ، قۇياق بارمىكىن؟ ــ دېدى شى چيەن.

تاڭ لۇك قاپىنى ئېچىپ قارىسا، ئىچىدە ھېچ نەرسە يوق ئىكەن. شۇ نەك:

ــ ھەي ئەبلەخ، قۇيمىقىمنى نېمە قىلدىڭ؟ ــ دېدى.

ــ گېپىمىنى ئاڭلاڭ ! ــ دېدى شى چيەن، ــ پېقىر جاڭ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، مەن بىرىنچى ئوغۇل، ئانا يۇرتۇم تەيئەن ئايمىقى، ئايمىقىمىزدا بىر باي بار ئىدى. ئۇ پېشقەدەم باسقاقبەگ بىلەن تونۇشماقچى ئىكەن، سىزنىڭ تۇرنا پېيىدە ياسالغان قۇيمىقىڭىزنىڭ بارلىقىنى، ئۇنى ساتايدىغانلىقىڭىزنى بىلىپ، مېنى لى سەن دېگەن بىر كىشى بىلەن ئوغرىلاپ كېلىشكە ئەۋەتتى، ئۇنىڭ بەدىلىگە ئون مەڭ تىزىق يارماق تارتۇق قىلىدىغان بولدى. كۆتۈلمىگەندە مەن ئۆيىڭىزنىڭ تۆۋرۈكىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ پۈتۈمنى سۇندۇرۇۋالدىم، شۇڭا ماڭالماس بولۇپ قالدىم. قۇياقنى لى سەن مەن يەتكۈزۈپ بېرەي دەپ، بۇ قۇرۇق قاپنى ماڭا قالدۇرۇپ، ئالدىمدا يۈرۈپ كەتتى. مېنى پادىشاھلىق ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ قىيىن ـ قىستاق قىلىمىز دېسەڭلارمۇ جېنىمنى تىكىپ قويىمەن، ئۆلتۈرۈۋەتسەڭلارمۇ تەن ئالمايمەن، باشقىلارنى تارتامدىكىن دەپمۇ خىيال ئەيلىمەڭلار. ئەگەر مېنى پادىشاھلىق ئالدىغا ئېلىپ بارماي كەچۈرۈم قىلساڭلار، مەن سىلەرنى باشلاپ بېرىپ قۇياقنى ئېلىپ بېرىمەن.

شۇ نەك بىر پەسكىچە ئارىسالدى بولۇپ، بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرۇپ قالدى. تاڭ لۇك:

ــ ئاغا، بۇ ئۇچۇپمۇ قېچىپ كېتەلمەيدۇ، قورقماي ئۇنىڭ

بىلەن بىللە بېرىپ، قۇياقنى ئېلىۋالايلى ! ناۋادا قۇياق بولماي قالسا، شۇ يەردىكى يامۇلغا ئەرز قىلساق بولىۋېرىدۇ، ــ دېدى.

ــ توغرا ئېيتتىلا ئىنى، ــ دېدى شۇ نەچە قوشۇلۇپ.

شۇ نەچە بىلەن تاڭ لۇڭ شى چېەننى ئالدىغا سېلىپ يول ئالدى، كەچ بولغاندا يولدىكى سارايغا چۈشۈپ قونۇپ قالدى. شۇ نەچە بىلەن تاڭ لۇڭ شى چېەنگە كۆز ـ قۇلاق بولۇپ بىر ئۆيدە ياتتى. ئەسلىدە شى چېەن ئەتەي لاتا بىلەن پۈتىنى يۆگەپ، ئاقساق ھالەتكە چۈشۈۋالغانىدى. شۇ نەچە ئۇنىڭ ماڭالمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئانچىمۇ ئېھتىيات بىلەن تۇتۇپ كەتمىدى، ئۇچەيلەن يەنە بىر كېچە قونۇپ، ئەتىسى ئەتىگەندە يەنە يولغا چىقتى، شى چېەن يولدا مەي ـ شاراب، گۆش، تائام ئېلىپ ئۇلارنى مېھمان قىلىپ ماڭدى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە يەنە بىر كۈن يول ماڭدى.

ئەتىسى شۇ نەچە كېتىۋېتىپ يول ئۈستىدە قۇياقنەچە غېمىگە چۈشتى. مېڭىپ كېتىۋېتىپ يولنىڭ چېتىدە بىر ھارۋىكەشنىڭ ئۈچ ـ تۆت ئات قاتقان بىر قۇرۇق ھارۋىنى ھەيدەپ كېلىۋاتقانلىقىنى، ھارۋىنىڭ يېنىدا بىر سودىگەرنىڭ مېڭىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ سودىگەر تاڭ لۇڭنى كۆرۈپ تەزىم قىلدى. تاڭ لۇڭ:

ــ ئىنىم، نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ جىڭجۇغا بېرىپ سودا قىلىپ كەلدىم، ئەمدى تەيئەن ئايمەنگا كېتىۋاتىمەن، ــ دېدى ئۇ كىشى.

ــ ئەجەب ياخشى بولدى، ــ دېدى تاڭ لۇڭ، ــ ئۇچىمىزمۇ تەيئەن ئايمەنگا بارماقچىمىز، سىلەرنىڭ ھارۋاڭلارغا چۈشۈۋالايلى.

ــ ئۇچەيلەن ئەمەس، يەنە كۆپرەك بولساڭلارمۇ ھېچقىسى يوق، ــ دېدى ئۇ.

ــ تاڭ لۇڭ خۇشال بولۇپ، ئۇنى شۇ نەچە بىلەن

كۆرۈشتۇردى، شۇ نىڭ:

ــ بۇ ياق كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سوردى.

ــ ئۆتكەن يىل مەن تەيئەن ئايمىقىدىكى بۇتخانىغا كۈجە كۆيدۈرۈپ، تائەت ـ ئىبادەت قىلىشقا بارغىنىمدا تونۇشۇپ قالغان ئىنىم، ئىسمىزاتى لى رۇڭ، بۇ مەرد ـ شىجائەتلىك ئادەم، ــ دېدى تاڭ لۇڭ جاۋابەن.

ــ ئۇنداق بولسا هەممىز هارۋىغا چىقايلى، بۇ جاڭ يىمۇ ماڭالمايۋاتىدۇ، ــ دېدى شۇ نىڭ.

تۆتەيلەن هارۋىغا ئولتۇردى، هارۋىكەش هارۋىنى هەيدەپ ماڭدى، شۇ نىڭ:

ــ جاڭ يى، هېلىقى بايىنىڭ ئىسمىزاتى نېمە، ئېيتىپ بېرىڭا؟ ــ دېدى.

شى چيەن ئۇنى ـ بۇنى دەپ ئېيتىپ بېرىشتىن قايتا ـ قايتا قېچىپ بېقىپ، شۇ نىڭ قىستاۋەرگەندىن كېيىن ئائىلاج:

ــ ئۇ ناھايىتى داڭدار ئادەم، ئۇنى گو غوجا دەيدۇ، ــ دەپلا قويدى.

ــ تەيئەن ئايمىقىڭلاردا گو غوجا دېگەن ئادەم بارمۇ؟ ــ دەپ سوردى شۇ نىڭ لى رۇڭدىن.

ــ ئايمىقىمىزدىكى گو غوجا ناھايىتى كاتتا، باي ئادەم، ئۇ بەگ ـ سىپاھ ۋە ئاتاقلىق كىشىلەرنى دوست تۇتۇشنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇنىڭ ئۆيىدە بېقىلىپ ياتقان نۇرغۇن بىكارچىلار بار، ــ دېدى لى رۇڭ جاۋابەن.

شۇ نىڭ بۇنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە: «شۇ كىشى بولىدىغانلا بولسا، ئىشىم پۈتكىنى شۇ» دەپ ئويلىدى. لى رۇڭ نەيزىۋازلىق توغرىسىدا يەنە بىرمۇنچە گەپلەرنى قىلىپ بەردى ۋە بىرنەچچە ناخشا ـ قوشاقلارنى ئېيتىپ بەردى، شۇنداق قىلىپ تۇيمايلا يەنە بىر كۈن ئۆتۈپ كەتتى.

خوش، گەپ يورغىلىتىپ ئولتۇرمايلى، ئۇلار لياڭشەن كۆلىگە يەنە ئىككى مەنزىل قالغاندا، لى رۇڭ هارۋا ئوستىدە

بىرنەچچە قەدەھتىن مەي ئىچىلى دەپ، ھارۋىكەشكە بىر قاپاق مەي ۋە بىرئاز گۆش ئەكەلدۇردى. لى رۇك بىر نوگاينى چىقىرىپ مەي قۇيۇپ، ئاۋۇال شۇ نىڭغا تۇتتى. شۇ نىك بىرلا كۆتۇرۇپ ئىچىۋەتتى. لى رۇك ھارۋىكەشكە يەنە توشقۇز دېۋىدى، ھارۋىكەش ئەتەي قولىدىن چۇشۇرۇۋۇبتىپ قاپاقتىكى مەينى يەرگە تۆكۈۋەتتى. لى رۇك ھارۋىكەشنى تىللاپ يەنە ئەكەل دەپ بۇيرۇدى، بۇ چاغدا شۇ نىڭنىك ئېغىزىدىن شۆلگەي ئېقىپ، ھارۋىغا دۇم چۇشتى.

لى رۇك زادى كىم؟ ئۇ تۆمۇر نەيچى لې خې ئىدى. ئۇچەيلەن ھارۋىدىن سەكرەپ چۇشۇپ، ھارۋىنى ئۇدۇل قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گوينىك مەيخانىسىغا ھەيدەپ باردى. كۆپچىلىك شۇ نىڭنى يۆلەپ كېمىگە چىقىرىپ، جىنشاتەن قىرغىقىغا ئېلىپ كەلدى. سۇك جياك بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن باشقا ئاتامانلار بىلەن بىللە تاغدىن چۇشۇپ ئۇلارنى قارشى ئالدى. بۇ ۋاقىتتا بەھوش دوربىسىنىك كۇچى كېتىپ شۇ نىك ھوشىغا كەلدى، ئۇنىك ئۇستىگە شۇنىڭغا يەنە تىرياق دورا ئىچۇردى. شۇنىك بىلەن شۇنىك كۆزىنى ئېچىپ كۆپچىلىكنى كۆرۇپ چۆچۇپ كەتتى ۋە تاك لۇڭدىن:

ـــ ئىنى، سىلى نېمىدەپ مېنى مۇشۇ يەرگە گولىلاپ ئېلىپ كەلدىلە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاغا، مەن سىلىگە ئېيتاي، ـــ دېدى تاك لۇك، ـــ پېقىر سۇك دانىشىنىك ئۆز ئەتراپىغا تەرەپ ـ تەرەپتىن قەيسەر باتۇرلارنى توپلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ۋۇگاڭجېنىدا قارا قۇيۇن لى كۇينى ئاغا تۇتتۇم ۋە ئۇنىك يار ـ ھەمدەملىكى بىلەن چوك تۇرادىكى توپقا قوشۇلدۇم. ھازىر خۇ يەنجو چاتما ئاتلىقلار قاتارى تۇزۇپ سېپىمىزگە ھۇجۇم ياساۋاتىدۇ، ئۇنى يېڭىشكە ھېچقانداق ئامال ـ چارىلەرنى تاپالماي، پېقىر ئىلمەك نەيزە بىلەن يېڭىش چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. بۇنداق نەيزىنى ئىشلىتىش يوللىرىنى سىلىدىن باشقا ئادەم بىلمەيدۇ. شۇنىك ئۇچۇن شۇنداق

پەنت ئىشلەتتۇقىكى، ئاۋۇال شى چىيەنگە قۇياقلىرىنى ئوغرىلاتتۇق، ئاندىن سىلىنى ئالداپ يولغا ئېلىپ چىقتىم، كېيىن لې خېنى لى رۇك دەپ تونۇشتۇرۇپ ھارۋىغا چىقىرىۋالدۇق، تاغدىن ئۆتكەندە سىلىگە بىھوش دورىسى ئىچۈرۈلدى، ئەمدى سىلىنىڭ تاغقا چىقىپ پالۋانلىق ئورۇندىن ئورۇن ئېلىشلىرىنى سورايمەن.

ـــ ئىنى، سىلى مېنىڭ جېنىمغا زامىن بولىدىغان بولدىلا ! ـــ دېدى شۇ نىڭ.

سۇك جياك قەدەھ كۆتۈرۈپ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ مەن ۋاقتىنچە لىياڭشەن كۆلىنى ماكان تۇتۇپ، خان ئوردىسىنىڭ ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمەن، بۈيرۇق كەلگەن ھامان دۆلەتكە بارلىق ساداقىتىم بىلەن خىزمەت قىلىمەن، ۋەج ـ دۇنيانى دەپ ئادەملەرنى قىرىش ـ ئۆلتۈرۈشكە، بىرەھىملىك ۋە نامەردلىك قىلىشقا نېچۈك قولۇم بارسۇن؛ سىلىنىڭ بۇ ئەھۋالىنىڭ تېگى ـ تەكتىگە ئوبدان يېتىپ، بىز بىلەن بىللە تەڭرى يولىنى تۇتۇشلىرىنى تىلەيمەن، ـــ دەپ ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى.

لىن چۈڭمۇ شۇ نىڭغا مەي تۇتۇپ:

ـــ مەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم، ئاغا، ئۆزلىرىنىڭ ئالىي پەزىلەتلىرىنى كۆپ ئېيتىپ يۈرەتتىم، بىز بىلەن بىللە ئىش كۆرۈشتىن باش تارتمىغايلا، ـــ دېدى.

ـــ تاك لۇك ئىنى، سىلى مېنى بۇ يەرگە گوللاپ ئەكەلدىلە، ئۆيدىكى خوتۇن ـ بالىلىرىمنى پادىشاھلىق تۇتۇپ كېتىدىغان بولدى. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ! ـــ دېدى شۇ نىڭ.

ـــ بۇنىڭ كارى چاغلىق، ـــ دېدى سۇك جياك، ـــ خاتىرجەم بولسىلا، بۇ ئىشنى مەن ئۇستۇمگە ئالاي، ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەندە بالىچاقىلىرىنى بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ سىلى بىلەن جەم قىلىپ قويىمەن.

چاۋ گەي، ۋۇ يۈك، گۈڭسۇن شېڭلارمۇ شۇ نىڭنىڭ ئالدىغا

كېلىپ ئۆزىرىخاھلىق سورىدى ۋە قوتلۇقلاش زىياپىتىنى ئۆتكۈزدى. ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىش يوللىرىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن، بىر تەرەپتىن قاۋۇل چاپارمەنلەرنى تاللىدى، يەنە بىر تەرەپتىن دەي زوڭ بىلەن تاڭ لۇڭنى كېچىلەپ ئاستانىگە بېرىپ شۇ نىڭنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئون كۈننىڭ ئىچىدە ياڭ لىن يىڭجۇ ئايمىقىدىن پېڭ چىنىڭ بالىچاقلىرىنى، شۆ يۈڭ ئاستانىدىن لىڭ جېنىنىڭ بالىچاقلىرىنى ئېلىپ كەلدى، لى يۈن بەش ھارۋا پوجاڭزا، دورا ـ خۇرۇچلارنى ئېلىپ تۇراغا قايتىپ كەلدى. يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن دەي زوڭ بىلەن تاڭ لۇڭ شۇ نىڭنىڭ بالىچاقلىرىنى تاغقا ئېلىپ چىقتى.

شۇ نىڭ خوتۇنىنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، چۆچۈپ كەتتى ۋە:

بۇ يەرگە قانداق كەلدىڭلار، ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سىز ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ـــ دېدى خوتۇنى، ـــ يامۇلدا يوقلىما قىلغاندا سىز بولمىغانلىقتىن چاقىرغىلى ئادەم ئەۋەتىپتۇ. مەن سىزنى ئۇلارغا كېسەل بولۇپ ياتىدۇ، دەپ بىرئاز ئالتۇن ـ كۈمۈش ۋە زىننەت ـ زىۋەر خەجلىدىم، شۇنىڭدىن كېيىن چاقىرغىلى كەلمىدى. كۈتۈلمىگەندە تاڭ لۇڭ ئاغا تۇرنا پېيىدىن ياسالغان قۇياقنى ئېلىپ كېلىپ ماڭا: «قۇياقنى قايتۇرۇۋالدۇق، بىراق ئاغام يولدا كېسەل يۇقتۇرۇۋېلىپ، سارايدا ئۆلەر ھالەتتە ياتىدۇ، سىزنى بالىلارنى ئېلىپ كېلىپ كۆرۈشسۇن دەيدۇ» دەپ مېنى گوللاپ ھارۋىغا چىقاردى. مەن يول بىلمىگەچكە، مېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى.

ـــ ئىنى، بۇنداق قىلىشقانلىرىغۇ ياخشى بوپتۇ، ـــ دېدى شۇ نىڭ تاڭ لۇڭغا قاراپ، ـــ ئەتتەڭەي ! شۇغىنىسى قۇياقمىنى ئۆيدە قالدۇرۇپ كەپتىلا ئەمەسمۇ.

ـــ ئاغامنى خۇش قىلاي دېگەن نىيەتتە يەڭگەمگە ئۇنى ـ بۇنى

دەپ ھارۋىغا چىقارغاندىن كېيىن يەنە بۇرۇلۇپ ئۆيگە كىرىپ قۇياقنى ئالدىم، ئاندىن ئىككى دېدەكنى گوللاپ ئېرىغ ماللارنىڭ ھەممىسىنى يىغىشتۇرغۇزۇپ، بىر ئەپكەش قىلىپ كۆتۈرتكۈزۈپ كەلدىم، ــ دېدى تاڭ لۇڭ كۇلۇپ.

ــ ئۇنداق بولسا، بىز ئاستانىگە قايتىپ بارالمايدىغان بوپتۇق ـ دە؟ ــ دېدى شۇ نىڭ.

ــ مەن سىلىگە يەنە بىر ئىشنى دەپ بېرەي، ــ دېدى تاڭ لۇڭ، ــ يېرىم يولغا كەلگەندە بىر توپ سودىگەرلەر بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم، مەن سىلىنىڭ قۇياقلىرىنى كىيىپ، يۈزۈمنى ئازراق بويىپ، سىلىنىڭ نامىلىرىنى سېتىپ، ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى تارتىۋالدىم، بۇ چاغقىچە ئاستاندىن سىلىنى تۇتۇشقا جاي ـ جايلارغا ئالاقە تارقاتتى چېغى.

ــ سىلىنىڭ ماڭا كەلتۈرگەن زەرەرلىرى ئاز بولمىدى ئىنىم ! ــ دېدى شۇ نىڭ.

ــ بىز مۇشۇنداق قىلمىساق، سىلى قانداقمۇ بۇ يەردە تۇرۇشقا ئۇنايلا؟ ــ دېيىشتى چاۋ گەي، سۇڭ جياڭلار شۇ نىڭدىن يەنە ئۆزىنخاھلىق سوراپ.

ئۆي ئاجرىتىپ شۇ نىڭنىڭ بالىچاقلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئاتامانلار چاتما قاتار لەشكەرلەرنى يېڭىش يوللىرى توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى.

شۇ ئارىدا لېي خېڭ ئىلمەك نەيزىلەرنى ياستىپ بولغانىدى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭلار شۇ نىڭنى لەشكەرلەرگە ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىش يوللىرىنى ئۆگىتىشكە تەكلىپ قىلدى.

ــ پېقىر سەردارلارغا شۇ نەيزىنى ئىشلىتىشنىڭ ھەممە يوللىرىنى ئۆگىتىش يولىدا ئىجتىھات كۆرسىتىمەن، بىراق قەددى ـ قامەتلىك، قاۋۇل باتۇرلارنى تاللاپ بەرگەيلا، ــ دېدى شۇ نىڭ.

ھەممە ئاتامانلار مەردلەر ساريىدا شۇ نىڭنىڭ لەشكەر تاللىشىغا قاراپ تۇرۇشتى، ئۇنىڭ ئىلمەك نەيزىدىن پايدىلىنىش

يوللىرى توغرىسىدا قىلغان سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى. ئەيىبلەنگەن، ئىشتىكلار ئاساسلىق ئۈچ مەسىلە ئاتلىق تارمار بولغۇسى، ساناقلىق كۈنلەردە بىر باتۇر چۈشكۈسى. زەر نەيزىۋاز شۇ نىگىنىڭ ئىلمەك نەيزىنى ئىشلىتىش توغرىسىدا نېمىلەرنى ئىزھار قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك يەتتىنچى باب

شۇ نىڭىڭ ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىشنى لەشكەرلەرگە ئۆگەتكەنلىكى سۇڭ جياڭنىڭ چاتما قاتار چېرىكلەرنى تىرىپىرەن قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، چاۋ گەي، سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ ۋە باشقا ئاتامانلار مەردلەر ساريىدا شۇ نىڭنى ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىش يوللىرىنى ئۆگىتىشكە تەكلىپ قىلىشتى. كۆپچىلىك قارىغۇدەك بولسا، شۇ نىڭ دەرۋەقە بىر كىلىشكەن، سۆلەتلىك، بوي ـ بەستى ئۇچ گەزدىن ئوشۇقراق كەلگەن، ئاپپاق يۇمىلاق يۈزلۈك، چىشلىرى دانە ـ دانە، ساقال ـ بۇرۇتلىرى قاپقارا، بېلى باداڭ، يەلكىلىرى كەڭ كەلگەن بىر ئادەم ئىكەن. «شىجياڭيۇ» ئۇسلۇبىدا يېزىلغان بىر بېيىتتا شۇ نىڭ مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

قوللىرى ئوقياغا چەبدەس، ئاتسا قاچماي تېگىدۇ،
تەنلىرى چاققان ۋە يەڭگىل مىنسە ئاتنى ئۇچىدۇ.
ئەگىم ـ ئەگىم قاشلىرى گويا كى مەشۇت قۇرتى،
بۇ ئۆزىكىم داڭقى چىققان پالۋاننىڭ پۇشتىسى.
جەڭ قۇياقى شۇنچە كاتتا، مىسلى ياپراق توقىغان،
قاپقارا بوغىمچىغا قىيپاش قىلىپ گۈل تاقىغان.
ئەگىشەر ئۇ شاھى سۇلتاننى ھەمىشە دەۋر قىلىپ،
نەيزىۋاز شۇ نىڭ ئىدى بۇ تەڭ كېلەلمەس ھېچ رەقىب.

شۇ نىڭ لەشكەرلەرنى تاللاپ بولغاندىن كېيىن مەردلەر ساريىدىن چىقىپ، بىر ئىلمەك نەيزىنى قولىغا ئېلىپ

پىرقىرىتىپ ئويىنىتىشقا باشلىدى، بۇ ھەممىگە بەك ياراپ كەتتى.

— بۇنداق قورال - ياراغنى ئات ئۇستىدە ئىشلەتكەندە، — دەپ تەلىم بەردى شۇ نەك لەشكەرلەرگە، — خۇددى يول ماڭغاندەك پۇتۇن بەدەننى ھەربىكەتكە كەلتۇرمەك كېرەك، يۇقىرىغا چىقىرىپ ۋە ئوتتۇرىغا چۈشۈرۈپ يەتتە خىل ئىشلەتكەندە، ئۇچ قېتىم ئېلىش، تۆت قېتىم قېقىش، بىر قېتىم سانجىش، بىر قېتىم ئايرىش بولۇپ جەمئىي توققۇز ياڭزا چىقىدۇ. بۇ ئىلمەك نەيزە پىيادە ئىشلىتىشكىمۇ ناھايىتى ئەپلىك. ئاۋۋال سەككىز قەدەم مېڭىپ، تۆت قېتىم قېقىش بىلەن يول ئاچماق كېرەك، ئون ئىككى قەدەمدە بىر ھۇنەر چىقىرىپ، ئون ئالتە قەدەمدە قاتتىق بۇرۇلماق كېرەك. ئايرىش، ئېلىش، ئۇرۇش، سانجىش ۋە ئالدىغا ئېتىش ھۇنەرلىرىنى ئىشلىتىپ يىگىرمە تۆت قەدەم مېڭىپ نەيزىنى يۇقىرىغا ۋە تۆۋەنگە قارىتىش، ئوڭ تەرەپنى ئېلىش، سول تەرەپنى قېقىش؛ ئالدىغا ئوتتۇز ئالتە قەدەم چاملاپ بەدەننى ئوبدان دالدا قىلغان ھالدا ئېلىشىپ كۆچلۈك ياۋنى يەڭمەك كېرەك؛ مانا بۇ ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىشنىڭ رەسمىي يوللىرى. بۇ دەل: «تۆت قاقماق، ئۇچ ئىلماق، يەتتە ياققا ئىشلەتمەك، بۇ — توققۇز خىل ھۇنەرنىڭ جەمئىيسى چاققانلىق دېمەك. كەينىگە ماڭ يىگىرمە تۆت قەدەم، موللاق ئات تولغىنىپ ئون ئالتە مەرتەم» دېگەن بېيىتقا ئوخشاش.

شۇ نەڭ ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىشنىڭ يوللىرىنى بىر - بىرلەپ ئويناپ كۆرسەتتى، ئاتامانلار ئۇنى كۆرۈپ تۇردى. لەشكەرلەر شۇ نەڭنىڭ ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىش يوللىرىنى ناھايىتى ياقتۇرۇشتى. شۇ نەڭ بۇ ھۇنەرلىرىنى تاللاپ چىقىلغان زەبەردەس لەشكەرلەرگە شۇ كۈندىن ئېتىبارەن كېچە - كۈندۈزلەپ تىنماي ئۆگەتتى. ئۇ يەنە پىيادە لەشكەرلەرگە جاڭگالغا مۆكۈنۈش، ئات تۇۋاقلىرىنى ئېلىش، ئادەملەرنى

تۇتۇشتەك ئۇچ تۇرلۇك يوشۇرۇنچە جەڭ قىلىش يوللىرىنى ئۆگەتتى. يېرىم ئاي ئۆتمەيلا، تاغ تۇرادىكى ئالتە ـ يەتتە يۇز لەشكەر تەربىيەلەپ چىقىلدى. سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار بۇنىڭدىن خۇشال بولۇشتى ۋە ياۋنى تىرىپىرەن قىلىشقا تەييار بولدى.

خۇ يەنجوغا كەلسەك، ئۇ پېلىڭ چى، لىڭ جېنلار تۇتۇپ كېتىلگەندىن كېيىن ھەر كۇنى ئاتلىق لەشكەرلەرنى سۇ بويغا باشلاپ كېلىپ لياڭشەن كۆلىدىكى ئاتامانلارنى جەڭگە چىللاپ تۇردى. تاغ تۇرادا سۇچى لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانلىرى بۇيرۇق بويىچە ھەممە كىچىكلەرنىڭ ساھىللىرىنى پۇختا ساقلاپ، سۇ تەكتىگە يوشۇرۇن توسۇقلار ئورناتتى. خۇ يەنجو تاغنىڭ كۇنپېتىش ۋە يۇقىرى تەرەپلىرىدىن ئايغاقچىلارنى چىقارغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار تاغ تۇراغا زادىلا يېقىن يولىيالمىدى. لياڭشەن كۆلىدە ئاتامانلار لىڭ جېنغا توپ ياساتتى ۋە تاغدىن چۇشۇپ ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا ۋاقىت ـ سائەتلەر بەلگىلىدى، لەشكەرلەرمۇ ئىلمەك نەيزە ئىشلىتىشنى ئۆگىنىۋالدى. سۇڭ جياڭ:

ـــ پېقىرنىڭ ئەرزىمەس بىر پىكىر ـ تەكلىپىم بار، ھەرقايسىلىرىنىڭ كۆڭلىگە ياقامدىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ پەنتىلىرى بولسا ئاڭلايلى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ ئەتە جەڭگە بىرمۇ ئاتلىق لەشكەر سالمايلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى پىيادە جەڭ قىلسۇن. سۇن ۋۇنىڭ جەڭ قائىدىلىرى توغرىسىدىكى بايانلىرىدا تاغ، جاڭگال ۋە سازلىقلاردىن پايدىلىنىش بايان قىلىنغان. ياۋنى ئازدۇرۇش ئۈچۈن ئاۋۋال پىيادە لەشكەرلەرنى تاغدىن چۇشۇرۇپ ئون قاتارغا بۆلەيلى، ياۋنىڭ ئاتلىق لەشكەرلىرى باستۇرۇپ كەلگەندە، بىزنىڭكىلەر قومۇشلۇق ۋە توقايلىقلارغا تاراپ **كەتسۇن. بىز ئاۋۋال ئىلمەك نەيزە تۇتقان لەشكەرلەرنى** شۇ يەرلەرگە مۆكۈندۇرەيلى، ھەر ئون ئىلمەك نەيزە تۇتقان

لەشكەرنىڭ ئارىسىغا ئون ئىلمەك ئوقرۇقچىنى قىستۇرايلى، ئاتلىق لەشكەرلەر كەلگەندە ئۇنى ئېلىپ يىقىتسىپ، تار يوللاردىمۇ شۇنداق قىلايلى، بۇ پەنتكە قانداق دېيىشىدىلىكىن؟

ـــ لەشكەرلەرنى شۇنداق مۆكۈندۈرۈپ ياۋ سەردارلىرىنى قولغا چۈشۈرۈش كېرەك، ـــ دېدى ۋۇ يۈك خەلپەت.

ـــ ئىلمەك نەيزە بىلەن ئوقرۇقنى قوشۇپ ئىشلىتىش يولى دەل شۇنداق بولىدۇ، ـــ دېدى شۇ نىڭ.

شۇ كۈنى سۈك جياڭ لەشكەرلەرنى ئون قاتارغا بۆلدى: بىرىنچى قاتارغا لىيۇ تاڭ، دۇ چيەنلەرنى؛ ئىككىنچى قاتارغا مۇ خۈك، مۇ چۈنلارنى؛ ئۈچىنچى قاتارغا ياڭ شيۈك، تاۋ زۇڭۈاڭلارنى؛ تۆتىنچى قاتارغا جۇ تۈك، دېڭ فېيلارنى؛ بەشىنچى قاتارغا شېي جېن، شيې باۋلارنى؛ ئالتىنچى قاتارغا زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارنى؛ يەتتىنچى قاتارغا غۈنچە بوي قىز، ۋاڭ پەتەك يولۋاسلارنى؛ سەككىزىنچى قاتارغا شۆ يۈك، ما لىنلارنى؛ توققۇزىنچى قاتارغا يەن شۇن، جېڭ تيەنشۇلارنى؛ ئونىنچى قاتارغا ياڭ لىن، لى يۈنلەرنى سەردارلىققا تەيىنلىدى. بۇ ئون قاتار لەشكەرلەر ياۋنى گوللاش ئۈچۈن ئاۋۋال تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. يەنە لى جۈن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، رۈەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ بىر تۇغقان، تۈك ۋېي، تۈك مېڭ، مېڭ كاڭدىن ئىبارەت سۈچى لەشكەرلەرنىڭ توققۇز ئاتامانى جەڭ كېمىلىرى بىلەن بولۇشۇشقا ئەۋەتىلدى؛ خۇا رۈك، چىن مىك، لى يىڭ، چەي جىن، سۈن لى، ئوۋ پېڭ قاتارلىق ئالتە ئاتامان ئاتلىنىپ لەشكەر باشلاپ، تاغ بويى ياۋنى جەڭگە چىللاشقا بۇيرۇلدى؛ لىڭ جېن، دۇ شىڭ مەخسۇس بەلگە توپى ئېتىشقا تەيىنلەندى؛ شۇ نىڭ، تاڭ لۈك ئىلمەك نەيزىلىك لەشكەرلەر باشبۇغى قىلىپ تەيىنلەندى؛ بارگاھ سەردارلىرى سۈك جياڭ، ۋۇ يۈك، گۈڭسۈن شېڭ، دەي زۈك، لۇ فاڭ، گو شېڭلار پۈتۈن لەشكەرلەرگە باشبۇغ بولدى؛ باشقا ئاتامانلار تۇرا ساقلاشقا قالدۇرۇلدى.

سۈك جياڭ لەشكەرلەر ۋە سەردارلارنى تەقسىم قىلىپ

بولغاندىن كېيىن شۇ كېچە ئېغىر ياتقۇ ۋاقتىدا ئاۋۋال ئىلمەك نەيزە تۇتقان لەشكەرلەرنى كۆلدىن ئۆتكۈزۈۋەتتى، ئۇلار تەرەپ - تەرەپلەرگە مۆكۈندى، تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن ئون قاتار پىيادە لەشكەر كۆلدىن ئۆتتى. لىكىن جېن، دۇ شىڭلار كۆيدۈرگۈچ توپنى كۆلدىن ئۆتكۈزۈپ، ئېگىز جايغا جازىلار تىكىپ ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن بەتلەپ قويدى. شۇ نىڭ، تاڭ لۇڭ قوللىرىغا بۇرغا تۇتۇپ كۆلدىن ئۆتتى. تاڭ سەھەردە سۇڭ جياڭ بارگاھ سەرداری سۈپىتىدە لەشكەرلەرنى باشلاپ ئالدىغا تىزىلدى، ئۇنىڭ لەشكەرلىرى كۆلنىڭ قىرغىقىدا داقا - دۇمباق چېلىپ، چۇقان - سۈرەنلەر سېلىپ ئەلەم چۆرۈدى. بۇ چاغدا خۇ يەنجو ئۆز بارگاھىدا ئىدى، بىر ئايغاقچى كىرىپ ئۇنىڭغا بولۇۋاتقان ئەھۋاللارنى مەلۇم قىلدى، ئۇ دەرھال خەن تاۋنى لەشكەر باشلاپ بېرىپ تەكشۈرۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى... ئارقىدىنلا ئاتلىق لەشكەرلەرنى بىر - بىرىگە چاتتى، خۇ يەنجو ئۆزى بولسا جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ جابدۇندى، ئاندىن قار تېپەر قاغا ئارغىماقتا مىنىپ، قوش يارما دەستە تۇتقىنچە لەشكەرلەرنى باشلاپ لياڭشەن كۆلىگە ئېتىلدى، خۇ يەنجو سۇنىڭ ئۇ تەرىپىدە تۇرۇپ سۇڭ جياڭنىڭ نۇرغۇن لەشكەرلەرنى باشلاپ يۇرگەنلىكىنى كۆردى - دە، ئاتلىق لەشكەرلەرنى سەپراس قىلدى. ئالدىدا تەكشۈرۈشكە كەتكەن خەن تاۋ كېلىپ:

— تۆۋەن تەرەپتە بىر توپ پىيادە لەشكەر بار ئىكەن، ئۇلارنىڭ قانچىلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۇقالمىدىم، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— مەيلى ئۇلارنىڭ ئادىمى قانچىلىك بولسا بولسۇن، — دېدى خۇ يەنجو، — چاتما قاتار لەشكەرلەر چاپ - چاپقا ئۆتۈەرسۇن !

خەن تاۋ بەش يۈز ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ، ئۇچقانداەك كېتىپ قالدى، ئۇ كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىن بىر توپ لەشكەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى - دە، بىر بۆلۈك لەشكەرنى ئۇنىڭغا قارشى ئەۋەتمەكچى بولغاندا، كۈنپېتىش تۆۋەن تەرەپتىن

يەنە بىر توپ لەشكەر ئەلەم چۆرۈپ، چۈقان ـ سۈرەن سېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ لەشكەرلەرنى باشلاپ قايتىپ كېلىپ، خۇ يەنجوغا:

ـــ تۆۋەن تەرەپتىكى ئۇچ توپ لەشكەرنىڭ ھەممىسى لياڭشەن كۆلىنىڭ ئەلىمىنى كۆتۈرگەن قاراقچىلار ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ بۇ خۇنپەرلەر ئېلىشىشقا چىقمىغىلى خېلى بولغانىدى، بۇلارنىڭ كەلگىنىگە قارىغاندا، بۇنىڭدا جەزمەن بىر ھۇنەر بار، ـــ دېدى خۇ يەنجو.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەيلا يۇقىرى تەرەپتىن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى. خۇ يەنجو:

ـــ لىڭ جېن قاراقچىلارغا تەسلىم بوپتۇ ـ دە، بۇ توپنى جەزمەن شۇ ئاتقۇزدى، ـــ دەپ تىللىدى.

ئۇلارنىڭ ھەممىسى تۆۋەن تەرەپكە سەپسېلىپ تۇرغاندا، يۇقىرى تەرەپتىن يەنە ئۇچ توپ لەشكەرنىڭ ئەلىمى كۆرۈندى، خۇ يەنجو خەن تاۋغا:

ـــ بۇ جەزمەن قاراقچىلارنىڭ ھىيلە ـ مىكرلىرى. ئىككىمىز لەشكەرلەرنى ئىككىگە بۆلەيلى: مەن يۇقىرى تەرەپتىكىلەرنى قىراي، سەن تۆۋەن تەرەپتىكىلەرنى قىر، ـــ دېدى.

ئۇلار لەشكەرلەرنى بۆلمەكچى بولۇۋاتقاندا، كۈنپېتىش تەرەپتىن يەنە تۆت توپ لەشكەر پەيدا بولدى، خۇ يەنجو بۇنى كۆرۈپ تەمتىرەپ قالدى؛ بۇ چاغدا يۇقىرى تەرەپتىن يەنە ئارقا ـ ئارقىدىن ئېتىلغان توپ ئاۋازى ئاڭلاندى، توپ ئاۋازى توپتوغرا دۆڭدىن كەلدى. شۇ يەردە ئانا توپ ئەتراپىغا قىرىق توققۇز بالا توپ چېتىپ قويۇلغان، بۇ توپ «ئانا ـ بالا توپ» دەپ ئاتىلىدىكەن، ئېتىلغان توپلار ناھايىتى زور ھەيۋەت بىلەن ئېتىلدى. خۇ يەنجونىڭ چېرىكلىرى تېخى ئۇرۇش قىلماي تۇرۇپلا پاتىپاراق بولۇپ كەتتى. خۇ يەنجو بىلەن خەن تاۋ چېرىكلىرىنى باشلاپ تەرەپ ـ تەرەپكە ھۇجۇم ياسىدى. بۇ ئون

توپ پىيادە لەشكەر بولسا، بۇ تەرەپتىن كەلسە، ئۇ تەرەپكە قاچتى، ئۇ تەرەپتىن كەلسە بۇ تەرەپكە قاچتى، خۇ يەنجونىڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن قەھرى قىرىق گەز ئۇزۇندى. ئۇ چېرىكلىرىنى باشلاپ يۇقىرى تەرەپكە قاراپ ھۇجۇم قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قوموشلۇققا تاراپ كەتتى. خۇ يەنجو چاتما قاتار چېرىكلەرنى ئالدىغا سېلىپ ھە دەپ قوغلىدى. چاتما قاتار چېرىكلەرنىڭ ئاتلىرى ئۆزىنى توختىتالماي چاپقىنىچە قوموشلۇققا كىرىپ كەتتى. بىردىنلا ئىسقىرتقان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، ئىلمەك نەيزىلەر تەڭلا سوزۇلدى. ئاۋۋال ئىككى چەتتىكى ئاتلار ئىلمەك نەيزىگە ئىلىنىپ يىقىتىلدى، ئوتتۇرىدىكى ئاتلار قىمىرلىيالماي كىشىندى. ئىلمەك ئوقرۇقچىلار ھەممە ئاتنى ئىلىۋېلىپ، قوموشلۇقتا چېرىكلەرنى باغلىغىلى تۇردى. خۇ يەنجو ئۆزلىرىنىڭ ئىلمەك نەيزە قىلتىقىغا چۈشكەنلىكىنى تۇيدى ـ دە، ئېتىنى ئارقىغا بۇراپ خەن تاۋنىڭ كەينىدىن تۆۋەن تەرەپكە چېپىپ كەتتى. ئارقىسىدىن ئېتىلغان توپ ئوقلىرى ئۇنىڭ ئالدىغا چۈشكىلى تۇردى؛ تەرەپ ـ تەرەپنى قاپلىغان پىيادە لەشكەرلەر ئۇنى قوغلاپ كېلىۋاتاتتى. خەن تاۋ، خۇ يەنجولارنىڭ چاتما قاتار چېرىكلىرى قوموشلۇققا كىرىپ يىقىلىپ چۈشۈپ تۈتۈلدى.

ئىككىيلەن قىلتاقىقا چۈشكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن ئاتلىق لەشكەرلىرىنى ئىزدىمەكچى بولۇپ، ئەمدىلا بىر يول تېپىپ چىقماقچى بولغىنىدا، ئۇ يولدا لياڭشەن لەشكەرلىرىنىڭ قوموشتەك تىكىلىپ كەتكەن ئەلەملىرىنى كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يولغا ماڭمايلا، ئۇدۇللاپ كۇنپېتىش يۇقىرى تەرەپكە ماڭدى. بەش ـ ئالتە چاقىرىم يول ماڭا ـ ماڭمايلا، بىر توپ چاپارمەنلەر ئالدىغا چىقىپ يولنى توسۇۋالدى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا باش بولۇپ ئىككى پالۋان تۇراتتى. بۇ پالۋانلارنىڭ بىرسى توسقۇنسىز مۇ خۇڭ، يەنە بىرسى كىچىك توسقۇن مۇ چۇن ئىدى، ئۇلار كۆتەك

قىلىچلىرىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ ھەي يېڭىلگەن سەردارلار توختاش ! ـــ دەپ توۋلىدى.

خۇ يەنجو بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپلىنىپ، قوش يارما دەستىسىنى ئويناتقىنىچە مۇ خۇڭ، مۇ چۈنلارنىڭ ئالدىغا ئات چاپتۇرۇپ باردى ۋە ئۇلار بىلەن توقۇت ـ بەش مەرتىۋە ئېلىشقاندىن كېيىن مۇ چۈن بەدەر تىكىۋەتتى. خۇ يەنجو ئۇنى يەنە ھىيلە ئىشلەتكەن بولمىسۇن دەپ قوغلىماي، يۇقىرى تەرەپتىكى چوڭ يولغا قاراپ ئات سالدى. تاغ ئېتىكىدە يەنە بىر توپ چاپارمەن پەيدا بولۇپ يولنى توسۇۋالدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدىمۇ باش بولۇپ كەلگەن ئىككى پالۋان تۇراتتى. ئۇنىڭ بىرسى ئىككى باشلىق يىلان شېيې جېن، يەنە بىرى قوش قۇيرۇق چايان شېيې باۋ ئىدى. ئۇلار چاڭگاكلىرىنى كۆتۈرۈپ دېۋەيلەپ كەلدى. خۇ يەنجو قوش يارما دەستىسىنى پىرقىرىتىپ ئىككىسى بىلەن ئېلىشتى. ئالتە ـ يەتتە مەرتىۋە ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا شېيې جېن بىلەن شېيې باۋ قاچتى. خۇ يەنجو ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى، يېرىم چاقىرىمدىن كۆپرەك بىر جايغا كەلگەندە، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىن يىگىرمە توت ئىلمەك نەيزىچى چىقتى، خۇ يەنجو ئۇلار بىلەن ئېلىشىشقا كۆڭلى تارتماي، ئېتىنى بۇراپ كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپتىكى چوڭ يولغا راۋان بولدى. خۇ يەنجو يولدا يەنە ۋاڭ پەتەك يولۋاس ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى غۇنچە بويىغا دۇچ كەلدى. خۇ يەنجو يولنىڭ تۇز ئەمەسلىكىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەترايقا تىكەن توسۇقلار ئورنىتىلغانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئېتىنى چاپتۇرۇپ يارما دەستىسىنى پىرقىراتقان پېتى چاپ ـ چاپ بىلەن يول ئېچىپ ئۆتۈپ كەتتى. ۋاڭ پەتەك يولۋاس بىلەن غۇنچە بوي قىز بىر پەس قوغلىغان بولسىمۇ، يېتىشەلمىدى. خۇ يەنجو كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى. خۇ يەنجو تامامەن يېڭىلدى، چېرىكلىرى تىرىپىرەن بولدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئات سېلىپ كەلدى شۇ دەم لياڭشەننىڭ ئون يول لەشكىرى،
«قار تېپەر»[1]نى مىنىپ قاچتى خۇ يەنجو يەل كەبى.
بولدى ئىلمەك ئوقرۇقتا تىتما ـ تىت چاتما قاتار،
يارما دەستە كۆتۈرۈپ جۇپ، سەپ بۆسۈپ تىكتى بەدەر.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭ جاڭ ئۇردۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغىپ تاغقا قايتىپ كەلدى، ھەربىر كىشى كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىسىگە قاراپ تارتۇقلاندى. ئۇچ مىڭ چاتما قاتار ئاتنىڭ تېگى ئىلمەك نەيزىگە ئىلىنىپ پۇت ـ تۇۋاقلىرى زەخىملەنگەنىدى، بۇ ئاتلار سويۇلۇپ تاۋام قىلىنىدى. ساق قالغان ئازراق بىر قىسىم ئات مىنىشكە قالدۇرۇلۇپ، بېقىش ئۈچۈن تاغقا ئېلىپ چىقىلدى. قۇياقلىق چېرىكلەرنىڭ ھەممىسى تىرىك تۇتۇلۇپ تاغقا ئېلىپ چىقىلدى. بەش مىڭ پىيادە چېرىك ئۈچ تەرەپتىن قورشاپ ئېلىنىدى، بارگاھ قوشۇنى ئىچىگە مۆكۈنۈۋالماقچى بولغانلار ئىلمەك نەيزە بىلەن تۇتۇلدى؛ سۇ بويىغا قاچقانلار سۇچى لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانلىرى تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ، كېمىگە سېلىپ تاغقا ئېلىپ چىقىلدى. بۇنىڭدىن بۇرۇنقى جەڭلەردە پادىشاھلىق قوشۇننىڭ چېرىكلىرى تۇتۇپ كەتكەن ئات ۋە لەشكەرلەر تاغ تۇراغا قايتۇرۇپ كېلىندى. خۇ يەنجونىڭ قوشلىرى بۇزۇپ تاشلىنىپ سۇ بويىدا كىچىك تۇرالار سېلىندى ۋە كۆز ـ قۇلاق بولۇشقا يەنە ئىككى ئورۇندا مەيخانا قۇرۇلدى، بۇ مەيخانىلارغا يەنە بۇرۇنقىدەكلا سۇن شىن، گۇ يەڭگە، شى يۈڭ، شى چىەنلەر قويۇلدى. لىيۇ تاڭ بىلەن دۇ چىەن خەن تاۋنى تۇتۇۋېلىپ باغلاپ تاغ تۇراغا ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئۇنى كۆرگەن ھامان ئالدىغا بېرىپ باغلاقنى يېشىپ، ئۆزىخاھلىق ئېيتىپ، زىياپەت بەردى ۋە پېڭ چى، لىڭ جېنلارنى ئۇنى توپقا قوشۇلۇشقا سۇلھى ـ سالا قىلىڭلار دەپ بۇيرۇدى. خەن تاۋمۇ يەتمىش ئىككى زېمىنىي ئەپتەرىنىڭ بىرسى

① «قار تېپەر» ـــ قاغا ئارغىماق كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

بولغاچقا، توپقا هەۋەس بىلەن قوشۇلۇپ، لىياڭشەن كۆلدە بىر ئاتامان بولۇپ قالدى. سۇڭ جياڭ خەن تاۋغا خەت يازدۇرۇپ، ئۇنىڭ بالىچاقلىرىنى تاغقا ئېلىپ كېلىشكە چېنجۇ ئايمەڭغا ئادەم ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ چاتما قاتار لەشكەرلەر تىرىپىرەن قىلىنغانلىقىغا ۋە نۇرغۇن ئات، قۇياق، دۇبۇلغا هەم قىلىچلار ئولجا ئېلىنغانلىقىغا خۇش بولۇپ، بۇنىڭ شەرىپىگە هەر كۈنى زىياپەت ئۆتكۈزۈپ قۇتلۇقلىدى. خانلىق قوشۇن لەشكەرلىرىدىن قوغدىنىش ئۈچۈن هەرقايسى يوللارنى ساقلاشقا لەشكەرلەر قويۇلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى خۇ يەنجودىن باشلايلى. ئۇ نۇرغۇن سەردار، چېرىكلەردىن ۋە ئاتلىرىدىن ئايرىلغانلىقىدىن ئاستانىگە قايتىشقا پېتىنالمىدى، ئۆزى يالغۇز هېلىقى قار تېپىر قاغا ئارغىمىقىغا مىنىپ، قۇياقنى ئېتىغا تاڭغىنىچە، خەۋپ - خەتەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن يولغا راۋان بولدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يول خىراجىتىمۇ تۆگەپ قالغانىدى. ئۇ ئالتۇن كەمىرىنى يېشىپ ئۇنى يول خىراجىتى قىلىشقا ساتتى، ئۇ كېتىۋېتىپ: «بۇگۈن مېنىڭ مۇشۇ هالەتكە چۈشۈپ قالىدىغانلىقىم كىمنىڭ ئويىغا كەپتۇ، ئەمدى قەيەرگە بارسام بولار؟» دەپ ئويلىدى. بىردىنلا ئۇنىڭ ئېسىگە چىڭجۇ ئايمەقنىڭ ئامبىلى مۇرۇڭ چۈشۈپ قالدى، ئۇ: «مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن تونۇشلۇقۇم بارغۇ، نېمە ئۈچۈن شۇنى پاناهداپ بارمايمەن؟ پادىشاهنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان خوتۇنى بولغان ئۇنىڭ ئاچىسىغا پارا تەقدىم بىر ئىش قىلمايمەنمۇ، كېيىنچە لەشكەر باشلاپ بېرىپ ئىنتىقامىمنى ئالسامىلا بولمىدىمۇ» دەپ ئويلىدى.

خۇ يەنجو ئىككى كۈن يول ماڭدى، كەچ بولغاندا ئۇنىڭ قورسىقى ئاچتى ۋە بەكمۇ ئۇسساپ كەتتى. ئۇ يولنىڭ چېتىدە بىر يېزا مەيخانىسىنى كۆرۈپ، ئاتتىن چۈشۈپ، ئېتىنى مەيخانا ئالدىدىكى دەرەخكە باغلىدى؛ ئاندىن مەيخانىغا كىردى، قامچىسىنى شىرەگە قويۇپ قويۇپ ئولتۇرۇپ، مەيپۇرۇشنى مەي،

گۆشلەرنى ئەكېلىشكە بۇيرۇدى. مەيپۇرۇش ئۇنىڭغا:

ـــ بىزنىڭ بۇ مەيخانىمىزدا پەقەت مەيلا سېتىلىدۇ، بايا كەنتتە قوي سويۇلغانىدى، گۆش كېرەك بولسا ئېلىپ كېلىپ بېرەي، ـــ دېدى.

ـــ مۇشۇ پۇلغا قوينىڭ بىر پۇتىنى ئېلىپ كېلىپ، پىشۇرۇپ بېرىڭ، يەنە ئوت ـ بوغۇز تېپىپ ئېتىمنى بېقىپ قويۇڭ، بۇگۈن بۇ يەردە بىر كېچە قونۇپ، ئەتە چىڭجۇ ئايمىقىغا بارىمەن، ـــ دېدى.

ـــ بېگىم، بۇ يەردە قونسىڭىزغۇ مەيلىدى، شۇغىنىسى ياخشىراق كات ـ پاتمىز يوق، ـــ دېدى مەيپۇرۇش.

ـــ ھېچقىسى يوق، مەن سەپەر ئۈستىدىكى سىپاھىبەگ، ماڭا ئارام ئالغۇدەك بىر جاي بولسىلا بولدى، ـــ دېدى خۇ يەنجو.

مەيپۇرۇش كۈمۈشنى ئېلىپ گۆشكە كەتتى. خۇ يەنجو ئات ئۈستىدىن قۇياق ۋە قورالىنى يېشۇۋېلىپ، ئاتنىڭ تۆشلۈكىنى يەشكەندىن كېيىن ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ ئولتۇردى، بىر پەس ساقلىغاندىن كېيىن مەيپۇرۇش قوينىڭ بىر پۇتىنى كۆتۈرۈپ كەلدى. خۇ يەنجو مەيپۇرۇشنى گۆش پىشۇرۇشقا، ئۇچ جىڭ ئۇن بىلەن نان قىلىپ بېرىشكە ۋە ئىككى خۇمرا مەي كەلتۇرۇشكە بۇيرۇدى. مەيپۇرۇش گۆش پىشۇرغاچ ھور نان سالدى، پۇت ـ قول يۇيۇشقا سۇ ئىسسىتتى، ئاتنى ئۆي ئارقىسىدىكى بىر كىچىك ئۆيگە ئەكىرىپ قويدى، ئاندىن ئۇ ئوت توغراپ، يەم ـ خەشەك تەييارلىدى، خۇ يەنجو ئىسسىقان مەينى ئىچىپ ئولتۇردى. بىرئازدىن كېيىن گۆش پىشتى، خۇ يەنجو مەيپۇرۇشنى چاقىرىپ ئۇنىڭ بىلەن بىللە مەي ئىچىپ، گۆش يېدى ۋە:

ـــ مەن ئوردا سىپاھىبېگى، لىياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار بىلەن ئۇرۇش قىلىپ يېڭىلىپ قالدىم، ئەمدى چىڭجۇ ئايمىقىدىكى مۇ رۇڭ بەگنىڭ قېشىغا كېتىۋاتىمەن. مېنىڭ بۇ ئېتىمنى ئوبدان بېقىپ قويۇڭ، بۇ ئات ماڭا پادىشاھ ئىنئام

قىلغان ئات، ئۇنىڭ نامى «قار تېپەر قاغا ئارغىماق». ئەتە مەن سىزنى ئوبدان تارتۇقلايمەن، ــ دەپ تاپىلىدى.

ــ رەھمەت بېگىم، ــ دېدى مەيپۇرۇش، ــ مۇنداق بىر ئىشتىن سىزنى خەۋەردار قىلىپ قويمىسام بولمايدۇ: بۇ يەردىن سەل ـ پەل ماڭغاندا بىر تاغ بار، ئۇنى خەقلەر شاپتۇللۇق تاغ دەپ ئاتىشىدۇ. شۇ تاغدا بىر توپ قاراقچى بار. ئۇنىڭ ئاتامانى يولۋاس سوقار پالۋان لى جۇڭ، ئىككىنچى ئاتامانى كىچىك دوكەر جۇ تۇڭ، ئۇلار ئۆز ئەتراپىغا ئالتە ـ يەتتە يۈز چاپارمەن توپلىۋاپتۇ، ئەتراپتىكى خەقنى بۇلاپ ـ تالاپ تۇرىدۇ، كەنتىمىزگىمۇ پات ـ پات كېلىپ، پاراكەندىچىلىك سالىدۇ، قاراقچىلارنى تۇتۇش ئۈچۈن پادىشاھلىق بىرقانچە قېتىم لەشكەر ئەۋەتتى. لېكىن، ئۇلارغا تەڭ كېلەلمىدى، كېچىدە ئۇخلىغاندا ئېھتىيات قىلىڭ.

ــ مېنىڭ باتۇرلۇقۇمغا نەچچە تۈمەن كىشىمۇ تەڭ كېلەلمەيدۇ، ئۇ بىرنېمىلەرنىڭ ھەممىسى كەلسىمۇ، مېنى ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ! مېنىڭ بۇ ئېتىمنى ياخشى بېقىپ قويسىڭىزلا بولدى، ــ دېدى خۇ يەنجو.

بىرئاز مەي ئىچىپ، گۆش بىلەن ھورنان يېگەندىن كېيىن مەيپۇرۇش مەيخانىدا خۇ يەنجوغا يېتىپ قېلىڭ دەپ ئورۇن تەييارلاپ بەردى.

خۇ يەنجو بىرنېچىدىن نەچچە كۈندىن بېرى بىئارام بولغانلىقى، ئىككىنچىدىن بىرنەچچە قەدەھ مەينى كۆپ ئىچىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن كىيىملىرىنى سالمايلا يېتىپ قالدى. تاكى ئېغىر ياتقۇ مەھەلگىچە ئۇخلاپ ئاندىن ئويغاندى، ئويغانغاندىن كېيىن ئۆينىڭ ئارقىسىدا مەيپۇرۇشنىڭ داد ـ پەريات ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇ ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ، قوش يارما دەستىسىنى كۆتۈرگىنىچە ئۆينىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ:

ــ نېمىشقا داد ـ پەريات سېلىۋاتسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىر ئاتقا چۆپ سېلىپ بېرەي دەپ چىقسام، ئوغرىلار بۇ يەردىكى قاشانى ئۆرۈۋېتىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئاتلىرىنى ئېلىپ

كېتىپتۇ. بۇ يەردىن ئۇچ - تۆت چاقىرىم يىراقلىقتىكى بىر يەردە ئوتقاش يورۇقى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، ئۇلار جەزمەن شۇ ياققا كەتتى، — دېدى مەيپۇرۇش.

— ئۇ يەر قەيەر؟ — دېدى خۇ يەنجو.

— ئاۋۇ كۆرۈنۈپ تۇرغان يول دەل شاپتۇللۇق تاغقا باردىغان يول. ئېتىكزنى جەزمەن شۇ قاراقچىلار ئوغرىلاپ كەتتى، — دېدى مەيپۇرۇش.

خۇ يەنجو بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى - دە، مەيپۇرۇشنى يول باشلاشقا بۇيرۇدى. ئۇلار ئېتىز قىرلىرىنى بويلاپ ئىككى - ئۈچ چاقىرىم يەرگىچە قوغلىدى. ئوتقاشنىڭ يورۇقى يوقاپ قاراقچىلارنىڭ قەيەرگە كەتكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قالدى.

— پادىشاھنىڭ تارتۇقلىغان ئېتىنى يوقىتىپ قويدۇم، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى خۇ يەنجو.

— بېگىم، ئەتە ئايماق يامۇلىغا بېرىپ ئەرز قىلىڭ، پادىشاھلىق لەشكەر ئەۋەتىپ قاراقچىلارنى يوقاتسا ئاندىنلا ئېتىكزنى قايتۇرۇۋالغىلى بولىدۇ، — دېدى مەيپۇرۇش.

— خۇ يەنجو خاپىلىقتا ئولتۇرغىنىچە تاڭ ئاتقۇزۇۋەتتى. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن مەيپۇرۇشقا قۇياقنى كۆتۈرتۈپ چىكجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى، چىكجۇ شەھىرىگە كەلگەندە قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. ئۇلار بىر سارايغا كىرىپ ئارام ئالدى، ئەتىسى ئەتىگەن ئۇدۇل ئايماق يامۇلىغا بېرىپ ئامبال مۇ رۇخنىڭ ئالدىغا كىرىپ سالام بېرىپ كۆرۈشتى. مۇ رۇڭ ئۇنى كۆرۈپ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى ۋە:

— مەن سىلىنى لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنى يوقىتىشقا كەتتى، دەپ ئاڭلىغانىدىم، قانداقسىغا يەنە بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ — دەپ سورىدى.

خۇ يەنجۇ ئۆتكەن - كەچكەن ئىشلارنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. ئامبال ئاڭلاپ:

— سىلى نۇرغۇن لەشكەرلەردىن ئايرىلىپ زىيان تارتىپلا،

بىراق ئەيىب سىلىدە ئەمەس، ئۆزلىرى قاراقچىلارنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قاپتىلا، بۇنىڭغا نېمە ئىلاج. پېقىرغا قاراشلىق جايلارغىمۇ قاراقچىلار كۆپ كېلىپ، زىيان سېلىۋاتىدۇ. سىلى بۇ يەردە ئاۋۇال شاپتۇللۇق تاغدىكى قاراقچىلارنى يوقىتىپ پادىشاھ ئىنئام قىلغان ئاتنى قايتۇرۇۋالسىلا، ــ دېدى.

ــ ئېرلۇكشەن ۋە شىرمەتلەر تېغىدىكى قاراقچىلارنىڭ ھەممىسىنى يوقاتقاندا، مەن سىلىگە لەشكەر بېرىش ھەققىدە پادىشاھقا مۇراجىئەت قىلىمەن. شۇ چاغدا لەشكەر باشلاپ بېرىپ ئىنتىقام ئېلىۋالسىلا قانداق؟ ــ دېدى ئامبال.

ــ ھىممەتلىرىگە تەشەككۇر، ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولسىلا، مېھىر ـ شەپقەتلىرىگە جاۋاب قايتۇرۇش يولىدا جېنىمنى تىكىمەن، ــ دېدى خۇ يەنجو يەنە تەزىم قىلىپ.

ئامبال مۇ رۇڭ خۇ يەنجونى مېھمانخانىغا كىرىپ، كىيىم يەڭگۈشلەپ ئارام ئېلىشقا ۋە غىزا ـ تائاملارغا تەكلىپ قىلدى. قۇياق كۆتۈرۈپ كەلگەن مەيپۇرۇش ئۆز جايىغا قايتۇرۇلدى.

خۇ يەنجو ئۇچ كۈن تۇردى، پادىشاھ ئىنئام قىلغان ئاتنى ئوغرىلاردىن قايتۇرۇۋېلىش كويىدا ئامبالنىڭ قېشىغا كىرىپ لەشكەر بۇيرۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى. ئامبال خۇ يەنجوغا ئىككى مىڭ ئاتلىق ۋە پىيادە چېرىك بۇيرۇپ بەردى، بىر دانە قارا يالىلىق ئات بەردى. خۇ يەنجو ئامبالنىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۇر ئېيتىپ، ئۇرۇش كىيىملىرىنى كىيىدى، ئاندىن ئېتىغا مىندى ـ دە، لەشكەرلەرنى باشلاپ شاپتۇللۇق تاغقا قاراپ يۇرۇپ كەتتى.

شاپتۇللۇق تاغقا كەلسەك، يولۋاس پالۋان لى جۇڭ بىلەن كىچىك دوكەر جۇ تۇڭ قار تېپىر قاغا ئارغىماقنى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن قۇتلۇقلاش يۇزىسىدىن ھەر كۈنى مەي ئىچىشىپ ئولتۇرۇش قىلدى. شۇ كۈنى يول ئۈستىدە پايلاقچىلىق قىلىۋاتقان بىر چاپارمەن كېلىپ:

ــ چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ چېرىكلىرى كېلىۋاتىدۇ ! ــ دەپ

مەلۇم قىلدى.

— ئاغا، سىز تۇرانى مەھكەم ساقلاڭ، مەن بېرىپ خان لەشكەرلىرىنى ئۇجۇقتۇرۇپ كېلەي، — دېدى كىچىك دوكەر جۇ تۇڭ ئورنىدىن تۇرۇپ.

جۇ تۇڭ يۇز چاپارمەننى تاللاپ، قولىغا نەيزە تۇتقىنىچە ئاتلىنىپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى.

خۇ يەنجو ئىككى مىڭ چېرىك بىلەن تاغنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، چېرىكلەرنى سەپ تارتقۇزۇپ، ئۇرۇشقا تەييار بولدى ۋە ئۆزى ئالدىغا ئۆتۈپ:

— ئەي قاراقچىلار، چاپسان تەسلىم بولۇش ! — دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

كىچىك دوكەر جۇ تۇڭ چاپارمەنلەرنى قاتار تۇرغۇزۇپ، نەيزىسىنى ئويناتقان پېتى ئالدىغا چىقتى. ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقىنى قانداق دېمەمسىز؟

يۇمىلاق گۈللۈك تاۋار پەشمەت كىيىپتۇ بويىغا،
پارقىراق، سېپى يېشىل نەيزە تۇتۇپتۇ قولىغا.
ئۇنى ياڭراق، يۇزى كەڭ، قىلدەك يىرىك موي ساقىلى،
ئۇنى چۇ باۋاڭ ئاتايدۇ ئەل ـ خالايىق ھەممىسى.

خۇ يەنجو جۇ تۇڭنى كۆرۈپ ئات چاپتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. جۇ تۇڭمۇ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. ئىككىسى ئالتە ـ يەتتە مەرتىۋە ئېلىشقاندىن كېيىن جۇ تۇڭ ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەي ئېتىنى بۇراپ تاغقا قاراپ بەدەر تىكىۋەتتى. خۇ يەنجو بىرئاز قوغلىغاندىن كېيىن قىلتاققا چۈشۈپ قېلىشىدىن قورقۇپ، تاغدىن چۈشتى، يەنە ئۇلار بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن تاغ باغرىدا قوش تىكتى.

جۇ تۇڭ تۇراغا قايتىپ بېرىپ، لى جۇڭغا:

— خۇ يەنجونىڭ نەيزىۋازلىق ھۈنىرى ئۇستۇن ئىكەن، مەن ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەي قايتىپ كەلدىم؛ ئەگەر ئۇ تۇرايمىزغا

قوغلاپ كېلىپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق، ــ دېدى.

ــ ئاڭلىشىمچە، ــ دېدى لى جۇڭ، ــ ئېرلۇڭشەن تېغىدىكى مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىدا گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن دېگەن شەيخ بارئىمىش، ئۇنىڭ ھەمراھلىرىمۇ كۆپ ئىكەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە مەڭلىك ياۋا ياڭ جى ۋە ۋۇ سۈڭلارمۇ شۇ يەردە ئىمىش، ئۇلارنىڭ باتۇرلۇقىغا نەچچە تۈمەن كىشىمۇ تەڭ كېلەلمەيدىكەن. ئۇلاردىن يارىمى سوراپ بىر مەكتۇپ يېزىپ چاپارمەنلەردىن ئەۋەتسەك قانداق؟ ئەگەر ئۇلار بىزنى خەۋپ ـ خەتەرلەردىن قۇتقۇزۇۋالالىسا، بىز ئۇلارنىڭ چوڭ تۇراسىغا بېقىنايلى، ھەر ئايدا ئۇلارغا سېلىق تۆلىسەكمۇ مەيلى.

ــ پېقىرمۇ ئۇ يەردىكى باتۇرلار نامىنى كۆپ ئاڭلىغان، بىراق ئۇ شەيخ بۇرۇن ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ ئۇنىماسمىكىن، ــ دېدى جۇ تۇڭ كۈلۈپ، ــ ئۇنىڭ ئۈستىگە نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش مەي قاچىلىرىنى ئېلىپ كەتكەن تۇرسا، قانداقسىغا يەنە ئەيىبكە بۇيرۇسۇن؟ ئۇ ئاق كۆڭۈل ياخشى ئادەم، بىز ئۇ يەرگە ئادەم ئەۋەتسەك، جەزمەن لەشكەر باشلاپ كېلىپ بىزگە بولۇشىدۇ.

ــ ئېيتقىنىڭىز دۇرۇس ئاغا، شۇنداق قىلايلى، ــ دېدى جۇ تۇڭ.

ئۇلار مەكتۇپ يېزىپ، ئىش بىلەرمەن چاپارمەنلەردىن ئىككىنى تاللاپ ئېرلۇڭشەن تېغىغا ئەۋەتتى، ئىككى چاپارمەن تاغنىڭ ئارقا تەرىپىدىن چۈشۈپ ئىككى كۈن يول يۈرگەندىن كېيىنلا ئېرلۇڭشەن تېغىغا باردى. ئۇ يەردىكى چاپارمەنلەر ئۇلاردىن نېمىگە كەلگەنلىكىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە سوردى.

مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىنىڭ چوڭ ئايۇنىدا ئۇچ ئاتامان ئولتۇراتتى ــ تۆرە گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن، ئىككىنچى ئورۇندا مەڭلىك ياۋا ياڭ جى، ئۈچىنچى ئورۇندا دەۋرىش ۋۇ سۈڭلار ئولتۇراتتى. ئالدى قوۋۇقتا تۆت كىچىك ئاتامان ئولتۇراتتى: ئۇنىڭ بىرسى پالكۆز يولۋاس شى ئېن، ئۇ ئەسلىدە

مېڭجۇ ئايمىقىدىكى مەھبۇسلار كۆرەسىنىڭ بېگى شى كۈرە بېگىنىڭ ئوغلى ئىدى، ژۇ سۇڭ شى ئېننى دەپ جاڭ سۈركاۋۇلنى ۋە ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلىرىنى ئۆلتۈرگەنلىكىدىن پادىشاھلىق شى ئېننى تۇتۇپ سوراق – سوئالغا تارتماقچى بولغاندا، ئۇ شۇ كېچىسى بالىچاقلىرىنى ئېلىپ قېچىپ چىققان پېتى ئەل كېزىپ يۈردى. كېيىن ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ ژۇ سۇڭنىڭ ئېرلۇڭشەن تېغىدا ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ كېچىلەپ تاغقا چىقىپ، توپقا قوشۇلغاندى. ئىككىنچىسى، پوكانچى شەيتان ساۋ جېڭ، ئۇ ئەسلىدە لۇ جىشېن، ياڭ جىلار بىلەن مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىنى تارتىۋېلىپ، دېڭ لۇڭنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن توپقا قوشۇلغاندى. ئۇچىنچىسى، كۆكتاتچى جاڭ چىڭ بىلەن سۇن چوكان ئەر ـ خوتۇن بولۇپ، ئەسلىدە مېڭجۇ ئۆتىڭدىكى چاسا داۋاندا ئادەم گۆشىدىن مانتا ئېتىپ سېتىش بىلەن تىرىكچىلىك قىلاتتى. لۇ جىشېن، ژۇ سۇڭلار ئارقا ـ ئارقىدىن خەت يېزىپ، ئۇلارنى تاغقا تەكلىپ قىلغاچقا، ئۇلارمۇ كېلىپ توپقا قوشۇلغاندى. ساۋ جېڭ شاپتۇللۇق تاغدىن بىر كىشى مەكتۇپ ئېلىپ كەپتۇ، دېگەننى ئاڭلاپ، ئەھۋالنى تەپسىلىي سۈرۈشتۈردى، ئاندىن ئايۇانغا چىقىپ ئۇچ چوڭ ئاتامانغا خەۋەر قىلدى. لۇ جىشېن:

ـــ مەن دەسلەپتە ژۇتەيشەن تېغىدىن ئايرىلىپ شاپتۇللۇق كەنتىكە كېلىپ قونغاندا، جۇ تۇڭ دېگەن دۆيۈزنى تازا دۇمبالىغانىدىم. لى جۇڭ دېگەن بىرنېمە پېقىرنى تونۇيدىكەن، مېنى تاغقا تەكلىپ قىلىپ بىر كۈن مېھمان قىلدى، مېنى ئاتا تۇتتى، تۇرابېگى بولۇشقا تەكلىپ قىلدى، مەن بۇ بىرنېمىلەرنىڭ ناھايىتى بېخىل ئىكەنلىكىنى بىلىپ، چۆنتىكىمگە بىرمۇنچە ئالتۇن ـ كۈمۈش مەي قاچىلىرىنى سېلىپ ئۇلارنى تاشلاپ كەتكەنىدىم. ئۇلار بۇگۈن يەنە يارەدەم تەلەپ قىلىپ كەپتۇ، قېنى ئۇلار نېمە دەيدىكىن ئاڭلاپ باقايلى. كەلگەن چاپارمەنلەرنى چاقىرىڭلار، ـــ دېدى.

ساۋ جېكك بىرئازدىن كېيىن چاپارمەنلەرنى باشلاپ كىردى، ئۇلار ئاتامانلارغا سالام بېرىپ:

ــ چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى مۇ رۇك يېقىندا لياڭشەن كۆلىگە تېگىپ يېڭىلگەن قوش يارما دەستە تۇتقان خۇ يەنجونى قوبۇل قىپتۇ. ھازىر ئامبال ئۇنىڭغا ئاۋۋال شاپتۇللۇق تاغ، ئېرلۇڭشەن، شىرمەتلەر تېغى قاتارلىق تاغ تۇرالارنىڭ كۇلىنى كۆككە سورۇۋەتسە، ئاندىن ئۇنىڭغا لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنى قولغا چۈشۈرۈپ ئىنتىقام ئېلىشقا چېرىك بۇيرۇپ بەرمەكچى بولىتۇ. ئاتامانلىرىمىز بىزنى ئەۋەتتى. چوڭ سەردارلىرىمىز تاغدىن چۈشۈپ بىزگە بولۇشسا، بۇ ۋەقە بېسىلغاندىن كېيىن سېلىق تۆلىسەك، دەيدۇ، ــ دېيىشتى.

ــ ھەرقايسىمىز، ــ دېدى ياڭ جى، ــ ئۆز تاغ تۇرايمىزنى ساقلاپ، باشقىلارغا بولۇشمىساق بولاتتى، بىراق ئۇنداق قىلساق بىرىنچىدىن ئەلكېزەرلەر ئارىسىدىكى مەردلىككە دەخلى ـ تەرۇز يېتىشى مۇمكىن. ئىككىنچىدىن ئۇ مەلئۇن شاپتۇللۇق تاغنى ئالغاندىن كېيىن بىزگە چېقىلىدۇ. شۇڭا جاڭ چىڭ، سۇن چوكان، شى ئېن، ساۋ جېڭلار تاغ تۇرادا قالسۇن، بىز ئۇچەيلەن بېرىپ كېلەيلى.

ئۇلار شۇ زامانلا بەش يۈز چاپارمەن، ئاتمىش نەچچە ئات تاللىدى، ئاندىن جابدۇنۇپ قورال ـ ياراغ تۇتقىنچە شاپتۇللۇق تاغقا راۋان بولدى.

ئەمدى لى جۇڭغا كېلەيلى، لى جۇك ئېرلۇڭشەن تېغىدىكىلەر بولۇشۇشقا كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇچ يۈز چاپارمەننى باشلاپ ماسلىشىشقا تاغدىن چۈشتى. خۇ يەنجو بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال ئۆز چېرىكلىرىنى باشلاپ بېرىپ، يول توسۇپ سەپ تۈزدى، ئۆزى ئات ئۈستىدە يارما دەستىسىنى ئويناتقىنىچە لى جۇڭغا ئېتىلدى. لى جۇڭنىڭ تەقى ـ تۇرقى شۇنداق ئىدىكى:

سوقىۋاش، يۇزى ياداڭغۇ، تېنى قىل خۇددى يىلان،
نەيزىۋازلىق ئەھلى ئىچرە نامى ـ شۆھرىتى ئايان.
يۇرىكى قاپىتەك يوغان يولۋاس سوقار باتۇرنىڭكى،
ئىسمى لى جۇڭ، بوۋىسى بالىڭنى تۇتقانىكەن ماكان.

لى جۇڭ خاۋجۇ ئايمىقىنىڭ دېڭيۇەن ناھىيەسىدىن بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتا ـ بوۋىسى نەيزىۋازلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ ئۆتكەنىدى؛ لى جۇڭ قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن ۋە قاۋۇل بولغاچقا، خەقلەر ئۇنى «يولۋاس سوقار پالۋان» دەپىشەتتى. ئۇ تاغدىن چۈشۈپ خۇ يەنجو بىلەن ئېلىشتى، ئۇ خۇ يەنجوغا تەڭ كېلەلمەيتتى، ئون نەچچە مەرتىۋە ئېلىشقاندىن كېيىن تەڭ كېلەلمەي، ئۇنىڭ قورالىنى قېقىۋېتىپ بەدەر تىكىۋەتتى. خۇ يەنجو ئۇنىڭ جەڭ ماھارىتى تۆۋەن ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئات سېلىپ تاغقىچە قوغلاپ چىقتى. تاغ باغرىدا بۇنى كۆرگەن كىچىك دوكەر جۇ تۇڭ تاغدىن تاش دومىلاتتى، خۇ يەنجو ئالمان ـ تالمان ئېتىنى ئارقىغا بۇراپ، تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. تاغ ئېتىكىدىكى چېرىكلەر نەرە تارتىپ چۈقان سېلىشتى.

ـــ نېمىدەپ چۈقان سېلىشىسىلەر؟ ـــ دەپ سورىدى خۇ يەنجو.

ـــ يىراقتىن بىر توپ لەشكەرلەر چېپىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېيىشتى ھىماتچى چېرىكلەر جاۋابەن.

خۇ يەنجو بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھىماتچى چېرىكلەر ئارىسىغا بېرىپ قارىسا، چاڭ ـ توزانلار كۆتۈرۈلگەن جايدا سېمىز بىر شەيخ ئاتقا مىنىپ ئالدىدا كېلىۋېتىپتۇ، كېلىۋاتقان كىشىنى كىم دېمەمسىز:

چېچىنى چۈشۈرۈپ چىققان، تىلاۋەت ئۆيىدىن شۇل كۈن،
ئېشىپ تاغ، كەزدى دەريالار سوراقلاپ پالۋانلارنى.
تېنىدە بىھېساب قۇۋۋەت، كۆتۈرگەي ئۇ يوغان داڭقان،

غەزەپلىك تۇغۇلۇپتۇ ئۇ، قىرىپ چاپقاي ئادەملەرنى.
پىرىنى ئالدىغان ھەتتا شاپائەت مەبۇدىگە كايىپ،
رەھمە قىلماي تەڭلىگەيكى زۇلپىقارۇ گۇرزىلەرنى.
ئەزەلدىن ئۇقماس دەستۇر ـ كالامىلار مۇشۇ گۇلدار شەيخ ـــ
بۇددا مۇخلىسى بۇ لۇ جىشېن يەپ ـ ئىچەر گۆشۇ ھاراقلارنى.

لۇ جىشىن ئات ئۈستىدە:
ـــ ھوي لياڭشەن كۆلدىكىلەردىن پەشۋا يېگەن مەلئۇن قايسىڭ؟ بۇ يەردە پوپوزا قىلىشقا نېمە ھەددىڭ ! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.
ـــ ئاۋۋال سەن پاخشەكنىڭ كالىسىنى ئېلىپ پۇخادىن چىقاي، ـــ دېدى خۇ يەنجو.
لۇ جىشىن تۆمۈر گۇرزىسىنى پىرقىراتقان، خۇ يەنجو قوش يارما دەستىسىنى ئويناتقان پېتى بىر ـ بىرى بىلەن ئېلىشتى، ئىككى تەرەپتىن چۇقان كۆتۈرۈلدى. ئۇلار قىرىق ـ ئەللىك مەرتىۋە ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. خۇ يەنجو كۆڭلىدە: «كارامەت ئىكەنغۇ !» دەپ قالدى. ئىككى تەرەپ جاڭ چېلىپ ۋاقتىنچە توختاشتى.
خۇ يەنجو بىرئاز تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە ئاتلىنىپ سەپ ئالدىغا چىقىپ:
ـــ ھەي ئوغرى، قېنى چىقمامسەن يەنە، ـــ دەپ توۋلىدى، زادى سەن بىلەن ئېلىشقىنىم ئېلىشقان، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم ! ـــ دېدى.
لۇ جىشېن ئاتلىنىپ ئېلىشىشقا تەمشەلگەندە، خۇ يەنجونىڭ سۆزى لۇ جىشېن يېنىدىكى بىر باتۇرنىڭ زەردىسىگە تېگىپ كەتتى. ئۇ:
ـــ ئاغا، بىردەم ئارام ئېلىۋالسىلا، مەن بۇ بەدرەكنى تۇتۇپ كېلەي ! ـــ دېدى.
ئۇ ئاتلىنىپ قىلىچىنى پىرقىراتقىنىچە خۇ يەنجوغا

ئېتىلدى. خۇ يەنجو بىلەن ئېلىشىشقا كەلگەن بۇ كىشىنى كىم دېمەمسىز؟ ھايۋات:

ئاستاندە ئۇ باقاۋۇل بەگمۇ بولغان بىر زامان،
ئەكېلىش يولىدا مەرمەر تاشنى چەككەن دەرد ـ پىغان.
خۇدى ھەسەن ـ ھۈسەندەك ئەرشكە ھەيۋە كۆرسىتىپ،
قىلدى ئوقيا، قىلىچى ئالەم ـ زېمىننى تىنچ ـ ئامان.
تېنى يولۋاس، بۆرە بەل، مايمۇن مىسەللىك بىلىكى،
ئولتۇرار دۇلدۇلنى مىنسە قۇش ئېگەردە مىخ كەبى.
پالۋانلىق شۆھرىتى لياڭشەنگە پۈر بولدى چىقىپ،
تېگى لەشكەر ياڭ جى بۇ، «مەڭلىك ياۋا» دەپ نام ئېلىپ.

ياڭ جى ئات سېلىپ چىقىپ خۇ يەنجو بىلەن ئېلىشتى. قىرىق نەچچە مەرتىۋە ئېلىشقاندىن كېيىن ھېچقايسىسى بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. خۇ يەنجو ياڭ جىنىڭ ئۇرۇش ماھارىتىنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى كۆرۈپ: «بۇ ئىككىيلەن قەيەردىن كېلىپ قالغاندۇ؟ ئەجەب يامان بىرنېمىلەرغۇ! بۇلارنىڭ ھۈنىرى ئادەتتىكى ئەلكېزەرلەرنىڭكىگە ئوخشىمايدىغۇ!» دەپ ئويلىدى. ياڭ جىمۇ خۇ يەنجونىڭ ئۇرۇش ماھارىتىنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى سېزىپ چاندۇرۇپ قويغاندەك قىلىپ ئېتىنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قېچىپ كەتتى. خۇ يەنجومۇ قوغلىماي ئارقىغا بۇرۇلۇپ كەتتى. ھەر ئىككىلا تەرەپ ئۆز لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. لۇ جىشېن ياڭ جىغا:

ـــ بىز بۇ يەرگە يېڭىدىن كەلدۇق، ئۇلارغا يېقىن جايغا قوش تىكىشكە بولمايدۇ. ئارقىغا يىگىرمە چاقىرىم چېكىنەيلى، ئاندىن ئەتە كېلىپ يەنە ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشايلى، ـــ دەپ مەسلىھەت سالدى.

ئۇلار چاپارمەنلەرنى باشلاپ يېقىن يەردىكى بىر داۋاندىن ئۆتۈپلا قوش تىكتى.

ئەمدى خۇ يەنجوغا كېلەيلى، ئۇ بارگاھتا بىئارام بولۇپ: «بۇ يەرگە قاراقچىلارنى ھەش - پەش دېگۈچىلا قولغا چۈشۈرىمەن دەپ كەلگەنىدىم. قانداقسىغا يەنە مۇنداق بىر رەقىبكە دۇچ كېلىپ قالدىم، مېنىڭ پېشانەم تەتۇر ئىكەن!» دەپ ئويلىدى. ئۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، ئامبال مۇ رۇڭ ئادەم ئەۋەتتى.

— ئامبال سىزنى، — دېدى كەلگەن كىشى، — چېرىكلەرنى قايتۇرۇپ كېلىپ، شەھەرنى ساقلىسۇن دەيدۇ. شىرمەتلەر تېغىدىكى قاراقچى كۈڭ مىڭ، كۈڭ لياڭلار لەشكەر تارتىپ، چىڭجۇ ئايمىقىغا ئاشلىق سوراپ كەلدى، ئۇلارنى ئايماقنىڭ ئاشلىق سېڭىغا تېگىپ قويامدىكىن دەپ سىزنى شەھەرنى قوغداشقا قايتسۇن دەپ بۇيرۇدى.

خۇ يەنجو بۇنى ئاڭلاپلا، شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ چېرىكلەرنى باشلاپ كېچىلەپ چىڭجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كەتتى.

ئەتىسى لۇ جىشېن، ياڭ جى، ۋۇ سۇڭلار يەنە چاپارمەنلەرنى باشلاپ، نەرە تارتىپ چۇقان سالغىنىچە ئۇدۇل تاغ ئېتىكىگە كەلدى، قارىسا چېرىكلەرنىڭ بىرىمۇ قالماي غايىب بوپتۇ، ئۇلار بۇنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى. لى جۇڭ، جۇ تۇڭلار ئادەملىرى بىلەن تاغدىن چۈشۈپ، ئۇچ ئاتامانىنى تاغ تۇراغا تەكلىپ قىلدى، ئات، كالا سويدۇرۇپ ئۇلارنى زىياپەت بېرىپ كۈتتى ۋە تىڭتىڭلاشقا تەرەپ - تەرەپكە ئادەملەر ئەۋەتتى.

ئەمدى خۇ يەنجوغا كېلەيلى، ئۇ چېرىكلەرنى باشلاپ شەھەر يېنىغا كەلگەندە، بىر توپ لەشكەرنىڭ شەھەرگە يېقىن كەلگەنلىكىنى كۆردى. بۇ بىر توپ لەشكەرنىڭ سەردارلىرى شىرمەتلەر تېغى ئېتىكىدىكى كۈڭ غوجىنىڭ ئوغلى تۇڭ باش يۇلتۇز كۈڭ مىڭ بىلەن تەنها ئۇچقۇن كۈڭ لياڭلار ئىدى. ئۇلار ئۆز يۇرتىدىكى بىر باي بىلەن قېرىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلىغانىدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن ئالتە - يەتتە يۈز ئادەم توپلاپ، شىرمەتلەر تېغىغا ئورۇنلىشىۋېلىپ بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ

كەلدى. ئۇلارنىڭ چىڭجۇ شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق تاغىسى كۆڭ بىننى ئامبال تۇتۇپ زىندانغا تاشلىغان بولغاچقا، بۇ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن تاغىسىنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئالاھىدە تاغ تۇرادىكى چاپارمەنلەرنى ئېلىپ چىڭجۇغا كەلدى. دەل شۇ چاغدا خۇ يەنجونىڭ چېرىكلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر ئېلىشتى. خۇ يەنجو ئات سېلىپ سەپنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئامبال مۇ رۇڭ سېپىل راۋىقىدا قاراپ تۇردى، كۆڭ مىڭ قولىغا نەيزە تۇتۇپ ئالدىغا ئاتلىق بۆسۈپ چىقىپ خۇ يەنجوغا ئېتىلدى. ئۇلار يېگىرمە نەچچە مەرتىۋە ئېلىشتى. خۇ يەنجۇ ئامبال ئالدىدا ئۆز ماھارىتىنى بىر كۆرسەتمەكچى بولدى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆڭ مىڭنىڭ جەڭ ماھارىتى تۆۋەن بولۇپ خۇ يەنجوغا تەڭ كېلەلمەي ئۆزىنى قاچۇرۇش بىلەن بولۇپ تۇرغاندا، خۇ يەنجو ئۇنىڭ يان تەرىپىدىن قىستاپ كېلىپ، كۆڭ مىڭنى ئات ئۇستىدىن يۇلۇۋالدى. بۇنى كۆرگەن كۆڭ لياڭ چاپارمەنلىرىنى باشلاپ بەدەر تىكىۋەتتى، ئامبال مۇ رۇڭ سېپىل راۋىقىدا تۇرۇپ: «ۋاي قوغلاڭلار !» دەپ قولىنى شىلتىپ، خۇ يەنجوغا بۇيرۇق قىلدى. چېرىكلەر قوغلاپ بېرىپ، يۈز نەچچە ئادەمنى تىرىك تۇتۇۋالدى. كۆڭ لياڭنىڭ لەشكەرلىرى مەغلۇپ بولۇپ، پىتىراپ كەتتى، ئۇلار كەچ بولغاندا كونا بىر بۇتخانىغا كىرىپ يوشۇرۇنۇشتى.

خۇ يەنجو كۆڭ مىڭنى تىرىك تۇتۇۋېلىپ، شەھەر ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ، ئامبال مۇ رۇڭ بىلەن كۆرۈشتى. ئامبال بۇنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى، كۆڭ مىڭغا يوغان تاقاق سېلىپ، ئۇنى كۆڭ بىن ياتقان زىندانغا تاشلىدى. بىر تەرەپتىن ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. يەنە بىر تەرەپتىن خۇ يەنجونى بەزمە ـ زىياپەت بىلەن كۈتتى ۋە شاپتۇللۇق تاغنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. خۇ يەنجو:

ـــ ئۇلار ئەسلىدە «قولىنى سېلىپلا ئالغۇدەك كومزەك ئىچىدىكى تاشپاقا» ئىدى. كۈتۈلمىگەندە يەنە بىر توپ قاراقچىلار

كېلىپ ئۇلارغا بولۇشتى؛ بۇ كەلگەنلەر ئىچىدىكى بىر شەيخ ۋە بىر مەڭلىك دارازا بىلەن ئېلىشتىم، لېكىن ھېچقايسىمىز بىر – بىرىمىزنى يېڭەلمىدۇق. بۇ ئىككىيلەننىڭ جەڭ ماھارىتى ئادەتتىكى ئەلكېزەرلەرنىڭكىگە ئوخشمايدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنى تۇتۇپ كېلەلمىدىم، — دېدى جاۋابەن.

— بۇ شەيخ، — دېدى مۇ رۇڭ، — يەنىمۇ دىيارىدىكى پېشقەدەم باسقاقبەگنىڭ باقاۋۇلى لۇ دا ئىدى، كېيىن چېچىنى چۈشۈرۈپ شەيخ بولۇۋالدى، ئۇنى كىشىلەر گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن دەپ ئاتىشىدۇ. مەڭلىك دارازىمۇ ئاستانە ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىنىڭ پەرمانچىسى، كىشىلەر ئۇنى مەڭلىك ياۋا ياڭ جى دەپ ئاتىشىدۇ. يەنە بىرى دەرۋىش، ئۇنىڭ ئىسمىزاتى ۋۇ سۈڭ، ئۇ ئەسلىدە جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ئۆلتۈرگەن يۈزبېشى، بۇ ئۈچەيلەن ئېرلۇڭشەن تېغىغا ئورۇنلىشىۋېلىپ بۇلاڭ – تالاڭ قىلىشتى، پادىشاھلىق چېرىكلەرنىڭ تۇتۇشىغا بوي بەرمەي، تۆت تۈتقاۋۇلنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى، ئۇلار تا بۈگۈنگە قەدەر تېخى تۇتۇلماي كېلىۋاتىدۇ.

— ھە، بۇ بىرنېمىلەرنىڭ جەڭ ماھارىتى ئۈستۈن ئىكەن – دە، دېمىدىمۇ، ئەنە بۇلار ياڭ پەرمانچى بىلەن لۇ باقاۋۇل ئىكەن، ئۇلارنىڭ نامى بىكارغا تارقالماپتۇ – دە ! شاپائەتچى بېگىم، خاتىرجەم بولسىلا، ئۇلارنىڭ ماھارىتىنىمۇ سىناپ كۆردۈم، بىر كۈن بولمىسا بىر كۈن ئۇلارنى بىر – بىرلەپ تۇتۇپ كېلىپ يۈقىرىغا تاپشۇرىمەن، — دېدى خۇ يەنجو.

ئامبال خۇشال بولۇپ خۇ يەنجوغا زىياپەت بەردى ۋە ئۇنى مېھمانخانىغا ئارام ئېلىشقا تەكلىپ قىلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

كۈڭ لياڭ ئۇرۇشتىن قېلىپ قالغان ئادەملىرىنى باشلاپ ئالدىغا ماڭغاندا، ئۇشتۇمتۇتلا جاڭگالدىن بىر توپ لەشكەر بۆسۈپ چىقتى، ئالدىدا ماڭغان بىر پالۋاننى قانداق دېمەمسىز، ئۇ «شىجياڭيۈ» ئۇسلۇبىدا يېزىلغان بىر نەزمىدە مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

قارا جەنده بويىدا گويا يېپىنغاندەك تۇمان،
پارقىرار چاچ باسقۇچى نۇر چاقنىتىپ قىروۋسمان.
قاچىلاپ ماڭلاي چېچىنى تەپمۇتەكشى قاشقىچە،
تەكشىلەپ ئارقا چېچىنى قايچىلاپ گەدەنگىچە.
پارقىرايدۇ مېڭە ئۇستىخانىدىن ئاق تەسۋىيى،
تاقىغان مەشۇت يىپىدا ساپسېرىق بىر بەلبېغى.
نۇر چاچار گاڭدىن سوقۇلغان قولىدا جۇپ شەمشىرى،
مانا بۇ ۋۇ سۇڭنىڭكى تەقى ـ تۇرقى سۈرىتى.

كۈڭ لياڭ ۋۇ سۇڭنى كۆرگەندىن كېيىن ئالمان ـ تالمان ئاتتىن چۈشۈپ:

ـــ باتۇرۇم، ئوبدان تۇرۇپتىلا؟ ـــ دېدى ۋۇ سۇڭنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ.

ۋۇ سۇڭ تەزىمنى ئىلىك ئېلىپ ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ـــ مەن ئاكا ـ ئۇكا ئىككىلىرىنى شىرمەتلەر تېغىغا ئورۇنلىشىپ، مەردلىك يولىدا جەم بولغانلىقلىرىنى ئاڭلىغانىدىم، ھەرقايسىلىرىنى نەچچە قېتىم يوقلاپ كېلەي دېگەن بولساممۇ، بىرىنچىدىن، تاغدىن چۈشۈشكە ئىمكان بولمىدى، ئىككىنچىدىن، ئۆزلىرىنىڭ يانلىرىغا بېرىشقا سەپەر چىقمىدى، شۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش نېسىپ بولمىدى. بۈگۈن نېمە ئىش بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

كۈڭ لياڭ تاغىسى كۈڭ بىننى قۇتۇلدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن چىڭجۇغا تېگىپ ئاكىسىنىڭ تۇتۇلۇپ كەتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

ـــ خاتىرجەم بولسىلا، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ، ـــ ئالتە ـ يەتتە قېرىندىاش ئېرلۇشەن تېغىدا مەردلىك يولىدا جەم بولدۇق. چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ چېرىكلىرى شاپتۇللۇق تاغدىكى لى جۈڭ، جۇ تۇڭلارغا قاتتىق تەگكەنلىكى ئۈچۈن، ھەمدەملىك سوراپ تاغ

تۇرايمىزغا كەلگەنكەن. لۇ جىشېن، ياڭ جى ــ ئىككى ئاتامان ئوغلانلارنى باشلاپ ئاۋۋال خۇ يەنجو بىلەن ئېلىشتى. ئۇلار بىر كۈن ئېلىشقاندىن كېيىن خۇ يەنجو كېچىدە كېتىپ قالدى. شاپتۇللۇق تاغدىكىلەر ئۇچمىزگە زىيانپەت بەردى. بۇگۈن ماڭا لەشكەر بىلەن تاغ تۇرايمىزغا قايتىشنى بۇيرۇدى. ئۇ ئىككىيلەن ئارقامدىن كېلىدۇ. مەن ئۇلارغا تاغلىرى ۋە ئاكىلىرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن چىڭجۇغا تېگىش قىلىشنى ئېيتىپ باقسام قانداق دەيلا؟

كۈڭ لياڭ ۋۇ سۇڭغا تەشەككۇر بىلدۇردى، ئۇلار بىر پەس ساقلىغاندىن كېيىن لۇ جىشېن، ياڭ جىلار تەڭلا ئات سېلىپ يېتىپ كەلدى. ۋۇ سۇڭ كۈڭ لياڭنى ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۇردى ۋە:

ــ مەن بۇ ياقنىڭ جاڭزىسىدا سۇڭ جياڭ بىلەن ئۇچراشقان ۋە ئۇلارغا كۆپ ئاۋارىگەرچىلىك سالغانىدىم، ئەمدى بىز مەردلىكنى ئەلا بىلىپ، ئۇچ تاغدىكى لەشكەرلەرنى توپلاپ، چىڭجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلايلى، ئامبال مۇ رۇڭنى ئۆلتۈرۈپ، خۇ يەنجۇنى قولغا چۈشۈرەيلى، ئايماقنىڭ ئاشلىق سېڭدىكى ئاشلىقنى ۋە خەزىنىسىدىكى پۇللارنى تاغ تۇراغا ئىشلىتەيلى، بۇ مەسلىھەتىم قانداقراق؟ ــ دېدى.

ــ مېنىڭ ئويلىغىنىمۇ شۇ، ــ دېدى لۇ جىشېن، ــ شاپتۇللۇق تاغقا ئادەم ئەۋەتەيلى، لى جۇڭ بىلەن جۇ تۇڭ ئۆز ئوغلانلىرىنى باشلاپ كەلسۇن، بىز ئۇچ تاغدىكىلەر بىرلىشىپ چىڭجۇغا تېگىش قىلايلى.

ــ چىڭجۇ شەھىرىنىڭ سېپىللىرى ناھايىتى پۇختا، ــ دېدى ياڭ جى، ــ چېرىكلىرىمۇ قاۋۇل؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇ يەنجو قالتىس باتۇر بىرنېمە. بۇ ئۆزىمىزنىڭ ھەيۋىتىمىزنى يوقاتقانلىق ئەمەس، ئەگەر چىڭجۇغا تېگىمىز دېسەك مېنىڭ بىر ئېغىز گېپىمگە قۇلاق سېلىڭلار، شۇ چاغدا شۇ شەھەرنى ئاسانلا ئالغىلى بولىدۇ.

ـــ قېنى ئاغا، پەنتىكىزنى ئاڭلايلى ! ـــ دېدى ۋۇ سۈڭ.

ياڭ جى قىسقىغىنا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلدى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! چىكجۇ شەھىرىنىڭ ھەممە ئۆيلىرى كۈلى قالغۇچە خاراب بولغۇسى، خارابە ئۈستىدە تۇرۇلۇپ ـ تۇرۇلۇپ ئىس ـ تۈتەكلەر چىقىۋسى، سۇ بويى باتۇرلىرى يەڭلىرىنى شىمايلاپ تەخ بولۇپ تۇرغۇسى. ياڭ جىنىڭ ۋۇ سۈڭغا چىكجۇغا تېگىش قىلىش توغرىسىدا نېمىلەرنى ئېيتقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك سەككىزىنچى باب

ئۇچ تاغدىكىلەرنىڭ مەردلىك يولىدا جەم بولۇپ چىڭجۇغا تەگكەنلىكى
شىرمەتلەرنىڭ بىر نىيەتكە كېلىپ سۇ بويىدىكىلەرگە قېتىلغانلىقى

شۇ ئەسنادا ۋۇ سۇڭ كۇڭ لياڭنى لۇ جىشېن، ياڭ جىلار ئالدىغا باشلاپ كېلىپ، ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۈردى، كۇڭ لياڭ ئۇلاردىن ئاكىسى كۇڭ مىڭ، تاغىسى كۇڭ بىنلارنى قۇتقۇزۇۋېلىشنى ئىلتىجا قىلدى. لۇ جىشېن دەرھال ئۇچ تاغ لەشكەرلىرىنى توپلاپ چىڭجۇغا تەگمەك بولدى. ياڭ جى:

— ئەگەر چىڭجۇغا تېگمىز دېسەك، نۇرغۇن لەشكەر كېرەك. ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇنى ئالغىلى بولىدۇ. مەن لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ دانىش دېگەن بىر كىشىنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان، ئەل ـ يۇرت ئۇنى شىپالىق يامغۇر سۇڭ جياڭ دەپ ئاتىشىدۇ. سۇڭ جياڭ خۇ يەنجوغا تازا ئۆچ. بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز بىلەن كۇڭ جەمەتىنىڭ لەشكەرلىرىنى يىغىپ مۇشۇ يەرگە توپلايلى. شاپتۇللۇق تاغدىكى لەشكەرلەرمۇ كېلىپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن چىڭجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلايلى. كۇڭ لياڭ ئىنىم، سىز كېچىلەپ لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ سۇڭ دانىشنى چىللاپ كېلىڭ. بۇ شەھەرگە كۇچنى بىرلەشتۈرۈپ تېگىش قىلىش ھەممىدىن ئەۋزەل. سىزنىڭ سۇڭ جياڭ باتۇر بىلەن بولغان ئالاقىڭىز قويۇق، قېنى قېرىنداشلار قانداق دەيسىلەر؟ — دېدى.

— بۇ گەپ دېگەن يەردىن چىقتى، — دېدى لۇ جىشېن، —

مەنمۇ بۇگۈن بۇنىڭ ئاغزىدىن، ئەتىسى ئۇنىڭ ئاغزىدىن سۆڭ جيالىڭ باتۇر ياخشى ئادەم دېگەننى ئاڭلاپ كەلدىم، شۇغىنىسى ئۇنىڭ بىلەن مولاقات بولالمىدىم. خەلقئالەم ئۇنىڭ نامىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي دەۋېرىپ، قۇلىقىم پاڭمۇ بولاي دەپ قالدى، قارىغاندا ئۇ دەرھەقىقەت ياخشى ئەر ئوخشايدۇ. شۇڭا، ئالەمگە نامى پۇر كەتكەن سۆڭ جيالىڭ، خۇا رۇڭ تۇرابېگى شامال تاغدا تۇرغان چېغىدا، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىشنى نىيەت قىلغانىدىم، ئەمدى باراي دەپ تەمشەلگەندە، ئۇنى تىلاۋەتكە كېتىپتۇ دەپ ئاڭلاپ بارالماي قالغانىدىم. بوپتۇ ! كۆڭ لياڭ ئىنى، سىز ئاكىڭىزنى قۇتقۇزماقچى بولسىڭىز، ئۇ يەرگە ئۆزىڭىز بېرىپ ئۇلارغا ئىلتىجا قىلىڭ؛ بىز بۇ يەردە ئۇ مەلئۇنلار بىلەن ئېلىشىپ تۇرايلى.

كۆڭ لياڭ چاپارمەنلىرىنى لۇ جىشېنغا تاپشۇرۇپ قويدى ۋە بىر ئادەمنى ھەمراھ قىلىپ، كارۋان سىياقىدا ياساندى ـ دە، كېچىلەپ لياڭشەن كۆلىنى پاناھ تۇتۇپ ماڭدى.

ئەمدى لۇ جىشېن، ياڭ جى، ۋۇ سۇڭلارغا كەلسەك، ئۇلار تاغ تۇراغا بېرىپ شى ئېن، ساۋ جېڭلارنى چاقىردى، ئاندىن يەنە بىر ـ ئىككى يۈز ئادەم ئېلىۋېلىپ تاغ تۇرادىن ھەمدەم بولۇشقا چۈشتى، شاپتۇللۇق تاغدىكى لى جۇڭ، جۇ تۇڭلار خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال ئادەملىرىنى ئېدىتىلاپ تۇرا ـ قاشانى ساقلاشقا ئوتتۇز ـ قىرىق ئادەم قالدۇردى. قالغان لەشكەرلىرىنى چىڭجۇ شەھىرى تۇۋىگە ئېلىپ بېرىپ، شەھەرگە تېگىشكە تەخمۇتەخ بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى كۆڭ لياڭدىن ئاڭلايلى. ئۇ چىڭجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ، ئەگرى ـ توقاي يوللار بىلەن لياڭشەن كۆلى بويىدىكى جان ئالغۇچى ئەزرائىل لى لىنىڭ مەيخانىسىغا كەلدى. ئۇ مەيخانىدا مەي ئىچكەچ ئولتۇرۇپ يولنى سۈرۈشتۈردى. لى لىغا بۇ ئىككىيلەن يات كۆرۈندى، شۇڭا ئۇلارنى تەكلىپ قىلىپ ئولتۇرغۇزۇپ:

— مېهمانلار، قەيەردىن كېلىشتىلە؟ — دەپ سورىدى.
— چىڭجۇدىن كەلدۇق، — دەپ جاۋاب بەردى كۆك لياك.
— مېهمانلار، لياڭشەن كوللىگە كىمنى ئىزدەپ بېرىشىدىلا؟ — دەپ سورىدى لى لى.
— ئۇ يەردە بىر تونۇشىمىز بار ئىدى، شۇنى ئىزدەپ بارماقچىمىز، — دېدى كۆك لياك جاۋابەن.
— تاغ تۇرادا ئاتامان ھەزرەتلەر تۇرىدۇ، ئۇ يەرگە قانداق بارىدىلا؟
— بىز ئەنە شۇ سۇك ھەزرەتنى ئىزدەيمىز.
— سۇك ھەزرەتنى ئىزدەپ كەلگەن بولسىلا، بۇ يەردە قائىدە - يوسۇنىمىز بار، — دېدى - دە، لى لى خىزمەتكارلىرىنى يوسۇن شارابى تەييارلاشقا بۇيرۇدى.
— بىز تونۇشمىساق، نېمىشقا مۇنچىلا كايىپ كېتىسىز؟ — دېدى كۆك لياك.
— مېهمان، ئۆزلىرى بىلمەيلا، تاغ تۇرادىكى ئاتامانلارنى ئىزدەپ كەلگەنلەر توپ ئىچىدىكى كىشىلەرنىك قەدىناس دوستلىرى بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلارغا ھۆرمەت قىلماي بولمايدۇ! مەن ھازىر بېرىپ خەۋەر قىلاي، — دېدى لى لى.
— پېقىر شىرمەتلەر تېغى ئالدىدا ئولتۇرىدىغان كۆك لياك بولىمەن.
— سۇك دانىش ئاغزىدىن مۇبارەك ناملىرىنى ئاڭلىغانىدىم، بۇگۈن بىر ئوبدان تاغقا چىقىپلا.
ئىككىيلەن يوسۇن شارابىنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن دەرھال پەنجىرىنى ئېچىپ سۇ ئىچىدىكى شىپاڭدىن ئاۋازلىق بىر پاي ئوق ئاتتى. بۇ چاغدا ئۇدۇلدىكى شاخاپچىنىك قومۇشلۇقىدىن چاپارمەنلەر بىر قېيىقنى ھەيدەپ چىقتى. ئۇلار قېيىقنى سۇ ئىچىدىكى شىپاك تۆڭگە ھەيدەپ كېلىپ توختاتتى، لى لى كۆك لياڭنى قېيىققا چۇشۇرۇپ، بىللە جەنشاتەن ساھىلى قىرغىقىغا چىقىپ قوۋۇققا باردى. كۆك لياك ئۇچ قوۋۇقنىك

هەيۋەتلىكىنى، بەش قولدەك تۇرغان نەيزە، قىلىچ، شەمشەر، يالمانلارنى كۆرگەندىن كېيىن كۆڭلىدە: «لياڭشەن كۆلىنى روناق تېپىپ كەتتى، دەپ ئاڭلىغانىدىم، پاھ ! دېمىسىمۇ شۇنچىلىك روناق تېپىپ كېتىپتۇ ـ دە!» دەپ ئويلىدى. چاپارمەنلەردىن بىرسى كىرىپ كېتىپ خەۋەر قىلدى، سۇڭ جياڭ ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. كۇڭ لياڭ سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ دەرھال يۈكۈنۈپ سالام قىلدى. سۇڭ جياڭ:

ـــ ئەزىز ئىنىم، نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرگە كەلدىڭىز، ـــ دەپ سورىدى.

كۇڭ لياڭ سالامدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئۇن سېلىپ يىغلىدى.

ـــ ئەزىز ئىنىم، كۆڭلىڭىزدە يېشىلمەس قانداق بىر مۇشكۈللۈك بار، قورۇنماي ئېيتىۋېرىڭ، سۇ كەلسە سۇغا چۈشۈپ، ئوت كەلسە ئوتقا كىرىپ كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ھەمدەم بولۇپ قۇتقۇزاي، ئىنىم، ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۇستازىم، ئۆزلىرىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئاتام قازا تاپتى، كۇڭ مىڭ يېزىمىزدىكى بىر تۆرە بىلەن قېرىشىپ قېلىپ، ئۇنى خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن قوشۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىدىن، پادىشاھلىق تۈتۈپ سولايمىز دەپ قاتتىق ئىز ـ دېرىكىنى قىلدى. شۇنىڭ بىلەن قېچىپ شىرمەتلەر تېغىغا چىقىۋالدۇق. ئالتە ـ يەتتە يۈز ئادەم توپلاپ بۇلاڭ ـ تالاڭ بىلەن كۈن كەچۈرگەنىدۇق، چىڭجۇ شەھىرىدە كۇڭ بىن دېگەن بىر تاغام بار ئىدى، ئۇنى مۇ رۇڭ تۈتۈۋېلىپ بوينىغا ئېغىر تاقاق سېلىپ زىندانغا تاشلىدى، شۇ ۋەجىدىن قېرىنداش ئىككىمىز تاغام كۇڭ بىننى قۇتقۇزۇۋېلىش نىيىتىدە شەھەرگە تەگمەكچى بولۇپ بارغانىدۇق. شەھەر تۈۋىگە بارغاندا، ئويلىمىغان يەردىن قوش يارما دەستە كۆتۈرگەن خۇ يەنجو دېگەن بىرنېمىگە ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئاكام ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتى، كېيىن ئۇ

ئاكامنى تۇتۇۋېلىپ چىڭجۇ ئايمەقنىڭ ئاپىرىپ زىندانغا تاشلىدى، ئۇنىڭ ئۆلۈك ـ تىرىكىدىن دېرەك يوق، ئۇ پېقىرنىمۇ ئۆلتۈرمەن دەپ بىرپەس قوغلىدى. ئەتىسى ۋۇ سۇڭغا يولۇقۇپ قالدىم. ئۇ ئۇستازىم ئۆزلىرىنىڭ مۇبارەك ناملىرىنى ئېغىزغا ئالدى. ئاندىن مېنى ئۆزىنىڭ ھەمراھلىرى بىلەن كۆرۈشتۇردى؛ بىرسىنى گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن، بىرسىنى مەڭلىك ياۋا ياڭ جى دەيدىكەن. بۇ ئىككىيلەن مېنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپلا خوددى كونا قەدىناسلاردەك كۆرۈپ، ئاكامنى قۇتقۇزۇش ئۈستىدە كېڭەشتى، ۋۇ سۇڭ: «چىڭجۇ ئايمەقنىڭ تېگىش ئۇچۇن ئېرلۇڭشەن تېغىدىكى باتۇر ـ ئەزىمەتلەردىن باشقا، يەنە شاپتۇللۇق تاغدىكى لى جۇڭ، جۇ تۇڭلارنىڭ چاپارمەنلىرىنى ۋە شىرمەتلەر تېغىنىڭ چاپارمەنلىرىنى بىرلەشتۇرەيلى، سىز كېچىلەپ لياڭشەن كۆلىگە تېز بېرىپ ئۇستازىڭىز سۇڭ دانىشتىن ئاكىڭىز بىلەن تاغىڭىزنى قۇتقۇزۇۋېلىشى ئۇچۇن يارىدەمگە ئادەم ئەۋەتىشنى ئىلتىجا قىلىپ ئادەم باشلاپ كېلىڭ» دېدى. شۇ گەپ بىلەن بۇگۇن ئۇدۇل بۇ يەرگە كەلدىم، ـــ دېدى.

ـــ بۇ ھېچقانچە ئىش ئەمەس، خاتىرجەم بولۇڭ، ئاۋۋال ئاتامان چاۋ گەي بىلەن كۆرۈشۈڭ، بىللە مەسلىھەتلىشەيلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ كۈڭ لياڭنى چاۋ گەي، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ ۋە باشقا ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتۇردى ۋە خۇ يەنجونىڭ چىڭجۇ ئايمەقنا بېرىپ ئامبال مۇ رۇڭغا قوشۇلۇپ كۈڭ مىڭنى تۇتقانلىقىنى، شۇ ۋەجىدىن كۈڭ لياڭ ئۇنى قۇتقۇزۇپ قويۇشنى ئىلتىجا قىلىپ بۇ يەرگە كەلگەنلىكىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

ـــ بۇ ئىككى جايدىكى پالۋانلار مەردلىكنى قولدىن بەرمەي، مېھرىبانلىق قىلماقچى بولۇۋاتسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە، بۇلار باتۇرۇم ئۆزلىرىنىڭ جانجىگەر دوستلىرى تۇرسا، بىز نېمىشقا

بارمايلى؟ ئەزىز باتۇرلىرىم، ئۆزلىرى تاغدىن تولا چۈشتىلە، بۇ قېتىم تۇرانى ساقلاپ قېلىپ قالسىلا، ئۆزلىرىنىڭ ئورنىدا كەمىنلىرى چۈشۈپ چىقاي، ــ دېدى چاۋ گەي.

ــ ئاغا، ئۆزلىرى تاغ تۇرامىزنىڭ باشپاناھى، بۇ يەردىن قوزغالسىلا بولمايدۇ، بۇ مېنىڭ ئىشىم، ئۇ يىراقتىن پاناھ تارتىپ كەلگەندىكىن، مەن ئۆزۈم بارمىسام قېرىنداشلارنىڭ كۆڭلى ئارام تاپالماي قالارمىكىن. پېقىر بىرنەچچە بۇرادەر بىلەن بېرىشقا رازىمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭنىڭ بۇ سۆزى ئۇزۇلمەيلا سارايىنىڭ ھەممە تەرىپىدىن گۇررىدە:

ــ ئۆزلىرى بىلەن بىللە بېرىپ، كىچىككىنە بولسىمۇ كۈچ چىقىرىشنى خالايمىز، ــ دېگەن ئاۋازلار كۆتۈرۈلدى.

سۇڭ جياڭ بۇنىڭدىن ناھايىتى خۇشال بولدى. شۇ كۈنى زىياپەت ئۆتكۈزۈپ كۇڭ لياڭنى مېھمان قىلدى. زىياپەت ئوستىدە سۇڭ جياڭ ئادىل پەتىۋاچى پېي شۇەننى چاقىرىپ تاغدىن بىللە باردىغان ئادەملەرنى ئېيتتىلاپ، بەش قوشۇن بولۇپ ماڭىدىغان بولدى: تۇرشاۋۇل قوشۇنغا خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، يەن شۇن، ۋاڭ پەتەك يولۋاسلارنى؛ ئىككىنچى توپقا مۇ خۇڭ، يا ڭ شيۇڭ، شيې جېن، شيې باۋلارنى تەيىنلەشنى؛ بارگاھ قوشۇنغا سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭلار سەردار بولۇشنى؛ تۆتىنچى توپقا جۇ تۇڭ، چەي جىن، لى جۇن، جاڭ خېڭلارنى؛ ھىماتچى قوشۇنغا سۇن لى، ياڭ لىن، ئۇۋ پېڭ، لى جېنلارنى لەشكەرلەرگە ھەيدەكچى بولۇپ مېڭىشقا تەيىنلەشنى ئۇقتۇردى. لياڭشەن كۆلىدىكى بەش قوشۇن، جەمئىي يىگىرمە ئاتامان، ئوچ مىڭ كىشىلىك ئاتلىق، پىيادە لەشكەر تەيىن قىلىندى. قالغان ئاتامانلار چاۋ گەي بىلەن تۇرا ـ قاشانى ساقلاشقا قالدۇرۇلدى. شۇنداق قىلىپ، سۇڭ جياڭ چاۋ گەي بىلەن ۋىدالىشىپ، كۇڭ لياڭ بىلەن تاغدىن يۇرۇپ كەتتى. لياڭشەن لەشكەرلىرى بەش قوشۇنغا بۆلۈنۈپ يولغا چىقتى.

نەزم

تۇنجى رەت ئاتلاندى لياڭشەندىن جەڭگە،
سەپ تارتىپ دەريانىڭ ئەجدىھاسىدەك؛
لياڭشەن تېغىدىن چىقتى سەپەرگە،
بوراندا ئېتىلغان يولۋاس ـ قاپلاندەك.
بەش قوشۇن قوزغالدى دۈكۈرەپ تەڭلا،
ئالدى ـ كەينىدە يىگىرمە پالۋان.
بىر ئۇزۇن سەپ تۇزۇپ ماڭدى يارەنلەر ـــ
ئۇچ مىڭ سەرۋاز جەم بولۇپ شۇئان.
بەش قولدەك كەشتىلىك ھەر رەڭ ئەلەملەر،
گويا ئوخشايتتى بۇلۇت ـ تۇمانغا.
كۆزنى چاقنىتىپ پولات شەمشەرلەر،
خۇددى قار، قىروۋدەك چاقناپ ھەر يانغا.
جاراڭلاپ قوڭغۇراقلار، ئاتلار ئويناقلاپ،
گۈمبۈرلەپ دۇمباقلار، چاپتى لەشكەرلەر؛
سىرىق چاڭ ـ تۇمانلار كۆككە توزغاقلاپ،
تۆكۈلدى ئاسماندىن توپا ـ يامغۇرلار.
ماڭدى ئوتتۇرىدا ئەلەم ئىچىدە،
پەملىك ـ ئەقىللىك ۋۇ يۇڭ خەلپىتىم؛
ئورۇن ئەپ زۇمرەت خادا تۇڭدە،
تەڭرى يولىن تۇتقۇچى سۇڭ دانىش بېگىم.
بېرىشتا يولدىكى جىن ـ شايتانلار،
قوۋۇشتۇرۇپ قولىنى تەزىم قىلىشتى.
قايتىشقا ياڭرىتىپ خەقلەر قوشاقلار،
بەللى ـ ھۇشىررە دەپ مەدھىي ئوقۇشتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ لياڭشەن كۆلىدىن يىگىرمە ئاتامانىنى، ئۇچ مىڭ لەشكەرنى باشلاپ، بەش قوشۇنغا بۆلۈنۈپ

يولغا چىقتى، يول ئۇستىده هېچ ۋەقه ئۆتۈلمىدى. ئايماق، ناهىيەلەردىن ئۆتكەچ هېچنېمىگه چېقىلمىدى. چىڭجۇ ئايمىقىغا يېتىپ بارغاندا كۈچ لياڭ ئاۋۇال لۇ جىشېنلارنىڭ لەشكىرى ئىچىگه بېرىپ، پالۋانلارغا خەۋەر يەتكۈزۈپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىشىنى ئورۇنلاشتۇردى. سۇڭ جياڭنىڭ بارگاه قوشۇنلىرى يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ۋۇ سۇڭ لۇ جىشېن، ياڭ جى، لى جۇڭ، جۇ تۇڭ، شى ئېن، ساۋ جېڭلارنى باشلاپ كىرىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتۇردى. سۇڭ جياڭ لۇ جىشېننى تۆرگه تەكلىپ قىلدى.

ــ ئاغا، ئۇزۇندىن بۇيان مۇبارەك ناملىرىنى ئاڭلاپ كەلدىم، كۆرۈشۈش نېسىپ بولمىدى، بۈگۈن ئۆزلىرى بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىمغا بەھىساب خۇشالمەن، ــ دېدى لۇ جىشېن.

ــ پېقىر ئۇنداق دېيىشكه ئەرزىمەيمەن ! ئەل ـ يۇرتتىكى مەرد پالۋانلار ئۆزلىرىنى دىيانەتلىك، پەزىلەتلىك دەپ ماختىشىدۇ، بۈگۈن مېھرىبان دىدارلىرىغا مولاقات بولدۇم، ئۆزۈمنى تولىمۇ بەختىيار هېسابلايمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ پېقىر بۇرۇنمۇ لياڭشەن كۆلىدىن ئۆتكەنىدىم، ئۆزلىرى تاغ تۇرادا ناهايىتى كۆپ ئىززەت ـ هۆرمىتىمنى قىلىپ كۆپ تۇتقانىدىلە؛ كەم ئەقىللىك قىلىپ تۇرۇپ قېلىشقا ئۇنماپتىمەن. بۈگۈن بەختىمزگه يارىشا ئۆزلىرى تاغ تۇرانى گۈللەندۇرۇۋەتتىلە، بۇ جاهاندا كارامەت ياخشى ئىش بولدى، ــ دېدى ياڭ جىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ.

ــ پەرمانچى، ئۆزلىرىنىڭ شۆهرەتلىك ناملىرى يۇرت ـ ئەلگه تارقالغان، ئىسىت ! مەن ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشۈشته بەك كېچىكتىم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لۇ جىشېن ئادەملىرىگه ئۇلارنى كۈتۈشكه مەي ـ شاراب تەييارلاشنى بۇيرۇپ، هەمىسى بىلەن بىر ـ بىرلەپ كۆرۈشتى، ئەتىسى سۇڭ جياڭ:

ــ چىڭجۇ تەۋەسىده يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان يېڭىش كىم

تەرەپتە بولۇۋاتىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ كۇك لياك كېتىپ قالغاندىن كېيىن ئىلگىرى ـ ئاخىر تۆت ـ بەش قېتىم ئېلىشىپ باقتۇق، ھېچقايسى تەرەپ يېڭەلمىدى. ھازىر چىگجۇ ئايمىقى پەقەت خۇ يەنجوغىلا تايىنىپ تۇرۇۋاتىدۇ؛ ئەگەر بۇ ئادەمنى قولغا چۈشۈرەلىسەك، بۇ شەھەر خۇددى قارەك ئېرىپ كېتىدۇ، ــ دېدى ياك جى.

ــ بۇ ئادەمنى كۈچ ئىشلىتىپ ئەمەس، پەم ـ پاراسەت بىلەن تۇتۇش كېرەك، ــ دېدى ۋۇ يۇك خەلپەت كۈلۈپ.

ــ بۇ ئادەمنى قانداق پەم ـ پاراسەت بىلەن قولغا چۈشۈرىمىز؟ ــ دېدى سۇك جياك.

ــ مۇنداق ـ مۇنداق يول بىلەنلا، ــ دېدى ۋۇ يۇك خەلپەت.

ــ بۇ پەنت ناھايىتى ئەپلىك ئىكەن.

شۇ كۈنى لەشكەرلەر ئاجرىتىلدى. ئەتىسى ئەتىگەن يولغا چىققان لەشكەرلەرنىك ئالدى چىگجۇ شەھرىنىك يېنىغا باردى، شەھەرنىك تۆت ئەتراپىنى لەشكەرلەر قورشۇالدى، داقا ـ دۇمباقلار ياڭراپ، ئەلەم چۆرۈلۈپ، چۈقان ـ سۈرەنلار كۆتۈرۈلۈپ ئۇرۇشقا چىللاندى. شەھەر ئىچىدىكى مۇ رۇك ئامبال بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ھاپىلا ـ شاپىلا خۇ يەنجونى مەسلىھەتكە چاقىرىپ:

ــ بۇ قېتىم قاراقچىلار يەنە لياڭشەن كۆلىدىكى سۇك جياڭغا خەۋەر قىلىپ، ئۇنى ئەكەپتۇ، بۇنىڭغا قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى.

ــ جانابلىرى بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا، قاراقچىلار كەلسە، يەر شارائىتىدىن پايدىلىنالمايدۇ، بۇ بىرنېمىلەر سۇ بويىدىلا ھۆركىرىيەلەيدۇ، ئەمدى ئۇۋۇسىدىن چىقىپ كەلدى، بىرسى كەلسە، بىرسىنى جايلايمىز، قېنى، ئۇلار قانداق ھۇنەر كۆرسىتەلەيدىكىن؟ ھەزرەتلىرى سېپىل ئۈستىگە چىقىپ خۇ يەنجونىك ئۇلار بىلەن قانداق ئېلىشىدىغانلىقىغا قاراپ تۇرسىلا، ــ دېدى خۇ يەنجو ۋە ئالدىراپ ـ تېنەپ

قۇياقلىرىنى كىيىپ ئاتلاندى، ئاسما كۆۋرۈكنى قويۇۋېتىپ مىڭ چېرىك ئېلىپ شەھەرگە يېقىنراق بىر جايدا سەپراس بولۇپ تۇردى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن بىر باتۇر ئات چاپتۇرۇپ چىقتى. ئۇ كىشى قولىغا بۆره چىشلىق كالتىكىنى تۇتقىنىچە، ئامبالىنى قاتتىق تىللاپ:

ــ ھەي خەقنى زار ـ زار قاقشاتقان خىيانەتكار ئوغرى! ئۆيۈمدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈردۈڭ، بۇگۈن قانلىق قىساسنى ئالمىدىغان بولدۇم! ــ دەپ توۋلىدى.

ــ ھەي مۇتتەھەم، سەن ئوردا تەيىنلىگەن مەنسەپدار، پادىشاھلىق ساڭا يامان قىلمىسا، نېمە ۋەجدىن ئىسيان قىلىپ پادىشاھلىققا يانسەن، ناۋادا قولۇمغا چۈشۈپ قالمىدىغان بولساڭ تېنىڭنى پارە ـ پارە، لەخشە ـ لەخشە قىلىۋېتىمەن! قېنى، ئاۋۋال بۇ قاراقچىنى تۇتۇڭلار لەشكەرلەر! ــ دەپ تىللىدى ئامبال مۇ رۇڭ چىن مىڭنى تونۇغاندىن كېيىن.

خۇ يەنجو بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قوش يارما دەستىسىنى ئوينىتىپ، چىن مىڭغا قاراپ ئات سالدى. چىن مىڭمۇ ئۇنىڭغا ئات سېلىپ بۆره چىشلىق كالتىكىنى پىرقىرىتىپ، خۇ يەنجوغا دۈشۈپ كەلدى، بىر ـ بىرىگە دەل كېلىشكەن بۇ ئىككىيلەن گىرەلىشىپ ئېلىشتى. بۇنىڭغا «شىجياڭيۇ» ئۇسلۇبىدا يېزىلغان تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

يارما دەستە ئالدى قوش خۇ يەنجو ئەجدىھا قۇيرۇقى،
ئوينىدى چىن مىڭ قولىدا بۆره چىشلىق كالتىكى.
ئۇچ قوشۇن كۆرمەك بىلەن قاماشتى شۇلئان جۇپ كۆزى،
ئات سېلىپ مەيدانغا چۈشتى ئىككى سەردار ھەربىرى.
ئوينىتىپ كالتەكنى چىقتى بارىگاھنىڭ رەھبىرى،
يارما دەستىنى كۆتۈردى پالۋان پەرزەندىسى.
بولدى قىرغىن، يەر ـ زېمىن قاپلاندى زۇلمەت، قۇم بىلەن،
جىن ـ شايتانمۇ چىقار كۆرسە بۇنى ھوش ـ كاللىسى.

ئىككىسى قىرىق ـ ئەللىك مەرتىۋە ئېلىشتى، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. ئامبال مۇ رۇڭ ئېلىشىش ئۇزۇن داۋام قىلغانىنى كۆرۈپ، خۇ يەنجونى يېڭىلىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپ، ئالمان ـ تالمان جاڭ چېلىپ چېرىكلىرىنى يىغىشقا بۇيرۇق بەردى، بۇنىڭ بىلەن خۇيەنجو چېرىكلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى. چىن مىڭمۇ قوغلىماي ئۆز سېپىگە قايتىپ كەتتى. سۈڭجياڭ ئاتامانلىرىنى ئون بەش چاقىرىم نېرىسىغا چېكىنىپ قوش تىكىشكە بۇيرۇدى.

ئەمدى خۇ يەنجوغا كەلسەك، ئۇ شەھەرگە قايتىپ بېرىپ ئېتىدىن چۈشتى ـ دە، ئامبال مۇ رۇڭ ئالدىغا بېرىپ:

ـــ كەمىنىلىرى چىن مىڭنى تۇتاي دەپ تۇرسام، جانابلىرى نېمىشقا چېرىكلەرنى يىغۇزالمىدىلا؟ ـــ دېدى.

ـــ مەن سىلىنىڭ نۇرغۇن ئېلىشقانلىرىنى كۆرۈپ، ھېرىپ كەتتىمىكىن دەپ، دەم ئېلىۋالسۇن دېگەن نىيەتتە چېرىكلەرنى يىغۇزالدىم، چىن مىڭ دېگەن مۇتتەھەم بۇرۇن مېنىڭ چېرىكلىرىمنىڭ قولىبېشى ئىدى. خۇا رۇڭ بىلەن بىللە مەندىن يۈز ئۆرۈپ كەتتى، بۇ مۇتتەھەمنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ ئالىيلىرى خاتىرجەم بولسىلا، كەمىنىلىرى بۇ ۋاپاسىز ئوغرىنى چوقۇم تۇتىمەن! ھېلى ئېلىشقاندا ئۇ چاندۇرۇپ قويغانىدى، ئەتە بۇ ئوغرىنىڭ بېشىنى كېسىپ كەلمىگىنىمنى كۆرسىلە جانابلىرى ! ـــ دېدى خۇ يەنجو.

ـــ سەركەردەم، ئەگەر شۇنچە باتۇر بولسىلا، ئەتە ياۋ كېلىپ قالسا، ئالدىدا مېڭىپ يول ئېچىپ ئۇچ ئادەمنى چىقىرىۋەتسىلە: ئۇنىڭ بىرى، ئاستانىدىن ھەمدەملىك سوراپ بارسۇن. ئىككىسى قوشنا دىيار، ئايماق، يامۇلارغا بېرىپ، ئۇلاردىن چېرىك چىقىرىپ، قاراقچىلارنى تۇتۇشقا يارىدەم سوراپ كەلسۇن، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ جانابلىرىنىڭ بۇ پىكىرلىرى ئاجايىپ ئاقىلانە پىكىر

بولدى، ـــ دېدى خۇ يەنجو.

ئامبال شۇ هامان ياردەم سوراش مەكتۇپى يېزىپ قاۋۇل ئۇچ سىپاھقا تۇتقۇزۇپ تەخمۇتەخ قىلدى.

ئەمدى خۇ يەنجوغا كەلسەك، چۈشكۈنىگە قايتىپ كېيىم ـ قۇياقلىرىنى يېشىپ ئارام ئالدى. ئەتىسى تېخى تاڭ يورۇمايلا بىر چېرىك كىرىپ:

ـــ شەھەرنىڭ يۇقىرى قوۋۇقى سىرتىدىكى تاغ بېلىدە ئۇچ ئاتلىق كېلىپ شەھەرگە قاراپ تۇرۇپتۇ: ئوتتۇرىسىدىكى قىزىل تون كىيىپ ئاق ئات مىنىپتۇ. ئىككى يېنىدىكىسىدىن ئوڭدىكىسىنىلا تونۇدۇم، ئۇ كىچىك لىگۈڭ خۇا رۇڭ ئىكەن، سولدىكىسى دەرۋىشتەك ياسىنىپتۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ قىزىل تون كىيگىنى ئوزايىدىن سۇڭ جياڭ چېغى. دەرۋىشتەك ياسانغىنى جەزمەن مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ، ئۇلارنى چۆچۈتۈۋەتمەكلار، يۈز لەشكەر بىلەن ئۆزۈم چىقىپ تۇتمىسام بولمىغۇدەك، ـــ دېدى خۇ يەنجو.

خۇ يەنجو دەرھال جابدۇنۇپ ئاتلاندى، قولىغا قوش يارما دەستىسىنى ئالدى، ئاندىن يۈزدىن ئارتۇق ئاتلىق چېرىكنى باشلاپ، جىمغىنا يۇقىرى قوۋۇقنى ئاچقۇزۇپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرتتى ـ دە، چېرىكلىرىنى ئېلىپ تاغ بېلىگە كەلدى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، خۇا رۇڭ شەھەرگە تىكىلىپ تۇراتتى. خۇ يەنجو ئېتىنى قامچىلاپ تاغ بېلىگە چىقىشىغا ئۇچەيلەن ئاتلىرىنىڭ بېشىنى بۇراپ ئاستاغىنا كېتىپ قېلىشتى. خۇ يەنجو ئالدى تەرەپتىكى نەچچە تۇپ قاقشال تېرەك تۇۋىگە قوغلاپ باردى، سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، خۇا رۇڭلار ئاتلىرىنى توختىتىپ قاتار تۇراتتى. خۇ يەنجو ئەمدىلا قاقشال تېرەك تۇۋىگە يېتىپ كېلىشىگە سۇرەن ـ چۇقان كۆتۈرۈلدى، خۇ يەنجو لەخمىگە پۈتلىشىپ ئات ـ پېتى بىلەن تىقىلىپ قالدى. بۇ چاغدا ئىككى تەرەپتىن ئەللىك ـ ئاتمىش ئىلمەك ئوقرۇقچى چىقىپ، خۇ يەنجونى ئىلدى ـ دە، باغلاپ ئېلىپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئېتىنى يېتىلەپ

ماڭدى. ئۇنىڭ بىلەن كەلگەن چېرىكلەردىن بەش ـ ئالتىسىنى خۇاڭ رۇڭ ئوقياسى بىلەن ئېتىپ يىقىتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىكىلەر ئاتلىرىنىڭ بېشىنى قايرىپ، دۈكۈرەپ قېچىپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ قوشقا قايتىپ كېلىپ ئولتۇرۇشىغا خۇ يەنجونى لەشكەرلەر ئىتتەرگىنىچە ئېلىپ كىردى. ئۇنى كۆرگەن سۇڭ جياڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ يېشىڭلار! ـــ دەپ ۋارقىرىدى لەشكەرلىرىگە ۋە ئۇنى ئۆزى يۆلەپ بارگاھىنىڭ تۆرىگە چىقىرىپ تەزىم بەجا كەلتۈردى. خۇ يەنجو:

ـــ نېمە سەۋەبتىن مۇنداق قىلىشسىلە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر سۇڭ جياڭ ئوردىغا بىۋاپالىق قىلىشقا هەددىمۇ؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ بەگ ـ سىپاهلارنىڭ خىيانەتكارلىقى، بىشەملىكى دەستىدىن چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويدۇم، شۇڭا لياڭشەن بويىنى ۋاقتىنچە پاناهداشقا ماكان تۇتۇپ، ئوردىنىڭ ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىشىنى كۈتۈپ يېتىپتىمەن. ئويلىمىغاندا، سەردارىم، ئۆزلىرىنى لەشكەر تارتىپ بۇ يەرگە كېلىشكە جۇڭاتتىم. ئۆزلىرىنىڭ باتۇرلۇقلىرىغا قايىلمەن. بۇگۈن ئۆتكۈزگەن گۇناهىمنى كەچۈرگەيلا.

ـــ تۇتۇلغان ئادەمنى ئۆلتۈرسىمۇ ئېغىر كەتمەيدۇ، باتۇرۇم، نېمىشقا ئۇنچىلا ئۆزرىخاهلىق ئېيتىدىلا؟ ـــ دېدى خۇ يەنجو.

ـــ ئۆزلىرىنىڭ جانلىرىغا قەست قىلىشقا قانداقمۇ قولۇم بارسۇن، تەڭرىمگە كۆڭلۈمدىكىنى ئىزهار قىلىشقا تەييارمەن، ـــ دەپ يالۋۇرۇپ يېلىندى سۇڭ جياڭ.

ـــ قېرىندىشىم، ئۇلۇغ مەقسەت ـ مۇرادلىرىچە مېنى ئاستانىگە بېرىپ، خاندىن ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىشىنى ئىلتىجا قىلىپ كەلسەڭ، تاغقا ئادەم ئەۋەتىپ گۇناهىمنى كەچۈرسە، دەيلىغۇ دەيمەن؟ ـــ دېدى خۇ يەنجو.

ـــ سەردار، ئۆزلىرى قانداق بارالايلا؟ ـــ دېدى سۇڭ جيالۇ، ـــ گاۋ ئەمىر دېگەن دۆيۈز ناھايىتى ئىچى تار مۇتتەھەم، كىشىنىڭ چوڭ شاپائەتلىرىنى ئۇنتۇپ، كىچىككىنە گۇناھلىرىنى كۆڭلىدە ساقلايدۇ. ئۆزلىرى نۇرغۇن چېرىك، ئوزۇق ـ تۇلۇكلىرىنى يوقىتىۋەتسىلە، ئۇ ئۆزلىرىنى جازالىماي قالامدۇ؟ ھازىر خەن تاۋ، پېڭ چې، لىڭ جېنلارنىڭ ھەننىۋاسى كەمىنلىرىنىڭ تاغ تۇرايمىغا كېلىپ توپقا قوشۇلدى. جانابلىرىمۇ تاغ تۇرايمىزنى پەس كۆرمەيدىغانلا بولسىلا، پېقىر سۇڭ جيالۇ ئۆز ئورنۇمنى ئۆزلىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىشكىمۇ رازىمەن. ئوردا بىزنى كېرەك قىلماق بولۇپ ئەل بولۇشقا دالالەت قىلغاندا، دۆلەتكە بارلىق ساداقەتسىز بىلەن خىزمەت كۆرسەتسەكمۇ كېچىككەن بولمايمىز.

خۇ يەنجو بىرپەس ئويلاندى، بىرىنچىدىن، ئۇ ئۆزىمۇ ساماۋى ئەختەرلەر قاتارىدىكى كىشى بولۇپ، مەردلىك ـ ۋاپادارلىقتا ئوخشاش بولغانلىقىدىن؛ ئىككىنچىدىن، سۇڭ جياڭنىڭ ناھايىتى ئەدەپ ـ قائىدىلىك، گەپ ـ سۆزلىرىنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىگە قاراپ، بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ:

ـــ مەن دۆلەتكە ساداقەتسىزلىك قىلىپ ئەمەس، دەرھەقىقەت ئۆزلىرىنىڭ مەردلىك ـ ۋاپادارلىقلىرىنىڭ ھەممىدىن ئارتۇق ئىكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن رايىلىرىغا كۆنۈشكە رازى بولدۇم، ئاياغلىرىدا يۇرۇپ خىزمەتلىرىدە بولغايمەن. بولغۇلۇق بولدى. بۇنىڭدىن باش تارتىشقا ھېچ يول قالمىدى، ـــ دېدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

خان مۇددىئاسى بىلەن خۇ يەنجو،
ئاتلاندى قاراقچىلارنى قىرماققا.
بويسۇنۇپ ئۇلارغا ئەگدى بۇگۇن باش،

خىلاپلىق قىلىپ ئۇ خانلىق بۇيرۇققا.
بۇنى گەر دېگىلى بولمىسىمۇ ھەم،
چىن دىلدىن رازىمەن قاراقچى ئۇنداق.
ۋە لېكىن شاياتۇن قەسرىسىدىن،
ئۇنىڭ تەقدىرىگە پۇتۇلگەن شۇنداق.

سۇڭ جياڭ بۇنىڭغا ئىنتايىن خۇرسەن بولدى، خۇ يەنجونى باشلاپ ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتۇردى. لى جۇڭ، جۇ تۇڭلارنى چاقىرىپ، قار تېپىر قاغا ئارغىماقنى ئالدۇرۇپ كېلىپ سەردارغا تۇتتى. ئاندىن كۆچمىلىك كۇڭ مىڭنى قۇتقۇزۇۋېلىش يوللىرىنى كېڭەشتى.

ــ خۇ يەنجو ئارقىلىق ئامبالىنى گوللاپ شەھەر قوۋۇقىنى ئاچۇرساقلا، شەھەرنى ئالغىنىمىز شۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇ يەنجو سەردارنىڭ كۆڭلىدىكى نىيەتلىرىمۇ ئۇزۇلىدۇ، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇ يەنجودىن ئۆزىرىخاھلىق سوراپ:

ــ مېنىڭ مۇددىئايىم شەھەرنى تارتىۋېلىش ئەمەس، كۇڭ مىڭ ۋە ئۇنىڭ تاغىسى زىندانغا چۈشۈپ باغلاقلىق يېتىپتۇ، سەردارىم ئۆزلىرى شەھەر قوۋۇقىنى ئاچقۇزۇپ بەرمىسىلە، ئۇنى قۇتقۇزۇۋالالمايمىز، ــ دېدى.

ــ قېرىندىشىم، ئۆزلىرى پېقىرنى ئېلىپ قېلىشقا رازى بولغاندىكىن، كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە ئەجىر كۆرسىتىمەن، ــ دېدى خۇ يەنجو جاۋابەن.

شۇ ئاخشىمى چىن مىڭ، خۇا رۇڭ، سۇن لى، يەن شۇن، لۇ فاڭ، گو شېڭ، شىي جېن، شىي باۋ، ئوۋ پېڭ، ۋاڭ يىڭ قاتارلىق ئون ئاتامان بۇ ئىشقا تەيىنلەندى، ئۇلار چېرىكچە ياسىنىپ خۇ يەنجونىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى، خۇ يەنجو ئۆزى قوشۇلۇپ ئون بىر ئاتلىق بولۇپ، شەھەر ياقىسىدىكى خەندەك تۇۋىگىچە بېرىپ:

ــ قوۋۇقنى ئېچىڭلار، مەن ئاران جېنىمنى قۇتۇلدۇرۇپ

كەلدىم ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سېپىل ئۈستىدە تۇرغانلار خۇ يەنجونىڭ ئاۋازىنى تونۇپ، ئالمان ـ تالمان ئامبال مۇ رۇخغا مەلۇم قىلدى. بۇ چاغدا ئامبال خۇ يەنجونىڭ تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىدىن پەرىشان ئولتۇراتتى، ئۇ خۇ يەنجونىڭ قېچىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، خۇشلۇققا چۆمۈپ، دەرھال ئاتلىنىپ شەھەر سېپىلىغا چىقتى، قارىسا خۇ يەنجونىڭ ئارقىسىدىن ئون نەچچە ئاتلىق چېرىك كېلىۋېتىپتۇ، ئامبال خۇ يەنجونىڭ ئاۋازىنى تونۇپ:

ـــ سەردارىم، قانداق قايتىپ كەلدىلە، ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەن ئۇلارنىڭ لەخمىسىگە چۈشۈپ قالدىم، مېنى ئۇلار تۇراغا ئېلىپ باردى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بۇرۇنىسىدا مېنىڭ قول ئاستىمدا ئىشلىگەن بىر سەردار مۇشۇ ئاتنى ئوغرىلاپ كېلىپ يوشۇرۇنچە ماڭا بەردى ۋە ماڭا ئەگىشىپ بۇ يەرگە كەلدى، ـــ دېدى خۇ يەنجو.

ئامبال خۇ يەنجونىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شۇ ھامان چېرىكلىرىنى بۇيرۇپ شەھەر قوۋۇقىنى ئاچقۇزۇپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرگۈزدى، ئون ئاتامان خۇ يەنجوغا ئەگىشىپ شەھەر قوۋۇقىدىن كىردى، چىن مىڭ ئۆزىنىڭ ئالدىغا كەلگەن ئامبال مۇرۇخنىڭ بېشىغا بىر كالتەك سېلىۋىدى، ئۇ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى. شېي جېن، شېي باۋلار ئوت قويدى؛ ئوۋ پېيىڭ، ۋاڭ پەتەك يولۋاسلار سېپىلغا يۈگۈرۈپ چىقىپ چېرىكلەرنى قىرىپ، تىرىپىرەن قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى سېپىل ئۈستىدە ئوت كۆيگەنلىكىنى كۆرۈپ گۈررىدە شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى. سۇڭ جياڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ: «يۇقرالارغا تەڭ تەگكۈزمەي، ئامبار ـ خەزىنىلەردىكى ئوزۇق ـ تۇلۇك، پۇل ـ مالنى يىغىشتۇرۇڭلار، باش زىنداندىكى كۇڭ مىڭنى، ئونىڭ تاغىسى كۇڭ بىننى بالىچاقلىرى بىلەن قوتقۇزۇپ ئوتنى ئۆچۈرۈڭلار، ئامبال مۇ رۇخنىڭ ئۆيىدىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆيىدىكى مال ـ مۇلۇكلىرىنى

لەشكەرلەرگە ئۇلەشتۇرۇپ بېرىڭلار» دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. تاڭ ئاتقاندا شەھەردىكى ئۆيۈڭاقى كۆيۈپ كەتكەن ئائىلىلەرنىڭ سان ـ ئېدىتىنى ئېلىپ ئوزۇق ـ تۇلۇك تارقىتىپ بەردى. يامۇلنىڭ خەزىنىسىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇنىلارنى، ئامباردىكى ئاشلىقلارنى بەش ـ ئالتە يۈز ھارۋىغا قاچىلاتتى، يەنە ئىككى يۈز نەچچە ياراغلىق ئات غەنىيمەت ئېلىندى. شۇنىڭ بىلەن چىڭجۇ يامۇلندا تەبرىك زىياپىتى ئۆتكۈزۈلۈپ، ئۇچ تاغ ئاتامانلىرى چوڭ تۇراغا تەكلىپ قىلىندى. لى جۇڭ، جۇ تۆڭلار شاپتۇللۇق تاغقا ئادەم ئەۋەتىپ، لەشكەر، پۇل ـ پۇچەك، ئوزۇق ـ تۇلۇكلەرنى يىغىشتۇرۇپ، تۇرا ـ قاشالارغا ئوت قويغۇزۇۋەتتى. لۇ جىشېنمۇ شى ئېن، ساۋ جېڭلارنى ئېرلۇڭشەن تېغىغا ئەۋەتىپ، جاڭ چىڭ، سۇن چوكانىڭ لەشكەر ۋە ئوزۇق ـ تۇلۇكلىرىنى يىغىشتۇرغۇزۇپ، مەرۋايىت ئىبادەتخانىسىنىڭ تۇرا ـ قاشالىرىنى كۆيدۇرۇۋەتتى، نەچچە كۈن ئىچىدە ئۇچ تاغ لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسى تەخمىنەن بولدى. سۇڭ جياڭ چوڭ قوشۇننى باشلاپ تاغقا قايتتى. سەردار خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، خۇ يەنجو، جۇ تۇڭلار يول ئېچىپ ئالدىدا ماڭدى. يول ئۇستىدىكى ئايماق ـ ناھىيەلەرگە قىلچە پاراكەندىچىلىك سېلىنمىدى. يېزا ـ سەھرالاردىكى خالايىق قېرىلىرىنى يۆلىشىپ، بالىلارنى يېتىلىشىپ، كۈجە ـ ئىسرىقلار يېقىشقان ھالدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، تەزىم ـ ئېھتىرام بىلەن قارشى ئېلىشتى. بۇلار نەچچە كۈنگە قالمايلا لياڭشەن كۆلى بويىغا يېتىپ كېلىشتى. نۇرغۇن سۇچى لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانلىرى ئۇلارنى كېمە ـ قولۇاقلار بىلەن قارشى ئېلىشتى. چاۋ گەي تاغ تۇرادىكى ئاتلىق، پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانلىرىنى باشلاپ جىنشاتەن ساھىلىغچە ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇلار چوڭ تۇراغا كېلىپ مەردلەر سارىيىدا ئۆز مەرتىۋىلىرى بويىچە ئورۇن ئېلىشتى. تاغ تۇراغا يېڭى كەلگەن خۇ يەنجو، لۇ جىشېن، ياڭ جى، ۋۇ سۇڭ، شى ئېن، ساۋ جېڭ، جاڭ چىڭ، سۇن چوكان، لى جۇڭ، جۇ تۇڭ،

كۈك مىك، كۈك لياك قاتارلىق ئون ئىككى ئاتامان شەرىپىگە كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈلدى. زىياپەت ئۈستىدە لىن چۈك لۇ جىشېننىڭ ئۆزىنى قۇتقۇزغانلىقىغا رەھمەت - تەشەككۈر بىلدۈردى. لۇ جىشېن:

— پېقىر ساڭجۇ ئايمىقىدا ئۆزلىرىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن يەڭگەمدىن خەت - خەۋەر كەلدىمۇ؟ — دەپ سۈرۈشتۈردى لىن چۈڭدىن.

— پېقىر ۋاك لۇننى ئۆلتۈرگىنىمدىن كېيىن خوتۇن - بالىلىرىمنى ئېلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتكەنىدىم، خوتۇنۇمنىڭ دۆيۈز گاۋ ئەمىرنىڭ قىيىن - قىستىقىغا چىدىماي ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغانلىقى؛ قېيىنئاتامنىڭمۇ دەرد - پىغاندا كېسەلگە چېقىلىپ قازا تاپقانلىقى ھەققىدە ئۇچۇر ئېلىپ كەلدى، — دەپ جاۋاب بەردى لىن چۈك.

ياك جى تاغ تۈرا ۋاك لۇننىڭ ئىلكىدىكى چاغدا كۆرگەن كونا ۋەقەلەر ئۈستىدە توختالغاندا، ھەممەيلەن:

— بۇ ئەزىلى قىسمەتتە شۇنداق پۈتۈلگەن، ئۇ ھەرگىز تاسادىپىي ئەھۋال ئەمەس! — دېيىشتى.

— چاۋ گەي سېرىق تۆپىلىكتە مەۋلۇت سۇۋغىتىنى بۇلىغانلىقىنى پاراك قىلىپ بېرىۋىدى، ئەھلى خالايىقىنىڭ ھەننىۋاسى قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. ئەتىسىدىن باشلاپ نۆۋەت بىلەن بەزمە - زىياپەتلەر ئۆتكۈزۈلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى سۈك جياڭغا كېلەيلى. سۈك جياك تاغ تۈراغا شۇنچىۋالا لەشكەر، ئاتامانلار قوشۇلسا نېمىشقا خۇش بولمىسۇن، ئۇ تاك لۇڭنى چاقىرىپ تۆمۈرچىلەر باشبۇغى قىلىپ، ئۇنىڭغا قورال - ياراغ ۋە تۆمۈر قاپلىق قۇياقلار ياساش ئىشلىرىغا قاراشنى تاپشۇردى؛ خۇ جيەننى تۇغ - ئەلەم، كىيىم - كېچەك ئىشلىرىنى باشقۇرۇش باشبۇغى قىلىپ، ئۇنىڭغا ئاسمان - زېمىن، ئادەم سۈرىتى، توققۇز يۇلتۇز سۈرىتى، تۆت يەتتە تىكەن

سۇرىتى، بەش تەرەپ سۇرىتى، يىگىرمە سەككىز مالائىك سۇرىتى چۇشۇرۇلگەن ئەلەملەر، ئۇچار ئەجدىھا، ئۇچار يولۋاس، ئۇچار ئېيىق، ئۇچار قاپلان سۇرەتلىك ئەلەملەر، سىرىق يالمان، ئاق قوتاز قۇيرۇقى شەكىللىك ئۇچى قارا، قىزىل پۇپۇكلۇك ئەلەملەر ياستىشنى تاپشۇردى. تاغ ئەتراپىغا قاشا، راۋاق سالدۇردى. تاغ تۇراغا كېلىدىغان پالۋانلارنى كۇتۇۋېلىش، پايلاقچىلىق قىلىپ، يېغىلىق خەۋەرلىرىنى مەلۇم قىلىپ تۇرۇش ئۇچۇن، كۇنىپبتىش تۆۋەن تەرەپتىكى يوللارغا قايتىدىن ئىككى مەيخانا سالدۇردى. كونا مەيپۇرۇش جاڭ چىڭ بىلەن سۇن چوكان ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى تاغنىڭ كۇنىپبتىش تەرىپىدىكى يول ئۇستىگە سېلىنغان مەيخانىغا قارانچۇق قىلىپ تەيىنلىدى؛ تاغنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى يول ئۇستىگە سېلىنغان مەيخانىغا سۇن شىن بىلەن گۇ يەڭگە ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى قارانچۇق قىلىپ تەيىنلىدى؛ تاغنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى يول ئۇستىگە سېلىنغان مەيخانىغا جۇ گۇي، لې خېلارنى، تاغنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى يول ئۇستىگە سېلىنغان مەيخانىغا يەنىلا لى لى، شى چىيەنلەرنى تەيىنلىدى. ئۇچ قوۋۇق ئۇستىگە قاشا ياستىپ ئۇنىڭغا قاراشقا ئاتامانلار يۆتكىدى. بۇيرۇقلار بېرىلىپ بولغاندىن كېيىن ئاتامانلار ئۇنى ئادا قىلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

بىر كۇنى تۇيۇقسىزلا گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن كېلىپ سۇڭ دانىشقا:

ــ يېقىرىنىڭ بىر تونۇشۇم بار، ئۇنى قېرىندىشىمىز لى جۇڭمۇ تونۇيدۇ، خەق ئەجدىھا يىگىت شى جىن دەپ ئاتىشىدۇ؛ ھازىر ئۇ خۇاجۇ ئايمىقىنىڭ خۇايىڭ ناھىيەسىدىكى شاۋخۇا تېغىدا، ھېلىقى چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ ۋە غار سەكرىگەك يولۋاس چېن دا، چار يىلان يالڭ چۇنلار بىلەن مەردلىك يولىدا جەم بولغان. مەن دائىم ئۇنى ئەسلەيمەن. بۇرۇنىسىدا چىنە تاۋۇت بۇتخانىسىدىكى چېغىمدا ئۇ ماڭا ھەمدەم بولۇپ قۇتقۇزۇۋالغاندى، شۇڭا يادىمدىن زادى چىقمايدۇ. مەن يوقلىغاچ

بېرىپ ئاشۇ تۆتەيلەننى ئەكېلىپ توپقا قوشۇۋالساق، بۇنىڭغا سىلى قانداق دەيلاكسىن؟ ــ دېدى.

ــ شى جىننىڭ داڭقىنى مەنمۇ ئاڭلىغان، تەخسىرىم، ئەگەر ئۆزلىرى چىللاپ كېلەلمىسىلە، ناھايىتى ياخشى گەپ، شۇنداقتىمۇ يالغۇز بارسىلا بولمايدۇ. ئىنىمىز ۋۇ سۇڭ جۇۋاپ ھەمراھ بولۇپ بېرىپ كەلسۇن. ئۇ بىر تەقۋادار دەرۋىش، بىللە بېرىشقا لايىق ئادەم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ خوش مەن ئۇستازىم بىلەن بىللە بېرىپ كېلەي، ــ دەپ ماقۇللۇق بىلدۈردى ۋۇ سۇڭ.

بۇلار شۇ كۈنىلا بوغچا، يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇردى. لۇ جىشېن سوپىيانە سۈپەتتە، ۋۇ سۇڭ مۇلازىم دەرۋىش سۈپىتىدە ياساندى. ئىككىيلەن ئاتامانلار بىلەن خوشلىشىپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. بۇلار جىنشاتەن ساھىلىدىن ئۆتۈپ، سەھەر تۇرۇپ يول يۈرۈپ، كەچ بولغاندا قونۇپ، بىر كۈنمۇ توختىماي، خۇاجۇ ئايمىقىنىڭ خۇايىڭ ناھىيەسى تەۋەسىگە يېتىپ بېرىپ، ئاندىن ئۇدۇل شاۋخۇا تېغىغا باردى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭلارنى يولغا سېلىپ قويغاندىن كېيىن كۆڭلى تىنماي، يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭنى چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ ئۇچۇر ـ سىرتىقىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئارقىدىن ئەۋەتتى.

ئەمدى لۇ جىشىن، ۋۇ سۇڭلار شاۋخۇا تېغىغا كەلگەندە، يول ئۈستىگە مۆكۈنۈۋالغان چاپارمەنلەر ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

ــ ھەي ئىككى سوپۇم، نەدىن كېلىشتىلە؟ ــ دەپ سوردى.

ــ بۇ تاغدا شى جىن غوجام بارمۇ؟ ــ دەپ ياندۇرۇپ سوردى ۋۇ سۇڭ.

ــ شى جىن ھەزرىتىمىنى ئىزدەپ كەلگەن بولۇشسىلا، بۇ يەردە كىچىككىنە تەخىر قىلىپ تۇرۇشسىلا. مەن تاغقا چىقىپ ئاتامانغا خەۋەر قىلاي، ئالدىلىرىغا چىقسۇن، ــ دېدى چاپارمەنلەر.

— سەنلەر زىيادە گەپنى قويۇپ، لۇ جىشېن كەپتۇ دېسەڭلار بولىدۇ، — دېدى ۋۇ سۇڭ.

چاپارمەنلەر چىقىپ كېتىپ ئانچە ئۆتمەيلا چېچەن مۇشاۋۇر جۇ ۋۇ، غار سەكرىگەك يولۇاس چېن دا، چار يىلان ياڭ چۇنلار تاغدىن لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭلارنىڭ ئالدىغا چۇشتى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدە شى جىن يوق ئىدى.

— شى جىن غوجام نەدە قالدى؟ كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

— تەخسىرىم، ئۆزلىرى يەنئەن دىيارى مەھكىمىسىدىكى لۇ باقاۋۇل ئەمەسمۇ؟ — دەپ سورىدى جۇ ۋۇ ئالدىغا كېلىپ.

— مەن شۇ، بۇ دەرۋىش جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ئۆلتۈرگەن ۋۇ سۇڭ، — دېدى لۇ جىشېن.

— ناملىرىنى ئۇزۇندىن بۇيان ئاڭلىغانمىز! ئىككىلىرىنىڭ ئېرلۇڭشەن تېغىدا قوش تىكىپ ماكان تۇتقانلىقلىرىدىن خەۋىرىمىز بار، بۇگۈن نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلاكىن؟ — دەپ ئۇچەيلەن ئالمان ـ تالمان سالام بەجا كەلتۈردى.

— بىز ھازىر ئېرلۇڭشەندە ئەمەس، لياڭشەن كۆلى بويىدىكى سۇڭ دانىشمەنلىك چوڭ تاغ تۈرادىكى توپىغا قوشۇلدۇق، بۇگۈن ئالاھىدە شى جىن غوجامنى ئىزدەپ كەلدۇق، — دېدى لۇ جىشېن.

— ئىككىلىرى بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن تاغ تۈراغا مەرھەمەت قىلىسلا، پېقىر ئۇجۇر ـ بۇجۇرنىچە سۆزلەپ بېرەي، — دېدى جۇ ۋۇ.

— گەپ ـ سۆزىڭىز بولسا قىلىڭ، كىمگە ساقلايسىز، — دېدى لۇ جىشېن.

— ئۇستازىمنىڭ مىجەزى چۈس ئادەم، گېپىڭىز بولسا دەۋېرىڭ، — دېدى ۋۇ سۇڭ.

— بىز ئۇچەيلەننىڭ تاغ تۈرايىمىز مۇشۇ بولىدۇ، شى جىن

غوجام تاغقا چىققاندىن كېيىن ئاجايىپ رونۇق تاپقاندۇق. يېقىندا شى جىن غوجام تاغدىن چۈشۈپ بىر نەققاشقا ئۇچراپ قاپتۇ، ئۇ ئەسلىدە يۇقىرى ئاستانە دامىغ دىيارىلىق ۋاقا يى دېگەن ئادەم ئىكەن. ئۇ كۈنىپېتىش يۆخۇا تېغىنىڭ ئالتۇن تەڭرىقۇت بۇتخانىسى ئىچىدىكى تامغا نەقىش قىلىپ بېرىشكە ۋەدە بەرگەنىكەن، شۇ ۋەدىنى ئادا قىلىشقا بارغاندا، ئۆزى بىلەن بىللە يۇ جياۋجى ئاتلىق قىزىنى ئاپىرىپتۇ، مۇشۇ ئايماقنىڭ خې ئىسمىلىك ئامبىلى ــ بۇ ئەسلىدە سەي جىڭ ۋەزىر ئەزەمنىڭ ــ جەمەتى بولۇپ، مەنسەپ تەمەسىدە زورلۇق ــ زومبۇلۇق بىلەن بىگۈناھ خەلقنى قاقشىتىپ كەلگەن مۇتتەھەم ئىدى، بىر كۈنى بۇ بۇتخانىغا تائەت ــ ئىبادەت ئۈچۈن كېلىپ ئويلىمىغاندا يۇ جياۋجىنىڭ خېلى چىرايلىق قىز ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ماڭا كىچىك خوتۇنلۇققا تەگسۇن، دەپ نەچچە قېتىم ئادەم ئەۋەتىپتۇ. ۋاڭ يى بەرگىلى ئۇنىمىغانلىقتىن، ئامبال ئۇنىڭ قىزىنى تارتىپ كېتىپ كىچىك خوتۇن قىلىۋاپتۇ، ۋاڭ يىنى يۇزىگە خەت چېكىپ، جاپالىق ياقا يۇرتقا پالاپتۇ. ئۇ ئەنە شۇ سەۋەب بىلەن بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، شى جىن غوجام ئۇچراپ قېلىپ بۇ ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن شى جىن غوجام ئۇنى قۇتقۇزۇپ تاغقا ئېلىپ چىقتى، ئۇنى ئېلىپ كەلگەن ئىككى يايىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئۇدۇل يامۇلغا بېرىپ خې ئامبالنى ئۆلتۈرمەكچى بولغاندا تۇيۇلۇپ قېلىپ، تۇتۇلۇپ قالدى. ھازىر زىندانىدا يېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە خې ئامبال لەشكەر توپلاپ، تاغ تۈرانى پاراكەندە قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، بىز بۇ يەردە ھېچ ئامال قىلالماي ئىلاجسىز تۇرۇۋاتىمىز ! ــ دېدى جۇ ۋۇ.

ــ بۇ خۇمسى شۇنچە يولسىزلىق قىپتۇ ــ دە ! قانچىلىك ھالىغا ئۇنچىلىك قىلىدۇ؟ مەن سىلەرگە ئۇ مۇتتەھەمنى ئۆلتۈرۈپ بېرەي، ــ دېدى لۇ جىشېن ئاڭلاپ.

ــ قېنى، ئىككىلىرى تاغ تۈراغا مەرھەمەت قىلسىلا، مەسلىھەتلىشەيلى، ــ دېدى جۇ ۋۇ.

بەش ئاتامانىڭ ھەممىسى شاۋخۇا تاغ تۇراسىغا چىقتى، ۋاڭ يىنى لۇ جىشېن، ۋۇ سۈڭلار بىلەن كۆرۈشتۈردى. ئۇ خې ئامبالنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇق بىلەن خەقنى قاقشاتقانلىقى، مۆمىن خەقلەرنىڭ قىزلىرىنى زوراۋانلىق بىلەن خوتۇن قىلىۋالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. جۇ ۋۇ ئات، كالا سويۇپ لۇ جىشېن بىلەن ۋۇ سۈڭنى مېھمان قىلدى. زىياپەت ئۈستىدە لۇ جىشېن: «خې ئامبال دېگەن مۇتتەھەم شۇنچە يولسىزلىقلارنى قىپتۇ، مەن ئەتە ئايماققا بېرىپ ئۇ مۇتتەھەمنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ بېرەي !» دەپ ئويلىدى ۋە ئۇنى ۋۇ سۈڭغا دېدى.

ــ ئاغا، ئۇنداق قىلغىلى بولماس. ئىككىمىز كېچىلەپ لياڭشەنگە بېرىپ مەلۇم قىلايلى، سۇڭ دانىشتىن نۇرغۇن لەشكەر ئېلىپ خۇاجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلايلى، ئەنە شۇ چاغدىلا شى جىن غوجامنى قۇتقۇزۇۋالغىلى بولىدۇ، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ بىز تاغ تۇراغا بېرىپ ئادەم چاقىرىپ كەلگۈچە، شى جىن قېرىندىشىمىزنىڭ جېنى تۇرامدۇ، ــ دېدى لۇ جىشېن.

ــ ئامبالنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بىلەنمۇ شى جىن غوجامنى قانداق قۇتقۇزۇۋالغىلى بولار؟ پېقىر سىلىنى ھەرگىز بارغۇزمايمەن ! ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ تەخسىر، رەنجىمىسىلە، باقاۋۇلۇمنىڭ ئېيتقانلىرىمۇ دۇرۇس، ــ دېدى جۇ ۋۇ نەسىھەت قىلىپ.

ــ ھەممە كىشى سىلەردەك ئېزىلەڭگۈ بولسا، شى جىن قېرىندىشىم توگىشىدۇ. سىزمۇ لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ مەلۇم قىلىمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ، مېنىڭ بېرىپ قانداق قىلىشىمنى كۆرۈڭ ! ــ دېدى لۇ جىشېن خاپا بولۇپ.

ئەھلى - خالايىق ئۇنى قانداق توختىتىپ قالالىسۇن، شۇ ئاخشىمى يەنە نەسىھەت قىلدى، لېكىن ئۇ ئەتىسى يېرىم كېچىدىلا ئورنىدىن تۇرۇپ، گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ، شەمشىرىنى ئالغىنىچە ئۈدۈل خۇاجۇ ئايمىقىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

ـــ گېپىمىزگە كىرمەي كېتىۋاتىدۇ، چوقۇم بالاغا تېگىلىدۇ، ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

جۇ ۋۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پۇختا ئىككى چاپارمەننى ئۇچۇر ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى.

ئەمدى لۇ جىشېنغا كەلسەك، ئۇ خۇاجۇ شەھىرىگە كېلىپ يول بويى ئايماق يامۇلنى سۈرۈشتە قىلدى.

ـــ ئايماق كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ كۇنچېقىشقا بۇرۇلسىڭىزلا يەتكىنىڭىز شۇ، ـــ دېيىشتى خەقلەر.

لۇ جىشېن سال كۆۋرۈك ئۈستىگە چىقىپ تۇردى، ئۇچرىغانلىكى ئادەم:

ـــ شەيخ، ئۆزىڭىزنى دالدىغا ئېلىپ تۇرۇڭ، ئامبال بېگىم ئۆتىدۇ، ـــ دېدى.

لۇ جىشېن: «ھەببەللى، مېنىڭ ئىزدەپ يۈرگىنىم شۇ ئىدى، ئەمدى قولۇمغا چۈشىدىغان بولدى ! ئۇ مۇتتەھەم ئەمدى ئۆلمەي نەگە بارىدۇ» دەپ ئويلىدى.

خې ئامبال ئالدىدا جۇپ ـ جۇپلەپ سەردارلار ماڭغان ھالدا يېتىپ كەلدى، لۇ جىشېن قارىسا ئۇ تەختىراۋانغا چۈشۈپتۇ، لېكىن ئېتىك تەختىراۋانغا چۈشۈپتۇ. تەختىراۋاننىڭ ئىككى پەنجىرىسىنىڭ تۈۋىدە ئوندىن پايلاقچى قوللىرىغا يارما دەستە، نەيزە، زەنجىر تۇتۇشۇپ قوغداپ مېڭىپتۇ. لۇ جىشېن ئۇنى كۆرۈپ:

«بۇ خۇمسىغا تېگىش ئاسان ئەمەستەك تۇرىدۇ، ئەگەر پايلىيالماي قالسام كۆلكىگە قالمەن» دەپ ئويلىدى.

خې ئامبال لۇ جىشېننىڭ يا يېقىن كېلەلمەي، يا يىراق كېتەلمەي تۇرغانلىقىنى تەختىراۋان پەنجىرىسىدىن كۆرۈپ قالدى. ئامبال سال كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ يامۇلغا بارغاندىن كېيىن تەختىراۋاندىن چۈشۈپلا ئىككى پايلاقچىغا:

ـــ كۆۋرۈك ئۈستىدە تۇرغان سامان قورساق شەيخنى يامۇلغا تاڭامغا داخىل بولسۇن دەيدۇ دەپ قىچقىرىپ كېلىڭلار، ـــ دەپ تاپىلىدى.

پايلاقچىلار ئامبالنىڭ ئەمرىگە بىنائەن كۆۋرۈك ئۈستىگە

بېرىپ لۇ جىشېنغا:

ــ ئامبال بېگىم ئۆزلىرىنى تائامغا چىللاپ ئەۋەتتى، ــ دېدى. لۇ جىشېن: «بۇ مۇتتەھەم مېنىڭ قولۇمدا ئۆلىدىغان بولدى، مەن ئۇنى تازا بابلاي دەپ ئويلىغانىدىم، بىراق يەنە بابلىيالماي قالارمەنمىكىن دېگەن ئوي بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتكەنىدىم، مەن ئۇنى ئىزدەپ يۈرسەم، ئۆزى چىللاپ كەپتۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، پايلاقچىلار ئارقىسىدىن يامۇلغا كەلدى. ئامبالنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە لۇ جىشېن دۇئان ئالدىغا كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇ گۈرزىسىنى قويۇپ، شەمشىرىنى تاشلاپ ئېچىرىكى ھويلىغا تائامغا كىرىشكە تەكلىپ قىلىندى. لۇ جىشېن دەسلەپ ئۇنىمىدى، ئەھلى ـ خالايىق:

ــ سىز بىر سوپىيانە ئادەم تۇرۇقلۇق ئىش بىلمەيدىكەنسىز، يامۇلنىڭ ئېچىرى ھويلىسىغا گۈرزە، شەمشەر كۆتۈرۈپ كىرىشكە قانداقسىغا ئىجازەت بېرىلىدۇ؟ ــ دېيىشتى.

لۇ جىشېن: «ئىككى مۇشتۇمۇمنى كۆتۈرۈپ كىرسەممۇ ئۇ مۇتتەھەمنىڭ كاللىسىنى مەلەق ـ مەلەق قىلىۋېتىمەنغۇ!» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئايۇاندا گۈرزە، شەمشەرلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، پايلاقچىلارنىڭ ئارقىسىدىن كىردى. خې ئامبال ئېچىرىكى ھويلىدا ئولتۇراتتى، ئۇ قولىنى بىر شىلتىپ:

ــ تۇتۇڭلار بۇ پاخشەكنى ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئىككى تەرەپتىكى ئۆيلەر ئىچىدىن ئوتتۇز ـ قىرىق دورغا، يايى چىقىپ، ئۇنى سۆرەپ تارتىپ باغلاشتى، سەن شاھزادە بولغىنىڭ بىلەنمۇ زېمىندىكى قاپقان، ئاسماندىكى توردىن قانداق قېچىپ قۇتۇلالايتتىڭ؟ ئوتۇاش كۇچۇكگۇرنىڭ ئەجدىھا، ئارسلانلار ئۇۋىسىدىن قۇتۇلۇپ چىقمىقى تەس! بۇ دەل نەزمدىكىدەك بولدى.

ئۇرسا پەرۋانە ئۆزىنى ئوتقا، كۆيگەي كۇل بولۇپ،
قەھرلىك تاشپاقا قارماق يۇتسا ئۆلگەي تۇتۇلۇپ.

لۇ جىشېننىڭ خې ئامبال قولىغا چۈشۈپ، ھاياتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئەللىك توققۇزىنچى باب

ۋۇ يۇڭنىڭ ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى ئالداش بىلەن قولغا كەلتۈرگەنلىكى سۇڭ جياڭنىڭ كۈنىپىتىش يۆخۇا تېغىدا مالمان چىقارغانلىقى

ئەلقىسسە، خې ئامبال لۇ جىشېننى گوللاپ ئارقا هويلىغا ئېلىپ كىردى ـ ده، «تۈتۈڭلار !» دەپ ۋارقىرىدى. دورغا، يايلار لۇ جىشېننى ئارىغا ئېلىپ دۈڭان تاپسىسىغا ئېلىپ باردى. خې ئامبال:

ـــ هەي پاخشەك، قەيەردىن كەلدىڭ؟ ـــ دېدى ۋارقىراپ.

ـــ پېقىر نېمە گۇناھ قىلدىم؟ ـــ دېدى ياندۇرۇپ لۇ جىشېن.

ـــ راستىڭنى ئېيت، كىم سېنى ماڭا تىغ تەڭلەشكە ئەۋەتتى؟

ـــ مەن بىر تەقۋادار ئادەم تۇرسام، قانداقسىغا بۇ گەپنى قىلىۋاتىسىز؟

ـــ هېلى سەن پاخشەككە قارىسام، گۇرزەڭ بىلەن تەختىراۋانمغا تەگمەكچى بولۇپ، تېگەلمەي تۇرۇپسەن، هەي پاخشەك، تۇزۇك ئىقرار قىل.

ـــ پېقىر سىزنى ئۆلتۈرۈشكە قەست قىلمىسام، نېمىشقا پېقىرنى تۇتۇۋېلىپ، مەندەك مۆمىن ئادەمگە زورلۇق قىلىسىز؟

ـــ تەقۋادار ئادەم نەدە ئۆزىنى پېقىر دەيدۇ، بۇ پاخشەك غەربىتىكى بەش يول تەرەپتە بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ يۈرگەن قاراقچىنىڭ ئۆزى شۇ، ئۇ شى جىن ئۇچۇن ئۆچ ئېلىشقا كەپتۇ، ئۇنى تازا ئۇرۇپ ـ سوقمىغۇچە ئىقرار قىلمىغۇدەك، قېنى

ئوغلانلىرىم، بۇ پاخشەكنى تازا كەلتۈرۈپ بابلاڭلار.

ــ غوجا ئاكاڭنى ئۇرۇپ زەخمىلەندۈرىمەن دەپ ھەددىگىدىن ئاشما، ــ دېدى لۇ جىشېن ۋارقىراپ، ــ مەن ساڭا ئېيتايكى، مەن لياڭشەن كۆلىنىڭ باتۇرى گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن بولىمەن. پېقىر ئۆلسەممۇ كارىم چاغلىق، ئاغام سۇڭ دانىش خەۋەر تاپسا تاغدىن چۈشۈپ سېنىڭ كاللاڭنى ئالىدۇ.

خې ئامبال بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپ، لۇ جىشېننى تازا بىر پەس قاتتىق ئۇردۇرغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا چوڭ تاقاقتىن بىرنى سالدۇرۇپ زىندانغا تاشلىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئاستانىگە ئېنىق بىر ھۆكۈم چۈشۈرۈشنى ئىلتىجا قىلىپ مەلۇمات يازدى. ئۇنىڭ گۈرزە، زۇلپىقارلىرىنى مەھكىمە خەزىنىسىگە تىقىۋەتتى.

بۇ ۋەقە خۇاجۇ ئايمىقى دىيارىغا پۇر كەتتى. چاپارمەنلەر بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن تېزدىن تاغ تۇراغا خەۋەر قىلدى. ۋۇ سۇڭ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ: «ئىككىمىز خۇاجۇ ئايمىقىغا ئىش بېجىرىشكە كەلگەن تۇرساق، بىرەيلەن تۇتۇلۇپ كەتسە، مەن قايسى يۈزۈم بىلەن ئاتامانلار ئالدىغا قايتىپ بارىمەن» دەپ ئويلىدى.

ۋۇ سۇڭ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي ئولتۇرغاندا، تاغ ئېتىكىدىكى چاپارمەنلەر كېلىپ:

ــ لياڭشەن كۆلدىن بىر ئاتامان كەپتۇ، نامى يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ ئىكەن، ھازىر تاغ ئېتىكىدە قالدى، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ۋۇ سۇڭ شۇ ھامان تاغدىن چۈشۈپ ئۇنى تاغقا باشلاپ چىقتى ۋە جۇ ۋۇ باشلىق ئوچەيلەن بىلەن كۆرۈشتۈردى ۋە لۇ جىشېننىڭ گەپ يېمەي تۇتۇلۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى، دەي زۇڭ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ:

ــ مەن ئۇزۇن تەخىر بولماي! دەرھال لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ ئاغامنى خەۋەردار قىلىپ، لەشكەر تەيىنلەپ بەرسە كېلىپ

ئۇنى قۇتقۇزمىسام بولمايدۇ ! ــ دېدى.

ــ مەن بۇ يەردە سىزنى كۈتۈپ تۇراي، بالدۇرراق بېرىپ، پاتراق كەلسىڭىز، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

دەي زۇڭ ئارزاق پەرھىز تائام يەۋېلىپ، يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ يەنە لياڭشەن كۆلىگە قايتتى. ئۇچ كۈندە تاغ تۇراغا يېتىپ باردى. ئاتامان چاۋ گەي بىلەن سۇڭ جياڭغا لۇ جىشېننىڭ شى جىننى قۇتقۇزمەن دەپ خې ئامبالنى قەستلىگىلى بېرىپ، تۈتۈلۈپ قالغانلىقىنى مەلۇم قىلىپ، ئۇلارنى بۇنىڭدىن خەۋەردار قىلدى. سۇڭ جياڭ ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە:

ــ ئىككى قېرىندىشىمىزنىڭ بېشىغا كۈن چۈشسە، نېمىشقا قۇتقۇزمايمىز؟ بۇ ئىشنى تەخىرگە قويۇشقا بولمايدۇ. دەرھال لەشكەرلەرنى ئېيتىلاپ، ئۇچ توپ بولۇپ يولغا چىقايلى، ــ دېدى.

ئالدىدا ماڭىدىغانغا بەش كىشى: خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، لىن چۈڭ، ياڭ جى، خۇ يەنجولار تەيىنلەندى، ئۇلار قۇياقلىق بىر مىڭ ئاتلىق لەشكەر، ئىككى مىڭ پىيادە لەشكەرنى ئېلىپ مېڭىپ، تاغ ئۇچرىسا يول ئېچىپ، سۇ ئۇچرىسا كۆۋرۈك سېلىپ ماڭىدى. بارگاھ لەشكەرلىرىنىڭ سەردارلىرى بولغان سۇڭ دانىش، مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ، جۇ تۈڭ، شۇ نىڭ، شىي جىن، شىي باۋ قاتارلىق ئالتە ئاتامان ئىككى مىڭ ئاتلىق، پىيادە لەشكەرنى ئېلىپ ماڭماقچى بولدى. ھىماتچى لەشكەر سەردارلىرىدىن لى يىڭ، ياڭ شيۈڭ، شى شيۈ، لى جۈن، جاڭ شۈن بولۇپ جەمئىي بەش ئاتامان لەشكەرلەرنىڭ ئوزۇق ـ تۇلۇك، ئوت ـ بوغۇزلىرىغا قاراپ، ئىككى مىڭ ئاتلىق، پىيادە لەشكەر بىلەن ئارقىدىن ھىماتچى بولۇپ مېڭىشقا تەيىنلەندى. شۇنىڭ بىلەن جەمئىي يەتتە مىڭ لەشكەر لياڭشەن كۆلىدىن چىقىپ ئۇدۇل خۇاجۇغا قاراپ ماڭدى. يول ئۇستىدە توختىماي مېڭىپ، يولنىڭ يېرىمىنى بېسىپ بولغاندىن كېيىن دەي زۇڭنى شاۋخۇا تېغىغا خەۋەر

قىلىشقا ئالدىن ماڭدۇرۇۋەتتى. جۇ ۋۇ قاتارلىق ئۇچەيلەن، مال ـ ۋاران سويۇپ، مەي ـ شاراب تەييارلاپ كۈتۈپ تۇردى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، بۇلارنىڭ ئۇچ توپ لەشكىرى شاۋخۇا تېغىنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن ۋۇ سۇڭ جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۈن قاتارلىق ئۈچەيلەننى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ ۋە باشقا ئاتامانلار بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتۈردى، ئاندىن تاغ تۈراغا باشلاپ چىقتى. سۇڭ جياڭ شەھەردىكى ئەھۋالنى سۈرۈشتە قىلدى.

ـــ ئىككى ئاتامانىنى خې ئامبال زىندانغا تاشلىدى، ئوردا ئېنىق هۆكۈم چۈشۈرگەندىن كېيىن بىر تەرەپ قىلىشقا قاراقلىق تۈرۈپتۇ، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

ـــ ئەمدى شى جىن بىلەن لۇ جىشېننى قايسى يول بىلەن قۇتقۇزۇپ چىقساق بولار؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ.

ـــ خۇاجۇ شەھىرىنىڭ دائىرىسى چوڭ، سېپىل ـ خەندەكلىرى چوڭقۇر، ئوپۇل ـ توپۇللا تېگىش قىلغىلى بولمايدۇ؛ پەقەت ئىچ بىلەن سىرت ماسلاشقاندىلا، ئاندىن ئۇنى قولغا چۈشۈرگىلى بولىدۇ، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

ـــ ئەتە شەھەر ياقىسىغا بېرىپ كۆرۈپ بېقىپ ئاندىن بىرنېمە دەيلى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت.

سۇڭ جياڭلار شۇ كۈنى مەي ـ شارابلارنى ئىچىش بىلەن كەچ قىلدى، ئەتىسى تاڭ ئاتا ـ ئاتمايلا شەھەرنى كۆرۈپ كەلمەك بولدى. ۋۇ يۇڭ نەسىھەت قىلىپ:

ـــ شەھەردە ئىككى قاپلان زىندانىدا ياتىدۇ، نېمىشقا ئېھتىيات قىلمايمىز؛ كۈندۈزى بارغان بىلەن بولمايدۇ. بۈگۈن ئاخشام خېلى يورۇق ئايدىڭ بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، تاغدىن كەچقۇرۇنراق چۈشۈپ، ئەلىياتقۇ مەھەلگە ئولگۇرۇپ ئۇ يەرگە بېرىپ، يوشۇرۇنچە كۆرۈپ كەلگىنىمىز تۈزۈك، ـــ دېدى.

شۇ كۈنى كېيىلغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، جۇ تۇڭ قاتارلىق بەشيىلەن ئاتلىق تاغدىن

چۇشۇپ يولغا راۋان بولدى. ئەلياتقۇ مەھەلدە خۇاجۇ شەھەرىنىڭ سىرتىغا يېتىپ باردى. داۋاننىڭ ئېگىزرەك يېرىدە تۇرۇپ خۇاجۇ شەھەرنىگە نەزەر تاشلىدى، بۇ دەل ئىككىنچى ئايىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى، ئاي كۇندۇزدەك يورۇغان، ئاسماندا بىر پارچىمۇ بۇلۇت يوق ئىدى. خۇاجۇ ئەتراپىدا بىرنەچچە شەھەر قوۋۇقى كۆرۈندى، شەھەرنىڭ سېپىلى ئېگىز، مەزمۇت، سېپىل خەندەكلىرى چوڭقۇر ۋە كەڭ ئىكەن، ئاڭا بىر پەس تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن كۇنچىقىش يۆخۇا تېغىغا نەزەر تاشلىدى، ئۇ دەرھەقىقەت شۇنداق ئاتاقلىق تاغ ئىكەنكى، ھايھات:

نامى مەشھۇر بۇ چوققا مىسلى پەرىشتە ئالقىنى،
بۇت ماكان تۇتقان بۇلۇت پەشتاق ئىچىدە دالدىنى.
بېشى ھۆر قىز جاۋۇرىغا تەڭ ئۇلاشقان بوي ئېلىپ،
تېگى ساماۋۇل چىقارغان سۇغا تۇتاشقان بېرىپ.
يەرۇ ئاسمان خۇش چىرايلىق كەشتە تون كىيگەن گويا،
تۇتىشىپ كەتكەن بۇلۇتنىڭ قەرىگە ئېگىز چوققا؛
تاغ ـ ئېدىرلار شۇنچە كۆركەم قەد كۆتۇرگەنكى ئېگىز،
تاشلىرى ھەيۋەت گويا يۇلتۇزغا بوي تارتقان بىگىز.
دېغى يوق، قۇندۇزغا ئوخشار قاپقارا بۇ تاغ ـ داۋان،
خۇددى بىر زۇمرەت ئۆزى كۆكلەمدە لەيلىگەنسىمان.
سىزغىلى ئاجىز بۇنىكىم جاڭ سىڭياۋنىڭ قەلىمى،
تەسۋىرىگە كوتا لى لۇڭمىڭنىڭكى ئەقلى ـ تىلى.
خالىي ـ پىنھان، سايىۋەن بۇ غار ئىچىگە ھەر زامان،
ئاي قىزىل ئالتۇن شەپەق نۇرىن سېپەر ھەربىر تامان.
تىك قىيا بۇ يار ـ گىلاڭدىن سۆسۈنە نۇرلار يانار،
تاشلىسا خەقلەر يىراقتىن كۆز ئۇلارغا چېلىقار:
خۇددى بۇلۇت كۆلدە دولقۇن ئىچرە نېلۇپەر گۈلى،
چايقىلىپ ھەر يانغا تۇرغان كۆلدىكى قېيىق كەبى؛
تاغ ئىدى قەدىم رىۋايەتلەردە ئېيتىلغان سىياق،

مەرمەر بۇلاق سۈيى بىلەن گۈلدەك ئېچىلغان خۇش پۇراق.
دەرغەزەپ بولغاندا ئەرشتە ئەۋلىيايۇ ئەنبىيا،
ئىككى پارچە قىپتۇ تاغنى كۆرسىتىپ قۇدرەت تازا؛
قىپ تەقۋادار سوپىلار بۇ تاغنى ئەيلەشكە ماكان،
كەپە سەپ بۇندا خىرامان ئۇخلىشىپ تائەت قىلغان.
نى زامانلاردىن بۇيانلا داڭقى بار خۇاشەن تېغى،
ئۆچمىدى بۇندا پەقەت دۇئا ـ تىلاۋەت چىرىغى.

سۇئاق جىياڭلار كۈنىپېتىش يۆخۇا تېغىغا نەزەر تاشلىدى، قارىسا شەھەر سىپىلى ناھايىتى قېلىن سوقۇلغان، ناھايىتى پۇختا جايلاشقانىدى، ئۇلار قانداق ئامال قوللىنىشنى بىلمەي قالدى. ۋۇ يۇئاق:

ـــ ھازىرچە تۇراغا قايتىپ، قايتا مەسلىھەتلىشەيلى، ـــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن بەشەيلەن ئاتلىق كېچىلەپ شاۋخۇا تېغىغا قايتتى. سۇئاق جياڭ قاپاقلىرى سىلىنىپ، غەمگە چۆمگەنىدى. ۋۇ يۇئاق خەلىپەت:

ـــ ئىش بىلەرمەن چاپارمەنلەردىن ئوننى بۈيرۇيلى، ئۇلار تاغدىن چۈشۈپ يىراق ـ يېقىندىن خەۋەر ئۇقۇشۇپ كەلسۇن، ـــ دېدى.

ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تۈيۇقسىز بىرسى تاغقا چىقىپ:

ـــ يېقىندا ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىدىن بىر ئەمىر لەشكەر خان ئىنئام قىلغان ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى كۆتۈرۈپ، خان ئورنىدا كۈنىپېتىش يۆمياۋ بۇتخانىسىغا كۈجە ـ ئىسرىقلارنى يېقىپ تاۋاپ قىلىشقا كەلگۈدەك، ئۇ خۇاڭخېدىن ۋېيخېغا ئۆتۈپ كېلىدىكەن، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ ئاغا، غەم قىلمىسىلا، مانا ئامال تېپىلدى، ـــ دېدى ۋۇ يۇئاق ئاڭلىغاندىن كېيىن ۋە لى جۇن، جاڭ شۇنلەرگە، ـــ

ئىككىگلار مۇنداق ـ مۇنداق قىلىڭلار، ـــ دەپ تاپشۇردى.
ـــ بۇ يەرنى ھەر ئىككىمىز بىلمەيدىكەنمىز، يول باشلاپ باردىغانغا بىرەر ئادەم بولسا ياخشى بولاتتى، ـــ دېدى لى جۇن.
ـــ پېقىر ھەمدەم بولۇپ بارسام قانداق؟ ـــ دېدى چار يىلان ياڭ چۇن.
سۇڭ جياڭ بۇنىڭدىن ناھايىتى خۇش بولدى. ئۇچەيلەن تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. ئەتىسى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت سۇڭ جياڭ، لى يىڭ، جۇ تۇڭ، خۇ يەنجو، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، شۇ نىڭلارنى باشلاپ بەش يۈزدىن ئارتۇق لەشكەر ئېلىپ جىمجىتقىنا تاغدىن چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار ئۇدۇل ۋېيخې كېچىكىگە كەلدى، لى جۇن، جاڭ شۇن، ياڭ چۇنلار ئۇ يەردە ئون نەچچە چوڭ كېمىنى تارتىۋېلىپ قاراپ تۇراتتى. ۋۇ يۇڭ خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، شۇ نىڭ، خۇ يەنجولارنى قىرغاقتا مۆكۈنۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، جۇ تۇڭ، لى يىڭلار كېمىگە چۈشتى. لى جۇن، جاڭ شۇن، ياڭ چۇنلار كېمىلەرنى ھەيدەپ سازلىققا بېرىپ مۆكۈنۈۋالدى.
ئۇلار بىر كېچە كۈتتى. ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەن يىراقتىن جاڭ ـ دۇمباق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، پادىشاھلىق كېمىدىن ئۇچى يېتىپ كەلدى، كېمىگە بىر سىرىق ئەلەم سانجىلغان، ئەلەمگە «خانىنىڭ ئۇلۇغ يارلىقىغا بىنائەن خان ئورنىدا كۈنپېتىش يۆمياۋ بۇتخانىسىغا كۈجە ـ ئىسرىق يېقىپ تاۋاپ قىلىشقا كەلگەن ئەمىرلەشكەر سۇ يۈەنجىڭ» دېگەن خەتلەر يېزىلىپتۇ.
سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن كۆڭلىدە: «ئۆتكەنده ھۆر قىز ‹سۇ ئەمىرگە ئۇچرىماقتىن قاتمۇقات شادلىق كېلۇر› دېگەنىدى، بۈگۈن بۇ ئادەمگە يولۇقۇپ قالغاندىكىن چوقۇم بىر گەپ بولىدۇ» دەپ خۇشال بولدى.
ئەمىر لەشكەرنىڭ كېمىلىرى دەريا قوشۇلمىسىغا يېقىنلاشقاندا، قوللىرىغا ئۇزۇن نەيزىلەر تۇتقان جۇ تۇڭ، لى يىڭلار سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭلارنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ تۇردى. ئەمىر لەشكەرنىڭ كېمىسى شاخاپچىغا يېتىپ كەلگەنده ئۇلار

ئالدىنى توستى. كېمىدىن سۆسۈنە يەكتەك كېيىپ، كۈمۈش كەمەر باغلىغان يىگىرمە نەچچە پايلاقچى چىقىپ:

— كىمنىڭ كېمىلىرى بۇ، ۋەزىر ئالىيلىرى شاخاپچىدىن ئۆتۈۋاتسا ئالدىنى توسۇشقا پېتىنغان؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ مۇنەك دەستەك تۇتقىنىچە ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. ۋۇ يۇڭ خەلىپەت كېمىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ:

— لياڭشەن كۆلىنىڭ مەرد پالۋانى سۇڭ جياڭ جانابلىرىدىن ئېسەنلىك سوراپ كەلدى، — دېدى.

— بۇ ئوردا ئەمىر لەشكىرى، خانىنىڭ ئۇلۇغ يارلىقىغا بىنائەن خان ئورنىدا كۈنپېتىش يۆمياۋ بۇتخانىسىغا كۈجە - ئىسرىق يېقىپ تاۋاپ قىلىشقا كەلدى؛ ھەرقايسىڭ لياڭشەن كۆلىنىڭ قاراقچىلىرى تۇرساڭ، نېمە ۋەجدىن يول توسۇشسەن؟ — دېدى پەشتامچى ئۇنىڭغا جاۋابەن.

— بىز مەرد باتۇرلار، ئەمىر لەشكەرنىڭ مۇبارەك ھۆسن - جامالىغا مۇلاقات بولماقنى ئىستەيمىز، مەلۇم قىلىدىغان ئىش - كۈشلار بار ئىدى، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— ھەرقايسىڭ قانچىلىك ئادەم، ئەجەب ئوپۇل - توپۇل ئەمىر لەشكەر بىلەن كۆرۈشۈشكە پېتىنىپسىلەرغۇ؟ — دېدى پەشتامچى.

— تىلىڭنى يىغ ! — دېدى ئىككى تەرەپتىكى پايلاقچىلار ۋارقىراپ.

— ئەمىر لەشكەر قىرغاقتا چىققاي، مەسلىھەتىمىز بار، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— پوق يېمە! ئەمىر لەشكەر ئوردا تەيىنلىگەن ۋەزىر، قانداقسىغا سەندەك نېمىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىدۇ؟ — دېدى پەشتامچى.

— ئەمىر لەشكەر كۆرۈشكىلى ئۇنمىسا، ئوغلانلار ئەمىر لەشكەرنى چۆچۈتۈپ قويارمىكىن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

جۇ تۇڭ نەيزىسى ئۈستىدىكى كىچىك ئەلەمنى بىر

بۇلغۇنىدى، قىرغاقتىكى خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، شۇ نىڭ، خۇ يەنجولار لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ئوق يالىرىنى ئوقلىغىنىچە گۈررىدە تەڭلا دەريا قوشۇلمىسىنىڭ قىرغىقىدا سەپ تارتىپ تۇرۇشتى. كېيىنچىلىك قورقۇنىدىن كېيىنە قازانىقىغا چۈشۈۋېلىشتى. پەشتامچى ئىلاجسىز شاپاشلاپ بېرىپ سۇ ئەمىرگە مەلۇم قىلدى، ئەمىر كېيىنىڭ بېشىغا چىقتى. سۇڭ جياڭ ئېگىلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ:

— كەمىنىلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە چېقىلىشقا ھەددى ئەمەس، — دېدى.

— ھەي باتۇر، نېمىشقا مېنىڭ كېيىمەنى توسۇسلىر؟ — دېدى سۇ ئەمىر.

— ئەمىرنىڭ كېيىمىسىنى توسۇشقا نېمە ھەددىمىز؟ ئۆزلىرىگە مەلۇم قىلىدىغان ئىش بار ئىدى، شۇڭا ئۆزلىرىنى قىرغاقتا تەكلىپ قىلدۇق، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بۇگۈن مەن ئۇلۇغ يارلىققا بىنائەن كۈنپېتىش يۆخۇا تېغىغا خان ئورندا كۇجە ـ ئىسرىقلارنى يېقىپ، تاۋاپ قىلىشقا كېتىۋاتىمەن. مەن بىلەن نېمە مەسلىھەت بولماقچىدى؟ ئوردا ۋەزىرى ئۆز مەيلىچە قىرغاقتا چىقسا قانداق بولىدۇ؟ — دېدى سۇ ئەمىر.

— ئەمىرىم، ئۆزلىرى ئۇنىمىسلا، مېنىڭ مۇلازىملىرىم تەڭقىس قىلىپ قويارمىكىن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

لى يىڭ بەلگە بېغى بېكىتىلگەن نەيزىسىنى بىر بۇلغۇنىدى، لى جۇن، جاڭ شۇن، يىڭ چۇنلار كېيىلىرىنى ھەيدەپ دۇكۇرلىشىپ چىقتى. سۇ ئەمىر بۇنى كۆرۈپ ئالاق ـ جالاق بولۇپ كەتتى. لى جۇن، جاڭ شۇنلەر خەنجەرلىرىنى پارقىرىتىپ كېيىمگە سەكرەپ ئۆتتى ـ دە، ئىككى پايلاقچىنى سۇغا چۆكتۈرۈۋەتتى. سۇڭ جياڭ:

— ھەي، قولۇڭنى يىغىش، كاتتىلارنى چۆچۈتۈۋېتىشمە ! — دەپ ۋارقىرىدى.

لى جۇن بىلەن جاڭ شۇن سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ ئىككى پايلاقچىنى يەنە كېمىگە ئېلىپ چىقتى. جاڭ شۇن، لى جۇنلەر سۇدا خۇددى توز يەردە يۇرگەندەك يۇرەتتى، ئۇ شاققىدە كېمىگە سەكرەپ چىقىۋىدى، سۇ ئەمىر ئالاقزادە بولۇپ تېنىدە جان قالمىدى.

ـــ ئوغلانلار، چۈشۈپ كېتىڭلار، كاتتىلارنى چۆچۈتۈۋەتمەڭلار، مەن ئەمىر بېگىمنى قىرغاققا ئۆزۈم تەكلىپ قىلىپ ئېلىپ چىقاي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ باتۇر، قانداق ئىش ـ كۈشكۈنزلار بار؟ مۇشۇ يەردە ئېيتىۋېرىڭلار، ـــ دېدى سۇ ئەمىر.

ـــ بۇ يەردە ئېيتىشقا بولمايدۇ، ئەمىرىم تاغ تۇراغا مەرھەمەت قىلىسىلا، شۇ يەردە ئېيتاي، ھەرگىز سىلىگە زىيان يەتكۈزمەيمىز؛ ئەگەر بەتنىيەتلىك قىلساق، كۈنىپىتىش يۆمياۋ بۇتخانىسىدىكى مالائىكلىرىم بېشىمىزدىن ئۇرسۇن ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇنداق زورلاش ئارقىسىدا سۇ ئەمىر كېمىدىن قىرغاققا چىقىشقا مەجبۇر بولدى. پالۋانلار بىر ئاتنى يېتىلەپ كېلىپ ئەمىر لەشكەرنى يۆلەپ ئاتقا مىندۇردى، ئۇ ئىلاجسىز ئۇلار بىلەن ماڭدى. سۇڭ جياڭ خۇا رۇڭ، چىن مىڭلارنى ئەمىر لەشكەرگە ھەمراھ قىلىپ تاغقا يولغا سېلىۋەتتى. ئاندىن ئۆزىمۇ ئاتلاندى، كېمىدىكى ئادەملەرگە شاھانە كۇجە ـ ئىسرىق، نەزىر ـ چىراغ نېمەتلىرى، ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى يىغىشتۇرۇپ ھەممىسىنى تاغقا ئېلىپ چىقىشنى تاپىلىدى؛ لى جۇن، جاڭ شۇنلەرنى يۇزنەچچە ئادەم بىلەن كېمە ـ قولۇاقلارغا قاراشقا قالدۇردى.

ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى تاغقا چىقتى، سۇڭ جياڭ ئاتتىن چۈشۈپ تاغ تۇراغا كىردى، سۇ ئەمىرنى يۆلەپ مەردلەر سارىيىغا ئەكىرىپ ئولتۇرغۇزدى، ئاتامانلار ئىككى تەرەپتە ئېھتىرام بىلەن ئۆرە تۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ ئېگىلىپ تۆت مەررە تەزىم قىلغاندىن

كېيىن:

ــ پېقىر سۇڭ جياڭ ئەسلىدە يۇنچېڭ ياموللىدا كىچىك ئەمەلدار ئىدىم، دەۋاغا تارتىلىپ قالغانلىقىمدىن، نائىلاج مۇشۇ تاغ ئىچىدە تۇرۇۋاتىمەن. ۋاقتىنچە لياڭشەن كۆلىنى پاناھ تۇتۇپ، دۆلەتكە ئەجىر كۆرسىتىش ئۈچۈن ئوردىنىڭ ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىشىنى كۈتۈپلا تۇرۇۋاتىمەن. خې ئامبال يوق يەردىن چاتاق چىقىرىپ، ھازىر ئىككى قېرىندىشىمىزغا زىيان يەتكۈزمەك بولۇپ سەۋەبسىزلا زىندانغا تاشلىدى. ئۆزلىرى ئەكەلگەن شاھانە كۈجە ــ ئىسرىق، ياساۋۇللارنى ھەم ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى بىزگە بېرىپ تۇرغايلا، بۇنىڭ بىلەن خۇاجۇنى قولغا چۈشۈرۈۋالساق، ئىش پۈتكەندىن كېيىن قايتۇرۇپ بەرسەك، ئۆزلىرىگە دەخلى ــ تەرۇز يەتكۈزمەيمىز. بۇنى نەزەر ــ ئېتىبارغا ئېلىشلىرىنى تىلەيمىز، ــ دېدى.

ــ شاھانە كۈجە ــ ئىسرىق قاتارلىق نەرسىلەرنى سىزلەردىن ئايىمايمەن، لېكىن كېيىن بىلىنىپ قالسا بالاغا قالمەن، ــ دېدى سۇ ئەمىر.

ــ ئۆزلىرى ئاستانىگە قايتقاندا ھەممىنى ماڭا دۆڭگەپ قويسىلا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇ ئەمىر بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ قىيابېتىگە قاردى، ئۇ قانداقمۇ ياق دېيەلىسۇن؟ نائىلاج ماقۇل بولدى. سۇڭ جياڭ جام ــ قەدەھ تۇتۇپ مېھمان قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئەمىر لەشكەر ئۆزى بىلەن بىللە كەلگەن ئادەملىرىنىڭ كىيىم ــ كېچەكلىرىگىچە ھەممىسىنى بېرىپ تۇردى. چاپارمەنلەر ئىچىدىن چىرايلىق بىرىنى تاللاپ، ئۇنىڭ ساقال ــ بۇرۇتلىرىنى چۈشۈردى، ئاندىن ئەمىر لەشكەرنىڭ كىيىمىنى كىيدۈرۈپ، ئۇنىڭ تۇرقىدا ياساندۇردى؛ سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ پەشتامچى تۇرقىدا، شېپ جېن، شېپ باۋ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار پايلاقچى تۇرقىدا ياساندى؛ چاپارمەنلەرنىڭ ھەممىسى سۆسۈنە كۆڭلەك كىيىپ، كۈموش كەمەر باغلاپ، قوللىرىغا ئەلەم، تۇغ ــ نىشان، نىزام

تاياقلىرى، تاۋاپ نازۇنبەمەتلىرىنى تۇتقىنىچە، شاھانە كۇجە ـ ئىسرىق، نەزىر ـ چىراغ نازۇنبەمەتلىرى، ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسلار كۆتۈردى؛ خۇا رۇڭ، شۇ نىڭ، جۇ تۇڭ، لى يىڭلار تۆت يامۇل چېرىكى تۇرقىدا ياساندى. جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۇنلار ئەمىرلەشكەرنى قوغداپ ۋە ئەگەشتىلىرى ئۇنىڭغا مەي تۇتۇپ ماڭدى. چىن مىڭ، خۇ يەنجو بىر توپ لەشكەرنى، لىن چۇڭ، ياڭ جىلار بىر توپ لەشكەرنى باشلاپ ئىككىگە بۆلۈنۈپ شەھەرگە قاراپ يول ئالدى. ۋۇ سۇڭ ئالدىنئالا كۈنپېتىش يۆخۇا قوۋۇقىغا بېرىپ، بېرىلگەن بەلگىگە قاراپ ئىش كۆرۈشكە ئەۋەتىلدى.

گەپنى ئەگىتىپ ئولتۇرمايلى. ئەمدى بايىقى سەپەرگە چىققان يارەنلەرگە كەلسەك، ئۇلار تاغ تۇرادىن چىقىپ دەريا قوشۇلمىسىغا كېلىپ كېمە بىلەن يۇرۇپ كەتتى. ئۇلار خۇاجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلىغا خەۋەر يەتكۈزمەيلا، ئۇدۇل كۈنپېتىش يۆمياۋ بۇتخانىسىغا كەلدى. دەي زۇڭ ئالدىن بېرىپ بۇلۇت پەشتاق مۇتەۋەللىسىگە، ۋەزىپىدار راھىبلارغا خەۋەر قىلدى، ئۇلار كېمە يېنىغا بېرىپ كەلگۈچىلەرنى قىرغاقتا ئاچىقتى. كۇجە ـ ئىسرىق، شام ـ چىراغلار يېقىپ تۇغ ـ نىشانلارنى ئالدىغا تىزدى. ئاۋۋال شاھانە كۇجە ـ ئىسرىقلارنى ئىسرىق شىپاڭىغا قويۇش تەكلىپ قىلىندى، ئۇنى بۇتخانىدىكىلەر كۆتۈرۈپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇس يورۇتۇپ مېڭىلدى. مۇتەۋەللى ئەمىرلەشكەرگە سالام بەردى، ۋۇ يۇڭ خەلىپەت:

ـــ ئەمىرلەشكەر سەپەر ئۇستىدە بىتاپ بولۇپ قالدى، ھېچ مىجەزى يوق تۇرىدۇ، تەختىراۋان ئېلىپ كېلىڭلار، ـــ دېدى.

مۇلازىملار ئەمىرلەشكەرنى يۆلەپ تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ، يۆمياۋ بۇتخانىسى ئايۇنىغا ئېلىپ چىقتى. پەشتامچى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت مۇتەۋەللىگە:

ـــ بۇ ئالاھىدە خان ئالىيلىرىنىڭ ئۇلۇغ بۇيرۇقىغا بىنائەن، تەخىرىتائالاغا ئاتاپ ئەۋەتىلگەن شاھانە كۇجە ـ ئىسرىقلار، ئالتۇن

قوڭغۇراقلىق پانۇس تۇرسا، نېمە ۋەجىدىن ئايىاق بەگلىرى ئۇنىڭ ئالدىغا چىقماي كەمىستىدۇ؟ ــ دېدى.

ــ خەۋەر قىلىشقا ئادەم ئەۋەتكەن، ھېلى كېلىدۇ، ــ دېدى مۇتىۋەللى جاۋابەن.

بۇ گەپ ئاخىرلاشمايلا ئايىاقتىن بىر سىپاھبەگ ئەللىك ــ ئاتمىش ياپى بىلەن يېتىپ كەلدى، ئۇلار ئەمىرلەشكەرگە مەي ــ شاراب، يەل ــ يېمىشلەر ئېلىپ كەپتۇ، ئەسلىدە ئەمىرلەشكەر تۇرقىدا ياسانغان چاپارمەننىڭ تەقى ــ تۇرقى ئەمىرلەشكەرگە ئوخشىسىمۇ، لېكىن گەپ ــ سۆزلەرنى قاملاشتۇرالماي قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۇنى ئاغرىق دەپ، يۈمشاق يوتقان ــ كۆرپىگە ئوراپ، كاتقا ئولتۇرغۇزۇپ قويۇشقا توغرا كەلگەندى. كەلگەن سىپاھبەگ ئەلەملەرگە، نىشان تۇغلار بىلەن نىزام تاياقلارغا نەزەر سالدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوردىدا ياسالغانلارنىڭ نەق ئۆزى ئىدى، ئۇنداق تۇرسا نېمىشقا ئىشەنمىسۇن. پەشتامچى يالغان ــ ياۋىداقتىن ئىككى قېتىم ئىچكىرىگە كىرىپ ــ چىقىپ ئىلتىجا قىلغان بولدى، كېيىن سىپاھبەگنى باشلاپ كىردى، ئۇ قولىنى ئىشارەت قىلىپ نېمىدۇر بىرنېمىلەرنى دېگەندەك قىلدى. ۋۇ يۇڭ سىپاھبەگنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇنىڭغا تاپا ــ تەنە قىلىپ:

ــ ئەمىرلەشكەر بولسا تەڭرىقۇت ھۇزۇرىدىكى بىر ئىززەتلىك ۋەزىر، ئۇ شۇنچە يىراق مەنزىللەرنى يىراق كۆرمەي، ئالاھىدە ئۇلۇغ خان بۇيرۇقىغا بىنائەن بۇ يەرگە خان ئورنىدا كۈجە ــ ئىسرىق كۆيدۈرۈپ، تاۋاپ قىلىشقا كېلىۋېتىپ كۈتۈلمىگەندە بىتاپ بولۇپ ئاغرىپ قالدى، نېمىشقا ئايىاقنىڭ بەگلىرى يىراقراق ئالدىغا چىقمايدۇ؟ ــ دېدى.

ــ يول ئۈستىدىكى مەھكىملەردىن ئايىاقىغا بۇ ھەقتە مەلۇمات كەلگەن بولسىمۇ، يېقىندا ئۇچۇر بولمىغانلىقتىن بىخەۋەر بولۇپ چىقالمىدى. ئەمىرلەشكىرىم بالدۇر كېلىپ قاپتۇ، ئامبال ئەسلىدە كەلمەكچىدى، شاۋخۇا تېغىدىكى

قاراقچىلار لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار بىلەن بىرلىشىپ شەھەرگە تەگمەكچى بولۇۋاتىدۇ، ھەر كۈنى ئۇلاردىن ھەزەر ئەيلەپ ئامبال شەھەردىن قىمىرلىيالمايۋاتىدۇ، پېقىرنى ئالدىدىن مەي - شاراب، سوۋغا - سالاملار بىلەن ئالاھىدە ھۆزۈرلىرىغا ئەۋەتتى. ئۆزىمۇ ئارقامدىن يېتىپ كېلىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى سىپاھىبەگ.

— ئەمىر بىر تېمىمۇ مەي ئىچەلمەيدۇ، ئامبال تېزدىن كەلسۇن، تاۋاپ - تەزىم ئۇستىدە مەسلىھەت قۇرماقچىمىز، — دېدى ۋۇ يۈك خەلىپەت.

كەلگەن سىپاھىبەگ دەرھال مەي - شارابلارنى ئېلىپ پەشتامچىنىڭ يېنىدىكىلەرگە قەدەھ تۇتتى. ۋۇ يۈك خەلىپەت يەنە بىر قېتىم مەلۇم قىلىشقا كىرىپ ئاچقۇ ئاچقىتى، ئاندىن سىپاھىبەگنى ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى كۆرۈشكە باشلاپ باردى، قۇلۇپنى ئاچتى - دە، خۇشبۇي خالتىدىن خان ئىنئام قىلغان ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى چىقىرىپ سىپاھىبەگكە كۆرسەتتى. ئاندىن ئۇنى قومۇش خادىغا ئېسىپ قويدى. سىپاھىبەگ قارىسا ئۇ دەرۋەقە تەڭداشسىز ئېسىل ياسالغانىدى:

پارقىرار ئالتۇنغا ئوخشاش ھەل بېرىپ،
ياسىلىپتۇ رەڭمۇرەڭ زىننەتلىنىپ.
جۇپ پۈپۈكلۈك ئاستى ئالتۇن قوڭغۇراقلار ياڭرىتىپ،
ئۇستىگە لەئەل - جاۋاھىر، ئۇنچە - مەرۋايىت تىزىپ.
ئورىلىپتۇ ساپسىرىق دۇردۇن - تاۋاردا چۈرىسى،
ئوتتۇرىغا جايلىشىپ سەككىز بۇرجەك لەئەل تاۋىقى؛
ساڭگىلاپتۇ ئىككى ياقتا سۆسۈنە جۇپ بوغقۇچى —
سىزىلىپتۇ سىرتىغا جۇپ سۇمۇرغىنىڭ سۇرىتى.
ئۇنچە - مەرۋايىت، ھېقىقلار قويۇلۇپتۇ كۆز قىلىپ،
قاتمۇقات لەئەل - جاۋاھىرلار تىزىپ چۈرۈلدۇرۇپ.
شايى لىباسلىق چىراغ زۇمرەت كەبى كۆز چاقنىتىپ،

قىزىل نېلۇپەر ئىدى گويا يېشىل ياپراق بېسىپ.
ئالتۇن ھۇجرا، لەئەل راۋاقلارغا مۇناسىپ بۇ چىراغ،
ئېسىلىپ پەشتاق ـ قەسىرگە چاچتى نۇرىنى بۇ چاغ.

بۇ بىر جۈپ ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى ئاستانە ئوردىسىدىكى ئۇستا ھۇنەرۋەن ياسىغان، ئۇنىڭغا رەڭگارەڭ ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار ئېسىلغان، ئوتتۇرىسىغا چىنىدەك قىپقىزىل شاھى چىراغ يېقىلغان بولۇپ، ئۇ دەل تەڭرىقۇت قەسرىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئېسىلاتتى؛ بۇنى ئوردا قىلدۇرمىسا خەلقنىڭ قىلدۇرۇشقا قانداق كۈچى يەتكەي؛ ۋۇ يۈڭ ئۇنى سېپاھىبەگكە كۆرسىتىپ بولۇپ يەنە قۇتىغا سېلىپ قۇلۇپلىدى؛ يەنە مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ نۇرغۇن ئالاقە، خەت ـ چەكلىرىنى چىقىرىپ سېپاھىبەگكە بەردى؛ ئامبال كەلسۇن، خاسىيەتلىك كۈننى تاللاپ نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزەيلى، دېدى. سېپاھىبەگ ۋە دورغا ـ يايلار ئاشۇ نۇرغۇن خەت ـ ئالاقىلەرنى كۆرگەندىن كېيىن پەشتامچى بىلەن ۋىدالىشىپ، ئۇدۇل خۇاجۇ ئايماق يامۇلىغا قايتىپ كېلىپ خې ئامبالغا مەلۇم قىلدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ ئىچىدە باربكاللا ئېيتىپ: «بۇ مۇتتەھىم شۇنچىۋالا ھىيلىگەر بولسىمۇ، ئالداپ كۆزىنى ئالىچەكمەن قىلىپ ساراسىمىگە سېلىۋەتتۇق» دېدى. بۇ چاغدا ۋۇ سۇڭ ئاللىقاچان بۇتخانا ئىشكىگە ھازىر بولغانىدى. ۋۇ يۈڭ خەلىپەت يەنە شى شيۇنى قوينىغا خەنجەر تىقىپ بۇتخانا ئىشكىگە بېرىپ، ۋۇ سۇڭغا ھە ـ ھۇ دېيىشكە ئەۋەتتى؛ ئاندىن دەي زۇڭنىمۇ پايلاقچى سۈپىتىدە ياساپ قويدى. بۇلۇت پەشتاق مۇتەۋەللىسى پەرھىز تائام ئەكەلدى، ۋەزىپىدار راھىبلارغا يۆمياۋ بۇتخانىسىدا ئورۇن ھازىرلاشنى تاپشۇردى. سۇڭ جياڭ كۈنپېتىش يۆمياۋ بۇتخانىسى ئەتراپىدا ئىستىراھەت قىلغاچ ئۇنى بىر قۇر كۆرۈپ چىقتى، ئۇ دەرۋەقە قالتىس ياسالغان بۇتخانا ئىكەن، ئۇ پانىي ئالەمدىكى ئەرشىئەلا ئىدى.

سۇڭ جياڭ تۆره سارايغا كېلىپ كۇجه يېقىپ سەجده ـ تاۋاپ قىلدى، ئۇ تىلاۋەتنى توگەتكەندىن كېيىن ئايۋان ئالدىغا قايتىپ كېلىشىگه ئىشىك باقار كىرىپ: «خې ئامبال كەلدى» دەپ مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ ياماۇل يايى ـ چېرىكلىرى تۇرقىدا ياساڭان خۇا رۇڭ، شۇ نىڭ، جۇ تۇڭ، لى يىڭلارنى قورال ـ ياراغلىرىنى كۆتۈرۈپ ئىككى چەتته تۇرۇشقا بۇيرۇدى. شيې جېن، شيې باۋ، ياڭ شيۇڭ، دەې زۇڭلارنى قوينىغا قورال ـ ياراغلارنى تىقىپ ئوڭ ـ سولدا تۇرۇشقا بۇيرۇدى.

خې ئامبال ئۇچ يۇزدىن ئارتۇق ئادەم بىلەن بۇتخانا ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى، ئۇنى ئادەملىرى ئارىغا ئېلىپ بۇتخانىغا ئەكىرىمەك بولغاندا، يالغان پەشتامچى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت بىلەن سۇڭ جياڭ خې ئامبالنىڭ نەيزه، قىلىچ كۆتۈرگەن ئۇچ يۇزدىن ئارتۇق لەشكەرلىرىگه قاراپ:

ـــ ئوردا ئەمىرلەشكىرى مانا بۇ يەرده، پەلىپەتنىڭ ئادەملەرنىڭ ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىشىگه رۇخسەت يوق ! ـــ دېدى.

ئەگىشىپ كەلگەنلەر ئىزىدىلا توختاپ قالدى. خې ئامبال ئۆزى يالغۇز ئەمىرنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ سالام بەجا كەلتۈرمەك بولدى. پەشتامچى:

ـــ ئەمىرلەشكەر ئامبال كىرسۇن دەيدۇ، ـــ دېدى.

خې ئامبال ئايۋان ئالدىغا كىرىپ، يالغان ئەمىرلەشكەرگه سالام بەردى. ۋۇ يۇڭ خەلىپەت:

ـــ ئامبال، گۇناھىڭنى بىلەمسىز؟ ـــ دېدى.

ـــ پېقىر ئەمىرلەشكەرنىڭ كېلىشىدىن خەۋەرسىز قاپتىمەن، گۇناھىمدىن ئۆتسه، ـــ دېدى ئامبال.

ـــ ئەمىرلەشكەر خانىڭ يارلىقىغا بىنائەن، مۇشۇ بۇتخانىغا خان ئورنىدا كۇجه ـ ئىسرىق كۆيدۈرۈپ تاۋاپ قىلىشقا كەلسه، نېمىشقا يىراقتا ئالدىغا چىقمايسىز؟ ـــ دېدى خەلىپەت ۋۇ يۇڭ.

ـــ يېقىندا ياماۇلغا ئۇچۇر بولمىغانلىقىدىن بىخەۋەر

قاپتىمەن، ـــ دېدى جاۋابەن ئامبال.

ـــ تۇتۇڭلار بۇنى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى خەلىپەت ۋۇ يۇڭ.

شېي جېن، شېي باۋلار يېنىدىن شارت قىلىپ خەنجىرىنى چىقاردى ـ دە، بىر تېپىك بىلەن ئامبالنى تىك موللاق چۇشۇرۇپ كاللىسىنى ئالدى.

ـــ بۇرادەرلەر، قېنى تۇتۇش قىلىڭلار ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئامبالغا ئەگىشىپ كەلگەن ئۇچ يۈز نەچچە ئادەم قىمىر ـ چىمىر قىلالماي ھاڭۋاققىنىچە قېتىپلا قالدى. خۇا روڭلار ئېتىلىپ بېرىپ ھېلىقى ئەگەشتىلەرنى خۇددى يىپى ئۈزۈلگەن تەسۋى ئۇرۇقدەك بىر ـ بىرلەپ يەرگە ياتقۇزۇۋەتتى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى بۇتخانا ئىشىكىگە قاراپ يۈگۈردى، بۇ چاغدا ۋۇ سۇڭ، شى شېۋلار قىلىچلىرىنى ئويناتقىنىچە دۇكۇرلىشىپ كەلدى، چاپارمەنلەر ئۇلارنى تۇش ـ تۇشتىن قىرغىلى تۇردى، ئۇچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەمنىڭ بىرسىمۇ قۇتۇلۇپ چىقالمىدى. كېيىن بۇتخانىغا كىرگەنلىرىنى بولسا جاڭ شۇن، لى جۇنلەر ئۇجۇقتۇرۇۋەتتى.

سۇڭ جياڭ دەرھال شاھانە كۇجە ـ ئىسرىق، پانۇسلارنى يىغىشتۇرۇپ كېمىگە چۈشتى، بۇلار خۇاجۇ ئايمىقىغا يېتىپ بارغاندا، شەھەردە ئىككى تەرەپتىن ئوت كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆردى، بۇلار دۇكۇرلىشىپ بۆسۈپ كىرىپ، ئاۋۋال زىندانغا بېرىپ، لۇ جىشېن، شى جىنلارنى قۇتقۇزدى، ئاندىن خەزىنە ـ ئامبارلارنى چېقىپ، مال ـ مۇلۇك، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئېلىپ چىقىپ ھارۋىلارغا قاچىلىدى. يارەنلەر خۇاجۇدىن ئايرىلىپ كېمە بىلەن شاۋخۇا تېغىغا قايتىپ كېلىپ، ھەممىسى سۇ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى ۋە شاھانە كۇجە ـ ئىسرىقلار، ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇس، ئەلەم، نىشان، تۇغ، نىزام تاياقلارنى قايتۇرۇپ، ئەمىر لەشكەرنىڭ ئىلتىپاتىغا رەھمەت ـ تەشەككۇر بايان قىلدى. سۇڭ جياڭ بىر پەتنۇس ئالتۇن ـ كۈمۈش ئېلىپ چىقىپ ئەمىر لەشكەرگە تۇتتى. ئەگەشتىلەرنىڭ مەنسىپىگە قارىماي قارىقويۇق

هەممىسىگە ئالتۇن - كۆموش تارقاتتى. تاغ تۇرادا ئۇزىتىش يۇزىسىدىن زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، ئەمىر لەشكەرگە رەھمەت - تەشەككۈرلەر ئېيتتى. ئاتامانلار تاغ ئېتىكىگىچە ئۇزىتىپ باردى. دەريا قوشۇلمىسىغا بارغاندا بۇرۇن ئېلىۋالغان كېمىلەرنى ۋە ئادەملەرنى بىرسىنمۇ كەم قىلماي قايتۇرۇپ بەردى.

سۇڭ جياڭ سۇ ئەمىرگە رەھمەت - تەشەككۈر ئېيتىپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ، شاۋخۇا تېغىغا قايتىپ تۆت تەرەپتىن كەلگەن باتۇرلار بىلەن كېڭەشتى ۋە تاغ تۇرانىڭ پۇل - پۇچەك، ئاشلىق - تۇلۇكلىرىنى يىغىشتۇردى، تۇرا - قوشلارغا ئوت قويۇۋەتتى، يارەنلەر ئات - ئۇلاغ، ئاشلىق - تۇلۇك، ئوت - بوغۇزلارنى ئېلىپ لياڭشەن كۆلىگە قاراپ راۋان بولدى.

ئەمدى سۇ ئەمىرگە كەلسەك، ئۇ كېمىگە چۈشۈپ خۇاجۇ شەھىرىگە كەلگەندىن كېيىن «لياڭشەن قاراقچىلىرى چېرىكلەرنى قىرىپ - چېپىپ، ئايماق يامۇلىنىڭ ئامبار - خەزىنىلىرىدىكى پۇل - پۇچەك، ئاشلىق - تۇلۇكلەرنى بۇلاپ كېتىپتۇ؛ شەھەر ئىچىدە سەرۋازلاردىن يۇزنەچچىنى ئۆلتۈرۈپ، ئات - ئۇلاغلارنىڭ ھەممىسىنى ئولجا ئېلىپ كېتىپتۇ، كۇنپېتىش يۆمياۋ بۇتخانىسىدىمۇ نۇرغۇن جانغا زامىن بوپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىدى. ئايماق يامۇلىنىڭ سىپاھىبېگىگە مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە قارىتىپ: «سۇڭ جياڭ يول ئۈستىدە شاھانە كۇجىلەرنى، پانۇسنى تارتىۋاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئامبالنى بۇتخانىغا ئالداپ ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ» دېگەن ئەرزنى يازغۇزدى. سۇ ئەمىر بۇتخانىغا كىرىپ شاھانە كۇجە - ئىسرىق ياقتى، بۇ ئالتۇن قوڭغۇراقلىق پانۇسنى بۇلۇت پەشتاق مۇتىۋەللىسىگە تاپشۇرۇپ، كېچىلەپ ئاستانىگە قايتىپ ئىشنى يۇقىرىغا مەلۇم قىلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ شى جىن، لۇ جىشىنلارنى قۇتقۇزۇپ، شاۋخۇا تېغىدىن تۆت پالۋاننى ئېلىپ يەنە بۇرۇنقىدەك ئۈچ قوشۇنغا بۆلۈنۈپ لياڭشەنگە سەپەر قىلدى، يول ئۈستىدىكى

ئايماق، ناھىيەلەر تەۋەسىدىن ئۆتكۈچە ھېچكىمگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمىدى. دەي زۇلۇق ئاۋۇال تاغقا چىقىپ مەلۇم قىلدى، چاۋ گەي ۋە ئاتامانلار تاغدىن سۇلۇق جىياڭلارنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ئۇلارنى مەردلەر سارىيىغا ئېلىپ چىقتى، ئۇلار بىر ـ بىرلىرى بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن خۇشاللىق شەرىپىگە زىياپەت بېرىلدى.

ئەتىسى شى جىن، جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۈنلارمۇ زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، چاۋ گەي، سۇلۇق جياڭ ھەزرەتلەر بىلەن ئاتامانلارغا رەھمەت ـ تەشەككۇر ئېيتتى. ئاردىدا بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى، بۇ ھەقتىكى گەپنىمۇ ئۇزارتمايلى. بىر كۈنى تۈيۇقسىز قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇي تاغقا چىقىپ:

ـــ شۇجۇ ئايمىقىنىڭ پېيشىيەن ناھىيەسىدىكى ماڭداڭ تېغىدا يېڭىدىن بىر توپ قاراقچى پەيدا بوپتۇ، ئۇلار ئۇچ مىڭ لەشكەر توپلاپتۇ. ئۇلارنىڭ چوڭى فەن رۇي ئاتلىق، مالمانچى دۆڭە لەقەملىك بىر دەرۋىش ئىكەن. ئۇ بوران چىقىرىپ، يامغۇر ياغدۇرالايدىكەن، لەشكەرلىرىنى ئەنبىيادەك ئىشقا سالىدىكەن. ئىككى ئورۇنباسارى بار ئىكەن، بىرسىنىڭ ئىسمىزاتى شياڭ چۇڭ، لەقىمى سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا① ئىكەن، قالقان تۇتىدىكەن، قالقاندا يىگىرمە تۆت ئاتقۇچ خەنجەر قىستۇرۇلغان بولۇپ، قولىدا بىر تۆمۇر نەيزىسى بار ئىكەن. يەنە بىرسىنىڭ ئىسمىزاتى لى گۇن، لەقىمى ئۇچار ئەۋلىيا ئىكەن، ئۇمۇ قالقان تۇتىدىكەن، قالقاندا يىگىرمە تۆت نەيزە سانجىقلىق ئىكەن. قولىدا بولسا بىر زۇلپىقار بار ئىكەن؛ بۇ ئۇچەيلەن ئاكا ـ ئۇكا بولۇشقان بولۇپ، ئۇلار ماڭداڭ تېغىنى ئىگىلەپ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىۋېتىپتۇ، بۇ ئۇچەيلەن لياڭشەن تاغ تۇرامىزنى تارتىۋېلىشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. پېقىر بۇنى ئاڭلاپ تۇرالماي خەۋەر

① نالاكۇۋارا ـــ بۇددا دىنىدىكىلەرنىڭ بىر ئىلاھى. سانسكرىت تىلىدا نالاكۇۋارا دېيىلىدۇ.

ئەكەلدىم، ـــ دېدى.

ـــ بۇ ئوغرىلار شۇنداقمۇ بىئەدەپلىك قىلامدۇ؟ مەن يەنە بىر چۈشۈپ چىقاي ! ـــ دېدى سۇئ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرغەزەپ بولۇپ.

ـــ بىز تۆتىمىز، ـــ دېدى ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئەجدىھا يىگىت شى جىن، ـــ تاغ تۇراغا يېڭى كەلدۇق، تىرناقچىلىك ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتەلمىدۇق، بىز ئۆز لەشكەرلىرىمىزنى باشلاپ بېرىپ بۇ قاراقچىلارنى تۈتۈپ كەلسەك.

بۇنى ئاڭلىغان سۇئ جياڭ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. شۇ ئەسنادا شى جىن لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ، جۇ ۋۇ، چېن دا، يالئ چۈنلار بىلەن بىللە ياسىنىپ، سۇئ جياڭ بىلەن خوشلىشىپ تاغدىن چۈشتى. بۇلار كېمە بىلەن جىنشاتەندىن ئۆتۈپ ئۇدۇل ماڭداڭ تېغىغا سەپەر قىلدى، ئۈچ كۈن ئىچىدە تاغنىڭ قارىسىنى كۆردى، ئۇ تاغ بۇرۇنسىدا خەن سۇلالىسىنىڭ خانى بولغان گاۋ زۇ يىلان ئۆلتۈرۈپ يېغى كۆتۈرگەن تاغ ئىدى. ئۈچ قوشۇن لەشكەرلىرى تاغ ئېتىكىگە يېتىپ كەلگەندە، يولدا مۆكۈنۈپ ياتقان چاپارمەنلەر تاغقا چىقىپ خەۋەر يەتكۈزدى.

ئەمدى شى جىنغا كەلسەك، ئۇ شاۋخۇا تېغىدىن باشلاپ كەلگەن ئادەملىرىنى سەپكە تىزىپ، ئۆزى قورال ـ يارالغار بىلەن ياسىنىپ، چىلان تورۇق ئات مىنىپ سەپ ئالدىدا تۇردى. شى جىننىڭ باتۇرلۇقىنى قانداق دېمەمسىز.

نەزم

تۇتتى خۇاجۇ شەھىرى سىرتىنى ئۇزاقتىن ئۇ ماكان،
تا ئەزەلدىنلا ئىدى ئۇ تېگى ـ تەكتىدىن دېھقان.
ئۆگىنىپ نەيزە، قىلىچۇازلىقنى دىلدا ساقلىغان،
ئۈچ ئۇچلۇق قىلىچى قار، چىلان ئېتى ئەجدىھاسىمان.

يالتىراقلىق چاتما گاڭ قۇياقنى بويىغا يېپىنىپ،
خۇددى چوغدەك قىپقىزىل جەڭ تونىنى ئاپتۇ كىيىپ،
ئۇنچە ـ ياقۇتتىن ئۇنىڭغا زىبۇزىننەتلەر ئېسىپ،
ئەل ئۇنى شى جىن ئاتار، ئەجدىها يىگىت لەقەم بېرىپ.

بۇ ئەسنادا شى جىن ئالدىدا ئات سېلىپ چىقتى، قولىدا ئۇچ ئۇچلۇق ئىككى بىسلىق قىلىچنى ئويناتماقتا ئىدى. ئارقىدىن ئۇچ ئاتامان ئەگەشكەنىدى، ئوتتۇرىسىدىكى پاراسەتلىك مۇشاۋىر جۇ ۋۇ ئىدى، ئۇ دىڭىيۈەن ناھىيەسىدىن بولۇپ، ئەقىل ـ پاراسەتلىك ئىدى. بۇمۇ قوش قىلىچ ئويىنىتالايتتى. ئۇ سەپ ئالدىغا كەلدى، جۇ ۋۇنى تەرىپلەپ مۇنداق نەزم پۈتۈلگەن:

جەندىسى پالمىنىڭ ياپرىقى گويا،
بۇغا تېرىسىدىن كىيگىنى كۆلا.
مەڭزىدە قىزىللىق، كۆزلىرى شەھلا،
ئاق يۈزلۈك كېلىشكەن ساقىلى سالا.
ئەقىلدە ئۇ ئىدى جاڭ لياڭدىن ئۆتەر،
پاراسەت بابىدا فەن لىدىن دانا.
پەملىكتە ۋۇ يۈڭدىن كەم قالماس چېۋەر،
بولالماس ھېچ كىشى جۇ ۋۇدىن ئەلا.

يەنە بىر پالۋان سەپ ئالدىدا ئات سېلىپ ئاپپاق قۇيۇچلۇق نەيزىنى پارقىرىتىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ لەقىمى غار سەكرىگەك يولۋاس چېن دا، يۈرتى يېچىڭ ئىدى. ئۇنىڭ نەيزە تۈتۈپ ئات ئويىنىتىپ جەڭگە كىرگەنلىكى توغرىسىدا بىر نەزمدە مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

ئۇ كارامەت پالۋانكى سەكرىسە ئەينى قاۋان،
جىلغىلار ئاتلاپ ئۆتەر گويا كى ئۇ بىر ئارسلان.
دەرھەقىقەت ئەل ئارا يولۋاس ئىدى چېن دا ئۆزى،
ئات چېپىپ، نەيزە تۈتۈپ ياڭراتتى دۈمباقنى ھامان.

ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان پالۋان قولىغا بىر كۆركەم ساپلىق قىلىچ تۇتقان، چار يىلان لەقەملىك يىڭ چۈن ئىدى، ئۇ جىبىلىيىڭ ناھىيەسىنىڭ پۇچىڭ شەھىرىدىن ئىدى. ئۇ قىلىچ تۇتقان ھالدا ئات ئۈستىدە ئولتۇرۇپ سەپ ئالدىنى قوغداپ تۇراتتى، يىڭ چۈننى تەرىپلەيدىغان مۇنداق بىر نەزم بار:

شۇنچىلىك قالتىس ئىدى بۇ نامى يىڭ چۈن پالۋان،
تۇتتى شاۋخۇا تېغىنى ئۇ كۆپ ئۇزۇن يىلدىن بۇيان.
بەل ـ بىلەكلىرى ئۇزۇن، كۆچ ـ قۇدرەت تاپقان كامال،
يۇتقۇدەك ھەرنە يوغان پىللارنى ئۇ بىر چار يىلان.

تۆت پالۋان ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. بىر پەس نەزەر تاشلىغاندىن كېيىن ماڭدىڭ تېغىدىن بىر توپ لەشكەرنىڭ ئۇچقاندەك كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئىككى پالۋان كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ بىر باشلامچىسى شۇجۇ ئايمىقىنىڭ پېيشىيەن ناھىيەسىدىن بولۇپ، ئىسمىزاتى شيىڭ چۈڭ، لەقىمى سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا ئىدى. ئۇ بىر قالقاننى تۇتقانىدى، قالقانغا يىگىرمە تۆت ئاتقۇچ خەنجەر قىستۇرۇلغانىدى، ئەگەر يۇز قەدەم نېرىدىكى ئادەمگە بۇ خەنجەرلەرنى ئاتسا تەگمەي قالمايتتى، ئۇ ئوڭ قولىغا بىر نەيزە تۇتقانىدى. ئارقىدا بەلگە ئەلەم كۆتۈرۈپ كېلىنىۋاتاتتى، ئۇنىڭغا «سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا» دەپ يېزىلغانىدى، بۇلار تاغدىن پىيادە چۈشكەنىدى. تۆۋەندىكى نەزمدە شيىڭ چۈڭ مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

نەزم

ئۇ تۆمۈر قالپاق كىيىپتۇ چېكىسىگە چۆكۈرۈپ،
ساڭگىلاپ مىس ھالقىسى چۈشكەن زىنىخىدىن ئۆتۈپ.

بىر يوغان ھايۋان سۇرەت قالقان تۇتۇپتۇ قولىغا،
قالقىنى ئۇستىگە ئاتقۇچ خەنجىرىنى قىستۇرۇپ.
پۇتى گەر تەگسە زېمىنغا خۇددى ئۇچقۇر ئوت بولۇر،
بۇ زېمىنغا چۈشتى ئۇ بالايىئاپەتنى قۇچۇپ.
قولى بار سەككىز ئۇنىڭ نالاكۇۋارا لەقمى،
كەلدى بۇ دۇنياغا شياڭ چۈڭ دەپ ئاتاق ـ نامنى ئېلىپ.

ئۇنىڭ كەينىدىكىسى پېيشىيەن ناھىيەسىدىن بولۇپ، ئىسمىزاتى لى گۇن، لەقمى ئۇچار ئەۋلىيا ئىدى. ئۇمۇ بىر قالقان تۇتقانىدى. قالقانغا يىگىرمە تۆت نەيزە قىستۇرۇلغانىدى، ئۇمۇ يۈز قەدەم نېرىدا تۇرۇپ ئادەملەرنى چېنىيەلەيتتى؛ سول قولىدا قالقان، ئوڭ قولىدا زۇلپىقار تۇتۇپ تۇراتتى. ئارقىدا بولسا بىر بەلگە ئەلەم كۆتۈرۈلگەن بولۇپ، ئۇنىڭغا «ئۇچار ئەۋلىيا» دەپ يېزىلغانىدى، ئۇ سەپ ئالدىغا كەلدى. لى گۇننى تەرىپلەپ مۇنداق نەزم پۇتۇلگەن:

پۆپۈكلۈك دۇبۇلغا باشقا كىيگىنى،
تونى يېپىپتۇ تىزلاپچىسىنى.
كۆكسىگە ئۇرنىغان قاپلاندەك يۈرەك،
تۇك ياپقان يۈرىكى قاتىلىنىڭكىدەك.
ئاتقۇچ خەنجەرلىرى قاشتېشى گويا،
ئالتۇندەك يالتىرار قالقىنى راسا.
لەقمى «ئۇچار ئەۋلىيا» بولار،
لى گۇننى خالايىق ماختاپ قول قويار.

شۇ ئەسنادا ئىككىسى تاغدىن پىيادە چۈشۈپ، قارشى سەپتىكى شى جىن، جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۇنلارنىڭ ئاتلىق سەپ ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆردى، ئۇلارغا ھېچ گەپ قىلمايلا، چاپار-مەنلەر جاڭ ئۇردى. ئىككى پالۋان قالقان ئوينىتىپ تەڭلا سەپكە

يوپۇرۇلۇپ كىردى. شى جىنلار توسۇيالمىدى، ھىماتچى لەشكەر - لەر ئالدىدا ماڭدى. شى جىننىڭ تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرى كۇشەندىلىرى بىلەن ئېلىشتى. جۇ ۋۇلارنىڭ بارگاھ قوشۇنلىرى چۇقان سېلىپ پىتىراپ كەتتى، ئادەم توختىسا ئات توختىماپتۇ دېگەندەك، چاپ - چاپقا پايلىماي ئوتتۇز - قىرىق چاقىرىم چېكىنىپ كەتتى. ئاتقۇچ خەنجەر شى جىنغا تېگىپ كېتىشكە تاسلا قالدى؛ يانىڭ چۇن بۇرۇلۇپ بولغۇچە ئاتقۇچ خەنجەردىن بىرى كېلىپ تەگدى، ئۇنىڭ ئېتى يارىلاندى، ئۇ ئېتىنى تاشلاپ جېنىنى ئېلىپ قاچتى. شى جىن لەشكىرىنى ئېدىتلىۋېدى، تېخى ئۆلگەنلىكى مەلۇم بولدى. ئۇ جۇ ۋۇلار بىلەن كېڭىشىپ لياڭشەن كۆلىدىن يارداەم تەلەپ قىلىپ، ئادەم ئەكەلدۇرسەكمىكىن دەپ غەم - غۇسسىگە چۇشۇپ تۇرغاندا، بىر سەرۋاز كېلىپ:

— يۇقىرى تەرەپتىكى چوڭ يولدىن توپا توزۇتۇپ ئىككى مىڭچە لەشكەر كېلىۋاتىدۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. شى جىنلار ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلسە، ئۇلارنىڭ كۆتۇرۇۋالغىنى لياڭشەن كۆلىنىڭ ئەلىمى ئىكەن، ئالدىدا ئاتلىق ئىككى سەردار كېلىۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ بىرسى كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ، يەنە بىرسى زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ ئىكەن. شى جىن شياڭ چۇڭ، لى گۇنلارنىڭ قالقىنىنى ئويناتقاندا لەشكەرلەرنىڭ توسۇۋالالمىغانلىقىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى.

— سۇڭ دانىش ئاغىمىز ئۆزلىرىنى ئەۋەتىپ قويۇپ خاتىرجەم بولالماي، ناھايىتى پۇشايمان قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئالاھىدە ئىككىمىزنى ھەمدەملىككە ئەۋەتتى، — دېدى.

شى جىن ناھايىتى خۇرسەن بولدى، لەشكەرلىرىنى جەم قىلىپ بىر ئورۇنغا قوش - بارگاھلار تىكتى. ئەتىسى تاڭ سەھەر بىلەن لەشكەر تارتىپ چىقىپ ياۋ بىلەن ئېلىشماق بولۇپ تۇرغاندا، بىر سەرۋاز كېلىپ:

— يۇقىرى تەرەپتىكى چوڭ يولدا يەنە لەشكەرلەر كېلىۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى.

خۇا رۇڭ، شۇ نىڭ، شى جىنلار بىللە ئاتلىنىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، قارىسا سۇڭ دانىشنىڭ ئوڑى مۇشاۋىر ژۇ يۇڭ خەلىپەت، گۇڭسۇن شېڭ، چەي جىن، جۇ تۇڭ، خۇ يەنجۇ، مۇ خۇڭ، سۇن لى، خۇاڭ شىن، لۇ فاڭ ژە گو شېڭلارنى ئېلىپ ژە ئۇچ مىڭ لەشكەرنى باشلاپ كەپتۇ. شى جىن، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلارنىڭ ئاتقۇچ خەنجەر ژە نەيزە، قالقانلىرىغا يېقىن يولىغلى بولمىغانلىقىنى، لەشكەرلەرنى قىرىۋەتكەنلىكىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى.

— ئاۋۋال قوش - بارگاھلارنى تىكىپ جايلىشىۋېلىپ، باشقىدىن مەسلىھەتلىشەيلى، — دېدى ژۇ يۇڭ.

سۇڭ جياڭ تەقەززا بولۇپ، دەرھال لەشكەر تارتىپ چىقىپ ئۇلارنى تۇتۇش ئۈچۈن تاغ تۆۋىگىچە بارماق بولدى. بۇ چاغدا كەچ كىرىپ قالغانىدى. ماڭداڭ تېخىغا قارىدى. ئۇنىڭ ئۇستىنى ياپيېشىل پانۇسلار قاپلىغانىدى، گۇڭسۇن شېڭ بۇنى كۆرۈپ:

— بۇ قوش - بارگاھتا يېشىل رەڭلىك پانۇسلار كۆرۈنۈۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئىچىدە جادۇگەرلەر بار بولسا كېرەك، بىز ھازىرچە لەشكەرلەرنى چېكىندۈرۈپ تۇرايلى، پېقىر ئەتە بىر جەڭ سېپى تۈزۈپ، بۇ ئىككى ئادەمنى تۇتاي، — دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇنىڭدىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، لەشكەرلىرىگە ھازىرچە يىگىرمە يول نېرىغا چېكىنىپ قوش - بارگاھلار تىكىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. ئەتىسى سەھەر بىلەن گۇڭسۇن شېڭ بۇ جەڭ سېپىنى تەقدىم قىلدى، ئەيىۋەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس !

شاياتۇن قول قوشتۇرۇپ چىقتى لياڭشەن تېخىغا،
پالۋان مايىل بولۇپ قوشۇلدى سۇ بويىغا.

گۇڭسۇن شېڭنىڭ زادى قانداق جەڭ سېپى تۈزگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىشىنچى باب

گۈڭسۇن شېڭنىڭ ماڭداڭ تېغىدا يالماۋۇزنى يەڭگەنلىكى چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ زېڭتۇ شەھىرىدە يارىلانغانلىقى

ئەلقىسسە، گۈڭسۇن شېڭ سۇڭ جىياڭ بىلەن ۋۇ يۈڭغا شۇ سەپنىڭ تۈزۈلۈشىنى بايان قىلدى:

ــ خەن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرى پادىشاھلىق ئۇچ قىسىمغا بۆلۈنگەن چاغلار ئىدى، جۇگې لياڭ سەپنى تاش تىزىش يولى بىلەن كۆرسەتتى. لەشكەرلەر تۆت تەرەپكە سەككىز ـ سەككىزدىن ئاتمىش تۆت قاتار بولۇر، باش سەردار قاپ ئوتتۇرىسىدا تۇرار؛ بۇ سەپ تۆت باش، سەككىز قۇيرۇقلۇق بولۇپ كۆرۈنەر، ھاۋادا بولغان ئۆزگىرىش پەيتىدە ئۇياق ـ بۇياققا ئايلانسا، بەئەينى ئەجدىھا، يولۋاس، قۇش ۋە يىلان شەكلىگە كىرەر. ئەگەر ئۇلار تاغدىن چۈشۈپ سەپنى بۆسمەك بولسا، قوشۇنىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئېچىۋېتىمىز، ناۋادا سەپ ئىچىگە كىرمەك بولسا، ھەممىلىرى قاراپ تۇرۇشسىلاركى، يەتتە يۇلتۇزلۇق ئەلەم كۆتۈرۈلگەن جايدا سەپ شۇئان يىلان شەكلىگە كىرەر؛ دەل شۇ پەيتتە پېقىر ھۇنەر ئىشلىتەركىم، ئۇلار سەپ ئىچىدە يا ئالدىغا ماڭىدىغان، يا ئارقىغا چېكىنىدىغان يول، يا سول، يا ئوڭ تەرەپتىن چىقارغا ئىشىك تاپالماي قالۇر، لەخمە قازىمىز، سۈرۈپ كېلىپ لەخمىگە چۈشۈرىمىز؛ بۆكتۈرمە قىلىنغان ئوقرۇقچىلار ئۇلارنى تۈتۈشقا تەييار بولغاي.

بۇنى ئاڭلاپ خۇشال بولغان سۇڭ جىياڭ چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنى بۇيرۇق بويىچە ئىش تۇتسۇن، دەپ بۇيرۇق قىلدى ۋە

قەھرلىك سەككىز سەركەردىنى ـــ خۇ يەنجو، جۇ تۇك، خۇا رۇك، شۇ نىك، مۇ خۇك، سۇن لى، شى جىن، خۇاك شىنلارنى جەك بارگاھىنى چىك ساقلاشقا بۇيرۇدى. چەي جىن، لۇ فاك، گو شېڭلارنى بارگاھ لەشكەرلىرىگە قاراشقا بۇيرۇدى؛ سۇك جياك، ژۇ يۇك، گۇڭسۇن شېڭلار چېن داغا ئەلەم بۇلغاتتى؛ جۇ ژۇنى بەش ئادەمنى يان تەرەپتىكى تاغقا ئېلىپ چىقىپ، قارشى سەپنىك ئەھۋالىنى خەۋەر قىلىشقا بۇيرۇدى.

چۇش ۋاقتىدا لەشكەرلەر تاغقا يېقىن كېلىپ سەپ تارتتى، ئەلەملەر پۇلاڭلىتىپ، داقا ـ دۇمباقلارنى ياڭرىتىپ جەڭگە ئۇندىدى.

بىر دىنلا ماڭداك تېغى ئۇستىدە يىگىرمە ـ ئوتتۇز ناغرا ـ دۇمباق چېلىنىپ يەر ـ زېمىننى زىلزىلىگە كەلتۇرۇۋەتتى. ئوچ ئاتامان تەڭلا تاغ ئېتىكىگە چۇشتى. ئوچ مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر سەپ تارتىپ سەپراس بولدى. شياك چۇك بىلەن لى گۇننىك ئوتتۇرىسىدا ئاتلىق بىرباتۇر باش بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئادەم فەن رۇي ئىدى. ئۇ پۇجۇ ئايمىقىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئىلگىرى قازى كالان بولغان ۋە جاھان كېزىپ يۇرۇپ، مۇكەممەل ئۇرۇش ماھارىتىنى ئۆگىنىۋالغانىدى. فەن رۇي ئات ئۇستىدە زەنجىرلىك سوقماق ئوينىتىشقا ماھىر ئىدى. كۆز باغلاپ سەركەردىلەرنى پۇتلىۋېتىپ، ئەلەم بارگاھىنى يۇلۇپ تاشلايتتى، ئۇنىڭغا ئادەم يېقىن كېلەلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ مالمانچى دۇۋە دەپ نام ئالغانىدى، فەن رۇينىك باتۇرلۇقىنىك قانداقلىقى «شىجياڭيۆ» ئۇسلۇبىدىكى نەزم بىلەن مۇنداق تەسۋىرلەنگەن:

چۇۋۇلۇپ كەتكەن ئۇنىك بېشىدىكى قۇندۇز چېچى،
ئۇستىدە مەخمەل گۇلى چەككەن قارا تون ـ يەكتىكى.
چاتما قۇياقى ئۇنىڭكىم نۇر سېپەر ۋالت ـ ۋۇلت قىلىپ،
قولىدا ئوينار كارامەت چىك پولاتتا سوقمىقى.
بۇ ئۆزى لۇتپى قۇتۇپنىك پىركالانىدۇر گويا،

يوقىتار جىنۇ شاياتۇننى سۈرۈپ ئالەم ئارا.
كەزدى ئالەمنى چىقاردى ئەل ئارا نامۇ ئاتاق،
ئالدى «مالمانچى دىۋە» بۇ دەيدىغان لەقەم يانا.

بۇ مالمانچى دىۋە فەن رۇي قۇندۇزسمان بىر ئاتنى مىنىپ سەپنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. شياڭ چۇڭ ئوڭ تەرىپىدە، لى گۇن سول تەرىپىدە ئىدى. فەن رۇي سېھىرگەرلىكنى بىلسىمۇ، سەپ تۇزۇلۇشىنى ئاڭقىرالمايتتى. فەن رۇي سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ تۆت تەرەپكە يېيىلىپ سەپ تارتقانلىقىنى كۆرۈپ: «سەپ تارتمەن دەپ، دەل ئاكاڭنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپسەنغۇ» دەپ ئىچىدە خۇشال بولۇپ كەتتى.

ــ شامال چىققان هامان، ــ دېدى فەن رۇي شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇنغا جېكىلەپ، ــ ئىككىڭلار دەرهال بەش يۈز پىرقىراتما قىلىچۇازنى باشلاپ سەپكە بۆسۈپ كىرىڭلار.

شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار سېھىرلىك قالقان كۆتۈرگەن هالدا نەيزە ـ شەمشەرلىرىنى تۇتقىنىچە فەن رۇينىڭ ھۇنەر ئىشلىتىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. ئەمدى فەن رۇيغا قاراڭ، ئۇ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ سول قولىدا زەنجىرلىك مىس سوقماقنى چىڭ تۇتۇپ، ئوڭ قولىدا مالمانچى دىۋە زۇلپىقارىنى ئالدى ـ دە، ئەپسۇن ئوقۇپ «سۇف !» دېۋىدى، قۇم ـ تاشلارنى ئۇچۇرتۇپ، قارا بوران چىقتى، كۈن نۇرى ئۆچۈپ يەر ـ ئاسمانلارنى قاراڭغۇ زۇلمەت باستى. شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن چۇقان كۆتۈرۈپ، بەش يۈز پىرقىراتما قىلىچۇازنى باشلىغان پېتى باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى باستۇرۇپ كەلگەنلەرنى كۆرۈپ، سەپنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئېچىۋەتتى، شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن سەپ ئىچىگە دىۋەيلەپ كىردى، سەپنىڭ ئىككى تەرىپىدىن كەلگەنلەرگە كامالەكتىن يامغۇردەك ئوق ياغدۇرۇلدى، پەقەت قىرىق ـ ئەللىك ئادەملەرلا سەپ ئىچىگە كىرەلىدى، قالغانلىرىنىڭ هەممىسى بەدەر ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى. شياڭ

چۇڭ بىلەن لى گۇننىڭ سەپ ئىچىگە كىرگىنىنى دۆڭ ئۈستىدە تۇرۇپ كۆرگەن سۇڭ جياڭ چېن داغا يەتتە يۈلتۈزلۇق ئەلەمنى پۈلاڭلاتقۇزۇۋىدى، سەپ ئۆركەشتەك دولقۇنلىنىپ، بەئەينى ئۇزۇن بىر يىلان شەكلىنى ئالدى. شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن ئۆزىنى گاھ ئۇياقتا، گاھ بۇياقتا ئۇرۇپ يول ئىزدەپ يۈرمەكتە ئىدى. دۆڭ ئۈستىدە تۇرغان جۇ ۋۇ بىر كىچىك ئەلەم بىلەن ھىيلە ئىشلەتتى: شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن كۈنچىقىشقا قاراپ ئېتىلسا، جۇ ۋۇ ئەلەم بىلەن كۈنچىقىشنى كۆرسەتتى؛ كۈنپېتىشقا قاراپ ئېتىلسا، كۈنپېتىشنى كۆرسەتتى، گۈڭسۇن شېڭ ئېگىز دۆڭدە تۇرۇپ، گۇل چېكىلگەن زۇلپىقارىنى ئېلىپلا دۇرۇت ئوقۇپ «سۇف!» دېۋىدى، ھېلىقى بوران شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇننىڭ ئايىغىدا تەتۇر قۇيۇنغا ئايلاندى. سەپ ئىچىدە يۈرگەن بۇ ئىككىسىنىڭ كۆز ئالدىدا كۈن نۇرى ئۆچۈپ، يەر ـ ئاسمانلارنى قاراڭغۇلۇق باستى، ئەتراپنى قارا تۈتەك قاپلاپ، ئۆز لەشكەرلىرىدىن بىرەرىمۇ كۆرۈنمىدى، ئارقىدىن كېلىۋاتقانلارمۇ كۆرۈنمەيتتى. شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن ئالاقزەدىلىكە چۈشتى، ئۆز سېپىگە قايتىدىغان بىرەر يول تېپىشقا ھەرقانچە ئۇرۇنۇپ بېقىپمۇ، زادىلا يول تاپالمايى چېچىپ يۈرگىنىدە، تۇيۇقسىزدىنلا يەر ـ زېمىننى تىترىتىدىغان بىر ئاۋاز چىقتى ـ دە، بۇ ئىككىسى سەپ ئىچىدە ناله ـ پەريات ئۇرۇپ، زار قاقشاپ كەتتى. ئىككىلىسى يىقىلىپ چۈشۈپ، يوشۇرۇن لەخمىگە موللاق ئېتىپ كەتتى. لەخمىنىڭ ئىككى چېتىدە تۇرغان ئوقرۇقچىلار بۇ ئىككىسىنى ھەش ـ پەش دېگۈچە ئىلىۋالدى ـ دە، ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس قىلىپ باغلاپ، تارتۇقلىنىش ئۈچۈن دۆڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقتى. سۇڭ جياڭ قامچىسىنى شىلتىۋىدى، ئوچ قوشۇن قارشى تەرەپكە باستۇرۇپ ئېتىلدى، فەن روي لەشكەرلىرىنى باشلاپ تاغقا قاچتى، قاچالمىغانلىرىدىن يېرىمى ھالاك بولدى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنى يىغىۋالدى، ئاتامانلار بارگاھ ئالدىغا

كېلىپ ئولتۇرۇشتى. لەشكەرلەر شياك چۈك بىلەن لى گۇننى ئاللىقاچانلا ئەلەم ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ بولغانىدى. بۇلارنى كۆرگەن سۈك جياك دەمبەس قەدەم بېرىپ ئارغامچىنى يېشۈەتتى ۋە ئۆز قولى بىلەن مەي تۇتۇپ:

ــ ئەزىمەتلەر ئەجەبلەنمەڭلار، ياۋغا دۇچ كەلگەندە شۇنداق قىلماي ئىلاج يوق، پېقىر سۈك جياك ئۇچىڭلارنىك نام ـ شۆھرىتىنى ئۇزاقتىن بېرى ئاڭلاپ كېلىۋاتىمەن، مەردلىك يولىدا جەم بولماق ئۈچۈن، سىلەرنى تاغقا چىقىشقا تەكلىپ قىلىشنى ئويلاپ كېلىۋاتقانىدىم. ئوبدان پۇرسەت تاپالماي، پەيت ئۆتۈپ كېتىۋەردى، ئەگەر ياق دېمەي، تاغ تۇراغا كېلىپ قوشۇلساڭلار، تۇگىمەس بەخت قونار ئىدى، ــ دېدى.

ــ شىپالىق يامغۇر دېگەن نام ـ شۆھرەتلىرىنى ئاللىبۇرۇن ئاڭلىغانىدۇق، ــ دېدى گەپكە قۇلاق سېلىپ تۇرغان بۇ ئىككىيلەن تىزلىنىپ تۇرۇپ، ــ ھېچبىر ۋەج ـ سەۋەب بولمىغاچقا، تونۇشۇش ئۈچۈن ھۇزۇرلىرىغا كەلمىگەنىدۇق، دېمىسىمۇ ئاغىنىز كارامەت مەرد كىشى ئىكەنلا ! بىز ئېسىل ئادەملەرنى تونۇماي يۇرۇپتۇق، زامانغا مۇخالىپ ئىش قىپتۇق؛ بۇگۈن قولغا چۈشۈپ قالدۇق. جاجىمزنى بېرىش ئۈچۈن تېنىمزنى پارە ـ پارە قىلىۋېتىشكە تېگىشلىك ئىدى؛ قەسەمياد قىلىمزكى ئۆلتۇرۇلمەيدىغان بولساق، جېنىمزنى پىدا قىلىپ، كاتتا ئىلتىپاتنى قايتۇرۇشقا تەييارمىز ! ئىككىمىز بولمىساق، فەن رۇي دېگەن نېمىنىك قولىدىن نېمە كېلەتتى؟ ئەي، مەرد ئاتامانىم ! ئىككىمىزدىن بىرەرىمىزنى قويۇپ بېرىدىغان بولساڭلار، بېرىپ فەن رۇينى ئەل بولۇشقا ئېلىپ كېلەتتۇق، بۇ ئىلتىجايىمىز ئاتامانىمىزنىك كۆڭلىگە ياقارمىكىن؟

ــ ئەزىمەتلەر، ــ دېدى سۈك جياك، ــ بىر ئادەمنى بۇ يەردە قالدۇرۇشنىك ھېچ ھاجىتى يوق، ئىككىڭلار مۇبارەك تۇرايىڭلارغا قايتىڭلار، مەن خۇش خەۋەر كۈتۈپ تۇرىمەن.

ــ بارىكاللا، ئەر ئىكەنلا، ــ دېدى ئىككىسى رەھمەت

ئېيتىپ، ــ مۇبادا فەن رۇي ئەل بولمايمەن دېسە، توتۇپ كېلىپ ئەلەملىرى ئالدىدا باش ئەگدۇرىمىز.

بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ كەتكەن سۇڭ جياڭ ئۇلارنى بارگاھقا باشلاپ كىردى، بىردىن ياخشى ئات بەردى، چاپارمەنلەرنى چاقىرىپ ئۇلارنىڭ نەيزە ـ قالقانلىرىنى ئەكەلدۇرۇپ بەردى ۋە تاغدىن چۈشۈرۇپ، ئۆز تۇراسىغا ئۇزىتىپ قويدى. بۇ ئىككىسى يول ئۈستىدە ئاتلىق كېتىۋېتىپ مىننەتدارلىقىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي سۆزلىشىپ ماڭدى. ماڭداڭ تېغى باغرىغا كەلگەندە چاپارمەنلەر ھەيران بولۇشۇپ، ئۇلارنى تاغ تۇراغا ئېلىپ چىقتى. فەن رۇي بۇ ئىككىسىنىڭ نېمە ئۈچۈرىدىن كەلگەنلىكىنى سورىدى. شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن:

ــ بىزدەك تەڭرىگە بويۇنتاۋلىق قىلغانلار مىڭ قېتىل ـ ئۆلۈمگە مەھكۇم بولغايمىز، ــ دېدى.

ــ بۇ نېمىدېگەن گەپ ئىنىلىرىم، ــ دېدى فەن رۇي.

شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن سۇڭ جياڭنىڭ نەقەدەر مەرد ـ مەردانە ئىكەنلىكىنى بىر قۇر بايان قىلىپ بەردى.

ــ سۇڭ دانىش شۇ قەدەر پاراسەتلىك بولسا، مەرد ـ مەردانىلىك ھەممىدىن ئەلا، بىز تەڭرىگە قارشى يول تۇتماي بالدۇرراق تاغدىن چۈشۈپ ئۇلارغا قوشۇلايلى، ــ دېدى فەن رۇي.

ــ بىزمۇ دەل شۇ نىيەت بىلەن كەلگەنىدۇق، ــ دېدى ھېلىقى ئىككىيلەن.

شۇ كېچىسىلا تۇرانى يېغىشتۇرۇپ تەخمۇتەخ قىلىپ قويدى، تاڭ ئېتىشى بىلەن ئۈچەيلەن تاغدىن چۈشۈپ ئۇدۇل ماڭغان پېتى سۇڭ جياڭنىڭ تۇراسى ئالدىغا بېرىپ، تىزلىنىپ باش ئەگدى. سۇڭ جياڭ بۇ ئۈچەيلەننى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، بارگاھقا تەكلىپ قىلىپ ئولتۇرغۇزدى. بۇ ئۈچەيلەن سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن قىلچىمۇ شۇبھىلەنمىدى، بىر ـ بىرىگە ئېچ ـ قارنىلىرىدىكىنىڭ ھەممىسىنى تۆكۈشتى، ھاياتىدىكى كەچۈرمىشلىرى ئۈستىدە كەڭتاشا مۇڭداشتى. ئۈچەيلەن ھەممە

ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتى، ھەممىسى ماڭداڭ تاغ تۇراسىغا كېلىشتى، كالا ـ ئاتلار ئۆلتۈرۈلۈپ، سۇڭ دانىش قاتارلىق نۇرغۇن ئاتامانلار كەڭتاشا كۈتۈۋېلىندى ھەم ئۇچ قوشۇن تارتۇقلاندى، مەي ـ شاراب ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن فەن رۇي گۇڭسۇن شېڭنى ئۇستاز تۇتتى. سۇڭ جياڭ گۇڭسۇن شېڭنى فەن رۇيغا چاقماق چېقىلدۇرۇپ، كۆك قەرنى يېرىش ئۇسۇلىنى ئۆگىنىشكە ئۇندىدى، بۇنىڭدىن فەن رۇي بەك خۇشال بولۇپ كەتتى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بۇلار ئات ـ كالىلارنى يېتىلىشىپ، تاغ تۇرادىكى پۇل ـ پۇچەك، ئوزۇق ـ تۈلۈكلەرنى يىغىشتۇرۇپ، يۈك ـ تاقنى ئېلىپ، لەشكەرلىرىنى يىغىپ، تۇرانى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋېتىپ، سۇڭ جياڭ بىلەن بىللە لياڭشەن كۆلىگە قايتتى. يول ئۇستىدە ھېچ ۋەقە يۇز بەرمىدى.

سۇڭ جياڭ باتۇرلار ۋە لەشكەرلەر بىلەن لياڭشەن كۆلىنىڭ بويىغا كېلىپ، كېچىكتىن ئۆتەي دەپ تۇرۇشىغا قومۇشلۇق يېنىدىكى چوڭ يولدىن بىر دارازا چىقىپ سۇڭ جياڭغا قاراپ يۈگۈنۈپ تەزىم قىلدى. سۇڭ جياڭ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ:

ــ بۇرادەر، ئىسمىشەرىپىڭىز كىم بولىدۇ؟ قەيەرلىك كىشى بولىسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىرنىڭ ئىسمى دۇەن جىڭجۇ بولىدۇ، ــ دېدى ھېلىقى دارازا جاۋابەن، ــ چېچىم قىزغۇچ، ساقلىم سېرىق بولغاچقا، كىشىلەر مېنى سېرىق تايغان دېيىشىدۇ، ئاتا ـ بوۋام جۇجۇ ئايمىقىدىن تاغ تەرەپكە بېرىپ ئات ئوغرىلاپ كۇن كەچۈرۈپ كەلگەن، بۇ يىل چاڭگەنلىڭ چوققىسىنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە بېرىپ، تېنىنىڭ ئۇزۇنلۇقى ئۇچ غۇلاچ، ئېگىزلىكى سەككىز چى كېلىدىغان، بەدىنىدە بىر تالمۇ ياۋا تۈك يوق قاردەك ئاق بىر ئاتنى ئوغرىلىغانىدىم. بۇ ئات ھەم ئېگىز، ھەم يوغان ئىدى، كۈنىگە مىڭ چاقىرىم يول باسالايتتى، شۇ تەرەپلەردە بۇ ئات «گۆھەردەك يالتىرايدىغان شىر ئات» دەپ نام ئالغان بولۇپ، جىن

خاندانلىقى شاھزادىسى مىنگەن ئات ئىدى. چاڭگەنلىك تېغى باغرىدا بېقىۋاتقان يېرىدىن ئوغرىلاپ كەلگەنىدىم، ئەل - يۇرت كېزىپ يۈرۈپ، شىپالىق يامغۇر دېگەن ناملىرىنى ئاڭلىغان بولساممۇ، كۆرۈشەلمەي كەلگەن. ئۆزۈمنىڭ تۇپقا كىرىش نىيىتىمنى بىلدۈرەي دەپ بۇ ئاتنى بۇ يەرگە يېتىلەپ كېلىپ ئاتامانمىزغا تۇتاي دېگەنىدىم. لېكىن ئايمىقىنىڭ كۈنپېتىش تۆۋەن تەرىپىدىكى زېڭتۇ شەھىرىدىن ئۆتكەندە، ئۇنى زېڭ جەمەتىنىڭ بەش ئوغلى تارتىۋالدى. مەن ئۇلارغا: « بۇ لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ دانىشنىڭ ئېتى ئىدى» دەپ تۇرۇۋالسام، ئۇ ئەبلەخلەر ئاغزىغا كەلگەننى بوغۇزىغا يۇتماي، بىرمۇنچە گەپلەرنى قىلىپ كەتتى. ھەممىسىنى دېيىشكە تىلىم بارمايدۇ. ئاران تەسلىكتە قېچىپ چىقىپ، ئۆزلىرىگە خەۋەر قىلىشقا كەلدىم.

سۇڭ جياڭ سەپسېلىپ قارىۋىدى، بۇ ئادەم ئورۇق، قوپال بولسىمۇ، لېكىن قالتىس بىر خىل كۆرۈنەتتى. بۇ ئادەمنىڭ تەقى - تۇرقىنى بىلەي دېسىڭىز مۇنۇ نەزم تەسۋىرىگە قاراڭ:

چاچلىرى ساپسېرىق، ساقىلى چۈرقۇش،
يەل تاپان، سەپەردىن ئۇندا يوق قورقۇش.
ئاتلارنى ئوغرىلار، ساقلىماس ئۆينى،
ۋەجى نە «ساپسېرىق تايغان» دەپ قويۇش؟

دۇەن جىڭجۇنىڭ تەقى - تۇرقىنىڭ باشقىچە ئىكەنلىكىنى كۆرگەن سۇڭ جياڭ ئىچىدە بەكمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى - دە:

ـــ ئەھۋال شۇنداق بولغان بولسا تاغ تۇراغا چىقىپ مەسلىھەتلىشەيلى، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ دۇەن جىڭجۇنى باشلاپ كېمىگە چۈشۈپ، جىنشاتەن ساھىلىغا باردى. چاۋ گەي ھەزرەت ۋە باشقا ئاتامانلار ئۇلارنى مەردىلەر سارىيىغا باشلاپ چىقتى، سۇڭ جياڭ فەن رۇينى، شياڭ چۇڭ ۋە لى گۇننى بارلىق ئاتامانلار بىلەن

كۆرۈشتۈردى، دۇەن جىڭجۇمۇ بىللە تۇرۇپ كۆرۈشتى، داقا ـ دۇمباقلارنى چېلىنىپ بەزمە ـ زىياپەتلەر باشلىنىپ كەتتى. تاغ تۇراغا نۇرغۇن لەشكەرلەرنىڭ كېلىپ قوشۇلغانلىقى، باتۇر ئەزىمەتلەر ھەر تەرەپلەردىن ھە دەپ كېلىۋاتقانلىقى ئۇچۇن، سۇڭ جياڭ لى يۇن بىلەن تاۋ زۇڭۋاڭنى يەنە ئۆي سېلىشقا ھەم تۆت تەرەپكە قورۇ سېلىشقا بۇيرۇدى. دۇەن جىڭجۇ يەنە ھېلىقى ئاتنى ئۇنداق ياخشى، بۇنداق ياخشى دەپ گەپ قوزغىۋىدى، سۇڭ جياڭ يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭنى زېڭتۇ شەھىرىگە بېرىپ، شۇ ئاتنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى بىلىپ كېلىشكە ماڭغۇزدى.

دەي زۇڭ كېتىپ تۆت ـ بەش كۈندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ، ئاتامانلارغا:

ـــ زېڭتۇ شەھىرىدە ئۇچ مىڭدىن ئارتۇق ئائىلە بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە زېڭ جەمەتى دېگەن بىر ئائىلە بار ئىكەن، بوۋاي ئەسلىدە جىن بەگلىرىدىن بولۇپ، زېڭ جەمەتىنىڭ چوڭى ئىكەن؛ ئۇنىڭ بەش يولۋاس دەپ نام چىقارغان بەش ئوغلى بار ئىكەن: چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى زېڭ تۇ، ئىككىنچىسىنىڭ ئىسمى زېڭ مى، ئۈچىنچىسىنىڭ زېڭ سۇ، تۆتىنچىسىنىڭ زېڭ كۈي، بەشىنچىسىنىڭ زېڭ شېڭ ئىكەن. بۇلارنىڭ باش ئۇستازى شى ۋېنگۇڭ، قوشۇمچە ئۇستازى سۇ دىڭ ئىكەن. ئۇلار زېڭتۇ شەھىرىدە ئالتە ـ يەتتە مىڭ لەشكەر توپلاپ تۇرا ساپتۇ، ئەللىك نەچچە كۈشۈك ھارۋا ياسىتىپتۇ، بىزنى: «ئۇلار بىلەن زادىلا كېلىشەلمەيمىز، تاغ تۇرادىكى ئاتامانلارنىڭ بىرسىنىمۇ قالدۇرماي تۇتىمىز، ئۇلار بىزگە دۇشمەن» دەپتىمىش. ھېلىقى شىر ئاتنى ھازىر ئۇلارنىڭ باش ئۇستازى شى ۋېنگۇڭ مىنىۋېتىپتۇ. بەتبەختلەرنىڭ كىشنى تېخىمۇ غەزەپلەندۇرىدىغان يېرى شۇكى، ئۇلار بىرنەچچە ئېغىز قوشاق توقۇپ چىقىپتۇ ۋە ئۇنى كوچىدىكى بالىلارغا ئېيتقۇزۇپ يۇرۇپتۇ:

ئات بېشىدا قوڭغۇراق جىلدىرلىسا جىن چۆچۈشەر،
تۆمۈر ھارۋا ئاستى ـ ئۈستىدە تىكەندەك مىخى بار.
بارىمىز ئاستانىگە، چاۋ گەينى تاغدىن يوقىتىپ،
«موللا تاپقاق» ھەم «شىپالىق يامغۇر» ئاتلىقنى تۇتۇپ،
زېڭ جەمەتىنىڭ بەش نەپەر ئوغلانى بىز ـ ئارسلانبىز،
خەلقئالەمگە ئايانداۋۇر ناممىز ـ نىشانىمىز.

بۇنى ئاڭلىغان چاۋ گەينىڭ غەزىپى ئۆرلەپ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىپ كېتىپ:
ـــ بۇ توڭگۇزنىڭ بالىلىرى شۇنچە دۆيۈزلۈك قىلامدۇ ـ ھە ! ئۆزۈم بىر بېرىپ، بۇ بەتبەختلەرنى تۇتىمسام، تۇراغا زادى قايتمايمەن، ـــ دەۋەتتى.
ـــ ئاغا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئۆزلىرى تاغ تۇرايمىزنىڭ تۇۋرۇكى، يېنىكلىك قىلىشقا بولماس، مەن ئىنىلىرى بېرىپ كېلەي.
ـــ سىلىنىڭ تۆھپە ـ ھەسسىلىرىگە چاڭ سالماقچى ئەمەسمەن، سىلى نۇرغۇن قېتىم تاغدىن چۈشۈپ، جىق جەڭلەرنى كۆرۈپ، كۆپ ھاردىلا، بۇ دورەم مەن بېرىپ كېلەي، يانداۋۇرقى ئىشلارغا يەنە سىلى بارسىلا ئەزىز ئىنىم، ـــ دېدى چاۋ گەي.
سۇڭ جياڭ ياندۇرۇش ـ ياندۇرۇش يېلىنىپ، يالۋۇرسىمۇ چاۋ گەي رايىدىن يانمىدى. غەزەپكە كەلگەن چاۋ گەي بەش مىڭ لەشكەر تارتىپ، يىگىرمە ئاتامان بىلەن بىللە تاغدىن چۈشتى. قالغانلار سۇڭ دانىش بىلەن بىرلىكتە تاغ تۇرانى ساقلاشقا قالدى.
چاۋ گەي ئۆزى بىلەن بىللە لىن چۇڭ، خۇ يەنجو، شۇ نىڭ، مۇ خۇڭ، لىيۇ تاڭ، جاڭ خېڭ، رۇەن شيائېر، رۇەن شياۋۇ، رۇەن شياۋچى، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، سۇن لى، خۇاڭ شىن، دۇ چيەن، سۇڭ ۋەن، يەن شۇن، دېڭ فېي، ئوۋ پېڭ، ياڭ لىن، بەي شېڭ بولۇپ يىگىرمە ئاتامانىنى ئالدى ۋە ئۈچ قوشۇن لەشكەرلىرىنى

باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ، زېڭىتۇ شەھىرىگە قاراپ يول ئالماق بولدى. سۇئ جياڭ ئۇلارنى ئۇزاتماق بولۇپ، ۋۇ يۇئ، گۇڭسۇن شېئ قاتارلىق ئاتامانلار بىلەن تاغدىن جىنىشاتەن ساھىلىغا چۈشتى، مەي ئىچىشۋاتقان چاغدا بىردىنلا سەت بىر قارا بوران چىقىپ، چاۋ گەينىئ يېڭىدىن ياساتقان بەلگە ئەلىمىنى قاپ يېرىمىدىن قاسلا قىلىپ سۇندۇرۇۋەتتى. بۇنى كۆرۈپ ھەممەيلەننىڭ رەڭگى ئۆچۈپ كەتتى.

— بۇ يامان بىر ئىشارەت بولدى، ئەتە يولغا چىقسىلا ئاغا، — دېدى ۋۇ يۇئ ئىلتىجا بىلەن.

— ئاغا، — دېدى سۇئ جياڭ مەسلىھەت ئورنىدا، — لەشكەر تارتىپ چىقاي دەپ تۇرۇشلىرىغىلا بوران چىقىپ بەلگە ئەلىمىنى سۇندۇرۇۋەتتى، بۇ لەشكەرلىرىمىزگە زىيانلىق، ئۇ دۈيۈز بىلەن ئازراق توختىۋېلىپراق ئېلىشسىلا بولارمىكىن.

— ھاۋادا بولغان ئۆزگىرىشتىن ئەجەبلىنىش نېمە ھاجەت؟ ھازىرقى ئەتىيازنىڭ ئىللىق ھاۋاسىدا ئۇنى يىغىشتۇرماي ئۆز مەيلىچە قويۇۋېتىپ ئۇ دۈيۈز كۈچىيىپ كەتكەندە لەشكەر چىقىرىمىز دېسەك، ئۇ چاغدا كېچىكىپ قالغان بولىمىز. سىلى مېنى توسمىسىلا، قانداقلا بولمىسۇن بىر بارمىسام بولمايدۇ، — دېدى چاۋ گەي.

سۇئ جياڭ ھېچبىر ئامال بىلەنمۇ تۇتۇپ قالالمىدى، چاۋ گەي لەشكەرلەرنى باشلاپ كۆلدىن ئۆتۈپ كەتتى. سۇئ جياڭنىڭ كۆڭلى ھېسابسىز بىئارام بولدى. تاغ تۇراغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن تىختىكلاپ كېلىشكە دەي زۇڭنى ماڭدۇردى.

گەپنى ئەمدى چاۋ گەيدىن باشلايلى، چاۋ گەي بەش مىڭ لەشكەر، يىگىرمە ئاتامانىنى باشلاپ، زېڭىتۇ شەھىرىگە يېقىن كېلىپ ئۇدۇلغا قوش تىكتى. ئەتىسى ئاتامانلار بىلەن ئاتلىنىپ زېڭىتۇ شەھىرىنى كۆرۈشكە باردى، باتۇر ئەزىمەتلەر كۆز يۇگۇرتۇپ قارىۋىدى، بۇ زېڭىتۇ شەھىرى دېگەندەك قالتىس ھەيۋەتلىك شەھەر ئىكەن.

نەزم

ھەر تەرەپنى چۆرگۈلەپ ئاققان ياۋا سۈلار راۋان،
تۆت تەرەپتىن قاپلىغاندۇر ئۇچ بۇيۇك ئېگىز داۋان.
ئەگمە - ئەگمە ئاقىدۇ ئۆستەڭ - شاخاپچە ھەرتامان،
ئېرىقى بويىدا شىپشىر تال - دەرەخلەر سايىۋەن.
سەن تۇرۇپ داۋاندا سالساڭ نە يىراقلارغا نەزەر،
بۇك - باراقسان تال توسۇپ ئۆيمۇ كۆرۈنمەيدۇ بىرەر.
سەن بىرىپ يېقىن تىمىسقىلاپ - مارىلاپ باقساڭ ئەگەر،
قاپقارا سايە ئىچىدە بارگاھ - قوش كۆرۈنەر.
يېزىنىڭ باتۇرلىرى گويا كى ئەرش كۈچتۈڭگۈرى،
تۇغۇلۇپ قىر - دالانىڭ بولدى ياۋۇز بالىلىرى،
دەرھەقىقەت بۇ ئۆزى تۆمۈر - پولات شەر قالقىنى،
ئاتلىرى قاۋۇل - ياراقلىق، زور ئىكەن ھەر ئادىمى.

چاۋ گەي بىلەن ئاتامانلار قاراپ تۇراتتى. سۆگەتلىك ئىچىدىن يەتتە - سەككىز يۈز كىشىلىك بىر توپ لەشكەر ئۇچقاندەك چېپىپ چىقتى، ئۇنىڭغا بېشىغا مىس دۇبۇلغا كىيگەن، ئۇچىسىغا چاتما قۇياق يېپىنغان، قولىغا بىر گۈل چېكىلگەن نەيزە ئالغان، سەپكە بۆسۈپ كىرەر ئات مىنگەن بىر باتۇر باش بولۇپ كەلدى. زېڭ جەمەتىنىڭ بۇ تۆتىنچى ئوغلى زېڭ كۇي قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

— ھەي پادىشاھلىققا ئاسىيلىق قىلىپ يۈرگەن لياڭشەن كۆلى قاراقچىلىرى، مەن تېخى سەنلەرنى تۆتۈپ ئوردىغا تاپشۇرۇپ تارتۇقلىناي دەپ يۈرگەنىدىم، تەڭرى ماڭا ئوڭايلىق بېرىپتۇ! دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ تەسلىم بولماي، قاچانغىچە تۇرۇشسەن! — دەپ ۋارقىرىدى.

چاۋ گەي غەزەپكە كېلىپ، ئارقىسىغا قارىسا، ئاللىقاچان بىر

باتۇر ئات سېلىپ چىقىپ، زېڭ كۆي بىلەن ئېلىشىۋېتىپتۇ. بۇ ئادەم لياڭشەن كۆلىدە دەسلەپتە قېرىنداش بولغان قاپلانباش لىن چۈڭ ئىدى. ئىككى ئاتلىق يىگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى، زېڭ كۆي يىگىرمە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ لىن چۈڭنى يېڭەلمەيدىغانلىقىنى پەملەپ، نەيزىسىنى تۇتقان پېتى ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ، سۆگەتلىككە تىكىۋەتتى، لىن چۈڭ قوغلىماي ئېتىنى توختاتتى. چاۋ گەي لەشكەرلىرىنى باشلاپ قوشقا قايتىپ كېلىپ، زېڭتۇ شەھرىنى ئېلىش پەنتلىرىنى مەسلىھەتلەشتى.

ـــ ئەتە ئۇدۇللاپ شەھەر دەرۋازىسىغا بېرىپ ئۇرۇشقا چاقىرىپ، چىن ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن ئاندىن مەسلىھەتلىشەيلى، ـــ دېدى لىن چۈڭ.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە بەش مىڭ لەشكەر زېڭتۇ شەھرىنىڭ قوۋۇقى ئالدىدىكى كەڭ تۈزلەڭلىكتە سەپ تارتىپ، داقا ـ دۇمباقلارنى ياڭراتىپ چۇقان سېلىشتى. زېڭتۇ شەھرىنىڭ توپ ئېتىلىدىغان يېرىدىن نۇرغۇن لەشكەر چىقتى ـ دە، يەتتە باتۇر لەشكەرلەر ئالدىغا كېلىپ سەپ تارتىپ تۇردى. ئوتتۇرىدا باش ئۇستاز شى ۋېنگۇڭ، يۇقىرى تەرەپتە قوشۇمچە ئۇستاز سۇ دىڭ، تۆۋەن تەرەپتە زېڭ جەمەتىنىڭ چوڭ ئوغلى زېڭ تۇ، سول تەرەپتە زېڭ مى، زېڭ كۆي، ئوڭ تەرەپتە زېڭ شېڭ، زېڭ سۇلار پۇتۇنلەي قوراللانغان پېتى تۇردى، شى ۋېنگۇڭ ئوقيانىڭ كىرىچىنى كېرىپ، ھېلىقى دۇلدۇلسىمان شىر ئاتنى مىنىپ، قولىدا ئىككى بىسلىق يالمان نەيزىنى ئوينىتىپ تۇراتتى، دۇمباق ئۇچ قېتىم چېلىنىشى بىلەن زېڭ جەمەتى سېپىدىن ئىككى كۇشۇك ھارۋا ئىتتىرىپ چىقىرىلىپ، سەپ ئالدىدا توختىتىلدى، زېڭ تۇ قولىنى قارشى تەرەپكە شىلتىپ:

ـــ ھەي پادىشاھلىققا ئاسىيلىق قىلغان قاراقچىلار، كۇشۇك ھارۋىنى كۆرۈشتۇڭمۇ؟ زېڭ جەمەتىدىن سەنلەرنى ئۆلتۈرگەنلەرنى باتۇر ھېسابلىمايمىز ! سەنلەرنى تىرىك تۇتۇپ،

كۈشۈك هارۋىغا سېلىپ ئاستانىگە ئاپىرىپ، تېنىڭنى پاره - پاره قىلدۇرۇۋېتىمەن. تېزرەك تەسلىم بولۇشساڭ، ئىشىڭ ئاسان بولىدۇ، ــ دەپ قاتتىق تىل سالدى.

قاتتىق غەزىپى ئۆرلىگەن چاۋ گەي نەيزىسىنى چىقارغان پېتى زېڭ تۇغا قاراپ ئات سالدى. قالغان ئاتامانلار چاۋ گەينى پەنتكە چۈشۈپ كەتمىسۇن دەپ، بىراقلا ئېتىلدى - دە، ئىككى قوشۇن گىرەلىشىپ كەتتى. زېڭ جەمەتىنىڭ لەشكەرلىرى بىر - بىرلەپ چېكىنىپ يېزىغا كىرىپ كەتتى. لىن چۈڭ بىلەن خۇ يەنجو چاۋ گەيدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماي چاپ - چاپقا چۈشتى. لىن چۈڭ خەۋپلىك يولغا كىرىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. ئېدىتلاپ كۆرۈۋېدى، ئىككىلا تەرەپتىن ئاز - تولا چىقىم بوپتۇ، قوشقا قايتقاندىن كېيىن چاۋ گەينىڭ كۆڭلى بەكمۇ بىئارام بولدى.

ــ ئاغا، ــ دېدى ئاتامانلار كۆڭۈل ياساپ، ــ بىئارام بولماي، ئۆزلىرىنى ئازاده تۇتسىلا، بولمىسا سالامەتلىكلىرىگە دەخلى يېتىپ قالىدۇ. ئاغىمىز سۈڭ دانىش لەشكەر تارتىپ چىققان چاغلاردىمۇ كېلىشمەسلىكلەر بولۇپ، ئاران تەسلىكتە غەلىبە قىلىپ قايتقانىدۇق، بۈگۈن ئىككى قوشۇن گىرەلىشىپ كېتىپ، ئىككىلا تەرەپتىن ئاز - تولىدىن چىقىم بولدى، بىز ئۇنىڭدىن يېڭىلىپ قالمىدۇققۇ، نېمانچە بىئارام بولىدىلا؟

چاۋ گەي زادىلا ئېچىلىپ كېتەلمىدى. ئۇدا ئۇچ كۈنگىچە ئۇرۇشقا ئۇندەلگەن بولسىمۇ، زېڭتۇ شەھىرى تەرەپتىن بىرەر ئادەمنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى.

تۆتىنچى كۈنى غايىبتىنلا ئىككى شەيخ چاۋ گەي تۇرغان قوش ئىچىگە كىرىپ يۈكۈنۈپ تەزىم قىلدى، لەشكەرلەر ئۇلارنى بارگاه ئالدىغا ئېلىپ كېلىشۋىدى، بۇ ئىككىسى گۇرسلا قىلىپ يۈكۈنۈپ:

ــ كەمىنىلىرى زېڭتۇ شەھىرىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى فاخۇاسى ئىباده‌تخانىسىنىڭ شەيخلىرى بولىمىز، مۇشۇ كۈنلەردە

زېلىڭ جەمەتىنىڭ بەش يولۇسى ھەر دائىم كېلىپ ئىبادەتخانىمىزنى ئاياغ ئاستى، پاراكەندە قىلىپ، مال ـ مۈلۈك، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى بۇلاپ ـ تالاپ، بولۇشچە ئەسكىلىك قىلىۋاتىدۇ. پېقىر ئۇلارنىڭ ئەسل ـ ۋەسلىنى ئوبدان بىلگەچكە، ئۆزلىرىنىڭ ئالدىغا بۇ تۇرانى ئېلىشقا باشلاپ بارايلى دەپ كەلدۇق. ئۇلارنى قۇرۇتقاندىن كېيىن ئەل ـ يۇرتىمىز گۈللەپ كېتەر، ـــ دېدى.

چاۋ گەي بۇنى ئاڭلاپ بەك خۇشال بولۇپ كەتتى ـ دە، ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ شاراب كەلتۈردى.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى لىن چۈڭ كېسىپلا، ـــ بۇلارنىڭ گېپىگە بەك ئىشىنىپ كەتمىسىلە، بۇنىڭ ئىچىدە ئويۇن بولۇپ قالمىسۇن يەنە.

ـــ بىز دېگەن، ـــ دېدى شەيخلەر، ـــ تەقۋادار كىشىلەرمىز، ئاغزىمىزغا كەلگەننى دېيىشكە قانداقمۇ پېتىنىمىز؟ لياڭشەن كۆلى بويىدىكىلەرنىڭ ئۆزىنى تەرىقەت يولىغا بېغىشلىغانلىقىنى، بارغان يەرلىردە پۇقرانى ھېچبىر پاراكەندە قىلمايدىغانلىقىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كېلىۋاتىمىز، شۇڭلاشقا ئالاھىدە تەزىمگە كەلدۇق، قاراپ تۇرۇپ قانداقمۇ سەركەردىمىزنى ئالدايمىز؟ زېلىڭ جەمەتى ئاتامان سەركەردىمىزنى يېڭەلمىگەن تۇرسا، قانداقسىغا گۇمانلىنىسىلەر.

ـــ گۇمانلانماڭلار ئىنىلىرىم، ئىشىنىڭ چوڭىغا دەخلى يېتىپ قالمىسۇن يەنە، بۇگۈن كېچىدە مەن ئۆزۈم بىر بېرىپ كېلەي، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئاغا، ئۆزلىرى بارمىسىلا، مەن لەشكەرنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ تۇراسىغا تېگىش قىلاي، ئۆزلىرى سىرتتىن ھەمدەم بولۇشۇپ بەرسىلە، ـــ دېدى لىن چۈڭ.

ـــ مەن ئۆزۈم بارمىسام، كىم ئىلگىرىلەشنى خالايدۇ؟ سىز لەشكەرلەرنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ قېلىپ، سىرتتىن ھەمدەم بولۇڭ، ـــ دېدى چاۋ گەي.

ـــ ئاغا، كىملەرنى ئېلىپ بارىلا؟ ـــ دەپ سوردى لىن چۇك.
ـــ ئون ئاتامان، ئىككى مىڭ بەش يۈز لەشكەر ئېلىپ بارىمەن، ـــ دېدى چاۋ گەي.
لىيۇ تاك، رۇەن شياۋئېر، خۇ يەنجو، رۇەن شياۋۋۇ، ئوۋ پېڭ، رۇەن شياۋچى، يەن شۇن، دۇ چيەن، سۇك ۋەن، بەي شېك بولۇپ ئون ئاتامان تاللاندى. شۇ ئاخشىمى كەچلىك غىزادىن كېيىنلا ئاتلارنىڭ قوڭغۇراقلىرى ئېلىپ تاشلاندى، لەشكەرلەر ئاغزىغا يىگچە چىشلەپ تېز يۈرۈش قىلىپ، ئۇن ـ تىنسىز ئىككى شەيخ ئارقىسىدىن توپتوغرا فاخۇاسى ئىبادەتخانىسىغا كەلدى. قارىغۇدەك بولسا، بۇ بىر قەدىمىي ئىبادەتخانا ئىكەن. چاۋ گەي ئاتتىن چۈشۈپ ئىبادەتخانىنىڭ ئىچىگە كىردى، ئۇنىڭ ئىچىدە بىرەرمۇ راھىب كۆرۈنمىدى. چاۋ گەي ئۇ شەيختىن:
ـــ شۇنچىۋالا چوڭ ئىبادەتخانىدا بىرەرمۇ شەيخ كۆرۈنمەيدىغۇ، ـــ دەپ سوردى.
ـــ زېڭ جەمەتىنىڭ خۇمسىلىرى پاراكەندە قىلىپ كەتكەنلىكتىن، ھەممىسى پۇقرا بولۇپ كەتتى؛ پەقەت قەبرى شەيخ ۋە بىرنەچچە خىزمەتچىلەرلا مۇنار ھويلىسىدا ئولتۇرۇشلۇق. سەركەردەم لەشكەرلەرنى بىردەم ئارام ئالغۇزۇۋالايلى، تېخىمۇ كەچرەك بولغاي، پېقىرلىرى ئۆزلىرىنى توپتوغرا شۇ دۆيۈزنىڭ جايىغا باشلاپ باردۇ، ـــ دېدى شەيخلەر.
ـــ ئۇلارنىڭ تۇرالغۇسى نەدە؟ ـــ دەپ سوردى چاۋ گەي.
ـــ ئۇلارنىڭ تۆت قوشى بار، ـــ دېدى شەيخلەر، ـــ يۇقىرى تەرەپتىكىسى زېڭ جەمەتى لەشكەر تۇرغۇزىدىغان جاي. مۇبادا شۇ قوشلا ئېلىنسا، باشقىسىنىڭ كارى چاغلىق، قالغان ئۈچ قوش تۇگىشىدۇ.
ـــ نەۋاقلاردا بارساق بولىدۇ، ـــ دەپ سوردى چاۋ گەي.
ـــ ئەمدى تېخى باش ياتقۇ ۋاقتى بولدى، ئېغىر ياتقۇ ۋاقتى بولغاندا ئۇلار تەييارلىقسىز بولىدۇ، ـــ دېدى شەيخلەر.
زېڭتۇ شەھىرىدە باش ياتقۇغا دۇمباق چېلىندى، ئۇنىڭدىن

كېيىن چالا ـ پۇلا يەنە بىر چېلىندى ـ دە، جەمجەت بولۇپ كەتتى.

ـــ لەشكەرلەر، ـــ دېدى شەيخلەر، ـــ ئۇخلاپ قالغاندۇ، ئەمدى بارساق بولىدۇ.

شەيخلەر ئالدىدا يول باشلاپ ماڭدى. چاۋ گەي ئاتامانلار بىلەن ئاتلىنىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ فاخۇاسى ئىبادەتخانىسىدىن چىقىپ، شەيخلەرنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈپ كەتتى.

بەش چاقىرىمچە ماڭغا ـ ماڭمايلا قاپقاراڭغۇ بىر يەرگە كەلگەندە، ئىككى شەيخ غايىب بولۇپ كەتتى، سەپ ئالدىدا ماڭغان لەشكەرلەر يۈرۈشكە پېتىنالماي قالدى. ئەتراپقا نەزەر سېلىۋىدى، ھەممە جاي ئوڭتەي ـ توڭتەي ئىدى. مېڭىشقا بولمايتتى، بىرەر ئۆيمۇ كۆرۈنمەيتتى، لەشكەرلەر پاتىپاراق بولۇشقا باشلىدى. بۇنىڭدىن چاۋ گەي خەۋەر تاپتى. خۇ يەنجو دەرھال ئارقىغا بۇرۇلۇپ بۇرۇنقى يول بىلەن قايتىشنى بۇيرۇدى، بىرەر يۇز قەدەم يۈرە ـ يۈرمەيلا تۆت ئەتراپىنى داقا ـ دۇمباق ئاۋازى قاپلىدى، چۇقان ئاۋازى يەر ـ جاھانلارنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى، ھەممە ياقتا ئوتقاشلار ياندى. چاۋ گەي بىلەن ئاتامانلار قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ ئىككى دوقمۇشتىن ئەگىپ ئۆتۈشىگە ئالدىدىن بىر توپ لەشكەر چىقىپ يادىن يامغۇرەكە ئوق ياغدۇرۇۋەتتى، كۈتۈلمىگەندە بىر پاي ئوق كېلىپ چاۋ گەينىڭ ئېڭىكىگە تەگدى ـ دە، ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى؛ خۇ يەنجو بىلەن يەن شۇن ئات ئۈستىدە جان تىكىپ چاپ ـ چاپقا ئۆتتى، ئارقىدىن لىيۇ تاڭ بىلەن بەي شېڭ كېلىپ چاۋ گەينى قۇتقۇزۇپ ئاتقا مىندۈردى ـ دە، يېزىدىن بۆسۈپ چىقتى. شۇ ئەسنادا لىن چۈڭ لەشكەر تارتىپ يارەمگە كېلىپ، ياۋنى ئاران تەسلىكتە توسۇۋالدى. ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى راسا ئېلىشىپ تاڭ ئاتقاندىلا ئۆز قوشلىرىغا يېنىپ كېلىشتى. لىن چۈڭ لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرۈۋىدى، رۇەن ئاتلىق ئوچ قېرىنداش، سۈڭ ۋەن، دۇ چيەنلەر جەڭدىن ئۆز جېنىنى ئاران

قوتۇلدۇرۇپ چىقىپتۇ؛ جەڭگە ئېلىپ كىرگەن ئىككى مىڭ بەش يۈز لەشكەردىن ئاران بىر مىڭ ئىككى - ئۈچ يۈزى ئوڭ پېڭىنىڭ ئارقىسىدىن بارگاھقا يېنىپ كەپتۇ. ئاتامانلار چاۋ گەينىڭ يېنىغا كەلسە، ئوق دەل مەڭزىگە تەگكەنىكەن، ئوقنى تارتىپ ئېلىۋىدى، قان چىقتى، چاۋ گەيمۇ هوشىدىن كەتتى. ئوقنى ئېلىپ قارىسا، ئۇنىڭغا شى ۋېنگۈڭ دېگەن خەتلەر چېكىلگەنىكەن، مەلھەم دورىنى ئېلىپ يارىغا سۈركىدى، بۇ ئەسلىدە زەھەرلىك ئوق ئىكەن، چاۋ گەي زەھەرلىك ئوق تېگىپ سوزدىن قالدى. لىن چۇڭ ئۇنى يۆلەپ هارۋىغا چىقاردى - دە، رۇەن ئاتلىق ئوچ قېرىنداش، دۇ چيەن، سۇڭ ۋەنلەرنى قوشۇپ تاغ تۇراغا ماڭدۇرۇۋەتتى. قېلىپ قالغان ئون بەش ئاتامان قوش ئىچىگە كىرىپ مەسلىھەتلەشتى:

— ئاغىمىز چاۋ گەي هەزرەتلىرى تاغدىن چۈشكەن چاغدا بۇنداق بولارىنى ئويلىمىغان ئىكەنمىز، هېلىقى بوراننىڭ بەلگە ئەلەمنى سۈندۇرۇۋەتكەنلىكى مۇشۇنىڭغا ئىشارەت ئىكەندۇق؛ بىز لەشكەرلەرنى قايتۇرۇشمىز كېرەك. زېڭتۇ شەھىرىنى ئېلىشقا ئالدىراپ كېتىشكە بولمايدۇ.

— سۇڭ دانىش ئاغىمىزدىن بۇيرۇق كەلگەندىلا، لەشكەرلەرنى قايتۇرساق بولار، — دېدى خۇ يەنجو. شۇ كۈنى ئاتامانلار خارمۇش يۈردى، لەشكەرلەردىمۇ جەڭ قىلىش رايى قالمىدى، هەممە ئادەم تاغقا قايتىش كويىدا ئىدى.

شۇ ئاخشىمى باش ياتقۇ ۋاقتىدا هاۋا ئوچۇق بولدى. ئون بەش ئاتامان قوش ئىچىدە، خۇددى يىلان بېشى بولمىسا ماڭالماس، قۇش قانىتى بولمىسا ئۇچالماس دېگەندەك نېمە قىلارىنى بىلمەي ئاھ ئۇرۇپ تۇراتتى. ئۇشتۇمتۇتلا يولغا قارايدىغان پايلاقچىلار هاپىلا - شاپىلا يۈگۈرۈپ كېلىپ:

— ئەنە، ئەشەدىلا تۆت - بەش توپ لەشكەر سان - ساناقسىز ئوتقاش ياندۇرۇپ باستۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر ئەكەلدى.

بۇنى ئاڭلىغان لىن چۇڭ ھەممىنى ئاتلاندۇردى. ئۇچ تەرەپتىن ھەر خىل ئوتقاش ياندۇرۇلۇپ، كېچە خۇددى كۈندۈزدەك يورۇپ كەتتى، ھەر تەرەپتىن كۆتۈرۈلگەن چۇقان قوش ئالدىغىچە يېتىپ كەلدى، لىن چۇڭ ئاتامانلارنى باشلاپ قارشى تۇرمايلا قوشتىن چىقىپ ئاتنى بۇراپ ئارقىغا قاراپ تىكىۋەتتى. زېڭ جەمەتى لەشكەرلىرى ئارقىدىن باستۇرۇپ كەلدى. لەشكەرلەر دەم ئۇرۇشۇپ، دەم چېكىنىپ ماڭدى. ئەللىك ـ ئاتمىش چاقىرىم ماڭغاندىن كېيىن ئۇلاردىن ئاران قۇتۇلدى. لەشكەرلەرنى ئېدىتلاپ كۆرۈۋۈندى، يەنە بەش ـ ئالتە يۈز ئادەم چىقىم بوپتۇ، بۇلار قاتتىق مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاچقا، تېزدىن كونا يولغا چۈشۈپ، لىياڭشەن كۆلى تەرەپكە يول ئالدى. يېرىم يولغا كەلگەندە، دەي زۇڭ ئۇچرىدى، ئۇ ھەممە ئاتامانلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ تاغ تۇراغا قايتسۇن، باشقىدىن ئوبدان ئامال تاپمىز، دېگەن لەشكەر بۇيرۇقىنى ئۇقتۇردى. ئاتامانلار بۇيرۇقنى ئېلىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ سۇ بويىدىكى تاغ تۇراغا قايتىپ كەلدى. ھەممىسى كېلىپ قارىۋىدى، چاۋ گەي سەردارنىڭ گېلىدىن نە سۇ، نە ئاش ئۆتمەي ھېچنېمە يېيەلمەي پۈتۈن بەدىنى دۇمباقتەك ئىشىپ كېتىپتۇ. سۇڭ جياڭ ۋە ئۇنىڭ قولداشلىرى كات يېنىدا تۇرۇپ ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلىشىپ تۇرۇپتۇ، ئۆز قولى بىلەن مەلھەم دورا سۈرۈپ، شەربەت ئىچۈرۈۋېتىپتۇ. باشقا ئاتامانلار بارگاھ ئالدىدا قاراپ تۇرۇپتۇ.

شۇ كۈنى ئېغىر ياتقۇ مەزگىلىدە چاۋ گەي بەك ئېغىرلىشىپ قېلىپ، بېشىنى ئۆرۈپ سۇڭ جياڭغا قاراپ تۇرۇپ:

ـــ ئەزىز ئىنىم، ئۆزىڭىزگە ئاگاھ بولۇڭ، كىمكى مېنى ئۆلتۈرگەن ئادەمنى تۇتۇۋالسا، شۇ ئادەم تاغ تۇراغا باش بولسۇن، ـــ دېدى جېكىلەپ.

چاۋ گەينىڭ سۆزى توگىدى ـ دە، كۆزىنى يۇمۇپ ئۇ دۇنياغا كەتتى. سۇڭ جياڭ چاۋ گەينىڭ نەپەستىن توختاپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، خۇددى ئۆز ئاتىسى ئۆلۈپ قالغاندەك قاتتىق يىغلاپ

ئايلىنىپ قالغىلى تاسلا قالدى. ئاتامانلار سۇڭ جياڭنى يۆلەپ ئېلىپ چىقىپ، ئىشلارنى باشقۇرۇشقا قويدى.

ــ سەۋر قىلسىلا، ــ دېدى ژۇ يۇڭ بىلەن گۇڭسۇن شېڭ مەسلىھەت تەرىقىسىدە، ــ ئۆلۈش، تۇغۇلۇش ئادەمنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلگەن ئىش تۇرسا، نېمانچە بىئارام بولىلا؟ چوڭ ئىشلار سىلىگە قاراشلىق تۇرۇپتۇ.

سۇڭ جياڭ يىغىسىنى توختىتىپ ئىپار ـ زەپەر چىلانغان ئىسسىق سۇ بىلەن ئۆلۈكنى يۇدۇردى، ئۆلۈككە كىمخاب دۇردۇندىن تون كىيدۈرۈپ ۋە بېشىغا ياغلىق چىگىپ، مەردلەر ساريېغا ئاچىقىپ قويدى. ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ تەزىيە بىلدۈرۈشتى. جەسەت ساندۇقى ئۇستىگە يەنە بىر قاپقا كىيدۈرۈپ، خاسىيەتلىك كۇنلەرنىڭ بىرىدە سارای ئوتتۇرىسىغا ھەيۋەت بىلەن قويدى، ئۇزۇنچاق ئەلەملەرنى تىكتى، ئوتتۇرىغا ئىلاھى ئىگە قويۇپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە «لياڭشەن كۆلىنىڭ باش ئاتامانى ھەزرىتى چاۋ گەي بەگ ئىلاھى ئىگەم» دەپ يېزىپ قويدى. تاغ تۇرادىكى ئاتامانلارنىڭ سۇڭ جياڭدىن تۆۋەنلىرىنىڭ ھەممىسى ماتەملىك كىيدى. كىچىك سەردارلار ۋە چاپارمەنلەر ژاپادارلىق ياغلىقى چىگدى. ھېلىقى ئوق جەسەت ئالدىغا قويۇپ قويۇلدى. تۇرا ئىچىگە تۇغ تىكىلىپ، يېقىن ئەتراپتىكى ئىبادەتخانىلاردىن شەيخلەر تاغقا قىچقىرىلدى، ئۇلار چاۋ گەي ھەزرەتلىرىگە ئاتاپ تائەت ـ ئىبادەت قىلىشتى. سۇڭ جياڭ ھەر كۇنلۇكى ئاتامانلارنى باشلاپ تەزىيە بىلدۈرۈش بىلەنلا بولۇپ، تاغ تۇرانىڭ ئىشلىرى بىلەن كارى بولمىدى. ھەممەيلەن بىر بۇيرۇقتا ئىتائەت قىلسۇن ئۇچۇن، لىن چۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، ژۇ يۇڭلار ۋە باشقا ئاتامانلار سۇڭ دانشىنى لياڭشەن تۇراسىغا باش قىلىش مەسلىھەتىگە كەلدى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە شام ـ كۇجىلەر ياندۇرۇلۇپ، لىن چۇڭ باش بولۇپ، ھەممەيلەن سۇڭ دانشىنى مەردلەر ساريېغا تەكلىپ قىلىپ ئولتۇرغۇزدى.

— ئاغا، مەلۇملىرىدا بولغايكى، — دەپ سۆز باشلىدى ۋۇ يۈك بىلەن لىن چۈك، — «دۆلەتتە پادىشاھ، ئۆيدە غوجا بولمىسا بولمايدۇ»، سەردارىمىز چاۋ گەي ھەزرەتلىرىنى تەكرى قۇچقىغا ئېلىپ كەتتى، تاغ تۇرايمىزدا باش بولىدىغان ئادەم بولمىسا قانداق بولىدۇ؟ ئاغىمىزنىڭ نام ـ شۆھرىتى جاھانغا تارقالغان، خاسىيەتلىك چاغلار كەلگەندە ئاغىمىز تاغ تۇرايىمىزغا باش بولسىلا، ھەممە كىشى بۇيرۇقلىرىغا پەرمانبەردار بولىدۇ.

— چاۋ گەي ھەزرەتلىرى جان ئۇزۇش ئالدىدا: «كىمكى شى ۋېنگۇڭنى تۇتۇۋالسا، شۇ ئادەم لياڭشەن تېغىغا باش بولسۇن» دېگەنىدى، بۇ گەپتىن ھەننۇا ئاتامانلارنىڭ خەۋىرى بار. ھازىر ئۇنىڭ تېنى سوۋۇپ كەتمەي تۇرغاندا، ئۇنى قانداقمۇ ئۇنتۇيالايمىز؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە قىساس ئالمىدۇق تېخى، قانداقمۇ بۇ ئورۇنغا ئۆتكىلى بولسۇن؟ — دېدى سۈك جياڭ.

— چاۋ گەي ھەزرەتلىرىغۇ شۇنداق دېگەن، — دەپ مەسلىھەت بەردى ۋۇ يۈك خەلىپەت، — بۈگۈنكى كۈنلۈكتە ئۇ ئادەم تېخى قولغا چۈشمىدى، تاغ تۇرادا بىرەر كۈن بىرەر باش بولماي قالسا بولامدۇ؟ ئەگەر ئاغىمىز بۇ ئورۇنغا ئۆتمىسە يەنە كىم ئۆتۈشكە پېتىنالىسۇن؟ تۇرادىكى لەشكەرلەر قانداق باشقۇرۇلىدۇ؟ ۋەزىيەت شۇنداق بولسىمۇ، ئاغىمىز ۋاقتىنچە شۇ ئورۇندا ئولتۇرۇپ تۇرسا، كېيىنچىرەك بىرەر مەسلىھەتكە كەلسەك.

— مۇشاۋىرىنىڭ سۆزى بەكمۇ جايىدا بولدى. پېقىر بۈگۈن مۇشۇ ئورۇنغا ئۆتۈپ تۇراي، قىساس ئېلىپ، شى ۋېنگۇڭنى تۇتقانلار، مەيلى كىم بولسۇن، شۇ ئورۇنغا ئۆتسۇن، — دېدى سۈك جياڭ.

بىر تەرەپتە تۇرغان قارا قۇيۇن لى كۇي:

— ئاغىمىز لياڭشەن كۆلىگە باش بولۇش بۇيىقتا تۇرسۇن، بۇيۇك سۈك خانىدانلىقىغا خان بولسىمۇ بولىدىغۇ ! — دېدى.

— يەنە قالايمقان جۆيلۈگىلى تۇردى بۇ قارىمۇتۇق، — دېدى سۈك جياڭ، — يەنە قالايمقان گەپ قىلىدىغان بولساڭ، تىلىڭنى

كېسىپ تاشلايمەن سېنىڭ.

ــ ئاغا، سىلىنى مەن جامائەت ئاقساقىلى بولسۇن دېمىسەم، پەقەت خان بولسا بولىدۇ دېسەم، تىلىمنى كېسىۋېتەملا تېخى؟

ــ بۇ ھۆرمەت بىلەن پەسلىكنى ئايرىۋالالمايدىغان ئادەم، ئۆزلىرىنى ئۇنىڭ بىلەن تەڭ قىلمىسىلا، چوڭ ئىشلارنى قولغا ئالسىلا بولارمىكىن، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت.

شام كۆيدۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جىياڭ باش بولۇپ بىرىنچى ئورۇنغا ئۆتتى. يۇقىرى تەرەپتە مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ، ئۇنىڭ تۆۋەندە گۈڭسۇن شېڭ ئولتۇردى. سول تەرەپتە لىن چۇڭ، ئوڭ تەرەپكە خۇ يەنجو باش بولدى. ھەممەيلەن تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ ئولتۇردى.

ــ بۈگۈن، ــ دەپ سۆز باشلىدى سۇڭ جياڭ، ــ مېنىڭ بۇ ئورۇنغا چىقىشىم كۆللىھىم قېرىنداشلىرىمنىڭ ھىممىتىدىن بولدى، نېيىتىمىز بىر، ئارزۇيىمىز ئوخشاش بولغاي، بىرلىكتە تەڭرى يولىنى تۇتقايمىز. ھازىر تاغ تۈزايىمىزدا ئادەم ۋە ئات ــ ئۇلاغلار كۆپىيىپ كەتتى، بۇرۇنقىدەك ئەمەس، قېرىنداشلىرىمىز ئالتە تۈراغا بۆلۈنسە، مەردلەر سارىيىنى سادىق مەردلەر سارىيى دەپ ئۆزگەرتىمىز. ئالدى ــ كەينى، ئوڭ ــ سول بولۇپ تۆت چۆل تۈرا بولىدۇ، ئارقا تاغدا ئىككى كىچىك تۈرا بولىدۇ. ئالدى تاغدا ئۈچ قوۋۇق بولىدۇ. تاغ تۆۋىدە كۆل تۈراسى، ئىككى ساھىلدا ئىككى كىچىك تۈرا بولىدۇ. بۇلارنى ئەمدى ئۈكىلىرىم ھەربىرىگىلار بېرىپ باشقۇرىسىلەر. سادىق مەردلەر سارىيىدا مەن ھازىرچە ئالىي ئورۇنغا ئۆتىمەن. ئىككىنچى ئورۇندا مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلىپەت، ئۈچىنچى ئورۇندا پىرىم گۈڭسۇن شېڭ، تۆتىنچى ئورۇندا خۇا رۇڭ، بەشىنچى ئورۇندا چىن مىڭ، ئالتىنچى ئورۇندا لۇ فاڭ، يەتتىنچى ئورۇندا گو شېڭ ئولتۇرىدۇ؛ سولدىكى لەشكەر تۈراسىدا بىرىنچى ئورۇندا لىن چۇڭ، ئىككىنچى ئورۇندا لىيۇ تاڭ، ئۈچىنچى ئورۇندا شى جىن، تۆتىنچى ئورۇندا يا ڭ شيۇڭ، بەشىنچى ئورۇندا شى شيۇ، ئالتىنچى ئورۇندا دۇ چيەن،

يەتتىنچى ئورۇندا سۇڭ ۋەن ئولتۇرىدۇ؛ ئوڭدىكى لەشكەر تۇراسىدا بىرىنچى ئورۇندا خۇ يەنجو، ئىككىنچى ئورۇندا جۇ تۇڭ، ئۈچىنچى ئورۇندا دەي زۇڭ، تۆتىنچى ئورۇندا مۇ خۇڭ، بەشىنچى ئورۇندا لى كۇي، ئالتىنچى ئورۇندا ئوۋ پېڭ، يەتتىنچى ئورۇندا مۇ چۈن ئولتۇرىدۇ؛ ئالدىدىكى لەشكەر تۇراسىدا بىرىنچى ئورۇندا لى يىڭ، ئىككىنچى ئورۇندا شۇ نىڭ، ئۈچىنچى ئورۇندا لۇ جىشېن، تۆتىنچى ئورۇندا ۋۇ سۇڭ، بەشىنچى ئورۇندا يىڭ جى، ئالتىنچى ئورۇندا ما لىن، يەتتىنچى ئورۇندا شى ئېن ئولتۇرىدۇ؛ ئارقا لەشكەر تۇراسىدا بىرىنچى ئورۇندا چەي جىن، ئىككىنچى ئورۇندا سۈن لى، ئۈچىنچى ئورۇندا خۇاڭ شىن، تۆتىنچى ئورۇندا خەن تاۋ، بەشىنچى ئورۇندا پېڭ چى، ئالتىنچى ئورۇندا دېڭ فېي، يەتتىنچى ئورۇندا شۆ يۈڭ ئولتۇرىدۇ. سۈ لەشكەرلىرى تۇراسىدا بىرىنچى ئورۇندا لى جۈن، ئىككىنچى ئورۇندا رۈەن شياۋئېر، ئۈچىنچى ئورۇندا رۈەن شياۋۋۇ، تۆتىنچى ئورۇندا رۈەن شياۋچى، بەشىنچى ئورۇندا جاڭ خېڭ، ئالتىنچى ئورۇندا جاڭ شۈن، يەتتىنچى ئورۇندا تۇڭ ۋېي، سەككىزىنچى ئورۇندا تۇڭ مېڭ ئولتۇرىدۇ. ئالتە تۇراغا جەمئىي قىرىق ئۈچ ئاتامان بۆلۈندى، تاغ ئالدىدىكى بىرىنچى قوۋۇقنى لېي خېڭ، فەن رۇي ساقلىسۇن؛ ئىككىنچى قوۋۇقنى شيې جېن، شيې باۋ ساقلىسۇن، ئۈچىنچى قوۋۇقنى شياڭ چۈڭ، لى گۇن ساقلىسۇن، جىنشاتەن ساھىلىدىكى كىچىك تۇرانى يەن شۈن، جىڭ تيەنشۇ، كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭلار ساقلىسۇن؛ يازۇيتەن ساھىلىدىكى كىچىك تۇرانى لى جۇڭ، جۇ تۇڭ، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلار ساقلىسۇن. ئارقا تاغدىكى ئىككى كىچىك تۇرادىن سول تەرەپتىكىنى ژاڭ پەتەك يولۇاس، غۇنچە بوي، ساۋ جېڭلار، ئوڭ تەرەپتىكىنى جۇ ۋۇ، چېن دا، ياڭ چۈنلار ساقلىسۇن، سادىق مەردلەر سارىيىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئۆيلەردە خەت ـ ئالاقىگە شياۋ راڭ، جازا ـ مۇكاپاتقا پېي شۈەن، تامغىغا جىن داجيەن، پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىققا جياڭ جىڭ مۇئەككەل بولسۇن. ئوڭ

تەرەپتىكى ئۆيلەردە تۇپ ئوققا لىگ جېن، كېمە ياساشقا مېگ كاگ، كېيىم ـ قۇياققا خۇ جيەن، سېپىل ـ توسۇققا تاۋ زۇڭۇاگ مۇئەككەل بولسۇن، سادىق مەردلەر سارىيىنىگ ئارقىسىدىكى ئۆيلەردە مۇلكى ئىشلارغا قارايدىغانلار: ئۆي ـ جاي سېلىشقا لى يۇن، تۆمۇرچىلىككە تاگ لۇگ، مەي ئېچىتقۇ چىقىرىشقا جۇ فۇ، زىياپەت تەييارلاشقا سۇگ چىگ، مال ـ مۇلۇككە دۇ شىگ، بەي شېگلار قارىسۇن. تاغ ئاستىدىكى تۆت يولغا قارانچۇق قىلىنغان مەيخانىلارغا بۇرۇن جۇ گۇي، لې خې، شى چيەن، لى لى، سۇن شىگ، گۇ يەڭگە، جاگ چىگ، سۇن چوكانلار بەلگىلەنگەن، شۇ بويىچە بولسۇن. تاغ يۇقىرىسىدىن ئات ـ ئۇلاغ ئېلىشقا يارگ لىن، شى يۇگ، دۇەن جىڭجۇلار تەيىنلەنسۇن. ھەممە ئىشقا ئادەم قويۇلۇپ بولدى. ھەممەيلەن ئۆز ئىشىغا ئىگە بولسۇن، سەۋەنلىك ئۆتۈلمىسۇن.

لياڭشەن كۆلى تۇراسىدىكى چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلار سۇڭ دانىش تۇراغا باش بولغاندىن كېيىن قالتىس خۇش بولۇشتى، قائىدە ـ يوسۇندىن چىقىشمىدى، كۇنلەرنىڭ بىرىدە، سۇڭ جياگ ئاتامانلارنى يىغىپ، چاۋ گەي ئۇچۇن قىساس ئېلىش نىيىتىدە لەشكەر تارتىپ زېڭتۇ شەھىرىگە تېگىش قىلىشنى مەسلىھەتلەشتى. مۇشاۋىر ۋۇ يۇگ كېسىپلا:

ـــ ئاغا، ھەممىز مۇسىبەتتە تۇرغاندا يېنىكلىك بىلەن لەشكەر تارتىساق بولارمىكەن، لەشكەر تارتىمىز دېسەك، يۇز كۇندىن كېيىن ئاندىن لەشكەر تارتساق بولار، ـــ دېدى.

سۇڭ جياگ ۋۇ يۇگ خەلىپەتنىگ رايىغا بېقىپ، تاغ تۇرانى ساقلاپ ياتتى، چاۋ گەيگە ئاتاپ ھەر كۇنى خەير ـ ساخاۋەت بېرىش، نەزىر ـ چىراغ قىلىش ئىشلىرى بىلەنلا بولدى.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە بىر راھىب تەكلىپ قىلىندى. ئۇنىڭ راھىبلىق نامى دايۇەن بولۇپ، ئەسلىدە يۇقىرى ئاستانە دامىگ دىيارى مەھكىمىسىنىگ شەھەردىكى لۇڭخۇاسى ئىبادەتخانىسىنىگ راھىبى ئىدى، ئۇ يۇرت كېزىپ جىنىڭغا كېلىۋېتىپ لياڭشەن

باغـرىدىن ئۆتـكەندە، تۇرادا دۇئـا ـ تىلاۋەت قـىلىشـقـا تەكلـىـپ قـىلـىنغـان. پـەرھـىز غـىزاسى ئۇسـتـىدە ئۇيـاق ـ بـۇياقتـىـن پاراڭـلىشـىـپ ئولتـۇرۇپ، سـۇڭ جيالڭ يـۇقـىرى ئاسـتـانىدىـكى باتۇرلارنى سورىۋىدى، بۇ دايۇەن شەيخ:

ـــ ئاتامان خـىيـالـىق بـوز تـۇلپارنـى بـىلمـەمـلا ؟ ـــ دەپ سورىدى.

سۇڭ جيالڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ بۇنى بىردىنلا ئېسىگە ئېلىپ:

ـــ قـارىمامسـىلەر، تېخى قېـرىـماي تۇرۇپـلا شـۇ ئىشـلارنـى ئۇنتـۇپ كېتىـپتۇق، يۇقـىرى ئاستـانىدە بوز تـۇلپار دەپ لەقـەم ئالغان لۇ جۇنيى ناملىق بىر چوڭ تۆرە بار ئىدى، خېيىپ بويىچە ئۇچ ئىشتا تەڭداشسىز ئىدى، ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ يۇقـىرى ئاستانىلىك، سوقۇش ھۇنىرىگە پىشقان، گۈرزە ـ تـوقماقلارنـى ئويـنـىتىشتا تەڭدىشى يوق ئىدى. مۇبادا بۇ ئادەم لىياڭشەن كۆلـى تـۇراسىدا بولـۇپ قالىدىغان بولسـا، پادىشاھ چېرىكلـىرىنـىڭ تـۇتـۇشىدىـن، چېرىكلـەرنىڭ كـېلىپ قـېلىـشـىدىن نـېمـە ئەنسىرىگۈلۈك؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاغا، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ كۈلۈپ كېتىپ، ـــ نېمە ۋەجىدىـن ئۆزىمىزنىڭ شىجائـىتـىمـىزنى سۇنـدۇرىدىلا؟ مۇبـادا بۇ ئادەمنـى تاغقا چىقارماق بولساق ئۇ قانچىلىك ئىش !

ـــ ئۇ يۇقـىرى ئاستانە دامىڭ دىيارى مەھكـىمـىسـىدىكى ئـەڭ كاتتا مۆتىۋەر، ئۇنى قانداقمۇ بۇ يەرگە كەلتۇرگىلى بولغـاي؟ ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ جاۋابەن.

ـــ پېقىر كۆڭلۈمگە پۈكۈپ يۈرگىلى خـېلى بولـدى، لېكـىن ئېسىمدىن چىقىرىپ قويۇپتىمەن، شۇنچىلىكلا پەم ئىشلەتسـەم، ئۇ ئادەمنى تاغقا كەلتۇرەلەيمەن، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ خەلپەت.

ـــ جاھاندا موللا تاپقاق دېگەن نـاملىرى بـىكارغا تـارقىلـىپ يۈرمـىگەنـىكـەن ـ دە، ئېيـتـىپ باقسـىلا ! شۇ ئـادەمـنى تاغقـا چـىقارماقـقـا نېمە پـەم ئىشلـەتـمەكـچى ! ـــ دەپ سورىـدى سـۇڭ جيالڭ.